

TO
THE SACRED MEMORY
OF
SIR ASUTOSH MUKERJEE,
TO
WHOSE INSPIRATION
THIS WORK
OWES ITS BIRTH.

OUTLINE OF A SCHEME FOR THE ADVANCED STUDY OF THE INDIAN VERNACULARS

BY

SIR ASUTOSH MUKERJEE.

The time has long passed away when elaborate arguments were needed to make even Indian scholars realise the vital importance of a critical and scientific, historical and comparative study of the great Indian vernaculars. During the last twelve years, fortunately, the opinion has steadily gained ground that the intellectual activity of a corporation of scholars in this country may be most profitably directed towards a systematic investigation of the language and literature of our chief vernaculars. The duty has, indeed, been officially imposed upon one of the Indian Universities to encourage research in vernacular literatures and languages and to foster their growth, by the publication of critical editions of early texts, and by historical investigations of their origins, early development and ramification into a variety of dialects. I have long maintained the view that a subject so extensive in scope, so well calculated to rouse intellectual curiosity, may fittingly be included in the scheme for our highest Degree Examinations. But this object can be successfully attained, only after the materials for study and investigation have been made easily accessible to teachers and students. This was precisely my purpose, when I induced Rai Sahab Dineschandra Sen to prepare, for the University, volumes of Typical Selections in Bengali on a comprehensive scale. These volumes present the development of the Bengali Language Literature in a style never before attempted and have been enthusiastically acclaimed

by competent scholars working in various seats of learning, in and beyond India. I am emphatically of opinion that the time has arrived when a further definite advance should be made in this direction and plainly, the initiative should be taken by the Post Graduate Department of the University. Animated by this desire, I have utilised my recent visits, in my capacity as a Member of the University Commission, to different parts of India, in discussing the question with a number of distinguished scholars, and I am now in a position to lay before my colleagues the outlines of my plan. My proposal in substance is that the services of competent scholars, wherever available, should be secured to prepare a series of volumes of Typical Selections, dealing with the chief Indian Vernaculars and illustrating the origin and development of both the language and the literature. The selections will be made from sources published and unpublished and manuscript materials will be utilised to the fullest extent desirable. The general plan of the volumes will be historical and critical, similar to that adopted for the Bengali Typical Selections, and I venture to entertain the hope that if the Selections are judiciously made, they will not only serve to illustrate linguistic and literary evolution, but will also help to illuminate many a dark corner of social, religious and administrative history. Each volume will be furnished with an introduction, glossary, notes and appendices. The volumes, as they become ready, will be published by the University and will no doubt tend to enhance its reputation as a true seat of learning.

The 29th June 1918

FOREWORD BY THE COMPILER.

Quite six years have gone by since the first volume of *Selections from Classical Gujarati Literature* have appeared. The second volume has had a rather fitful history attached to its printing. We first gave it to be printed at a Bombay press and that press changed hands with the result that our work was completely dislocated. After quite a long period of waiting (nearly two years) we managed to get possession of the forms already printed and the remainder was printed at the Navroz Press, Calcutta. The latter did the work very promptly and steadily. Still there was yet another break of about six months. This was due to my transfer from Calcutta to Bombay at the beginning of this year.

This volume covers a very important period in the history of Gujarati Literature. A large portion of the volume (quite one half) has been taken up by Premnand Bhatt. But I really think he is worth all that space devoted to him. The greatest of the "classicals", his life was one of immense activity extending to close upon a century. The difficulty has not been so much what to choose as what to leave out. I have given some of his stories quite complete and in others I have made my selections in such a way that the whole story may be followed easily. I have followed this plan especially in the case of the lesser known Pauranic stories

Samal Bhātt, the great rival and contemporary of Premanand occupies the next position both in importance and in bulk. Here, too, the choice of material has been immense, and here, too, I have followed the same plan as for Premanand.

Akho, the third of this great trinity, is not so voluminous as the other two. I have selected those passages that appealed most to me. I have put together his *chhappas* (of course in selection) without any special regard to subject-matter.

Many mistakes of commission and omission there must be in this volume. I hope my critics will pardon them. In undertaking this task I have been led mainly by a love for this language,—the language which has been the language of my people for quite a thousand years and which has numbers among its speakers two of the greatest names in modern India—Dadabhai and Gandhi.

The critics of my first volume I have to thank for their kind words and encouragement. And I have to thank many friends for their help and encouragement. I would wish specially to name among them the two veterans Narsinhrao B. Divatia and Anandshankar B. Dhruva and the twin-stars of Modern Gujarati Literature (as well as of politics) my friends Kanajvalal and Lilavati Munshi.

Andheri, Bombay,
September 1930.

• TEACH J. S. TARAPOREWALA.

CONTENTS.

	Page
Foreword by Sir Asutosh Mookerjee.	VII
Foreword by the Compiler.	IX
1 DEVIDAS	1—9
From રુઢિમણી હરણ.	
1 The Assignment	1
2 The Elopement	2
3 The Wedding	5
2 SHIVADAS	10—12
From દ્રૌપદી સ્વયંવર.	
The Winning of Draupadi	10
3 MURARI	13—22
From ઇશ્વર વિવાહ.	
1 An Impossible Suitor	13
2 A Mountainous Gathering	14
3 The Mother-in-law scandalized	14
4 The Mother-in-law satisfied	18
4 SRIDHAR SWAMI	23—27
From ગોરી ચરિત્ર.	25
5 ARHO BHAGAT.	28—119
I From અખે ગીતા.	32
II અનુભવ બિન્દુ.	49
III From ચિત્ત વિચાર સંવાદ.	67
IV From ગુરુ શિષ્ય સંવાદ.	62
V From વેદાંત પદ.	68
VI From the <i>Chhappas</i>	70
6 GORALDAS OF SURAT	120—134
I જુદિ વહુને શિખામણ.	120
II From ગોપાળ ગીતા.	121
III Miscellaneous Padas	131

7 VISHUVANATH JANI 135—152

From નરસિંહ મેહેતાનું ચરિત્ર.

1. A miracle	135
2 A short life of the Mehta	136
3 The wily Nagars	138
4 The Hundi	139
5 The Hundi honoured	140
6 Satisfaction	143
7 Mehtaji's car	144
8 The Mehta welcomed	145
9 The Mother-in-law's list	146
10 From હાર ચરિત્ર.	147

8 RATANJI 153—159

From વિભેંથી રાજાનું આખ્યાન.

The Supreme Sacrifice	153
-----------------------	-----

9. PREMANAND BHATT 161—507

I સ્વર્ગ નિસરણી.	167
------------------	-----

II From લક્ષ્મણા હરણ.

1 Introductory benedictory lines	173
2 The <i>Srayamvara</i> of Lakshmananā decided upon	174
3 Sāmba comes uninvited to the <i>Srayamvara</i>	175
4 Sāmba abducts the bride	176
5 The ways of the Jūdavas	178
6 The duel between Karna and Sāmba	178
7 Balarāma gets angry	180
8 Sāmba narrates his adventures	182

III From ઓખા હરણ.

1 Bānāsura gets Shiva's blessing	183
2 The birth of Ganeśha and Okha	184
3 The sight of a childless man is an ill-omen	189
4 Okha is given to Bānāsura	189
5 The triple blessing of Parvati	190

6	Okha longs for a lover	191
7	Okha recognises the lover of her dreams	192
8	Aniruddha is stolen away to his bride	193
9	Anirudha goes into battle	195
10	Okha's marriage	198
11	The marriage tie	203

IV From ચંદ્રહાસ આખ્યાન.

1	The birth and childhood of a prince	203
2	The loss of the unlucky sixth toe	206
3	The origin of the name Chandra-hās	207
4	A nice letter of introduction	209
5	The removal of a curse	210
6	A little letter left out has to be supplied	211
7	A Brhmana's word	213

V From અભિમન્યુ આખ્યાન.

1	Ayadanava's son Abilochana resolves to avenge his father's death.	213
2	Abilochana overreached by Krishna	216
3	The curiosity of women	223
4	The rebirth of Abilochana as Abhimanyu	226
5	Abhimanyu shows his inborn hatred for Krishna.	229
6	Coming events cast their shadows before	230
7	Uttarā and Abhimanyu	231
8	Bhim in battle	235
9	A hero's death	238

VI From મદાલાસા આખ્યાન.

1	Obstruction to a Yajna by demons	246
2	Madālasā and the bee	249
3	The wooing of Madālasa by Ritudhvaja	252
4	The friendship of the Nāgakumara	256
5	Madālasā killed by the demon	258

6	The faithful lover	261
7	Love's resolve to call the beloved back	263
8	Shiva's dance	265
9	The lover's reunited	266
VII	નરસિંહ મહેતાની કૃતી.	269
VIII	From દ્રૌપદી સ્વયંવર.	
1	Arjuna victorious over all suitors	279
2	The agreement of the five regarding Draupadi.	286
IX	From અરવક આખ્યાન.	
1	Introductory verses	289
2	The girl's riddle	291
3	The riddle answered	292
4	The sage becomes a lover	292
5	The unborn child advises the father	296
6	A philosophic disputation	301
7	The poet's epilogue	313
X	From શાલ.	
1	Mehta gains a vision of Hari	314
2	Mehta's return from Vaikuntha	317
3	Mehta's household	319
4	Mehta's wife gets anxious	321
5	Invoking Hari for money	323
6	Mehta goes out marketing but forgets the <i>ghī</i>	328
7	Where is Mehta ?	331
8	Hari helps his devotee in nick of time	337
9	What is the time ?	339
10	The Shrāddha feast	342
11	Mehta brings the <i>ghī</i> at last	346
XI	From સુદામા ચરિત્ર.	
1	Sudāma's poverty	350
2	Krishna welcomes Sudāma	353

3	The value of Sudāmā's rice	358
4	The metamorphosis of Sudāmā	360
XII	From भागेद.	362
XIII	From सुधन्वा आख्यान.	
1	The ordeal of boiling oil	384
2	Sudhānva attains final liberation	389
XIV	From रघुयज्ञ.	
1	Rāvana in field of battle	393
2	Mandodari tries to induce Rāvana to give up Sita.	394
3	Waking Kumbhakarna	395
4	Kumbhakarna advises his brother	396
5	Kumbhakarna's last fight	397
6	Rāvana's death	399
XV	From नल आख्यान.	
1	Damayanti	402
2	The Swan	405
3	Nala described by the Swan	407
4	Damayanti described by the Swan	409
5	The <i>Svayamavara</i>	411
6	The game of dice	416
7	A mother's farewell	417
8	Karkotaka and Bāhuka	418
9	Damayanti abandoned	420
10	Bāhuka comes up	423
11	Kali	426
12	Bāhuka meets Damayanti	428
13	The reunion	432
XVI	From वृश्चिक आख्यान.	
1	The burning-ground	434
2	The reunion of the family in the burning ground.	436
3	Virtue triumphant	438

XVII From માંદૃષ્ટિ યુગ.

1	The Benediction	441
2	The bird's eggs on the battle-field	443
3	The growth of the embryo	445
4	<i>Alarka</i> ,—what's in a name?	447
5	Whom should a king follow	449
6	Places evil should avoid	454
7	The land Bhārat	456
8	The swan and his beloved	461
9	The shrewish queen	464

XVIII From સમ સ્તંભ પ્રહલાદાધ્યાન.

1	The three Arch-enemies of Ishvara	469
2	Hiranyakashipu asks for a boon	470
3	Prahlād goes to school	471
4	Prahlād advises his father	476
5	The death of Hiranyakashipu	478
6	Prahlād's heart desires only the service of the Lord.	482

XIX From વામન ચરિત્ર.

1	The Dwarf	482
2	The three strides	484

XX From અમર પચીશી.

1	Jasodā and Nanda feel the absence of Krishna.	490
2	The bee	492
3	The farewell message of the Gopis	494

XXI From દાણ લીલા.

XXII	વિવેક વલ્લભારો.	499
------	-----------------	-----

XXIII From ઝગમગાધ્યાન.

	A danger to the ascetic	505
--	-------------------------	-----

10 SAMAL BHATT

361-384

I From ସମ ସାମା.

1	The Benediction	514
2	Love at first sight	515
3	The wise minister	520
4	Omens	526
5	Fickle fortune	528
6	Madan wins the Princess Rūpavati in a combat of wits	528
7	The Epilogue	535

II From ଶୁଣିବାରୀ ସାମା.

1	The story of the mongoose	536
2	The story of the parrot	538
3	The story of the snake	541

III From ଶୁଣିବାରୀ ସାମା.

1	Kāmakulā	543
2	A combat of wits	545
3	The fate of the industrious rat	548
4	The crane and the fish	549
5	Labor vincit omnia	552
6	Conclusion	552

IV ସମାପ୍ତିବାରୀ ସାମା.

1	The parting of lovers	553
2	Some riddles	555
3	Money makes the mare go	559
4	A wedding	559

V From ସମାପ୍ତିବାରୀ.

1	A beauty	562
2	What's in a name?	563
3	Another man's wife	564
4	A beggar	564
5	While there is life there is hope	565

6	Woman's defects	565
7	Woman-the saviour	571
VI	From ଗୁଣ ଧରଣୀ.	
1	The minister's wife	573
2	There is no equality in the world	574
VII	From ସାମାଜିକ ଗୀତ.	
1	The magic betel plant	576
2	The riddles of the four lover	578
3	The legend of the phallic worship	582
VIII	From ସ୍ଵାଧୀନତା ଗୀତ.	
1	The wonderful verses	591
2	The princess and the pandit's son	595
3	Some riddles	599
4	The princess offers herself to the poor pandit's son	600
IX	From ବୈଦିକ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର.	
1	A strange bequest	609
2	The seat of justice	610
X	From ଶିବ ପୁରାଣ.	
1	Desire, the Arch-enemy	613
2	Poverty is a sin	614
3	Begging and benevolence	618
XI	MISCELLANEOUS CHAPAS (From various sources) :	
1	Keeping the plighted word	621
2	False pretences	622
3	The unfortunate person	622
4	Prince's favours	623
5	The Kanbi (Peasant)	
6	Which first ?	625
XII	SOME MORE RIDDLES	626
XIII	ବିଦ୍ୟାବିଜ୍ଞାନ-ଗୀତ.	627

SIXTEENTH AND SEVENTEENTH CENTURIES.

- 1 Devidas (Circa 1575—1625 A. D.)
- 2 Shivadas (Circa 1575—1625 A. D.)
- 3 Murari (Circa 1590—1640 A. D.)
- 4 Sridher Swami (Circa 1590—1640 A. D.)
- 5 Akho Bhagat (1615—1675 A. D.)
- 6 Gopaldas of Surat (Circa 1620—1670 A. D.)
- 7 Vishvanath Jani (Circa 1625—1675 A. D.)
- 8 Ratanji (Circa 1625—1680 A. D.)
- 9 Premanand Bhatt (Circa 1636—1734 A. D.)
- 10 Samal Bhatt (Circa 1614—1730 A. D.)

1. Devidas (circa 1575-1625 A. D.)

He is a minor poet, whose work રુકિમણી હરણ (written 1604 A. D.) is very popular in Gujarat. There are some miscellaneous verses by him also.

From, રુકિમણી હરણ

1. The Assignation

કાગળે ઉકેલી વાંચે મુખ્યજી;
રુકિમણી કેરે લખીડો પ્રશ્નજી.

1

દાલ.

- પ્રશ્ન લખિયાં રુકિમણી તણા, વિનતી વિનય વિચિત્ર;
વ્યાકરણે અક્ષર શોભતા, હરિ કરે સાથે પત્ર. 2
- સ્વસ્તિ થી હારામતી, વેકુઠભૂમિ એ સ્થાન;
પૂજ્યારાખ્ય બ્રહ્મ શિવ, સુર કોટિ કદમ કદાન. 3
- ઉપમા સર્વ ધરે તમને, ચોગ્ય હલધર વીર,
છપ્પન કુળ મહારાજજી, નવધનસ્વામશરીર. 4
- રુકમૈયાની ગતિ સામળી, જાણી દરો મદુનાથ;
પણ હુ તો સિદ્ધનો ભાગ છો, રખે જય શૃંગાલને હાથ. 5
- સકૃત મારે કાંઈ નહીં, જો તીર્થ મત દાન પુણ્ય;
તો વર યાજો વિઠ્ઠલા, કદમ કોટિ લાવણ્ય. 6
- વહાર કરજો વિઠ્ઠલા, જ્યમ આગે ભક્ત અપાર;
ખિરદ મનમા ચિતવીને, શીઘ્ર કરો સમાજ. 7
- મીન રૂપે વેદ વાળી, મારયો શખાસુર;
મચ્છપ રૂપ તમે ધરીને, મચ્છો સાયર શર. 8
- રત્ન ચૌદે પ્રગટ થયાં, તે દેવ સ્થળે વહેંચાય.
હુ તો હરિ તમ ભાગ્ય આવી, સહુ દેખતા હાથ સોંપાય. 9
- વરાહ રૂપ વેગે ધરીને પ્રભુ, ગ્રહે અવની રાક્ષ;
હિરણ્યાક્ષ પહેલાં મારીઓ, તેનાં થયા સુરનર સાક્ષ. 10
- પ્રેક્ષાદ ભક્તને કારણે, પ્રભુ ધનુ નરસિંહ રૂપ,
સ્થભ ફેડી પ્રગટ થઇ, હિરણ્યકશિપુ માર્યો જૂપ. 11
- વામન રૂપ વેગે ધરી, ઇન્દ્રાસન રાખ્યું નાથ;
ભૃગુવંશ રાખણ રામ તપિમુખિ, કાત્રી લય કીધો હાથ. 12

દમરચનદન વિશ્વવંદન, અધનિકંદન રામ;	
જુધ કરી જળનિધિ પાન કરી, પછી મુને જ્ઞાન્મા ગામ.	૧૩
હમણાં વસુદેવ નદન પ્રગટયા, પૂરવા મારી આશ;	
બકને કાળે દેહ ધરી, તે માટે મને વિશ્વામ.	૧૪
હવે ગોકુલ લીલા શુ લખુ, યશોમતિ પ્રાણજીવન;	
નદગોપ મુખ પામીઆં, ખાડુ પ્રાક્રમ કીધાં ખન.	૧૫
નાથ ગોપ વધૂને દયા કીધી, આણી પ્રીત અપાર,	
રાસલીલા રમાડીઆ, તે જાણે સહુ સંસાર.	૧૬
અધિપતીને દયા કરીને, આપ આરોગ્યા અબ;	
ગોપ જાને કારણે, કર ધર્યો ગોવર્ધન.	૧૭
જ્યમ એટલાને કૃપા કીધી, ત્યમ કરજો મુખ સમાજ;	
હરિ મુમટશું વધુધુ, અનુરતણા તમો કાળ.	૧૮
મારી વિનતી ચિત આણુજો, જાણુજો અખળા મન,	
વશણે વહેલા પધારજો, લઈ ઘણું સાથે સૈન્ય.	૧૯
આંહિ સુભટ મોટા આવશે, જરાસંધ સરખા રાય,	
નાથ તે માટે એમ જાણુજો, નર દુષ્ટનો જગ થાય.	૨૦
મારે દેવી અલિકા, તેનું પુજન કરવા જનવું;	
તવ આવી રહેજો તહાં મરા, જ્યમ ચરણ તમારાં પામુ.	૨૧
પ્રભુજી વહેલા પધારજો, રખે ઘડી લાગે જોડય,	
માનન મારા પ્રાણવલ્લભ, આવી સાથે તેડય.	૨૨

2. The Elopement.

કડવું—રાગ આસાવરી.

પછે રુકિમણી આચમન કરી, એ દેહેરામાહે પરવરી;
અનુસરે અંખાણને પરણુમેજી.

૧

કાળ.

પરણમે અતિ પ્રીતશું, રીતશું કુંવરી સુગાણુ;
જગત જનનીનુ દશન કીધું, શું કરે મુખે વખાણુ.

૨

જડિત મુકુટ વિરાજતો, હય અવણે કુડય માર;
નવણાં સકોમલ માનનાં, ત્યા તેજનો નદિ પાર.

૩

કંઠે આમણું એપતાં, અતિ ચંપકળા મણિમાળ,
ચોપાસ દીપક મૂકિઆ, તે દીમે અક્રમાળ.

૪

રુકિમણી હરણ

ચોળી પહેરી માવડે જરે, મુક્તાફલના દાર,	
ચણું ચિત્ર અનોપમ લખીઆ, ઉપતણો નહિ પાર.	૫
કનકચૂડો પાણે ગોબિત, ડાકડમડ ત્રિશૂલ,	
મહીપાસુર તે મરડી માર્યો, અમુર છેદ્યા મળ.	૬
આપ્ત તુજ વ્યાપક તુજ યાપક, ત્રિપુર મુદ્દગી નામ,	
ધડણ મણુ રાખ્યા પાત્યા, ધ્યા અગોચર કામ	૭
વિદર્ભ દેશની ગણી આપ્ત, અમ કુળદેવ્યા હોય,	
માત માગ પૂરે મનોરથ, જે મન વાંધુ સોય.	૮
એવુ કંઠીને કંઠે પૂજા, બાવે ભક્તિ અનેક,	
વૂપ દીપ નૈવેદ્ય તાણુવ, પુષ્પદાર વિગેખ.	૯
ધગ વાનિત્ર વાનતે, આગતી ધૂરે કીધ,	
નમસ્કાર કરતા પ્રસન્ન થયા, આશીર્વ અમે દીધ	૧૦
શીશ ચણવી મુદ્દગીએ, લીધી તેણી વાર,	
આધા થકને એમ કહ્યું, અમે આપો કૃપણમરતાર.	૧૧
વરદાન માગી એટલુ, પાછી વળી કુમાર,	
રમજમ નુપુર વાનતે, રુકિમણી પધાર્યા બહાર.	૧૨

વલણુ.

બહાર પધાર્યા રુકિમણી, તે શોભા મુદ્દર શી કહુ રે,	
શુકળ પરીક્ષિતને કહે છે, રૂપ રામાનુ નવ લહુ રે	૧૩

કડવું-રાગ આસાવરી.

ચરવદની સોહે મુદ્દરી, સખિ મડપદાર નીસરી,	
સાચરી મહીપતિ જોવા બહુ મન્યારે.	૧

કાળી.

મહીપતિ જોવા મન્યા સડુકો, અનેક દેશના બ્રૂપ	
શિશુપાળ સગે અવર નર, તેણે દીઠુ રુકિમણી ઉપ.	૨
શણુગાર સોજે મન્યા પૂરે, શ્રી લક્ષ્મી અવતાર,	
હિરણ અગે પ્રગટ થયા, દે બીવીકળ આકાર	૩
ધીવનવાળા અતિરમાળા, આબ્રહ્મ અગે ઉદ્યોત,	
ધુધા માહેથી મુખ દીસે, જાણે રાશિયર જ્યોત	૪
મુદ્દરી દેખી મોઢા મહીપતિ પશ્યા સ્થળા રાય	
મોહ ગાણુ વાગ્યા હ્રદે લાગ્યાં, ન દીસે તન આય.	૫

- શમ શમ બહુ મૂર્છા પામ્યા, પડ્યા રમથી બોમ;
શ્વાસ વાય તેને નદી, અને હાથે કાપ્યાં ગેમ.
- તેમના દાઢનાં આયુધ પડિયાં, ન્યમ થયા અશુદ્ધ;
નેત્ર પાણી ને પાઉં નિદાળે, હાથે નદિ કોને જુદ.
- તત્સમે શ્રી રક્તિમણીજીએ, દટિ ચરોદાસ ક્રોધ;
શ્રીકૃષ્ણજીનો રથ દોડો, ક્રોધ મધનાં મિદ.
- પરરપરે મીઠાં મત્યાં, તત્કાળ આવ્યાં પામ;
રક્તિમણી સાથે અવર સ્ત્રી, તેજે દીદા શ્રીઅવિનાશ.
- વિશ્વમોહન વન્ન સુદર, સોચન પદ્મ વિશાલ;
શ્રવણે કુંડળ રત્ન ઝળકે, કંઠે કંસ્તુભ માળ.
- પીનાંજર તન અખર પરેરયાં, મેઘમ્મામ શરીર;
શ્રી હારિગ્રાનો નાથ નિરખે, નવ રલાં કાનાં ધીર.
- વનિતા સદ્ધ વિમોહ થઇ, તત્કાલ તેણીવાર;
રક્તિમણી દેખી પુગ્ગ મોહ્યા, નારી મોહી મુરાર.
- તેજે મમે લઇ રયે એમરી, શ્યામા લીધી શરણ;
કમળા મિધુ કૃપાળ કૃષ્ણે, જેલાં કીધું દરણ.
- ઉત્પલગો રથ એરીઓ, રક્તિમણીને લઇ ગય;
બળમડ સૈન્ય પોતાનણું, આવી મળ્યું દણુ માંય.
- કરક છાપન મરી યાદવ, દટિ દળધરનું જાણ;
મુખર મલકે રલા કંઠે, આગળ મારિગપાણ.
- તવ દાલક દુલક ત્રામ પડિયો, જુગારવ બહુ થાય;
નગર માટે નોમનાં, જુગારીઆ ધમમમ થાય.
- તેજે વાદને જાણુ કીધું, વ્યાં દુતો શિશુપાળ;
કૃષ્ણ કન્યા દરી ગયા, નમે શું એક જુપાળ.
- માંમળનાં અગે અગિ કાઠી, ચરી સયને ગીશ;
દુર્વાક્ય બોલી ખડમ મરી, છેલું તેનું ગીશ.
- તવ વાગમધે એમ કહે, રાય એ શું માર્યો રાંક;
બવિધ નમાઁ એવું મરજ્યું, તો એનો શો વાંક.
- મેનાપનિ, શિશુપાળ નવાબડ, કરક કીધું માન;
જ્ઞાંવળાં કૃષ્ણ કંઠે લીધી, પુદ્ધ કરવા મન.
- પહે મદમગીઓ માગધ મરીપનિ, કરક કીધું માન;
વાવરો કૃષ્ણકે પશિયો, પુદ્ધ મવા કાન.
- શાયવ મેનાપનિ મદાબડ, કરક કીધું માન;
વાવરો કૃષ્ણકે પશિયો, પુદ્ધ કરવા કાન.

રૂઢિમણી હરણ

સેનાપતિ દંતવક્ત મહાભડ,	નક કીધું માગ,	
ઉતાવળો કૃષ્ણકેડે ધગિયો,	યુદ્ધ કરવા માગ.	૨૩
મેદી દેશના રાય સપળા,	કટક કીધાં સાગ,	
ઉતાવળા કૃષ્ણકેડે ધગિયા,	યુદ્ધ કરવા માગ.	૨૪
હામ હામે કટક ધાયુ,	ઓલીઆ શહીપાળ,	
કેસરી કેરો બાગ તે કયમ,	મેદા જાય શૃંગાવ	૨૫
ત્રંબાળુ નિશાણુ ગાજે,	વાજે બહુ રણસર,	
યાદવ સાથે યુદ્ધ કરવા,	નીસરિયા મદાગર.	૨૬

૩. The Wedding

બ્રહ્મા આદિ બ્રહ્મ ઋષિરાજ, દેવ તેણે મ્યાન,
સમય સહુ રહો વિપ્ર કહે, સમયે વતે માવધાન ૧

હાળ

સમયે મહુ વતે માવધાન રે, ઋષિપતિ કરે છે ગાન રે,	
ત્યાહા આગ્ર અતપટ તાણા રે, પછે મ્હ્યા પધગની આણ્યા રે.	૨
વર મામા કન્યા બેમગ્યા રે પિયરકેગ દુ ખ વિમાર્યા રે,	
દાયેવાળો માલો બેહુ પાણુ રે વગકન્યા સુદગ મુગ્ધા રે	૩
વરમાળ આરોપી કઠચ રે, પછે પાદી પટકુણે ગઠચ રે,	
આડેથી અતપટ લીધુ રે, કન્યાએ તામુળ છાણુ કીધુ રે	૪
જેવારે જાગિયા અવિનાશ રે, તવ સુગ્રેક કરે છે હામ રે,	
જવ નેત્ર પરસ્પર મળીઆ રે, તવ દુ ખ હટ્ટેથી ટળીઆ રે	૫
ચોરી ચોક્કી મુદત નિચાડે ૩ મધ્યે વર નાક કન્યા બેસારે રે,	
હવન કરે છે શ્રીગુરુ ૩ખ રે, પૂત ધાગ હોમે અગ્નિ મુખ રે	૬
ગમીઆય મોટા મદા મુન્ય રે. ત્યાહા લાગી છે વેદની ધુન્ય રે,	
નિવ જવ પૂત લજ્જા હોમાય રે, સમે સોહામણી સહુ ગાય રે	૭
યાદવ યુધ્ધ સદકો નિરખે રે, પેહેલુ માગલ્ય વગલુ હરખે રે,	
ખીજે ત્રીજે પ્રદક્ષિણા સાગ રે, બધે વન્યા માગલ્ય ચારે રે	૮
વરકન્યા બેસાર્યા બેડ રે, માત તાતના પોહોત્યા કોડ રે,	
સાવિત્રી દે છે કન્યાદાન રે. એણીપેર પરખ્યા શ્રીભવાન રે	૯
વસુદેવ દેવકી પરણ્યા રે, વડા વડા યાદવ મહુ આને રે,	
આબ્યા ઉચસેન તેણી વાગ રે, આપે ગજ રથ ધન ભગર રે	૧૦
દાયે વાતે બળભદ્ર વીર રે, મણિ માણિક્યે બહુ ચીર રે,	
અકૂર ઉદવ ઘાતે દાયે રે, અમ્ર ધન આપે ઘણી ભાતે રે	૧૧

દેવીદાસ

- કૃતવર્મા યાવ પૌઠ રે, આપે મેગળ તેરી આરટ રે;
ત્યાં સાન્નિધિ યાજ્ય સાર રે, રત તણ આપે બંડાર રે. ૧૨
- વળી યાવ અવર અનેક રે, થાને દાયે વખુ વિગેક રે;
વિપ્રને આપે બધાં ઘન રે, ઋષિ સતોખ્યા દેઘ માન રે. ૧૩
- કંસાર સાવિત્રી સાધ્યાં રે, કૃષ્ણ કન્યા લઘ આગેગાધ્યાં રે;
મ્યા કૃષ્ણુને આરોગાવે રે, આરોગાવનાં ગરેનાં બાવે રે. ૧૪
- અખુવર કૃષ્ણના કર મારે રે, દામ્ય વિનોઃ તે બહુ થાયે રે;
કંસાર આગેગા બહી રીતે રે, એન ધરખ્યા દુપતિરાજરીતે રે. ૧૫
- ચાર સોદાગણી વધાવે રે, કૃષ્ણુ લોકમાંટે બધા બાવે રે;
એણીપેર પરજ્યા યદુગણ રે, ત્રિભુવન ઠાવગ/યગર થાય રે. ૧૬
- પગ્ણી કૃષ્ણ યદુનાથ રે, દેવડી મેદિણી મા છે સાથ રે,
અકૂર ઉદવને ને અળદેવ રે, તેડયા યાચક સદુ તનખેવ રે. ૧૭
- આપ્યા વજ્રાનુપણુ બહુ ધન રે, બંદીજન સતોખ્યા મન રે,
યાચક જનતા રે આશીય રે, ઇવોધલું રૂઝિમણી જગદીશ રે. ૧૮

કંડવું-રાગ આંદોલ ગાડી.

પરખી પધારયા કૃષ્ણુ, વાગે દોલ નિશાબુ;
મુગ્ધામા ગાય પ્રેમશુ, પૂર્વ મુક્ત વખાબુ. ૧

કાળ.

- પૂરવ મુક્ત વખાબુ, લાખેણી લાડી લઈ વાગે એ,
વધુદેવ નરન મુગ્ધાબુ, લાખેણી લાડી વાગે એ. ૨
- દેવડી મુન શુભદામ, લાખેણી ૦
- ચદુકુળ ત્રિભુવન ગય, લાખેણી ૦ ૩
- આગે આગે નંદોવાળ, લાખેણી ૦
- દેવ દયન કસ માળ, લાખેણી ૦ ૪
- આગે આગે માખબુદેગ, લાખેણી ૦
- ગોપીજન રમય કીગોર, લાખેણી ૦ ૫
- આગે આગે દલધર વીર, લાખેણી ૦
- બકા વસય ગજધીર, લાખેણી ૦ ૬
- આગે આગે જંદવનનો, લાખેણી ૦
- મમગય મારિગણી, લાખેણી ૦ ૭
- અગે અગે જગમધેજય, લાખેણી ૦
- બીન મુન પ્રદીપ, લાખેણી ૦ ૮

રુકિમણી હરણ

છત્યો છત્યો શિશુપાળરાય,	લાખેણી૦	
વળાવ્યા નિશાણે ધાય,	લાખેણી૦	૯
છત્યા છત્યા યુદ્ધ કરી ભૂપ,	લાખેણી૦	
રુકિમણી હરી બહુ રૂપ,	લાખેણી૦	૧૦
નીચું જોવરાવ્યા યોધ,	લાખેણી૦	
રુકિમણી બાધ્યો કરી ક્રોધ,	લાખેણી૦	૧૧
કુદન નગરે દીધી દોટ,	લાખેણી૦	
સુભટ સંહારયા દોટ,	લાખેણી૦	૧૨

કડવું

શ્રીશુકદેવ બોલે વાણી એ, તે હદે સંગાયે જાણી એ,	
આણી હદે સાથે ખરીક્તિત સુણે એ.	૧
રુકિમણી શ્રીહરિશુ પરણી એ, જય જય કહે માડું ધરણીએ,	
ચોક પુરાવે મોતી આગણે એ.	૨

દાલ.

આગણે ચોક પૂરાવીઆ, મગળ ગાય નિજ નાર રે,	
વાજિત વાજે રે અતિ ઘણા, વસુદેવ કેરડે દાર રે.	૩
બેઠા શ્રીકૃષ્ણ મિહાસને, રુકિમણી સુદર જોડ રે,	
ઓવારણા લે વળી વળી, તપ દેવ તેનીશ કોઠ રે.	૪
સુભદ્રા સજીને લાવીઆ, આરતી કેરડો મજોગ રે,	
અગર કપૂર કસ્તૂરિકા, ધૂપ દીપ સુંગધ અમોઘ રે.	૫
આરતી કીધા ઓવારણા, ભગિની સુભદ્રાજી તેણીવાર રે,	
જળહળ અગે નંગ જડીઆ, સુદર મોતીના હાર રે	૬
શમ્પ શમ્પ બહુ વાજતા, ચમર હાથે સાર રે,	
સુર સહુ આનંદ પામીઆ, કહે સહુ જયજય કાર રે.	૭
ગોત્રજ દેવ્યા આગળ જઇ, બેઠા શ્રીકૃષ્ણ દેવ રે,	
વર કન્યા એ સોર* રમે, વિવિધ વિનોદ તતખેવ રે.	૮
ચાર વાર કૃષ્ણે ઢાંગીઆ, વળી વળી ઢાંગે સકુમાર રે,	
છતાનો યશ યદુપતી, હાજો સદાએ સસાર રે.	૯
પરસ્પર હાથ કાઢ્યું તે સમે, દોરડા છોડાય રે,	
રુકિમણીને બાધ્યો બહાજીએ, તે કેમ છોડ્યો જય રે.	૧૦

* વરકન્યા પરણી હઠયા પછી ગોત્રજપૂજન વખતે સોપારી પૈસાથી જે રમત રમે છે તે.

દેવીદાસ.

વલણ.

તે ક્યમ છોડયો જાય રુકિમણીવર, સુરપત્ની શુભ ગાયરે;
દોરડે દસ ગાંડ આંધી, છો શ્રી ચંદુરાયરે. ૧૧

કડકું-રાગ કેદારી.

અન્નાએ દીધી દસ ગાંડ; છખીલા, દોરડે ક્યમ છૂટશે;
નારો વસુદેવ તાત તેડાવ્ય; છખીલા, દોરડે ક્યમ. ૧
વળી દેવકી માત બોલાવ્ય; છખીલા, દોર. ૨
વળી રોડિણી માત તેડાવ્ય; છખીલા, દોર. ૨
વળી કિદવ મિત્ર તેડાવ્ય; છખીલા, દોર. ૩
વળી નંદલ પિતા તેડાવ્ય; છખીલા, દોર. ૩
વળી જનની જયોદ્ધ તેડાવ્ય; છખીલા, દોર. ૪
તારી વ્રજની ગોપી તેડાવ્ય; છખીલા, દોર. ૪
વળી ગોવાળ મંડળી બોલાવ્ય; છખીલા, દોર. ૫
વળી સુબદા બેહેન તેડાવ્ય; છખીલા, દોર. ૫

કડકું-રાગ પૂર્વછાયા.

સુર વધુએ જાવ કૃપાનો, ગાયો વ્રજનો માથ;
વિવાદનહું મુખ વીમરયું, દરિ કરે અશ્રુપાન. ૧
નયણે આંસુ કલસ્યાં, સાંમરયું ગોકુળ ગામ;
જમુના તર રંગીઆમયું, ટંદવનનો દામ. ૨
મદુર વેળુ વળડનાં, ગાયે ગોવાળા મહે;
બાળકેવી રજે રમ્યા, બંધીવટની છાદે. ૩
બોલે બેન્દાવના નંદલ, વળી જયોદ્ધ માથ;
પ્રીતે પાળી પાંચ કીધા, તે ક્યમ વીસરી જાવ. ૪
અન્નાદિ પામે નદી, વ્રજ સીલનો પાર;
હા જા સુર મેલે, તે મુખ નદી લગાર. ૫
મીઠુમ્મ વીમુખ બેઠીઆ, ગોકુળનો મદિઆવ;
દેવ નદુમે એમ કહે. પત્ય પત્ય તિબુવન રાવ. ૬
રુકિમણી છોડે દોરડે, પાદન મુવની યાવ;
ભેલી મંડ એ ૧૮ કરી, જાડી એ ક્યમ છોડી જાવ. ૭

દાગી.

તે રમ દોરી જાવ રે, પાડી ક્યમ દાગી,
નમ સુખના બાળ તેડાવ રે જાડી દોરડે ક્યમ દાગી. ૧

રુકિમણી હરણ

તારી સાવિત્રી માત તેડાવ્ય રે, લાડી દોરડો	
વળી સરસ્વતી બેહેન તેડાવ્ય રે, લાડી દોરડો	૨
વળી નારદ બ્રાત તેડાવ્ય રે, લાડી દોરડો કમળ	
વળી ભીમક તાત બોલાવ્ય રે, લાડી દોરડો કમળ	૩
વળી જનની સગી તેડાવ્ય રે, લાડી દોરડો કમળ	
વળી રુકમણી બ્રાત બોલાવ્ય રે, લાડી દોરડો	૪

કંઠવું-રાગ ધન્યાશ્રી.

પુકડેવ વાણી નિર્મળ બોલ્યા, સાંભળો અભિમન્યુ તનજ;	
રીતભાત પરિપૂર્ણ કરીને, ઉઘ્યા જગજીવનજ.	૧
માતતાતને ચરણે લાગી, દરિ આરડે પધાર્યાજ;	
નરનારી બે સુદર જોડી, સંજ ઉપર બેસાડ્યાજ.	૨
કનક દોલીઓ કોમળ તળાષ, ઓસીકા અતિ સારજ;	
અગર કરતૂરી બાવના ચંદન, નાના પુષ્પ અપાગજ.	૩
વસુદેવનંદન બીમકતનયા, જોડી સુદર સોહેજ;	
કૃષ્ણ રુકિમણી રૂપ મનોહર, દેખી સુરનર મોહેજ.	૪

2. Śivada's (circa 1575-1625 A. D.)

He was a 'native of' Cambay. But he has settled at Bijapur (in the Deccan) where he wrote the દ્રૌપદી સ્વયંવર in 1617 A. D. His other works are ડોંગળા આખ્યાન, ડોંગળા મહાત્મ્ય and 'some scattered piece From, દ્રૌપદી સ્વયંવર.

The Winning of Draupadi.

વૈશ્યાપાન બોલ્યા વાણી, મુખ્ય જન્મેજ્ય આનંદ આણી;
પણી કન્યા મંડપમાં આવી, સાં જીવંતને મન યૌ ભાવી.
રૂપ અદ્ભુત જાણે ઇંદ્રાણી, અથવા રંદ્ર તણી એ રાણી;
કાંતિ કળા ગુણ પૂજ્ય ભાવે, જોતાં જોડે માનવ નાવે.
ચંદ્રકળા સગ્ધુ મુખ દીપ્તે, અતિ સુંદર જોનાં મન હીસે;
વદન કમળ અમ્બર પરવાણી, શીર વેણી શોભે અતિ કાળી.
કણ્ઠ કપોળ કુંભરચળ ભાલ, મૃગમદ તણું તિલક વિશાળ;
શોભે અધર રંગ રેખા પ્રવાળી, ગળ સ્થળ કોમળ રંગ રસાળી.
દત દાડમ કળા રતનાળી, વદન રક્ષાટિક હમિત સુખાળી;
ચચળ નેત્ર ચચળ ગને જોતી, કીર નાસિકા ગોમે મોતી.
કર અંગુળી અતિ સુંવાળી, કાય સુકોમળ રંગે રસાળી;
કોટ કપોત જશી જાણે, તેજ આનન તે ચંદ્ર પ્રમાણે.
જુજ જાણે ગજમુંડ સમાન, સર્વ સામુદ્રિક ગોરવાન;
કર કંકણ ખાનુખધ ભારી, કનક ચૂડી ખસકે અતિ સારી.
હસ્ત કમળ કે ચપક પુલ, કે કંઈ અવર નહીં સમતુલ્ય;
નખ પુખરાજ ગુલાબ કણેરી, જડિન મુદ્રિકા ભાત અનેરી.
દાથેળી મધ્ય રેખા શોભતી, નખમણિ ચંદ્ર જસા જળ જ્યોતિ;
પોમણ પાન જશું જોતું પેટ, ઉગ્રચળ શોભે અતિ નેટ.
શંખવત નાખી અતિ વંકી, શોભે કટિ કોમળ સિંહ લંકી;
જંઘા સ્થલ શોભે અતિ ભારી, નિર્તંબની શોભા અપારી.
ઉઝવ ચરણ કદળી સાં રાજે, કાંડે તોડા રૂડા બિગજે;
પદ્મ પામપાની કુકુંભશી, રેખા પગ તળીએ ખત્રીશી.
પગ નેપુર વાળે ધમધમતાં, માતંગની ચાલે ચાલતાં;
કન્યા પદ્મ વર્ષા કુમારી, નદિં ત્રેલોક વિગે એવી નારી.
જાણે સ્વર્ગ વિગેથી આવી, મહલ દેવને મોહ ઉપજાવી;
જોતી કલશથી મદમાતી, કનક યાજ વરમાળ મોહાતી.

દ્રૌપદી સ્વયંવર

સાથે મળીયો છે મનમતી, કરે ચમર એક ગમ મમતી;
અમિ જાત મંડપમા આવી, સદુ સભા તણે મન ભાવી
મંડપમા એમ નૃપ જોડ, મૂર્છાગત થઇ પડિયા તેડ
કડી ધનુષ્ય અહીં સ્થલ ઝાલે, મૂડે બાણુ પણુ મન્દ્ર ન દાલે
ચૂંકે ચોર ચોખ્ખણે ધારી, હાં યે પરતાયા મન ભારી,
તદપિ કૌરવ આદિ દુર્ગોધન, ગર્વે ઉડ્યા કરી દડ મન.
વાર અઝકા ઊઠ્યા સર્વ, રામ સર્વેએ મૂડ્યા ગર્વ,
કોણે મન્દ્ર ન માર્યો ત્યાહુ, કન્યા જોતી મંડપ માહે
મર્મે ભૂપતે આશા મૂકી, ખેડા મડપ નિશાનતે ચૂકી,
ઊઠ્યો કર્ણ તેણી વેળામા, દમણા મન્દ્ર પાકુ હેલામા
તે સ્તપુત્ર છે કન્યા જાણી, સર્વે દેખતા યોધી વાણી,
એ કર્ણ મન્દ્ર મારે સહી જાણુ, પણુ એ વર મનમા ન આણુ
એ સતપુત્ર ને દુ ક્ષત્રાણી, નહીં ભરથાર કરુ એને જાણી,
કર્ણ સુણી રલો દુષ્પ પામી, પાછો ફરી ખેડો ચિર નામી
બળભદ્ર ઊઠ્યા તેણી વાર, વારી રાખ્યા જગદધાર,
આધવ કામ નહીં એ તમાર, માનો સત્ય વચન અમાર
મન્દ્ર વેધનાર ખેડા આહે, મકળ સભા મુનિવગ્ની માહે;
તે નિના કોણે ન યાચ કામ, હાણું એક રહી જુઓ રામ
આ પ્રાહ્મણુ સભામા ખેડા સોય, તે પાચે કુતામુત હોય,
એવુ સુણી હરખ્યા મળદેવ, ભવે અમિથી વચ્યા ખેન
આપણી ફોષ તણા સુત જાણુ, વિપત ઠાણુ હવે નિરવાણુ,
આજ મવ કૌરવને મારુ, રાખ્ય સર્વે નષ આયુ સાર.
જ્યારે કોપે ચડ્યા મળવીર, વારી રાખ્યા ક્યામશરીર,
આધવ એમ ન કીજે આજ, સહી પાંડવ પામશે રાજ
એમ કહી મમજળ્યા ભ્રાત અર્જુન દ્વિજમા કરતો વાત,
સર્વ સભા મુનિવરની જ્યાય, કડી અર્જુન ખોલ્યો લાય
પાંડવનો ધર્મ રાખ્યો સહી, ઉપર અતરજમી સહી,
વૈશંપાયન કહે સુણુ રાય, હવે કહુ અર્જુન મહિમાય

વલણુ.

મહિમા કહુ અર્જુન તણો, જે વચ્ચો વિપ્ર સલાય રે,
કાપડી વેશે કૂડનો, જેને નહોં જામો કલાય રે
વૈશંપાયન મોલીયા, સુણુ જન્મેજય રાપણ,
માન તણ મહિમા રજા, યાણે મન્દ્ર વેધો નવ જાપણ

અર્જુન એવું દેખતાં, દિવ્ય પ્રત્યે ઓસ્થો । વાણુઃ
એ રવામી મુને વ્યાજ દો તો, મચ્છ વેધું નિર્વાણુઃ ।

હાથે.

આજા દો તો ધનુષ લઇને, મચ્છ વેધુ મારાજ;
મુને વાર કાઢું લાગે નહીં, દમયાં કરે એ કાજ.

* * * *

તેને સુભટ મરખો દેખતાં, કરે અન્યોન્ય વાત;
એ વિપ્ર નદિ કો રાય છે, બળવત ક્ષત્રી જાત.
પ્રચ્છ જુજ એના સહી, મચ્છ વેધશે એ આહી;
એ વાત મુખથી તો કરે, જો મત્વ છે એ માંહી.
જો જીતશે તો અતિ ભયું, વિપ્રની વાધે લાજ;
નદિ તો બ્રાહ્મણ થાને છુટશે, ચિંતા કશી છે આજ.
પછે ઉઠાડ્યો ત્યાં પાર્યને, મર્વે મળી દિવ્ય રાય,
ત્યારે યુધિષ્ઠિર મદદેવને લઇ, સિક્ષા અર્થે જાય.
સકલ દિજને અર્ણું લાગી, કયો દંડ પ્રણામ.
આશીષ દેતા સકલ મુનિવર, પુત્ર કર્યે એ કામ;
પછે સલામાં ચાલી ગયો, જ્યાં મચ્છ બાંધ્યો સૌય;
ત્યાં ધનુષ તાણી જુવે અર્જુન દેખતાં સૌ કોય
નકુલ જલ્લવ સંગ આવી, વકારયો નિજ જાત;
સ્વયંવરમાં કન્યા રહી, વરમાળ જાલી દાય.
જલ્પ કરણુ યિશુપાળ આદે, મક્કળ કોરવ જોય;
નર મુકુટ બેસા યજ્ઞ, જોતા હવા સર્વ કોય.
તેને સુભટ સખો દેખતાં, સૌ કરે અન્યોન્ય વાત;
એ વિપ્ર નદિ કો રાય છે, બળવત ક્ષત્રી જાત.
એના સખજ જુજ પ્રચંડ છે, એનું મુખ સુંદર દેહ;
નરનાથ સરખો શોભતો, સહી કન્યા વરસે એહ.
ત્યારે કુખ્ય કહે બળમદ્દજ, જુઓ પાર્ય કેરૂ પાણુ,
મોને દેખતાં દુપદસુતાને, લઇ જશે નિર્વાણુ.
અર્જુને ત્યાં ધૌમ્ય ઝાવિને, કયો દંડ પ્રણામ;
શુર દ્રોણનું ચિંતવન કરીને, મહા ધનુષ તે દામ.
પછે શર ચડાવી અર્જુને, જળ વિષે જોયુ ત્યાંય;
તત્કણ વેધી મચ્છ પાડ્યો, ગગન બાંધ્યો જ્યાંય.
ત્યારે કન્યાએ તતખેવ મુઠી, પાયે શિર વરમાળ;
એવું દેખતાં તેજે સમે, દોષીઆ મદ્દ મદિપાળ.

3 Murārī (circa 1590-1640).

Nothing is known of him except that his father's name was Jagannāth. The earliest Ms. of his only work is dated 1619 A. D., so he must have been born at least a generation earlier*. His *દશરવિવાહ* is full of quaint humour.

From, *દશરવિવાહ*

1 An impossible Suitor

કડવુ-રાગ દેશી ચાલતી.

મુજી સખિ વાળી સારોદારજી, શંકર વર સા સો શય્યગારજી,
ત્રાપ ન પામે એનો પારજી, કેમ વગ વગીએ એ ભરતારજી ૧

ઢાળ

ભરતાર ભવતું તરજી તારજી, અર્ધ આપ થરીર,	
જો દોષ મળિએ સરખડુ, જેમ મળે સાકર ક્ષીર	૨
મદામૂલ મોટા મુક્તાશળ, જગદળે દેયે દાર,	
એને ડાટે મોટા સાપ મળકે, ત્રિચળ પાળે ધાર	૩
બાઈ પેહેરે ચટકુળ પચ વણ્યા, ધાયે નવલો વેષ,	
એને મૃગચમ† કછોટો, ને શિવ કરે આયેખ	૪
મુવા મદન વિલેપન, કરતુરી કદંમ સાર,	
રમશાન માહે શિવ જઈ તન ભરમ એળે જાર.	૫
કુસુમ કેતકી પારિજાતક, પદ્મ પરિમળ સાર,	
એ ધર લગે ધતુરો સેવે આક ન કદ્દાર.	૬

વલણ

આક ને કદ્દાર ફરને, એ દેખુ મિસ્વાણુ,	
વન જઈ વિવાહ માડયો, મુજો ધી મુરવાણુ	૭

કડવુ-રાગ દેશી ચાલતી

વળા વિશેષે બોલ્યા બહજ†, એ તો ધરડો તુ તો રહજી,	
તુ તો પોટે દોવ† તળાહજી એને સાથરડે તણની તળાહજી	૧

* The language is also decidedly archaic e.g. the *આ* ending in genitive singular.

† બાહજ ‡ દોશીએ.

મુરારી

કાળ.

તજામ્મ તો તરણા તૈણી, એનો વોસ વગડા માંય;
 તુ અવાસ ઊંચા કપરે, સખિ પરવરી મુણુ ગાય. ૨
 તારે મુખે ભાવનાં ભોળન, નિલ નવા અણ ભોગ;
 એ પંચ ધરની ભીખ ભીખે, લક્ષગ અતિ જોગ. ૩
 તાદરે છે સિદ્ધ વાદન, એદને છે પંદ; ૪
 તુ રૂપ મુદરી એદને જોળી તે, ખાપર હડ.
 કામિની 'કેરે પરજો, વિપ્ર નોદે કો દુષ્ટ;
 ધિક્કને ઉત્તેખનો તુ, જા પડે પાપિણ. ૫
 ભક્તિ મારે બોળા ચક્રવર્તિની જન્મ જન્મ વિગેય;
 મુખ પામે સદા મર્યાદા, દુષ્પ નહો લનલેશ. ૬
 નિદ્રા કરે નગનાગી તેના, નરકે પડે પિંડ;
 તુ જમ નદિ પશુ દુષ્ટ દોને, પરવરો પાખડ. ૭

વસણ.

પરવરો પાખડ પથે, કીધુ કતબ બેદ;
 ભવાનીનુ ધ્યાન ભાંગવા, વળી વળો વિગેય. ૮

2. A mountainous gathering.

કડવું-રાગ-ભૂપાલ.

દિમાયજે મજન તેડાવીઆ જ, આપ મરી મડા દેવ,
 દરખે વિવાદ વડ માડીયો એ, સજ્જન કરવા સેન. ૧
 પેટુલી કંકાત્રોએ આવીઓ, ધગડો ચિરિ ચિરનાર;
 સોરક દેશથી મામે જાયે, જરડાના નવ પાર. ૨
 મુધો મેત્રજો મળ્યો, એ જોડે જરાણો;
 આશુના અચલેશ્વરજી ને, ચિરોલી કેગ લાવો. ૩
 માન દીધા મદુ માડવીઆને આદરયા તેજા ધેર;
 મુમેરુ મરખા આવીઆ, સિદ્ધાવળ જાણી પેર. ૪
 મગન મદુડો ત્યાહી મળ્યા, મુખ જોવા ત્રી માહેશ;
 માનપાન આદર ધણા, તેથી દરખ્યા નરેશ. ૫

3 The mother-in-law Scandalised.

કડવું-રાગ-સામગ્રી.

ઓ વગ આવ્યો ચદીઓ પંદજી જગ પરવરીજો ધગીઓ કડજી;
 હરપન કાટિ ચમ્પા મંડજી, ચોલક ચેલી તેની કડજી, ૧

હાલ.

કુંડ તીક્ષણ જોગણી, નેના વદન અતિ વિકરાલ,
 જુતાવજ છે પાંચમે, સાથે કાક કમર કાળ. ૨

ઇથરવિવાહ

એ જોઇ સહીયર મેનકાને, સઘળી પૂછે વાત;
કેલાશ કરે નાથ એ, તમ બેટડીનો નાથ. ૩
તવ વચન જોલે મેનકા, સુણો સુંદરી સાભિખ્ય;
હસો છો કે સલ્ય કહો છો, કે ફરી તમ ભુખ્ય. ૪
જૂઠું ન જોલીએ ધર ચક્રી, માલજો બાધ વાત;
ગોષ ઉપર તે ચડશે, સાથે જૂન જોગણીનો માથ. ૫
અરે સાંભળો સર્વ સુંદરી, હુ દળાદળ રિય ખાદશ;
જો જમાઇ એ હશે તો, પડે મુખ લેછ જામશ ૬
પણી પાણી ત્યાંથી મેના, ગઇ તે ધર દ્વાર,
ભલપણે જો ખચ કરો તો, દશિ પડે પધાર. ૭

વધણ.

ઇશ પડે પધાર ઘેર તુ, સંદેશો મેના કહાવીઓ;
ગડશે ટોડરમત પહોંચે, પાઠ ચઢી વર આવીઓ. ૮

કડવું

જેહ જો અક્ષર કરમ અમાગડા, આ પુરપ પાર્વતીને પરણ્યો એ,
મારી તનયાનો વર દિગ મર કાપડી, અણુધટતુ ક્યમ કીજીએ એ ૧

ઠાલ.

અણુધટતુ ક્યમ કીજીએ, જો હશે પશ્ચિમ સર,
આ રતન કુવરી અગ્નકોટે, બાધીએ ક્યમ ભૂર. ૨
જામ કહો કે પાછો વળે, એ સગપણ પાખે સાર,
ભલો હો તો કોઇ દિન તુ, નાવીશ મારે દ્વાર ૩
નિર્લજ્જ દર તુ ભૂર ચયોરે, ન આવે તુજ લાજ;
કા આવે છે આઘો આઘો, વર વિના કરશું કાજ. ૪
બેટડી એને શુ દઉરે, મરે બીહીને મારી બાજ,
કન્યાદાનના પુન્ય પાખે સરો, જ્યેથી દોષ લાજે આજ ૫
તોરણુ તુને યોકુ નહીં, તુ આશ મ રાખીશ શંકરા;
ત્રણ ભુવનમા જોળી કોઠો, જોજો કમના અક્ષર ૬

કડવું.

મેં પણ જોયા અક્ષર રે, મારી નિલવટ કેરકા,
મારા મનના મનોરથ રે, એણે હીધા અનેરકા, ૧
મારા દોષીને સોખી રે ભવાડા ભલેરકા,
તેણે દુઃખ પડીઆ રે, મેનકાને શેરકા. ૨

। મુગારી

હાળ.

ગેરડા પડીઆ ફુખતણા એમ કહી થઈ અચેન,
આ પરણ્યો શુ પાર્વતીને, પુરુષ પૂરો પ્રેન ? ૩
દેહ દણ્ડી દાય ધમની, આગ ઠી અંગ,
ચાટકો ચણી શિખા પર્યન, નાગો ધઈ મર્તિઅમ. ૪
દામ દામ દેવ હું શુ કરે ? મારે પેટ ફેડું કે ફૂખ ?
મારી ગતિ સા બેટીને આજ વરમે રૂખ ૫
એ જોગીને કેમ જોમ વીસરે, ધર ધર વિશ્વા માગે,
વિધીત મન આ કા વધી મારે હડુ અઝર લાગે ૬
બેટી મારી સુખમળ, ને આ દીમે છે કાળ;
આ અધરુ ક્યમ રામે, બીહી મરે મારી નાળ. ૭

વસણુ

બીહી મરે મારી બાળરે, તું કાળ સરીખો સકરા;
મારી જાળકીને એ વગ ગો ડે, જો જો કર્મના અક્ષન ૮

કંડુ

મેના મરે મહિ માવ, ત્યા નેડાગા દિમાવય રાવ,
લાગુ ગ્રામી તમારે પય, આગળ નહોં કરો કપાવ,
જમ જન્મારો ક્યમ કરી રે ૧
સ્વામી આ અજુગરુ દોષ, કે પૂડી નમાગી * દોષ,
આ જોડુ કજોડુ દોષ ન પૂજુ અગળવા દના નોવ,
બેટીનો ભવ જોગીઓ રે ૨
એમ વાધ મુખે મહ ધેન એવુ દેહેવાણુ આ કેરેણુ
તમે માનજો માન વેણુ, એમ રાવ તતા થયા નેણુ,
એ તો નિર્વાણુ એમ લખ્યુ રે ૩
જેમ મુગનીને ધારે પાસ, ત્યમ જાગી બેગીની આસ,
વેગીકા મદુ કરે છે દાન, મપડીની કા કીધી આસ.
તો લોમે એમ લવત રે ૪
એ નોવમરો અજત જાળ ત્યા મીહી મરને મારી જાળ,
પેખજો મોગ પર્વત પદાક, પૂરે મોગ ફણિવર કાળ,
અમ કાળ એ પેરે દેસજો રે ૫
એવા દુખ મણાવુ અનેક, નોરે નન આવે કમ ઝક,
એને કે એમીનો ભેક, નદિ મહ વાન તણો વિવેક
એ દુખ બેગી ક્યમ નુદેરો રે ૬

ધર્મરવિપાદ

કડવું-રાગ રામઝી.

મન ઝખવાઈ મેના મોતજી, એ કન્યાને ૩૩ ઉપધાતજી,
શિખરે ચાપી કાંચેથી દોળુજી, કરમા ચાપુ જળમા બોળુજી ૧

ઢાળા.

જળમાહે બોળું બાળ માઈ, કર્મે કાધી કાપ;
દેખી પેખી ક્યમ દીજીએ, દવે વાચા કરજી લોપ ૨
છરી હોએ હેમની, લાઇ મારીએ થુ પેટ;
દસાગ્ય હોય જગતમા, ભવ સુધી વળગી વેઠ ૩
દાપે સાહી દીનડો, કો જમ પડે કા કૂપ,
અવધનને ક્યમ દીજીએ, વીંઝીએ એના રૂપ ૪
જો મેળેવો કો વિધાતા, હુ પૂછુ કર્મ વિપાક,
કોણુ અપરાધે કીધુ કળેકુ, રત્ન બાધ્યુ આક ૫
નાનુ મોટુ નહિ ધરમાહે, એકલી મારી ધેય,
મગ્ગઈ જુરી મહુ લાવીઓ જૂઓ જમાઈ એક ૬
ચામડા ચોદાણ પેહેરણે, મ્યમ પૂરશે એ પાગણું,
પાર્વતીનો પુરુષ જોયો, ગતિ ભાતી નહીં વર્ણ ૭

વલણુ.

ગાંત ભાતિ નહીં વર્ણુ, ઓ ક્યમ ૩૩ મારી માઈ,
નખ્યા કા છૂટે નહીં, મન મેના અતિ ઝખવાઈ ૮

કડવું-રાગ રામઝી.

પેર ૫૨ જના કમએ ન સૂઝેજી, ગહી એકલડી હુદે આલોચેજી,
હ રો સરજી વગા નારીજી ? મારે પેટે એ કા અવતારીજી ? ૧

ઢાળા.

અવતાર ધરીઓ મારે પેટે, કાઈ પડીક કષ્ટ,
કહલીગર્ભ મુજ કુનરી, ને એહનો દેહ ઉચ્છિજી ૨
પાઠ વાહન એહને, ઘેર નહોં કરો વિવેક,
સાત પાચજ નથી મારે, બેટડી છે એક ૩
બોજન નહિ મન આવતા, નહિ ધર રહેવા હરિકામ,
સાસુ સસરા કા નથી, તવ તાર કોણુ લેશે નામ ૪

વલણુ.

કોણુ લેશે નામ, તુ તો આવી કુંડ તપ કરી,
ધરને ન પોક મેનકા, કહો જાય એ પાછો વળી ૫

સુરાવી

કહનું-રાગ રામગ્રી.

વળી વળી મેના મન વિમાસજી, આ જાનમારો મ્યન મંગેજી
નવણે નિહાળે આવા આસજી ઉચુ નીચુ સય વિમાસજી ૧

કાળી.

ઉચુ નીચુ સુ વિમાસુ, ન્વર્ગ ને પાપાજી,
પાણી પી ધર પૂછીડ માં સમડ મે.તુ આગી. ૨
એદ આથે વિવાદ ૫ તા ન માને મુજ મન
મન માલે મય જડવા, વિય મેજવતુ અજ ૩
મળ નહીં મુજને નહુ એ પાપ પ્રગયુ અજ
ને ન સગજ વજા નારી? ન થાતી મન ભજ ૪

વધણ.

ન થાતી મન ભજ રું એમ મેનમ મેજન ૨,
મન દેખી દગખતી વગ જોડ નીચુ મુખ ધર ૫

કહનું-ગાગ રામગ્રી.

આવી કમા તોરણ વર ગયજી, પોખા ને મેના નવ જાયજી,
મારો ધિક્ક પડો અવના ૭ મુજ તનપાનો આ ભગવારજી ૧

કાળી

મનતા ગિરિ તનપાનણો એલે યાધુ મુજ મન ભજ
કુદવે કુજિધર મેરે મળા રૂમાળા અજ ૨
અવધૂન બૂન વિમૂન ચયે ડાં ડમરે ડમાલ
વધ ચામડ એદણે મગજી અજ ડપાન ૩
અંગે વચ્ચ દીસે નહીં, જગીગે કડે અજ,
વૃત્ત વાહન અશુભ એને જદ એ લજમઅજ ૪

વધણ.

જદ લજમઅજ દીસે તેણુ લખા શિવ નપે
પોડે નદિ નિજ માવડી નવ પાર્વતી મપે નરે. ૫

4 The Mother in law Satisfied

કહનું-ગાગ રામગ્રી.

મેળીએ આર્થ સદિવર સુધજી રખે નીમાવના શિવનાથજી
નૂર્મ માવડી કહે ન જાણેજી, નવ મેજમ નમાગી પ્રમલેજી ૧

ધધરવિવાહ

ઢાળી.

મોટમ એ જાણે નહીં, છે અપ્પ બુદ્ધ અપાર,
ક્ષમા કરજો એહના, અપરાધ મુજ ભરતાર. ૨
રીગ ન આપ્યુશો રાકરા, કંઝે હજ આપ સખાળી;
રખે સ્વામી રીમાવતા, મુજ કિકરી વાચા પાળ. ૩
ભોગવે છો જોગ કહે, ત્રિભુવન વ્યાપક સુન્દરા;
કરો માર મોરી, હૃદય તોરી, પ્રાણપતિ ગિવ રાંધરા. ૪

કંકરુ-રાગ ગોડી.

આવી રે પાર્વતી મેના મને, મેના માવડી મુણુજે,
હોહેલુ મ ધરજો મા મનમા, અપવશ મ લેજો. ૧
આછ એ મોટા મહાદેવજી, એતો પાર ન લહીએ,
એહ અકલ ગનિ જાણુજો, સમોવડ કો ન કહીએ. ૨

ઢાળી.

આછ એ સમોવડ કો નહીં, હુ મુણુને માતા માહરી,
એણે મ્પટ કારણુ વેશ ધરીઓ, જોવા પેરજ તાહરી. ૩
પેરજ જોઈ એણે તાહરી, મા તે ન લલો એ મર્મ,
જન માટે ઈદ્ર સરખા, વિષ્ણુ ને વળી બ્રહ્મ. ૪
સૂય આદિ નવે બ્રહ્મ વર્ગી, સ્થાવર જગમ જે મત્યા,
રાજુને રાણુગાર કરતા, ક્રોડિ બ્રહ્મા સુર વળ્યા. ૫
જે અમર ગણુ તેત્રીશ આવી ઈદ્ર આગળ શિર નમે,
એ અમૃત આહરી પ્રતાપી, પણ શિવ વિના બૂવા ભમે. ૬
તરીયા તોરણુ ત્રિકળશા, જળહળે ગિરિ કૈલાશ,
કોઈ બાતુ સમાન હીસે, સદા ત્યાય પ્રકાશ. ૭
એવા રૂપ લક્ષણુ જાણુને, મેં તેહ કારણુ તપ કર્યો,
વાચા દીધી વિચ્છનાથે, માવડી વર મેં એ વર્ષા. ૮

વલણુ.

માવડી વર મેં એ વર્ષો, જા સજ રૂડા રાણુગાર રે,
પરવારીને પટ અગ ધરી, હુ પોંક મુજ ભરતાર રે. ૯

કંકરુ-રાગ આલતી.

એવી એવી ઉપમા મ જોલ ઉમયા, અણુવટલું મુને લાગે;
એને કરે કિનરી બ્રહ્મકપાળી, તેણે માર મન લાગે. ૧
એણે આભણું પેહેયા અશુભ, અસભવ તે પ્રજા નવ જામ,
મારા હાથડા જે બોમિ પડ્યા તો, હવે મેં કથય ન થાય. ૨

મુશરી :

હાળ.

હવે તો કાંઈ ન આવે હેલી, કાળ મારી કુંવરી;
પચારે પાડા પાડેથી, દષ્ટિ આગળથી જ ન પરી. ૮
માત આગળ ઉપમા, મોશાળનાં શુંય વખાણ;
તું મુજ પેટે આવી તો, શે પેટે ન પડીઓ પાહાણ ! ૪
વૃષભવાહન તેજ વ્યાપક, કાને । મુદ્રા મેખળા;
રાખ । રેણી અંગે મોળી, ભક્તિ કરે બુનાવળાં. ૫
એને પાપ મુધી લાંબી ફેંદમાળા, કાળા કેટે સગવળે;
કાક ડમર મમડમ વાગે, જોવાને જન સદુ મળે. ૬

વસણ.

જોવા સાગન સદુ મળ્યા, એ તો હેલી તે કીધી જ હું;
તપ કરી કે એ વર માંગે. તુ પુત્રી વિન શે ન રહું !

કડવું-રાગ રામઘી.

ઉમયાએ કહાવ્યું સહિયર મમાણીછ, સદુ સંતોષો અમૃતવાણીછ;
મૂર્ખ માત્રા કદએ નવ જણેછ, તમસા મોટા મન ન આણેછ. ૧

હાળ.

તૂજ મોટા ચિત્તે નારે, સર્વ છે સમતુલ્ય;
આભર્યું પેહેરો અભિનવાં, શિર મુકુટ ધરો અમુલ્ય. ૨
મુને હેલી હસી દીન લાખી, રૂપ પ્રગટે રદ;
આપાપણા પિઠ તણી પોદમ, કહે નમારાં છિદ. ૩
પરિવાર પોટો પિતાનો, મુજ માત ને મોસાળ;
ને સ્વગન સદુમાં સર્વોપરિ, મને કરો દીન દયાળ. ૪

વસણ.

કરો દેવ દયાળ મૂર્તિ, રથા સુરનર પેએ;
લધુવય લીલવિલાસ કાતિ, ધરો સદુકો દેએ. ૫

કડવું-રાગ દેશાખ.

ચરિયો રે મદા ભડ તોરણે આવ્યો રે, ચાલો રે મા જગપતિ જોષએ રે. ૧
હોણ મામુ કરો શણુમાર એ, વગ ધર તોરણે આવિયા એ. ૨

હાળ.

વર ધર તોરણે આવીઓ, સદુ ત્યાં જાહેને જોષ;
જોને નિદે વંદે તેને, દ્રિરનાર જણી મોપ ૩
મદ તેજ તારા રદમાળા, નિલક રત્નમય અમ,
વર વળ દીઠે વાંકે વાળે, આપ પ્રાણે અંગ. ૪

હવે હવા વર્ષ દગ પંદરના, ને ઝડા રૂપ અનંગ,
માસુ મન, સતોપ પામી, હવે રાખ્યો રંગ. ૫
આ વળી રામકરી પૌકીએ, પાળીએ ક્યમ જરી પાગ,
કહો તિલક કેડી ગેર કીછીએ, જો તેજ ન લહીએ માગ ૬
એને અગે અગે કનકમય, વળી રત્ન કુડળ કાન,
છત્ર ચામર ધનદ નદી, નિગમ ગાયે ગાન ૭
વલિણ.

નિગમ ગાયે ગાન રંગે, તોરણે આવ્યા શકરા,
પૌકી વરજી માહેરે લીધા, શ્વશુર પક્ષ હરખે ભર્ષા

કડવું-રાગ પ્રભાતિ-માંગલ્ય ગાન.

ઝાંઝર મૂશળ સરીઓ ત્રાક રે, ઇંડી પીંડી સાપડ ચાપી પાગ રે ૧
ઘાટ ઝાળા શિરપર મોહિ રે, ઘાટ સકળ પેહેર્યા મન મોહિ રે ૨
ઝાંઝણે નવરંગ ચુદડી રે, ભાથે પિયળ કરે મોતી છડી રે ૩
માથે ઝોપે છે અતિ શુભ મોડ રે, પૌકતા સાવધાન સર્વ જોડ રે ૪
પેહેરે પીળિયા ડગલ્યા પાગ રે, વર પૌકી તાણીકે નાક રે ૫
હરજીએ આડો ધરીયો હાથ રે, જુઓ જુઓ કૌતક ત્રિભુવનનાથ રે ૬
વર માહેરીયામા આવ્યો રે, સાસુજીએ સતોખે વધાવ્યો રે ૭
કન્યા પધરાવ્યા નવખેર રે, જોડ ચઢિત થયા મહુ દેવ રે ૮
મેના નાગેછે નીરની ધાર રે, દિમાચળ ને ચરણ પખાણ રે ૯
જોશીડા લાણે છે માવધાન રે, દિમાચળ રે છે કન્યાદાન રે ૧૦
ઝડા ધાવ નિશાણે વળીના રે, હાથેવાગા મેડુના મગીય રે ૧૧
આડા અતર્પટ ગુલ ધરીયા રે આચાર્ય દેવ કારજ કરિયા રે ૧૨
પરવડુઅર મેડુ મન દગખે રે અતર્પ પાવુ કરી નિરખે રે ૧૩
અતર્પ હવે પાઠા કરાય રે, મેડુ પક્ષમા મગગ ગય રે ૧૪
તામુલ ગ્રંથા કગય રે, કૌતક વગ્ગ કલ્યા નવ જાય રે ૧૫
માડવડી સહુ વર દેખી મોહે રે, હરતુ વધન ફરી ફરી જોયે રે ૧૬

કડવું-રાગ મેવાડા

ટોલ ટમકયો રે લાડીનો હાથ મળ્યો, નરનારીનો પાર ન જાએ કળ્યો ૧
પાર્વતીની મહિયો પામે રડી, ને વૃણુ કનારે પૂઠે થઇ ૨
એક દેહી રે હન્ને કરે દમ, એ પૂઠે રે વગનુ નામ પ્રશુ ૩
એ તો જોગી જગમ વેપ ધરે, એ તો ધર મૂડી નિલ વન ફરે ૪
એને માન નહીં, એને તાન નહીં, એને મેહેન પ્રાધવ પ્રય નહીં ૫
એની જનમા એ ધાર ધાગી નહીં, એને આજીએ ગોગવીએ કોણ નહીં ૬

• મુરારી •

એનાં ગોર ને ગોત્રજ કાણુ લહે, શિવનાથ દિગંજ સર્વ કહે. ૭
એમ માહેરા માંહે વિનોદ કરે, સુણી પાર્વતી ગનમાં દરખ ધરે. ૮
તવ આનંદ કિસય મર્વ ચવા, સુખ સપત્તિ વરમુખ જોઈ લલા. ૯

કનક-રાગ ધન્યાશ્રીની દેશી (ધાળ.)

વરવદુ આરોગે કસાર, અન્યોઅન્ય કાળાઆ મરે;
ત્યાં મળી મહિયર બેચાર, દરને હસું હેલી કરે. ૧
હેલી આવોની તાણીએ નાક, હરે મુખ પર કરું;
હસીઓ સુરનરનો સાથ, મેના માતનુ મન હરું. ૨

ધાળ.

મન હરું મેના માન, સાથે તાત મન હલ્લસીલ રે,
સ્વજન સહુ સુખ હોય, લડું લાગ્ય એમ મન વમીડ રે. ૩
તેજ તણો લગર, સકળ કળા મુંદર સોહે રે;
સુરનર નાયક ધરી, જોતા મુનિનાં મન મોહે રે. ૪
પચારે સાજન શોક, મેનાને કહી એ વિધિ રે;
આવા છે શ્રી દરરાય તેની નિદા કાં કીધી રે. ૫
કેકે કાઠ્યુ તમે કોક, ઈશે અવગુણ નવ ગળ્યા રે,
જય જય કહે મર્વ કાવ, આશીશ સર્વ જન ભણ્યા રે

4. *Sidhar Swami (circa 1590-1640.)*

Nothing is known of this poet. The earliest ms. bears the date 1619 A. D. His *ગૌરીચરિત્ર* narrates the well known tale of *Siva* and the *Bhil* woman.

From *ગૌરીચરિત્ર*.

કહવું-રાગ કેલેશે.

બીજડીએ કાંધી ગતિ, માંડી છે રે આ તતિ;
જગાડું જગપતિ, સ્તુતિ કરી એ. ૧

સ્તુતિ અદ્ભુત બ્યારે સુણી, સામુ જોયું કેંસાશને ઘણી;
હરખ તે પામ્યા હર મુખ પેખતાં એ. ૨

હાલ.

પેખતાં હરજી હરખ પામ્યા, બાવ લાગ્યો ભામિની;
દીલે અનિશ્ચય અનગ વ્યાપ્યો, મુખ કમળ દીઠું કામિની. ૩

મન કામિની અભિલાષ લાગ્યો, સાદે નેડી મુંડી,
કવણ કારણ કહે મુજને, એકલી વન કિનરી. ૪

કિનરી મદિર કપહાં તાડું, કપહા વસો વન ગહરે;
સાસરે પિયરે સાખ શી, તારો કંઠ કામ કરુ કરે. ૫

શુ કરે અતરિયાળ ગિબી, નારી નવધોવન બરી,
મહાદેવને મન મોહ લાગ્યો, રૂપ દીઠે બીજડી. ૬

કહવું-રાગ ચાલતો.

પૂજતી એ પુલહરી, મદને માસરે બરી;
વિતર આપ્યો હરને મરકે એ. ૧

મરકે હરશુ હશી, સ્વામી તમે કહીએ તપશી,
પરાધ કચની એવડી તે કાં કરો એ. ૨

હાલ.

કચની પરાધ કા કરો, તમે બહાર્યારી વન વમે;
શિવ-પરનાર દેખી શાણપ હર, જોડે કાંક ભાવ કરી હસો. ૩

હર હસે હરશું હસી બોલે, ચક્ષુપાત કરે ઘણી,
શીવરા સ્વામી દેવ માંભજ, કહું કથાવન અમનણી. ૪

પાર્વતી-અમનણી જન કુમળ કોળી, બીજ ભગવારે વરી;
હ માસ થયા છાંડી ચયા, ને નાચ જોવા નીસરી. ૫

શ્રીધર સ્વામી

કહનું-રાગ ચાલતો.

સાલગરે અમારૂં નામ, ગામ કૈલાશ કૈશ ધણી,
ધણીબાણી રે તુ ધરનાર, ધણીયા તુ શકરતણી ૧
હાળી.

શકરની નરણી કંપમ થાઉં, અનળા આગે બેઠ છે,
હિન પાય પૂરે તુ પરહરે, તવ બીજ મન ભાજે પછે. ૨
ભાજે મન ભરથાર કૃષ્ણ, પડે પીયરની દિશા,
ગિવતજો ઘેર સાંભળી જે, કલત્ર છે બે કંકશા ૩
કંકશા કોપે લાજ લોપે, તવ ન ભાને તૂજને;
ચાવડી આવે ગોમ્પ બે, તવ મળી મારે મૂળને ૪
મૂળને અદર્શિયા દીએ દોહલુ, ગોમ્પ સનાપે વડી;
બે નારી હોળ દામ કંપમ હોડ, કહે ભવાની બીવડી ૫

કહનું-રાગ ધનાશ્રી.

માંબરે કે મુદ્દી, હેમનણી જે કુવડી,
એ છે અન્યાટે અવીઅવ અગતા એ ૧
અગતા એ અગની, પાર્વતી અર્ધાગની;
ગગાની સગન તો દવે નવ કદ એ. ૨

હાળી.

ગગાની મગન નવ કદ, મેં ભાવે છાંડી ભગવતી,
ત્રિપુરાગિ ગ્રહે તુજને ન મૂકે પરદરી વળી પાર્વતી ૩
પાર્વતીને પિયર મૂકું, કાં તો કંગાલું મેવના,
જનહરી જમયા ચણું વંદે, નમે અહુ દેવાંગના ૪
પાર્વતી-એ જોન તમારા હુ ન માનુ, નાર મૂકી કંપમ નીસયો;
ધર તજ ધધરજુ કંગે, પગિવાર પ્રથમ કેમ વીસયો ૫
શિય-નીસયો વળી વદન તારે, પ્રીતિ માન પુવધરી;
આ વાય મારી સાય માને, તુને ન મૂકું મુદ્દી. ૬

કહનું-રાગ ચાલુ.

સ્વામી તે શકરે, માખ દીધી હિન કંગે,
વેદની વાચા દીધી તણ વાર એ ૧
આમી વાચા દેએ વિચારી, તમે કદીએ ત્રિપુરાગિ;
નારી ને નગને મને નદી એ ૨

હાલ.

નાગ નરને માને નદી, એ બેઠ ભાગીએ કંગે;
બે નાગીનો ભગનાર કંગે, મારે અપા સખિયો ૩

ગૌરીચરિત્ર

સાખીયા દો ચદ્ર સૂરજ, વેદ વૈકુંઠનો ધણી,
અમરાવતીનો ઈંદ્ર કહાને, મોય સાખ શકર તણી. ૪
કર તણી ચૂડી સધટ સાડી, કોડે કમખા કંચળી,
પાર્વતીના પાગરણુ, પત ગરે ગૌરી વર વળી ૫
વર વળીઓ ધગણે મળાઓ, ચિત ચળીઉં કામિની,
નર નારિ વંન મુઝાર વિવસ્થા, શકર સાથે મ્યામિની. ૬

કડવું-રાગ આહુ.

મુનિવર માણીઓ, જોગેશ્વર જાણીઓ,
રૂપને ભવાનીએ તે કીધયુ એ ૧
કીધયુ કાષ્ઠ કારણ, સકલ સાધારણ,
ધરણી ધારણ ઉતારીજીં એ ૨

હાલ.

ઉતારીજીં જવ ધરણી ધારણ, સદાશીવ હવા મુખી;
શૃંગારતણો વિહાર કીધો, અચતનયા ઓળખી ૩
ઓળખી તવ અમર હશીયા કલત્ર કરે પચારણ,
આકાશ માર્ગે ઇશ હશીયા, ઇશ લાલ્યા અતિ ધણ ૪
અતિ ધણો કોપે કર્ષ શાખ્યો, અનંગ વિના હરો કશુ;
જો ચૂકવ્યો કૈલાસવાસી તો, અવર પુરુષ કહીએ કશુ ૫
અવર પુરુષ કહીએ કશુ, માથે જોગી હર ઘર આણીઓ,
તે દેવીના હુ ચરણ પૂજી, જોણે મુનિવર માણીઓ

કડવું-રાગ આહુ.

કથ મનાવીઆ, મદિર લઇ આરિયા,
ભારીઆ ભગવાન ભગવતી એ ૧
ભગવતી ધ્યાનએ, મહાશિવ ગાહએ;
ચરિત્ર ગાયા ગૌરીવર તણા એ ૨

હાલ.

ગાય ઈશ્વર ચરિત્ર ગૌરી, સાબજે સહજે કરી,
તેના પિડ પાત જઇ, પુણ્ય થાય માત્ર મર્જન મરસ્વતી. ૩
સરસ્વતી સાયર નીર નિર્મળ, મોમશિરે ધારા દગે,
પુણ્યતણા પ્રભાવ વાધે, જો કો ગાયે સાબજે ૪
શાંધર સ્વામી ચરિત્ર શિવના, ભાવે ગાતા સાબજે,
મન મનોરથ પૂર્ણ હોયે, કૈલાસપતિ પ્રેમે મગે ૫

5 Akho Bhagat (1615-1675 ?)*

During the 17th century of the Samvat era there was a wonderful recrudescence of poetry all over Gujarat and Akho was the first among the long line of writers who adorned that period. He was also among the three greatest writers of that century. Indeed in the history of Gujarati Literature Akho occupies a rank surpassed only by Premanand and Samal among his contemporaries; by Narasimha and Miran among his predecessors and by Dayaram among his successors upto middle of the 19th century. He was by caste a goldsmith from a village near Ahmedabad. He was practically uneducated beyond his own calling, but his mind was from very early times bent on serious topics. This natural bent was a good deal strengthened by the death of a dearly beloved sister. From that time he became distinctly a *vanagi*, a man who had no pleasure in the world for its own sake. In the course of his calling, too, he came across the baser side of human nature, its gullibility, its want of mutual confidence and when a very dear lady friend actually suspected him of treachery towards herself, when he had, indeed, put himself out of pocket for her sake, he lost all faith in the honesty of human beings. He was about that time the master of the mint at Ahmedabad; and he was, here too, falsely accused of enriching himself by debasing the coinage. He was imprisoned but after

---

* I have given the date given in Jhavar's book. Others put the date of his birth between A.D. 1614 and 1619 and his death between A.D. 1674 A.D. and 1679. One writer puts the date of his birth in the year A.D. 1597 (See *Report of 2nd Sahitya Parishad*, paper on Akho by A. B. Jani.)

a trial was honourably let off. His heart however now refused to have anything further to do with worldly affairs, and so he sold all he had and went out into the world in search of some spiritual Teacher who could show him the right path to salvation. He wandered about far and wide and owing to his riches many of the so-called 'holy men' received him with favour. But he did not find what he was searching for—a true *guru* to give peace to his weary soul. At last he reached Benares and as the story goes he found out a teacher who used to discourse on the *Manikarnika* Ghat to but one single pupil. Akho heard him quietly and unseen from behind this holy man's hut and after a year's patient listening came to the conclusion that he had at last found a man who was indeed above the attraction of worldly power and pelf. Then he discovered himself to this person and begged him to accept him as his disciple. Under him Akho lived and studied for three years, during which he studied all the important works on Vedānta Philosophy. His serious nature responded to the magnificent philosophy of S'ankara. He thus learnt and the rest of his life he spent in expounding it in a popular fashion to his own people. He returned home to Ahmedabad and soon became famous for his terse and powerful writings on philosophy.

He delighted in exposing the follies, the hypocrasies and the knavery of mankind and he did it mercilessly and with words that fall like the blows of a sledge hammer. "He never minced his words and painted the unfavourable aspect of wealth, that women, progeny and attendants, friends and relatives, their

hollowness and their lip loyalty* He exposed the true business of human nature and tore off the mask of hypocritical virtue His language is homely without any attempt at polish—sometimes even vulgar, and this, in fact, constitutes the secret of his hold upon the popular mind Many of his lines have become popular and are used in every house in the every day affairs of life His hold on people is extraordinarily great and the heart of the people instinctively recognising the truth, appreciated his exposure of the vain outward shows of the world His most remarkable characteristic is the wealth of his illustrations, the apt and homely similes and comparisons by which he drives home the truth of his remarks All these are drawn from the homely every day life of the people, mostly of the village folk For above all he is the writer of the village masses He wrote in order to explain to them the great truths of life which he had found out after so much trouble and he uses their homely language and only such illustrations as they could understand He rarely deals with the abstract discussions of Vedānta for his prime object was to popularise the abstract ideas of Śaṅkarā's philosophy How far he has succeeded may be judged by the fact that his poems have caught the heart of the masses and have retained their hold to this day But in spite of all this deliberate simplification of thought and language the subject of Akho's poems is so complex that very often his lines convey no meaning unless after prolonged meditation

As a satirist who is married in Europe

* Haven Hist. Soc. Trans. 1892, p. 99

although the range of his satire is somewhat limited Akho was not an educated, not even a polished man and hence his satire though biting, lacks the gracious wit that should accompany it. He was essentially an enthusiast and somewhat of a bigot, hence he never got out of his somewhat narrow Vedantic circle. But he had got over the still narrower view of the Pandits that the philosophy of Vedanta is meant only for those learned in Sanskrit. His remarks on the use of the learned language are not at all flattering to lovers of Sanskrit. He says distinctly that he wants to write in the language of the people without troubling his head about the classical Sanskrit. For the same reason he disdains to call himself a poet. He says he has got wisdom and is a *Jnan*i and that all he cares to do in life is to put what he has got in the plainest language he can command.

Akho deliberately broke with the tradition of Bhakti which was prevalent in the preceding two centuries. From his time poetry became more varied and to a large extent secular. The cult of the cowherd of Brindaban receded distinctly into the background, and "poetry became, so to speak, secular, and ceased to minister to religion."* But the importance of secular subjects in the field of literature was recognised more fully by Piemanand and by Samal, who with Akho make the glorious trinity of poets in the seventeenth century.

The chief works of Akho are અખેગીતા, ચિત્રવિચાર સવાદ, પચીકરણ, ગુરુગિર્યસંવાદ. અનુભવમિત્ર, કેવલ્ય-

* Flavour of it, p 64

ગીતા, પંચદશીતાલપદ્ય and the most popular and best known his *chopai*. These last are 746 in number and though called *chopai* are not written in that well-known metre but are merely six *padas* of the ordinary *chopai* metre. Ashu never bothered about the strict regularity of his lines and if judged by the strict canons of prosody his metre is often very defective.

1 From અખેગીતા

કહવું હું હુ-રાગ ધન્યાશ્રી.

ૐ નમો ત્રિગુણપતિ ગાયજી, સર્વે પદોનો જે પૂજયજી,
અગમ અગોચર જેને વેદ ગાયજી, તેના ચરણ ચિન્તરી વાગુ પાવજી ૧
પૂર્વછાયા.

અણુ ચિન્તરીને સુનિ કરું, ચિદ્રશ્મિ બ્રહ્માનંદની,
અણુદનો અખે અન્યાનપ કરે, તે થા નિજ આનંદની ૨
શુરુ ગેવિંદ ગોવિંદ શુરુ, નામ ગુગન રૂપ એ,
તેને અનુ નીચો નમીને, કરું મુદ્ધિમાન વિવે ૩
પાડ પંચાક્ષર જે, તે મન વાણીને અગમ
તેનો લક્ષ આપી શકે, તે માટે શુરુ તે બ્રહ્મ ૪
આન ગુરુ બિગલ ખરું, તેના ટોળાનો જે ભલ
તેને મૂકે દરિ ધરી, જેને મને સદ્ગુરુ સત, ૫
શુરુમદિમા છે અનિ ધણો, તે સમજે સત મુગલુ
તે શુરુગોવિંદ એ તા બળે, જેને લાગ્યા સદ્ગુરુ બાણુ ૬
જેમ ગિ દેખાડે રવિરામને, તેમ શુરુ દેખાડે રામ
તે માટે દરિ તે શુરુ શુરુગોવિંદ એતુ નામ ૭
નેરેન મમ્યા જે સનન, તે શુરુગોવિંદ એકના ભળે,
જેમ બીયામદિ રસ ભવ બાહ વણુ ધણે રૂપ નીપજે ૮
જેમ મુવર્ણુ મરી મોરેડ માટે અન્ય મુદ્રા છે અનિ વણી,
તેમ શુરુભજનમા મરું આવે જે મન વગે શુરુ મણુ બળી ૯
જેમ બરિર ન જાને ન મુખને રવદનોદે રસના રિના
તેમ શુરુ વિના દરિ નવ મગ જેમ ભોગ ન પામે નિધના ૧૦
ૐ અખે મું વગી વગી, જે યગરા દીપિ જાનને,
એ આરત સકે કર્મમાં ધરા આ મેવો દરિ શુરુ સગને ૧૧

અખો લગત

કંઠ્યું ૨ શ્લોક.

કવિ જને આગે પથ બહુ કર્યાંજી, વિધવિધ કરા શબ્દ વિસ્તર્યાંજી,
ખરદર્શનના મત બહુ ઓચર્યાંજી, પૂર્વની કવિતા તેણે તાળ બહોળા ધર્યાંજી ૧

પૂર્વછાયા.

બહોળા ધર્યાં બહુ સ્તુતિ કરીને, એવી ગ્રંથકારની રીત છે,
કહું સૂર્ય આગળ ખંભોન ડરો, મુજ એરી બોલવાની નીત છે ૨
જાહ્નવી આગળ જેમ વોકળો, સુર તરુ બદરી યથા,
પારિજાતક પાસે અરણી, મહા કવિ આગળ હૂં તથા ૩
ગરુડ આગળ યથા કુરરી, સાગર આગળ જેમ કૂપ,
મેઘ આગળ યથા ઝાકળ, ભાઇ ક્યા તેવ ને ક્યા તૂપ ૪
બાવના ચંદનની બેહેકે આગળ, કશે શોભે કરીર,
ડંથુ નીર નનાથુનુ, કિહા રસકૃપિકાનુ નીર ૫
પારસના પરતાપ આગળ, અન્ય વિદ્યા કેઇ માત્ર,
ક્રિયા ક્ષુદ્ર દેવ ઉપાસના, જેને કરે અક્ષય પાન ૬
એવા કવિજન ગ્રંથ આદે, ગણિત વચન બોલતા હવા,
કહું કોપ ક્રોધ કરો રખે, હું હિંદુ બાળક બુદ્ધે બોલવા ૭
તેણે ગ્રંથ પહેલુ એમ જાણુવુ, અમો મગણુ જગણુ નથી જાણુતા,
દુક એક ને ઝડઝમકેક, અમો લલા નિના નથી આણુતા ૮
એમ ગણિત પણે ગરુડ્યા થયા, કરુણા ઉપજાવી કવિ જને,
હું એટલુ જ કહીને સ્તુતુ, જે કવિતા જાણુ મુજને ૯
હું તો જેમ દારુકની પુતળી, આળા કરે અપાર,
પણુ કાઢમાહે કાહે નથી એ તો કળ આપે સૂત્રધાર ૧૦
કહે અખો સહુકો મુલો એમ સમજો નિજ જતને,
દમ્મો પરમ પદને પામવા, તો સેવો હરિ શુર સતને ૧૧

કંઠ્યું ૩ શ્લોક.

અણુજનો આત્મા તે શુ ઓચરેજી, આપનુ વર્ણન આપે કરેજી,
જીવતણુ પદ તે જોતા નહીં સરેજી, સામ્યયોગ જોતા જે હરિ ઉગરેજી ૧

પૂર્વછાયા.

ઉગરે જે વિચાર કરતા, બ્રહ્માદિ જેને ગ્રંથી રવા,
તે હરિને તમો ઓખો, જે આદ્ય પુરુષે અજને પ્રધા ૨
જે પદ શિવના તન પ્રત્યે, દત્તે કહ્યું વિશદ ક્ષી,
આકાશનત્વ કેરી કથા, કહી યગનને ઉરમા ધરી ૩

વિધિ વસિષ્ઠે કહી કયા, રધુનંદન આગળ જોહ;
 અર્ધવ બ્રહ્મવિવાતજો, ભાર્ગ દેખાડ્યો છે તેહ. ૪
 અનંત પ્રકારે અમ્યુને, કત્યું ભરતને જ્ઞાન;
 ગીતા ગાર્ગ ગોવિંદે, કર્મયોગ નિહાન. ૫
 સમગ્રવ્યા શાને કરી, જનકે જે શુકદેવ;
 મહામુક્ત થઈને પરવર્ષા, જ્યારે પ્રીત્યા અંતર ભેવ. ૬
 બીખે ભગવાન સાન્નિધ્ય, પાંડવ પ્રત્યે જે કત્યું;
 શાંતિપર્વે શાના કાધી, હલ્યાનું હારદ ગયું. ૭
 વેદવ્યાસે વેદ વહેંચ્યા, કર્મધર્મે પોષ્યા શ્રવને;
 તેની દાઝે લાગ્યા દાઝવા, જો જાણ્યો નહિ શિવને. ૮
 પછી નારદે નારાયણુ કેરું, નિજ જ્ઞાન કત્યું મહા દિજને;
 ભારે દૈવાયનની દાઝ ભાંગી, જ્યારે કૃપા કાધી સંતજને. ૯
 શિવે કત્યું શિવા પ્રત્યે, નિરાલંબ નિજ ધામ;
 અમર કાધો આત્મા, અઘાપિ સદસ નામ. ૧૦
 હો અખો વસ્તુજ્ઞાન વિના, કુશલ ન હોય જંતને;
 નિજ ધામ હોડા જાણવા, તો મેવો હરિ શુર સંતને. ૧૧

કડવું ૪ થું.

જંતે ન જાણ્યો જોણે નિજ આત્માજી, તે ભટક્યો ભખ્યો માયાના સાયમાંજી;
 રૂપણીનો ભૂક્યો ઘર પામે પ્રાનમાંજી, પણ દિવમે દિસ્યોડ્યોધલુંભમે રાનજી. ૧

પૂર્વછાયા.

રાનમાંહે રડવડે, અજાને આવર્થો હતો;
 તે નિજ આત્માથી આતજાને, વિચરતો માયાવતો. ૨
 જેમ સુતો નર નિદ્રા વિષે, માયા બહુ બીજી રચે;
 કારણ કારણ પોતે થઈને, નિદ્રાવશ માંહે પચે. ૩
 આપથી આતજો થકે, અસંભાવના ઉપજે;
 પછે વિપરીત ભાવના આવરે, ને દુઃખ પામે ધોડે ગજે. ૪
 પંચપર્વા માયા અવિદ્યા, હું મારું આદે સહી;
 તે ફરે ફેરા ભર વિષે, જ્યમ મણિ નિગમે આંધજો અહિ. ૫
 તે ભોગ દેખી બૂર થાએ, લકાવા મન ઈદ્રિય વિષે;
 સંસારનાં સુખ સત્ત જાણી, કર્મમોહક નિત્ય ભણે. ૬
 કર્મજડને કર્મ વદાલાં, મર્મ ન સમજે બ્રહ્મનો;
 ફરી ફરી તે આવરે, પણ ટોળે નહીં દેહ ચર્મનો. ૭
 પરમાત્માને પુંડ ઈઈ, આત્મા ઈદ્રિયને જુવે;
 પણ ઈદ્રિયની દૃષ્ટિ વિષે સાદામી, એમ આપોપું નર ખુવે. ૮

વિષય વગતો કરે હરિધી, નીચપણું દે જીવને;
અગ્નિને અવળો ફરે, તે સન્મુખ ના હોય શિવને. ૯
સંસારનાં સુખ અધિક દેખી, કૃપા માને ધૃષ્ટિરી;
અંતરમાંહેનું ગાન ન જાણે, જે પ્રાણપતિ ગયો વિસરી, ૧૦
કહે અખો સહુકો સુણો, જે આણે જીવના અંતને;
હીડો પરમ પદને પામવા, તો સેવો હરિચરુ સંતને. ૧૧

પદ ૧ છું-રાગ સામેરી.

જીવની આધ વિચારો રે પંડિતો, આદ્ય જોતાં તે અનાદ્ય દિશિ;
દેહતણી છાયા સમાયે દેહ વિષે, જ્યારે મધ્ય આવે સૂર ધીસે. જીવની. ૧
તન મનને ઝોળખ્યા વિના આક્રમે, જેમ સૂત્રધાર નિજ નાવ નીરમે;
તે જ સૂત્રધાર તે નાવે ખેડો થકો, પછે પરવશ પડ્યો પંથ કરમે. જીવની. ૨
તન મન નૌકા જીવ ગણે મારું, પણ ભવસાગર મધ્ય કાળ ખેડે;
કર્મનાવાણને વશ લાગ્યું તે ડોહવા, ત્યારે હાથથી વાટ વટકીજ નેડે. જીવની. ૩
બ્રમણ્યે ભટકે ધણા ભવ વિષે, યુરુ ગોવિંદના શરણ પાખે;
માયાપિણી માજ વહાલી અખા, તે જાણીને જનની ભેદ રાખે. જીવની. ૪

કડવું ૫ મું-રાગ ધનાશ્રી.

મર્મ ન સમજે જે માયાતણોજી, તે નર જાણે હું ધણું બોલણોજી;
નેને જાણે જનની આપણોજી, તે ભવ ભટકે સહુથી અતિ ધણોજી. ૧

પૂર્વછાયા.

ભવમાંહે ભટકે ધણું, પોતાનો કરી ક્રોડ;
જ્યમ વિશ્વાસીને વેધે વેરી, દીન યઈ મારે દ્યો. ૨
જેમ પાળે ખેરીને ખાટકી, તેને ભક્ત્ય ભોજન આપે ધણું;
પણી વધ કરે વારુ કરીને, એ લક્ષણ અજાતણું. ૩
તે મેદો જાણે માહરો, પાલક પોપક છે ધણી;
તેને આજ જાણ અર્થવા, મોટમ મનમાં અતિ ધણી. ૪
વાત્સલ્ય જાણી વામ દક્ષિણ, વણ દોર્યો કેડે ફરે;
તેને મહાજન મૂકાવા કરે, તોય તે જીવન કેડે સચરે. ૫
દાય ફેરવે તે થકે મનમાંહી, હેતુ જાણે તેહને;
પણ સુનાને મન વાત અજાગી, તે ભારે ભાળે દેહને. ૬
અજાગ્યા આશય બેડતણા લોભે લાગ્યો અજ હળે;
તેને વવન જાણે ભક્ષ કરું, જે ધણેરું વપુએ વળે. ૭
પછે ચરણ ઉચે અધોમુખે, ને નેટ તે રાખે સરે;
માયા ફેરી રીત એવી, અતે જીવને એમ કરે. ૮

અખો ભગત

વિષય દેખાડે વિષના, ચિત્રવિચિત્ર તે ચિત્ર ધરે;
 પછે પંડિતને પૂછે પ્રશ્ન, મહાભાગ કેમ પામુંશ સિરે. ૯
 ત્યારે પંડિતરૂપે બોલે માયા, કર્મની કીરત ઘણી,
 વિત હરિને વાત દેખાડે, નાનાવિધ કહે બહુ બહુ. ૧૦
 કહે અખો રચિ હોપજે, જો એવું ચોપે જાંતને;
 કર્મ ગેહે ન હોડો વામવા, તો સેવો હરિચરુ સંતને. ૧૧

કડવું ૬ હું.

એમ એ માયા વેષ નાના ધરેજી, કર્મ ધર્મના શબ્દ બહુ ઓચરેજી;
 જીવ કેરાં મનને અતિ ધણું આવરેજી, તેજે પુરંજન ભવ કેરા ફરેજી. ૧

પૂર્વછાયા.

ફરે ફેરા બહુ ભવવિષે, વિષયનો તાણો વહે;
 તે પ્રત્યક્ષ ભોગ દેખે બહા, વળી પંડિતને પોષતો રહે. ૨
 કર્મનાં ફલ લખે માયા, વળી માયા બેડી તે કથે;
 શબ્દ ફેરે બાંધજો ભાઈ, બાંધી જીવ રાખે જથે. ૩
 અંતરમહિથી મનરૂપે, સંહત વિકલ્પ સુત જણે;
 નિમેષ માંહે નવા નવા, જેમ હંદનલ સુટિકા ગણે. ૪
 કર્મ ફલ ને જીવ ફેરા, જોગ માયા મેળવે;
 વિષયતૃષ્ણામાંહે મૂકી, એમ જગતને બોળવે. ૫
 માયા સ્વર્ગના ભોગ વખારો, અને બીક દેખાડે નર્કની;
 તે કામનાએ લાગ્યો ફરે, ભાઈ ગતિ જેવી દૂપચકની. ૬
 કામ ધામ ને ધન દારા, માત પિતા સુત બાંધવા;
 વર્ણ વેષ તે રૂપ મુદ્રા, નમણુ ઠમણુ દેવ વધવા. ૭
 ચાલ ચાતુરી મોદ વિદ્યા, અવિદ્યા સર્વ સાધના;
 પંડિત જાણુ કવિ શુણી દાના, સર્વ માયા કેરી આરાધના. ૮
 રમે રમાડે આપ માયા, નીચો ઉચો લઈ ચડે;
 જેમ મર્કટ હોડે માગતો, પેલા બિલુકે ડોડે રડવડે. ૯
 એમ ભમે બહુ ભવ વિષે, પણ બેદ કાચે લહે નહીં;
 દોરી સંચરો માંહિ માયાતણો, જૂલજળ મોટી એ સદી. ૧૦
 કહે અખો સદુકો સુણો, તમે જુઓ અંતરના તંતને,
 એ જગમહિથી તો જ નિસંગે, જો મેવો હરિચરુ સંતને. ૧૧

અખો ભગત

કંઠ્યું ૭ મું.

માયા મોટી જગમાહે નટીછ, તે આગળ કોઇ ન શકે ખટીછ,
હરિહરઅજયી જે આધી વગીછ, સમજી ન જાય એવી માયા અટપટીછ ૧

પૂર્વછાયા.

સમજી ન જાય એવી માયા, દીસે નહીં ને બચવતી;
ચૌદ લોકોની આદિ માતા, ઝંકારથી પહેલી જે હતી. ૨
ત્રિગુણ પહેલી શૂન્ય સામ્યની, તેણે ગુણ જન્મી ઉભા કર્યા,
પછે જનની થી તે યોધિતા, પછે બલ પોષી પોતે વર્ષા ૩
ચિદ્શક્તિ અતુલ ચરાચર, ગુણ સાથે ભજે ભળી;
દેવ દાનવ નાગ માનવ, રમે રમાડે એકલી. ૪
જીર્ણનામ જેમ જીર્ણા મૂકે, ને વળી પાછી ભણે,
તેમ માયા ચિદ્શક્તિ માટે, મોહોદુ સામર્થ્ય એ વિષે. ૫
ત્રિગુણ થઈ ચોવીસ રૂપે, તેહનો ભેદ કહુ નથી,
જ્યમ જલ જમાયે શીતયોગે, તેને જડતા પ્રગટે માયથી ૬
સત્વ રજ તમ રૂપે થઈ માયા, પછે એક એકના બહુ થયા,
પચભૂત ને પચ તન્માત્રા, તામસના નિપજી રજા ૭
રાજસની ઇન્દ્રિય દશે, અને દશે તેના દેવતા,
ઇન્દ્રિયે ઇન્દ્રિયે તે વરયા, આપ આપણુ રચળ સેવતા ૮
મન યુદ્ધિ ચિત્ત અહકાર જે, તે સત્વગુણથી ઊપના;
એ સૃષ્ટિના ચોવીસ ઋણુ, માયા ચળવિત રૂપના ૯
પ્રકૃતિ ને પચનીશમી, પરિવાર તેનો સર્વ કલો,
પણ ઇર્ષીશમો પરમાત્મા, ને થયારથ વ્યમ ત્યમ રલો ૧૦
કહે અખો સહુકો સુણો, એ કહ્યું છે ધીમતને,
એ સમજો કામ સરે નરનુ, જે સેવે હરિગુરુ સતને ૧૧

કંઠ્યું ૮ મું.

એણે અનુક્રમે જગતને બાણીએ, તણુ સુવનમાહે માયા પ્રમાણીએ,
રથ સદમ જે કહ્યું જાય વાણીએ, તેટલુ સર્વે માયા વખાણીએ ૧

પૂર્વછાયા.

માયા વખાણીએ માટ એણે, દહ પદારથ નેટલો,
શુનિ પદારથ જે જે કહાવે, પાછો વણસશે નેટલો ૨
ઉપન્યુ તે અવપાય નિજે ખજાઆદે કીટ જે,
જે જાણુ તે જાય જાણો, અમર સરાય મેટજે. ૩

અખો ભગત

અમર દાનવ કુવ તારા, ચંદ્ર સૂરજ જાએ વિલે;
 નવ જોમ અઘાંજ સાધક, નો પ્રાપ્ત છવ કેરો લો. ૪
 શીલાવપુ જો ધરે નિર્ગુણ, તોય નેઃ તે પાછો વળે;
 કાલમાયાનું નાટક જોવું, જે કિપજની અદનિશ ગળે. ૫
 જોમ દરસણી ઉઠેરે દરસણ, તે કાચું પાકું સર્વે જાળે;
 તેમ જમત દરસણ કાળ માયાનું, તે ન મૂકે ખાધા પખે. ૬
 જોમ મેઘનાં બિંદુ નાનાં મોટાં, રેલાઈ પૃથ્વીએ પથાં;
 તેમ માયાને મન સદુજ સરખું, જે માથે પોતાનાં ધણાં. ૭
 જોમ અર્જુન ન જાણે કિછળા, જે નવથે નવાણું નદી બળે;
 સિંદુ થયે સલિતા સ્વરૂપે, તે મારે બાધી ગળે. ૮
 તેમ માયાનું આ જમત નિર્મુ, કાળ યોગે સર્વાયા;
 પરમાત્માને વતરેક દારણ, તેની કલ્યામાં નાવે કથા. ૯
 મ્હાલે માયા અનન્ત રૂપે, પણ અલ્પજને ભામે જાલી;
 જોમ બાળકીનાં ધધિલીયાં, રમે અનન્ત પ્રકારે એકલી. ૧૦
 કહે અખો સદુકો સુણો, જો આણો માયાના અંતને;
 નો આપોપું ઓળખો, ને મેવો હરિગુરુ સંતને. ૧૧

પદ ૨ છુન્-રાગ આશાવરી.

માયા પીડતી જણી પરબ્રહ્મને આરાધીએ, સાધીએ સ્વામિને ચિત્ત પૂરે;
 સદ્ગુરુ કરડાં ચરણ આદર કરી, માર્ગ જાલીએ મનનું રે. માં ૧
 મનકમવચને ગુરુ તે ગોવિંદ ખરા, ભિન્ન ન આણીએ ભાવ ખીન્ને;
 જાતને વરણ આશ્રમ અધ્યયનનું, માન મૂકી બહારસ પીન્ને. માં ૨
 જોમ અમિને સંગે શીન વાપે નહીં, જ્યોતિ દેખાડે ને નિમિર વામે;
 તેમ સદ્ગુરુ પ્રતાપે પરબ્રહ્મને ભેટીએ, માયારૂપિયું ઘેન નામે. માં ૩
 જ્યમ કાષ્ટ આવી પડે વહિજવાસા વિને, તે દારુક શીટીને તે અનલ યાપે;
 તેમ અનન્ય આરાધના જે કો કરજે અખા, તેમની માયાકરી ચરણ સાથે. માં ૪

x

x

x

x

કંઠનું ૧૦ મું.

વિરહવૈરાએ જોનું મન તપેછ, કંઠેરુંએ માહે ને નર હરિ જપેછ,
 સદ્ગુરુચરણે આપોપું અપેછ, પરબ્રહ્મ રહે ને પોને અપેછ. ૧

પૂર્વછાયા.

પરબ્રહ્મ રહે ને પોને અપે, તેનો મેદ કંઠ ને સુણો;
 તે વચન માને ગુરુ તણું, ને ભાવ બરોગો અનિ ધણો. ૨

અખો ભગત

ગુરુ કહે રામ રમે સકળમાં, સર્વાવાસ સ્વામિ ભયો;	
એવું સાંભળતામાં વચન માન્યું, ભક્તિ ઉપર આદ્યો.	૩
તે હરિ હરિ દેખે સકળમાં, જેને જીવ જીવ દેખતો;	
હરિ જાણી હેત કરે સકળમાં, પહેલાં જે ઉવેખતો,	૪
હરિ જાણે થકે ભક્તિ થાએ, તેજ ભક્તિ જાણો ખરી;	
અણજાણે જે આચરે, તેને દ્રોહ થાએ પાછો ફરી.	૫
સદ્ગુરુનાં વચન સુણીને, ભક્તિ જેને ઉપજે;	
અચિરકાળમાં તે પામે આત્મા, સદ્ગુરુ વચને જે જાણે.	૬
ભાઈ ભક્તિ જેવી પંખણી, જેને જ્ઞાન વૈરાગ્ય બેડ પાંખ છે;	
ચિદાકાશમાંહે તેજ ઉડે, જેને સદ્ગુરુરૂપી આંખ છે.	૭
તે દેખે નેત્રે પરબ્રહ્મનાં, પરબ્રહ્મ કારણ માત્ર;	
પાદપાણી પરબ્રહ્મનાં, પરબ્રહ્મ દાતા ને પાત્ર.	૮
જળે પરબ્રહ્મ સ્થળે પરબ્રહ્મ, પરબ્રહ્મ સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળે;	
ગિરિ ગહર વનવાટિકા, પરબ્રહ્મ જાળે ને માળે.	૯
પરબ્રહ્મ વિના નહિ હામ દાહો, એમ દેખે તે ભરપુર;	
જિહ્વાં તિહાં દેખે હરિ હરિ ભાઈ, જેનાં પડળ થયાં છે દૂર.	૧૦
કહે અખો સહુકા સુણો, ભક્તિ આવી ને જતને;	
એવા શુદ્ધ ભજનને પામવા, તમો મેંવા દરિગુરુ સતને.	૧૧

કડવું ૧૨ મું.

વળિ વળિ કહું છું ભક્તિ વિશેષજી, જેહ ન દેખે હરિ વિના રેશજી;
 જેખે સધજે હરિના વેપજી, તે જન ન કરે કેહેનો ઉવેષજી. ૧

પૂર્વજાયા.

ઉવેષ ન કરે કાયનો, એ તો આત્મા પિલસી રહ્યો;	
જેને શ્રી ભાગવત ગાયે, ગીતા ઉપનિષદે જેને કહ્યો.	૨
ભાઈ ભક્તિ જે એમ જાણે, જાણીને હૃદયે ધરે;	
સ્વામી મારો રહ્યો સધજે, અહર્નિશ ચિંતન એમ કરે.	૩
જીવન ત્રણમાં રહ્યો પૂરી, પૂર્ણ સ્વયં પરમાત્મા;	
પોતે તો પિયુજી નિરંતર, પણ બેદ દિસે ભાતમાં.	૪
મારો રામ રમે છે સર્વ વિશે, એમ હેતે હિસે મન;	
દરિ કહે હરિ સાંભજે, ને હરિને સોંપે તન.	૫
નિત્ય રાસ નારાયણ કરો, દેખે તે અનંત અપાર;	
જિહ્વાં તેવો તિહાં તેવો, નારાયણ નર ને નાર.	૬

ગહગાઈ રહે ગાતે થકે, રોમાચિન હોયે માત્ર,	
હર્ષ આસુ બહુ હેન હૃદય, પ્રેમ કરુ તે પાત્ર	૭
ખાતો પીતો ખોલતો, દેખતો તે સર્વો રામ,	
વેધુ મન રહે તેનું, શિથિલ મમારી કામ	૮
નવનીત સગપુ હૃદય કોમળ, કહ્યું ન જાણે હેન,	
આખ માટે અમૃત બહુ, હરિભક્તિ કરુ ખેત	૯
જેમ જારે વગુની જીવતી, તેનું મન રહે પ્રિયમ પાસ,	
અદર્શિય રહે આનોચતી, બાઈ એવું મન હરિદાસ	૧૦
રહે અખો સહુકો મુજો, હરિવંદા લાખો ચિંતને,	
મનન તેને માવતુ, ને સેવે હરિચરુ સતને	૧૧
x x x x	

કહ્યું ૧૩ મુ-રાગ ધન્યાશ્રી.

જે નર સમન્ધા તેણે તો એમ લલ્લુજી, આપ વિરેધી આપોપુ ગયુજી,
અહામિમાહે તે સર્વે દલ્લુજી, મર્મ સમન્ધાથી દગુ તેમ થયુજી. ૧

પૂર્વછાયા.

યયુ તેમ જેમ હુતુ આગે, જાણુનહારો જાણિયો,	
જે ઝંઝારની આઘ હતો, વળી વેદ પુરાણે વખાણિયો	૧
ક્યારે દેખે ધ્યેય ને ધ્યાતા, ક્યારે ધ્યેય રહે ને ધ્યાતા દેખે;	
તટસ્થ ઉપન્યુ જ્ઞાન જોહને, એમ સુરત ચળવજે,	૨
ક્યારે ધ્વન્નિય આતમ વર્ને, ક્યારે વૃદ્ધ વોણી સૂર્ય છે,	
તટસ્થકેરુ એ જ લક્ષણ, જ્ઞાનકેરી ને મૂર્ત્ય છે	૪
જીવનમુક્ત તેહજ કહાવે, જોહને એહ વૃત્તિ જાપની,	
આજાચવત્ તે ગ્રહે સદા, ક્યારે સ્થિતિ તે ઝપની	૫
જેમ મહાજળમાંહેસોમકર મોટો, તેઅમુ મધ્યેઆધોગ્રહે	
ઉચો આવી અલ્પ વર્ન, વળી મહાજળમાં જાતો રહે	૬
જીવનમુક્ત તે યોગીશ્વર, જે એમ વર્ન દેહ વિરે;	
જેમ નાગને અગે જરા પાકી, તેઅગી ચર્ચ રહે નખસિએ	૭
તે અલ્પ વનજુ રે ખરી, પણ અગથી એન્તા દળી,	
તેમ જીવનમુક્તને દેહ જણો, જેમ જીવનને કાચળી	૮
ઉપનીતી તે સદજ માહે, અનાયામે અગથી,	
ન્યારે વિરમીને થયો વેગજો, ત્યારે સિત દીપી જીવનગથી	૯
એમ જીવનમુક્તને જાણજો, બાઈ દેહને જે સમ,	
છે ને છે તે નથી સરખી, જેમ દટાન દણુગ	૧૦
રહે અખો સહુકો મુજો, એમ જાણો જીવનમુક્તને,	
એ દશને દ્વિપ્ર પામના, નો સેવે હરિચરુ સતને	૧૧

અખો ભગત

કડવું ૨૦ મું.

એમ એ નાટક આશ્યું જાયછ, જેના સ્વામી તમે પ્રભુ રાયછ;
કેવલ ઈશ્વર ભૈનિકે કાયછ, આણુછો છવ ગમે ઉભો થાયછ. ૧

પૂર્વછાયા.

આણુછો મધે છવ થાય ઉભો, તે જાય હરિને જાણવા;
નરને જોડયો કેમ કળે, તે હીડે બુદ્ધિમા આણવા. ૨
જેમ છે તેમ તમે પ્રભુછ, કાયા માયા રવે આપ;
બિંબ પ્રતિબિંબ થાયે દર્પણે, તેમ તમારો વ્યાપ. ૩
કેવલ પદ તમે નિજ સ્વરૂપે, ઈશ્વર પદ તે અનંત;
મોડુ સામર્થ્ય માયા કેર, જ્યાં ઉપજે મિથ્યા જત. ૪
તે જતને બહુ કામના, વાસના માટે તે છવ,
દેહ આસક્તિ તેને અતિ ઘણી, જાણે આયુ વાધે ધમ્મએ શિવ. ૫
તે પિંડને બહુ પરભવે, અને કરે તે ઈર્ષ્યલેશ;
ચિરછવી થવા હીડે, મોટો મન કલેશ. ૬
જૂત ભવિષ્યની વાત લેવા, અતિ ઘણા મન કોડ;
ઈશ વાવાની આશ મેટી, સાધે પિંડ મન મોડ. ૭
સિદ્ધિ કાળે તે કરે, અતિ ઘણા ઉપાય;
તેણે અહતા વાધ અતિ ઘણી, તેણે છવ જાડેરો જાય. ૮
માયા સાધે મન વડે, જાણે એજ પરમાત્મ પદ;
મમતાતણા તેણે પડલ ચડે, લમ લમ વાધે મદ. ૯
એવા પ્રકાર અજાતણા, સાધે તે છવ અપાર;
નાટકમા નર નાચ નાચે, એમ સરાહે સસાર. ૧૦
કહે અખો પદ મૂળગે, પહોંચ નહિ એ જતને;
મર્મ મૂળગો તેજ પામે, જે મેવે હરિગુરુ સંતને. ૧૧

પદ ૫ મું-રાગ ભૈરવ.

મર્મ સમજ રે મનુષ્ય મેરા, તોમું સમાસ જાળ હોવે તેરા;
મન જગતકા ધારણવારો, મન મુવે મેટિયા સંસાર. મર્મ. ૧
લોક ચાંદ સદૃશ હે મનક, તાને મન પાવે બધનક;
મન મુવા તમ હે મન રામા, એકલોક પરલોકી મેટી કામા. મર્મ. ૨
મન મુવે તે રહે જે મનવા, મો હરિષ્ઠ ગણીજે જનવા;
કહે અખો રથ નદિ આકી, જાળ વિક્રમ જુગી પરવાકી. મર્મ. ૩

x

x

x

અખો ભગત

કહતું ૨૮ મું.

વળી વિદેહીનથા કહું ચિન્હન, ન્યા નવ પહોચે વાપી મનન,
જે સ્થળ ન મગે રવણી નિનન, જે વેતા તે તનમય તનન ૧

પૂર્વછાયા.

તનમય નન તે માટ એણે, તે કહું દૃષ્ટિ કરી,
જેમ ભારકર ભાસ્યો તોયભાડે, પથુ ત્યાનો ત્યાજેતા ફરી ૨
તે વાર્યમણિયો વાયુ જોગે, ડોલતો દીસનો ઘણુ,
પથુ તરણિ તેમનો તેમ પ્રાય, અચળ મદમ અપણુ ૩
તે તમજલ માહે તમ ન દોઝે, શીતલ ન દોઝે શીતથી,
રક્તજલમા ન દોઝે રાતો, પીગો ન દોષ પીતથી ૪
તે અશુદ્ધી જલમા ભાપ્યા માટે, અશુદ્ધતા પામે નહી,
વારિ વિષારમાહે દો, અનરમા આમય નહી ૫
સુરસરિરે નીરમાહે પવિત્ર ન દોઝે દિનમણિ
સુનાગસમા ભારવા માટે, અમર ન થાય અદર્શણી ૬
પાનમાટે હોયે દોયે, પાતાવમાહે નથી પજો,
અણુનિગી પદ એમ જણો, વિત્રક મરણુ પરવજો ૭
અર્ધ સા ઉપાખ્ય ન મગે, કત્તમ મધ્યમ અવની તણી,
મહાપદનુ ત્યામહાતમએતુ, ન્યાપક્ષન મગેઅન્યઆપણી ૮
વિગેયણુ જોગલા મ્હા તે રજા જૂનાં બચિ,
વિત્રક નાવે વાપ્ય માહે, અન્વય પદમા એ અપે ૯
અનિ આધો લક્ષ વપુ વિના, સમન્યા મરખો સાર છે,
વિદેહીફરી વાન મોગી તે શબ્દ રે પાર છે ૧૦
કહે અખો સારું મુજો, એ સમગર છે મહતને,
એ અર્ધને જે મમજો, તે રહે પાર વેદાન્તને ૧૧

પદ ૭ મું-૨૧મી માંગે.

મતો જાન મડી મહાપદકી,
શબ્દમાન નહુ નહિ વાગન, એમાં મિથિત મેહદમી સતો ૧
હદાતીન ફૂત સો ભાસન, નહા કહું કેમિધકી,
આપ અવાચ્ય વાચ્ય કરીખોલત, અગમ જગા મહાનિધની મનો ૨
જદા કહું નાહી તાહિમે તકીઆ, કામ નહિ જ્યાદદમી,
શબ્દાતીન સુરતમી લગના, ચોગ મોગ ચિદ્ધનકી સતો ૩

અખો ભગત

આહક આણુ આણી નહિ તામે, વાળ્ય ખુદી જહા શ્રુત્યકી,
રૂપ આડપી આપ અખા હે, મુઝ બડી અગાધ્યખી સતો ૪

કડવું ૨૯ સુ-રાગ ધન્યાત્રી.

જે ધર ઉપન્યુ એનુ ગાનજી, ત્યા નો યયુ સર્વ સમાનજી,
જીન હાથરનુ પામ્યુ નિદાનજી, લાથી ઠગિયુ પ્રકૃતિનું ભાનજી ૧

પૂર્વછાયા.

પ્રકૃતિનુ ભાન ઠગ્યુ ત્યાંથી, યથારથ જેમ તેમ યયુ,
હવે કહુ દરગા ખા જે, અપૂરવ અમથુ રહ્યુ ૨
ન્યાય પાતજલ મીમાસા વૈશેષિ સાખ્ય વેદાંત,
એવા ખટ દર્શનના બેદ કીધા, તે બાણુમે તમે સત ૩
શૈવ સાખ્ય ને જગત પ્રતી, ચાર્વાક બૌદ્ધ ને જૈન,
એ ઉપદર્શનના બેદ બાણુ, ગરીર સબધી ચેહેન ૪
જટિલ મુઝિત માળાધારી, કોઇ કરે ખચન કેશ,
કો વાળ ધરડા શીશ વીટે, કરિ લિંગ શિવ ઉપદેશ ૫
એ ખા દર્શન તે મૂલગા, ભાઈ શાસ્ત્ર કેરા નામ
તેના થયા પાખડ છનુ, તે ચાલ્ય ગામોગામ ૬
પાખડના બહુ ફડડુઆ, ગણુતા તે નાવે છેક,
તે મત ભાખે બૂજવા પશુ ચાલ્યા ન મળે એક ૭
એક એક નિંદે એ માહોમાહે, અને પોતાને કહે સાર,
એમ ખટ દર્શન ખટપટે, પશુ ન કરે મૂળ વિચાર ૮
તે લાણી લણીને બેદ પાડે, અક્ષર તણી લે આ,
સિદ્ધાન્ત નાવે સમજ માહે બાધી રહ્યા ખા કોટ ૯
જમે કરે વાદ માહોમાહે, ત્યારે સહુને પોપે માય,
સમાસ માયા આપે સરખો, હાર્યો કોએ ન જાય ૧૦
કહે અખો સદ્ગુણ સુણો, મત નોહો મહતને,
નિદાંવે નારાયણ મળશે, જો સેવો હરિશુર સતને ૧૧

કડવું ૩૦ સુ.

શ્રુતિ સ્મૃતિ તે એમ વખાણેજી, જીવને જીવતા કર્મ પ્રમાણેજી,
કર્મ અનુસારે જીવને જાણેજી, એવુ સિદ્ધાન્ત અક્ષરે પુરાણેજી ૧

પૂર્વછાયા.

સિદ્ધાન્ત કીધો વેદ પુરાણે, કર્મ ને વળિ જીવનો
મ્હે મ્મ ને જીવ ચાલ્યા જાય, એ માક છે સદૈવનો ૨

જયો પઠી ચાપે આરા, કર્મને મારાં કરે,	
કર્મ ત્યાં તો જીવ સાચો, એમ જગન-પરવરે.	૩
વેરે ચાપો જીવ માચો, રમ્યો પિંડ પરદ્યો ખરો,	
કર્મ ધર્મ આરણ્ય ધમિયા, એમ પ્રીદો પ્રપચ પરવરો.	૪
પણુ આદ્ય ન કાદી જીવની, જે પ્રાપ્ય તંત્ર સ્થાનો ધણ્યો;	
નિર્યતા કોણુ ને નિમિત્ત માથી, એવો ખપ કરવો પડ્યો	૫
એ પગપદા કોએ નવ જીએ, અને જીએ ને જન નવ રહે;	
જેમ વાપે વાસ પ્રમાય માદોમાદે, વહિ વન આપુ દહે	૬
નૈયાધિકનો ન્યાય સાચો, ને ન્યાયે જીવ પરગ્યો ખરો;	
ને કર્મ દેખી જીવ દેખે, ને દીક્ષ માટે દુચ્ચો.	૭
દેખે ને ત્યાં રહે ખરો, ન્યાયવાદી નામ એવનુ,	
દવે પાનજલી ને પ્રાપ્ત આધે, કૃત્ય માને દેહનુ	૮
ને દેહ પ્રાણને દેરે માચા, કહે જીવ વિના દેહ કેમ રહે;	
તે પિંડ દેખી જીવ પરે, પાનજલી તો એમ કહે	૯
મીમામા કહેને જીવ નોરે, તો સ્વર્ગભોગ કોણુ ભોગવે,	
પુરજન પ્રાપ્ત છે, તો સમારને રહ્યો ભોગવ.	૧૦
કહે અખો શસ્ત્ર અધર્મ, સત્ય ચાપે જતને,	
નિર્વાણ પદ તોજ પ્રગટે, જો એવે દગ્ગિરુ મનને.	૧૧

કંકુ ૩૧ મું.

ધોષિક કહે જત વિશેષજી, જત વિના નોરે નાના વેપજી,
એમ ને મને ગુણના લેખજી, કોણે ન હોય જીવનો દવેખજી. ૧

પૂર્વછાયા.

કોણે ન હોય જીવ જેખ જીવનો, આ દેખે દેહને,	
દવે કદુ મિદાન્ત મોદુ, સાખ્ય બોધે નેહને	૨
સાંખ્ય અખ્યા કાદે તવતી, જીવ કેરુ રૂપ રહે,	
કહે માયા અનિત અલ છે, કર્મ ભારને ને વરે	૩
જો માયા કેમે સજ છૂટે, તો પ્રાપ્ય રિવ છે તેમજ;	
આવરણના વિશેષ માટે, ભોગવે છે આપના	૪
વેદાત કહે છે વાત મોગી, એ તો અગ્ન એ છે અખજીની,	
સ્ત્રી પ્રરથિના એજ માયા, દીમે છે જતી આનતી	૫
એ તો માયાને માયા ધૂડી છે, કર્મ દુગ્ધને જીવ અગ્ન,	
જો જો કર્તવ્ય ને માયાનુ, ને ધર્મની બાધે ધમ	૬

અખો લાગત

એ મલ મન ખટ ઈર્શનનુ, શાસ્ત્ર ડરુ કલિયુ હુદે	
પણુ અરવાકી તેના કિપાસક, તે તો મનના મત બહોળા વંદે	૭
જીવ થાપ્યો મત મનજે, પછે આચરણુ લુગ્નુઆ આચર્યા,	
જીવ રૂપે નાના જગની, અળગા ડો નવ નિસર્પા.	૮
માખ્ય તે આખ્ય છે પા વસાની, જે ચાવે તો ચાલી ગંદે,	
વેદાતને વાન સૂઝે સુધી, જે માયા મુખથી નવ બંદે	૯
એક એક માહોમાહે ખટપટ પણુ હારદ હેને લહે નહીં,	
મધ્યે બેઠી માયા મોટી, તે અપન્યવ રાખે અર્હી.	૧૦
કહે અખો સહુકો મુણો, એમ સમજ છે મદતને,	
એનુ હાગદ તો હાય આવે, જે મેવો દરિયુરુ સતને	૧૧

કંકનું ઉર મું.

સંતનો અતિ મોટો મહિમાવળ, મીજે કારજ સત પસાવળ,
સંતના જશને ગીતા ગાયળ, સાધુ મેવના કારજ ચાયળ ૧

પૂર્વછાયા.

કારજ થાય તે ગેદેન પજાયે, જાન યથારથ જીપજે,	
નિર્મળ નેત્ર તે કંઠે દગિજન, જે ભાવે સત જનને ભજે	૨
ભાઈભાવ ન જીપજે બ્યા લગે, તૃપાવતને જેમ તોષનો;	
ભાવ વિના પુશ્યવિ તન જેવો, પ્રહાવે નહીં તે ડોષનો	૩
ભાઈગિતિ વિના રામ નવ મળે, ખરી કીધા વિના ખેપ,	
જેમ પિપાસા જાયે પાન કીરે, યુ હોય કીધે જલ લેપ	૪
ભાઈઆદર વિણુ આવે નહીં, સ્વયં આત્મારામ,	
સતને મેલી યમ સાવો, મુખે પામો નિજધામ	૫
સનસગ કીધા વિના જન, જેયો વનનો હોય પશુ,	
ઉપજે ખગે તે વનનો વનમા, તેને વરિનનુ નહિ મુખ કશુ	૬
સંતસગે સર્વ સમજે, પશુ ાળી થાય પાન,	
સત કૃપાદષ્ટિ કરે તો, નવપશ્યવ ચાય ગાત્ર	૭
કામ કોધ ચેલ ભોલ તાપે, અળી ગ્યા જેદના મન,	
તે જીવને કાદો ચવાને, મન તે પરજન્ય	૮
મમતા વાગીએ જ્ઞેતયા, જીવ ચક્ષુ નળને હાય;	
તેને સન કૃપાદષ્ટિ કરીને, કાપી મૂકે નાય	૯
જેમ દુસરી કેરા ગધથી ભાઈ, કરિ પવાયે કોગ્ય	
તેમ સતકેરા શખા સુણના, બધન જાય બવકોટય	૧૦

કહ અખો એ ૧૫ મંદોટો, હરવાનો જે જતને,
ગીયમ ત્યારે ૭૫ એમે, જ્યારે મેવે હરિગુરુ મતને ૧૧

૫૮ ૮ મું-રાગ મિંકુડો.

હરિ હરિજન અળગા હરી એ ગગો, સત મેન્યા તેણે સ્વામિ મેવ્યા,
નિર્મુખુ અહ સગુણુ મત ગજુલા, જેમ વહિયી તેજન થાય દીવા હરિ
અમિથી દીપ થાય મલ આદ્ય ન્યં, દીપથી દીપ તે થાય સહેનો,
તેમ જાનિની મૂર્તિ તે અખો ગોવિંદી, તદા ભગવાન એજ જ વહેવો હરિ
દૃષ્ટિ ઉપદેશ આપે મોહોની પ્રણા જે થકી જનના તજ મીતે,
મેવતા સુખ તેએ અનિગે ધાગ્ય, તે મહુગુરુએ મન રીઝે હરિ
પ્રત્યક્ષ રામ તે તનવેતાવિન, જેમ કુડવપિને નક દિમે,
મન કર્મ વચને અત ભજગે અખો, તેનું દેવ દેખી મન નહિય દીમે હરિ

૬૦૩ ૩૩ મું-રાગ ધન્યાશ્રી.

મતસમ કીજે વગી વગી જંનજી, તો અનુભવ વારે આપે નિદિનજી,
માયા ઉપગથી કનગે મનજી હરિમુ ટળગે સિત્તાસિત્તજી ૧

પૂર્વછાયા.

ભિત્ત મો વગુ મો, મોગ મહિમા હરિજનનો,
જૈનન્યસાગરમાહે બોલે, અધ્યાસ ટોળે આ તનનો. ૦
ગોલે ૭વિનય સતજનકેરુ, ભવમાહે તે અત્ય,
સુખદાયક તેને તોય સહુકો, જેને સત માથે તોય રત્ય ૩
સત આપ સગીષો રી મટે, એવી તે સતની પ્રીત્ય,
જેમ વેહેરો ન પ્રે વરમના એરી છે ધનની રીય ૪
સિંચે સરખા મનુજને, તેજે દુજે તે બાર અદાર
હરિ હરિ તે કરી મૂકે એદવી સન મગન સાગ ૫
સુટે જગમો તેણી રને તો મેનનો શો વાક,
પગન્ય તોય પાપ વણુ, પથુ પી ન શકે એક ટા- ૬
એ અસત મત મગન રે, તેને ન લાગે રગ,
એલી ન દે એ આપા મધ્યથી, જેમ તેમ પાડે ભગ ૭
જેમ તન કુસુમે શ્રી વામિને તેણે સધગે તે લાગે વામ
તે મધ્ય આપે કામી, તેને ન લાગે પાસ ૮
જેમ સનિન મધ્યે શિલા રહે, તેને અનર ન ટળે આગ્ય
તો નીર તેને થ પ્રે, આઈ, બેદવા નદિ ભગ્ય ૯
જેમ મદનને મધે શ્રી, થાએ મદન આ પનાશ
પથુ માક તેએ હદે વામને, તેને લાગે નદિ વામ ૧૦

અખો ભગત

કહે અખો હરિકૃપા હોયે, તો સમુ પડે તે જતને;
દોષદર્શન નવ હોયે, જે સેવે હરિગુરુ સંતને. ૧૧

કંઠનું ૩૪ મું.

સંત સગત કરતા વિલંબ ન કીજેછ, જેમ તેમ કરીને હરિરસ પીજેછ;
મહાજન સંગે કારજ સીજેછ, વસ્તુરૂપ યદને તો છૂપીયેછ. ૧

પૂર્વછાયા.

વસ્તુરૂપે યદી છૂપિયે, તે કૃપા આપે મહંત;
તત્ત્વ સઘળાં એમ દિસે, જેમ પટવિધે રહે તંત. ૨
જેમ છીપને રત ખરી બપજે, તો ઉપર આવે જલમાંહેથી;
તેની સુસ્તવનો તાણ્યો પરજન્ય, તે આવી વરમે ક્યાંહેથી. ૩
તેનાં મુખ વિકસી રહે, સેવા કાજે યિદને;
તો મુઠ્ઠા નીપજે મહા મનોહર, તે પામે નિજ આનહને. ૪
જે મેહરામભુધી બહાર નાવે, તે લાંઠાથી રહે ખરી;
તેમ હરિગુરુ સતને જે ન સેવે, તે ન પામે નિજે હરી. ૫
તેજ વૃષાના યિદુ ખીજન, પડે અહિના મુખ વિંપ;
તેહ હલાહલ યદી નીવડે, તેણે મૃત્યુ પામે જે કો ભખે. ૬
સતવચન તો કહે ચચારચ, પણ વાકુ મહે ખત્ર પુદ્ધવડે;
પણ પાત્ર યોગે ભલો બુ ડો, જ્યમ ક્ષેત્રનો વેહેરો પડે. ૭
નિર્મલ બુધ્ધે સત સેવીએ, તો ઉપજે નિર્મળ જ્ઞાન;
મનસા વાચ્યા કર્મણ્યએ, રાખો હરિવિષે ધ્યાન. ૮
જેમ કુઝી મૂકે ઈડાને, તે દૂર જઈ ચારો ડરે,
તેની સુસ્ત સરખી રહે માંહોમાંહે, તો અપન્ય ત્યાંથી ઉછરે. ૯
વણ સેવે મેવાય બાલક, જે કૃપા આવે ગુરુ નણી;
તેમ સજ્જણને સળે શ્રીહરિ, તેનું મન વળે ગુરુ ચરણભણી ૧૦
કહે અખો સહુકો સાલળો, એ કદુ છું બુદ્ધવંતને;
જે સુણતા માહે ઝડપે વચનને, તે સેવે હરિગુરુ સંતને. ૧૧

કંઠનું ૩૫ મું.

સન સેવે તે સર્વ સુખ પામેછ, મન ન લાગે ખીજે બામેછ;
જન્મ મરણ ને સુખ દુઃખ વામેછ, જેમ જળ ટળી આવે નીચે ખામેછ. ૧

પૂર્વછાયા.

જેમ નીચી બોમે જળ ટળી આવે, નિહા ખાખા માટે રહે ભય;
તેમ રામ હૃદયમાંહે વમે, ગુરુગોવિંદે ત્યાં ધર કયું. ૨

અટુભવ ખિંદુ

જન્મ મૃત્યુ ને દેહ કર્મ, ગુણ નથી કાંઈ પ્રાપ્ત;
મંત્ર વંત્ર ને યજ્ઞન યાજ્ઞન, વંધ્યાસુતની કાપ. ૭
દાતા ભુક્તા દેશ કાળ કર્મ, કૃણ સર્વે જાણો એક;
થયું નથી તેનું થાય સ્થાનું, એ તો મિથ્યા નરનો દેહ. ૮
ભાષવસ્તુ વિષે કાંઈ એ નથી, એ તો અણુછતુ થાય રહેજાય;
શિવ તો તેમનો તેમ સદા, જેને ક્ષિંગ નહિ પ્રાપ્ત. ૯
જેને ગ્રાહ્ય ગ્રાહક ભાવ નહિ, અન્ય વિના ગ્રહે તે કોણ;
આરોપણ એ વિશ્વ સઘળું, એ તો સ્ફુર્યા છે ત્રણ ગુણ. ૧૦
કહે અખો એ વસ્તુ વિચારે, ન મળે કાંઈ સ્થલ જંતને;
જેમ છે તેમ એ શિવ સદા, નિજ સ્ફુરણ મહંતને. ૧૧

૫૬—રાગ મારો.

એ ચિદ્ જ્યુંકા ત્યું સદાઈ, જિહ્વા આપાપર ન મિલે અદર્શિણ;
બેહદ હદ ન કહાઈ, એ ચિદ્ જ્યુંકા ત્યું સદાઈ. એ ચિદ્. ૧
દ્વંદ્વાતીત આપ નિર્ગુણ સગુણ, એ સખ કહેવે તાઈ;
આપાપર બિન રમત નિરંતર, નહિ પંચભૂત ન કાઈ. એ ચિદ્. ૨
જાત અજાત નહિ તિહા રેહેતી, ગયાસકત નહિ આઈ;
ચોભણ ચોભ સ્થલ બિન સ્થિરતા, ના ઇછક ઇછાઈ. એ ચિદ્ ૩
ચાતા રોય રાન બિન જા ધર, જિહ્વા પહોચત નહિ ગિરાઈ;
લક્ષાલક્ષ અખા જિહ્વા નાહી, સદા સદોદિત સાઈ. એ ચિદ્. ૪

II અટુભવ ખિંદુ.

કુહલિયા.

પરમ ધામ પરમાત્મ દરિ, પ્રથમ કરું પરણામ;
પરમ જ્યોતિ પરબ્રહ્મ સદા, જ્યાં નહિ રૂપને નામ;
ત્યાં અણુછતો થૈ પરણુમ, વર્ણવું વાક્યવિકાસ;
જ્યાં મન વાણી પહોચે નહીં, ત્યાં શુ કહી સ્તવે દાસ,
નિર્ગુણમા ગુણ અણુછતા, આરોપી અખે ઓચર્યું;
સત્ય સત્ય પરમાત્મા, હું નહિ એવી સ્તુતિ કરું.

છાપ્પય.

નિર્ગુણ ગુણપતિ નામ, ધામધર ગુણને આજે;
સ્તુતિ અંજસતીત, કૈત નિર્લિંગી નરાજે;
ત્યાં આરોપ્યા ગુણ ધરા, શિશુ દજે જેને ચમ્મર;
નિકટ રહે અષ્ટ સિદ્ધિ, નિદ્ધિ નવ ને જાડ અમ્મર,

મુર વીણાધર તે ચક્રે, ચિદશકિન મદા સરસ્વતી;
જમસો જાણી અખો આવે, સર્વાતીન સર્વનો પતિ. ૨

અનુક્રમે કહું એહ, જોહ છે પ્રપંચ પારે;
તત્ત્વમસિ પદ જોહ, તેહ કહું વાણી ઉચારે;
દેવસ્ય ઈશ્વર શ્રવ, એવ કહું વિવિધ વિચારે,
અંબરવત્ મન થાય, જાપ ગુણ તત્ત્વજ ધારે;
જ્ઞાન ભક્તિ વૈરાગ્યધર, બોલે અખો વાણી અમળ;
એ ભાષા અલ્પવિચાર વિધિ, સમજે તો નર જગજમળ. ૩

જાણીને જગદીશ, શીશ સદ્ગુરુને નામી;
અવસર છે આ વાર, સાર શ્રીપતિ ભજ આમી;
તે જાણું નથી દૂર, જોર અંતર અવસોશી;
દાળ અસત્ અદંકાર, ચાર ગ્રથજ રહ્યો ધ રોક્ષી;
ચરણકમલ મુર દેવતાં, સેવતાં સઘ દરિ મળે;
જેમ અર્કનાથા ઉદોતથી, અખા અંધકાર સેજે ટળે. ૪

મદાપદ તેજ મદન, સંત ગયાણા જાણે;
જ્યા લઘુશુધનો નદિ લાગ, વાક્ય વિચિત્ર વખાણે;
મનસા વાચા કાપ, પાપ વણ પંચ વિચરવો;
શુભરો જાણે સંચ, પંચ પર અનુભવ ધરવો;
ત્રિગ ચતુષ્ઠય વિણ અખા, ચિદ્યોનિ ચોદિશ ભર્યો;
નિરાલંબ નર નામ મુર, અલગ રહ્યો સત્ આવર્યો. ૫

નદિ તેજ ને તોષ, દોષ નદિ અવની વાએ;
આકાશથી આધુ જોહ, નિગમ ત્યાં નેતિ માએ;
ત્રિગુણ નહો ન શન્ય, પુણ્ય નદિ પાપ ન ધારે;
રક્ત પીત નદિ જોન, સ્યામ નદિ નીલ વિચારે;
પતિ અવગતિ તે ત્યાં નહો, તો કહો વિચાર કે પેર વહે;
અંબરવત્ તે ઈશને, એજગ્ય અખા સદ્ગુરુ હશે. ૬

દેશ વિદેશ ન ભાત, જાન નદિ વર્ણ વિચારે;
દશ પદ અષ્ટ ને એક, છેક પરપંચની પારે;
ભાનુ ભવન મધ્ય વાસ, ઉત્તર અંબરથી આપે;
એ જગત જાગ જંગલ, કાળમાયા શિર યાપે;
આપ અંબુઅંબુજ વિધે, અલગ રહ્યો જગથી અકળ;
સહેજ વિલાસ શ્રીદરિનજો, સમજ અખા ગમે સકળ. ૭

અનુભવ ખિંદુ.

મહાપદનો એ મર્મ, ચરમ વિણ અિદ્મા દીશે,
અવયોકે જહુ લોક, જેમ મુખ વિના અરીશે,
જેમ દીપકનો એક દેહ, તેહથી થાય અનતા,
તેમ વગ્નુ વિશ્વ ઉત્પન્ન, અન્ય નહિ આપ નિયતા,
લોક ચૌદ લગી વિગ્તર્યુ, અંખર આધુ એમ લલ્યુ,
અખા આપ વિગ્તાર વિધ, જગત બેદ જાણી કલ્યુ ૮

હવે અવનીનો કહુ અર્થ, વૃથા રજે અવસર ખોતા,
મેહેલે જે સમન્વય, કાય મન ચિથર કરી શ્રોતા,
જૂત જુવન જ્ઞે ધાત, સાત વાસનાદિ રૂપે,
સ્થાવર જંગમ જાત, ભાત સ્થૂલ સૂક્ષ્મ અનૂપે,
સુર નર નાગ વૈકુંઠ લગે, દૃષ્ટે દીસે જે સદ્,
અખા અવની એક તેમ, આત્મા વ્યાપી રહ્યો જાદ. ૯

વળી કહું એક દૃષ્ટાત, શાંતિ મન સુણતા પામે,
પુરવે કરિયુ શયન, ઘેન જેમ જાગ્રત વામે,
વધ્યો વ્યગ્ર સંસાર, પારણે પોદ્યો ગજે,
હય હસ્તી નહિ પાર, ચાર ગ્રિય પુત્ર બિગજે,
લક્ષ કોટિ રૂપે અખા, જત જેમ એક વિગ્તર્યો,
સર્વાતીત એમ આત્મા, એ પેરે સભરો લયો. ૧૦

જેમ વારિધિ કેરું વારિ, સદ્લ દિશામા આવે,
પૃથ્વીપર પથગય, વનરાજ સહુ ફૂલે કાવે,
ઉગગુ રહે અંજુ, સર્વ દળી આવે દાગે,
તે નામ નદીનુ ધરાય, નહાય સહુ મદિમા ભાજે,
ગર્વભરી ગાજે અખા, સરુ ન વહે સરિતા સહી,
જેમ સાગર તેમ શ્રીહરિ, વચ્ચે જીવનદી થઇ હુ વહી ૧૧

જીવ ચના જંગળ, કાળ માયાનગ પડિયો,
પિતૃન્નણુ ગ્રહ દેવ, સેનની વણુજે જડિયો,
ધન, ફાગ, મુત, માત, તાત જીવિકાવગ વગ્તે,
અધિદ ન્યનતા જ્ઞેષ, તોય છૂટે નહિ મરતે,
અણુસમજે આદ્યેવવશ, મર્મ ન સમજે મદમતિ,
પ્રપચ માદિ પચ્યો અખા, જેમ સર્પપગે વણુમે દધિ ૧૨

અકરમાત ઉદ્ધાળ, કાળ જ્ઞેમે દેહકગ્ની,
જેમ આત્મા ઉદ્યોત, વ્યોતિ મધ્યે આનગ્ની,

ભ્યારે ઉપજે ભાવ, સાવ સ્વર્નતર થાવા;
પ્રગટે ભક્તિ વૈરાગ, માગ જડે નિજ ધર જાવા;
ચરણકમલ ગુરદેવને, ચરણ જતાં ચિદ ઉપજે;
સદગુરુ પરમ શુદ્ધ શ્રોધતાં, અખા પામી લે વર વિજે. ૧૩

માન સમી કહે, મંત, જંત હરિ દેખે જમલો;
ઉગ્ગત્વલતા જેમ થાય, જાય જે કાળશ કમળો;
અદમેવવર્ણિત અંગ, સિંગ લીન થાએ લેખે;
સમી જાય સદળ વિકાર, પાર મન પામે પેખે;
આલોચે અંજર વિષે, લીન થાય લલે કરી;
જંત જાય નિજ આલચે, અખા જળ સર્વે પરહરી. ૧૪

જેમ વર્ષા ઋતુ જાય, શરદ ઋતુ રહી દીસે;
દામિનિ દોરી પગાય, વાય મન દળવા લીસે;
ચોદિશ ચમકે ચંદ્ર દંડ બહુ મનનો ભાગે;
તેમ ભાગે ભવત્રાતિ, કાંતિ જેમ દ્વિતીયા આગે;
વિમળવપુ હોય વારિ, ચતુર્લિંગ દેખી લહે;
ચિદાકાશ ચિન્મય અખા, ધ્યાતા ધ્યેય સમરસ રહે. ૧૫

જેમ દીપક તે વહ્નિ, વહ્નિ દીપક નહિ દોએ;
તેમ મેવક સ્વામી જાણુ, વાણી કહેવાની હોએ;
જેમ સૂરજ ને કિરણ, ચરણ સન્મુખ જેમ દેહે;
તેમ છે આ વ્યવહાર, પાર જડે જુવે તેહે;
અવન્મુક્ત કહેવાય અખા, વચન ન ભાગે તે ગ્યજે;
ગુરુ ગચ્છે આસોચતાં, સેહેજપણે સર્વે કજે. ૧૬

કથાથો કથાયે જાપ, કાંઈ નહિ દેશો જ કેહેવા;
વચન તિહાં ન સમાય, જાય કોણુ કેને લેહેવા;
કયાં છે તે વણુ હામ, પામથી દૂર કે નેડા.
કયાં છે ઉચ કે નીચ, કયાં છે મધ્ય કે છેડા;
કંઈ અવકાશ નહિ તે વિના, અધિક ન્યૂન નહિ શું કરું;
ત્યાંથી શું કાઢું અખા, શામાં શું લાવી ભરું. ૧૭

કેને કહું હું મર્ત, તર્ત જે અપિન દેખું;
કેને કહું હું સૂક્ષ્મ, મૂલ જે સૂક્ષ્મ પેખું;
કેને કહું મદાભાગ, ભાગ નહિ. દીણા કેવા;
કેને કહું હું નીચ, ઉચગચ નહિ કાંઈ રહેવા;

વેત્તા વિણ વિદ્યાન વિના, ડોણ અખા કેને કહે;
જ્યાં નહિ શબ્દ ઉચ્ચારવિધિ, ચિદાકાશ ચિદમાં લહે. ૧૮

નહિ લેનારો કોય, દોય નહિ દિલમાં ધરવા;
એવું અચરત એહ, છે નહિ પંથ વિચરવા;
જ્યાં નહી શબ્દોચ્ચાર, સાર છે ત્યાંહાં સરખા;
ઉપાય ઉપાંતર નહિ, તહા છે કોઈક સેવા;
આપ ભરતાં એ અખા, સેહેજે સહજ શરાધએ;
લેખે સિંગ લાગે થકે, વણુ જોલે શું ગાધએ. ૧૯

જેમ રદન કરે રણુમાંય, ત્યાં કેને કો વારે;
તેમ જાણવાં કર્મ, ધર્મ સહુ અર્થજ ભારે;
તિમિર ભરીને પાત્ર, ચકી જન રહ્યો ઉલેએ;
જેમ કુસુમઆકાશ, તાસ લહી ધરધર વેએ;
તેમ અધ્યાતમ જ્ઞાન વિના, કૃત્ય સકલ જાણો અખા;
મન્દમતિ માની રહ્યા, કરતા દીસે પખપખા. ૨૦

કે કર્તા દીશે જ્ઞાન, તાનને સાધન માને;
કે વર્ણુશ્રમઅભિમાન, વાન અસમંજસ ભાને;
કોય સાધે અષ્ટાંગ, સાંચ કાયાકૃત જાણે;
કોય કરે પૂર્વજ દેવ, સેવ અધિકતા આણે;
એ સર્વે કાયકલેશ છે, મનમલીનતા એ સહી;
અખા તકના પાનથી, અંગ તાપ ઉપજે નહીં. ૨૧

કે પટદર્શનના જ્ઞાન, વાન જિહ્વાની અગ્રે;
કે ધશ્વર થે પૂજાય, ગાય જસ નગ્રે નગ્રે;
કોય કવીશ્વર થાય, પાય પૃથ્વીપત લાગે;
કોય થાય દાનેશ, ધરિ કણ્ઠાદિક આગે;
તિહાં લગી જાણો અખા, ન સમી સધળી વાસના;
સિંગનું લંજ થયા વિના, સર્વે મનની ઉપાસના. ૨૨

જૂત ભવિષ્યની વાત, સાત કોય કેને આલે;
કો કહાવે ત્રિભુવન નાય, દાય મુખ ખીડી ધાલે;
કોઈક સુર તેત્રીશ, ધરિ ને અજ દેખાડે;
કો કરે પ્રૌઢી કાય, અંડ કટાહજ કાઢે;
તોએ તે જાણો અખા, માયાએ મર્કટ કર્પા;
વાસના દોરી કંઠમાં, કાળ નાટય સાથે કર્પા. ૨૩

માટે જન તું જાણુ, ત્રણિ લે વિવિધ વિચારી;
તે નહોય કવિન ને ગીત, દૈતવું મૂળ સંસારી;
જે કાવે નિજ અંગ, લંગ કરે મરુદ દેહનો;
તે જે ખાંડુ એક, છેલ્લે જે જુવે તું તેહનો;
શુરતણિ દુષ્ટે જોતાં અખા, ઘેન તે સવ વામિયે;
આજ્યનણું જે પારખું, તે ખાંડ તું ખાનાં પામિયે; ૨૪

સવે માયા જાણુ, આણુ મન મૂળગે કામે;
આપથી પીજું તેજ, વિધન રે છે નિજધામે;
જેમ રાજપુત્રનો ન્યાય, ઉપાય ત્યાં નેમજ કરવો;
અષ્ટ દનિષ્ઠ કાત, તાત જગ વાંછે મરવો;
તે માટે અભ્યાસ તું, કરી લે અખા એ વિધે;
દૈતવણે આયાસ છે, તે દાવે તમ કે વિધે; ૨૫

જો દેખે ત્રિજુનન ધરા, તોય વિષ વિધ્વાં માયા;
જો દેખે સિદ્ધિવંત, અંત નહિ અમર કાપા,
જો તું દેખે સ્વર્ગ, વર્ગ જાંજો માયાનું;
ઉત્તમ મધ્યમ વાત, શાત એ કૃત કાપાનું;
પસર્ધુ સર્વ મંદેલ જો, મને માન્યું મિથ્યા ધરો;
અખા એજ આવોચતા, સૂરત સદજ તનમાં દરો. ૨૬

મોટા મંદિર બદાર, ચાર દિશ કાચો કાળ્યા;
નીચ પીન બહુ રંગ, હંગના બેદો લાળ્યા;
ઉચ્ચો શક્તિ હાં ધગ, દ્વરથી અતિશે અજકે;
દેખાડે બહુ રૂપ, ધૂપ વિવિધ પેર ચળકે;
અખા ઉપર અવયોક્તાં, તદા તેમનું તેમ છે;
તેમ ત્રિલોકી જાણુજો, એકે વળુ વડ એમ છે. ૨૭

નવ બૂલીજ તું ધાટ, નાટ મૌ જાણે ખોડું;
પિંડ તેવું જાહાંડ, છાંડ સૌ નહાનું મોહડું;
સક્ષમ તેવું ધૂળ, ધૂળ સક્ષમ નહિ અંનર;
નારી કુંજર ચીર, ધીર થૈ જુવે પદંતર;
પૂતલી જોતાં બહુલતા, પૂતલિકા દુષ્ટે પડે;
દગલી તેમ વિગટ અખા, દિસે બહુલતા એ વડે. ૨૮

એથી આવો ચાલ, ધાલ સામ આપજ ખાના;
ધૂલ પિંડ જાહાંડ, છાંડ નથી કો ગાવા;

જીવ ને ઈશ્વર દોય, કોય નથી એણે હામે;
સ્ત્રી કુંજર દર્પાંત, જાંત ઈશ્વરને ધામે;
કેવલતામાં કોઈ અખા, ક્ષુદ્ધિ બળ પહોંચે નહીં;
એ રથૂલ સૂક્ષ્મ દર્પાંતને, કોઈ ધીમંત શકે ગ્રહી. ૨૯

જેમ પર્વતની મોઢ, દિશે તેની તે માટે;
કોશ દશ વીશ હોય, તોય નિકટ એમ નાટે;
તે વડે દીરો તેહ, એહ પરમ પરિશ્રમે;
નહી ખોલવા ભાગ, પાગ જામે નહિ કમં;
તું એવું જાણી રહે અખા, લિંગ ભંગ સહેજે હશે;
અન્ય ઉપાય જાંજળ છે, તે ટાળ્યે પ્રોદ્ધ થશે. ૩૦

સાધન સર્વ વિચાર, ક્ષુદ્ધિથી જોને શોધી;
હું તુ નહિ તેહ નહિ, નહીં ધર મૂકે વિરોધી
ગુર થા તારો તુજ, બીજો નથી કોઈ ભજવા;
ખાલ્ય સુરતને ટાળ્ય, વાળ્ય અંતરમા સેવા;
જેમ છે તેમનું તેમ અખા, થયુ ગયુ કાઈ નથી;
આપે આપ આનંદધન, સ્વસ્વરૂપ જોયુ નથી. ૩૧

એ અનુભવ પરમાણુ, જાણી જે રાખે હૃદયે
સમગ્રતા સમગ્રય, જાય નિશિ અર્કને ઉદયે;
એ અનુભવ ભાખ્યો ધણ, શીશ નામી પૂછયુ ઉભિયા;
એ અનુભવ કલો વશિક, તુષ્ટ થઈ રઘુપતિ ખનિયા;
એ અનુભવ શુકદેવને, જનક વિદેહે ભાખિયો;
એ અનુભવ નારદે અખા, વેદવ્યાસ પ્રતિ શાખિયો. ૩૨

એ અનુભવ કલો સોદમ, અક્ષતનકાદિક પ્રીછયા;
એ અનુભવ કલો કપિત્ર, દિલ દેવદુનિ ઈચ્છા;
એ અનુભવ કલો વેદ, ભેદ જે ચૌદમે કાડે;
એ અનુભવ કલો શુકદેવ, ભેવ જે મુણ્યો અદાડે;
એ અનુભવ પરિપૂર્ણ છે, હામ ન હાલું દરિ વિના;
સુર અસુર માનવિ અખા, એ સમન્તાવિણુ નિર્ધના. ૩૩

એ અનુભવ કલો મૂળ્ય, પ્રથમ પૂછયું જે અર્જુન;
ગીતા અમૃત પાન, જ્ઞાન ગંગાજલ મન્જન;

એ અનુભવ કહ્યો બીજા, ધર્મ પ્રત્યે પર્વ શાંતે;
એ અનુભવ અવધૂત, શિવમુત પ્રતિ એકાંતે;
અખા એજ અનુભવ ખરો, જેણે મહાજન નીપનાં;
સિંગલંગ યયા વિના, સૌ સાધન કાલની સેવના. ૩૪

એક અત્તનું દોજ, બોલ્યું ધૂત નાવે ચતુર્થા;
જેમ કુલીનો આદાર, ફાર દીમે બન્નું વનધી;
જેમ બદીનો વેપાર, સાર શું ઉગરે તેને;
જેમ ઝાકળની વૃદ્ધિ, અર્થ શું આવે મે'ને;
તેમ અણુસિંગી અનુભવ વિના, સાધન સર્વે જે કહ્યાં;
આકતું ફળ શોભે અખા, પણ દૂલ યહ ઉડી જયા. ૩૫

પારસનો ધનવંત, અંત જેમ ધનનો નાવે;
તેને વસ્તુ નહિ દુઃખ, ખાપ પેરે ન્યમ ભાવે;
જેમ રવિ રથ બેસે કાપ, તો તેહ સર્વે દેખે;
જેમ પંખિ મળે લખ કોટય, જોડય નહિ અનલજ લેખે;
તેમ મહા અનુભવ આગળ અખા, કૃપ સકળ લેખો નહોં;
પરિશ્રમની પ્રોદતા, તે રસના શું શકે કહી. ૩૬

એજ છપા છત્રીસ, ઇંદ્ર અજનું છે જીવન;
એજ સુધારસ પાન, માન દેવઅંશીનું પીવન;
તત્વજ્ઞાન ઉપદેશ, લેશ નહિ તેજજ ધરે;
જે દરિનો અવતાર, સાર અદિ તેજજ તારે;
જેમ ઘટ મધ્યે આકાશ રહે, તેમ સંસારી મધ્યમાં;
એ આરાપિ કહે અખો, જે જાણે તો અવધ્યમાં. ૩૭

જણ્યો નહોં કાપ જન, તંત્ર શું કાળું ગોરું;
કોનો કર્તૃ તાત માત, જન્મ ત્યાં ન મળે છોરું;
છતે અણુછતી વાટ, ઘાટ આવે તો આવે;
પાંચાતણો સુત જેહ, તેહ છતી રણ કાવે;
અખા એજ અકથ કથા, સમજી નર સમજી જશે;
મહા અનુભવ આકાશવત્, પણ ખેતર સરખો ઉગશે. ૩૮

જે મુજગે નર નાર, સાર વસ્તુ તે સ્હારો;
જાલ દેમાણો જેહ, દેહ જગા જગ્યાં જાગે;
જેમ પવને જાવ જરાય, આડય કીધા વળ ઉડે;
તેમજ જાલવિચાર, સાર પાને સત મૂડે;

ચિત્તવિચારસંવાદ.

જે જાણે તે જાણજો, બુદ્ધિમને એમ ઓચર્ધી;
 નિમિત્ત માત્ર અખો કહે, જે જાણે તેણે કર્યું. ૩૯
 આઘ અંત્ય ને મધ્ય, બુદ્ધિથી જીવો વિચારી;
 તે તે કેવલ્ય જ્ઞાન, શ્રમ ન લે નર ને નારી;
 એ હપ્પા છત્રીશ, હિંસે છે મર્મ નિશાનો;
 ચાર કલા રૂળ સ્તુતિ, વેપ તે જ્ઞાનદશાનો;
 સર્વ મળી ચાલીશ અખા, સમજ જે ઉરમા ધરે;
 ચિદાનંદ ચિદરૂપ તે, શ્રીહરિ મુખથી ઉચ્ચરે. ૪૦

III. From ચિત્તવિચારસંવાદ.

ચિ૦ જારે એકપણું તા કર્યું, તારે ત્રણ કટકે કરિ મળ્યું;
 કેવળપણુ તો અદબદ રહ્યું, ત્યા તો કાઈ ન જાયે કર્યું. ૧
 ઇશ્વરે તો બહુ સામર્થ્યવાન, જેનું કર્યું ન જાય વ્યાખ્યાન;
 જીવ તો કર્મોધિન જ સદા, પરવશ ધકચે સિમે આપદા. ૨
 એક જ જ્ઞાન કહે કેમ તાત, ઘાટ બેઠે મળે એકજ વાત;
 વિ૦ તાત વાક તો છે તાહરો, મારે ઘાટ એસે છે ખરો. ૩
 પહેલા તો તું જીવ વિચાર, તેનું એકપણું નિરધાર;
 લાખ ચોરાશિ જીવતી જાત, નામ રૂપ ને અજગી ભાત. ૪
 એક એકથી બળિયા બળે, કીટ પતંગ ને જ્ઞાન લગે;
 એક બીજાથી બળિયા ખરા, પણ બળિયાથી ન થાય બિહરા. ૫
 જેહયકી જેમા બળ ધણું, તેટલું તેમા ઇશ્વરપણું;
 જે ચકી જે રે બળ હીણું, તેટલું જીવપણું તે ખીણું. ૬
 પશુઓ ને પંખિડા ધણા, તેઓમા બેદ આપ આપણા;
 દેવ નર નાગમા બેદાબેદ, નવાણુ પર્વત દુમ વાણિ વેદ. ૭
 સિંધુ ગુરુ તા સરસાઈ ઘણી, એ ઇશ્વરતા જાણી મણી;
 વસ્તુમા જેથી જે હીન, જીવપણુમા તે આધીન. ૮
 જીવને ઇશ્વર સર્જંગ સદાય, એમાથી કાઈ અજગ ન થાય;
 જેમ અંધારે કીજે દીપ, તેમ ઇશ્વરતા થાય સમીપ. ૯
 તે ઉપર જારે પ્રકટે શરી, દીપ જીવનિ હીણતા વશી;
 તે ઉપર જ્યાં દિનકર તપ્પો, તહા સુધાકર જીવમાં ખપ્પો. ૧૦
 અર્ક મહા તેજે અજપાય, ઇશ્વરતા તા શીટી જાય;
 અંધારે ઇશ્વરતા દીપ, જારે જગ્યો શરી સમીપ. ૧૧
 તા ઇશ્વર યે શાબ્યો ચંદ્ર, જીવપણુ પામ્યો દીપ ઇંદ્ર

જ્યાં ઇશ્વર છે અર્થેન તથો, તારે સુધાકર જીવમાં ખખો. ૧૨
તે રવિ જ્યારે રાહે ગળ્યો, જીવ થયો ને ઇશ્વર દબ્યો;
જીવપણું તે ઇશ્વરપણું, સમગ્રી લેતાં સારું ધણું. ૧૩
કહે વિચાર ચિત મુજીને તાત, જીવેશ્વર સમગ્રયાત્રી વાત;
સ્થળોડેરાં તો બદ છે નામ, એકે પરમ ચેતનનું ધામ. ૧૪
સમગ્રી નદિ ઉપરે અહંકાર, વણુ સમગ્રી માયા અંધાર;

ન્યાય શાસ્ત્ર સાર.

શાસ્ત્ર મોહું નૈયાયક ધણું, થયું ની! એ મુજ તુજ તણું. ૧૫
તે પરકાચ્યાં તત્ત્વ જ ચાર, તે ઉપર સધજો વિસ્તાર;
જગત્ રૂપ છે તું પરવરે, નહિ તો આપ સંકોચન કરે. ૧૬
અણુતણો ભાગ છે વીસમે, અરૂપ છેને સરખો સમે;
વળિ પાણું ચાએ મંદાણ, ઘેરક માત્ર તે ઇશ્વર જાણુ. ૧૭
સ્થૂળ સૂક્ષ્મ કારણુ એહનું, કારણુ તત્ત્વ ગણો દેહનું;

વૈશેષિક શાસ્ત્ર સાર.

કહે વૈશેષિક તે એમ નથી, બહુ સમર્થ ઇશ્વર મહારથી. ૧૮
તત્ત્વ સામર્થ્ય છે ઇશ્વરતણું, ભારત મુખ્ય તત્ત્વ ચિર ધણું;
છે અનાદિ તે પાચે ખરાં, તત્ત્વ જ ઇશ્વર છે પરવર્ષા. ૧૯
રજા જ હદિ વિશે જ જ્ઞાન, સુખ દુઃખ દેહતણે અનુમાન;
દોષ એકવિશ વિરહિત થયો, તો જ આદિપદ મુકતે ગયો. ૨૦
દેહના સુખ દુઃખ વર્જિત સાંત, મુક્ત થઇને રહે એકાત;
ન્યાય વૈશેષિકની એક મુક્ત, હવે સાંખ્યની કહું છૌં જુકા. ૨૧

સાંખ્ય શાસ્ત્ર સાર.

પ્રકૃતિ પુરુષ જોગ સદાય, સાંખ્ય કહે છે માણ્યો જાણ; ૨૨
તત્ત્વ ભાગ જે પ્રકૃતિ તણો, તે માન્યો જીવે આપણો.
ગાંઠ મંદાણી પ્રકૃતિ વડે, તે ત્રિલોકમાં રહિ આચડે;
પાછો તે મૂકે અહંકાર, પ્રકૃતિ પુરુષનો કરે વિચાર. ૨૩
સાંખ્ય યોગ કરિ જાણે મુક્તિ, તે જ સાંખ્યની જાણો મુક્તિ;

મીમાંસા શાસ્ત્ર સાર.

માને મીમાંસા જીવ સદાય, કર્મ તણે વસા માણ્યા જાણ. ૨૪
આદ્ય અર્થ વર્જિત છે જંત, કોઈ કાજે નમિ એતો અંત;

સતકર્મે જે સ્વર્ગે રહે, દુષ્કર્મે ચોરાશી વહે. ૨૫
સ્વર્ગ ભોગવે માને મુક્તિ, હવે પાતંજળની કહું મુક્તિ;

પાતંજળ શાસ્ત્ર સાર.

મૂળ પ્રકૃતિનું જો બંધાણ, પ્રકૃતિ વડે તારા સશિ ભાણ. ૨૬
પ્રકૃતિ વડે ચૌદે લોક રહ્યા, જીવ સકળ તેમાંહિ વહ્યા;
જીવમાં પ્રકૃતિ જીવ જ તણી, તે જો વધારે ગત્ય આપણી. ૨૭
પ્રકૃતિ પુરપનો યોગ સદાય, જો સાધે તો ધર્મ્યર થાય;
પિંડ બહાડ પવનનો બંધ, સાધે તો અજરામર કંદ. ૨૮
પણ સાધે નિત મરતો કરે, સાધે બહાંડ પોતે કરે;
સિદ્ધિ પામ્યે પામ્યો મુક્તિ, હવે વેદાંતની કહું મુક્તિ. ૨૯

વેદાંત શાસ્ત્ર સાર.

વેદાંત કહે મહાનિધિ કોય, તા તા જીવની ગમ્ય ન હોય;
કહે વેદાંત શાસ્ત્ર પાચે ખરા, પણ અમંભાવના લે ઉચ્ચાર્યાં. ૩૦
વિપરીત ભાવના ન્યા ઊપજે, તારે રૂપ અનંત લજે;
ન્યાં હું કરિ માન્યો સત્ય દેહ, તારે મુક્તિ લેવિ પડિ તેહ. ૩૧
ન્યા છે સધળો ચિદ વિલાસ, તા ઉચ્ચરવા નહિ અવકાશ;
તો તે કેને કહું હું કથી, જો આ જડત જ પ્રાકૃતન નથી. ૩૨
વેદાંતે કથી એવો લક્ષ, પાચે બોલ્યા દૈનનો પક્ષ;
પાંચેને ઊપનાનો લેખ, વેદાંતે કથી તે જ ઉવેખ. ૩૩
વિચાર કહે સાબળ ચિત ભૂપ, મેં પદ દર્શને દેખાડ્યા રૂપ;

૪

૫

૬

- ચિ૦ ધણી વાતના ગુરુ મેં લક્ષ્યાં, તે તો પરપંચમાહી રહ્યા;
જે વિદ્યા જે ગુરુથી લહી, તે જ કળાનો તે ગુરુ સહી. ૩૪
વેદવિદ્યા ચૌદે પરજંત, જે જે કર્તવ્ય આદરે અંત;
તે વાતોના ગુરુ તે હોય, તેને તેને સેવના મોય. ૩૫
તું સત્ય કિયો રાખે છે ગુરુ, મારું જાણું મેં ઉચ્ચાર્યું;
ચિ૦ શુણ એકાગ્ર ધર્મ ચિત વાત, ત્યારે અલંક જન્મે માત. ૩૬
પ્રસવતા જ કરે પય પાન, તારે જે ગુરુ આપે માન;
તે ગુરુ તો સાધે છે સદા, ખીજ ગુરુ તો છે હુદયુદા. ૩૭
ચિ૦ ત્રિપ સુત એમ તો છે જ સ્વભાવ, યંત્ર ભેદ આલ્યો જાપ સાવ;
જો દુઃખ કેમ પીયે છે નીર, અવનીનું શોખી લે દીર. ૩૮
મુક્તિ નર માદા કને જાપ, સંપુટ ખેરી એકા યાપ;

- અંખુજ અર્ક સામું કેમ રહે, એમ સૌ સેજ સ્વભાવે વહે. ૩૯
- બુલીને તું એમ મેં ગણીશ, લૂખા લક્ષ પરે રોલીશ;
જે અવાચ્યતો છે જ સ્વભાવ, તે છે ગુરુ સ્વતંત્ર સાવ. ૪૦
- પ્રિય મુન જો ગુરુ એમ જ છેજ, તો અંતરથી કાં નવ દેજ;
બાર ગુરુ કાં શોધવો પડે, તું કે પ્રાપ્ત હોય સેવા વડે. ૪૧
- મેવાયે હોય ગુરુ સ્વરૂપ, તે તો ગુરુને કહો અરૂપ;
તું તો ગુરુને જોતો નથી જ, પણ પ્રત્યક્ષ દીશે છે ઈશ. ૪૨
- એ ઉપર કહ્યું જે દર્શન, તે શોળે અંશે માને શાંત;
સૂર્ય ધામ કોય જોવા કડે, જોઈ ન શકાય તે આકરે. ૪૩
- જોટલાં માંડે જળના પાત્ર, તાં પ્રતિબિંબે રૂચિ સાક્ષાત;
ત્યારે દીશે પ્રત્યક્ષ અર્ક, ત્યારે ગયો સંશયનો તર્ક. ૪૪
- બિંબ જોવાએ પ્રતિબિંબ વડે, તેમ ગુરુ જોવાએ જોવિંદ વડે;
તે પ્રતિબિંબ ત્યાં ઝળકે બહ, તે માટે ગુરુને જોવિંદ કહું. ૪૫
- અર્કે આકાશે પ્રતિબિંબ ધરી, પણ લક્ષ જોતાં એક જ ખરી;
ગુરુ તે એમ જે રે વ્યતિરેક, તે ગુરુ સદા સ્વતંત્ર છેક. ૪૬
- એમ શિષ્યને દેખાડે આપ, તે સદગુરુનો રાખે યાપ;
ખીજત ગુરુ ખીજ વાતના, મંત્ર મંત્ર ઔપધ ધાનના. ૪૭
- વિદ્યા અવિદ્યાના દાનાર, તેનો શિદને કરજ વિચાર;
એ સર્વે પ્રપંચના ગુરુ, તેનું જોનાં માયાસરૂ. ૪૮
- ગ્રેરક તેનું છે જ અવાચ્ય, સપના સરખું બાણી રાચ્ય;
કોટી નિશાને દ્રવ્ય તોતખરો, તેનો કે વિકે સહુકો કરો. ૪૯
- પણ દાળ ન નિપજે ગાળ્યા થકે, કોય મુદ્રા પાટી ને ચકે;
પરપંચમાં કાળગરિ વાત, નીપજ નોય તેથી સાક્ષાત. ૫૦
- એક પ્રશ્ન સુઝે છે મને, તે તો ગુરુ દેખાડ્યો કને;
પણ પરમમ તે રાખ્યો આપ, જે કરવી ભક્ત સદિ આપ. ૫૧
- હવે તે વચન કયાં બેસશે, જે બહુ પિંડે તું કેછે રસે;
નવધા મુધી ત્યાં કદિ ભક્તિ, એક એકની નવનની શુક્તિ. ૫૨
- અર્ચન વંદન કીર્તન કરે, પદ સેવન અર્ચન આદરે;
રમણ દાસવનો બહુ બેદ, સખા ભાવને આત્મ નિવેદ. ૫૩
- એકાંશી મુધી તે લખી, તે તે કહી પરસી પારખી;
બહુ પિંડે તું આચરણદાર, વેશ ક્રિયાને વિવિધ આચાર. ૫૪
- તે તે શું બાળીને કહ્યું, વસ્તુ વિશે તો કાંઈ નવ રહ્યું;
હવે કદું સાંભળ ચિતરાય, મેં કહિયું તેનો અભિપ્રાય. ૫૫

ચિત્તવિચારમંવાદ.

તુજને બ્યારે પિંડ જ મુરે, ત્યારે સ્વરૂપ નિશ્ચય વીસરે;
 જેમ જેમ બહોળો દેહાધ્યાસ, તેમ તેમ હોય સ્વરૂપનો નાશ ૫૬
 બ્યારે નિજપણ ગયું વીસરી, ત્યારે અમ શ્રેણી ચોરાશીખરી,
 તે નિદ્રા નિર્ગમવા કાજ, ભક્તિ દેખાડી અતરબાજ ૫૭
 જેમ કેને ઉપજે ભ્રમ રોગ, વિકળ થૈ જાય તન મન જોગ,
 મ્વાદે લાગ્યો દહી ખાડ ખાય, તેમ તેમ અથડ ધણેર થાય ૫૮
 તે પછી નિર્મળ કમ કામ, તીખા ખારા એસડ ખાય,
 શાંતિમા આવ્યે થાય આરોગ્ય, રસમા પડે તો આયે રોગ ૫૯
 જેમ કોય બાળક આડે ચડે, જ્વાસ લઇને પૃથ્વી પડે,
 તેને આજેહુએ લગાડે માત, ત્યારે કરતો રે ઉતપાત ૬૦
 કર્યું હતુ ધટાડવા ઉન્માદ, તુ તો કરવા લાગ્યો વાદ,
 નહિ નામ્યા ખુંધાનું કામ, અંતરમા એળખવો રામ ૬૧
 એ એસડનુ અજરણ થાય, વ્યસને લાગ્યો ક્યાયે જાય,
 ચિંત સુત જેવારે કરી ભક્ત્ય, પાછી આણુની આતમ વૃત્ય ૬૨
 આર્ત ભક્તિ તે દેની ઘટે, આ તો લખાણી ગુણને પટે,
 જેણે પામીયે મ્વામી સઘ, એવુ અમુલ્ય વિચારી વધ ૬૩
 વિંત હું કહું તે દષ્ટાતે જાણુ, અણુવિંગી ભક્તિની ખાણુ,
 મેઘવૃદ્ધિ થાનાર હોય ધણુ, ત્યારે દેખાડે બહુ તેજ પાણુ ૬૪
 તપે ધણુ તેણે પિંડ બ્રહ્માડ, તેણે કળા આવે સધળે માડ,
 બહુ તેજે જળ પરગટ થાય, હરી હરી પૃથ્વી ચર્ધ જાય ૬૫
 એણે દષ્ટાતે જે છે ભક્તિ, આતુગતા ઉપજે અમિતિ,
 બહુ તાપે જેમ પ્રગટે તોય, અનરથી હરિ પરગટ હોય ૬૬
 એ વૈરાગ અંતરે અપાગ, બાર ન જાણે કોય લગાગ,
 જેમ ગજ કોમની પર થાય, અનર થાક દ્રવ્ય બળિ જાય ૬૭
 તેમ દેહાભિમાન અંતરથી ગણે, રસરૂપ ચૈ મ્વામીમા ભણે,
 સદા સમવાનો તે ધટ રામ, અહંકૃત થૈ રયુ રૂપ નામ ૬૮
 અણુવિંગી ગુરુ તેને મળ્યો, ગુરુ રહ્યો ને શિષ્ય તે ટળ્યો,
 લૌકિક ભક્તિ તદા નવ હોય, આપે આપની નીપજ જોય ૬૯
 કરવી કહીતી જે મેં ભક્તિ, તેની એમ જાણી લે શુક્તિ,
 ગુરુસેવા તે આતમ અધ્યખ, બ્રહ્મ બ્રહ્મ ત્યા રેહે પક્ષ. ૭૦
 તે નીપજે તો એમ નીપજે, બામી સૌ મન ગમતુ ભજે,
 દેહાભિમાન એ એટલે રોગ, જેણે નોએ આતમ જોગ. ૭૧
 સમજવો છે મગ્ન ચિત્ત એહ, ઠળવો છે વાસના વિંગ દેહ;

અર્પે ભગત

દેહાભિમાન રહ્યું છે અહીં, ત્યાં કશું રહ્યું ન કદી ૭૨
 યા તો છે ટાળ્યાનું કામ, અંદર રહે આત્મ ગમ,
 જો જાણે તો એમ જ જાણ, મેં તો કે મહત્ત્વ નિર્મલ. ૭૩

IV. From ગુરુશિષ્યસંવાદ.

પૂર્વછાયા

શિષ્ય-તબલ પુરય તે રહે ક્રિયા, અને તબલ તાલી કાઈ જાત;
 રથે એવાણે એવાખુ, તેની કયા ચિન્હની જાત ૧
 ગુરુ-તત્ત્વદર્શી મદા પુરુષની, નાન નોય નોય વર્ણ;
 યગ્ય પડે પેખના, છુદ્ધ ન પામે ધર્મ ૨

સંવાદ

જોગે એવાણુ જો દેહ તણા, તો તુ ભટકિશ દગ્ગિ ધર ધણા,
 દેહ ધારીને ચિન્હ જ ઘટે, મૂકી બ્રહ્મા તત્ત્વ આગે વટે ૩
 યગ્યને મોજતા પુન, ન પામે જ્ઞાતાનુ મૂલ,
 સંશય ઉપજે તો વગિ દાખ્ય, એ ઉપર કહું તુજને સાખ્ય ૪
 શિષ્ય જોને શુક જોગી દયા, તત્ત્વદર્શિ મદા મોક્ષ પાકવા,
 કૃષ્ણ ભોગિમા પ્હેવા ખગ, તત્ત્વદર્શિ તે થ્યા ઉક્ત ૫
 ગમ જનક તે કેતાં સજ, તત્ત્વદર્શિના કીધા કાજ,
 કર્મકાન્દમા મુખ્ય વસિષ્ઠ, તત્ત્વદર્શિમાહી તે શિષ્ટ ૬
 શુક કહે શિષ્ય સાભળ તાત, પાચેની જો વિચારી વાત,
 લક્ષ એકને વિચરણુ અવગ, થાય ધિમત તે ગૃહે સજ ૭
 તબલ નામ તે માટે વીર, જોને લક્ષમા નથી સારીર,
 સ્વપ્નમાત્ર જ્યા નથી પ્રપચ, ત્યા તેને કેમ લાગે અંચ ૮
 તેહ તણુ દુજ દદ દદાત, જો તુ મન આણુ એકાત,
 ગૌર સ્યામ પાહુ વર્ણો પુરય, તેની જાયા નોય દેહસદશ ૯
 વજ્ર અનંકૃત છે બહ રંગ, પણ જાયાનુ એક જ અગ,
 જાયા તેમ રાનીનો વક્ષ, લક્ષણા કવિ ન શકે કાઈ દક્ષ ૧૦

પૂર્વછાયા.

શિષ્ય-મદાનુભાવ મહત ગુરુનો, કરવો જે સતમગ
 તેના કાઈ લક્ષણુ નહીં, તો કેમ જો પરામગ ૧૧

ગુરુશિષ્યસંવાદ.

ગુરુ-સતમંગને કાઇ સીંગ નોહે, યા તો ગૃહવો યોજ;
મંત શાસ્ત્ર સદગોષ્ઠી, જાણી લેજો યોજ. ૧૨

સોરઠ.

તે ઉપર દૃષ્ટાત અદભૂત, જે કેમ નિપના દત્ત અવધૂત;
તેણે ચોવિગ ગુરુ કયાં હતા, નિજશુદ્ધિથી ગહેતા જતા ૧૩
વિચાર કરતા સાધી વન્ત, કૈત સકળ ત્યા પામ્યુ અન્ત,
યાગવલ્ક્ય બ્રહ્મજ્ઞાની હવા, તેણે પ્રતિબોધ કીધા નવા. ૧૪
લપ્સ્યા વૈશંપાયન સૂરજ કને, શુ ખીજા લણુતા નહિ તે કને;
તે માટે શિષ્ય સાબળ વચ્છ, ધૈ મુમુક્ષુ ને લિડવો કચ્છ. ૧૫

પૂર્વછાયા.

શિષ્ય-સ્વામિ કહો છો તજ્યને, ચિહ્ન નહી લવચેશ,
પણ ઉદવ પ્રત્યે ઓચથી, લક્ષણ ત્રીશ દેવેશ ૧૬
તે સ્વામી કેને કહ્યા, તે જે લક્ષણ ત્રીશ;
તે વિવિધ વચને પ્રીછવો, જેમ પામુ પદ જગદીશ. ૧૭

સોરઠ.

ગુરુ-મુમુક્ષુને સર્વે એ કહ્યું, જેને કાઇ પામવા રહ્યું;
પણ તજ્યનું છે પદ આરૂઢ, તેને અંતર ભાવ ન ગૂઢ. ૧૮
જે જનને જિતરણુ પાર, નાવ નાવિકનેા કરે નિર્ધાર;
જ્યારે નર પારંગત થયો, ત્યારે જળનો સાજ ત્યા રયો. ૧૯
મુમુક્ષુને સરવે એ ધટે, જેનુ મન પામે વા રટે;
વણુ પામ્યે નહિ સીતળ હોય, તેણે ઉપાય કરવો સહુ કોય. ૨૦
હવે પદાર્થનુ કહું દૃષ્ટાત, તે ચિત દૈ સાબળજે શાત;
જેમ લક્ષણુ જગીશનો જન, તેને પગલે પગલે ધન. ૨૧
સ્વતઃ સિદ્ધ ઉપનો ધનવંત, તેને ભોગ તણો નહિ અંત;
શ્યાને કાજે કરે ઉપાય, મહો ચરણે લક્ષ્મીધર શાય. ૨૨
ભોજે ભયો રહે દિનરાત, તે કેમ લહે દરિદ્રની વાત;
તેને દરિદ્ર દીર્ઘ ન સાલજ્યુ, જહા તટા મન ભોગે લજ્યુ. ૨૩
તે ઉપાય કરે નહિ કરો, ધન દેખી જોએ નૈ ધરયો;
એમ પદારથ પદને વિશે, મઝ થયો તે અન્ય નવ લખે. ૨૪
તે મન દગિરી નૈ કોય વળા, મદા ભોગે જેની મન ઢળા;
ચિદ્રૂપને ત્યા અન્ય જ નથી, શુણુ તુ મુમુક્ષુનું કહું મથી. ૨૫
મુમુક્ષુ તે સાધારણુ જન, જેને આતુરતા ઉપની મંન,

યક્ષણ ત્રીશ ધરીને તાત, જેમ તેમ લેવું પદ સાક્ષાત	૨૬
જે જાન જાણે છે મંસાર, હું બંધાણો છોં નિરધાર;	
તે જાણે મન છુટું સહી; વારંવાર એ અનસર નહીં	૨૭
એ અગાની કલો ન જાણ, ગાની નહિ જેવો રઘુરાય,	
તેને શાસ્ત્રતણો અધિકાર, ગોધીને ઊતરવો પાઠ	૨૮
મંત્રતણા લક્ષણ શુણ તાત, જે અનુભવના થાય સાક્ષાત,	
આગતા ત્રાણ હેમ થાય, લક્ષણ ગદતા બાંધી જાય	૨૯
તે માટે એ લક્ષણ સાર, જે સાધે તે પામે પાઠ,	
પેલુ તે સત ભાવણ કરે, બીજું કામા મન માહી ધરે.	૩૦
નીલુ લક્ષણ દ્રોહ બુદ્ધિ ટાળ્ય, ભૂત ઉપર કૃપા કરિ ન્યાળ;	
આતમભાવ રહેને વિષે, સમાન દષ્ટે સદુને લખે.	૩૧
પ્રિય અપ્રિય કેને નવ ગણે, સર્વ ભૂતપર કરુણા ધણે,	
ધીર બુદ્ધિ હોય તે જન, કામ ક્રોધ પ્રાભવ નહિ તન	૩૨
લોહુ સુવરણ ન ગણે લેખ, જેનું મન મળ્યું છે શેષ,	
બાહ્યાભ્યનર અતિ પવિત્ર, એકાદશ રાખે તે મુત્ર	૩૩
કામજી ભાવ રહે ને વિષે, પ્રાપ્ત ભોગ એવે તે લખે,	
નૌકા તે ભવસાગર તણ, રહિત વિકારે મન આપણ.	૩૪
નિષ્કલન જાણેવા જન, મુકિત સંગે ઇચ્છા થૈ મન,	
બ્રહ્મચર્ય દરિ સેવે સદા, અન્ય આહાર મંત્રોધી મુદા.	૩૫
લેલીન હોય દેહે લૈંગ, જાણે સદા તત્વના ભાગ,	
ગિર ભાવે દરિ ચરણે રહે, શીતળ શુદ્ધ અંન કરણ વહે	૩૬
મનપણ નહિ અતિ દીનતા, ઉદ્ધી કેરી ગંભીરતા;	
મગજ કેરી મન આગુરી, પપ ગૃહી નીર દિયે પરહરી.	૩૭
ખટ હિમ્મી લોપી નવ સદે, નિરભિમાની સદુ જૂનને વિષે,	
નિજ આતમ દેખે સદુ માય, કલ્પદુમના જેવી ડાય.	૩૮
કુખ દરે શણે આપ્યાનું, નિજગાન આપે આપ્યાનું;	
આતમ સુખ આપે તે સંત, મિત્રભાવ જાણે ભગવત	૩૯
બ્રહ્મભાવ કરુણા મન ધરે, મંગી બાલ અમંગી કરે,	
કળ નહિ ઇચ્છે દરિને ભગે, અનન્ય ભાવે પામે વિગે.	૪૦
તે સમર્થી કહાવે જન, જેને રાગ દૈવ નહિ તન	
ધરમા ન ગદે વંન ન જાણ, લેનિન થૈને મગ્રો સમાય	૪૧
નિમગ્ન પ્યાન એવું તે ધર, મમ બુદ્ધે ભક્તી આદરે,	
લક્ષણ ત્રીસ કળા ભગવંન, તે ગૃહિ લેગે એકે ચંન	૪૨

શુરશિખ્યસંવાદ.

મુક્ત મુમુક્ષુનું લક્ષણ કહ્યું, જેવું મેં શ્રુત માને લહ્યું;
વળિ ઉપજે તો પૂછ્યે પ્રશ્ન, કેશ હું જો કેવરાવશે કૃષ્ણ. ૪
શુર-હું તો બાપ કહીશ ખરો, મોટી વાત અગાધ;
મોટાનો અનુભવ મહા, તે નહિ છીલરને સાધ્ય. ૪

સોરઠ

પ્રેક્ષુ તે ભાવાદૈત નામ, ખીજું, ક્રિયા દૈત છે સ્વામ;
દ્રવ્યાદૈત નામ ત્રીજતણું, શુણુ લક્ષણને વિચારી ભણું. ૪૫
એકમેવ અદૈત જ બ્રહ્મ, કાયા ભાવે જુજવાં કર્મ;
ખરો અધ્યાસ લિન્ન લિન્ન થયો, કહ્યા પુછ્યાનો ઉત્તર રયો. ૪૬
તણુ દૈતનો કહું વિસ્તાર, ધારિશ તો તે ખેસરો દાર;
દ્રવ્ય કેતાં તે પંચ મહાભૂત, લોક ચૌદ નાના અહ્ભુત. ૪૭
સચર અચર ચોરાશી લક્ષ, દ્રવ્ય સ્વભાવે જુજની પક્ષ;
મનુષ્ય દેવ પશુ પક્ષી બહુ, એક કેતાં જાણેવા સહ. ૪૮
વિચરણુ સમાધિ નહિ એક રિત, એનું નામ તે દ્રવ્યાદૈત;
ભાવાદૈતની શુણુ કહું વાત, સમજ લેજે મર્મે ધાત. ૪૯
ભાવાદૈત જાણ્યે તું પુત્ર, જે પિંડ સકળ નોહે એક સૂત;
પશુ પંખી પક્ષ કિનર નાગ, પિંડ સ્વભાવે જુજવા રાગ. ૫૦
હેતુ વિનાના કારણુ વેર, સહજ સ્વભાવે જુજની પેર,
મુપક માર્ગર વ્યાધ ગૌતણે, રહેલો સર્પ હસ્તિ સિંહ હણે. ૫૧
મિત્રાદિકની જાણે પેર, રહેજ સ્વભાવ ન કારણુ વેર
માનવ દાનવ તિર્થંક જાત, સકળ પિંડે નોહે એક ભાત. ૫૨
ભાવાદૈત એ સમજ્યે તાત, ક્રિયાદૈતની શુણુ કહું વાત;
કોઈ જળચર કોઈ યજચર કરે, કોય પંખી આકાશે ફરે. ૫૩
કોઈકે ભખે જળના અંગાર, કોઈકે દપહતણો કરે આહાર;
શાખામૃગ શાખાયે રમે, અનળ અકાશે ચીન જળ ભમે. ૫૪
તેમ માનવમાં ક્રિયા જુજની, કોય કેની ન રાકે અનુભવી;
પંખી ગત પશુએ નવ થાય, પશુગત દુમે કરી નવ જાય. ૫૫
વૃક્ષ પૃથ્વીયે આકર્ષે તોય, માનવ દેવે તે નવ હોય;
પ્રત્યેકે ક્રિયા છે જુજવી, વજ્ર વિવેકે જો અનુભવી. ૫૬
તણુ દૈત દેખાડ્યાં તાત, વળી ઉપજે તો પૂછ્યે વાત;
ચિત દે જોતાં દીશે એહ, મહા અનુભવથી ભાગે તેહ. ૫૭

અખો ભગત.

પૂર્વછાયા.

જિજ્ઞ-જિજ્ઞ કહે છે હે પ્રભુ, એક મંદાય મને મદાગળ,	૫૮
કૃપા કરે તો દાખવું, એ મંદેદ દાખો આજ.	
આમી મેં સાલગી હતી, કાઠકિને મુખ વાત,	૫૯
તેગ મિદિ પ્રગટચે થકે, અમંભાવ્ય દૂત આત	
તે અન્ય દેહના દૂત કિ દાકે, તો ગચુ ગાળીને દેન,	૬૦
તેને દેવ'ય પગે તો, કો પ્રભુ ગદેન.	

સોરઠ

ગુરુ-કેવલતા પગી ન નય, પગીને તે મવેં માંય,	૬૧
મિદિ સકળ માયાનું રૂપ, નુદાન ન્દોયા મુની બૂપ,	
અસની શ્રવમાયાવશ પડ્યો, કરે ઉપાય મંક'પેચર્યો,	૬૨
મંક'પે ચર્યુ મન નેદ, પગપચે દેખે બહુ તેદ	
એક બે વાગ કાઠકિ તે થાય, ચટ્ટ દેખાડી સવેં જાય,	૬૩
જેમ વેશ્યા નિર્ધનને તજે, વરિ તે પુનગપિ નવ લજે	
મિદ સલકનો કરે એમ અંત, માટે મન ન ધારે ચત,	૬૪
ગિને પ્રગટ કહુ શુણ વીગ, મળ મનમસમજે એમ ધીગ	
એકએવ અદેન કહે વેદ, ન્યા ખીને તે બેદબેદ,	૬૫
વાસના નિગ વિના નોય કૃત્ય, કૃત્યે થાય વાસના સત્ય	
સત્ય વાસના શ્રવ કેવાય, ભગમે ભ્રમણ કરે ભવમાય,	૬૬
તે માટે મિથ્યા અધ્યાસ, કેવલનામા સવેં નાશ	

પૂર્વછાયા

શિષ્ય-આમી : એમ જાણુતો, ને છે એમ તે સિદ્ધ,	૬૭
કેવલતા ને તમે કરી, એ તો છે મદા નિદ્ધ	
આમી એટલુ મે વહુ, જે નામ રૂપ પગપચ,	૬૮
જાળ કર્મની ઐરણા, તે જાણો માયા અંચ	
જટા ગલા ભામે મળ, મિથ્યા રૂપ ને નામ,	૬૯
તે અત મારી કબી શકો, તો તે દેખાડો દામ	

સોરઠ.

શુભ-નલા નમ વિચિત્ર નેદ, પશાપદ વિચિત્ર તેદ,	૭૦
મન વાલી પામે વિશ્રામ, ગણુ કેને દેખાડે દામ	

શુરુશિષ્યસંવાદ.

હું નહિં તું નહિં તા છે તેહ, જ્ઞાન નહિં જ્ઞાતા ને ગેય,	
જાં ઝાંઝમે કહ્યું નન જાય, ઝોઝારાદિક વર્ણુ સમાય	૭૧
તે શુરુ શિષ્યને શુ કરિ કહે, મન વાણીશિ અગોચર રહે,	
મન કંઈયે તે બીજું થાય, મને તહા હું કયુ ન જાય	૭૨
માટે શિષ્ય કહું મુણુ વાત, સમજ્યાથી તુ સમજ્યે ધાત;	
એક વગ્તુ બીજું ઝાંઝ નથી, હું છું એમ કેને કે કથી	૭૩
સામુ ત્યા પ્રતિગિજ્ય નવ મજે, વેત્તા વિણુ કોણુ કેને કજે,	
ગોતે કહે ને કહે હું સાત્ત, શિષ્ય કરી ને એનુ નૃત્ય	૭૪.

પૂર્વછાયા

શિષ્ય-હું ને તમો કયાઈયે નથી, જેમ છે તેમનુ તેમ,	
શુ થૈ શુ દેખી કહું જે, આ વાતનુ તે કેમ	૭૫
પરાતપર પરિચ્છ એ, મહાનિધિ જેમ છે તેમ,	
અણુછતો હું તો માનતો, જેમ થયુ હવુ તેમ	૭૬
એમ વહી ગિધ્ય લય થતો, પ્રેમે કરે પ્રણામ,	
હું હુંને પ્રણુગી કહું, નમો નમો નિજ ધામ	૭૭
મહા અનુભવ મહા પુરપતો, સાર શુદ્ધી ડ્યોઈ અંથ,	
પગમ પદ છે તે વિરે, જે આવે એ પથ.	૭૮
મંસાન દીર્ઘ રોગને, ટાળવા હોડિ જેહ,	
તે ઔપધ હોય આ ધટે, છપનમુક્ત વિદેહ	૭૯
ગોલ કળણે ડ્યોઈ કહું લગી, મનની તજવા ધાખ,	
તેને હગિ હોડિ કાઢવા, તો તેને એ પાખ	૮૦
અજાન અર્ણવે માનવી, કુળ્યો ભટકે ભુર,	
હોડિ નિજ શુદ્ધ પામવા, તો તેને આ મૂર	૮૧
અતર આગય મુગતનો, મુમુક્ષુને ઉપારય,	
મુરખને ઝાંઝમે નહીં, શ્રીફળ વાનગ પાસ	૮૨
શુરુ શિષ્ય નામે અથ એ, જેમા ખડ છે આગ,	
હગિયગણે જેને વાસ દરવો, દોય તે શુણો નગનાર	૮૩
અતરગતમીયે જે કહ્યું, તે અપે કીધો વિવેક,	
દૂપણુ બુપણુ હગિ ભાગી, એંશી ઉપર વગિ એક	૮૪

V. From વેદાંતપદ.

પદ ૧

હયો મયો એ બળદીઆ રે, તારા પુતના બે તરવાળ—
 વાલિડા, પુતના બે તરવાળ;
 રાસ તો જ્ઞાનની કરીએ રે, સત પરાણો શ્રેષ્ઠ હાથ—
 સાધિડો બેરીને મંભાળીએ. રેક
 પહેલે શુભ પધારીએ રે, તારા કાળના શુડા કાઢાડ—
 વાલિડા, કાળના શુડા કાઢાડ;
 બીજ વાવીએ નિજ નામનું રે, તારે પાપ સમૂળાં નથ—
 સાધિડો બેરીને મંભાળીએ.

ત્રીઝ ગણતી ત્રિકમ નામની રે, તારી તૃષ્ણા એટલી ટાળ— વાલિડા
 ચોથી ગણતી ચતુષ્ક નામની રે, તારે ખેનર આવ્યું હાથ— સાધિડા
 ખેનર પાક્યું ત્યારે પોહોંક થયો રે, તારા મનનો માળો બાંધ— વાલિડા
 આગો કમ્પુ તો જ્ઞાનની કરીએ રે, પ્રેમના ગોળ ફેંકાડ— સાધિડા
 ધણી તો આવ્યો હાળવા રે, તારી ટાળ ભયેરી હોય— વાલિડા
 ખાઓ પીઓ ધન વાવરો રે, એના ભોગ ભગવાનને હોય— સાધિડા
 કેહે અખો તમે એનજો રે, અરે એતો નર ને નાર— વાલિડા
 આ ધન બેળા ન રહે નરાએ રે, જાનાં ન લાગે વાર— સાધિડા

પદ ૨.

અલેખ ને આરાધો, માંહેલા આનમને શોધો રે. રેક.
 અઝં પામે જાપ જપે, સૌ નરનારી બેગી;
 માંદ માંદ જાપ જાપના, પામે જ્ઞાનને બોગી રે; અલેખ
 ત્રિવેની ટંકશાલ પડે, નિશ્ચં હોય તેને પરચો નડે;
 કામ ક્રોધ આપે નદો, ચોંદ કોક તો લાગીને ગડે રે; અલેખ
 હરના નર નમે હવને લુઓ, અજવાળો તે એકજ દીવો;
 પંચતવનો વાગો આપે રે, પેદેયો ને આપે શીઓ રે; અલેખ
 વગ્ન વગ્નના વોગે અખો, શેઠ વાળેનર સડકો ભખે;
 માંદ માંદ કે માન ન કમે, મૌ નર ન પાવે દેહાર પખે રે; અલેખ

વેદાંતપદ.

મનમા વિમાસી ડોં પ્રીત, ઘર દેવળ કર કરો મશીદ,
વિશ્વામી દેવે વધામણી, અમ ધગ આઘ્યા અમૃત અતીત રે, અવેખ૦
હવ માન તે હવમા ભજે, હુણુ પાણીની પેડે ગજે,
હવ શિવને એક કરી જણો, સો નર જાઈ અભયમા ભજે રે, અલેખ૦
ધમાનીઆ તો ધમાન આણે, કુરાન ખેદા પીર પીછાને,
ખનાય ચરણે ભણે અખો, તાણો વાણો તે એક કરી જણો રે, અવેખ૦

પદ ૩

જોતા રે જેમ છે તેમ દીકું,
વાઙ્ય જાળ સદણુ ટણ્યુ, ન્યાગે લાગ્યુ મીકું જોતા રે-ટેક
ભાઈ આપયકી અળગા, થતે કૃત સઘળા સુધી,
અન્ય આપોઆપ ઉનશે, એક વિંગી કાએ પુગી જોતા૦
મનના તાણવા રે માનરી, હોડે ભવમા જે ભમતા,
વિદ્યા અવિદ્યા મન લગે, જોતા મનના માનીતા જોતા૦
મૂળ ન જાણ્યુ મુરખે, તે તો બોલે બધાણાં,
શબ્દ કારણ મોતે કળ્યા, કાળ કરે વેચાણા જોતા૦
પોતાના પ્રીછ્યુ પામરે, તે તો બ્રાતે બુલ્યા,
વાતે વ્યાજ ચડી ગયુ, મૂળગેથી રે કલ્યા જોતા૦
શબ્દે સાચુ પામીએ, શબ્દ વેતા જાઈએ,
વિચારે વિમાસશે એ, આરોગ્ય થઈએ જોતા૦
ગડખડ છે ધણા ગ્રંથની, જેમ ડોળ્યુજ પાણી,
હસ્તામળક છેદન કરે, તે તો જાતાની વાણી જોતા૦
જાની તેને જાણુવા, અણુધીંગી જે મોલ,
આપ મુવે આપ ગહે, અખા તેને તોજે જોતા૦

પદ ૪.

સતો રે પ્રેમને લયકે લડીએ, શરાપગતા ક્ષેત્રમા,
કેરાડીઆ કગ્ગે ટેક
સતની શમશેર બાધીએ, ખાકું ક્ષમાનુ ધરીએ,
મોએવા હોય તેને મારીએ, મળનાયુ મળાએ મંતો૦
ઘીના ધડો અગ્નિ ધર્મો, મનતી ના કરીએ,
ચાગે કળા નયે જનગી, ઘોગા મેલીને કરીએ મંતો૦

અખો ભગત

ધટમાં ઝીરધર ગાઇએ, ભાવયું હેતે ભગીએ;
અઝાને ઝોળખ્યા વિતા, ધારણા રી ધરીએ. મંતો
શીર સાટે મોઢું મળે, તેને ધોકા ન ધરીએ;
ને રીશ દીએ આપણું, તો આગો આપમાં ભગીએ. સંતો
એલે પદલીઓ અનુભવી, કે અંતરની આશે;
ગુર પ્રતાપે કહે અખો, પ્રેમ વ્યોત પ્રકાશે. સંતો

VI. From the Gkappas.

૧. ✓

સુતર આવે તેમ તું રહે, ત્યમ ત્યમ કરિને દરિને લહે;
વેપ રેક છે આડી ગલી, પેકે તે ન શકે નિકળી;
અખા કૃષ્ણો અડશે કપાલ, રખે તું કાંઈ કરવા નાપ.

૨. ✓

ખડ્ગશ્ચનના લુલ્લા મતા, માલોમાલી ખાધા ખતા;
એકનું માધું ખીલે દણે, અન્યથી આપને અધિકા ગણે;
અખા એ જ અંધારા કુલો, ઝગડો ભાગી કામ ન મુલો.

૩. ✓

સમજ રહે તો સધળો લાલ, કાયકલેશે વાધે ગાલ;
હ માને તો હોય મંતાન, આતમનાનું થાએ જાન;
અખા હરિ નાણી હ ટાળ, જન્મ કોટિની ઉતરે ગાળ.

૪. ✓

હ ટાળી અજતો થઈ રહે, હરિ પ્રભા આહેથી વહે;
પોતાપણેથી જે નર ટળે, અણુઆધારે દગ્ગિમા લળે;
અખા વાત સમજ લે વિષયે, ત્યાં છે ત્યા આકાશ જ મળે.

૫. ✓

પડે નહીં જે પૃથ્વી સુવે, કને નહીં તે કંદો ગુ ખુવે;
રાટું ઉતું નોહે આકાશ, પાળીમા નોહે માખણ ઘાસ;
અઘરાન એવું છે અખા, ત્યાં નહિ અગ્ની મેવક મખા.

૬. ✓

એક નહીં ત્યા ખીજી કશું, જાણુ નહીં શું વામો વસું,
પચ નહીં ત્યા કેની શાખ્ય, વણુગસના અચચો ગસ ચાખ્ય;
અખા સમજી તો સમજી જીવે, બાપના બાપને ઘેલા રવે

૭. ✓

આભડછેટ અંત્યજની જાતી, કાલકલ્પે લવ નીધા ધળી,
ખાઈ મામ બાગવે એ મેવ, સૌને જે આતી ગઈ રેવ,
અખા હરિ જાણે જડ જાય, નહીં તો મનસા વાચા પેલી કયાય

૮. ✓

પોતાના પડખા નવ જીવે દાડ ચામડા મૂરખ ધુવે,
ગુહ કેમ થાય ને ચામડું, મોટું માહે એ વાકડું;
હરિ જાણ્યા વિના શૂર્યા લગે, અખા પાડ ન પામે કયમે

૯. ✓

મશ્વર જાણે તે આચાર, એ તો છે ઉપસો ઉપચાર,
મીઠા મકુડા માન્યા દ્રાખ, અજ નોય અજમાની ગખ,
સોનામુખી મોનું અખા નવ થાય, આધજી પાથરતા વાણુ વાય

૧૦. ✓

ગુરુ મર્ધ બેરો હોશે કરી, કહે પદાણુ ગકે કયમ તરી,
નાર નાનડી લલુ પ્રસૂત, વળતી વાધે નહીં અહલુત,
શિખ્યને લારે લારે રહ્યો, અખા એમ મૂળગેથી ગયો

૧૧. ✓

પોતે હરિ નહીં જાણે લેગ, કાઢી બેરો ગુરુનો વેશ,
સાપને જે પગેલો સાપ, મુખ ચાગી ચાડો ઘેર આપ,
એના ગુરુ ધણા સસાર, તે અખા શું મૂકે લવ પાર

૧૨. ✓

તુ તારુ સમજીને બેશ, કા ચોલે દિવે પ્યારી મેશ,
તુજી જ્યમ માહેથુ મરે, જે હર્ષ પેમે તે સૌ તરે,
તજર કળ દેના નવ જાય, અખા આવી જાયે તે ખાય

૧૩. ✓

પરેલો તુ પગ્માગ્ય પ્રીઠ, પછે ગુરુ યાનાને ઇચ્છિ,
પારો મુવો તે મેગ નિર્ગમે, પછે બોજન બોણુ તે જમે,
ત્યમ નિગમે મગે નાગણુ અખા તુ પરેરે એવુ જાણુ

૩૦.

અણસિંગી હરિજનની કળા, કર્મ ન બાંધે આધી ખલા;
અદના પેત વિના નોહે ભાન, દિવસ વિના તે શેની રાત;
લોકિક લેખું રહે લોકમાં, અખા નિત નહિ ફેકફેકમાં.

૩૧.

ફું જાણી નથી રાખવા, ફું જાણી નથી ત્યાગવા;
તન તપાસી મુજને શોધ, બાલ ઉપચાર મૂકી બુધ બોધ;
તત્ત્વા લગ્યાવણુ તે ચોગેશ, અખા જે માને ઉપદેશ.

૩૨.

તજતા ભજતાં નહિ પૂરવે, જૂનું તળે મન લાગે નવે;
જ્યાં જેવો છવ કાઢે વેશ, તે સાથે મન કરે પ્રવેશ;
મનની રીત જે ગુંથે જાળ, કાઢ અખા આતમની ભાળ.

૩૩.

હરિ જાણીને મુવે નચ્ન, સુલભ મારગ સમજ્યા સંન;
સનકાદિકે ન લગ્યો પ્રપંચ, જનકાદિકે ન તળ્યો રૂચ;
તજવું ભજવું તે મેસાર, અખા સમજતાં આવે પાર.

૩૪.

સર્વોત્તીત શ્રુતિ કહેતા દવા, માયા રૂચ ખીજ નવનવા;
મનને લોક માયાશું ધણો, કરે ઉપાય તે લજવાતણો;
વપુ વિશે છે મનનો અંત, તેહ અખા લહે વિરજા સંત.

૩૫.

હું નહીં, તું નહીં, તે કહેવાય, જે જોનાં જોનારો જાય;
તણુ પ્રકાર વિના જેમ તેમ, તેથી હેડો મનનો વેમ;
નહીં પદાર્થ જોવા ઝીલવા, અખા સરખું છે નહિ પ્રીલવા.

૩૬.

વરણ અનોપમ છે તેમાંય, તો તે કહિએ 'કેમ ઉપાય;
ઉપમા સર્વ છે માયાવડે, તે ત્યાં કેવલ્યે નહિ અડે;
અખા વરણ શુંગાનો ગોળ, ઉપમા તે માયાની ટોળ.

૩૭.

માયાના શુભ કર્મ રૂપ નામ, માયાના શુભ જોન ને સ્થાન;
માયાને મારા પારકા, દેવ દાનવ બે માયા ચકા;
માયાના શુભ જ્યાં નવ જાણે, તેને અખા તે કોણ આલંબે.

૩૮

ક્ષર પિંડ ને અક્ષર આતમા, જે સમરચો સરજ્યો વાતમા,
તત્ત્વ ચોવીશતહો સમુદાય, મુજવડે સહુ આવે જાય,
હુ પૂરણ ચૈતનધન એક, નામ રૂપ ગુણ કર્મ અનેક

૩૯

મહા વળગણી માયા પાપિણી, જેમ સેવતા હો સોપણી,
સિદ્ધિ કાજે યોગી જન, થાવા અજર કરે છે જતન;
મન અધોર ખવાડે નર્ક, અખા ન દેખાડે આતમ અર્ક

૪૦

ધ્વજ ત્રાહ નહીં હરિનિગ, જીવને જોઈએ નાના રંગ,
રંગ ઢંગ માયામા ધણુ, સૌકો સેવક માયાતણુ
અખા જીવતણી એ વળ, અજને હામે પૂજે અળ

૪૧

સૌકોની માયા છે માત, મળવા ન દીએ કેને તાત,
પિતાતણુ વદન જે જીવે, માતાને ખોગે નવ સુવે,
તાત લજતા આડી થાય, અખા સહુ માયાગુણ ગાય

૪૨

ગુકિત વાછનીએ જળધન નામ, ઘડી માપતા પ્રગટયો જામ,
વસ્તુ અમોઘ ધ્વજગુણવર્ત, માયાની જાણે મંસૂત્ય,
અખા વિચારે ત્યમનુ ત્યમ, તો સમજે જો હોય ગુરુગમ

૪૩

જ્યમ સર્પે નર સમજો હોયો, તે દેખે વેખે મરતક જરો
મણિમન મેલી ઔપધિ, શ્વત્યુ પાખ્યો કરતા વિધિ,
સર્પ મન ઔપવ ઉપચાર, જાગે અખા ટળ્યો સસાર

૪૪

અણુનિગી કરતાની કથી, માહી ખહાર અસમાને નથી,
તો તેજ ખગ પોખે આખ્યને, જો જો ભેદ યોગસાખ્યને,
કહેતામા તે સમજ જશે, અખા ગુરુનો કર શિર હશે

૪૫

જે જોલે ચાલે સાલજે, કરતાયકો કેમા નવ ભજે,
નર નારી ને નપુસકનિગ, જળચર શળચર ખેચર અગ,
કર્તા ભર્તા હર્તા જેહ, અખા ભગ્ન જે જાણે એહ

અખ્યા ભગત.

૪૬.

પ્રભુ તેને સમજી ઓળખી, જે વચને વચને ટાળે દુઃખી;
નરવેશે દરિ પૂરણુ બ્રહ્મ, સૂઝને કરી સમજાવે મર્મ;
ગુણગીન ગુણ અંગી કરી, અખ્યા આપા સમજાવે હરી.

૪૭.

પૂજનાં પ્રતિમા ગુણ મેળ, પણ ખોસતી મૂર્તિમાં 'હરિ ઉજ;
જડમૂર્તિ મુખ ખોલે નહીં, ચેતન કે તુજ સેવા સહી;
પિંડ ન જોઈશ જોજો વગત, અખ્યા મળે દરિ હસ્તેહસ્ત.

૪૮.

અખિય જગત મૂર્તિ રામની, મહા 'રાનીની મૂરત કામની;
જડથી ચેતન મૂરત લક્ષી, રાની મૂરત સર્વોપરી;
કારણ તેનું એક વિશેષ, અખ્યા હું ન મળે જ્યાં ગેય.

૪૯.

પૂજનો એ લાગે એવ, જે પૂજ નિપન્યા શુક્રદેવ;
જનક વિરેદી મેઝ્યા દિગ્ગે, તે બેઠા રાનીને ધ્વજે;
અખ્યા રાનીનો મહિમા ધણો, ધશેધશ રખે કોઈ ગણો.

૫૦.

ભક્તિ એકારી પૂરી ચઈ, બ્યાસાની પ્રુદ્ધિ આવી રહી;
તેવો લક્ષ રાનીને લગે, નવની કાશ નહિ રહે રજે;
પંથ કરે તે સૌકો કરે, અખ્યા એવું વિરલા મન ધરે.

૫૧.

એળે અંશે દરિ જાણી હટે, જેની વાણી ખીજું નવ વહે;
જેમ અખિયી દીવો થયો, દીવામાં દાવાનલ રણો;
તે માટે દરિજન રવે દરી, અખ્યા રખે કો પછો કરી.

૫૨.

તીર્થ કોટિ દરિજનને ચરણ, કૃપા દશે તે જાશે ચરણ;
પારે કાળે દરિજનને હટે, દરિ બોલાવે તે જન વહે;
મહા મોટા જનનો પ્રતાપ, અખ્યા શાપ દરિ આપેઆપ.

૫૩.

જે મુક્તિ વાટે માનવી, તે એ કમડી એ જાણવી;
પ્રગટ મુક્તિ આપે દરિદાસ, દરિ દેખાડે સર્વોપાસ;
અખ્યા નહીં ઉપાડે પડી, દરિજન મુક્તિ આપે ઓઢી.

૫૪.

રામ રડવડતાં કહેને મળ્યો, થેલો તે ઘર સુખથી ટળ્યો;
હરિવંશ જાણે ક્ષેપણ કાળ, ઘોયે હીર ન થાયે વાળ;
હું મારું ખોયાશું કામ, મળે અખા ધર. એમાં રામ.

૫૫.

છળ નિદા જો નહીં વિસરે, ખડિયો કાંધે શું. નિસં
મન જાણે હું પાવન થયો, પણ રૂખ દોષ પેલો નવ ગયો
અખા પડી એ સધળી વેડ, જો નહીં લાધી હરિની પે.

૫૬.

હેતેશું હરિજનને મળે, મૂકી માન માર્ગમા ભળે
હરિની તું પ્રીછી લે પેર, પછી ફર કે બેસી રહે ઘેર
અખા આ તંન જોને હાડ, દહી મથી ઘી અળગું કા.

૫૭.

એમ સમજે તે પામે પાર, હરિથી ખીજો તે સંસાર
તપ ત્યાગે કરી તીરથ ફેર, ઘને તપે બેસી રહેજો ઘેર
કાળા ઘાળા સધળા કેશ, અખા હરિ જાણીને બેશ

૫૮.

લોકો લોક બહાઈતણો, હાંદર કાળે કુંગર ખણો
આગળ એક રીઝવવું મન, તેને કાળે બહુ જતન
અખા શું છે કીધે થવા, વ્યસની ચાલ્યો ખાવા હવા

૫૯.

જે કરતવ મોટા આદરે, કરતાં દેખા સૌ કો કરે
માયા મન નિર્હતર સાય, સૌ બેઠા પલ્લુ એક જ નાવ
અખો તેહને મોટો વડે, જોને રામ રમે છે હડે

૬૦.

ધન્ય તને કોય મોટો કુળે, કોય વિદ્યા કોય ખાડા બળે
એ મોટમ સધળી જામ દળી, આતસજાણ પત્રકે બળી
અખા કારણ વિના વડપણ વડું, જેમ અન્ય મૂલે તારે તુંબડું

૬૧.

કૃત્યે ન મળે વરત અમુલ, મટે જડત્ય તો ભાગે મૂલ
કોય ચર કોય દાતા દયા, કોય તપસી સતવાદી થયા.
મોને જોડ અગિક થઇ મળે, અખા યજ્ઞથી સૌ કો ટળે.

૬૨.

સાચી વાત ન માને રહે, સૌ લાખ્યા માયાની રહે;
પ્રત્યક્ષ હૈવ પોતામાં વસે, મૂરખ સામે જાણી ધસે;
જેમ છે તેમ ન શકે ઝોળખી, અખા શી પેરે યાશે સુખી.

૬૩.

ચૂમે અરિય જ્ઞાન મહા કુખે, નિમરે રહિર પોતાને મુખે;
રાતો રંજ દેખી મલકાય, પણ કારણ પડ્યું પોતામાય;
સધજે રચાણું તારું મન, અખા ગમે તેમ કરે જાતન.

૬૪.

શબ્દતણી માંડી છે જાળ, ચાળા કરે છે માયા કાળ;
ચણ મુકે માહી ફળકામના, મોહ્યા પશુ પડે દામચામના;
તણુ ભુવનમા એક પારધી, અખા કોકે જમરે સારધી.

૬૫.

ત્યારે જીવની મન કામના, ત્યારે ફેર પડ્યા જામના;
સેજે નર થાશે નિષ્કામ, તો નથી લેવા જવો રામ.
જેમ મર જોગથી વાળા ટળ્યુ, અખા ધામ દિસે નિર્મળ્યું.

૬૬.

અર્થ સમજે ફરે અનર્થ, જ્યમ અજગો છોટી નાંખ્યો રથ;
કટકે નામ જૂજના સહી, પણ વેલ વચ્ચેથી દિસે નહીં;
અખા દેહ ગુણના વ્યાપાર, વાસ્તે નું રાખે નિર્ધાર.

૬૭.

સ્વામીનું પદ સર્વોત્તીત, જે કોય સમજે આતમ રીત;
સુંખક દેખી લોહ ચેતન થાય, સુંખક તેમનો તેમ છે પ્રાય;
વણુ ગુણ તેમ છે દેહ વ્યાપાર, અખા આત્મા આપ વિચાર.

૬૮.

દેશ કાલનો મહિમા કમ, લાલ ભેદ નહીં પદ પરમ;
સત્ય જીવ ત્રેતા હાપર કળી, લણુ દીર્ઘ દસ્તે આંગણી;
અખા દાસ ચેતન તેમ એક, એમ સમજવો વખુદિવેક.

૬૯.

હીસે મન જીવ મહિમા સુખી, અરેકે ઓછે નહિં કોય ધણી;
જીવના જીવ છે વર્તમાન, ક્યાં રે જપ તપ યગ ને જ્ઞાન;
અખા એ માયા વિગ્તાર, યાગેના હિરમા ચાર.

૭૦.

મુક્તિબંધ નહીં જીવ માટ, અણુભણ્યા જીવ બાંધે ધાટ;
સાઠ સદસ સાગરના તન, થયા અવગતિયા પામ્યા પતન;
ત્યારે અખા કલિજીવ કયાં હતો, એ બારે કાળ માયાનો મતો.

૭૧.

અચાનક જ્ઞાન ઉપજે એમ જાણુ, કાઈ દેશ કાળનું નહીં પ્રમાણુ;
જેમ અકસ્માત્ પડે પર્જન્ય, • ન્નતુ કુન્નતુ નહીં મેનને મન;
વય વર્ણુ દેશ કાળ જ કશા, અખા જ્ઞાનની મોટી દશા.

૭૨.

ધર્મો અવતાર મોવિશે વિપણુ, તેમા પૂરણુ બ્રહ્મા કહાવ્યા કૃપણુ;
તેથી બળિયા બીજા હતા, માનવ દાનવ બહુ દેવતા;
હતે પિંડે કેવળ કૃપણુ રહ્યા, અખા અધિક તે તેણે કલા.

૭૩.

કૈવલ્યને આધારે સહુ, બ્રહ્મા વિષ્ણુ મહેશ જ બહુ;
સહુ તેમા થઈ રહે જાય, અદકી એણી વરણુ ન યાય;
તું તદ્દપ વિચારે અખા, બાકી શબ્દ સધળા મો રખા.

૭૪.

વારંવાર માનવદેહ નથી, પામ્યો તો એતે ધરથી;
ત્યારે જર્જર થાશે અંગ, ઇન્દ્રિય મૂકી જાશે સંગ;
ત્યારે અખા. જપમાલા ગ્રહે, લાગ્યે ઘડે પાણી કેમ રહે.

૭૫.

અવસર એતે તે નર લલો, યરો જેમ જુએ એકલો;
મહારથી તેમ સાચા હરિજન, મનમા નાણે તન કે ધન;
જેને તેમ કરી સારે તિજી કજી; ગગમ જાગો કે રેજે લજી.

૭૬.

જૂદ થયો વંદ્યું મન તન, ઉપાય ટળ્યો ને ખુટ્યું ધન,
ત્યારે ધર્મ સાધવા જાય, કોણું કાપડ સોદો થાય;
અખો લજ નહીં જાણ્યો નાથ, મોખે પાડયા ચારે હાથ.

૭૭.

દરિમણિ કંઈ ખોતાને અમળ, તે પડ્યો જાણી બહાર ખોળે ધૂળ;
ત્યાં કંઈ કાચની કણિકા જડી, તેને વ્યસને લાગ્યો કાઢે દડી;
અદ્ય પ્રાપ્ત ને અતિ આયાસ, અખા ન જાણે આતમ પાસ.

અખો ભગત.

૯૪.

માયા મૂઢીશ મા તું અખા, નવરો યહને સુધ જા;
મરતાં પહેલો જાને મરી, અણહાલ્યું જળ રહે નીતરી;
ત્યાં કર્મફળિયાં ધાત્યાં ઢોર, મેહું મન અંધારું ઘોર.

૯૫.

ઉન્મત્ત મનને ચોગ સાધવો, જો કર્મ ઓધ કરે નહીં નવો;
જેમ છુટી ધેનુ મારતી ફેરે, અંધારે બાંધે ટેવ વિસરે;
અખા તે જાણી ક્યો ઉપાય, ત્યાં સિદ્ધિફળી લાગી બગાય.

૯૬.

જેમ છે તેમ રહી શકતો નથી, જીવને ટેવ પડી ધરથી;
અંતર્ભૂતને ગ્રેરે માય, સંકલ્પ વિકલ્પ મન કરતું જાય;
અખા એ બીજો અહંકાર, આપ નહીં તો નહીં સંસાર.

૯૭.

અંતર ઉપજ મોટી જવા, હું છુંડો ને હરિ તે બધા;
જો આરોપણુ જોને વિરો, એને વેદ માયા કરી લખે;
અખા ઉપજતું રહે જો એહ, પ્રાણે જાણે કૈવલ્ય તેહ.

૯૮.

અદ્યત્તમા ઉપજો તે જીવ, જીવના કલ્પ્યા ઈન્દ્રિય શિવ;
ન્યારે જાંતે તપાસતું આપ, રજીતું નહિ તો જોતો સાપ;
અખા તેમનું તેમ સદાય, બંધ મોક્ષ વલુસમન્થામાય.

૯૯.

મૂળ વિના સધળા સાર્થન, વાધે અદકાં દનેદન;
ધાણીનો જાળદ ઘરમા ફેરે, દયા કગમહે ચાકી મરે;
એમ અખા સધળો મંસાર, સમજ વિના નહિ પામે પાર.

૧૦૦.

મજા પામવા મારગ એક, સદશુર શરણે યાન વિવેક;
બીજા મારગ ઢોટાનકોટ, રહે આપણાં મુજની ઓટ;
અખા નૌકાના મુખકે જ્યા, વાર પાર ન જાણે ક્યા.

૧૦૧.

દર્શન બેદ દાવા મન ધણા, મટ બાંધી રજા આપ આપણા;
એક એકથે હુટી રજા, હું પામ્યો બીજા વડેતા અવા;
અખા નાટકની એવી રીત, મન ધાગે છે દૈનાદૈત.

૮૨

૧૦૨.

જે છે તે ત્યા આપોઆપ, બીજને તે નારાયણ થાપ;
સમી સમજ સમજ્યા નહિ સૌ, આપાપણા મત તાણે જૌ;
અખા ચાર્યો મત માયાતણો, દૈત અધ્યાસ સૌને છે ઘણો

૧૦૩.

પંડિત ડાહ્યા વિચારે સાત, પશુ સાત વાતની એક જ વાત;
જે પ્રગટ હરિ વસનારા થાય, ત્યા સાધન ધર્મ ન જુવે કાય;
અખા સાધન બીજાં જે જૌ, કાળ કર્મ કર સોખા સૌ.

૧૦૪.

ભણે ગણે હરિ નાવે હાથ, દાન તપસ્યા કાળને સાથ,
વ્યાકરણ વેદ સમાધિ અભગ, જોતાં સર્વ ગાયાનુ અગ,
અખા અણુલિંગી પદ અનૂપ, જ્યા ધ્યેય ધ્યાતા ન રહે રૂપ.

૧૦૫.

વચ્ચે લહરી તરંગ છુદ્ધુદા, બિંદુ વિકાર ધ્રુવને નહિ કદા,
એમ પરમાત્મા જાણે પિંડ, તે પરમાત્મા જાણે જુમડ,
મહા વિચાર વિચાર્યો અજે, જે ગગનચદ નાવે જલવિગે

૧૦૬.

પ્રાય પ્રપચ આજ પંપાળ, તેતણા પડિતે ગુંથ્યા જાળ,
શ્લોક સુભાષિત મીઠી વાણ, તેણે મોહ્યા કવિ અજાણ,
કહે અખો મર્મ સમજ્યા પખે, સંસ્કૃતનુ પ્રાકૃત કરી લખે.

૧૦૭.

કવિએ શક્ય જણાવા કાજ, ગાજે જેમ રોહણીનો ગાજ,
વૃદ્ધિ થવાને નવ ગડગડે, સાચો અવધ્યથો પાછો પડે,
મિથ્યા સસાર કવિ સાચો કવે, રખે અખા તુ એવુ લવે.

૧૦૮.

પૂજવા મનમા બહુ કોડ, શબ્દતણા જોડે છે નેડ,
જૂખ્યો નર બહુ તક જ પિયે, જાણે હિર લરી પુષ્ટિ પામિયે,
તેણે દ્રાવ નહીં ને લાધે રોગ, એમ અખા નોહે આતમભોગ

૧૦૯.

કવિ ચક્રને આધિકું ચુ કચુ, જોતા નહીં શ્રદ્ધ અણુચચુ;
રાગ દેવની પૂજ કરી, કવિ વ્યાપાર જોડે આદરી,
તેમા અખા ચુ પામે વાજ, વાએ ગયો જેમ જીને ગાલ.

૧૧૦.

ધણા કૃત્ય કર્યાં મેં બાહ્ય, તોય ન ભાગી મનની દાહ્ય;
દર્શન વેપ જોઈ બહુ રહ્યો, પછે ગુરુ કરવા ગોકુળ ગયો;
કહે અખો હું ધણુએ રહ્યો, દરિને કાંઠે મન આવડ્યો.

૧૧૧.

ગુરુ કર્યાં મેં ગોકુળનાથ, ગુરુએ મુજને ધાલી નાથ;
મનન મનાવી સદ્ગુરુ થયો, પણ વિચાર નગરનો રહ્યો;
વિચાર કહે પામ્યો શું અખા, બન્મ બન્મનો કર્યાં છે સખા.

૧૧૨.

બહુ કાળ હું રોતો રહ્યો, આવી અચ્ચાનક દરિ પ્રગટ થયો;
ત્રણ મહા પુરુષ ને યોધો આપ, જેનો ન થાએ વેદે ઉચાપ;
અખે ઉર અંતર લીધો જાણુ, ત્યાર પછી ઉઘડી મુજ વાણુ.

૧૧૩.

પરાતપર બ્રહ્મ પ્રગટ થયા, ગુણ દોષો તે દિનના ગયા;
અચ્યુત આઘ્યાનું એ એધાણુ, અચ્યું નયાવે અખો અજાણુ;
ને નરને આત્મા ગુરુ થશે, કહ્યું અખાનું તે પ્રીતશે.

૧૧૪.

સકળ લોકે તપમ ચાતા પુરુષ, એમ જાણે તે નર છે મૂરખ;
દેવવિરો સૌ સરખા ગણે, જેમ કંચન તાર ત્રાપડમા વણે;
અખા અમૃત તે પાણી નેય, રસ જાણી ગણુસો મા તોય.

૧૧૫.

નાનીનો લક્ષ પરપંચ પાર, જેમ નાવ ચાલે કુવને આધાર;
વણુ વાળી જેમ વહે છે નદી, આવી મેલાણુ કરે ઉઘડી;
જેમ દોષક કેરી ગતિ ગગન, એમ પરબ્રહ્મમા અખા તું ગણુ.

૧૧૬.

પરાપાર પરમેશ્વર વમે, મેજે સદગ ત્યાંથો ઉદ્ધમે;
આપે આપની પામે ભાજ, ત્યારે ન્તય વ્યગનન્નજન;
અખા વાત એ સાચી જાણુ, તેડ વિના મનરખતી વાણુ.

૧૧૭.

કામ સકળ દરિયા નીપજે, પણ દરિ શિર પોતે નવ લે રજે;
અવધની કાઈ નવ થાય, હું હું યે કોમલ બંધાય;
સકલ તો જેમ ચાલે જ્ઞાન, એમ અખા ધરવું સૌ માન.

૧૧૮.

ભણું જાણુ તો હરિમાં ભળ, વાકો જાતો વાટે વળ;
કર્મ કરે ને ફળની આસ, એ તો હરિમાર્ગમાં મેવાસ;
લોભે લાગે ચાલે ગામ, અખા સુવાનું નાવે કામ.

૧૧૯.

ખરા વગુતા પંડિત જાણુ, કર્મતાણું બાંધ્યું બંધાણુ;
ભણી ગણી થઈ બેઠા પૂજ, પણ અળગું રહ્યું આત્માનું ગુણ;
ભેદ ન લલો વાંચ્યાં ફાંકડાં, કાળે અખા ફેરવ્યા માંકડાં.

૧૨૦.

આંતર રહે અકર્તા થઈ, ત્યારે કર્મ કરતાં લાગે નહી;
તેમ ભાજે ઘડે સેજે સંસાર, પણ અકર્તા રહે કિરતાર;
હરિજન અખા હરિલક્ષણે રહે, બાલ ધ્રિય વિષય સર્વ ગ્રહે.

૧૨૧.

દેહદમન મુંડાનું કર્મ, મૂરખ જાણે માડ્યો ધર્મ;
પાડે પિંડ તે પેટને કાજ, કાયા કશી જાયે મહારાજ;
વિશે વળંબ્યો વ્યસની થયો, અખા આત્મપરિચય ગયો.

૧૨૨.

ભક્ત જક્તને વેર સદાય, હરિજન આપ્યુ હરિનું ખાય;
દ્રવ્ય હરિ ને હરિ દાતાર, વેહેતાગરે જીવ વહે ઉપકાર;
એમ જાણે દીધે હરિ ફળે, અખા અહંકારે આણું વળે.

૧૨૩.

હરિના હો તો હરિ ઝોળખો, વણ્યાવ્યું બીકું કા ભખો,
સ્વાદ ન આવે રંગ ન ગાય, તેમ ભક્તભક્ત કહિ લોકો ગાય;
જ્યાં હું હુવો ત્યાં હરિ તો ખરો, વંદો તેની નિંદા કા કરો.

૧૨૪.

જેમ મન્દ્ર પ્રત્યે માછી દે દાન, તેમ દમે ભક્ત દુભાય ભગવાન;
લોક લોભ ઉપાય બહુ કરે, જેમ જમતા રમતાં સુખ સરે;
તે દેખી ન શકે મંસાર, કરે નિંદા અખા લે સિર ભાર.

૧૨૫.

ભક્ત તો તે જ પ્રીતી ભજે, ફેતરાં ભાંગે નહીં તાંદુળ તજે;
સર્વાવાસ લહે હરિ મળે, નહીં તો બેઠો કંકાડી દળે;
એક સ્વામી સંજો વિગતરો, એમ અખા જાણો તે કરો.

૧૨૬.

ખટપટને ખટપટવા દે, તું અળગો આની મીછી લે;
જંગી દોલ ધણા ગડગડે, ત્યાં ઝીણી વાત કાને નવ પડે;
નિરહવાના જનને ખોળ, તે અખા એસાડે બોલે બોલ.

૧૨૭.

પાને પોથે લખિયા દરિ, જેમ વેળમાં ખાડ વિખરી;
સંતે ખાધી ફીટી થઈ, અને વંચકે તો સચુદ્ધિ વહી;
તે માટે તે તેવા રહ્યા, અખા સંત પારંગત થયા.

૧૨૮.

ભણ્યું ગણ્યું તે એટલું કરે, જેમ બેસે વાયુ સુકડ વૈનરે;
તેણે ફળે કરી પંડિત પૂજ્ય, મંતને સુકડની પડ સૂજ્ય;
સંત તે જ હરિધનના ધણી, અખા ગત આપે આપણી.

૧૨૯.

કુલિશ મા નામ વૈષ્ણવ ધરે, શું થયું ઘેર ઘેર ખાતો કરે;
કાંઈ રાજ નામ ધર્યો નોમ રાજ, નરપતિ થયે નરપતિનું કાજ;
અખા અર્થ છઠ્ઠિશ મા કશા, નામ તે જ મોટાની દશા.

૧૩૦.

કોય આગસ કોય કોય થયો, વાટે વેપ પહેરીને ગયો;
નહિ મહેનત વેડે નહિ સાપ, વંદે વિશ્વ એ ફળ મદિમાય;
દરિને અર્થે અખા વિચાર, પછે સમુ પડે તેમ રહે સંસાર.

૧૩૧.

અણસમત્યો જીવને જીવું જાખરું, ત્યાં દેજે ત્યા વળગે ખરું;
મૃતિ મળે તો ત્યા તે અડે, નહોં તો પાથું વાટે પડે;
જેમ અખા સવજો સંસાર, જામર ઝાળે કરે વ્યાપાર.

૧૩૨.

વિશ્વ વસ્તુમા શાનો ફેર, જે મણુ એકના ચાલીસ શેર;
નાના કાઠલે સપળા પિંડ, મણુ કદિયે વેરાટ બ્રહ્માંડ;
દરિમાં વિશ્વ ને વિશ્વમા દરિ, એમ અખા સૌ ધરતું ધર કરી.

૧૩૩.

વિશ્વ ભગંતા વસ્તુ ભગત, નીર નદીનું સાગરે ભાગ;
લોક સુકળ દરિ વેદ જ વડે, બ્રાહ્મણ મુખ ને મંત્રને હરે;
તે માટે ૧૮૨િ ભગવા મંત્ર, અખા ભવનો આપે અંત.

૧૩૪.

મોટપ દીધી હરિજન ખમે, હરિયું ખોલે હરિયું રમે;
જનને દીડે હરિ સાંભરે, તે જો હરિજન સાથે ફરે;
જેમ દીવે સમરસ ઉગસ, એમ આખા હરિ ને હરિદાસ.

૧૩૫.

રવિ ભમતો ને શશિનો ખે, રાહુ તો ધડવોણો વહે;
કાણો થક ને હુણો શનિ, બૃહસ્પતિએ સ્ત્રી ખોઈ આપણી;
આખા હરિજનને ગ્રહ શું કરે; જે ગ્રહ પાપડા પરવશ ફરે.

૧૩૬.

ઝોક પરમેશ્વર ને સધળા પથ, જો તો અળગું ચાલ્યું જથ.
જેમ અગ્નિ અગ્નિને સ્થાનક રહ્યો, અને ધુંવાડો આકાશે ગયો;
અળગો ચાલ્યો તે કેમ મળે, એમ આખા સૌ અવળા ફરે.

૧૩૭.

કાધું સર્વ હરિનું થાય, મૂરખ કર્મતણા ગુણ ગાય;
સત્ય હરિશ્ચંદ્ર દુઃખી થયો, જરાસુત વેરી વૈકુંઠ ગયો;
એવો અસંભાવ્ય હરિ મન વસ્યો, એમ જાણી અખો આજર્યો.

૧૩૮.

કર્મ નામ તે હરિના વતાં, તુંમા પ્રથમ સકળ ક્યાં હતાં;
મનુ ઉપજતાં ક્ષત્રી થયા, સનકાદિક તે યોગી રહ્યા;
જગત નોતુ ત્યાં કયાથી કર્મ, આખા હરિનો મોટો મર્મ.

૧૩૯.

ધામધૂમ તે ધનનો ધગા, મોહ અહંકાર મહેલીને ગા;
માવડે મેહ વરસે ગડગડે, ફળ ન ઉમટે ને ભાગાં પડે;
રત વિના કર્પણ ક્યાંથી ફળે, એમ આખા હરિ ક્યાંથી મળે.

૧૪૦.

મર્મ ન સમજે ભર્મે પડયા, કરે અહંકાર દીડે ઉચડયા;
દીલાં ટપકાં કાઢે ખાસ, જાણ્યો મારગ પણ છે મેવાસ;
વંદે ચરણ ને નદિ પંડ, ભક્તિ નોયે અખા પાખંડ.

૧૪૧.

ભણ્યા મણ્યા ભલ પાંકે પંચ, ન્યાય ઉકેલે જાણે સંચ;
સભાપતિ થઈ ખેશે મધ્ય, આતમની ન જાણે વિધ્ય;
આખા ક્યાંય ન ફુંવારી ગાય, કાલા આવ્યા ને બસા જાય.

૧૪૨.

મૂક મચ્છર ને પરહરે માન, ચતુરાઈ સાચું છે જાન;
કરકરે થયે, કાળ નવ બિયે, જોરે જગ જીત્યો છે કિયે;
ગણિત થયે ઉતરશે ગાળ, અખા હરિ મળવાનો એ કાળ.

૧૪૩.

નિત્ય નિમિત્ત એ માથે પડ્યાં, જેમ બાળક હાડે કાંધે ચડ્યા;
પુપ્પ ન લાગે પાડ ન થાય, પેટ પડ્યાં કેમ નાખ્યાં જાય;
નિષ્કર્મ થઈ નર હરિને જાણુ, તોજ અખા દળશે તું જ તાણુ.

૧૪૪.

સત્યવાદી ને સૂર્ય એ જે, બોધ પ્રકાશ સૌ કોને દે;
જેમ અંકે ઉદેલું કમળ શમે, તેમ કુણ્દિને સાચું નવ ગમે;
અખા અદ્રોહી છુદ્ધે બોલે સમ, રવિની રીત જે દાજે તમ.

૧૪૫.

ભક્ત દેખે સદબે ભગવંત, તેને દુભે તો યાના સંત;
માનીને નિર્દોષે ઘટે, તે નિત્યે બેદીને આયડે;
ભક્તિ યાન નોહો એ ખેદ, વંદા જીવ અપ્પો કહે વેદ.

૧૪૬.

સદ્ગુરુ મારગ સદા અળગ, જેમ પંખીને ગતિ સર્જંગ;
પગ નહિ દીસે પંથ કપાય, તેમ સદ્ગુરુ મારગ ઉપર જાય;
ઉપાય અખા નહિ લક્ષ્ય શું કામ, કર્મ ધર્મ તો જ્યાં રૂપ નામ.

૧૪૭.

ડાંડી પાધડાં કર ને હામ, જે નહીં જાણે આતમરામ;
મરડી મૂછ મુખ વાકા બોલ, કાલ વળમરો દીવા દોલ;
અખા વરણાગી વણુશી જસે, છુંડા ભગળ ઉપાડાં ચસે.

૧૪૮.

ખાટા ચક્રને નહિ ખટી વજો, કાં ઘાટા થઈ ગોવિંદથી દજો;
એક મેલો મંત્ર ને બીજો કુતક, સાધકને મુખે મૂકે નહ;
અખા હૃદયને નહીં છેતરે, લાંબો દાંતો વેલો ખરે.

૧૪૯.

કળ વક્ષ્ય કાળ મન કમી, શું બાળક છે, જે છેતરશે દરી;
દિરપકમ્પયે પર માગ્યો છજે, દરિયે તે ઘાટ પાપ્યું કજે;
તો અખા તે દરિયું શી દોડ, દયેલીયા ઉજ્યો તે કોડ.

૧૫૦.

વા પાણી સધળો સંસાર, તેનો શું આણે ઇતખાર;
મારુત માટીને લઈ ચઢે, તેનું નામ તે પિંડ જ પડે;
વંટોળે તે વપુ વાવડે, અખા આતમને કાંઈ નવ અડે.

૧૫૧.

વડપણુ મેલી વસ્તુ વિચાર, તન તપાસી રહે સંસાર;
કોઈ વર્ણુ વેષ અહંકારે મરે, વહાણુ સોનાનું તે નવ તરે;
એક મિસાલે-જહા કીટ, જોઈ વિચારી અખા ગુરુ મીટ.

૧૫૨.

ભૂત પંચનો આ સંસાર, મુરખ તે વહે વર્ણુ અહંકાર;
ભાત ચાલવા વર્ણુવર્ણુ, કો મસ્તક હસ્ત કટિ ચર્ણુ;
બાહણુ ક્ષત્રિય વૈશ્ય ને શદ્ર, હરિનો પિંડ અખા કાણુ ક્ષદ્ર.

૧૫૩.

પિંડે બ્રહ્માંડ ને બ્રહ્માંડે પિંડ, વસ્તુ વિચારે જોને અર્ખંડ;
શું સાથી કો અળગું પડે, જો સમરસ પિંડ બ્રહ્માંડ જ વડે;
જેમ જુક્તને ધત્ર આવે ને ખરે, તો સ્વર્ગ નકે અખા શું કરે.

૧૫૪.

કામ સકળ મુજ પૂરણુ થયું, બ્રહ્મ સાગરમાંહિ મળા ગયું;
ખોલું ચાલું હરિની સાથ, અતિ ચોતે જે રેને આથ;
હું હરિમાં અને મુજમાં હરિ, એમ અખા નખશિખ રહ્યો ભરી.

૧૫૫.

આવવું જાવું જો અળગો હોય, જેમ વેધ્યું માર ન ભૂલે કોય;
વ્યાપકની વ્યક્તિ કેમ થાય, કહો આકાશે કેમ વહેયું જાપ;
સહંગ જાણ્યું ત્યાં અખા અળગ, પાંખ આવી પડતું રહ્યું ખગ.

૧૫૬.

વાંકું સમું જાણું ત્યાં હરી, હું તો મારે જોડો કરી;
ભલા ગૃહસ્થને વાડે ગાય, એમ આપ સોધ્યું હરિમાંય;
છીંકું ખોળતાં લાધી પોળ, હવે અખા કર ઝાકમઝોળ.

૧૫૭.

ખાંવનથી શુધ આવી વટી, ભણ્યા ગણ્યાથી રહિ ઉલટી;
ઉધડ ભાંગ્યું ટાળ્યું આપ, મેજે ટળિયો દેતનો થાપ;
હવે રહ્યો તે હું કે હરી, વિગત કરે અખો રથે કરી.

૧૫૮.

એ મુખમારમ મેલીને શક, કાવકેસર કરે કાં દડ;
ગીતામાં ગોવિંદ મુખ કહે, જે મારું શરણ પ્રહિને રહે;
મુઠ વાયક જે માને અખા, તેને રંધ લલિ ઉતારું સખા.

૧૫૯.

લાંબાને શું વળગે ભૂર, જે રણમાં છૂટે તે શર;
મંદુત બેસે તે શું ચણું, કાંઈ પ્રાકૃતમાથી નાથી ગણું;
બાવનનો સધળો વિસ્તાર, અખા રૂપનમે જાણે પાર.

૧૬૦.

મંદુત પ્રાકૃત જે વડે ભણે, જેમ કાઠ વિગે રહ્યો ભાયા કણે;
તે છોડ્યા બાણો નાવે અર્થ, તેમ પ્રાકૃત વિના સંકૃત તે વ્યર્થ;
અધા કામ વેષારી લખે, અખા બાજ નોય છુટા પખે.

૧૬૧.

હરણે હરણે અનુભવ કરા, આકાશ ઉદરમાં વરતે દશે દિશા;
બ્યારે જેનું ગજ ન જાણુ, ત્યારે માનવી તેની આણુ;
ગાન મગનમાં નોહડે દેસ દાણ, અખા અગનપ્યા બોલે આળ.

૧૬૨.

જેમ હુધે શીણુ શીસોટા ચાવ, તોલ ન વધે આકાશ કંધાવ;
જેમ અમિ જોગે જળ ઉભરે, તેમ તત્ત્વે તત્ત્વ જગન અવતરે;
વક્ત્રમાં તત્ત્વ શ્રે રૂપ નામ, અખા ઉત્પત્ત સે દામનું દામ.

૧૬૩.

પંચનણા પંચગીરો નત્ત, વાસનાકિંગ તે તેનું સત્ત;
જન જન પ્રાપ્તે વિચરે, મુચુ નામ પરપોટા મરે;
જન કલ્પેલ સદા સર્વદા, ચિદિલાસ અખા મન મુદા.

૧૬૪.

મારે સમરસ નંગ મંજેગ, માવ રત્નનર પાખો ભોગ;
જેમ ભર સાગરે નિમિત્તલ રમે, હું દરિયા તો દેડ કાણુ દો;
દરિ પમવા સૌ તપ કરે, અખા દરિમાં મેળે રે.

૧૬૫.

જે જે મેં જોયુ મળી, જે દરિયના પદારથ નળી;
તો અન વેનના હું જે પાણી, તે તે ક્યાં અગમે જઈ પાણી;
એમ જોનાં દરિ પાણી દાણ, દાણો અંબ ને એ રદી આણ.

૧૬૬.

માન કથી શું ઝીધું ઘાટ, અંતર અવિદ્યાયે વેધ્યાં લાડ;
અનુભવ કરે ત્યારે એક આતમા, મુખ નિંદા દીસે નહીં હામા;
અખા કશું પણ ન લઉં માન, શું ગુરુ આગળ માંડ્યાંતાં કાન.

૧૬૭

ભલો કહાળ્યો પણ ભલપણ કયાં, જેમ ગોખર હિંડે ગોધણમાં;
વેપ પેરે વીરંખના વધી, વંદ્યું દૂધ અયું નહિ દધી;
કવિતા થયે ન કાલ્યું કર્મ, અખા ન સમજે મૂળગો મર્મ,

૧૬૮.

કથા સુણી ઓતા શું ખટ્યો, ગુણ ગાધને ગાનારો વટ્યો;
થયા ગયા તે પોયે લખ્યા, પણ વલુ થયાની લહો પારખ્યા;
વલુ થયો વગત સર્વ કરે, તેને લહે અખા અર્થ સરે.

૧૬૯.

સાચો જુઠાના ગુણ ગાય, જુઠે સાચો નવ લેવાય;
દર્મણ તો મુખ મુખને ગ્રહે, પ્રતિબિંબ કેમ બિંબને લહે;
આદર્શ રચાની જે નામ રૂપ, અખા શું તે લહે સત્ય હરિભૂપ.

૧૭૦.

વર્ણધર્મ તું રહે મૂળગે, જેણે સર્વ પડે ત્યાં વગે;
જાત વિચારે તે આતમા, અને આશ્રમ તો તારો મુજમાં;
તે જાણ્યો છે તે નોહો ધર્મ, અખા કુસકા કુટ્યે શ્રમ.

૧૭૧.

પ્રપંચ આધારે પરબ્રહ્મ કથે, મહી વિના પાણી જેમ મથે;
શ્રમ કરે પણ નાવે સાર, જેમ નપુંસક વહે હથિયાર;
એમ અખા નોહો સદ્ગાન, માદક કેમ કરે જળપાન.

૧૭૨.

કર્મ ધર્મ એ ભર્મને ભક્તિ, એકે ન રહે એક એકલાં;
છુધ વોણી ઘેતુ ચાટે અર્મ, કર્મ ત્યાં ભર્મ, ભર્મ ત્યાં કર્મ;
વરદુવિચાર પશુને કરો, અખા ભર્મે ભર્મ અભ્યમે.

૧૭૩.

પંડ પખાળે પૂજે પાણ, મનમા જણે હું તે જાણ;
આપે આતમ બારે ભમે, મુરખ સામું માંડી નમે;
ડાલો પંડિત થઈ આદરે, તે અખા ધાર્યું કેમ કરે.

અખો ભગત.

૧૭૪.

શુષ્ક બોધએ તો શુરને શોધ, જે શુર આપે તત્ત્વનો બોધ;
પરને વળગ્યો હૃદિ 'અંધ, આંખ્યાણે નવ વળગે અંધ;
સદ્ગુરુ વિના ગમે બાંધી શકા, એમ અખા ભખ્યાં ભલભલા.

૧૭૫.

હરિ કહે છે તે કહે ક્યાં વમે, તેને જાણુ કાપા કાં કસે;
ખલજાનના સર્વે વજે, જેમ બહુ મદાર સોનું એકલે;
તૃણ ગાયે કેમ પાડે મરે, એમ અખા સૌ સાધન કરે.

૧૭૬.

સુધ માલી સાધન તે કશું, તેજમાં રૂપ કાંઈ વાસો વરસું;
જેમ મીનને નરવું તે સહેજ, ઇંખી જેમ આકાશે રહે જ;
તેમ જાતાને સાધન તે સુઝ, એમ અખા સાંને કરી શુઝ.

૧૭૭.

બોલે, ચાલે તે હરિ વડે, પશુ પત્થરને લાગી પડે;
કોષ પત્ર સેવે ને કો વસ્ત્રપૂજ, એમ ગઈ આતમની સૂઝ;
ગોદ ભર્યાં માને નહોં વાત, અખા અગળે આતમઘાત.

૧૭૮.

હરિમાં રહે તે શુષ્ક શું ગાય, પાપી પાવન થાવા જાય;
કુવારી લે વરતું નામ, સદા મોહાગણ સંગે સ્વામ;
પોતે પોતાને કરવો સાદ, એ તો અખા ઘેલાંનો વાદ.

૧૭૯.

કર્તા કોણ ને સાધન કશું, સુધિ માની મન કરવા પરતું;
વાતે પાન વાપ્યો વિસ્તાર, જેમ ધુંવાડો થયો નવસાર;
અખા વિચારી જોના ફેક, જેમ જોડો કુવો ને ફાટી બોખ.

૧૮૦.

ઉણો કહે ઉણો સાબજ, તેણે જડપણું બેનું નવ ટણે;
જેમ ચિત્રામણના દીવા વડે, કેમ રાત અંધાની દહટે પડે;
શું સાંભળે ને અખો શું કહે, તો માયા લાલચથી બીડે.

૧૮૧.

શબ્દભગ દર્શના શ્રેય, એમા સાર ન લાધે અંન;
માયું સાધન જે રીત કરે, વામવિવાસ સકળ પરદેશ;
દુઃખાગીનને જાણે જેદ, અખા સાચું સાધન એદ.

૧૮૨.

શબ્દજાળ માયાનું કુંડ, ત્યાં નર પશુ પડે મતિ મૂંઢ;
શબ્દગારી વાણી સૌ ગાય, મોજા છવ સાંભળવા જાય;
અખા શું વાંચ્યું સમજ્યો કશું, આંખનું કાજળ ગાલે ધસ્યું,

૧૮૩.

અગાની ને ઉંઠ બાચકું, જાદ્યું મૂકે નહિ મુખ થકું;
તેને કતાં ન જાણ્યો જડે, વઢે લીકે ને કટારી કડે;
અખા અણુજાણ્યે પેહું કાન, ચાલ્યો પંથ દર્શન ને માન.

૧૮૪.

ભણે ગણે શી સાધી વાત, અવળાં પડ વળ્યાં વળી સાત;
પાડિત્ય કરતાં લાગું પાપ, પાઈ દૂધ ઉછેર્યો સાપ;
જિય નીચ હૃદિયામાં હતાં, અખા થાપીને કીધાં છતાં.

૧૮૫.

શું સમજ્યો ગુરુ શરણે જઈ, જો ભ્રાંતિ છોતિ ધરે વાંચે રહી;
અગાન તો રંચે નવ ગયું, વાધ્યો લર્મ એ અદ્યું થયું;
અખા હલાવ્યો ઠાલો હલ્યો, એ સગુરાથી નગુરો ભલો.

૧૮૬.

હિરણ્યગર્ભ હરિ આપોઆપ, ત્યાં દ્વિત અચાનક લાગ્યું પાપ;
કોણ સુણે ને કોણ કહે, હરિની વાત તો એક જ લહે;
કહે અખો મુજ આવે હસું, એ કયાનું ટીખળ મનમાં વસ્યું.

૧૮૭.

આપે આપમા ઉડી બલા, એક કહેરામ ને એક કહે અલ્લા;
અલ્લા રામ તે કેનું નામ, કોણ સંભાળે તે નિજ ધામ;
કહે અખો ઉપજાવ્યો કળો, કળકલે બાળ રમે એકબો.

૧૮૮.

અણુજાણ્યે જ્યાં ગુરુ કરી પડે, ભાત પટોલેથી કેમ ખડે;
અવળા શબ્દ પેઠા કાનમાં, વાધ્યો રોગ નાલે માનમાં;
અખા આતમ વિન અવળા વત્ત, ફરે કાજ પણ ન ફરે કમ;

૧૮૯.

બહુ વિધ છે શાસ્ત્રનું જાળ, ઉર્જુનાલિ મૂકે નિજ લાજ;
છવ શુદ્ધે કરી ગુંથ્યા ગ્રંથ, મમતે સદુ વધારે પંથ;
પણ જ્ઞાન તો છે આતમસૂત્ર, અખા અતુલ્ય હોય તો જૂઝ.

અગ્રે ભગત.

. ૧૬૦.

મુક્તિ ભક્તિ જે વાંછે ભ્રમ, પણ એઉથી અગગે આતમધર્મ,
જીવ થઈ યાપે ભક્તિ ભગવંત, જીવ થઈ મુક્તિ મન માને જંત;
એ તો તેમનું તેમ છે અખા, દૈત વિના મોઢે પખપખા.

૧૬૧.

જો દરિ મારે આલે જંત, વેપ અભિમાન શું કાઢ્યા દંત;
જેમ તેમ પંથ કાપ્યામું કામ, તો આવે દરિશી મામ,
અખા મોહો પંથે ભગ્યો, વાદ કરતાં આયુર નિર્ગમ્યો.

૧૬૨.

વેપનણુ રાખે અભિમાન, સામું તેણે યાપે જાન;
સંસારી મળ ધોવા કાજ, સાથુ મેયને દીધે વાજ,
અખા મેય જો નવ નીકળે, તો મેયું તે ક્ષરે ચરે દલે.

૧૬૩.

તપ તીરથ દેહ દમવા કાજ, જાણી ઉન્નત આવે વાજ.
દળ સંભળાવી કીધું ખરું, દરિ મળવાનું કારણ પદાર્થ;
અખા એ સર્વ મનનો તોર, કોટી વટાવે નાવે મોહોર.

૧૬૪.

ભક્તિ કરતા ભરમે બધું, પણ ભજનભેદ ન જાણે સૌ;
ત્યા શુચિ અમર રોચા નહો દામ, એમ ભરી પૂરણ રલો રામ;
ત્યા તો કરના દીસે પાત, તો એમ અખા કેમ માતે વાત.

૧૬૫.

જ્ઞાન વિના ભક્તિ તે અશી, ભક્તને જ્ઞાન જેમ ઉડે નશી;
ભારે ભાર જેમ આપ્યો મોર, ત્યાં કોણે દોડો તો મોર,
જે જેણે દોડું સાલજ્યું, અખા તે તે વળણે વળ્યું.

૧૬૬.

જ્ઞાન વિના ભક્તિ નવ યાપ, અધુ દીણો ત્યા ત્યા અપાપ;
તે માટે જાની ગુરુ કરો, દરિ દેખાડે સમગે અપો;
શુર જ અખા નવ જાણે રામ, તે શિષ્યને શું આપે નામ.

૧૬૭.

અગે જગતથી અવશું કયું, જીવન મૂકી મનક અવશું;
અવશ જનુ મીઠું કાઈ નથી, માગ્યાથી સાગ કાઢ્યું મથી;
અવશ રોજા જીવનાને એ, પણ અખા મુલો તે નિર્ભય એ.

૧૯૮.

જે આકારને માને સત્ય, તે શ્રુત્યવાદી તેમાં નહિ વત્ત;
આકાર નિરાકારને જે કે નથી, મિથ્યા વાદ કરતાં મરે જે મથી;
શ્રુત્યવાદી એ જેનું નામ, અખા બેથી પર હરિનું ધામ.

૧૯૯.

સાચો અંતરજાગી જોર, બીજો શુરુ બાહ્યગર મોહોર;
તેનો અર્થ કહેવા શોભવા, સંસારીનું મન લોભવા;
પણ રીધ આવે જેમ રૂપેયા વડે, તેમ અખા આતમથી આતમ જડે.

૨૦૦.

આતમ સમજ્યો તે નર નતી, શું થયું ધોળાં ભગવાંવતી;
બોડે તોડે જોડે વાળ, એ તો સર્વ ઉપત્રો જંજળ;
પ્રીતીને સંકોડે વ્યાપ, તો અખા રહે આપે આપ.

૨૦૧.

વણુ સમજે દાવાગિર ધણા, વેપ વખાણે આપ આપણા;
ટળવું ઘટે ત્યાં સામે થાય, વણુ સમજે એમ વાંકો જાય;
પેણી વેપ ને વાધી હેક, એમ અખા કેમ થાયે એક.

૨૦૨.

ઉકેલ પડે તે જોડ્યું ખરું, જેણે જીવપણું જાયે પરું;
બાકી સધળો મોહ જોડાય, મનનું ગમતું સૌ કો ગાય;
અખા અર્થ સહિત કહે જો સાત, નાયે પૂત તવ લાજે માત.

૨૦૩.

કૃપત્યને કો કેમ કરી કવે, પોતે પોતાને શું સૂચવે;
ઢૈત વિના નહીં બેસે ઘાટ, એકલો ત્યાં નવ બોલે નાટ;
અખા લક્ષ સહિત જે ઢૈત, તે કહેતે કવતે છે અઢૈત.

૨૦૪.

હાથ પગાળો સુંદર સ્વામ, એવો અટકળ્યો લોકે રામ;
એવા પ્રભુતણા અમે દાસ, જેનો હશે વૈકુંઠમાં વાસ;
ક્યારે કહે તે લે અવતાર, તો એમ અખા કેમ પામે પાર.

૨૦૫.

સકળ ચરણ શિર કર અવેવ, સકળ શબ્દ બોલે જે દેવ;
તેમાં જિગી નીકળ્યું સહુ, નિત્ય ખરે નિત્ય વાધે બહુ;
કેમ કહું કો કાળે અવનાર, જે તે વડે ચાલે સંસાર.

૨૦૬.

કહીર્યલ ઘણા પડ વળે, વચમાંથી હુંખો નીકળે;
જડત કાતરો કેવ મહા ભૂત, જેવડે રંભા તે અદ્ભુત;
અખા અરૂપી ઉખો ભેઈ, પૂર્વપક્ષ ન કરશે કાઈ.

૨૦૭.

તરણા ઓથે ફુંગર રહે, એવા ઉખાણો સર્વે કહે;
તરણું તે હવનો અદકાર, તે પાછળે રથો કર્તાર;
અખા અદકાર વધાર્યો ગમે, તે માટે હવ લવમાં ભમે.

૨૦૮.

અહ કર્મ ઉભેયા બ્રહ્મ, જેમ અધહેણાં કુકટને કટ;
મંત્રણય શુદ્ધ નાચું જ્ઞાન, મનમાં તે જ્ઞાનીનું જ્ઞાન;
કહે અખો નર મુક્તિ કરે, નગર ફૂટી ધેનુ ઓખર કરે.

૨૦૯.

શુકું જ્ઞાન ને વ્યંજન મૂઝ, કરૂં પી ધન ફૂતરાની પૂઝ;
એ ચારેથી અર્થ ન થાય, સામું એજ ઉધારે કાપ;
અખા અમલ વિન હાકમ જશે, કથું જ્ઞાન પણ દરિ નવ વશે.

૨૧૦.

કોને કયા થઈ બેશે જંત, લોભ સૌનો આવે અંત;
જેનું જેનું વાંછે ચરણ, તે ત્યાં સધળા પામે મરણ;
જેમ નાજગોજો પુંજડીની આડ, એમ ન ભાંજે મનની જાડ.

૨૧૧.

જ્ઞાન સ્વપય ઔ જાહણુ લેવ, રામ થકી અજગો નહીં કોવ;
તત્ત્વ એક ને ચૈતન એક, નામ રૂપ ગુણ કર્મ અનેક;
આપે અખા મલાવે ખેલ, એમ સમગતા પડે હેલ.

૨૧૨.

ઉચ ખરા તે ઉચ ન જાણુ, નીચ તે નોહે નીચ નિર્વાણુ;
ઉચમાં રામ જમણો નથી લર્ણો, નીચ પિંડ કાશે નથી કર્ણો;
કહે અખો સ્વપ્નામાં બકથો, જેમ છે તેમ ભેઈ નવ ચકથો.

૨૧૩.

એક જ્ઞાની ને બીજું નાન, તથા તાર્થનો બેને ભાવ;
બૂપતિ બીખારી ગઈલ ગાય, ચૈતન જાણી તાર્થો જાણ;
આવ અંત ન ગણે ને વહે, અખા વસ્તુ વિચારે રટે.

૨૧૪.

વેદ વચન માને સત્ય કરી, આપોતું સંભાળે ફરી;
એ મૂકીને ચર્ચિ મા લલો, તો વલોણે પડશે વયો;
નહીં પામે આતમ નવનીત, અખા આણુ તું નિજ પગીત.

૨૧૫.

પુણ્ય રાખ્યે નવ જાએ પાપ, અગ્નિ રાખ્યે તો રાખ્યે તાપ,
જોત કરે પણ લાગે જાળ, શામે તેમ વધે જંજાળ,
અખા તે માટે વસ્તુ વિચાર, જે હસતો રમતો પામે પાર.

૨૧૬.

સર્વે સુખની સીમા જાન, જે સકલ તેજનું આપે લાન;
રવિ રથ ગેઠો જે નર ફરે, તેને તિમિર કેમ આવરે;
લક્ષાલક્ષ વિના જે લક્ષ, અખા ન મળે પક્ષાપક્ષ.

૨૧૭.

ન્યા પ્રાણી ત્યા છે પ્રાણેશ, તુ જોતો હીંડે પરદેશ;
વિસર્જ્ય તો મંતને જઈ પૂજ, તોડે જોડે કા દાઢી મૂંજ;
મેલું ત્યા એક વાડું ચયુ, અખા આપોતું વિસરી ગયું.

૨૧૮.

જીવતણી છે અવળી સૂજ, ધાય ધૂપે કો પાટલ પૂજ;
બાહ્ય કર્મ કરતા ઘુંચાઈ, મતદર્શનના મળ બંધાઈ,
અખા ન્યા છે અહંતા કાટ, ત્યા ભીડ્યા છે કર્મકપાટ.

૨૧૯.

ખરાબ થયો જીવ વ્યસને કરી, કર્મ વોહ્યા ને જોયા હરિ;
આગલા ભવને સારુ કરે, ધન તન મન ત્યા બહુ વાવરે;
મને જાણે એ હરિ ભજન, અખા વાધે વેળ એ અવતરણ.

૨૨૦.

સાર હતુ તે કયાયે રહ્યું, વ્યસની મન કયાયે વહી ગયું;
ચોર જોલાવ્યા સાથે ઘણા, તે દગતા જાય ચર્ચાપણા;
પરબ્રહ્મ મૂળશું ધર અખા, કેમ પામે જોને એવા સખા.

૨૨૧.

કોય કહે મોટો શિવદેવ, કોય વિપ્રય મોટો અહમેવ;
જૈન કર્મની સદા દે શીખ, યવન માને કલમે શરીર;
અખા સૌ બાધે બાકરી, કોયે ન જીવે હરિ પાછો ફરી

૨૨૨.

ઘણા શબ્દ પડ્યા જે કાન, તેને તેનું લાગ્યું ધ
કોય મુશળ પરવાહે વળા, કોઈ શબ્દને આહે ં
એમ ગોચા ખાતો સંસાર, અખા વિના વસ્તુ વિં

૨૨૩.

પ્રવાહ પુગતન આલ્યો જાય, આગળ દીસે ને પાછળ છુસ
મોઢે ફૂલ ને પાછળ અદીક, ખપે ખરું ને રહે અન
અખા તે એમે એ ઘાટ, એ સમજ્યા વિના સર્વ અટ

૨૨૪.

ખેતામા વીખે વીખણુ, નહી મંલાવે ધર આપા
ચર્ધ ગયુ ને યજિ આગળ યશે, તેની વાત કરે સૌ રં
એમ આલ્યો અવળો સંસાર, અખા ધમ્મા ખોલો સા

૨૨૫.

વેલ ન દીસે દીસે પાન, દીમે કીરણુ ન દીસે જાન
પ્રવાહ ન દીમે દીસે તરંગ, તેમ ચિહ્ન ન દીસે દીસે અંગ
અખા દેખણુહારો દૈત, ટળતે રહે તે સર્વોત્તીત

૨૨૬.

લોહના પ્યાર ને રૂપાના દેવ, એક દેરાસરમા ચાલી સેવ
તેમા આવી પારસ રહ્યો, સર્વ સાજ સોનાનો થયો;
ઉત્તમ મધ્યમ કર્મ જ્ઞાનવડે, અખા સર્વે હરિ નીવડે

૨૨૭.

અખા સમજ્યા સરખા ખરી, જે સમજે તો નીપજે હરિ;
ઉંડા જળમા રત્ન જ પડ્યુ, કેમ ડાળી ખાય કને છુપ્યું;
છાંડ તુંબીફળ જડશે રત્ન, અખા સમજ તો મોહું જલન.

૨૨૮.

જેમ શિયા એક ટાપી ચીતરી, અણુધડી ખીજ મેલે ભરી;
જે નાખી ઉંડા જળ વિશે, પણ સરખા બેઉ તરવા વિશે,
પહિત પ્રરખ સરખા નીવડે, અખા, દૈતને રૂપકે અડે.

૨૨૯.

ચતુર તે જે ચતુરાઈ વમે, વર્તન માત્ર જગતમા રમે.
લક્ષ સદા રહે ત્રિગુણાતીત, વહિને લાગે નહી શીત;
ભવજયથી કોરો નીસરે, અખા એવો ચતુર તે તરે.

૨૩૦.

જિહ્વાય ગણતો આપ, તે નર જાણે નહીં અમાપ;
ઉત્પત્તિ લય કેવા માત્ર, રામરસે ભરવાનું પાત્ર;
અખા રામ સ્વતંત્ર ભાણ, જેણે જામ સર્વ જંગળ.

૨૩૧.

પરબ્રહ્મ પ્રાપ્ત પોતામાં વમે, સદ્ગુરુ ગમે તે જો અભ્યમે;
ત્રાંખા પીતળ નિપજે ધાત, પ્રાપ્ત છે મુવર્ણની જાત;
કાષ્ટ પાપાણુ ન થાયે હેમ, અખા જ્ઞાનવણુ ખીજું તેમ.

૨૩૨.

તું તીરથ કાં સામું જીવે, કાં પોતાને પ્રતિબિંબે રહે;
એવી જુધ જેણે આદરી, તેણે આપથી ખીજો કીધો હરિ;
તું કલ્પદ્રુમ કાં કલ્પી રમે, અખા એમ પ્રીછે અર્થ શમે.

૨૩૩.

સુધું કહેતાં ન માનો દુઃખ, વેહેતે જાણે ન દોસે મુખ;
ઠેરાણે ભાસે જેવું મથા, વણુ ઠેરાણે પામ્યો વ્યથા;
જ્ઞાન એક સઘળે પિંડ વસે, અખા કૃત્યની પૂજા હશે.

૨૩૪.

એક મૂળ મંત્ર સાબળજો સત્ય, જેણે પદાર્થ શલિયે નિત્ય;
અવતણું જે અવગણણું, અને ઐશ્વર્ય જે ઈશ્વરતાણું;
એ ખેના ખે વિકાર જો તજે, તો શેષ ભાગ અખા નીપજે.

૨૩૫.

વિચારે ભક્તિ થાય વણુ કરી, જ્ઞાન કથ્યા વિણુ પામે હરિ;
વણુ ત્યાગે જ રૂણે વૈરાગ્ય, સદ્વિચાર ન્યાયે આચ્યે ભાગ્ય;
હરિ જાણ્યા વિણુ જે જે કરે, તેને અખા કલેશ ભગે.

૨૩૬.

તંપ તીર્થ જ્ઞાન વ્રત નેમ, ધર બેઠા તે પામે ખેમ;
સદ્વિચાર થડ જેણે ગ્રહ્યું, તેને શાખા પત્ર ખાઈ નવ ગ્રહ્યું;
સદ્વિચાર વિણુ કરે જે ધણુ, તે ધૂળ ઉપર અખા લીપણુ.

૨૩૭.

રહેણી વિના કહેણી જે કથે, મહિ વિના પાણી જે મથે;
જેમ કોયલમૃતને પાણે કામ, વસંત ઋતુએ જિહ્વા જાણે જામ;
લક્ષ વિના કહેણી જોઈ અખે, ભક્તિ દંભ કુતર્ક જ્ઞાન લખે.

. ૨૨૨.

ધણા શબ્દ પડ્યા જે કાન, તેને તેનું લાઝું ધ્યાન;
કાંઈ મુશળ પરવાહે વણા, કાંઈ શબ્દને માહે ગણા;
એમ ગોથાં ખાતો સંસાર, અખ્યા વિના વશુ વિચાર.

. ૨૨૩.

પ્રવાહ પુરાનન ચાલ્યો જાય, આગળ દીમે ને પાછળ છુસાય;
મેઢે ફૂલ ને પાછળ અદીક, ખપે ખરું ને રહે અનીક;
અખ્યા જો એમે એ ધાટ, એ સમજ્યા વિના સર્વ અટાટ.

. ૨૨૪.

ખોતામાં વીખે વીખણું, નદી મંજાએ ધર આપણું;
અર્ધ ગયું ને વળે આગળ થશે, તેની વાત કરે સૌ રમે;
એમ ચાલ્યો અવળો મંસાર, અખ્યા ધરમાં ખોયો સાર.

૨૨૫.

વેલ ન દીસે દીસે પાન, દીમે કીરણ ન દીસે ભાન;
પ્રવાહ ન દીમે દીમે તરંગ, તેમ ચિહ્ન ન દીસે દીસે અંગ;
અખ્યા દેખણુહારો દેત, દળતે 'રહે' તે સર્વોત્તમ.

૨૨૬.

લોહના બાર ને રૂપાના દેવ, એક દેરાસરમાં થાતી સેવ;
તેમાં આવી પારસ રહ્યો, સર્વ સાજ સોનાનો અયો;
ઉત્તમ મધ્યમ કર્મ જ્ઞાનવડે, અખ્યા સર્વે હરિ નીવડે.

૨૨૭.

અખ્યા સમજ્યા સરખી ખરી, જો સમજો તો નીપજો હરિ;
ઉંડા જળમાં રત્ન જ પડ્યું, કેમ ડબડી ખાય કને તુંબડું
છોડ તુખીફળ જડશે રત્ન, અખ્યા સમજ તો મોહું જાન.

૨૨૮.

જેમ સિલા એક ટાકી ચીનરી, અણુધડી બીજી મેલે બરી;
જો નાખી ઉંડા જળ વિશે, પણ સરખી જેહ તરવા વિશે;
પંડિત મૂરખ સરખા નીવડે, અખ્યા દેતને રૂપક ચડે.

૨૨૯.

ચતુર તે જે ચતુરાઈ વમે, વર્તન માત્ર જગનમાં રમે;
લક્ષ મદા એ ત્રિશુભાતીત, વલ્લિને લાગે નદી શીત;
ભવજલથી કોરો નીસરે, અખ્યા એવો ચતુર તે તરે.

૨૪૬

કુળવધૂ તે પરને નવ ભળે, તેમ સાધવી તે ત્યા નીપળે,
આપ છુપાડે પોતાતાણુ, કથમાન હોયે ત્યા ઘણુ,
તે ભક્તની ત્યા એવી રીત, નઅપણે અખા છે છત

૨૪૭

ગાનીને પર કોયે નથી, મન અમન થયુ તે વતી,
ઉત્તમ મધ્યમ સધણુ ગયુ, મન જાતે સર્વે લીન થયુ,
ગત દિવસનુ સ્વપ્ન જ જેમ, હુ તુ ભાવ અખા થયો તેમ

૨૪૮.

જો ભુગા તુ છે ચિદ અશ, જોને વિચારી તારો વશ,
તુ રાજપુત કા દીનમા ભજો, કા વિચારવોણો ધરધર-દરે,
નિજ પદ એસ ટળી જા જાત, એમ અખા પદ પામ્યા સંત

૨૪૯

ભોગ કાજ ઉઘમ કા કરે, ભોગ પુજને ખોળતો ફરે,
વણુ વાછયો આવે જેમ રોગ, એણે લેખે જાણે ભોગ,
કર્તાએ કીધુ પુજ કાજ, નવ મૂકે અખા મહારાજ

૨૫૦

આહાર આશાએ છન સૌ યાવ, આશાએ દેવ દ્વીરસાગર જાવ,
આશાએ તપિયા દેહને દમે, આશાએ વ્રત તીર્થ સૌ ભમે
રાય રક આશાના દાસ, આશા અખા માયાનો પાસ

૨૫૧

જ્યારે પદ જોઠો નૈરાશ, ત્યારે સ્વય જ્યોતિ હોય પ્રકાશ
કૃતકૃત્ય કહીએ મહાપુરુષ, જોનો આશાપાસ ગયો અત્રખ,
જેમ વાદળ ટળે નિરાજો સૂર, અખા પ્રકાશ તો આશા દૂર

૨૫૨

પહેલી હરિશુ લાગી પ્રીત, તેણે લાગી લૌકિક રીત,
એમ કરતા સગપણુ નીકળ્યુ, તેણે ત્યા કાછ કહેવુ ટળ્યુ,
સ્વામી સેવક પ્રીતે હતો ભાવ, સગપણુ અખા સ્વતતરે સાવ

૨૫૩

માતા તન સધળો સસાર, પિતા પુત્રનો એક નિર્ધાર,
પિતા પુત્રને શરીર જ નથી, ભાસે તે બ્રમની મોરથી,
માતા તન ને ધ્યાતા ધ્યેય, પિતા પુત્ર અખા નિશ્ચેય

અખો ભગત.

૨૩૮.

જાની છે દરિનું નિજ રૂપ, ચિહ્ન વિના કેમ !
રાજપુત્ર દણ્ણું નવ દળે, કાળ માયા જેને હારે રજે;
ગેય સંકરનું હવન જાન, એવી નિધિ અખો વિષુ સાન.

૨૩૯.

કુણ્ણિ કુતકે ને જાન જ દહે, વિપય દેલ ભક્તિ કરે અહે;
કોધિ કોધને દહે વેરાગ, હંસ આસને ખેસાડ્યો કાગ;
મળુને નાચ્યો અખા દરિ હાથ, જેમ રૂપા ભગેમે શીપની આથ.

૨૪૦.

જાનતણો મદિમા અતિ ઘણો, તે જાણે જે વિરલો જણ્યો;
ધ્યેય ધ્યાતા તેણે પદ નથી, નિરાલંબ પદ એટલા વતી;
કથ્યા ભણ્યાનું નહીં ત્યા કામ, જે પ્રીછે અખા નિજ ધામ.

૨૪૧.

ભેદ હાથ તમ મંદનતણો, ઉગે વણુવાચ્યો હોય નહીં ઘણો;
અહરવેતાનું એ દેશત, કૃત્ય રહિત જે હોય મહાંત;
એકે ચિહ્ન ન હોય તે વિગે, તે સરખો અખા તેને લખે.

૨૪૨.

વિપય માઠક પુરયે ભક્ષ કર્યો, ત્યારે શુધ નેત્રે ભર્મ જ રુધ્યો;
અમ પડતે દરિ દષ્ટિ ગઈ, નેત્રે માયા આવી. રહી;
માયાખળ છે અખા પ્રચંડ, તેના દર્શન છતું પાખંડ.

૨૪૩.

સર્વ વિકાર એ મનનો જાણ, ચોથોશી ભક્ષ ને ચારે ખાણ;
દષ્ટ પદારથ ચિત્તનો ઘડ્યો, ચિત્તવત એને ચિત્તનું જડ્યો;
ચિત્તરૂપી મેગ મનને ચયો, અખા આપોણું જૂઠી ચયો.

૨૪૪.

ખેલું મન તે સાચું ધુસ્તું, જઈ માયા કેરે ચિત્ત વસ્તું;
માયા તણો ત્યા બહુ વિનાર, દરિને પરકાયા દશ અવનાર;
ચિત્ત અંજી કરતે બ્રહ્મ ચયો, અખા હોય દરિના મલો.

૨૪૫.

વળુ વિચારે વિશ્વનું જાન, ત્યાં લગે નવ કાદ્યું માન;
વળુ વિચારે વિશ્વ જ નથી, દરિને કતાં કટું માવતી;
દરિ કતાને કહો જાનણો, જે કલ્પિત અમ અખા આપણો.

૨૬૨.

ખાળક જેમ રમાડે જ્ઞાન, દૂરથી દેખાડે . ધાન;
પુંજ હવાવે ચાટે લાળ, ઉચું કરી ભરાવે . ફાળ;
લલચાલ્યો . દેશાંતર જાય, અખા એમ રમાડે . માય.

૨૬૩.

પ્રાય ધ્વિર છે મનાતીત, પાણીથી અળગેનું શીત;
શીત થોગે જેમ નીર જમાય, તે ઉપર સૌ હોંડી જાય;
પરતુ વડે એમ જાણો મન, એમ અખા સમજે હરિજન.

૨૬૪.

જળ જામે ને જળ વિધરે, તે આધી અવની પરવરે;
હીમ ન દીસે તેમાં રંચ, તેમ એ જાણો મનના સંચ;
ત્યાં હીમ તેમ હાં રામ, અખા મન સત્તાનાં . કામ.

૨૬૫.

અખા લાઘવ સમજવા માંય, જો અંતર્યામી થાયે સદાય;
સામે હોય તો સાહે લાય, પોતે પોતામાં લેખો નાય;
છે હુમાય પંખાની પડે, કાય હેતુવાદ કરશે મા હઠે.

૨૬૬.

અગ્નિ કાષ્ટ મેલીને પંખ, ઉપર ઉડી નાખે નિઃશંક;
નિજ ધમ્માયે ખાળે કાય, સ્વાતિષ્ઠ દરિ પરગટ થાય;
એમ અખા હોય બ્રહ્મચિયાર, ઉત્પન્ન લય જ્યાં હું તું સાર.

૨૬૭.

પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિની અળગી વાત, વિચાર વિના નવ આવે ધાત;
જેમ કા ભાડે રથ ખેડો જાય, બળદ મરે રથ કટકા થાય;
નોહે ચિંતા તેને પ્રતિકાર, અખા જેને સસલ વિચાર.

૨૬૮.

જેને નથી રૂપ ગુણ નામ, જોતાં તેનાં સધળાં . કામ;
પસર્યું આપ વિચિત્રતા ભાત, વેદે કહી એ મુખની વાત;
બહુ મુખનો મોટો મહારાજ, તો અખો શું કહે તેનાં કાજ.

૨૬૯.

પ્રણવ પ્રકારે ધાલ્યો ઘાટ, એક બાહેર દેખાડી વાટ;
જે છે તે ત્યાં અસંખ્યાત, શબ્દે કહિયે સખની વાત;
જે છે તેને અખો કેમ કહે, તેની વાત તો તે જ લહે.

૨૭૦.

તારી વાન દરે છે તું, ઓછાંયા મધ્યે વત્યો હું;
બહુ તેજ મધ્યે હું રહ્યો, ત્યારે કૌણ ઓછાંયો મયો;
કહે અખો મૂંઝી નિઃશ્વાસ, હું તો હું તારો આભાસ.

૨૭૧.

પોનાની દગ પોના સાથ, દગ્ગા અમલ ખાધી તે દાય;
તારું ઘેલપણું તે હું, સાન્ને તે ત્યાં તુંનો છું;
અખા સંઘળો આ વરતુવિનોદ, હાંસી દહો કે તત્વનો બોધ.

૨૭૨.

નદતણી હાલે આંગળી, હું હાલું જાણે પૂતળી;
તેનો બોલ પોતે નદ દહે, જાડે વિચારે અમથું રહે;
એમ અખા સહીયારી જત, દાયો દાય દીસે છે તત્.

૨૭૩.

જન જાણે છે જે વૈરાગ, તે ત્યાં સામે ઉપજે શય;
વૈરાગ હોય ત્યા નોહે દેય, તે ત્યાં સામે બાંધે દેરા;
આપોપાનો થાય ત્યાગ, ત્યારે અખા સામે વૈરાગ.

૨૭૪.

ધણી થયામા સઘળો ધંધ, જેમ રૂપ નહીં રહે અંધ;
મગનગામિતે નહીં અટકાવ, ભૂવર્તિને બહુ ભેદ ભાવ;
ઉપર જીવો માર્ગ લે અખા, નહીં કે સાથી નહીં કે સખા.

૨૭૫.

જેમ જિહ્વા પંચામૃત ખાય, ખાતી કરેતી નહીં લેપાય;
વણુ ખાધે કર યાવ ચીકણો, એવો ભેદ અણુભિગીતણો;
અખો જેહ નર રહે અમન, તેલું કરવું સર્વ જતન.

૨૭૬.

સામે કે દુગ્ધ દાતા નથી, જેમ તાળી ન પડે એકદથી;
રૂપને દીસે નરો અનન, તેમ જ અજાતા પ્રગટે જંત;
અખા વગ્નપણે જામશે, તેને એનો અનુભવ હશે.

૨૭૭.

તિલક કરતા ત્રેપન વત્તાં, જપમાળાનાં નાકાં મયાં;
નીચં કરી કરી ચાકવા ચર્ચ, તોય ન પડેનાં દરિને સર્ચ;
મગે સુણી સુણી કૃપા કાન, અખા તોય નાચું અભરતન.

૨૭૮.

એક મૂર્ખને એવી દેવ, પત્થર એટલા પૂજે દેવ;
પાણીને દેખી કરે રનાન, છુગરી દેખી તોડે પાન;
એ તો અખા બહુ ઉત્પાત, ઘણા પરમેશ્વર એ ક્યાંની વાત.

૨૭૯.

મુક્તિ બંધ પૂછે મતિમંદ, શોધી જોતાં રવે ગોવિંદ;
બંધ મોક્ષ ન કરે ઉચ્ચાર, આકાશ કુસુમનો નોહે દાર;
પ્રાણ પિંડમાં હું દે દરિ, જો જીવે અખા વૃત્તિ કરી.

૨૮૦.

પિંડ જોતાં કેા મુકતો નથી, ત્રિવિધ તાપ ભોગવે ધરથી;
સત્ય સંકલ્પ ને અમર કાય, સર્વ રૂપ જાણે મહિમાય;
ત્યારે અખા મુમુક્ષુ મન, જાણે તે જાણી લે જન.

૨૮૧.

જે ધરી આવ્યો ભૌતિક કાય, દેવ નર નાગ કણો નવ જાય;
કાળ સત્તામાં તે ત્યા ખરો, એ તો મન કાઢો કાંકરો;
મન વચન કર્મ હરિમા દોળ, અખો સમજ્યો અંશે સોળ.

૨૮૨.

ગહન ગતિ છે કાળજ તણી, તેણે જે જે વાતો ભણી;
તે તેના પામ્યા પરમાણુ, પડછંદાની પેરે જાણુ;
માહોમાહે દુર્ધર્મ અગાધ, અખા જીવને નાવે સાધ.

૨૮૩.

અનુભવી આગળ વાદ જ વદે, જિંટ આગળ જેમ પાજો ખદે;
જિંટતણા આધાં મેલાંણુ, પાળાના તો છંડે પ્રાણુ;
અખા અનુભવી ઇશ્વર રૂપ, સાગર આગળ શું કુદે રૂપ.

૨૮૪.

આવી નગરીમા લાગી લાય, પંખીને શો ઘોખો ચાય;
ઉંદર બિચારા કરતા સોર, જોતે નહીં ઉડ્યાનુ જોર;
અખા રાની ભવથી કયમ ડરે, અનુભવ પાંખ આકાશે ફરે.

૨૮૫.

જો જો રે મહોટાના બોલ, ઉજળડ ખેડે વાગ્યો ઢોલ;
અંધે અંધ અંધારે મળ્યા, જેમ છુલમાંદિ કોદરા લળ્યા;
પ્રેસ ન ચાપ ચાપે ધાણી, કહે અખો એ વાતો જાણી.

અખો ભગત.

૨૮૬. ✓

આંધજો સસરો ને શલુગટ વડુ, કથા સુલુવા આધ્યું સદુ;
કંથું કાંધ ને સમન્થા કથું, આંખનું કાળજી મંથિ ધરયું;
હોડા કુવો ને ફાટી બોખ, શિખયું સાંભળ્યું સર્વે ફોક.

૨૮૭.

વ્યાસ વેશ્યાની એક જ પેર, વિદ્યા બેરી ઉછેરી ધેર;
વ્યાસ કથા કરે ને રડે, જાણે ક્ય અદેકું જડે;
જો જાણે વાંચ્યાની પેર, અખા કા ન વાંચે પોતાને ધેર.

૨૮૮.

ગગન પ્રમાણે પ્રયોધે શવ, બંધનમાંથી રાખે સદૈવ;
સાચી વાનને મંન જ વડે, તેને મૂર્ખ ઉલટો નિન્દે;
અખા આધજે હુંટયો જાગર, મંન ગુરનો એવો વિચાર.

૨૮૯.

જગતપ્રભોદી દાઝ ન ટલે, કુવાડામાંથી કાઢે જલે;
સમજુને છે સરખો લાવ, તે ગુરના મનમાય અભાવ;
એમ જાણીને રીશે બજે, અખા જાનીની નિંદા કરે.

૨૯૦.

વિપત્તી શવથી પ્રીતજ કરે, તત્ત્વદર્શીપર અભાવ જ ધરે;
ખાન પાન વિપયાદિક ભોગ, તત્ત્વદર્શનિ સર્વે રોગ;
અખા તે ગુરના મનમા ખરા, શવ આવકાર દઇ બેસાડે પરા.

૨૯૧.

ગુરુ ચર્ધ બેડો મેનો સાધ, ચામીપણની વળગી વ્યાધ;
તે વિપત્તી કુખિયો થયો, ગેગ કરાર અનુભવથી મયો;
વાપક જાળમાં ધુંચવી મરે, અખા જાનીનું કથું કેમ કરે.

૨૯૨.

જાનનિ તો સર્વે ફોક, બક્ષાદિ લગી કદખ્યા ભોક;
ત્રખ કાંડ કાળની માંખી, તત્ત્વવેત્તાએ એવી જાણી;
તેની પાન ન જાણે મૂડ, અખા ગુરુ ચર્ધ બેડો મૂડ.

૨૯૩.

સ્વામી ચળને બેડો આપ, એ તો મનને વળગ્યું પાપ;
શિખ રાખ્યાનો શિરપર ભાર, હિપ્ત ત્યાગ ને અંતર પ્યાર;
આશા રજાને બાધ્યો પાપ, અખા શું જાણે જાનીની આસ.

૨૬૪.

રાની ગુરુ ન યાયે કેનો, બ્રહ્મા વિષ્ણુ મહેશ્વર તેનો;
અન્ય જીવની તેને શી પડી, જે તેને ઘેર નિત કાઢે દડી;
સેજ મુલાવે વાત જ કહે, અખા ગુરુપણું મનમાં નવ ધરે.

૨૬૫.

‘ગુરુ’ યર્ધ મૂરખ જગમા ફરે, બ્રહ્મવેત્તાની નિંદા કરે;
ભૂત કાળમાં જે યર્ધ ગયા, તેની મનમાં ઈચ્છે ગયા;
અખા વેલી કેમ ટાળે વ્યથા, જે નિત્ય વાયે મડદાંની કથા.

૨૬૬.

જે પર્ગલાં અગ્નિમાં જળે, તેને શરણે કાળ કેમ ટળે;
પડતું પક્ષી રાખે આકાશ, એમ પગલાં તે આપે વાસ;
નહીં પગલાને શરણે જા, ત્યારે અખા ભવની મટે અજા.

૨૬૭.

ચંરણ શરણ તો ખોટી કરી, વળુ ચરણોનો દોડો દરી;
ચરણ જળે કે જૂમાં ફાટ, કે શ્વાન શિયાળિયાં કરડે કાટ;
તેની શરણ અખો શું ગ્રહે, જે સમજે તે એવું લહે

૨૬૮.

જો જો રે ભાઈ વાતનું મળ, પેટ ચોળી ઉપાડ્યું ઘળ;
એક સમે ખર ભાડે ગયો, કાંદા દેખી ગળિયો ચયો;
ખરે આપી તેજને પેર, એવું જાણી અખા ભુતો ધેર.

૨૬૯.

કથા કરી તે શુકજી ખરી, પરિક્ષિતને મેળાવ્યા હરી;
શીખ યર્ધ ત્યારે આપ્યું શુ, નમ્ર યર્ધ ગયા વનમા પશુ;
નિસ્પૃહિની એવી છે કથા, અખા બીજી પેટ ભયાંની વ્યથા.

૩૦૦.

રધુ જહુરાજની વાત જ કહે, દત્ત ભરતનું ઝોડું લહે;
અજગર વરતી વનમા પડ્યા, તે કપાઈયી આવી ચડ્યા;
તેને પોતા સરખા કયાં, અખા ઘેર ઘેર ઉપદેશ ન કલા.

૩૦૧.

દેહાભિમાન હતું પાશેર, વિદ્યા ભણુતા વાપ્યું શેર;
ચર્યા વદતા તોણું ચયો, ગુરુ ચયો ત્યા મણુમા ગયો;
અખા એમ હલકાથી ભારે હોય, આત્મચાન તે મૂળયું ખોય.

૩૦૨.

શશશૃંગનું વદાણું ન કંઈ, મૃગતૃષ્ણામા જઈને તરુ;
વંચ્યામૃત જે વદાણે ચડ્યા, ખપુષ્પનાં વશાણાં લખાં;
જેવી શેખશલીની કથા, અખા હમણાં આગળ એવા હતા.

૩૦૩.

ત્યાં ભેધએ ત્યાં ફૂટે ફૂટે, સામે સામા બેઠાં ઘૂડ;
કેવ આવી વાન મૂરજની કરે, તે આગળ જઈ ચાંચ ન ધરે;
અખા મોટાની તો એવી જાણ, મૂકી દીરો ઉપાડ્યો પાણ.

૩૦૪.

લીલા જ્ઞાને એથે રહે, જેમ પાર્ધી પશુને મહે;
એમ હરિ એથે ધૃતારા ઘણા, ઉપાય કરે કનક કામની તણા;
અખા ગુર શું મૂકે પાર, જે શિષ્ય ગર્હભ ને ગુરુ કુંભાર.

૩૦૫.

અંગ આજસ ને તપશી થયો, ઘર એલીને વનમાં ગયો;
કામ બાણ ન શક્યો જાળવી, રૂચવતી એક આત્મી નવી;
જ્ઞાન ભસાવે હોડે છક્યો, અખા હજો નહોને ઘર નવરખ્યો.

૩૦૬.

ગેરીના ચાલ વડ લાગ, માતા પાને આસા માગ;
બજારની તે કેમ ચાલ ગાય, મૂરખ મિથ્યા કરે ઉપાય;
જ્ઞાન વિના તે સાધન એવા, અખા તેમા ન લેવા દેવા.

૩૦૭.

મેા અંધામા કાણો રાવ, આધજાને કાણાપર ભાવ;
મૌનાં નેત્રો ફૂરી ગયાં, ગુર આચાર્ય ન કાણા થયા;
શાસ્ત્રજ્ઞી છે એક ન આખ, અખા અનુભવની ઉઘડી નદિ આખ.

૩૦૮. ✓

મુઠ મુઠાવી દરિને કાજ, લોક પુત્રે ને કહે મદારાજ;
મન જાણે દરિએ કૃપા કરી, માયામાં લપટાણો ફરી;
સૌને મન તે કરે કલ્યાણ, અખા એને દરિ મળ્યાની દાખ.

૩૦૯.

જાનાનો એવો ઉપેચ, પચના ગુર તે સપજો વેચ.
પર ઘર માદાઅ વંચના ફરે, દામ ચામનાં જાતન ન કરે;
અખા જાનાની ન મને વાન, માનું કહેતા ખીજે સાન.

૩૧૦.

હરિને કાળે ઘાટ જ' ઘડે, નિજ સ્વરૂપથી પાછો પડે;
પાછો કહે હું પર્વત લહું, એ આશ્ચર્ય તે કેને કહું;
અખા થકી તે બીજો હરી, જેમ પર્વતમાંથી પાછો જ ખરી.

૩૧૧.

જાણુપણમાં જાડા થયા, ડહાપણુ ડોળા રોળડ રહ્યા;
નીર હવું તે કીચમાં ગયું, આત્મ થકી તે અળસું રહ્યું;
છે તો ધણો નવ દીસે ચંદ, કહે અખો માયાનો ફંદ,

૩૧૨.

અનંત કળામાં અદકા ખરા, બ્રહ્મવેત્તા એ સૌથી પરા;
વેદ, બ્રહ્માએ પૂજ્યા હરિ, તેથી લક્ષ યજ્ઞો આદરી;
બ્રૂત ભવિષ્ય ને અજપા જાપ, અખો નહોં તો શેનો થાપ.

૩૧૩.

વૈષ્ણવ ભેખ ધારીને ફરે, પ્રસાદ દાંણે પત્રાવળાં ભરે;
રાંખ્યા ધાન વખાણતા જાપ, જેમ પીરશે તેમ ઝાઝાં ખાપ;
કીર્તન, ગાઈને તોર તોડ, અખો કહે ભુવાનીનું જોર.

૩૧૪.

જ્યારે મન પામ્યું નિજ ભાન, ત્યારે સર્વે થયું સમાન;
સક્ત પુરી મધ્યમ મારું આડચ, સર્વસ્વ હાર્યે ભાંજે જાડચ;
જેમ કરી કવાય રોગીને વિશે, પણ અખા અરોગી સર્વે ભણે.

૩૧૫.

કે આળસ કે કોધે થયો, વાટે વેપ પહેરીને ગયો;
નહિ મહેનત વેઠે નહિ શાય, વંદે વિશ્વ એ ફળ મદિમાય;
હરિને અર્થે એક વિચાર, અખા સમુ પડે તેમ રહે સંસાર.

૩૧૬.

જાપ સમૂળે સઘ સંસાર, કરતા આત્મતત્ત્વ વિચાર;
અન્ય ઉપાયે નથી એ જવા, સામા બંધ બંધાએ નવા;
કર્મ કરતા નાવે છેક, અખા વિચારે ન મળે શેપ.

૩૧૭.

અખા વસ્તુ વિચારે બ્રહ્મ, અંતરબ્રૂત જાણવા કર્મ;
પ્રત્યક્ષ પોગર દિશે લોહમાય, ગાળે ત્યારે શ્રીડી જાપ;
પાછો વળા ઘડાએ ઘાટ, તેમનો તેમ પોગરનો હાટ.

અખો ભગત.

૩૧૮.

તે લોહનું ત્યારે દર્પણુ કરે, શિક્ષણ કરીને મગધવો કરે;
તેજ નીકળે ગોગર ઢંકાય, આપોપું દોસે તે માંહ;
અખા જાનની એવી પેર, કાઠી જુગે કાં આજે આદરે.

૩૧૯.

લોહ ગળતે દીમે પોગર ગળ્યા, ઘાટ થાતાં તે પાછા વળ્યા;
અદંતારૂપી લોહ છે સદા, ઘાટ થયા વિના રહે કદા;
અખા અહંતા લોહું માર, મર્ધા પડી તે તરશે વાર.

૩૨૦.

જે જળમાં લોહ ખૂટી જતું, તે ઉપર દોસે રમતું;
તેમ ભવસાગર હરિસાગર થયો, ત્યારે આપોપાનો ભાર જ ગયો;
અખા મધ્યથો જન તું ટળી, બંધ ને મોક્ષ થકી કામા મળી.

૩૨૧.

અખા જાહ છે આપું નામ, તે મધ્યે અજગાં અજગાં ગામ;
જેમ આપું જોતાં એક જ ગાડ, વિગતે જોતાં ભાંગે ભાડ;
ફળ સ્વાદ પત્ર ફળ ફૂલ, સદૃશુર મળે તો ભાંગે ખૂલ.

૩૨૨.

જન જોગ મંત્ર ફળ ને સિદ્ધિ, એ જાહ ઉદરમાંહેલી શિદ્ધિ;
અંશી નર ઉધ્યો આપમાંહી, અખે ભોગવે ત્રણ તાપ ત્યાંહી;
વિધિ સદિત પરબ્રહ્મને જાણુ, ત્યારે અખા ટળે ભવતાણુ.

૩૨૩.

આત્મચક્ષમા નદિ પર આપ, વણ મંનાને કેનો આપ;
વણ જોનારે દર્પણુ જથા, જિજ્ઞ પ્રતિજિજ્ઞની કહેકોણુ કથા;
અખા દૈત થયે ઉપાધ્ય, તન મન વિના એ સાધન સાધ્ય.

૩૨૪.

જ્ઞાનગાની બદ બેજા થઈ, જ્ઞાનના દેશની વાત જ દેહી;
જ્ઞાનવિદ્યા રહી જ્ઞાનને દેશ, મોનામા નવ આગ્યો લેશ;
થઈ થઈ વાતો સદુ કોઈ કહે, અખા અણુમગ્યો કોક જ રહે.

૩૨૫.

અણુમગ્યિયાનાં એ એધાણું, જે સાશં માહા ઝીસે બાણ;
અખ્યાત્ર ન જાણે આત્મ થકી, નોખો નોખો કહે છે જકી;
અખા જનલું હું આત્મવેદા થયો, તે યાવાયાં દેહભાગ જ રહ્યો.

૩૨૬.

પોતે ટળાને સધળું પ્રીછ, વાટે જાલતાં આંખ મ વીચ;
અદૈત દૈતનાં કરે છે કામ, સગુણ નિર્ગુણ ધાર્યાં નામ;
સગુણ નિર્ગુણ અખા બે ભોગ, પોતે ટળશે તેને પડશે ભોગ,

૩૨૭.

પોતે ટળ્યા તે પિછયા જાણુ, તેને શોભે સધળી વાણુ;
પોતે ટળ્યા વિના શા કામના, એ તો અકૃતે વધારી કામના,
કહે અખો કાં ફોકટ ફેલ, લણ્યાગણ્યા પણુ ન ટળી જૂલ.

૩૨૮.

લણ્યાગણ્યા તો તે પરમાણુ, જો જાણુપણું ટાળાને જાણુ;
મૂળ સ્વરૂપે જો કોઈ ધ્યો, તેને લણ્યાનો સ્વભાવ ગયો;
અખા એમ સમજ્યા તે મહંત, સચ્ચિદાનંદ વહે વેદાંત.

૩૨૯.

વેદાંતે વાત વિચારી અશી, ને શ્રોતા વક્તા સમજ્યા જશી;
વેદાંત વાચક મોટો ભેદ, આસુરીનો ક્યો ઉચ્છેદ;
દેવી તો છે ધણીનું રૂપ, અખા આસુરી હંડો ફૂપ.

૩૩૦.

આસુરી દેવીને ગડગડ ચર્મ, દીસે દેવી તેમા આસુરી રહી;
માટે જાની ટળતા ફરે, જેમ રૂડે ઘેર જાતા જ્ઞાનથી ડરે;
અખા જ્ઞાન જો પ્રલ્હે થાય, તો રૂડાને ઘેર રૂડો જાય.

૩૩૧.

ધર તો સધળા રૂઝ ક્યો, ત્યા આસુરી રૂપે ભસે કૃતરા;
સમજી ધણા પણુ જ્ઞાનનો સંગ, વણુ ટેવે જેમ વણુશે રંગ;
અખા આસુરી કૃતરા જાણુ, આશાની ભક્તિ મોટી હાણું.

૩૩૨.

નિરાશી ભક્તિ જે કોઈ કરે, તેનું સહેજે કારજ સરે;
સ્વરૂપ અરૂપે અદૈત થાય, દૈતાદૈતનો સેશ જ જાય;
આત્મ અનુભવે હોય પ્રકાશ, અખા અહંકાર તે પાર્થ નાશ.

૩૩૩.

અહંકૃતિ તજી સ્મરણુ કરો, મન કમ વચન હરિવડે આદરો;
ગવરાવ્યા જશ હરિના ગાઓ, હરિના છો ને હરિના યાઓ;
અહંતે અણુજતા ન થયા, છતાં ધણીથી છોટા રહ્યા.

અખો ભમત.

૩૫૦.

અહાલેતા કેમ દર્શો ભાઈ, જે અહા કળામાં રહ્યા સમાઈ;
મેલી આંખે જે કોઈ ધાય, અહાલેતા કેમ દર્શો જાય;
અખા આંખ જે ઉપજે નવી, તે અહાલેતા દર્શો અનુભવી.

૩૫૧.

મેલી આંખને બેસે મળો, કયા કીર્તન કરે ચર્ધ ભસો;
પછી સામસામા થઈ કરે જખાપ, અહંકૃતિ યાને વાધે આપ;
કેટલાકને જુદા કથાનું જોર, અખા સિદ્ધાંત ન સમજે કરે જકોર.

૩૫૨.

સમજીને સમજીને સંગ, અણુસમજીને આપે અંગ;
સમજી અણુસમજી મરબેળા બમે, બેળા બેસે ને બેળા જમે;
અણુસમજી તે આંધળા કુવા, સમજી સજ્જન સરસો ગાઉ જીવા.

૩૫૩.

વસે વેગળા મરે સમજી સજ્જન, તોયે ત્યાથી અંધે મન;
પ્રપંચ રીતે ન રાચો ભાઈ, એવી પરાપરની છે સગાઈ;
એમ અનુભવી અનુભવીને લખે, અળગો રહે વિધાણ પખે.

૩૫૪.

મેહે વેધો તે જાણે આપ, સાજીને શો મેદનો સંતાપ;
સાજો તે સાજીને ગાય, મેદની વેદના વેધ્યાને યાય;
સાજી તો શાકટને જાણ, મેદનો વેધો તે યાની વખાણ.

૩૫૫.

શાકટને તો અનીતિ સાર, જેમ કાગને અશુભનો આહાર;
તે તો તેનું માને સુખ, કાળો કાળનાં ભોગવે દુઃખ;
શાકટને લાગે સુધારસ ખાણ, પણ યાનીના તો વેધે પ્રાણ.

૩૫૬.

યાની વજીને સુધા કરિ ગણે, શાકટ તો સુધાને વિષ ભણે;
શાકટ યાની બેઠે જાણવા માય, અળગ કોઈ મ કહેશો ક્યાંય;
શાકટનો પ્રવૃત્તિ પરિવાર, યાનીનો તો નિવૃત્તિ કુમાર.

૩૫૭.

એ બેઠેને કરિયે એક, તો ગાદિયે બેસે જાન વિવેક;
યાની વિવેકી કેરાવ્યા રાય, આસુરીનાં આણં ઉડી જાય;
અદ્ય થયું ત્યારે સત્યાસીર, વિટિ કરતાં ચુક્યું વેર.

૩૫૮.

આનંદ મંગળ ઓઝવ થાય, હરિનાં જન તે હરિજશ ગાય;
હરિજશ ગાય તે શું કહે, આપ ટાળી લજનમાં રહે;
અખા શહેરની શોભા નવી, જેમ વીતી રજની પ્રગટ્યો રવી.

૩૫૯.

હું હું *રૂપી વીતે રાત, તેને ટળતાં થાય પ્રભાત;
જને પુરગોત્તમ થાય પસાય, તેને સર્વે સવર્ણ થાય;
અખા વસ્તુ આકરડી નવ મળે, આરત રાખી ધણીને બળે.

૩૬૦.

આરત વિના ન ઉપજે હેત, આરત વિના પૂજનરો પ્રેત;
પુંથલી લેશ ન માડે પગ, જોર કરીને ચાક્યા દગ;
ઉપાડે ધણા પણુ ઉભી ન થાય, અખા જોર કરનાર પાછા બાય.

૩૬૧.

નથી વાંકે વિશ્વંભર વણો, જે કહિયે તે વાંકે આપણો;
જેમ કોઈ જોજન જમાડવા કરે, ત્યાં રિસાણો તે રિસે ફરે;
પૂર્ણાનંદ પીરસનારો રહે, અખા અલાગિયાને કોણુ કહે.

૩૬૨.

પૂર્ણાનંદ તો પૂર્ણુ દયાળ, સર્વ જીવની કરે સંભાળ;
દયા સાર લે દશ અવતાર, અસુર નિકન્દન ભક્ત ઉદ્ધાર;
દયા સાર દાખવ્યા ધર્મ, અખા હરિનો મોટો મર્મ.

૩૬૩.

આત્મ ઉપકાર કઈ પેરે કરે, કોણુ ઉપકારે આત્મા હરે;
ભક્ત યથારથ જે કોઈ હોય, આત્મા સહિત સમર્પે સોય;
કરી સમરણુ નિર્ભંગા થાય, અખા ધણીના ચકો ઠેરાય.

૩૬૪.

દેહ કાળ દૂત પડો નડે, જેમ સજીવન સાથે સજીવન લડે;
પણુ જીવન્મુતક જે વિરલા ભમે, તેને તે સજીવન શું દમે;
જગ ચૈતન્ય તે શય સમાન, અખા સજીવન વસ્તુદાન.

૩૬૫.

જગત પ્રપંચ એમ ચાલ્યો જાય, જીવપણે જીવે તે સજીવ કહેવાય.
જગત જીવનો એવો બનો, જીવન્મુત જાની ગણુવો અણુજનો;
મનકજાની તે સજીવન સહી, અખા જીવપણે જીવે તે જીવનો નહી.

૩૬૬

મૂળ રનગ પુનું નર ભપ, એક સ્વરૂપ તે કેમ કહેનાય,
પ્રભુ અવશથી હિંચા ધાગા, ઉડાપણુની નદિ કર્મ મણા
અખા દશ દિગામા વ્યાપક અનૂપ, એ હૃદયે થાય કેમ અકળ રનગ

૩૬૭

જેને જડયુ તેને મમુ કહ્યુ, જેમ જીમે ૩૫ ઢો વણુ ધડયુ
વાડુ ધડયો જેમ ઉપજો વાડ, આજુન જ્ઞાન મોગે ઉચ્ચાડ,
નિત્ય અનિત્ય મમ તયુ જારુ, અખા પ્રપચને મેરે પરુ

૩૬૮

મમલુ સાખી અર્ધાં એચરે, તેની તરોનડ શુ ધંડિત કરે,
પડિતને પડિતાઇનું જોર, પણુ અત કગણુમા અધારું ઘોર,
અખા તેથડી પ્રાકૃત બના, જે આવે સમજ્યાની કળા

૩૬૯

ગમરીમરકૃત શુ લણીથી લાઇ, કયા વેદ વાચ્યા કરમાખાઈ,
વ્યાધ તે શુ લણ્યોથો વેદ, ગણુકા શુ સમજીતી બેદ,
વળા શ્વપચની સમજ્યો રીત, અખા દરિ તેના જેવી સાચી પ્રીત

૩૭૦

ઝીણી માયા તે ઠાની ઝરી, મીઠી ચઇને માગે ખરી,
વળગી પડી અળગી નવ થાય, જ્ઞાની ધંડિતને માદિથી ખાય,
પણુ ઝીણો ચઇને ઝીણી હણે, અખો સાચી પ્રીત તેની ગણે

૩૭૧

નહાયા ધોયા ફરે પુટડા, ખાઇ પાને ચયા ખુજા
જગત પ્રમેદે જાડા ચઇ, પણુ ઝીણી માયા તે માઠી ગ્હી
અખા નાય દરે ઝીણીની પક્ષ, તે ઝીણી જગને કરશે ભક્ષ.

૩૭૨

ઠલી આખને જઇ આધરે જેમ પનગિરો દીનામા પડે
જે કાપી ઉપજો વૈરાગ, તે મીઠી માદિથી ન દોષે માગ,
કોઇ કમાય ને ગાઇ ખાય, દહે અખો મુરી ક્યારથી ચાય.

૩૭૩

મુડી વાડ દઇ મ્હાવે મદન, મૂડી રણુ કઇ બેખ અનન
મુડી વાડ કદ ધનન ધણુ, નીગ માણેની નદી કઇ મણા
અ નાગે નીચા વ નાનદિ એક, એક જોડા વોળા મીઠા અનેક

૩૭૪.

અનેકે રૂપે માયા રમે, જ્યાં જેવું ત્યાં તેવી ગમે;
વળી જો કોઈને જ્ઞાન ઉપજે, તો જ્ઞાની થઈને બેળા ભજે;
જે કર્મ હોય મૂકવા જોગ, અખા તેનો જ પડાવે જોગ.

૩૭૫.

એવા માયાના ઘણા છે ઘાટ, જ્યાં જોઈએ ત્યાં માયાના હાટ;
હાટે હાટે પહોંરતા હોય, કોય ખાટે કોય મુળગું ખોય;
ધન વોહોર જોણે વગર જોઈ, અખા પ્રેમપાત્ર વડા નર સોઈ.

૩૭૬.

મોય માયા નરમાઈને શું કરે, બળતી અગ્નિ પણ જળામા ઠરે;
તણુ તરુવરને અગ્નિનો બે, આકાશ દાગ્યું તે કોય ન કહે;
એમ અલ્પ આત્મદિસદા અસ્પાય, અખા પ્રેમાનંદનો પ્રલય ન થાય.

૩૭૭.

પ્રેમાનંદની ભક્તિ આકરી, વસતી વાટ મહા ખરેખરી;
કામ રહિત તે કામનો વેશ, તેનો જ્ઞાનીને ન લાધે દેશ;
પ્રેમાનંદી જ્યાં ગાય ને વાય, અસ્પાનંદીને અટપટું જણાય.

૩૭૮.

અસ્પાનંદી નિજને પ્રેમાનંદી ભણે, જેમ વાઝણી પુત્ર જોળામા ગણે;
વાઝણી પુત્ર તે શોભા અભિમાન, ઉદરમા ન ઉપન્યુ ગણે સંતાન;
એમ અસ્પાનંદી પોતાને ગણે ભલ, અખા પ્રેમાનંદી ઉપન્યો પલ.

૩૭૯.

એમ ગાય વળકે ગુણિજન ઘણા, રંગે રૂપાળા ન કાઈ મણા,
કંઠે સુર તાળી ને તાન, ગમે ગંધર્વને પાતરનું ગાન;
પણ અખા એ તો કસબજી કહેવાયે, પતિવ્રતા પૂર્વે તેમ ન ગાય.

૩૮૦.

પતિવ્રતા જે પિયુરે ભજે, અનાયામે અવરને તજે,
જેના વજ્ર સાધ્યા જેમ તેમ, તે જરાજર વેચ્યા કરશે કેમ;
અખા પતિવ્રતા કરૂણી હોય, પણ મોટો ગુણ માહે પતિવ્રત જોય.

૩૮૧.

પતિવ્રત તે જે સાચું વરે, સાચું જોઈયું કેને ન સદે;
સાચું જેમ લીંબણનું પાન, તેમ કડવું લાગે સર્વે જ્ઞાન;
કડવે ગંગા કાપાનો જાય, અખા મીઠાણે ગંગા જમણો થાય.

૩૮૨.

ગગીને તો કડવું ઘટે, લીંગડો પીધે રોગ માહિથી મટે,
નિર્ગુણ લીંગડો ને રોગ નિર્ગમે, તો સગુણ બોજન સુખે જમે,
નિર્ગુણ થઈ સગુણમા મળે, તો અપ્પા દૂધમા માકર ભજે

૩૮૩

વિષ સગુણ તે વિષનુ રૂપ, દરિલીલા સગુણ તે અમૃતરૂપ,
વિષય અમૃત ને બેળા થાય, તો વગતુ સર્વે વિષ થઈ જાય,
નિર્વિષપણે કરે ગ્રેમકલ્પોદ, અપ્પા સર્વે મીઠું જેમ ઘી ને ગોળ.

૩૮૪.

નિર્વિષપણે તે સંપવન દસા, વિકાન સહિત તે મુકદા જલા,
મુકદાની આભડછેટ ધણી, તે આભડછેટ કોણએ નવ મણી,
અગગી આભડછેટ જોવા જાય, પોતાની અપ્પા પલ્લે નહિ ચાય.

૩૮૫.

પોતાનુ કોઈ ન જુવે મૂળ, કોણ છે શ્રવ ને કોણ છે રશૂળ,
કયો શ્રવ ને કયો એ દેશ, કયાથી આની કયો પ્રવેશ,
જનો કયા તે સમામે જઈ, અપ્પા એ અગણપણ સર્વ માહી.

૩૮૬.

અગણની વગ્ન મદા અનૂપ, ધણીના અશ ને ધણીનુ ઉપ,
જેમ અર્જુવ જળ રણમા પગવરે, જામે ત્યારે નામ નોખું કરે,
તેમ ધણીના અંશમા પગવર્ષા ભાઈ, અસુરી રણમા અપ્પા સમાઈ.

૩૮૭

અગણની કહે દરિ એમ કેમ હોય, નોખો નોખો ધણુ વગોય;
મુખિયો દુખિયો થઈને દગાય, એની ગણક કહે કેમ કળાય.
અપ્પા તેનો આણુ જવાળ, જે સુખ દુખથી અગણા આપ

૩૮૮.

જેમ બુણ આની આશ્રમુમાહિજે, તો અર્ચન તેથી શે ન જાન,
તેમ સુખ દુખ સપળા શ્રવને, તેમાથી કાઈ નથી ગિવને
તુખ જળ થઈ જળમા ભજે, સુખદુખ અપ્પા દાસ થઈ રજે

૩૮૯.

તુખ તો જળમા થઈ જળ થયું, ત્યારે તુખપણાનુ નખોદ મયુ,
ધણા કહે જ્યોતમા જ્યોત સમાઈ, એમ દાસનુ નખોદ ન હોય ભાઈ,
જળનું તુખ ને જળમા ખપે, અપ્પા દરિદમ ને દનુરમા જાપે.

૩૯૦.

નકલ એમ હિરમાં નહિ આણુ, દરિજન રૂપ અસલ કરી જાણુ;
એ દિલે આપણો સરશે અર્થ, જોયા કરે મર જીવવા મર્થ;
થડથડી તો ડાલે અહકાસ, અખા ડાલેથી થડે ઉતરાસ.

૩૯૧.

થડને મહો એમ સધળા કહે, પણ ડાળ વિના ફળ ક્યાંથી લહે;
એકલું થડનું થડ જો હોત, તો કોણ કહેત ને કોણ આ જોત;
અખા ડાળ પત્ર પુષ્પ ફળ થડમાં, તેમ અવતાર નામ સર્વે અટલમાં.

૩૯૨.

હિપમા સહિત જે આત્મા કહે, તે મહી વિના જેમ પાણી મથે;
પાણી વિના જે મહી ડોળવું, તે ભાંગે ધણું પણ થાય ઘોળવું;
જીગતી વિના જો એકલું દ્રાવ, તો અખા એકલે નવનીત થાય.

૩૯૩.

તેમ આપ ટાળા જો જીવ એવરે, તો ગુણવડે ગુણાતીતને વરે;
ગોરસને જળ બેગાં મળે, મથે તો રૂપ મહી જળનું ટળે;
મથતાં માખણ થાય પ્રકાશ, અખા પછી રહી તે પરથી છાશ.

૩૯૪.

નવનીત કમાયો જીગતે કરી, દેહ આત્માવડે એજાખ્યા હરી;
તે વિવેકી સદ્ગુરુએ વશોવ્યું જઠા, નવનીત નીરાણું પામ્યો તદા;
અનુભવ અગ્નિએ કીધું તૂપ, અખા ભાળ એ પ્રહસવરૂપ.

૩૯૫.

મન મૂકી જેણે લક્ષિત કરી, તેણે દોષા નિર્દતર હરી;
પૈની પેરે ધરમાં વસ્યો, તે શોક ન રોયો ન દર્પે દસ્યો;
અખા તે જ નર સુખિયો થયો, દંડાતીત નર સુખમા રહ્યો.

૩૯૬.

આદિ કર્મ કીધે શ્રવ થાય, જેને કારણ અહંતા પરકામ;
એ વિગત કરે તે વક્તા ખરો, અણુગણ્યે જૂલો કા ફરો;
પંડિત જાણે કવિનેા મર્મ, અખો જાણે શ્રવ સાધે ધર્મ.

લક્ષ્મી શુદ્ધિ ઉપજે સમાય, તોય માપ જળનું નવ થાય,
 જેમ ઘૂલ નક ચક્રુ કરે, આદ્યથી તે નવ કરે ૧૩
 રૂપ તણુ નામ એ શવ, વગ્ન ગતે એ તો છે શિવ,
 શરીર પ્રમાણે આત્મ્ય જેલ, ક્ષેત્રજીવ લણીએ તેલ ૧૪
 જેમ પટ તતે એકે કપાસ, તેમ ગ્રૂળ સુદમ સમવાસ,
 જેમ વડ ખીજ તણા વિખ્યાત, નદો તણી તુ જો શીદ જાત ૧૫
 ફળે વનરૂપિત લાગ અઘાર, તે જળ એક તણો વિજાર,
 જે ધમ્મ દડતણી ઉપાધિ, પેરીએ પેરીએ જુજવો રવા ૧૬
 તાણે વાણે તતુ એક, ગ્રૂળ સુદમ ઉભય તુ પેખ,
 ઇદ્રિ ઉપાધિએ લામે મડુ રૂપ, પણ વગ્ન સકળ મળી એક સ્વરૂપ ૧૭
 વળનો બોલ્યો શિવ્ય ગુનણ, શવ સિદ્ધાત કહ્યું તે પ્રમાણ,
 ગ્વામી પ્રમ ઉપજ્ય એક ચત, કૃપા કરી ખીજવે ભગવત ૧૮
 શવ શિવ ઉભય છે એવ, તો શવને શા દુખ અનેક,
 કેા મુખીઓ કેા દુખીઓ ઘણા, એ અચરો મોટો શવતણા ૧૯
 સાલજ વત્સ કંડ એક મર્મ, ક્ષેત્રજી કાયા માહે બ્રહ્મ,
 સુદમ બ્રહ્મ ને રચીલ શરીર, જોગ મળે શવ લાસે વીર ૨૦
 જેમ ગાકુ તેમ દેલ પ્રમાણ, સમુ સન ત્યારે સર્વે જાણ,
 કસુત્ર ચયુ ત્યારે ખડખડે, મર્મને તે દહો પડે ૨૧
 જેમ ઘટ વાગે થાય નાદ, તેમ દુખ દીસે તે ઇદ્રિ ઉપાધિ,
 રેડીઓ ફરે ને કડ-ડ થાય, ત્યારે રેડ શું દુખીઓ થાય ૨૨
 જેમ રેડીઓ મણુમણુ કરે, તે રદન ફરે કે ગાતો ફરે,
 સુખ દુખ દીસે જોગે કરી, જેમ દગે ઉપાધિ મર્મ પરી ૨૩
 સુખ દુખ લામે ત્યા અગાન, બ્રમ ટળે જેમ દશ્ય સમાન,
 જો સત્ય સ્વરૂપનો અનુભવ હોય, તે જન સુખ દુખને નવ જોય ૨૪
 વસ્તુ ઘટે ન વધે આણુ એક, તો સુખ દુખ ઝઈ નથી વિશેષ,
 શરીર સ્વભાવે ચેષ્ટા કરે, સુખ દુખ ચાની મન નવ ધરે ૨૫
 ચદ બિંમ જળ મળે ગિયર રહે, તે સરિતે શી ગાધક ફરે,
 પનને પડનાઈ ધુમડી ખામ, તે કયે દુખશુ વ્યાકુળ થાય ૨૬
 તાડપન પચને ખડખડે, તે કયે દુખે પીટણી પડે,
 નાળ તણો તુ જોની રે ઘોણ, કયે દુખે તે ત્રેકે પોક ૨૭
 વાએ વડોળીઓ ભમે જેમ, કયે દુખે લોટે એ જોમ,
 મેદેજ સ્વભાવે ને શરીર, મર્મને દુખ જાસે રે વીર ૨૮

ગોપાળ ગીતા

- નેત્રે નીરખી ઝપને જુએ, સારો કરી મુખ સામુ જુએ,
શ્રવણે મુળી મન ગુણને ગ્રહે, ગંધ નાસિકાના ગુણ લહે ૨૯
- રસના વ્વાદતાણુ સુખ સહે, તે તો મૂર્ખ કાઈ નવ સહે
ઉષ્ણુ રીત તથા સ્ત્રીમંગ, સુખ દુખ પામે સંશયે અગ ૩૦
- કર ચર્ણના દુખ અપાર, તે મનશુ તુ કર વિચાર
મળ મૂન દારે દુખ બહુ, જલ્દ માત્ર ભોગવે છે સહ ૩૧
- કટુક મધુર રસના ગુણ વદે, તેના સુખ દુખ જાગે હંદે,
જો ઇદ્રિ એટલી નવ જોય, તો સુખીઓ અને દુખીઓ ન કોય ૩૨
- ત્યા જેટલી ઇદ્રિનો યોગ, ત્યા તેટલો સુખ દુખનો ભોગ
ત્યાથી ઇદ્રિયો ફીણુ યાય, તેનું સુખ દુખ ત્યાથી જાય ૩૩
- એક ઇદ્રિ જો વૃક્ષની જાત, તેને સુખ દુખ દ્વિચિત્ માન,
અખડ આત્મા અગોચર એક, પિંડ ઉપાધિએ ભાસે અનેક ૩૪
- વ્યાપક વસ્તુ હરિ હરપૂર, તો જીવ આવે જાય ક્યા દૂર
જેમ સાહેરમા પરપોટા યાય, ત્યાથી ઉપજ્યા તાજ સમાય ૩૫
- ભાડ પાત્ર ઉપજે બહુ નામ, સાજ ભાગ્યાનો પૃથ્વી દામ,
જીવનું કારણ જાણુ તુ હરી, નિત્ય નિરતર ગ્લો વિરતરી ૩૬
- શિવ જીવ વસ્તુતા છે એક, જેમ દિનકરથી દીપક અનેક,
દીપકની છે ઉત્પત્તિ નાશ, દિનકર જોત છે નિત્ય પ્રકાશ ૩૭
- ખટ વિકારે દેહ સંયોગ, તે જીવને ભાસે દુખ ભોગ,
શુધા તૃષ્ણા પ્રાણને નડે, શોક મોહ મનને તો અડે ૩૮
- જરા મૃત્યુ ભોગવે શરીર, એ ખટ જીર્ણ ભોગવે તે જીવ,
ખટ જીર્ણ તે જીવને નડે, જેમ અચળ વૃક્ષ પત્ર ખરી પડે ૩૯
- પદ્મ પત્ર તથા ફળ એક, તો ત્યા સુખ દુખ શા વિશેષ,
મૂળ સુદૃઢ દ્વિએ મૃગજળ ભાસ, ગ્વમ્મ ગતિ સસાગ પ્રકાશ ૪૦
- ચૌદભુવન સ્વમનુ પાત્ર, તો જીવનું દુખ તે શા માત્ર,
પુર્ણ પદ પડ્યેશુ જડે, ત્યારે સુખ દુખ સ્વપ્ને ન અડે ૪૧
- કલા વચન તે ચિત્તજ ધરે, રચિત કરી મન અનુભવ કરે,
ત્યારે મથાર્ય જાણીશ વીર, તત્ક્ષણુ ગળશે નિગશરીર ૪૨
- ત્યારે ઉપજશે જ્ઞાન પ્રકાશ, જાતા દેખીશ સર્વાવાસ,
ભિન્ન ભાવનો યાશે રે નાશ, મન શુદ્ધિ સ્વછદ્રિ પ્રકાશ ૪૩
- વૈકુંઠની વાઙ્મના પણુ સમે તો ખીજે સચળ મન કેમ ભમે,
ઉન્મુનિ આત્માશુ મમે દ્વંતભાવ તેને ક્યા દમે ૪૪

ગોપાળદાસ.

તન મન સહેજ સ્વભાવે રમે, તેને તે સ્વરૂપ કેમ દમે.
 જેમ તરવર ફળ તણાં બધાય, તેમ નજગો સજગો છવ જણાય. ૪૫
 કરે ફળ બળાકે બળવન, જેથી ઉપજે અનન જેન;
 કરેજ તરુ સજગો વાસ, જ્યાં ફળ બહુ પામે પ્રકાશ. ૪૬
 દેહતણું દુઃખ દષ્ટે પડે, તે દુઃખ આત્માને નહિ અડે;
 આત્મા વિદેહી અપરંપાર, જ્યાં અણુ માત્ર ન લાસે મંસાર. ૪૭
 ઉત્તમ મધ્યમ મુખ દુઃખ જો, સજગ નિર્જગ સ્વપ્રવત્ત તે;
 ક્ષિતિ થકી ઘટ મંદિર પાત્ર, પૃથ્વી તોલ ન વધે અણુ માત્ર. ૪૮
 તોલ માપ પૂર્ણ પદ એક, તો મિથ્યા લાપણુ શો અવિશેષ;
 અગમ ભેદ છે સુદમ વાત, એ વિધિ છે સદ્ગુરને દાય. ૪૯
 એક વાત નહોં કહેવા જસી, તું પાત્ર બન્યો કદું છું ધસી;
 સંસારી સમજે નહોં કાય, જે સમજે તે સિદ્ધ જ હોય. ૫૦
 કેઈ સમજ્યો અણુસમજ્યો રહે, તે અનર્થ કરતો નિલ વહે;
 તે માટે ગુરુ ગોવિંદ બળુ, જેનો મહિમા જોલે વેદ પુરાણ. ૫૧
 પ્રથમ સકળ કર્મને તજે, સાધુ મંગત સદ્ગુરને ભજે;
 અભાવિલા સદ્ગુરને સાથ, દાસ ગોપાળ - કહે અગાધ. ૫૨

કહવું-રાગ રામઝી.

વળતા બોલ્યાસદ્ગુરુ દેવજી, ગુરુનો મદિમા મુણુ અસ્મ્યમેવજી. ૧
 ગુરુપદ પામે પ્રગટે કહેવાયજી, તેના ગુણ લક્ષણ જૂજ્યાં ચાયજી. ૨

ઉથલો.

ગુણ લક્ષણ તેના જૂજ્યા, ને સાંભળ ગિમ્ય નુમ્મણુ;
 પંચ ગુરુ તે કયા કયા, અનુભવ મનમાં આણુ. ૩
 પ્રથમ પિતા ગુરુ જાણજો, જેદથી થયો અવતાર;
 પ્રતિપાલન કરી ઉછેરિયો, તેથી પામ્યો મંસાર. ૪
 બીજો ગુરુ વિદ્યા તજો, જેથી ઉદર પોતાનુ થાય;
 ત્રીજો ગુરુ કૃપા પ્રદનજો, જેથી શ્રાદ્ધ કર્મ કસાય. ૫
 ચોથો ગુરુ જે મંત્ર આપે, શ્રવણુ ગ્રહણુ મંત્ર;
 ચાર ગુરુની કામના નિરર્થક, અજ્ઞાન કેમ તંત્ર. ૬
 એ ચાર ગુરુ માયાનજ્યા, મંસાર ધર્મ વેદવાર;
 માન એથી નવ ઉપજો, નવ થાય છવ ઉદાર. ૭

૧૫૭ ગીતા

ગુરુ શિરોમણિ પાંચમો, જે કને હરિનું ઘાન;	
વિધ વ્યાપક વસ્તુની, તે પ્રીછવે સહુ સાન;	૮
પ્રીછવે માર્ગ પિપીલિકાનો, હવે વિહંગમનો બેઠ;	
પારંગત તત્ક્ષણ કરે, ન્યાં હાથ જોડે વેદન	૯
એ વેદ પુરું નવ લહે, તે કહે શ્રી ગુરુ દેવ;	
દિવ્ય લોચન બિધે, તદ્રૂપ થાય અવશ્યમેવ.	૧૦
જગત રૂપ જગદીશ પેળે, દેખે આપમાં આપ;	
મંસાર સર્વ સમર્થ થાય, ત્યારે દહે પુણ્ય ને પાપ.	૧૧
સ્વદેહે હરિને મેળવે, તથા કરે તેડ સમાન;	
અહંકાર અંતર્ગત હય, પામ્યો પદ વિદ્વાન.	૧૨
જેને દોષ દષ્ટિ ન મંભવે, હરિ લહે સર્વાવાસ;	
અલક્ષ જત ઉન્મુનિ રહે, સદા સદજ ઉદાસ.	૧૩
તે મહંત મોટા જાણુજો, જેને સદા સખળી સાન;	
તેને ભાવ ભક્તિશુ સેવીએ, તો કરે આપ સમાન.	૧૪
ચર્ણુ પ્રક્ષાલન કરી કરી, લીજે ચર્ણુમૃત પાન;	
વેદ વચને માનજો, ક્યાં અડસડ તીરથ સ્નાન.	૧૫
ગુરુ પ્રગટ દેખે રામને, ભાઈ તે દેખાડે રામ;	
સ્વદેહે હરિને મેળવે, જીવન વૈકુંઠ ઠામ.	૧૬
પામે વિષ્ણુ પારખું, સર્વનું જાણે મૂલ;	
અપંચ સર્વ પ્રીછ્યા વડે, ન જૂલે માપ ને વૂલ.	૧૭
એવા સંતને શીર નમે, હરખે મન પ્રસન્ન;	
કરોડ તેનીશ દેવનું, ઘેર ખેડા થયું દર્શન.	૧૮
પ્રદક્ષિણા પૃથ્વીતણી, જેણે પૂજ્યા સદગુરુ દેવ;	
અન્ય ક્ષેત્રે દેશ દેશના, પુણ્ય તે અવશ્યમેવ.	૧૯
વચન પ્રમાણે કીજીએ, તે કહેજો સધળાં કાજ;	
સાવધાન થઈ સન્મુખ હરિ, મન તથા લોક લાજ.	૨૦
સેવા ઉપજે સાધુની, એહ શુભ સતકર્મ;	
નવધા ભક્તિએ સેવીએ, જોહ છે મોટો ધર્મ.	૨૧
નવધા ભક્તિ ગુરને ધટે, તે નવ જાણે કોય;	
ગુરુ તથા હરિને ભજે, ત્યારે મુક્ત કયાથી હોય.	૨૨
વિવધથી રહીએ વેગળા, દષ્ટિમાં નહીં અહંમાન;	
નવધા ભક્તિ કેમ ધટે, ન લહે તે ચૂર્ણ જન.	૨૩

ગોપાળદાસ.

તેહ માટે નવધા લક્ષિત, જોડશ પૂજા સાર;
કીજીએ ગુરુ દેવની, એ વેદ વચને વેહેવાર. ૨
દાન જપ તપ ધ્યાન અધ્યયન, સકળ સાધન જેહ;
એકચિત્તે ઉપાસીએ, સદ્ગુરુ સંગે તેહ. ૨
પામવા પરિબ્રહ્મને, એક માર્ગ મોટો જાણ;
સદ્ગુરુ સ્વામી સેવનાં, હોય કૌટિક કલ્યાણ. ૨૬

વલણુ.

હોય કૌટિક કલ્યાણુ ભાધ, એક પગથીકે ગુરુ દેવ;
ગોપાળ કહે બીજે પગથીએ, દરિ પામીએ અવસ્યમેવ. ૨૭

કહ્યું-રાગ રામઝી,

ખેડુકરજોડીવીનવેદાસજી, સ્વામિમારામનની પહોંચીઆથજી ૧

ઉદયો.

આથ પહોંચી મન તાળી, પ્રભુ લક્ષો લાખ્યો ભેદ;
સાંભળીને મારું મન દ્યુ, એ વચન વાણી વેદ. ૨
મહિમા કલો મહાપૂર્વને, ગુરુ તત્વ દાખ્યું સાર;
દવે કહે લક્ષણ સાધુનાં, જે યથાર્થ નિરધાર. ૩
સાધુને કેમ જાણીએ, ક્યાં લક્ષણ ને કપી આલ;
તે દયા કરીને પ્રીતવો, જેમ ભાગે મર્મ તત્કાલ. ૪
સાધુ જ્યાં ત્યાં થઈ રહ્યા, તેણે ધર્મ બદુ વિધ વેપ;
દેખ જ્યાં ત્યાં વિસ્તર્પાં, પાખંડ પ્રેરક અનેક. ૫
કે સંત જપ તપ આચરે, કે કરે દયા દાન;
કે તીર્થવાસી થઈ રહ્યા, કરે નિશદિન સ્નાન. ૫
કે વસ્ત્ર વેગે શોભતો, કે દિર્ઘબર વેપ;
કે કુખપારી કે નિરાદારી, કે કંદ મૂળ વિશેષ. ૬
કે જટાધારી બલ્લચારી, કે મુનિ મુંદિન કેશ;
કે હ્રીચિન કેશ મુનિ વારના, કે સોશી કે દરવેશ. ૭
સંન્યાસી દસ નામ જાણ, જાર નામ જોગી પંચ;
કૌંતિ નામ આદ્ય છે, પંચ નામ કાપડી સંન. ૮
આર સંપ્રદાય વૈષ્ણવજ્ઞા, નિબાંકે વિધ્વ શામ;
માધવચાર્ય ત્રીજો, ચોથો રામાનંદી નામ. ૧૦

ગાપાળ ગીતા.

કેા દીક્ષિત કેા અમિહૈત્રી, કેા વેદવક્તા જાણુ;	
કેા વ્યાકરણ અધ્યયન આગળે, કેા કથે શાસ્ત્ર પુરાણ.	૧૧
એવા સાધુ ખદ દર્શનના, જૂજવા અંધને વેપ;	
મમતે ઘોલે મતતણા, વાદ જુગતે અનેક.	૧૨
સંસારમાં એમ વિસ્તર્યા, કરે આપે ક્યું વખાણ;	
એમાં સાધુ માની તે કયો, સ્વામી કહે તેનું એધાણ.	૧૩
એ તો કંઈ પ્રીછતું નથી, કેાણુ સાધુ અસાધ;	
એક એકથી દીસે આગળે, પાખંડ હંડ અગાધ.	૧૪
લહું પ્રભ તે પૂછ્યું, સાંભળ વીરા વાત;	
સાવધાન યઈને પ્રીછજે, છુને કહું તેની ખ્યાત.	૧૫
લક્ષણુ નહીં કેા સાધુને, નહિ મહાપુરુષનું ચાલ;	
કર્મ ધર્મ આચાર અધ્યયન, કર્યાં શિવ નિર્માલ્ય.	૧૬
પૂર્ણ બ્રહ્મ પ્રાપ્તી હવી, લજ્જા વ્યાપકે સર્વોવાસ;	
સાધન તે સાધ નવ કરે, હવેા વાસનાનેા નાશ.	૧૭
પામ્યો ફળ થડ કને બેઠાં, શાને ચડે તે ઝાડ;	
કામ શું નૌકાતાયું, જે પદોંચો પેલે પાર.	૧૮
પારસમણી સહેજે જડ્યો, તેને બિઘમનું શું કામ;	
વાસના જેની વિશ્વમી, હરિ ઝોળખ્યા સર્વ ઠામ.	૧૯
કૂપ ખણી તે શું કરે, જેને જળ મળ્યું ગંગા આઘ;	
પૂર્ણ પદ પ્રાપ્તી હવી, તેને સમી સકળ ઉપાધ.	૨૦
સમજ્યાને સાધન કયું, નહીં ચેહેન લક્ષણુ એક;	
માન વિદ્યાન સર્વે સમ્યું, સમ્યા સકળ વિવેક.	૨૧
સ્વામિ શાંત્રે વર્ણવ્યાં, સાધુનાં લક્ષણુ ત્રીશ;	
તમો તો નથી સ્થાપતા, એ આશ્ચર્ય મોહું ધરિ.	૨૨
સાંભળ વત્સ તે પામવા, કરે કરણી મંચારા;	
સાધુ યઈ લક્ષણુ ગ્રહે, ત્યારે રહવાયે શુરુ પાસ.	૨૩
સદ્ગુરુતણે મન તો વસે, જે હોમ શુદ્ધ આમર્ણ;	
તે માટે લક્ષણુ ત્રીશનો, વિસ્તાર પામ્યો ધર્મ.	૨૪
વ્યાસે બ્રહ્મ સૂચવ્યો, તે સુણે મૂરખ લોક;	
સાચું તે મજે નહીં, વળી કરે ડગમગ ફોક.	૨૫
શ્રોતા વક્તા શું કરે, જ્યારે પ્રીછવ્યામાં પડે ભૂલ;	
પારખાંની ગમ વિના, કેમ યામ વરણું મલ.	૨૬

ગોપાળદાસ.

સદ્ગુરુ સેવા કારણે, શિષ્યે ક્યાં અનેક ઉપાય.	
લક્ષણ ઉત્તમ આચરે, તે નમે પૂજે પાય.	૨૭
સત્ય શીલ સંતોષ શમ, દમ ક્ષમા દયા દ્રઢિચત;	
ત્રણ ધક્ષણ પરદરે તો, ગુરુ ઉપગન્યા પ્રતીન.	૨૮
સેવા કરતા સાધુની, મેહેને લક્ષણ દવાં વિસ્તાર;	
ખાંધ્યાં વચન લખ્યાં પુસ્તકે, તે ક્યાં વ્યાસે નિરધાર.	૨૯
ત્યાંલગી લક્ષણ આચર્યો, ત્યાં લગી હોયે દર;	
તે ક્રિયા પદ્ધતિ શું કરે, જેણે જાણ્યા દરિ ભરપૂર.	૩૦
શિષ્યનાં લક્ષણ સુચન્યાં, ભાષા કોણ સમજે મર્મ,	
કયા કહે મર્મ સાંભળે, આશ્વે જાય લખના લખ.	૩૧
ધન કારણ ધંધો કરે, જ્યાં શૂખ્યો માગે બીખ;	
ધન્ય પરીશ્રદ્ધ પામવા, તે નામે ગુરુને શીશ.	૩૨
આઠ પોહોર રમે અનાથીયો, ધનવંતને કશો શ્રમ;	
પામ્યો તે પુરણ દવો, અણુ પામ્યાને ત્યાં કર્મ.	૩૩
અણુપામ્યાને જે કર્મ કલાં, સાધન થાય છે સત્ય;	
તો નિર્માત્ય એ તે કલા, તેની શી છે ગત્ય.	૩૪
સાધન સાચું તે જાણજો, સદ્ગુરુ સેવા વિવેક;	
અન્ય સાધન પ્રીછજો, આશ્રમ ભાન વિશેષ.	૩૫
દરિને પામવા કાજ તે, કરે ગુરુજની ભક્ત;	
મૃત તે સાધન જાણજો, અવર સાધન મન.	૩૬
ગુરુ ભક્તિથી જ્ઞાન ઉપજો, જ્ઞાનથી પામે મોક્ષ;	
પ્રીછે તો છે પાધરું, નવ લહે મૂરખ લોક.	૩૭
રહે નથા કારણ કથી, સર્ગ તે અજગો સાધ;	
મેહેજનું ઘર અનુસરે, તેને ન નડે બિંધે ઉપાધ.	૩૮
પાખંડ મેલ્યા પરદરી, તેણે તત્ત્વા પ્રધન દંભ;	
મન ગણા ઉન્મુની થયું, ચિત્ત ચોંટયું તે નિરાલંબ.	૩૯
અધૌકિક અનુભવ થયો, કાંઈ કરે તે લોકાચાર;	
ગજ કામના દંત વદનમાં, દેખાડવાના બદાર.	૪૦
જે જલ તન પોતે થયો, તે કરે ક્યાં કર્મ;	
લક્ષણ જેને સુચન્યો, તેણે લલો અનુભવ મર્મ.	૪૧
જેમ જાળક સાથે તોળ્યું, એણે તે માન ને તાન;	
મંત્રાર મંત્રાધે જો પ્રધન, રમે ઉત્તરી ધાન,	૪૨

અથા શ્રાદ્ધ જોણે કર્યું, પછી તેને ન ઉપજે શ્રાદ્ધ;	
પૂર્ણ કર્મ મારગ રાખવા, પ્રીતી કરે ઉપાધ.	૪૩
લક્ષણ સૌ લૌકિકમાં, અતૌલિકમાં છે અદ્વૈત;	
જાણીને તે આચરે, લોકાચારની રીત.	૪૪
ગુરુ વિના સાધન કરે, તે જાણુ તું દંભ;	
પામ્યા કેડે જે કરે, તે વિશેષે પાખંડ.	૪૫
છાનું પાખંડ પ્રીતી કરે, ઋપભદ્રેવ પામી જ્ઞાન;	
મનની ગત પ્રીતયા વિના, જૂલ્યા બહુ અજ્ઞાન.	૪૬
જનક જેમના તેમ રહ્યા, પ્રીતી તે તદ્દપ;	
તેનાં દર્શન કાળે યદુપતિ, યયા રાજ તથા અદ્ભૂત.	૪૭
કો એમ રહ્યો કો તેમ રહ્યો, પણ પામ્યાનું ધર એક;	
આદ અંતે ક્રિયા નથી, છે પ્રીત્યું કાંઇ છેક.	૪૮
મોટા કહે તે માનીયે, જે દંધ બોલે વીંગ;	
અવર દેવ મસ્તકે પૂજાવે, શિવ પૂજાવે કિંગ.	૪૯
સત્ 'ધર્મ' કહે કરે, પણ અંતર ગત નહી પ્રીત;	
મોટો કાંઇ જે આચરે, તે સર્વને વસે પ્રતીત.	૫૦

વલણુ

પ્રતીત સર્વને ઉપજે, મહંતના જોઈ પ્રપંચ;	
જોયાજ કહે તે કોણુ સમજે, સમજે પૂરો સંત.	૫૧

Miscellaneous Padas.

૧.

એણે સાસરડે સુખ નહી મોરી માતા, નણુદી અણુધટ બોલે;
 એક એકથી બેઉ ચહીઆતી, ત્રીણનમા નહી કોતોલે; સાસ૦
 પાંચ દીએર માહારી કેડે લાગ્યા, જુદા આજ ચડાવે રે;
 સાસુ તો મહુથી અધકારી, આગળ રહીને બોલાવે રે. સાસ૦
 દેરાણીએ હોગ કપોં મુજસુ, બ્યા ત્યાં હેરણા હેરે રે;
 માયું જુહું કેહે અજગી રહી, સહુ કોને લંબેરે રે. સાસ૦
 મસરો માહારો સૌથી ઊંડો, કોઈને સમાર નવ વારે રે;
 પીયુડો તો પરવશ યગો, તેહને બે બોહુંતો મારે રે. સાસ૦

ગોપાળદાસ.

કટંગ સૌ કહે થઇ લાગ્યું, મારા મનમાં જોઈું આવેરું;
દાસગોપાળ પ્રભુ હાથ પાસે તો, સહ કોને સમજાવે રે. સાત્ત૦

૨.

છાડ હો વ્યાસ વ્યાખ્યાન વિપરીતનું, પાધરો મારગ પ્રીત ભાઈ;
કર્મ કર્તવ્ય સહ મનતણી કલ્પના, એ થકી તાહરી શી વગાઈ. છાડ૦
બ્રાંત. ભણતર સિદ્ધાંત કરી સુચવે, મસ્તક ધૂણી ધૂણી શું વખાણે;
પ્રકૃતી વૃક્ષ પાસે થકી પરહરી, જાયાનું માહાત્મ્ય સાચ જાણે. છાડ૦
નોહો નિરધાર એ પેર પ્રીતયા તણી, કરણે તું કાં કોહી ધૂએ;
સાત્ત વદન તેમાં દરપણુ શું કરે, તાહરી શુદ્ધિ તુજને વ્યૂએ. છાડ૦
એક આકાર નિરધાર બે મન લગે, બીજા સંસારની બ્રાંત ભાગે;
દાસગોપાળ કહે તેને પાથે લાગ્યું, જેને જ્ઞાન વિજ્ઞાનની જ્યોત જાગે. છાડ૦

૩.

દરા અવતાર હરીના નિઝે કયાં, અવર અવતાર તે કોણુ ભાઈ;
એ જનાંત પરીત મને પ્રીતવે, તો તમારાં ભણ્યાંની બગાડ દસ૦
વ્યાપક અલ્પ અણું હામ હાલું નહોં, અલ્પા તે કોણુ સમાન કાઢાવે;
વેદવાણી એમ વચન વિરોધતાં, એ અચરજ અદ્ભૂત આવે. દસ૦
નિરાકાર સાકાર સંસાર હરી, દરા અવતાર તેથી કેમ અજગાઃ
નિરગુણ સિંગુણ થકી વરતુ બીજી નથી, એદ સંસાર મને મોટા વળગ્યા. દસ૦
જોળના જોળના પદ્મરસા જોળી વળ્યા, જેને જઈ પૂછીએ તે ઉઘાપે,
પ્રમ પ્રોહાતણું અર્થ યથાર્થ તે, સાર સિદ્ધાંત કરી કો ન આપે. દસ૦
અરૂપ દીસે નહિ, રૂપ તું સ્થિર નહિ, એહની વાત લખી પાને પોચે;
દેખી જોગજી ગોપાળ રજો એસરી, અણુછતી વ્યાપ તે શાંને જોગે. દસ૦

૪.

એમ સાધુ આગાધ શુર, સત શુર સેવક તમ તણે;
મુજ દીન ઉપર દયા કરો, સંસારમાં દાઝ્યો ઘણો.
સુખ નથી સંસારમાં, વિશ્રામ મનને પામવા;
અલ્પ ત્રિધિ બહુ આચર્યા, સકલ વેદનાં વાગવા.
તીરથ નોં એ બહુ કર્યાં, મારી કંમનરૂઠી કાયા કરી;
ભગ્ન કરનાં માયા ગઈ, મારી વાસના નો ગઈ વઘી.

વિષય દંજે ને હરિ મળે, ઉચ્ચાર ચિંતા બહુ થઈ;
 હું શું કરું ને કાંઠાં જાઉં, આયુષ્ય તો જાંખે વહી.
 નિયમ યોગ આલાસતા, નવધા તે ભક્તિ હરિ તણી;
 ઉપાસતા બહુ દેવ દેવી, તેમ તેમ તૃપ્તિ અતિ ઘણી.
 ઉંચા શાસ્ત્ર અનુભવી, ત્યાં સાધુતણે મહિમા સુણ્યો;
 મંત્ર વિના હરિ ના મળે, વિશ્વાસ મન ઉપનો ઘણો.
 વિશ્વાસ જાણી શબ્દનો, હું આવ્યો સમીપ તમભણી;
 જ્ઞાનનું અંજન કરો પ્રભુ, આંખ ઉધડે મુજ તણી.
 માયા પડળ પરાં કરો, મારાં દેવ ચક્ષુ સહુ ઉધડે;
 સકળ સૂઝે સહેજમાં, જગદીશ જેમ છે તેમ જડે.
 દાન દીજો જ્ઞાનનાં, શાન્તિ તે રદિયામાં વળે;
 જેને હીકું હું શોધતો, સ્વામી કહી મુજને મળે.
 માટે મારી કલ્પના, વાસના વિપરીત ગળે;
 લોભ લહેરી વિશગે, જગદીશ જેમ છે તેમ મળે.
 પરમાર્થ શુદ્ધિ તમતણી, ને ઉપકાર માટે દેહ ધર્મો;
 તમે દીનબંધુ હું દામણો, ભંડાર અવગુણનો ભયો.
 કૃપા સાગર પ્રભુ કાવો, નિર્વાણ પદને દાખીએ;
 ગોપાળ આરતવંતને, પ્રભુ શરણાગત રાખીએ.

૫.

ભલી રઝળતી રાખી મારા, સ્વામી ગુર દીન દયાળ ૭.
 તમે વિના આવડીકોણુ કરે, કરણા ભક્તવત્સળ પ્રતિપાળ ૭.
 પશુતણી ગતિ હુતી મારે, પહેલી ભમતી રાગોરાન ૭.
 કાયા કલેશ કરંતી ટળી, વળી મુજને સાન ૭.
 મનુષ્ય તણી રે દેહ પાર પમાડી, દેવ તણી ગત દીધી ૭.
 ભવસાગરમા હૂંખતાં વહાલે, આપે જીવારી લીધી ૭.
 ગુર ગોવિંદ સમાન કહેવાણા, તે પરગટ હું પામી ૭.
 ચિત્તનુ ચંદન મનની માળા, આત્માર્પણ સેવા જામી ૭.
 તને શી ભેટ કરું ત્રિભુવન સ્વામી, એવી વસ્ત નાદેખું કાંઈ ૭.
 શું આપી ઓર્થિકીય થાઉં, એવી હોંસ રહી મનમાંહી ૭.
 આ સેજતણું ધર ઘાસું, મારા સ્વામી મળિયા અંતરજામી ૭.
 દાસગોપાળની દક્ષિણા માની, લેજો સતગુરુ બહુ નામી ૭.

વણુ પ્રીછે તમે કાં કરે,	ભાષ કલ્પિત ધર્મ;	વણુ.	૧
ધર્મે ભંખ જ ઉપજે,	ન મળે પરિશ્રમ.		
સાધન એ સંસારમાં,	કરે છે ગર્વ દાય;	વણુ.	૨
કહે ભાષ હરિકાને મળ્યા,	તું વિચારીને જોય.		
એજે તું ક્યાં નિર્ગમે,	મનુષ્ય અવનાર;	વણુ.	૩
વિધિ નિયમે વાહિયો,	સધજો સંસાર.		
મત્યુગમાં મુનીજન વદ્યા,	આણીને અભિમાન;	વણુ.	૪
દેગે ખદ્-દરશન હવા,	યે તાણા તાણુ.		
શાસ્ત્ર ક્યાં સર્વ જૂઠ્ઠાં,	લખ્યાં વચન વિરોધ;	વણુ.	૫
જેને ગુરુ જેવા મળ્યા,	તેનો તેવો રે બોધ.		
આપ આપનામતે આચરે,	અવજા આચાર;	વણુ.	૬
આચારે હિન્મત હવા,	ઉપજો અહંકાર.		
કીર્તી કરે કારણે,	ખરચે ખદુ ધન;	વણુ.	૭
જેમ જેમ જરથને સાલજે,	તેમ તેમ હરખે મન.		
હું મારું મન નવ દબ્યું,	ન ગલ્યું અભિમાન;	વણુ.	૮
દોષ રવા સર્વ દષ્ટિમાં,	કીધું ગળ્ગનાન.		
અવિગત શ્રી અવિનાશની,	રહી અજગી રે વાત;	વણુ.	૯
પરમ તત્ત્વનું પારખું,	કોઇ મંતને હાથ.		
એવા સાધુને સેવિયે,	જે ઝોળખાવે રામ;	વણુ.	૧૦
જીવ મળે જગદીશને,	પામે ત્યાં વિશ્રામ.		
મહંત મોટા મહારાજના,	ભાષ છે પરધાન;	વણુ.	૧૧
માન મુકીને કાગિયે,	સેવા સાવધાન.		
એ ઉકરું જે સાધન કરે,	તે તો આજર્પપાળ;	વણુ.	૧૨
શીખામણ સારી મુણો,	કહે દસગોપાળ.		

7. Visvanath Jani (circa 1625-1675 A.D.)

He was a native of Pātan and in 1652 A. D. he composed a life of Narasinha Mehta. Premanand has taken over a good deal of the elder poet's work without acknowledgement.* The હારમાળા attributed to Premanand† is also to a considerable extent the work of Visvanath and known as હારચરિત્ર. Another work attributed to him is ગનિમની લહાણ, but the authorship of this work is doubtful.

From નરસિંહ મહેતાનું ચરિત્ર.

1. A miracle.

મેહેતાએ ધણું એક વાર્યા, સ્ત્રીએ કહ્યો સમાચાર;
હસિત વદને કહેવા લાગ્યા, નદિ નાચું નિરધાર. ૧
એક દિવસ મેહેતાજી પાસે, આગ્યો વેળણુવ જન;
નીચ વરણુ હુતો તે પોતે, ઘેર માડયુ કિરતન. ૨
કરજોડીને કરી વિનતિ, મેહેતાજીસુ પ્રતે;
કીરતનછે આજઆપણેમંદીર, આવજો વેહેલા રાતે. ૩
પ્રસન્ન થેને હા લણી, તે મનમાહા આણી પ્રેમ;
મેહેતાજીએ મન્ય વિચાર્યું, એ લિયા તે એમના એમ. ૪
સમી સાઝથી ધરમા થાલી, સાંકળ આદાર દીધી;
મેહેતાજીએ હા લણી તેસુ, (સન્યા તેની કીધી)† ૫
(વીપ્રોએ)† રાતે મેહેતાજી, દીઠા શુદ્ધતણે જીવન;
મગન ચઢને તાલ વજાડે, નાચી કરે કીરતન. ૬

---

* Was this the reason of Sāmal's biting criticism "કયું કયે તે શાનો કવિ, શિષ્યી વાત તે શાની નવી ?"

† See the હારમાળા in this collection given among the Mehta's works (Vol. I). It seems that Visvanath himself had made copious use of the Mehta's own works on the subject.

‡ I have introduced the words in brackets.

વિશ્વનાથ જાની

તલ્લખ સૌકે મળાને આવ્યા, મેહેતાના ગ્રેહે મુજર;
મેહેતીને કહે વાક નહિ આવું, પ્રીછો આજે સમાચાર. ૭

* /

*

*

*

*

મેહેતીજી બોધ્યા સૌ પ્રતે, આસ્વામીમારો પોદયો ધેર. ૮

દાર ઉધાડીને દેખાડ્યા, મેહેતો દીઠા સન્યાએ;

હવડાં જોઈ અમો આવ્યા છું, વિરમે મન સૌ થાએ. ૯

વીંમ દોડાવી તાંહાં જોવરાવ્યું, જુએ તો નાએ ગાય;

ફરી આવ્યા તો મેહેતો દીઠા, મેહેતાના ધર માંહાંય. ૧૦

માહોમાહે જોઈ રહા સદે, લગ્ન પામ્યા મન;

ખરા ભક્ત તે એ દિસે છે, અકલિત ગત એ ધન. ૧૧

મેહેતાજીને જે કા નદિ, તે ગણુવો અસન;

પાખ લાગીને સૌકા આવ્યા, પોતાને જોવન. ૧૨

દેવ ચરિત મેહેતાનું દીકું, ટળા મનની બ્રાંત;

તે દિવસથી તે સમસ્તે, મૂકી મનથી ખાંત. ૧૩

2. A short life of the Mehta.

નરસ મેહેતો વૈષ્ણુવરાજ, હરિ આરાધ્યા મૂકીને લાજ. ૧

રાત દિવસ બન્ને ભગવાન, પ્રેમ ધરીને કરે શુણગાન. ૨

હરખ શોક જોને ન મળે સેરા, પરમાર્નદ જોને આવેરા. ૩

વચ્ચ અંગે પેદેરે અતિસાર, વૈષ્ણુવના અંગે ધરે શણગાર. ૪

તોરા છોગા મસ્તક ધરે, નટવર રૂપે કીરતન કરે. ૫

મૃધ્ણુછખીલાનુંધરેચિત્તધ્યાન, તેની ભક્તિ ને તેવો વાન. ૬

મંગળ રૂપ જોને હૈડે વરધું, અમંગળ તેને ન હોયે કથું. ૭

સ્વરૂપ મુંદર મેહેતાતણું, જોને ભક્તિ રસનું પોપણપણું. ૮

પહેરજો ઝીલો વચ્ચ અનપ; પાપટીએ શોભે છે રૂપ. ૯

ઉપમા મેહેતાની કહેવાય, લખપતિ જેથી ગ્રાંખા થાય. ૧૦

અમૃતભરું છે આખ મોઝાર, નિર્મળ દ્રષ્ટિ રહિત વિકાર. ૧૧

કૃપા દ્રષ્ટિ જે ઉપર કરે, તે ભક્તિ હરિની આચરે. ૧૨

સંજત પામે નર ને નાર, તેનિર્લગ્ન ઘડને બન્નેમોરાર. ૧૩

સ્ત્રી પુરૂષ સૌ કીરતન કરે, મેહેતાની જોડે તાય ધરે. ૧૪

નગર સોઠ ધયા વૈષ્ણુવ જન, ધેર ધેર મેહેતો કરે કીરતન. ૧૫

એજા પેરે મેહેતો સમરેજોપાળ, એમ કરનાં વિલો બાદુ દાજ. ૧૬

ધમિરી ધમિજા એમ થઈ,	મેહેતાની સ્ત્રી વૈકુંઠ - ગઈ.	૧૭
મેહેતાજી થયા પ્રસન્ન,	કુંવરબાઈએ ભર્યા લોચન.	૧૮
મેહેતાજી કહે ટળ્યો જંગળ,	પુત્રી સમરે શ્રીગોપાળ.	૧૯
કેટલા દિવસ ગયા પછી વહી,	ગોવિંદ ગતિ નવ જાએ લહી.	૨૦
શામળદાસ મૃત હોતો જે,	પામ્યો રામ શરણ તાંહાં તે.	૨૧
દ્વાર સુખ મેહેતાને ગયું,	એદી સુખ અંતર ગત લહું.	૨૨
રોવા સધળા પૂરના લોક,	મેહેતાને નવ વ્યાપે શોક.	૨૩
કુંવરબાઈ અતિ દુઃખી થઈ,	આણું આણું ને સાસરે ગઈ.	૨૪
તાંતે મૂક્યો મસ્તક હાથ,	તાહારે માથે છે ગોકુલનાથ.	૨૫
મેહેતે વળી વિનતી કરી,	તાલ ધરીને સમર્પા શ્રી હરિ.	૨૬
વહુ વિધવા તે ધરમાં રહે,	મેહેતાતણી તે પેરેજ લેહે.	૨૭
જાણો જે સસરે છે દેવ,	લાગ્ય હોય તો કરું એની સેવ.	૨૮
પછે હરખ શોક મનનો પરહરી,	સસરાની સેવા આચરી.	૨૯
પૂજા વિધાની સાથે પેર,	હરી જાજે ખેસી રહે ધેર.	૩૦
મેહેતાજીની વાણી જોઈ,	ગાયે શીખે ને સાંભળે લેઈ.	૩૧
અવર સ્ત્રી શિખે તે કને,	હરિ જાજે સૌ એક મને.	૩૨
માનબાઈ નામે એક નાર,	તેહને ધણ વાહાલા મોરાર.	૩૩
રતનબાઈ બીજી સુંદરી,	તેહને વાહાલી લકિતજ હરિ.	૩૪
લાજ રહિત ને નિર્મળ મન,	મેહેતા સાથે કરે કીરતન.	૩૫
ગાવા લાગે ને વાહે તાલ,	સંસારની તેને છુટી જાળ.	૩૬
બીજી સખા એવી ખે ચાર,	તેણીએ મૂક્યો લોકાચાર.	૩૭
જાંઘા જાંઘા મેહેતાની રતજ કરે,	લા પૂંઠે સૌ ગાતી કરે.	૩૮
નૌતન રીત મેહેતાની ખરી,	ખે પાસા ઉભી સુંદરી.	૩૯
નાચે કંઠ ભરાયી હાથ,	એમ વશ કાપો ગોપીનાથ.	૪૦
પુરુષ રૂપે નરસિંહો જે,	સખી લાવ મન ધરતો તે.	૪૧
નિર્ધૂમ અગ્નિ હેખે જેમ,	નરસિં નિર્વિકારી તેમ.	૪૨
જેમ અગ્નિમા ટાંકે નહિ લેશ,	તેમ વિપ્લવ શુદ્ધિનો નહિ પરવેશ.	૪૩
મન જીતી આમ કીરતન કરે,	મેહેતાના સરખુ ચિત્ત ધરે.	૪૪
પંચાગ્નિ તપ કંઈપણ જે,	પણસમ તાથે નાવે તે.	૪૫
પણ મેહેતાજીનું છે વચન,	શ્રી મુખે જે કહું પાવન.	૪૬
મારું ગાયું ગાશે જોઈ,	પણા ગોઘ ખાશે તેહ,	૪૭
મારું ગાયું ગાશે જોઈ,	મુખે વૈકુંઠ જાશે તેહ.	૪૮
એ વચનનો બેદ વિચાર,	જાણ્યા હશે તે લેશે નિરધાર.	૪૯

કૃષ્ણ ભક્ત નરસૈં સંમાન, કલ્પલુગમાં નહિ હોયે નિદાન. ૧
નરસૈની વાણી જો ચિત્ત ધરે, લવસાગર તે નિશ્ચે તરે. ૧

વલણ.

લવમાગ તે તરે નિશ્ચે, જે જાણે ગત મેહેતાતણી;
લાડ પાળે મંકટ ટાળે, ભક્ત વસંત વૈકુંઠણી. ૫

The wily Nagars.

મહેતાની ઘેર ઘેર વાત, જૂનાગઢમાં વર્તી ખ્યાત;
દુરિજન લોક કરે બહુ વાત, કઠિણ હૃદયની નામરી નાત.
કો કહે એનો બ્રહ્મ આચાર, બધાડો ગાએ શણગાર;
કો કહે એમાં પરાક્રમ ધણુ, દૈવત સાધન વીરજતણું.
મંત્ર જંત્રનું કારણ ખરું, તેણે કરી સહુ કરે પાધરું;
કો કહે એ છે વૈષ્ણવ જન, હરિ છે એ ઉપર પ્રસન્ન.
કો કહે કલિનાં કૌતક ધણા, મન સાચા ન હોય કો તણાં;
હરિ મળવાની છે કઠણ વાત, ક્યાંદાંથી મળે કાંધે ઉત્પાત. ૧
ધણા લોક જાણે છે દેવ, પણ પાખંડીની છે એમા ટેવ;
એવું સહુકો મનમાં ધરે, મહેતાની નિંદા ઓચરે. ૧
થુ જાણે વૈષ્ણવની ગતિ, પશુજાત માણસ મંદમતી;
જેહેના દુષ્ટત ક્ષેમ પામશે, તે સાધુને શિર નામશે. ૬
જેહેને માથે છે પાપના ભાર, તે હરિ જનમું ધરે અહંકાર;
પૂર્વ જન્મનું જો છે પણ, તો વૈષ્ણવ વાહાલા હોયે મન. ૭
કારણ રૂપ મેહેતો નરસૈં, તેહેની ગત દુષ્ટે નવ લહી;
જેહેને વાહાલા દેવ મોરાર, તે સાધુસાગ રાખે મિત્રાચાર. ૮
શ્રી હામોદર જે રણછોડ, આરાધે તેહેને કરજોડ;
અંતરજામી જેહેનો આમ, તેહેને નહિ ખીજાશું કામ. ૯
કો આગળ સાદાને કાઈ કહે, જેહેને સ્વામી પોતે લહે;
સમરતા આવે તતકાળ, ભક્તવત્સલ હરિ દીનદયાળ. ૧૦
સકળ ભુવનનો મોટો દેવ, કામ પડે આવે તતખેવ;
એક ચરિત્ર મહેતાનું સાર, તેનો કહું માઠી વિસ્તાર. ૧૧
એક સમે જણુ બે આવીયા, રૂપઆ સાત સો લાવીયા;
આવી પૃથ્વી નામ મોઝાર, કો પારખ હુંડી કરનાર. ૧૨

નરસિંહ મેહેતાનું ચરિત્ર.

ઝાળખું નહીં કો પુરનાં લોક, પણુ ગાંઠે છે રૂપેઆ રોક;
 નાગર લોક બેઠા છે નંદાં, આવીને ખોલ્યા એમ તાંદાં. ૧૩
 હુંડી કરાવા આવ્યા અમો, કો પારખ દેખ્યા બે તમો;
 રૂપેઆ ગણી આખું રોક, દારકા જમને લેશું શોક. ૧૪
 તે પ્રત્યે ખોલ્યા વચન, કપટી નાગર ખોટાં મન;
 હા બાઈ આંહાં મોટો ધનપાલ, હુંડી કરશે તે તતકાળ. ૧૫
 નંદાં તાંદાં સઘળે હુંડી કરે, કહીં આંધી પાછી નવં કરે;
 ઠગ વિદ્યાએ ખોલ્યા લોક, જૈ લેશે રૂપેઆ રોક. ૧૬
 નરસે નાગર વસે આંહાં, ઓ પેહું ધર જનઓ તાંદાં;
 નાગર લોકે કીધું દાસ, પણુ વ્યાપારીને મન વિશ્વાસ. ૧૭
 નવ લહી કપટીની વાત, સાંભળતાં મન ચચારણીઆત;
 ધર પૂછીને આવ્યા તાંદાં, મેહેતાજી બેઠા છે નંદાં. ૧૮
 આવીને કીધો પરણામ, મેહેતાજીએ આપ્યો કામ;
 માન દેખને પૂછ્યું નામ, કહો કાંઈ અમ સરખું કામ. ૧૯
 સ્વામ અમારી છે વિનતિ, જે હુંડી કરની દારામતિ;
 રૂપેઆ રોક લ્યો સો સાત, લખો હુંડી આહું પરણાત. ૨૦
 મોટા વ્યાપારી જાણ્યા તમો, તે મારે આવ્યા હું અમો;
 મહેતા ને મન હરખ અપાર, હા મારો મોટો વ્યાપાર. ૨૧
 પોતે મન જાણ્યું તતખેવ. નાગરને ઠગવિદ્યાની દેવ;
 જો સરવે મોકલીયા આમ, તો દામોદરજી કરશે કામ. ૨૨
 રૂપેઆ ગણી લીધા હાથ, સંભાર્યા શ્રી દારકાનાથ. ૨૩

વલણુ.

દારકાનાથનું સમરણુ કરી, રૂપેઆ લીધા સોં સાત;
 લખી હુંડી શામળશા નામે, પરદેશી કીધા રજીઆત. ૨૪

The Hundi.

રવસ્ત શ્રી દારામતિવાસ, શામળશા હું તાદારો દાસ;
 અનેક ઉપમાના હો ત્તેજ્ય, શુભસ્થાન હો સદા આરોગ્ય. ૧
 ગૌ આદ્યજીની લ્યો મંલાળ, વાચ્યા અવિચળને પરમદયાળ;
 પ્રતિપત જશનો ભંડાર, કૃપાનિધિ પૂરણ ઉદાર. ૨
 સદા સેવક જૂનાગઢ વાસ, લખિતંગ મેહેતા નરસં દાસ;
 તમ કૃપાએ કુશળ છે આમ, મોટો આશંગ તમારું નામ. ૩

વિશ્વનાથ જાની.

શુભ ચિંતન તમીરું કંઠ, જ્યાં આત્માએ કારજ કંઠ;
 અપરં આદાની એ છે વાત, રૂપેઆ લીધાં સેં સાત.
 ગોવર્ધન દામોદરદાસ, લાગ્યા છે હુંડી તમ પાસ;
 રૂપેઆ ગણી રોક આપજો, વાણેતરની પત રાખજો.
 મેં તમસું કીધો વ્યાપાર, તમે કરજો જેમ વાધે કાર;
 આડત જેમ ચાલે આપણી, ઠરવી ચિંતા મેવકની ધણી.
 કાણું એક વિસરતા નથી, શું કીજો જો કામારથી;
 વળી વળી ગાદજી એ વિનિતિ, કાર ન કરવો એક રતી. ૧
 થોડામાઢી ધણુ જાણુવું, કૃપા કરી મનમાં આણુવું;
 અમને તમાહારો આશરો, વ્યાપાર આપણનો છે ખરો. ૨
 તમાહાર નામ પ્રતાપે કરી, પેઢીની શોભા છે ખરી;
 વાણેતરમા ગમ્યા અમને, લાજ અમારી છે તમને. ૩
 સેવકની હુંડી છે એહ, શકારજો ઉતાવળાં તેહ;
 લખી હુંડી ને દીધી આશ, ઉઠ્યા મન આણી વિશ્વાસ. ૪
 મહેતાજીને નમીયા પાયે, હુંડીને થયા વિદાયે;
 રૂપેઆ સાન શન ગ્રહા જેહ, મેહેતે પરમારથ ખચ્યાં તેહ. ૫
 વેપારી ચાલ્યા તેણી વાર, મારગ માહે કરે વિચાર. ૬

વલણ.

વિચાર કગ્તા પુરવરે, દ્વારામતીને પંથ; -
 વેપાર જોઇ મેહેતાતણો, વિષ્ણુ પામ્યા મન. ૧૨

The Hundi honoured.

હુંડીવાળા કરે વિચારજી, મહેતાજીનો દોડો વહેવારજી ૧
 વેપારએહનો કહો કયમ ચાલેજી, નામું લેખું ખાંતે નવ લહેજી. ૨

કાળ.

ખાતાવડી દીમે નદી, નદી નાણાવટની રીત ૩
 હુંડી નામે નોધી નદી, ને અમલ તરીનું ચિત્ત. ૪
 મેવા શાલીમામની, ને તુવસી રૂપ ને તાલ; ૫
 ખોડી હુંડી કયમ કામે, જેહેને બકિન શ્રી ગોપાળ. ૬

નરસિંહ મહેતાનું ચરિત્ર.

- સમરણ એવા બહુ કરે, ને પાંજે રૂકાં નેમ;
એહેવું જોઇને શેઠ એસું, રાખે છે અતિ પ્રેમ. ૫
- શામળશા જે શેઠ એતો, કહાવે છે ધનપાલ;
હુંડી નેજેં નરખતાં, આપશે ગણી તતકાળ. ૬
- મિથ્યા હુંડી કયમ લખે, જે હોયે હરિના જન;
કુડ કપટથી વેગળા રહે, ધરે શુદ્ધ પાવન. ૭
- માહોમાહે વિચાર કરતા, આત્મા ખેલુ જનમ;
* * *
- જાત્રીજ ખેલુ કરે વિચાર, શામળશા ન મળ્યા નિરધાર;
રૂપાં પાછા મુકી નિશ્વાસ, કામ ન થયું ને મન ઉદાસ. ૮
- અંતરજાગી દીનદયાળ, તતક્ષણ તાંદાં થયા કૃપાળ;
શીવર સુંદર દારકારાયે, જાણ્યુંરખેહુંડી પાછી ફરીજાયે. ૧૦
- નરસાયે દીધું મુને કાજ, વાર લાગે તો મુહુને લાજ;
તતક્ષણ પ્રકટ્યા ત્રિજોવન બૂપ, શામળ પારખ સુંદર રૂપ. ૧૧
- દીગંતો મોટો ધનપાલ, તેજ ઘણું ને તીલક વિશાળ;
પારખના સરખી પાઘડી, કહો પ્રભુજી કયમ આવડી. ૧૨
- નેત્ર વિશાળ ને ભીનિવાન, ત્રિજોવન માહાકો નહિ સમાન;
મૂકતાફળ કાને શોભતા, મુખે તાજોત અતિ ઓપંતા. ૧૩
- અણીઆણું નાક શુક સમાન, બ્રહ્મદી સોહે આકાર કમાન;
નીચી તાપ ને સુંદર ઢોલણ, તતક્ષણ શીવી લાચું કોણ. ૧૪
- કાને કુંડળ જ્યોત પ્રકાશ, કુંડે પછેડી બેહુએ પાસ,
નીચા છેડા લટકે કણા, સોહે ગાહડી નહીં કાઈ મણા. ૧૫
- વેદ વીંટી કર નંગે જડી, તતપર કાણે આણી ધડી;
મોટી હુંદ ને તેહવી ચાલ, ચરણે ચમકે મોગ્ગં લાલ. ૧૬
- ખમે દોત ને નીચી ચાલ, રૂપ શોભાવ્યુ શી ગોપાળ;
લેખણ એક ખોશી છે કરણ, કયમ શીખ્યા એવા આચરણ. ૧૭
- લડસડતા ચાલે છે નાચ, પારખની પેરે તાખે હાથ;
પાણેતર છે સંગ ખે ચાર, કો વહી કો કાચળી ધરનાર. ૧૮
- નરસં કારણ ધરીયું રૂપ, કમળાને કહે વૈકુંઠબૂપ;
જેમ હુંડીવાળા પાછા વળ્યા, ચૌદાને નાકે જઈ મળ્યા. ૧૯
- આવતા જોઇને અરથી બેહ, વિચાર કરવા લાગ્યા તેહ;
ફરી ફરી ચામ્યા આપણુ સહી, આ પારખ કો દીડો નહો. ૨૦

વિશ્વનાથ જાની.

<p>આ પારખ કો દીસે છે નવા, ચૌદાંસધળાંનેઈનેઈવળ્યા, ઉતાવળા નેઈ પૃછે જેમ, કહો શેઠ તમે કાલાં વમે, વળના શેઠ બોલ્યા વચન, વાસ હમારાને શું કરો, મનક ઘૂણે ને કર ધમે, તેણે ત્યા કીધું ઉતપાન, લખી દુંડી શામળશા નામ, ઘેર ઘેર દીકું ધું પૂઝતા, પણ મનમાલાં મોટા મંદેદ, તીક્ક તાલ ને કીર્તન કરે, તમે દીમે મોટા ધનપાલ, સુખી વાણી એવી પ્રકાશ, અને ભાષ્યો કા ગતાવળા, શામળશા તે મળગે આહા, અરથી મન ગયા રંગીયાન, દુંડી લદને આગળ ધરી, મોટા તે ચૌદાના લોક, શામળશા તે મદારું નામ, હરિજનવિનાકાનવઓળખે, શામળશા છેડે ગાદી, શેઠ ઉભા રૂપેઆ ગણે, માહોમાહે થવા રંગીયાત, કાગળ વળના જાળે લેઈ, પ્રીતમ કરવે વેડેપાર, ફૂજન લોકે કથની કથી, જે વાર તમને જોઈએ જેદ, અદગનિશ પત્રની જોડે પાટ, તમ આધારે રણા હું અમો, એક કાણું વિસગના નથી, અરથી જેદ થવા વદાય,</p>	<p>તનદાણુ રવા ઉભી પૂછવા; શેઠ આવાં કયાંથી નવ મળ્યા. ૨૧ પારખ મધુરે હસના તેમ; અમ સામું જોઈજોઈશું હમે. ૨૨ ચિનાતુરદીમે છે તમે મન; કાલ હોય તે મુખ ઉચરો. ૨૩ નરસં કો જૂનેગદ વમે; રૂપેઆ લીધાં સેં સાન. ૨૪ જોઈજોઈયાકયા આપું જામ; શામળશા નવ થાએ જના. ૨૫ ભક્તજન કહાવે છે તેદ; તે મિથ્યા પરધન કયમ હરે. ૨૬ કહો કંઈ શામળશાની ભાળ; પારખની પેરે કીધું હાસ. ૨૭ જા મારે થાએ આકળા; લાવે દુંડી જોઈએ કાલાં. ૨૮ કાઈએક ત્યાં દીમે છે વાન; વાચીને બોલ્યા નરહરિ, ૨૯ નરસંના રૂપેઆ ગેક; જાના વચીએ આણે ગામ. ૩૦ ભુડી દુંડી નરસં કયમ લખે; દીકે દાદાદી થે આંખડી, ૩૧ પારખી લીધા બેદએ જણે; મહેતાજની પછી વાન. ૩૨ મેરેતાજને કેહેજો નેઈ; તમ કરજો જેમ વાધે દાર. ૩૩ અમ તમવચે કંઈઅનરનથી; અમ સરખું વળા લખજો તેહ. ૩૪ તમ અરગે માણુ છે દાર; એમાં મંદેદ ન ગાખમે તમે. ૩૫ થણું શું કડીએ મોહિ કપી; આલ્યા ત્યાંથી નમીને પાંચ. ૩૬</p>
---	---

ધન ધન રે સંગતિ સાધુની, સંભારોને ગત વિધિની;
મેહેતાની સંગત પામીએ, હરિ દર્શનથી દુઃખ વાગીએ. ૩૭
સંગત સાધુની ક્ષણું એકજેઠ, અક્ષય સુખ પમાડે તેઠ;
સાધુ સંગતનો જે મહીમાય, સદસ જીવ્યાએ ન કહેવાય. ૩૮
અરથી હોંડયા કરી પરણામ, નૈ પોહોત્યા પોતાને હામ;
કાગળનું કલું જે શેઠ, કામ થયુ ને પોહોત્યા રેઠ. ૩૯

વસણ.

રેઠ પોહોત્યા અરથી બંને, આળ્યા જુનાગઢ માંહે;
આનંદ મનમાહે આણી, આવી નમ્યા મેહેતાને પાએ. ૪૦

6. Satisfaction.

વેહેપારીનાં સર્થો સહુ કાજજી, મેહેતાનીસંગતે મળ્યા મહારાજજી;
હુંડી નાણું પામ્યા ગેકજી, કીધી જાત્રા શમ્યા સહુ શોકજી. ૧

ઢાળ.

શોક શમ્યા સહુ મન તણા, રજા માસ એક દારામતી;
પછે જૂનાગઢ માહા આવીયા, ને કહી મેહેતાજીને સહુ ગતી. ૨
પ્રસન્નવદન દીદા બંનેના, મેહેતે મનમાહે લહું;
શામળશા તે મળ્યા દીસે છે, કારજ પણ દીસે થયું. ૩
કુશળ વાર્તા પૂછી મેહેતે, તે વારે કહી માઠી વાત;
શામળશા તત્ક્ષણ મળ્યા, આપ્યા રૂપેઆ સો સાત. ૪
વાંચી હુંડી તમતણી, ચાપી રહીયા સાયં;
ધણુ વાહાલા છો શેઠને, તમ ઉપર અતિ રળીઆત. ૫
મુખ વચને જે કાહાવીયુ; તે કહું સર્વે કથી;
વારંવાર એમ ઉચાર્યાં જે, મેહેતાશું અંતર નથી. ૬
રોમાંચિત મેહેતો થયા, નયણે ચાલી આસુ પાર,
શેઠ માહારો દયાનિધિ છે, રાકની કરે સાર. ૭
હું વાણીતર રંક એહેનો, કૃપા રાખે જેઠ;
લાડ પાણે દીનના તે, લક્ષણ મોટાના તેઠ. ૮
આજા આપી વહેપારીને, ગ્રહી કરમા

કીર્તન માડ્યુ પ્રેમમું, સમર્થ શ્રી

વિધનાથ જાની.

વસણ.

સંચ જુઓ સસરાનણા, મણા નથી કાંઈ સંગ;
લગમણા થઈ આવીયા, વાર નાનમાં રહેશે રંગ.

૧૨

કંકરું.

આ રથ જો રજાયામણો, સુણ મંદરી,	ભાવ્યો કટકા વીણ, ઘેટેલી કાણે કરી. ૧
જળદ નિજો બે બાપડા, સુણ	એહેના ખેડુને ન થડે રીસ, ઘેટેલી. ૨
સુપન ગાંડી દોસની નથી, સુણ	નદી રખતીઆં બે ચાર, ઘેટેલી. ૩
ચંચલણો જુઓ કોયળો, સુણ	દોડે છુવસીના દાર, ઘેટેલી. ૪
કામિની રથે કાંઈજે નથી, સુણ	અહીં આવ્યાનું શું કામ, ઘેટેલી. ૫
પુરુષનાં મુખ નહીં રહે, સુણ	મહિલા કયેમ રહે મામ, ઘેટેલી. ૬
વેણુવ વેરાગી ધણા, સુણ	એ શાદાને તેડ્યા સાથ, ઘેટેલી. ૭
ટોપીચાળા ચોક બેસશે, સુણ	તે વાર દસશે નાગર સાથ, ઘેટેલી. ૮
કોટે કટકે કાંઈ બાંધીયાં, સુણ	તરણાં જો બે તાલ, ઘેટેલી. ૯
અંગ ચક્ર શું ચીનયાં, સુણ	જોબે સરસ રસાળ, ઘેટેલી. ૧૦
ચંપુટ જો સોદામણ, સુણ	તેમાંહાં મૂર્તિ છે એક, ઘેટેલી. ૧૧
તે કને મેહેતો માગશે, સુણ	વાર મળ્યો વિવેક, ઘેટેલી. ૧૨
પડ્યું છાપરું છાપરું, સુણ	હિતાયાં અભિરામ, ઘેટેલી. ૧૩
હરિપ્રસાદે બે બળદીઆ, સુણ	તેહેને નરખે આખું ગામ, ઘેટેલી. ૧૪
પછે કુંવરબાઈ બેટી મળ્યાં, સુણ તાનજ;	સળજો દિમે સાજન, વિચારો વાનજ. ૧૫
પિતા પ્રાચે પુત્રી કહે, સુણ	કેવી પેરે રહેશે લાજ, વિચારો. ૧૬
પુત્રી પ્રભુ સંજારીએ, સુણ કુંવરી;	સમરથ વૈકુંઠનાથ, ઘેટેલી કાણે કરી. ૧૭
તે આપણથી અગમો નથી, સુણ	સુખે કમો સંકુ સાથ, ઘેટેલી. ૧૮
કોણે નિર્ધારિત વચ્ચું, સુણ તાનજ;	પુત્રી પુણે શીય, વિચારો વાનજ. ૧૯
અદાયાં ગુહનું આવનું, સુણ	તાંદાં જગત જગદીય, વિચારો. ૨૦

૭. The Mother-in-law's list.

પુખ મરડીને સાસુ બોલ્યાં,	વામા કરો વિશ્વાસ, વડજ. ૧
કામળનો કયલો તો કીજો,	જો જુની દોષ આય, વડજ. ૨
મોટે મોટે નામદર બોલી,	લખાવનાં શું ભય, માલી;
કંકો કામદ ખરચ મયે,	અધિક નવનવીયાવ, માલી. ૨

નરસિંહ મહેતાનું ચરિત્ર.

<p>વડસાસુ કહે રેહ રેહ છાની, તે કાગળ મેહેતાને આપજો, લખો પડીકાં કુંમકુંમકેરાં, નારીકુંજ નાના વિધનાં, ગેટ શણીયાં સાળુ સાવટ, પામરી ને પટકા પછેડી, શોક લખો દશ ચરમાકેરાં, કમખાકાપડાંધણેરાં જોષએ, સહસ્ર મોર સુનાતી, વીશ મણુવાંકડીયાં જોષએ, ખીરાદક મશકું ને મોળીયાં, તાળં ને ટપકે સુરંજે, જેહેને જે ગમે તે લખાવો, પછે પોશાય તેહેવું કરજો, જો મહેતા માથે દરિ છે, મહેમેફ કરશે જોતાં, નણુદીકહેસહસ્રમજી મખાવ્યું, લખ્યાથી મેહેતો નહિ ચૂકે,</p>	<p>હું રે લખાવું લેખ, વહુજ; વિગતે કરી વિશેષ, વહુજ. ૩ પટોળાં દશ વીશ, વહુજ; આપશે શ્રી જગદીશ, વહુજ. ૪ છાએલ લખોસેં ચાર, વહુજ; બહુ મૂલ્યનાં સાર. વહુજ. ૫ મોલેરાં પંચાશ, વહુજ; લોક કરે સહુ આંશ, વહુજ. ૬ શ્રીકૃણલખો સેં સાત, વહુજ; મળશે નાગરી નાત, વહુજ. ૭ મગીયાં અમરી ધાટ વહુજ; નિખીં લેજો નાટ, વહુજ. ૮ એટલું જોષશે આજ, વહુજ; જેમ ધરને રહે લાજ, વહુજ. ૯ તો તાં શાહાનો વાક, વહુજ; આવેનહિ આડોઆંક, વહુજ. ૧૦ ભૂલ્યાં ખરા નિરવાણુ, વહુજ; લખાવો વળીએ પાહાંણુ, વહુજ. ૧૧</p>
--	--

10. From the હારચરિત્ર.

૧.

<p>હો ઘેહેલા નાગરા ન કીજે વાદ; જો વૈષ્ણવ નામ ધરાવીયુ તો, લક્ષ્મીને બકવું કરું રે, પંચમુખે પંચવચ્ચ તણને, શુકદેવ દુર્વાસા વ્યાસજી, નટુઆની પેરે તું રે કરાજા, શ્રીકૃષ્ણ સ્વામી સર્વનો રે, માધવાશ્રમ કેહે એ સંન્યાસી,</p>	<p>વટવાનો શો વ્યાદ. ઘેહેલા. જો લક્ષ્મીવર માહે લીન; સંધરો સદા કૌપીન. ઘેહેલા. કરતા ભગુઆ અંગીકાર; ગાય હિંદાડો શૃંગાર. ઘેહેલા. ભાઈ લક્ષ્મીનું એ છે રે કામ; નથી ભિન્ન કેશવરામ. ઘેહેલા.</p>
---	---

૨.

કોણ દાકરને વિનવું વિકલા, કમળાના નાથ મનશું વિચારો;
ત્રૌપદી લાજને કાજે આઝ્યા દરિ, દુઃખ પામે કેમ દાસ તાદારો. કોણ.

વિવેનાથ જાની

પ્રકટ થયુ નામ ભૂતલ વિરેભૂધરા, નરસૈયાનાથ એહેતું ખીર કહાવો;
મંવક મંકટ ટાળીએ ત્રિકમા, તો તમો નાથ લલા રે લાવો કોણ.
લોક દેખે સહુ, કૌનક કંઠે પાડ, મંડળિક મદલચો ફર જૂએ;
નરસૈયાના પ્રભુદાર એક આપીએ, જોગીઓના બળ, શાંત થાયે, કોણ.

૩.

હાગના આપે રે, મેહેતા તુંડને સંન્યાની શાપે રે. ટેક.
પુરી ભક્તિ વિના બૂલ્યો ભગ્યો, શવ જંગમજો વાલો રે;
ધણા દિવસ છાતું દંભ ચલાવ્યું, આજ કંઠે સાલો રે. મેહેતા.
પગતપરજીવ પરમેશ્વર, તે રહ્યો વિશ્વ વ્યાપી રે;
તે સાથે તાહારે મૈત્રી શાની, રજેતું જાતો નામી પ્રકાસી રે. મેહેતા.
તુ રામની નિદા કરે ને, ઘેહેલા ગર્વ ગ્રામે રે;
ભામ લણે, તો હાર જડે, મુખ રામજી ભાખે રે. મેહેતા.

૪.

હસ્યા મુડુંને શાપ ન લાગેરે, હાર્યા દુર્વાસા આગે રે. ટેક.
અમરીપ (મામે ક્રોધ) કરી, ગાડુઓ થૈને ગાડો રે;
ભક્ત મહાત્મ સુદર્શન ધાયું, કહેવો જોગી નાદોડો રે. હસ્યા.
કરી સંન્યાસી શરણે આવ્યા, ભક્ત મોટા કીધા રે;
અમરીપ કારણ કૃષ્ણજીએ, દસ જન્મ લીધા રે. હસ્યા.
ગજ તો ઘેહયો થયો તે, સિદ્ધ જોગીએ જાણ્યો રે,
નરસૈયો કહે નિષ્કળ ન જાણે, મેં કૃષ્ણ વિખાણ્યો રે. હસ્યા.

૫.

હસ્યા તુંડને હાર વિચારે જડશે, મેહેતા તુંડને વિપન પડશે રે. ટેક.
તું પાધરી બાધે ખુણાઆલી, ઝીલીણા જામા પટકા રે;
જો સાસુ જોઈ આખ નચાવા, કરે હાથના લટકા રે. હસ્યા.
નગર લોક માણું તે, લંપટ દંભ બેખ ધારી રે;
તેં કંઠે હાથ ધરી, નચાવી પારજી નારી રે. હસ્યા.
હેલા હાર મંગાવો મેહેતાજી, ક્યાં છે દેવ ગોરાસી રે;
મડગાક કંઠે મેં ધરીનું સાકું, પડે નાખીશ મારી રે. હસ્યા.

૬.

હોતો તાલાજે ભરોસે વાદ વલુલો, મહાગ શામળાઆ છુ સુધો રે. ૨૬
મંડળીક મુજને મારજે તો, લોક હસાગત યાશે રે,
માદારે તો કાઈ જાન નથી, તાહારુ બીગદ જાશે રે. હુંનો.
પ્રલવાદથી હિરણ્યકશિપુ હાર્યો, અમરીપથી દુર્વાસા રે,
તન નરસંયાથી મંડળીક હાજે છે, તાહારી મુજને આશા રે. હુંતો
સંન્યાસી વૈરાગી વિમ્બય બોલે, એ વણા ને હું એક રે,
ભણે નરસંયો આવ વાહાવા, હાવુ વળ્યો છે છેડ રે હુંતો.

૭

હો ગુણવતા નાગરા, ન કીજે હરિયુ ગર્વ રે,
તે હાગ આપે નહીં, તે સુકૃત બોયુ સર્વ રે હો
હડે દાનન પદ્મી પામે, તે ગહે થોડા દાળ રે
તપમ્જે વરદાન આપી, પત્રી હિયામે ગોપાળ રે હો
હિરણ્યકશિપુ રાવણુ હડે ગયો, હડે ગયો દુર્યોધન રે,
અકળ સ્વરૂપ શું અટક સાહની, તુ માર મમતા મન રે હો
કમ વાગ વાળ તાહારી, હરિ ભળ્યા જમ તમ રે,
અટપી ગત ગા (ગોપાળ) કેહે અહભૂતાશ્રમ રે. હો

૮.

(એક અવ)નીધગ, દેવ દામોદરા, હજુ ગુણતોરડા, કવણુ વાણી,
શુક સારદ, નારદ નિ)ગમ હરી અવિગતિ મતિ નવ જાણે જાણી, એક
વિશ્વપાતક તુ (પ્રભુ સહાય કરી, દાળ ફેરા ગર્ભવાસ ફેરા,
શરણુ છો શ્રીહરી, દાસ જાણી કરી, અન્યથાવ (કોઈ ન)હિ અનેરા એક
સગણુ સારંગધર, સુદગ ગુલમતિ, વિનતી લુગપતિ સુણો રે સ્વામી,
મંસાગ પાર છંતાર કરણુનિધિ, (ગોવિંદ ગોપાળ ગરડ)ગાની એક.
નંદના નંદ મુકુદ મુરલીવગ, ગોકુલચંદ ગોવિંદ ગોવાળ,
ભણે નરસંયો સાહાય કર શ્રીહરી, દાન જાણી પ્રભુ લીજે મંલાળ એક

૯

શ્રી રધુનંદ મતિમદ હું માનની, દાનની શુધ દાળો રે દેવા,
માનનાસ્વાદ નેવાદ કરી બોલીએ, જુલીએ રામજી તોરી સેના શ્રી.
અકળ અવિનાશ પ્રકાશશુધકીજીએ દીજીએ દર્શન ગમ રડા,
તાહગનામતુ નાવકુ દલાર કીધુ નહીં, તે નર ભવ જળ માહે બૂડા શ્રી

વિશ્વનાથ જનની.

આત વિભીષણુ ગ્રેમ વિચીક્ષણુ, અંજની સુત તુલમી રે દાસ;
ભીમ ભણે જેણે રામનવ ઝોળખ્યા, તે પામીયા માતનો ગર્ભવાસ. શ્રી.

૧૦

દેવાલકનચાઇતે કૃષ્ણ કાઢાવાસદા; આજ મામ મુકી કં નંદકાકા;
ઇદ્ર વૈભવ મુદામાને તે આપીયું, આજ કૃપણ થયો કં રેવાહાલા ? દેવા.
નર્કાસુર શિશુપાલ જરામંથ જીતી, લેહાના તે બંધ છોડ્યા;
પ્રલંબ બકાસુર તરણુ તે તારીયા, દેશી ને કંસના કંઠ મોડ્યા દેવા.
ભાવે કલાવે જેણે તું ઉપામીયો, તે જનનીગર્ભ ન આવે વળતો;
ભણે નરસંયો મેઘ તું માંધવા, રાખ બાળકને આપ બળતો દેવા.

૧૧.

મેહેતા રામનું લીજીએ નામ નામ તેણે ફૂટીએ રે;
એ તો કૃષ્ણથી ન સરે કામ, મિથ્યા તાલ ફૂટીએ રે.
નિર્મળ નામ શ્રી રામૈયાનું, પીતા પાનક જાયે રે;
રામચંદ્ર લે નામે ગાયો તો, મોઢા જવાડી ગાયે રે. મેહેતા.
ગજવયોચન દળાહળમોચન, દીનાનાથ દયાળ રે;
રામ મુકી મેહેતા શું ગ્રહે, ગોવિંદ ગોવાળ રે. મેહેતા.
સીનાસ્વામી અંનજનમી, નામે ભવ નિગતા રે;
રઘુનાથાશ્રમ કહે નરસંયા, માગ રામજી પામે દાર રે. મેહેતા.

૧૨.

તાહારો રેહવા દે લગુઆ રામ, રામનું મગતી વખતે કામ,
અમો નવ માનીએરે.
કેય પળાય ને આખ ગળાય, શ્રવણે સાભળનારેહીએરે;
લવ લવ વાધે આનની જે, તે વારે રામ રામ કહીએ. અમો નવ.
જનમનો લેગી કુંડુંબ વિલેગી, બોઈ બેરો ધણીઆણીરે;
ધરણી ગઈ તે વાનરે આણી, રામની ઉપમા જાણી. અમો નવ.
ગીયો છળીયો ને છોગાયો, ગોવાળો વૈકુંઠગાય રે,
ભણે નરસંયો એરેવાને મુકી, તાહારાગમજીને કામુગાય અમો નવ.

૧૩

નરસં દાર મેગાય, તાહારો રામજો સુનો જગાય.
કોષ કરી બોલે પરધાન, મેહેતાજી ઉતર્યુ અભિમાન. નરસં
વાદ કરના ચે વડી વાગ, દબ્યાલંપટ નાગર નાખ્યો દાર. નરસં

નરસિંહ મહેતાનું ચરિત્ર.

તું સંન થઈ જગતને નમે, પરનારીમું રંગે રમે. નરસૈ.
વેળુવ થૈ વલુસાડયુ ગામ, હાલું નહીં નાહાતું કામ. નરસૈ.
મંડળીક રાય રીસે ભરાણે, મરણુ માથે આપ્યું જણે. નરસૈ.
વડી વારનો માળા માગે, તાહરો શામળો શે નવ જાગે. નરસૈ.
તુહને લોક હસારત થાશે, હવડા તાહા વહાણુ વાહાશે. નરસૈ.
બાલ્યો પ્રધાન કરી રીસ, વાહાણુ વાહાતે છેડુ શીરા. નરસૈ.

૧૪

શામળીઆ થુ સુતો સોડ તાલી રે,
મે તો દુભણુ કાઈ નથી જાણી રે શામળીઆ.
સમોવડ સાથે ગોબીએ, દુભાતા જગદીશ રે;
કીડી ઉપર કોહાડો, હું રાક ઉપર શી રીસ રે. શામળીઆ.
વૃન્દાવન દુમ શીતલ છાયા, જમનાતટ મુગંધ સમીર રે,
રાધીકાજી પગ તલાસે, ઘણું ઉધ્માશામશરીર રે. શામળીઆ.
બ્યમ જગ્યા દ્રૌપદીને કાળે, હાથીની કીધી વાર રે;
જરાસંધને જીતી મુકાવ્યા, રાજા વીશ હજાર રે. શામળીઆ.
માનીતીને કારણુ લાવ્યા, પારિજાતિકનું ઝાડ રે;
નરસૈયાને હાર આપતા, કીયો ચંદ્રશે પાડ રે. શામળીઆ.
વસુદેવ નદ પ્રતે મુઆ તો, હું ઉપર શો કોધ રે,
જણે નરસૈયો વાહાણું વાશે, જાગ જાદવ જોદ રે. શામળીઆ.

૧૫.

શામળીયો તાહરે વેહેરે સુતો, તું તો વિષે રસમાહા સુક્યો. શામા;
ન્યા વિવધ તાહા વિજ્યુ નહીં, એમ વદે વેડ પુરાણુ રે;
રામ તજ જેણે વિષય સેવ્યો તેણે, પુરુષ થકોય હાણુ રે. શામ.
મનકાદિક સંકર શ્રી નારદ, શુકજી સનક મુજાત રે;
ગૌર મુની કપીલે ગાયો, નિર્મળ શ્રી રઘુનાથ રે. શામ.
નારાયણને નિદા નથી, નરસૈ કરી જો વિચાર રે;
પ્રસાદપુરી કેહે સાચે હરિ સુતો, જેવારે તે ગાયો શણગાર રે. શામ.

૧૬.

દેવા ભક્તિ વહાલી, તુહને ભક્તિ વહાલી, વેકુંડી ભોમ્ય આવ્યા આલી;
અખીલ સ્વરૂપ તું દેવને દુર્લભ, ગોપીયાએ ગજે બાલ્યા ધાલી. દેવા.
શ્રી મુખે કહે તુ ભક્ત આધીન છુ, દાસને પ્રાણુની પેરે રાણુ,
સરવતી સાહે કરી રે તું કૃણુજી, ચાકું કઈ કર્મ માનુ શુ ભાણું દેવા.

વિશ્વનાથ જાની.

ભક્તિ માટ જમોદા ઘેર આવનયો, હંસ કુળ નાચન નાચ્યો કાળો;
ભક્તિ કારણ અમરિપ ઉગારીયો, લીધા એવનાર વાળાય વાળો દેવા.
કાષ્ટ માટે વાસ પૂર્ણ ભક્ત કારણ, દાસ પ્રદલાદને અભેદન દીધું;
નરમૈયાવા પ્રજા, ભક્તવત્સલ દરિ, દારને કાં તેં અમર પ્રીધું. દેવા.

૧૭.

ટટલે અરથ ન થાએ ઘેલા, ટટલે અર્થ ન થાએ;
આહ માસ વળવળે અર્પયો, પાણુ મેઘ પાણી ન પાએ. ટટલે.
સાચીસેવા વિનશમમજે નહી, જાડી તાહરી પ્રીત રે;
આપણીયે હરિ દાર આપમે, હોય જોગ સાખ્યાની રીત રે. ટટલે.
વાયુનું શોધન દરીરનું શોધન, ઘટ ઘટ મારગ પરખો રે;
અલભારનિ કટે નરમૈયા; તું જોગી યા અમ મરખો રે. ટટલે.

૧૮.

અમ્યોં ભોગી રે, જેહેનું પૂર્ણ પાપ હમે તે થાશે જોગી. અમ્યો.
જટા ધરે ભુગદીય મજે તો, વડ અનિ કાશે રે;
દંડ ધરે દીનાનાથ) મજે તો, અંધ જે તે જાશે રે. અમ્યો.
દંડ(વને દયાળ મજે તો ભોરિંગ ભોમે) કોટે રે;
ભરમ ચક્રાવે ભગવાન મજે તો, (ગર્હભ ધૂળે કોટે રે) અમ્યો.

8. Ratanji (c. 1625-1680 A.D.)

He was the son of Haridas and a resident of Bāglān in Nasik district. His two poems are **વિઘ્નશી રામનું આખ્યાન** and **દ્રૌપદી ચીરહરણ**. The former is quite interesting and is fairly popular.

From **વિઘ્નશી રામનું આખ્યાન**

The Supreme Sacrifice

કડવું ૧૬

કૃષ્ણ કહે રે ભયો પારથ, તે મુકયો હવે ગર્વ,
 દત્તમેંતે માન તણયુ, કૃષ્ણે જાણ્યુ સર્વ
 કૃષ્ણે ત્યાહા વિચારીયુ, હવે કરયુ પ્રયાણુ,
 નગર માહે પડી આવીયા, એક સ્થાનકે નિગવાણુ
 અર્જુન તુંતો શિષ્ય થા, હું ગુરુ થાગિં જાણુ,
 વિઘ્નશીનુ સત્ય તુજને, દેખારું નિરવાણુ
 કેઈ કાળના જોધી ચયા, ને કંપે દેહી દયાળ,
 દંત મુખમાએ નહી, પણ વદન જ્યોત રસાળ
 દાદશ અંગે તિવડ કીધા, ગીપણુ ગ્રંથુ દાઘ,
 વિઘ્નશીને મદિર આહી, આવીયા શ્રી જગુનાથ
 કંકે માળા રદ્રાક્ષની, ભાલે આડ વિશાળ,
 વિઘ્નશી એવુ દેખતા, અણે લાગ્યો તત્કાળ
 ભક્તિ અસ્તુ કહી જાલે, દીધો આશિર્વાદ,
 મન્ય ધન્ય તું વિઘ્નશી, હરી તેજનો પ્રસાદ
 વિઘ્નશીએ જોળખ્યા, આપ્યુ ખેસવા આસન,
 અર્ધોદિ પૂજા કરી, જિભો રહ્યો ગજન
 આજણુ વળતુ બોલીયા, અમોમાગવા આબ્યા દાર,
 જહા કેવળ તુને મળશે, સાબળ તુ દાતાર
 ધર્મસાત્ર ત્યા મુખે બોલે, દાન કેરી સામ,
 ચાર વેદની પની લાગી, એમ બોલે વૈકુંઠનાથ.
 રામ ત્યા સંતુષ્ટ થયો, પ્રભુ કથુ માગો દાન,
 જે માગો તે આપીએ, પડી બોલ્યા શ્રી ભગવાન

મેં સયકન્યાપરણાવી છે, કાંઈ ન આપ્યું
 પુત્રી વળતી એમ કહે, સાંભળો તાત, વ
 ઘન તારૂં સફળ હોય, મુજ ઇચ્છા પુરે :
 મારૂં વચન તું પાળજે, મારા પિતાજી વિ
 ધર્મશીળ જે હોય રાજ, સખજો મહા જીવ
 તેને મસ્તકે હું રમું, તુને ધર્મ યાચ અ
 પૃથ્વીનારાજનેઈઆવ્યો, પવિત્ર ન દીડા ?
 પવિત્રમદાળજાનઅતુરો, વિશ્વંશી તું .
 રાયે એવક તેડીઆ, વેગે લાવો ર
 મારૂં મસ્તક કાપીને, આપીએ બ્રાહ્મણુ દ
 બ્રાહ્મણુ કહે રે પુત્ર સ્ત્રીને, તેડા આણે દ
 કરવનલખનેબેદુજભુકાપે, તો આવે મારે દ
 સ્ત્રી પુત્રાદિક તેડીયાં, પછી રાયે કીધું રના
 રદન કરતાં કાપશે તો, લેઈ નદી નિરવા
 જૈમિની વળા બોલીયા, સાંભળ જન્મેજન્મ ર
 કૃપા અર્જુનને કહે, મુજલકતનો લેમદિમ
 સત્ય તેનું જ્ઞેઈ કરી, અર્જુન લાગ્યો ચ
 સ્વામિ મુજને કૃપા કરીએ, ગર્વ પામ્યો મ
 રાજાએ મંદિરમાં આવી, સ્ત્રી તેડી તે વા
 બ્રાહ્મણુ આવ્યા માગવા, મુજ મસ્તક લેવા સાર.
 કરવન આપ્યું હાથમાં, રાણી વિચારે મન;
 બીજનું અદીનદી મળું, એ આવીયા જગજીવન.
 કોણ અપરાધ મેં કર્યો, તે સ્વામિ દીનદયાલ;
 મારૂં મસ્તક તણને, તમે માગ્યું સિદ્ધ બુપાજી.
 સ્વામિનું રહેવા દીયો, મારૂં મસ્તક કાપો સ્થામ;
 મુજ આગળ સ્વામી મરે, તમને ન ધટે એ કામ.
 રીમે બ્રાહ્મણુ બોલીઓ, મળી લગાડી રાય;
 શુદ્ધ મને આપે નદી તો, કદ નિષ્કળ યાચ.
 રાજા કહે રે મસ્તક આપુ, શુદ્ધ મને કરી સ્થામ;
 દામા કરીને લીજીએ, કીજીએ તમારૂં કામ.
 રાજાએ નવ પુત્ર તેડ્યો, સ્ત્રીને તેડી સાય;
 મેં મસ્તક કાપીને, કરવન આપ્યો હાથ.

વિભિંશી ગાંતવું આખ્યાન

તાઃ મન્તક રહેવા દે, એમ બ્રાહ્મણોત્તેઓ આજ,
 તારા કુંવરનું ને આપે તો, સરે માઃ કાજ
 એનું મન્તક સુદર દીમે, પુત્રીને ગમે માઃ,
 માટે તારૂં રહેવા દે, મુને આપ એ નિરધાર
 કુનર કહે રે માઃ મન્તક, લીજીએ પ્રભુ આજ,
 એ ચક્રી ત્યાં શુભલુ, જે આવે બ્રાહ્મણ કાજ
 કરવન વેગે ઊંચલ્યુ, માત પિતાએ તેણી વાજ,
 ગાળકેરા મન્તક ઉપર, મેલીયુ તે નિરધાર
 પચ બાર મુવર્ણ કુંવરપર, મેલીયુ તેણી વાર,
 દેવ સર્વે જીવ્યા, તન તાપ થાય અપાર
 દિવસે તારા પડે વૃદ્ધી, રધિર વરસે મેલ,
 ચંદ્ર સૂર્ય તપે નાડી, દિગ્મૂઢ થયા સહુ તેલ
 ગાય નાખ્યા વાઠરૂ, રતન મેલ્યા બાળ કુમાર,
 શેષ ધરણી નાખી રબો, ચૌદ લોક થયા કપાર.
 ચોદિશા ભયકાર દીસે, અગ્નિ તપે રમશાન,
 પવન વાયે ઉડે મદિર, આપે પુત્ર શિરનું દાન.
 નગર કોલાહલ થયુ, ને વ્યાકુલ થયા સહુ લોક,
 દેવતા વિમાન ગેમી જીએ, અતરિક્ષે અનેક
 દુઃખ કહેરે જીએ અર્જુન, કેવા ભક્ત છે એલ,
 અર્જુન બહી ચર્ણો લાગ્યો, નેન વહે મેલ
 દર્શયુ કાટે કાએ અર્જુન, દુખ નહીં સંભવાય,
 બાળકને પધ દેખતા, મુજ દીસે અગ્નિ થાય
 ત્યાગે કરવન દનખાયુ, ને હેઠાયુ ગિરા એલ,
 અર્જુનને સત દેખાડ્યા, કારણ જગુ તેલ
 પીતાગરે માયુ મહેલી કરીને, મેહેલ્યુ સુવરણ થાન,
 ચંદ્રને અર્ચનિ આપ્યુ, લીજીએ જાહ દયાન
 પીતાબર વિષે ઉધાડ્યુ, તો કુલ કેરા હાર,
 ગજ મને શુભે છે, તો અમો જાગે નિરધાર.
 એ પુષ્પને હુ શુ કઈ, મારે મસ્તકનું છે કાજ,
 પુષ્પવત હુ દેખાયે, સાભળ કહું મહારાજ
 ગજ તે છુદ્દ ફેગી, પુત્ર આણી મેહેલ્યા સાગ,
 ચેહેવા ના જી હોત તો, હુ જાચન નહીં નિખા

દેતો હોયતો આપ મન્તક, નહીંતર જાડીધુ જાણ;
 રાજા કહે આપુ છડી દવડા, ગ્વામી મારિગપાણ.
 આઠણ વળતો બોલીએ, સાબળ ગય વચન;
 વાડામા જઈ હાંક મારેતો, આવશે તુજ તન
 રાણીએ જઈ હાંક માર્યો, પુત્ર કર વેગે સાર;
 દાવડ માત્રે પુત્ર આગળ, આવીયો તેણી વાર.
 પગે ધુધરા રણુજણે, કડે મુકના માળ;
 કાને કુંડળ ગોલના, દીમે તે તેજ ભુષાળ
 રાજાએ કુંવર નીરખી, મન જાણીયુ એ દેવ,
 કૃષ્ણજી હું પામીએ, પગિશ્વર અવસ્થામેવ.
 રાયે સુખેથી સ્નાન કરીયુ, કરવત દીધુ હાથ;
 કૃષ્ણનું ચિતન કરી, શિર મેલીયુ સાક્ષાત.
 કરવન શિર મેલીયુ, હરિહર ક્યો ઉચ્ચાર;
 મન્તક ગયનુ કાપીયુ, તેણે સમે ત્યા નિરધાર.
 આઠણ વળનુ બોલીયો, સત્યવાદી રાજા નામ;
 એમ મન્તક થકી માફ, મરે નહીં ત્યાં કામ.
 મારી પુત્રી એમ કહે, પ્રતિ દિન રમુ નવ એક;
 કાવે કાને જાહેને જાણું, સાબળ કહુ વિવેક.
 ગણુમે ને સાદ દિન તે, સવત્સરના જાણુ,
 તેટલા મન્તક માહારે, જોઈએ ત્યાં નિરવાણુ
 દાતા હોયતો આપ મુજને, સાસો મા કડ આજ;
 વરસ દિન નચિત થાડો, સરે સધળા કાજ.
 મુને રાય અમુકં થાય, જ્ઞાન સંધ્યા જાણુ,
 મારી કન્યા પ્રતિ દિવમે, ગમમે મન્તકે નિગવાણુ.
 એક મન્તક દિન પ્રત્યે, રમશે બાળ કુમાર,
 તેણે હું મનોપ પામીશ, દુગ્ધને પુણ્ય અપાર
 ગજા મનમા દુષ્પ પામ્યો, નવ કર્યુ માધન,
 અંનકાળ આવ્યો સદી, નવ મળ્યા જાજીવન
 શીશ કરવન મેલીયુ, રાયનુ જાણુ કદ,
 ગદગદ કંઠ કૃષ્ણજી, બેઠે સામસામી દદ.
 સંખ ચક ને ગદાધારી, ચતુષ્જ અવનાર;
 મુકડ કુંડલ ગોલના, ગાયે નિખીવા તેણી વાર.

વિભિન્ન રાગનું આખ્યાન.

વિભિન્નગીતપદ્યો મરણે, આપ્યું કેવળ જ્ઞાન;
 વેગે મરણ કાપીએ, મને મળ્યા થી ભગવાન.
 સ્ત્રીપુત્રજાને અભિલાષાં, સ્વામી દીનદયાળ;
 કૃપા કહે રે પુત્ર મારા, યાગે તું જીવાળ.
 ના વ્યાપિ હું સરણે તારે, રાત્ર્યનું નદી કામ;
 અંતકાળે પામગો, શિર દાય ગેદેસો સ્વામ.
 સ્ત્રી પુત્ર તવ દાય લીધું, કરવન તેણી વાર;
 માર જાણે ગેદેલીધું, દરિદર કયો જીઆર.
 અર્જુનને બહુ દુઃખ લાગ્યું, દળો મરણી તેડ;
 ગેત્રથી જાળ પડે સજાગું, મુદ્દ રવી નદી દેડ.
 મીરા કરવન દળીધીયું, તવ કરકડયું બ્રહ્માડ,
 મીરા હેવા મનુજી કરી, જાળ તો બુદ્ધ કૃડ.
 પેદેલું મનક હેલીયુ, મુખચંદ તેણી વાર.
 ખીજે મનક ફૂગ તથા, દુઃખ જગદાધાર.

ઉપસો.

દુઃખ ભુજાધાર રે, કરમા મને આપના.
 નેજ અનિમે જગદને, ગયને મન બહુ આવના.

કડવું રજુ.

પેદેલું મનક કાપીયુ. અનંતુ રે;
 મુદ્દ તળો નેત્રી વડ. મન ગેદેલું રે.
 પૂજે ફૂંચ પડવો, આ જાનિ નહુ જગતન. મન.
 જોનુ મનક આપીયુ. આ નિપક નહુ જગતન. મન.
 મે મે રીત વડીલ. આ પ.મમે જાન ત્વજ. મન.
 પડું મનક કાપીયુ. આ અંજના તળા આ જાન. મન.
 મનમે દીવજ ન. નીલા. આ આ મે વડી અંજ. મન.
 અંજ જાને આપતુ. આ રીત પડ કે પાજ. મન.
 નકમે જાળ ગેદેલું મન. આ જાળ કો પેદ. મન.
 આજ રીમે અંજ પડ. આ જાળ પડી મેડ. મન.
 આ જાળ અંજ રીત આ કાવ નેમ.

rati had a literature which could rank as "classical" and which was quite capable of being put side by side with Sanskrit as a means of culture and enlightenment.

He set up in his ancestral profession as a singer of tales from the epics. This profession was followed in his days by a large number of people, and they were known as *Puranis*, or sometimes as ગણપી ભટ્ટ, because in their singing they used to beat time upon a ગણર or copper water-jar. They were a great power in the land; and, wandering about from village to village, they were an important aid in educating the masses as well as in keeping alive the flame of Hindu religion and culture. Each was accompanied by a few pupils, mostly young boys, who sang songs and otherwise accompanied their leader. They were always welcome at the villages and they had no difficulty in finding suitable lodgings and food. That was the modest fee they expected; and, living a simple life devoted to music and song, they lived to a good old age. Premānand was passing rich out of his earnings during his phenomenally long life. He used to entertain his caste people freely and spent considerable sums in giving gifts to learned people.

With the desire of placing Gujarati on a level with Sanskrit, Premānand started a sort of literary society numbering quite a hundred men and women* to carry out his great dream of making his beloved language a classic tongue. And the result of it

---

* Twelve of the women, it is said, were most active workers in the cause.

is seen throughout the 17th century in a long line of poets and poetasters who had been trained by Premānand in this society. Six of these at least achieved considerable fame as writers and one of them—Vallabh, the poet's own son—has left us considerable material about the life of his great father.

Premānand's great rival and bitter antagonist was Sāmal. The latter excelled in another direction, and wrote long stories in verse depicting the social life of the higher classes. And so he affected to despise Premānand because he only translated what had already been written by the great Sanskrit writers of earlier centuries. Posterity has judged fairly between these rivals and has awarded the first place to Premānand in spite of the undoubted originality of Sāmal as a weaver of tales.

Premanand wrote voluminously and was practically engaged in writing poetry till the very end. The last work he was engaged upon was the ૧૦મું (the 10th book of the Bhāgavata Purāna) and he left the completion of this work as a solemn behest to his pupil Sunder.

There are at least 54 works claimed to be his though some are of doubtful authenticity. To these some critics add three dramas, but all are by no means agreed as to the authorship of these.*

---

*The great gap that intervenes between these (if Premānand's work) and the next dramatic writings in Gujarātī, and the absence of any earlier drama in classical Gujarātī seem to me strong arguments for believing that these are not really written by Premānand.

Premānand chose as his subjects the most popular stories from the Purānas and the epics as also from the life of the "father of Gujarati poetry", Narasimha Mehta. It is not the story he tells but his manner of telling that makes out a great writer. He knows exactly how to play upon the emotions of his audience and he passes from grave to gay and from gay to serious as his theme needs. He has a style to suit each varying mood and his words flow in a constant stream and in places often echo the very emotion they embody. This is exactly where he proves himself the master—far above any of his contemporaries. He is particularly good at depicting *vira-rasa*, the *karuna-rasa* and the *hasya-rasa*. In his battle scenes one almost hears the clash of battle. In one place in the ગુજરાતી રામાયણ he has exceedingly cleverly depicted a beautiful woman going to the ascetic's *ashram*; the metre echoes to her swift footsteps as she rushes on, bent upon conquest.*

But the strongest point of the poet is his humour. He excels in depicting all grades of humour, from the rollicking farce to the delicate rapier thrusts intelligible only to those fully conversant with the situation. The former variety is best seen in his મહાનિ આચાર્ય which sets one roaring from beginning to end. 'King Yavanāshva attacked with raging thirst drinks up a magic potion intended for his wife and becomes pregnant. He cannot hide this important fact and he behaves just like an inexperienced girl during her

---

*See below selection No. XXIII.

first pregnancy. He feels frightened and asks his queen:

આ જો આ જો મારા ઉદરમાં, ઉચું નીચું શું થાય રાણી,

ગોળા સરખું કંઈ ચઢી આવે, જોત જોતાં તે જાય રાણી,

* * * *

હું તુંજને પેરે પૂછું છું, ગર્ભવંતીને કેવું થાય રાણી.

The finer type of humour is found especially in the Mehta poems of Premānand. He has dealt with the Mehta's life in great detail and has all along made sly hits at the social customs of his caste. Among his poems none are so exquisite in their language nor so rich in humour as this series. His *સુદામા ચરિત*, too, is another masterpiece of humour.

All the three great poets of the 17th century, Akho, Premānand and Sāmal had the gift of humour but in each it has developed differently. Akho's cynical outbursts have converted his humour into bitter irony; and Sāmal's humour takes the form of brilliant combat of wits and there is also an undercurrent of cynicism at times visible. But in Premānand the humour is clear and sparkling and there is no touch of cynicism or bitterness about it. Indeed throughout all his voluminous writings we find the poet to be a happy, clean-minded singer, a person who has devoted all his powers to the service of his language and his religion and who is consequently unaffected by any worldly vices.

It is remarkable that Premānand with characteristic modesty never claimed for himself the title of *કવિ* or "poet". In fact he rather resented the title. He has said somewhere,

• • કવિ નામ ધારી નથી, ભટ્ટન અમે ભાગાતજી.

He called himself a ગાગરીઆ ભટ્ટ and his chief supporters were the masses who were always willing to listen to him. Occasionally however he had to ask the help of petty chieftains like the Raja of Indarbar, for whom he expressly wrote his નળાખ્યાન. It he was very averse to needless flattery and held his independence higher than the patronage of any prince. His whole character is finally summed up by the poet Narmad in these words:

કવિ પોતે પણ એજ આનંદ લેનારો હતો. સ્વભાવે માયાળુ, મળ-
કોડો, વિવેકી ને દુરેલો હતો. સંસાર-કીપાધિમાં હતે તે ગભરાયો નહી,
! મુઠ્ઠે રપ્તે હિલમ કરી ચંતોડયથી રહેતો. એ પોતાના કુટુંબ મિત્રમંડળમાં
થી મજા થઈ, ઠાવકા અભિમાનથી, ઠાવકા કોડિલાપણીથી રસવાર્તા
! આનંદમાં કાળ ગુજરતો હોયો નોંધએ.*

Such was the greatest poet of Gujarat, a man who was rightly named 'Premānand, because.

પ્રેમાનંદ તો પ્રેમની અને આનંદની જ મૂર્તિ હતી. એટલે તેણે આપણને
ના અને આનંદના રસમાં જ ઝબોળ્યા છે. †

A list of the works of Premānand with their dates, where ascertainable, is as follows: ‡

1. અર્ચ નીસરણી; 2. લક્ષ્મણા દરણ (A. D. 1664); 3. ઓળા
યુ (1667); 4. ચંદ્રદાસ આખ્યાન (1671); 5. અભિમન્યુ
ખ્યાન (1671); 6. મદાલસા આખ્યાન (1672); 7. અધ્યક્ષ
ખ્યાન (1673); 8. નરસિંહ મહેતાની દુહી (1674); 9. બ્રહ્મચારી
ખ્યાન (1676); 10. પાંચાશ્વમેધ (1676); 11. દ્રૌપદી દરણ

*Quoted by Bhanusukhrām N. Mehta in his *Premānand*,
Shri Sayaji Sahityamala) p 47.

† Ibid, પ્રેમાનંદ, p. 2, also see opening lines of the
the work

‡ Ibid, pp 23 ff

સ્વર્ગ નિસરણી.

- (1676 ?)*; 12. દારમાળા (1678); 13. દ્રૌપદી સ્વયંવર (1680); 14. માંધાતા આખ્યાન (1681); 15. શ્રાદ્ધ (1681); 16. મુદામા ચરિત્ર (1682); 17. શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા (1682); 18. માત્રેદ્રે (1683); 19. સુધન્વા આખ્યાન (1684); 20. રણ મત (1685); 21. નળાખ્યાન (1685); 22. હરિશ્ચંદ્ર આખ્યાન (1692); 23. દેવી ચરિત્ર (1695); 24. સુલદ્રા હરણ (1702); 25. માર્કણ્ડેય પુરાણ (1692-1709); 26. અષ્ટાવક્રાખ્યાન (1710); 27. દશમ ઝંધ (1734)†; 28. દાણુલીલા; 29. વામનચરિત્ર; 30. વિવેક વલ્લુઓ; 31. બ્રમર પગીશી; 32. સપ્તમ રંધ (or પ્રદલાદાખ્યાન); 33. રક્તિમણી હરણ; 34. સામળસાહનો વિવાહ; 35. દાદશ માસ; 36. નાસિરોત્તો-પાખ્યાન; 37. પ્રજ્વલ; 38. ડાંગવ આખ્યાન; 39. મુરેખા હરણ; 40. લવકુશાખ્યાન; 41. ગાનગીતા; 42. વલ્લભ અગડો; 43. રેવાખ્યાન; 44. ભીષ્મચરિત્ર; 45. કર્ણચરિત્રાખ્યાન; 46. જ્યેષ્ઠેવાખ્યાન; 47. રામાયણ; 48. મહાભારત; 49. રઘુવંશ; 50. હરિવંશ; 51. કપિલ ગીતા; 52. નરકાસુરાખ્યાન; 53. પાડવોની ભંજગડ; 54. દ્રૌપદી વસ્ત્રહરણ.

I. સ્વર્ગ નિસરણી.

[This is regarded by critics to be the very first of the Poet's writings. The date is uncertain.]

શ્રી ધર્મરાજને વંદન કરીને, ઝવર્ગ નીસરણી શુભ ગાવું રે રામ.
ધર્મી અધર્મી પાપી ને દાતા, વર્ણી પતિત પાવન ચાવું રે રામ.
ધન ધન રે આજ ધરણી ધર્મી, દયા કરીને દરિ મંદિર આવો રે રામ.
ધર્મરાય ધર્મપુરીમાં બેસા, વૈષ્ણવની વાર્તા કરે રે રામ.

ધર્મરાજ—

પાપી પાખંડીને જન્મકાળાંધી રે દાવો, વૈષ્ણવની રક્ષા કરજો રે રામ.

ધર્મદૂત—

પાપી પાખંડીને કેમ ઓળખીયે, વૈષ્ણવ જન કેમ જાણીએ રે રામ.

ધર્મરાજ—

પ્રભાતના પોહોરમા નાવું ને ધોવું, પુન્ય ને દાન કાઈ કરવું રે રામ.

* Some give the date as A. D. 1689

† The poet was engaged upon it at the time of his death and it was finished by his pupil Sundar.

ત્રેમાનંદ ભટ્ટ.

<p>પારકાનો છળ મરતાં પણુ ન કરે, શ્રી હરિશંકર રામરટણુ કરે નિશ્ચિન, શીળવૃત્ત ધર્મવૃત્ત, નેમવું કરે, અધર્મ હલાહલ મનમાં વ્યાપ્યો, છળ કપટ કરીને હુંટે ને હુંટે, એ એધાણે વૈષ્ણવ ચાંડાળ જાણો,</p>	<p>હરિ નામ હુંટે જે ધરતા રે રામ. તેને તે વૈષ્ણવ કહીએ રે રામ. તેને હરિદાસ કહીએ રે રામ. પર ત્રિયા હુંટે લેતા રે રામ. તેને તે ચાંડાળ કહેતા રે રામ. પાપી ચાંડાળને બાંધી લાવો રે રામ.</p>
--	---

કવિ—

<p>એમ કહી ચાર જમડા રે ચાલ્યા, પેહેલો રે કહે હું તો તાવજ ચધને, બીજો કહે હું તો વૈદ ચધને, ત્રીજો કહે હું તો જોધી ચધને, ચોથો કહે હું તો શેઠજ ચધને, એમ કહીને ચાર જમડારે ચાલ્યા, આમે તરફડે ને તેમ તરફડે, દાસ દાસીઓ છુમ રાડ પાડે, ધન દોલત એના કંઈકામ ન આવે, કામ ન આવે એનાં વસ્ત્ર ને વાગા, સગાં કુટુંબ સર્વે ટોળે રે મળિયા, તાવ કાઢવે મંજારામ વૈદજ, મહમત રાજ રડે ને કુટે, સુગંધી સુમનો ઘણા લગાડ્યા, સ્વાદિષ્ટ અન્ન મુખવાસ ને અત્તર, ચઢતો ચઢતો તાવ વધતો ચયો રે, લલના ને લાડકા સર્વે રડે, જોધીને જોધ જોવડાવો સર્વે મળી, જોધીએ ધન મકર કુંભ જણાવ્યા, કરો કંઈ દાન ને કરો કંઈ પુણ્ય, મહો કપરા છે, રાહુ આડો છે, મૃત્યુ વિદારવા મૃત્યુ જપ જપાવો, ભુવાન્તીઓ ભુન પ્રેત બનાવે, લીંછુ મંગાવે અડદ અણાવે, રાજની દાસી તો વૈદ વૈદ પોકારે, મંજારામ વૈદ તમો અર્દોજ આવો,</p>	<p>મૃત્યુ ચોકમા આભા રે રામ. રાજના હાડમા પેસું રે રામ. રાજની નાડીયો જોધી રે રામ. રાજના જોધ જોજી રે રામ. બજારે હાટ કાઢી બેસું રે રામ. રાજના હાડમાં પેડા રે રામ. હાય હાય મુખે બકતો રે રામ. રાજનો તાવ નવ કાઢે રે રામ. કામ ન આવે નારી બાળ રે રામ. કામ ન આવે હાથી ઘોડા રે રામ. કહે તાવ હે કપરા આભ્યા રે રામ. ઘણા હોશિયાર કહાવે રે રામ. આ તાવ જીવડો લેશે રે રામ. તાવ તો કંઈ નવ નાઠો રે રામ. કંઈએ મુખ નવ આપે રે રામ. હાકતો હાંફણો લેતી રે રામ. વૈદને કાઈ બોલાવો રે રામ. ભુવા જતીને તેડાવો રે રામ. લોહ પાયે પનોતિ બેડી રે રામ. પુણ્ય આડે આવે તો જીવે રે રામ. જીવવાનો નથી કંઈ આરો રે રામ. તો તો મૃત્યુ આ નાશો રે રામ. કાપટ કુપટ કંઈ આકું રે રામ. સીંદુર ચોપડીને એ કાઠું રે રામ. જમડો વૈદ તે બોલાવે રે રામ. રાજની નાડીયો ભુઓ રે રામ.</p>
--	--

તાવ તરીયો ને એકાંતરીયો, ચોથીયો જન્મરો એ જાણે રે રામ.
એમ કહીને એક પરીકી આપી, તુરત ધડી તાલ 'પ્રાણ' થયા રે રામ.
સગાંવાહાલાં સહ ટોળું થઈ બેઠાં, અંતરનાં સગાં છોડી નાંહાં રે રામ.
જીવ જતાં એનો કાષ્ઠએ ન જાણ્યો, પછે શું થયું કંઈ ન જાણે રે રામ.
લીલુડાં વાંસની પાલખી બંધાવી, જીવકનારા માર બોલાવ્યા રે રામ.
મારે જાણું એની ચોપાઈએ ચાલે, પુરોએ પાલખી લીધી રે રામ.
ચક્રા સુધી એને સરવે વળાવીયો, વાહાલી વળાવી પાછી વળી રે રામ.
પાછું વાલીને પ્રાણી બહુ જીવે છે, કાંઠાં રે ગયાં સગાં 'વાલા' રે રામ.
વહણું વળાવી ને પાછાં વળાયાં, વહાલાં તે વનકેરાં કાષ્ટ રે રામ.
એરે કાષ્ટ એના ભેળાં બાળ્યાં, બાકી તો સર્વે દુર રહ્યાં રે રામ.
પંચતત્વ તો નાસી ગયા રે, જીવ જન્મડા સાથે આવ્યા રે રામ.
સ્વર્ગ નિસરણીનાં સાત પગથિયાં, પેહેલે તે કાંકરા ખુમ્યા રે રામ.
માર્ગ રાતા ને રેતી તપેલી, તે પર પ્રાણીથી ન ચલાએ રે રામ.
પાછુ વળી જન્મડા પ્રાણીને પુછે, કીધા છે કંઈ પર ઉપકાર રે રામ.
તો તારો ચલવાનો આરો રે આવે, સુખ રૂપું કંઈ પહોંચે રે રામ.

જીવ—

નથી કયો પુણ્ય ઉપકાર કંઈ મેં, નથી કયાં દાન ધર્મ રે રામ.
મેં તો ન આવું ધારું તું આગળ, સુખના દિન સદૈવ જોયા રે રામ.
સંસારાખિધ તરવો વિકટ ન ધાર્યો, મોજ કરીને દિન ગુમાવ્યો રે રામ.
નારીને ચારી ગણીને મોહ્યો હું, રમ્યો જમ્યો બીજું ન જાણું રે રામ.
જન્મડારે કહે તારા કરમડારે કુટયાં, દુઃખના હુંગર આગે ધણા રે રામ.

કવિ—

ગઈને ગઈને જન્મડો રે મારે, ત્રાહે ત્રાહે જીવ પાડે રે રામ.
બધા જન્મડાએ દયા કરીને, આગળ પ્રાણી ને ચલાવ્યો રે રામ.
પેહેલે પગથીયે પ્રાણી જેમ તેમ ચલીયો, બીજો તે દીઠા બાલા રે રામ.

જીવ—

આરે ભાલામા કેમ રે ચલાશે, હવે તે શી ગત ચારો રે રામ.

કવિ—

ભાલા દેખાને થરથર કાપ્યો, ધુરંકે ધુરંકે રોવા બેઠો રે રામ.
ભલો તે જન્મડો જીવને ફરી ફરી પુછે, શાં કયો પુણ્ય ને દાન રે રામ.

જીવ—

નથી કયો પુણ્ય મેં તો નથી કયો દાન, દયાનો માર્ગ ભુલ્યો રે રામ.
હું શું જાણું આગળ વીપત પડશે, જન્મડા તો માર ધણો માગે રે રામ.

સોદાની ગેંડિયે પ્રાણીને મારે, ઘણી ઘણી જુઓ તે પાડે રે રામ.
બીજે પગથીયે પ્રાણી જેમ તેમ ચડીયો, ત્રીજે પગથીયે ગોખર દીડા રે રામ.

૨૧—

આરે કાંટામાં કેમ રે ચલાશે, હવે તે શી ગત યાશે રે રામ.

મદૂત—

ભલો જમડો જીવને જેમ તેમ પુછે, કીધાં શાં પુણ્ય દાન રે રામ.
ત્યારે જોડાના દાન આપ્યાં હોય તો, પ્રાણીને જમ પાર ઉતારે રે રામ.
ગરીબ ગુરજાને જોડો ન આપ્યો તો, કહેનો જોડે આખી આપું રે રામ.

૨૨—

કરી કરી મને શું રે પુછો છો, નથી કરાં પુણ્ય દાન રે રામ.

વિ—

ભલા તે જમને દયા રે આવી, જુનો જોડો એને આપ્યો રે રામ.
ભુંડાં જમડાની નગરે પડ્યો તે, ઘોસો રે મારી ખુંચી લીધો રે રામ.

મુંડો જમ—

દેવના ચોર તું કાં હતો કેહેને, ઉત્તમ દેહી તને આપી રે રામ.
કરી કરીને હવે મનખો નહીં આવે, લખ ચોરાસીમાં પડશે રે રામ.

વિ—

ત્રીજે પગથીયે પ્રાણી જેમ તેમ ચડ્યો, ચોથે પગથીયે ભુખ શાગી રે રામ.

૨૩—

આરે ભુખોમાં કેમ રે ચલાશે, હવે તે શી ગત યાશે રે રામ.
ઓ પેલા ઓ પેલા ભંડાર ભયો, તેમાંથી શેર અન્ન આપો રે રામ.
કેમ કેમ કરીને બહુવર્ષ સુધી કમાયો, ઉબલ ખરડે બહું બહું રે રામ.
લક્ષપતિ ભાધ્યો હું રે કેવાતો, વાદાણો મારે ઘેર ચાલે રે રામ.
શિધિ ને સિધિ મારે બહુ ફૂતી, ખગલ્યો ખાલી નવ દીડો રે રામ.
હજારો મનુષ્યો નિત્યે જમના રમના, ગમના બોજન કરાવ્યા રે રામ.
નવસે નવાણું નચરીનો રાગ, સાહેબી મારી મોટી રે રામ.
દંડ ને દયા ધણેરી કીધી, ધણાને મેં પાર ઉતાર્યા રે રામ.
દાન કર્યો તો મેં એ કીધા છે, બીજા દાન નવ જાણું રે રામ.

૨૪—

તેમાંથી કાંઈ તારે હાથે આપ્યાં હોય, તો તારી સાથે આવન રે રામ.
અંશુ ઝારીયો કોરે મેહેલાશે, ખોખરી દોહાણી સાથે આવશે રે રામ.

વિ—

ચોથે પગથીયે પ્રાણી જેમ તેમ ચડિયો, પાંચમે પગથીએ રહિર દીડાં રે રામ.

શ્રવ—

ઘોરે રધિરમાં કેમ ચલાશે, હવે તે શી ગત યાશે રે રામ.
જો તેં ગાયોના દાન કર્યો હોય, તો તરી પાર ઉતારશે રે રામ.

શ્રવ—

નથી કર્યો પુન મેં તો નથી કરા દાન, દયાનો મારગ ભુલ્યો રે રામ.
કવિ—

પાચમે પગથીયે પ્રાણી જેમતેમ ચડીયો, હડે લોહ યંભ દોડો રે રામ.

ચમદૂત—

ઐરે યંભે પ્રાણીને બાધો ભરાવો, અરધ બાવો ને અરધ રાખો રે રામ.
અધર્મો હતો એ તો મહા રે પાપી, દયાદાન નવ કીધો રે રામ.
બહુ બહુ હાથા પોંક પોસવા કીધી, મહિરાપાન પ્રેમે કરતો રે રામ.
હજારો સ્ત્રીની લલ્યા લુટી, કંઈ કંઈ શ્રવને રંજાડ્યા રે રામ.
ધગધગતા લોહ યંભે પ્રાણી બઝાડો, ઐરે એની પ્યારી પ્રીયા રે રામ

*

*

*

*

સીસાના રસ પ્રાણીને પાચો, એ એનું મધપાન જાણો રે રામ.
હત્યા કીધી તે શ્રવ સામા ઉભા છે, તેની વચ્ચે એને રાખો રે રામ.
વિશ્વાસઘાતી મહાપાપી એ, એનો નવ ઉદ્ધાર કરો રે રામ.

કવિ—

જમડાએ દામડા કીધો ધણા ત્યારે, પ્રાણી કંઈપાત ધણું કરે રે રામ.
કાઠો કાઠો મને દુઃખમાયી કાઠો, એક વાર ઉદ્ધાર કરો રે રામ.
ધગધગતા લોહના દામો ઉઠાડે, જમને દયા નવ આવે રે રામ.
જમપુરીનો માર્ગ બહુ છે કપરો, દયા દાન વિના ચલાય ન રે રામ.
પુણ્યાત્મા પ્રાણી જવેં સિધારે, પાપી ચાડાળ જમપુર જાયે રે રામ.
ધર્મના વિમાન જતા રે દોડા, ઐરે શું જમ જાએ રે રામ.

જમ—

દાનપુણ્ય જોલો ક્યાં હોય, તે પુણ્યે ઇંદ્રપુરીને પામે રે રામ.
આ વિમાનમા ધર્મદાસ છે ગેમ, તે પુણ્યે ઇંદ્રપુરે જાયે રે રામ.

શ્રવ—

ભાઈરે વીમાન તારા જિભા રાખ તું, તેં સા કરા પુનને દાન રે રામ.

ધર્મદાસ—

કિનાજે મેં પરજો બંધાવી, ચોમાએ આખાં વાસ દામ રે રામ.
શીપાજે ડગલો ટોપીયો આપી, ભુખ્યાને બોજાળ આપ્યા રે રામ.
બ્રાહ્મણને મેં તો મીઠા રે આપ્યા, તેને પુણ્યે વિમાન મળીયાં રે રામ.

અરા પરાને અત્ર વન્ત આપ્યા, બુધ્યાને માર્ગે અનાવ્યો કે ગમ
 ગરીમ ગુમાની પુવદાંતે રે ધાઓ, આવી દાન મે ન મીરા કે ગમ
 પર સ્ત્રીને માના મમ ભાગી, પર ધનને હાથ ન અડાડ્યો કે ગમ
 ભોગી વાચો મે નજરે ન ધાગી, નિષામવાન નવ કીવા કે ગમ
 મત્ય વચન વિના મુખ ન ઉડાડ્યુ, શ્રી દગિદગને જોયા કે ગમ
 પ્રેમે વિચ્છુના પાદ પ્રક્ષાપ્યા, હરિ નામ મુખવી ન મૂક્યુ કે ગમ
 બુધ્યાને બોળન તરમાને પાણી, આપવાને હુ ધાયો કે ગમ
 ગુમ દાનો મે ધણા રે કીધા, તે પુણે વિમાન મત્યા રે ગમ
 નેા પ્રાણીને દુખ નવ દીડુ, મન સૌને મુખ આપ્યા રે રામ
 માન પિતાની મેવાઓ કીની, તે પુણે વિમાન મત્યા રે ગમ
 અન ગમનમા ભુકે ન બોલ્યો, કુડી ગ્રામ ન પુરી કે ગમ
 પ્રાણી માનના મન ન દુખાવ્યા, તે પુણે દિગ્ધુગી જાડે કે ગમ

કવિ—

પાપી પ્રાણી તો કપાળ કુટે, મે તો વણા પાપ કીધા રે રામ
 દરે ગનિ મારી રીકે યાગે, જમના માટે કેમ મેરવાશે કે ગમ
 ઝરે પગથીયે પ્રાણીજેમ તેમ ચરીયો, માનમે પગથીયે કુડ દી. કે ગમ
 ચોર બેગાને જેણે ચાટીનો ખાતી, ભુગી સાખો ધવ્વા પુરી ર ગમ
 એ પ્રાણીને પેના કુસમા નાખો, એની એ ગનિ યાગે કે રામ
 ઘનખજુગ એના નાકમા પેસજો, દરીયા આખો કોનગે રે ગમ
 નનારીડ મદા રોડ નકે કે ત્યા, પ્રાણીને પિ. પમ કો કે ગમ
 જમના દુનો ત્યા દુખ વણુ કે છે, ધીજી કુતન કટ્ટી ખાતે રે રામ
 જમ નાન ઈઈ દયા ન આણે, જમડાઓ અગ ભુગી ખણે કે ગમ
 ત્યારે પ્રાણી ત્યા જડુ બડુ ગટે, પણ ત્યા માન મુકાવે ર રામ
 પાપી રૂવ ત્યા જડુ બડુ વિનવે, જમને દયા ન આવે રે ગમ
 અને નકેની પીડા બેસવે, ત્યા પ્રાણીથી લુટાએ રે રામ
 અગ નિમગ્ણીના માન પગથીયા, શિખે મુલે ને જે કોઠાયા રે રામ
 અગ પ્રમાર્ત એમ કેડે કે, વૈકુ તેનો વામ યાયે રે ગમ
 રીક્ષાનમા માન કડે પુ, કવિના કજ નવ જાણું રે ગમ
 કોન ચારના નદસ પગથીઆ, તેમા પેડે રે પગથીએ અપો રે રામ
 અગ કવિના કજ નવ જાણું રે ગમ, પેડલી કવિના કીધી રે રામ
 ઉ નિમગ્ને નિમગ્ના મર્ગ, પાપીને મદ મે દીરી રે ગમ
 અગ રાન લી વિ ને ને નવ જાણું રે ગમ, નાગ રાન નાગ નાગ રાન

II. From લક્ષ્મણા હરણ (A. D. 1664)

1. Introductory benedictory lines.

કંકડું.

દુઃખો દુઃખ ભંજનો, સદાય આજે વેશ;
 પ્રથમ પહેલો પુત્રએ, ગૌરી પુત્ર ગણેશ.
 સમરતાં લક્ષ્મણ લાલ દે, તેને કહે તન ગિરિજેશ;
 તેથી પ્રથમ પુત્રએ, ગૌરી પુત્ર ગણેશ.
 માતા જેની પાર્વતી, ને પિતા શંકર દેવ;
 શુભ કામે વાણી આપે, સમરતાં તતખેવ.
 શુદ્ધિ શુદ્ધિ એ તારુણી, લક્ષ્મણ લાલ એ તન,
 રિદ્ધિ સિદ્ધિ પસંદ કરતાજે, માટે વર્ણન કરું મન.
 સરસ્વતિ સદાય કરજો, હું હું મહા અરાન,
 ચંચુ વડે ચિત્તમા ધડું, સમુદ્ર કરવા પાન.
 દીન જાણો દયા આણો, હું હું દુર્ભાગી મહા;
 અરાન બાળક શરૂઆતે, આપ વાણી શુભ.
 ઘણતણી કૃપાએ કરીને, કરું હરિ ગુણ વખાણ;
 દરામ કયા પાવન સુંદર, કૃષ્ણ ચરિત્ર શુભ જાણ.
 તે ગાવા ઇચ્છા થઈ છે, વિદ્યા વાણી આપ;
 મોટા કવિ આગળ થયા, આપ તે તાજે પ્રતાપ.
 વ્યાસ મુનિ પરાશર સરખા, પ્રહ્લાદ, વિભાવણુ સાર;
 નૃસિંહ મેહેતો, વિષ્ણુદાસ, કોઈ નવ પામ્યા પાર.
 હું છું કવિ કાઈ ન જાણું, અહ્યં શુદ્ધિ મારી,
 જયારથ મુખેથી બાપું, આપ કૃપા સર્વે તારી.
 સર્વ મુનિ દેવ ને કવીશ્વર, તેનાં વંદુ ચરણ,
 સર્વજ્ઞ કૃપાએ કરીને, કહું લક્ષ્મણા હરણ.

વળણ.

કહું લક્ષ્મણા હરણ જે, પુત્રો દુર્મોહન તણી રે;
 દગ્ધિનાપુરમા નયનર રજો, વાન કહું તેની વરણી રે.

The *Swayamvara* of Lakshmanā decided upon

કંઠ્યું.

મુંદર દસ્તિનાપુર સાર, રાય દુયોધનનો બહુ ભાર;
 ધૃતરાષ્ટ્રનો એ તન, જેને બીજે કયો નિધન.
 રાન બ્રાત છે સમરથ, દુર્ભતિ દુઃશાસન બળરથ;
 રાત બ્રાત તણી છે જોડ, પૂર્ણ રાત્યનણાં છે કોડ.
 બીજમપિતા મહા બળવાન, યત્યા દેશ દેશતણા રાગન;
 દ્રોણાચાર્ય સુર મહા મુન્ય, અશ્વત્થામા છે અતિ પુણ્ય.
 કૃપાચાર્ય ને રાય કર્ણ, શકુનિ મામો ને વિધર્ણ;
 છે સાત સહસ્ર પ્રધાન, રાયને દે છે અતિ માન.
 મોટા મહારથી બળવાન, સહુ બેઠા ચાવે પાન;
 ચંદ્રવંશતણા જાણે ચંદ્ર, છુદ્ધિએ ભરીઆ જાણે સમંદ્ર.
 કોની બીક નથી ગણના, ધર્મ મારે અધર્મ હણના;
 એક સમે દુયોધન રાય, મનમા ચિનાતુર બહુ રાય.
 વિચાર કરે મન ત્યાય, બેઠા છે રંગમેહેલ માંય;
 આ કન્યા બાર વર્ણની ચર્ચ, એને પરણવું હું કહ્યો.
 મુંદર વર જોઈએ ધર ગામ, કન્યાનું રહું લક્ષ્મણા નામ,
 પુછ્યું ગુરુને તેડી ઘેર, કદી માલીને સહુ પેર.
 મર્વ સભાને વિચારે, શકુનિ કર્ણને ભારે મારે;
 એવે ચયો પ્રાતકાળ, ઉઠ્યાં ગ્રહ યોગન બાળ.
 દંતધાવન કરી સહુ કોય, રનાન ધર્મ જે ક્ષત્રીના હોય,
 સવાપહોરદિવસ ચઢ્યો ન્યારે, રાયે સભા ભરી છે ત્યારે.
 સહુને પુછ્યું રાયે કરવું કેમ, લગનું કરીએ કહો તેમ;
 મોટા મારે મન ઉચ્ચાટ, નથી જાનનો મુઝતો ઘાટ.
 નથી કન્યા જેવા વર, ધર જોત્ર અને વળી જર,
 કન્યા રૂપ છે પરમ નિધાન, ઇશાણી બ્રહ્માણી મહે માન.
 હવે વિચાર સો કરાવો, ગુરુ કર્ણ કહો મન ભાવો;
 કર્ણ જોડ્યો કરી વિચાર, રયો અવધવર શરનો સાર.
 તેડાવો દેશ દેશના રાય, ઇચ્છા વર વરે કન્યાય;
 રાયે એને આપો વરમાળ, નાખે ઈચ્છે જે બ્રુપાળ.
 એવો વિચાર કર્યો પ્રાતકાળ, વરે કન્યા રાયે વરમાળ

ધાલે કન્યા વરમાળ જેને, એવો વિચાર કર્યો સહુ કોઇ રે;
મંડપ રચના રુડી રચાવો, ઉત્તમ દલાડો જેઇ રે.

3. Sāmha comes uninvited to the Svayamvara.

કહ્યું.

દેશ દેશે કંઠોંતરી લખાય રે, લખે તે તો વિપ્ર લેઈ જાય રે;
પ્રથમ મચ્છદેશ લખાય રે, મદ્રરાય ના વિસરાય રે.
મદ્રદેશના સગા થાય રે, લખો લખો તે કાશી રાય રે;
વૈરાટને લખો રૂડી પેર રે, દુષદ આવે આપણે ઘેર રે.
લખો કચ્છદેશનો રાય રે, સિંધુદેશ રખે રહી જાય રે;
દંતવકત્ર સિદ્ધપાળ શૂર રે, જરાસંધ જે જળ તણો પૂર રે.
લખ્યા તેરે દેશના રાય રે, લખ્યા ચોરાસી નામ રે;
લખ્યા જાદવ હપ્પન કોડ રે, દેશમાં હીડે મોડા મોડ રે.
દૈત્યનો ભય તો નથી ધારતા રે, જેને છે વિશંભર ધારતા રે;
માર્ગશીર્ષી શુદ્ધનો જોગ નિર્ધાર રે, રહું મુહૂર્ત શુભ રવિવાર રે.
સોમવારે જન્મે દ્વારકાં ગામ રે, વાત વાડવને કહી તે દામ રે;
જાદવનીય કુળ છે તે સાઈ રે, કન્યા આપવા મન નહીં માઈ રે.
જાદવ કામ તણો અવનાર રે, રૂપ જોઈ નાંખે કદી વરમાળ રે;
એવું મુણી વિપ્ર થયો વિદાય રે, દેશ વિદેશે કહેતો જાય રે.

*

*

*

*

એટલામાં કૈતક હવું રે, શુકદેવ કહે ઇજને કહું રે.
પ્રભુને પટરાણી છે આઠ રે, તેમા જાણવતીનો કહું ઠાઠ રે;
મૂળ રીંછડીની ધર્મ નારી રે, તેથી રાખે ઠાઠ માઠ બારી રે.
પટરાણીમા પાગે માન રે, વળી રહું એક સંતાન રે;
તેનું નામ છે જાદવ સાંજ રે, રૂપે જાણે કોટિક કામ રે.
તે મૃગયાને ગયો વન રે, નાકો મૃગ ને તપ્યું તન રે;
હમ હરણની પુઠે ખેડ્યો રે, ચાક્યો અશ્વને વાંસો જિજ્ઞાસ્યો રે.
નાસે વન ગુફામા કુરંગ રે, નાળું હાથને થયો મનભંગ રે;
ચિંતા ચિત્તથી કાઢી નાખી રે, અશ્વને ગાળ ધણેરી ભાખી રે.
ચાકી તોખાર તરફડ્યો રે, સાજને ધાયો કાઢી હાડ્યો રે;

એવે સારંગ સાંકડે આબું રે, માળને શર મારના કાબું રે.
 બાણ પ્રહારે ગયા તેના આણ રે, ત્યારે દરખ્યો ઘણું મુઝાણ રે;
 દુમ તજે વિસામો ખાવા રે, બેઠો સાંબ તે શાંત યાવા રે.
 રથ લેઈ આબ્યા સેવકજન રે, દેખી રથને રીઝ્યું મન રે;
 સ્વસ્થ થઈ બેઠો રથ માંચ રે, ગિરિતરુઓળંગતો રથ નય રે.
 રથે બેશી આબ્યો ગંગા તીર રે, જે છે મન તણો ગંભીર રે;
 તેણે સુણી ઓચિની વાત રે, માગવા જાએ ચારણ ભાટ રે.
 પૃછ્યું ક્યાં જાએ રૂં વાગે રે, તે કે જાણું દુર્યોધનને જાગે રે;
 લક્ષણવતી લક્ષ્મણા નારી રે, આજ વરશે કેલિભાગ્યાણી રે.
 સ્વયંવરમા જેનું પાદરૂં દરશે રે, તે તો લક્ષ્મણને વરશે રે;
 એવું સુણી આબ્યો તેણે હામ રે, આબ્યો હસ્તિનાપુર ગામ રે.
 ત્યાં કોઈએ ન દીધું માન રે, મનમાં કોણે જાહે સાંબ રે;
 નવ દીડો જાહે કોઈ ત્યાય રે, આશ્ચર્ય લાગ્યું ધણું મન માંચ રે.
 જાણે લારકર પ્રગટયો સાજ રે, રમે રાખે પિતાનું નામ રે;
 જાહેવની બેઠક જોઈ રે, વિવિધ રચનાની ત્યાં સોઈ રે.
 જઈ બેઠો જાહેવ જોઈ રે, વાધ્યો, મનમાં મોટો ક્રોધ રે;
 જોઈએ અહીં ત્યાં શું થાય રે, કન્યા લેઉં પડે માર દાય રે.
 હું તો જાણવંતીનો પુત્ર રે, લક્ષ્મણ સાથે મારું ધરસૂત્ર રે;
 દુર્યોધન સાથે કંઈ જુદ રે, કન્યા લેઉં લાતે મારી શુદ્ધ રે.
 જે મુજ પિતા જગજીવન રે, તેને સાઠ લાખ છે તન રે;
 કદાપિ જુદ કરતા મરિયે રે, એક ઓછો થયેન ઓસરિયે રે.
 એવો વિચાર કરી મન રે, બેઠો છે જાહેવ તન રે;

4. Samba abducts the bride.

કડવું.

કન્યા મંડપ માહે આવે, સુંદર રૂપ નિધાન;
 ઇન્દ્રાણી બદાણી રાદાણીનું, મુકાવે તે માન.
 રૂપ કળા ગુણ ચાતુરી, તેજ તણે અંબાર;
 બ્રહ્મા લક્ષણી શોભતી, રોમાવળી લાર અદાર.
 ચિન્ત ઉત્તમ નખ કેરું, દાડમ કળાશા ફંત;
 પગ પાની હિર શોભી રહ્યું, કેડ કેસરી લંક.
 દયોળ ચંદ્રમા પૂર્ણ જાણે, જુજ ફડ શુંડકાગ;
 વેલુ વાનુકી ફેણ શોભે, તેજ નજો અંબાર.

નેન કમળ છે મીન જેવા, કીકી તેમા સ્થામ,
 રોળકળાએ શશિવર ઉગ્યો, જાણે પ્રગટયો કામ
 અધર બિંબની શોભા ધણી, જેવી માણુક જ્યોત,
 નાક વાસુકી કીરની શોભા, જેની દીવા કેરી જોત.
 'વસ્ત્ર સુંદર રત્નીએ પહેયાં, ચણીં ચોળા કસ કસે;
 રૂપ જોઈ માનની કેરું, કામી પુરપત્ર મન હસે.
 ઝાઝર લંગર પાયે વાળે, હાર મુક્તાકળ કોટે,
 કાને ફરફરિયા શોભતા, હીરા જડિન વેસર દોડે
 ચૂડો રૂડો હાથે શોભે, આગળિયે વીશે વીંગી,
 મૃગમદની દીલડી ચોડી, માહે મીનાકારી લીટી
 વરમાળ કરમા શોભતી, આવી સભામા વિશુદ્ધ,
 રૂપ જોઈ રહ્યા સરખુ, સહિતી ગઈ છે શુદ્ધ.
 રાય સહુને નિગખતી, ચોકસ જોતી ત્યાય,
 જાદવ પુત્રે વિચાર્યું, ખેડે ખેડે મન માય.
 કોણ જાણે કોને નાખશે, વરમાળ કન્યા તેહ,
 કદાચિત રહી જમ્મશ, એકયો હતું જોદ્ધ
 એવુ વિચારીને પવવટકીધો, મહું એનો હાથ;
 ઝામીને રથ માહે નાખ્યું, બીડી અંગશુ પાથ.

વલણુ.

ખાથ બીડી રથમા નાખ્યું, મન જાણ્યું પણ એકલો રે,
 ફરી કન્યા એવી નહિ મળે, મુજ જાતહતો ક્યા એકલો રે!

કડવું.

એવો વિચાર કીધો સાજ, મનમા સમયો કૃષ્ણ ને રામ,
 જે કરે ત્રિભોવન નાથ, બીડી કન્યાને અંગશુ ખાથ
 મહી તાણીને નાખી રથ, ઉપર બેડો ત્યા સમરથ,
 હાકયો રથ તે વેગે કરી, જોતા જોતામા કન્યા હરી
 હાકી રથ ને આવ્યો ખાહાર, સદૃ રાય કરે વિચાર,
 જાઠએ આ તો મયો અધર્મ, નહીં સ્વયવરનો એ ધર્મ
 નવ જાણ્યો જાદવનો મુત્ર, આ તો કામ નહીં કંઈ સૂત્ર,
 એવુ વિમાસે સર્વ કાચ, વળી હંચી દાંટે જોય.

5. The ways of the Jādavas.

લુહ કરવાને ઇચ્છે મન, જે નીશુવંતીનો તન;
 દીસેતો મદા બગવંત, જેનો પિતા છે જગજીવન.
 એવાં કરતા આત્મા કામ, બીજે કાષ્ટ ન ધાતે હામ;
 એ છે જાદવ કુળની રીત, તેથી મનમાં થઇ મુને પ્રીત.
 પ્રણમને એમજ કીધું, રતિના હાથનું પાણી પીધું;
 એખાએ ઇચ્છી એની વાત, માળાએમજ્યો અનિરદનાથ.
 કીધું બાણની સાથે લુહ, છાપન કાઢિ જાદવ શુદ્ધ;
 સદસ હાથ કાપ્યા મહારાજે, લાગ્યા એખા અનિરદકાજે.
 મુજ પિતા લાગ્યા રકિમણી, એવી વાતો શું કહું. ગણી;
 મોળ દગ્ગર લાગ્યા રાણી, નરકાસુરને હાથે હાણી.
 ચાલ્યું આત્મું કુળ અમારે, યુદ્ધ કરનાં દોષ કુણ મણે;
 સમયા બાણ કવચ તે ટોપ, આવનાં કર્યા અંગે આરોપ.
 હેલામાત્રમાં પ્રાજે કહું, કન્યા લેઈ દારકાં પરવરું;
 એવું મન રાખી દે, પછે કાપ કર્યો આરદ.

6. The duel between Karna and Sāmba.

કંકણું

ત્યારે રાય વિમાસી બોલિયો, દવે શો ઉપાય;
 કર્ણને હું મોકલું જે, લુહ કરવા જાય.
 કર્ણ પાસે આવિયો, રાય દુર્બોધન;
 બાઈ સાભજે જે માદરૂં, તો તારૂં બળ ધન ધન.
 રાય સર્વ દાર પામ્યા, નાહા લછને પ્રાણ;
 અપિનો વિશ્વાસ શો, માજે બીજ નિર્બાણ.
 ત્યારે કર્ણ બોલિયો, દસીને મુખ વાણ;
 બાળક સાથે યુદ્ધ કહું, માફું શું કરે વખાણ.
 બાઈ કામ એ છે તાદરૂં, બીજથી નવ થાય;
 એને બાંધી ઘેર લાવો, ત્યમ ત્યમ કરીને દામ.
 સુણી વચન કર્ણ આવ્યો, દકારી નિજ વીર;
 ઉમો રહે તું. રણ વિગે, કાણ બળ પરાક્રમ ધીર.

કર્ણુ કંણું સાલળ્યો છે, દીઠો છે કેઈ વાર;
 યુદ્ધ વેળા ધણો દેહદેશો, સહેવો શત્રુનો માગ.
 એવું કહીને બાણ મૂક્યા, તેણે તે વળી સાગ;
 જાદવ કુંવર ઉપરે, ત્યાં મૂક્યાં તે શર આગ.
 તેહ કાપ્યા કામલુગારે, જોતામા તે માર,
 ત્યારે કંણું માત મૂક્યા, ધીનું મૂક્યા બાર.
 જોઈ આવતા સજ્જ થઈ બેઠો, જાદવ તત તેવાર;
 આવ્યા તે કાપ્યા ઝડપશુ, શેલદી કોણુમા નિરધાર.
 અપળાઅમકે મેધ ગડગડે, વાયુ વૃથા કરે જેમ,
 નિર્ધનના મનોરથ જેવા, વૃથા કીધા તેમ.
 નિર્ધન મુક્તા મણિ ઇચ્છે, અપંગે ગિરિ ચઢાય,
 વંઝા નારી પુત્ર ઇચ્છે, તેમા કંઈ નવ થાય.
 એમ વૃથા બાણ કીધા, કર્ણુના જાદવે ત્યાય
 વળી વેગે બાણ માધી, થયો મૂર્છાગત રાય.
 ફાલુભર પડ્યો પૃથ્વી, બેઠો થયો તતખેવ,
 કોપી કર્ણુઅગ્ન્યાસ્ત્ર મૂક્યું, થયા પ્રકટ અગ્નિદેવ.
 જાદવે મેધાસ્ત્ર સમર્થું, થયો અતિ અંધકાર;
 ગેણુ ઉડે કંઈ નવ સૂઝે, મેઘ વરસે મુશળધાર.
 ત્યારે કર્ણુ પવનાસ્ત્ર મૂક્યું, કર્યો વૃથા મેવ;
 વળાસ્ત્ર મૂક્યું જાદવે, ટાળ્યો પવનનો વેગ.

વલણ.

ટાળ્યો પવનનો વેગ તેણે, તવ કંણું કર્યો વિચાર રે,
 પગુરામનુ ધ્યાન કીધું, હૃદયા માટે નિરધાર.

કડવું

રીસે ભરાયો કર્ણુ રાણો, પ્રયોગ પગુરામનો આણો.
 કર્ણુ મેલ્યું નાગાસ્ત્રબાણ, બાધ્યો યાદવજ્વલેધ મુગ્ધણ;
 છે પુત્રી તણો એ પ્રાણ, બોલ્યા દોણ ગુરુ એ વાણ.
 એના બળને છે શાખાસ, ન ગણ્યો ગજેન્દ્રોનો ત્રાસ;
 એના સાથે ભગી જોને બાથ, કન્યા લીધી જમણે દાથ.

આજ નાદવ છે સમરથ, ઉદવ અરૂર ને બીમરથ;
 બળદેવ ને કૃષ્ણ સમરથ, જાણે રામનાથાભાઈ ભરત.
 દ્રોણગિરિલાખ્યા હનુમાન, કદમણના વાળવા પ્રાણ;
 માર્યુ ભરતે તે એક બાણ, રામ કહી પડ્યા બળવાન.
 ત્યારે ભરતે કહી વાણ, મેં માર્યુ બાણ અગ્નિય;
 બીજે બાણે બેઠા હનુમાન, દેખું મેના મધ્યે પ્રમાણ.
 એવા ચાર ભાઈ બળપૂર, તેવા જાણે રામ કૃષ્ણ ધર;
 રાયપ્રત્યે ઋષિએ ભાખ્યું, એણે એનું પરાક્રમ દાખ્યું.
 નાગપાશે બાંધ્યો નાદવ, ઋષિલઈ આસ્થા નંદન માધવ;
 કારાગૃહે નાંખ્યો તતખેવ, જેને માથે દેવાધિદેવ.

7. Balarāma gets angry.

કડવું.

છે દુર્યોધન બળ પૂર રે, નવ માને કોઈનું ધર રે;
 એ છે વાણી તે વળી કૂર રે, છે જોગન મતમાં પૂર રે.
 તમે પિંડારાની જાત રે, નવ જાણે ક્ષત્રીની વાત રે;
 તમને નવ દે કોઈ કન્યા રે, માટે કરતા હોડો અન્યા રે.
 ઘેર ઘેર વશિષ્ઠ નહોય રે, સો દરમાં નીહોળે કોય રે;
 નથી તમારા બાપનું રાજ રે, મારી મામાને કર્યું કાજ રે.
 તમો ઉપાનને સમાન રે, બોલ્યો દુર્યોધન રાજન રે;
 મુને રીસ અંતરમાં જામી રે, મારી નાદવ ને ચાઉં રાજ રે.
 એવા વચન બોલ્યો મુખસ્થામરે, કોપે ભરાયા બળરામ રે;
 ઉંધુ કર હરિતનાપુર રે, મારી ભાંગી કંઈ ચકચૂર રે.

વલણ.

ચકચૂર કંઈ ભાંગીને, કોપે ભરાયા બળદેવ રે;
 હજી મૂશળનું અરણ્યકીધું, તે આન્યુ તનખેવ રે.

કડવું.

શુકદેવ કહે સુણ રાયજી, હો રાય રે;
 હજી ધર કોપે ભર્યા મનમાય, ત્યાં શું થાય રે.
 જાણે ઈંદ્ર આવ્યા નિરધાર, હો રાય રે;
 ઉત્તરથ સમ માગર વાર, ત્યાં શું થાય રે.

કોધે દીસે જેના કાળ, હો રામ રે;
 જેવો ધરી દે શાર્દૂલ કાળ, ત્યાં શું થાય રે.
 તેને દીસે જેવો ભાણ, હો રામ રે;
 જેવાં આત્રે રામનાં બાણ, ત્યાં શું થાય રે.
 ગદાએ જેવો કુબેર દેવ, હો રામ રે;
 પ્રસ્તે કાળે જનજે મહાદેવ, ત્યાં શું થાય રે.
 દક્ષિનાપુરમાં જન્ય, હો રામ રે;
 સમાચાર ગયા પુરમાંપ, ત્યાં શું થાય રે.
 હજી બેરચું ગામ છે જ્યાંપ, હો રામ રે;
 જનજે નાખ્યું ગંગામાંપ, ત્યાં શું થાય રે.
 હજી બેરચું અતિ કોપ કરી, હો રામ રે;
 ઉધી વાળવાનગરી મન ધરી, ત્યાં શું થાય રે.
 હજી ધાળાને તો મરડિયું, હો રામ રે;
 દક્ષિનાપુર ખળખળિયું, ત્યાં શું થાય રે.
 ભારે લોકે મન વિમાસિયું, હો રામ રે;
 સર્વે વગર મોતે મરિયું, ત્યાં શું થાય રે.
 જન સર્વે આવી નમ્યા, સુણ રામ રે;
 અમને અહંકારે દમ્યા, લાગો પાય રે.
 દ્રોણ બીધમ ત્યાં આવિયા, સુણ રામ રે;
 હવે કન્યા કરો વિદાય, લાગો પાય રે.
 રાજ્ય ઉધું વળ્યું આ વાર, સુણ રામ રે;
 છે શોપનાગનો અવતાર, લાગો પાય રે.
 એ સમર્થને કેમ પોહોંતાય, સુણ રામ રે;
 કાકરે મેર કેમ શ્રીતાય, લાગો પાય રે.
 જેણે કંસ સરિયો મારિયો, સુણ રામ રે;
 સત્તર વાર જરાસંધ હારિયો, લાગો પાય રે.
 આપણુ અજ ને એ વાધ, સુણ રામ રે;
 જેણે નાટ્યો કાળિનાગ, લાગો પાય રે.
 તમો દુર્યોધન મન સમજિયો, સુણ રામ રે;
 કામ ક્રોધ આદિને વરજિયો, લાગો પાય રે.
 હાથ જોડી જો આગળે, સુણ રામ રે;
 જનઓ કન્યા લેધને ભાગળે, લાગો પાય રે.

નમ્યો બળદેવને કન્યા સાથ, હો રાય રે;
તે તો જોડીને જુગમ હાથ, લાગો પાય રે.
ત્યારે બળદેવે ક્રોધ સમાવિયો, હો રાય રે;
અતિ અહંકારી નમાવિયો, લાગો પાય રે.
પરજુાવી આપું દેઈ માન, હો રાય રે;
ગુરુ દેઈ કન્યાદાન, લાગ્યો પાય રે.
એણે આગળથી માન્યું નહીં, હો રાય રે;
પછે હાર્યું કીધું તહીં, લાગ્યો પાય રે.
રાયે ગુરુથી મૂક્યું અભિમાન, હો રાય રે;
પછે દે છે કન્યાદાન, લાગ્યો પાય રે.

8. Sāmba narrates his adventure.

હવેહળધરત્યાથી નીસર્પા, વર કન્યા લઈ સાથ રે;
ચિંતા માહે મન ભરાયું, જે શ્રીકર કરશે જનુનાથ રે.
હેલામાંહે આવી પ્હોંત્યા, દ્વારકામાં વાસુદેવ રે;
સભા સર્વે ભરીને બેઠા, શ્રી કૃષ્ણ ને વસુદેવ રે.
કુંવર તે તો મંદિર મોકલ્યો, પૃથ્વી સઘળી પેર રે;
સર્વે જાલવણી જ્નેવા આવે, જંભુવંતીને ઘેર રે.
ચઈ તે સઘળી વાત પૂછે, જંભુવંતી માત રે;
કુંવર તે કેમ આચર્યું, તે કહો મુને સાક્ષાત રે.
મૃગ્યા કારણહું નીસર્પોતો, ગયો ગંગા તીર રે;
વાડવ જાતાતાદક્ષણા અર્થે, તે પીવા લાગ્યા નીર રે.
વિપ્રને મેં પૂછીયું, કહી તેણે વાત એહ રે;
દુર્યોધને સ્વયંવર કીધો, ઇચ્છાવરવરે કન્યા જેહ રે.
હસ્તિનાપુરમાં હું ગયો, નવ દીડા જાલ્ય કાપ રે;
મુને માન દીધું નહીં, સહુ ત્યાં બેઠા જ્નેથ રે.
મેં જાણ્યું હું નામ રાખું, આપણા કુળની રીત રે;
પેહેલા લડીએ શ્વશુર સાથે, પછે કહીએ પ્રીત રે.
સભામાથી કન્યા લીધી, દેખનાં સહુ રાજન રે;
પછે જુદે આવિયા, જેના પર્વત જ્નેવડાં તન રે.
સહુને મારીને પ્રાજે કીધા, ચોધ સહુકોને વરીજ રે;
જંભુવંતી માત મારી, શ્રી કૃષ્ણ કેરું બીજ રે.
એવું સાંભળી આનંદ પામ્યો, સર્વ કોઈ સાથ રે;
પ્રીત કરી પટગણી મંદિર, આવિયા જનુનાથ રે.

III. From ઓખા હરણ (A. D. 1667)

1. Bānāsura gets Shiva's blessing.

કડવું.

આખ્યા હિમયા સહિત મહાદેવ, દીડી અસુરતણી ધણી શેવ;
 નયણે નીરખ્યો આસ જ દેહ, દીડો મુકાં દાહવન તેહ.
 તેને લાગી શંભુજીયું તાળી, આણાસુર બેડો આસન દહ વાળી;
 એવાં તપનો માંડ્યો અભ્યાસ, માથા ઉપર પુટી નિકળ્યાં ધાસ.
 એના તપનો નહીં આવ્યો પાર, એમ વર્ષ ગયાં છે એક દગર;
 એવું તપ બેઠને બોલ્યા ત્રિપુરા, તમે સાંભળો પાર્વતી નારી.
 એને તપે ત્રૈલોક્ય બાધું ડોલે, આણાસુર તો બોલાવ્યો નવ બોલે;
 તમે કહો તો એને વર આપું, ને હું સત્ય ધવન કરી થાપું.
 વળતાં બોલ્યાં પાર્વતી રાણી, એવા દુષ્ટને નાપો ચલપાણી;
 દૂધ પાધને ઉછેરો છો સાપ, તેથી તમે પામશો મહા સંતાપ.
 પહેલાં તમે ભરમાંગદ વરદાન દીધું, વરદાન પામ્યો કારજ એનું સીધું;
 વરદાન રાવણાદિકને આપ્યા, તેણે દુષ્ટે જનકીનાથ સંતાપ્યા.
 તે માટે અર્જુનું તમને કહિયે, હાં રે એવા દુષ્ટથી વેગળા રહિયે;
 પછે તમને શી શીખામણુ દીજે, બોળા શંભુ રહું જાણો તેમ કીજે.
 જાઓ નારી પાનીએ શુદ્ધિ તમારી, વરદાન આપતાં ન રાખીએ વારી;
 એવું કહીને બોલ્યા તે બોળાનાથ, દીધો આણાસુરને શિર દાય.
 ઉઠ ઉઠ પુત્ર તું વર માગ, તું તો સમાધી તજીને જાગ;
 વાણી શંભુની મુણીને જાગ્યો, તેણે શિવજી પાસે વર માંગ્યો.
 સ્વામી મને સહસ્ર હાથ જ આપો, મુજને પુત્ર કરીને યાપો;
 એક એક હરત એવો કીજે, હરતી સહસ્રતણું બળ દીજે.
 અરતુ અસ્તુ કહિને શિવે વર આપ્યો, તેને તો પુત્ર કરીને યાપ્યો;
 વરદાન લઇને દાનવ ઘેર આવ્યો, તેને બધા નમ્ર લોકે રે વધાવ્યો.

વલણ.

વધાવ્યો ત્યાં લોક સર્વે, આનંદ ધણો મન થાય રે;
 આવી રાજ્યબેડો આણાસુર, તેને હિલટ અંગ ન માય રે.

2. The birth of Ganesha and Okhāṭ.

હાળ.

દૈત્યપુત્રી કેમ હવી, શુકદેવજી કહોને સત્ત;
વિસ્તારીને વર્ણવો, ઓખાતણી ઉતપત્ત.
શુકદેવ વળતું જોણિયા, તમે ભલી પૃથ્વી વાન;
ઓખા-ઉત્પત્ત કયમ હવી, કહું તમને સાક્ષાત્.
એકવાર ગિરિ કૈલાસથી, શિવજી તે મધુવન જાય;
ઉમયાજી ઘેર એકલા, તેણે વિચાર્યું મનમાંય.
શિવને દિવસ થાશે ઘણા, નદી ને ભુંગી સંગ;
સંતાન મ્હારે કાંઈ નહીં, તે માટે લ્યોને સંગ.
શિવજી કહે કરજો પ્રગટ, ઈચ્છા થતી સંતાન;
તપ કરવાને જાઉં છું, ધરવાને હરિતું ધ્યાન.
એમ કહીને શંકર ચાલ્યા, આવ્યા તે ગંગા તીર;
દૃઢ આસન વાળીને જોડા, મનમા રાખી ધીર.
દિવસ કેટલા વહી ગયા, ને ચૈત્રમાસ તે આવ્યો;
પરસેવો ઉમયાને અંગે, થયો તે તો નવ ભાવ્યો.
માર્ગન કરવાઈચ્છા કીધી, મલીન દીડું અંગ;
સુગંધી તેજ કકડાવિયાં, જલ ઉણ્ય મુકયું પ્રસંગ.
પાર્વતીએ મન વિચારિયું, મંદીરમા નથી કોય;
હું પુત્ર એક પ્રગટ કરું, જે દાર આગળ જોય.
દક્ષિણઅંગથી મેલઉતારી, ધડયું પુત્રનું રૂપ;
તેના હાથ પગ ને હુંટણ, પહાની હુંકડું અંગસ્વરૂપ.
ચતુર્ભુજ ને કાદ મ્હોટી, મ્હોડું તે મસ્તક સંગ
કપોત્ર ગ્રીવા સુદર શોભે, વિચિત્ર દીસે અંગ.
વામ કરમા કમળ આપ્યું, બીજે ઘેરખો જાણ;
ત્રીજે હાથે જલ કમંડલ, દક્ષિણ ફરશી પાણ.
બાણબંધ ને ઘેરખા, કુડળ ધાલ્યાં કર્ણ;
કડીએ શોભે મેખલા ને, ઘુઘરા બાધ્યા ચર્ણ.
તેને સર્પનું ઉપવીત આપ્યું, મોદિક આપ્યો આહાર;
મુપકનું વાહન આપ્યું, ઉર સેવંત્રાનો દાર.
પૂત સિદ્ધરે અંગ ચરચ્યુ, કાયા કાચનની પરિધામ;
પ્રતિહાર કરીને થાપીઓ, ગણપતિ ધરિયું નામ.

મુખવચનમાતાજીઓનાં, હું માર્ગન કરું આ વાર;
કોઈ પુરુષ આવે આંગણે; તો રાખજે ઉત્તો દાર.
એકસોબાળકઆરણેળીશે, વિચાર્યું મન માત;
એની પાસે જોડ હોય તો, જોડાં કરે એક વાત.
વામ અંગથી મેલ ઉતારી, ઘડયું કન્યા સ્વરૂપ;
તેની શોભા શી વર્ણવું, શુકદેવ કહે સુણુ જૂપ.
તેનું વદન પુનમચંદ્રસરખું, નેન નિર્ભંગ જાણુ;
નાસિકા શુકચાંચ સરખી, દશન ખીજ પ્રમાણ.
તેનાઅધરઅતિઓપેરાતા, કપોલ ગ્રીવ જેહ;
મુજદંડછેગજસુંદ સરખા, કુચ ખીજોરાં તેહ.
જંઘા જાણુ કદલી સરખી, ઊર ઉગાડવલ અંગ;
તેના ચરણ જાણુ પદની, કેસરી કરીનો લંક.
કર કંકણ ને મુદ્રિકા, કંઠે પુષ્પનો હાર;
કરણે આલ જ્યુકે, પાળે નેપુરનો ઝમકાર.
મસ્તકે ચુંચી રાખડી, કંઠે મુકતાનો હાર;
અણુવટ પત્રે વીણવા, કરીએખલા શણુગાર.
અણિયો ચોળા પેહેરાવિયા, શિર ઘાટડી પરિધામ;
શુકદેવ કહે પરિક્ષિતને, તેનું આખા ધરિયુ નામ.
તેને દીંગલા ને ટાલરી, કુંડલી કોચળા જેહ;
પાચ કોડા દાખડી વેલણુ, રમવા આખ્યા તેહ.
કુમકુમ ચંદન ચાહલો, કાળજા સિંદુર સંગ;
તેલ તંબોલ ને નાડાછડી, કરી તે પૂજા અંગ.

વલણુ.

કરી પૂજા અંગ સોહિયે, કુંવરી કન્યા જેહ રે;
શુકદેવ કહે પરિક્ષિતને, એમ આખા પ્રગટી તેહ રે.

કંડવું.

વળી વળી પૂછયું પરિક્ષિત રાયજી, શુકદેવજી કહેને કથાયજી
ઉમયા અંગથી ઉપતી જેહજી, દૈત્ય પુત્રીતણે સંદેહજી

હાળ.

મંદેહ મહારા મનતણે, તે ટાળાએ ઋષિરાય;
એ જ્ઞાત ભગિની દારે મૂકી, રચ્યો કુણુ ઉપાય.

ત્યાર પુઠે શું થયું, મુને મંભજાવોને એહ;
વિમ્તારીને વર્ણવો, શુકદેવજી સર્વે તેહ.
શુકદેવ વળતું બોલીયા, તું સાંભળ રાજકુમાર;
ઉમયાએ આખાની પ્રત્યે, એમ કહ્યું તેણીવાર.
હું મંદિરમાં માર્ગન કરું છું, ત્યાં દીધી રીખામણ;
કોઇ પુરુષ આવે આગળે તો, કરજે મુજને જાણ.
એમ કહીને ગયાં ઘરમાં, ઉતાર્યું ઉષ્ણોદક સાર;
બાવના ચંદન ઘોળિયાં તે, કનક પાત્ર મોજાર.
વસ્ત્ર આશુપણ તજીને, નદાય છે ઉમયા માત;
મોકળે કેશે નેત્ર મીચી, બેઠા છે સાક્ષાત.

કડવું.

ઋષિ નારદજી તેણીવાર હતા બ્રહ્મસભા મોઝાર;
ઋષિએ મન ક્યાં વિચાર, હું તો જાણે ત્યાં નિરધાર.
શિવ ઉમિયાને વદવાડ, માંદોમાંદી કરાવું રાડ;
એવું વિચાર્યું ઋષિરાય, ન્યા ઉમિયાજી બેઠાં નદાય.
આવ્યા અંત્રીક્ષથી ઋષિરાય, ત્યારે દીડી પાર્વતીએ છાંય;
જાણે પેહેરું તે વલ્લ મુવેબે, રખે ઉઘાડું અંગ રે દેબે.
તે માટે શીરના કેશ, તેણે ઢાક્યું તે અંગ સુવેશ;
જેઈ ઋષિ નારદ સિધાવ્યા, શિવ પામે ગંગાનટે આવ્યા.
આવી બોલ્યા શિવમું વાણી, મારી વાત મુજો યવપાણી;
તમે ધરી બેઠા શું ધ્યાન, યેર પ્રગટયાં છે બે મંતાન.
એવું સાલગના તત્કાળ, ઉડી અંગમાં મોટી જ્વાળ,
એવું કહીને ચાલ્યા છે મુન્ય, મદાદેવ દવા અતિ યન્ય.
શિવ ધરમા ચેમે ન્યારે, ચેવે જોદે વાર્યા ત્યારે;
અસ્થા ચોરટા છે કે નિખારી, નદાવા બેઠાં છે માત અમારી.
માંદોમાંદી થયો મંગ્રામ, બેમાં કોઈ ન છોડે દામ;
જટા સાદીને નાખ્યા છે ઇશ, મદાદેવને ચઢી અનિ રીશ.
દીકા પાદુ ને જડા સાથ, અન્યોઅન્ય બીડી બે બાથ,
ધાયા બૃત ગૌરવ વૈનાળ, રજે કોપ્યો ઉમિયાનો બાળ.
ધણું કોપ્યા શ્રીત્રિપુરારી, માલ્યાત્રજપતિજી રીસધારી.
બેઠા સરખા છે બપવંન, ધણું કોપ્યા ઉમિયાના દૈત્ય.

ઝોખાહરણ

કોખ્યા ગણુપતિ તે બહુઅંગ, સર્વ સેનાનો કીધો ભંગ;
નાહી સેના દેખી બળધીરા, કોખ્યા ગણુપતિ કોખ્યા ધીરા.
ખેતું રૂપ ભયંકર. ભાસે, દેખી મુનિવર નાવે પાસે;
જટા સાહીને નાખ્યા ધીરા, ત્યારે શિવને ચઢી અતિ રીરા.

કાળ.

જટીલ જોગી વાં ભરમજોગી, દીસતો અવધૂત;
આસા વિના અધિકાર ન જવા, જો હોય પૃથ્વીનો ભૂપ.
વચન એવું સાંભળીને, કોપિયા શિવ રાય;
ત્રિશલ ભારી શિર છેદિયું, જઈ પડ્યું ચંદ્રચમાંચ.
ઝોખ્યા મનમાં ત્રાસ પામી, દેખીને દારણ કર્મ;
માતાની પાસે કહેવા ન ગઈ, નવ લલો આગળ મર્મ.
મહાદેવ મંદિરમાં ગયા, અંધક્યાં તે ઉમિયા મન;
નેત્ર ઉઘાડીને નિરખિયા, શિર કેશે ઢાક્યું તન.
વસ્ત્ર પેહેરીને ચયાં બેઠાં, પૃથ્વીયું શિવરામ;
બે બાલક તો ખારણે મૂક્યા, કેમ આખ્યા મંદિરમાંચ.
શિવ કહે શિર છેદિયું, પેસો પુરપ હતો જોહ;
સ્ત્રી હત્યા મેં નવ કરી, જીવતી તો મૂકી તેહ.
એમ કહેતા ઉમિયા પડ્યા પૃથ્વી, એ શું કીધું શિવરામ;
અંગ ચક્રી ઉત્પન્ન કર્યો, બેઉ બાળક તમારાં થાય.
હમણાં તે મારા પ્રાણ કહાડું, કા જીવડો એહ;
શિવ કહે શિર છેદિયું, જઈ પડ્યું પર્વત 'તેહ.
એક મુરતમાહી મરતક આળી, મેહોસો તે એને અંગ;
નદી જુંગીને મોકલ્યા, જઈ જોયા પર્વત શુંગ.
મરતક તો લાધ્યું નહીં, એક હસ્તી દોડો વન;
એકદંત ને મહા ઉન્મત્ત, જઈ વિદાર્યું તન.
મરતક લાધને આવિયા, શિવ ઉમિયા કેરી પાસ;
મહાદેવે મરતક મ્હોડીયું, વરદાન દીધું કાથ.
મ્હારે હાથે દુઃખ જ પામ્યો, મુજ પેહેસો પૂનવ;
શુભ કામે સ્મરણ કરે, તેનું સિદ્ધ કારણ થાય.

વલણ.

વરદાન એવું આપીયું, શિવે તેણે કામ રે;
પેહેલી પૂજા કરી પોતે, ગજવદન ધરિયું નામ રે.

ઉમિયા આઘ્યાં તે મંદીર બહાર નવ દીડી તે ઓખા કુમાર;
મિહાની કોઠી દુતી ત્યાંહે, કન્યા નાર્યાને પેડી ત્યાંહે.
ઉમિયાને ક્રોધ ચઢ્યો અપાર, ઓખાને શાપ દીધો તેણી વાર;
ત્યાર પૂરે તે શું થાય, તેની કહું હવે કથાય.

ઢાળ.

શાપ પુત્રીને હવો, તે સાંભળો કહું રાય;
વરસ એક લગણુ પુત્રી, રહેજે લવણુની માંય.
વચન એવું સાંભળીને, દુઃખ પામી તે મન;
લવણુ મધ્યે કોમળ કાયા, કેમ જાશે વરસ દન.
ગદગદ કરે ઓખા બોલી, વ્યા કરો મુજ માત;
અપરાધ કિંચિત્માત્ર છે, તેમા આવડી શી ધાત.
મેં શાપ તમારો શીશ ચઢાવ્યો, અનુગ્રહ કેમ થાય;
માના કહે મદિમા વાંધશે, તારો મૃત્યુશોકની માંય.
પછે પાર્વતીજીએ પ્રેમ આણી, કલ્પો માસ જ એક;
વરસ આવે ઉત્તમ કહિયે, ચૈત્ર માસ વિશેષ.
તે માસે તે લવણુ કરે, કૃત્રે સંપદ જોદ;
પાર્વતીજી પુત્રીને કહે, તે દુઃખ પામે દેહ.
ચૈત્ર માસે વ્રત અલૃણું, કરે જે રત્રી જન;
મંસારના મુખ બોગવે, પામે તે કલ્પત્ર પુત્ર ને ધન.
ચૈત્રકેરા દિન ત્રીજો, અન્ન અલૃણું ખાય;
માના કહે સત્ય જાણજો, તે સ્વર્ગવાસી થાય.
માના કહે મદિમા કહું, એવો ચૈત્ર નિર્ભજ જાણ;
એક માસ અલૃણું ન કરે, તેનું મિથ્યા જીવ્યું જાણ.
વ્રત કરીને દાન કરવું, લવણુકરું જોદ;
આખ્યાન સાંભળે પાનકે જાણે, નિર્ભજ થાયે દેહ.
પાત્ર દદાશ પાછલા, વ્રત કરે રત્રી જન,
કરે બોજન લવણુ પામે, એક ઉત્તમજ અન્ન.
હું શાપમોચન તુજને કહું છું, ઓખાને કહે છે માય;
શી ભગવાનકલ્પમાં વર થશે, તે ગ્રહજો તારી બાંય.
સર્વે દાય દળજો તે ચક્રી, સાંભળ ઓખાખાઈ;
મનોથી એમ એ મને કની, આનંદ પામ્યાં સદી.

ઓખાહરણ.

પછે. ઓખા લવણમાં પેડી, સાપ મટાડવા કાળ;
શુકદેવ કહે પરિહીનને, કહું બાણામુરનું કાળ.

3. The sight of a childless man is an ill-omen.

એક સમે ચંડાલણી, ઉભી રાજદાર
વાગીદ વાળી કરી, ડીધું ઝાકઝમાર. એક સમે.
રાજા તે સુતા ઉડીયા, અનિ પ્રાત્નસકાળ;
મુખ આડી સનમાર્જની, રાખી રે ચંડાળ. એક સમે.
તે જોઇ બાણામુરે, પૂછિયે સપ્તજા વિન્તાર;
મુખ આડી સનમાર્જની, કેમ રાખી તેં નાર. એક સમે.
ચંડાલણી કહે રાયછ, સાંભળો મહારાજ;
વડાણે મુખ કેમ દાખવું, જાણી કીધી મેં લાજ. એક સમે.
રાજા કહે સત્ય બોલ તું, નહિકર દેશું રે દંડ;
ગા માટે આડી ધરી, સનમાર્જની રંડ. એક સમે.
વળતી ચંડાલણી વટે, સાલજો રે બૂપાળ,
સાચું બોલું છું હું હવે, રમે જેતા રે ગાળ. એક સમે.
પ્રાત્નસમે જોવું નહીં, વાગીયાનું વદન,
તમારે કાઈ છોરું નથી, સાલજોને રાજન.. એક સમે.
તે માટે સનમાર્જની, આડી કીધી મેં રાય,
સાચું બોલી છું જો ઘટે, તેવો કરજો રે ન્યાય. એક સમે.
રાજાએ સત્ય માન્યું સહી, નવ કીધો રે કોધ;
રાજા મૂકી કંઠારો, ગયો બાણામુર જોધ. એક સમે.
નપ કરવા વેગે ગયો, દંડ રાખી વિશ્વાસ;
ધ્યાન ધર્યું મહાદેવનું, મુને પુત્રની આસ. એક સમે.

4 Okha is given to Bāṇāsura.

રાયે રિધસિધ ત્યાગકીધી, ચાલ્યો તે વનમાહે;
કૈલાસ ગિરિએ આવીયો, બેઠા છે શિવજી ન્યાહે.
તાતને ચરણે લાગીયો, તવ પૂછ્યું શિવરાય;
મંતાન મ્હારે કાઢ નથી, કાઈ પુત્ર પુત્રી ચાલ.
ત્યારે પાર્વતીજી બોલીયા, મારે પુત્ર એક ગણેશ;
તે તો આખો જન્મ નહીં, ત્રિલોકનો દેવેશ.

લીધું ચરણામૃત અંગરૂઢિભરી, મોળોપચારે માની પૂજા કરી;
કુસુમહાર કંઠે ધરાવતી, અગર ધૂળે કરી ચારતી.
પૂજા કરી ફરી લાગ્યાં પાગ, વદે દેવી દીકરી વર માગ;
કન્યા કહે રૂપ કંઈક કોઈ, એવા વરની માગૂં જોડ.
ઉભયા કહે માગ બીજી વાર, તોએ તેણે માગ્યો બરચાર;
ત્રીજી વાર કહ્યું માગ ફરી, આપો મુંદર સ્વામી ઝોચરી.
દેવી કહે વરદાન હશે ખરાં, જા કન્યા પરણે તણુ વરાં;
ઝોખા કહે કેમ્મેં દઈ દાથ, તણુ નાથ તે મહા ઉત્પાત.
મેં પૂજ્યા તમને ચારથ, એમ પરણે લોકમાં દસારથ;
દેવી કહે ટાળું મંદેહ, તણુવાર પરણીશ તેનો તેહ.
શુભ સ્વામી ઈચ્છે જો તરત, તો જઈ કરજો અણુણું વરત;
કુંવરિ કહે કંથનું શું જાણુ, વ્રત કર્યાંનું કુલ ઝોંધાણુ.
દેવી કહે તેની ચિંતા કરી, વૈશાક સુદી દ્વાદશી;
ભોગવરો સ્વામી અંગ પુજતાણું, મધ્ય રાત્રે આવરો સ્વપનું.
પુજને પ્રેહ ધણો વ્યાપરો, ચિત્રલેહા આણી આપરો,
ગયાં ઉભિયાજી કરુણા કરી, ઝોખા પધાર્યાં મંદિર લાણી.

6. Okha longs for a lover.

વર વરવાને જોગ ચઈ, પ્રગટયા તે જીનાં એનજી;
ઝોખા કહે છે ચિત્રલેહાને, એક વાત સાબળને બેન રે;
સૈયરચું રે કીજે મારી બેની રે, દહાડલા કેમ લીજે-ટેક.
જમપે ભુંડું મ્હારું જોગનીયુ, ને મદપૂરણુ મુજ કાયજી;
પિતા તો ગ્રીએ નહીં, મારો કુંવારો ભવ કેમ જાય રે. સૈયર.
સહુકો સાસરે જાય ને આવે, સૈયરો મુજ સમાજીજી;
હું અપરાધવણુ ધણુ રે પિડાણી, આખે ભર નિત્ય પાણી રે. સૈયર.
એ રે કુઃખે હું કુબળા, મુને અન્ન ઉદક નવ ભાવેજી;
આ અવાસરૂપી યજ્ઞા રે સહેવી, નિદ્રા તે કેઈ ખેરે આવે રે. સૈયર.
ધન્ય ધન્ય તે કામની, જેણે કંથને કંઠ મહી રાખ્યોજી;
હું અભાગણીએ પરણ્યા પીયુનો, અધરસુધારસ ન ચાખ્યો રે. સૈયર.
મર્યાદા સહિત માટે માણસ, કરે આખ્યનો અણુસારોજી,
તે સુખ તો મેં સ્વપ્ને ન દીઠું, વ્યર્થ ગયો જન્મારો રે. સૈયર.

પ્રેમાનંદ લલિત.

સ્વામી કેરે મન નહીં નાગીને, એથી ખીણું શું નરતુછ;
 હવે આશા શી પરપ્યાતળી, માંડ જોયન મયે ઝરતુ રે. સૈયર
 ખીછ વાત રચે નહિ, ભરથાર બોગમા મગનછ;
 ઘડિયાં વર આવે તો તરત વડે, નવ પૂછું, જોશીને લગન રે. સૈયર.
 વચન રસીક કહેતા કરણાબેર, આવે લટકી માલેછ;
 પ્રેમ કટાક્ષે પીયુને બોલાવે, તે હૃદિયા બીનર સામે રે. સૈયર.
 મરકવડે મુખે ને મધુરે વચને, મર્ધાંઘ મન આળીછ;
 શાક પાક મે પીયુને ન પીરવા, આઘો પાલવ તાપી રે. સૈયર.
 એવા મુખ મે નયણે ન દીકા, મારું કર્મ અનિ દોરછ;
 જન્મ મારે એજ ગયો, જેમ વગડાતુ દોર રે. સૈયર.
 જન્મ વિના જેવું માનસરોવર, અંદ્ર વિના નિશા જેવીછ;
 એમ કંઈ વિનાની હામિની, હું અભાગણી તેવી રે. સૈયર.
 અરણ્યમા જેમ વેલી ફૂલી, ત્યા નહીં બોગી ભમરછ;
 તેમ વપૂવેલી જોયન ફૂલ્યું, ન મળ્યો બોગી વર રે. સૈયર.
 જળ વિના જેવી વેણી, લવણુ વિના જેમ અનછ;
 ભરથાર વિના જેમ ભામિની, તેને દોલવા નાખવા દન રે. સૈયર.
 એમ મૂખ હું મિથ્યા ગણુ છુ, હું તો લેવાઈ મારે પાપેછ;
 આ બંધોગીરી કરમે કીધી, શળિયે ચલાવી બાપે રે. સૈયર
 અકળ ગતિ છે ગોવિંદજીની, શું નિષજશી બેનીછ;
 ગોવિંદજીનું ગમતું રે ધારો, મનહું માંડ રહે નહીં માતી રે. સૈયર.

7. Okha recognises the lover of her dreams.

કડવું

કાગળ રંગ લીધો રે વિધાતી, ભાતભાતના મિતરે અવગ;
 સ્વર્ગના સુર પાતાળના પન્નગ, લખીયા તે બૂમીના બૂપ કાગળ
 વાસુ વરણુ ને પાવક લખીયા, જક્ષગય ને જન્મ;
 એખા કહે તું લણુને મૂકીને, વૃદ્ધને દેખાડે છે ક્યમ. કાગળ
 મજેશ ઈશ અંજુઈશ લખીયા, લખીયા તે સેનાના અધીશ,
 જુગ્મ ઘરૈયા સહિ જોવડાવ્યા, તોએ ધુણાવે શીગ કાગળ
 પ્રભાકર સુધાકર લખીયા, ગિરિજાવર ઝંજીર;
 એખા કહે એમા કોઈ નહો, મારા સ્વામીજીકર ધરીર. કાગળ.

ઝોખાહરણ.

અષ્ટ વસુ શુભ ગાંધર્વ લખીયા, લખીયા તે ગારે મેલ; કાગળ.
 સપ્ત જ્યોતિષિ અષ્ટ ધાતુકર, લખી તે તેની દેલ. કાગળ.
 વેદ મુનિ ને જુગ્મ પીણાધર, લખીયા તે ચિત્રવિચિત્ર; કાગળ.
 મારુતગણ ને લખીયા વિદ્યાધર, સપ્ત ઋષિ પવિત્ર. કાગળ.
 શત કૌરવ ને પાંચ પાંડવ, દેશ દેશનાં રાય; કાગળ.
 કન્યાના કોઈ મનમાં ન આવે, આકુળ વ્યાકુળ થાય. કાગળ.
 ચિત્રલેહા મનમાંથી વિચારે, એ લખીયા તે હામેહામ; કાગળ.
 વિપત્તિ પુરુષ ભામનીને ભોગી, શ્રીકૃષ્ણતણું એ કામ. કાગળ.
 ચતુર્શુળ પીતાંબરધારી, લખીયા તે શ્રીમદારાજ; કાગળ.
 દીઠાશ્રી કૃષ્ણ ને ઝોખા ઉઠી, કીધી વડસસરાની લાજ. કાગળ.
 સહિયર એ ભિયાના કુળમાં, છે મારો ભરથાર; કાગળ.
 તવ પ્રભુમને લખી દેખાડ્યો, લાજ કીધી ખીજ વાર. કાગળ.
 કન્યા કહે અવધવ પ્રભુના, આ પુરુષ કોઈ વૃદ્ધ; કાગળ.
 ચિત્રલેખાએ લખી દેખાડ્યો, કાગળમાં અનિરુદ્ધ. કાગળ.
 મુગટ ભરખર વદન સુધાકર, નેત્ર એ અંશુજ; કાગળ.
 ઘેલી ઝોખા ધાઈને ભેરી, કાગળને ભરી જુજ. કાગળ.
 ધન્ય ધન્ય નાથજી, હાથ મહીને, ન મૂકીએ તે ખીડી સારું; કાગળ.
 હૃદય અપળાનું હોય કારું, કુલુ ગળું છે મારું. કાગળ.
 ના ના ખોલો મારા સમ છે, લાજો છે શા માટે; કાગળ.
 ચિત્રલેહા કહે ન હોય સ્વામી, વળગ્યામાં કાગળ ફાટે. કાગળ.

વલણ.

કાગળ ફરે કામની, ચિત્રલેહા બોલી વાણી રે;
 ઝોખા કહે તું દારિકાથી, આપ પ્રભુને આણી રે.

8. Aniruddha is stolen away to his bride

અનિરુદ્ધ મુતો છે દિંડોળે, ત્યાં દાસીઓ વાયુ ઢોળે;
 શોભે દીપક ચારે પાસ, એ ચરણ તળાંમે દાસ.
 ત્યાં બાવનાં ચંદન બેહેકે, બહુ દિંડોળે ફૂમતાં લેહેકે;
 કામકુંવર તે કામ જ નેવો, ચિત્રલેહાને ચોરી લેવો.
 લેવા કુંવરનું કારણ, સમર્થ નિદ્રાનું ધારણ;
 રાતે જે કોઈ જાગતું હતું, તે તો જે જેમ તે તેમ ચૂલ.

પ્રેમાનંદ બદ.

ધારણુ ભારણુ ભારી કાયા, આમમાન યર્ષા જોગમાયા;
અનિરુદ્ધતાની કિકરી, તે તો સૂતી નિદ્રાએ બરી.
ચિત્રલેહા ધરમાં ગઈ, પણ કુંવર જગતો નહીં;
ત્યા વિચાર અંતરમાં કીધો, ક્યાં કાઢી દિડોજો લીધો.
જે જે કાઢી કરમાં ઝાલી, જેચર રીતે તે ચતુરા ચાલી;
કરે મલ્લ અંતરમાં વદાલ, એવી ભડિ જે આવે ન આલ.
ગોવિંદ ગોઠવણી કીધી, જાણી જોઈને જવા દીધી;
ઘેર ઓખા જુવે છે વાટ, નાઆ નાથ ને થાય ઉચાટ.
એવે સામળી પાખજ વાગી, ત્યારે ઓખાની આરત ભાગી;
આ નાથ તારો હીડોજે, નગ નારી મજો તમે ટોજે.

સાખી

ટોજેમજોતમે તારણી, આ તારો ભરથાર;
પડે ઓખાએ ચિત્રલેહાને, દિધા મોળ શણગાર.

કંકણ.

ઓખા કહે છે ચિત્રલેહાને, તે આપ્યું પ્રાણતું દાન;
સખી કહીને કેમ જોલવું, તું છે દેવી સમાન.
દીપક જાગતો કરીને કન્યા, પરણ્યાની પાસે આવી;
શુ સુતા નિદ્રાવશ સ્વામી, હીડોજે મોહાવી,
કામકુંવરને આ શી નિદ્રા, સુવું સાફ લાગે;
દૂર પંચથી કંથ પધાર્યા, તોએ સુતા નવ જાગે.
રજની અધ્ધ રહી છે ગણા, ઉઘ તે તમને આ શી;
જોની સખી બીયા દીસે છે, કુંભકરણના ઉપાસી.
જોએ સ્વરે જાગે જોલાવે, ચરણ નેપૂર વળગે;
હરના વિરો હીડોજો હલાવે, તોએ ન આખ ઉઘાડે.
વાયુ ટોજે ને ચરણ તળાશે, મુખે કંઈ સ્તવન,
એવે સમે અનિરુદ્ધને આપ્યું, નિદ્રાવશમા સ્વપન.
કોઈક નારી મુજને પાવી છે, હીડોજો કરીને હરણ.
એકાત વાસમા રાજકન્યાનું, કીધું એ પાણિગદણ.
તેના પિતાએ મુજને બાધ્યો, હાક તે મોદય વાગી,
લાવ જોગળ માફ સેતાને, સાચે તે ઉકચો જાગી.

હસી ખસી ઓખા સદી અળગી, હાડી ઉઠ્યો આ શુંય;
 અનિરુદ્ધ ગાભરો યધને કહે છે, ક્યાં આવ્યો છું હુંય.
 હીડાળો એ નિશ્ચે મારો, નોહો એ મેઠી મ્હારી;
 દાસી ચાર દીસતી નથી, આ ખે કોણ રાજકુમારી.
 ઓખાએ ચિત્રવેદાને પ્રેરી, તે બોલી રીર નામી;
 હું તમને હરી લાવી છું, કોઈ ન કરશે સ્વામી.
 આ બાલા છે બાણાસુરની, ઓખા છે એનું નામ;
 સ્વમાંતરમાં વરી ગયા છો, તમ આવે થયો વિશ્રામ.
 આ નારી પ્રભુજી તમારી, સમાવો તનનો તાપ;
 સ્ત્રી ભરગાર બન્ને રહો છાનાં, ન જાળે એનો બાપ.
 વચન માંભળી વિધાત્રીનાં, ચઢી અનિરુદ્ધને રીસ;
 શું કંઈ જે ખડ્ગ નથી, નહિ તો છેદત બન્નેનાં શીશ.
 ગામ મુકાવ્યું ને ધામ મૂકાવ્યું, મૂકાવ્યું રે કુંડુંય સ્વજન;
 કેમ વડે અસુરની કન્યા, હું જાલ્ય કુળનો તન.
 પરં જોઈને ઓખા કહે છે, જાલ્ય કુળ તો પવિત્ર.
 વિચારીને બોલો નાથજી, જાણું પિતામહનાં ચરિત્ર.
 રીંછસુના ને કુળજ દાસી, તેથી હું નથી નરતી;
 તાત તમારો પરણીને આવ્યા, તે તો પ્રગટ નથી કરતી.
 અનિરુદ્ધને તવ હાસ્ય આવ્યું, રીસ ગઈ ઉતરી;
 અવળે મુખે શું રે બોલો છો, જીવેને પાછા ફરી.
 એવે સમે ઋષિ નારદ આવ્યા, ઇશ્વરી ઇચ્છાયા;
 ગાધર્વવિવાહ તત્કાલ કીધો, પરણ્યા વર કન્યાય.

વક્તવ્ય.

વરકન્યા પરણાવિયા, નારદ હવા અંતરધ્યાન રે;
 નર નારી સુખ બોળવે, ઇંદ્રાણી સમાન રે.

Aniruddha goes into battle.

કડવું.

ઓખા કહે કુંય એમ ન કાળે, બળીયાશું વક્તાં બીહીજે;
 એ ઘણા તમે એક જાતે, સેના મોકલી મારે તાતે.

ત્રેમાનંદ ભટ્ટ.

દૈત્ય ને વાહન ને પાળા, નાથજી તમે હાલામાલા;
 એને ટોપ કવચ ને બખ્તર, તમારે અંગે સોહે પીતાંબર.
 દૈત્યને સાંઘ બાણ બહુ ભાલા, એ કહ્યું ને તમે સુવાળા;
 એ તો મદોન્મત બહુ બળિયા, તમે સકોમળ પાતળિયા.
 સ્વાંભી પછે અસુરને ભેટો, પહેલાં મરતક માફે છેદો;
 તમને દેખી દેખીને મોહું, તમે જીલ્લ કરોં તે કેમ જોઈ ?
 ધન્ય અંતરની ગાંઠ શીડી, દૈત્યે માળાં લીધું રે વીડી;
 પ્રભુ ગ્રાણ કંપે છે મારા, મુવા દૈત્ય કરે છે હેંકારા.
 ધણું ક્રોધી વીરોધી છે બાણ, હાકે ધ્રુવું જાએ આસાન;
 જગત ભય પામે બાણની હાકે, બાણે પૃથ્વી ચઢાવી ચાકે.
 જેને નાદે ચેરુ હાલે, ચક્રવર્તી સાથે નહીં ચાલે;
 ક્ષત્રી સાથ રહે સર્વ બિહીતો, નાથજી તમે કધપેરે છતો ?
 મંત્રી દાંત રહ્યો છે કરડી, શું જાણો છો મુંઝ રે મરડી;
 માટે પહેલાં તે મુજને મારો, પછે નાથજી રણમાં પધારો.
 શશી સૂર્યવંશી નૃપ જેહ, તેની ધરધર ધૂજે દેહ;
 પ્રધાન ક્રોધી પાવકની જ્વાળ, તેથી વિશેષ બાણ ભૂપાળ.
 એમ કહિ ભરતી લોચન, દેખી વારે છે સ્વામીન;
 કંથં કહે ન કઈ સંગ્રામ, તો નાસી જવાનો કુણ હામ.
 અંતે અવતાં છૂટ્યું નહીં, કાં ન મરીએ સામા ઘર્ષ;
 નથી ઉગરવાનો ઉપાય, માટે ભય પામે શું ચાય ?
 નાકે લાંછન લાગે કુળમાં, પ્રતિષ્ઠા જાએ એક પળમાં;
 મૌઝર બોલે ને મણિધર ડોલે, ન ડોલે તો સંપને તોલે.
 ધન ગાંજે કેસરી દે કાળ, ન ઉછળે તો જાણવો શિયાળ;
 ક્ષત્રી નામે દેખીને દળ, ન હોય પુરપ જાણવો વ્યંડળ.
 હાંક્યો વાલ ન માટે કાન, રાહુલ નહીં જાણવો જ્વાન;
 ઘરમા ધોળારે રહે પેશી, મુઢો ચરણ વહોલો રહે બેશી.
 એમ કહી આખા અજગી ઝીઝી, ભડગાળ્યો ને ભોગળલીધી;
 અસુર સેનાપર કેપિયો, ઇન્ને ચક્રી ટકીને પડિયો.
 જેમ ગ્રાહ પેસે બહુ જળમાં, તેમ અનિરદ પેડો દળમાં;
 જેમ ધન્દુ પેસે વાદળમાં, તેમ અનિરદ ધાયો બળમાં,
 દૈત્યને આપ્યો મૃત્યુનો દહાડો, ગાળ્યો અનિરદ ધન અખાડો;
 પડતામાં બહુ પડતાળ્યા, ભોગળ પ્રહારે ધરણીએ ઢાળ્યા.

ઝોખાહરણ

કૌભાડે સેનાને પ્રેમી, જાદવ જોદો લીધો ઘેરી;
 ગજજીયમા લધુ કેસરી, બહુ વીંટી વળ્યા છે વેરી.
 ચંદનને બાવળિએ ઝીંટી, અસુરે અનિરુદ્ધ લીધો વીંટી;
 દાનવ કહે માનવ ચુંચ, અમે સિંહમાં મૃગબાળ તુંચ.
 મુગટ મંત્રીને ચરણે ધરી, તો તો મૃત્યુચક્રી ભિગરી;
 મંત્રી વાયક એવાં સાંઝળી, ધાયો અનિરુદ્ધ બદ્ધ ભિકળી.
 નાખે દૈત્ય ભારી મુદ્દગલ, તેમ અનિરુદ્ધ બુજ્જ ભોગળ;
 વીશ સહસ્ર અસુર લટયા, ઝેડીવારે શર બહુ છુટયા.
 આયુધધારા રહી છે વરમી, પડે પરીધ પટ્ટી ને ફરસી;
 દાનવ ધાયા છે ટોળે ટોળા, વરસે લિટીપાલ ને ગોળા.
 યામ દુદુલીના ગડગડાટ, યામ ખાડાતણા ખડખડાટ;
 હાકયા હસ્તી દે હલકાર, યામ ખડગતણા ચળકાર.
 મંત્ર અગ્નિના ધુમવાટ, જોલે બાણતણા મુસવાટ;
 ગચ ચક્ર ગાળે ગડગડાટ, હોમ હયતણા હણહણાટ.
 છૂટે બાણો સણસણાટ, યામ ગગને ધબ્બ ફડકડાટ;
 દેખિ દોહલો નાથનો ઘાટ, યામ ઝોખાને ઉચાટ.
 દાનવોનો વાળ્યો દાટ, અનિરુદ્ધ મુકાવે વાટ;
 કોઇને ઝીંકયા ઝાલીને કેમે, કોઇને ઉડાડયા પગની ઢેમે.
 કોઇને હણયા ભોગળને લડકે, કોના મુખ ભાગ્યા લપડકે;
 કોઈ અધસરતા કોઈ પૂરા, એમ સેના કરી ચક્ર ચૂરા.
 તે રણ ભયાનક ભાસે, બળ દેખીને ઝોખા ઉલ્લાસે;
 મે તો આવડું ન હોતુ જાણ્યું, ચિત્રવેદાએ રત્ન જ આણ્યું.
 શોષિત સ્પર્શ થયો છે દીલે, નાથજી રણ રધીર ગીલે;
 ભડ ગાળ્યો ને પડ્યું ભંગાણું, નાઠો કૌભાડ લઇને પ્રાણ.
 હવું બાણાસુરને જાણું, એક પુરવે વાળ્યો ધાણું;
 અસુરેશને ચઢિયો કોપ, સભ્યા કવચ આયુધ ને ટોપ.
 સર્વે સૈન્ય તે તત્પર કીધું, ચઢ્યો રાય દદામુ દીધું;
 પ્રલય અગ્નિ જેવો જાળવલ્ય, બાણરૂપ થયું મહાવલ્ય.
 ચઢ્યો રાય ક્રોધે ગડગડીયો, જાણ્યું ઝોખાએ રણતાત ચઢિયો;
 સૈન્યના લોક આગળ ચાલ્યા, કરમા બહુ ભાલા ઝાંખ્યા.
 વાગી હાક ને ચઢિયો બાણ, તો તે થયું ઝોખાને જાણ.

નનંણુ થયું જે તાન ચઢિયો, કુણુ છતશે સદસ દાય રે;
આંસુડાં ભરતી ને શોક ધરતી, ઓખા સાદ કરતી નાય રે.

10 Okha's marriage.

કડકું.

વળા તે વિદિવા માંડીયો ને, હસા જનકરાય;
રકમિણી મન આનંદ ધણે રે, ત્યાં તો માતુની મંગળ ગાય.

અનિરુદ્ધની ઘોડા

સજન સહ દોળે મળ્યા ને, સુરિનર મળ્યા છે અપાર:
પાનના આપ્યાં બીડણાં, તેપર શ્રીફળ ફેફળ સાર અનિરુદ્ધ
ચુવા ચંદન છાંટણા રે, કેસર કુમકુમ સાર;
ભાટ બંદીજન બદુ મળ્યા, તે તો બોલે છે જયજયકાર. અનિરુદ્ધ
વાહન વાગે અતિ ઘણા ને, માંહી ભેરીનો નાદ;
દોલ દદામા ગડગડે રે, ત્યાં તો સરણાધ્યે લીધો વાદ. અનિરુદ્ધ
અપ્સરા નાચે ઈડની, માંહી નારદ તુંબરુ ગાય;
મધુરીસી વેણા વાજતી, એનો આનંદ આસ્થવ થાય. અનિરુદ્ધ
સાંભેણાં સર્વે શોભતાં ને, અસ્વાર થયા વરરાય;
થનગન તેજ નજાવના રે, એવા સુર નર અતિ દરખાય. અનિરુદ્ધ
શોભીનપૂર પાટણ લડું રે, ડુલડે સોદાવી વાદ;
અનિરુદ્ધ વરઘોડે ચડ્યા રે, ત્યાં શેરીએ સોદાવ્યાં દાટ. અનિરુદ્ધ
ચંચળ ચાલે ચાલતી ને, રંગે રાતે વાન;
મખીઆરડે મોતી જડયા રે, ઘોડીનું પંચકલ્યાણી નામ. અનિરુદ્ધ
પક્ષાણુ પરવાણાનણાં ને, નંગ પીંગળ સાર;
રતન જડિત બે પિંગડાં રે, તેની જગમગ જ્યોતિ અપાર. અનિરુદ્ધ
ઘાટ તે પહેર્યો શોભતો ને, રામણ દીવો દાય;
મોડ બાંધ્યો રાણી રકમિણી રે, જેને શ્રીકૃષ્ણ સરખા નાય. અનિરુદ્ધ
છત્ર આમર ને વાવટા રે, દીવાનો નદી પાર;
પ્રકે તે આપે જનરતી રે, તે તો મંગલ ગાતી નાર. અનિરુદ્ધ
વર વદેલા ઘણ તોરણ ચડ્યા રે, સાજો છંદ નીર.
તેને મનવાંચિત આપ્યું રે, પછે બાજડે હસા પીર. અનિરુદ્ધ.

ઓખાદુરણ.

સાસુ આવી સજ થઈ રે, પોદોની મનની આશ;
ઓખાને અનિરદ પરણુશે રે, મુલુ ગાય પ્રેમાર્નદાસ. અનિરદજી.

કડવું.

અનિરદ ત્યાં મંડપે આઘ્યા, બાણાસુરને મન ધણું લાઘ્યા.
મુખથી બોલ્યા અમૃત વાણી, પૂંખે પારવતી પટરાણી.
ધુંશળ મૂસલ સ્વાઈને ત્રાક, પૂંખી તાણ્યે જીવાવરનું નાક.

ખિલાસ

ધુંસળે મા પૂંખીશ ઉમયા, ધુંસળે વૃષભનું નેતરું રે;
સુસળે મા પૂંખીશ ઉમયા, સુસળે અમૃત ખાંડણું રે.
સ્વાધએ મા પૂંખીશ ઉમયા, સ્વાધએ મદિનું વલોવણું રે;
તરાકે મા પૂંખીશ ઉમયા, તરાકે એ વિશ્વનું ઢાંકણું રે.
સરૈયે મા પૂંખીશ ઉમયા, સરૈયા વૃષભનું ચારણું રે;
ઈડી પીંડીએ મા પૂંખીશ ઉમયા, ઈડી પીંડીએ ઉદર વોખણું રે.

ત્રિતાલી ચોપાઇ

હાતી નાખી છે ઈડી પિંડી, ઉમયા હરખે હરખે હીડી;
ગજે ઘાટ ઘાલીને તાણ્યા, જીવાવરને માયરામાં આણ્યા.
આડા અંતરપટ ધરાય, હસ્તે હસ્તમેલાપક ચાય;
જેશી કહે છે સાવધાન, ગર્ગીચાર્યને દે અતિ માન.
સહ મળી ત્યાં મંગળ ગાય, એવા આર્નદ ઓગળવ થાય;
આવી બેઠા મોટા રાજાન, બાણાસુર તે દે ધણું માન.

વલણુ.

કેડ પોહોતા મનતણા, પ્રેમે આપ્યા પાન રે;
વર વડ આપ્યા ચોરીયે, દે બાણ કન્યાદાન રે.

કડવું.

સુરઅસુરતોઆવી મળ્યા, મનમાં તે આર્નદ લાડ
બાણુરાય ને પ્રણામ, કરવા બેઠા મધુપકે.

ત્રેમાનંદ ભટ્ટ.

હરિ હર સલામાં બેઠા, સુર તે તેત્રીશ કોડ;
 અવર રાણા ને રાવજી, સરખા તે સરખી બેડ.
 વાજંત્ર વાગે અતિ ઘણાંને, બંદીજન કહે શુભ કૃત્ય;
 રાગ રંગ યઈ કાર થાય છે, કરે અપ્સરા નૃત્ય.
 શુદ્ધચાર્ય કહે બાણરાયને, ઘોને કન્યાદાન;
 આ દિવસનહી આવે ફરી, સાંનિધ્ય શ્રી ભગવાન.
 બાણરાય કહે ગીધ મંગાવું, જે લેછએ તે આજ;
 કન્યાદાન દઉં કોડથી, અનિરુદ્ધને શ્રી મદુરાજ.
 જળપાત્ર કુંમકુંમ દધી દૂવાં, શીફળ ફેફળ જોડ;
 કનકપાત્ર કર અહીંને, રાણીજી લાગ્યા તેડ.
 વેદ મંત્ર ઉચ્ચારથી, કરે પૂજા તતખેવ;
 પૂજાપો વિધવિધ ચડાવે, લલીને ઋષિ દેવ.
 કર અંજલિ લેછને, પછે બોલિયો રાય બાણ;
 કન્યાદાન લીયો અનિરુદ્ધજી, લોકું છું બે પાણ.
 અનિરુદ્ધ કર આગળ કરે, મનમાં અતિ ઉદ્ધાસ;
 ઓખા અનિરુદ્ધ રાજી થયાં, કીધુ નેત્રમા દાસ્ય.
 સુતાનો સંકલ્પ કરીને, હરખ્યો રાય બાણ;
 તે દાનની દક્ષિણા પાછી, આપિયાં કોટિક દાન.
 ગજ અશ્વ ને બ્રૂમી, દાસી કનકપાત્ર અનેક;
 શુકદેવ કહે પરિક્ષિતને, કહેનાં ન આવે છેક.

કડવું

મંગળ ફેરા ત્યારે ફરાય, મળી માનુની મંગળ ગાય;
 હર્ય ધરે બાણ મનમાય, સાંનિધ્ય શ્રી વૈકુંઠરાય.
 પહેલે મંગલે ત્યા સાર, આપ્યા રથસદિત તોખાર;
 ખીજે ઘેતુ આપી અપાર, ત્રીજે કુંજરકેરી હાર.
 ચોથે કૃત્તી સદિત ભંડાર, આપી કીધો છે નમસ્કાર;
 બાણાસુર બોલ્યો મુખવાણ, સંપુટ કરી બે પાણ.
 દૃતો સેવિય તમારાં ચરણ, શુદ્ધ રાખજે અંતઃકરણ;
 એમ રાજે કન્યાદાન દીધું, વિવાદ કર્ષ સંપૂર્ણ કીધું.
 હરિનો કોઈ ન જાણે પાર, અંચો કીધા ત્રી ભરતાર.

કારજપરણ મંગળવરત્યાં, જોવા મળ્યો મંસાર રે;
ચોગીમાં રૂપની ખંચો, આરોગે કંસાર રે.

કંઠવું.

કંસારજમો જમોગે જમાઇ, તારી રૂડી રામે છે કમાઇ;
છોરા તું તો કાજો નકળોયો, છોરાતુંતોસંગિમાંથી સળાયો.
જોરાતુંતોનખજેવડોન્દાનો, કેમ આવ્યો હૈયા છાનો;
મારી બોળી ઝોખા બેન, તારાં ચોરતણાં છે ચેન.
મારી કન્યા ન જણે કાઇ, તેને કપટે કીધું તે સાંઈ;
હૈયા છત્રપતિએ આજ્યો, કેવો કારગૃહમાં ધાજ્યો.
તારા આપનો આપ તેડાવ્યો, તેણે પગે લાગીને છોડાવ્યો;
તારી કમળા માતા છે ઘાડી, તુંને નવ દેખાડે ઘીની વ્હાડી.
તારો પિતા જે છે કામ, તેનું ચંચળ ચિત્ત નહીં હામ;
શામ રામે શું લડાવ્યા લાડ, જેણે ખાધુ અન્ન ભરવાડ.
દાનવ માનવને બેતા ખામી, નીચ વરે ઉચ કન્યા પામી;
તારો વંશ તો કીયો કામ, તેણેલગ્નવ્યુ ખાણાસુરનું નામ.
કપાથી પેડો તુ ખંખોળી, નેં તો છેતરી ઝોખા બોળી;
તારા પુષ્પતણો નહીં પાર, રાજપુત્રી પામ્યો પીંડાર.
રૂડી વહ પામ્યો તુ રાય, એક વાર અમ આગળ નાય;
એમ રામા કરે બહુ રીત, અન્યોન્ય ગાય છે ગીત.
વળતી દેવ કન્યા ગાય વરણી, તે તો કેશવતી જનરણી;
તમે લાખી શુ લૂલી લલાવો, રૂપે ભુંડણુ સરખા ભાવો.
અમારો અનિરુદ્ધતીજોમરી, એ તો સ્વમામા ગયો વરી;
કન્યાને મન એ વર લાવ્યો, તેણે આદર દહને તેડાવ્યો.
વરવહુ બન્યો એકદા મળાયા, ખાણાસુરના ને દહણ છળાયા;
તેણે કીધો એ ઉપર કાપ, ભાગ્યા કપચ ને વળી ટાપ.
શુ થયું સિંહસૂતને સહાયા, હરિ હળધર કેવા ધાયા;
અમારા સ્થામરામ ત્યારે રૂઠા, ત્યારે વેવાઈ કીધા દૂઠા.
રણુમોરજળ્યા રાણુના અંગૂઠા, છોડી આપિને ઇવતા છૂટા;
મહા મારીને કન્યા લીધી, ધર વસાવવા વહાવર કીધી.

પ્રેમાનંદ ભટ્ટ.

એમ ગીત ગાય છે વરણી, વરકન્યા તે જાણ્યાં પરણી;
ઋષિ સદસ આશ્યાસી ધીર, દે છે વધુ વરને આધીર.
માગણુ ઉચિત પામ્યાં દાન, સદુને મનેગે ભગવાન;
અનિ આનંદ આચ્છવ થાય, નારી ગીત અનુપમ ગાય.

વલ્લભ

ધરવસાવવાવહારપ્રીધી, ઘેર જાણું આનંદ રે;
પરસ્પર વિનોદની વારતા, કહે ભટ્ટ પ્રેમાનંદ રે.

કડવું.

સાંભળો પરિક્ષિત રાવળ, કંસાર પૂરો થાળી માંધળ;
ધૂન ખાંડ નાંખી જાવીછ, રાણી માયરા મધ્યે આવીછ.

ઢાળી.

કંસાર રીતે ને પરમ પ્રીતે, આરોગે નર નાર;
સ્વજનનરખેનેમનદરખે, ઉલટ અંગ અપાર.
જાદવ સધળા જાનકયા, માનીયા જેમ દેવ;
તેજ મર્દન અંગ મંજન, કરે છે સેવક સેવ.
ખાન પાન ભક્ષં બોજન, નાનાવિધ પકવાન;
જાનને ઘણું માન દીધું, રીઝ્યા ભગવાન.
ધુધરા ધમકે દોલ દમકે, થાય છે મંગીત માન;
અસર નાચે ને રાય રાયે, જાયક પામે દાન
દાયા તોરણુ બારણે, કસર અંગ દોળાય;
ભાનભાનનાં સુગંધાદિક, અંગ લેપન થાય.
મંડપ શોભા મહામનોદર, વિધવિધ પેરનાં કામ;
કહે કવિ ત્યાં શું વખાણું, દીરે પહેરિ દામ.
કૃષ્ણચિવસભામધ્યભેદા, જાદવ હાપન કોડ;
અનિરુદ્ધઆખીરાજતાં, જાણે માવની ચંપક છોડ.
શ્રીકૃષ્ણ જાદવ વહે વાણી; સાંભળો આજુરાખ;
પેરામણી પ્રણમને કરીને, જાન કંગ વિદાય.
વિદાય આપો રાય અમને, થાય છે બહુ દિન;
આજુસુર કહે વેગે કરીને, આજા રેશું અમિત.

ચરણરેણુ હું તમારો, મારો શો અધિકાર;
જે જોઈએ તે લખાવો, હું આવી કદ નમસ્કાર.

11. The marriage tie.

કહ્યું.

બ્રહ્માએ વાળી ગાંઠ, છખીલી દોરડો નવ છુટે;
તારો મહાદેવ બાપ તેડાવ, હો લાડી દોરડો નવ છુટે.
તારી પાર્વતી માત તેડાવ, હો લાડી દોરડો નવ છુટે;
તારો મણુપતિ બ્રાત તેડાવ, છખીલી દોરડો નવ છુટે.
તારો બાણુમુરબાપ તેડાવ, હો લાડી દોરડો નવ છુટે;
તારી બાણુમતી માત તેડાવ, છખીલી દોરડો નવ છુટે.
તારો કૌલાંડ કાકો તેડાવ, હો લાડી દોરડો નવ છુટે;
સગાં સવેને વેગે કહાવ, છખીલી દોરડો નવ છુટે.
હવે કન્યાની વનનરડી ગાય, હો લાડા દોરડો નવ છુટે;
ત્યાંતો આનંદજોગ્ય થાય, છખીલા દોરડો નવ છુટે.
બ્રહ્માએ વાળી ગાંઠ, હો લાડા દોરડો નવ છુટે;
તારો શ્રીકૃષ્ણ વડવા તેડાવ, છખીલા દોરડો નવ છુટે.
તારો પ્રહુમ્ન બાપ તેડાવ, હો લાડા દોરડો નવ છુટે;
તારો હળધર કાકો તેડાવ, છખીલા દોરડો નવ છુટે.
તારી રતિ માત તેડાવ, હો લાડા દોરડો નવ છુટે;
તારી ગોવાળ મંડળાને કહાવ, છખીલા દોરડો નવ છુટે.

IV. From ચંદ્રહાસ આખ્યાન (A. D. 1671)

1. The birth and childhood of a prince.

હાજી.

સુધાર્મિક રાજા રાજ્ય કરે, પણ પેટ નહીં મેંતાન;
પુત્રને અર્થે રાજાએ, આરાધ્યા પંચવદન.
મહાદેવ આવી ઉચ્ચર્યા, માગ માગ મહીપતિ વરદાન;
પછે સંકર પાસે સુધાર્મિકે, માગીએ એક મેંતાન.

પ્રેમાનંદ લાલ.

[illegible]

મધ્યરાત્રિયે ચાલી માતુની, સૂતો મૂકી બાળ;
લોભે તે કાઢ પ્રિયથું નહીં, આવ્યો તેનો કાળ.
માર્ગે માંહે ઉતાવળે જતા, પડ્યો હતો મોટો નાગ;
પ્રેમદાએ પૃષ્ઠ ઉપર, અંધારે મૂક્યો પાગ.
તત્ક્ષણે ઉછળી નાગ વળગ્યો, અંતર આણી રીસ;
કંસી દારી પડી પૃથ્વી, મુખે પાડી ચીસ.
ક્રોધે તે બાઝી કાચકી, ને મુખે પડિયો શોષ;
ધાવ દળા ધરણી વિશે, ત્યારે ધાધ મળીયા બહુ શોક.
મરતી વેળા માતુની, સુખથી બોલી વાણ;
મારા પુત્રને કે પાળજે, એમ કહેતા નીકળ્યા પ્રાણ.

વલણ.

એમ કહેતા ગયા પ્રાણ તેના, ભાગ્યની જે મંદરે;
એ પુત્રની શાગતિ થઈ, તે કહેલો પ્રેમાનંદ રે.

કડવું.

નારદજી એમ ઉચ્ચરે, સુણ પાર્થ બચવંત;
પછે એ પુત્રની શી ગત થઈ, તેનેરાખ્યો શ્રીભગવંત.
વદાણુ વાતે જાગ્યો બાળક, મુખે બોલતો વાણી;
આખ્યો યોજતો ને અન્ન માગતો, માતા મુઠ્ઠિ ન જાણી.
સુનું જીવન ત્યારે પુત્રે દીધું, નેત્ર ભરીને રોય;
આકુળઆકુળ થાવા લાગ્યો, ઉત્તર ન આપે કોય.
સાલણી આવી સર્વ સ્થામા, પામેના પાડોશી;
કે બાળકને પડ્યા આપે, ઘણા વર્ગની કોશી.
કે કુંવરને કેડે ચઢાવી, લાગી આસનાવાસના કરવા;
એ આવી જનેતા તારી, એ ગઈ છે પાણી ભરવા.
- એલી પેરે તે સર્વે માતુનીએ, કુંવરને માડ્યુ વહાણું;
કોઈ પ્રેમદાએ દૂધ પાચુ, કોઈએ આપ્યુ ખાણું.
એમ રમતા જમતા તે કુંવરના, સુખે દિવસ જતા;
એ મંવત્સર વટી ગયા, વિસરી ગઈ ત્યા માતા.
હીંડતા ચાલતા કુંવર મનથી, બેતો હરિનું નામ;
એક દહાડે તેને વાટમાલિથી, જડિયા શાલિગ્રામ.

તે હાથ ગ્રહિ દેવાયું આપ્યા, રનેહ અતિશે આણ્યો;
 સદુ જાળક સાથે રમવા લાગ્યો, સખો સુંદર બાળ્યો;
 એકવાર પુગેહિત ધૂણુદે, જમાડયા મુનિ જન;
 તે બાળક સૌ મળતો તેડ્યો, રાંકે બાણી ને તન.
 સર્વે ઝપિટની પૂજા કરવા, ધૂણુદિ તે આવ્યો;
 પુષ્પ દક્ષિણા હાથ માંહે, તે યાજ લરીને લાવ્યો.
 પૂજા કરી પ્રધાન પરવર્ષો, દક્ષિણા આપતો મુઢીવાળો;
 સૌ પંડિતની પંગત વિગેથી, તે બાળક મૂક્યો ટાળો.
 એવે ગાલવ ઝપિ બોલ્યા, બાળે પ્રાણી માત્ર;
 કા મહારાજ એને ટાળી મૂક્યો, હંતે પૂજે છે પાત્ર.
 વિધિએ એમ લખ્યું છે, એમું તારે સગાઈ;
 વિપયા પુત્રીને એ પરણશે, તારો ઘારો જમાઈ.
 એવાં ગાલવનાં વચન સુણીને, પ્રધાનને લાગી ઝાળ;
 મુનિ માત્ર મારીને કાઢ્યા, પછાડી પૂજની યાજ.
 બીજા બ્રાહ્મણ દુઃખ પામ્યા, કહોજ અમારો વાંક;
 દક્ષિણાનું જન થયું, અમે કેમ છવિયે રાંક.
 ગાલવ કહે તમે શું બોલો છો, પુરોહિત છે પાપી;
 એવું કહીને સર્વ મુનિઓને, ઘેરથી દક્ષિણા આપી.
 નારદ કહે સાલજ પાર્થ પછે, પાપીને પ્રગટ્યો કાળ;
 મારી પુત્રીને અમર છૂટે, તે કેમ પરણે ભિક્ષુક બાળ.
 એક દામ બેસી વિચાર્યું, ચાંડાળ તેડાવ્યા ઘેર;
 સાધુ મુતને મારવાને, આરંભી ત્યાં ઘેર.

2. The loss of the unlucky sixth too.

કાળ

તેને પ્રગટ દવા અંતર્યામી, આવી. બેઠા ઓળખવાન; -
 દુષ્ટ ભાવ ગયો અધર્મિની, ઉપ-યું અંતર જાન.
 સ્વામાસુન્યજન મનોદર, આપણ તે ઉપર દિત કરીએ;
 બાળક તો સર્વેનો સરખો, નામાવાને શે દબિએ.
 એક કહે સાધુને મારીએ, પાપીને પગાડિએ દર્બે;
 એ કેમ છપિ સાધુ પ્રાણ લીધે, પડિયે ફૂંબીપાક ને.

ખીન્ને કહે છે મોકો એને, શું દુષ્ટ મળના દુષ્ટ યજ્ઞએ;
એ પુરોહિત પદશે નકમાં, વિષ્ણુ ભક્તને જીવનદાન દધ્યે.
ત્રીજો કહે માર્યાતી વાતે, અંગ તપે છે માફે;
એ સાધુ સાચું જીએ તેને, હું આગળથી મંથાફે.
ચોથો ચતુર થઈને બોલ્યો, સાંભળો એક ઉપાય;
એ સુંત ન મરે ને અર્ધ સરે, દુષ્ટ મન નવ દુભાય.
ઔધાણ આપિએ અધર્મિને, એનું અંગ તમે કાંઈ કાપો;
અભયારે નહિ મારે વેગળા રહીને, પાળીએ દાય આપો.
એવું કહીને કુંવરને, હુરિકા કરમાં આપી;
જેનાં માહે જગણી પગની, છટ્ટી અંગુલી કાપી.
ત્યાં લગણુ વધતી હતી, આંગળી પગ મોઝાર;
ત્યાં લગણુ બાળકને નોહોતો, રાખ્યતણો અધિકાર.
ચાંડાલ ચારે વિરમે થયા, સૂત સાચું જોઈ;
પીડા ન પામે અંતર વિશે, પાગે વહેવા લાગ્યું લોહી.
પછે અંત્યજ ઉઠીને ચાલ્યા, કહેતા ગયા એક વચન;
નમ્ર બણી ન આવીશ સાધુ, જાજે ખીજે વન.

3. The origin of the name Chandra-hās.

કહેવું.

નારદ કહે સાંભળ અર્જુન, પાસે બેઠા છે જગજીવન;
ત્યાં બાળક એકલો કરે વિજ્ઞાપ, અંતર્ગત અતિ પામે તાપ.
રામ કૃષ્ણ વાણી ઉચરે, રહન કરે જળ નયણે ભરે;
એવે વન વિરે આવી ચઝરી ગાય, પુંછે કરીને નાણે વાય.
આલ્યા સુકા વનના કીર, અગ્નિ ભરીને લાલ્યા નીર;
પંખી જાત સરવે ટોળે થયા, પાખે છાયા કરીને રહ્યાં.
એવે મૃગ આવી એક ઉભો રહ્યો, સુતને દેખી વિરમે થયો;
મૃગ સ્વામીભાવ મન આલિયો, અંદ્રમા પડિયો જાલિયો.
એવી આશંકા મૃગે મન ધરી, ચાટયું રુધિર જીભે કરી;
ત્યાં આવ્યો કૈંતલ દેશનો રાય, કુલિંદ નામ તેનું કહેવાય.
નવનિધ અષ્ટમાસિક્ષ ધરમન, પેટ ન મળે એકે પૂત;
તે રાજા મૃગયા નીકળ્યો, મહાવનમાં એકે મૃગલો મળ્યો.

પ્રેમાનંદ ભટ્ટ:

સારંગપર રાર કર્યો મંધાણ. મૃગે જલદ્યું મુઓ નિવાંણ
મૃગ ભય પામી નાશી ગયો, પછે કુલિંદ કુરંગ કેડે થયે
આગળ જાતાં મૃગ થયો અંધ્યાન, ઉભો રાજા ને થયો મધ્યાન
ભૂલ્યો ભૂપતિ નમ્રની વાટ, એટલે થયો મનમાં ઉન્ન્યાટ
એક વૃક્ષ તલે ઉભો ભૂપાળ, એવે રાતો સાંભળ્યો બાળ
રામ કૃષ્ણ કહી કરે રક્ષન, સાંભળી રાજાએ વિર્માન્યું મન
જેવા અર્થે અશ્વથી ઉતર્યો, કુંવર ભણી કુલિંદ પરવર્યો,
રાજા આવતો દોડે જોડે, પશુ પક્ષી નાહા તેડે;
અગ્રમાથી ચંદ્ર દીસે જેમ, પક્ષી પરા થયે કુંવર શોભે તેમ;
વાસવ વિરંચીતો અવતાર, એ નો હોયે માતૃપતણો કુમાર.
તત્ક્ષણા રામ તથા આવીયો, પ્રેમે પુત્રને બોલાવીયો;
કહે કુંવર તું કોણ છે જાત, કોણ પિતા કોણ તારી માત.
મહારાજનાં સુણી વચન, વળતું બોલ્યો સાધુ જન;
માતા પિતા મારે નથી કોય, આધાર એક અન્યુતનો હોય.
એવું સાંભળી હરખ્યો ભૂપાળ, મુને કેશવજી થયા કૃપાળ;
પરમેશ્વરે મુંને આપ્યો કુમાર, ઉધડ્યાં મારાં વાંઝિયાં બાર.
પછે સુનતી કીધી આશ્વાસન, તેડી દીધું આલિંગન;
પ્રેમશું પુત્રને હૃદે ધર્યો, પેહેરાવી વસ્ત્ર ને સાસતો કર્યો.
રામ અશ્વે થયો અસ્વાર, નરપતિ સાથે ગયો નમ્ર મોઝાર;
પાળા સેવક ધાયા પુર ભણી, રાણીને કહેવા વધામણી.
રાણીને જઈ નામ્યું શિશ, તમને તુષ્ટમાન થયા જગદીશ;
પાત્ર વર્ણનો હરિએ આપ્યો બાળ, એ સર્વ આવે છે ભૂપાળ.

વલણ.

ભૂપાળબાળકનેલાવેનાતા, હરખ્યું રાણીનું મન રે;
કરજોડી કહે ભટ્ટ પ્રેમાનંદ, સામી આવી સ્ત્રીજન રે;

કડવું

ઋષિ નારદ બોલ્યા વાણીજી, તું સાંભળ ગાડિવવાણીજી;
સુનનો સમાચાર જાણીજી, પ્રેમે મંચરિ સામિ રાણીજી.

દાળ.

રામા ચાલી સુનને જોવા, સામગ્રી લીધી ધણી;
સાથે તેડી સર્વ સ્વામા, સાહેલિયો પોતાતણી.

સાંભળ્યું. મેં સ્વપ્ન સરખું, પુત્ર લાવે છે નિજ પતિ;
મનમાંથી મદાલી સામી ચાલી, મળવાને મેધાવનિ.
વેહેવારિયા સવેં મેચ્યાં, વહેલ રૂંદઃ જ્વેનરી
નમની નારી નિસરી જાદરી, યાજ મોતંયે મદ ભરી.
પાળે પાળે અતિ અનુરાગે, માતા તે મળવા આવી;
અતિ પ્રેમકીયો હૃદયામું લીધો, મોતીડે મુનને વધાવી.
શુભ લગ્ને શુભ નક્ષત્રે, શુભ નિધિ રવિવાર;
ધેર આચ્છો ગાજતે વાજતે, કુન્નિદને કુમાર.
કુળ કર્મ કીધું દાન દીધું, ગીન ગાયે સર્વ સુદરી;
મદારાજ્યે જોડી તેડાવ્યા, લખવા પુત્રની જન્મોતરી.
જન્મોતરી લખી બોલ્યા રખિ, મદા મદિમા જાણક તણો;
જૂઝંડામાં જૂપતિ ભાગ્યવંત, યાશે કુંવર અતિ ધણો.
એનું વદન ચારુ સોમ સરખું, જલ્લે સોજ કળા પ્રકાશ;
હસી રહ્યું માટે નામ એનું, ધર્મ છે ચંદ્રહાસ.

4. A nice letter of introduction.

કહ્યું.

અગોપ વાત મારા મનતણી, તે મદન પુત્રથી થાય;
પત્ર લખીને મોકલું પણ, કાવ એવો નથી જો જાય.
વાટમાં વાંચે નહિ એવો, સાધુ તમારો તન;
પત્ર લખીને મોકલો પુત્રને, મળવા છડે છે મદન.
એવું સાંભળીને મદારાજ્યે, સમીપ તેડાવ્યો ચંદ્રહાસ;
પિતા કહે રે પુત્ર લેઈ પધારો, મદન મિત્રની પાસ.
કુંવર કહે રે મુને મોકલો છો, પણ વિચારે જૂપ;
તાત તમારું કહ્યું કરવું મારે, જો નાખો અંધારે કૂપ.
એવે પત્ર લખ્યું પાપીએ. કૌતલપુર નિજ ગામ;
સકળ ગુણ સિરામણી, મુન મદન એવું નામ.
અહીં ચંદ્રહાસ મોકલ્યો છે, માન ધણેક દેજો;
અમો તમારા કિંકર છું, એમ કાલા થઈને કહેજો.
રૂપ ના જોશો રંગ ના જોશો, ન પછડો ધરસૂત;
મુહૂર્ત માત્રમા વિષ દેજો, ઘણું શુ લખિયે પુત્ર.

કપટે ક્ષપિયું કુંકુ દુષ્ટે, પછે પત્ર વીટયું પાપિયે;
કહે નારદ બોલાવ્યો સાધુ, કાગળ કરમાં આપિયે.

5. The removal of a curse.

કડવું.

મુકાં કાઢ લીલાં ચયાં રે, સાધુ તણે દર્શન;
મેવક ચાર ઉડીને આડ્યા, જોવા અશોક વન. મુકાં.
નારદ કહે સાંભળ રે પારથ, વાડી તણે વિસ્તાર;
ગુદમ લતા લલિત અતિ વાકી, સૌગંધિક અપરંપાર. મુકાં.
ભાત ભાતના વડ ને પીપળા, વનરપતિ ભાર અદાર;
અવલોકનમાં અતિ ઉત્તમ, શોભાતણે નહિ પાર. મુકાં.
વેલ વાલો ને વલસડો વાગ, વાયુ મુગંધિક વાય;
સાગ સીસમ સમડા સાદડિયા, સરગવાતળી શોભાય. મુકાં.
શ્રીફળ ફેફળ કેવડી રે, જાહી રહી કેળ ને કારંગી;
ખીલિ બદરી મલિયાગર મરચી, લીમડો ને લવંગી. મુકાં.
જાઈ જુઈ મોગરા ને માલતિ, ચંદન ચંપાના છોડ;
પુષ્પ ભારે વનરપતિ તે, સર્વ રહી છે વંક મરોડ. મુકાં.
વાપી ફૂપ ને પાવટ ફુંડ ત્યાં, તળાવ બરિયાં તોપ;
ચાતક હંસ ને મોર કોકિલા, શબ્દ કરતાં હોય. મુકાં.
જ્યાં જુએ સેવક સાધુના, ત્યાં અટકે ચંત;
શોભા સુંદર વન તળી, જનણે રત કુલી વસન. મુકાં.
જોવા દેવ ઋષિનાં વચન મુખીને, અર્જુનને મંથે પડિયો;
કમલ લીલાંનું મુકું ચયું, જોમ સમ્પસાચી ઉચરિયો. મુકાં.
નારદ કહે સાંભળ રે અર્જુન, યયો પૂર્વ સમાચાર;
તે વાડીમા ભગના આગ્યા, દુર્વાસા એક વાર. મુકાં.
ત્યાં જાતાદીડી ગિનજ ગદની, મુનિ જોડા આસન વાળી;
એવે સમે મંદીરથી આગ્યો, વાડીનણે ને માળી. મુકાં.
માળી મુનિ ભળી માયો, ચાર જોડા જાળી;
મદાર એક મુશીનો કાપો, જટા કર મદી તાળી. મુકાં.
દોષ કરીને દુર્વામાએ, જોયુ નેમ ઉપાડી;
અગ્નિ જાળ્યા ઉડી નેથી, જામ્બ કાપી સર્વ વાડી. મુકાં.

ઉઠ્યા ઝળિ યધને દુઃખી, અન્ય રથાનક મંચરવા;
 માળી મુનિને પાયે લાગ્યો, કાલાવાલા કરવા. મૂકાં.
 માળી કહે મેં નવ ઓળખ્યા, કશ્ચિત્ દરે કરણુ કીજે;
 અપરાધ મૂકી અત્રિનંદન, શાપ અતુમલ દીજે. મૂકાં.
 દુર્વાસા બોલ્યા તવ વાણી, આનંદ અંતર પાગી;
 એ વન લીલું થારો ત્યારે, આવશે વિપયાનો સ્વામી. મૂકાં.
 નારદ કહે સાભળ અર્જુન, એ સાધુતણું કારણ;
 ચંદ્રહાસદર્શનેલીલી થઈ વાડી, જેને વદાલા અશરણુશરણુ. મૂકાં.

વતણું,

વદાલા અશરણુશરણુ તો, સાધુ બોળપણે કરે રે;
 જ્યાં શાલિત્રામ કંઠ સાથે, ત્યાં અવળાતું સવળું કરે રે.

6 A little letter left out has to be supplied

કહવું

વિપયાએ વિમાસી જ્નેધુ, એ પુરુષને હું નર્મુ;
 અન્ય પશુ પક્ષી તે માનવ, નથી કોય હા સરગ્ધુ.
 રમે અતુર તુરી કહેતો સ્વામી, જગશે તો શું થાશે;
 નિદ્રાવશથી કેમ ઉઠાહું, પછે શું કહેવાશે.
 હે અશ્વ તું અતિ અતુપમ, તારૂં રૂં વાન;
 માગી રે લેઉં છું હું માનિની, રમે કરતો સ્વામીને જાણ.
 તારે રતન જડીત મુખ મોરડો, ઉઠ્યાચળ ઉઘ્યો ભાણ;
 પેંગડા તારા પરમ મનોહર, રતન જડીત પલાણ.
 એવું કહેતી ચાલી અતુરા, ચંચળ નયણે જોય;
 રમે સખિ સહિયર આપણી, છુપી રહીને જોય.
 તેપૂર આંઝર અણવડ વિંછિયા, મોનીએ આબણુ ધડિયા;
 પ્રથમ વાજતા રૂડાં લાગતા, આજ રાત્રુ યદ્ય નિવડિયાં,
 એવું કહી મન દદ કરી ચાલી, આઝર ઝિંચા ચઢાવી;
 મમેં ભરતી કમળેમળજામાળ, એમ રથામા સમીપે આવી.
 ચંદ્રહાસની પાસે આતિ ઉલ્લાસે, હરિવદની હરમે બેસી;
 મજ રથાસ લાગે સાધુ જંગે, ચિંતા તે ચિંતમા પેડી.

ગમે કો દેખે સદિય મૂળ પેખે, એમ દષ્ટરાખતી આડી,
 પછે પિઠોડી પગી કરીને, જોયું વદન ઉવાડી.
 નખ શિખા વગી ચઢ્યાસને કે, જોતી નયણે નરખી,
 હગ્ગિહતને દેખી હગ્ગિહતી, હૈયામાં ઘણું હરખી
 આકાશે અબ્ર અગગુ થાયે, અદ્રમિમ દીસે જોયું
 ત્યમ પિઠોડી પરી કીધે સુખ, કુર્ચાદિ કુવર્તું તેણું
 સુનદન અણુજ ઉપર જુકી, જમર કરે સુગર,
 શેરે શશિમિમ પુકે તારા, એવો જોખે છે મોતીદાર
 સુકે અમા અતિ ઉત્તમ, જાણે અધર જિમ અનૃત,
 ગનિ મવિના શ્રવણે કુક્ષી દાઝમ ટળીશા દત
 ટપોત કથ જે કુજગના મરખા, હથેલી અણુજ વણુ,
 બાયે બાણુબધ જોખ્યા, મુદ્રિત આદે આભરણ
 વિશાળ હૃદે ને હાઝ દેખે, દટિ મગિના સગળી,
 દેખી કેવલ તેજ તાગળી, જાણે નાખી પ્રમતી ભરકી
 ધન્ય માત તાત એના દીમે છે, કોણે કીધા દગે પુણુ,
 દીમે હાઝ ગાળ્યા સુખ દાહ્યા, તો એહેવો દગે તન
 જપ તપ નત દેહ દમન, એની તારતી ધર તાર,
 તે નારીનું પરમ ભાગ્ય જોને, આવો દગે ભરયા
 મેં પાપણિયે પુણ્ય ન કીધું, તો મ્યાથો આરો મ્યામી,
 એમ દુખ ધનતી આશુ ભગતી, વિશ્યા જોકને પામી
 એવે એક જીભાપની કરે, કાગળ બમન દીકો,
 જોવા કાગળુ ચૌસનાએ, તનક્ષણુ ડોરી લીધો
 સગનામું અક્ષર તાનના દેખી, નાગા મદા સુખ પામી
 શકે પત્ર વખી મોઢ'રો, પિનાડુએ મુજ મ્યામી
 અગ્નિની કૌતનપૂર મ્યાને, મદન કુવર બગવન,
 અદો ચઢ્યાસને મોઢ'રો છે, તે પત્ર લેજો ગુણવન
 કેવલ ન જોશે રંગ ન જોશા, ન પૂજો ધગસુન
 મુદતે ઘટિ કોને ન પૂછો, એને વિષ દેનેની પુન
 વાચી પત્ર ને વિશ્યા બોલી, નાદે નાદે ત્રિનુવન નાથ
 રિપવાને સાટે વિન જખાયુ શુ કાખ્યા જોઈએ નાથ
 પત્ર તેણું તો પાછો કરી જનમ, પગળ્યા વિના વિશ્યા થાય
 અગર એક રથાં એ માદ, વિપતી કડ વિષયાય

અભિમન્યુ આજ્ઞાન.

એક નેનુ કાજળી ઝાડ્યુ, ધીન નેનુ નીર,
તરણાવતે લખ્યુ તાગળીએ, ધરી હુદયા મધ્યે ધીર.
નાદ કહે સાગળ રે અર્જુન, કર્તા દર્તા અવિનાશ,
વિષ ફેડી વિષયા કરી, એમ ઉગાંયા ચંદ્રાસ
પન ફરી બાધ્યુ પ્રેમદાએ, જળ ભરતી તે નેણુ,
ઉઠી અબજા ચાલી ત્યાથી, મૂખે કહેતી વેણુ.
પેર જાળને વાટ જોડે છુ, ઉતાવળા તમો આવો,
મદન લાઘને મળજો શ્વામી, પન લખ્યુ તે શાવો.

7. A Brāhmana's word

કડવું.

અલ્યા એમ સુ જોલે ત્રાડે, બ્રાહ્મણનુ જોડુ કોણ પાડે,
મિથ્યા યાય ગમનુ બાણુ, પણ વિપ્રવચનન અગ્રમાણુ
કદાપિ પડે આકાશના તારા, તોયે બ્રાહ્મણુ ન હોય જોટારા,
રવિ ચંદ્ર મડળ ધ્રુવ ચળે, પણ ઋષિના કલ્પા નન દળે.
ડગે શેષ નાગ ને મેર, તોયે ન પડે કલ્યાણ દેર,
માત સાગર મર્યાદા મૂકે, પણ વિપ્ર વચન નવ ચૂકે.
જો એક યાયે ચૌદ લોક, બ્રાહ્મણુ જોલે તેન હોયે ફોક,
વિપ્રથી વાજઆવ્યોવિધાતા, મધરા મહાદેવ વિધ્યુની માતા.

V From અભિમન્યુ આજ્ઞાન (A D 1671)

- 1 Ayadānava's son Ahilochana resolves to avenge his father's death

કડવું

સજ્ય જોલ્યા વાણી રે, એક અયદાનવની રાણી રે,
નવ જાણી દેવે જાતિ પિયર વિખે રે.
તે કરતી અશ્રુપાત રે, દેખી રેવા માત ને તાત રે,
સર્વે વાત મારીને કહી છે મૂખે રે

પીપીલીલા પેસી નવ શકે, ચંચરે નહીં પવન;
એવી પેટી આપીને, પછે વળ્યા પંચ વદન.
એણું કહીને અવિનાશી, હવા તે અંતર્ધાન;
પુત્રે પેટી લીધી મસ્તક, આળ્યો તે સ્વસ્થાન.

વલણુ

નીજ સ્થાનક માતાતણું, પાતાળમાં મોસાળ રે;
પેટી મૂકી માના આગળ, પછે પાગે લાગ્યો બાળ રે.

2. Ahilochana overreached by Krishna.

કંકણું.

સંજય કહે સાંભળની રાય, દેવકી નંદનનો મહિમાય;
મારવા દાનવ કેરો જૂપ, ભગવાને ધર્મુ બ્રાહ્મણ રૂપ.
શત્રુ હણવા સારવા કાર્ય, શ્રીકૃષ્ણ ચયા શુકાચાર્ય;
જદ્દ વેશ કર અહીં લાકડી, વાગે ઠેસ પડે આખડી.
જલજલાં નેત્ર જીવે અરૂંપરૂં, માંથે બાંધ્યું ફાટું ચીથરૂં;
થરથર દેહડી મુગ્ધે જદુરાય, કાયામાં પ્રગટયો કંપ વાય.
મુખ નાસિકાયે લાળો ચૂવે, કર કપાળે દર્ષ આકું જૂવે;
પેટે વળી છે કરચલી, દીનબંધુ દુખળા જાણે પેપલી.
ઉધરસનો ઠોસો ને ચડે શ્વાસ, ખર્ચિશગિયા ચયા અવિનાસ;
ઝો ઝો ઝો ખુંખારો કરે, જોમ પડે ને પત્ર લડયડે.
નીસરી ખુંધ કટી બેવડ વળી, પગે વાયુ ને માથે પળી;
જોડાંયતો ચાસે કાનુવો, વાંકું ઘુંટણ પગે જાનુવો.
વળગે જીભ બોલતાં આવેણ, આદ્યો કામજો પડેયું વનકૂળ;
એવે રૂપે પરમેશ્વર પળ્યા, અદિસોચનને સામા મળ્યા.
આંખ ઉપર દમ આગા દાય, દાનવ પ્રત્યે બોલ્યો દીનોનાય;
અસ્માભાર ઉચલી દીડે શું પાપ, પેટીમાં છે કાલ કે સાપ.
સત્યાં રોપ કવચ હથિપાર, દીસે જાઅવાન કાંઉચસે ભાર;
ભયાં માણેક કે રત્ન જવેર, કેને આપવા ચામ્યો ઘેર.
તું જાતો રૂપે દારિકા ભણી, કૃષ્ણ લેશે પેટી ઘનભણી;
તે પાપી હરે દયા નથી, મારગુ ને મારે તે સર્પી.

અભિમન્યુ આખ્યાન.

જેણે મામાના લીધા પ્રાણ, માર્યો અપદાનવ મુજ જંગમાન;
તે માગતો કીધો મને ભીખ, નથી દુષ્ટને કે દેતું શીખ.

વલણ.

ભીખ દેનારો કે નથી, એમ કહીને રાખા શ્રીભગવાન રે;
તે સામે છે પેટ વિશે, માર્યો અપદાનવ જંગમાન રે.

કડવું.

વાયક સાંભળી અહિચોચન તે, અંતર પામ્યો આનંદ રે;
પૂછવાને પાસે ગયો ત્રેમે, ન ઓળખ્યા ગોવિંદ. માયા મોટીજ.
પરમેશ્વરસું પ્રીત માંડી, મોહને મૂળથી ખોટી રે;
ન સમજ્યો દાનવ અસ્થમતિ રે, દરીની માયા મોટી; માયા.
કહો અપિજ તમે ક્યાંથી આવ્યા, કાણુ તમારું ગામ રે;
મહારા પિતાને તમે શું સંભારો, કાણુ વસ્યાનો દામ; માયા.
તમે તે મને શું જણો છો, હું અપદાનવનો તન રે;
એવું જણી હરખ્યા હરજી, ધાઇ દીધુ આશિંગન; માયા.
હાથે ઝાલી હડપ્યોને, ખોસ્યા શ્રી ભગવાન રે;
ભાઈ સાચો અપદાનવનો દીકરો, હું શુરુ તું જંગમાન; માયા.
જેમ ગયાં નેત્ર આવે અંધને, આપે વંધ્યા રૂડો તન રે;
તેવું સુખ મારે થયું, આ સાચું કે સ્વપન; માયા.
તું સરખો ભડ મોટો ભાઇ, જેસી કેમ રહ્યો ઘેર રે;
પાપી કૃષ્ણને ન માર્યો તે, ન વાળ્યું બાપતું વેર; માયા.
પૂર્વે તારે પિતાએ જીલ્યા, જીત્યા સુર પરિવાર રે;
સજીવન વિદ્યા મુજ પાસે, મારે હાથે રાજનો ભાર; માયા.
શુક્રચાર્ય તે નામજ મહારૂં, હૃથી કાળ પામતો બીહીક રે;
જીર્ણ થયો જંગમાન જ મરતા, આજ ઘેર ઘેર મારું ભીખ; માયા.
કે જનુનીએ નથી જણ્યો, જે પેલા કૃષ્ણીવાને પછાડે રે;
દાઝ એલવી અપદાનવની, મુને આનંદ પમાડે રે; માયા.
કહે હુંવર તું કેમ અવનયો, મુને દરિએ હાથે સાજો રે;
વજ્રપિન્નર ક્યાંથી પામ્યો, આજે મારગ ક્યમ આવ્યો. માયા.
એક વૃક્ષની છાયા હેઠળ, ખેડા ખેતે એકાંત રે;
અહિચોચને વાત માંડી કહી, આવ્યો ન જાણ્યો અંત. માયા.

ત્રેમાનંદ ભટ્ટ.

વાદાસો શું નળીને જાગક, કરતોડી ઓચરિયો રે;
 હું પાનાળમા પ્રમગ્નો, માતાએ મોસાળમાં ઉઠરિયો. માયા
 પછે ધનુર આરાધાને પિંગ્લ પામ્યો, એથી કારજ સરશે રે;
 કૃષ્ણને ધાલીશ આ પિંગ્લમાં, ચૂકળાઈ આફળીએ મરશે. માયા
 એવું સાંભળી દરખ્યા દરજી, એ કામ કઈ પેરે યાશે રે;
 પેટી દાર સંપ્રીર્ણ દીમે છે, કાળો તે કેમ સમાશે. માયા
 એવું કાચું નવ કામ કીતે, ગાન ચક્રુએ નિરખેરે;
 પેમી જૂવો પરમાણું પેટીનું, કૃષ્ણ છે તુજ સરખો. માયા
 પામે મુક્યા બદલાયા જાઓ, જુગત્વા નવ ઓળખાઓછ;
 માટે પેટીમા પેમી નિકળો, પછે તે લણી જાઓ. માયા.

વસણ.

જાઓ પછે પેટીમાં પેમી, એમ જોડ્યા શ્રી જોવંદ રે;
 અદિસોચન પછે શું કરે, તે કહે ભટ્ટ ત્રેમાનંદ રે.

કડવું.

મંજ્ય લણે સાંભળ તું રાખે, પ્રયંચ પ્રભુનો નવ પ્રીછાયે;
 મોહનેનાખ્યો માયાનો ફેટો, તેથી અદિસોચન અવુલિન આનંદો.
 ધન્ય ધન્ય ગુરુજી મારા ચતુર સુજાણ, હું પેમી જોડે પેટીનું પ્રમાણ;
 મહાઈ શરીર ને માંચ હરે કરે, તો જાણીએ જે જદુપતિ મરે.
 પછે રાજ્ય હું સુખે કરું, ભાર સવળો તમ મરતકે ધરું;
 ગુરુજી કહે રે હો ગુણવંન, હવે માઈ માન્યું ચંન.
 શત્રુ કૃષ્ણ સર્વથા મુઓ, પુત્ર પ્રમાણું પેટીમા પેમી જુવો;
 બળિયા એ વસુદેવના તન, તેહને તુ વિના કોણ કરે નિધન.
 એકના પેટીમા રહેશે પ્રાણ. બીજને તું હણુને જાણ;
 મૂક્યો ટોપ કવચ ને અન્ન, કાછડો વાળ્યો એકે વચ્ચ
 શત્રુએ શ્યામનો મર્મ ન લલ્લો, અદિસોચન તાપર થયો;
 પંગ્લ ઉગાડ્યું હાથે કરી, ત્યારે શિખામણ માની સાભળી.
 મારી માએ વાયક કલ્યા અનૂપ, જે જદુપતિ ધરશે જુગત્વા રૂપ;
 એ શુકાચાર્ય સાચો ગુરુ નથી, કપટી કૃષ્ણ આપ્યો સર્વથી.
 ઉતાવળો યદ્ય પ્રવેશ જ કરું, એ દે તારું તો નિમ્મે મરું;
 એવો ભય હલ્યામાં ધર્યો, પેટીમાથી પાછો નિસર્યો.

હો ગુરુ તમારી કારખી પ્રીત, પેસતામાં ન માને માઈ ચિત;
 મોહ રાખી નવ કીજે વાત, ન હોય વિપ્ર વેરી સાક્ષાત.
 અહિસોયનનાં વાંચક સાભળી, પછે પડ્યા કૃષ્ણને મૂર્ચ્છાવળી;
 જગ્યા જહુપતિ કરે આંસુપાત, નૈણે નીર જાણે વરસાદ.
 નીસાસો મૂક્યો શ્રી ગોપાળ, હું અભાગ્યો કુટુંબ કપાળ;
 ભાઈ કર્મ કરે તે કે નવ કરે, વહાલા કહીએ તે વેરી થઇ ફરે.
 એમ આકંઠ કરતા દીઠા હરિ, તવ અહિસોયને વાણી ઓચરી;
 હવે વહાલ જાણ્યું તમતણું, હું માટે તમો રામા ધણું.
 કેડ લગી પેઠો પેટી માંહે તંત, વળી સાભર્યું જનુનીતું વચન;
 રખે માયા કરી કૃષ્ણીએ રડે, એનો ભેદ બ્રહ્માને નવ જડે.
 વળતો નિસરો બહાર અહિસોયન, હો મુનિ માઈ નવમાન્યું મન;
 મુનિ કહે મુને કૃષ્ણનું પાપ, જે દુષ્ટે માર્યો તુજ પાપ.
 માની જાહેન માર્યોતી હત્યામ, જે ન હોઈ બ્રાહ્મણ કેરી કામ;
 મામો માર્યાનો અધર્મ, ન હોઈ ગુરુ તો તે લાગે કર્મ.
 કરી પરસરામે નક્ષત્રીએકવીશ વાર, જીવું બોલું તો તે મુજને ભાર,
 હવે તુંને નહિ આવે વિશ્વાસ, તો હું કંઈ છઉં કંઠપારા.
 એવું કહીને રામા પરિબ્રહ્મ, અહિસોયને નવ પ્રીત્યો મરંમ;
 અધિક અધરી પ્રતિજ્ઞા ગેરે કરી, શુદ્ધાર્ય સાચો નહી હરિ;
 વહવાયો વિઠલ સાથે ગયો, મૂરખ મરવા તત્પર થયો;
 જેમ તેતરને તેડે વાઘરી, તેમ કાળે પેટી આગળ ધરી.
 જેમ કોરા વિશે પેસે તરવાર, તેમ હૈત્ય પેઠો પેટી નોખાર,
 ગારુડી જેમ સર્પને સુંઘાડે જડી, તેમ કાળે પેટી આગળ ધરી.
 ગોવિંદ ગારુડી અહિસોયન સર્પ, ભેદ ભાગવા કીધો દર્પ;
 ન્યારે પેઠો પીજરમા કુમાર, ત્યારે હરીએ આવીને દીધુ દાર.
 પ્રભુ કહે પ્રમાણું રૂડી પેરે જીવો, ચારે ખુણે લાખા થઇ સુવો.
 જે બાર દેતાં અડકે નહી, તો કૃષ્ણજી સમાય સહી.
 હે માહારા ગુરુજી મનભાવતા, રખે તમો તાણું અઠાવના;
 કૃષ્ણ કહે કેમ કીજે કેર, એણી વાતે વાધે વેર.
 કુંવર સુતો એમ પેટી તજે, તા નાણુ દીધુ વિઠલે;
 વાયુનણો તવ થયો વિનાય, અદબાયો અંધારે નેધ.
 શરીરથી ચાલ્યો પ્રસ્વેદ, નીસર નવ પામ્યો ભેદ;
 મોહો દીશાએ ખંખોજે કુમાર, નવ જડે પેટી કેઈ દાર.

અકળાયો અનિશ્ચય ત્યારે પ્રાણ, તવ ગુરુ છ કહી બોલ્યો વાણ;
મદારા પ્રપિછ ઉધારો દાર, જાશે જીવ જો લાગશે વાર.
શા માટે સાંભળતા નથી, દવે મારો પ્રાણ જાપ સર્વથી;
ચોદો દીશા લાગ્યો દુનાસંત, બહાર બીનર બજે છે તંત.
કાદો બહાર મન કરણા ધરો, જોયું પરમાણું કૃષ્ણ સમાસે ખરો;
કોણ ગુરુ ને કોણ છું હું, તારો વેરી તે કૃષ્ણ છું હું.
મારવા વેરી યજ્ઞને તું આપ્યો, ગુરુ યજ્ઞને મેં તું જીવાપ્યો;
મેં મોટો કીધો પ્રપંચ, તું મારવા કરો એ સંચ.

વલણ.

મંચ નને મારવા તણો, મેં તો કીધો મૃદ રે;
જોયું કહીને ગાજ્યા, મુખે ગરુડાડ રે.

કડવું.

પેટીમાંથી કહે હુંવર, શું બોલો છો બંચ; ગુરુજી.
તમોને દસવું થાય છે, મૂને અમિ લાગ્યો બંચ. ગુરુજી.
બીજે દામે કૌતક કીજે, ત્યા હોય હસ્થાનો દાર; ગુરુજી.
વિલંબ યાશે એક પલકનો, મારો જીવ જાશે નિર્ધાર. ગુરુજી.
વૃદ્ધપણું શું હવડાં આપ્યું, મુખે નથી બોલના શુકાચાર્ય; ગુરુજી.
વદાલા યજ્ઞને વેર વાટે છે, રખે કરતા કૃષ્ણનું કાર્ય. ગુરુજી.
તમને સમ છે જાહા બૃથના, જો ન ઉધારો - દાર; ગુરુજી.
તમારા સમ જો અંન આવશે, હવે - હું મુવો નિર્ધાર. ગુરુજી.
બહીરપણું શું હવડાં આપ્યું, જે નથી સાંભળતા વાણ; ગુરુજી.
જો નકાદો મુજને આમંકટથી, તમને માન પિતાની આણ. ગુરુજી.
શીન વ્યાપ્યું સરીરે મહારે, કંઈ પડિયો શોષ; ગુરુજી.
મનના મનોરથ મનમાં રહ્યા, હવે જાણું પડ્યું જમલોક. ગુરુજી.
અંશુભાદિ બંધાય મધુકર, પેસે જાણી વિશ્વાસ; ગુરુજી.
તેમ પેટીમા હું પેટો છું, આજી તમ પર આશ. ગુરુજી.
ધરમાં આજી ધાન ન કીજે, તમ બોજે મુકયું શીશ; ગુરુજી.
જે પોતાના તેને દુઃખ દેતાં, વળા દુલાશે જુમદીશ. ગુરુજી.
બૃથપિનામદ હું પુત્ર તમારો, હવે નિશ્ચય જાશે પ્રાણ; ગુરુજી.
મારી માતા ટળવળાને મરગે, બેઠશે દુઃખનાં બાણ. ગુરુજી.

અભિમન્યુ આખ્યાન.

વલણ.

બેઠશે બાણ ને પ્રાણ તજશે, માતા તે નિશ્ચય મરે રે;
અકળાયો અહિલોચન પછે, અવિનાશી વાણી ઉચરે રે.

કહ્યું.

દુરીજનની દીનત્વ વાણી સુણી, વળતા બોલ્યા ત્રિભુવન ધણી;
મૂકો બહાર નીસર્યાનો કોડ, હું તે જહુપતિ શ્રી રણછોડ.
તારી માએ રાખ્યો હતો વારી, તોય તે ન લહી માયા મહારી;
મેં તો રૂપ ઋષિનું ધર્યું, તુંને મારવાનું કારજ કર્યું.
પહેલાં નાણ્યો મેં તુંને બળિઓ, મારે મારગમાં આવી મળીયો;
ને હોય પૂર્વ જન્મનું પાપ, તો મૂકીએ સાણસે સહાયો સાપ.
હાલે તો તું મને શું કરશે, અકળાઈ આકુણીએ મરશે;
હું તો વેરી જઈ રે તારો, મેં અર્થ સાર્યો રે મારો.

કાળ.

મારો અર્થ સાર્યો સર્વથા, આશા તે મૂકો છવની
એ વેરણ તારી તું નાણે, પેટી લાવ્યો શિવની.
હું બ્રહ્મા ને વળા બોળો, એ ત્રણ તું નાણ એક;
એમ વરદાનવાળા વિદ્યાર્યો, મેં તુંજ સરખા અનેક.
વાયક સાલળા વિશ્વંભરના, હેડે લાગ્યો હુતાશન.
કોથ કરી કુંવર બોલ્યો, કૃષ્ણ પ્રત્યે વચન.
ધિક્કાર નાદવ કુળને, ન્યાં તુંજ સરખા ઉત્પન્ન;
પણ કુળનો વાંક કમો નથી, ભુંકુ ભરવાનું અન્ન.
દાથ લાકડી ખાંધ કામળા, ટુંદાવન ચારી ગાય;
મતિ કયાથી ગોવાળાઆને, હાટે નહિ દ્યાય.
યગ્યપાત્ર ને પિંડારીયો, કપટ કરી વદાયો મૂને;
અબધેનર ને દણ્યો અભ્યા, નરકવાસ હજો તુને.
ગોવર્દનને કર ધર્યો, ઉતાપો જૂલલ લાર;
કેશી કુંસ પાઠાયો ને, તુંજ બળને છે ધિક્કાર.
રુકમણિનું દરણ કાધું, દીધો રૂપ જનને માર;
નરપંથને જાણ્યો તે, તુંજ બળને છે ધિક્કાર.

પ્રેમાનંદ ભટ્ટ.

નરકાસુરને મારીને પરણ્યો, પ્રેમદા મોલ હજાર;
 પારિજાતક પુષ્પને લાવ્યો, તે તુજ પ્રાક્રમને ધિક્કાર.
 પ્રદક્ષાદની તેં પીડા દાળી, ધરી નૃસિંહ અવતાર;
 નખે નિપાત્યો હિરણ્યાકશિપુ, તે તુજ પ્રાક્રમને ધિક્કાર.
 વપુ કીધું મીનનું ને, વેદ વાળ્યા ચાર;
 શંખાસુરને સમાવ્યો, તુજ પ્રાક્રમને ધિક્કાર.
 વારાહરૂપ વિદુલ થયો, ને ધર્મો જૂતલ બાર;
 નક્ષત્રી ભૃગુરૂપે કરી, તે બળને પડો ધિક્કાર.
 પાહાણુ તાર્યા પાણી વિશે, ને સેના ઉતારી પાર;
 રાવણુ રાવ્યો રણુ વિશે, તે તુજ પરાક્રમને ધિક્કાર.
 બળ જે મારા હાથનું તુ, જે હોય દેવકી કુમાર;
 સંગ્રામ કરે નહીં મુજ સાથે, તો તુજને છે ધિક્કાર.
 કાઠ જાદવ જીવતો, યુદ્ધ કીજીએ એકવાર;
 મલ વિદ્યા એમ છે નહીં, તે તારા બળને ધિક્કાર.

વલણુ.

ધિક્કાર જાદવના પતિ, કપટ કરી મુને મારીઓ રે,
 ગુરુ થઈ આવી મળ્યો, ને પ્રાણુ પોતાનો ઉગારીઓ રે.

કડવું.

સાબળી અસુરની વાણી, એમ બોલીઆ સારંગપાણી;
 શક્તિ હોય જે શરીર મોજાર, તો પેટી ભાજીને નીસર બહાર.

ઢાળ.

બહાર નીસર જીદ કરવા, અહિંચોચન શુ એસી રજો;
 અગ્નિ લાગ્યો અસુરને ન્યારે, કઠણુ બોલ કૃષ્ણે કલો.
 હાકે મારી બોલી ઉઠ્યો, વાણી વિષ્ણુભરની સાબળી,
 પાગ પ્રાહારે પેટી ઉછળી, આકાશે જઈ આરૂણી
 ચલ્યો ચંદ્ર ને રથ નાડો, ઉડગણુ તે ઉડ્યા ગયા;
 અમર સર્વએ થાનક મકયા, ભયભીન પ્રજ્ઞાન થયા.
 પટ્ટી પેગી પૃથ્વી ઉપર, ત્યારે બળમળ્યા સાત પાતાળ;
 એક ગુફા દીઠી સમીપે, ત્યાં સંનાયા ગોપાળ.

પ્રેમાનંદ ભટ્ટ.

નરકાસુરને મારીને પરણ્યો, પ્રેમદા સોલ હજાર;
 પારિગ્ગતક પુષ્પને લાવ્યો, તે તુજ પ્રાક્રમને ધિક્કાર.
 પ્રદક્ષાદની તે પીડા ટાળી, ધરી નૃસિંહ અવતાર;
 નખે નિપાલ્યો દિરણાકશિપુ, તે તુજ પ્રાક્રમને ધિક્કાર.
 વપુ કીધું મીનનું ને, વેદ વાલ્યા ચાર;
 શંખાસુરને સમાવ્યો, તુજ પ્રાક્રમને ધિક્કાર.
 વારાહરૂપ વિકૃત થયો, ને ધર્યો જૂનલ જાર;
 નક્ષત્રી ભૃગુરૂપે કરી, તે બળને પડો ધિક્કાર.
 પાદાણુ તાર્યા પાણી વિગે, ને સેના ઉતારી પાર;
 રાવણુ રોલ્યો રણુ વિગે, તે તુજ પરાક્રમને ધિક્કાર.
 બળ બે મારા હાથનું તું, બે હોય દેવકી કુમાર;
 મંગ્રામ કરે નહીં મુજ સાથે, તો તુજને છે ધિક્કાર.
 કાલ જાલવ જીવતો, યુદ્ધ કીજીએ એકવાર;
 મલ વિઘ્ના એમ છે નહીં, તે તારા બળને ધિક્કાર.

વલણુ.

ધિક્કાર જાલવના પતિ, કપટ કરી મુને મારીઓ રે;
 ગુરુ થઈ આવી મળ્યો, ને ગ્રાણુ પોતાનો ઉમારીઓ રે.

કંડકું.

સાબળી અસુરની વાણી, એમ બોલીઆ સારંગપાણી;
 સકિત હોય બે શરીર મોજાર, તો પેટી ભાજીને નીસર બહાર.

ઢાળ.

બહાર નીસર જીલ્લ કરવા, અહિસોચન શું બેમી રહ્યો;
 અગ્નિ લાગ્યો અસુરને ત્યારે, કંદણુ બોલ કૃષ્ણે કલો.
 હાક મારી બોલી ઉઠ્યો, વાણી વિશ્વંભરની સાંભળી;
 પાગ પ્રાહારે પેટી ઉછળી, આકારો જઈ આકળી.
 ચલ્યો ચંદ્ર ને સૂર્ય નાકો, ઉડગણુ તે ઉડ્યા ગયા;
 અમર સર્વએ ચાનક મૂક્યાં, ભયભીત બ્રહ્માજી થયા.
 પટ્ટી પેટી પૃથ્વી ઉપર, ત્યારે બળજબ્યાં સાત પાનાજ;
 એક ગુફા દીડી સમીપે, ત્યાં સનાયા ગોપાળ.

ભણે છે વિક્રમની રેવડે, અમિ દરકો છે કૃષ્ણદેવડે;
સુભદ્રા કહે કેમ કીન્નેડે, વિદ્યુથે વારી છે, તેતો ઘણું ખાન્નેડે.
મને સોંપી છે જહુનાથેડે, તમે જીઓ ઉધારી હાથેડે.
ઓ ઉપર મુકી છે કુંચીડે, મોહને મુકી છે તે જાગીડે.
શું જાણીએ કે ઘો છે કે સાપડે, તેને દેળે તમે જળાપડે.
ત્યારે સત્યભામા ત્યાં પૂછેડે, બાઈ આવડું બીહો છે તે શું છેડે.
જો તમ ઉપર કેપે સ્વામડે, ત્યારે માઈ તમો લેળે નામડે.
જો દરી દેખાડે મુને બળડે, રૂડી પેરે ઉતાઈ ઝાકળડે.
ત્યારે બોલ્યાં તે જાંજીવતીડે, એક મેં વિચારી છે મતીડે.
આપણુ અધરી પ્રતિજ્ઞા કીન્નેડે, કેઈ બહાર જઈ વાત ન કીન્નેડે.

વસણુ.

ન કીન્ને વાત વિક્રમની ચોરી, જાંજીવતી એમ ઉચરેડે;
મંજય કહે સાંભળ ધૃતરાષ્ટ્ર, પછે શામ સમ કહેવા કરેડે.

કહણું.

જાંજીવતી કહે બહાર જઈને, કરે પિંગરની વાત;
તેને માથે ભાર એટલો, નહીં પિતા કેરી જાત.
પછે સુભદ્રાના હાથમા તે, આપ્યા સત્ય વચન;
વસ્ત્ર આશુપણે મોહી રહી, માન્યું માનુની મન.
આલી સુભદ્રા પિંગર પાસે, કુંચી કરમા સહાઈ;
એકલીએ તાણું ઉધારીયું, જીવે વેગળા રહી બેજાઈ.
હાર બેઠું જીજ્ઞાં કીધાં, અલગો કરી અદંકાર;
માંહે મૃત્યુક મોહું દીઠું, ત્યારે દક્ષી રાજકુમાર.
અંદીસોઅનનો પ્રાણુ રહ્યો તો, વળગી પેડી પાસા માંહે;
દસતાં હંસ જ દરમે પેડો, દરિ ભગિની કિલ્લ માંહે.
અજ્ઞાને ગર્ભ છે અર્જુનનો, તેહેને થયા છે પંચ માસ;
તે પિંડ માંહે પાપી પરાણે, સઘ પૂરો વાસ.
તે જીવ વિમાસે અંદીસોઅનનો, હું આપ્યો દરિને ઘેર;
ન યાજી પ્રસવ મરે સુભદ્રા, વળે પિતા કેરું વેર.
પછે કૃષ્ણ કામનીએ કૌનક કીધું, મરકકડે મુખ તાણ્યું;
જીવો હમમ આપણા કંચની, જે મડું મરાણુથી આપ્યું.

તાળી દઈ હર્યાં માહોમાંહે, સર્વમા સત્યભામા ડાલા;
ભાષ્યે હેન કીધુ ભગિનીને, અવિયોકે અભાગ્યાં.
પીતાંબરનો પાલવ ઢાંધી, પ્રભુએ પિંજર આપ્યું;
મારે મંદિર શે ન આવ્યા, મેં ત્યારથી કૌનક જનપું.
મુખ મરડીને તાણે સરકડાં, કરવા લાગી દીગાડોળી;
સુભદ્રાને વીંટી વળાયો, મોલ સહસની ટોળી.
રક્ષમણી કહે બાઈમહાદેમંદિર, ટળકલી છોટ છે આછી;
તે તમને હું આપીશ બાઈ, પટોળી આપોની પાછી.
જંજુવતી કહે બત્રીશ લક્ષણો, બાઈ તમાગે વીર;
તે જણે નો મુને હામ માગે, માટે આપો માહડું ચીર.
સાસતા રહી સત્યભામા બોલ્યા, હાથ દઇને ગાલે;
આજ તો હાર લાવોની પાઠો, જોઇએ તો આવજો કાલે
એક કહે આપણું નહીં રાખે, શુંએ બીયા છે બીખારી;
હસ્તિનાપૂરમા કેમ જશે, અંગુડી પેહેરી માહારી.
એક કહે એ બીયાને આપનાં, આપણું હું દીગે
પાણું લઇએ એટલા માટે, જે પીહેરમા વરણાગી છે.
માન દઈ અપમાન માડ્યું, જ્યારે વગ્ન પેટીની જાળી;
મૂળયું વસ્ત્ર જે સુભદ્રાનું, લાભીએ લીધું તાળી.
બડબડતા સુભદ્રા બોલ્યાં, હું ઘણી માનું મોહોટી;
હાલે સાક્ષી સોતી જ્યા ઘો, લાભીની લાવજ પોહોટી.

વલણ

પોહોટી ભાવજ લાભીઓ, એમ નહુંદે ટચકો ચોડીઓ રે;
લટપટ કરીને વગ્ન લીધાં, પછેઆપઆપને મંદીર દોડીઓ રે.

The re-birth of Ahilochana as Abhimanyu.

કડવું.

સંજય કહે સાંભળ, હો રાજા, જે સુભદ્રાનું દુઃખદ;
દેવ કેને દોનું નહીં રે, કહેતાં ન આવડે મુખદ.
મુખે દસના રમતાં જામતાં, વડી ગયા દશ માસદ;
અગિયારમે તે અકળાઈ અજાળા, પાપીએ પુરો વ.સદ.

આભિમન્યુ આખ્યાન.

અદિયોચન અશને ઉપન્યો, ઉદરમા મદા કોષ્ઠ,
 મ્થૂન શરીર પોતાનું કીધું, પડ્યો પેટમા શેષ્ઠ
 વાયા તણાઈ ને તાપ ઉપન્યો, સ્યામા શરીરે ગીનશ્ઠ,
 યગ્ધર મુજે ને કાઈ ન મુજે, ભમવા લાગ્યું ચિત્તશ્ઠ
 પાધર જોવાય નહીં ને, હુંકરી થઈ મનાયશ્ઠ,
 નસ નીસરી કર પદ કેરી, ઊભા નન થનાયશ્ઠ.
 દેડકી ને દૈયે શળ આવે, સ્યામાને શરીરશ્ઠ,
 મગદલે નેન કાયકા સરીખા, હરનિશ નિસરે નીગ્ઠ
 લાયક દુષક હરિને ગંદિર, વસુદેવે જાણી વાતશ્ઠ,
 પુત્રીની પીઠા અતિશે જાણી, ગેવા લાગ્યા માત તાતશ્ઠ
 કદુ થાવા સુતાને અર્થે, માતાએ આખરી લીધીશ્ઠ,
 સાત દિવસ લગી રોહિણી માતે, જળ અજલી નવ પીધીશ્ઠ.
 નાહે નાહે કરે તારાણી, ટોળે મળ્યો સર્વે સાથશ્ઠ,
 રોહિણી દેવકી મળી સર્વે, સાબજો વસુદેવ નાથશ્ઠ
 નાડવાઈ પુત્રી મર્ણુ પાગે છે, દુષ્ઠ શે નથી ધરતાશ્ઠ
 રિપન વેળાએ બન્યા રાની, ઉપાય શે નથી ધરતાશ્ઠ
 એ મુનાનું દુષ્ઠ નથી મુને, મગે છે માનવિ માનશ્ઠ,
 ખરી ફરીને એમ સાને છે, જે ક્યાથી અર્જુન જામાનશ્ઠ
 નાનાપણેથી ગઈ ટોત તો, દુષ્ઠ નોણું કેનેશ્ઠ,
 આજ મોગી થઈને મદી જાય છે, વહાના સુભદ્રા જેનેશ્ઠ
 બધું વય માહે ત્રાડ ફરરી, મરણુ જવણુ નવ લેહેતીશ્ઠ
 જાણતા પ્રીછતા થઈ મરે છે, નય નય ગઈ છે હવેતીશ્ઠ,
 પરમેશ્વરે પૃથ્વી પછાડ્યા, આપણા મહી ચરણશ્ઠ,
 કહો કથશ્ઠ કોણુ પાપથી, દીકરી મરે દુમરણુશ્ઠ
 વસુદેવ જોડ્યા આમુ ભરતા, દીકરી હું દેખીને નાજેશ્ઠ,
 તમે ગમકૂળાને મલળાવો, જે પાળ જાધે સાજેશ્ઠ
 વાત સાબજીને આવ્યા નીરો, સુભદ્રા જાણી અગવાતશ્ઠ
 અગ પગડતી હરિએ દીધી, રોતી અતિ આરત નાદશ્ઠ
 ભુવો જન મરતું કરીને, પાણી પાગે મનીશ્ઠ,
 દંભી હભ કરીને વગીયા, વેદના કોએ ન જતીશ્ઠ
 રાજવેદ નવ નવા આવે છે, શ્રેહેવા તારુણીની નાહીશ્ઠ,
 નણુ સવતસર વહી ગયા પણુ કોઈએ વાત ન જાણીશ્ઠ

પાપી રહ્યો પ્રાણુ લેવા, પેટમાંથી નવ હાલેછ;
રથૂલ શરીરે હરે ફરે તે, સુભદ્રાને અતિ સાથેછ.

વલણ.

સાથે દુઃખ સુભદ્રાને, પડી પામવા મરણ રે;
સ્થામાં સર્વે રોતી સાંભળી, ધાઈઆવ્યા અશરણુશરણુ રે.

કડવું.

મેજ્ય કહે સાભળ હો રાગ, વંદ થયા અપિનાશછ
નાડ અહી જેડા નરદરિ, અહો ભગિનીનો હાથછ
ત્રાહે ત્રાહે સરવ કો કરે છ, તમે સર્વે નીસંગે બહારછ.
પાટી ખડિયો હાથમાં સાહી, હરિ આપ્યા ધરમોઝારછ
ચકાવો ચિનયો ભગવાને, ભગિનીનું બોલ્યા ભગવંતછ;
સુભદ્રાછ સન્મુખ થાઓ, સાંભળો એકે ચંતછ.
એ જન્મ પામવાનો જંત્ર છે, અભેદ રાખવો કાનછ;
ચકાવોજ એવું એવું નામ, એમ વહે શ્રીભગવાનછ.
પહેલે કોડે એક ખારણું, વંક વળામણુ ત્રણછ;
મધલે વંકે જે પેસે જોહો, તે સુભદ્રા ન પામે મર્ણુછ.
નવ દાર છે ખીજે કોડે, તેનો કહું ભગિની બેદછ;
છેલે ખારણુ જે પેમે તે જીવે, એમ વહે ધનુવંદછ.
ત્રીજે કોડે વીરા ખારી છે, તે મધ્યે મારગ છે ત્રણછ;
મધ્ય ખારણુ પેસે જે વીર, તે કોએ ન પામે મરણુછ.
ચોથે ચકે ખનરીસ ખારી, એક મધ્યે મોટું દારછ;
તે માંહે જાયે જો જોહો, તે જીતે નિરધારછ.
પાંચમે કોડે તેનાલીસ નાકાં, અને આઠ ત્યા અવગાઈછ;
દક્ષિણ દારપર દટિ રાખી, વામ માર્ગે પેસવું ધાઈછ.
છડે કોડે છાસેક નાકાં, એ બુલવણીનું દામછ;
પંચ ને સાન મધ્યે પેસવું, એમ કહે મુંદર સ્વામછ.
જે જે બેદ કહ્યા યદુપતિએ, ગર્ભે ગોખ્યા મૂખછ;
હાલતો ચાલતો રજો પેટમાં, ત્યારે સુભદ્રા પામી સુખછ.
શાનિ ચર્ધ ગ્યામાને શરીરે, તત્કાલ નિદ્રા આવીછ;
ભગવાને ભણાવવું મૂઢી હાંડવું, બેદનને ન જોતાવીછ.

અભિમન્યુ આજ્ઞાન.

ત્યાં પેટમાંથી પુત્ર બોલ્યો, દરિને દઈ દોડારોત;
 જ કોણ તો શિખ્યો મામા, સાતમો વિરતારોત.
 અક્રમાત એવું સાંભળીને, મર્મ કહ્યો ગોરાશરત;
 એશું હું અધિકું શિખવું, બે તું નીસરે ખદારત.
 કહેતાંમાંકે પ્રસવ થયો, વિદ્યા લણવાનું કોડત;
 વેરી જાણી ચક્રવ્યહ ભાંગ્યો, ઉઠ્યા શ્રી રણછોડત.
 મુલત્રાએ પુત્ર પ્રસવેલ, વાત સાંભળી ચોદેરીત;
 દાયા તોરણ દરિને મંદિર, વાળે વાછંત્ર ને ભેરીત.
 વસુદેવ દેવકી આનંદ પામ્યાં, દૈડે દરખ ન માવત;
 જનક જન સર્વે મેતોખ્યા, બળાભદ્ર દાન દે ત્યાંખત
 વધામણી મોહલી ઇંદ્રપરથમાં, હાખ્યાં રાગત ધર્મત;
 વિપ્રને બહુ દાન દીધાં, અર્જુને કીધું જાતકર્મત.

૬. Abhimanyu shows his inborn hatred for Krishna.

કાવ્ય.

પાડવને આનંદ અતિશે, તેડાવ્યા ત્રણે રામ;
 અભિલાષ મન પુરણુ હવો, માટે અભિમન્યુ ધરિયુ નામ.
 પછે જે મંત્રસર વહી ગયા, પરાણા આપ્યા જદુરાય;
 બેટી મળ્યા ભગવાનને, મળી બેસા સર્વ સભાય.
 કિંકરી લાવી કુંવરને, અદ્ભૂત તેનું તેજ;
 અવિનાશીએ આછંગે લીધો, જાણી પોતાનો ભાણેજ.
 સભા સરવ દેખતા, રમાડે ભગિની બાળ;
 તારે અભિમન્યુએ મુઠ ગાલી, તાણીઆ ગોપાળ.
 પદધાત કીધો પેટમા રે, હરિ પામ્યા છે બહુ કષ્ટ;
 બાળકમા ગોપાળે દીડી, કેંઈ અહિસોત્તનની દષ્ટ;
 મૂકાવ્યો મૂકે નહીં, મોહન મુગ્ધા વાળ;
 કૃષ્ણુએ કુંવર દીડી, મહા કૃતાત જ કાળ.
 દાન્ય કરી દરિ કહે છે, આણે માંડ્યુ છે અદ્ભૂત;
 મામાને મારીએ નહીં, તુ ભગિની કેરો સુત.
 કુંવર કહે મામા કૃષ્ણુજ, તમે ચલાવ્યો જે પંથ;
 કેસ મામો માર્યો તમે, ભાણેજ યઈ ભગવંત.

પ્રેમાનંદ ભટ્ટ

તમો કીધુ તે માગેજ કંઈ, એ મુઠો નીકીના,
અગો તે લોપુ નહીં, મામા માગવાના ચીથા

વસણુ

ચીતો તો લોપુ નહીં, વગી કુન એવુ વદે,
સભા સવળીએ હાથ કીધુ, પણ દગિયે વાન ગખી હરે

6 Coming events cast their shadow before

દાળ

સ્વપન ઘોર આન્યુ સ્યામાને તત્ક્ષણ ઉડી જાગી રે,
ચરચા ધ્રુવે કઈ નવ સૂઝે, જાગ અવ્યયત વાગી રે

કરવું.

કહે સ્વપન મુને વાધુ કે હો, કે હૃદયા માઈ દાઝુ રે,
તેલે કાન જ ખાધુ રે હો, કે સ્વપન તો મુને વાધુ રે
ચરચર ધ્રુવે ઉત્તરા ૨૫

સાલજો સુદેખા માવડી ર, મેં દીગી કૌતક વાત રે,
સ્વપન માહે એવુ દીડ જો, ચાશે મહા ઉત્પાત સ્વપ
શુ કદ મારી માવડી રે, મુને હમડે લાગ્યો ચોજો રે,
જન્મ તો એજે ગયો રે, કઈ નવ પોહોતો મોહોતો સ્વપન
ધિડ ધિડ માગ કર્મણ રે, જે નિપુણ નોકર કે
જેમન માફ એજે ગયુ, જેવુ વગડામાનુ બોર સ્વપન
અતિ આદરે ઉછેરે માળા પાણી સીંચી વેલી રે,
ભ્યારે કળા પ્રગતી પુષ્પતી રે, ત્યારે બોગી ચાલે મેલી સ્વપન
મારી કાજળ વેણી આખડી રે, કેશ વિના કાઈ માથ ર
નલનટ નહીં મારે ચાલે, માગ સુડના વોહોણા હાથ સ્વપન
જાણે ઉંટ ઉપર બે જણુ બેઠા, ને મારો કથ રે,
એકેક સ્યામ નવ ઓઢીને પૃથ્વી આત્મા દક્ષિણ પથ સ્વપન
લોખાનુ વાસણુ ખીરતુ બોજન, માહે તેનની ધારજો
સુખાનો જાયો જમતો દીડો મેં કાઠે કેણુનો દાગ સ્વપન
પૃથ્વી પડ્યો માગે ચાલે, મેં ખાડો દીયો મૂર રે,
સરોવર તો લોહીએ ભર્યા રે, મારું સુધ સાગર પૂર સ્વપન

અભિમન્યુ આખ્યાન.

તે શું હશે મારી માવડી રે, એવાં કૌતક દોહાં કોડ રે;
ત્યારે સુદેષણાશ ખોલ્યાં, કાંઈ જમાઈજીને ખોડ, સ્વપન.
એવી વાત કરે છે જોડસે, એવે આણું આપ્યું છે બધાર રે;
રાયકો દહે છે રાણીજીને, હવે મોકલો રાજકુમાર. સ્વપન.
અકાલો તે રચી રહ્યા, કીરવ પ્રાણી માત્ર રે;
અર્જુન પધારશે મંસાત્રકમાં, લડશે તમ જમાત્ર. સ્વપન.

વસણ.

જમાત્ર ચડશે જુદાં કરવાને, મોકલ્યો મને મહારાજ રે;
પાછલી રાતે પહોંચ્યું જોડજો, કરો સાસરવાસાનો સાજ રે.

7. Uttara and Abhimanyu.

હાળ.

અન્યોઅન્ય દષ્ટ મળી પણ, ઓળખે નહીં કો કોને;
અભિમંને ઉત્તરાને નીરખી, ઉત્તરાએ નિરખ્યો અભિમંનને.
નરનારી બેહુ રૂપ વખાણે, બ્રહ્મા છે તુંને ધન્ય;
જોતા જોતાં તૃપ્ત ન પામે, ચંદ્રકલા છુતિ ધન્ય.
ઉત્તરાએ અભિમંનને નીરખી, નયણે ભરખી આંસુ;
આવા નાથનો હાથ નવ ગ્રાસ્યો, અવતાર લીધો કાસુ.
હરિહર બ્રહ્માએ મળીને, કો એક પુરૂષને ધડીયો;
ચંપકવર્ણ વધુ સુંદર કે, કનકની ખોળે મળીયો.
ધન્ય માત અને તાત એના, ધન્ય કુટુંબ પરિવાર;
ધન્ય નારી પ્રતકર નારી, જોનો એવો હશે ભરયાર.
મેં સુકૃત કંઈ કીધું નથી, તો કપાથી એવો આત્મી;
અભિમંન વિમાને મનમા, તથ રાખ્યો મોહ યાત્રી.
બ્રહ્માએ નિર્મી નથી નારી, નથી નિર્મી મહાદેવ;
એના રૂપથી ચળે જોગીઓ, બ્રહ્મા ચળે અવસ્થમેવ.
સ્ત્રી ત્રૈલોક્યની એને જોતા, એના રૂપથી હારે;
એ કોની કુંવરી કપાથી આવી, ચરણ ધરણ કેમ ચાલે.

વસણ.

ચરણ ધરણ કેમ ત્રૈલોક્ય, લા આવી કોણ કાજ રે;
અભિમંન પૂછે ધર્મને, તે મૂકી રાજા નાજ રે.

પ્રેમાનંદ ભટ્ટ.

કંઠ્યું.

અભિમન્યુ વળતી ઓચરે રે, ધર્મરાયનું વિનાય કરે રે;
પરવરી કોણ આ પ્રેમદા રે.
કપટ ભાવ મુજને નથી રે, આ કન્યા આવી ક્યાં થકી રે;
સહેજે મન પામ્યું મુદા રે.

ઢાળ.

મુદા પામ્યો મન વિશે, તે તો દેખી રામાનું રૂપ;
અભિમનનાં વચન સુણીને, બોલ્યા મુધિછિર બૂપ.
બૂપતિ કહે છે ભવિષ્ય, એ લામની છે તાહારી;
ઉત્તરા એવું નામ છે એનું, વૈરાટ રાજકુમારી.
એ પણ છુજને નથી ઓળખતી, રહી છે મીટડી માંડી
રાનરાતમાં તેડાવી, મેં મોકલાવીને સાંઢી.
વાન સાંભળીને હવો વિગમ્ય, નયણે ચાલ્યાં જલપર;
કાંતી દેખી કન્યા કેરી, કંઈ થયો કામાવર.
સેના સર્વે ચાલતી કીધી, રણવાસ રચ્યો ધૃટ્વુદન;
મુધિછિરે એક માર્ગ વચ્ચે, તણાવ્યું શિબિર ભુવન.
ધર્મરાય આલ્યા પુંજળી, રચ્યો જઈ સંમામ;
અભિમને ધનન્ય મૂકી, જે વૃદ્ધિ પામ્યો છે કામ.
ઉત્તરા આવી અંનપુરમાં, દીકો સુંદર સ્વામી;
મેં કોણ પ્રણય પૂર્વે કીધાં જે, ભરથાર આવો પામી.
હર્ષ આંસુ હવા બેઠીને, મળવા હૈંદુ ફાટે;
અરે દેવતે આ શું કીધું, વિરોગ પડે શા માટે.
સંજય કહે સાંભળો મમવાયક, કૃતરાટ્ર હો રાગન;
પછી અભિમને ઉત્તરાને, આપ્યું તે ઋતુદાન.
ભુગ્મધટિકા ત્યારે જાં બને, કરી સ્નાન સન્યાં આપુક;
કાં અગળા છે આગાતારી, હું જાઉં કરવાને ભુક.
ભુંડી કન્યા ભુંડી કન્યા, પરણ્યા ત્યારે કહ્યું શીદરી;
તેડા માટે રે પ્રેમદા, પરણી મેં તમેને મુકી પરદરી.
વિધાતાએ જે લખ્યું તે, આગળ આગળથી યાય;
આજગેળાપદ્ધતે આપણે, ને કરનાં કલોલ દિન તપ.

અભિમન્યુ આખ્યાન.

હું તને જાણું આવી તો, કાં રહે વિંગાગ;
સુખ પ્રાપ્તિ દવડાં દરી, ન્યારે દળ્યા કર્મના ભોગ.

વલણુ.

દળ્યા કર્મના ભોગ મહિલા, એવું કહીને ચાલિયો રે;
ઉત્તરાએ ધસી પાસવ પછે, અભિમનનો આલિયો રે.

કડપું

એમ બોલિયા ઉત્તરા નારી, સ્વામિ સાંભળા વાન અમારી;
મારાં પ્રગટયાં કર્મનાં કૃત્ય, જે હું રાંકડીને નમો આપુત્ય
અવતાર નિર્જન્યો એળે, સમાગમ સરજ્યો આ કાળે;
પાતળિયા પિયુછ મારા, તમો ભોગ નથી હું દારા.
આપણે કેટલેક દહારે મળિયાં, દુઃખ આશ્વન્તરનાં દળિયાં;
દવે ઝીતડી લાગી ચાવા, તો હું તમને કેમ દેઉં જાવા.
નારીને તે નાથ છપન, સુખે પાળે ને આપે અન્ન;
ભરયાર એ તે સુખ મોહું, ભરયાર વિના સર્વ ખોહું.
ભાઈ આપને વળાજે માડી, ઘણું કરે તો પહેરાવે સાડી;
સાસુસસરો તે સહુ ધણી માટે, જાકી નહિ કે સસરિયાંની યાટે.
યાનાર હોશે તે દુષ્ઠ્યું ચાવા, પણ નહીં દેઉં તમને હું જાવા;
શું જુદ કરીને ચાક્યા, રાજ્ય કરશે પરખારા કાકા.
તો તમારે શાને છે વલવું, બાધી જાકરી કૌરવપર કાં ચડવું;
ઉભા એમ કહી શિર નામી, ત્યારે બોલ્યો અભિમન સ્વામી.
મિથ્યા કરવી અભિલેખા, નહીં દળે કરમની રેખા;
જો કહી પેસે કુંજરના દંત, તોએ જુદ ન મૂકે બલવંત.
શરીર થાય જો ચૂરાચૂર, તોએ રણ નવ મૂકે ચૂર;
મહિલા એકવાર છે મરવું, તોએ રણથી પાહું શું ઓસરવું.
માટે પ્રેમદા પાસવ મૂકે, તમો ચતુર થઈ કાં ચૂકે.

વલણુ.

ચૂકે મા તમે ચતુર થઈને, એમ કહી ચાલ્યો નાથ રે;
ત્યાંમજીસુતા એમ જીન્ચરે, ઝાલી અભિમનનો હાથ રે.

ત્રેમાનદ સદૃ

કંડકુ.

પિયુઝ શુ થારો રે, નાગ પિયુઝ શુ થારો રે,
આજનો દહાડો માગે, ઝઈ પેરે જશો રે, મારા પિયુઝ રેક
મણુ સાડ સડવાને ચઢો, ચક્રવોગદ ઝતવો કપરો,
કૌગવ જોદા, તમોછોખાળ, તેણે મારા પેટમા પડે છે કાળ પિયુ
વ્યૂદને મુખેગલા છે ડોણુ, તમને જીતવાનુ કરીને પોણુ
પ્રતિજ્ઞાના પાળણુદાગ, તેણે મારા પેટમા પડે છે કાળ પિય
શકુની પાપી ઉભો ઈર્ષુ, જેને દીઠે પામીએ મર્ષુ
તેને હદે નથી દયાળ, તેણે મારા પેટમા પડે છે કાળ પિયુ
જ્યદ્ય સરખા જોદા નરવા, મહા ભયાનક બૂરિશવા,
કૃતવર્મા છે કૃતાન કાળ, તેણે મારા પેટમા પડે છે કાળ પિયુ
દુષ્ટ હરેનો દુર્યોધન, મનનો મેતો દુશ્ચામન,
કૌગવ જેવા વદતા વ્યાળ, તેણે મારા પેટમા પડે છે કાળ પિયુ
અશ્વત્થામા જોદો મહાખળ, સિદ મગ્ધો મામો રાધ્ય,
નાખશે તમ પગશની નળ તેણે મારા પેટમા પડે છે કાળ પિયુ
ખાણુરો વગસગે વગમાદ, અનગિશ અધાર્જુને ઉદ્ધાપાત,
અમિ અન્વની ઉડરો જ્વાળ, તેણે મારા પેટમા પડે છે કાળ પિયુ
આયુદ્ધ ધારા રહેશે વરલી, ભોગળ મુદ્દગળ બાના ફરદી,
તેવેગા શી કરગો તમે ચાળ, તેણે મારા પેટમા પડે છે કાળ પિયુ
કાશ કેરી અપ મગાર્ધ, અર્જુન હોય તો આવે ધાર્ધ,
નથી મામો શ્રીગોપાળ, તેણે મારા પેટમા પડે છે કાળ પિયુ
આખડી મારી જમણી ફગે, હદિયા મારૂં વેગે ઉધડકે,
રેવો દેખીશ સંધ્યામળ તેણે મારા પેટમા પડે છે કાળ પિયુ

વવજી

મીમા મારૂં દેખીશ રેવો, ધડી જુમ સરખી થરો રે,
નિમેરનરીમને આખડીએ, દૂં જોઈ ગદીશ એવા દોગે રે.

કંડકુ

ઉત્તગના વવજી સજગી પડ અતિમન જે ત્યો વગા,
મારા સમ જે અમુ ભો, કાનિયા આખડી મની કરો

અભિમન્યુ આખ્યાન.

તમો ચતુરા હો કાનાણી, તો નવ ઘટે દીન વાણી;
રણ થકી જે ઓમરયું, મહિલા જીવ્યાપેં ભલું મરવું.
તમે આરા ઘો એવું જાણી, પછે જોડ્યા ઉત્તરા રાણી;
મન છે તોસ્વામી તાદા પધારો, જઈ રાત્રીને સંહારો.
માતા તમારીને ભાગ્યે ફગ્ગે, રાત્રી સૈન્યમાથી ઉગરજે;
જેરે જોડાપણે ગણુ જાગે, સ્વામી હો તેવા ત્યા થાગે
મારા કંથજી કુલ દીપાવો, જગ અપરાજિતનું લાવો;
એવું કહી તે પાયે લાગી, પિયુ ચાલો આશા ભાગી.
પ્રેમદા પૂઠેથી ફરી ફરી જોતી, ખરે આસુડા નિર્મળ મોતી;
વહાલાજીનો વરાસો ન ખમાય, વળી વળી જીએ તો વારુ થાય.
એમ વલવલે ઉત્તરા સુંદરી, રેતી રેતી મંદિર પરવરી;
તેણે આસુ મૂક્યા રેડી, સખી ગઈ છે ઘરમા તેડી.
બેટ્યા સુભદ્રા ને પાચાલી, પગે લાગી તે મત્સ્યની જાળી;
હવે અભિમન ગજે ચાલ્યો, રથ પ્રદારે મહીધર દાલ્યો.
ત્યાર પહેલી સેના આથડે, સામસામા કટક જે લડે,
દુકુળી શબ્દ બહુ ગડગડે, જેમ મેઘ અપાડો ધડધડે.

વલણ.

ધડધડે સેના મેઘની જેરે, ઘોષ જઈ પહોંચ્યો ગગન રે,
એમ કૌરવને કંપાવતો, આવિયો અભિમન રે.

8 Bhim in battle

કહ્યું

મુખે રહ્યા ગુરુ, પૂઠે સહુ યર, ઊરા જર જોર અભિમન આયો,
ઉલટ્યો અરણ્ય પૂર, બોલે રણુતર, ચક્રાવો ચૂર, કરવાને ધાયો.
જાગે સાગર જલ, એવા બેહુ દળ, કળ ના પડે કીકીયાડે;
રોધાણુ થયું રણુ, વીર વાયુ ને પર્ણુ, ધર્ણુ મુજે અભિમન ત્રાડે
આચાર્ય ને અભિમન, આઘ્યા વદન, ધન ધન દેવતા એમ બોલે,
ભીમસેન ને શલ્ય, જાણે બેહુ મત્સ્ય, અગ્નિ ઉજળે, શેષ ડોલે.
કુંતિભોજ ને દ્રુપ, ખાન્યા જેમ સર્પ, દર્પ અન્યોઅન્ય હડે હળે,
અચર્યામા વીર, સાત્યકી રણુધીર, શરીર બેદાય દુ ખ નવ ગળે.

મેનાપતિ તે રાધે, આરીને બાધે, સાધે વિદ્યા મહા ધનુર્ધારી;
 વિગટ બાહ્યિક, યુદ્ધે છે અધિક, નીકે રધિરતણી રે કારી.
 શકુની રે મામો, સદેવ સામો, પામ્યો પુરણ પ્રહાર મદ્રોને મારે.
 બુરીયવા નકુલ, જોહવા શાર્દૂલ, મૂળગા વેશ કો નવ્ય હારે.
 સોમદત્ત ને દુપદ, જોહવા માતંગ મદ, હૃથ્ય રે વાહી આવ્યા રે ધસ્યા,
 દુરન્નેધન ને ધર્મ, કરે બહુ કર્મ, ચર્મ ભેલા શરવડે રે કર્યા.
 દુઃગાસન સાહમા, ટ્રીપદી તન જનમ્યા, ગગન છાંયુ રે બાણ જાળે;
 હુંકડી તવવાગ, કરે માગેમાગ, કો હાર ન પામે અંત કાળે.
 બહુ બાણ છૂટે, પાણછ ન ચૂટે ભાથા ખૂટે ભડતણા;
 શર શીંગે મૂકે, ચોટ નવ ચૂકે, ફૂકે વાધની પેરે વીર ધણા.
 વીર રહ્યા વગ્ગી, કહે બહુ ફરમી, આકરણીને તીર ઝાડે;
 હાઈડે હામ ઘાલી, સામા રે ચાલી, ઝાલી કેશ ને શીશ વહાડે.
 ગદા મુદ્ગળ, પડે રે મૂશળ, કુળાહળ તા બોહું રે યાચે;
 ધસી મારે ઢીક, હૈયે આવે હીંક, છીંક ખાતા કોના છવ જાળે.
 રોળાયા રે રોળ્યા, વાયુએ અફાળ્યા, ઝોળાએ ઘાલ્યા વીર જાળે;
 ભવા રે ભડ, માથા વિના ધડ, ફડાફડ ધણા શિર કુટાયે
 સાગ લોહના ડ્રી, બહુ ભાવા અખી, ઘણી ભોગળના થાય ભડાકા;
 રથના ખડખડાટ. શરના સણસણાટ, જળહળ થાય તવવાર ઝડાકા
 સાચી એ સાચી, હાચીએ હાચી, કાલ ભાચી ઉતર્યા રે કુડે;
 તુટે જખનગ, પડે પાખગ, નમ આયુધથી અગ્નિ ઉડે.
 ભીમમેન મદા ભડ, ધાયો દડબડ, ધડ માથા વોહોણા રે કીધા;
 ધાયો મદ્રગય, પાળો રે પાય, સમુદાય દેખીને સર્વ બીધા
 શું કાળમા કાળ, મદા વિકાળ, કાલ દઈ કુડે રે ચડિયા,
 મહિપાલ મોટા મલ્લ, ભીમ ને રાલ્લ, ચાલ્યા બીલુ વાદે રે અઢીયા.
 ભીમમેન ધાયે, મારે ગદાયે, ત્યારે મદ્રરાય મનમા રે દરયો;
 ફટ રે બળધારી, સોગી શી મારી, આમ ગદામારીયે કઢી ધર્યો.
 એમ ના ત્રાડીયે, આમ બળદીયે, મારીએ વેગે પર્વત પ્રદારે;
 ગદા રે વાગી, ભીમની કેડ ભાગી, સાગી શેહેર ભીમ પડ્યો રે બાહારે.
 કુશળાની કોરે, પેચે મોરે, ઢોગ મુકાવી કુંતે રે કહાડ્યો;
 પછડાયુ શરીર, દળા પડ્યો ધીર, વીર નાહા મુકીને રે રાડો.
 લાગ્યા રે ધાવા, ભીમને મુકાવા, જનના ન પામે કો માઠને રે મુખે;
 પડ્યો દેખી ભાવ, ડાવા ધમગાય, ધાયો ગટોરગચ તાનને રે ફુએ.

ચઢાવી બ્રહ્મી, માયા રે પ્રગટી, પટખીને રે વીર માર્ધ રે ધણા;
 અંધારૂં રે ઘોર, ચાપ શોહરા શોહર, હોર મુકે સુત અંધતણા.
 વરસે ચાપ બલ, પાપાણુ ને શલ્ય, અંગ વાગે તે ફરીના બોઠે;
 કરદમ કાંઠા, રુધીરના રે છાંટા, નાસે ઉદરંટા પડે માર પૂડે.
 અહીં દુમહંડ, ધસીઓ રે પ્રચંડ, પાડ્યા સીરા બહુ નખ ઝીણે;
 દુરજોધન નાસે, નહીં કે પાસે, સાંસે ભરાયો વેવથાં તે વીણે.
 મરણ્યો માદ્રાય, ઝાલીને જો પામ, કાપા પજાડી બીમને રે તને;
 પડ્યો રે ઢળા, મૂઝાં રે વળા, બળે કરી શુભ પાડી દુરજોધને.
 ધાઓ રે કોઈ, તપાસો રે જોઈ, આ શલ્ય આધો રક્ષસે રે કરડી;
 અંધારૂં તિમિર, પડે બહુ વીર, વીર શલ્યને મારે રે મરડી.
 આળસ મોડી, ઉઠો થવા જોડી, લપડાક મારીને સામો રે થોભે;
 બળકરી ગટોરગચ્છ, મારી મુક્ષી ભચ્ચ, કર્ણુકવચ્છ કટકા મલ્લ શોભે.
 આઘ્યા આઘોળાય, વાવરે પાદ મુખ હાથ, માયા મારે પડે રે ફરી;
 હિડિંબ માટી, અહીં છે રે ધાટી, ભરાવી આટી પાડ્યો કળ કરી.
 મનમાં બહુ કરી, હઠીયા પર ચડી, મુક્ષીઓ મારી દરાવીશ હૈયે;
 દંડે રે ધળોયો, સારી પોંડે ઘોયો, સાહયો આથે બીમને રે હૈયે.
 મુકાવા રે જોધ, ધાયા કરી કોધ, રોધ કાપો હિડિંબ હાથી;
 મોટા મલ્ગળ, ભારે રે ભોગળ, સરવ સુકાવ્યા રે સાથી.
 હુદો કરી દેહ, પૂરવ ચઢ્યો મેહ, મેહ વરસે જોમ કુઅધાર;
 હિડિંબ હાકો, ધસ્યો રે ડાકો, ભડાકીક ઉર વકર્યા તારેતાર.
 કોને લપડાકે, કોને ચપડાકે, ફડાકે માયા ફારી રે જાણે;
 કોને આચકા, કોને બાચકા, કાચકા આખના કરડી આજે.
 નાસેરાં નોરાન, કૌરવ કરડે કાન, ધાણુ ગટોરગચ્છે રે વાળ્યો;
 કે મારે રે મરડી, કે ખાધા રે કરડી, નરડી સુસીને ઠામ ઢાળ્યો.
 વતરડીને વાઢ્યા, ઢળા પાપતજે કાઢ્યા, પાડ્યા આડા સુતા રે સારા;
 સુચવતા રે આઘ્યા, બક્ષે રડા ભાળ્યા, આધાનાદા થયા તારેતાર.
 દેતો પુઠે દોટ, સોઢે રે ચાસોટ, કોટ કોની લીધા રે ખુંડી;
 ચકાવો ચઢ્યો ચાક, હિડિંબની હાક, નાકે કોના લીધા રે ખુંડી.
 કોહેણી રે વાગી, તેની કેકે ભાગી, ભાગી અડખોટ તે અડખોટો;
 કે વીર અડખડ્યો, કેડેથી ભાગી પડ્યો, નાખે ચીસ ને તરફડતો.
 ચીરાર્ધ હુંડી, કોની આખ કુડી, તુડી અથેથી પાપ પડ્યા;
 કુડ્યા કપોળ, મધીરની છોળ, રેળ થયો વ્યહ ચાક ચઢ્યા.

પ્રેમાનંદ ભટ્ટ.

હિડિંબ હાંકે, હણતો નવ થાકે, તેહની ધાકે કૌરવડાજ નાસે;
 દેખી નિકંદન, કાંપતો રે મન, દૂરજોધન ગુરુ દ્રોણ પાસે.
 મસ્તકે નામી, વિનવ્યારે શ્વામી, દુખસેના પામી, સધળી રે મોઝ;
 ગટોરગચ્છ પાપી, નાંખે છે રે કાપી, સંતાપી સકળ સેનાજ સોઝ.
 અમેને ઉગારો, આયુધને ધારો, મારો હિડિંબને રમ ખેડો.
 ધસ્યા ગુરુદેવ, કંઈ એહની સેવ, અવશ્યમેવ તેહનો જ લીધો કેડો.
 મુક્યા બાણુ દળર, બીધો ભીમકુમાર, મૃત્યુપ્રાપ મૂર્છા પમાડ્યો;
 પાંડવ રે હાર્યા, નીશ્ચે તે માર્યા, ત્યારે અભિમંને શંખ વજાડ્યો.

વલણુ

શંખ વજાડ્યો અભિમંને, પાંડવ સરવે સજ થયા રે;
 કહે પ્રેમાનંદ હિડિંબ હાથે, ચૌદસહસ્રસુભટ માર્યાગયા રે.

9. A hero's death.

કંડણું.

ધૃષ્ટાકેય ન વહે વળતું, સુણુ જનમેજય ભૂપાળ રે;
 કેમ ખરટથીએ કપટ કરીને, માર્યા અર્જુન કેરો બાળ રે.

દાળ.

બાળક જે સન્ધ્યાસાચી તણો, સુભદ્રાનો જાયો;
 ખટમે કોડે ખાપ કરીને, કૌરવ ઉપર ધાયો.
 ત્રિજે પ્રદરે સમે પાંડવે, લુહ માંડ્યું પુનરપે;
 અભિમન્યુ શોભવા લાગ્યો, મોઢીયાએ વિંટયો તપે.
 પાંડવ પાંચાળ ને સાત્યકી, વૈરાટ ને દુષ્ટ;
 ગડગડી પેડા છટે કોડે, જેને બળતો છે મદ.
 ત્રાહે ત્રાહે કદી દુર્મોધન બોલ્યો, દાય બેઉએ ધસિયા;
 પાંડવ ધાપા કૌરવ ઉપર, કહેનાં માહે ધસિયા.
 રૂપ દ્રોણ ને કર્ણ કૌરવ, શકુની અશ્વત્થામા;
 દુઃશાસન દુર્યોધ ને જયદ્રથ, તે સર્વે ચાલ્યા સામા.

બાહસિક શલ્ય ને દુર્યોધન, ભોજ ને ભૂરિશ્રવા;
છટે કોડે સુભટ સર્થે, સેળભેળ ત્યાં હવા.
રથશું રથ ને અશ્વશું અશ્વ, વટે હાથીએ હાથી;
ખડ્ગ ખપુવાં તોમર ફરસી, ત્રિશુળ સખળ વાવરે સાથી.
ટોપ કવચ ને સેન્યા ખખતર, પાખર તે કપાતી;
શ્યામ રુધિરની નદી લયનક, ખલકે વહેતિ જતી.
કુંજરનાં મસ્તક કાચબા સરખાં, મીન વીરના લોચન;
ભડના બૂજ ભુજંગ સરખા, મગર માયા વિનાના તન.
સેવાળ વાળ વીર શીરના, છોલ રુધીરના છાટા;
પડે પાળા પ્રાકગી, અટવાયે આંતરડાના આંટા.
માંસ પાળ આંધી ખે પાસે, એવી લયનક નદી;
શું કહું જનમેજય રાજ, મુખે વાત નવ જાય વદી.
કુરુક્ષેત્ર દીસે લોહીયાળું, જાણે કાલ્યુન ફૂલ્યો પલાશ;
સૌભદ્રના યુદ્ધ આગળ, કરે કૌરવ નાસાનાસ.
અમરગણ આંતરિક્ષ રહ્યા, કરે પુષ્પકેરી ધાર;
પેઠા અભિમન્યુ વ્યૂહ વિષે, કર્યું સૈન્ય તારાતાર.
નાહા કૌરવ કોડો મૂકી, તે ગયા સાતમે વંક;
ચાર પાડવ તે જયદ્રથને દેખી, રહ્યા મન ઓશંક.
સદાશિવની વાણી સદ્ગ, જયદ્રથને તા ચર્ધ;
પછી અભિમન્યુની પુઠે, કોઈ કોડો ન શકયો જર્ધ.
સરિતાની પેઠે ધાયો સૌભદ્ર, બાણ મૂકી એકે મૂઠે;
મનમાં એવો વિચાર છે જો, સર્વ આવે મારી પૂઠે.
એમ યતામા આવિયું, પૃથ્વીનું નીચાણ;
ખટરથી દીઠા કાળ સરખા, તે રહ્યા ચઢાવી બાણ.
અભિમન્યે પુઠે ફરીને જોયું તો, ન દીડી કાકનો જોડો;
અરે કૌરવે કપટ કીધુ છે, આગળ બાખ્યો છે ઓડો.
મોહ ને ભૂરિશ્રવા, શલ્ય, કર્ણ વળીયા વીંટી;
આંતરમાહે અભિમન્યે વિચાર્યું, જીવવાની આરા પ્રુટી.
એવે પુરોયી બહુ સેન્ય લઇને, આવ્યો દુરજોધન;
શત્રુ સાગર માહે જુડ્યો રે, સવ્યસાચીનો તન.
કહે દુર્યોધન ખટરથીને, બાધ્યો શું વિચારો;
આવો પાછો નહીં ગમે એ, સર્વે મળીને મારો.

ત્રેમાનંદ ભટ્ટ

રૂપેનામા માણુ ધારા છૂતી, કુવર લીંગે રાકી,
 ભાઈ અભિમન્યુને કાણુ ઉગારે, પડી વેળા વાકી
 એકધા દશધા સદસધા, લક્ષધા કોટિધા આયુધ,
 અધકાર દાહાકાર ગણુમા, એમ કીધુ કપટે જુદા.
 તેણી વેળા અભિમન્યુ, આપ રૂપે હોતો,
 કૌરવ રૂપી માનજને, અભિમન્યુ આગે પોદતો.
 મુજટ વિદ્યા પ્રગટ કરતો ને, રીમ અતર વ્યાપી,
 નિમિષ માહે અનેક જાણે, કૌરવ નાખ્યા કાપી
 કાઢે ત્રાડે ચુકવે, નગ મૂકે કરીને ચર્ન,
 રથ ઉપર ફગવા નાગે, જણે માડ્યુ તાડવ નૃત્ય
 પાવક જેમ તૃણને બાગે, મુગ ઘાટ ને દર્ભ,
 ઇંદુ જેમ અગંગા નીસરે, બેદી વાયુ ને અર્ભ
 તેમ અત્ર છાયા હેદન કરી, અભિમન્યુ નિસર્થો નિરાળો,
 પડી સોમો બાણે પૃથ્વી પાડયા, દ્રોણુને દ્રોણુનો સાગલ
 રથ ઉરાડયો અશ્વત્થામાનો, જેમ વાયુથી મુકુ પત્ર,
 દુર્યોધન ખીણે જૂના સગ્ગે, હેદી ખ્વળ ને છત્ર
 સારથી માર્યા શલ્યનો ને, કર્ણનું વેધ્યુ કપોળ,
 મૂર્છા ખાધી દુશાસને, કર્યા કૌરવ કાગારાળ
 કૃતવર્મા યાદવ મોમદત્ત, મર્વ ગવા રણ છાડી,
 શુ કહું જનમેજય રાગ, તે જુદને હુ માડી.
 પછી પ્રહુમ્નને મંભારીને, મૂક્યુ અગ્ન્યાત્ર બાણુ,
 રતિપતિની પામે લણ્યો તો, ધનુર્વિદ્યા મુગળુ.
 તેણી વેળા પાવક પ્રગટયો, બેરી લયકર ત્વાગી,
 અશ્વ ગજ રથ પાનખી બાલ્યા, કૌરવ કીધા પાળા.
 બજે અંત્રાડી ખ્વળ કોની, નામના દેહ દગાડી,
 કોના મુગ ને ટોપ બગના, કોની મુજ ને દાદી,
 બૂમ પાડે ને પુક મારે, શરીરે થાય લભોવા,
 તરફે સેના રણ વિશે, જેમ દવે દાગવા હોના
 પછી ખટરથીએ રણ રાખ્યુ, બાણે આપ્યો પર્જન્ય,
 અભિમન્યુનો રથ તાણ્યો ને, એત થો દુનાયન
 પવન ત્રેવો પાર્શ્વપુત્રે, નામ મેધ, ચક્રુ પુગ કાટ,
 વેરી ઉગાયા વાયુ વંટાળાએ, ઉરાડયો દોહોવા.

દ્રોણ કહ્યું મર્ષ મૂક્યા, વાયુ લક્ષ કરી વળગ્યા;
અભિમન્યુ ગરુડ મૂક્યા, મર્ષ થયા સર્વ અળગા.
દ્રોણે પર્વતાન્ત્ર મુક્યું, પડે પડાણા અચ્ચંડ;
અભિમન્યુ વજ્ર વેગે મુક્યું, શત્રુ થઈ શતખંડ

વલણ

વજ્ર વેગે મુક્યું, શત્રુ થઈ શતખંડ રે;
ત્યારે કૌરવસર્વ કાપે ચડ્યા, કહેમંજય તુ સુણુ રાજનરે.

કડવું.

વૃષકેતુ કહ્યુંને કુંવર તે, આઘ્યો કરીને રીસ,
હેત્રા માહે અભિમન્યુ, છેલું તેનું શીશ.
સદસ રથ ત્રણસે હાથી, અગિદ સહસ્ર તોખાગ;
એમ અભિમન્યુ માર્યા વળી, સાત લાખ અગ્નાર.
પછવાડેથી કહ્યું આઘ્યો, કપટ કરીને પાપી;
અભિમન્યુના સારથિનું, મસ્તક નાખ્યુ કાપી.
દુષ્ટ કર્મ દ્રોણે કીધુ, છેદી ધનુષની પ્રત્યંચાય;
ભુરિશ્રવાએ યોગા માર્યા, રાહ્યે વિંધી કાય.
કૃતવર્માએ કવચ કાપ્યું, અશ્વતથામાએ મુગટ;
એમ વિરથ કીધો મળાને, સર્વે સૌભદ્ર સુલટ.
સો સો બાણ ખટરથીએ માર્યા, શરીર કીધુ ચારણી;
કરમાં ગદા ને ધાય શરો, કૌરવ ઉપર કીધી વારણી.
જેવો ખાખર ફૂલ્યો ફાગણ માસે, એવી દીસે દેહી;
નાના પ્રકારનાં બાણ વાગ્યા, પડ્યા સોસરા વેહી.
જેમ પારધીએ ચોપટ વીધ્યો, તરફડે વનમાય;
તેમ કુંવર ત્યા કપટ પામ્યો, કાણ આવે તેની સહાય.
કૃષ્ણ અર્જુન ત્યા સંભાર્યા, પિતા માણવ કે ધાય,
વાથે વિંટયો જન મૃગશ્રો, શી જીવ્યાની આરાય.
કાકા કહીને સાદ કીધો, કે ન સાભળે મારો ખોલ;
ભીમને કહ્યું પડે નહીં, માટે કૌરવ વગાડે ઢોલ.
અભિમંતે એમ વિચાર્યું જે, દોહલી વેળાનો ન કોઈ સાથ;
આખી વેળા ઉગાડે તે, મુજને મારા હાથ.

ત્રૈમાનંદ ભટ્ટ.

ચંદ્રવંન છે હો, અંધુજ નયણુછ,
 પ્રાણ પાખી હો, કીધું સયનછ.
 આર્કંદ કરતા હો, કાકા ચારછ;
 હાથે કરતા હો, હૃદયા પ્રહારછ.
 ઓ બાળકડા હો, હો આકુવા-રડાછ;
 અમો ન જાણ્યું હો, કૌરવડા કુડાછ
 ગે મુધિછિર હો, ઉઠો આપછ;
 હું અર્જુનને હો, શો દયશી જાપાપછ.
 મુલકા કુંતા હો, અને પાંચાળીછ;
 તેઓની દેહડી-હો, દીકરા તે આળીછ.
 કામળા જેવી હો, કમળની પાખડીછ;
 ને કેમ જીવશે હો, ઉત્તરા રાંકડીછ.
 ગે બીમમેન હો, વેળા કોપીછ;
 પાર્થ ગયા છે હો, મુજને મોપીછ.
 વળની પાડી હો, બીમે ચીસછ;
 નાદા કૌરવ હો, દીગો દીસછ.
 પાડવ ક્યાં હો, શિબિર ભણીછ;
 વાટ જુએ છે હો, માતા કુંવરનળીછ.
 મુલકા ઉત્તમ હો, ને પાચાળીછ;
 અભિમંતને ન દીડો હો, મેના ભાળીછ.
 વાજવનવાજે હો, સં-યમુખ શોકભયાંછ;
 મૌને મૌને હો, સાથે પરવયાંછ.
 અભિમંત કેડી હો, વાનાં માંભળીછ;
 નાગી સર્વે દો, શોકે મૂર્છાં વળીછ.
 જગદિનામીનજ હો, એણીમેતલપનીછ;
 વિગ્દને શરીરને હો, વામા વીલપનીછ.
 મુલકાનો દો, મોક ન જાણ સમાવીયોછ;
 એવે સમે હો, અર્જુન આવીયોછ.
 થાગે વાટમા દો, માદા શુકનછ;
 મુકે કંક દો, ફરકે લોચનછ.
 પછડું શીકળીને દો, દો ત્રિભુવન ધનીછ;
 મોક ભગી મેના દો, દીને છે આપનીછ.

અભિમન્યુ આખ્યાન.

માણસ હીડે હો, હથી લાજતાહ,
 ધ્યાળહ હો, દુહિ કા નથી વાજતાહ.
 મારા મનમાંહે હો, મે જ્યુ સર્વથીહ;
 ભાણેજ તમારો હો, તે જીવતો નથીહ.
 હવે શુ થને હો, જે સાચુ ટશેહ,
 દીઠરો જતાં હો, સર્વે જશ જશેહ.
 તૂજીહ બોલ્યા હો, એમ ન કીજીએહ,
 રોલુ વળતુ હો, તપાસી લીજીએહ.
 આવ્યા સલામાંહે હો, બેઠુંએ દડખડ્યાહ,
 પાર્થને બેઠને હો, પાડવ રાઈ પડ્યાહ.
 યુધિષ્ઠિર બોલ્યા હો, શુ આવ્યા તમેહ,
 સૌભદ્રેષી હો, સૂરજ આથમ્યોહ.

વલણુ

આથમ્યો મરજ સાલળી, મરનારાયણ ચૂર્છા પડ્યા રે,
 અભિમનના શુણુ મંભારીને, પિતા ને માતૃન રડ્યા રે.

કડવું.

અર્જુન પુનને મણુ ટળારોહ, તેથી ત્રિકમ બમણુ વગવરોહ,
 દુષ્ટદગ્યે આસનાવાસના ઢગીહ, રોષે પુન તવ આવે ફરીહ.

ટાળ

ફરી ન આવે મદન કીધે, નાહ્યા અર્જુન વિશ્વાધાર,
 પગી સજ થઇને સન્યસારી, પુઠે ભીમને સમાચાર
 કેમ પડ્યો એ પુન મારો, કુળ બોજતુ કે તાર્યું.
 નાસતા મુઓ કે સામો મુઓ, એને ગાણુ કોણે માર્યું
 ભીમ કહે ભત્રિને પડ્યો, વાળીએ વણ્યુંએ નદી,
 કૌરવ દુગ્ધ મર્ચ્યા, એ સૌભદ્રે મોટો સિંહી
 દશ સદસ સુભટ સંદાર્થી, માર્યો અયોધ્યાનો રાજન,
 મોળ સદસ સુભટ ગંગાથે, માર્યો લક્ષ્મણ તનન,
 શક્ય સુન રકમરથ માર્યો, વળી કર્ણ સુન વૃષસેન,
 કૌરવ મેના નાસની, જેમ માન લવયા ધેન

મવા અક્ષોદિગી મન્ય માર્યું, એણે ગડ કીધી એરી;
પંડી કૌન્વે કપટ કીધું, મોકલ્યો જ્યદ્રથ અનેડી
તેણે અમને ખાળ્યા ભાઈ, ગયો એડવો મુભટ;
સાતમે કોરે બાણુ સાધી, ગલા છે ખટ રથ
મર્વે મળી અકળાવિયો, ન જાણું કેમ કીધો નાચ,
અમો જોના ગયા તો, કાળકેતુ પડ્યો દીયો પામ

VI From મદાલસા આખ્યાન (A D 1672)

I Obstruction to a Yajna by demons

કંઠ્યું

વેદાધ્યયન ધ્વનિ મચી ઋપિથી, રામ્દ થાય અઘોર,
ગ્વાહા રામ્દે આવિયા તે, ક્યુ અધાર ધોર
અધકાર ઉપન્યો અતગિશે, તન ખળલળ્યા ઋપિજન;
જેમ દતા તે તેમ નાચ, રજા મધ્યા અજ
સાદ કગિ સૌ બોલાવ્યા ને, કલ્હુ પડે ઋતુધ્વજ,
ખીશો મા આઋપિ ઉભો થયો, ધનુષ ક્યું મમ સજ્જ
ગાનવ ડહે તમે પહોચી શકશો, મુને થાય છે ઉચાટ,
મિથ્યા ઋપિયોને ગિદ ગખો, મકાળા લાગે વાટ
રાજપુત કહે ગ્વામીછ, જો ગણમ આવે લક્ષ,
એકવો દુ મૌને માડ, ન માણુ કોઈનો પક્ષ
તો એ બેનો શો આશરો, જો આપુ શુદીપાક,
ઉરાકુ અતગિશ માર્ગે, અવનિ ચટાણુ ચાક
એવું કદિ ગજના કીધી, અથ્થે થર્ષ અગાર
દાય માલે ચાપ લીધું, કીધું મળાકાર
અમરે વાજ મોકલ્યો, અંમ અનિ ઉજ્જવન,
તે ઉપર આરદ થયો, તવ આવ્યુ ઈંદુ બળ
ઋતુધ્વજ થયો ગજવર્ણો, બ્રુહદિ ગ્વામી બળ,
બાણુ કીધું હાપડ, ને નાચી ફગી પળ
જિગિ તવર માસ મોગિન વગસાવે માયા કરી,
જે જે નાખે આદગી તે, દેગ પાડ્યા મગમડી

ચારે ગમ ચોકી કરે, રાય પાડતો હાક;
 વાજ આવ્યા પાપાણુ નાખી, ચડયો ખેડુને ચાક.
 આદર આપી ભણે બ્રાહ્મણુ, ભટકી રહ્યા છે મન;
 શિલા પડે શર જાળ ઉપર, તેથી ઉધડકે મુનિજન.
 સામગ્રી સહુ હાથ માહે, મુનિ કરે નાસાનાસ;
 ટોળે ટોળા રહ્યા ઉભાં, મૂકતા નિઃશ્વાસ.
 પાપાણુ પડે મંડપ મધ્યે, જ્યા હોય આજાં જાણુ;
 બરકાં પાડી ઉઠે બ્રાહ્મણુ, ઘરઘર ધુળે વાન.
 પરવતનો વરસાદ વરસે, સર્પડાની ડોલ;
 થયું અંધારું અતિ ઘણું, જ્યા ધુન્ન ગોટાગોટ.
 બ્રાહ્મણુ સરવે પડ્યા ભૂલા, કરે માંહોમાંહી પોકાર;
 હાક સાંભળી નવ શકે, કાને પડ્યા ઘોંકાર.
 કોઈ એક કહે છે શિષ્યને, સંભાળજે તું તુંમકું;
 કાકરો વાગે ઘરો કાણુ, નીર નવ રહેશે પુમકું.
 એક કહે શુ રાખશે, રાખા ઋતુધ્વજ;
 છાપરમાહી છિદ્ર દીસે, મારી આખમા પડી રજ.
 પાપાણુને પ્રહારે જાણુ ભાગે, નીસરે મોટા ગર્કો;
 જવ ઋષિના માથામા વાગે, તવ પંપાણિ પાડે જર્કો.
 રાખની ઋતુધ્વજ અમને, નહિ તો દેશુ શાપ.
 અધર્મ સાથે ચાલે નહિ, ને રાકને દાખવે તાપ.

વલણુ

વચન સુણી ઋષિકેરા, કોયે ચડયો ભૂપાળ રે;
 સદ્ગુરુ કહે શુભજડ સુણો, પછે શું વરત્યુ તે કાળ રે.

કડવું.

ઋતુધ્વજ રણુમા ગાત્યો કે, વાસવની પેટે વિરાત્યો રે;
 આ ધનુષ લઈ આકર્ષ્યુ કે, તે કેવ અમરે નરખ્યુ રે.

ઢાળ.

દેખી રૂપ તે શઃ કેર, પાપિ મુખે ગડગડ્યા;
 માયાવી મંડપ ઉપર, આકાશથી આવી પડ્યા.

શગળય સર્વે ત્રિથિય કિંરી, કડકડયા મડપન્થસ,
 દશે દિશા પટે આનરી, સોગમો કરે મલ.
 રાજકુંવરે ક્રોધ કીવો, લીધા મોટા બાળ,
 નાનો ગણસ તાલકેતુ, તે ઉપર કીધુ સંધાણ
 અસુર આવ્યો રાય સામો, ચઢાનીને ચક્ષ,
 રથૂલ શરીર પોતાનું કીધુ, હાથમા લીધુ વૃક્ષ
 અસુરે અટવાઈ વૃક્ષ નાખ્યુ, પટે પાડી ચીસ,
 ઋતુધ્વજે તવ બાળુ મારી, કીધા કટકા વીસ
 વળિ અધર્મી ઉઠ્યો, લાગ્યો એક ગિનાય,
 તિત પ્રમાણે કીધી કટકા, તવ ગાયવ મયકાય
 અસુર ત્યારે ઓસરે, રીંગ બાણુ વેધે ગાન,
 હોહાર કરી દરજે ઋષિજી, વગાડી તુમીપાત્ર
 એવે કકડાટ માલગ્યો યનમા, મુનિ સર્વે ઉઘ્યા ત્રાડી,
 નાસાનાસ માહોમાય કરે, પાપી નાખજે દમણા મારી
 યજ રાખી શુ શકે, ગાયવે આપ્યુ નાનું ઠેયુ
 સામગ્રી લેનાને આવ્યા, ઋષી ક્રો રીસ ને હૈયુ
 રાખ રાજ રાખ ગજ, શુ રથો ચઢાની ચાપ,
 જો જાન યાશે એક કોડીનુ, તો દેશુ તુને શાપ
 રીસે ઋતુધ્વજ રાતડો, છુકુડી ચઢાવી ભાજ,
 શતસહસ્ત્ર બાણો મુઢિયા, પૂર્ણ આળી કાજ
 અર્ધચન્દ્ર સમ મુકિયુ, રાજ પ્રતાપી બાણ,
 તે તાલકેતુને હદયે વાગ્યુ, તત્ક્ષણુ નિસર્થો પ્રાણ
 પડયે પૃથ્વીએ પ્રાણુ વહોણો, બાણે કરી વ્યાકુળ થયો,
 તવ પાતાનકેતુ વ્યગ્ર થઇ, રણ તજી નાસી ગયો
 રણ મુકી અંતરિયાજ નાહો, ઋષિ કરે જ્યજ્ઞયકાર,
 ઋતુધ્વજે તવ મુઠ લીધી, પ્રેરીયો તોખાર
 આગળ જાતા અસુર ચાકયો, પામ્યો અતધ્યાન,
 ઋતુધ્વજ તન ફરી આવ્યો, મલ્યા મુનિ લગવાન
 ઋષિ કહે બીજાને મારીને, શુ ઋતુધ્વજ આવ્યો અર્ધો,
 કુંવર કહે હું ધણુ ધાયો, પણ જાતા દીરો મે નહો
 ગાનવ વળતું બોલિયા, તારે દિહાનું શુ કામ,
 આદિશ્વરે એ અશ્વ તારો, ગોળિ કહાડશે દામ.

ચાદ લોક વિશે એ જાણ, સમર્થ છે તોજાર,
કુંવર કહે હું પુણ્ય ઉમે તોડે, કેમ આવે ખીજનાં

2 Madhava and the Bee

કડવું

નિશ્ચાવસુ ગાધર્મ કુંવરી, મહાનસા ગુહ નામ રે,
રૂપ લલિત વિવક્ષણી, માનુની તેજનું ધામ રે
અવબેલી તે માહેલી માથે, આવતી મહી હાથ રે,
અશોક વાહી માહી નિત્યે, ગાય સ્ત્રીનો સાથ રે
શોભીત વન પવન શીતળ, વાયુ વાયે મદનો
દુભવેલી રહી ઝલુમી, દુખી ખુએ દિન દુખનો
દ્રક્ષ છે લક્ષ છોકો, છોક નીચા અપાતણા,
મોગરા મવિયાગરા ગુહ, લાતિ લાતિ જશે ધણા
માય અતિ આનદ ત્યા તો, સખળ સ્ત્રીનો સાદ રે,
કોયલ મોર ને બુલબુલોધી, થના મધુરા નાદ રે
ચૈકાર યનયન અપ્સરા, પગ ઉંચલી ધૂમ્રગ વળગતી,
ગાય હરિગીત હરી લઈ ચિત્ત, અગ અનગ જગાવતી
મધુરી વાણી મર તાણી, તાન માન જણાવતી,
કો એક રસના સ્વાદ વેતી, લાવલાવ વખાણતી.
મૃદગ અગ ઉપગ રંગો, નવિન નિત્ય જમાવતી,
રાણી રીઝે રમે લીંબે, ગાન કરતી લાવતી.
કો દાર મુથી ઝીણે તારે, કંઠમા આરોપતી,
કો ખાળા વેશે છૂટે કેશે, કટિ મેખને ગોલાવતી.
અમૃતવેણી મૃગનેણી, અજન આજ કામિની,
નાચતા આનદ આણી નિર્મળ ચિર નવનિહની.
સંધાણુ બાણુ કટાક્ષ કરતા અમર નેઈ મોહોય રે
વદન છંદુ માય મિદુ, શૃંગાર ગુહ નિત મોહોય કે
અપા અર્જુ તે ધરણી ધરતા, આતી લાવે રત્નદાગને,
હથિયાર બાધિ ફરે લજ્જા, સખળ આતી જાગને
જગ જોન મોને દોન વાગે, નિશાન આણુ રૂઢી ફરે,
દાથમા ખેડા કરે તેડા, વનમાલ લય કે નવ ધરે.

આમન લીધું ઉચલી રે, દૈત છે મહા વિકાળ;
ચમકીતવ તે મદાલસા રે, પરી પેટડિયામાં કાળ.
મૂક મુને તું રાક્ષસા રે, હું લાચું નાગે પાપ;
પિતાજી બેગે વાટી રે, મરશે મારી માય.
બાપ નમારી બાળકી રે, આજ લટાઈ અનરિયાળ;
આ પાપી હાય ચઢી ખરે રે, દડું કરમડાને ગાળ.
સખી માતાને જીવ કહો રે, મુજ દુઃખ ન ધરશે લેપ;
ભાવી પદારથ ટળે નહીં રે, મુજ કર્મનણી જે રેપ
એમ ટળવળતી તાગણી રે, ક્યાથી દુષ્ટ હોદેમા હાય;
વિકળ વદન કેદા મોઢળા રે, કે નેણે નીચ અવાદ.
મૃગશીને મુખમા ધરી રે, જેમ વ્યાધ નહાસે વન;
તેમ તે લીધી મદાલસા રે, આરત ભરી કરતી રદન.
જેમ પ્રમલતા પોપરી રે, ગ્રહી આવે માગર;
તેમ લીધી તે મદાલસા રે, નવ પહોચી છુમ કે વહાર.
અંતરિક્ષ ગાલ્યો અધમિ રે, અતિ ઘણો અદમેવ;
એવે વાટ મધ્યે મળ્યા રે, ઉમયા સહિત મહાદેવ.
પાર્વતીએ સાલબ્યુ રે, કેા બાળકી પરી બંધન;
મુકાવો મહાદેવજી રે, જેથી બાળા થાય પ્રસન્ન.
વળતુ વઘા મહાદેવજી રે, નારી નારીની કરે વહાર;
હ્યા આવે તો મારી દૈતને રે, આપો અબજાને આધાર.
તવ ઉમયાજી એમ આચર્યા રે, એ કન્યાનો હરનાર;
રે એ પાપીને મારશે રે, તે હશે છુજ ભરથાર.
ગેઈમિ ના તું મદાલસા રે, એમ માતા બોલ્યા વાણ,
અમર સૈન્ય મુન ખરે રે, ગ્રેગે તારો પાણ
કામિની તે પ્રીતી ગઈ રે, નવ પાપી પ્રીછયો પેગ;
પાતાળ પાયમે લઈ ગયો રે, ત્યા હવે પોતાનું ઘેર.

૩ The wooing of Madalasā by Ritudhrāja.

જોઈ પાનાલકેતુનું ધર, જાણે વાસ વસે વિશ્વભર;
 દાર શાખા હારો હારે, લીપિ લીત કનકની ગારે.
 મધ્યેરક્ષાટિકમણિના રથંલ, સામ સામી દિસે પ્રતિજગ્ન;
 ચિત્રામણ ચો પાસે ચળકે, મુકતાફળનાં તોરણ લળકે.
 એવું સદન મુકયું છે સમારી, ઋતુધ્વજ રહ્યો છે વિચારી;
 પછે બોલ્યો તે રાજકુમાર, દાસીને પૂછ્યો સમાચાર.
 તમે જાતે દિમો છો એક, આ તો ચોરડી દીસે અનેક;
 એ કાણે સમાર્પ્ય ધામ, એના વસનારનું શું નામ.
 ભુવન શા માટે છે શુન્યકાર, કહો વાત માંડીને નાર;
 ત્યારે કહો વિકુપ્તલા નારી, સત્ય વાત કહું છું વિચારી.
 ઘડિ વિશ્વકર્માએ અવસ્થાએવ, અહીં પૂર્વે વસ્તા વિશ્વદેવ;
 એક દેત દત્તો કુંડલધાર, છંદ્રે સોપ્યું તેને ધરખાર.
 હાથી દેવ અથા વિદાય, કુંડલધર મુક્યો ધરમાય;
 તે રાજની છું કુંવારી, નાનપણમા હું અંગે સારી.
 પિતા માર્યો મારો આ દામ, તાલ પાતાલ એવા નામ;
 એ છે વૃક્ષકેતુના બાળ, જેના રૂપ મહા વિકાળ.
 તેણે ધરઋદ્ધિ લટી લીધી, બંધ્યોએ દારી મુજને કીધી;
 દુષ્ટ દમે છે ત્રણ ભૂવન, સર્વે લટી ભર્યું હા ધન.
 મુનેરાખિ છે વળતી વારી, કોણુજાણે હા પીડા મારી;
 એક ગાલવ નામે ઋષિજન, તેનો ત્રણવરસ ભાગ્યેયમ.
 રાજ ઋતુધ્વજ છે બળવંત, તેણે આણ્યો એકનો અંત;
 પાતાલકેતુ ગયો નહાસી, ઋતુધ્વજના પુદ્ધથી ત્રાસી.
 એક મદાલસા નામે નારી, વિશ્વવસ્તુ ગર્ધર્વકુંભારી;
 તેનું રૂપ મનોહર નરખી, હરી લાગ્યો પાપિ તે હરખી.
 આગ્યો કન્યા હરીને કાલે, પાપિ લે આગ્યો પાતાળે;
 પરણવાની કીધી સમ્મત, તવ સાંભર્યો પોતાનો ભાઈ.
 મુને મુખી સાચવવા ઘેર, તે તો ગયો વાળવા વેર;
 જાણીએ તે બીયા કોણે માર્યા, પણ ભાગ્યેતમે રે પધાર્યા.
 એ કન્યા હવે તમને કાવી, કે વાત દિસે છે લાવી;
 તમે ગ્રેમ ગ્રેમદાને પરણો, આ મોહોલ સખળ છે ધણો.
 એ ઈશ્વરે તમને આપી, વેહેલા ગાગ્યો આવશે પાપી;
 ત્યારે ઋતુધ્વજ બોલ્યો વાણી, દેખાડો મદાલસા રાણી.

પ્રેમાનંદ ભટ્ટ.

અમો કહું છું પ્રણિપત કરી, નવ બોલો તો જઈશિ દું મરી;
ત્યારે પડે ક્યોં ધુંધટ, બોલો પાપ ધડું મુગટ.
પાયડું પાત્રવ પામરીનો પટ, વડે વાળી આળી ઉલટ;
એ મિથ્યા શી કરવી ચટ, મંધું પ્રીધું નથી દું જટ.
પાપિ દરિ લાગ્યો છે પુજને, તે તો ધણું દાગે છે મુજને;
વદાલી પુજ કાગે ધડું વટ, વેરિનું શિર કાપીશ સટ.
ટાલો દેદનણી ખટપટ, હડી નારી આળી ઉલટ;
મન મેળવવાનો કોડ, વદાલી તું છે મારી લેડ.

વલણ.

પછિ ઉલટ આળી અન્ધો મળિયાં, કહે ભટ્ટ પ્રેમાનંદ રે;
પછે પાણિગ્રદણ ક્યમ દડું, તેનું કહું પદમંધ રે.

કડવું.

નારદ કહે સાંભજોને ધર્મ, પછિ કેમ થયું વિવાદનું કર્મ;
મદાસના રાગને મળી, આકાશે વિજળી મમ ભળી.
તવ રાગએ વાળી ઓચરી, અથ ઉપર બેમો સુંદરી;
દાસીને કહું ચંચે વિદાય, એટલે આવ્યા નારદ ઋષિરાય.
ઋષિનણું કીધું પુજન, સમાચાર કહ્યો રાગન;
ભલું થયું આવ્યા મદારાગ, મુજ સરખું કંઈ કહિએ કાગ.
નારદ કહે સારો શીત્રે કાર્ય, આવ્યો છું દું થવા આચાર્ય;
પરણી થાઓ અસ્તે અસ્વાર, ચોરિ રચિ તવ બ્રહ્મકુમાર.
વળતા બોલ્યા મુનિ ભગવાન, વિકુણ્ઠલા દે તું કન્યાદાન.
આરોપી કંટે વરમાળ, ગાંધર્વ વિવાદ કીધો તત્કાળ.
નારદ અંનરખાન નવ થયા, તત્પર થે નર નારી રીઝિયાં;
દાગી એમ બોલી મુખ વાણ, તમો બંધોને દલ્લે કલ્યાણ.

4. The friendship of the Nagkumūra

કડવું.

મીન વાધી નવનવી, સ્વામાને સ્વામી સાથ;
મદાસના દાયને મળી, આખો પનિને દાય.

સતી એણીપે ઓચરે, સાંભળો મારા સ્વામ;
 મણિ દેખિશ તમથી વેગળો, હું મારીશ આણે હામ.
 કોને ધિરશે નવ નાથજી, આપણે માથે દુસ્મન;
 પાતાલકેતુ ફરે શોધતો, તજી ઉદક ને અન્ન.
 છુડી વાત ઉડાડશે તે, ન્યાં તમે જાશે ગામ;
 મણિ જોઈશ એકસો તો, મરીશ આણે હામ.
 તે વેળાથી બાંધિયો, જે મણિ અગમધાટ;
 મૃગયા રમવા નિસર્ગો, તે રાય વનની વાટ.
 એક સરોવર આવીયું, ત્યાં ઉતર્યો રાજકુમાર;
 શીતલ જળ પીવા સાંત્વર્યો, વૃક્ષે બાધી તોખાર.
 પોસ ભરી પાણીતણી, જલમાંહી ધરીને પાગ;
 તેજ મણિતું માંહે પડિયું, દેખી નિકળ્યા બે નાગ.
 ઋતુધ્વજ પાછો ઓસરીને, ધનુષ લીધું તાણી;
 મારવા માંડે જોટલે, તવ સર્પ બોલ્યા વાણી.
 અમે આવ્યા છઉં હર્ષમાં, તારો મણિ દીકો આત્કાર;
 મનુષ્યમાં તું અધિક છે, માટે શીજે મિત્રાચાર.
 અન્યોઅન્ય આવી મળ્યા, ને અધરા બાધા સમ;
 રૂપે ત્રણ જણ શોભતા, જાલા વિજય રૂઢ ન્યમ.
 ઋતુધ્વજે માંડી કહ્યો, જે અથ ઇતિ સમાચાર;
 તમે કોના છો દીકરા, તવ બોલ્યા નાગકુમાર.
 ન્યાત અમારી નાગની છે, પાતાળ અમારું ગામ;
 અર્જક નાગના દીકરા અમે, ચંદ્ર ચૂડામણિ નામ.
 અમે મોટા પુરુષ રહિયે નમ્યા, થયો આપણે મિત્રાચાર;
 ઋતુધ્વજ રાજ આવજો, તમે નિત્ય આણે હાર.
 સુખ દેખાડીશ સ્વર્ગનું, તમે રાખ્યો ગાલવનો પાગ;
 યાગ વિષેયા પામિયો, જીવન વિષે તું ભાગ.
 તું વહાલો અતિ દેવને, માટે મિત્ર તું ચોગ;
 હવે અમે નવ સહી શકું, ભાઇ તારો વિષોગ.
 જે દહાડે આવશે નહિ, તે દહાડે અપવાસ;
 પછી તે પાછા ફર્યા, અંતરે અતિ ઉલ્લાસ.
 ત્રણ જણ નિત્ય આવી મળે, મેવાલાવે અમુલ્ય;
 ખાત પિયે આનંદમાં રહે, સુખ ભોગવે અતુલ્ય.

પ્રેમાનંદ ભટ્ટ.

અયોધ્યાપતિ આવનો; ત્યાં વમે નાગકુમાર;
વળાવીને વળે નાગ તે, કરીને પરાજિત્યાર.

૭. Madalasi is killed by the demon.

કડવું.

દાનવ આગ્યો અયોધ્યામાંહે, ત્યાં ઋતુધ્વજનું નિધાનથ.
ભિક્ષુક રૂપે ભિક્ષા માગે, પૂછે સધળી વાતથ;
મંદિર આગ્યો મદલસાને, યઈ રૂંક વિઘ્નની જાતથ.
છજે છત્રીલી બેઠી દીકી, ખરખરો મનમાં પેસેથ;
અસુર જઈ ઝરુખાની સામે, ધુણી ઘાલી બેઠેથ.
ઉદક અજ લડી હું ત્યારે, અબળા દે દરશનથ;
ભજન કરે તે બામિનિ કેડે, હરણુ કરવા નિજ મનથ.
પણ હરિવદની હાથ ન આવે, સત્ય પોતાનું પાળેથ;
અસુર વિચારે બળ કરૂં તો, સતી શાપ દઈ બાળેથ.
હું ન બોગવું રાગ ન બોગવે, મદલસા પામે મર્ણુથ;
ત્યારે દાહજ હલવાયે મનની, હરે મુજ અંતઃકર્ણુથ.
એક દિવસ મળિયો ઋતુધ્વજને, પાપી બોલ્યો વાણીથ;
કહો કુંવર આ મણિ મોઘો છે, કેમ બાધ્યો હાથે તાણીથ.
એ બાધવો તો ધટે નહિ તમને, દીસે નારીનો શૃંગારથ;
એધાણુ-બાધ્યું મદલસાએ, મહંત કરોની વિચારથ.
મારે માથે શત્રુ અર્નત છે, મુને મુવે કહે તે રોકથ;
આ મણિ વિના નારી નહિ માને, દેખીને જાપ સુરલોકથ.

વચણ.

સુરલોક જાયે મણિ ન દેખે તો, પણ મુવે મહું એને નહીં રે,
જોગી કહે મહારાજ છો, તમો અતુર મોટા સહી રે.

કડવું.

એવું કહીને કુંવર પળિયો, દેત્યે વિચારું અંતઃકર્ણ.
મણિ કડું હું કપટ કરી તો, મદલસા પામે મર્ણ.

મદાલસા મરે કે એ મરે, જેમાંથી એક વાનું થાય;
 પછી ઋતુધ્વજની પુંઠ લીધી, છાનોમાનો જાય.
 પેલા સરોવરે આવ્યો કુંવર, ને મળ્યા પેલા બે નાગ;
 પાતાલકેતુએ જોયું આવી, છે લાં મારો લાગ.
 દિવસ કેટલા વચ્ચે જવા દ્ય, ધર્મ વિપ્રનું રૂપ;
 તે દિવસે થયું અસુર નાગને, સવારો આવ્યો ભૂપ.
 ઋતુધ્વજ ત્યાં નાહવા બેઠો, એક બેઠો દીકો ઋષિજી;
 વૃદ્ધ રૂપ પોતાનું કીધું, ને તે કહે હું દુખીજી.
 રાય પૂછે છે પ્રેમ ધરીને, કેમ બેઠા મુનિ જન;
 નિઃશ્વાસ મૂકો છો ઘડી ઘડી, જલપૂર્ણ લયો લોચન.
 કર કપાલે બે દબને, બોલ્યો પાતાલકેતુ;
 ઘણું દુઃખ છે મારાં કર્મ, જો પૂછો ધારી હેતુ.
 વરણ લોક મહી હું વસું છું, અતિતેજ માઈ નામ;
 એક બ્રાહ્મણને ચેર કન્યા, રૂપે જોયન ધામ.
 તે સાથે વિવાહ મળ્યો પુત્રનો, તેના બાપને ઇચ્છા ધણી;
 કન્યા કહે મુજ પોણુ છે, જોઈ મદાલસાનો મણી.
 તે અયોધ્યામા પરણી છે, ઋતુધ્વજ તેનો કંચ;
 તે લેવા હું આવીઓ છું, દેખાડો ગામનો પંથ.
 સત્યવાદી શત્રુજિત રાજ, સત્ય પાળે તેનો કુમાર;
 હું રૂંક ઋષિનું કાર્ય કરતા, મુખથી ન નિકળે નકાર.
 કહો તમે કોણુ દેશ વસો છો, કેમ આવ્યા આ સરોવરઘાટ;
 જો જાણતા હો તો દેખાડો, અયોધ્યા કેરી વાટ.
 વાયક સુશ્ચિ તે વિપ્ર કેરાં, કુંવરે કીધો દંડ પ્રણામ;
 પ્રભુ જોને જોવા જાઓ છો, તે તો માઈ નામ.
 તે મણિ મારી પાસ છે, પણ કોને નવ અપાય;
 મદાલસા એ જો જાણે તો, વાત વિપરીત થાય.
 દૈત કહે સાબળ રે રાજા, જો અર્થ સરસે મારો;
 તો કાલે મણિ આણી આપીશ, ભૂપતિ પાછો એ તારો.
 સત્ય વચન આપ્યું પાપીએ, વળી એમ બોલ્યો વચન:
 આવતાં મુને વાટે મળ્યા હતા, નાગતણા જે બે તન.
 તેણે કહાવ્યું જાણે કહેજો, અમને થાશે મધ્યાકાળ;
 વગર અનોપમ લાવતી છે, પાછા ન જશે ભૂપાળ.

ત્રેમાનદ બેઠ

પછે ગળએ મળી છોડી આપ્યો, પાપી પાછો વળ્યો,
પાનાળ માહે પાછો આવી, નાગ કુંવરને મળ્યો
આવું ઋતુધ્વજે કહાવ્યું છે, આજ છે મારે કામ,
મૃગયા ગમના નવ આવશે, રહેને તમારે ધામ
નાગપુત્ર પાછા વળ્યા, જાણ્યું મિત્રે આગા આપી,
પછે અયોધ્યા નિઝ રૂપે, દોડને આવ્યો પાપી

વલણ

પાપી પ્રપચ કરી ગેતો આવ્યો, પાનવ દીધો મુખ રે,
ગજમહામા આવી મળ્યો, સાભળ શુભજડ ઋષિ રે.

કંઠવુ

દૈત્ય આન્યો અયોધ્યા ગામ, રવે ઋતુધ્વજનું વર્ષ નામ,
પ્રજા સર્વે વિગ્રમ હોય, જ્ઞાતિણ કોણ કમળ રાય.
રાજસભામા આવી પડ્યો, હાય હાય કુંવર રહી રડ્યો,
ચેષ્ટા દૈત્યે માઠી ફેફ, હંડે ઢીક મારી મુકે પોક
ગય શનુજિત વિગ્રમ યયો, સમાચાર પૂછવા પાસે ગયો,
કહો ઋષિજી ક્યાથી આન્યા, એ વિપરીત વાત ક્યાથી વાવ્યા.
જ્ઞાતિણ કહે સાભળ ગજન, નિશ્ચે નાશ પામ્યો તુજ તન,
સગવગમથી મગરે ગળ્યો, દત્તો પામે ને તે દત્યો.
એવું કહી બેસે ઋષિગય, ગળ પડ્યો પૃથ્વી માય
પુનનું સભારી હેન, અયોધ્યાપનિ યયો છે અચેન
બેસે થઈ માડ્યો ટળાગાટ, હો કુવ કા બેરડાવે વાટ,
શનુજિતને વાટે સૌ કાય, પૃથ્વી પછાડે ખાઈ તે રાય
મારો કુવ કયા ગયો પગદગી, વિધવા વદ સા માગે કરી,
આપુ નગર દરે છે ગજન, ન રવે મદાનમા નીગજન
એ ખરું નથી મળુ વત, માણુ હોય તે મને મરે સન,
જ્વજન સર્વને વારે નુદગી, નિશ્ચે વન નથી એ ખરી
જીવ બોસો કે જ્ઞાતિજી દગે, એ કહે તેનાથી શુ યિયરો
મદાનતાએ તેડ્યો ઋષિદેવ, પતાયકેતુ આન્યો તનપંચ
શું જીવો મુને નું કહે પાપળી, સામી દોય જ્ય પાસે ધરી,
મદાનસ એ નવ વલી બળી, શુ રખારો મોટમ આપળી.

મદાલસા આખ્યાન.

ન શકે કે સ્વામીને હણી, એક એંધાણી બધી મુજતણી;
ત્યારે ઋષિયે છોડી નાંખ્યો મણી, જાણ્યું તવ મર્ણ પામ્યો ધણી.
તુરત તાળવું કાટ્યું આકણી, જીવ ચાલ્યો મુરલોક જ બણી;
ત્યારે દૈત્ય રીઝ પામ્યો અતિ ધણી, મેં મારી નારી સનુતણી.
જો મને મૂકી આવી પાપણી, તો સુજો કેમ રહે ધણી;
મરણે ઋષુધ્વજ આવી ઘેર, મારા તાલકેતુનું વળ્યું વેર.

6. The faithful lover.

કડવું.

શું નગર વિશે ઉપન્યો ઉત્પાત, કુંવરે મન વિચારી વાત;
ઉચ્ચારે પેઠો પુરમાં, પ્રજા જોઈને વિસ્મય થાય.
લોક દોડ્યા ભૂપતિ બણી, મદારાજ આપોની વધામણી;
દુઃખ નવ મન ધરણે રજ, જો આવે છે અહીં ઋષુધ્વજ.
એવી સુણી પ્રજાની પિનતિ, ઉધડક્યો ત્યા અયોધ્યાપતિ;
અંરે એ તે શું સાચું હશે, મુલો પુત્ર ક્યમ જીવતો થશે.
હર્ષ અશ્રુભરી પંથે પળ્યો, એવે આવતો પુત્ર સામે મળ્યો;
ગળે લપટાયો જઈ તાત, કેણે જીવાડ્યો કહેની વાત.
આકાશ માગેં ખાહણ આવિયો, સમાચાર અશુભ લાવિયો;
તેણે પુત્રને મૂલો કહ્યો, ફરી પુત્ર કેમ જીવતો થયો.
તાતજી મને કાંઈ થયું નથી, જુઠો ખાહણ છે સરવથી;
મદાલસાની પૃથ્વી વાત, પૃથ્વી કરતો ત્યા અશ્રુપાત.
મારી ગરણ કેમ પામે પ્રેમદા, સાધ્વી સત્ય પાળે છે સદા;
ત્યારે પિતાએ વાણી બણી, તે ખાહણ લાગ્યો તો મણી.
તે મણિનું વધુને દરશન થયું, તત્કાળ તાળવું ફાટી ગયું;
દેહ પડી તે ઠેકાણે કરી, માયા તેની ધરજો પરી.

પલણ

તાળવું ફાટી ગયું ગયો, એ વાત કુંવરે સાલગી રે;
મદાલસાનાં મરણ થકી, પડ્યો ધર્મ ને મૂર્ખાં વળી રે.

કડવું.

પિતાજી ફેરાં વચન સંભળે, પુત્ર પાડિયો જોમ;
કુંવર પામે અશ્વ હતો, તે ઉડી ચાલ્યો જોમ.

પ્રેમાનંદ ભટ્ટ

અચેતન થયો ઝલુધ્વજ, શરીરે વાધું શીત;
 કાષ્ટવત કાયા થઈ ગે, શ્રમે ચલુધું ચિત્ત.
 ચિત્તભ્રમ થયો કુંવર, ભીતર જવાયા લાગી;
 દા દા નાગી કરતો ઉંચો, મૂઝાં દતી તે ભાગી.
 મુગટ વટોણા મન્ત્રકે, ગેણથી ભગના કેશ;
 કામિની કામિની કરતો ધાયે, વરમા કરતો પ્રવેશ.
 ખેડી અટાગે ને ગોખ નેધા, સૂતી દીધી મેજ,
 શું દાન્ય કરી મંતાયા નારી, બોલો માગું એજ.
 એમ ન કીજે હો એમ ન કીજે, મદાયમા મુજ મમ;
 જેમ ચલાવો તેમ ચાલું, જે પડે મુજને ગમ.
 કંથને કા કકળાવો કામિની, તમે મુને ઘણું વડાયા;
 એમ કદીને રોવા લાગ્યો, વળા લુવે ખુણા ખયાળા.
 દામી કહે આમિ શું ખોળો, એપર દયા શ્રીભગવાન.
 આપણુ ધર ઉદ્ધવત કરી, ગલીએ વમાન્યુ મનદાન
 તે નો દાય કદી ન આવે, જે ઉપાય કીજે લાખ;
 કનકવળી કાયા જેની, આળાને કીધી ગખ.
 એવો બોલ તે દામી કેરો, આમીથી કેમ સંખાય;
 તેમનો તેમ ઉઘાડે મન્ત્રક, મ્મશાન ભલ્લી તે ભય.
 આવીને ઉમો ગ્લો, ત્યા ગમાની ગખોડી.
 પ્રદક્ષિણા તે પૂરે કરતો, પોતાના બેઉ કર જોડી.
 શુ ભામિનીજ ભન્ન થયા હો, મમ વિસંગને દંડ;
 માગ સમ જે બોલો નહો તો, રેદ કરીય રાનખડ.
 દ્વાડી માદ કંડ દુ તમને, તમે શે મુને નથી કરના,
 હો કાઠીવાનાદી વિચારજે, દુ મુવો હડ્ડ તુ મરના.
 એમ શું કંડો હો છોકગ્વાદી, પાણી પાવો પ્રેમદા;
 ઉગે વડેલા ઉડો વડેલા, પનિની જાણી આપદા.
 મન વ્યાકુળ તે કાષ્ટ ન જાણે, બોલો ઘેના ઘેલા;
 તાર મૃત્યુ કેમ થયુ ગે, દુ થયો ન તુંધી પડેલાં.
 બંધો દાયથી ઉસગીને, ગખોડીનો દગનો કીધો;
 પામરીમા ખાસડો બાધી, મન્ત્રક ઉપર લીધો.
 પડે દેશમા તે કુવા વાગ્યો, અમથો બાગે વાટ;
 ગ્લે વળા કે એને મરે, ગમન મન ઉચ્ચાટ.

માત પિતા એ પુકે દોડ્યા, કહે કુંન પાછે આવ;
દારણુ વનમા પરવયો જોતા, પર્વત ગુફા ને વાવ
વિકટ વાટે ચાલતા, પૂઠે ધાયા રાજ રાણી;
ઋતુધ્વજ પાછો નવ દોરો, પ્રેમદામા વીટાયો આણી.
તટ આબ્યું ત્યા ગગા કેરૂં, બેઠો રાજકુમાર;
ભગ્ન મુખે ભામિનીનું, નેણે તે જલની ધાર.

7. Love's resolve to call the beloved back

કડવું

ઋતુધ્વજ તે બોલ્યો વાણી, આખડિએ ભરીને પાણી,
ઘેર આવુ શુ સુખ જાણી, હાય મોઝ મદાલસા રાણી.
કહેશે શી સગાઈ વખાણી, આવુ અખળાને આપજો આણી,
જો દદ હોય પુરપ પુરાણી, તોયે ન મજે મદાલસા રાણી
તેનું મુખ જુવે જે પ્રાણી, કેમ વખાણું મમ ધણિયાણી,
માયા કેમ જાયે ભૂસાણી, પીનાય છે દુખની ધાણી.
માટે આશા મે મુકી મારી, મારી શી સગાઈ સંભારી,
જાયા ઉઠીશ વાત નિગધારી, ન્યારે બોલે મદાલસા નારી
મે તો પૂજ્યા નથી મોગરી, તે વાત તો મન વિચારી,
જો સેવ્યા હોય ઉમયાધારી, કેમ મરે ગાધર્વ કુમારી
માત પિતા ન રાખો વારી, અમો જોગી તમો સસારી,
જો આવે ઉઠાડવા ત્રિપુરારી, તોયે હું નવ જાગી દારી
તમો મન માને તે કરજો, મે તો ગૃહસ્થાશ્રમને વરજ્યો,
અભાગિયો હું તમો પેઠ સરજ્યો, એવું જાણીને પાછા ફરજો
નિશ્ચે હું થયો જોગન, કા ખપ કરો છો ફેકટ,
જે વાટે હું હુંગારો, તે વાટનો શોધ કયમ પાયો
સર્વે થયુ મારે નિઠ્ઠન, હું તો છડી ભાગેગ મંદ,
મે તો સગાઈ તમારી તોડી, તે માટે ચોળી મે રાખોડી.
ત્યારે બોલ્યા છે માવડી, મુને ક્યા સેષ છે આવડી,
વહુઆરુ સર્વની મરે, પણ તારી પેઠે કોઈ ના કરે.
મારૂં કહ્યું કુવગ્ન કરો, માગ સમ તમે પાછા ફરો,
ભાવ સગાખ તો કાઢ રાખો, એમ તરછોડી શે નાખો.
કહ્યું નવ માન્યુ લવનેશ, ફરને મન વાપ્યો કશેશ,

એવો વિચાર માન તાતે દણો, તવ કુંવર ત્યાથી નામી ગયો.
 વૃદ્ધ પડ્યાં પૃથ્વીએ ટળવળી, અયોધ્યા ચાલ્યાં કળકળી;
 વડુ દિકરાનું દુઃખજ છાંડિયું, શત્રુજિતે રાન્યાસન માડિયું.
 એ કથા તો એટલેથી રહી, ઋતુધ્વજની શી ગત થઈ;
 મા બાપની માયા તે છાંડી, બેડો ગગાતટે- તપ માંડી.
 નારીની ભરમ હેંડે પાથગી, મુખે મદાલસા સુંદરી;
 માથે જટા તડકે બળનો, નાથ નાગી સારુ ટળવળતો.
 મુખ વિકામી કરે બદ્ધ નાદ, કરતો મદાલસાને સાદ;
 રોધ રોધ ક્યાં રાતા ચઢા, થયો દુર્બલ નવ પામે ભક્ષ.
 મુખે મોઢું દાડું વાધિયું, તરણિ કાળે તન સંતાપીયું;
 મનમા મદાલસા તણો છે સાંસો, કાયાથઈસ્થામજપતપત્યાંવાસો.

* * * *

કડવું.

પર્વત નેચા દિશા નેઈ, પછિ યાત્ર્યા બંન્ધો જાય;
 એવે આવેર વનની માહે, બેડો દોડો ઋતુધ્વજ રાય.
 ધાધ પામે આવ્યા બંન્ધો, નેણે ભગિયાં પાણી;
 રાજકુંવરે ઉડિ આલિંગન દિધું, ગદ્ગદ કંઠે વાણી.
 અરે ભાધ ભયે પધાર્યાં, વનમા પછુ જોવા આવ્યા
 દપાંથુ ખરે મારે, શુ મદાલસાને લાવ્યા.
 નાગ કહે કયા થઈ આવે ભાધ, જેણે રમદાન નિવારયું;
 માતા પિતા તજિ રાજ મુક્યું, વિરા આ તેં આ શું.

વલણ.

વિરા આ શી વિપત તુજને, ઉડો રાજકુમાર રે,
 મદાલસા સરખી માનુની, લાવું મદસ આ દાર રે.

કડવું.

ઋષિ નારદ વદે વળતુ, સુજો યુધિષ્ઠિર રાજનથ;
 રનેદ વચન સુણી નાગ કેરાં, બોલ્યો શત્રુજિતનો તનથ.
 ખોટી વાત જાત તે ન મળે, મદાલસાની કાવથ;
 દરિદર અન્ના મળિને ધડે તોયે, એવી નીપજ ન થાયથ.

તમે મંદિર પધાગે તમારે, ભોગવો નાનાવિધ ભોગજી:
 મદાલસા આવી કહે પધાગે, મારે ત્યારે ઉતરશે ભોગજી.
 એવું કહીને આસન વાજ્યું, ઘરમ માંસદી ખોલેજી:
 ઉઠો મદાલસા ઘેર જઈએ, એવાં ઘેલાં ઘેલાં ખોલેજી.
 નાગપુત્રે ઉપાયો કીધા, પણ કશું ન થયે કાનજી:
 પછે મદાલસાની શોધને અર્થે, બધાં જોયાં ત્રણ જુવનજી.
 યમસભા ને ધનસભા રે, વળિ જોયું વંકુજી:
 શિવભોજ ફરી ફરી જોયો, આણ્યો પૂત્રીનો અંતજી.
 અપજ રમે જોઈને આવે, વળિ ઋતુધ્વજ પાગે રેડજી:
 નિશાયે જાગે મંદિરે, પણ તાતને વાત ન કેડજી.
 અત્ર ઉદક મિત્રાને ન રમે, આખો દિવસ ઉદામજી:
 શરીરે કહિત થઈ બં-ગોએ, માત્રા એમ ખટ માસજી.

8. Siva's dance.

કડવું.

માગે નાગ જે નેઠેઘે તે, હું હવે પુષ્ટમાન;
 અરે શિવ મદાલસા હવે, એ માણું વરદાન. શિવ.
 શત્રુજિતનો ઋતુધ્વજ કુંવર, તેની મોઢી છે નાર;
 મૃત્યુ સહવન થાયે નારી, છે પ્રીતિવડે સંસાર. શિવ.
 તમો પરને અર્થે આ વદા કીધો, હું હરખ્યો કહે હર;
 એ મોઢી મદાલસા હવશે, એવો આપું એક વર. શિવ.
 જમુના તીરે જાઓ તમો, કહું એક અનુપાન;
 આદ્ય કરને પિતૃકેઈ કે, આપજો ત્રિપિરડ દાન. શિવ.
 મધ્યેનો પિંડ લાગી જોજો, ત્રણ ફેણનો તે ખગધારિ;
 તેની મધ્યમાં ફેણ ફાટયેથી, જડશે મદાલસા જે નારિ. શિવ.

9. The lovers reunited.

કંકરું.

પત્રગ ત્રણ જણ હર્ષિત થયા, ગંગાને ઉપકંઠે ગયા;
 પિતાએ તવ વળાવ્યા તન, જાઓ જ્યાં ઋતુધ્વજ રાજન.
 કહેતા ન વર પામ્યાની પેર, પણ તેડી લાવજો તેને ઘેર;
 હું આપું ધું આદ્ય કરી, નેઠે જડે છે એ સુંદરી.
 તમને લાગશે આવતા વાર, તો તે ત્યાં મરશે નિરધાર;
 એવું કહિ વળાવ્યા બાળ, નાગ આદ્યને બેઠા તાડાળ.
 દર્ભશાખા પૃથ્વી પ્રચરડ, જવ તલ પિંડના મુકમા પિંડ;
 મધ્યનો પિંડ વિદારણ કર્યો, ત્રણ ફેણનો મધ્ધિધર નિસર્પી.
 તેની મધ્ય ફેણ વિદારણ કરી, તેમાથી નીકળી સુંદરી;
 વિશ્રાવમુનળી તે દીકરી, ફરી ફેણયકી અવતરી.
 મુખે જપતી પતિનું નામ, કહે કયા આવી છડ આ દામ;
 અમ્મનરે તે દીકી કુમાર, અથમતિ કલો સમાચાર.
 ત્યારે પાપે પડી મદાલસા, તમો પિતા સત્ય દિવે મુજ વરસા;
 મુને દાખવો વનનો પંથ, ક્યાં બેઠો છે નેંગી યઈ કંથ.
 નાગ કહે તું આવ પાતાળ, મળશે સ્વામી સંશય ટાળ;
 પડે આજી લાગ્યો નાગ તે ઘેર, પરાણાચાર કર્યો બદ્ધ પેર.
 એકાન્તે દત્તી એક આરડી; ત્યાં રાખી મદાલસા ગોરડી;
 સકળ વસ્તુ તે માહે બરી, દાર બીડી રાખી સુંદરી.

એ કથા એટલેથી રહી, પેલા કુવર મિત્ર મળિયા સરી,
આવતા દીઠા ખંચે વીર, ઋતુધ્વજ નૈશે ભરીયા નીર
લલે ભાઈઓ કીધો વેહેવાર, માણુ માણુ મુન્યો મિનાચાર,
મહાલસાએ મુને પરહયા, તો તમો પ્રેમ શા માટે ધરો.
દેવે કીધો મુને દૂખજો, મન મુકી તમો શાને મજો,
આટલે દહાડે શાને આવિયા, મંચે મહાવસાને લાવિયા
સર્પ કહે રે મહિપતિ સુણો, અરજક પિતાજી છે અમતજો,
તેને સમાચાર અમથી થયો, વૃદ્ધ નાગ ધણો દુખી થયો
તેના મોકલ્યા આવ્યા આમ, કહ્યું પરાણુ તેડી લાવો ધામ,
તે આવે તો જમુ હું અજ, માટે ચાલો બાન્ધવ જન.
ઋતુધ્વજ કહે સાધ્યો જોગ, તો હવે શા પરાણુના જોગ
મહાલસા બે પીરમે અજ, ત્યારે આ મુખ કહે જોજન.
તે બૂખીને હું કેમ જમુ, આમ ને આમ લુધા દુખ ખમું,
મિત્ર કહે રૂકુ થાય દેવ વાત, મહાવસા આપે અમ તાત
એવો જોલ તે બાન્ધવે કહ્યો, ઋતુધ્વજ બહિ બેઠો થયો,
નારીને નામે થયો વિવળ, ચાલો જઈએ અધ ઉતાવળ
પાતાળવિષે ત્રણ જણ પરવયા, અગાધ જળમાહે ઉતર્યા,
નાગની વિદ્યા શીખરી, તેથી તે રાયને જવગતી લવી.
અરજકની પાસે આવ્યા આપ, રાહુતજો જેપર છે પ્રતાપ,
વિવિધ પેર કર્યો પરાણુચાર, પણ ન કહ્યો પેવો સમાચાર.
સ્વાગતા કીધી સર્પ સર્વે મળી, ગજકુવરને જોયો નેણે બળી,
પણુ તે નહોં લેતો કેા વ્વાદ ન કેા સાથે કરતો સરાદ

વલણુ

વાદ ન કરે અવરકે સાથે, મુખે મહાલસા નામ રે,
વિદાય થાયે ઋતુધ્વજ ત્યાથી, કાકાને કરી પ્રણામ રે

કંડવું

કર જોડી કુવર વડે, મુને નિદાયજ કીજે,
અમો જોગિને જોગ ધટે નહોં, તે માટે આગા દીજે
અરજક વળતું જોનિયા, મનગમતી વગ્ન માગો,
લજ્જન મનથી પરદરી, રાન માચથી જાગો.

પ્રેમાનંદ લલિત.

ઋતુધ્વજ વળતું બોલિયો, તમે સાંભળોની રાય;
 મારે જે કાંઈ માગતું, તે હૃદયી ન અપાય.
 રાજમુખ સહુ પરહયું, તે થયો વિયોગે વેરાગી;
 લોગીને શું માગતું રે, મેં લક્ષ્મી પરિત્યાગી.
 નાગ કહે એમ ના કીજે, મુજ ઘેરથી પાછા જાઓ;
 ઘટિન હોય તે માગિયે, રાય જેથડી મુખી થાઓ.
 ત્યારે મન માન્યું જૂપનિતું, મારું હું હવે પ્રાણી;
 ખચીન વાત એ આપશે, મદાલસા મુજ રાણી.
 બોલ બોલી ગણે પાછો, ખરે નરો અશુધાર;
 સુવર્ણની સાંકળ જેવી, નાખરી પૂરં વાર.
 તે માગ કહેનાં રહે નહીં, બોલ્યો તે તો વળતો;
 કાણે જોયું કાણે સાંભળ્યું, પછે બોલ્યો તે ગળગળતો.
 અણુધટતું મારું હૃદય, જે કહો છો સહુ કોઈ;
 હવતી દરી આપો મુંને રે, મદાલસા જે મોઈ.
 નાગ કહે શું માગિયું, એક મદાલસા નાર;
 નવ નવી કન્યા કોમળી, આણી આપું હનાર.
 ઓ પેલી ઓરડી વિશે, જઈ જાણો નૌતમ નેક;
 પ્રેમ દશે તો બોલજે, મદાલસા વાયેક.
 મુખી રાય આવ્યો ડગમગતો, ઓરડા લગી ચાલી;
 દાક મારી હો પ્રેમદા, બેઠો કમાડ તે જાલી.
 અન્યોઅન્ય નૌતમ વિલાસે, વાણી થઈ અનિ લાડો;
 અન્યોઅન્ય પ્રીત બદાર પડનાં, કાટયા બેઠું કમાડો.
 ઓરડી ઉઘડી ગઈ ને, બરાયા લોચન;
 સામસામા વધ્યાં બંન્ધો, થયાં મન પ્રમદ.
 વળ્યો તે વજ્રે નહીં, રનેદની અનિ કદાણી;
 નાગ સર્વે દંખિયા, પ્રીતિ રનેદ પંરપર જાણી.

પલ્લવ.

વાટે વળ્યા તે વાદ મદ, ને મળ્યા નર ને નાર રે;
 મુખ પામ્યા મંદારનું, હવે જાવ અયોધ્યા કમાર રે.

કાવ્ય.

અનમ્બા ને મદિપતિ, મને પ્રેમ નહીને પૂરે રે;
 નેજ તુરી અમ્બાર કાને, મળ્યાં બંન્ને શર રે.

નરસિંહ મહેતાની હુડી.

વ્યામ મારગ વિજળિ ચમકે, ત્યમ કંથે લીધી કામિની;
સંતોખ્યો વ્યામિ પોતિકો, પઠે બોલી ભામિની.
મંદિર યધાગે મહિયતી, સર્વને દેવા સુખ રે-
તાપ ટળે તેના તનનો, જોતા તમાફ મુખ રે
વચન સુણી નુદરી કેર, ગયો નાગ મલાની માય રે
મુખ કળા મન હર્ષ આધિકો, મન ગોહથી મયકાય રે.
જેની કમળ સરખી હથેલી, નેત્ર બે અંજુજ રે
હીડતો મદ માતગ જેવો, શૂંદ સગખા ભુજ રે
સર્વ જનોએ માન દીધુ, આપિયુ દિવ્યાસન રે
પાય દિવસ પરાણા રાખિયા, સતિ સાથે રાજન રે.

VII. નરસિંહ મહેતાની હુડી (A. D 1674)

કડવું.

શ્રીગુરુ ગોવિન્દને ચરણે લાગુછ, સુધસુધ શારદા વાણી
અંતર્ગતમા ઈચ્છા છે ધણીછ, લાવે લાખુ હુડી શ્રીમેહેત

ઢાળ

હુડી શ્રીમેહેતાછ તણી, અને વર્ણુ યુદ્ધિમાન,
ધન ધન નાગર નરસૈયો, જૈનુ જુનાગઢ સ્વસ્થાન
કૃપા તે શ્રીશકતળી, ઉપન્યો તે ભક્તિ લાવ,
ભવસાગર નરસૈયો તર્યો, તે નાથ નામનુ નાવ
શ્રીકૃષ્ણ ધાયા ગુણ ગાયા, તછ માયા મમતા,
રાસ મગળ નિરખિયુ, તેથી ટળી ગઈ ભ્રમતા
વિશ્વાસ તે વિશ્વભગતણો, એ દાસનુ લક્ષણ;
સરસારમા સરસો ગહે, કરે હરિદયા કીરતન
લોકાચાર નન ગણે, નવ ગણે નાગરી નાત,
જેજે પ્રભુ સાથે ગ્રીન જાધી, જેમ પડી પડોજે લાન.
મડલીક વેના નામ રાખ્યુ, શીદરિએ આપ્યો હાર,
ઉપજુ જલમા મેઘ વરસ્યા, ન્યારે ગાયો ગગ મધાર.

મનગમતું કીધું કુંવર બાઇનું, મોસાળું લાવ્યા મોરારી;
 સેવક જાણી સ્થામજાએ, હુંડી તે શીઘ્રે શીકારી.
 વરણું વિસ્તાર તેનો, બુદ્ધિને અનુસાર;
 હરખે જે હુંડી સાંભળે, તે તરે નર ને નાર.
 ચરિત્ર જે નરસૈયાતણાં, તેથી પવિત્ર થાયે પિંડ;
 જે સુણે બણે ને અનુભવે, અવનાર તેનો ધન્ય.
 તીરથવાસી કાઈ વટેમાર્ગી, આવીઆ પુર માંધ;
 દુવારકાની હુંડી લખે, એવો શરાદ છે નાણાવટી કામ.
 ત્યાં જોઈ હતા નાગર બ્રાહ્મણ, જેને જુદું બોલ્યાનું થોણું;
 તેને તીરથવાસીએ પૂછ્યું, અહીં હુંડી લખે છે કોણું.
 વિપ્ર વિચારીને બોલીઆ, મહા હગના તે હગ;
 હુંડી તે લખે નરસૈયો, જેને રૂપેયાના ઢગ.
 વૈષ્ણવ જન વહેવારીઓ, સર્વે શિરોમણ સ્વામ;
 આડત ચાલે તેહની, કરે તે તો મોટાં કામ.
 દરિભગતની હુંડી કશી, નાગરે કીધી હાંસી;
 નરસૈયાનું ઘર દેખાડ્યું, પ્રીછયા નહીં તે તીરથવાસી.
 નીચાં મંદિર નિપટ જૂનાં ને, માંહે ચરકલાંના માળા;
 વૈષ્ણવ આવી ઉતર્યા, મેહેતાતણી ધર્મસાળા.
 ત્યાં તિલક તુલસી ને ચંગ જોલે, શબ્દ ધૂન રહી મૃદંગ;
 પામે પ્રસાદ મેહેતાને મંદિર, સાધુ ગયે બહુ રંગ.
 જુલા જુલા અરુલા, અપંગ અંધ ને બધીર;
 પડ્યા તે ખાયે રામદાસિયા, મહેતાતણે મંદિર.
 ગોપીચંદન તિલક તુલસી, શ્રીરામઝૂલ્યુને ગાયે;
 શબ્દ ઉઠે મોદામણા, શ્રીરામ લીલા બહુાયે.
 એ ચરિત્ર દશ અવતારનાં, ચોક્કમાં તે તુલસીનાં વન;
 એક દેહેઈ દીસે દામોદરનણું, ત્યા નરસૈયો કરે કીર્તન.
 ત્યા તીરથવાસીએ વિચાર્યું, નહીં હોય એ કાઠીવાલ;
 નામુ લેખું દરિ નામનું, લેખણ સાટે તાલ.
 કામળા દીસે તે વાજંત્ર કેરી, તેમાં તે નવ મળે દામ;
 દીર્ઘે ચોપડા કીર્તન કેરા, વ્યાપાર તો દરિનું નામ.
 ત્યારે મેહેનાજી જોઈ થયા, આવો તમારે ધામ;
 પરદેશી અમને પવિત્ર કીધા, અમ મરખું રું છે કામ.

નરસિંહ મહેતાની હુડી.

ત્યારે તીરથવાસી બોલીઆ, અમારે જીવું છે દારકા ગા
ત્યાંનીહુડી કરાવવાનેઆવીઆ, મેહેતા જાણીતમાઈનાં
અમને લલે નાગરે ભાળ દીધી, તે મેતાજી સારશે આ
એટલું તે સ્વામી કામ કીજે, ગણી લીજે ગાં
રુચેઆ તે માતસે છે, તે ચારે જથ્થું ધ-
અમારે ખચવું છે દારિકામાં, તે મેહેતા તમાઈ પુણ્ય.

વલણ.

પુણ્ય તમાઈ કામ થાયે, બોલ્યા તે તીરથવાસી રે;
હાંસી જાણી ન્યાતની, મેહેતે સમર્થા શ્રીઅવિનાશી રે.

કડવું.

આજ કૃતારથ અમને કીધા, તીરથવાસી મળિયા રે;
તે બાહ્યજીને હું ચરણે લાચું, જેણે અહીં મોકળિયા રે. આજ.
આપી આસન મેહેતે પૂજા કીધી, મૂક્યો તે હરિપ્રસાદ રે;
એકેકા માળા કંઠે આરોપી, મેહેતે કીધો શંખનાદ રે. આજ.
સમરણ કીધું મેહેતે શામળાઆનું, શુ ચાશે પ્રભુ મારા રે;
હૃદે ઉભરાણું મેહેતાજીનું, નયણે વેહે જલધારા રે. આજ.
તીરથવાસીએ કૌતક દીધું, શંખ તાલ ને માળા રે;
વૈષ્ણવના આળા ને દીસે કંગાળા, બેઠા ગાયે ટોપીવાળા રે. આજ.
હરિશું રંગ ને વાગે ચંગ, હંગ રુડા વિચાર રે;
બેઠા યજ્ઞને ને ચૌટે જઞ્ઞને, તીરથવાસી કરે વિચાર રે. આજ.
જોઈ રહ્યા નીચું ન થવાય ઉચું, પ્રીજયું પારેખપણું રે;
આપવા લેવા હરિની સેવા, દેવા દર્શણું ધણું રે. આજ.
પ્રેમાર્નદ પ્રજુ કૃષ્ણ કૃપાએ, મેહેતે વારતા જાણી રે;
શું કરવાને ગાલરા ચાઓ, સમરોને શારંગપાણી રે. આજ.

વલણ.

શારંગપાણી આખી આપે, ચિંતા મન શાને કરે રે;
સંતો લાવો કાગળ લેખણ, હુડી લખું કરમાં ધરે રે.

કડવું.

તીરથવાસીને દુઃખીયા રે જાણી, મેહેતો બોલ્યા વળતી તેવાણી;
કાંઈ મન ચિંતા ન રાખશો તમો, હુડી લખી આપીશું અમો.

તમારે આમાં કામ જ પડ્યું, પરમેશ્વર નહીં રાખે અડ્યું;
 શીઘ્ર કામ થાશે તમનણું, મોકલનારા ગણા છે ધણું.
 સેવક તમારો હુંડી કરે, ત્યાં લખે ત્યાંથી પછી નવ ફરે;
 જઈ જોજો ચઢતામાં રેઠ, જઈ પૂછજો શામલશાહ રોઠ.
 તીરથવાસી જોલ્યા તેહ, રૂપેઆ રે લ્યો સાનસેહ;
 લખી પત્ર ઉતારીને દીઓ, હુંડીયામણ ઘટે તે લીઓ.
 મેહેતાજી કહે કરવું કામ, હુંડીઆમણ તો હરિનું નામ;
 શત શતના ગણી લીધા થોક, સાનસેં રૂપેઆ લીધા રોક.
 મેહેતે મૂક્યા ધરમા ધર્મા, વૈષ્ણવ તેડી કૃષ્ણાર્પણ કર્યા;
 નાણાવટી તે કોઈ નવ ઝોળખે, હઠયા ખરો તે હુંડી લખે.
 કહે નરસેંયો કર જોડ, લગ્ન રાખજો શ્રી રણજોડ;
 જણારો હરિ અહવારહું, સેવક સ્વામીનું પારખું.
 નેષ્ટ નાગરે કીધી દગ, પ્રભુ મારે છે તમારી વગ;
 રૂપીઆ સાતસેં મેં ગચીને લીધા, મેં તો કૃષ્ણાર્પણ તમને કીધા.
 વેહેવાર મારો રે વધારજો, શામળાઆજી હુંડી શીકારજો;
 ભીડભંજન શ્રી પરબ્રહ્મ, આડતની છે તમને સર્મ.
 મેહેતે કરમાં તે લીધી તાલ, સ્તુતિ કરે ને સમરે ગોપાલ;
 ખરેખરાં નેણે આંસુ ઝરે, નરસેંયો હરિની વિનતિ કરે.
 રખે તીરથવાસી પાછા ફરે, તે દુઃખે જીવડો નીસરે;
 તાલ વાગે ને હરિગુણ ગાય, શામળિયાજી કરજો સડાય.
 તમો ભક્તવત્સલ કહાવો, માટે દાસ કરે છે દાવો;
 મારે પાસું છે તમનણું, પ્રભુ પાળજો પોતાપણું.
 આ સુમે આવીને અડ્યો, શોકસાગરમાં નરસેંયો પડ્યો;
 પોણુ જશે જો મુજતણો, વેવાર છે કાચો તાંતણો.
 જો રાખશે નહીં વિશ્વાધાર, વળતી મારી કુણુ કરે વહાર;
 મનસા વાચા કહે નરસેંહી, તુજ વિના કોઈને જાણું નહીં.
 જો હુંડી શિકારગો નહીં સ્થામ, ફરીને હું સાથે છે કામ;
 જો નહીં વધારો મહારો કાર, હું નહીં રાખું તમારો ભાર.
 જો પ્રાણી ફરશે આ ચિટ્ટી, તો આપણી વાત પડશે દિટ્ટી;
 એવી સ્તુતિ કરીને મુખે, પછે મેહેતાજી હુંડી લખે.
 દુવારકાં સાગર પૂરણ ખેટ, સર્વ ઉપમા જોગ શામળશાહ રોઠ;
 લખિતંગ સેવક વસિહ નામ, લખ્યા પ્રમાણે કરજો કામ.

નરસિંહ મહેતાની હુંડી.

તીરથવાસી છે ધનનાં ધણી, સાતસેં રૂપૈયા આપજો ગણી;
કાંટે ચઢવીને દેજો ખરા, આપજો કોરા ને કરકરા.
ઉંજળા તાતા ને તાપે ચઢ્યા, આપજો ખરા જપોરે પડ્યા;
ઝોઝ નહિ મોટા માપના, ઝોણુંકી ને નવી છાપના.
જનર મધ્યે દેજો રે ગણી, જેમ ચાલે આડત આપણી;
ઝેંધાણી હુંડીમાં લખી, ચતુર છો તમે લેજો ઝોળખી.
લખી પાછી ફરે રે હુંડી, પ્રભુ મારી ટેવ છે હુંડી;
લોકમાં તમને લાગશે ગાળ, જણાશે નરસેંના સ્વામી ચાલ.
દુકાને દેવાશે તાળું, તેમાં નહિ કંઈ હોય અજવાળું;
મુજ વાણોતરને શાની શર્ખ, જશે નામ તારૂં પરબ્રહ્મ.
લાજશે પ્રભુ ધારો વાજ, મુજ વાણોતરને શાની લાજ;
ખીડી હુંડી ને સમયાં સ્યામ, શિરનામે શામળશાહ નામ.

વલણુ.

નામ શામળશાહ તાળું, મેહેતે કરમા લીધી તાળ રે;
હુંડી મૂકી મૂર્તિ આગળે, મેહેતે સમયાં શ્રીગોપાળ રે.

કડવું.

શિકારજો શામળા આ સેવકની હુંડી, શામળશાહ સુજણ રે;
જો કાર જાયે નરસેં કેડે, તેપે જાજો પ્રાણ રે. શિકારજો
લખજો કાગળ કામ થયાનો, પ્રભુ ટાળજો ઉચ્ચાટ રે;
છે તાલ ચંગની કોથળા, હરિ મંદિર માંડે હાટ રે. શિકારજો
ખરા કોરા ને કરકરા, ગણી આપજો રૂપૈયા રોક રે,
જો નકાર કરશે કાનઇ, તો દસશે દુરીજન લોક રે. શિકારજો
છે વણજ મારો નકાળ જો, જેમ વાદરની કાળ રે;
વસાત મારે એટલી છે, માળા તિજક ને તાલ રે. શિકારજો
નરસેંનો નાણાવડી, લોક જાણે કોડીવાળ રે;
જો હુંડી પાછી ફરશે તો, સેવક ઓદશે સાલ રે. શિકારજો
હુંડી ફરતાં દાવો યાશે, દેવાળું કહેવાશે રે;
તારો રોક ખોટી ચાલનો, તીર્થવાસી વવાશે રે. શિકારજો
માતા પિતા તું માવજ, લજ્જા રાખજો આણી ચોટ રે;
આપતાં રૂપૈયા સાલસેં, નદી આવે ખજાને ખોટ રે. શિકારજો.

ત્રેમાનંદ ભટ્ટ.

નકાર કરશે કૃષ્ણજી, તો છે નાગર સાથે કામ રે;
ત્રેમાનંદ પ્રભુ પ્રીછજો, મદિમા રાખજો શ્યામ રે. શિકાર

વલણ.

મદિમા રાખજો શ્યામ મારા, દિમન હારીયે હારીયે રે
જોડી હુંડી નરસંપાની, હરિ વગોવી નવ મારીયે રે.

કડવું.

હુંડી આપીને લાગ્યા પાપ રે, તીરથવાસીને કીધા વિદાય રે;
નકાર કરે તો બેસજો અહીં રે, રૂપયા ન મૂકશે લેજો લટી રે.
રૂપયા મળશે તે ઘડી રે, ન જડે તો આવજો પાછા ફરી રે;
વ્યાજ સુધા આપશું ગણી રે, તમે રૂપીઆના છો ધણી રે.
શેઠને ઝોળખે આપું ગામ રે, નીકર લેજો અમારું નામ રે;
તીરથવાસી ચાલના થયા રે, થોડે દહાડે દારકા ગયા રે.
જનરાણાના પૂરાયા કોડ રે, જઈ નિરખ્યા ધીરણુછોડ રે;
મોટા લાગ્ય જ નાહાયા ગોમતી રે, ત્રેમે પૂજ્યા તે જાદવપતિ રે.
મુંદર દર્શન શ્રીભગવાન રે, સામળીઆજી બીને વાન રે;
ભૃગુલાજન મોભે ગધ રે, પાપણ ઉપર દોડી પાધ રે.
મુક્તામાળા તે નાખિ લગી રે, હંદે ઉપર ઝલકે દુગદુગી રે;
પ્રભુનો બીનો વાગે કેસરી રે, મુંદર રૂપ તે શીખરમેશ્વરી રે.
તીરથવાસી પામ્યા ઉત્સાહ રે, ગુગળાએ આંખો દરિઅસાદ રે;
પછે પછે ઔદામા વાટ રે, ક્યાં છે સામળસાદનું દાટ રે.
નાણાવટીમા પૂછ્યું જઈ રે, હુંડી કોઈ શિકારે નહીં રે;
ફરીફરીને જોયુ આપું ગામ રે, નમજે સામળસાદશેનું નામ રે.
ખેડો દાગળ પુગમા પડ્યો રે, સામળસાદ પુરમાં ન જડ્યો રે;
દુઝીઆ તીરથવાસી થયા રે, દહે દેવ રૂપીઆ ગયા રે.
એક વણિકને પૂછી વાત રે, વૈખાનવ દીમે છે વિખ્યાન રે;
માયું કહે ભાઈ દીમે દયાળ રે, કહેા સામળસાદની ભાળ રે.
નાણાવટી નરસંગે સુખી રે, તેણે હુંડી અમારી લખી રે;
અગ્રી વણિક ફેરી વિનનિ રે, સામળસાદ નગરમા નથી રે.
કાની વૈસ્ય વિપ્રને વાળીઓ રે, તે સામળસાદ નથી જાણીઓ રે;
પનોતીએ રખાડ્યા પત રે, લખનારો દીમે કોઈ દગ રે.

નરસિંહ મહેતાની હુડી.

લખ્ખાની હુડી ન હોય ખરીરે, જુનાગઢમાં જાઓ પાછા ફરી રે;
જ્યારે વણિકની સાંભળા વાણી રે, નીસાસા મેલ્યા ત્યાં તાણી રે.
ઘોળું મુખ ને ધૂણું શીશ રે, હવે શું થાશે જુગદીશ રે;
નરસંજે મારી ભૂલ થાપ રે, લાગ્યાં પૂર્વ જન્મનાં પાપ રે.
દેખિતો દિસે દકાળાઓ રે, જાતે વેવલો ને નહીં વાણીઓ રે;
માળા ધાલે કોટે ગુંજળે રે, વળા નાચે ને ઘણું જાજળે રે.
છાપ ભરી ભરી સહુને છાપે રે, વળા લીએ તેને પાછું ન આપે રે;
હાથમાં સમરળી માળા રે, આવાં કર્મ કરે કંઈ કાળાં રે.
રાંક લોક ગજે મૂકે પાળી રે, નષ્ટ નાગર તે ન હોય દયાળી રે;
આપણા મૂળમા રૂપેઆ ગયા રે, નાગરને ન હોયે દયા રે.
પછે તીરથવાસી ખોલે એક રે, ભાધ મનમાં આણો વિવેક રે;
ગાળ માં છો ને નવ થાઓ નિરાશ રે, નરસંજો દીસે છે સાધ રે.
એને નારાયણસું પૂરણ નેહ રે, વિરલો વૈષ્ણવ દીસે છે એહ રે;
એણે રાખ્યો પોતાનો ધર્મ રે, ભાધઓ આપણાં તે જાધા કર્મ રે.
આપણને દોષોરનું યથું દર્શન રે, એ મોટું નરસંયાનું પણ રે;
હવે લીઓ જુનાગઢની વાટ રે, આપણે નિર્મો હશે રડવડાટ રે.
આત્મા તીરથવાસી થઈ નિરાશ રે, પ્રજુજાણેલાઓ મારો દાસ રે;
વહારે ચલ્યા તે જાલવ ભૂપ રે, લીધું સામળશાહનું રૂપ રે.

વલણુ

રૂપ લીધું સામળશાહતણું, એવો દીનદયાલ રે;
કાટ પ્રેમાર્નદ કહે કયા, કેમ વરણુનું રૂપ શ્રીગોપાલ રે.

કડવું

જેને વેદ પુરાણે વખાણીઓ રે, મારો વહાલોત્ર થયો છે વાણીઓ રે;
એના આગમની ગત છે ઉલટી રે, મારો નાથ થયો નાણાવટી રે.
વહાલો ગોમતીજના ઘાટમાં રે, મળ્યો તીરથવાસીને વાટમાં રે;
વેશ પુરો આપ્યો મારે વહાલે રે, નાથ ચઢતાની ચાલે ચાલે રે.
છે અવળા આંટાની પાધટી રે, વાલાજીને કેમ બાંધતાં આવટી રે;
દીસે વાણીઓ બીને વાન રે, એક લેખણ ખોસી છે કાન રે.
હસતાં ખાડા પડે બહુ ગાસ રે, મોટું કપાળ જાણીએ દાસ રે;
અધર જિંઘ જાણો પરવાળા રે, મોટી આંખ દીસે અણીઆળા રે.

પ્રેમાનંદ ભટ્ટ.

તાળ.

ધરી હાથ આમુ ગ્રહે દગિના, અમર અંતરીક્ષથી જોયછ;
 જૂનકમાંહે ભગન મોડો, નરમયા મમો નદી કોયછ.
 સ્વમિત શીલુનાગઢ શુભ અધાને, મેહેતા શ્રીનરસિંહછ;
 ચિંતા તે નવ કરશે તમો, તે દુડી શીકારી છે અદીંછ.
 નગર દુવાગીશથી લખિનંગ, શામળશાદ વાણોનરછ;
 આપણુ બને એક છંદએ, રખે જાણના અંતરછ.
 તમાગ વની અમો મેવું છું, દુવારામની પરમ ધામછ;
 તમ અર્થે આજસ નદી કડ, અમે કરશું મોટા કામછ.
 આદા આહત તમાગી સિદ્ધ યાગે, જોડું છું પતની વાટછ;
 શુભ કામે કામદ મોકલો, વિધામે માઈ મારછ.
 હવે વાટ છું જે વિશ્વાસ મૂકો, વળી રખે મૂકો તાગછ;
 અપક ધન પદસદામારે, જે જાણે નરમના ગેરે ઓલી સાલછ.
 તમને લોક દગવા આવશે, જાણકો તે શું શુભછ;
 ના ન કરેશે કથી વાતની, આપનાગે છું દૂંધછ.
 તીરથવામીને પત્ર આપી, લક્ષ્મણમય ભગવાનછ;
 જાત્રાશુ ત્યા વિનય પામ્યા, દરિ દવા તે અંતર ધ્યાનછ.
 તીરથવામી કડ ધમે ને, બેઠા ધુલાવે શીયછ;
 આપણે તે રૂપયા દીધા, ઓગળ્યા નવ જગીયછ.
 નરમવાનો શુક વહેવારીયો, તેજે આપ્યા રૂપયા રોકછ;
 શામળશાદને આ નગરમા, શું જાણે તે ધેવા લોકછ.
 એક માસ કાગકામા ગેરે, તેના કાગ પૂર્ગ યાલછ;
 તીરથવામી આપ્યા ફરી, છુનામની માંયછ.
 સંવાને ચરણે લાગ્યા, ને કહે આવો તાગે ગેરછ;
 જોન તે તું ખગે જાઈ, બીન ને દેવની વેદછ.
 કાગ કાગ નિદ પાન્યા અમારા, કહે દંધ સમાચારછ;
 દેનાછએ પત્ર વામ્યું, જે વખ્યુ દેવ મોગરછ.
 દેનાછ અનંદ પાન્યા, નામગ ચવા ત્યા નીગયછ.
 શી શીકારી શામગે, સૌ આપ્યું પામ્યો મથછ.
 શુણે જાણે ને અનુભવે, તેને કૃપા કહે શ્રીગોવિંદછ;
 શી જાણના દગિ મગે, કહે ભટ્ટ પ્રેમાનંદછ.

દ્રૌપદી સ્વયંવર.

સંવત સત્તરમેં તેત્રીત્રના વરમે, ઉત્તમ માંસ વૈશાખજી;
 પદ પ્રતિપદાએ પદ બંધ કીધો, અંતર આણી અભિલાખજી.
 નૌતમ નગર ગુજરાત મધ્યે, વડોદરં વીરક્ષેત્રજી;
 તેમા કવિ મોટા ઉપન્ધા, જેને કૃપા કમળ નેત્રજી.
 રંગ વિપ્ર ચાતુર્વશી, કૃષ્ણ સુત પ્રેમાનંદજી;
 હરિ પ્રસાદે હુંડી હવી, સંબંધ એક પદ બંધજી.
 હરિ કૃપાએ હડી કીધી, પાતિક દૂર પળાયજી;
 શ્રોતાજન શ્રીકૃષ્ણ કહો, જે વૈકુંઠ પ્રાપ્ત થાયજી.

VIII. From દ્રૌપદી સ્વયંવર (A. D. 1680).

1. Arjuna victorious over all suitors

કહ્યું.

એક સમે રાય રાણી મળાને, કીધો મન વિચાર;
 એ પુત્રી સમર્પીએ પારથને, તો સફલ થાય અવતાર.
 એમ નિત્યે ઈચ્છતા જે કરીએ, પારથસું સ્નેહ;
 એ વધૂ છે પાડે તણી, તેમા નહીં સંદેહ.
 એમ કરતા બહુ દિન ગયા, વિચારતા મન માહે;
 એક સમે પારતા આવી, દુપદ બેઠો જાહે.
 સ્વામી વારણાવત માહે, એક મંદિર મુંદર નેટ;
 પાત્ર પુત્રસું કુંતાજી, તે મધે બળ્યા નિખેટ.
 એવું સુણાને ચિંતા ઉપતી, દુષ્પી થયો રાજન;
 હવે પુત્રી કાઢોને પરણાવુ, જે દેહ તળ્યો અર્જન.
 અર્જુન સરખો લેધ બલીઓ, નથી આ સંસાર;
 સ્વઈચ્છાએ તેહેને આપી, પવિત્ર મજા કુમાર.
 માટે પુત્રી રટેએ કુંવારી, એમ વિમારો રાજન;
 આલોચતા વડી ગયા ધણા, દુપદ કેગ દન.
 વળા વિચાર્યું મન વીખે, એ કીર્તિ મધે દાણ;
 પ્રૌઢ દન્યા લહીને સહુ, હાન્ય કરશે જાણ.
 વિચારીને પોણુ ઠપ્પું, જે ચક્રમચ્છ નવ વેધાએ;
 પુત્રી ઝેરે મુજ કુંવારી, સહુ ક્ષત્રી વીક્ષા જાએ.

જો કુશલ રહે તો એજ વેધે, બળવંત કુતી તન;
તો આપત પુત્રી તેહને, બીજો નહિ આવે મન.
પછે વિચારી જલ મધે, એક જંતુ રચ્યો અનૂપ;
તે ઉપર મચ્છ ફરે સહી, ગૌકરણને રૂપ.
જલકુંડ મધે કાષ્ટ ઉભો, ઉપર મચ્છ ફરતો હોય;
તેહેનું લક્ષ જલ માહે પેળી, મચ્છ વેધે ને કોય.
ને કાષ્ટ ઉપર મચ્છ છે, તે આઠ ધનુષ પ્રમાણ;
મચ્છને માથે કોડી છે, તે મધે મારવું બાણ.
એ પોણુ પુરૂં કરે તેહને, કન્યા આરોપે માલ;
પછે સભા માહે આવીને, સર્વ તેડાવ્યા મહિપાલ.
હામ હામથી આવીઆ, પૃથ્વી પ્રૌઢા ભૂપ;
સ્વયંવર માંડ્યો સર્વથા, જેનું વર્ણન છે અનૂપ.

વલ્લભ.

અનુપમ સ્વયંવર તણી શોભા, તે વર્ણી નવ જાણ રે;
દેશ દેશના ભુપતિ આવ્યા, તેની બહુ શોભાવ રે.

કંકણ.

છપન કોડકું શ્રી હરી આવ્યા, મેના સહીત શિશુપાલ;
કટક સજ કરીને આવ્યા, કૌરવ રાજ્ય મદ્ર ભૂપાલ.
ભીમક ભૂરિશ્રવા ભગદત્ત, જયદ્રથ કહીએ શર;
વૈરાટ ને કાશીરાજ સંગ દલ, આવ્યું જેમ વાધે પૂર.
કરણ સુભટ ને કુંતિબોજ, તે આવ્યા સભા મોઝાર;
હામ હામના રાજા આવ્યા, તેહેનો નવ લેવાએ પાર.
બ્રાહ્મણ તે સુભટના સન્મુખ બેઠા, નૌનમ સભા દીશે;
મુનિ માત્ર સંકુ આવી બેઠા, દેખી મનકું હીશે.
રૂપીને વેશે નગરની માહે, આવ્યા કુંતિ પાસ તન;
આવીને ઉતર્યો સર્વ સાથે, પ્રજાપતનું ભાવ્યું બોવન.
તાંદાંચકી તે પાસે બાધવ, આવ્યા સભા મોઝાર;
બ્રાહ્મણને પ્રણામ કરીને, કાપડી વેગે બેઠા તેજે દાર.
વિદ્ય મધે વિદ્યામ કીધો, તવ પાંકુ કેડે તન;
જસગીન બંદીજન બોલે, થેઘ થેઘ નામે પગિના વૃંદ.

દ્રોપદી સ્વયંવર.

સભાની રચના છે રૂડી, વાળે ઢોલ દદામા ધટ,
વાજ્રત્ર વાળે નાના વિધના, ઉડે અપ્પીય ગુલાલના હંટ.
રચના કીધી રૂડી રસીલી, મંડપ શોભા અપાર,
હિમા દારે જ્ઞેષ્ઠિકાદાર ચોકારે, આસન દારો દાર.
વેદ ધુની ખાલણે ચલાવી, ભાટ ભણે ભાવંત;
સભા મધે ખોલ્યો દ્રુપદ, કો મચ્છ વેધો રાજન
વેધે મચ્છ તેને પુત્રી આરોપે, કંઠે સુદર વરમાળ,
ક્ષત્રીપતિનો ધર્મ એવો, નિશાન મારે તત્કાળ
તવ દુર્યોધન ઉઠ્યો તાહાથી, ત્રહી ધનુષ ને ચાપ,
ટંકારવ કીધો કૌરવપતિએ, જોહેનો પ્રૌઢ પ્રતાપ.
ગવેં કહે દ્રુપદ તું શે નવ જાણે, મચ્છ વેધતા વાર નહોંહને;
સર્વ દેખતા વરેં કન્યા કોડે, સુખ ઉપજાવુ તુંને
એહેવુ કહીને ચાપ ચલાવી, મચ્છ પર મેહેલ્યુ બાણ,
આચડી પાહું પડ્યુ પવકમા, વાગ્યુ દુર્યોધનને પાણ.
કૌરવપતિ મુર્છાગત થઇને, પડ્યો ચત્તોપાટ;
ભાઈ સર્વ લેઈ અલગા બેઠા, મન કરે બહુ ઉચ્ચાટ.
તેણે સમે ક્ષત્રી માત્ર કો, મુખે ન બોલે વાણ;
દિગ્મૂઢ સભા ચઈ રહી, જાણે સર્વના હરાયા પ્રાણ
તવ શિશુપાલ હિમો થયો, ગવેં ખોલ્યો મોટુ વચન;
એ મચ્છ વેધુ ક્ષણ માત્રમા, સુણુ દ્રુપદ રાજન.
સાચ સખલો છે અમારો, જો પેહેરામણી તજથી ચાએ,
તો તો હું મચ્છ પાકું હેઠો, વિચારી કહે મુને રાએ.
ચઢેરી રાખના વાચક ગવેંરા, સુણી હરખ્યો સર્વે સાચ;
ડાકીયા કરતા સર્વેરાયને જોવે, શિશુપાલે ધનુષ લીધુ હાથ.

વલણ

ધનુષ લેઇને રાય ચાલ્યો, જ્યા મચ્છ વેધણુ દામ રે,
હંચું નિચું જોઈ ગ્યો, પણુ નન ચાલી તેની દામ રે.

કડવું.

વળી શિશુપાલ ખોલ્યો વાતી રે, કાઈ જાણી રે, દ્રુપદરાખે મન વીએ રે,
કાઈ મર્વ દેખતા પાકું, મચ્છ મુક્યો તેદ રે, જોહેરે દુર્યોધનથી નન પડ્યો રે.

દુર્યોધનથી નહીં પડ્યો, તે પાડતાં નહીં વાર;
 કન્યાદાન ઉપર આપવાનો, શો કરો છો વિચાર
 દશ સહસ્ત્ર ગૌ તે સહસ્ત્ર રથ, અશ્વ પંચશત જાણુ;
 શત ભાર સોવરણ મણી, દશ અમુલ્ય નિરવાણ
 એ આપવાની ચિંતા વીણે, તમો રહો દુષ્ટ રાય;
 એ મન્થ મહીતલ પાડતાં, ક્ષણ માત્ર વાર ન થાય
 દુષ્ટ કહે રે રાએજી, કરો મન્થ કેરો પાત;
 અષ્ટમાસિદ્ધિ આવશે, જશ વાધશે સાક્ષાત
 એહેવું સુણી શિશુપાલ વેગે, ગયો રથંભની પાસ;
 બાણ તાળી મારીયું, તે ગયું શીઘ્ર આકાશ
 વદન ક્રાંતિ અંખી થઈ, જશ ક્ષીણ થયો તેજીવાર;
 નિરાસ થઈ આવીને બેઠો, રાજ સભા મોઝર
 નિશ્વાસ મુકે ગળું સુકે, મન ધરે અતિશે શોક;
 માહાર કારજ તો સર્વ નહીં, ફેકટ હસાવ્યા લોક
 તેણે સમે ક્ષત્રી માત્ર જે, મનમાં વિમાશે એમ;
 જશ હીણ બે બળિયા થયા, તો આપણું તો કેમ
 તેણે સમે જોધ પ્રાક્રમી, કરણ જેહેનું નામ;
 પરશુરામનું ચિંતન કરીને, ઉઠ્યો તેણે હામ.
 રથંભની પાસે ગયો તવ, જુએ સઘળા રાય;
 ધનુષ ટંકારવ કર્યો પ્રેમે, ઉત્પટ અંગ ન આપ.
 કરણ વક્તો એમ વહે, સાંભળ દુષ્ટ વાત;
 પરશુરામ ચરણ પ્રતાપે કરી, હું કઈ મન્થનો પાત.
 તે સુત પુત્ર જાણી કરી, વહે દ્રૌપદી વચન;
 એ કરણ મન્થ મારે સહી, સુત પુત્ર ન કઈ સ્વામિન.
 એ દાસી પુત્ર કાઢાવે સહી, હું ક્ષત્રાણી જાત;
 માટે ભરથાર કઈ નહીં, સત માનજો એ વાત.
 તે સાંભળનાં નિશ્ચ જોધ રહ્યો, જોવાય ન સન્મુખ;
 હાથ મૂક્યું મૂક્યું હેડે, પ્રયંત્ર જે ધનુષ.
 કાઠ્યું બાણ આડું ગ્રહી, મુક્યું પરમ સુંદર જોડ;
 આકરણાંક તાળીને, તતકાત્ર મુક્યું તેડ.

દ્રૌપદી સ્વયંવર.

તે બાણ ચાલીયું આકાશે, ન અડચું મચ્છ લગાર;
 પછે ધનુષ અવની પછાડી, ધીક્ કહે સુત કુમાર.
 ધીક્ બલ માહારૂં જાણુને, ધીક્ વિદ્યા શિખ્યો જોડ;
 સર્વ રાજ દેખતાં, અપજરા પામ્યો તેહ.
 આંખો પડીને કરણ બેઠો, સભા ચમ દિગ્મૂઢ;
 દુપદ સર્વે જૂપને કહે, શું નથી ક્ષત્રી પ્રૌઢ ?
 ઉઠો સ્વામી મચ્છ વેધો, કરો સાચું પાણુ;
 ક્ષત્રી અન્ધોઅન્ધ વિચારે, ઉઠતું નહીં નીરવાણુ.
 દુપદશું બોલે નહીં, મહીપતી બેઠા સર્વ;
 દુપદ તાંહાંથી આવીઓ, જુદુ સભામાં તથ ગર્વ.
 શ્રીકૃષ્ણને ચરણે નમી, રાજ વદે એમ વાણુ;
 ઉઠો પ્રજા કરૂં વિનતી, ગ્રહો ધનુષ ને બાણુ.

વક્તવ્ય.

ગ્રહો ધનુષ ને બાણ હાવે, સકલ કારજ નીપજે રે;
 રાય વિનવે લણા લણી, મુજને સંતોષ તવ ઉપજે રે.

કંઠકું.

વક્તતા બોલ્યા દેવ મોરારજી, દુપદ સાલજી કહું તે સારજી;
 કપત્તી વ્રત ધર્યું છે જાણજી, સાખ પુરે તેહેની વેદ પુરાણજી.

ઢાળ.

પુરે સાખ પુરાણ માહારી, રૂખી જે કો હોય;
 એક નાર માહારે રૂકિમણી, ખીજી મળે નવ કોય.
 વામન રૂપે જોજિકા, તે તા માહારી નાર;
 પરશુરામ કર ફરશી ધરી, ક્ષત્રી કપો સંહાર.
 રામ રૂપે જાનકી, હવડાં રૂકિમણી જે જાણુ;
 માટે રાય દુપદ મત કરી, મ કેહેજો એહેવી વાણુ.
 દુપદ કેહે રે સ્વામીજી, કાં વદો છો અન્યાય;
 ગોકુલ ગાંહાંજે ક્રીડા કરી, શું વિસરી ગયા જાદવરાય.
 નરકાસુરને દહીને લાવ્યા, સોલ સહસ્ર નાર;
 આજ કોહો છો એક છે, સંદેહ ટાળો જુગદાધાર.

ત સરવ આલપપાલ છે, એ રમત કારણ હોય;
 માહારી કેહેવાએ ખરી, પણ હૃદી અલગી સર્વ કોય,
 અશ્વ ગજરથ ધન ભુવન, જેમ પોતાનાં કેહેવાય;
 તદ્વત એ સર્વ ભારણ, નમો માનો દુપદ રાય.
 એ દેખવાની સર્વ છે, રૂકિમણી રહે મુજ પાસ.
 ક્ષીર સમુદ્રમા નિદ્રા રૂપે, હતી કહે અવિનાશ.
 એહેવું સુણી રાય ચરણે નચ્યો, ત્યા થકો વેગે પચાય;
 પ્રણામ કરી ઉભો રહ્યો, જાંઠા બેઠા રાણા રાય.
 બલદેવ કહે શ્રી કૃષ્ણજી, માંભજો દેવ મોરાર;
 મન્થ પાત કરી વેગે પ્રભુ, હું વડું મુંદર નાર.
 શ્રી કૃષ્ણ વળતા એમ કહે, સાભજો બળદેવ ભાત;
 એ મન્થને વેધશે પારથ, જેહેની કુંતા માત.
 બલિભદ્ર પુછે કૃષ્ણજી, પાડવ જીવતા કાંહે;
 વારણાવન માહે પ્રજ્ઞા, તે જાણુ સર્વ જુગ માંહે.
 કૃષ્ણ કેહે જુલસલામા, બેઠા ગાસ્ત્રવ મુન્ન;
 તેહ તણા ચરણ તલાશે, તે યુધિષ્ઠિર રાજન.
 ધર્મ પાસ બીમ ને, અર્જુન બેઠા શોહે;
 સહદેવ નકુલ રહી સન્મુખ, આગા પામી મોહે.
 બલદેવ એહેવું સાભજાને, ઉલટ અંગ ન માય;
 કરતો કરતો સલા માહે, આગ્યો દુપદ રાય.
 પ્રભુ ક્ષત્રી મધે આજ કાણે, ન ચાતી ચિત્ત હામ;
 કૃપા કરી મુનિ માહેથી, કો ઉઠો એણે હામ.
 અન્યોઅન્ય મુખ નીહાલે, વિપ્ર વટે ન વચન;
 એ વારતા સુણીને બેઠ્યો, કુંતા પુત્ર અર્જન.
 બે ક્રીપા હોયે તમારી, તો આદર્શ એ કાજ;
 વિપ્ર ન થાએ સર્વથા, એમ વટે સર્વ રૂપીરાજ.
 તવ ઉડીને સર્વ રૂપીને, પારથે પ્રણામ ક્રીપા તાહે;
 ગુરુ દ્રોણનું સ્મરણ કરી, બાણ ગ્રથું હસ્ત માહે.
 તાહારે રાય સદુ ઉપદામ્ય કરે, હાવે સર્વ દુપદ કાજ;
 કો ક્ષત્રીથી નવ નીપત્યું, તે કાપડી વેધશે આજ.

વસણ

કાપડી વેધશે મન્થને, એમ વટે સુભટ અ
 પ્રેમાનંદ પ્રભુ પ્રનાપે, પારથે કર મથું ધનુષ ને

પારથે મ્રત્યું જવ બાણુ, વિપ્ર વદે માંહેા માંહેા વાણુ;
 કોઈ કહે એહેને શે ન વારો, જશ ક્ષીણુ થશેછ તમારો.
 કોઈ કહે ઉઠ્યો ઉઠ્યો, એ ફેાક, વિપ્રને હસશે સહુ લોક;
 કહેશે વિપ્રે ન વાત વિચારી, જડ ઝોડ થવા ગયા અવિચારી.
 કોઈ કહે આપણું નહીં કામ, જે સુભટ કહેવડાવીએ નામ;
 કો કહે ફેાકટ એ પરતાશે, જે એ મચ્છની પાસે જાશે.
 એમ કહે વાડવ વિષ્ણુશ, આશ્ણુએ જશ થશે નાશ;
 કોઈ કહે એહેની કાંતિથી દીશે, એ વીર છે સર્વને શીશે.
 એ સહી કરશે મચ્છ વેધ, એ વાયક માફ વેધ;
 કો કહે ઝટપટ હાવે જણાશે, એ વાત આવી હવે પાસે.
 કો વિપ્ર એણીપેર બોલે, નથી વીર કો એહેને તોલે;
 એહેવું દીશે એ વિધરૂપ, એ હોએ પૃથ્વીપતિ શૂપ.
 સર્વ વિપ્ર વદે આશીશ, તુંને કીપા કરે જુગદીશ;
 પછે કરીને દંડ પ્રણામ, પારથ ગયો મચ્છને ઠામ.
 સર્વ સુભટના હયાં પ્રાણુ, જ્યાં ધનુષે ચઢાવ્યું બાણુ;
 સમયાં શ્રીકૃષ્ણ કૃપાલ, માહારી સહાય કરો ગોપાલ.
 સહુ વિપ્ર ડોક કાઢી જુએ, રખે બાહણુલાઇ પત જુહે;
 અતિ હરખ સહીત બલવંત, બાણુ તાણ્યું કર્ણ પર્યંત.
 લક્ષ લીધો મચ્છ ઉપર નંહે, પ્રેરણા કીધી કૃષ્ણે તાંહે;
 પછે કુંતી કરે કુમાર, મન માહે કર્યો વિચાર.
 શ્રીકૃષ્ણે અણે કરી સમજાવ્યો, બેઠ તે પારથને મન ભાવ્યો;
 જંત્ર હુતો પૃથ્વી માહાથી, દામોદરે દેખાડ્યો તાંહાંથી.
 ચરણે આંખો જંત્ર તે સાર, મચ્છ ફરતો રહ્યો તેણીવાર;
 પછે મેહેલું પારથે બાણુ, સડાડટ મચ્છને વાણ્યું જાણુ.
 મચ્છ મસ્તક હુંતી કોઢી, તેહેને બાણુ ગયું ઝટ ફેાડી;
 આવી પડ્યો કુંડ મોજર, તવ વરતો જેજેકાર.
 પછે જોના સર્વ મહીપાલ, કન્યાએ ઘાલી કુસુમની માલ;
 દુપદ્યાળા વિષ્ણુજાળા થઈ, આવી અર્જુન પાને ઉભી રહી.
 જોજનવતી કન્યા રૂપે બની, નેપૂર વિજવા પાયે ધરી;
 હાવભાવ વચન ચાતુરી, મુખથી વચન બોલે માધુરી.

દુપણુ મલિન ને ભુપણે બરી, મજ્જામની ગવે છે નરી;
 ક્ષત્રાણી ગણી ગુણુ ભંડાર, નારી માત્રમા પરમ અવનાર
 જ્ઞેના ગતી રાણી લક્ષ્મી પામી, મોહારાજ ને ડખી બહુ નામી;
 એના કુટુંબપણામા નવ ખામી, મદાભાગ્યે પારથ મળ્યો સ્વામી
 મોહણી રૂપે પાડવ મંગ ઉભી, ગય સભા બગતી બહુ દુભી;
 તારે બ્રાહ્મણ બેઠા ગાળે, એ ઉપમા વિપ્રને જાળે.
 પ્રથમ વિદ્યા અમારી સાગ, દુઃસગમ થતી નિરધાર,
 વધી બ્રહ્માની આગી જેહ, વેદ માહે સદા છે તેહ.
 જે આવગીએ તે કીજે, સર્વ ત્યાગ કરી દાન લીજે,
 એમ કહે માહો માહે વાન, દાવે ચાલી આપણી ખ્યાન.
 કન્યા લેઈ અર્જુન જાય, સર્વ બેઠા ભુજે તાદા રાય;
 સર્વ ગય વડે ત્યા એમ, જોઈએ લેઈ જારો એ કેમ
 આહા બેઠા સર્વ રાજન, કેમ કન્યા બેઠે વિપ્ર તન,
 જે બક્ષ કેસરીનું દોય, તે લેવા સમર્થ નહીં કોય
 દુપણું એહેનો વધ કીજે, કન્યા મેહેવારી આપણા લીજે,
 એહેવો સગવડ કરી સકેને, ગય ઉભા મંડપથી હોજે.

2 The agreement of the Five regarding Draupadi

કંડવું.

પછે વાળી ગય જાણવ સહુ, નીજ દેશ આપ્યા મરી દાર
 કન્યા લેઈ પાડવ આવીયા, કીધો માન ચરણનો ગર્હ.
 આગથી જઈ ઇન્દ્રપ્રસ્થે, માતાને નામુ શીમ
 માતા આજ બીજા જાડી, વાફ તે કૃપા શ્રી ભુગદીય
 ત્યારે કુંતા કેહેડે કુવર માદારા, મારે મર્ન સગ્યા તન,
 વેદેથી લેને સમ ભાગે, માતી મુજ વચન
 તવ ધર્મ શીપ્ર બોલીઆ, માન ન પ્રોડા દાર્ઠ મર્મ.
 રાજ કન્યા પામ્યો અર્જુન, કેમ વેદેથી કરી એ અધર્મ.
 કુંતા કેહે માદારો દેદ નણુ, ને વચન મિથ્યા દોય,
 પાચે બાધવ વરો એહેને, દગદગ પાચેય તે જોય.

વલણુ.

એમ વડે કુંતા મનરે, ને વચન મદારે રૂઈ
 મહાને પગે પાચે, નહીનડેદ ત્યાગ પદમાં કી

કુંતા કેહે સુત સાલયો, જે મુજ વાયક મિથ્યા યાએ રે;
 તો પ્રાણુ તજું એક પલકમા, શુ લેછે જાવું જુગ માહે રે.
 ધર્મરાય કેહે માતાજી, એ કન્યા કેમ વેહેચાય રે,
 એક નાર પંચ પુરુષ વરે તે, મોટો થાય અન્યાય રે.
 ધર્મ લોપ યાએ સહી, તે કન્યાની શી પેર રે;
 દુપદને ગમશે નહી, માહોમાહે યાશે વેર રે
 બાધવ માહે જુદા લાગશે, બચવંત પાચે જોધ રે;
 એક નાર મોટે પ્રાણુ જાશે, ઠરશે અન્યોઅન્ય કોધ રે.
 કુંતા કેહે મુજ પુત્રમા, છે પરમ પવિત્ર પ્રેમ રે;
 કન્યા કારણ જુદા નવ કરે, તે રહેશે કુશલી ખેમ રે.
 એહેવો મંતોખ નથી ત્રિવોકમા, મુજ પુત્રના સરખા મન રે,
 એ કન્યાને પાચે વરો, સુખી થાશે મુજ વચન રે.
 ત્યારે ધર્મ કેહે પશુ ધેર તે, પ્રેમી સહોદર વીર રે;
 જીવ એહુનો એકડો, જીજ્ઞા દીશે સરીર રે.
 તપ કરવા સાથે ગયા, જઈ ઉપાસ્યા મહાદેવ રે;
 ઉમ્ર તપ એહુ બ્રાતનો દેખી, પ્રગટ હવા શિવ તતજેવ રે.
 શીશ જટામા જાહાનવી, સુદર બૂખણુ સર્પ રે;
 વામાગે ઉમિયા સતી, એવો દીડો રીપુ કંદર્પ રે.
 ત્રિનેત્ર ને ત્રિધ્રુવ ત્રંબક, પાણુ ધરે ત્રિપુસારી રે;
 વ્રખલ વાહન વિજૂત સર્વગે, વરદાતા નિરધારી રે.
 ગજ ચર્મ જોડણુ ગમે રૂઢ માલા, અસ્તી તણા આગ્રણુ રે;
 શીંગી કોટે શોભે સદા, એહેવા દીદા અશરણુ શરણુ રે.
 ડાક ડમરૂ વાળે અભિનવુ, જૂત પ્રેત ગણુ નાચે રે;
 કૈવાસ પતિ સદાશિવ કને, વિજળુ હ્રદા પર જાચે રે.
 તેત્રિશ કોડ ધંદ છે આગવ, શેષ તણો પરીવાર રે;
 મખ્યાન સમે દર્શન હણુ, કેહે માગ માગ બે વાર રે.
 ત્યારે બાધવ એહુ ચરણે લાગીઆ, સ્વામી અશરણુના શરણુ રે,
 પ્રથમ આપીએ એટલુ, પર હાથે ન પામીએ મરણુ રે.
 અપ તેજ વાયુ ને પૃથ્વી, અને પચમુ તત્ત્વ આકાશ રે;
 એ ચક્રી અમો નવ મરૂ, એ સત કહેા અવિનાશ રે.
 શ્રી ચંબુ વચના એમ વરે, મૃત વિનાનો નથી કોય રે,
 એક વસ્ત્ર માગી લીઓ, જે ચક્રી મૃત તમ હોય રે.

બેઠું આંધવ વસના એમ વડે, અમો અન્યો અન્યે પાડીએ શરીર રે;
 અનિ પ્રેમ છે આપમાં, એમ વિચારે બહુ વીર રે.
 'અમરુ' કહી શિવ સંચર, પછે અમર થયા બસવન રે;
 દેવ દેવ ને માનવી, વશ કર્યા સર્વ જીવન રે.
 સુર સર્વને તે દમે, તે દાનવથી નારો સાર રે;
 એવું મુલ્હાને બ્રહ્મા ગયા, વિષ્ણુ પાસે તેણી વાર રે.
 જગત્પતિ જગનાથજી, જગદીશ કરો અમ સાહે રે;
 શિવ વર થકી બહીઆ થયા, તેથી મૂર સર્વ ગજરાએ રે.
 એવું મુલ્હાને દીધી આમના, તમો પધારો નિજ ધામ રે;
 બ્રહ્મ સદન બ્રહ્મા ગયા, વિષ્ણુને કરી પ્રણામ રે.
 પછે વિષ્ણુએ વનિના વધુ ધર્યું, રૂપ તણા અંબાર રે;
 પાએ અણુવટ વિહીઆ, વધી આકરનો અમકાર રે.
 ગાથ જુમણાં, કાને કુંડલ, ધર્મા સોળ ચણુગાર રે;
 ચંદવલ્લી મૂનલ્લી છે, તેજ તણા અંબાર રે.
 તે વર્ણવી દું નવ ચંદુ, મનમોદ પામ્યું મહિપતિ રે;
 બેઠું આંધવ મૃગયામા દતાં, ત્યાં આવી દેવી સતી રે.
 મુંદર વરણી મુંદરી, ગોલ વરસની મુંદરી માત્ર રે;
 નેત્ર કટાક્ષે મોહ પમારે, દીક્ષાં કરે મુનિનાં ગાત્ર રે.
 કોકિલા સમ સ્વર નિકળે, જાળે મધુર જાન રે;
 ચેઈ યથાર કરતી ચાલી, મારવા મોહ બાણ રે.
 જોગી ભૂપને જામનિ દષ્ટે પડી, વ્યાકુલ દવા નીરધાર રે;
 ધરમા વરણા, વણા થયા મોહના, બેએ જાણો જાહેને દાય રે.
 બેઠું વીર એમ ચીનવે, દું ચક્રશિ એનો નાથ રે;
 પશુ કહે જીને મારી યજ્ઞ, ઘોર તેને લેદરે રે.
 અનિ વશમ એ મારી મારી, બેઠું લેદ એમ કહે રે;
 ત્યારે નારી હેડે મુલ્હા રે, લેદા સુમાન વિશા રૂપ રે.
 દું રેખા બેઠુંને મોહી, જીને તે વળે જૂપ રે.
 પશુ હેડે દું વર્ષ, ઘોર હેડે મુલ્હાને કોડ રે.
 કોપ વશ આંધવ થયા, જે સરખે મરખી લેડ રે;
 પશુ હેડે માર મની, જે વગી એ જગા રે.
 મન મથને ને થઈ, મું તણે છે મર્ષ કાળ રે;
 ઘેર હેડે સપુ જાનની જો, પુત્રી હેડે છે રો રે.

અષ્ટવક્ર આખ્યાન.

અલવે જોશે એને તો, મસ્તક યાશે છેદ રે.
પછે વીર વડવા તપર હવા, બેહુનાં પડ્યાં શરીર રે;
તે માટે સુણો તમો માતજી, કુશલ ન દેખું વીર રે.
જો કુશળ ધરજો પુત્રને, તો કરો વચન અપ્રમાણ રે;
કુંતા કેહે ધર્મ જાણુજે, હું તજીશ મારા પ્રાણ રે.
સાગર સાત ને મેદની તે, આજ રસાતલ જાય રે;
તોહે પુત્ર મહારૂં વચન તે, કેમે ન મિથ્યા યાય રે.
ધર્મ કેહે વુજ વાયકથી, પાંચો વીર વરસું એ નાર રે;
હરખ પામી કુંતા વહે, વાર થયો વિચાર રે.

વલણુ.

વાર થયો વિચાર રે, એમ કુંતા માતા ઓચરે રે;
વચન સુણી મન હરખ્યા, ને માતા વાયક મસ્તક ધરે રે.

IX. From અષ્ટવક્ર આખ્યાન (A. D. 1710).

1. Introductory verses.

કડવું.

વકતુંડા તમો શુંડુંડા તમો, ગર્કગ્રીવા તમો શિવનંદા તમો;
ચક્રપેટા નમો પ્રેમે સેવી નમો, ચક્રસ્વામી નમો નામિ નમુ અમો.
શક્રઅર્કા નમો વક્રહસ્તા નમો, વક્રકંઠ્યા નમો ભટચભટ્ટા નમો;
તક્રએતા સમો વેત્રપાદા સમો, વક્રઅષ્ટા સમો સૃષ્ટિકા દે સમો.

સમો શુભ દે ગણનાયક તું, સેવા સાધુ સાચી;
અષ્ટાવક્રને નમન કરું હું, મતિ હરે મમ કાચી.
અષ્ટવક્ર આખ્યાને સેવા, અષ્ટવક્રની કરીએ;
વૃદ્ધશ્રવસે વૃત્ર હર્યો જિમ, તિમ વિધને હરીએ.
ચરણુકમળ મકરંદ સુવાસિત, મન ખટપદ યષ્ઠ લેશે;
વિધનહારી મંગળકારી, અભયદાનને દેશે.
મંગળકારી બીજો માની, દૈતભાવને ત્રેહશે;
શુભકર અશુભકારી યાશે, હાય ધસી તું રેદશે.

પ્રેમાનંદ ભટ્ટ.

માટે મન મસ્તાના દડ ધઈ, અદૈન મેવને સાચું;
 હવ શિવકેરો બેદ જાણશે, જ્ઞાનાદે રાચું.
 આશિષે આજ્ઞાનું જોઈ, વિષે મનને વાચું;
 અષ્ટાવક આખ્યાન ઉચ્ચારું, શ્રવણ કરો જો સારું.
 પાંડવને લોભશે સુણાવ્યું, વનપર્વકેરી માંધે;
 યથામતિ પ્રાકૃતમાં કરિયે, કરિયે ડર છે જ્યાંયે.
 જ્ઞાનગાનીશા પૂર્ણ નહિ જો, સર્વત્ર વદશે અમમાં;
 મૃદમનિ માને મહિ માહે, દળાઈ જાયે ન દમમાં.
 આસ વસિષ્ઠ પરાશર પોતે, જ્ઞાનગાની ભણે છે;
 અદૈન પદાર્થ કિંચિત્ જાણી, અદંબજાતિમ ગણે છે.
 તેવી મનિ અગાધ ન મારી, મુમુક્ષુપદ મન રહે છે;
 અપૂર્ણ અપૂર્વ વાણી કથીને, તદપી કાંઈક કહે છે
 યુધિષ્ઠિરે લોભશને પૂછ્યું, આ આશ્રમ છે કોનું;
 જનનસ્થમાન મદા ઝગી રહ્યું છે, દીપ્તમાન સું સોનું.
 ઘણા જીવન ભમતાં મુનિ જોયાં, આવું ક્યાંય ન દીડું;
 તેનું કારણ વદિયે મુનિવર, મન લાગે અતિ મીઠું.
 શાંતવૃત્તિ યદ્યપ્રવૃત્તિ ગઈ, મુનિ એકાએક શેણે;
 આસ્થાદિન મન અપાર થયું છે, અમૃત સીંચ્યું તેણે.
 આધિ વ્યાધિ ભવની ભાગી, જૂમિમાં પગ મૂકે;
 અર્જુન કવણુ અને અમિ કવણુ છું, મસ્તાનું મન ચૂકે.
 સુખે જનવ સહુ યાત્રા કરવા, અમો વસું આ રથાને;
 અજનનશક્તી વૃત્તિ જોઈ, મુનિવર વદતા માને.
 અષ્ટાવકતણું આશ્રમ આ, મહામનોદર મોડું;
 મંસારાખિંધ તરવા જાણો, અભંગ આ છે કોડું.
 અષ્ટાવકમુનિ કવણુ કહાવ્યા, ઇતિહાસ કહો જૂદેવ;
 હજી જોડી યુધિષ્ઠિર પૂછે, ગ્રહો અમારી સેવ.
 શ્રોતાજન સાભજાને ભાવે, લોભશક્તિપિ શું ભાખે;
 અદૈતકમગમકરંદ મોરો, દુર્લ્લભિ શુ આખે.

વસણ

દુર્લ્લભિ શું આખે મારી, વાણી કુંડિત કપાટ રે;
 જ્ઞાનગાનીશો પૂર્ણ નહિ, માનું વસમી વાટ રે.

2. The girl's riddle.

કડવું

ઉપાધિ શૌરિને, કમળનયની અગ્નિધન્યકી;
ઉપાધિ બ્રહ્માને, સરલ સતી સાવિત્રીજ નકી.
ઉપાધિ બ્રહ્મદેવા, ચર્ધ ગિરીરાજ દક્ષમખમા;
ઉપાધિ સ્ત્રી તેવી, જગતીસુરને લાવી દખમા.

ધર્મસુત્ર સુણિયે મુનિ ગાથા, શ્રદ્ધા રાખી મુનિવર સંસાર;
અનસુયા શી પત્નીથી પ્રકટયાં, એક પુત્ર પુત્રી નિરધાર.
શન સુત્રની ચિંતા નવ કરી, એક પુત્રી દુઃખનો અંખાર;
પ્રિય પિતાને મનથી અતિશે, તેને પ્રિય હોશે ભરતાર.
પરાયું ધન મુખથી ઉચ્ચારે; કરે અન્યકાળે સંભાળ;
પુષ્ટ કરે તન રોગ કાળ શુ, મિથ્યા જગત લહે સુરસાળ.
ગાઠી બેહલી વાતો એવી, સીધી સટ કરી દેતો કાળ,
દ્વાદશ વર્ષની વિદ્યાવિનોદિની, પાણી પેહલી બાધવી પાળ.
નવયૌવન મુખધાને જોઈ, મુનિપત્ની આવ્યા મુનિ પાસ;
વરવાળેગ વિધુવદની થઈ, હવે પૂરે સ્વામી તેની આરા.
રાધ્યું ધાન રાખી ન શકાયે, પુત્રી જોઈ મન થાય ઉદાસ,
વરવો વર મુનિ ખોળા કાઢો, તોડો મમ મનકેરો પાર.
સાચો બ્રહ્મ જગત છે મિથ્યા, એ સિદ્ધાંત મુનિ કરતા સિદ્ધ,
દશ્યમાન મિથ્યા કયમ માનું, આગમ વાણી જગન પ્રસિદ્ધ.
તત્ત્વતણા નિર્ણય પર આવ્યા, લાવ્યા પત્ની અષ્ટમો સિદ્ધ;
સુણી વાત મન બ્રમિત થયું છે, મળી મુનિવરને નવનિધ.
સ્વામી એ સરખો શોધીશું, તમો નિરાતે બેસો નાર;
પાર કહી મુનિપત્ની વળ્યા, પછે ઋષીશ્વર કરે વિચાર.
દુહિતા જેવો ભત્રી જેવો, ચાર વેદ પારંગત પાર;
ચાર વેદ ખટ આગમ શીખી, મળશે તેવો કયા ભરતાર ?
ચાર સિધ્ધ જગતીમા જેવા, મુનિવર કરતા ત્યા નૈયાર;
વિદ્યાવિનોદિનીએ બળ્યું કે, મળી પિતાને તે નિરધાર.
મુજ શ્લોકાર્થ કરે તે જો જો, એમ કહી લગ્નઘ બાળ;
મંદ દારૂ કરી મુનિવર બોધ્યા, લખી લાવ ન્યમ યાન ન વાર.

સ્વસ્થાનકે જઈ પુસ્તકે જોતી, તાલપત્ર લિખિત અર્નન;
વેદ વેદાંગ ઉપનિષદ જોતી, કાઢતી સત્વર તત્ત્વ મહંન.
સૂત્ર ભાષ્ય ભણી છે બાળા, પામી તે ત્યાં ઝટપટ અંન;
સિદ્ધાંત એક શોધીને કાઢ્યો, જાણે જે હોય અગાવંન.
શ્લોક સ્ત્રી લખી તાલપત્ર પર, ગાંધ પિતા પાસે શુભવાન;
છાત્ર પાસ તે પર્યુ પડાચું, માતાને જઈ મળી નાદાન.
સંમનિથી ત્યાં નિશ્ચે કીધું, શ્લોકાયે દૃઢ તનનું દાન;
નિવર વાંચે શ્લોક લખ્યો જે, શુભે મળિયા શિષ્ય મદાન.

વસંતતિલકા.

યે નેત્રે એક રુપથી મલી માત માલે
યે પાંચ એક થઈને નમ પાર ચાલે ।
યેથી ઘને નવ ઘને વદિયે મરાલો
છે દુઘ્ન નીર નિરસો મતિ હંસ મ્હાલો ॥

3. The riddle answered.

છંદ.

પ્રશ્ન—યે નેત્રે એક રુપથી મલી માત માલે
યે પાંચ એક થઈને નમ પાર ચાલે ।
યેથી ઘને નવ ઘને વદિયે મરાલો
છે દુઘ્ન નીર નિરસો મતિ હંસ માલો ॥

છંદ.

ઉત્તર—મળે નેત્રે એ જ્ઞાન ને કર્મ જ્યારે, થઈ એકરૂપે જુએ બ્રહ્મને;
કળે જ્ઞાન ને કર્મ એ પાપ જ્યારે, થઈ પક્ષી જડે ધુએ ધર્મને.
યજે નાજ એકે મગજો વડે છે, દધિ દુઘ્ન હંમે ન લેહ કર્મને;
જળે ઈંદિરાનો પતિ ઈંદિરાથી, કહે વેગજો ના લહે સર્મને.

1. The sage becomes a lover.

કડવું.

નિદે નારી નકામી, નર સુર સુરીઓ, સમ સુનીસ ખોટા;
વંડે પાછા વિવાદે, વગ વરી વનિના, એ વિના સર્વ ખોટા;

માયા દેવી વરાંગી, વિતતું તનુ.વધે, ના મળે ભૂમિ જોડા;
કાયા માયા કમાયા, ધરમધર તદ્દા, વાળતા એમ જોડા.

કડવું.

પરજ્યા સુધી કોઈક નિદે, નિદના કે તે પછી;
દરશન ચતામા સરવ વંદે, નિગમ આગમમા પચી.
ધરધણી એ તો જગધણી છે, ગૃહિણીપતિ ત્રૈલોક્યનો;
ગૃહનિવાસી સૌ આશ્રમેયકી, છે અધિક આ લોકનો.
છે એજ ખીલું છે નહિ કંઈ, સાર સિદ્ધાંતે કહ્યો;
ગૃહસાર નારજ નાર વિણ નહિ, નારથી આ જગ રહ્યો;
નિત જાપ એવો માપમાં ધરી, વેદ રાત્રી દી રટે;
એ વિધિ પ્રચલિત હામ હામે, માહાત્મ્ય એનું ના ધટે.
મુનિ શિષ્ય અજગો કેમ રહે, રતિનાય કપરો કુણુખયે;
રે કામ બાળ્યો શંકરે, પણ કામ માહી તે પચે;
હરી ને કમળભૂ હારિયા, ત્યાં કહોડ તે વળી શું કરે;
કરમ ભૂલી ધરમ ભૂલી, કામસેવા આચરે.
ગુરુ ક્યા રજા ગુરુ ક્યા ગયા, સૌ વાત ભૂલ્યો ચિત્તાથી;
ધન ધાન્ય આદિક મોહકારી, કામ વધતો વિતતી;
જીત્યો કહે કે કામને તે, કામનો નહિ કામનો;
જીત્યો કહે કે કામને તે, સ્વામ શો ન બદામનો.
જીત્યો કહે કે કામને તે, આમ માનું છું અમો;
તૃષ્ણા ન ઉપજી ત્યા લગી, દદ ખરેખર માનો તમો;
ધતિદાસ ને પુરાણ જોજો, પાન પાના ફેરવી;
કામે જીત્યું છે જગત બધું, પણ કોઈ શક્યું ન જોરવી.
જૂલ્યા ધણી, ફૂલ્યા ધણી, રવે કમ્પાડી, જુ કહે,
રામાતણો ઈકે જાપ મુખે, રાત હહોડો તે ઉચ્ચરે;
નથી દીસતી ગૌરી ગઈ ક્યા, એમ પણ વિપજે વદે;
વિદ્યાવિનોદિની વિનય સાથે, બેદતી આવી હદે.
મે માસ ને દિન ચાર એ વિધ, ગયા રંગ વિલાસમા;
સંભારી આખું શાણિયે ત્યાં, સદજ ગુરુધર હાસમાં;
તમે ના ગયા ને હું વિસ્યાં, કામકેલી રંગમા પડી;
હવા આન કરી વેહેલા પધાગે, વાર ના કરશે વડી.

વારે જહી વનિતા તજી જરી, ગુરુ પામે આવિયો,
 સાજાગ નમિયો નાથને તે, માથને મન ભાવિયો,
 ઝોળખ્યો નહિ ગુરુ દેવનાએ, મહાચર્ય ભગો તે થયો,
 કંઈ સમય વીત્યે જાણીયુ ગુરુ, હાથથી આ તો ગયો.
 આશીર્વચનથી રીશ સુધી, પાટ પગ બેસાડિયો,
 ઉપદેશ કરવા વાગિયા, હામે તો બ્રહ્મ ભગાડિયો,
 અતિ મેવના એની જગે કો, તેને જાણો નગપશુ,
 મર્મમા બીજુ બાજુ જહી, કામી પ્રીટે શુ અર્થ
 ઉપદેશ કરતા વેદ હાથે, કામી માને ના કથુ,
 વાસન ધનદ નરણાદિ હાથાં, જીત્યો જગ આડે વસુ,
 ત્યા તાપસનણુ પ્રાણુ માને, મૌન મુનિ બેસી ગહો,
 આસ્યો મમય તે સાધી ત્યા થકી, ઝટ જીવતી ભેગો થયો.
 સનમાન આવે સ્વામી તેરી, વરાગી ગઈ દેહમા,
 ગાનભાનુ શો પ્રગટિયો, પડી કર્મકાઠી દેહમા,
 વનિતા કહે છે આસ મુજને, વનવિનાસ કર્યાનણી,
 સ્વામી આતા પૂરિયે મુજ, દામી દુખી મનથી ઘણી
 દિન એક સાગે ટેક મારો, પૂજને હે નાથ જ,
 વિનનિ એ છે પ્રાણુપનિ મુજ, ફરે જાલી હાથ જ,
 પ્રભુ આખને છીકી અનેરી, જાદી દીમે જે કદી
 છે એક નહિ મિનમેય તેમા, પુગ્ય પ્રકૃતિ તો વદી
 છે સાચ કાયા અને જાયા, અનુપમ અલિધાનમા,
 તે વિષે જેકે બે જણા પણ, એક રૂપા તાનમા,
 અધગી ન આશા એજ મારે, કાઢવો દિન ગગમા,
 નથ વિદ્ય છે એ વિશે સ્વામી, જ્ઞાન સંધ્યા જાગમા
 પનિ એજ માગ્યુ આપિયે મમ, આતી અનિઅનુગમમા
 બે હસ્ત જેરી ઉભી સ્યામા, રીત મૂઝ્યુ પાગમા,
 શું કહોડ બુલ્યો કર્મ કરવા, માનું નહિ નું તે કદા,
 ઇક શીશ સાટે કર્મ જાણ્યા, ચરણ મેરીને મદા
 રે ભાગ રા ગુરુ ચરણ નિકટે, કામ હામ ધરી રહે
 પણ કાગ જેવો દાવ માધે, ગુરુ તેને શ કહે
 કાવકો થકને ઠીક કહે છે, એમ કરશુ આપણે,
 પ્રાપ્તિન કરી પવિત્ર થાશુ, એક દિનમા શ બને

આનંદી અખળા અતિ ઘણી તે, રાત નિરગમી નેહમાં;
 પ્રાતર થયે સ્ત્રી પુરુષ આક્રાંધા, કામ પ્રકટયો દેહમાં;
 ત્યાં વાયુ મંદગતિ કરે અતિ, દંદ યોસે મોરના;
 સારસ સમાં બે સંચરે છે, કામદેવતા જોરમાં.
 વિખુટા પડે નહિ વાતમાં તે, હારમા વિહારમાં;
 વિખુટાં પડે નહિ વાતમા તે, સારમાં અસારમાં;
 વિખુટાં પડે નહિ વાતમાં તે, પારમાં અપારમાં;
 વિખુટા પડે નહિ વાતમા તે, ભારમા નભારમાં.
 રે વિખુટાંજ પાડે કાળ બૂલવે, ધાર નિરાધારમાં;
 વિતનુ વાધ્યો સ્વર અક્ષાપે, ભામિની ભરથારમાં;
 શો મધુર મંદ સુગંધિ શીતળ, વાયુ વાહે વાટમાં;
 ખીલ્યા કમળ જોઈ રહી જીવતી, ખરેખરા ઉચાટમાં.
 ભરથારને કહે ભામિની, શુ અવિદ્યા આવી અડી;
 શું કમળદળ જીએ જઈ જઈ, કંઈ ફૂડી આ ઘડી;
 મમ કમળદળવત નયન નિરખી, કરો ઝૂંબન ભાવમાં;
 ખીલ્યા કમળશું વદન મારું, ન્યૂન નહિ કે હાવમાં.
 એવે કરિવર મસ્ત આવ્યો, પાણીમા ઝ્રોડો થયો;
 કંઈ પંચ તોડ્યા તે ચક્રી, ઉચાટ ઉર અળગો ગયો;
 અલિ પદ્મ આવી પાસ પડિયા, એક લીધુ હાથમા;
 ઝટ રવ સુણી ઉકાલિયું કે, ભ્રમર દીઠો સાથમા.
 સમરણ થયુ ગુરુવચન કેરું, વિપયથી ખટપટ મરે;
 ઘાણેદ્રિકેરો માત્ર ગ્રહે રસ, વિપયી એકે ન ઉગરે;
 તો અરે-કેહતા કામ જાગ્યો, ભણ્યો બૂલ્યો ભાતમા;
 કહે ભામિની ભરથાર મારા, વિચારો શું શાતમા.
 આલિંગી અખળા એમ ભાખી, શાનતુરી ધરડો હવો;
 અટકણુ થયો ખેતી ગયો ઝટ, કામતુરી તાતો થયો;
 અસવાર તે ઉપર થઈ મુનિ, ચાલિયા તજ અતુરાઈ રે;
 શિક્ષાતળે જઈ બેય બેઠા, કરે કેલિ નવાઈ રે.
 એવે સુગતા જીવતીએ, અક્ષાપિયો કાનુડો;
 હરિજીએ આવે ગોપી પેડે, વેણુ વાયે કાનુડો;
 મિટે મિટ મળી કાન ઉંચા, મળે સારા રાગને;
 ભય તળ્યો હરજો મરણ કેરો, મળે રૂડા રાગને.

એ વિધે મો પચાગ બેળા, યયા મુણના ગાન ત્યા,
સરગમ સામે ગાય ગોરી, માડયા સ્વગ્ના માન ત્યા,
જળવે છે ગ્રામ બહુ વિધિ, મૂર્છના ને માપમા,
રીઝે પતિ રતિ સાધવા જ્યમ, કળા પ્રકટે આપમા
છે શ્વાન મધ્યે મિલ પલુ, તે સિંહકેરી જન છે,
મોહિત છે મુનિ તેમ તેવો, લુવે હરણ વિખ્યાત છે,
રે એક ગ્વ મુણતા મોદ આ ગો, સો પચાસને વાધિયો,
ઝે શ્રવણ ઇંદ્રી ધિ ક તુજને, સમય સાધ્ય ન સાધિયો
એ રીતે જ્ઞાની યયા મુનિ, કામનીએ કગદા મારિયુ,
મોહાલ વાગ્યુ પચશગ્નુ, જ્ઞાન તેજો વિસારિયુ,
જૂલ્યા સપીશ્વર ભવન ભાગ્યુ, જ્ઞાન દીપ એનાઈ મયો,
રે આવ તુ સખ યાવ તું સહ આધ્ય તું એવો થયો
આનંદ વાધ્યે કામ સાધ્યે, માધુ સમગ્લુ ચુકિયો,
પશુ પેર મનસિજ મોડ માડ્યે, વિવેક જૈ દૂર મુકિયો,
સમિધ લેવા વન ગયા, વિદ્યારથી શુરુ ધર થકી,
જાખા થયા વિધિ જોઈ વમમો, મળ્યા મુળી મુળીને વકી
નાગો નગપતિ થકી આધો, અધિક કામે અધ છે,
જોનાર વજ્જ પામિયા પલુ, કામાધને ન પ્રતિનધ છે,
સહુ હારી હારી ગયા શુરુ ધર, વાન કરતા વાટમા,
વિદ્યાવિનોદિની તણા માએ, સુણા વાતો ઘાટમા
જિજ્ઞાસા આરી અતિસે, શાપ દે મુનિ ટોઈ તો,
ને જામ ગૌનમી પાસ સ્વામી, કંઈ જાઈ દું સોઈ તો,
મૈનાન સાગપણું મૂકે, મા કુમાતા થાય ના,
યુ કંઈ સ્વામી કદી ન માને, આ ઘડી તે જામ ના
નિશ્વાસ નાખી નારી એસે, યત્ન કરવા જોઈતી,
બાનું મનાવી બોલી બાળા, રોકે નાર વરહતી,
કંકાસ ધારો એમ ધારી, મુનિ માને પત્નીનું કનુ
ગૌનમી ઘેર ચતુર ચાલ્યા, દુખ સું તેનું ગયુ ?

6 The unborn child advises the father

કવિ-કર્મજો પથ મોટો સંભળા સ્વામા સઘન ડગિયા
અમુજબ અમ ન માતી, તેરે ગતી તાતી મદામતિ માતી,
ઉના મંઈ ન મુજે, તેથી આગમજો અમુજની

એવે ગર્ભમા રહેયો બાળક જોતો, પિતાજી કહો છો આ શું,
 ખોટી ખોટી વાતો વદિયા, તે શુ અમે સાખીશુ ?
 જ્યતણા આનંદની મધ્યે, વાણી સુણી નહિ કહોડ મુનિએ,
 કીધો કર્મપથ નિશ્ચે કહે તો, રામા વળી તમે સુણીએ
 એવે થાતો બીજે નાદ મનોહર, મદારંગલિર ને મોટા;
 ફવાઓ શુ ફેવે ફેકટ, નિજય એ પરપોતો.
 કર્મજકાડી તમે કહો છો શુ અદ્વૈત, તમે કરો કર્મચર્ચા ફૂડ ?
 યજ્ઞાત્માને સત્ય લાગીને, માનો બીજુ સહુ ભૂડુ
 કહોડ કહે જે જે તુ હારી, મારી વાતો મનાય છે શાસ્ત્રે;
 અદ્વૈત પદ્મગથ છે ડુગડા જેવું, વધુ નિગમ માત્રે.
 એમ હરખની મૂર્છાં માહે, પડિયો મદામનિ મોગે,
 શ્રવણે ઢાંધ ન સુણે તે ત્યા, આડળગ કરે ખોટો
 ત્રીજી વારે ત્યારે બાળક જોડ્યો, સુગર્ભમાથી બની કોધી,
 નિંદા કરી મૂકો પિતાજી, સાની વાત તમે નથી શોધી
 એવો શબ્દ સુણીને એ દિગે, જેતો ઢહોડ ઢહે આ શુ
 અગ્નિહોત્રથી રીઝી જોડ્યા, અગ્નિનુ ધન્ય પાસું
 હોમની શાળા જેઠ ત્યારે, નહિ કોઈ જણાયુ ત્યારે,
 આકાશની વાણી એ નિશ્ચે, યુભ જ્ય મારો ભણે ત્યારે
 સૌ કર્મો પ્રકરી આવીને, કેહતા ભયો ભયો છત્યો,
 આહાહા ! શું હુ મોટો, જે વાહલી કેની પ્રાપ્ત નીતિયો
 કોધેલી છે તદ્દપી તારણી, ત્યા મદ હમે મુખથી,
 સ્વામી શોધો કાશુ હમતા, ઉદર દુખે મુખથી
 ક્રોધ તમોને ચંદ્રો હાસ્ય કરેથી, વદી અવિનયથી બાવા,
 ગર્ભ કહે શો ક્રોધજ માહાત્મા, મોટા નથી નિહાળ્યા.
 ક્રોધ કરે નહિ તે જન મદાત્મા, વાદવિનાદે કે હારે,
 દાહ કરે પિતા સમ સ્નાથે, ઉદરે વડી રજો જસાદે
 ત્યારે મોટા માનુ તમને, પાગે લાગુ કર્મનણ્યાવાદી.
 નહિ તો હુ દેખાડુ મુનિવર, ઉદ્યાવક ગુરુ પ્રસાદી
 જેઠ જીનતી હસતી, કસતી, વજ્રો ધયો સર્થો બગેજ,
 ઉદ્યાવક ગુરુ નામે, વામે, વેદમો પડ્યા અડ્યા પંગેજ.
 સુજાતા કેહ ભરતા વરતો, જેને સુગર્ભને ધારીજ,
 ઉદરે વસતા વાતો, આ તો, આની કરે ધારી ન્યારીજ

આધે જાશે એ તો, એતો, ચિત્તે ચતુર ગુણાળાજી;
 પોજે જાતા અટકે, ખટકે, ખાતે ખરેખરે વાહવાજી.
 કર્મ કહો છો મોટું, ખોટું કેહ છે, જવાળા આમિ દીજેજી;
 ઉત્તર આપી સારો, વારો, વાહવા તનુજ જ્યમ રીજેજી.
 શાપનજી તો ભયથી, નયથી, નારી ન બોલી મનમા જે જી;
 છાની રેહતી છાયા, જ્યાં, અંગુલિ ધરે અધરમાં તે જી.
 જાશે ક્રોધ નિવાર્યો, ધાર્યો, ક્ષમા ગુણ કહોડ મુનિ મોટેજી;
 વમનશુ મન મારી, ધારી, ધ્યાને વઘા જઈ ખોટેજી.

છંદ.

કહોડ-વમે ગર્ભ માલી, ગુર ક્યાદિ ત્યાલી ?
 ગુર તો અમારો, તમારો ન ક્યાલી;
 વટે મત્ય ના છુ, તન્નતું ન નાતું;
 ખરેખાન મોટું, ન ખોટું ભજતું.

ગર્ભ-પિતા વિચાર દિજિયે, શરીર ગર્ભ આરાયે;
 અજાણ્ય અંગ જાણુ છવ, શિવ શાન આરા એ;
 વિશુદ્ધ તત્વ સત્ત્વ આતમા, તમો પ્રમાણુ જો;
 ન અંધકાર તેહને, અશુદ્ધ કે પ્રમાન જો.
 ગુર ન આપના પિતા, સુગાનવાન તેજણા;
 કુકર્મ મિદ્ધ માધ્ય છો, ગુર વિરે નહોં મણા;
 હું ગર્ભમા સુગાનવાન, બોધ શોધથી મલો;
 વહું ખડે ખચીત જોત, વ્યર્થ એક ના કલો.
 કુકર્મ પાશથી તમો, અસત્ય સત્ય માનતા;
 અસત્ય વિશ્વ છે તથાપિ, સત્ય સાઈ જાણના;
 ગિરા ન ગર્ભની ભજો, વિવેક ક્યાથી આણના,
 ન આપને વધુ કદુ, રખે અજાણુ જાણના.

કહોડ-મનિમદ જો જાણુ છું એમ ધારે,
 મનિમદ કેદ માનને ખણું ત્યારે;
 અનિ ૩૬, અનિ મધ્યે વિરાજો;
 મનિ મદ ગમી થના શો ન લાજો.

ગર્ભ—ના લાગિયે ન માગિયે, કુકર્મ કર્મો કદા,
 ઉદાવટે દિગ્મા જણારી, વાસ ત્યા વસું સૈના,
 તનુજ તાત માન પક્ષ, દક્ષવાન દાખજો,
 અસત્યને ન મત્ય તુડ, તાન તર્ત લાખજો.

તાવમસિ તાત કહો, જ્ઞાત્રી અભિજ્ઞ જો,
 જીવ શિવ માથ કહો, દાખતું ન લીન તે,
 મત્ય કરું આજ અમો, સિદ્ધ સાધી દાવ એ,
 કર્મ દુડ આપ લહો, સત્ય મત્ય રદાવ જો.

મનોજ્ઞતેતુપામીત, દાણે દાણે વિચારશો,
 ન તત્પટે, ન ત્વમ્પટે, ન અસિપટે નિવારશો,
 સુઅર્થ જોઈ શબ્દ સાધી, વ્યાપિને વિચારશો,
 ન વેદ વાક્યથી અભિજ્ઞ, જીવ શિવ ધાગજો.

કહેાડ—સુગતા જનેતા, તણા ગર્ભ માહી,
 વળી જો રહો તો, વટે સત્ય આહી,
 જનેતા તહારી, કહે મુક્તિ કર્મો,
 ન જાણે વટે છે, કહે સત્ય ધર્મો.

અમો એમ લાખુ, મુકમે સુમુક્તિ,
 વટે વેદ સ્તુતિ જણાવુ શું જુક્તિ,
 કહો દોષ તેમા ગિયા મુનિ મોટા,
 નહીં તો અમે ધારીશુ બેય મોટા.

ગર્ભ—પિતાજી આપ પક્ષ એક, માહિ હારિયા ખરા,
 વિવેક ધારી મારી વાત, સુજીજો થઈ પગ,
 સુ આગમે સુ નિગમે સુગણુ છો તમે લયા,
 નિવાઈ સશયોચકી, લહુ થયુ અમે મળ્યા.

કે ૫ મુક્તિ કેરી વાત જ્ઞાન ધ્યાનમા ધરો,
 ઉપાસના રૂપે ક્રિયાથી, મુક્તિને પરી કરો,
 સુસ્વર્ગ આદિ નશ્વરત, જો ઉપાસના દો,
 અનિત્ય મુક્તિ માનતા, પડે કહો શુ કેાડે?

દુષિન, કર્મ સાથ એમ, યોગ મુક્તિનો નથી;
 વિજ્ઞાન સાથ જોડીને, જણાવિએ. અમો વધી;
 દુઃખ તો અનિત્યને, આહુરણ ન લાગતો;
 સદા વમે સ્વરૂપમાં, અખંડ રંગ રાગ તો.

કહેા—કહેા કેદ અધ્યા શું આજ, શીખવે મુને ભણું;
 વિજ્ઞાનવાન જાણિયો, હતુ છતું થયું કળું;
 શું જ્ઞાન માનસી ક્રિયા, ન વેદ બેઢી કહે;
 ઉપાસના ક્રિયા નર્તી, શું નિગમો મિથ્યા વહે?

ગર્ભ—મુગર્ભ કેદ કેદ છું જ્ઞાન, મંત્રણો અધ્યા મને;
 વિજ્ઞાન એક જનની, ક્રિયા પિતા ન કે ગણે;
 નથાપિ તે ઉપાસનાથી, અંતરે ધણે વમે;
 ઉપાસના પુરવને, અધીન છે નવે રમે.

ન સાધવા અસાધવા, ન આધવા સપાધવા;
 ન સાધવા સસાધવા, ન વાધવા સવાધવા;
 કરી શકાય વાકી રીતથી, ક્રિયા સમસ્ત તો;
 ઉપાસના અધીન તેથી, શક્ય સત્ય વસ્ત તો.

વિજ્ઞાન આત્મઆધીને, વમીય રહેતું સર્વદા;
 અભિન્ન બિન્નમાં અશક્ય, નિગમે કહ્યું સદા;
 વિજ્ઞાન રૂપ હું કહું, પિતાજી સુણિયે સદા;
 દુર્મશગો ગયા છતા, પિતાજી જ્ઞાની તથ ભટ્ટ.

સમે મગો કરી હું સિદ્ધ, સત્ય મત્ય દાખનું;
 અલંગ રંગ સંગ એક, બ્રહ્મ શુદ્ધ ભાખનું;
 દુર્કર્મકર્મને ન આપ, રે પિતાશ્રી. ઇતરો;
 સુધા સમી જાણાવું ભુક્તિ, વિવિધમા ન વખગો.

યથાર્થ આનમ્તે હટે, સ્વરૂપ એજ જ્ઞાનનું;
 ઉપાસના નદિ તરી, પ્રમાણ જુદિમાનનું;
 અથર્વવેદમા વહું, ઉપાસનાનું રૂપ આ;
 જની સકેજ ભાવના, કુરંગ રૂપ જૂથ આ.

દિમાઝિમા આણુગણી, ભાવના બલી અને
 પિપાપિકા ત્રિમે ગનેની, ભાવના ઘણા ગણે,
 પિતાશ્ર ગેમ અર્થ ધાન, નકિત ગેમ કર્મથી,
 પગ જગે પિતા ગ્યા, અધર્મ કર્મ ગર્મથી

કેના નમે દિમાનિમા, ત્રિમે ધણા કુકર્મ જે,
 સુમંત્રે કુધાન ગોશ્ર, ગતજો ન ધર્મ જે
 ન જાન અધ્યનેથી ગાપ, આપ દેદ નાપમા
 દરે પગ થયો નાં, વલોજ નાન ગાપમા

કહોડ—અધિક ધિક્ક ધિક્ક પુન, શાપ દેડ આ સમે,
 વિમ્મ થા તુ પચ વર્ષ, દર્શ પાગુ તો અમે;
 અપાપ દેદ માદગે, નથાપિ પાપ તુ ભાજે,
 વડુ હુ અજ્ઞ અંગ આજ, વડ તાદગ અને

6 A philosophic disputation

છઠ

જનક—આટલક કહેા નમે પછુ અમે, પ્રત્યક પ્રત્નો કડા જે
 હ મંચ્યા ત્રીશ ત્રીશ બાર મહિને, જાઓ ન કામ ઉડા જે
 તે મંદમગ મૌર કેદ જન સડુ, આદ્રે કજો બેદ છે રે;
 પૂર્વિમા દશ બે અમામ પણ છે, બારે કદી વેદ છે જે
 કેદ મંદમગ માવનેજ નણુમે, સારે કિનનો થાય હજ,
 એવા એ નામ નર્મ વકી ગણુના, કાળાદિએ જાય છેજ,
 જાળો તો રૂપ એકેનુ નુખ દરો, બૂદેન બે આપ જોજ,
 બંદીથી વદજો ખગ દ- અમે, કોદ આપ અમાપ કોજ

અષ્ટવક્ર—પણિમા કિન બાર બે વળી ગણે, તેરી અમાવાસિયા ર,
 એ ચાત્રીગ ત્રિમે ગણે ઋતુ બે નાભીરૂપે હ ઇન્દ્રિ ૨,
 બારે માસ રો ગણો મતિવગ, ભાગો ભવા આ સમે ૨
 આન ૭ નણુમાજ સાંઠ કિનના, રોજો બમે ના શમે રે
 એનુ જે ગિગુમાર ચક્ર નૃપ છે, ગ્લો નમોને સદા રે,
 એવો આગિરનાદ વહી નફો, ગગ્ગ પૂછે થુ તદા રે,
 પૂજો તે સંકુ આજ્ઞ ભાચુ ભવશે, હારો તમે સર્વદા રે,
 શે ના બી બતાનતા મતિવરા, જીતે ન તે તો કદા રે

જનક—ધોરી પેઠે ગતિ કરે સુરરથે, રથેન મમુ શુ પડે છે ?
એવા ગર્ભ ધરે મુનિ કવણુ કોહ, તો બંદી આજે જડે છે !
તે ગર્ભો પ્રભવે વડો કયા ગીતે, બોલ્યે અર્થ નવ રોક્યે એ રે
જો મુન્યાવ જગતરા તો જળ વિષે, નાખે ન, બંદી ડરે રે

અમરવક—છે બંને વીજળી તથા ગરજના કેરા સુગર્ભો ભના રે,
વાયુ સાગથિ ડપ મેન ધરતો, વપા પ્રસૂતે ડબ્યા રે,
કે છે દુષ્ણ તથા કુમત્યુ નૃપતિ, વાયુરૂપી માગ્યો રે
ધારે છે મન તેહ ગર્ભ વમમા, જાતે ચક્રને ગથી રે
જેઓ થાય પ્રસૂતને મન રૂપે, જાણો વિદેહી તમે રે
તેઓ પ્રાપ્ત ન થાવ ગાય તમને, કે ગુનુ ઘેરે ક્યમે રે,
એવા રૂપ ભણ્યા અમે દ્વય ભવા, બાકી ન ગાખી જરી રે,
પૃથો પ્રસ્ન વળી ગમે મન વિષે, રાકા કરીને પરિ રે

જનક—કોહ નિદ્રા વિચ કોણુ નેન ન મીચે ? જન્મે ન હાને ને ?
કોને છે ન હદે ભણો મતિવરા, જાણુ મનીષે મદો રે,
વેગે ડા વધતું વડો મુનિ મહા, ના અન્ય તેવુ વધે રે,
પ્રસ્નો ચારતણાજ ઉત્તર ઘણા, આખે ન કાર્યો સધે રે

અમરવક—મત્યો ઉવ વિષે ન નેન મિચના, પક્ષી ઇડા જન્મતા રે,
હાથે ના ગિયર તે રહે નૃપમણિ, ભાણો તમે જન્મતા રે,
પ્રહાણને ન હદે વિદેહી નૃપતિ, વેગે નદી જો વધે રે
એ છે ઉત્તર પ્રસ્નના વળી વડો, વાળી તમારી ધરે છે

જનક—ભાખ્યો બૂપ નહીં તમે નગમણી, દેવેશ કે દેવ છોજ,
મોગ ઝહ તમે અમે મન ગણુ, માચ્યા ગુર મેવ છોજ,
વાળીમા નવ ભારતી હરવના, ધારે તમોને કદાજ,
આ બંદી મતિમાન મહાન બની રેહ, જીતો જઈ સર્વદાજ

અમરવક—એજ બંદીએ દરોજો જળવિષે, નાખ્યા ન રાખ્યા જરાએ
તે દ્વડી ચર્ષ કોઈને મૂદમતિ, રાખ્યા ન દાખ્યા ધરાએ,
તે કદીપણુ કાગરે કરી કર્ણ, દાખ્યા ન પાખ્યા પગએ
ને મંદી કઠી માન્ય શુદ્ધિ અધુના, પાખ્યા ન ચાખ્યા ઝરાએ
હુ તું ગર્વ ભર્યો પરાજય કર્યો, કેહ વારિ નાખુ અધ્યા રે,
ના બોલીશ કથ ત્રિપદપદ ના મમા કો મન્યા રે,
સકાએ મરિના જની પ્રનયમા, વન્હિ વધ્યાથી ભલી રે
તેવો શુક જને મને તને ધને, આજે અમેને મળી ર.

સુતેવો દરિ શો વિશે મુખ ભર્યો, શુદ્ધ દયાળ્યા કરે રે;
તેવો ચક્ષુશ્રવા પગે હણી દવે, આ દેહ શેણે ધરે રે;
માર્યો આપ અલ્યા શિંગે પગ ધર્મ, નાખ્યો જણે તેં ખરે રે;
નિશ્ચે આજ ડસું ખમું નહિ જરી, તારાથી વધી ડરે રે.
બંદી સાંભળ વેણ દેણ દુખનું, ગિરિ દણ્યો દાયથી રે.
જો કે છે તુ અવિષ્ટ ઇષ્ટ નૃપનો, તોયે ન રેદ સાચથી રે;
ભાગે કૃત્ય કુંડું કયું કર નખો, શો પર્વને છેદ છે રે,
જાણો કૃત્ય તમારું એવું અનર્જું, મારું દવે ગેદ છે રે.
આ મૈત્રાક વિદેદી, બુધ નગ મૌ, કે સાચી તેવા લણે રે;
વત્સોની અવિવર્દમા ગણનરી, કોદ કોણ કાલો ગણે રે;
હે સુધિષ્ટિ ! એમ ક્રોધી થઇને, ગળ લણી જોઈને રે;
આષ્ટવક્ર ભણે ગણે નહિ જરી, બંદીના પી મોઢને રે.
છે મોટો સુગમા પુરંદર જશો, ગંગા નદીમા જગી રે;
તેવા શ્રેષ્ઠ તમો સદા નૃપ વિશે, રોદ એકકરે વગી રે,
આત્મા છો હીણ બંદીને મુજથકી, વાદે વદે આજથી રે,
દારૂં હું જળમા રૂપું, શત્રુ જદા, બંદી પ્રભું રાજથી રે.
જોલ્યો બંદીની સાચ વધી વળી ત્યા, શેણે રહે શાત તું રે;
તું જોયે વદનેથી ઉત્તર જઈ, આજે વિના થાત હું રે,
હું જોહું વદ તુય ઉત્તર અલ્યા, મૌને ન કાર્ય સરે રે;
આ વન્દિ ઋગનો ગ્રહે અમુ નકી, છૂટે ન શે તું ડરે રે ?

બંદી-આ બંદી ડરતો ન કોઇ દિજથી, આનો સમુ ના ભમે શ,
પૃષ્ઠ હું કર તુંજ ઉત્તર અલ્યા, જો જ્ઞાન હૈયે વસેશ,
કપે છે આનિ એતકેતુ સુણતા, વધી વદે જોલી દેશ,

અષ્ટવક્ર-આ વન્દિ વિચ તું ગયો હીણમતિ, વાકો સીધો ડાલી લેશ.

બંદી-બંદી કેલ મતિમાન ઉત્તર કરો, આ પ્રશ્ન મારાતણાજ;
તો હું જાણુ જો ખસા દિજમણી, જોલ્યા વિશે ના મણાજ,
બીજને પરકાશ અગ્નિ ભગ દે, ઉગરતી પોતે બને છે,
તેવો શુદ્ધિ પ્રકાશ ઇન્દ્રિય કરે, જાતે પ્રકાશી ગણે છે
તે શુદ્ધિ વળી જેમ ધર્મ દણુતો, જનુ સહ આપનાજ;
તેના તત્વ હણે મતિ નવ ગણે, બીજે વદા માપનાજ,
પાળે છે યમ જેમ પિતૃ નિમથી, શુદ્ધિ તશી પાળતીજ,
પોષીને વિષયો થકી ગરીરને, નિત્યેજ મંભાળતીજ.

જે એવું વિપત્તિ શરીર મુખી છે, તે તો અતિના વનીઝ,
 ઇત્રીને નિયમે ઘણે મતિ મદા, છે શુદ્ધિની શી ગતિઝ;
 માટે જામન સ્વપ્નમા મતિ ગ્રહી, તત્વોત્તમે તો વર્ણીઝ;
 સ્વપ્નમા અતિ રૂપથી લાલું અમે, તત્વો અંગે કરીશ
અષ્ટાવક-અષ્ટાવક કહે પુરુષ તથા, છે અમિ મિત્રો ભક્ષા રે,
 સાથે નારદ મુનિ પર્વત મુનિ, કેવા રૂપે ના કળ્યા રે;
 અશ્વિનિતનુ જેમ જે મળી કરે, તેવા કહું જે જણા રે;
 ચિદાભાસ મહિત શુદ્ધિ હવ જે, માથે રે છે ધણા રે;
 એ શુદ્ધિથી હવ અંતઃમણિ, આત્મા પ્રજ્ઞા મિત્ર છે રે;
 આત્મા નેદ સ્વપ્નના બંદીજન છે, દાવા શુ વિચિત્ર છે રે,
 શુદ્ધિ તો પગતર છે પશુ વદુ, તેની ગતિ મદા ગતિ રે;
 જે ચક્રે રથ કામિની નગ વિના, ચાલે નહીં રે ગતિ રે
 અત્માના નિયમો થકી ઇમ બને, સંભાર મિદ્ધિ સદા રે,
 તેને તત્વ ગણો કરી ગીતિ થકી, જુદું ન જલ્પો કદા રે;
 શુદ્ધિ કેવળ તત્વ કેદ નવ નમે, માટે મને તો જગ રે,
 જોશો અન્ય દેવે હું ઉત્તર કંઠે, દેદ થકી ચાશો પગ રે
બંદી-બંદી કેદ હવ દેવ પિતૃ મનુષ્યે, જન્મે મુકર્મોવતીઝ,
 પાપે વ્રક્ષ પશુ પતંગ રૂપ લે, નહીં પડે મ્હામતિઝ;
 માટે વેદવ્રતી કહે કરમનું, મોટાપાણુ મર્વથીઝ;
 મેન્યામી વિષુ આશ્રમો ત્રણ ભણુ, કર્મે ગતિ ગર્વથીઝ
 ક્ષત્ર ક્ષત્રિય વેશ્ય વર્ણુ ત્રણુ એ, ત્રિ કર્મે સાધે મળીઝ;
 એવા ત્રિ સવનોરૂપી કરમથી, અંગે બને મ્હાબળીઝ;
 જાયે હવ સુસ્વર્ગ નહીં વિચ રેદ, પૃથ્વી પડે કર્મથીઝ;
 તેથી તત્વ મદાન કર્મ ગણિયે, માનો તમે કર્મથીઝ.
 ચાલે જામન સ્વપ્ન સુપુપતિની, કર્મોથકી પ્રાપતિઝ;
 આગીકાર કરો તમે હવ મતિ, છે તેની કર્મે ગતિઝ;
 માનો આપ તદા અમો પણ કહું, કર્મો કડા મર્વથીઝ,
 તે ગગા યમુનાથકી અધિક છે, બીજાને મદાપર્વથીઝ.
અષ્ટાવક-અષ્ટાવક કહે જુઓ અમન છે, જોશ્યુ તમાર નકી રે,
 અત્માજ્ઞાન મને ગણે મતિ મદા, મેન્યામથી રેદ ટકી રે,
 છે રૂઢિચક્ર દસ નિષ્ક્રિય મે, જોશો વળી બેઠા આ રે,
 નામોન્માર મુનિ કરે મદદકો, ભાષે ન શ વેદ આ રે

સંન્યાસાશ્રમ વર્ણુ ચાર ધરતી, જ્ઞાની મહે સાર્દદ રે;
 શુભાની ત્રણ જામતાદિ સ્થિતિમાં, વાસો વમે છે સદા રે.
 નામે તૈજસ વિશ્વ પ્રાપ્ત મુનિ કહે, તેથી કરું ભિન્ન શું રે;
 અંતર્ધર્મી વિરાટ સૂત્ર વદવું, તુષ્ટા ત્રયી છીન શું રે ?
 સાક્ષાત્કાર કરાવતી ત્રણ નદી, સ્થિતિ ધરો ચારથી રે;
 એને જે બલસાવતા મુનિ મદા, ભાખું અમે ચારથી રે;
 માત્રા અર્ધ અકાર ને અવચયે, જ્ઞાની મહે મુક્તી રે;
 છે ઉકાર મકાર ને પ્રણવથી, બીજી વળી જુક્તી રે.
 પરંપતી પછી મધ્યમા વર પરા, હેલ્લી ગણો વૈખરી રે;
 વાણીના વર બેદ બંદીજન કહે, ચચ્યારમા વિસ્તરી રે;
 કેહવાયે નવ કર્મ તત્ત્વ જરિયે, ભાખો વિચારી કરી રે;
 તત્ત્વજ્ઞાન ભણો મળો મુજ મતે, તો દુઃખ જાઓ તરી રે.

બંદી—બંદી કહે તવ ગાર્હપત્ય અગની, બીજા વળી ચાર જે છે;
 દક્ષિણાગ્નિ અને સુસભ્ય અગની, ભાખો ન નિર્ધાર એ છે;
 છે ગોથો વર આવસથ્ય અગની, શાસ્ત્રો વિરે સાખ છે રે;
 હાવા પંચમ નામ આહવનીયે, તાર્પા તર્પા લાખ છે રે.
 વહ્યો આહજ પાદ પંચ મળી રહે, હંદો ભણો પંક્તિ તેજ;
 વાણી વેદનણી ન મંશય જરી, ભાખ્યા અમે ભક્તિએજ;
 અગ્નિહોત્ર પરુ અને વળી બીજાં, સોમાદિ નામે કહુંજ;
 ચાતુર્માસ્ય સુદર્શ પૂર્ણ મહિના, શ્રોતે સુખી હું રહુંજ.
 જ્ઞાનેન્દ્રિય ભણેજ પાચ મુનિઓ, કહે વિપયો પાચ છેજ;
 મહાબૂતોયકી દેહમા વસી રહી, શી શી વદું આચ છેજ;
 જ્ઞાન જ્ઞાતિ વિકલ્પ ઉધ અતુરે, પાચે સ્મૃતિ છે ખરીજ;
 શિખાઓ અભિધાન છે નિગમમા, રાંશે ન રાખો જરીજ.
 શાસ્ત્રોમા વળી જ્ઞાન હૃદય કહી, પાચે પુરી પાખીનેજ;
 એ વિષે સમુદાયને ઋત કહો, શુદ્ધિ ભણી ભાખીનેજ;
 નિદ્રામાહી સમાધિ અંતરગણી, ભાવે ભળી રહે કહુંજ;
 તેથી તુરીય તત્ત્વ હું નવ ગણુ, પંચેન્દ્રિ તત્ત્વે લાહુંજ.
 અષ્ટવક્ર ભણે છથી સહુ બને, પાચે ન ચાચે જરી રે;
 અગ્નિહોત્ર મહે તદા સુરભિ ઘો, સંખ્યા છ પૂરી કરી રે;
 વેદે એમ કરું ન સંશય જરા, રાખીશ તું તો કદા રે;
 બે સંવત્સર કાળચક્ર ગણીને, સંખ્યા ઋતુની સદા રે.

શ્રે તે પશુ જાણુજે નહી છતી, નક્ષત્ર દાવાં કહું રે;
 સંખ્યા કૃતિકાતણી પદ સહી, સાઘસક યત્રો સહુ રે;
 આં વદિયાં છે જાણુ જરૂરે, યાનેંદ્રિ પાંચે ગણે રે;
 જાણે મન ક્યાંહી બંદીજન કેહ, તત્ત્વો તપાસ્યાં બણે રે.
 નેંદ્રિય ન પાંચ તત્ત્વ અનતાં, તારે મને તો જરા રે;
 પે છે પદ તેહુ તોં મન મજ્યે, ખોટા ન થાશે ખરા રે;
 તર્ભાવ બણે સમાધિ ઉદ્યમાં, તે ખોટું છે સર્વદા રે;
 ગ્રામાં નવ સુખને અનુભવે, કે દુઃખને કહો કદા રે.
 જે મેય અપાર શન્ય શિખરે, યોગી સમાધિ ધરે રે;
 આત્મા વિષ્ણુત રૂપથી ઝગપીને, આ હું મુખે ઉચ્ચરે રે;
 પે દર્શન બ્રહ્મનું મન ગમ્યું, સાચી સમાધિયત્રી રે;
 તર્ભાવ સમાધિનો નવ તદા, ખોટું ન રહેશે દટી રે.
 કે છે અભિમાની પુરીયતણો, નહી સમાધિ વિષે રે;
 મિત્રિ રિયતિ માંહી ઇન્દ્રિય તથા, બીજું કશું ના દિસે રે;
 તે તો છે મન જાણુ તું કય બને, એ બે અમારે મને રે;
 માટે જ્ઞાન અભાવનો નહી જૂઠો, ચૈતન્ય કર્તા છતે રે.

બંદી—બંદી કહે મન પાંચ ઇન્દ્રિય મજ્યે, છુદ્ધિ ગણો સાતમીજ;
 એ સાતેયત્રી જેહ તો નિપજતું, કહેતાં રહેશે ગમીજ;
 સાતેથી વિષયો સુસમ્પન્ન ગણતા, યોગી મુની ખ્યાનીઓજ;
 નામે ગ્રામ્ય વિષે બણે સદ્ગુણો, મોટા મદામાનીઓજ.
 એ સાતે યત્રી શું વળા નિપજતું, તે આજ કહેવું પડેજ;
 સાધે બે પરલોક સાત વિષયો, તો વન્ય નામે અડેજ;
 થાય છે વિષયોજ ચૌદ ગણતાં, એ રીતથી તો સદાજ;
 આસક્તિ વિષયો વિષે પુરુષની, ગ્રામી પશુ તે તદાજ.
 આસક્તિ વર વન્યમાં પુરુષની, તે વન્ય કેરો પડુજ;
 એ સાને મળા જીવને વિષયમાં, રોકે ન કેદવું કશુંજ;
 એ આસક્તિથી જીવ આનન્દરૂપને, બૂલે સદા સર્વદાજ;
 માટે ઇન્દ્રિય સાત તત્ત્વ પુનિ કહો, જૂઠું ન જલ્દે કદાજ.
 સાક્ષી ઇન્દ્રિયનો તમે બિન્ન કહી, આત્મા રૂપે ગાઓ છોજ;
 ખોટું છે મુનિ તેદ તો કહું અમે, બૂલી તમે જાઓ છોજ;
 માને તારવટે વીજા રવ કરે, સુખી રહે સર્વથીજ;
 આત્મા તેમ અનુભવે સુખ મદ, ઇન્દ્રિય સાને વતીજ.

રે તેથી નવ લિજ્ઞ ઇન્દ્રિય થકી, આત્મા અમે માનતાછ; તેનાં કારણ છે ધણા મુનિ મહા, સુણી ન લાગી જતાછ; ઇન્દ્રિયો નવ જો કરે મુનિવરા, વ્યાપાર મોટો ધણોછ; તો કર્તાપણું કેમ ચેતનપણું, આવી વસે તે ભણોછ.

અષ્ટવક્ર—અષ્ટાવક્ર ભણે તદા રાણુતણા, મૂત્રે જને ગુણિયા રે; મેખ્યા આઠતણી ગણો મુનિવરા, માપો ન શું સુણિયા, રે; ધારે છે અતિશે પદારથ જશા, સાતે તત્ત્વાં ધારજો રે; મેજો તે વિચ ઝોક બંદીજન જો, નામે અહંકાર જો રે. તો તે આઠ જને અનંત વિષયો, ધારે લક્ષી રીતથી રે; આડે ઇન્દ્રિય રૂપ પાદયકી એ, ક્યાં ક્યાં લમે પ્રીતથી રે; દેશો સૌ વિષયો રૂપી લહી કરી, આત્મા કરે છે કર્શુ રે; મારે દૈત રૂપી હરિ શરણ થી, નિશ્ચે મને એ વશું રે. આત્મા આડે કુવાસના થકી સદા, બંધાર્થ રેદ છે ખરો રે; આત્મા ઇન્દ્રિય બાંધતી ઇમ ભણે, રાસત્રે પુરાણે ચઢે રે; આડે ઇન્દ્રિય અષ્ટકોણુ ધધને, અરાન ગ્તંત્રે ચડે રે; બંધાએ પુરુષો પશુ થઇ સદા, કે ખાડ મોટો પડે રે. આત્મા તેથી ન લિજ્ઞ કોઈ કળતું, તોયે લાણું ભેદ આ રે; સુપ્રભિ સ્થિતિનોજ સાક્ષી શિવ છે, છોટો નહોં છેદ આ રે; જૂદો ઇન્દ્રિયથી તથા ઇવથકી, આત્મા તમે તો ગણો રે; જો છે જ્ઞાન ધણી સુચેતનમણિ, ઇન્દ્રિ અપેક્ષા વનો રે.

બંદી—બોલ્યો બંદી પિતા પિતામહ તથા, નામે પ્રપિતા સદાછ; પૂજો રોજ ઉશંતતવા ભણી તમે, મંત્રે થધને સુદાછ; અંકેકા પિતૃને તમે યજ્ઞનમા, બોલાવતા મંત્રથીછ; સામીધેયની નામ અગ્નિ કરવા, જાયો ત્રણે તંત્રથીછ. તે મંત્રો નવ ચાચ આવૃત્તિ કર્યે, બીજું બતાવું તનેછ; નામે જો બૃહતી સુહંદ ભણુતા, વણું નવે તે બનેછ; તેવી તો પ્રકૃતિ સદા ગુણુયકી, પૂરે પૂરી છે ભરીછ; સાત્વિકે વર રાજસે વળી વસે, જો તામસે તો હરીછ. તે ત્ર્યનાથિક કે સમાન પણુથી, સૃષ્ટિ રચે છે સદાછ; એ ગુણો ત્રણના સુભેદ નવ જો, સુધ્યા તમે સર્વદાછ; અંકો જો ક્રમથી ઉગ્યા નવ મળી, સંખ્યા ન સેહેસે મળેછ; આપે અંકે અનેક રૂપ ગણુતા, તેવી ન માયા કળેછ.

માટે કારણ જગતનું પ્રકૃતિ છે, જે નિત્ય રૂપે મહાશય;
તેથી દૈત ઠરે ખરૂં મુખ કહો, જોહું ન ચાલે ત્યાંહાંશય;
શે અદ્વૈત રૂપી મહા શરભથી, જે સિદ્ધ મોટા મરેશય;
નાના બાળક પંચુમાં સમજશી, ત્યાં ત્યા મુખે ઉચ્ચરેશ.

અષ્ટવક્ર—અષ્ટાવક્ર કહે સ્ત્રીઓ ગરબને, માસો દશે ધારતી રે;
ધારે તેમ દશેય ઈન્દ્રિય મળી, ભાણું ભલા ભારથી રે;
શ્વાત્મા કરતી અસંગ દશ તે, ધારી અહંકારને રે;
સ્વાધીને કરી તે પછે વિપયના, મુખે ગ્રહે મારને રે;
શ્વાત્મા પણ તોય એકજ રૂપે, વિભૂતિ બેઠે થકી રે;
કો માયા બળથી હજાર સ્વરૂપે, દશે ભણું હું વકી રે;
દશે વિશ્વરૂપે કહ્યું નિગમમાં, તારા સમા બૂલતા રે;
બળી બ્રહ્મ ન ઉપદેશ કરતા, તે નર્કમાં બૂલતા રે.
છે સંખ્યા અતિશે ન કાઈ સમજે, જાણે ન કેહ કોઈને રે;
વિદ્વાનો વર જાણતા કથી રીતે, દાણુંતશી મોઢને રે;
રૂપાની બ્રમણા છીપે વશી રહી, દેવેશ કે દેવને રે;
છીપજ્ઞાન ન ચાય જે જનમમાં, સેવે ગમી સેવને રે.
છીપજ્ઞાન થયે બૂલે બ્રમ નકી, અજ્ઞાની શું શું લહે રે;
માયાએ કરીને અનિર્વચનિયે, જે રૂપ દેખી રહે રે;
બ્રાજે બ્રહ્મ જ્યા તદા નવ જ્યા, સંશે રહે ચિત્તમાં રે;
મિથ્યા દૈત કહે ગુરુ વર મળ્યો, બ્રાંતિ ન રહે વિત્તમાં રે.
સાક્ષાત્કાર થયે ન બંદીજન તે, તારા સમું જોડતો રે;
ભાખે દૈત તૃપ્યા અસંગ શિવ કેહ, અદ્વૈતમાં ડાલતો રે;
જાણે છે નૃપ આ અમો થકી સદ્, આનંદ પામે મને રે;
જાણે હાર થશે કુબંદીજનની, તોયે ન વારે તને રે.

કવિ—એવે નૃપાણો સમે સમજીને, અંધર્વ આગ્યા કને ત્યાં;
વાણંત્રા નરધા મૃદંગ કરમા, ડાડાડિડે તે ભણે ત્યાં;
વાળે કૂંપરી પુંજલીપદથકી, રાજે રૂપાળી બની છે;
ગાળે વાદ ગમ્યા નહીં, વરનરો લાળે મહા જે ધણી જે.
વિદ્વાનિ લલ્લ હ્યો તમે દય જણા, ભાખ્યો મહાબૂપનિ રે;
અષ્ટાવક્ર વટે ન ચાક અમને, રૂંધાધ નંદીમતિ રે;
વારૂં નૃત્ય ભણે કરે નાદિ કશી, પીડા અપીડા મને રે;
વારૂં હું સિવરૂપ જગત સદ્ગુને, કીડા અકીડા તને રે.

સાલણી ગાયક તે, સુખદાયક તે, દિવ્વ લાયક તે, ગાય પહે,
દોરી કે ખેંચે, સાકા વેંદચે, લચીને લેંદચે, ગાન ગહે,
તાળી મે પાડે, ઘ્વગ કે કાદડે, આવે આડે, નવ કોઈ,
પદ પૂરે છોડ્યુ, બધન તોડ્યુ, જાતે જોડ્યુ, મળી ઘોઈ

પદ

અગીદા ! અરીદા ! અરીદા ! ત ત થં ! ત ત થં !
થે, થે ! ૩ તન તન તનક તથ થે થૈયા તનક
રે તનક તનક તા થૈયા, હા હા, તા તા તા તા થૈયા,
છે છતના છોડે ટૈયા, આખગ રેહરો આ ડૈયા તનક
હીં થનક થનક કર અહિયા, પણ ડેફને જેમે મૈયા,
છે ધગ ધગતી આ ધૈયા, તુ નાણુ જુવાની ગૈયા તનક
નગમે દરખે સુત મૈયા, ઉછળે હિંચા અતિ હૈયા,
રે ભાગી નાગ બંદ્યા, ૩ ભુડી રૂડી બનૈયા તનક
શા છેનડી જોય છલેયા, શા ઝમકાર વિચ ઝનૈયા,
ગધવૌના જે હૈયા, તે જાશે ગાશે તૈયા તનક
સારિગમપધનિસા સૈયા, સાનિધપમગનિસા કૈયા,
સાસારિગમપધનિ સૈયા, ઇમ જુવાનિ એહ ગૈયા તનક
પ્રેમાનદ પ્રભુ એ લીનામા, ફૂગી ગયા સૌ હૈયા,
કે પ્રેમે પૂરાયા હૈયા, લીલા પીળા નવ લૈયા ! તનક

સસાર રૂપી તત્તુ પ્રમાણુ, સ્ત્રી વલ્લન કાઠલો છે અજાણુ
સાળવી કોનડી પ્રાય જેમ, સંસાર મધ્ય ગૂંચાય તેમ મંસાર
ક્ષેત્રમને સુપ્રકૃતિ અધાર, બાધે તરો તનેજ પરિવાર
ક્ષેત્રભૂત થઈ પુરુષ જાય ક્ષેત્રજ રૂપ લાઇ માર ખાય સસાર.
જાની તદાપિ મધાય સોય, માની કદાપિ માને ન કોય,
કૃત્યા કરાળી પ્રકૃતિ તુ ધાર, માયા ગ્રહી કમાયાજ માર સંસાર
માગી વિષે ઘડાઓ સમાય, સંતાઈ રજે શુભમા લપાય
ઇદ્રિયો તળી મૂરનિ સમાન, મૂર્ખ માનતા માયા મહાન મંસાર
આદેહ્યકીજૂ લીખ થાય ત્યાગે તથાપિ મન ના મુઝાય

જે પ્રેમચક્રી નારી તુ થાય, શે છોકરડે હિતી ન લાય સંસાર
ધમ ગાઈ નારી, ખેરી સારી, જોતા ધારી, મનમારી,
સમજ્યા સુવિચારી, નવ અવિચારી, કેહ આચારી, ઉચારી
બદીજન તારી, વાણી ભારી, વિચ આવારી, લે શારી,
વકી માહ પારી, બાખ્ય સમારી સાખ્ય વધારી, જો ધારી

અષ્ટાવક-વધી કેદ બંદી, બોલો દંદી, ચક્રને દંદી, આજ તમે;
ઉત્તર તો દીગ્ધે, જ્યમ મન રીઝે, વહિ સીઝે, તાપ શમે
બંદી ન અજાણા, તમને જાણા, ભાષો શાળા, જે પહું
આજળમા જાણો, તવદીન યાણો, જળમંદિગોધા શો, સામોહું.

છંદ.

બંદી--બંદી કેદ અગિયાર વિપય સંદા, સુખી કે શ્રવને;
જાનેન્દ્રિ વર પાંચ, પાંચ વળા જે, કર્મેન્દ્રિયા શિવને;
શ્રુત્વાવે મન એકને દશ મળી, ધારે પછે તે કરું;
આધે ગૂંચવી બંધને મન ગણે, આ શ્રવણી પશુ
ઇન્દ્રિયજન્ય વિષે અનુભવ થકી, એકાદશે યામ જે;
છે ગોકાદિક દર્પ એક દશ જે, ના કિમ પીડે કાપ તે;
દેવોને દુઃખ દે, મનુષ્ય તવ શું, લેખે મદા પ્રાક્રમી;
આત્માબંધન છે અમંગ નદિ તે, પ્રલક્ષ રોધે રમી.

અષ્ટાવક-અષ્ટાવક ભણે ગણે નદિ જરા, સુહિતરો આપના;
બારે સર્વ અને ન એક દશથી, દેડાં રહે કાપના;
જે મંવત્સર બાર માસથકી છે, બારે થકી શું બને;
જે છંદો જગતી બને જગતીમાં, પાદો તું બારે ગણે.
છે મંવત્સર છંદમા જગતી જે, તે અક્ષરે ના અડે;
શુદ્ધિ અસ્થથકી ન જાણના ભિન્નપણું, નારા સમા તે ખડે;
તેવો ઈન્દ્રિય એક ને દશ થકી, આત્મા સદા ભિન્ન છે;
જાણે મૂઢમતિ ન તેદ કદિયે, શું ભિન્ન શું ભિન્ન છે.
જાણો જે વિધિ કાદશાદ મખનાં, કાર્યો અનિશે વડાં;
છે આદર્શણ નામ કર્મ થકી એ, દશાત ગ્રહે જે વડાં;
તેવું કારણ ઇન્દ્રિયું શિવ નકી, જે અન્ય હાવાં સદા
આત્મા રૂપનું ધ્યાન જેદ કરના, શું શું કરે તે કરું;
શ્રવેને પરબ્રહ્મનું પ્રકટવા, માહજાન તો સર્વદા;
શાં શા સાધન ભાખિયાં, નિગમમાં જાણ્યાં ન નેં તો કદા;
જે તે બાર કલાં હવે ગણવું 'દૃ', ગ્રહેવાય તો લે મદી;
બ્રહ્મજાન મજે તે શાસ્ત્ર ભણવાં, આચાર યુક્તે રહી.
ત્રીઝું સત્યપણાથી વર્નન કરે, રોધે બધી ઇન્દ્રિયો;
પોતાના ધર્મે વએ નહિ બીજે, જે રાય કે મંત્રીઓ;
ત્યાજે જે અમ્રયા તદા હરિ મજે, લગ્ન ધરે લોકની;
રહેવા દુઃખ તજે કુમ્રમ સદયા, પીડા તજે શોકની.

સાધે યદ્ય મુદાન દે અનિ ધણાં, ધૈર્યે વસે તે સદા;
સેવે જે ધમ રોજ તે તરી જતા, આ પારથી સર્વદા;
એવાં કારણથી અગ્રંગ શિવ છે, જે જાણવો દોહિલો;
અંનઃકર્ણ મુશુદ્ધિથી થઈ જશે, બંદી હરિ સોહિલો.
બંદીને અતિશે વિચાર કરતો, બાળા બપ્પો ભૂસરી;
પૂછો જે પૂછવું મુગા કયમ તમે, છાના છપ્પા માદયરી;
હાર્યા કદો તવ આ તપે તતડીને, અગ્નિ મહા જોરમાં;
નાખું વાર ન લાગશે પળ ધરી, વૃટયા તમે તોરમાં.

બંદી—બંદી કેહ મુખ મ્હાન કંધણવતી, વાણી દળાવી અતિ;
જાણું આ જળમાં જશે લધુવથી, શુંચાય તેણે ગતિ;
જોસો બાળક પારથી સડું બને, તે વ્યર્થ આજે કરું;

કવિ—જોલી ભૂમિ લાગી જુએ અમુઝણે, કેહ ચિત્ત રોગે કડું.
કોધાકાંત થયે ન સજતું કંઈ, બે અંતુલીથી મળ્યા;
અશ્તુ તે પણુ આપતા નવ કંઈ, કહે ગાન વારિ વહ્યા;
એવે સજ પડી વઘો ગરજને, કે લોક મોટે હરયા;
વાર્યા સર્વ વિવેકથી નૃપમણિ, શા બોલ ચિત્તે વરયા.
ભાખું તે હું વધામતિ સડું કને, બંદી વઘો તે સલા;

બંદી—જોલ્યો બંદી તિયિ ત્રયોદશી તણી, છે શ્રેષ્ઠ તિથ્યે ગ્રહા;
પાતાજો અહીં સાત પૃથ્વી પદ લે, તો શ્રેષ્ઠ તે તેર છે;
તોયે તે મત મુનિને નવ દરે, ભાખું કશો ફેર છે.
કાળાદિક વિદેશથી નિરખતા, કેહ ચિત્તશુદ્ધિ નહીં;
દાખે સત્યયુગે સુસત્ય જનમા, કેહ ચિત્તશુદ્ધિ સહી;
આ કાળે કયમ તું બણે ચિત્તતણી, શુદ્ધિ બને સામટી;
અહાચાન મજે નહીં વડુ અમે, જોકું ન જાયે લટી.
તું નિઃસંગ સદાશિવ મહા, કેહ ચિત્તશુદ્ધિ ચિના;
થાયે ગ્રામ કદા સદા સરવદા, જો જે વિચારી હીણા;
શો ફૂલાય વૃથા કહે શિવ, એ તે ગૂંચાઈ બંદીમતિ;
જોલાયું નહિ કાષ્ઠ કે હરી સભા, હા હા હી હી એ અતિ.
દેખી પવન સાણસે પકડિયો, કહો કોણુ રીજે નહીં ?
દેખી આહાણુધાતીને દુઃખ વિશે, કહો કોણુ ખીજે નહીં ?
દેખી ગૌહણુનારને દુઃખ ચતું, કોના નેન બીજે નહીં ?
દેખી બંદી દુઃખી, દુઃખી દિજ મહા, કહો કેમ રીજે નહીં ?

હાર્યો ! હાર થઈ ! ભણે નર મળ્યા, વારે વિદેહી ધણા;
સુણે ના જન ત્યાંહી તો હરખમાં, શબ્દો પ્રધાનોત્થા;

અષ્ટવક્ર—અષ્ટવક્ર ઉભો યઈ તવ ભણે, શાંતિ ધરો રે જરા;
અર્થો શ્લોક પૂરું હું બંદીજનનો, જોશે ન તે આ ધરા.
કહે છે લોમશ રાયને વહી તવ, ગાથ સભામાં વહે;
જો સાચું કંઈ સર્વ હું તુજ વધું, મૂઓ તું તારે મહે;
અગ્નિ સૂર્ય તથા સમીર ભિન્ન છે, સર્વે પદાર્થોયકી;
છે આત્મા દશ ઇન્દ્રિયો મનયકી, જૂદો સુવેદે નકી.
શુદ્ધિથી પણ છે જૂદો વળી જૂદો, તે છે અહંકારથી;
તેથી તે વિપયેન્દ્રિયનરૂપને, સંબંધના આરથી;
નિત્યે તેહ અનુસરે વિપયમા, માટે અગંગી હરે;
શુદ્ધ્યાદિક તણોજ મંગ શિવને, સંગી સમો તો કરે.
માટે માણસ શુદ્ધિ નિર્ભંગ થવા, ઉદ્યોગ સાધો સદ્ધ;
ના ઉદાસીન કે થશે વરમતિ, સાચી પ્રતીતિ કહું;
પૂર્વે ધર્મ કહ્યા સુદાદશ અમે, તે સાધનો તેરને;
રાખે ઇન્દ્રિયના વિગે થકી સદા, ફેડી કૂડા ફેરને.
એવી રીત નિવૃત્ત જો થઈ તમે, ધર્મોદિ સાધો ભવા;
ચાતા જ્ઞાન ન મંશયો કંઈ ધરો, સાચે પથે જો વળ્યા;
શુદ્ધ્યાદિ વિપયોની નિવૃત્તિ થશે, કે દૈત નાસી જશે;
અદ્વૈતે શિવ કેરૂં દર્શન થતા, ભાતિ સમૂળી ખસે.
જાણ્યું એ પછી દેશ કાળ મનથી, લાગે અપેક્ષા વનો;
આ છે કાળ ન અન્ય કોઇ સમજે, જ્ઞાની સુધ્યાની બનો;
જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરો ન કાંઈ ગણનાં, સન્નિવ્યતઆનંદનું;
જાણો નિર્ગુણ બ્રહ્મ આ ભવનમાં, ચાલે ન જ્યા મંદનું.

કવિ—કેહતા લોમશ રાયને, મૂઢમતિ બંદી ન જાયું જુએ;
કાચે કંપ થયો ન જંપ વળતો, કહે કોક શેણે રૂએ ?
ના વહીનહી વાણી ખંડિત બને, મંશે પડ્યા કે ખુએ;
જો જો દીન ને દીન બની હવે, જો જો એ અશુ જુએ.
હાર્યો ત્યા બંદી, ગતિ થઇ મંદી, મતિ બનિ મંદી, દીનરે ફંદી;
વહી થઈ ફંદી, હરે શિવનંદી, આખો ચંદી, હવે જન પંદી;
ધૈ અનિ આનંદી, મોટા દંદી, દીધી દંદી, થઇને છંદી;
મનિ ધરી તે બંદી, પૂરણ પંડિત, ગમણ નરંદી, જતી જંદી.

લોકોએ સારી, વાળી ઉચારી, અપરંપારી, આ વારી
કેદવા મતિ મારી, જાતી હારી, મદન પિયારી, લે ધારી
હું છું અવિચારી, નહિ આચારી, બોલો હારી, મન મારી
રસના રસ સારી, લે ન સમારી, કવિતા ક્યારી, મન ખારી

વલણ.

કવિના ક્યારી ખારી મારી, ક્યા બ્રહ્મ જળ મીઠું વમે રે;
પ્રેમાર્નવ ધન વૃથા જાના, અન્ન કેષ પેરે યશે રે.

7. The poet's epilogue.

રતન ચતુર્દશ છે, વિદ્યા ચૌદે, વિધિ બ્રહ્માડજ ચૌદ કહે, જન ચૌદ મહે;
મમ કહવા ચૌદે, ભવનો ચૌદે, એમ પદારથ ચૌદ ચહે, વર તેર વહે;
આષ્ટાવક્રો તવ, વાદ કરી, કેદ પ્રભુ પંદરમો દુઃખ દહે, વળી મોળ સહે;
આગળનો આગળ, જાય મુનિ વર, હારી પ્રેમાર્નવ રહે, નવ કાષ્ઠ લહે.
દ્વિપાળ પુરાણજ, પંક્તિ ધરી, કહી મેં કરી છે કવિને વિનવી, નહિ સ્વાલુભવી;
દ્વૈતાદૈત, ન હું સમજું, જરિયે દીક્ષથી ડરિયે કોવિદ કવિ, લવરીજ લવી;
શ્રોતા વક્તા, આ ગિરિધર ગુણ છે, ગારો શોહાશો, મુક્તિ નવી, નવ વાત કવી;
સમજે જે ઉચા, પચિયા નીચા, છે ખીજાને ઇંદ્રપવી, મંગત ન હવી.
ચાતુર્વેંશી દ્વિજ, ગુર્જર દેશે, વીરક્ષેત્રે નિવાસ વસી, ભવમા વિલસી;
નરધર ખટ્વહ ચર્ધ, મકરંદ મહી, કેજ ગુરુ કરી, રંજ રશી, ભવમા વિલસી;
વર ખંત ધરી ઇકે, હરિ ભવ વિધિની, કવિતા સરિતામા ઉલસી, ભવમા વિલસી;
તારે ઉદ્ધારે, વારે વારે, જોયું કાવ્ય પીયૂષ કશી, ભવમા વિલસી.
સુરતમા રહી, કરતો કવિતા, સવિતા સમ ચિત્ત ધરી, ભળિયા જ હરિ;
નંદગુરુપદને, લખને મદને, રદને કદને શિવ ઉચરી, ભળિયા જ હરિ;
ઉદ્દેઉલમેજા, નવ ગુણમે ગધ, વકી કથા કથી મયી ન મરી, ભળિયા જ હરિ;
જીવિશ સત્તરસેની, સાચે માહલે, વકીની કથા જ કરી, ભળિયા જ હરિ.

વલણ.

ભળિયા તળિયા તાપ તનનાં, કરી આરિ પદ્મ હરિએ હણ્યા રે;
ગહન ગુફા તન વન ધન મધ્યે, પ્રેમાર્નવ પૂરા ગણ્યા રે.

X. From શ્રાદ્ધ (A. D. 1681).

1. Mehta gains the vision of Hari.

શ્રાદ્ધ

શ્રીગુરુ ગોવિંદ ચરણે લાગુંછ, સરસ્વતી ચારદા વાણી માગુંછ;
ભાવેરે લાખું શ્રાદ્ધ, મેહેનાઇના તાતનુંછ.

ઢાળ.

શ્રાદ્ધ સાઈ શ્યામજો, વરણુવું શુદ્ધિમન;
નરસે મેહેતો ભક્ત બ્રાહ્મણ, જેનું જુનાગદમા બોવન.
બંસીધર નામે આત મેહેતાનો, જવેર મેહેતી તેની ધરણી;
માણેક મેહેતી નામે સ્ત્રી તે, નરસે મેહેતાને પરણી.
માતા પિતા તો મૃત્યુ પામ્યા, મૂકી આજેવશે બે વીર;
મેહેના આચડના ઉછર્યા, જેવું વરસાદનું નીર.
દ્રવ્ય મંપનિ લઈને બેઠો, મોટો વીર ગણ્યો સહી;
મોળ વરસના મેહેતા થયા, પણ કશી અછલ નહીં.
ગાળો ખાય લાઈ બોજાઈની, લોક કહે રામ ગોવાળો;
સુણીઅંતરમા દાદ લાગ્યો, પણ ન જણે ઘોળાપર કાળો.
એક સમે ભાબીએ વચન કહ્યું, મેહેતાને લાગ્યો ગંગ;
વનવાસ પોતે આલીઆ, ધરબાર છીધું ત્યાગ.
મન વિરે મદા ચિતા કરના, આપ્યા અધોર વનમાંહે;
જેનાં જેનાં એક દેડ દોડું, અપુણ્ય શિવનું કિંમત જાહે.
ત્યા જઈ મેહેતે પૂજા રચી, ચર્ધ અંતરમાં ઉત્સાહ;
કુધા તૃપા તણને ખ્યાન ધરે, બેદા રાખી મન વિશ્વાસ.
માન અપવામ મેહેતે કરવા, નવ રીઝ્યા શી મદારાજ;
કેસાસથી પોતે આલીઆ, કરવા ભક્તનું કાજ.
કેડમુંડની કંઠે માળા, વિનૂતિ ચોળી અંગ;
જટા મધ્યે ગંગા વિશાળે, ઉમયા ગોબે અર્ચન.
વાણંત વાળે ગાકે ગમક, કૃષ્ણ ચિંગી માર;
લીલવટ નિલક પ્રદાસ મેહે, રૂપ મુંદર અપાર.

પોડીઆનું વાદન કરી, જોડા પુરપ પુરાણ;
 તે યાનક પ્રભુજી પધારયા, શું કહું તેહ વખાણ.
 વાધાંખર ઝળકી રત્નાં, આબૂપણ સર્પનાં સાર;
 લોચન લાલ ગુલાલ રંગ, સોહે સેવંત્રનો દાર.
 કમળની પેરે લિંગ પ્રકાશ્યું, પ્રગટતાં શંકર રાય;
 મેહેતાજી મદાદેવને દેખી, બીડીને લાગ્યા પાય
 કરબોડી મુખથી વર્ણવે, નમો નમો આદિ ભગવાન;
 બોળાનાથે શિર દાય મેલ્યો, માગ ભક્ત વરદાન.
 મેહેતાજી કહે, હવે શું મારું, દર્શન પામ્યો સાર;
 વર મારું તમને નિરખ્યા, તેવા નિરખું દેવ મોરાર.
 પ્રેમ ધરી પ્રભુજીને નિરખું, એટલો પહોચાડો કોડ;
 સુણી વચન ને શંકર રીઝયા, મેહેતાને રાખ્યા બેડ.
 આજ તુજને દરિ નિરખાવું, આશા પૂક મન તણી;
 બોળાનાથ દાસ સંગે, લઇ આલ્યા વેકુંડ બખી.

વલણ.

વેકુંડમા શિવ આવિયા, પૂરવા ભક્તની આશ રે
 જોખી જોવિંદ લીલા કરે ત્યા, રમના રાસ વિલાસ રે

કડવું.

પહંભુત લીલા રામ વિરાજે જી, જોખિકા ગાય ને વાજીત વાળે
 શૈવ જોતા ભવ દુઃખ ભાળે જી, જોધ સુખ પામ્યા શિવ મહારાજે
 પવન ભારે ચંદ્રપ્રકાશ જી, વેકુંડે શોભે શરદ આકાશ
 માણેક મોતી ઝવેર બહુ ઝળકે જી, અહંભુત શોભા થકી મન હરે

હાળ.

મન હરખ્યુ મહાદેવજી તણુ, દીર્ઘ વેકુંડનું તેજ ધ
 સૌએ આવતા દીઠા શિવસ્વામી, એટલે રમતી દીડી વ્રજ રા
 મુકી દીધુ ખેલનું કાજ, મનમા ઘણી વધારી લા
 સદાશિવને આવતા બાણી, સામા આવ્યા શારંગપા
 હરિને રૂપ ને તેજ અપાર, નરસંયે નિરખ્યું નિરખ
 નરસંયે જોળખ્યા શ્રી ભગવાન, કીધો પ્રેમે દંડવત પ્રણા

પછે હરિહર દબે મળીઆ, પ્રભુ શિવને ચરણે નમીઆ;
 હરે જહાડ્યા ગ્રહી હાથે. પ્રભુને ચાંપ્યા હૃદય સાથે.
 ભુજ બંધન વાસા પૂટે, પ્રેમ આલિંગન નવ છૂટે;
 પછે મુખ અન્યો અન્ય જોયાં, શિવનાં આંસુ શ્રીહરિએ લોપ્યા
 પછે હરિ પૂછે સમાચાર, કહો કેમ કૃપા કરી ત્રિપુરાર;
 મુજ ઉપર દયા કીધી ઘણી, પધાર્યા મુજ મંદિર લણી.
 હું તો મહા મુખ પામ્યો આજ, મુજ સરખું કહોની કંઈ કાંઈ;
 બીજું મનુષ્ય કોણ છે આ સાથ, કયમ આ હામ દેખાડ્યો નાથ.
 સદાશિવ કહે જાણો છો મહારાજ, શું અગ્નિયુ થઈ પૂછો વૈકુંઠરાજ;
 એ તો દાસ તમારો જાણીએ, ઓધવ વિદુર સમાન ગણીએ.
 એ તો મહાભક્ત છે શિવ વરણે, એને રાખો તમારે શરણે;
 એ તો ધ્યાનજ તમારૂં ધરે, તમ દર્શનની ઇચ્છા કરે.
 શિવે સંપૂર્ણ કહી માડી વાન, ત્યારે રીઝ્યા વૈકુંઠ નાથ;
 વળી હસિને જોડ્યા સુંદરસ્થામ, કહોની એનું શું છે નામ.
 સદાશિવ કહે મુખીએ સ્થામ, એનું વિપ્ર નરસૈયો નામ;
 તવ નરસૈયો જઈ લાગ્યો પાપ, મગ્તક કર મૂક્યો વૈકુંઠરાય.
 જા તું લજતો રહેજે મૂને, હું સદા પ્રસન્ન હૃદ વૂને;
 એનું હરિએ આપ્યું વરદાન, જોળાનાથ થયા તુષ્ટમાન.
 હરિ મહાદેવને કહે છે ત્યાંય, પધારો મુજ મંદિરમાંય;
 હરિદર ભુજ ગાલી આવે ભુવન, નરસૈયો આનંદ પામ્યો મન.
 શિવ સ્થામ આવ્યા મંદિર જોઝાર, ગોપિકા ઉભાં થયાં તેણી વાર;
 સદા લાગ્યા શિવને પાપ, એસાડ્યા આસને શિવરાય.
 નાથે નેત્ર સમસ્થા કરી, પૂજન થાળે લાવી સુંદરી;
 જડાવ ગારી ભરી ગંગાજળે, પ્રભુ મહાદેવનાં ચરણ પાખજે.
 લીધું ચરણામૃત અંજલિ ભરી, પોડશ પ્રકારે પૂજા કરી;
 અશિષ્ટા કરી લાગ્યા પાપ, હરિ વીંજળે દોળે વાપ.
 શુભ થાળ લાવી ગોપીજન, માંહે શાક પાક પકવન;
 તે મહાદેવની આગળ ધરી, હરિદરે એકાં પ્રાર્થન કરી.
 જોગન કરી ઉદ્યા બગવાન, સદાશિવ આનંદ પામ્યા મન;
 જોઈ કૃષ્ણજીવણાં ભુવન, આનંદા છે શિવરાજન.
 બંદુ શાખા અપરમપાર, જોઈને રીઝ્યા ઉમિયા ત્રિપુરાર;
 શાખાએ સ્ના શિવ અવિનાશ, હરિ મહાદેવના ચરણ નજારે.

હરિહર બેઠા એક ઉદ્યાસ, કરે ગોઠડી વિવિધ વિદ્યાસ;
વાત પ્રીતે કરી રૂડી પેર, મહાદેવજી કહે હવે જનરું ઘેર.
હરિ કહે પધારજો ફરી, આજ તો ઘણી કૃપા કરી;
હું તો તમારો છઉં પુછ, મુજ ઉપર રાખજો કૃપા દષ્ટ.
એમ હરજો હરિ મનમાં, ફરી ફરીને લાગે પાપ;
પાપે લાગ્યો ત્રજનો આય, દીધી આશિશ ઉમિયાનાય.
વળી બોધ્યા શારંગપાણી, મારી વાન મુજો સલપાણી;
તમે તમારે જાજો કૈલાસે, આ ભક્ત ગહેશે અમારે પાસે.
ત્યારે બોલ્યા શિવ મહારાજ, એનાં કરજો રૂડાં કાજ;
એને દાસ કરી ચાપજો, એને રૂંડું ગમે તે આપજો.
ત્યારે બોલ્યા શ્રી અચિનાશ, મુજ પ્રાણથી અધિકો દાસ;
વાત નિર્ભય માનજો સાચી, સુણી સદાશિવ રહ્યા મન રાચી.
પછે બોળાનાય ગયા કૈલાસ, મેહેતોજી રહ્યા હરિને પાસ;
હરિજો હેતે આપ્યો પરસાદ, અંતરમાં ધરજી ઘણી વાધ.
નરસંજો પામ્યો દરશન, છે પૂરણ પ્રભુજી પ્રસન્ન;
રચું વૈકુંઠ લેવા જેવું, બ્રહ્મા બેઠ ન જાણે તેવું.
હરિ રૂપના ન થાય વખાણ, જાણે જગ્યા કોટિક બાણ;
શોભે વદનાણુજ બહુ પ્રકાર, ચળકે કોટે કૌસ્તુભ તેજ અપાર.
હરિના લોચન કમળ સમ સાર, બાલે તિલક તે શોભા અપાર;
મન્ત્રક મુકુટ રહ્યો છે ઝળકી, કાને કુંડળ રહ્યા છે લળકી.
અધર જિંજની શોભા ધણી, મુખમા દાત કળી દાડમની;
પીતાબર રહ્યા ઝગમગી, કુંકુમ ચરણ કંઠે દુગદુગી.
છળી પાતળા મુખે હસે, ભરધૌવન બાળવેશ;
અંગ કોમળ નાભી કમળ સરખી, ત્રજ વનિતા મોહે છબિ નરખી.
હરિજો શણગાર સર્વે સજિયા, વાસળી વાય વિકૃલ રસિયા;
કેશ છૂટે આવન વીગ, નિરખું જોભા સ્થામ શરીર.
હરિની દષ્ટિ કરે કમાન, ત્રજ વનિતાના હરજો પ્રાણ,
મધુરી વાણી બોલે મુખ, જોઇ પ્રમદ પામે સુખ.

2. Mehta's return from Vaikuntha.

કડવું

વૈકુંઠ ધામની શોભા સુંદર, કહેતા ન આવે પારજ;
ગોળી ગોવિંદની અદ્ભુત લીલા, નરસં નિરખે નિરધારજ.

મન ઉદનામે હરિમુખ જોતા, વીત્યા દિન એકવીસઠ,
 દિનસ બાનીશમે મેહેતાઠ પ્રત્યે, બોધ્યા શ્રી જગદીશઠ.
 મેહેતાઠ એક વાત માલજો, કહે છે વેકુઃ ગયઠ,
 અમૃતમય ગમ ભાવે પીતા, ઠવ તૃપ્ત ન થાયઠ
 તે માટે તમે ઘેર પધારો, સુણો કહુ વાતનો મર્મઠ,
 ઋષિની પુત્રી સ્ત્રી તમારે, તે સાથે માટે ગૃહધ્યાત્રમઠ
 દેખો તેની ત્યા લીના ગાળે, મનશું બાંધી પ્રતિજવઠ,
 અનકાજે અર્ધિ આવજો, હવડા કંગે મંસાગ મંધઠ.
 ત્યારે મેહેતાઠ કહે સુણીએ સ્વામી, ત્યા ગયાનું શ વગુઠ,
 માયામા મુને શીદ મોકલો, ગમે તમારે ગગુઠ
 લૌકિક પીડા મુજને નહી, ભૂલી જઈશ તમ નામઠ,
 જન્મ અકાગ્ય થાશે મારો, કથાથી પામીશ મગુ નિશ્રામઠ
 મન માન્યો કંગે મોહન, હું તો દામ તમારોઠ,
 તમ નિના પ્રાણુ જાશે મારો, શાને આખ આગળથી કાઢોઠ.
 ત્યારે હમીને હરિ બોલિયા, તુ સાભગ કેવળ ભક્તઠ
 જોગીને હુ જુગે મળું, મંસારીને મળું તર્તઠ
 જે યે ચિત્ત ગમે મુજ ઉપર, હુ રહું તેની પાસઠ,
 મંસાગમા રહી મારૂ નામ લહે, તે તો પૂરણ દાસઠ
 માટે તમો ગૃહધ્યાત્રમ પાજો, જોને દ્વારે આવે મન સુદાસઠ
 જોગી ચમ આંજર કની, ધૂળ અંગે ધાત્યે શું થાયઠ.
 ઘણું ઘણું શુ કહીએ તમને, વીનવે જુગઠવનઠ,
 અનકાજે અર્ધો આવજો, હવડા જન્યો બોવનઠ
 હું તો તમથી કણુ નથી વેગજો, એક દિવસ ને બીઠ રયણઠ,
 કહ પડે ત્યારે મુજને મંજાજો, હું આસીત તનદાસઠ.
 હરિ વચન મેહેતો માથે ચઢાવી, લાગ્યા પ્રગુને પાવઠ,
 પ્રદક્ષિણ કંગેને આગા માગી, જૂનાગઢમા જવઠ.
 મેહેતાઠ મનમુ વિચારે, મુને હરિદર જોઈ મગિયાઠ,
 જેમ રક્તી ઉપર ગત્ત તૂંચો, જન્મ મરણ કુખ દગિયાઠ
 થી હરી મુજને મત્યા પાળ મુખી દીધા કોકઠ,
 ફરીને જઈશ મંસાગમા, ત્યારે ત્યા લાગી કંગે લોકઠ
 હરિ વચન જંપે જખી ગખ્યા, મેહેતો હૃદયમા ગમ મલાઈઠ.
 તાજ દેના ને ગીન આના આપ્યા જૂનાગઢ મોજાઠ.

આવીને ભાબીને ગરબે નમ્યા, દીધુ આશિર્વચનછ;
 શ્રીદરી ને હર મુજને મલ્યા, તેદ તમાઈ પુણછ
 પુણ્ય તમાઈ માત મારી, મુજને હેતે મળીઆછ;
 ગાળ નદીં એ આશિષ દીધી, જન્મ મરણ દુ.ખ દળિયાંછ.
 મહેતાછને કહે ભાબી, માડોની ગૃહસ્થાશ્રમછ;
 ઋપિની પુત્રી સ્ત્રી તમારે, સતી સાધવી પરમછ.

વલણુ

મતી સાધવી નાર માથે, મેહેતે માંડ્યો ગૃહસ્થાશ્રમ રે;
 સેવા રમરણુ ને દલિજન, નિત્યે કરે ઉગાવ કર્મ રે

3. Mehta's household.

કડવું

મેહેતાએ માંડ્યો ગૃહસ્થાશ્રમ, ઋપિની પુત્રી ને પરિવ્રજ;
 શાશ્વિઆમની સેવા કરે, કશી માયા હરે નવ ધરે
 નરનારી ખડ્ડ કર્મ કરે, તનમન પ્રભુછને ગણે;
 સામગ્રી જે લાવે ઘર માહે, પેહેવે પ્રભુછને ધગવે ત્યાહે.
 એક સાધુ જમાડીને જમે, રાખે સંતોષ લોભ નવ કરે;
 નિત્ય સવારે કીર્તનનો નેમ, તે ગાઇને કરે ભોજન.
 માણેક મેહેતી સાધવી સતી, જરા વચન લોપે નહિ પતિ;
 કંથ કહે તે પ્રમાણે ચાલે, હરિ ઉપર ખડુ રાખે વહાલે.
 અંતરમાં પતિ સેવા ઇચ્છે, પરમેશ્વર તે કંથને પ્રીછે;
 હરિ સેવાનો ઉદ્યમ કરે, રાત દિવસ કીર્તન આવરે.
 મળે ન સીસરે પ્રાકૃર્ષ્ણ જન, વિશ્વંજર ધર માડે અન્ન;
 વૈશ્ણવ સાધુ પુરમા કહેવાય, મેહેતાનું નામ લેતા પાનક જાય.
 નાત સગાથી અળગા રહે, મંસારી વાત મનમાં ન લહે;
 દેહ સંસાર, ચિત્ત હરિપર રહે, નથી ઇચ્છતા ધર મમત્વ ગૃહે.
 સોના રૂપામા તુલસી ગણે, માયા કોડી ન રાખે કને;
 હરખ શોક નવ રાખે મન, પ્યારે માસના સરખા દન.
 કોની નવ કરે કુથલી વાત, ઇચ્છિત અંતોની ભત;
 ચંચળ ચિત્તને વશ કરી રાખે, ગન ઉત્થામે દરિ ગુણુ લાખે.

કરે સેવા સ્મરણ ને જ્ઞાન, મર્યાદામાં ગ્રહે સાવધાન
 માયા પુણ્યમાં માળા ને તાળ, કામકાળમાં રામ ગોપાળ.
 ક્રીધા જન્મ સફળ ગુણ ગાઈ, વસ્ત્ર ક્રીધા છે જાદુરાઈ,
 અન્ન વસ્ત્ર રિધિસિધ ને કામ, સર્વ પૃથ પાડે હરિ રામ.
 વેહે લાગી હરિમાં મન, કદી વાતની નવ રહે ન્યૂન;
 એ રીતે પાળે ગૃહસ્થાશ્રમ, પ્રભુ રાખે લલ્લન ને રામ.
 લૌકિક વાત એ જાણે શેની, જે ન જાણે દિવસ કે રેણી;
 અનેક લક્ત કદાવે છે સદી, પણ મેહેતાજીની તોયે નહીં
 જેનું ચિત્ત પ્રભુજીમાં વમે, કદી માયામાં મન નહીં ધમે,
 કપાત્ર ખાઝણુ નાગરની નાન, તે તો જણાવે પોતાની જાન
 મહુ મેહેતાનું દામ્યજ કરે, કુટુંબનું કો માણુમ નવ ગણે,
 ભાઈ બોળાઈ લલ્લન નવ રાખે, ન ઘટે તેવું મુખેથી લાખે.
 નહીં ઉઘમ યથો શ્રીપાત, દવે એને શી નાન ને જાત;
 એને કુળ કુટુંબનું શું છે કામ, હરિ લજીને જોણ્યુ નામ.
 નાત સંગાથે અળગો રહેરો, મારે માથે દામ કાણુ દેશે;
 આખો દિન ધરે હઝિનું ધ્યાન, તોણે નવ યથો દોલતવાન.
 દાહી કરે છે દેવની વેડ, નવ જાણે સંસાર વિવેક,
 પેટે પડે પુત્ર દીકરી, તેના વિવાહ કરવા આવશે દરિ.
 આવીને દગશે એનો રામ, નાત જાતનું નવ પડે કામ,
 ટાણુ માલીને સગા નોતરશે, કદી પાશેર મીઠું ન વાવશે.
 માયાપનો દહાડો ન જાણ્યો, એથી પેટેશે ન પડ્યો પાદાણો;
 નવ જાણે મેમાઝ માર્ગની રીત, સારે માટે ન જાયે ધીટ.
 વાચી ચોપડા ખાતું ડાળે, બેડો વાપદાદાનું નામ જોળે;
 વગોલી મૂક્યુ હરિનું નામ, લક્ત મધને ધૂની ખાએ ગામ
 મેલો દશે તો ગાળ્યો જાણે, તેનું માને તે ઘોડો ખાશે.
 કાણુ જાણે હરિ શું ન્યાય કરજે, અદ્વાઈ દૃઢાઈને મજે.
 તાળ વગાડી કપાળ ફેરે, એ તો રંડા મુડાને જૂરે;
 ડાપા ભરીને કાપા ડાપે, લીયે તેનું પાણુ નવ આપે.
 લોકનેદેખાડવા ઝાલી જપમાળા, કદને ગળે દીધી દગે પાળા,
 એ કપડીને દરિ આધી મળે, મુખ જોઈએ તો ખાવા દળે
 દેર બધા એવા માણુમથી, નાગરી નાન વાન એમ કટી,
 મૌઅદકાઝ માસર ભર્યા બોને, મેહેતાને મન મૌ તૃણને તોયે.

ભલે બકવા કરતાં એ મુખ, જરા મન નવ ધરે દુઃખઃ
દરી ઉપર સંતોષ રાખે, આમથી સુખી આમ કાઢી નાખે.
કરે દરિનિદા તેનું કર્મ બંધાએ, મારે આશરો વૈકુંઠરાએ.

વલણુ

આશરો વૈકુંઠ રાખનો, ભટ પ્રેમાનંદ બોલે વાણી રે;
અવગડ પડશે ત્યારે આવશે, પોતે સારંગપાણી રે.

4. The Mehta's wife gets anxious.

કંઠવું.

મેહેતી કહે છે મેહેતાજીને, દીધા નોતરા ઘેર ઘેર;
ચતુર શિરોમણિ સ્વામી મારા, કરો સામગ્રીની પેર.
હા બહાને હવે પસ્તાણા, હવે વલે શી કરે આહે;
મીઠાથી તે સર્પણુ લગી, કાઈ નથી ઘર માહે.
નિર્ધનને કોઈ ઉછીતું ન આલે, કહેશે પાછું નહિ આપે;
આધાર વિના આકાશે ચડવું, લાગ્યો છે મહા સંતાપ.
આજ આપણું ભજન ચૂક્યા, અણુચિત્તે થયો અઘાપ;
ભાણીયુ દુઃખ દેવાને આવી, નડયુ કેણુ જનમનું પાપ.
શ્રાદ્ધ સારવાની તેવડ નથી, તો સ્વામી શી કરીએ પેર;
આ વેળાને કાળે મેં તો, શે નવ સંધરયું ઝેર.
એકવાળીમારા સૌભાગ્યમાછે, જેતેથી સરતુ હોય તોલીને;
બીજે ઉપાય કરો નથી, સ્વામી કેમ પેર કારજ કરીને.
તપસી તાપસા દાસી આજે, ને સંગતો જાજન;
ઉછીતું લાવવાનો વગ નથી, છે સૌ આપણા દુશમન.
વગર વાકે વીગવી મૂકે છે, હવે બમણા દેશે ઝામ;
કહેશે જમવા તેડી ભૂખ્યા કાઢ્યા, પછે રહેવાન જડે હામ
માટે ધારજ હુ કેમ ધર, મુને ચિંતા થાય અપાર;
ચતુર શિરોમણિ સ્વામી મારા, વેહેલા સમરો દેવ મોરાર.
ત્યારે મેહેતો કહે મેહેતી પ્રત્યે, તુ આકળી કા થાય;
મુને તો દઢ વિશ્વાસ છે, અરચી મોકલશે વૈકુંઠરાય.

હરિએ અનેક ભક્તનાં કારજ કરીધાં, મારે છે પ્રભુ પર સેહેણું;
લાજ રાખશે યશોદાનંદન, ટાળશે નાતનું મેહેણું.
તું ધીરજ ધર હૈડા વિખે, એ અનાય નાય મહારાજ;
હમણાં ખરચી મોકલી દેશે, ને સરશે આપણું કાજ.
ત્યારે ગદગદ કંઠે મેહેતી બોલ્યાં, રદન કરતાં બદ્ધ;
સ્વામીજી ધીરજ કેમ ધરે, આ વેળા જોઈએ સદ્.
એક ઘડીને વિસંજ થાય તો, જશે આપણી લાજ;
નાગરી નાનમાં દાસ્ય થાશે, તેથી મૃત્યુ સારૂં આજ.
ઘડી ઉપર ઘડી વટે છે, હણુ કથાની નથી પેર;
નાનની રમોઈ ક્યારે કરીશું, સદુ જમવાને આવશે ઘેર.
સામગ્રી સૌ સૌને ઘેર છે, દ્રવ્ય છે પ્રભુજની પાસ;
હું નથી જ્વણુતી કે આદ્ય થાશે, ઉચ્છૃંથાશે હાસ.
ધરમાં પાશેર અડદની દાણ છે, બીજે કાંઈ નથી સમાન;
તે માટે વેહેલા વેહેલા સમરો, ભક્ત વત્સલ ભગવાન.
એક પ્રહરમાં સઘળું નિપજાવવું, મારે ધિરજ નથી રહેતી;
કર જોડીને મેહેતાજીને, વીનવે માણેક મેહેતી.

વસણુ.

કરજોડી મેહેતી વિનતી કરે, નયણે ભરે છે નીર રે;
વસવસતી વનિતાને દેખી, ત્રેમાનંદ પ્રભુ આપે ધીર રે.

કડણું.

મેહેતાજી કહે મેહેતી પ્રત્યે, તું આકળા કાં થાય રે;
મુને પુરો વિશ્વાસ છે, ખરચી મોકલશે વૈકુંઠરાય રે.
મેહેતી કહે મારા કંથજી, હું નથી કરતી લવારો રે.
બાહેર પ્રથમ જાંખી જુઓ, ને પછે વિચાર મન કરો રે.
મેહેતાજી કહે વિચાર બધો છે, શ્રી હરીને હાથ રે;
તુંધીને હુંધી તણુ નવ તૂટે, એક ક્ષણમાં કરશે નાય રે.
મેહેતી કહે કહ્યું તે ખરું, શ્રી હરિ નહિ વિસારે રે;
ઉચ્ચ કરો સ્વામી સ્તુતિનણો, તો અર્થ વેહેલો સારે રે.
મેહેતાજી કહે હું કવણુ માત્ર છું, સ્તુતિ યોગ્ય નહિ બ્રહ્માય રે;
તમે અંતરમાં જાણ રાખો, એ માનપિતા કહેવાય રે.

સ્વામી વાત કરતાં દિવસ જાય, તે લોક લાજને કારણે રે;
સૌ આવતાં પેહેલી તૈયારી કરીએ, તો ઇજત રહે બારણે રે.
જેની આકરી કરીએ તે તો, લે વાણીતરની સંભાળ રે;
અંતરજામીને શું કહેવું પડશે, જે શેક છે દેવ દયાળ રે.
રણાને પુરુષ ધરમા લાવે, શ્રી કુળ વ્યવહાર સંભાળે રે;
સંસાર સંભાળા નવ રહે તે, લોકમા ગાળો ખાળે રે.

વલણ

તેમ ગાળો ખાધશું નાથજી, સૌ ભુંડી મુજને કહેશે રે;
સાજ સધી એણે શું કર્યું, એમ મોટે માહેણાં દેશે રે.

5. Invoking Hari for money.

કંકણ.

ઋષિ પત્ની કરે રદન, મનમાં સમરે નંદનંદન;
લગ્ન રાખો શ્રી મહારાજ, તમવિણ કોણ કરશે કાજ.
ભક્ત વત્સળ કલાવો નાથ, અમારે એક તમારો હાથ;
તમે મોડા આવશો સુંદર સ્યામ, પણ અવગડ વેળા કરવું કામ.
એમ કરતી ને આસ્ર જરતી, હૃદયા માહે હરિને સ્મરતી;
પ્રમદાનું દુઃખ હૈડે ધરે, મેહેતા સ્તુતિ માધવની કરે.
જર્ઘ દામોદરના દેહેરા માય, સ્તુતિ કરવા માડી ત્યાય;
પાયે લાગું ત્રિભોવન પતિ, કર જોડીને કંકુ વિનતી.
શ્રી દામોદર શ્રી રણછોડ, આરાધુ છુને ખેલે કર જોડ;
દુઃખ નિવારણ તું ગોવંદ, શ્રીમત્ વંદાવનચંદ.
લેજો સેવકની સંભાળ, ગોપી કૃષ્ણ ગોવિંદ ગોપાળ;
દીનબંધુ છો દીન દયાળ, છો તમો ભક્તતણા પ્રતિપાળ.
શું કરીએ જો આ વિપત્તી સંસાર, ઘણો કંકણ છે લોકાચાર;
અનેક ભક્ત ઉતાર્યા પાર, ભક્ત મોટે ધર્યા દશ અવતાર.
પેહેવે ધર્યું મત્સ્યનું રૂપ, શંખાસુર તમે માર્યો જૂપ;
ખીજે કચ્છતણો અવતાર, સાત સમુદ્ર મથ્યા નિરધાર.
ત્રીજે ધર્યું વરાહનું રૂપ, લાગ્યા મૃત્યુ દાક્યે મૃદી જૂપ;
ચોથે નરસિંહનો અવતાર, હિરણ્યકશિપુ માર્યા નિરધાર.

પાત્રમ વામનનો અવતાર, બળિરાગ્ન આપ્યો પાતાર;
 છટે ધર્મ પુન્યગમ ઉપ, ક્ષત્રિય મનગા છેઘા બૂપ
 સાતમે ગુરુવંશે અવતાર, કહેવાયા દશગુના કુમાર,
 સાગરમા બાધી તમે પાજ, ગય ગવણુ રોજ્યો મહાગજ.
 બહુ દાનવનો વાળ્યો દાટ, વિભીષણને આપ્યું ગજ,
 અનેક ભય ઉદ્ધારે લીધા, કપિ દનુર્મન પોતાના કીધા.
 અન્તેષ્ઠામા કીધા ગજ, તમો મીતાપતિ મહાગજ,
 આરમે વસુદેવ થેગ અરનાગ, જોડુળમાય ગના નિરધાર.
 નદ્યજને પેગ ઝાના ન્યા, ગાયો ચાગે ગોવાળા થયા,
 લીના કીરી વનમ અગિયાર, પછે મામો માર્યો નિન્ધાર.
 જગસંધ ગયો સત્તરનાગ નાસી, એક રાતમા દાગડા વાસી,
 માન તાતને મદા મુખ દીવા, પાને પાડન પોતાના કીધા.
 રાજપાટ ભાગવ્યા મુખકારી, ઉદ્ધાર્યા ભક્ત દાનવો મારી
 નવમો શુદ્ધ તણો અવતાર, જપમાળા છે કર મોઝાર
 દસમે કલ્કીનો અવતાર, પૃથ્વી પાછળ ધરજો નિગધાર
 એના અવતાર દગિ બહુ લીધા, અનેક ભક્તના કારજ કીધા
 તાગ ગુણુ શું ગાઉં સમારી, અજમિન ગુણિકા ઉદ્ધારી,
 કપીગને તમો કગણા કરી, તન મન ધન આપ્યું કમળાને દરી
 ગકાનકાની ભક્તિ જ્ઞાપી, કાષ્ટ નીગ્યા તે મારંગ પાલી,
 પીપાની ભક્તિએ ગ્લા રાચી, તમે કપિની નારીને જગમી
 મીંગલાગ પર કીધી મેર, ઉપાડીને પીધુ ઝેર,
 મુઝ અંધો આપ્યા નેન, ધના ભક્તનુ વાગ્યુ દોન
 વનમા ગયા તમે ભુમનદિગોર, ભાવે બીનડીના પ્રાસ્થા ઝોર,
 ગોપીનું પ્રતિપાયા કર્યુ, સુદામાનું દાગિચ દર્યુ
 ભક્ત ઉમાગવા દાવાનળ પીગો, સાત દિન વગણુ ગોનર્ધન લીગો,
 નદાના નારીના કોપજ કાપ્યા, લીખ દધને ચીજ આપ્યા
 કુમ્મત મગે ગમે રમ્યા, વિદુર ભાનની ભાગ જમ્યા,
 બળના ગમ્યા પાડવનીગ, પાગ લીના પૂગ્યા ચીગ
 દગિશ્રદની કીધી સદાય, નામદેની છવાડી ગય,
 અદલ્યા સમ્યા થઇને પડી, તમારે મરજે તે એધગી
 નગમશુઝ માર્યો નિન્ધાર, નારી છોડી સોગ દગર,
 વિા દેડીને વિાયા કરી, મદદાસ ઉમાયો શ્રીદગી

અપન્નાલાનો ઉતાર્યો મદ, મુવડને આપિ અવિચળ પદ;
 અંબરિય ઉપર થયા પ્રગલ્ભ, મધ્ય દુર્ગંગાને મુદ્ગન.
 પ્રદલાદની તમે વાગે ધમ્યા, લક્ષ્મીવર લાકડામા વમ્યા;
 મેના કપે તમે વતું કચુ, ત્રિવેગન ઘેરે પાણી લરચુ
 તમથી હારયો દુર્યોધન રાજ, કાળીડો તાગ્યો મદાગજ;
 પાજ આધી ઉનાગ્યા વાનરા, તમારે નામે પત્થર તરયા.
 નાગદ મુનિયે ક્યો વિચાર, તમ કળાનો નવ પામ્યા પાર;
 કીધી દેવભક્તની મંબાળ, ગોરાપીને આપી આખો બાળ
 જયદેવને આપી પદાવતી, શા શા ગુણ ગાઉં કમળાપતી;
 અનેક લકતના કારજ કીધા, સમદષ્ટિએ ઉગારી લીધા
 તારા ગુણનો જો કહું વિવેક, એક જિહ્વાએ નવ આવે છેક,
 અનેક ભમ્તના કીધા કામ, તો ક્યમ વીસગ્યા માગે ઠામ
 એવો મેં શુ કીધો તમ વાક, હું તો દાસ તમારો છું રાક;
 મારો અવગુણ અંતર નવ ધરો, સેવક જાળીને કરણા કરો
 હું તો મદા પાપી જીર્ણ નાથ, પણ તમે સાચો છં માગે હાથ
 શું કહું અવગડનું છે કાજ, માટે સમ દેઉં છું મહારાજ.
 લોકમા થાય કજ્જેતીનો પાર, માટે સાચા કંગે મોરાર;
 ગંગે કાઠ કહે કાણુ ને ગોર, તમાગે દાસ ગણો તમ છોર.
 હું વિનવીને કહું છું એહ, છોરને નવ દીજે છેહ,
 જાણી કહેતી મુને ગોવાળો, નવ જાણે ધોળાપર કાળો
 સદાશિવે મુને કીધો દાસ, દેખાડ્યો તમારો અખડ રાસ,
 તમે મુને વૈકુંઠે કહ્યા વચન, અવગડે આપીશ દરશન.
 ત્યારે મેં માડ્યો મંસાર, તારી ઓથ જાળીને મોરાર;
 મેં અપવાસ કીધા સાત, ખીચડો જમાડવા આઘ્યા નાથ
 મધ્ય ગતે તમે તરસ્યો જાણી, સખિરૂપ થઈને પાણુ પાણી,
 મંડવિક સક્ષામા રાખું નામ, હાર આખો તમે મુદર ફામ
 એના અનેક વાગ કીધા કાજ, તે વિશ્વામે રજો છું આજ,
 આજ ક્યમ તમે આજસુ થયા, આપણુ પડ માટે શુ મંતાર્થ ગયા
 દગ પાંચક માટે શુ મૂકો મામ, નથી કઈ વધનાનું કામ,
 અધીર આવે તો ઉઝીનું દેજે, કાલે તમારે પાછું લેજે.
 ના કહેવી હોય તો મુજે કહેજે, એ વાતે શરમાઈ ન રહેજે,
 ના કહ્યાથી રીશ નવ ચડે, શા માટે ઓરીઆળો પડે.

દીજે દર્યાન દીનાનાથ, માલી રૂ તમારો હાથ,
 આધુ વચન નહિ પગથ, તો તો સાખ જશે જગમાથ.
 તું જુદાથી લના ચોક, તુને માનવો તે તો ટોક,
 કળિયુગ આ-યો ને તપ મગ્ધુ, તેમ તેમ નૈવન તુજમા ઘટ્યુ
 લખને કાજે નહિ ધાય, તો તો માગ જેવો કરેવાય,
 દ્રવ્ય માટે નિગે વેડા માજ, લખ ઉપચી હેત છાડ
 ને તુથી ન લગાયે પેર, તો તું કરીશ બહાગની વેડ,
 તારો વાણોતર દેવાડ, ઝેની પાસે માગવા જાડે
 ને દોઝી બાધી દેાયે તાણી, તો છોડને રાગપાણી,
 મુજને અડી વખને દેને, મહીનામાથી કાપી લેજો
 એમ નવ કંપી શુ ગખો, મખી થધને સાખજ ગખો,
 પાણીથી પાનળા શુ થયા, આપવુ પડે માટે મનાઈ ગયા
 ઘણુ ઘણુ શુ તમને કુ, હણુ ભાગ ગખીને રુ,
 છોકરવાદી ન છીજે છેક, કાઠ આળીએ મનમા વિવેક.
 ગોવાળા વેડા કાઠી નાખો, કાઠડ લાગેખમપણુ ગખો,
 હગિ તમારે હાથજ દરેણુ, અમાટે વગર મોતે મરણુ
 આજ અમાં વણુમજે જાજ, તો તો તમને લાગશે લાજ,
 નાત સગા સહુ લાડશે મુને, એહ લગન છે આધુ તુને
 કહેજે હગિજને કૃષ્ણ અજવાણુ, જમવા તેડીને કાઠ્યુ દેવાણુ,
 એ હીણુપ તુને લાગશે હરિ, માટે ખરવી મોડવ ખપ કરી
 એમા માત્ર કાઈ નવ જાગે, ચોકમા હાથ તમારૂં થાગે,
 મારે જીવળી પડી છે આજ, તમને હાથ સૂઝે મહારાજ
 તુ તો સુતો છે નિદ્રા માય, મુને ચિંતા લાગી હાય,
 જાગ જાગે નદવગાય, શુ ગધાજી તગામે પાય.
 લખિના વિદ્યાખા ચક્રાવર્તી, લપટને વહાલી સુદરી,
 નોંતમ નારી ન તુજને મળી, માટે લખને ગયો વીસરી.
 જાગ જાગ કે ખમળાપતિ, વેહેતો આવને વેળા વળી,
 જાય ઘડી ઉપર ઘડી, પ્રમદાને થાયે ચટપળી
 હું દુર્બળથી અર્થ નવ સૂઝે, મે હા ભળી તારે આધરે,
 જો નહીં આવો મુંદર આમ, તો છે નગર માથે કામ
 જેના મોડે જોડી ચાળ, તેનો વાણોતર આય ગળ,
 જાણ્યુ કરવી પડશે વાહાગ, મોડું મનાડ્યુ આવાર.

તેં તો મોઢું સંતાડિઉં, જાણ્યું મેં નિરધાર રે;
નરસેં મેહેતાનો શબ્દ સાલળી, ઝગ્યકી જાગ્યા દેવમોદાર રે.

કડવું

વિશ્વાસ દદ જાણીને વચન પાળ્યું, એવા શ્રી હરિરાય રે,
નરસેં મેહેતો પ્રભુને મમરે, ધરી મનમા ચિંતાય રે.
ઓસરી બહાર દહાડો ચઢી ગયો, શુ સૂતો નિદ્રા માહે રે,
પરમેશ્વર તુને કોણુ જાણ્યો, કારણ નહિ થાય આહે રે.
હું તો ખેડો છું છુજ ઉપર, હું ભક્તવાસલ મહારાજ રે,
જમવા આવશે ને પાછા જશે, તો જાશે તારી લાજ રે.
બપોર થયા ને કશી પેર નથી, વાત એકો નવ સરી રે,
કુવામા ધાલીને કંઠ રૂપ્યો, વિશ્વાસઘાતી થયા હરિરે.
હરિભજતા મુને હીણુપત આવી, મનમા સમજે નહિ માવા રે;
એટલામા શું મુખ સંતાડ્યું, ટળ્યું છુજને હરિ જાવા રે.
કુચાલી કરતો હતો આખા ગામમા, હતો પ્રભુનો પ્રતિપાળ રે;
સેનીએ તો પશ્ચ ક્ષે પણુ, છુજમા દૈવત નથી લગાર રે.
કહેતા કહેતા મારો કંઠ ફૂપ્યો, નથી આવતી છુજને દયા રે,
અતીશે હહડે કચન કીધું, મૂકી દીધી શરમ ને મયા રે.
શેઠ ચંદને મંલાળ ન રાખે, ટકે વાણોતર કયા સૂધી રે,
હવે મંસાર કેમ ચાલશે ભાઈ, પરમેશ્વર થયો કુણુધી રે.
એવા નરસેં મેહેતાના વચન સુણીને, ઘણું રીઝ્યા મુદર સ્યામ રે;
રૂપેઆ એકસોની બેરી, નાખી દીધી તેજો ઠામ રે.
પછે નરસેં મેહેતાને હૃદયા માહે, હરિયે દર્શન દીધું નિરધાર રે,
મોર મુકુટ પીતામ્બર ધારી, કમળ જુજા છે ચાર રે.
મેહેતો દરિને મોઢે કહે છે, આવડું માન ન જોઈએ તમારે રે,
હાથના ઘડાનું શુ ગણુ, સુગી લાગ્યા દેવમોદારે રે.
બહુ સ્તુતિ કરીને ચરણે લાગ્યા, પગી દરિ થયા વિદાય રે;
રૂપેઆની કોથળી લઇને આપી, મેહેતીના કર માય રે.
મન માને ત્યમ ખરચો નારી, કોટી એક ન રાખજો પાસ રે;
માણેક મેહેતી રૂપેઆ જોઈને, પામી મન ઉલ્લાસ રે.

6 Mehta goes out marketing but forgets the 7th.

કડવું.

મેહેતાજી કહે મુખીએ નાગી, ખરચી મોટલી દેવમોગી;
માટે કામ થયુ નિગધાગ, સામગ્રી લાભ્યાનો કમે વિચાર.
તમે ગણાવો મુજને જેટલું, હું તો વિધિએ વાવું તેટલું;
મેટેની કહે મુખીએ માગ નાથ, નમે સપણુ લાવો મંગાથ
મીઠાથી સર્પયુ વગી લાવવુ, તેમા આમીજી ચું હું કહું નવુ;
જે લાવો તે લાવજે ભન્ટાગ, મનુષ્ય બમો નણો વિચાર.
તેથી પાચનુ વધનુ લાવજે, અમ પઠવા વાટ ન જેને.
ચાગનું વધે નો રહે ઈજત, એકનું ધટે તો યદ્યએ ફગેત
તે વખત ચીટે ટોડવું પડે, નથી ધરમા કે ચૂવે ચડશે,
કગ્ગેરી વાન કહું છુ એક, જે લાવો તે લાવજે વિગેક.
દવે સામગ્રી બનાવું જેદ, સંભારીને લાવજે તેદ;
મહુ જેને કરી ઉતાવળ, પ્રથમ દરીઆ ને પાનળ.
સાગવાની સામગ્રી જેદ, જે જોઇએ તે લાવજે તેદ;
સીધુ લોટ ચોખા ને દાળ, ચણા વાળ ને દૂધ ખાડ સાર.
ઘી તેવ આગે જલ તણો, ચણા ચોખાનો લોટજ ઘણો;
ગાઈ દિગ દવદર જીરૂ મગી, ધાણા મેથી ન જશે વીસરી.
છાચ આમલી મીઠું વિગેક, આદુ લીજુ મગ્યા થોડા એક;
કોણુ ટુરીયા ને મેથીની લાજી, અણના પાનગ પાપટી તાજી.
કદ કેળા ભજીઆ સાડ ધરવા, ચીમળાં દૂધી ગયવું કરવા;
ચીંગસૂચુ નર્મગાકને કાજ, દહી ખડ્યા સગખું લાવજે નાથ
ચૂકી હોડ તો બનાવો તમે, સામગ્રી સાગી લાવજે સૌને ગમે;
આમી એકી નામગની નાન, જગ દાકી ન ગમે વાન.
સેદેજ સાદ કગે દહોલી, મોંગ મોદ કરશે તે બોલી;
કહેને જમણ કીધું નદિ સાઈ, આ તો આઈ ને આ તો નાઈ
તાવેચાનને કોઈ નવ કહેય, આપણુ ગરીબને મહેલુ દેય;
માટે કચીવાનમા નવગે ખાપણુ, ક્યા રોજ રોજ કોને આપણ
પેમો વધતો થય ને યાવા દેને, પણ સામગ્રી સાગી લાવજે,
મહેનો કદે એ તો કત્યુ ટીક, સપળની લખી ગાખું ટીપ
મહેની કદે મુજો ભગનાગ, વિચાર કરના તો લાગે વાગ,
યથા ખદા; જલ મખ્યાન, મુને ધીગજ નથી રહેતી મન.

સહુ લાવવું છે એકથે હાથે, બીજું કોઇ નથી મંગાથે;
 શ્રીમંતનાં કામ તે સહુકો કરે, આપણુ ગરીબ હરિને આશરે.
 માટે વેહેલા ચૌદામાં જાવો, સઘળું સંભારીને લાવો;
 મારે ઘડીએ ઘૂંટ લરાએ, રાંધવાને અસુર બહુ થાયે.
 જેહ નાતતણો રાંધનાર, તેને તેડી લાવું આ વાર;
 હું વાસણ લાવી ઘરમાં ધરું, ભરું નીર કંઈ સાંતરું.
 અમો તૈયારી કરું જેટલે, તમો સામગ્રી લાવો તેટલે;
 ઉચકાય તેટલું લેજો હાથે, બાકી મૂકજો મજૂરને માથે.
 દીપ વાંચીને લેજો ત્યાંય, એમાં વીસારશો નહી કાંય;
 સેતાં ચિત્ત રાખજો દાર, નહિતો ફેરો પડશે બીજવાર.
 નથી કોઇ આગળ કે જશે, માટે તમે લાવજો ચોકશે;
 મોટે ગાવો ને હાથે જાગવો, એક પ્રહરમા ગઢ છતાવો.
 રૂંડું બેઠું લાગજો મુજાણુ, દેખી નાગર કરે વિખાણુ;
 લાવતાં વાટે નવ છોવાય, સહુ ચોખું ઘેર લવાય.
 છેલી ધીખામણુ દડિ ધું નાથ, રખે મારે જોવી પડે વાટ;
 વાર કહીને મેહેતોજી ગયા, સામગ્રી લેવા તત્પર થયા.
 સવા બસેનો સામાન ધારી, લીધુ સીધુ સહુ જુગતે કરી;
 તેજ કરીયાણું લીધુ ઉતાવળે, લીધા દડીઆ ને પાતળે.
 લીધા દૂધ ખાડ ને બરાસે, લેતા મેહેતા દીપ તપાસે;
 રાખે ચોકસાઇ ને વિવેક, લીધી વસ્તુએ મૂકે છેક.
 કુંકુમ પાત્રી ને ફાફળ પાન, લીધો સારવાનો સામાન;
 લીધી જાશ આમલી મીઠું વિશેક, આહું લીધુ મરચાં થોડાએક.
 મેહેતે મનગમતું કીધું, લખ્યા કરતા અદકું લીધું;
 નિર્મળ પુદ્ધિ વિચારે જોડી, સોમાથી નથી રાખવી કોડી.
 હરિએ આપ્યુ શ્રાદ્ધને કાળ, મારે તે સહુ ખર્ચવું આજ;
 જેમ સોદાગર બ્હારે વસ્તુ બહુ, એમ મેહેતે સામગ્રી લીધી સહુ.
 આહ મજુર કયાં મંગાથે, ગાસડા મૂકયા તેમને માથે;
 ગોવિંદજીએ નિજ ગમતું કીધુ, ગરજતે થી વિસારી દીધું.
 હરિને શ્રાદ્ધ મારવું છે હાથે, તે માટે ઘી જૂલાનું નાથે;
 વળી મેહેતોજી મન વિચારે, નથી કંઇ વીસર્યો એમ ધારે.
 લીધાં -સર્પણ મૂકા બેઠ, કે રાંધના વાર લાગે નદી;
 વળી સામગ્રી તપાસે ત્યાંય, હું વીસર્યો નથી હવે કયાય.

વરતુ સર્વ તપાસી જોઈ, ઘીની રકમ ગેનાઈ ગઈ;
 સૌ સામગ્રી લીધી નીરવાણુ, સર્વથી નચિતા થયા પ્રાણુ.
 સામગ્રી લઈને વાટે આવે છે, જે મળે તે મેહેતાને પૂછે છે;
 હરિજન આ કોણે કર્યો ઉપગારો, કે વેરાગીનો કર્યો ભંડારો.
 હા હા કહેતા મેહેતા આવે, હરિ રસમાં મનડું માહાલે;
 સામગ્રી ઘેર આવ્યા લેઈ, આડોશી પાડોશી રહ્યાં જોઈ.
 મહા કુપાત્ર નાગરની નાન, પ્રપંચથી પૂછે છે વાત;
 મેહેતાજી શું કરો છો કાજ, તે કહે ઓચ્છવ કરીએ આજ.
 લઘુ વૃદ્ધ વાતો ઝોમ કરે, મેહેતા મનમાં રીશ નવ ધરે;
 સામગ્રીના ગાંસડા ધરમા લીધા, દામ આપી મનુર વિદાય કીધા.
 મેહેતીએ જોઈ સહુ સામગ્રી, તો એક ઘી ગયા છે વીસરી;
 બાકી તો સૌ આવી છે વરતુ, લખ્યા કરતા દીસે છે વધતું.
 કર જોડીને કહે છે નાર, ઘી વીસરી ગયા ભરથાર;
 મેહેતા કહે વીસર્યાં તો લાવશું પછી, હમણાં એનો અટકાવ નથી.
 તમો રસોઈની કરો તૈયારી, હું આપું સામગ્રી સમારી;
 મેહેતા જોઈ સામગ્રી સમારવા, મેહેતીજી પેઠાં રસોઈ કરવા.
 સહુ જુગતે સમારી દીધી, પછે રસોઈ ચાલતી કીધી;
 જેહુ ચૂલે અગ્નિ કીધા પ્રગટ, રાંધવા માંડ્યું છે ઋતપટ.
 ઉજમદાર રાંધવા પેઠી, એક ક્ષણમાં રમોઈ કીધી;
 એકે કીધાં ખીર ને પોળા, બીજે લજ્યામાં ને લાજ તળી.
 નરમ શાક કીધું એક રસ, સહુમાં વધાર કીધા મસમસ;
 કીધાં દાળ દૂર ને દહી, વાલની દાળમાં લભરાવ્યાં મરી.
 રાંધ્યાં ચોસઠ વાણીનાં શાક, કીધાં નૌતમ સુંદર પાક;
 લીણ કટકા કર્યા પાત્ર ભરી, આદા કેરી કચુંગર કરી.
 દહીમાં રાવતાં કીધાં સાર, માણેક મેહેતી છે ઉજમદાર;
 રમોઈ સુંદર થઈ છે એવી, પરમેશ્વર આરોગે તેવી.
 સઘળા જુગતે તૈયારી થઈ, ઘડી ચારમાં રાધી રહી;
 જીવમા જીવ આવ્યો નિરધાર, મનમાં દરખ્યાં અપરમપાર.
 મેહેતા પાસે આવ્યાં મેહેતી, કર જોડી કરે વિનતી;
 સ્વામીજી પરવાર્યાં છીએ અમો, હવે ઘી લેવા જાઓ તમો.
 અહીં સઘળાંની થઈ છે તૈયારી, પાર ઉતાર્યાં છે શી મોરારી;
 હવે રહેશે નાગરમાં લાજ, મને વિશ્વાસ નહોતો આજ.

હવે સુખે નાત આવે ધામ, તમો ઘી લાવો તો સીજે કામ;
 સારવાની વેળા થવા આવી, ત્યાર પેહેલાં ઘી મૂકો લાવી.
 જમવા જેસશે સહ કટખ, ત્યારે ઘી જોઈશે પરથમ;
 માટે વેહેલા લઈ આવો ઘેર, મેહેતો કહે કરીએ તેની પેર.
 એમ કહીને ગયા ઘી લેવા, હવે ઉપાય થાય છે કેવા;
 મેહેતા ગયા નેસ્તીને હાટે, એક ઝાળખીતો મળ્યો તે વાટે.
 તેણે મેહેતાને દીઠા નિરધાર, મનમાં હરખ પામ્યો અપાર;
 આવો સાધૂ વૈષ્ણવ જન, મુને મંજળાવો કીર્તન.
 મેહેતો કહે એ તો સાફ કહ્યું, તારું ને મારું કારજ થયું;
 એમ કહીને જેઠા આસન માંડી, મેલી મુખ આગળ તાંમડી.
 ગાય હરિગુણ તે અતિસાર, મેહેતો વિસર્ધા લોકાચાર;
 હરિસમાં મન રહ્યું છે ફૂલી, તેમાં ઘી લેવાનું ગયા બૂલી.
 કોનું શ્રાદ્ધ ને કોની વાત, કોને ઘેર જમવા આવશે નાત;
 એ તો હરિજન હરિમાંહે ઝીલે, વીસરી વાત લજ્જત રસીલે.

વક્ષણ.

વાત વીસરી ઘી તણી, મેહેતો કીર્તન કરે છે હાટ રે;
 વાર લાગી અતિ ઘણી, ઘેર મેહેતી કરે છે ઉચાટ રે.

7. Where is Mehta ?

કડખું.

ઘેર મેહેતી જુવે છે વાટ, નાવ્યા નાથ ને યાય છે ઉચાટ;
 ચિંતા ચિત્તમાં ધરે અપાર, હજુ કયમ ન આવ્યા ભરથાર.
 જમવાને હમણા આવશે નાત, થશે ફજેતી ન આવ્યા નાથ;
 રણિયા નાગર મેહેણા દેશે, એકની ચાર તે ગોંટે કહેશે.
 એમ મંકલ્પ વિકલ્પ કરે જોટલે, સદુ જમવાને આવ્યા તેટલે;
 આવ્યાં સગાં ને શુકલ સર્વ, જોઃ જોડાણી આવ્યા કરતા ગર્વ.
 નોનરાં દીધા દુતા જોટલાં, વખતે આવી જોડાં તેટલાં;
 જોડાં મેહેતાનાં મંદિર માંચ, મેહેતી ચિંતા કરે છે ત્યાંચ.
 હજુ કંથ આવ્યા નહીં એમ કહેતી, મન વિરેધીરજ નથી રહેતી;
 પડી આકળા કહે કોને વાત, દારે જમવા આવી સંદુ નાન.

સદુને દીધા છે ધણાં માન, બેસવાને આપ્યા આસાન;
 મન ઉચાટ થાય છે ધણાં, વાત કરી મન રાખે સૌ તણાં;
 ઠીક વખતે આવ્યાં છે તમે, આજ બોટી નદિ યધએ અમે;
 અહીં સઘળાં વાનાં છે તંપાર, મેહેતા ઘી લાવે એટલી વાર.
 એમ કહીને બેઠાં માણક મેહેતી, માહે માહે નાગરી વાતો કહેતી;
 કે કહે મેં જાણ્યું વેળા યધ ગઈ, કે કહે હું ક્યારની બેમી રહી.
 બાઈ મોઝા આવ્યાં હોત તો સાફ, અદિયા નવરા કરું નહીં વાફ;
 એક કહે મારે ઘેર ભરવું છે પાણી, વહેલી આવી જમવાનું જાણી.
 મારી સામ્રએ મુજને કહ્યું, પણ મેં ભુંડીએ નવ લથું;
 કહ્યું દજ જમવાની છે વાર, પણ મેં ઉનાદળ કરી અપાર.
 ચાંદલાની સુરત નવ રહી, આંખ આજની વીસરી ગઈ;
 એક કહે મુજ ઘેર પડ્યું છે કામ, સદુ મૂકીને આવી એણે દામ.
 અદિયાં તો વગી પડશે રાત, ઉકલશે નહિ એકે વાત;
 એક કહે વંજીવને બોવન, બેશીશું તો યધશું પાવન.
 ઘેરે નવરાં ક્યાંથી પડીએ, અહીં ચારમાં બેશી વાતો કરીએ;
 ધરનું કામ તો રોજનું લાગ્યું, ભવોભવનું કરમે ભાગ્યું
 એક દિન તો નચિન યધને રહીએ, ફરી મેહેતાનું મંદિર ક્યાલહીએ;
 સાફ થાય બે લાગે વાર, સ્વાદ પડે જમવાનો તે વાર.
 સાજે જમવાનું બાઈ સુખ, કાલ લગી ન લાગે શૂખ;
 એક કહે વાત એ મુજને ન ગમી, એમ નાગરી બોલે સામસામી.
 એમ કહેતા ઘડી ચાર વીતી ગઈ, તોય મેહેતોજ આવ્યા નહીં;
 ત્યારે શુકલ મેહેતીને પૂછે, આવડી વાર લાગી તે શું છે.
 દીન થોડો રહ્યો છે બહારે. પછી શ્રાદ્ધ સારશે કે વારે;
 મહેતી કહે મુને થાય ઉચાટ, હવે આવના હોશે વાટ.
 ત્યારે ભાબીજી બોલ્યાં વળતું, આજ ગામમા ઘી નથી મળતું;
 નમ્ર રાજાએ કીધો છે કાળ, જૂતાગદમા પાડી હડતાળ.
 દુકાન બંધ છે હામોહામ, હવે મેહેતો જશે બીજે ગામ;
 તહા દૂધ અધરકશે સહી, તેનું કાલે થાશે દહીં.
 તેનું માખણ તાવશે ન્યારે, મહેતા ઘી લઈ આવશે ત્યારે;
 પરમ દહાડે થશે જમવાની પેર, ત્યા લગી લાધો એને ઘેર.
 ત્યા સૂધી જુઓ મેહેતાની વાટ, હવે આવે તો મારો ગપાટ;
 ભાબીજી કટાફે વચન કહે, માણક મહેતી સૌ સાંખી રહે.

કેને ઉસગ ન આપે ફરી, મનમા સંભારે શ્રીહરિ.
હજી ક્યમ ન આવ્યા ભરથાર, આ તે શું થયુ દેવમોરાર.
વાર લાગી શુ કૌતુક થયુ, હેમ વાગી ઘી ઢોળાઈ ગયુ;
પડી ગયુ નાણુ નવ લાખુ વાટ, એમ મહેતીજ કરતા ઉચાટ.
મહુ રાખજો મારી લાજ, પાર પાડજો શ્રી મહારાજ,
એમ કહેતી ને આસુ ભરતી, આગણુ ને ઉમરો કરતી
રમીયા નાગર જોલે વાણી, કરે કરડાકી દુર્બળ જાણી;
મેહેતો ભારે ખર્ચાણુ કહાવે, નેરતીને હાથે નાણુ ચૂકાવે
ધણા દહાડાનો હિસાબ ચઢ્યો, રૂપીઆ હગ્ગરનો વાધો પડ્યો,
તે તપાસીને ચૂકની આપશે, ત્યારે ઘી લઇને આવશે
ઘી લાવતા હોવાયુ બાવા, માટે પાછુ ગયા ખડવાવા;
ખદલી નહિ આપે તો કાશી જશે, ગંગામા ધોતા પાવન થશે.
તહા "સંધી તો વાટ જૂઓ, પેટે હાથ દઇને રૂઓ,
ખજી જીવત જમવુ ધિજાર, નવ સમજો એ વોકાચાર
ઘી લેવા ગયા ત્યા સુધ રહ્યા, ખહાર મધ્યાહ્ન વીતી ગયા;
કઇ સૂઝ મનમા નવ રાખે, ખોઇ બાપ દાદાની શાખે.
એમ નર નારી કરે છે વાત, આજ તો જમવાને થશે રાત;
હમણા શ્રાદ્ધનુ મુહૂર્ત નથી આવતું, એના પૂર્વજને સાજો ભાવતું.
જૂખે મરવાનો આવ્યો દહાડો, માટે જીધ એકેકી કાઢો,
સહ સુધએ સાથરા વાળી, જૂખ્યા ખૂસ પાડો વનમાળી
વેષણુવને ઘેર અમથુ ન જમાય, હરિ બજીએ તો કારજ થાય,
સૌ સૌને ઘેરથી લાવો ધૂત, ત્યારે જમવાનો સરશે અર્થ.
એમ હારથ નર નાર કરે, વળી લાબીજ જોલ્યા ત્યારે;
આજ મેહેતોજ ઘી લાવી ચૂક્યા, જગાડવાની વાતે શખ ફૂંક્યા.
અહિયા તો છે જૂખે મરવાનું, ઘેગ જઇને રમોઇ કરવાનું;
ઘીને બહાને મોઢું મંતાડ્યુ, માણસ દેખીને દેવાણુ કાઢ્યુ.
તમે શું જાણો એના ફેલની ગતી, મોટે મોડો ને મનમા કરવાની;
જાણે ના કહેવાશે નહિ, માટે સંતાઇ પેડો કહો
કાણું મોઢુ કરી બેડો કાય, ફજેત વેડો થાય ધરમાય;
રૂડો હોય તો નામ વધારે, ભૂંડો હોય તો લાજન લગાડે.
એ નાગાને કાઈ કહેશે નહીં, અમારે નીચું જોવું પડે અહીં,
મગે નહિ તો હયા નવ થઇએ, નીચી ડોકે ખાઈ ઘેર જઈએ.

દવે નથી લાગતી વડ, થાય નાદ ધંદા રે;
 પડે કડંગે આરતી નાદ, ખાઓ સદુ ધંદા રે.
 ત્યારેનોલી કોઈ જાહેરખંખ, આજપકવાંન ન મેડે રે;
 અદમા નો ધટનું દેવ, દુષપાક પેના જોડે રે.
 મુદર તમેયાં સાક, કે બહુઆં પેડેણ રે;
 ઉપર બાયે તેટયાં ઘી, જમના ચાયે રેણ રે.
 વળા દાગ ફર ને રી, મુરખો એવિયે રે;
 ત્યારે પૂરેજ નરેપન કાય, એના જગાણ જોડે રે.

૧.૬ સિખી બોય,ને બોય, કે વારી મળે હં રે;
 ૧.૭ પાક,નેલી નાક, ને પડું બાંધે હં રે.
 વૈખાનો પેર બેસે પ્રસાદ, ને પવિત્ર થાએ રે.
 દુષ રહિત ને વાત નાવ, ને તેજ તમે રે.
 જેને મીઠા અમળિયા અમે, તેને યાત્રી બેટ રે.
 દમણ એવેતને રહે વડ, તે: વળિ આ રે આ રે.
 આ.પખને જગાણ: રી પે, દુષપાક ને રેણ રે;
 ઉપર બોડે તેડા ધૂન, ખર્ચ બેટ બેટ રે.
 જાગ મી ને પેટ નળુ પ, મડે નળો ખર્ચ રે.
 આજો થયે તે મો, પાડા પેર જાગ રે.
 જો કહે દુટે, જાક જાગ, મોતે કી નરીક વ રે.
 જો કહે દુટે વાવડા પખ, મો કહે જાગ જાગ રે.
 જો જાગ મે પા રિય, ને પડું કહે રે;
 મડે દુટે નરિ કહે રે પુન, મો જો ને ખા રે.
 મધો મો, રહિનું ખાન, કે રોગે ને અરે રે.
 નરિ ને જોડાને જોડે રોગે જોડી રોગે રે.
 જો જાગ જાગ મે પા પાખ, કે રોગે નરો રે.
 નરો રોગે રોગે જોડે રોગે રોગે રોગે રે.
 કહે: જોડે રોગે રોગે રોગે રોગે રોગે રે.
 નરિ ને જાગ જાગ રોગે રોગે રોગે રોગે રે.
 જોડે જાગ રોગે રોગે રોગે રોગે રોગે રે.
 ને જાગ જાગ રોગે રોગે રોગે રોગે રોગે રે.
 ને જાગ જાગ રોગે રોગે રોગે રોગે રોગે રે.
 ને જાગ જાગ રોગે રોગે રોગે રોગે રોગે રે.

8. Hari helps his devotee in nick of time.

કડવું.

મેહેતો કીર્તન કરે છે હાટ, નથી જાણતા ધરની વાત;
લેહે લાગી હરિપર મન, કરે કીર્તન યધ નચંત.
મેહેતો જરાએક છાના રહે, વાણીઓ બેસો બેસો કહે;
હરિજન હમણા જન્મેની બોવન, મુને રૂડા લાગે કોર્નન.
હજુ દહાડો ઘણો છે બહાર, કેમ ઉતાવળ કરો અપાર;
મૂર્ખ નથી પ્રીછતો કામ બીજું, કરો કીર્તન હું તો બહુ રીજું.
એમ વાણીઓ કહેતો જાય, તેમ તેમ મેહેતો હરિગુણ ગાય;
કરે રાગ રંગ રૂડી રીતે, લોક સુણવા ઉભા બહુ પ્રીતે.
મેહેતાનાં કીર્તન રૂડા જાણી, લોક બીડ થઇ છે ઘણી;
ગાય હરિગુણ તે અતિ સાર, ઘેર થાય ફજેતીના પાર.
નાગર બોલબાણ બહુ મારે, રોતા હરિ સમરે છે નારે;
ત્યારે વિચાર્યું શ્રી મહારાજ, એ તો વલ્લસશે મારા ભક્તનું કાજ.
એને કાણ ઉઠાડવા જાય, એ તો બેઠો મારા ગુણ ગાય;
મુખે લેવા દો એને નામ, હું જઇને કરું એનું કામ.
એવો વિચાર અંતર કીધો, પછે વેશ મેહેતાજનો લીધો;
દયા જાણી નરહરી આવ્યા, વેશ નરસંયાનો લાવ્યા.
તત્કાલ ધર્યું મેહેતાજનું રૂપ, યથા વ્રાહ્મણ ત્રિબુવન ભૂપ;
પેહેર્યું ઘોતીડ લીચણ લગી, એક પિછોડી ઓઢી વગી.
શોભે રૂડી વામાગે જનોઈ, ઉભી પાટલીએ પનોછી તહો;
તુર્ગસીની માળ કંડે આરોપી, શિરે ઘાલી સકલાતની ટોપી.
ગોપીચંદનનું ટીલું કર્યું, તે મારા પ્રજુજને કેમ આવડ્યું;
શુભ છાપા છાપ્યા છે અંગે, લીધો મેહેતાનો વેશ રંગે.
નયન નાસિકા બુકુટી એવી, રૂપકાંતિ મેહેતાના જેવી;
શીર અવણ ને અંગ સમેત, મેહેતાનામા ન પડે કશો ભેદ.
વૈષ્ણવ ચાલ ચતુરાઇ ધણી, ઉમર જ્વેજન મેહેતાજ તણી;
નખ સિખ સદ બાણુજે એવું, હમે બોયે મેહેતાના જેવું.
માવાનું રૂપ મેહેતાના સરખું, મેહેનારૂપે મોહનને નિરખું;
મેહેતાની પેઠે નીચે ખામજો, જાય હરિજન તે લામજો.

ઓધવ અકૂરને કહે તાંહે, તમો આવજો ભુનાગઢ માંહે;
 કરવા નરસંપાતું કાજ, લાખ દકાની રાખવા લાજ.
 નાગરનાં ઉતારે અભિમાન, જઈને પાછા દરે મધ્યાન;
 તમો વેદેલા આવજો, મોહાર પીતાંબર સાથે લાવજો.
 સહુને દક્ષિણા આપવા કાજ, એમ કહેતા ગયા મહારાજ;
 હરિ મનમાં આકળા જડુ થાય, ખડાવિણુ મોગ પેહેર્યા પાય.
 ઘણી દાસ ઉપર દયા કીધી, ઘીની તાંબડી કરમાં લીધી;
 કરવા આજ્ઞા ભક્તનું કાજ, ઉતાવળા હીડે મહારાજ.
 ચાક્યા બહા લાણીને વેદ, જળયે નહિ ભગવાનનો ભેદ;
 જેના દેવતા દર્શન ધર્યે, શિવ સરખા પાર નવ પ્રીછે.
 એવા દીનાનાથ દયાળા, ભક્ત માટે હીડે છે પાળા;
 હરિનાં કૌતુક ચા દરું લાણી, જમણે કર આલી જપમાળી.
 હરિ મેહેતાની આજ્ઞે આજે, હરિ રસમાં મનડું માહણે;
 મેહેતાની પેરે હરિ શુણુ ગાતા, હીડે રાગ રંગમાં માતા.
 હરિએ મોટાક કાઢી નાંખી, ભક્ત માટે નમનતા રાખી;
 જે કોઈ મેહેતા કહીને બોલાવે, તેને શીહરિ શીય નમાવે.
 વળી વૈષ્ણવની પત રાખે, જ્યસ્ત્રીકૃષ્ણ મુખેથી ભાખે;
 મેહેતાજનાં લક્ષણુ સહુ સાર, કરે આગળીના ટચકાર.
 કોઈ ન જાણે કે જગન ધણી, નય છે મેહેતાના મંદિર ભણી;
 દેવ દેખીને વિરમય થાય, હરિ આ તે શું કહેવાય.
 જ્યાં નાગરસહુદામ્યજ કરનાં, માણેક મેહેતીચિતામન ધરના;
 પ્રમદ વાટ જુવે છે જ્યાંય, હરિ આવીને ઉભા છે ત્યાંય.
 લોક કહે મેહેતાજ આજ્ઞા, ઘીની તાંબડી મોટી લાવ્યા;
 ધણી પેદા મંદિર માંય, સદ્ જાંખા પડી ગયાં ત્યાંય.
 મેહેતીએ જ્ઞેયા નિજ ભરથાર, મનના ઉચ્ચાટ દબ્યા તે વાગ;
 નાજી આપી મેહેતાને દાય, પ્રમદ જાણે જે મારો નાય.
 હરિ તો મેહેતાજને રૂપ, કો ન જાણે જે જગનના જૂપ;
 હરિએ શુકજને કીધો નમસ્કાર, દીધો કુટુંબને આવકાર.
 ધણા સહુને દીધાં માન, ન જાણે નાગર પુરય પુરાણ;
 બાળીજ નીચું જોઈને રહી, ચાર લોકમાં ખસિયાણી ચઢ.
 શુક્ય પૂછે મેહેતાને વાન, આવડી વાર લાગી શામાદ;
 નમ માટે ખોટી ધયાં સદ્, અમને ચિતા થાનીની જદ.

દીન તો નથી રહ્યો લગારે, હવે શ્રાદ્ધ સારશો ક્યારે;
ત્યારે ખોલ્યા સુંદર સ્યામ, ગયા હતા એક ભક્તને કામ.
હીક વખતે આવ્યા છિએ ઘેર, હવે કરિએ સારવાની પેર;
એમ ખોલે છે હરિ ભરમ, કે નથી પ્રીછતું તેનો મરમ.

9. What is the time ?

કડતું.

સહ બૂખ્યા બૂખ્યા પોકારે, મૂર્ખ નથી જાણતો મન વિચારે;
સાંજ પડે તેમ વહાણું વાય, એ તો નાગરી નાતમા નહીં થાય.
જમવા તેડ્યા કે વેરાજ માંડ્યા, નાગરના વ્યવહાર સદુ છાંડ્યા;
સુણી સર્વના એવાં વચન, મનમાં વિમારયું જગજવન.
એના પગ ધાહું એના ગળા માંડે, એવો ઉપાય કંઈ હું આંધે;
સહુનાં ઉતાડે અભિમાન, અહિઆં પાછા કંઈ મધ્યાન.
એ શું જાણે હું મળિયો નેટ, બૂખે ઠોકાવું સારી પેઠ;
મારા ભક્તનું નામ વધારું, સહુના નાક ધસીને વાહું.
એવું ધારી અણસારો જિએ કર્યો, પાછો બાનૂ પૂર્વ દિશે કર્યો;
હરિએ કૌતક માંડયું બતાવા, રાખ્યું વાદળ નાગરને ઠગવા.
બહાર થયા અતિ મધ્યાહ્નકાળ, કે ગતિ નવ જાણે દયાળ;
જે ખોલ્યા તેનો ઉપાય કરી, નચિન્ત યદને જેહા શ્રીહરિ.
આવે ધરમા ને જાયે બહાર, જાણી જોઈને લગાડે વાર;
શુક્ર કહે મેહેતા વાર શું લગાડો, બહાર નથી દીસતો દહાડો.
છોકરા બૂખ્યા બૂખ્યા રડે, તમને ખોટી થાવું સૂઝ પડે;
રામાંટામાં કરો શું જોઈ, હરિ ભજને અચ્છવ જોઈ.
આટલા દહાડા જાણતા હતા સારા, આજ તો ધણા દીઠા નહારા;
જે નવ હોય જમાડવાની પેર, તો અમે પાછા જઈએ ઘેર.
મનુષ્યને કહીએ એકવાર, ટોરને સાન ન હોય લગાર;
કોઈનું કંઈ અંતર નવ ધરે, એમ પેરાગીવેડા શું કરે.
દશીને ખોલ્યા દેવમોરાર, હજી બપોર નથી થયા બહાર;
એમ ઉતાવળ શુ કરો, કાંઈ ધીરજ મનમાં ધરો.
ગરીબ જાણી અકળાવો બહુ, રાધતા તે રડાવો છો શું;
વેહેલું સારવા કોઈ નવ જાય, મધ્યાહ્ન પાખી શ્રાદ્ધ નવ થાય.

મધ્યાહને પિતૃ પામે સંતોષ, વેહેલું મોડું થયે જન્ય નિર્મોખ;
 તમો પંડિત થઈને શું મુકાવો, મધ્યાહન વિના શું પિંડ મુકાવો.
 અહિંયાં સધળું છે તૈયાર, બપોર થાય એટલી વાર;
 તે માટે અમો ફેરા ફરીએ, બપોર થાય તો જ્ઞાન કરીએ.
 મુણી શુદ્ધને ચઢીએ કાળ, પગથી માથા લગી લાગી જાળ;
 અહ્યા ભક્ત નહીં તું બીખારી, કાઈ બોલની મન વિચારી.
 બદાર દહાડો નથી રે નોકર, હજી તું ગાયે છે બપોર;
 જૂઠું બોલતા જન્ય રાત ને દન, તુંને ક્યમ થાય હરિ પ્રસન્ન.
 દાહી કરે પુણ્ય પાપની કથી, તો નાત જાતમાં આખર નથી;
 એહ વાતે વદાસે નાક, બોધણ બાપ દાદાની સાખ.
 એમ શુદ્ધ બોલ્યા બળતા, ત્યારે શ્રીહરિ બોલ્યા વળતા;
 તમો ક્રોધ ન કરો બહુ ધ્રુવ, તમ વચન ચલાવું સીરા.
 બદાર જાણી જુઓ કહું છું તમને, પછે સીખામણ દેજો અમને;
 તમો કહો વહેલું તો સાઈ સહી, પણ વેદ શાસ્ત્રમાં આચાર નહી.
 ત્યારે નાગર બોલ્યા તરત, અહ્યા એ વાતની કોઈ બાધી શરત;
 હરિએ કહ્યું જૂઠું જો અમો, તો આ ભજનનું પુન્ય લેજો તમો.
 જૂઠી થાય તમ વાણી સહી, તો દીપણ બોળાવું પાણી મહી;
 ત્યારે હા બણી સૌ નાગરે, માંહોમાંહે વિચારજ કરે.
 સહુકો મકલાયે મન, વગર કયે પામીયું પુન્ય;
 જમવાની વાર થશે તો થશે, એનાં ભજનનું પાણી જશે.
 એનું નાક વદાશે છેક, આપણે ઉપાય કરીએ એક;
 એ ફરી ન જાય એવું કીજે, એહ વાતના જમીન લીજે.
 મુણીને બોલ્યા જગજીવન, મારા બાપ દાદાનું વચન;
 જે કોઈ બોલીને જન્ય ફરી, તેની સાખ ન પૂરે થી હરિ.
 ત્યારે નાગરનું માન્યુ મન, જીતી ચૂક્યા એનું વચન;
 દાધે કરીને ધૂળજ માસે, શું જોઈને એ સુકૃત આસે.
 મૂર્ખ નથી જોતો બદાર જાણી, હરિએ વાલી જુરકી નાંખી;
 સહુએ કયો મન વિચાર, એટલાને કહે ચાલો બદાર.
 કેમ પગ ઉપડ્યા નથી, આપ્યું વચન પાણી સરવથી;
 શુભી ઉઠ્યા દેવ મોરાર, હરિ કહે બદો જ્ઞાની વાર.
 શુદ્ધ નાગર ને નર નાર, સહુ જોવાને આપ્યાં બદાર;
 જે પ્રજા સાથે ચલાયે જોઈ, તેની કથાથી પૂરી પડે હોંસ.

સહુ જોવા આવ્યાં જેટલે, આલલાં ખરી ગયાં તેટલે;
 ફાટયું વાળ વેરાય કડકા, રવિ પ્રકાશી નિકળ્યા તડકા.
 જોવા તમે ચૈતર વૈશાખ, પહોંચ્યા નાગરના અલિલાખ;
 સહેજે કૌતક કીધું મોસારી, આધળા જૂએ છે ધારી ધારી.
 જૂએ તો મધ્યાહનમા જોઈશે જે ધડી, રહ્યા શુકલ નાગર જૂદા પડી;
 જોતામા તો ઝાંખા પડીઆ, મૂછના લીધુ નિકળી પડિયાં.
 સદ્ નીચું નીચું ભાળે, કોઈ પાછો ઉત્તર નવ વાળે;
 નર નારી રહ્યાં મુખ ભીડી, જેમ હરિતયે દાખી કીડી.
 વળી વિચારે મન સાથે, આપણે ધૂળ ધાલી આપણે હાથે;
 આપણે ઉધમાં સધળું ખોયું, આગળથી જંખી નવ જોયું.
 બોંશ બાંધીને આખર ખોઈ, હવે ટીપણા નાખશે ધોઈ;
 નહોં બોલાય આપણી વતી, નાગર કુળમા લાગી ખામી અતી.
 પડી ઘડિયાળો ગામની જૂડી, શુ વેહેલા આવ્યા જમવા ઉડી;
 આપણને જોણે સાન ચુકાવ્યા, હરિ ભકતે ભાવ મુકાવ્યા.
 જોણે જોનું દૈવત દેખાડયું, આપણુ નાક ધરીને વાદયું;
 એ ચતુરે આપણને છેતરીઆ, દાવ રાખીને વેતરીઆ.
 નાગર મનમા પરતાયે પૃષ્ઠ, કોઈ નવ કરે ઊંચી દષ્ટ;
 ત્યારે બોલ્યા શ્રી મહારાજ, કહોની બપોર છે કે સાજ.
 કોણુ જુદું પડયું આ ઠામ, કોણે બાપનું બોલ્યું નામ;
 કુલ કુલાલી કરતાતા ધણા, બોલો જળ ત્રિપે ટીપણાં.
 તોડી જનોઈ ને કરો રાખ, જોઈ બાપદાદાની શાખ;
 અહિંયા કોણે કર્યું અજવાળું, ચયુ સર્વનું મોહું કાળું.
 ત્યારે ગાળો દેતાતા શું જોઈ, હવે શે નથી બોલતા કોઈ;
 ઠાલી કરતાતા માયા ફાડ, શું બપોરમા આવી છે ધાડ.
 રાખો આખા ગામનો ખરો, કોટે પાણા બાધી ફૂળી મરો;
 અકળાવતા હતા ગરીબ જાણી, પડી ધૂળ ને શુમાયું પાણી.
 બોલતાં પાછું વળી નવ જૂઓ, હવે ટીપણા પાણીમા ધૂવો;
 દોડી ફેરવું ગામમા જાણ, સાલણી નાગરના ગયા જોસાણ.
 બીધા નાગર છૂટી કાછડી, રજે આપણી લે એ પાધડી;
 બે એ ટીપણા પાણીમા નાખે, તો તો જશે જગતમા શાખે.
 માટે કાલાવાલા કરી રહીએ, વેહેવારે ટળ્યા કેને કહીએ;
 એમ સવે વિચાર કરી, નમે મહેતાને ફરી ફરી.

નમી નાગર બોલ્યા વચન, અમો પાપી તમો હગ્ગિન,
તમારી તોતે ક્યાથી આનીએ, અમો નીચ દુષ્ટ કહાવીએ
નાગરી નાત જાની સર્વથી, તે તો તમારે પુણ્યે ચકી,
અમો ઠોઠ છીએ તમારા, અવગુણ ક્ષમા કરો અમારા
એમ કહીને વાગ્યા પાપ, નાક લીધી ઝરી મુઠ્ઠાએ લાય,
તે હરિએ સ્તુતિ માની લીધી, પછે મૌને રીખામણ દીધી
તું તો ક્ષમા કરે છુ આહો, ખીને કોઈ મારશે માથા માહો
આજ પછે એવુ નન કરશે, નિકર વગર મોતે મરશે
એમ સંતે અપમાનજ કરી, પાઠા ધરમા પધાર્યા શ્રી હગિ,
આની બેઠા મહ નર નાગ, ઉતયા મનતણા અહંકાર
નીચુ જોઈને મેઠા સહ, પેમા કુધા જીરી છે બહ,
પણ કોઈથી બોની ન શકાય, મળ્યા માયાના વૈકુણ્ઠ

10 The Shraddha feast

કંડુ

એટલે જ્ઞાન કરી નાગર આન્યા મેઠા આનરે નરનાર રે,
ઉદ્ધવ અર્જુને સજ ચક્રને પાતળ આપી તેણીવાર રે
પનાવળી પૂરી થઇ ત્યારે, દડિયા લીધા દયાળ રે
તે સૌને પોચી ચૂમ્યા ત્યારે, શાક પાક મટયા તરકાળ રે
પેહેના લૂણુ ને રાયતી કેરી મૂખી, મુરખો પાપક તજેના રે,
પછે શાક ચૂમ્યા સડુ લાવી, સુદર વધારયા ભના રે
ગયતા વાણી નાતના, માહો મસાલો મસમસ રે,
નરમ શાક સરણુતણુ, તે થઈ ગયુ એમ ગસ રે
લીનવા વેંગણે લીડા તળિયા, કારેના સોહાવે રે
વાનની ઘણ ને પનવેલીયા, તે તો સંતે ભાવે રે
કોણુ ઘૂરીયા એમ્હા પ્રીધા, મેથી ચીલડા ને ચોળા રે
સુવારકળી વળી ગન । જાદા, કટોળા ચૂમ્યા તળી રે
નિશુ આદાની કચુખર મૂકી, જુદા ફેરે શુદ્ધ ને મરી રે
ભજ્યા તો ભાવે તેડના, દૂધી વજ ને મોગરી રે
નીકાની કાચરી ને દહીન ।, ઉપર તેન નિમ્બ્યા તરી રે,
મૂકો મૂકો કહે હરજી, લે નાગરો દહીઆ ભરી રે

ખાંડવી ને મગ ચણા, વળી બાજી વાણી સાત રે;
 દેખી નાગર કહે આ શ્રાદ્ધ ન હોય, ઉચ્છવ દીસે ખરીખાત રે.
 ફળ ફળાદિક દ્રાક્ષ ખરખૂયાં, ફાલસાં ને કેરી ઝાઝી રે;
 ખાંડ મેલી ખરખૂયા ઉપર, જોઈ સહુકો થાય છે રાજી રે.
 નહોતું તે દરિએ નીપજવ્યું, કાઈ નવ પ્રીછે મત રે;
 શ્રાદ્ધ ઉપર આવડી શી શોભા, જોઈ નાગર થયા અચરત રે.
 શાક મૂક્યાં સહ શોભતાં, તેનો કહેતા ન આવે પાર રે;
 દૂધપાક પોળી કાઢતા, શ્રીહરિ કરે મન વિચાર રે.
 પેલીએ પકવાનનું મેહેણું દીધું, મારો દાસ દુભાશે આહે રે;
 હપ્પન ભોગ તુરત નિપજવ્યા, પીરસવા માડ્યા ત્યાહે રે.
 જોઈ માણેક મેહેતી વિશ્વમય થઈ, ભાભીજીએ નીચું ભાળ્યું રે;
 નાગર સહુકો એમ કહે, પેલી બોલી હતી તે પાળ્યું રે.
 તે બોલે પકવાન નીસર્યા, એમ સર્વે કહેતા જાય રે;
 ઘેવર ખાનું ને જલેબી, સહુને પીરસે વૈકુંઠરાય રે.
 લાડૂ પૂરી ને દહિયરા, ઠોર અને કળી ઝાઝી રે;
 શરિા પૂરી ને ગોળપાપડી, ઉપર ધારી તાજી રે.
 માલપુડા વેઠમી ને લાડ, ધુધરા સંજોરી સારા રે;
 પેંડા ખરશી સુતરફેણી, સેવ ને શક્કરપારા રે.
 કોપરાપાક ને અમૃતપાક, હપ્પન ભોગ રૂડા કહાવે રે;
 જેને જેવું ભાવતું હોય, ઘણું ઘણું ભાણામા ભરાવે રે.
 બાસુદી બિરંજ માવો સોહે, દળ મગદળ ને શ્રીખંડ રે;
 સેવૈયા મોતૈયા જલેબી, ઉપર છૂટા ખંડ રે.
 મરજી કચોરી ને કરમો કેળા, મેસુર મૂક્યા નાથ રે;
 પકવાનની શી વિધિ વર્ણવું, જાણે સહુએ માડયા હાટ રે.
 અન્નપૂર્ણા આવી વગ્યા, ત્યા લૂટાવ્યું નવ ખૂટે રે;
 અમણિત વસ્તુએ ભરયા ભાણ્યા, જાણે પૂરપો અન્નકૂટ રે.
 પકવાન સહુને પિરસી રહ્યા, ત્યારે વિચાર્યું વૈકુંઠ નાથ રે;
 મેહેતાજીના જ્ઞાતને, ઘીની તાંબડી આપી દાચ રે.
 ત્યાર પછે દૂધપાક પોળી મૂક્યા, ઘી પીરસે વડો ભાઈ રે;
 સર્વે વસ્તુ આપી ચૂકા, ત્યારે જ્ય શ્રીહરિની બોલાઈ રે.
 ચાલતું કર્યું નરનારી સર્વે, શોભા જાતી છે અપાર રે;
 ટોપસા લઈને વારે વારે, પંગતમા ફરે શ્રી મોહાર રે.

કહો તમારે શું જોઇએ બૂદેવો, એમ શ્રીહરિ મુખથી પોકારે;
 જેને જેવું લાવતું તે, માગી સિધે નરનાર રે.
 પછે શીતળ જળ સડુંને ભરાવે, ઉદ્ધવ અર્જુન બ્રાજ રે;
 કોણુ લાગ્ય નાગરી નાતના, જે જામે પ્રભુને હાથ રે.
 ચારે ચોદા જ્યા ત્યાં પહોંચે, કોનો ખપ ન પડે થોભી રે;
 હરિહર મહાવે મેહેતાને રૂપે, જાણે ધરના મોતી રે.
 સઘળે ઠેકાણે પડે પૂરા, અધૂરો નહિ એકે દાર રે;
 કહેવાય ધણી વગર ધર સૂનું, પણ હરિએ મૂક્યું પાર રે.
 હરી હમીને સડુંને કહે છે, બોજન કરો મન લાવે રે;
 બૂખ માટે ભરો કોળાયા, ફરી આવો દાવ નહિ આવે રે.
 નમીને નાગર એમ કહે, હવે ટળ્યો અમારો ગર્વ રે;
 મેહેના ઝોઝી વાન મન શું લાવો, અમે છીએ તમારા સર્વ રે.
 એમ કહીને જમાડે શ્રીહરિ, વળા વાતો કરતા મુખ રે;
 એવી શોભા દેખતા માહે, ટળે દુખિયાનાં દુઃખ રે.
 આટલી સામગ્રી ક્યારે કરી હશે, સડું મન અંદેશો ધરે રે;
 સખીયે મળી એમ કહે, વાન કરીને કોળાયા ભરે રે.
 માણેક મેહેતી મુઘડ દીડી, જેણે રાંધ્યાં મુંદર રાકપાક રે;
 પેલી જવેર મેહેતીનું મોઢું બાળો, ચાર લોકમા વદાન્યું નાક રે.
 ઉદ્ધવ અર્જુન પિરસણુ ફેરવે, ખખર સઘળા રાખે રે;
 જેને જે જોઇએ તે લાવી મૂકે, શ્રીકૃષ્ણને પૂછ્યા પાખે રે.
 અકૂર શીતળ જળ ભરાવે, સઘળે તે દોડી પહોંચે રે;
 ખખરદારી તે બલી ગણે, જરા લક્તનો ઇચ્છે રે.
 નારીઓ તેમને જોઈ રહે, મૂકી મનતણા અભિમાન રે;
 પીરસનારા મેહેને ધરના રાખ્યા, તે કયા રહે સાવધાન રે.
 ધણું થોડું કરતા નથી, સૌને સરેરાસ મૂકે રે;
 ચારે જોદા વીર શોભના, તે વિવેકમાં નવ ચૂકે રે.
 સર્વે વગ્ન વારે વારે, ફેરવે ચારંગપાણુ રે;
 બાણે બેઠા નરનારી સડું, દરે મેહેનાના વખાણુ રે.
 રેજમા મોભા આવી કરી, તેને પ્રભુ મત્યામા સુ કહેતું રે;
 નાગર મહોકો વખાણે ન દોષ આદ, આ તો વિવદ જેતું રે.
 વૈષ્ણવ ને વેદવંશીઓ, જોની જામણ કેવાં ક્રીપા રે;
 પેલી દાગા મેદાની બાબીએ એને, મંગા મેહેના દીપા રે.

એણે નામ વધાર્યું પરિચાતણું, તેણે તો બોલ્યું સહી રે;
આવું જમણુ કોઈએ નથી કીધું, નાગર બોલે છે તહીં રે.
તે સુણીને લાલીજી મનમાં, બળા મરે છે ઘણી રે;
નથી જાણતી જે મેહેતાને માથે, ગાજે ત્રિભુવન ઘણી રે.
સૌ શાક પાક બીજવાર ફેરવ્યા, પકવાન ફેરવે ત્રણ બ્રાત રે;
જેને જોઈએ તે માગી લીયે, મૂકે શ્રી વૈકુંઠ નાથ રે.
કોશાક શીરાવે કો ખાય પકવાન, કો રામતાની આગળા ચાટે રે;
કોઈ ઘેવરનું નખોદ વાળે, બીજામાં નવ ધાલે હાથે રે.
કોઈ ખાયે દહીં વડા, કોઈ લજ્યા આ લાયરડે બહુ રે;
બાળક ખાયે ફાલસા ને કેરી, જમી તૃપ્ત થયા છે સહુ રે.
કોઈ સઘળી વરતુ ચાખી જૂએ, કોઈ એક ઉપર પાડે ધાડ રે;
કોઈ બોલે કોઈ જમે નીચું જોઈ, શો કહું તેનો વિસ્તાર રે.
જમતા ગળા સૂધી ધરાઈ ગયા, થયા માત્ર દીલા ઘેંસ રે;
અતીશે ઓહિયા કરે સર્વે, નાગરા અરાડે છે જોમ રે.
જમતા જમતા તૃપ્ત થયા સહુ, શી શી વસ્તુ ખાય રે;
ઉદર ભરાયું મુખમાં નવ પેસે, પાણીએ કૂખ તણામ રે.
જમી કરી સંતોષી થયા, ત્યારે પૂછે શ્રી વૈકુંઠ નાથ રે;
તયારી યાય ત્યારે બોલજો, અમે કાઢીએ દાળ ને ભાત રે.
ત્યારે નાગર કહે મેહેતાજીને, અહીઆ તો છે તયારી રે;
છાડ્યું લઈને પછે મુકજો, દાળ ભાત ને કઢી રે.
નાગર કેરા વચન સુણીને, છાડ્યુ લીધું શ્રી હરિ રે;
અકૂરને કહે દાળ લાવો, પોતે લાવ્યા કઢી રે.
દાળ કઢી પીરસી રહ્યા, ત્યારે ભાત લાવ્યા બૂધર રે;
અર્જુનને તવ આરા આપી, તમે ઘી મૂકો ઉપર રે.
દાળ ભાત અને કઢી જમતા, ચારે કૂખ તણાઈ રે,
કથરાટ લઈ ફરી ફરી હરિ ફેરવે, કાઈતમારે જોઈયે ભાઈ રે.
ના ના મુખથી જાએ સર્વે, ઓધવ જળે રહે સાવધાન રે;
ફેરવીને પ્રભુ પેડા ધરમાં, બીઠી આપે અર્જુન રે.
જમી રહ્યા પછે જાણ લીધી, સર્વે તૃપ્ત પૂરણ થયા રે,
આરા આપી શ્રી કૃષ્ણજીએ, ત્યારે સહુ ઉગી ગયા રે.

વસણ

આરા આપી શ્રી કૃષ્ણજીએ, જમી જાડ્યા નર ને નાર રે;
ત્રેમાનંદ પ્રભુ નરસિંહ રૂપે દક્ષિણા આપે પોતે દેવ મોરાર રે.

11. Mehta brings the *ghe* at last.

કહ્યું.

વડા બ્રાત સજ્જન ને ભાભી, મેહેતી ને મહારાજ;
 બોજન કરીને ઉડીઆ, મંપૂરણ થયું કાજ.
 સેવક હતા જેટલા, તેણે એક જૂઠા સમાધાન કરિયાં;
 આરા આપી શ્રી કૃષ્ણજીએ, ત્યારે સહુકો સાચરિયા.
 ભાઇ બોજનને દક્ષિણા આપી, પોતે શ્રી વૈકુંઠનાથ;
 ભાઇ કહે બોજનએ મેહેલા દીધા, તે ક્ષમા કરજે બ્રાત.
 એમ કહી નીચું જોઇને, મંદિર પોતાને ગયા;
 કામ કાજ સહુ ફીકે કરીને, મેહેતી મહારાજ એકલા રહ્યા.
 એટલે મેહેતોજ ઘી લઇ આવ્યા, ઘેર તે સંધ્યાકાળ;
 દૂર થકી દરિએ દેખતા, અંતર્ધાન થયા તેણીવાર.
 મેહેતોજ આવ્યા મંદિરમા, ત્યારે મેહેતી પૂછે વાત;
 નાત સગા જમીને ગયા, વળી ઘી કેમ લાવ્યા નાથ.
 મેહેતો કહે હું તો હમણા આવ્યો, જમી ગયાં સહુ ક્યાર રે;
 સાર્યાં વિના તું એમ કેમ બોલે, તું શું બકે છે નાર રે.
 મેહેતી કહે મારા કંથજી, એમ શું કહો છો તમે આ વાર;
 સાર્યું જમાડીને દક્ષિણા આપી, બૂલી જાઓ છો કેમ અપાર.
 આજ મહોરનો વરસાદ વરસ્યો, હું તો જોઈને વિરમય પામી;
 પાસે તો કોડી એક ન દેખું, ક્યાથી કાઢ્યું મારા સ્વામી.
 અલૌકિક પડવાન નિપજાવ્યા, સ્વામી તમને છે ધન્ય ધન્ય;
 એ શું બૂલી ગયા નાથજી, આજ માન ભંગ થયા દુશમન.
 આજે જે શોભા કરી, શું અગળે પૂછે વાત;
 ત્યારે મેહેતાએ મન વિચાર્યું, નિમે આવી ગયા શ્રીનાથ.
 અરે ઘેલી તે ઓળખ્યા નહીં, એ તો આવ્યા હતા શ્રીમોરાર;
 તારા મમ હું તો હમણા આવ્યો, સુણી વિરમય પામી નાર.
 જાણ્યા પૂઠે દાથ ધસતી નારી, મેં નવ ઓળખ્યા મહારાજ;
 ધન્ય ભાવ્ય સ્વામી તમનજા, દરિએ આવી ઠર્યું તમ કાજ.
 એમ કહીને ચરણે લાગી, પછે શ્રી પ્રભુનું ધ્યાન ધરે;
 નાગરી નાતમા કોકો કીધો, લોક સહુ વખાણજ કરે.

વખાણ કરે છે જગત બધું, મેહેતે દ્રવ્ય ખરચ્યો ધણો રે;
શ્રાદ્ધ કાઢું વિવાહ સરખું, પ્રેમાનંદ ભક્ત એ પ્રભુ તણો રે.

કડવું.

શ્રાદ્ધ સાર્યું શ્રી હરિએ, તેની થઈ જગતમાં ખ્યાત;
રાતે ઘેર મેહેતોજી આવ્યા, ત્યારે જાણી સઘળી વાત.
પોતાની વાત કહી નારીને, હું તો હાટે ગાતો હતો ગીત;
મારે રૂપે પ્રભુજી પધાર્યા, સંભાળી કુળની રીત.
અરે ઘેલી અડસટે નવઝોળખ્યા, મારા સ્વામીનું રૂપ રસાણું;
એ શુધ્ધશુધ્ધ તમ જેવા હતા, હું તે કંથજી કેધ પેર ભાણું.
નાગર સહુ કેા અપવાદ કરતા, હું જોતીતી તમારી વાટ;
ઝેટલે આપણા જેવી ઘીની ભરી, તાબડી લઈને આવ્યા નાથ.
નાત મંઘાતે બોદશ બાધી, જૂઠા પાડ્યો સહુ સાથ;
પછે શોભા અતિ ઘણી કરી, પણ મેં નવ ઝોળખ્યા નાથ.
પીરસવાને પુરુષ શોભતા, આવ્યા હતા તેની સાથ;
અરે ઘેલી તોય ન ઝોળખ્યા, એ હોય એમના દાસ.
ભક્તવત્સલ ભગવાનજી, એણે આવીને કીધું કાજ;
નરસે મેહેતો કહે ધન્ય પ્રભુ, આજ રાખી મારી લાજ.
નહિં તો નાગર જોડે પડત ન પૂરે, સાર્યું કહું હું નાર,
જેહ થયું તે માંડે થયું, એમ જેહ કરે વિચાર.
સુણીમાણુંક મેહેતી વિરમય પામી, મેં અખૂજે કંઈન જાણીયું;
સ્થામે શ્રાદ્ધ કર્યું યગ જેવું, જે ત્રૈલોક્યે વખાણીયું.
માંડે ભાગ્યજી ઝોણું તેમા, મેં ન ઝોળખ્યા મહારાજ;
હું તો તમારે ભરમે બૂલી, પાર પાડી ગયા પ્રભુ કાજ.
તમારે રૂપે મુજને કહ્યું જે, પાસે છે મોશર;
તોય ભેદ નવ જાણીયો, હવે કળ નથી પડતી લગાર.
સો રૂપેયા માટે ઘેવી, કેટલી માયાદોડ કીધી;
કદ પમાડી કૃષ્ણજીએ, કેટલીવારે ખરચી દીધી.
તે ઉપર આપણું સામર્થ્ય ક્યાયી, કે પકવાન મહેરો ચાય;
હવે તો મન વાળાએ, વળી મળગે વંદુરાય.

મારી પાસે હોય તો હું હમણા દેખાડુ, સાચું કહું તુને નાર; હવે ચિત રાખો પ્રભુજી ઉપર, તો સાચુ જ્ઞેશે મોરાર રડુ જલ્લ ગાધી રોપીએ, આહે સૌંચીએ અમૃત જળ પુષ્પ આની કરમાય તો, કયાથી આખીએ એના ફળ એવો દાવ ચૂપી ગયા, કયમ ન દાઝીએ મન સાચ, પડી વરતુ જે પૂર્ણ ભાગ્ય હોય, તો કદી લાગે હાથ એમ સમજાવે સુદરી, એવે થયો એક ઉત્પાત ભાષ્વોજનના અગોટિયા ફાટ્યાં, જે આપ્યા દક્ષિણા નાથ તે જ્ઞેઈ બોજનઈ બસીધને કહે, આવા આપ્યા તમારે ભાષ, - લોકે પનોતા કીધા એને, ત્યારે આપણે શાની સગાઈ ભાઈ કહે જે આપ્યા તે સહી, હવે ન બોલીશ કાંઈ, ભાળી કહે શે ન બોલીએ, હુ તો પાણુ આપુ એને ત્યાહી શુ આપણે એને નથી કગતા, જે આપણે ખોટું લઈએ એણે બોનવા જેવું કર્યું, તો એ શાય તેવા થઈએ, બંસીધ કહે તુ નાતજનમા, મવગે જૂડી થઈ, તોયે કહ્યું નવ માન્યુ કયનું પાછા આપવા તે ગઈ પીતાબર લાવીને પાછા ઝીંમ્યા, પછે બોલી મુખ અહમગ જાપ હતા તેને સાગ આપ્યા મુને આપ્યો ગામનો ઉતાર આ ફાટા ગખ તાગ વરમા, ઝારી મહોર લાવુ પાછી, આજ ચપી તારે અમારે, રનાન વેહેવારે નથી એ અબોગીઆને જગોતીઆ કગજે, તારે છોમરા આવે જ્યારે નહિ તો આપજે બીખારીને, તારા બાપને પહોંચે ત્યારે અમે નમગ માટે નાતજનમા મધજે બેગા થઈએ, ફાટુ પીતાબર આપના તુને ગરમ ન આરી દઈએ બના માણસ આપનાતા ત્યારે નવ બોનાયુ મૂખ વગર મને અમને આપીઆ, તારા ધરમા પાછા મૂક તારે અમારે હવે પાડ નહીં સહુ પાણુ આપ્યુ સૌભાગ્ય મેહેતા કહે વગર લેવે દેવે, આ કયાથી નડીઆ ભાગ્ય કગનારો તો કરી ગયો, હવે કેમ મિટે જગજી માલે મેહેતી રોવા સરખા થયા મેહેતે સમર્પા શ્રીગોપાળ કારજ ખીજે કૃષ્ણજી, તમે છછેડી વેગળા થાવો થોગમા તે આપણુ નવ ગખો, એ અબોગીઆ બીજા સાવો

ભાઈ મોભાઈ દૂભાય છે મારાં, માટે કરો એટલું કાળ;
ત્યારે જાણ્યું હું પાર પડ્યો, પ્રભુ રાખો મારી-લાજ.
એમ સ્તુતિ ધણી કરી, ત્યારે કૃષ્ણજીએ કારજ કીધાં;
અંતરિક્ષથી ચાર અબોટીઆં, ચોકમાં નાંખી દીધાં.
ચારે રંગના જૂનવાં, વળી નવ નવી તેની બાત;
મેહેતાજીએ લઈ પગે લાગી, આખાં લાભીને હાથાં
લાભી અપરાધ મારો ક્ષમા કરજો, હું પ્રભુ પામ્યો તમ થકી;
આ છયે તમારે ઘેર લઈ જાઓ, મારે એકે કામનું નથી.
તે જોઈને લાભી હરખીઆં, આશિય દઈને કરમાં લીધાં;
ધણું જીવે દીયર દીકરા, તમે કારજ રૂડાં કીધાં.
નામ વધાર્યું સાત પેઢીનું, વળી કહેવાયા હરિજન;
વિખાણુ કરતી હરખે ચાલી, ગઈ પોતીકે ભોવન.
આવીને કંચના કરમા દીધાં, ત્યારે બ્રાત હરખ્યો ત્યાંહે;
રૂડો ભાઈ લસો ઉપજ્યો, જે નામ વધાર્યું આંહે.
એમ બ્રાત ને નાત નાગરતણી, સહુ મેહેતાના વખાણુ કરે;
માણુક મેહેતી ને નરસૈં મહેતો, પછે ધ્યાન પ્રભુનું ધરે.
મેહેતાજી કહે મેહેતીને, આપણે પાર પડ્યા આજ;
મેહેતી કહે ધન્ય પ્રભુ તમારા, અડી વખતે રાખી લાજ.
સ્વામી તમો ને ત્રીકમમાં ભેદ નહિ, એમ નમીને કહે છે સુજે;
કાર્ય સદ્ સમાધાન થયું, પછે હરિનામ લે છે સુજે.

વલણુ.

બંને સુજે હરિ નામ લે છે, સંસાર લય મન નવ ધરે રે;
અગવડ પડે જે વેળાએ. તવ પ્રભુ આવી કારજ કરે રે.

કડવું.

શ્રાદ્ધ સાર્યુ શ્રી મહારાજ, હરિએ રાખી ભક્તની લાજ;
મેહેતાનું રૂપ ધરી મોરાર, સહુ કામ કીધા છે પાર.
નાજરી નાતનું માન ઉતારી, હરિયે મેહેતાની સાખ વધારી;
ખરચી આપી ને રૂપ લીધાં, ત્રીજવાર પીતાંબર દીધાં.
એમ કીધાં પ્રભુએ કાજ, વારે વારે રાખી લાજ;
કર્યુ વિવાહ મોસાળું આખો હાર, વળી શ્રાદ્ધ સાર્યુ નિરધાર.

એવાં અનેક વખત કીધાં કામ, વાહરે ધાધને મુંદર સ્થામ;
મેહેતો-મહારાજ એક જાણીએ, એમાંબેદ કશો નવ આણીએ.
એ કયા-ભાગવતના જેવી, પ્રભુ પધાર્યા પ્રીતે તેવી;
એનો બેદ કોઈ નવ જાણે, પૂર્ણ ભક્ત હોય તે વખાણે.
ગાતાં દેહ થાય નિર્મળો, કોટી જન્મનાં પાતક બળો;
તેને શ્રી હરિ સહજે મળે, લક્ષ ચોખ્ખાંશીનો ફેરા ટળે.

XI. From Sudama's Yatri (A. D. 1682).

1. Sudama's poverty.

કંડુ.

શુક્ર કહે સાંભળી નરપતિ, છે સુદામાની નિર્મળ મતિ;
માયા સુખ નવ ધચ્છે રતિ, સદા મન છે જેતું જતિ.
મુનિનો મર્મ કોઇ નવ લહે, સજી મેલો ઘેલો દરિદ્રી કહે;
માગ્યા વિના કોઇ કેમ આપે, ઘણે દુઃખે કરી દેહ કાપે.
લિક્ષાનું કામ કામિની કરે, વસ્ત્ર ધુએ ને પાણી ભરે;
જેમ તેમ કરીને લાવે અન્ન, નિજ કુટુંબ પોપે સ્ત્રીજન.
ઘણા દિવસ દુઃખ ધરતું સહું, પુરમાં પછે અન્ન જડતું રહું;
બાળકને થયા બે ઉપવાસ, ત્યારે સ્ત્રી આવી સુદામા પાસ.
હું વિનવું જોડી બે હાથ, અબળા કહે સાંભળીએ નાથ;
બાળક બૂખ્યાં કરે રદન, નગરમાં નથી મળતું અન્ન.
ન મળે કંદ મૂળ કે ફળ, બે દિવસ થયાં રહે લેધ જળ;
સુખ રાખ્યા બૂપણ પટફળ, પ્રભુ ક્યારે યશે સાનફળ.
બૂખ્યાં બાળક જુએ માતું મુખ, સ્ત્રી કહે સ્વામીને દુઃખ;
હુંકહેતાંભાગીસ અબળામણી, સ્વામી જુએ આપણા ધરભણી.
ધાતુપાત્ર નહીં કરે સદાવા, સાજું વસ્ત્ર નથી સમ ખાવા;
જેમ જળવિણ વાડી ઝાડુવાં, તેમ અન્નવિણ બાળક આડુવાં.
વાપે ટાઢ બાળકડાં રૂએ, ભરમમાંદિ પેશાને સૂએ;
હું તે ધીરજ કેઇ પેરે ધરું, છોકરાંનું દુઃખ દેખીને મરું.
નીચાં ધર બીંતડિયો પડી, શ્યામ માંજર આવે છે ચડી;
અનિયમ કરી નિર્મુખ જાય, ગત્તાનિક નવ પામે ગાય.

કરે છે મંત્ર બણીને સેવ, નૈવેદ્ય વિના પૂજે છે દેવ;
 પૂજ્ય પર્વણી કે નવ જમે, જેવો હોય તેવો આચમે.
 આબાળક પરણાવવા પડશે, સત કુળની કન્યા ક્યાંથી જડશે;
 આદ્ય સંવત્સરી સહકે કરે, આપણા પિત્રી નિર્મુખ કરે.
 અન્ન વિના પુત્ર મારે વાગડાં, તો ક્યાંથી ટોપી આંગલાં;
 અબોટિયું પોતિયું નવ મળે, રનાન કરે છે શીતળ, જળે.
 નખ વાઢ્યા ને વાધી જટા, માહિ હોડે રક્ષાની ઘટા;
 દર્ભતણી તૂટી સાદડી, નાથજી તે પર રહો છો પડી.
 ખીજે ત્રીજે પામો છો આદાર, તે મુજને દહે છે અંગાર;
 હું તો દરિદ્ર સમુદ્રમા બૂડી, એવાતણુમા એક જ ચૂડી.
 સૌભાગ્યના નથી શણુગાર, નહિ કાળજી નહિ કિડિયાં હાર;
 નહિ લલાટે દેવા કંકુ, અન્ન વિના શરીર રહું શકું.
 હું પહું છું લાગી પાય, આવું દુ.ખ કયા સુધી સેવાય;
 તમો દહાડી કહો છો ભરથાર, માધવ સાથે છે મિત્રાચાર.
 જે રહે કલ્પ વૃક્ષની તળે, તેને શી વરણ નવ મળે;
 જે જીવ જળમા કીડા કરે, તે પ્રાણી ક્યમ તરશે મરે,
 પ્રગટ કરી સેવે હતાશ, તેને શીત આવે ક્યમ પાસ;
 અમૃત પાન કીધુ જે નરે, જમકિંકરનો ભય ક્યમ ધરે.
 જેને સરસ્વતી જીમે વશી, તેને અધ્યાત્મ ચિંતા કશી;
 સદ્ગુરુના જેણે સેવ્યા ચરણ, તેને શાનું માયાવરણ.
 જે જન સેવે હરિને સદા, તેને જન્મ મરણ શી આપદા;
 જેનું મન હરિચરણે વસ્યું, તે પ્રાણીને પાતક કશું.
 જેને રનેહ શામળિયા સાથ, તેનું ઘર નવ હોય અનાથ;
 છેલ્લી વિનતિ દાસીતણી, પ્રજા પધારો બૂધર બણી;
 તે છે ચૌદ લોકના મહારાજ, આજણુને બીખતાં શી લાજ.

વસણુ.

લાજ ન કીજે નાથ મારા, માધવ મનવાહિત આપશે રે;
 દીન બણીને દયા આણી, દરિદ્રના દુઃખ કાપશે રે.

કડવું

જઈને જાઓ જાદવ રાય, ભાવક ભાગશે રે;
 હું તો કહું છું લાગીને પાય, ભાવક ભાગશે રે.

ધન નહિ જડે તો ગોમતિમા જઈ, દર્શન કળ નહિ જાય; ભાવડ.
 સુદામો કહે સ્ત્રીને, નંદી માગતા પ્રતિવાય;
 પશુ મિત્ર આગળમામ મૂકી, માગતાં જીવજાય. મામ ન મૂકીએ રે.
 ઉદર કારણે નીચ કને જઈ, કીજે વિનય પ્રણામ;
 તો આ સ્થાનક છે મળવાતણું, મામે વણશે કામ. ભાવડ.
 જાદવ સઘળા દેખતા કેમ, એકું જમણો દાથ;
 હું દુર્બળનું રૂપ દેખીને, લાજે લક્ષ્મીનાથ મામ ન
 જે પુરુષ તે ઉઘમી રે, જઈ કરે પોતાનું કાજ;
 આલ્મણનો કુળ ધર્મ છે, તેમાં બીખતા શી લાજ. ભાવડ.
 અંતર્યામી અન્નણુ નથી રે, સ્ત્રી તમને કહું વારંવાર;
 દશ માસ ગર્ભવાસ પ્રાણીની, રક્ષા કરે મોરાર. મામ ન.
 શો ઉઘમ કરિયે એવું જાણી, મંત્રોપ આણ્યે મન;
 સુખ લીલામા દરિ વિસરે; ભાવ થાય આપણો બિન. મામ ન.
 જાયવા નજમ્યે ને પડિ રહિયે તો, કથમ જીવે પરિવાર;
 એકવાર જાયો જાદવા, તમને નહિ કહું બીજવાર. ભાવડ.
 રાજ યઈ વિભીષણુ જામ્યા, મહા વીર ધીર જગદીશ;
 પ્રભુ સામા પગવા બરે તો, ટળે દારિદ્ર્ય ને રીસ. ભાવડ.
 જોડવા પાણી દીન જોલવી વાણી, થાય વદન પીણું વરણ;
 એ મિદ્ધ છે જાયકનણું, જાયવાથી રૂઝું મરણ. મામ ન.
 જગતના મનની વાર્તા જાણો, અંતરજામી રામ;
 ઈદા જોડા નવનીધ આપજો, ત્યા ગયાનું સું કામ. મામ ન.
 સુદામો કહે નારને, કથમ આવે મારા પાય;
 મિત્ર આગળ મામ મુકિયે, ધિછ પડે માની કાય. મામ ન.
 કહેવું નહિ પડે કૃષ્ણજીને, નથી અંતરજામી અન્નણુ;
 પટ પટમાં વ્યાપી રજો છે, પૂરણ પુરુષ પુરાજ. ભાવડ.
 દશ માસ ગર્ભવાસ પ્રાણી, શો કરે ઉઘમ;
 એવું જાણી મંત્રોપ આણો, દગિ વિસારશે કથમ મામ ન.
 તમોશનિ વેગમી ત્યાગી ધણ જોગ, પંડિત ગુણજાગ;
 હું જુમને જામું કથમ કરી, અનગનો અવનાર. ભાવડ.

2. Krishna welcomes Sudama.

કંઠ્યું.

ઋષિ સુદામે કીધું સ્નાન, પછી પુરમાં પેઠા લગવાન.
 રૂપ જોઈ જોવા સૌ મળે, ખીજવે બાળક પુઠળ પળે;
 જાદવચ્છી તાળા દેઈ હસે, ધન્ય નગર આવો નર વમે
 કીધાં હશે વ્રત તપ અપાર, તે સ્ત્રી પામી હશે આ ભરધાર;
 કોઈ કહે છંદુ કોઈ કહે કામ, એને રૂપે દારશે કેશવ રામ.
 પતિવ્રતાનાં મોહશે મન, મર્મ વચન બોલે સ્ત્રીજન;
 કોઈ કહે હાઉં આવ્યો વિકાળ, દેખાડો રોતા રહેશે બાળ.
 ઘણી ચેષ્ટા પુંઠળથી થાય, સુણી સુદામો હસતા જાય;
 પુઠે બાળક કાંકરા નાળે, ઋષિજી રામકૃષ્ણ મુખથી લાળે.
 પાડે તાળા વળડે ગાલ, પુઠે દૂરિ વળ્યાં નહાનાં બાળ;
 કોઈ વૃદ્ધ જાદવે દીઠા ઋષી, સાધુની દષ્ટિ તેણે બાળખી.
 તેણે બાળક સહુ કાઢ્યા હાકી, પૂછ્યા સમાચાર ઊભા રાખી;
 કૃપાનાથ ક્યાથી આવ્યા, આ પુરને ક્યમ કીધી માયા.
 પ્રત્યુત્તર બોલ્યા ઋષિજન, મને હરિ દર્શનનું મન;
 તે જાદવે કીધો ઉપકાર, દેખાડી દીધુ રાજદાર.
 હરિ મંદિર આવ્યા ઋષિ રાય, ઊભા રસે આવ્યું નવ જાય;
 દારપાળ દિગ્પાળ સમાન, ધામ ઓટલે ઉગ્યા ભાણ.
 શોકે હાટ ચોટા ને ચોક, છન્નં અરૂપા બારી ગોખ;
 અટારી જાળા મેડી માળ, જડિત્ર કંઠોડા ઝાકઝમાળ.
 ચળકે કામ ત્યા મીનાકારી, અમરાપુરી નાખું બોવારી;
 સભામાં રક્ષાટિકમણિના ચંભ, ચર્ચ રજો છે નાટારંભ.
 મૃદંગ ઉપંગ મધુરા તાળ, ગાયે હરિતણા ગીત રસાળ;
 રમક ઝમક ધુધરી યાપ, તે સુદામોજી જોતા જાય.
 ધમ પતાકા કળશ બિરાજે, જંગડ જંગડ દુંદુભિ વાજે;
 બોલે શરણાધ નેરેરી, ઉત્સવ મંગળ શરિએ શરિ.
 હરતા ફરતા હીડે ઘોડા, બાંખ્યા હેમતણા અજોડા;
 ડોલે મદમળતા માલંગ, ગજશાળાનો નવલો રંગ.
 હેમકળસ ભરી લાવે પાણી, દાસીઓ જાણીએ ઇંદ્રાણી;
 છપ્પન કોટી જાદવની સભા, નવ રાજે દાનવની પ્રભા.

ત્રેમાનંદ ભટ્ટ:

અનંત થોદા ઉભા પ્રતિદાર, સાચવે શામળિયાનું દાર;
ત્યાં સુદામો કેરા ફેરે, સંકલ્પ વિકલ્પ મનમાં કરે.
ગદન દીમે છે કર્મની ગતિ, એક ગુરના વિદ્યારથી;
એ યદ્ય જોડો પૃથ્વીપતિ, મારા ધરમાં ખાવા રજ નથી.
રમાડતો ગોકુલ માંકડાં, ગુરને ઘેર લાવતો લાકડાં;
તે આજ જોડો સિંદામન ચલી, મારે તુંબડી ને લાકડી.
વળા ઋષિને આવ્યું જ્ઞાન, અલ્પ હવ હું એ ભગવાન;
એકવાર પામું દર્શન, તો હું જનમે પામ્યો ઇંદ્રાસન.
છે વિવેકી દરિના હડિદાર, પૃથ્વી સુદામાને સમાચાર;
માનુભાવ કેમ કરુણા કરી, તવ સુદામે વાણી ઝોચરી.
હું દુર્જન થાહણ્ય અવતાર, માધવ સાથે છે મિત્રાચાર;
પ્રભુનેજી કહો મારો પ્રણામ, આવ્યો છે વિપ્ર સુદામો નામ.

વલણુ.

નામ સુદામો જઈ કહો, ગયો ધરમા પ્રતિદાર રે;
એક દાસી સાથે કદાવિયો, શ્રી કૃષ્ણને સમાચાર રે.

કડવું.

એવી દાસી ધાતી આવી રે, જોઈ નાથે પાસે જોડાવી રે.
જોલી સાહેલી શિર નામી રે, દારેદિજ આવ્યો કોઈ સ્વામી રે;
ન હોય નારદ અવસ્થામેવ રે, નહીં વસિષ્ઠ ને વામદેવ રે.
ન હોય દુર્વાસા ને અગત્ય રે, મે તો ઋષિ જોયા છે સમસ્ત રે;
નહીં વિશ્વામિત્ર કે અત્રી રે, નથી લાગ્યો ચિટ્ટી કે પત્રી રે.
દુઃખી દરિ સરજો ભાસે રે, એક તુંબી પાત્ર છે પાસે રે;
પિંગળ જટા ભરમે ભરિયો રે, કુધારથી નારીને વરિયો રે.
શરિયે શરિયે ઘોઠાઘોઠ રે, તેને જોવા મળ્યા જડુ લોક રે;
તેજે કહાવ્યું કરી પ્રણામ રે, માફ વિપ્ર સુદામો છે નામ રે.
એમ દાસી કહે કર જોડ રે, ખરો ખરો કહે રણુછોડ રે;
મારો બાળા રોહી સુદામો રે, હું દુઃખિયાનો વિસામો રે.
ઉડી ધાયા જાદવ રાય રે, નવ પહેર્યા મોજાં પાય રે;
પીનાખર ભૂમિ બરાય રે, રાણી રુકિમણી ઉઘા સાય રે.

અતિ આનંદે કહી કાચ રે, હરિ દોડે ને શ્વાસે ભરાય રે;
 પડે આખડે ગેઠા થાય રે, એક પળ તે જુગ જેની જાય રે.
 સ્ત્રીઓને કહી ગયા ભગવાન રે, પૂજન થાળ કરે સાવધાન રે,
 હું જે ભોગવું રાખ્યાસન રે, તે તો એ બ્રાહ્મણનું પુન્ય રે.
 જે કોઈ નમશે એના ચરણ જાલી રે, તેનારી સહુપેમને વહાલી રે;
 તવ સ્ત્રી સહુ પાછી કરતી રે, સામગ્રી પૂજની કરતી રે.
 સહુ કહે માહો માહી બાધ રે, કેવા હશે શ્રીકૃષ્ણના ભાઈ રે,
 જેને સ્યામળિયાશું સ્નેહ રે, હશે કંદર્પ સરખો દેહ રે.
 લઈ પૂજના ઉપહાર રે, રહી ઉભી સોજ હજાર રે;
 બાધ લોચનનું સુખ લીજે રે, આજ જેનું દર્શન કીજે રે.
 ઋષિ શુકલ કહે સુણ રાય રે, સ્યામળિયોજ મળવા જાય રે;
 જખીલેજએ છૂટી ચાલે રે, દીધી દોટ તે દીનદયાળે રે.
 સુદામે દીઠા કૃષ્ણ દેવ રે, છૂટયા આંસુ શ્રાવણ નેવ રે;
 જૂએ કૌતક ચારે વર્ણ રે, કયા આ વિષ કયા અશરણુચાર્ય રે.
 જૂએ દેવ વિમાને ચડિયા રે, પ્રભુ ઋષિને પામ પડિયા રે;
 હરિ ઉઠાડયા ગ્રહી હાથ રે, ઋષિજ લીધા હૈડા સાથ રે.
 મળ્યા જાદવ જેવા પૂંઠે રે, પ્રેમના આલિંગન નવ છૂટે રે,
 મુખ અન્યોન્યે જોયા રે, હરિના આસુ સુદામે લોયા રે.
 તુંગિપાત્ર ઉલાળિને લીધુ રે, દાસત્વ દયાળે કીધુ રે;
 ઋષિ પાવન કર્યું મુજ ગામ રે, તમે પવિત્ર કર્યો રંક ધામ રે.
 તેડી આવ્યા વિશ્વાધાર રે, મંદિરમા હરખથી અપાર રે;
 હસ્ત જાલી હરખે મુરારી રે, જોઈ દારથ કરે સહુ નારી રે.
 ઘણુ વાકા બોલાં સત્યભામા રે, આવા કુટળા મિત્ર સુદામા રે;
 હરિ તેને ઉડીને શુ ધાયા રે, ભલી નહાનપણાની માયા રે.
 ભલી જેવા સરખી નેડી રે, હરિને સોધો એને રખોડી રે;
 જે કોઈ બાળક બાર નિકળશે રે, તે તો કાકાને દેખી ઇજાશે રે;
 તવ બોલ્યા રુકિમણી રાણી રે, તમે બોલો છો શું જાણી રે.

વલણુ.

શુ બોલો વિરમય થઇ, હરિભક્તને ઝોળખો નહીં;
 જેસાડયા મિત્રને રાખ્યા ઉપર, દોળે વાયુ હરિ ઉભા રહી.

કહ્યું.

ભક્તાધીન દીનને પૂજે, દાસ પોતાનો જાણી;
 મુખ શય્યાપર ઋપિને જેસાડી, ચમર કરે ચક્રપાણી રે. ભક્તા.
 નેત્રશમર્યા નાથે કીધી, આવી અષ્ટ પટરાણી;
 મંદ મંદ હસે સત્યભામા, આઘો ધુંધટ તાણી રે. ભક્તા.
 જેની નાભિ કમળથી જ્વલા પ્રગટયા, આજગ પગમાં કીધું;
 જેણે મુખમાં જગત દેખાડ્યું, માનાનું મન લીધું રે. ભક્તા.
 વિશ્વામિત્ર સરખા તાપસને, દોહડે દર્શન કીધું;
 તેણે સુદામાના પગ પખાડી, પ્રીતે પાદોદક પીધું રે. ભક્તા.
 પોતાને જોડવાની પીથ પછેડીએ, લોહા ઋપિના પાય;
 જભા રહી કર વિજયો ગ્રહીને, વિઠ્ઠલ દોળે વાય રે. ભક્તા.
 થાળ ભરી વૈદર્ભી લાઝ્યાં, ધૃતપદ્મ પડવાન;
 શર્કરા સંયુક્ત ઋપિને, કરાવ્યાં પયપાન રે. ભક્તા.
 શુદ્ધાચમન તંબોળ ખવરાવ્યાં, ધરી પ્રેમ શામળવાન;
 વાપ્યું તે પ્રસાદ પ્રમાણે, આરોગ્યા ભગવાન રે. ભક્તા.
 જે મુખ આપ્યું સુદામાને, તે હરિ જ્વલાદિકને નાથે;
 ફરી ફરી મુખ જૂએ મુનિનું, આનંદ મુકુંદને વ્યાપે રે. ભક્તા.
 સુદામાને ચિંતા મોટી, રમે દેખે કાયા કાંપે;
 પેલી ગાહડી તાંદુલતણી તે, જંઘા નીચે લેઈ ચાંપે રે. ભક્તા.

વલણ

જંઘા નીચે ચાંપે ઋપિ, ગાહડી તંદુલતણી;
 પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વરને, જાણ્યાતણીગત છેઘણી.

કહ્યું.

ગોવિંદે માડી ગાહડી, કહોને મિત્ર અમારા;
 સાંભળવા આહુર હું, સમાચાર તમારા. ગોવિંદ.
 શે દુઃખે તમો દૂખળા, એવી ચિંતા કેહી;
 મન મૂકીને કહો મને, મારા બાળ સનેહી. ગોવિંદ.
 કેઈ સદ્ગુરુ તમને મળ્યો, તેણે કાન શું ટુંક્યો;
 વેરાગી ત્યાગી થયા, મંસાર શું મૂક્યો. ગોવિંદ.

મુદામા ચરિત્ર.

॥રીર- પ્રજાનું જોગથી, તપે દુઃખે દેહી;
 ડા તે કિયે દુઃખે દૂખળા, મારા પૂર્વ સનેહી. ગોવિંદે.
 : શત્રુ કોઈ માથે થયો, ધણું દુઃખનો દાતા;
 : કાંઈ ચોરીએ ગયું, તેણે નહિ સુખચાતા. ગોવિંદે.
 માંછ ધાત્રપાત્ર કને નહી, આવ્યા તુંબડું લેઈ;
 ત્ર નથી કાંઈ પહેરવા, મારા બાળસનેહી. ગોવિંદે.
 : સુખ નથી સંસારતું, કાંઈ કર્મને દોરે
 માળી અમારાં વડકણાં, તે શું લોહિડું શાયે. ગોવિંદે.
 ક શું ઉદર ભરાતું નથી, તેણે મુકી દેહી;
 એ દુઃખમાં કીયું દુઃખ છે, મારા પૂર્વ સનેહી. ગોવિંદે.
 પછી સુદામોજી બોલિયા, પ્રભુને શીશ નામી;
 તમારું અન્નણ્યું કાંઈ નથી, છે અંતરભમી. ગોવિંદે.
 અમને તો દુઃખ વિજેગનું, નહીં પ્રભુજી પાસે;
 આજ હરિ હુંને જો મળ્યા, પિંડ પુષ્ટ જ ચારો. ગોવિંદે.

કકધું.

પછી શામળિયો બોલિયા, તને સાભરે રે;
 હાજી નહાનપણ્યાની પેર, મને કેમ વિસરે રે.
 આપણુ જે મહિના પાસે રહ્યા, તને. હાજી સાંદીપની કાપિને ઘેર. મને.
 અનભિક્ષા માગી લાવતા, તને. હાજી જમતા ત્રણે બ્રાત; મને.
 આપણુ સૂતા એક સાથ રે, તને. સુખ દુઃખની કરતા વાત. મને.
 પાછલી રાતના જાગતા, તને. હાજી કરતા વેદની ધુન; મને.
 ગુરુ આપણા ગામે ગયા, તને. હાજી જાગવા કોઈક મુન. મને.
 કામ દીધું ગોરાણિયે, તને. કહ્યું લેઈ આવોને કાજ; મને.
 શરીર આપણા જીકળ્યા, તને. હાજી માથે તપ્પો અરીષ્ટ. મને.
 રકંઘે કહોવાડા ધર્યો, તને. ધણું દૂર ગયા રણછોડ; મને.
 આપણે વાદ વદા ત્રણે બાધવા, તને. હાજી કાટ્યું મોટું ખોડ. મને.
 શીતળ વાડુ વાયો ધણો, તને. ટાંઢે ચરચર ધુજે દેહ; મને.
 ત્રણે ભારા બાધ્યા દોરડે, તને. હાજી આવ્યા બારે મેહ. મને.
 નદિયે પૂર આવ્યું ધણું, તને. ઘન વરસો મૂશળધાર; મને.
 એકે દિશા સૂઝી નહીં, તને. ચયા પીજતણા અમકાર. મને.
 ગુરજી બોળવા નીસર્પા, તને. કહ્યું જીને ઠીધો તે કેર; મને.
 આપણને હઠિયાતું આપિયા, તને. પછે તેડીને લાવ્યા ઘેર. મને.

અવલોકવા ઊભી સહિ નારી, કર ધરી કનકનાં પાત્ર; સકળ.
 જદુપતિને જાએ સહિ નારી, અમને આપજો તિલ માત્ર. સકળ.
 સુદામો ચિંતામાં પડિયો, લગ્ન ભારી જનશે; સકળ.
 ભર્મ ભાંગશે તાંદુલ દેખી, કૌતક માઈ થાશે. સકળ.
 સ્ત્રીને કલેધી હું થયો લેણી, પુચ્છ બેટ અહિંયા આણી; સકળ.
 લગ્ન લાખ ટકાની ખોઈ, ધર ધાદ્યું ધણિયાણી. સકળ.
 સુદામાના મનની શાયના, સ્યામળીએ સહિ જાણી; સકળ.
 હસતાં ખસતાં પાસે આવી, તાંદુલ લીધા તાણી. સકળ.
 હેઠળ હેમની યાળા મેલી, પરતુ લેવા જગદીશ; સકળ.
 છોડે છબીવો પાર ન આવે, ચીયરાં દશ વીસ. સકળ.
 પટરાણિયો નોઈ અચરજ પામી, છે પારશ કે રતન; સકળ.
 અમર કૃણ કે સંજવન મણિ, આવડું કીધું છે જતન. સકળ.
 કણ વેરાણા ને પાત્ર ભરાણું, નોઈ રહ્યો જીવતીનો સાથ; સકળ.
 તાંદુલના કણ હૃદયે ચાંપી, જોલ્યા લક્ષ્મીનાથ. સકળ.
 સુદામા મે આ અવનીમાં, લીધા જાડું અવતાર; સકળ.
 આ તાંદુલનો સ્વાદ છે એવો, નથી આરોગ્યો એકે વાર. સકળ.
 મોઢા મોઢા મિત્ર મે જોયા, પ્રુવ અંજરીય પ્રહ્લાદ; સકળ.
 આ તાંદુલનો એકે મિત્ર, દેખાડ્યો નથી સ્વાદ. સકળ.
 પુચ્છ બેટ ભારે કરી માની, વિચાર્યું ભગવાન; સકળ.
 સાત જન્મસુધી સુદામો, નથી કિંધાં પુણ્યદાન. સકળ.
 જાયકે રૂપ થયા જગજીવન, પ્રીત હૃદમાં વ્યાપી; સકળ.
 મુખમાં મુદિ તાંદુલ મૂક્યા, દારિદ્ર્ય નાખ્યા કાપી. સકળ.
 કર મરદીને ગાંઠડી લીધી, સાચેનાં દુઃખ મોડ્યા; સકળ.
 જેમ જેમ ચીયરાં છોડ્યા નાથે, ભવનાં બંધન તોડ્યાં. સકળ.
 ન્યારે તાંદુલ મુખમાં મૂક્યા, ઉઠી છાપરી આકાશ; સકળ.
 તેજે સ્થાનકે સુદામાને થયા, સમ ભૂમિના અવાસ. સકળ.
 ત્રપિપત્ની થયા રકિમણી સરખા, સ્યામ સરીખા પુત્ર; સકળ.
 એ વૈલવને કવિ શું વખાણે, જેવું કૃષ્ણતું ધર સૂત્ર. સકળ.
 ખીજ મુઠી ન્યારે મુખમાં મૂકે, ત્યાં ત્રણે રકિમણીએ પાણુ; સકળ.
 એમા શું એણું છે સ્વામી, અમને આપો ચતુરસુખણુ. સકળ.
 અદ્દ મહાસિદ્ધિ ને નવ નિધી, તે મોકલી વણુ માગી; સકળ.
 તે સુદામો નથી જાણતા, જે ભવની ભાવ! ભાંગી. સકળ.

ઝાંઝી ડાલે ને કુંદુલિ બોલે, ગુણિજન ગાયે સાખી;
જડિત દિડોળો હેમનો બાંધી, હીચે છે હરિણાક્ષી. સકળ,
હીરા રત્ન કનકમય કોટી, હાથોં દ્રવ્યે કુબેર;
કોટિધ્વજ લાખેણાં વાળે, છપ્પન ઉપર બેર. સકળ.

4. The metamorphosis of Sudama.

કડવું.

શુકલ ભાષે હરિગુણ ગ્રામજ, દીકું સુંદર દેવન ધામજ;
મેડી અટારી અદ્ભુત કામજ, ઋપિ વિચારે બૂલ્યો હામજ.
એમ બૂલ્યો પણ ગ્રામ નિશ્ચે, ગામ કોઈ ધનવંતના;
એ ભુવનમા વસના હશે, જોણે સેવ્યાં ચરણ ભગવંતનાં.
એવું વિચારી વિપ્ર વણિયો, બધું નગર અવસોકન કરી;
ઋપિ ઇચ્છા આપી સર્વ જોતા, તે ભુવન પાછળ ફેરા ફરી.
પછી સુદામો પડ્યા સાંસામાં, વિચાર કરે વેગળા જઈ;
આ ભુવન કોણે કર્યો હશે, પર્ણકુટી મારી ક્યાં ગઈ.
એ વિશ્વકર્મા રચી રચના, મનુષ્ય પામર શું કરે;
કુટુંબ માઈ ક્યા ગયું, ઋપિ વામ દક્ષિણ ફેરા ફેર.
કોઈ કીર્તિ બોલે હસ્તી ડાલે, દયશાળામાં દય હણહણે;
દાસી કનકકલશ ભરી પાણી લાવે, ઉભા અચુત સેવક આંગણે.
કુંદુલિ વાળે, ટોલ માળે, મંડપ તાંડવ ચાલે છે;
મૃદંગ ધમકે ધુપરી ધમકે, ગીત ગુણિજન ગાય છે.
જોઈ સુદામે નિઃશ્વાસ મુક્યો, કોઈ છત્રપતિનાં ઘર ગયાં;
આશ્રમ ગયાનું દુઃખ નથી, પણ બાળક મારા ક્યાં ગયાં.
હોમશાળા રુદ્રાક્ષમાળા, મારી પત્ર કુશની સાદડી;
ગોપીચંદન સન્માર્જની ગઈ, વિપત્તિ આવડી કમમ પડી.
દેવની ગાય મદન દીગે, પડ્યો પ્રાણ કષ્ટ આપીન;
કુટુંબ વિદેહની વેદના, હુંને દેવે દંડ્યો દીન.
ઘડી સરખી ઝુંપડી ને, હુંડી સરખી નાર;
મઘ્યા સરખાં હોકાં, નવ મઘ્યાં બીજ વાર.
મંકલ્પ વિકલ્પ કોટી કરતાં, ઋપિ આવાગમન દિડોળે મઘ્યા;
ખારીએ બેઠી પંથ જોતાં, નિજ કંથ રત્નોત્તી દબે પડ્યા.
સાદેલી એક મદસ લેઇને, સતી ગઈ પતિને તેડવા;
જગ મારી ભરીને નારી જાએ, જાણે દસ્તિની કતલ રેડવા.

સુદામા ચરિત્ર.

હંસગામિની ને હર્ષ પૂરણ, અભિવાપ મનમા ધરિછયા;
 ઝાઝર ઝમકે ધુધરી ધમકે, વાળે આણવટ વીછિયા.
 સુદામે જાણી આવી રાણી, ઇંદ્રાણી કે રુકિમણી;
 સાવિત્રી કે સરસ્વતી, કે શક્તિ શિવચંકરતણી.
 સાહેલી સહુ વીંટી વળી, પદ્મિની લાગી પાય;
 પૂજા કરીને પાલવ અહો, તવ ઋપિજી નાહા જાય.
 થર થર ધુળે ને કાઈ ન સૂળે, છૂટી જટા ઉઘાડે સીશ,
 હરત અહેવા જાય સુંદરી, તવ ઋપિજી પાડે ચીશ.
 હું તો સેજે જોઈ છુ ધર નવા, મને નથી કપટ વિચાર;
 હું વૃદ્ધ ને તમો જોખન નારી, છે કઠણ લોકચાર.
 ભોગાસકત હું નથી આવ્યો, મને પરમેશ્વરની આણ;
 જાવા દો મને કા દમો છો, તમને હજી કંથ્યાણ.
 આગણામા કાઈ નર નથી, આ દીસે સ્ત્રીનું રાજ્ય;
 તમને પાપણિયો પરમેશ્વર પૂછશે, હુંને કા આણો છો વાજ્ય.
 ઋપિપત્ની કહે સ્વામી મારા, તમે રખે દેતા શાપ,
 દારીદ્ર્ય ગયા નવા ધર થયા, શ્રીકૃષ્ણ ચરણ પ્રતાપ.
 એવું કહી કર મહીને ચાલી, તું સાલજ પરિક્ષિત ભૂપ,
 સુદામો પેરા પોળમા, ચયુ કૃષ્ણ સરખુ રૂપ

વલણ.

રૂપે ખીજા કૃષ્ણજી, જરા ગધ ને જોખન આવિયુ,
 બેલડિયે વળગ્યા દંપતી, જાણે કામ જોડું લજાવિયુ.

કડવું.

નિજ મંદિર સુદામો ગયા, તારણ કૃષ્ણજી સરખા ગયા;
 દંપતિ રાજ્ય શોભાએ ભર્યા, શ્રીકૃષ્ણે દુખ દોદલા હર્યા.

દાળ.

દોહવા ગયા ને શોહવા થયા, ભર્યા ભવન લક્ષ્મીવડે;
 એક મુદિ તાહુલ આરોગ્યા, તે લક્ષ જગે નવ જડે.
 વસન, વાહન, ભોજન, ભૂપણ ભવ્ય ભંડાર;
 ચામર આસન, છત્ર ચિરાજ, ઇન્દ્રનો અધિકાર

મેડી અટારી છળં જોળી, ઝમકે મીણાકારી કામે;
મ્હાટિક મણિએ સચલ જડયા છે, કૈલાસ સરખું ધામ.
વિશ્વકર્મા બૂલે ધ્રુવા, જોઈ ભવનનો ભાવ;
માણક મુક્તા રત્ન હીરા, ઝવેર જોતિ જડાવ.
ગોળી ગોળા ઘણ ગાગર, સર્વ કનકનાં પાત્ર;
સુદામાના વૈભવ આગળ, કુખેર તે કાણુ માત્ર.
ત્યા જ્યેષ્ઠના બહુ ભુચ આવે, નિર્મુખ કોઈ નવ જાપ;
જેને સુદામો દાન આપે, લક્ષપતિ તે થાપ.
ઝાપિ સુદામાના પુર વિશે, ન મળે દરિદ્રા કોય;
કોટિધ્વજ ને લક્ષ્મીપદ, અકોળ મૃત્યુ ન હોય.
યદ્યપિ વૈભવ ઇન્દ્રનો પણ, ઝાપિ રહે છે ઉદાસ;
વિન્નગ ગમે જોગનો, થઈ ગૃહસ્થ પાળે સંન્યાસ.
વેદાધ્યયન અગ્નિહોત્ર હોમે, રાખે પ્રશુતું ધ્યાન;
માળા ન મૂકે ભક્તિ ન ચૂકે, એવાવૈષ્ણવ ઝાપિ ભગવાન.
સુદામાનું ચરિત્ર સોંભજે, તેનું દુઃખ દારીદ્ર્ય જાપ;
ભવ દુઃખ વામે મુક્તિ પામે, મળે માધવરાય.

XII. From મામેઈ (A. D. 1683.)

કડવું.

શ્રીગુરુ ગણપતિ શારદા, હું સમઈ સુખે સર્વદા;
મનમુદા કર્ણુ મામેઈ, મહેતાતણું રે.

ઠાળ.

મામેઈ મહેતાતણું, પદબંદ કરવા આશ;
નરસિંહ મહેતો ભક્ત બ્રાહ્મણ, લુનાગઢમાં વાસ.
ભાબીએ એક વચન કર્યું, મહેતાને લાગી દાઝ;
પરિત્યાગ કીધો ધરતણો, ગહેતો વન ગયા તપકાજ.
તે વનવિશે એક દેહેઈ દીકું, અપૂજ્ય શિવનું ત્રિંગ;
નરસૈયે તેની પૂજા કીધી, અંતરમાંથી ઉમંગ.
ઉપવાસ સાન મહેતે કર્યાં, તવ રીઝયા શ્રીમદાદેવ;
કમળની પેરે ત્રિંગ વિકાસ્યું, પ્રભુ પ્રગટ થયા તતખેવ.

કર્પૂર ગૌર સ્વરૂપ શોભા ધર્યાં, ઉમયા ડાબે પાસ;
 બિરાજે જટામાં જાહનવી, લલાટે ચંદ્ર પ્રકાશ.
 છે ફેદમાળા સર્પભૂષણ, વાધાબર ગજવ્યભ;
 વાજે ડાક ડમરુ શંખ સુંગી, મહેતે દીઠા પરિશ્રુત.
 તવ નરસૈયો જાણ પાયે લાગ્યો, ત્યારે મસ્તક મૂક્યો હાથ;
 માગ માગ હું કૃપાળ હું, એમ બોલ્યા ઉમિયાનાથ.
 મહેતો કહે મહાદેવજી, એક માથું હું સ્વામીન;
 તમતણું દર્શન પામિયો, હવે વિજ્યનું દર્શન.
 ધન્ય ધન્ય સાધુ શિવ કહે, તને ભક્તિની છે આશ;
 અખંડ વ્રજમાં ગયા તેડી ન્યા, હરિ રમે છે રાસ.

વલણ.

રાસમંડળતણી રચના, લીલા શી વખાણે કવી;
 નરસૈયો કૃતારથ થયો, તે કૃપા શ્રીહરની હવી.

કડવું.

અહ્ભુત લીલા રાસ વિરાજેજી, દર્શન કીધે ભવદુઃખ ભાજેજી;
 ગોપિકા ગાય વાજિત્ર વાજેજી, મહા સુખ દીધું શિવ મહારાજેજી.

હાળ.

મહારાજ શિવ મહારાજજીએ, અહો મહેતાનો હાથ;
 તે સદાશિવને દેખીને, સામા આવ્યા વૈકુંઠનાથ.
 હરિ હર હરખીને મળ્યા, નમી ગોપી શિવને પાથ;
 નરસૈયો જાણ નમ્યો નાથને, તવ પૂછે ગોકુળ રાથ.
 કહો સદાશિવ આ કોણુ છે, તમે દેખાડ્યો આ ઠામ;
 મહાદેવ કહે એ દાસ તમારો, વિગ્ર નરસિંહ નામ.
 ભક્તિ ઇચ્છે તમારી, કીર્તન કરે ગુણુ ગાય;
 કરજી કરો શ્રીકૃષ્ણજી, તવ બોલ્યા વૈકુંઠરાય.
 હાથ મહી તમે તેડી લાવ્યા, સદાશિવ ભગવાન;
 એ નરસૈયો મેં ભક્ત કીધો, ઉદ્ધવ વિદુર સમાન.
 મસ્તક ઉપર હાથ મૂકી, કહે શ્રીગોપાળ રે;
 દુઃખ વેળા મને સંભારજે, હું ધાણ આવીશ તત્કાળ.

કરજે તું કીર્તન ભક્તિ મારી, તરીશ ભવમસાર;
આ દીડી તેની લીલા ગાજે, દેવળ રસ શણગાર.
પછી રાસમંડળનળી રચના, દેખાડી તેણીવાર;
નરસિંહ મહેતા પ્રત્યે બોલ્યા, રવામી શ્રીનિપુરારી રે.
રખે લોકાચાર મનમાહિ ગણતો, મસ્તક સાટે ભક્તિ;
રાધાકૃષ્ણનો વિહાર ગાજે, જુએ તેથી જીવિત.
અંતર્યામી થયા એમ કહિને, બોળા શંકર દેવ;
પછી માત્રમા નરસેને મૂક્યો, જુનેગદ તાપેવ.
થઈ નરસેયાની નિર્મળવાણિ, કવિશક્તિ ભક્તિ અપાર;
રાધાકૃષ્ણ શું રંગ લાગ્યો, ગણે તૃણવત મસાર.
પછી તાલ વાતા ગીત ગાતા, પધાર્યા પુરમાંય;
નરસિંહ મહેતા જઈને નમિયા, લાભાંકરે પાય.
તમને ગોરાણી મેં પ્રમાણી, હુંને કહ્યું કંઈ બચન;
હરિ હર બંને મુજને મળ્યા, તે ભાભી તમારૂં પુણ્ય.

વલણ.

પુણ્ય તમારૂં માત મારી, મને મળ્યા શ્રીપરીબ્રજ રે,
છે સાધવી સ્ત્રી મહેતાનણી, પછી માંડ્યો ગૃહસ્થાશ્રમ રે.

કંઠકું.

મહેતા - માંડ્યો ગૃહસ્થાશ્રમ, પતિવ્રતા ઘેર નારી પર્મ;
દામોદરની એવા કરે, માળા નિલક ને મુદ્રા ધરે.
આધુ વેગળી વૈષ્ણવ ગંગ, સંખ તાળ ને વાજે ચંગ;
ચોક માદી છુગસીના વન, અર્ધનિશ ચાગે કીર્તન.
નહિ ખેતી ઉદ્યમ વેપાર, હરિભગન મહેતા તદાકાર;
જે આવે તે વૈષ્ણવ જામે, ગુણ ગાળે દડાડા નિર્ગમે.
વિશ્વંભર પૂક પાડે અન્ન, વિશ્વાસ ધણો મહેતાને મન;
એ ગંતાન આપ્યાં ગોપાળ, એક પુત્રી ને એક જ જાળ.
સામગ્રસ કુંવરનું નામ, તે પરણાવ્યો રૂડે દામ;
કુંવરનાઈ નામે દીકરી, પરણાવ્યા રૂડા વિવાહ કરી.
પામ્યા મરણ પત્ની ને પુત્ર, મહેતાનું બાચું પરમન
પતિનના વડુ વિધવા ચર્મ, કુંવરબાઇ તે કુશળી રહી.

શ્રી પુત્ર મરતે રૈયાં લોક, મહેતાને તલ માત્ર ન શોક;
 બહુ થયું ભાંગ્યો જંગળ, સુખે ભજ્યું શ્રીગોપાળ.
 કુંવરબાઈ પછે મોટી થઈ, આણું આપ્યું ને સાસરે ગઈ;
 સસરો શ્રીરંગ મહેતો નામ, મોટું ઘર કહાવે બહુ દામ.
 છે સાસરિયાને ધણું અભિમાન, ધનનું તે અતિ કરે ગુમાન;
 નણદ જેઠાણી વાકું લાણે, કુંવરબાઈને દુખળી ગણે.
 આવો વેળુવની દીકરી, સાસરવેલ સૌ પાવન કરી;
 ચેષ્ટા કરે સાસુ ગર્વે ભરી, કુંવરબાઈ નવ ખોલે ફરી.
 છે લઘુવેય નહાનો ભરથાર, તે નવ ગ્રીછે વિવેક વિચાર;
 કુંવરબાઈનું આદ્યું સીમંત, સાદર વાત ન પૂછે કંથ.
 રૂપ દેખી અતી વહુવરતણું, સાસરિયા મન હરખે ઘણું;
 કહે મહેતો હરિને છે દાસ, મોસાળાની શી કરવી આશ.
 વહુનો ઓરિયો વીતે ખરો, કાઠકિ મોસાળું ધરથી કરો;
 દુર્બળની દિકરી રાકડી, આચાર કરી બાધો રાખડી.
 ન કહાવ્યું પિયર ન કોને કહ્યું, પંચમાસી તો એજે ગયું;
 સીમંતના રહ્યા થોડા દન, કુંવરબાઈને થઈ ચિંતા મન.
 ઓશિલાળી દીસે દામણી, વહુવર આવી સાસુ ભણી;
 બોલી 'અબ્બા નામી શીશ, બામ્મશ રખે કરતા રીશ.
 આપણો ગોર પંકચો ખોખલો, જુનાગઢ સુધી મોકલો;
 મોકલો લખાવી કંકાતરી, તવ સાસુ બોલી ગર્વે ભરી.
 કા વહુવર તને ઘેલું લાગ્યું, મા મુઠ ત્યારે મહિયર લાગ્યું;
 તાજ વગડે કીર્તન કરે, નાચી પુંદીને ઉદર ભરે.
 દગ્ગિ ધરમા ફેરા ફરે, તે મોસાળું કયાથી કરે;
 જે સગાથી અર્થ નવ સરે, શુ થાયે તેને નોતરે.
 મહેતાને વહાલું હરિનું નામ, જેવા મળશે બાધુ ગામ;
 તમને ડોસો મળવાનું હેન, અમો નાતમા યદ્યએ ફળેત.
 તમારો સસરો લાજે બાધ, વણુ આવે સરશે વેવાધ;
 કુંવરબાઈ તવ આસુ ભરી, સાસુ પ્રત્યે બોલી ફરી.
 બાઈજી એમ બોલતા શું ફગો, દુર્બળ પણ પોતાનો સગો;
 અહિં આવી પાછા જશે ફરી, એ મિયે મળશુ બાપ દિકરી.
 સાસુને ગન કરુણા થઈ, પોતાના સ્વામીને પૂછ્યું જઈ;
 રહ્યા સીમંતના થોડા દહાડા, કુંવરબાઈ લે છે આડા.

લખી મોકલો કંઠેતરી, મળવા દોને જાપ દીકરી,
 વેવાઇને લખીએ એક પત્ર, જેમ તેમ કરતા આવજો અન.
 શ્રીરંગ મહેતો પગમ દયાળ, કાગળ એક લખ્યો તત્કાળ,
 સ્વસ્તિ શ્રી જુનાગઢ ગામ, જે હજિ વૈષ્ણવનો વિશ્રામ
 નાગરી નાતતણા રાણગામ, સાધુ શિરોમણિ પગમ ઉદાર,
 ભક્ત નાયક વૈષ્ણવના ધણી, સદા કૃપા હોય કેશનતલી
 સર્વોપમા જોગ કરણા ધામ, મહેતા શ્રીપંચ નરસૈ નામ,
 અહિં સદુને છે કુશળ ક્ષેમ, લખજો પત્ર તમો આજી પ્રેમ
 એક વધામણિ તણો મમાચા, અમારા ભાગ્યતણો નહિ પાર,
 કુંવરવડુને આપ્યું મીમંત, અમ ઉપર દુઃખ ભગવંત.
 માવ શુદ્ધિ સમગ્રી રવિવાર, મુર્ત અમે લીધુ નિર્ધાર
 તમો તે દિન નિશ્ચય આવજો, સગા મિત્ર સાથે લાવજો
 ન આણુશે મનમા આશંક, તમ આવે પામ્યા લખટક,
 ઉજળો મગો આવ્યો જારણે, સોનાનો મેરુ કીજો વારણે
 જે મહેતાજી નહિ આવે તમો, ખરેખગ દૂભાઇથુ અમો,
 આપ્યું પત્ર ગુરુના કરમાય પંડ્યો જોખતો ક્યો વિદાય
 કુંવરજાઇએ તેડયા ઋપિરાય, એકાંતે બેસાડી લાગી પાય,
 ત્યાં બે દહાડા પરજા ગહેજો, મહેતાને સમગ્રી કહેજો
 કામ મોસાળુ સાક લાવજો, સંપત્ત હોય તો જા આવજો,
 કાઈ નામ થાય જે પૃથ્વી તમે, સાસરિયાનું મેણુ ટળે
 જે અવસર આ સૂનો જરો, ભવનું મેણું મુજને થશે,
 જોય જાણુ નણુદી મારશે, રાત્રનું કામ દિવર સારશે
 રજે નાગરી નાને કૌતક થાય, તમારે માથે છે વૈકુઠ ગય,
 પંડ્યો જોખતો કીધો વિદાય, સઘ પહોંતો જુનાગઢ માય

વસણ.

જુનાગઢમા આવ્યા, મહેતો; લાગ્યા પાય રે,
 સતવનસ્તુતિ પૂજા કરી, પછે માડી પાઠ સુખદાય રે

કડવું.

જોખતે પંડે પત્રજ આપ્યું, મહેતાજીને હાથજી,
 વધામણી કાગળમા વાચી સમયાં વૈકુનાથજી

મામેરૂં.

મામેરૂં પુત્રીને કરવું, ધરમાં નથી ખોટો દામણ;
 ત્રિકમણ તેવડમાં રહેજો, પ્રવ્યતણું છે કામણ.
 ભોજન કરાવી દક્ષિણા આપી, મહેતો લાગ્યા પામણ;
 મોસાણું લેઈ અમો આવિશું, પંડચો કાધો વિદામણ.
 નરસૈં મહેતો ગાર તેડાવ્યા, સગા તે વૈષ્ણવ સંતણ;
 મોસાણું લઈ આપણે જવું, છે કુંવરબાઇનું સીમંતણ.
 જુની વેલ ને ધૂંસરિ વાકી, સાંગી સોટા ભાંગીણ;
 કોનાતળાવા નેકોની પીંજણિયો, બળદ આપ્યાળે માંગીણ.
 મહેતોણ મામેરે ચાલ્યા, સમયાં શ્રી જગદીશણ;
 ત્રણ સખિયો સંઘાતે ચાલી, વેરાગી દશ પીશણ.
 સંપુટ ત્રાંખાની ડાબલીનો, તેમાં બાળ મુકુંદણ;
 કંઠે હાર કરીને રાખ્યા, દામોદર નંદનંદણ.
 વેલને પૂંઠે કાચજો બાંધ્યો, માહી ભયાં વાજિતણ;
 ગાંઠડી એક ગોપીચંદનની, તુળશી કાષ્ટ પવિત્રણ.
 મોસાળાની સામગ્રીમા, તિલક ને તુળસીમાળણ;
 નરસૈયાને નિર્ભય છે જે, ભોગવશે ગોપાળણ.
 બળહીણા બળદો શું હીંડે, ઠેલે વૈષ્ણવ સાથણ;
 સોર પાડે ને દાળ ચઢાવે, જે જે વૈકુંઠ નાથણ.
 એક બળદ ગળિયો થઇ બેસે, આપલો તાણી જાયણ;
 પડ્યાને પુછ ગ્રહી ઉઠાડે, કૌતુકે કોટી ચાયણ.
 સાલે સાલ જૂનવાં દીસે, રથતાણા બહુ વકંણ;
 સાગીનો બહુ રાખદજ ઉઠે, ચૂંચવે છે બહુ ચકંણ.
 ચડે બેસે ને વળિ ઉતરે, લે રામ કૃષ્ણનું નામણ;
 મધ્યાહને મહેતાણ ચાલ્યા, જોવા મળ્યું ઉના ગામણ.
 શું જાણે વૈષ્ણવનો મહિમા, વિપચી પુરના લોકણ;
 કોડ પહોંતા કુંવરવડના, મામેરૂં છે રોકણ.

વસણ.

રોક મામેરૂં મહેતો લાવ્યા, જુઓ વૈષ્ણવની વસાત રે;
 અકેકી માળા આપશે તો, પહેરશે નાગરી નાત રે.

વચન મહેતાજીનાં મુખી, કુંવરબાઈ આપ્યાં સામુલણી;
મારે પિતાએ મોકલી દૂં, લખો કાગળમાં જોઈએ શું.
મુખ મરડીને બોલી સામુ, શો કાગળ ચીતરવો ફાંસુ;
છાળમાં તુળસીદળ મૂકશે, બોલો રહીને શંખ ફૂકશે.

વલણ

ફૂકશે શંખ બોલો રહી, નરસંબો મોસાળું શું કરે;
મંવાદ વડુઅરનો સાંભળો, પછે વડસામુ એમ ચોચરે.

કંઠવું.

વડસામુ ઘણું ભારે માણસ, બોલ્યા પરમ વચન; વડુજી
વડી વડુઅર તમે કાઠ નવ જાણો, છે મહેતો વૈષ્ણવજન. વડુજી.
જેને રોહ શામળિયા સાથે, તેને શાની ખોટ; વડુજી
પહેરામણી મન ગમતી માગો, કરો નાગરી ગોઠ વડુજી.
કુંવરબાઈને કાગળ આપ્યો, લખો લખાવું જેમ; વડુજી
રૂડો વેવાઈ આગણે આવે, કોડ ન પહોંચે કેમ. વડુજી.
લખો પાચ સેર કંકુ જોઈએ, શીફળ લખો સેં સાત; વડુજી
વીશ મણ વાકડિયા ફોફળ, ગળશે મોટી નાત. વડુજી.
પાચ વસ્ત્રના પંચવિશ વાધા, ચાર ચોકડી તાસ; વડુજી
લખો પછેડી પંદર કોડી, પટોળાં પચાસ વડુજી.
સાંકે મુગદા સોએક સણિયાં, ચીર લખો ચાલીસ; વડુજી
ઘોતિયા તો બ્રાહ્મણને જોઈએ, તે લખો કોડી ત્રીસ વડુજી.
બે કોડી, જરકશીની સાડી, રેશમી કોડી બાર; વડુજી
સાદિ સાડિયો લખો ત્રણસેં, છાપલ લખો સેં ચાર. વડુજી.
ધરસાડી લખો દશ વિશ કોડી, સોળ કોડી લખો ઘાટ; વડુજી
છોટ મોરવી ફુંકડી સોએક, નવ કોડી લખો નાટ. વડુજી.
મથક ગળિયાણી દરિયાઈ, લખો ચાન પંચાસ; વડુજી
લગર બારમેં લખો કાપડા, લોક કરે બહુ આશ. વડુજી.
સોલસેં લખો શેલા સાળુ, તેવ પાનનો શો આંક; વડુજી
આશરા પડતું મેં લખાવ્યું, બાપ તમારો રાંક. વડુજી.
તમને સોળ શણગાર ધડાવે, બાપ લડાવે લાડ; વડુજી
પટે જમાઈને મોનાનાં સાકળા, તેમા અમને શો પાડ. વડુજી.

મામેરૂં

સહસ્ર મહોર સોનાની રોકડી, કહેતા પામુ કોભ, વહુજી,
ઘરડા અમે માટે ધર્મે લખાવ્યુ, ન મળે ઝાઝો લોભ વહુજી
એ લખ્યાથી અદ્ભુત કરો તો, તમારા ઘરની લાજ, વહુજી,
તવ મુખ મરડી નજીદી બોલી, સિદ્ધ થયા સર્વ કાજ વહુજી
ભારે મોટા બે પદાણુ લખોની, જે મહેતાથી અપાય, વહુજી,
ડોશી કહે શો શોર કરો છો, લખતા તારૂં શુ જાય વહુજી

વલણુ

શુ જાય લખતા તાહરૂં, વડસાસુ વિકરાળ રે,
કાગળ આપ્યો હાથમા, પડી પેટડિયામા ફાળ રે

કડવું

ઝાટ વાળ્યો રે, ડોસીએ ઝાટ વાળ્યો રે
વડસાસુ વેરણુ થઈ મારી, હરખ હોવાનો ટાળ્યો રે ડોસીએ
મીઠા વચની ને થોડા બોલી, હીંડિ હરિયુણુ ગાતી રે,
પરમારથી થઈ પન લખાવ્યુ, મનમા મોગી કાતી ડોસીએ
કાગળ લઈને કુંવરખાધ આવ્યા, પિતા કરે પાસે રે,
વડસાસુએ વિપરીત લખાવ્યુ, કહો હવે શું થાશે ડોસીએ
લખેશ્વરીથી ન પડે પૂરૂં, એવુ માહી લખાવ્યુ રે,
સાધુ પિતાને મહા દુખ દેવા, મુને સીમત શાને આવ્યુ ડોસીએ
સહસ્ર મહોર સોનાની રોકડી, વજ્રતણુ નહિ લેખુ રે,
તાતજી હું તમારી પાસે, કોડી એક ન દેખુ ડોસીએ
પિતાજી તમો પાછા પધારો, અહિં રહે ઇજ્જત જાશે રે,
મહેતાજી કહે પુત્રી મારી, રહેો તમે વિશ્વાસે ડોસીએ

*

*

*

ડોસીએ રૂંડું છીધુ રે, આપણુ કારજ સિંધુ રે ડોસીએ
શ્યામળિયો અવસર નહિ બૂને, તુ કા આસુડા પાડે રે,
દામોદર કાઈ નથી દોહનો, નહિ કરજે કાઢે. ડોસીએ
કુંવરમાઈ તમે ઘેર પધારો, આપણુ એમા શુ જાશે રે,
જે મામેરૂં હરિ નહિ કરે તો, ઉપકાસ એનો થાશે ડોસીએ
પચાળીના પટકળ પૂર્વી, નવમે ને નવાણુ રે,
તે રીતે મામેરૂં કરશે, હું થાવા દેને વદાણુ ડોસીએ

વચન મહેતાજનાં મુણી, કુંવરબાઇ આપ્યાં સામુજણી;
મારે પિતાએ મોકલી દૂં, લખો કાગળમાં નેપએ રૂં.
મુખ્ય મરહીને બોલી સામુ, શો કાગળ ચીનરવો ફાંસ;
જાળમાં ઘુમરીદળ મૂકશે, બોલો રહીને શંખ ફૂંકશે.

વલણુ

ફૂંકશે શંખ બોલો રહી, નરસંધો મોસાળું શું કરે;
મંવાદ વડુઅરનો સાંભળી, પછે વડસાસુ એમ ઓચરે.

કડવું.

વડસાસુ ઘણું ભારે માણસ, બોલ્યા પરમ વચન; વડુજ;
વડી વડુઅર તમે કાષ્ટ નવ જાણો, છે મહેતો વૈષ્ણવજન. વડુજ.
જેને રોદ શામળિયા સાથે, તેને શાની ખોટ; વડુજ;
પહેરામણી મન ગમતી આગો, કરો નાગરી ગોક. વડુજ.
કુંવરબાઇને કાગળ આપ્યો, લખો લખાવું જેમ; વડુજ;
રૂડો વેવાઇ આગણે આવે, કોડ ન પહોંચે કેમ. વડુજ.
લખો પાત્ર સેર કંકુ નેપએ, ક્ષીરજ લખો મેં સાત; વડુજ;
વીર મધુ વાદળિયા ફોફળ, ગળશે મોટી નાન. વડુજ.
પાત્ર વચ્ચના પંચવિંશ વાધા, ચાર ચોકડી તાસ; વડુજ;
લખો પછેટી પંદર કોટી, પટોળાં પચાસ. વડુજ.
સાદેક મુગદા મોએક મળિયા, ચીર લખો ચાલીમ; વડુજ;
ઘોતિયા તો જાહજીને નેપએ, તે લખો કોટી ત્રીસ. વડુજ.
બે કોટી જરકધીની આટી, રેશમી કોટી બાર; વડુજ;
સાદિ સાદિયો લખો ત્રણમેં, જાયલ લખો સો ચાર. વડુજ.
ઘરસાદી લખો દશ વિંશ કોટી, મેળ કોટી લખો ધાટ; વડુજ;
છોટ મોરવી કુંકડી મોએક, નવ કોટી લખો નાટ. વડુજ.
મથા ગળિયાળી દરિયાઇ, લખો ચાન પંચાસ; વડુજ;
દળર બારમેં લખો કાપડાં, લોક કરે જડુ આસ. વડુજ.
સોલસેં લખો શેષા સાળુ, તેવ પાનનો ગો આંક; વડુજ;
આસગ પડનું મેં લખાવ્યું, બાપ તમારો ગોક. વડુજ.
નમને મેળ શબ્દગાર પડાવે, બાપ લગાવે લાડ; વડુજ;
પટે જામજને મેં નાના સાંકળા, તેમ અમને શો પાડ. વડુજ.

હુંડી શીકારી તેં સ્યામળા, આપ્યા રૂપૈયા સેં સાત;
 તે વિશ્વાસે વગગી રહ્યો, વિઠ્ઠલ મોકલજો વરસાદ. મહેતાજી.
 સમોવણુ નહિ આપો સ્યામળા, કંગો મામેરૂં ક્યમ;
 વિનતિ નરસૈયાની સાબળી, પ્રેયોં ધન પરિબલ. મહેતાજી.
 ખજમાહિ આભે ઘટા થઇ, ચોદશ ચદ્યો અંધકાર;
 ગગન વિષે ધન ગડગડે, થાય વીજતણા ચમકાર. મહેતાજી.
 હોડે કોરણુ બહુ કાકરા, વરસે મૂશળધાર,
 વહેવાઈના ધરમા જળ ધર્યું, કરે લોક પોકાર. મહેતાજી.
 સર્વ નાગરીઓ પાયે પડે, ક્ષમા કરો અપરાધ;
 અમો અદાને ન ઓળખ્યા, તમે શિરોમણી સાધ. મહેતાજી.
 શ્રીરંગ મહેતો સ્તુતિ કરે, વહેવાણો માગે માન;
 વરસાદ વિસર્જન થયો, કીધું મહેતાજીએ સ્નાન મહેતાજી.
 હાગ નાગર કહે થયું માવહું, એમ થાય છે બહુ વાર,
 પ્રતીત ન પ્રત્યક્ષ પારખે, કલિજીગનો પ્રકાર. મહેતાજી.

વસણુ

મહેતાજી જોજોને બેઠા, કરમા લીધો તાજ રે;
 ટાળું વેરાગી તણું, તેણે ગાવા માડી યાજ રે.

કંઠવું.

મહેતે ગાઈ પ્રસાદની યાજી, આરોગાવ્યા શ્રીવનમાજી,
 લીધો પ્રસાદ પૂરણુ પ્રીતે, પછે શુ થયું રજની વીતે.

ઢાળ

વીતી રજની કીર્તન કરતા, થયો પ્રાત કાળ રે,
 હુંવરખાઈ આવ્યા પિતા પાસે, હવે મોસાજાની કરો ચાલ રે.
 મહેતાજી કહે પુત્રી મારી, જઈ ન્યાતને તેડા કરો;
 વિશ્વામ આણી મંડપમાહી, એક છાપ્ય ઠાલી જઈ ધરો.
 માતિ સગા સહિત પધરાવો, સર્વ કુટુંબ પરિવારજી,
 છે વાર માતિ મળ્યાતણી, નથી મોસાજાની વારજી.
 હુંવરખાઈ કહે તાતજી, મને કેમ આવે વિશ્વાસ રે;
 ઠાલી છાપ્ય હું કેમ ધરૂં, થાય ચોકમા ઉપદાસ રે.

ત્રેમાનદ ભક્ત.

વિશ્વાસ હરેમા ગણો તમો, છે વૈષ્ણવની બાળ રે,
આપણુ એ પ્રતિપાદન કરગે, સ્યામગિયો ગોપાળ. ડોમીએ
હૈં હેત દીકરીને આન્યુ, સુગી તાનની વાણી રે,
ડુવગાણુ ફરી મંત્રિ આવ્યા, વિશ્વામ હરમા આણી ડોમીએ

કડવું

ને ને રે લૌનક કલિલુગના, વૈષ્ણવની એથ યામ રે, કૌનક
વાલ બોલી નાત નાગરી, સહેજે બોલે અન્યામ રે. કૌનક
બોળન હવા મહેતાહ તેડ્યા, માથે બદુ વેગમી રે, કૌનક
ટોળે મળે સદુ નાત નાગરી, લેઈ લેઈ હસવા લાગી રે. કૌનક
ચીર્ષા તિવડ ને ઘુર્મીમાળા, છાપા અમ બિનજો રે. કૌનક
વેવાઈના રૂપ લુઓ રે બાહઓ ટાટિક દુર્ધ વાળે રે. કૌનક
મનાર ગાગે નદાતી વેળા, વગસગે વગસાદ રે, કૌનક
પ્રમાદ ગગતા યાળ મગે, જમગે જમવાનાય રે. કૌનક
રનાન ફગી સહિ નાગર બેઠા, જેને જેથુ મળતું રે, કૌનક
મહેતાહને નદાવા અથે, જળ મેથુ કળકળતુ રે. કૌનક
જેમ તેન કદા તાતી ઉકાળા, મુખવાને તળવા રે, કૌનક
તેમ વેવાણે જળ ઉકાળ્યુ, મહેતાહને હગતા રે. કૌનક
ઉપ્પોદક લીનું દેખીને મહેતે, માગ્યુ ટાઢ પાણી રે. કૌનક
મર્મ વચન મુખ મઠી બોલી, ડુવગાણી જેઠાણી રે. કૌનક
માન્યા મેદ વગે મહેતાહ, તો અમ પામે શું માગો રે, કૌનક
બાળે બેઠ તાજ મગાની, બોન હરેમા વાગો રે. કૌનક
રમગણુ કીધુ સ્યામજિપાનું, આનાથો રામ મતાર રે. કૌનક
નાજ લોક લેવાને મગિવા, ખોતે અંગ ઉચાર રે. કૌનક

કડવું

મહેતાહ બેઠા બાજકે, મભવાં શ્રી પાપ
મતાર ગણો પ્રીતમવા, મેધ મળતા વળદી તાજ મહેતાહ
પનામ થય તાગ દમને, સ્યામગા કરે સદાપ,
નાન્યુ ઉપ્પોદક અનિ ઉમ્યુ શ્રીજી પાગી જપ. મહેતાહ
જેમ કદા ઉકાળા તેની, કાપો રંમજનદય;
તમી રૂપ એ ટાઢ થયુ, ઉમ. પી મુખવાપ મહેતાહ

હુડી શીકારી તેં સ્યામળા, આપ્યા રુપેયા સે સાત,
તે વિશ્વાસે વળગી રહ્યો, વિકૃત મોકલજો વરસાદ. મહેતાજી.
સમોરણ નહિ આપો સ્યામળા, કરશે મામેરૂં કમ,
વિનતિ નરસૈયાની સાબળા, પ્રેયો ધન પરિવ્રજ. મહેતાજી
પળમાહિ આભે ઘટા થઇ, ચોદશ ચઢ્યો અધકાર;
ગગન વિગે ધન ગડગડે, થાય વીજતણા ચમકાર. મહેતાજી.
ઉડે કોરણ બહુ કાકરા, વરસે મૂશળધાર,
વહેવાઈના ઘરમા જળ ધસ્યું, કરે લોક પોકાર. મહેતાજી.
સર્વ નાગરીઓ પાથે પડે, ક્ષમા કરો અપરાધ;
અમો અચાને ન જોળખ્યા, તમે શિરોમણી સાધ. મહેતાજી.
શ્રીરંગ મહેતો સ્તુતિ કરે, વહેવાણો માગે માન;
વરસાદ વિસર્જન થયો, કીધું મહેતાજીએ સ્નાન મહેતાજી.
હંગ નાગર કહે થયું માવડું, એમ થાય છે બહુ વાર,
પ્રતીત ન પ્રત્યક્ષ પારખે, કલિજીગનો પ્રકાર મહેતાજી.

વસણ

મહેતોજી જોજને બેઠા, કરમા લીધી તાળ રે,
ટાળું વેરાગી તણું, તેણે ગાવા માડી આળ રે.

કડકડ.

મહેતે ગાઈ પ્રસાદની થાળી, - આરોગાવ્યા શ્રીનનમાળી,
લીધો પ્રસાદ પૂરણ પ્રીતે, પડે શુ થયું રજની વીતે.

ઢાળ

વીતી રજની કીર્તન કરતા, થયો પ્રાત ઢાળ રે,
કુંવરબાઈ આવ્યા પિતા પાસે, હવે મોસાળાની કરો ચાલ રે.
મહેતાજી કહે પુત્રી મારી, જઈ ન્યાતને તેડા કરો;
વિશ્વાસ આણી મંડપમાહી, એક ઢાળ દાલી જઈ ધરો.
ગાતિ સગા સહિત પધરાવો, સર્વ કુટુંબ પરિવારજી,
છે વાર ગાતિ મળ્યાતણી, નથી મોસાળાની વારજી.
કુંવરબાઈ કહે તાતજી, મને કેમ આવે વિશ્વાસ રે,
દાલી ઢાળ હું કેમ ધરૂં, થાય લોકમા ઉપહાસ રે.

મહેનાઠ હરે પુત્રી મારી, હો વેધલુવની દીકરી;
 નારે મારે ચિન્તા યાની, મોસાણું કરશે શ્રીદરી.
 મર્મ વચન સુણી તાનનું, સાસુ કને આવી વહુ
 મારો પિતા મોલાણું કરે છે, મગાં મિત્ર તેડો સદુ-
 ખોખવે પડ્યે તેમાં છીધા, મેગચું બધુ ગામઃ
 વહેવાઈ વરગ ઝેણી પેરે જોલે, મહેતો મૂકીને જાગે મામ.
 મંડપમા મહેનોઠ આપ્યા, નાચ મદી છે તાગ રેઃ
 નાગર સહિ હિમા ચપ્પ, હરે પ્રેમે નેત્રોપગ રે.
 મંજારી એક ડાઘ ફાલી, તે ચોદમાં આપી ધગી;
 મહેનાઠએ સંખ પૂંચાં, વિનનિ શ્રીદરિની કરી.

કેસર તિલક વિશાળ, લાલે કાધાં છે;

કોષએ નહાનાં બાળ, કેડે લીધાં છે.

કોષ જોવા ઠાલી જાળ, અખળા ઉઠે છે;

કોઈ વહુવાર લજવાળ, નણ્ણી પુઠે છે.

કા શીખવી બોલાવે બાળ, ધારી રાખે છે;

કા વાંકા બોલી નાર, વાંકું ભાખે છે.

એવાં કૌતક અનેક, સહુકો દેખે છે;

સહેજે બોલે અન્યાય, હરિને લેખે છે.

બાધ કુંવરવહુનો બાપ, કરશે મામેરૂં;

લઘશ પટોળી સાર, સાડી નહિ પહેરૂં.

વૈષ્ણવને શી ખોટ, કોટે માળા છે;

વહેવારિયા દશ વીશ, ટોપીવાળા છે.

કુંવરવહુ ધન્ય ધન્ય, પિયર પનોતી છે;

બાપે વગાડયો શંખ, સાદર પોતી છે.

વાંકા બોલા વિગ્ર, બોલો ઉપદાસે;

મૂકો જાળમાં પહાણુ, વાયે ઉડી જશે.

મૂકયો દીકરીએ નિઃશ્વાસ, આવી પિતા પાસે;

મહેતે કીધી સાન, રહેજે વિશ્વાસે.

વલણુ.

વિશ્વાસ રાખો દીકરી, કરમા લીધી તાળ રે;

કાગળ મૂકયો જાખમા, મહેતે સમર્પા શ્રીગોપાળ રે.

કંઠકું.

ઠાલિ જાખમાં કાગળ ધરિ, નરસિંહ મહેતે રાગથી હરિ;

વેરાગી સર્વ પુઠે ગાય, નાગરને મન કૌતક થાય.

વાંકાં વચન બોલે વેદિયા, મહેતો માધવમાં બેદિયા;

જુઓ જાખમાં મૂકયું સાર, ઓ દિને કમખાની હાર.

તે બોલ અંતર નવ ધરે, મહેતો રત્નિ માધવની કરે;

જય દામોદર બાલમુકુન્દ, નરકનિવારણુ નંદાનંદ,

વિરવેશ્વર વૃન્દાવનચંદ, દેવકિનંદન આનંદકંદ;

ગોપનાથ ગોવિંદ ગોપાળ, અનાથબંધુ દીનદયાળ.

હું સેવકની લેજે સંભાળ, મોસાંજાંની કરજે આશ;
 મુખે કીર્તન હાથે તાળ, નાત નાગરી બોલે આળ.
 છે દોહલો લોકાચાર, લગ્ન રાખજે આણીવાર;
 મારો શેઠ તું નંદકુમાર, શું કરશે પાપી સંસાર.
 તમો પાળો પોતાના દાસ, મારે મુજને છે વિશ્વાસ;
 અંબરીપનો નિવાર્યો ત્રાસ, તમે ભોગવ્યા છે ગર્ભવાસ.
 લીધો મચ્છતણો અવતાર, શંખાસુરનો કીધો સંહાર;
 કચ્છપદ્મ ધર્મ મોરાર, ચૈદ રતન મથી કાઢ્યાં બહાર.
 માર્યો હિરણ્યાક્ષ મદા પાપી, ધરણી સિંધર કરીને રથાપી;
 અગ્નિમેધ સરખો મદા પાપી, પુત્રને નામે પદવી આપી.
 પ્રહલાદની દોહલી જાણી વેળા, પરમેશ્વર પ્રગટ થયા વહેલા;
 મુવનો જન્મભરણુ ભય દર્યો, અવિચળ પોતા સરખો કર્યો.
 પોપટ પદાવતી પુંશ્વલી, વૈમાન બેસી વૈકુંઠ પગા;
 તમો ઉચ્છિષ્ટ આરોગ્યા બદરી, તો પરમગતિ પામી રાજરી.
 લગાર ચરણુ નમાચું શીશ, વિભીષણુ કીધો લંકાધીશ;
 તાર્યો કુકુંભ સહિત તે માછી, નવ પામ્યો જન્મ પીડા પાછી.
 છે દોહલી વેળાના સાથી, તમે ગ્રહથી મૂકાવ્યો હાથી;
 બટુક વેપ થયા વામન, જાતું રાખ્યું ઇન્દ્રાસન.
 પ્રભુ પાચાલિતું દુઃખ જાણ્યું, પૂર્યા ચીર નવસે નવાણું;
 કૌરવથી જિતાડ્યો પારથ, કુરુક્ષેત્રમાં હાંડ્યો રથ.
 રુદ્રાગદ તાર્યો સંસાર, હરિશ્ચંદ્રની કીધી વાર;
 શંખ પૂજતો રાજકુમાર, ચંદ્રદાસ રાખ્યો ત્રણ વાર.
 તમે સુધન્વા બળતો રાખ્યો, બે પિનાએ કદામાં નાંખ્યો;
 વહેરાતા નવ રોયો રજ, મુકિત પામ્યો મયુરધ્વજ.
 ખાંડવ વન ખગ લીધાં રાખી, મજ્જ્યંતા તે ઉપર નાખી;
 વિદુરની આરોગ્યા જાજી, તેની પ્રીતે થયા તમો રાજી.
 સુદામાના લઈ તાદુલ, નવનિધ આપી તે અમૂલ્ય;
 મદ મધવાના મનનો દર્યો, લીલાએ ગોવર્ધન ધર્યો.
 શાવાનજ પીધો જહુરાય, બળનાં રાખ્યાં ગોપી ગાય;
 કૃષ્ણની તમે લીધી અર્ચા, તમે લોકનણી સદો ચર્ચા.
 અનાયજંદુ દીનદયાળ, હું સેવકની લેજે મંભાળ;
 તમો છે ઘમોદર દશ, હું મરખા સેવક છે લશ.

મારે એક તમારી પક્ષ, પરમેશ્વર થાને પ્રત્યક્ષ;
 મારે માથે દુઃખનાં વૃક્ષ, તેથી લાગે તમારો પક્ષ.
 ધનવંત છે નાગરી નાત, તેમાં દુર્બળ મારી જાત;
 દુઃખે દુલાયે તેત્રીસ કોડ, કલ્પવૃક્ષને લાગે ખોડ.
 શોભા વૈષ્ણવની જો ગઈ, કળા તમારી જાખી થઈ;
 મુને સગાં થઈ લાગ્યાં જમ, તમને નિદ્રા આવે ક્યમ.
 સગાં સૌ બેસાડ્યાં આણી, પુત્રીના કરમાહી પિંગાણી;
 છે કંકુવોણી કંકાવટી, પુત્રીને થાએ ચટપટી.
 મધ્યાહ્ન ઉપર થઈ બે થટી, વહેલા આવો વેળા વટી;
 કુંવરબાઈ તારે આશરે, હું દુર્બળથી અર્થ ન સરે.
 શુ સૂતો વૃંદાવન માંખ, ત્યાં શું રાધાજી આપે પાંચ;
 લલિતા વિશાખા અંદાવળી, તને ઉત્તમ નારી કો મળી.
 રંગમાં જાએ શર્વરી, તેણે ભક્ત ગયો વીસરી;
 જાગી જો રે જાદવપતિ, સાલળ સેવકની વિનતિ.
 કબીરને જેમ કરણા કરી, સમયે દર્શન દીધુ હરિ;
 ભક્ત એક દામોદરજી, તેનું પંચ પીધું તમે હરજી.
 ત્રિલોચનનું મહા દુઃખ હયું, સેવક થઈને પાણી ભર્યું;
 અભયદાન કોળીને દીધુ, મીરાબાઈ તણુ વિપ પીધુ;
 શેના માટે નાપિક થયા, વપન કરવાને પ્રભુજી ગયા;
 હું તમને કદી નવ સંભારતો, લાવતો ઘાસ મલિખી ચારતો.
 નવ જાણુતો ઘોળાપર કાળો, લાભીએ મને કીધો ગોવાળો;
 સદાશિવે મને કીધો દાસ, દેખાડ્યો મને અખંડ રાસ.
 મેં જોયો તમારો વિશ્વાસ, તેવો મેં કીધો અભ્યાસ;
 લોક જોશે મને ઉપહાસ, મારે મન તારો વિશ્વાસ.
 જોલાવિએ પોતાનો કહી, તેને ત્રિકમ તજિએ નહીં;
 ખીચડો જમાડવા આવ્યા નાથ, હું માટે કીધો પંચ હાથ.
 હું મધ્ય રાતે તરસ્યો જાણી, આરી લઈને પાણુ પાણી;
 મને સાચો કીધો કોટી વાર, હુંડી શિકારી શ્રીમોરાર.
 તમો તે રીતે મોસાણું કરો, દાલી છાજ સોનૈએ ભરો;
 જો નહિ આવો સુંદરસ્યામ, તો નાગર સાથે છે કામ.

વલણ.

નાગર સાથે કામ છે, સમજી લેજો વાત રે;
 મુળી નરસૈની વિનતિ, ઉઠી ધાપા વૈકુંઠનાથ રે.

ઉપડી જાડિયો, વેગે વૈકુંઠપતિ, ગરુડ ક્યાં ગરુડ ક્યાં વદત વાણી;
ચાલ ચતુરાં ચતુર્થજ ભણે ભામિની, નષ્ટ નાગરે મારી ગત જાણી. ઉ.
નરસંથો નાગરો, ભક્ત તે માહરો, છાપ ભરો તેહની શીઘ્ર યાઓ;
જન ઘણા હઠ કરે, ગયા વિના નવ સરે, રિદ્ધિ સિદ્ધિ લેખ સખા જાઓ. ઉ.
હાથ હેમ સાંકળાં, નંગ બહુ નિર્મળાં, શુભ શણગાર જઈ અંગ સારો;
રીત ને ભાત, રોકડ રખે વિસરી, દીન થઈ કરગરે દાસ મારો. ઉ.
ચીર ચરણાં ઘણાં, હોય ચતુરે વણ્યાં, અધિક એક એકથી અમૂલ્ય જાણો;
સ્વપ્ને કેા નવ પડે, નામે કેા નવ જડે, અંગ આજસ તજ તેહ આણો. ઉ.
ઇંદ્ર ધ્રુવા જેનો, પાર પામે નહીં, માગે મુખ ખોલતાં વદત વાણી;
નાથ લક્ષ્મીતણો, એણીપેરે આવિયો, અગણિત ગાંડડી સંગ આણી. ઉ.

ભક્ત નરસંયાનું દુઃખ જાણી રે, ઉડી પાયા પુરુષપુરાણી રે;
થયા શેડ તે સારંગપાણી રે, સાથે લક્ષ્મી થયાં શેડાણી રે.
નંદ સુનંદ ગરુડ સાથે રે, વસ્ત્ર ગાંઠડિયો તેને માથે રે;
રથે બેઠા શ્રીગોપાળ રે, ધમકે, ધોરી ને ધુધરમાળ રે.
લોકે જોળખ્યા નદિ જગદીશ રે, સાથે વાણોતર દશ વીંછ રે;
સર્વે જોઈ જોઈ વિરમય થાય રે, પ્રભુ આવ્યા મંડપમાં રે.
છડીદારે વાડ મુકાવી રે, નાગરી નાત જેવાને આવી રે;
આ વહેવારિયો કેાઇ આવ્યો રે, સાથે ગાંઠડિયો ઘણી લાવ્યો રે.
કોઈ જાણે ત ત્રિભુવન જુપ રે, વડાલે લીધું વણિકનું રૂપ રે;
રથ ઉપરથી ઉતરિયા રે, હરિ સભામાંથી સંચરિયા રે.
ખટ દર્શન જોલ્યો ન લાધે રે, જેને ઉમિયાવર આરાધે રે;
ન જડે ધ્યાને દાને બહુ જાણે રે, તે હરિ અણવાળે પાગે રે.
જે ચૌદ લોકનો મહારાજ રે, મહેતા માટે થયા બળજ રે;
વાઘો મામે કેશર છાંટે રે, આંધી પાપળા અવજ આંટે રે.
દાને કુંડળ હીરે જડિયાં રે, નેત્ર પ્રલંબ અવજે અડિયાં રે;
એક લેખણ કાને જોડી રે, નામ ધર્મ દામોદર દોડી રે.
ત્રીજા જનમા ને પટકા ભારે રે, હરિ દળવે દળવે પધારે રે;
ખાધે પહેડી જોડી નાથે રે, બેઉ હેમ મદ્રા હે દાથે રે.

વિંટી વેઠ દશે આંગળીએ રે, સાદા મોજાં પહેર્યાં સામળીએ રે;
 ઘણા વાણોતર છે સાથે રે, કોણે ઝાળા અઘ્ઘા છે હાથે રે.
 ઘણા સેવક સેવામાં સજ રે, ઉદ્ધવના હાથમાં ગજ રે;
 પ્રભુ પુઠે કમળા રાણી રે, સભા મોહી જોઈ શેઠાણી રે.
 ઉતર્ધા નાગરીઓનાં અભિમાન રે, જાણે ઉગ્યા શશિચરણાણુ રે,
 લલું લાલ લમર રૂડી રાજે રે, રતન જડિત રાખડી છાજે રે.
 વિશાળ લોચન ચંચળ ચાલે રે, કે શું ખંજન પડિયા ગાલે રે;
 છે અધર બિંબ પરવાળી રે, મરતક ઉપર વેણુ વિશાળી રે.
 બાબુબંધ ગણુબંધ માળ રે, નાક વેસર ઝાકઝમાળ રે;
 કટી ધમકે કુદ્ર ઘંટાળી રે, પહેરણુ ચંપકવરણી સાડી રે.
 ઝમકે ઝાંઝર ઉજળવણ પાગે રે, વિધુવા અણુવટ બહુ વાગે રે;
 જડાવ ચૂડો કંકણુ ખળકાવો રે, માયા મહેતી રૂપે આવે રે.
 મોહી સભા લક્ષ્મીને નિરખી રે, દેવી દીસે વાણિયણુ સરખી રે;
 લલિતા વિશાખા ખે ખવાસી રે, છે ભક્તિ મુક્તિ ચારે દાસી રે.
 આવ્યા સજોડે દેવાધિદેવ રે, મહેતે હરિ ઓળખ્યા તતખેવ રે;
 ભલે આવ્યા શેઠ સ્વામળિયારે, મહેતો માધવજીશું મળિયા રે.
 મળતા ખોલ્યા સુંદરસ્થામ રે, માઝ પ્રગટ ન લેશો નામ રે;
 રખે વાત અમારી ચરચો રે, તમારે જે જોઈએ તે ખરચો રે.
 કુંવરબાઈના પુરો કોડ રે, એમ કહી બેઠા રણુછોડ રે;
 પછે સભા સહુ સાલળના રે, હરિ વચન બોલ્યા છે વળતાં રે.
 જાઓ શેઠાણી દુઃખ કાપો રે, કુંવરબાઈને હૃદિયાશુ ચાપો રે;
 એવું કહેતામા કમળા હોડિયા રે, કુંવરબાઈને હૃદિયાશું બીડ્યા રે.
 મારી મીડી ન ભરીએ આસુ રે, તેડો ક્યા છે તમારી સાસુ રે;
 મળી નાગરીઓ સેં બે ચાર રે, જોઈ રૂપ મેલ્યો અહંકાર રે.
 વેવાણુ કમળાને એમ પૂછે રે, મહેતા સાથે સગપણુ શું છે રે;
 કોકિલા સ્વરે અમૃત વાણી રે, ત્યારે હસીને બોલ્યા શેઠાણી રે.
 વેવાણુ તમોએ શું નવજાણિયા રે, તમોજ્ઞાણુ, અમોવાણિયા રે,
 વેપાર દોશીનો ઘેર કોડી રે, અમારે ઓથ નરસંયાતી મોટી રે.
 અગો ધન મહેતાજીતું લીજે રે, વેપાર કાપડનો કીજે રે;
 અમો આંઘ્યાં મોખાળું કરવા રે, ઠાલી છાબ સોનંએ ભરવા રે.
 મહેતે જે જેવસ્ર મંગાવ્યાં રે, અમો લખ્યા પ્રમાણે લાંબા રે;
 એવું કહીને બેઠાં શેઠાણી રે, સહુ નાગરી સાંભે ભરાણી રે.

તેડયા શ્રીરંગ મહેતો વહેવાઇ રે, ભાવે બેટયા શ્રીગદુરાઈ
ત્યારે વિરમય થયા સહુ નાગરી, છાપ ભરી તે કરણા સાગર
મહેતાને કહે વનમાળા રે, કરો પહેરામણી મંભાળા

વલણ

મંભાળા કરો પહેરામણી, એવું કહે સુંદરસ્યામ :
વળા ઘટે તે માગજે, અમો વાણોતર સરખું કામ

કડતું.

મહેને તેડાવી દીકરી, આ છાપ જુઓ સોનંએ ભર
પહેરાવો સહુ નાત નાગરી, આવો અંવસર નદિ આવે ફર
કંકાવડીને કરમાં ધરી, સાસુ પાસે વહુ મંચર
દાકીને ગવેં ઓચરી, જુઓ છાપ મોનંએ ભર
વૈષ્ણવ કહીને દેતા ગાળ, એ શુ મોસાળું કરશે કપાળ
તમો નિદતા પુગસી ને તાળ, તેણે વશ કીધા ગોપાળ
જુઓ કમાઈ દુર્બળતણી, શ્રવે છે દરિના ગુણ ભણ
જે લખ્યાથી આશા હોય ધણી, તો માગી લેજે પહેરામણ
સાગળા કુંવરવહુની વાણી, સાસુએ તેડયા ગોર ગોરાણી
પૂન્યા પાગ કરમા પિંગાણી, આડ વસ્ત્ર આપ્યા તેને આણી
પછે નાગરની બીડ ધણી ભાળી, પછેડીની પક્ષવટ વાળી
આવ્યા છાપ પાસે વનમાળા, છોડે ગાંઠ આપ વસ્ત્ર ટાળી
મહેનાશ કહે લ્યો દીકરી, સસરાને આપો પામગી
ઘડી જરકશી વાઘાની કરી, હેમ સાકળા ઉપર ધરી
એ વરના મુખ આગળ ધરો, નીચું જોઇને પાછા કરો
પહેરામણી મન ગમતી કરો, રખે પગલું પાછું ભરો
સજેડે તેડયા જેઠ જેઠાણી, આડે વસ્ત્ર ત્યા આપ્યાં આણી
પ્રીતે પૂન્યા દીયર દેરાણી, જુસાટયો તવ જોભ્યા વાણી
ન્યા નરસંયો ત્યા નવ નીધ, દીયરિયો બેરો દર કીધ;
પંચ મોર મોનાની લીધી, પડી પહેરામણી આલતી કીધી.
પહેરામણી નણદીએ અટકાવી, કુંવરબાઈ પિતા કને આવી;
બે તોવાની રાખડી લાવી, દસ તોલા આપી સમજાવી.
આપ્યા આસુને સોળ શણુગાર, પહેગવી કીધો નમરકાર;
તવ કોખા વડ સાસુ અપાર, સર્વ કુટુંબનો કીધો તિરકાર.

મામેરું.

વલણુ.

તિરસ્કાર કીધો ડોસીએ, હવે પહેરામણી પહેરું નહીં રે;
વડી વહુએ આગળ થઈ, ને હું ઘરડી બેસી રહી રે.

કંઠવું.

વડી વેહેવાણુ રીસાયા જાણી, લલમીજી પાસે આવ્યાંજ;
સાંઘે ખીરાદક ખાંધે મૂકી, ડોસીને સમજાવ્યાંજ.
જે જેકાર થયો મંડપમાં, ગીત ગાય છે રામાજ;
મોસાણુ તે મહેતાજીનું, બીજા સર્વે ભામાજ.
તે પોતાનાં સર્ગાં તેડ્યા, જેનો જ્યાં સગવેડજ;
નવાંછિત પહેરામણી દેખી, માડી તેડાતેડજ.
ર ઘેર વાત થઈ નાગરમા, મહેતો કરે મામેરુંજ;
આર કરતી અબળા દોડી, મનમાની સાડી પહેરુંજ.
તર વરણુ સહિ ચરણે ચાલી, આવ્યા મંડપમાયજ;
ક્ષવટ વાળી શ્રીવનમાળી, તત્ક્ષણુ આવ્યા ત્યાયજ.
હેતોજ ઉભા તાળ વજ્રડે, ગાય વેરાગી ગીતજ;
ડસાસુ હુંવરવહુને કહે, પહેરામણીની રીતજ.
પીરંગજને શામળ મહેતો, પામ્યા ધોળા શેલાજ;
મજ ખેમજ મહેતાને, દરેક ખાંધે મેઘ્યાંજ.
ભાલાય કેને પામરી પટકા, નામ ન જાણે ગણિયાજ;
તે મુગટા કેને પિતાબર, કેને શેલા શણિયાજ.
મિયાં દોરિયા અસાવળી કેને, શેલા પદુ સાલજ;
પૂંચ પેચ પાધડીએ તોરા, દીમે ઝાકે ઝમાલજ.
સાચજમા નીમા પછેડી, જામા અવળા બંધજ;
સ્ત્રવણો તો વરસાદ વરસે, જ્યાં દોશી કરુણાસિંધજ.
માણુબંધ બેરખા અતિ સુંદર, વેદ વીંટીયો જાપજ;
દુગદુગી માળા ને માદળિયા, આપ્યા મોતી અમાપજ.
કેને ફેરાર ને ફેડી પહેાચી, કેને સાંકળી માળજ;
કનક કડાં ને કાને કુંડળ, જડાવ ઝાકે ઝમાળજ.
પહેરામણી પુરગોને પહેાંતી, તેડ્યો અબળા સાચજ;
પિયળ કાઢીને ખાંધે મૂક્યાં, પટકુંલ નાના ભાતજ.

પ્રેમાનંદ ભેટ.

ગંગાવહુને ગજયાણી સાડી, મુંદરવહુને સાળુછ;
 ગોરે અંગે સુંદર શોભે, માંહે કાપડું કાળુંછ.
 છપ્પીલીવહુને હાથલ ભારે, ભાત તે રાતી ધોળાંછ;
 કોડવહુને કલગેર આપી, પ્રેમવહુને પટોળાંછ.
 રામકુંવર ને કૃષ્ણકુંવરને, આપ્યા ઉત્તમ ધાટછ;
 હેલવહુને છીંટ જ આપી, નહાની વહુને નાટછ.
 પાનવહુ તો પીનાંખર પહેરે, તાકે જગ્યાઆધછ;
 રૂપકુંવરને રાતો સાળુ, દેવકુંવર દરિયાધછ.
 સ્વામકુંવરને સોનેરી સાળુ, ગુણકુંવરને ધરચોળુંછ;
 લક્ષ્મીવહુને, લાછાવહુને, લાલવહુને પટોળુંછ.
 જથમાંદે જશોદા છવી, જમુના જનકી વહુછ;
 ચરણા ચોળા ને ધરસાડી, પહેરી ઉભાં સહુછ.
 માનજાધ ને વેલવહુ ને, રંભાવતી ને રૈયાંછ;
 જૂના કાઢીને નવાં પહેરાવ્યાં, હેઠાં મૂકી હૈયાંછ.
 હાજની પાસે છપ્પીસો બેઠા, જે જોધએ તે આપેછ;
 મચરુ ગળિયાં ને ગળિયાંણી, ગજ ભરીને કાપેછ.
 પાટ પીતાખર અતલસ અંખર, ચોબે રંગે ચીરછ;
 શોભે સુંદર ભાત નવરંગી, પુતળાઓ ને કીરછ.
 સાડી જરકશીની ઓઢણી, ચળકે સુંદર જોરછ;
 કેસર છાંટયા ધોળા સાળુ, ફરતી કસખી કોરછ.
 ચંદ્રકળા ને મોરની શોભે, દરિયાધમાં દોરછ;
 અનલસ પાંચ પટા આબૂપણ, મોના રૂપાની મહોરછ.
 કેને અકોટી કેને ટોટી, ગણબધ બહુ મૂલછ;
 કેને ભમરી કેને સેથો, ત્રસેચિયાં શીયકૂલછ.
 કે મહેના પાસ માળા માગે, ઉભી રહી કર જોડેછ;
 કેટલીએક પોતાના બાળક, મહેના આગળ ઓડેછ.

વલણ.

ઓડે બાળક જાણે આપે, મનવાંછિત પામ્યાં સદ્ગા
 સાસરિયાંનું મહેલું દઈયું, પિયર પનોતી કુંવરવદ.

કટવું.

મેક પદોંત્યા કુંવરવદનાં, બાળ્યું જાવનું મહેલુંછ;
 મનવાંછિત પદેરામણી પામ્યાં, જોને જોનું લેલુંછ.

નાગરી નાત કુંડુળ પાડોશી, ચાકર કાળા માળીજી;
 પહેરામણી સહુકાને પહેતી, વાચા પ્રભુએ પાળીજી.
 સોજે શણગાર કુંવરબાઈને, આપી દીધુ માનજી;
 કનક પહાણુએ છાંયમા મૂક્યા, હરિ થયા અંતર્યામીનજી.
 સભા સહુકા વિરમય પામી, અલીકિક શેઠ શેઠાણીજી;
 મહેતાને સહુ પાચે લાગે, લકિત સાચી નાણીજી.
 કુંવરબાઈની નણદી આવી, ગડગડતી મુખ મોડેજી;
 પહેરામણી કાઢને નવ પહેતી, વેવાઈને અવખોડેજી.
 પહેરામણી પરનાતિ પામ્યા, ધરના માણસ ગયા ભૂલીજી;
 એક કટકા કાપકુ નવ પામી, પુત્રી મારી કુલફલીજી.
 મને આપ્યું તે લ્યો ભાભી પાછું, રાખડી બંધામણજી;
 નામ મહેતો પણ નોહે નાગર, દીસે દુર્બળ બ્રાહ્મણજી.
 કુંવરબાઈ પિતા કને આવી, તાત હવે શુ ચાશેજી;
 આટલું ખરચતે મેણ રહ્યું તે, હવે કયમ જીવાશેજી.
 વિસરી દિકરી નણદી કેરી, નાનબાઈ તેતું નામજી;
 જ મહીનાની છે તે છોકરી, એક કાપડાનું કામજી.
 મહેતાજી કહે પુત્રી મારી, સમરો શ્રીગોપાળજી;
 એક તાતણો મુજથી ન પામો, બેઠો વળકું તાળજી.
 ફરી ધ્યાન ધર્યું માધવનું, ત્રિકમ રાખજો ટેકજી;
 પચરંગી ત્યા કાપકુ સુંદર, આકાશથી પડ્યું એકજી.
 નણદી સંતોડી કુંવરબાઈની, મહેતાજી માગે વિદાયજી;
 સહસ્ર મહેર સોનાના પહાણા, મૂક્યા તે છાંયમાયજી.
 નાગર લોક સહુ પાચે લાગે, પ્રજા કરે વખાણજી;
 નાગરી ન્યાતે મોટો નરસિંહ, માથે સારંગપાણજી.
 ધન્ય મહેતાજી તમ સમોવડ, આ કવિધુગમા નોયજી,
 નાગરી નાતનો મહિમા ગાખ્યો, વિજયધ્વજી સહુકાલજી.
 અમને તો વિશ્વાસ નોતો જો, મહેતો કરે મામેરુંજી;
 સર્વની લક્ષ્મ પ્રભુએ રાખી, મેણ ટળ્યું લવ કેરુંજી.
 પછે મહેતાજી વિદાય માગે, જોયે બેઠે કર ઓડીજી,
 કુંવરબાઈને વોળાવો, વેલ આણી છે જોડીજી.
 પછે કુંવરબાઈ વેસે બેસી, જીનેગદ તે નયજી;
 સહુકા વોળાની પાછા વળિયા, ધન્ય ધન્ય વૈદુરાયજી

વીર ક્ષેત્ર 'વડોદર', ગુજરાત - મધ્યે ગામછ;
આતુર્વંશી ગાંધિ બ્રાહ્મણ, ભટ્ટ પ્રેમાનંદછ નામછ.
સંવત સત્તર ઓગણચાસો, આસો શુદ્ધિ નવ રવિવારછ;
પૂરણ અંધ થયો તે દિવસે, યથા હુદ્ધિ વિસ્તારછ.
પ્રીતે દરી જે ગાય સાંભળે, દારિદ્ર્ય તેનું જાયછ;
જેવું જાણી ભક્તિ કરે તેને, સન્મુખ વૈકુંઠરાયછ.

વલણ.

વૈકુંઠનાથ સન્મુખ હોય, જે નિર્મળ મને સાંભળે;
ભટ્ટ પ્રેમાનંદ કહે કથા, તેને માધવછ નિશ્ચયે મળે.

XIII. From મુધન્વા આખ્યાન. (A. D. 1684)

1. The ordeal of the boiling oil.

કહવું.

રાજમુવનમા વાત ગઈ, રાય કરે 'છે ઉત્પાત;
કુટ્ટ સાંભળી મુધન્વાનું, રુવે સત્યવતી માત.
સત્યવાદી એ સ્વામી મારો, મુન તે નિશ્ચે નાંખે;
સામળિયાસાચવજ્ઞેમુધન્વાને, તમવિન બળનાં કોણુ રાખે.
જોકુવરાય તું વાહારે ચઢજે, સાહે સુતની કરવા;
ભક્તવત્સલ તુજ ગિરદ જશે, જે દેશે મુધન્વા બળવા.
કંઈ મુધન્વાનો વાંક નથી, મેં પાપણીએ કાઢો ખોટી;
અર્જુનને છતી દરી મળવાની, આઘા હતી એની મોટી.
તે અભિવાખ રહ્યો મનમાંહે, એમ કરતી રાણી વિજાપ;
આતમતેજનું કોણુ મળુંછે, દરી નામે જાય ત્રિવિધી તાપ.

વલણ.

એમ સત્યવતીએ શામળિયાને, સોપીયો નીજ તન રે;
કુવલયા નામે બહેન કરે છે, શ્રીહરિકેઈ સ્વવન રે.

કહવું.

બેહેન કુવલયા કહે કૃષ્ણને, સ્વામી કરજે સદાય;
મુધન્વા છે દામ તમારો, જાણે છે જુદરાય—
વીરાળને રાખજે રે, ભક્તવત્સલ હલધર જાત. ૮૬.

સુધન્વા આખ્યાન.

ભક્તવત્સલતું બિરદ જાશે, જો બળશે પેણામાંહે વીર;
 તપ્ત તેલને ઠાકું કરજો, જેમ નાહે ગંગા નીરં. વી
 રજો વાર કરો ધડી એકની, જગત છો જાહેવેદ;
 શંખલિખિત રાહુ કેતુ મળ્યા છે, ગ્રહો સુધન્વા ચંદ્ર. વી
 છો દાસરક્ષણના ઉલ્કા, નથી કરતા આજસ પ્રમાદ;
 એક પલકમાં ભડી ધાવા, સુણી દ્રૌપદીનો સાદ. વી
 વાર વિશંભર કાં કરો, તમો ધાને વાદો વાદ;
 સુધન્વાને ઉગારજો, જેમ બચાવ્યો પ્રહલાદ. વી
 નરક કુંડથી ગુણકા રાખી, કીર બણાવ્યો રામ;
 અન્નમીલ જમથી મુકાવ્યો, લેતા સુતતું નામ. વી
 શું ગણાવું સામળા તારા, કોટિ કલયનાં કામ;
 લીલાએ પર્વત ધરી રાખ્યો, રેલાતુ રાખ્યું ગોકુળગામ. વી.
 રુદે કમળની વારતા, તમો જાણોછો રણજોડ;
 રથમા પારથ તમો સારથી, સખળ જુદનો વ્તેક. વી.
 કૃષ્ણજી અર્જુનને જીતવાનો, હુતો સુધન્વાને કોડ;
 શંખલિખિત એ વેરી એના, મુજ ભ્રાતમા કેઈ નથી ખોડ. વી.
 મેં પાપણીએ મારું કીધું, કલ્યા વજ્રવચન;
 જાતી વેળા વીરાજીને મેં, કીધા માનશુકન. વી.
 તે ફળ મારે માથે પડજો, એમ કહીને ભયી લોચન;
 નમિ નમિને વિનતી કરું, તમે જીવાડો જગજીવન. વી.

પલણુ

વીરાજીને રાખજો, ભક્ત વત્સલ હલધર બ્રાત રે;
 બેહેન કુવલયા કહે કૃષ્ણને, સ્વામી ઉગારજો ધાત રે.

કંડવું.

ગુણ સામળાયાના ગાધએ રે, હીમ ચઢી.
 નમ લોકને કહે સુધન્વા, રુવો છો રા માટે;
 દરી ચરણનો મારગ જાણો, જાશે મા અવળી વાટે;
 સામળાયાનું સમરણ કરતા, મુકાધએ ધાટે રે. હી.

પછી સ્નાન કરીને તિલક કીધું, માળા કંઠે ધરતો;
 હાથે તાળા પગે નાચે, મુખે દરી ઉચરતો;
 તેણે કદાની ચારે પામે, વંધ્યુવ ફેરા કરતો રે. હી.
 રામ ગોવિંદ બાલમુકુંદા, સામગીયા મુખકારી;
 જાડા જાડા બીડ પડે મેવકને, ધાર્ધ આલો દેવ મોરારી;
 આજ આજસ કેમ થયું આવડું, રીચૂક પડી છે મારી રે. હી.
 એમાં પુગેહિતનો વાક નથી, હું લેવાયો મારે પાપે;
 હંદ મૂળની પેડે તળવા, આગા આપી બાપે;
 આ ત્વાળાથી જાગરીયો, દરિ નામનણે પ્રતાપે રે. હી.
 દેવકીનંદન કંસનિકંદન, વામુદેવ વનમાળી;
 હિરણ્યાકશ્યપને સંદાયો, પ્રહ્લાદની પીડા ટાળી;
 રાજ સસામા લગ્ન રાખી, જાગરી પાંચાળી રે. હી.
 કુળાજકને બીટીતો જાણી, થયા સામળાઓ સાથી;
 સીતાહની સાહે દરી, માર્યો રાવણુ કાવ બાથી;
 તેમ મુને મૂકાવો સ્વામી, જેમ મુકાવ્યો હાથી રે. હી.
 અગ્નમીલ નામે મૂકાવ્યો, જમને કાડ્યા મારી;
 પોપટને બહાવ્યો મારે, તારી ચણકા નારી;
 આપચટ્ટી સેહેજે મૂકાવી, અદ્વૈયાને ઉદારી રે. હી.
 ગિરિધારી ગોકુળ જાગાર્યું, વેળા જાણી વાડી;
 પાંડવ જાગાર્યો કૌરવ માયો, જે આવ્યાતા હાડી;
 ખાડવ વનમા પક્ષી રાખ્યા, મળની ધંડા હાડી રે. હી.
 લાખાગૃહથી પાંડવ રાખ્યા, ક્યો અમૃત વિપના લાકુ;
 અમરિપની તમો વાહારે ધાયા, દુઃખ જાણીને ધાકુ;
 તેમ તમો મારી વારે ચઢ્યો, તેણે કર્યો ટાંકુ રે. હી.
 છે રામ નામનો મહિમા મોટો, ના આવડે શુદ્ધિ માણી;
 શુક સનકાદિક મહિમા જાણે, સદસ નામના પાણી;
 પુત્રને ભાવે રામ કહ્યા, દશરથ હત્યા નાકી રે. હી.
 જય વામન વૈરાટ વિશંભર, વ્યાપક બાલમુકુંદા;
 પુરુષોત્તમ સર્વોત્તમ સ્વામી, દયાળ દેવકીનંદા;
 અંબરજામી ગરુડાગામી, ગોપીવર ગોવિંદ રે. હી.
 જય નંદનંદન કંસનિકંદન, નાથ નરક નિવારી;
 કમળાપતિ હરણ્યામય કેશવ, શ્રીપ્રભુ કુંભનિધારી;
 ચણ માડ ગોકુળના સ્વામી, લીલાએ ગોવર્ધનધારી રે. હી.

સુધન્વા આખ્યાન.

જય લક્ષ્મીવર જય લીલાધર, લટકે કાઢ્યો કાળી;
 કુળજને રૂપ કમળાર્યુ દીધું, વાચ્યા પોતાની પાળી;
 મોરલીધર માધવ મધુસૂદન, ખંડીધર વનમાળી રે. હી.
 આજનખાહુ જનકી જીવન, તમો છો ધનુર્ધર;
 મેરમદા સર્વોત્તમ સ્વામી, કેશવ સાત્ય શરીર;
 રાજીવજોત્સન દુઃખ અધજોત્સન, રામચંદ્ર રઘુવીર રે. હી.
 માધવ માત પિતા પરમેશ્વર, ભૂધરજી છોં લાઘ;
 કુટુંબ કેશવ ને સખા શામળીયા, ખીજ ફેંકે સગાઈ;
 એવું જાણી શરંગપાણી, વાહારે આવો ધાધ રે. હી.
 સ્તવન કીધું સુધન્વાએ, ના કરે કોઈ એવું;
 સાત વાર પ્રદક્ષિણા કરીને, કહું કહાતું આલે તેવું;
 હરિપ્રતાપે તેલ થયું શીતળ, જેમ ગગાજળ જેવું રે. હી.
 સરોવર માંહે કમળ ભાંગવા, જેમ પડે માર્તંગ;
 જેમ દીપકની જ્વાળા માંહે, જંપાવે પતંગ;
 તેમ દોટ મૂકીને પેણા માંહે, હરિદાસે હોમ્યું અંગ રે. હી.
 ત્યારે હાહાકાર થયો બેઠે સેનામાં, પ્રજાતે વ્યાકુલ થાય;
 તેલ સાગરમા નાહે સુધન્વા, શામળિયાની સહાય;
 કડકડતી કદા છે તેમાં, ટાઢ વૈષ્ણવને વાય રે. હી.
 રૂબકી ખાયે બહાર નીસરે, કદાની કંઠે આવે;
 જય જયકાર પ્રજા સહુ કરતી, દૂર રહી બોલાવે;
 અમર અંગના અંગ્રીક્ષે આવી, પુષ્પે કરીને વધાવે રે. હી.

વલણ

પુષ્પ મુક્તા ફળે કરી, વૈષ્ણવને વધાવીયા રે;
 અમૃત વારતા સાબળી, શંખલિખિત જોવા ગયા રે.

કડવું.

અંગ લિખિત બે જોવા આહ્યા, ધાયા દંસદ્યજ તાંદેજ;
 રાજપુત્રને તંરતો દોઢો, તેલ સાગરની માંદેજ.
 ચૈત્રપત્ર જેમ પવને હાલે, તેમ હરિનામે તદા થાયજ;
 ચંદ્ર ચાલે જેમ મેઘ ઘટામાં, તેમ વૈષ્ણવ તેલમા નાહાયજ.

કરે કાગળા તેલ ઉઠાજે, ગાથ કહે ગોપાળજ;
 દશ વાંસ વેગળું સરવડું, ઉડે અગ્નિની જ્વાળજ.
 તે લેઈ પુરોહિત વિમ્બય પામ્યા, અગ્નિ ઉદક સમાનજ;
 મુધન્વા આઘણુને કહે છે, આવો દરિએ આનજ.
 દરી ચરણધી વેગજો તેને, પાડે ત્રિવિધી તાપજ.
 આ તમ તેલમાં દું નાદું છું, દરી નામનલે પ્રતાપજ.
 ચતુનું ઈચ્છ્યું કંઈ નવ થાય, લે શામળિયો હોય શીઘજ;
 જુઓ આવી અંતીકે બેઠાં છે, મારી રક્ષાએ જુગદીઘજ.
 વાયક માંબળી મુધન્વાનું, પુરોહિત બોલ્યા આદુંજ;
 લાવો નાળાયેર પરિક્ષા કીજે, તેલ દિસે છે ટાદુંજ.
 મુલક સડને ત્યારે મારું લાગ્યું, દુઃખીયો થયો બૂપાળજ;
 ધિછ પુરોહિત ધિછ પુરોહિત, પ્રગ્ન પાડે પસ્તાળજ.
 આ જ્વાળાના પુત્ર થઈ તો, દેવ દૂરથી દાઝેજ;
 તે તેલને શીનળ કહે છે, ભુંડા આઘણુ નવ લાગેજ.
 સેવકે આઘણે શ્રીકળ આપ્યું, તે રાગ પ્રગ્નયે દાખ્યુંજ;
 શીન ઉપજુની પરિક્ષા કરવા, લેઈ સંખે શ્રીકળ નાંખ્યુંજ.
 તમ તેલની જ્વાળા લાગી, શ્રીકળ ફાટ્યું ફડકજ;
 બેઠાં કાચલાં પેણુમાથી, બે લાકને વામ્યાં તડકજ.
 સંખલિખિનના કપોડ ફાટ્યા, ચાલી શોણિન ધારજ;
 પ્રગ્ન રાગદિ સદુ આનંદ પામ્યાં, વરતો જળજળકાળજ.
 કુડાને કપાળે ધા ઘટે, રૂં રૂં શ્રી રઘુનાથજ;
 ભક્ત થયું કદી અીયો દસે, તાળી દેઈ બે દાયજ.
 ત્યારે પ્રધાન અંધોલજળા પામ્યા, મમજળા માદોમાદે જાનજ;
 પછી સંખલિખિતે પેણુમાદે, દરિયું અંપાપાનજ.
 પાવકનો પરિનાપ ન લાગ્યો, પુરોહિતને અંગેજ;
 પાપી બેઠે પેણુમાદે શ્રીસે, મુધન્વાની મંગેજ.
 ઓગીવાજો થઈ દંડધ્વજ બોલ્યો, નયજે આંધુધારજ;
 સાંતુ દિકરા કળ અજન્માજ્યું, દવે નીકતો જદારજ.
 તેલ કીડા દરી આઘણુ સાથે, મંસારનો ભય બાગોજ;
 મુખ મુધન્વા બાદેર નીસર્યો, જઈ પિનાને પાયે લાગ્યોજ.
 સંખલિખિનને પાયે લાગ્યો, બોલ્યો વૈષ્ણવ જનજ;
 તેવ તથા દરિ દર્શન પામ્યો, તે મુનિ તમારું પુખ્તજ.

તવ કહે મદગદ કંઠે પુરોહિત, અમને છે ધિક્કારજી;
હવે જાણ્યો વૈષ્ણવનો મહિમા, અર્જુ વંદે વારંવારજી.
હંસધ્વજ કહે સુધન્વાને, મેં હીધુ ધારણ દુઃખજી;
ગોઝારો હું શું દેખાડું, સ્યામ થયું મુજ મુખજી.
પુત્ર કહે પિતાજી મારા, સમરો સીતા રામજી;
અતિ કાલ યામ છે આગા આપો, હું જઈ કંઈ મંત્રામજી.
જેણે મુને પેણા માહે રાખ્યો, તેણું કરાવું દરશનજી;
અર્જુનને જીતી હરિને તેડું, તો હું સત્યવતીનો તનજી.

2. Sudhanva attains final liberation.

કડવું.

નિર્ધનના મનોરથ મિથ્યા યામ, તેમ બાણ મિથ્યા થયું પળમાય;
ત્યારે ધન્યધન્ય સુધન્વા કહ્યો, ધનંજય ત્યાં અંખો થયો.
હરત ઉછાળતો દોડો અર્જુન, ધીરજ દઈ બોલ્યા જગજીવન;
તુ કાઠ કીરિટી ત્રીજી બાણ, એથી સુધન્વા પડશે નિર્વાણ.
અર્જુન કહે મુને નથી વિશ્વાસ, તો હવે શું કંઈ જીત્યાની આશ;
એણે કહી કાઢ્યું એક બાણ, તે કરમા લીધું પુરુષ પુરાણ.
મંત્ર કલ્પના કરી ગોપાળ, શર મધ્યે સ્થાપ્યા અતિકાળ;
શર પૂઠે સ્થાપ્યા કમલાસન, શરમુખે સ્થાપ્યા પંચવદન,
રામાવતારમા જે પુણ્ય કર્યું, તે બાણમાહે લેઇને ધર્યું;
બીજી કલ્પના માત્ર જે કરી, અર્જુનને શર આપ્યો શ્રીહરિ
મુક બાણ આ અર્જુનરાય, એ સર્વથા નહીં નિષ્ફળ યાય;
સવ્યસાચીએ શર તે ધર્યો, ત્યારે સુધન્વા વાણી ઉમર્યો.
હે અર્જુન રમે કરે અહમેવ, શ્રીકૃષ્ણે સ્થાપ્યા છે ત્રણ દેવ;
રામાવતારનું મૂક્યું પુણ્ય, માફ મરણ વિચાર્યું મન.
પણ શ્રીકૃષ્ણ અધુકત આવ્યે નહીં, મુક્તિ આપવાની ઇચ્છા યઇ;
જે પ્રાપ્તી થઈ પરમેશ્વરતણી, તો જીવત ઇચ્છા અજબામણી.
આવો સમો નવ આવે ફરી, નિજપદ મુજને આપે શ્રીહરિ;
હરિ જોઈ ફરી જોવા મંસાર, તેની શુદ્ધિ ભક્તિ ને ધિક્કાર.
મર્ણમય મનમા નવ ધર, પારથવીર પ્રતિગા કરું;
તાકે પણ પાળે છે જોદ, પ્રતિગા મારી પાળશે ને

મિત્રદ્રોહ, સ્વામીદ્રોહ, કરે, શુરુદ્રોહનું કર્મ આચરે;
 જે મિત્ર્યા બોલે નિર્વાણ, તે પાપ મુને જો ના છેડું બાણ.
 હંસવિદ્યા સાધુ મંગાથે રમે, ભરથાર પેદેલી નારી જમે;
 ઉગડે ગામ ભાંગે નવાણ, તે પાપ મુને જો ના છેડું બાણ.
 જે પરસ્ત્રીને દે આલિંગન, કે દાવાનસ લગાડે વન;
 જે ભારગમાં રોકે લે દાણ, તે પાપ મુને જો ના છેડું બાણ.
 વિશ્વાસ આપી કરે જે ધાન, તેજે સ્ત્રી પિતા શુભાત;
 કપટે 'ભાગીમાં બોલે વદાણ, તે પાપ મુને જો ના છેડું બાણ.
 જે વેચે કન્યા પૃથ્વી ને ગાય, સ્ત્રી વા પુરુષ નમ્ર થઈને નહાય;
 આપી ધન કરે આપ વખાણ, તે પાપ મુને જો ના છેડું બાણ.
 પૂર્વજ મારા નર્કમાં જાય, હાંછન પિનામહ સૂર્યને ચાય;
 કરે જ્ઞાનરત્નસ્વળા રુધિરે પ્રમાણ, તે પાપ મુને જો ના છેડું બાણ.
 એમ ઉગ્ર પ્રતિજ્ઞા કુંવરે કરી, ગાળ્યો સૂર્યવંશી મહાબળ ધરી;
 સાલળી વાણી સુધન્વાતણી, ત્યારે અર્જુને જોયું બૂધર લણી.
 કૃષ્ણ કહે કા ચાપ છે વ્યગ્ર, મૂક બાણ તું ચાની સીધ;
 રનેહ વચન શ્રીહરિનાં સાલળી, સિંહનાદ ક્રીધા મહાબળી.
 નાગ ઉત્તમ બળે આકર્ષ્ય ચાપ, મૂક્યું બાણ શ્રીકૃષ્ણ પ્રતાપ;
 પ્રલય સમે જેમ કેપે કાળ, મુકે ત્રિશળ જેમ શ્રીપશુપાળ.
 બણે બાણ વરસતો અંગાર, જેમ આકાશથી વરી પડે તાર;
 સુમેરુગિરિનું શૃંગ તોડશે, અથવા ગગન ગોલોક ફેડશે.
 સમુદ્ર સાતેને શોષશે, કે દશે દિશાઓ શું એ લોપશે ?
 શું પાતાળ સમનાં પડ ફાડશે, કે ઇન્દ્રાસન ઉખેડી નાંખશે ?
 એ પ્રલય બ્રહ્માંડને કરશે, તો સુધન્વા કેમ ઉગરશે;
 સુરજ ચંદ્ર વિરમય થાય, ઉમરે કાણ નરકે કાણ જાય.
 ઘોર શબ્દ કરતું જાય બાણ, સુધન્વાએ શર ક્રીધા સંધાણ;
 શ્રીકૃષ્ણ રૂપ રદયામાં નરખી, સામું બાણ મુક્યું આકર્ષી.
 જેમ અંધની સ્ત્રીને મિથ્યા શણગાર, જેમ કૃતપ્ત્તી ઉપર ઉપકાર;
 નિર્ધનના મનોરથ મિથ્યા જાય, તેમ શર મિથ્યા ક્રીધો પળમાં.
 'ત્યારે અર્જુનનું મિથ્યા ગયું બાણ, ગયાં ચંદ્રવંશીનાં એધાણ;
 સુધન્વાનો શર સખળ ભર્યો, અબ્જુનનો શર એ કટકા કચો.
 તેજેજેને જાંખેને મુંઝાં વળા, ચંદ્ર મંડળ હેઠું આવ્યું ચળી;
 ત્યારે-ડગ્યા પૂર્વજ ઇન્દ્ર આદ, સુરજવંશી ગાજે ધન નાદ.

શીમાદિક પિત્રી જેદ પામતા, વિદ્યુમંડલ પામ્યું શામંતાઃ
 કાહાકાર ત્રણ લોકમાં થાય, જે ચંદ્રવંશી નરકે જાય.
 વિવંશકેરા વાગ્યા નિશાન, પણ જેઉ પક્ષ રાખશે પુરુષપુરુષ,
 અર્જુનનું જે અર્ધ બાણ, મુખે થાખ્યા છે પીનાક પાણ.
 પશ્ચાદ્ ભાગ અવનીપર પડ્યો, અગ્ર ભાગ આકાશે ચડ્યો;
 અર્ધ બાણ અર્ધ ચંદ્રાકાર, સુધન્વાને કંઠે કીધો પ્રહાર.
 મુકુટયુક્ત કુંડલ લોલ, વદે રામ કૃષ્ણ વાણી કોમલ;
 એવું સુધન્વાનું છેલ્લું શીશ, બંન્ધો પક્ષ રાખી જુગદીશ.
 કબંધ જે સુધન્વાતાણ, મસ્તક વિના જૂએ અતિઘણું;
 ઉઠાડ્યા અર્જુનને હસ્તે કરી, શિરવિણુ કબંધ દેખાડે શ્રીહરિ.
 ત્યારે હરખ્યો પારથ લાગો પાય, ચંદ્રવંશમાં જય જય થાય;
 ભણતું રામકૃષ્ણ જુગદીશ આવ્યું કૃષ્ણકને ર્ણવ શીશ
 લલકે કુંડલ ઝલકે કળા, છુટા કેશ શોભે મોકળા,
 જય કસનિકંદન મર્દનકાળી, વીઠલ વાસુદેવ વનમાળી.
 જય સીતાપતિ અતર્થામી, ગોપીનાથ ગરુડાગામી;
 મુકિત મુખ હરી આપો મુજને, એમ કહેતું આવ્યું કેશવકને.
 શ્રીહરિએ હાથમાં મસ્તક ગ્રહ્યું, આ જે અર્જુન, ભગવાને કહ્યું;
 તુજ માટે મેં કીધો ઉત્પાત, એમ કહી રોયા જુગના તાત.
 જોતા દેવ પિત્રી સેના સમસ્ત, મસ્તક ઉપર મૂક્યો હસ્ત;
 નીસર્યું તેજ મુખમાંથી બહાર, તે તેજ પીધું દેવ મોરાર.
 જોઈ દેવે કર્યો જય જયકાર, સુધન્વા પામ્યો ઓહાર;
 કૃષ્ણે મસ્તક વિજાળ્યુ આકાશ, આવ્યું હંસધ્વજની પાસ.

વલણ.

પિતા પાસે આવી પડ્યું, મસ્તક જે સુધન્વાતાણ;
 રામ કૃષ્ણ મુખે બોલતું, શશિવત્ત સોહામણ.

કડવું.

મસ્તક સુધન્વાતાણું, જઈ પડ્યું ખોળા માહેજ;
 તન વદન નિકંદન દેખી, ધરણી ઢળાયો રાયેજ.
 મત્રીએ મદિપતિને બેઠો કીધો, દેઘ યાન પ્રતિબોધજ;
 વૈષ્ણુવરાય નિવાપ ના કરીએ, જદુપતિને પામ્યો જોધજ.

પ્રેમાનંદ લેહ.

સાધન જેણે નવ થયું હોય, તેને એજે યથો અવનારજ;
 આધીન થયો હોય જમરાયને, તેને રદનતણે અધિકારજ.
 સાધુબ્યમુક્તિ એને થઈ, ને એ પામ્યો દરીનાં ચર્ણજ;
 તે 'પુંડળ' મંગળ વગડાવીયે, તજ માયાનું આવર્ણજ.
 ચંદ્ર દેવ પ્રધાનના એવાં, સાબળા ગુણ પચનજ;
 ફરી મંત્રી પ્રત્યે બોલીયો; દંસધ્વજ રાજનજ;
 માયા પીડે છે પાપીણી, જોઈ સુધન્વાનું મુખજ;
 એ પુત્રને નાંખ્યો પેણામાં, મેં પાપીયે દીધું દુઃખજ.
 મુખની કળામાં કલક નહીં, એના ખીટલીયાળા કેશજ;
 પદ્મ પત્રયા જો અધર હાથે, બોલે થી હુપીકેશજ.
 શું દુઃખાવે દીકરા, મુને ઉત્તર દે એક વારજ;
 મેં તેપમા વૃજને તણ્યો, હું પિતાને ધિક્કારજ.
 જુદાં તે હું વિકલ થયો, તે માટે રીસ ન કરીએ પુત્રજ;
 તું જાતા હું જોગી થયો, માફાઉંજ થયું ધર મૂત્રજ.
 તું નામ લણે ભગવાનતું, પણ ન કરે મુજશું વાતજ;
 હું ઘેર જઈ શા ઉત્તર આપીય, પુછશે તારી માતજ.
 ત્યારે પાટોધર પુત્ર સુરથ નામે, તે બોલ્યો કરીને પ્રજામજ;
 એ માયા મૂકે તાતજ, બંદો લાગે રાનને આમજ.
 ત્યારે રાય કહે માયા નથી, માફ દુઃખે પીગણું આપજ;
 મસ્તક આપ્યું દરિ તજને, શું સુધન્વાનું પાપજ.
 દરિયા વિમુખ માટે પાનકી એ, જેણે બોગવ્યા અભેગબોગજ;
 પણ વૈષ્ણવ જનને નવ ધટે, દરિ ચર્ણનણે વિયોગજ.

વલણ.

વિયોગ નઘટે દરિ ચર્ણનો, પછી મુસ્તક ઉઠાવ્યું આકાશ રે;
 રામકૃષ્ણ કહેતું કરી આવ્યું, કૃષ્ણ અર્જુનની પામ રે.

કલ્પ.

મુસ્તક દરી ગ્રાણી ગાનું દો, આવ્યું પ્રમુજની પાસજ;
 બો કૃષ્ણે કરમા મરી દો, ઉઠાવ્યું આકાશજ.
 તે દીપ્ત અંતર્યામી દો, રાખ્યું અંતરીશમાવજ.

IV From રણચરિત્ર (A. D. 1685)

1. Ravana in field of battle.

કડવું

રાવ રાવણે કવચ પહેર્યું, શિશ ધર્મ દશ ... ,
કરી વિશે લોચન રાતડા, રુદ્રે આળી દારુણ કોપ રે.
જાવા ન પામે જીવતા, લાઈ વાનર માનવ કોપ રે;
ખડુ હોલ દદામા ગડગડે, ત્યા શબ્દ કુતૂહલ હોપ રે.
જે જે સુલટ લંકા વિષે, મુખ આગળ નિસરે આજ રે;
રાણી જાયા રાક્ષસ વીરનો, મોહોલો લે મહારાજ રે.
કો રથ ચડ્યા કો ગજ ચડ્યા, કો ઉંટ ઉપર અરવંદ રે;
કો મહિષપર કો ગરધવપર, ખેડા સાહી હથિયાર રે.
કોઇ ઘોડા ઉપર ધુમતા, કરતા વારુણી પાન રે,
છે ભક્ટરી ઉપર મોળાયા, કો ગૌર જીને વાન રે.
નવ મણી કુંડલ લળકતા, હળકતી મુક્તા માળ રે;
માદળિયા તોરા નવધરા, ચર્ધ કલગી ઝાકઝગાળ રે.
ખાણુર્બંધ ને પોચી વિંટિયો, દુગદુગી સાકળી સાર રે;
કલાય પટકા પાયજામા, ઉપરણી મૂલ અપાર રે
જરકશી વાધા જળહજે, શું અર્ક કીર્ણ સમાન રે;
કેશરી વાધે શોભતા, ધરે યૌવનના અભિમાન રે.
કર ધનુષ લાચા ભીડિયા, કટારી તલવાર રે;
સાગ લાલા ચલ કરશી, પરિધ વાકી ધાર રે.
ગદા ગુરજ ને મુશળ મુગદળ, ભુંગળ ને ભિંડમાળ રે;
નાગપાશ ને વરુણપાશ ધર્મી, ચક્ર ગદા વિકરાળ રે.
પાખર ખખર રોપ ટાટર, કરસી ને રળ પાણુ રે;
અંગરખી ને જીવરખી એ, શોભે પરમ નિધાન રે.
સુર સેનાને લજ્જાવે એવો, સ્વરૂપ સૌગર ચર રે;
એ રૂપવંત વખાણીઆ, હવે કહું રાક્ષસ કૂર રે.
મહિષ મેદા ઉંટ ઉપરે, જે થયા છે અસ્વાર રે;
તે કાળા કૂર બિહામણા, લોહદંડના હથિયાર રે.
આનમુખા કો ખરમુખા, પિશાચમુખા પાપિષ્ઠ રે;
લંમગ્રીવા કો લંમકર્ણી, જેને જોઇ ઉપજે રિષ્ટ રે.

લંગઅધરા દીર્ઘંતા, છે ત્રીશીરા ઐશવંત રે;
શ્યામવર્ણી કે રક્તવર્ણી, બાહુક ઉચા અર્નન રે.
ખિડાલા પીડાલા પાપી, અધર્મંતિ નહિ પાર રે;
હાથ માંહે જે શખ મલ્લાં છે, તે ચાલે કંરતા અદાર રે.
રૂધિર ગળતાં ચર્મ પેહેયાં, કંઠ આંતરડાંની માળ રે;
જીભ સળકે સર્પ સરખી, વદન છે વિકરાળ રે.
શન કેટિ રાક્ષસ લયાનક, તે મુદ્દે તત્પર ચાય રે;
મુખ આગળ સેના શોભતી, બેઈ રીઝ્યો રાવણુ રાય રે.

2. Mandodari tries to induce Ravana to give up Sita.

આજનો દાહડો લાગે ધુંધળો, દીસે અંખો દિનકર દેવ, હો રાણાજ;
ત્રિશુવનનાથ ના દુબીએ, જેની જલ્લા સંકર કરે સેવ, હો રાણાજ. આ.
દિશા ચારે દીમે ધુંધળી, કાંઈ શુક્લ માટેરાં થાય, હો રાણાજ;
કાંઈ કાલુ બોલે રે ખિડામણી, રએ વાયસ શ્યામ ને ગાય, હો રાણાજ. આ.
ગઈ રાતે સ્વપ્ન મેં પામિયું, દીઠું દારણુ કલ્લું ક્યમ જાય, હો રાણાજ;
સમુદ્ર મુકા રૂધિર સરિતા ભરી, લંકામાં લાગી છે લાય, હો રાણાજ. આ.
લાખ લાખ રાણી તમારડી, બીજો વહુ બેડીનો સાથ, હો રાણાજ;
કેસ વિના દીડી મસ્તક બોડલા, સુડલા વિના દીડા હાથ, હો રાણાજ. આ.
રાણા તમે કાળાં પટકુળ પેરિયાં, કંઠે કરેણાના દાર, હો રાણાજ;
દક્ષિણ દિશાએ તમે મંચર્યા, જિટ ઉપર થઈ અસ્વાર, હો રાણાજ. આ.
રામજી પાધરે નવમ્રદ પાધરા, રામજી વોકે વોકે સંસાર, હો રાણાજ;
પાધરો ખિલિપણુ વાંકો થયો, આજ ગઈ તમારી સહુ વાદાર, હો રાણાજ. આ.
થયા વાંકા તેત્રીસ કેટિ દેવના, લીધા વાનરના અવનાર, હો રાણાજ;
વાંકો વાંકો લક્ષ્મણુ દેાપિયો, છે ધરાધર બળભંડાર, હો રાણાજ. આ.
વાંકો વાંકો રથુપતિ આવિયો, તોપ્યું ત્રંજક તરણા સમાન, હો રાણાજ.
વાંકો ઘણો રે મરીચિ મારિયો, દરગુરામનું ઉનાર્યું માન, હો રાણાજ; આ.
વાંકો વાંકો સમ તાડ વેધિયા, માયો વાંકો વાનર વાલ, હો રાણાજ;
વાંકો બાપ્યો રે સમુદ્ર રામે, તમે બાપ્યો પાણી પ્હેલી પાળ, હો રાણાજ. આ.
વાંકો રે અંગદ આંદાં આવિયો, કેાધી બળશુધનો પામ, હો રાણાજ;
વાંકો વાંકો રે હનુમંત હાથિયો, લટકે લગાડ્યું લંકાગામ, હો રાણાજ. આ.

વાકું છત્ર તમારું છેદીજે, પાંકા છે રામજીના બાણ, હો રાણાજી;
વાંકી મૂછો રાણા ન મરોડીએ, નવ કીજે પોતાનાં વિખાણ, હો રાણાજી. આ.
વાંકી વેળા રે બહાલું કે નથી, સૌ સુખસમે સાથી થાય, હો રાણાજી;
હક મૂકીને આપો જાનકી, નમો જઈ રામજીને પાય, હો રાણાજી. આ.

3. Waking Kumbhakarna.

વલણ.

કુંભકર્ણને જગાડવાને, દોડ્યા રાક્ષસ અનેક;
રાવણુ વિનવે બંધુને, રાખવા દુષ્ટજ ટેક.

કંકણ.

જાગે ભાઈ બીડ પડી છે, કરે વિનંતિ રાવણુરાય;
નર પાનરે લંકા ઘેરી, છુને નિદ્રા ક્યમ સોહાય. જા.
શત સેવક તેડાવ્યા રાયે, કહ્યું જગાડો કુંભકર્ણ;
લક્ષ જોધા વળગી ઢંઢોળે, જાણે શું પામ્યો મર્ણ. જા.
જળ છાટે નવ જાગે ચોદો, તાપણા કીધા ચોદેર;
રહે ઉપર શીલા પડ મૂક્યા, કાનમાં ફૂંકે મદન ભેર. જા.
કપાળ ઉપર દુઢંભી વાળે, શર્ણાષ નફેરી ઢોલ;
કો મેઘ સ્વરે સાદ કરે પણુ, રાણો ન આપે ખોલ. જા.
મુંકે મરી નાસિકામાં ફૂંક્યાં, અજ્ઞ ચલાવ્યાં નાસામાય;
પાછો શ્વાસ મૂકે નિદ્રામાહે, અજ્ઞ મીઠ ઉડ્યા જાય. જા.
રદયા ઉપર અશ્વ દોડાવ્યા, પઢાવ્યા મહિષ માતંગ;
કુંભકર્ણ સૂતો નવ જાગે, સાણુસે ત્રોડાવ્યું અંગ. જા.
નાના ઔપધ અંજન કીધા, પછાડચો ઉચળા વાર જે ચાર;
પણુ અધોરીની ઉંધ ન ઉડે, કીધો ઘુંટણિયાનો પ્રહાર. જા.
વળી નાસિકા માહે સર્પ ચલાવ્યા, વાયુ બંધાવ્યો લંકા રાય;
કપોળ માંહે સર્પ અકળાયા, તે શ્રવણુ મારગે નિસરી જાય. જા.
વાજ આવ્યો રાવણુ રાજ, ન લાગ્યો એકે ઉપાય;
કુંભકર્ણની રાણી આવી, રાયને લાગી પાય. જા.
કષ્ટ દીધે મારો કંથ ન જાગે, એતે વહાલા શંકર ભગવાન;
જાગશે સ્વામી મુહૂર્ત માત્રમા, મુકતે કરાવો મંગીત જાન. જા.

ભક્ષ ભોજન કરાવી રાખે, નહિ તો કરગે સૌનો અદાર;
રાવણે મઘ માંસ અણાવ્યા, અન્નતણે કીધો અંજાર. ૪૧.
અપસરા પામે નૃત્ય કરાવે, ગાન તાન વાગે વાગિન;
કુંભકર્ણુ ડોલ્યો ન્યમ મણિધર, સાંભળતાં ગોવિંદ ચરિત્ર. ૪૨.
ઉડીને સર્વે અન્ન અરિાવ્યા, પૃથ્વી પછે મમાચાર;
મુને કાચી નિદ્રાએ કેમ જગાડ્યો, શા વાનરના થાપ હોકાર. ૪૩.

1. Kumbhakarna advises his brother.

રાવણે વાન કહી વિનંતારી, જે રીતે દુલાવ્યા શ્રી રામ,
અગત્યના કામ માટે ઉઠાડ્યો, તું વિના કોણ કરે મંગ્રામ. ૪૪.

વસણ.

મંગ્રામ કરો શ્રી રામ મંગાથે, કપી પમાડો મર્ણુ રે;
એ વચન સાંભળી વીરના, પછે શું બોલ્યો કુંભકર્ણુ રે.

કડવું.

કર ધમી કુંભકર્ણુ બોલ્યો, ધુણી પોનાતું શીરા વીરા;
ધર ધાણું ભાષ ઘેતડા, તે દુલવ્યા શ્રી જગતીરા વીરા-
બળિયા સાથે બાથ વીરા; કા દુબ્યા શ્રી રઘુનાથ વીરા-
ત્રંબક લેના તાદરા રે, ચંપાણા વીર હાથ વીરા;
કાઠી મૃક્યો તુંને રાઘવજીએ, થયો કૃતમી લંકાનાથ વીરા.

બળિયા સાથે બાથ વીરા; કા દુબ્યા.
સાગર જળ જેણે બાધિયુ રે, સહ્યા તારી પુષ્પ સમાન વીરા;
મેઘાડંબર સેરેજે છેદિયું, તોય તુંને ન આવી સાન વીરા.

બળિયા સાથે બાથ વીરા; કા દુબ્યા.
લક્ષ ધગણી ઘેર તાડે, જેનાં દર્શન ઈચ્છે દેવ વીરા;
તો મીતાને શુ લાવિયો રે, થયો વૃદ્ધ ને ન મર્જ કુટેવ વીરા.

બળિયા સાથે બાથ વીરા; કા દુબ્યા.
જગન જીતી તે જેર કીધું પજ, ન જીત્યા કીધ ને કામ વીરા;
સામ કેશ ઉન્નવળ થમા રે, તોય મન રહ્યું તાઈ સામ વીરા.

બળિયા સાથે બાથ વીરા; કા દુબ્યા.

રણવંશ.

અંદ વિના જેવી જામની રે, દીપ વિના જેમ ધામ વીરા;
ત્યમ બિલિપણુ બાંધવ વિના, દિસે હિન્નક લંકા ગામ વીરા.

બળિયા સાથે બાથ વીરા; કાં દુબ્યા.

પરનારી જેવી પાવકે જ્વાળા, સાપણુ વિખની વેલ વીરા;
છવ લેશે તારો કુટુંબ સાથે, જઈ રામ ચરણે શિશ મેલ વીરા.

બળિયા સાથે બાથ વીરા; કાં દુબ્યા.

હું મર્ણ્યકી બીહીતો નથી, પણ તું વેળાસર ચેત વીરા;
નહીં માને શીખ માહરી જાશે, જમપુર સ્વજન સમેત વીરા.

બળિયા સાથે બાથ વીરા; કાં દુબ્યા.

જો વાદીમા બેસારી જાનકી, તો લેછ આબો કોણુ કામ વીરા;
તુથી સીતા છતાતી નથી, તો કેમ છતાશે રામ વીરા.

બળિયા સાથે બાથ વીરા; કાં દુબ્યા.

રાવણુ કહે કુંભકર્ણુને, રે સાલજ દુખની વાત વીરા;
જ્યારે દેખું સતી જાનકી, જાણુ હોય આપણી માત વીરા.

બળિયા સાથે બાથ વીરા; કાં દુબ્યા.

જો ત્યાગ કરે ચિત્ત સીતાથી, તો તે બળશે શખને સંગ વીરા;
હાવે કેમ નમુ રિપુ રામને, મુખે લાગે કાળો રંગ વીરા.

બળિયા સાથે બાથ વીરા; કાં દુબ્યા.

વલણુ.

લાગે કાલક મુખ વિષે, જો નમુ રિપુને પાઈ રે;
કુંભકર્ણુ કહે ધન્ય તું, તારૂં મન જોયું મેં ભાઈ રે.

6. Kumbhakarna's last fight.

કંઠવું.

મોકલ્યા યુદ્ધ શરૂ સમસ્ત, નીલ વાનરે હણ્યો પ્રહસ્ત;
કોટિક મત્રી બીજા પડ્યા, છત ચંદ્ર વાનર ગડગડ્યા.
બે યોદ્ધા મંત્રી શુકસારણુ, રામે બેઠે પમાડ્યા મરણુ;
રાવણુનું દાંધુ અંત કરણુ, તે જોઈ ગયો યુદ્ધે કુંભકર્ણુ
જેમ રાહુ આભણા માહે જામ, કુંભકર્ણુ ગયો કપિભાગ;
ભયાનક ભૂમિ ભારે વિકગળ, શું અદાર પડ્યો આબો કાળ.
મેં પચાસને કરમા સાહે, કુંભકર્ણુ મુકે મુખ માહે;
કરડે ગરડે મચરડે ભૂર, શત સહસ્ર વાનર ઝીધા ચૂર.

વિન્ધીયણને રાંઝે આખું, કીધા વાનર રોઝ વિદાય રે;
અગિયારસદસ કપિ રાખિયા, શ્રી રામ તત્પરથાય રે.

XV. From નળ આખ્યાન (A. D. 1686)

1. Damayanti.

કડવું

નારદનો વચન વચન સુણી, બોલ્યા નૈવધધણી;
બીમક તણી કુંવરી છે, કહેવી ફૂટડી રે.

હાળ.

ફૂટડી કહેવી દમયંતી, કહો તેહેનું વીખાણ;
નારદ કહે રે સાંભળો, વીરમેન મુન મુગળ.
ગુણ ચાલ ને ચાલુરી, અદ્ભુત મુંદર વેણ;
તેડને હું કેમ વણું, વણવી ન શકે શેષ.
શુદ્ધિ પ્રમાણે માનનીનું, કરું છું વરણન;
ન્યમ સાગરમાંથી ચાંચ જળની, ભરે પક્ષીજન.
દમયંતીનો ચોટલો, દેખી અતિ સોહાગ;
અભિમાન મૂકી લગ્ન આણી, પાતાળ પેડો નાગ.
બીમક સુનાનું વદન સુધાકર, દેખીને શોભાય;
ચંદ્રમા તો ક્ષીણ પામી, આભમા સંતાપ.
સૃષ્ટિ કરનાં જહાજએ, ભર્યું તેજનું પાત્ર;
તે તેજનું પ્રજાપતિયે ધડ્યું, દમયંતીનું ગાત્ર.
તેમાંથી કાંઈ શેષ વાધ્યું, ધડનાં ખેરો પડિયો;
જહાજએ એકું કરીને, તેનો ચંદ્રમા ધડિયો.
નળ કહે નારદને, એ વખાણુ ભાવ ન પહોતો;
દમયંતી દમખું આવનરી, ચંદ્ર પહેલો નહોતો ?
નારદ કહે જહાજએ, સજી પહેલી ધરીને રાખી;
પણ પૃથ્વીમાં આવનારી નહિ, ભરથાર એવા પાખી.
વિરંગિએ વેદર્થી નાંખી, ઉદય દવડે પાખી;
તે બે અરિયાં આવનરી, તો નિમ્નો દશે કે સ્વામી.

નળ કહે આગળ વિસ્તારો, એ ભેદ મેં સાણિયો;
 ચંદ્ર પહેલી ચતુરાં, મંદિદ મનનો ટળિયો.
 નારદ કહે સાબજો રાજ, મીન ને મધુકર;
 નેત્ર બુકુટી દેખિને, જળ કમળ કીધા ધર.
 નાસિકા વેસર દેખીને, કળાધર ને કીર;
 તેણે અરણ્ય પર્વત સેવિયાં, ધારી શક્યા નહિ ધીર
 દમયંતીના અધર દેખી, પેટ વેધ્યું પ્રવાળી;
 એ કાગિનીનો કંક સાબળી, કોકિલા થઇ કાળી.
 રસના વાણી સાબળી, સરસ્વતીને આવ્યો વૈરાગ;
 કુંવારી પોતે રહી, સંસાર કીધો ત્યાગ;
 દંત દેખી દાહમ કાટ્યું, કપોત સંતાડે મ્હોને;
 તે નાદ કરતો ફરે વનમાં, કહે દુઃખ કહું હું કોને.
 દમયંતીના કુચ દેખી, હાથું કુંજર કૂળ;
 તે હિંડના ચાલતા હાથી, માથે ધાવે ધૂળ.
 હસ્તકમળથી કમળ હાથું, જળમા કીધું ધર,
 ઉદર દેખી દમયંતીનું, સુકાયુ સરોવર.

પક્ષણ.

સરોવર સુકાયુ સાબળી, નળરાય મનમાં રંગ્યા;
 દમયંતીની જંધા દેખી, કેળ રહી કાક વંઝા.

કકણું.

દમયંતી છે દોષ રહીતા, તેના ગુણની ગાજી ગીતા;
 નારદજી વાપક એમ બોલે, નહિ ઉપમા તારુણીની તોલે.
 દમયંતી દોષ રહીતા, તેના ગુણની ગાજી ગીતા. રેક.
 નેઈ ભીમક સુતાની કડી, સિંહની જાત-વનમા ઘડી;
 હંસને પણ થઇ ચટપટી, ચાલ ગોરીની આગળ મટી. દમયંતી.
 રામા અંબની રોમાવળી, વનસ્પતી દવે મરે છે બળી;
 તેના વચ્ચે રહ્યા જળદળા, દેખી આલમા પેસે વીજળી. દમયંતી.
 પગપાનીથી હાથે બળતો, રહે અજળાને પાગે લગતો;
 નેપુરનો નાદ સાબળતો, રહે ગાધર્વનો સાથ બળતો. દમયંતી

પ્રેમાનંદ ભટ્ટ

નજીની ચપડાં નવં લજિયો, માટે મધુકરે તેને તજિયો
 એવુ રૂપ જાહાએ સન્યુ, બીજું કોઈ નથી નીપન્યુ દમયંતી
 હવે રાણુગાર વખાણુ મોળ, મંજન ચીર હાર તમોળ
 ઉડે નુગધના કલ્પોન, અગે અગગનના રોગ દમયંતી
 શીનકન રત્નરાખડી, રોએ ભમગમા ચુની જડી,
 ગોફણો જ્ઞો અગશુ બડી, કટિમેખનાશુ પડે વડી દમયંતી
 ગગુમવ ફરે નવરગ, મુકનાહાર છે એ મંગ
 શકે ગિગિ કઝીને ભગ, મ્તન મધ્યે વહે છે જગ દમયંતી
 વાયે આપ્ણી રહિ છે જાડી, ખગડે કકણુ ને કઠ ચૂડી
 રૂપે નિતિ તો મગ્નમે બૂડી, એની કાઈ મગે નહિ ડૂડી દમયંતી
 વાગે નેપુર ડેરો જ્ઞાપે, અગુડે અણુવગ્નો કણુકો,
 અગુનિને વીજનાનો ગણુપે, બોને મધુર જાઝરિનો જણુકો દમયંતી
 જોશે દમયંતી નવ જોઈ, તેણે ઉમર એજે જોઈ,
 જાણે કાયા કેનકની પોઈ, એની જગમા બીડ ન કોઈ દમયંતી
 જેમ નદીમા ભાગીગથી, તેમ સ્યામામા શ્રેષ્ઠ સર્વથી,
 જણુ મોહમા જેડી નથી, જાણે સાગરથી કાઢી મથી દમયંતી
 ઇંદ્રાદિ પરણુવા ફરે, મહીના મનમા નવ ધરે
 અશ્વિનીકુમાર આગળ પજે, તે ન આવે આખ્યજ તજે દમયંતી
 લ્યાગથી એ પુતળુ અવનરિયુ, નારી માનનું માન ઉતરિયું,
 દમ્યુ જગન સ્વરૂપ ઉદે દરિયુ, માટે દમયંતી નામ ધરિયુ દમયંતી
 જોગી ચર્ચિત યુ દશે નર્વરત, તીર્થ નાજો દશે સમગ્ત,
 ગળ્યા દગે દિમાગે અસ્ત, તે મસગે દમયંતીનો દરન દમયંતી
 વખાણુ સાહગિને સમગ, રધિગ આપવાયુ પગ પગ,
 નાગદ પ્રત્યે જોન્યો નજ, સ્વામી પરણુવાની મટો કગ દમયંતી
 નાગદ કહે માઈ કહેણુ ન જાગે, દુ નવ જાડો તાગે માગે
 મો મોદના બાણુ વાગે, યજ્ઞચર્યેનન માઈ જાગે દમયંતી
 એવુ કદી પામ્યા અનન્ધાન, મેદ પામ્યો નજ ગનન,
 લાગુ દમયંતીનુ ધ્યાન, કામજ્વર યો વદનિ સનાન. દમયંતી
 વૈ મોટા મોટા આવે, વગાડી ઝોતિષિ લાવે.
 તાપ કોગે ન સમાવે, મત્રી કહે શુ યારો નાવે દમયંતી

વસંત,

દવે શુ થગ કહે મત્રી વિચારે છે મનડે,
 નીલાવજ પડેરી અરેબેની નગરાય્યાલોતન રે

2. The Swan.

કડવું.

એવે સમે બહુ હંસ ત્યા દીઠા, સુવર્ણનાં છે અંગ;
તે દેખી દમયંતી વિસરી, ટળી ગયો અનંગ.
નહોતું દીઠું તે મેં દીઠું, આવ્યો દીસ અનુક્રમી;
આવી કનકની જાત પંખીની, બહાથે ક્યારે નિરમી.
એકે હાથ પડે એમાથી, પાળું પાસે રાખું;
રમાડું જમાડું એને, દુઃખ દહાડા ખોધ નાખું.
શરપ્રહાર કરે જો એને, તો જો થાય નિધન;
અહણુ કરવું જોઈએ જીવતું, ભૂપ વિમાસે મન.
એવે સકળ પંખીનો રાજા, દીઠો પૃથ્વીમાય;
વૃક્ષતણે થડ નિદ્રા કરીને, હિલો છે એક પાલ.
તેને દેખી નળ મનમા દરખ્યો, ભેદ કરી પરવરિયો,
અંબર ઝોઢી અંગ સંકોઢી, શ્વાસ રૂધન કરિયો.
દુગ થડ પુઠે નળ ભડ આલ્યો, બેશી આધો ચાલ્યો;
લાખો કર કરી લઘુસાધવીમા, પંખીનો પગ ઝાલ્યો.

વલણ.

ઝાલ્યો પંખી જાગી ઉઠ્યો, નળને કીધા અંચના પ્રહાર રે;
પછે પોતાની વાણીએ કરી, કરવા લાગ્યો પોકાર રે.

કડવું.

હંસે માડ્યો રે વિલાપ, પાપી માણસા રે,
શું પ્રગટ્યું મારૂં પાપ, પાપી માણસા રે
ઓ કાળા માયાના ધણી, પા. જેને નિર્દયતા હોયે ધણી, પા.
એ તો જીવને મારે તતજેવ, પા. હવે હું મુઝો અવસ્યજેવ, પા.
હુંપી નાખશે માહારી પંખાય, પા. મુને શેકશે અગ્નિમાય, પા.
કોણ મૂકાવે કરી પક્ષ, પા. માહારે મરવું ને એને લક્ષ, પા.
આ મજ સરખું રતન, પા. તે એજ યાશે નીધન, પા.
ટળવળી મરશે માહારી નાર, પા. તે જીવશે કેને આધાર, પા.
મલો નારીએ દીઠો નાથ, પા. ધાયો સહસ્ર સ્ત્રીનો સાથ, પા.

નાથ ઉપર ભમે સ્ત્રીવૃંદ, પા. ધણું કરવા લાગ્યાં આકંઠ, પા.
હંસીએ દીધો ચાપ, પા. તારી સ્ત્રીએમ કરજો વિલાપ, પા.

હંસ નારીને કહે વચન, હંસી માંભલો રે;

તમે જાઓ સર્વ ભુવન, આંહાંથી પાછાં વળો રે.

જે કાંઈ લખ્યું હશે જાણાય, હં. તે અક્ષર નવ ધોવાય, આં.
મ છૂટીએ કર્મના બંધ, હં. આપણે એટલો હશે મંત્રંધ, આં.
તે અણુધટું કીધું અમે, હં. મને વારી રાખ્યો નહિ તમે, આં.
પાપણે વસવું જણ ને વ્યોમ, હં. આજ મેં નિદ્રા કીધી ભોમ, આં.
જે યાએ યાનકજાળ, હં. તે પામે મહારી પેર કંઈ, આં.
તવને દેહ છો શીખામણ, હં. તમો ધરણિ મા મૂકશો ચર્ણ, આં.
મેમ કહેનો સ્ત્રીને ભરતાર, હં. દેખી નજે કીધો વિચાર, આં.
ખી સર્વ પાખ્યાં છે રોપ, હં. તે દે છે મુજને દોષ, આં.
અમો હંસ ધરો વિશ્વાસ, હં. હું નવ કરવાનો નાથ, આં.

વલણ

નવ કરવાનો નાથ એહેની, વાણી નજે કહી રે;
વચન મુણી નજરાયનાં, હંસને વાચા થઈ રે.

કડવું.

મનુષની પેરે પંખી બોલ્યો, મુને મુકી જુઓ એક વાર;
પ્રાણુદાન તું આપીશ તો, કાંઈ કરીશ ઉપકાર.
મૂક' મુજને સર્વથા આ, રહે છે સદસ સુંદરી;
એને આમના વાસના કરીને, હું આવીશ તુજ દને ફરી.
વચન મુણી વીર વિરમે પામ્યો, અભ્યા હવે નહિ ચૂકું;
રૂપ ને વાણી બે ગુણુ તુજમાં, મરતાં લગે નવ મૂકું.
હંસ કહે વિશ્વાસ આણો, અમો જાણના વાદન;
આકાશ અવની એક થાયે તો, જુકું ન બોલું વચન.
નજ કહે હું વીરસેન મુન છો, નૈપથ માહાઈ નામ;
દેશપતિ ને ક્ષત્રી કેવળ, નજરાય માહાઈ નામ.
હંથી વિજ્ર થાયે નહીં, પ્રાણુની પેરે પાળું;
અમો રાજ્યંશને રૂકું લાગે, તારૂં બોલવું રહીઆળું.

ખટપટ ટાળો મરણની ને, રખે આણો શોક;
 એમ જાણી રહો મુજ પાસે, જવાની આશા ફેક.
 પંખી કહે રે પુષ્પશ્લોક માહારી, માતા રોઈ રોઈ મરશે;
 એકનો એક છોં તેહને, માતા કેને જોઈ ઠરશે.
 એક સહસ્ર રુએ છે નારી, ઘેર ત્રણ છે પટરાણી;
 માહારૂં બંધન જાણી સર્વ કો, તરફથી તજશે પ્રાણી.
 વાહાલી સ્ત્રીએ પુત્ર પ્રસવ્યો, મેં તેહનું મુખ નથી જોયું;
 અરે નજરાજ હું રંકનું તે, સુતનું સુખ કાં જોયું.
 આપણુ બન્ને મિત્ર થયા, તેહનો સ્મરજ દેવતા સાખી;
 રૌરવ નરકે હું પડું જો, ન પાળું વાયા ભાખી.
 ગુરુદ્રોહી સ્વામીદ્રોહી, એ પાતિક લાગે મુજને;
 જો નારીને મળી આવી, શીશ ન નમાવું તુજને.
 ત્રાહે ત્રાહે કરી નળ જોલ્યો, મૂકું છું નિરધાર;
 તું જાણે પરમેશ્વર જાણે, સમતણે વિચાર.
 પ્રતિજ્ઞા ગાટે મૂકું છું, મળવાને તારી નાર;
 નહિ આવે તો શું કટક ચઢાવું, કે તુંને કહાડું ન્યાત બહાર.
 એવું કહીને પંખી મૂક્યો, હંસ ઉડ્યો આકાશ;
 રુદન મા કરશે એમ કહેતો, આવ્યો પ્રેમદા પાસ.
 સમાચાર કહ્યો સ્યામાને, સમજાવી સુંદરી;
 વળાવી નારીને પોતે, આવ્યો નળ કને ફરી.
 જેમ કો અંધ આનંદ પામે, ફરી આવે ભોયન;
 તેમ રાવનું હંસને દેખી, હરખ્યું અતિશય મન.
 ભૂપ કહે આ કાળને વિષે, પંખી બહુ સતવંત;
 પ્રતિજ્ઞા પાળા પોતાની તુને, વાહલા હશે જગવંત.
 હંસ કહે હો ભૂપતિ, સાંજળ માહરા મિત્ર;
 જોલ્યું વાયક પાળાએ નહિ તો, કાગ ને અમો શો અર્થ.

3. Nala described by the Swan.

કડવું.

હંસ બણે હો ભામિની, બ્રહ્માંડ ત્રણ જોયાં સદી;
 નળની તુલના મેળવું પણ, મહીતળમાં તુલના કો નહી. તુલન

પ્રેમાનંદ ભટ્ટ

લુભ ગવિમુન રૂપ આગળ, જાય નાખી વાટ,
 ગભીરતાએ વર્ણવુ, પંજ અર્ધવમા ખારાટ પુનના
 રાત્રીગતાએ રસિ હાથો, મુકે કગા પામે કષ્ટ,
 તેજથી આન્તિ ફેરે નારો, મેઝ ઝેડી પૂર પુનના
 ઐશ્વર્ય યુદ્ધ ઈન્દ્ર હાથો, ઉપાય કીધા વાજ,
 નગઆગળ મહિમા મયો, માટે મહાદેવ ચોગે રાખ પુનના
 નૈપથ રાપના રૂપ આગળ, દેવને થઈ ચિંતાય,
 રમે આપળી ત્રિયો વરે નળને, સર્વે માઠી રક્ષાય પુનના
 લક્ષ્મીનુ મન ચંચળ જાણી, વિપ્લવ મન વિમાએ,
 પ્રેમદાને વધ પાણીમા પેડા, બેઠા ગેપને વામે પુનના
 હિમનુનાને હડ લેછ નામ, ગયા ગૂંધામાય,
 સદસ આખો ધન્દ્રે કરી, હગવા નારીની ગૂંધાય પુનના
 સિદ્ધિ શુદ્ધિને ધારે નહીં, રાખે ગણપતિ અરોનિશ પામ,
 ઋષિપત્નીને ઋષિ લેછ નામ, જઈ રજા વનવામ. પુનના
 પાતાળમા લેઈ પશ્ચિનીને, વસિયા વરણુ તે ભૂપ,
 આદાને સાવવવા વહિયે, ધર્યા અડતાળિદ રૂપ. પુનના
 ચંદ્ર ને સગળ નાદા ફેરે છે, રમે વરતી નારી
 નાનદણ આગળથી ચેત્યા, માટે રજા બ્રહ્મચારી પુનના
 હમ ભણે હો ભામિની, એમ સહિએ સ્થામા મનાડી
 નળના વપુના નામથી, સર્વે સૃષ્ટિ કષ્ટ પમાડી પુનના
 પુરુષને અદેખાર્દનું બળવુ, નારીને દહે કામ,
 અનન પ્રગટચો સર્વને, માટે નળ ધગ-ચુ નામ પુનના
 જપ નત જેડીએ રૂપા દરો સેઓ હિમપર્વત
 તે નારી નળને પગપુરો, જેણે કાચી મુઠા-ચુ કગવન પુનના
 બ્રહ્માની સૃષ્ટિમા ડે, ન મજે જાયકે રૂપ,
 નળને દાને દાગિદય છેલ્લા, સિનુકે કીધા ભૂપ પુનના
 ત્યારે નરમ થઈ દમયતી બોલી, નિર્મળ નળ ભૂપાળ
 જેમ તેમ કળા લાઈ મારો, ત્યા મેળાવ વેવિલાળ. પુનના
 હસ હે ફોકટ ફાફ જેમ, વામનો ઇન્દ્રે આનાશળ
 તેમ પુનને ઇન્દ્રા ચર્ચ, ભગતા પામવા નળ પુનના
 હનગ હમ હ સગળા ફેરે છે નૈપથપતિના દૂત
 ખપ કરી પરણાડીએ, તો વ સગળુ કઈ ભૂત પુનના

વચન સુણી વિહંગમનાં, અપળાએ મૂકશે અલંકાર;
જુંડા એમ શું મુને નિબંછા, આપણે મિત્રાચાર. તુલના.
સ્નેહ તે સતકર્મનો એમ, વહે વેદ ને ન્યાય;
એમ જાણી પરણાવ મુજશું, લાગું તારે પાપ. તુલના.

વલણ.

પાયે લાગું ને નળ માગું, હવે આવી તારે સર્ણ રે;
નહીંતર પ્રાણ જાશે માદરા, ને પિંડ પડશે ધર્ણ રે.

4. Damayanti described by the swan.

કંડવું.

ભૂપ મેં દીવી ગર્વધેલડી, સખી જે મધ્ય ઉભી અલખેલડી;
કદળીચંબલ જુગલ સાહેલડી, વચ્ચે વૈદર્ભી કનકની વેલડી.

દાળ.

વેલ જાણે હેમની, અવેવ ફૂલ ફૂલી;
અકિત ચિત્ત થયું માફ, ને ગયો દૃતત્વ બૂલી.
સોમસામા રહ્યા શોભે, ઓમ ભોમ જે સોમ;
ઇદુમા બિદુ બિરાજે, જાણે ઉડગણુ ભોમ.
ઉભે અભિનિધિ કીરણ પ્રગટ્યા, કળા ચર્ધ પ્રકાશ;
ન્યોતેન્યોતથી ચંબલ પ્રગટ્યો, શું એથી ચંબ્યો આકાશ.
કામિનીનો પરિમળ બેહેકે, કળા શોભે લક્ષ;
શકે ધરાધર વાસ લેવા, ચડ્યો ચંદનવૃક્ષ.
કુરંગ ખીલ્લી અપળતા, શુ ખંજન જાણે પડિય;
નેત્રઅણિઅગ્રે શ્રવણ વિંધ્યા, સોય થઇ નીમડિયા.
શકે નેત્ર ખેત્ર છે મોહનું, ડોડાળા અંધૂજ,
જીવ શરાસન દષ્ટિ શર, હાવ ભાવ જે જૂજ.
ગળઅથળ નારંગ ફળશા, આદિત્ય ઇદુ અકોટી;
અધર પ્રવાળી દંત કનકરેખા, જિજ્ઞાસા જે કસોટી.
કીર આનનપર શ્રીખંડ શોભે, કાચલ ખોલે અણુછતી;
વનવ્રતાપર પળી બેઠો, નવ રહેવાયું મારી વતી.

જીવમ રવિમુત રૂપ આગળ, જાપ નાખી વાટ;
 ગંભીરતાએ વર્ણવું, પળ અર્થવમાં ખારાટ. તુલના.
 શીતળતાએ શશિ હાર્યો, મૂકે કળા પામે કટ;
 તેજથી આદિત ફરે નાહો, મેરુ કેરી પૃથ. તુલના.
 ઐશ્વર્ય ચુદ્ધ ઈંદ્ર હાર્યો, ઉપાપ કીધા લાખ;
 નળ આગળ મહિમા ગયો, માટે મહાદેવ યોગે રાખ. તુલના.
 નૈપથ રાચના રૂપ આગળ, દેવને થઈ ચિંતાય;
 રખે આપણી સ્ત્રિયો વરે નળને, સર્વે માંડી રક્ષાય. તુલના.
 લક્ષ્મીનું મન ચંચળ જાણી, વિખ્યુ મન વિમાસે;
 પ્રેમદાને લઈ પાણીમાં પેહા, બેઠા શેપને વાંસે. તુલના.
 હિમસુતાને હર લેઈ નાહા, ગયા ગૂઝામાંય;
 સહસ્ર આંખો ધન્દ્રે કરી, કરવા નારીની રક્ષાય. તુલના.
 સિદ્ધિ બુદ્ધિને ધારે નહીં, રાખે ગણપતિ અહોનિદ પાસ;
 ઋષિપત્નીને ઋષિ લેઈ નાહા, જઈ રહ્યા વનવાસ. તુલના.
 પાતાળમાં લેઈ પદ્મિનીને, વસિયા વરણુ તે બ્રૂપ;
 સ્વાહાને સાચવવા વહિયે, ધર્યાં અડતાળિય રૂપ. તુલના.
 ચંદ્ર ને સરજ નાહા ફરે છે, રખે વરતી નારી;
 નારદજી આગળથી ચેત્યા, માટે રહ્યા બ્રહ્મચારી. તુલના. ૧
 હંસ બણે હો ભામિની, જેમ સહ્યે સ્વામા સંતાડી;
 નળના વપુના નામથી, સર્વે સૃષ્ટિ કટ પમાડી. તુલના.
 પુરુષને અદેખાઈનું બળવું, નારીને દહે કામ;
 અનલ પ્રગટ્યો સર્વને, માટે નળ ધરાવ્યું નામ. તુલના.
 જપ વ્રત જેણીએ કર્યા હશે, સેવ્યો હિમપર્વત;
 તે નારી નળને પરણશે, જેણે કાશી મહાત્મ્યું કરવત. તુલના.
 અક્ષાહની સૃષ્ટિમાં કો, ન મળે જામક રૂપ;
 નળને દાને દારિદ્ર્ય છેલ્લા, ક્રિષ્ણક કીધા બૂપ. તુલના.
 ત્યારે નરમ થઈ દમવંતી બોલી, નિર્મળ નળ બૂપાળ;
 જેમ તેમ કરતા ભાઈ મારો, ત્યાં મેળાવ વેવિચાળ. તુલના.
 હંસ કહે ફેલકટ ફાફાં જેમ, વાગનો છઠ્ઠે આંખાફળ;
 તેમ તુલને છઠ્ઠા થઈ, ભરેનાર પામવા નળ. તુલના.
 દગ્ગર દંસ દૃ સરખા ફરે છે, નૈપથપતિના ફત;
 ખપ કરી પરજાવીએ, તો તું સરખું કંઈ જન. તુલના.

નળ આજ્ઞાન.

સત્યવાદી શિખિ સમાન, ઓ નળ આવ્યો રે,
 ઐશ્વર્યે નિગોળ રાગતન, તે નળ આવ્યો રે.
 એ તો યુદ્ધે જાણે ઇન્દ્ર, ઓ નળ આવ્યો રે;
 ત્યાગી જેવો હરિશ્ચંદ્ર, તે નળ આવ્યો રે.
 વિદ્યાયે શુરુ શુક જેમ, ઓ નળ આવ્યો રે;
 દુઃખદર્તા ધનંતરિ તેમ, તે નળ આવ્યો રે.
 દમયંતી ધણું હરખે, ઓ નળ આવ્યો રે;
 રખે વાર લાગે મન ફેરે, તે નળ આવ્યો રે.
 એક આસને બેઠી નાર, ઓ નળ આવ્યો રે;
 દાસી ઉચલી ચાલે ચાર, તે નળ આવ્યો રે.
 શેખે સુંદર અસિ સકુમાર, ઓ નળ આવ્યો રે;
 જઈ પહોતા મંડપદાર, તે નળ આવ્યો રે.

વલણ.

બાહેર પધાર્યાં પ્રેમદા, ચતુરા ઉચલે ચાર રે,
 નળ બેઠો સિંહાસન, ચતુરા ચિંતતી તેણી વાર રે

કંઠવું.

મડપ મધ્યે માતુની, આસન બેઠી જાય,
 રવચંદર સુભટ ને સુદરી, વર્ણવું તે શોભાય.

નૃપભિમક તનયા, રૂપ બનયા, રસીલી રંગ પૂરણા,
 નર અંગના, દેવાગના, માનિની મનમદ ચૂરણા.
 દુઃખમોચની મૃગત્રોચની, છે લલિત લક્ષણવંતિ એ,
 નિજ મન ઉલાસી, વેણા વાસી, અલક લટ વિવસતિ એ
 રાખડિ અમુલ્યે, શીશ કુલે, મેથે સીંદુર શોભિયા,
 શુભ જાલ અજકિત, રતન ચળકિત, ભૂપના મન લોભિયા.
 મુખ સુધાસિંધુ, અધર બિંદુ, જુકુટિ ભમર બે ચુંજ છે,
 બે નેત્ર નિર્મળ, દિસે છે કમળ, ફૂલ ફૂલ્યા કુજ છે
 આજ્ઞેલ અંજન, ચપલ ખંજન, મીન મૃગ બે હારિયા,
 પડયા રાપ યરા, જાય પૂરા, બાણ કટાક્ષે મારિયા.
 જુએ વિવિધ પેરે, નયન ઘેરે, તિલક લાવે કીધયા;
 દીપક પ્રકાશા, એમ નાસા, કીરના મન લીધલા.

પ્રેમાનંદ ભટ્ટ.

॥ જીન દાડમ, બીજ રદ લ્યમ, ચિણુક મધુકર બાળ રે;
 બાંધ લુગના, હાર મુકતા, માણિકમય શાલાળ રે.
 ૧ બાળના અંલુજ, લ્યમ લુગમ લુગ, બાલુબંધ કુમતાં ઝુલે;
 ૨ ય નાદ રણુઝણુ, ચૂડિ દંદણુ, મુદ્રિકા કર બહુ મુલે.
 ૩ આંગળા, મગની ફળા, નખ લ્યેત લ્યમ પુખરાજ છે;
 લના મનોહર, હાર ઉપર, આબુપણુ બહુ સાજ રે.
 ૪ ડિ વેણુ કટિપર, જાણે વિપધર, આવી કરે પપપાન રે;
 ૫ કુમુમ ઉદે, કુચ હદે, કુંજર કુંભરથળ માન રે.
 ૬ કાવલિ લલિતા, વહે મલિતા, ઉદર પોયણુપાન રે;
 ૭ ચિત્રલંકાર, કટી વંકી, ખેખલા ઘુઘર ગાન રે.
 ૮ જંબા, રંભાતણા યંબા, દંસગતિ પગ છાંડતી;
 ૯ ખપાળ મૂકી, રામ દૂકી, જમ પગલાં માંડતી.
 ૧૦ પૂર ઝમકે, અણુવટ દમકે, ઘુઘરિતો ધમકાર છે;
 ૧૧ ધરે ઘુઘર, અમુલ્ય અંખર, કુલેલ છાંટયાં અપાર છે.
 ૧૨ અગરજતિ બજે, ચમર શિર દજે, રસિલિ રામા રાજતી;
 ૧૩ ગીન કલોલક, ચંગ દોળક, મૃદંગ વેણા વાજતી.
 ૧૪ જિ કીર્તિ અતિ ધણિ, જોલે શ્રદ્ધણિ, ચાલે જ્યેષ્ઠિકદાર ત્યા;
 ૧૫ કામળાજે, કરિ સંધાણે, રાજપુતને માર ત્યા.
 ૧૬ રમાદને જૂપ, પડયા મોદકૂપ, પ્રેમપાગે બાધિયા;
 ૧૭ મથી રંગિયા, સ્વાર્થ રંગિયા, સામી મીટે સાંધિયા.
 ૧૮ આઝ ઉનરે, ખુંખારા કરે, લામિનિ નિચું બાજે રે;
 ૧૯ આસને પળ્યા, લડયડયા, રોકે આવી લીધા કાજે રે.
 ૨૦ બાવી ન રાકિયા, ચિત્ર લખિયા, કે નમે વારે વારે રે.
 ૨૧ સમિષ ધમિયા, મુગટ ખસિયા, પુરિયા મેવક ધારે રે.
 ૨૨ કનક કાપે, લાય આપે, માટેલીને સાપે રે;
 ૨૩ નેહપે તે લીંગે, વખાણુ કીંગે, વિવદ મારો વાધે રે.
 ૨૪ જિ ટોક કળા, નથી નરના, કહે હાર આરોપ રે.
 ૨૫ રી મુગટ બાધે, પ્રેમ આપે, પડયા નવ મદ કોપ રે.
 ૨૬ મેરા માત્રે, વજ્ર માત્રે, તારણી નવ લેખતી,
 ૨૭ મુખ મરડે, આખ થરડે, સર્વને ઉલેખતી.

વસણ.

અનેકને ઉલેખતી, આવી આવી ના. રે,
 મોં એક નજં જાણી કરી, દીડી પંચ નજની દાર રે.

મન ઇચ્છા નૈપથ રાયનાણી, કન્યા ગર્ધ પંચ નળ ભણી;
 લુએ તો ઉભા છે નળ પંચ, કન્યા કહે આ ખોટો સંચ.
 હંસનું કહ્યું અવરથા ગયું, નળ નાચનું વરનું રહ્યું;
 એક નળ સાંભળાઓ ધરા, આ કપટી કે આબ્યા ખરા,
 પાંચે નળ ગેષ્ટાને કરે, લેવા માળ કંઠ આગળ ધરે;
 ત્યારે દમયંતી યર્ધ ગાલરી, દીકું વિપરીત ને પાછી ફરી.
 આવી જાંદાં પિતા બીમક, ચરે તાત લુઓ કૌતક;
 હું એક નળને આરોપું દાર, દેખી પંચને પડ્યો વિચાર.
 બીમક કરે આશ્ચર્ય હોય, તું વિણ પંચ ન દેખે કોય;
 રોકે દેવતા તાહાં નિરધાર, યર્ધ આબ્યા નળને આકાર.
 એ પરીક્ષા નિમેષ નહીં ચક્ષ, વીરજ વસ્ત્ર ઉભા અંત્રક્ષ;
 વાત સાંભળી બીમકતણી, કન્યા આવી પંચ નળ ભણી.
 પિતાએ મારગ દેખાડ્યો, નારીએ નળ શોધી કહાડ્યો;
 દમયંતી જેમ વરવાને જાયે, ધસી ઇંદ્ર નળ આગળ ચાયે.
 એક એકને અળગા કરે, લેવા દાર કંઠ આગળ ધરે;
 નહીં આવે સંચ ફરી, ત્યારે દમયંતી યર્ધ ગાલરી.
 ઇંદ્ર મનમા શાધ્યો હુતાશન, વાદરાના જેવું થયું વદન;
 અગ્નિએ જાણ્યું એ ઇંદ્રનું કાળ, રીંછમુખ યાળે મહારાજ.
 વરણે શાપ મનમાહે દીધો, જમને માજર મુખો કીધો;
 ધર્મે અંતર ઇચ્છ્યું એવું, વરણુનું મુખ યાળે સ્થાનના જેવું.
 રીંછ, વાનર, સ્થાન, માજર, કન્યા કહે વર રૂડા ચાર;
 ઇંદ્ર રાય વાણી એમ ભણે, ખાધાવેધ માડ્યો આપણે.
 જમ કહે કાં હસાવો લોક, શાપ કીધો માહોમાહે ફોક;
 દમયંતી વિચારે વળી, સમાન શોભે પંચ નળી.
 કેને વરીએ કેને ઉવેખીએ, વરમાળ કેને આરોપીએ;
 જેવાને મળ્યા રાજકુમાર, તે એક નળ દેખે નિરધાર.
 શુદ્ધિમાન નારી છે ઘણું, માન મૂકાવે દેવતાતણું;
 ચારોને પૂછે કરી પ્રણામ, તમારા તાતનાં શા શા નામ.
 લોભવિશે નહીં ગણ્યુ પાપ, વીરસેન પાગેનો બાપ;
 કન્યા વળતી કરને ધસે, સખી સામુ જોઈ જોઈ હસે.
 સખી કહે શું ઘેલા થયા, શું કપટરૂપને વળગી રહ્યા;
 ખીજ પુરુષ છે રૂપના ધામ, સાલજો દેશ દેશનાં નામ.

પ્રેમાનંદ ભટ્ટ.

નમાયા થઈ પરતજો, સહેજો મામીની ગાળ—ગોસાળ
હદયા આપે રે, રાણી હદયા આપે,—
હદયા આપે પેટને રે, એ છેલ્લું વેહેલું લાડ,
હવે મળવાં દોહલા રે, મળાએ તો પ્રભુનો પાડ.—ગોસાળ.
થયા માત વોહોણા રે, થયા માન વોહોણા,—
માત વોહોણા થયા દામણા રે, નહોં કો રડો માથ,
એ ગણી હદયા ફાટે રે, કોણ માધે ફેરવશે હાથ.—ગોસાળ
મંદિરના ગુરૂ રે, મંદિરના ગુરૂ,—
મંદિરના ગુરૂ સુદેવ રે, તમારે ખોલે સોપુ એ તંન,
જઈ કહેજો મારી માતને રે, જીવની પેરે કરજો જતન.—ગોસાળ
પુત્રી જમાઈ રે, તમતણા, પુત્રી જમાઈ,—
પુત્રી જમાઈ તમતણા, કહેજો વનમા પૂરો વાસ,
જઈ કહેજો માગ તાતને રે, અમ જોગીતો લે તપામ.—ગોસાળ
સુખન કગતી રે, માવડી સુંબન કગતી,—
સુખન કરતી માવડી રે, ફગી ફરી મુખ જોય;
હૈયેથકા નવ ઉતરે રે, એમ કહી દમવંતી રોય.—ગોસાળ.

8. Karkotaka and Bahuka.

કડવું.

બોલ્યો નામ કરી પ્રણામ, રામ માઈ કરોટક નામ,
હું પ્રાચીન કહે પામ્યો મનાપ, સમ ઋષિએ દીધો સાપ
વિમાન જાતું હતું સ્વર્ગ ભાગી, અચાનકા જાગી મુજ તણી;
કુતારી ફાળા નાખી ત્યાજી, દાધા સમ ઋષિ અદ્વયો કાળ.
પતિન તે નાખી વિષની લેહેર, બળ દવમા અવની ઉપેર,
બહુ કાળ લગે વસો વહિમાય, બોગવ દુખ જીવ નહોં જાપ.
મેં જાણુ સાચ દબે નહોં ખરો, મુને સાપનો અનુમત કરો;
વહિ વેદના દોહલો પણ, કત્યુ દર્શન મારો નજાણ.
પુષ્પસ્ત્રોત્ર બાહેર કદાચરો, તે રૂને શાના પમાચરો;
તે રિવચનો વન દાણું હોં અદો, સાન સદસ વસ મથા વદી
તે તમે આજ દુખ દાગિયુ, પુષ્પસ્ત્રોત્રપદ પાગિયુ;
મારી રેઢને આનિ મુખ ચણું, ઋષિ વચનનું ફળ ધણું.

એવું કહીને સર્પ જ ધમ્યો, કરકોટક નળને કો ડર્યો;
 લાગી વિપત્તવાળ દાઘો બૂપ, કાળી કાપા થયુ કુઝકુ રૂપ
 કાજળપે સ્થામતા વિશેષ, વાકુ મુખ પંચવર્ણી કેરા,
 છતે ઘતે ડાચા ગયા મળી, નીસરી ખુધ કરી બેવડ વળી
 નળ કહે ધન્ય કટુકુમાર, ઘણો રડો કર્યો ઉપકાર,
 તુને મેં આપ્યું પ્રાણદાન, તેં હુંને કરીધો સાહી સમાન
 નાગ કહે રે રખે દુખ ધરો, જોતા એ ઉપકાર છે ખરો;
 શુભ ગહેવું મેંવત્સર ત્રણ, કેા નવ ઝાળજે એવું વર્ણ
 ત્રણ વસ્ત્ર આપુ છઉં બૂપ, પરિધાને યાશે મૂળગુ રૂપ;
 તે જોયા પહેરી પરીક્ષા કરી, તત્ક્ષણ કાતિ બૂપની કરી.
 હરખ્યો નળ થયુ દિવ્ય કામ, નાગે બાહુક ધરિયુ નામ,
 બૂપાળ વ્યાળ થયા વિદાય, ગયો અયોધ્યા નૈપધરાય
 દેખી માણસ નાદાસે અરાપરા, ધાયે બાહુક પૂઠે છોકરા,
 જે જે મારગ મહિપતિ પગે, ત્યા માણસ જોવાને મળે
 હસે લોક રૂપે લીલ વાળી, પૂઠે છોકરા પાડે તાળી,
 રાજસભામા રાજ ગયો, પ્રતિહાર સાથ ખસીને ગ્યો.
 હસી સભા હમ્યો ઋતુપર્ણ, વિધિએ આ કયા નિર્મ્યું વર્ણ,
 હારે કાજળ ને જાંબુફળ, જાણે રૂપે બીજો નળ
 કહો કેાણુ છે સ્વરૂપના ધામ, કેમ આવવું પડ્યુ શુ કામ,
 નળ કહે મારૂ બાહુક નામ, આવ્યો ઉદર ભરવા કામ.
 અશ્વમત્ર જાણુ રાજન, એક દિવસે ખેડુ શત જોજન,
 કહે ઋતુપર્ણ મોહુ કારણુ, આ રૂપ ને વિદ્યા અસાધારણુ.
 નળ ધ્રુવિના કેા જાણે નહીં, મંત્રપ્રાપ્તિ તુને કયાથી થઈ,
 મંત્રપાઠ કરતા નજરાય, હું નળનો સેવક શીખ્યો વિદાય
 કેા સમે પકાશી બહુતા તેહ, ત્યાથી વિદ્યા હું પામ્યો એહ
 નૈપધનાથ તે વનમા ગયો, તે દુખે હું આવો થયો
 આવ્યો છઉં રહેવા તમ કને, અનવસ્ત્ર આપજો મને,
 નહીં કરે હું નીચુ કામ, નહીં ધરાવુ સેવક નામ.
 રામજી તમને નહીં નમુ, સ્વયંપાક કરીને જમુ,
 રાજ કહે રહો જેમ તેમ, વિદ્યાવાન જવા દેઉં કેમ.
 હયદાસપતિનો અધિકાર, સેવક માત્ર કરે નમસ્કાર,
 જઘપિ માન પામે ઘણુ, પણ કહેવાયે દાસત્વપણુ.

ત્રેમાનંદ ભટ્ટ.

આશ્વપતિ મહારાજન થયો, હયથાળામાં વાસો રહ્યો;
છે વિજ્ઞેગની વેદના ધણી, નિત્યે મુખે સ્મોક એક ભણી.

આતપે ધૃતિમતા સહ વધ્વા યામિની વિરહિણા વિદ્યુતેન ।
સેદિરે ન કિરણા હિમરશ્મેર્દુઃસ્થિતે મનસિ સર્વમસહ્યમ્ ॥

છંદ.

જે ચક્રવાક દિવસે વહુ સાથ રાખે, તે મંગ રંગ રમનાં રવિનાથ સાંખે;
રાતે વિજ્ઞેગથકિ ચંદ્રપ્રકાશ ખૂંચે, બે દુઃખ દોષ દિવમાં કરુણે ન રહે.

કડવું.

એવું કદિને કરે શયન, વિન્નમ થાય પાડોશી બન;
બાળ બીદામણો આવી વરથો, કદર્થને વિજ્ઞેગ તે કરો.
તે સ્ત્રીએ સુકૃત શુ કર્યું, જોણે આ સ્વરૂપને વર્યું;
વારૂ થયું જે વીપત પડી, આ બૃતથી છૂટી બાપડી.

9. Damayanti abandoned.

કડવું.

અખું આખું નારને, યકી નવ છે નાય;
નગી ઊડી અચાનકે, ગ્રહેવા પ્રબુતો હાય.
વૈદર્ભી ચર્ધ ગાભરી, વગી જુએ ચોપાસ;
અમ અબળાના હરે કારમા, બીદું તસારે દાર.
લેયું વન ફરી ફરી, સમ દેઈ કીધા સાદ;
પછી ઝએ બદલિધ કરી, પામી અતિ વિપાદ.
અમો અબળા આખુસ બીજે નવ કીજે દાસ, દો નગરાય;
કેમ ધીરજ ધરે હું નારી, તમારી દાસ, દો નગરાય.
રાત અંધારી તો આદરી, વને કાબુ ધારો, દો નગરાય.
તમ ચર્ધકરી આણુ, આણુ યુજ નગે, દો નગરાય.
આંદાં તો બોલે સાવજ, નાગ વાધ ને વર, દો નગરાય.
બોલો બોલો વારો છો કમમ, અમ હું તો મરૂં, દો નગરાય.
દાં દાંજ નવચો છો દાઢ, રાઢ યમે કાંસુ, દો નગરાય.
અનોખ રવા ન આને દયા, દેખી આંખડીએ આસુ, દો નગરાય.

નળ આખ્યાન.

તમારાં પગલાં નવ યેઠું કંથ, પંથ કેમ લહું રે, હો નળરાય.
 નિશા અંધારી ભયાનક, ' સ્થાનક કેમ રહું રે, હો નળરાય.
 નૈયધ દેશની રાણી, તાળી અતીસેં રાય રે, હો નળરાય.
 પ્રભુજી અંગ આવેવ મારા, તારા જોય રે, હો નળરાય.
 ઘેલી સરખી ચાલે, વહાલે વછોડી રે, હો નળરાય.
 માંડયું વલવલવું, જોવું રોવું મૂક્યું છોડી, હો નળરાય.
 વલવલતી વૈદરબી વાટે, ઉઘાટે ભરી, હો નળરાય.
 કારણુ સ્વામી શુંય, હુંય પરહરી, હો નળરાય.
 વહાલા નવ દીજે છેય, નેહુ વિચારો, હો નળરાય.
 કર્મે વાળ્યો આડો આંક, વાંક શો મારો, હો નળરાય.

વલણ

શો અપરાધ મારો સ્વામી, દારણુ વનમા મૂકી ગયા રે;
 અદ્ય ખાતે હું તજી, અંતર ન ઉપજી દયા રે,

કંકરું.

વૈદરબી વનમા વલવલે. અંધારી રાત;
 ભામિની ભય પામે ઘણું, એકલડી રે ભાત. વૈદરબી
 રસનાયે નામ જ નળતણું, મુખ જપતી રે જાય; વૈદરબી
 શુદ્ધ નથી શરીરની, ભાજે કંટક પાય. વૈદરબી
 રોઈ રોઈ રાતી આખડી, ભરે આશુ તીર; વૈદરબી
 નયજો ધારા બળ્ભે ઝરે, વહે અંગ સુધીર. વૈદરબી
 હોંકતા તે આખડે, પગમા વાગે ઠેસ; વૈદરબી
 ચાલતી ઉભી રહે, ભરાયે કાટે કેશ. વૈદરબી
 અંગે ઉઝરડા પડયા ધણા, વહે શોણિતધાર; વૈદરબી
 હો નળ હો નળ બોલતી, બીજે નહોં વિચાર. વૈદરબી
 ઊંડા કોટર ઉતરે, ચઢે ગિરિ કરાડ; વૈદરબી
 અશુદ્ધે ઉધડકે નહોં, પાડે વાધ ખરાડ. વૈદરબી
 વાઝી વાટ દીખા દેકરા, ભયાનક બોલ; વૈદરબી
 રાક્ષાહે સાપ દુંડવે, ઘણું ધુધવે થોલ. વૈદરબી
 શબ્દ પશુ પંખીતણા, ન પડે કાંઈ ગ્રીહ; વૈદરબી
 વર લગીઅર બીહાવે અરણ્યમા, ધાયે વજગવા રીંછ. વૈદરબી.

ચક્ર રોજ ચિહારણ, ચીનરા દે કાળ;
 ફાલુ નાદ હોયે ધણા, બહુ ખોલે શીઆળ. વૈદરબી.
 આંખા આંખલી પીપળા, લીમડા અરીદા અપાર;
 શીમળ સમળી સેગડા, ન મૂઝે પંચ વિચાર. વૈદરબી.
 ખેર ખાખર ને કાચકી, કંટાળા યુવેર;
 બાવળીયા બહુ બોરડી, સરગુવા સમેર. વૈદરબી.
 આખડી પડતી મુંદરી, ચરણે વેણા વિંટાય;
 છૂટા ફેશ કામિનીતણા, અંખરે ઝીંટાય. વૈદરબી.
 વૃક્ષ અથડાએ અંગમું, મૂકે કાંટામાં પાય;
 શુદ્ધ નથી રે શરીરની, ભગ્નતી નળરાય. વૈદરબી.
 દિવસ નિશા ઓછે નહીં, એવું ધાકું અરણ્ય;
 દમયંતી બૂલી ભમી, ત્યાં દિવસ ત્રણ. વૈદરબી.
 અન્ન ઉઠક પામી નહીં, નહિં બેસવું શયન;
 ત્રણ દિવસ એમ વહી ગયા, ભમતાં વન. વૈદરબી.

વલણ.

વન ભયાનક ભામિની ભમી, દિવસ ત્રણ ગયા વહી રે;
 વાટ ઘાટ ને ગામ હામ કાંધ, પ્રેમદા પામી નહીં રે.

કડવું

બૂલી ભમે છે ભામિની, નૈપધનાયની નાર રે;
 હો નળ હો નળ બોલની, બીમકરાજ કુમાર રે. બૂલી.
 ઘોવાયું કાળજ આનુએ, વેદનાએ વ્યાકુળ રે;
 અર્ધ ઉઘાટી દેહડી, નાથે ફાડયું છે પટકૂળ રે. બૂલી.
 એવી દીડો એક ચીનરો, ધાર્ધ દમયંતી ઉલટ રે;
 પૂછે ભાળ નળ બૂપાળની, છે તારા જેવી કટ રે. બૂલી.
 ચાર્ફલ દીડો વાટમાં, વૈદરબી પૂછે ધરી વદાલ રે;
 નૈપધનરેણ વાટે મળ્યા, છે તારા જેવી ચાલ રે. બૂલી.
 સાવજ થાયે ગાભરા, ભય પામી નાશી જન્ય રે;
 રખે વનદેવી અમને ગાલતી, પશુચરિ કંપાય રે. બૂલી.
 પૂછે ઉચા દૂમને, તારી ગગને ગર્જ ગાળ રે;
 તરવર જે મારી વતી, કદો દીમે બૂપાળ રે. બૂલી.

પર ઉપકારી રાદા તમે, વળી શીતળ તારી હાય રે,
 નૈપધનાથ ક્યહું દીદડા, જોઈ જોઈ વનમાય રે. બૂલી.
 તરુ ઉત્તર આપે નહીં, તેમ તેમ રાણી રોય રે;
 પુણ્યશ્લોકે જ્યારે પરલયો, શત્રુ થયા સર્વ ક્રોધ રે. બૂલી.
 અજગર પડ્યો છે વાટમા, વીકાશી મુખ ભાગ રે;
 દમયંતીએ જાણ્યું નહીં, તેના મુખમા મૂક્યો પાગ રે. બૂલી.
 ચરણ ગળ્યો જાનું લગે, વિષ ચઢી ગયું શરીર રે;
 પડી ભોમ સાદ નળને કરે, મુખે પાડે રીર રે. બૂલી.
 અજગર આનંદ પામીઓ, બહું જડ્યું બક્ષ રે,
 વૈદર્ભી ધણું વયવલે, હંચા ચઢી ગયા ચક્ષ રે. બૂલી.
 કુંઠે બંધાઈ કાચકી, મુખે પડીઓ શોષ રે,
 મરણ સમે મૂકે નહીં, વહે રસના પુણ્યશ્લોક રે. બૂલી.
 રોતી રાણી સાબળી, પારધી આવ્યો ધાઈ રે,
 પગ દોડા અજગર મૂખમા, તેણે સ્વામાને સાહી રે. બૂલી.
 પારધીએ અજગર મારીઓ, કોહોવાડાને ધાય રે,
 જલ કરીને મુકાવીઓ, નળપત્નીનો પાપ રે. બૂલી.
 વૈદર્ભાનિ વિષ ચક્ર્યું નહીં, છે વાસવનું વરદાન રે;
 કરતળ વાસ સુધાતણો, દેહી રહી પરમ નિધાન રે. બૂલી.

10. Bahuka comes up

કડવું

દુ ખે દિવસ નાખે દમયંતી, એક વરસ ગયું વહી રે,
 નણુ સંવત્સરની અવધ વીતી, નાથ આવ્યો નહીં રે
 સુટેવની તેડી સ્થિતિ કીધી, આસુ નમણે ટાળી રે,
 નૈપધનાથને કોણ મેળવે, હો ગુરુ તમ ટાળી રે
 જન્મના તમો છો હેતસ્વી, કારજ મનથી કરવું રે,
 ન ધટે કલ્યાની વાટ જોડી, શોધના નિસરવું રે
 ધીરજ આપી નૈપધનારને, વેશ નાનાવિધ ધરતો રે,
 દમયંતીએ શીખવ્યો લીટિ, ટેલેય સધળે કરતો રે.
 રથે બેઠો ફરે મુનિવર, મેનક સેવા કરે રે,
 ત્મા ગામ આવે ત્યા કળા પાટી, વેશ ટેલેલીઆનો ધરે રે.

દોઢ માસ ગયો અટલ કરતાં, આળ્યો અપ્રોખ્યા માંય રે;
 સભા માંહે ટેહેલ નાખી, જ્યાં બેઠો ઋતુપર્ણ રામ રે.
 અક્ષય વસ્તુની પ્રાપ્તિ થઈ, પરિત્યાજ તેનો કીધો રે;
 ધર્મધુરંધર ધિછ તુજને, ફરી તપાસ ન લીધો રે.
 રૂંદે રતનું જાળ ન થાયે, જાત નીવડી નેટ રે;
 વિશ્વપે છે વસ્તુ વોહોરતીઆ વિના, કાં ભરે પરધેર પેટ રે.
 કુળ લગભું કરમી માણમે, કીર્તિ કીધી આખી રે;
 માની પુરુષ વિચારી બે બે, ટેહેલ સુદેવે નાખી રે.
 સભા સદુ વિરમય થઈ કાંઈ, ટેહેલ છે મરમાળી રે;
 ગેહેલીયો ટેહેલીયો ફરીને કહાડ્યો, કોઈઉત્તર નાપે વાળી રે.
 સુદેવ ગયો હયશાળા મંબે, ટેહેલ નાખી તેણે દાર રે;
 મહીલાનાં કહાવ્યા વચન સુણીને, બાહુક નિસર્થો બહાર રે.
 કટુપ કાયા કામળ ઝોઢી, કરમાંહે ખરેસો રે;
 પ્રગટ ખારે ખંખારીને બોલ્યો, તીખો ને તરેસો રે.
 કારમો સરખો કપોળ ચઢકાવે, ટુંકડાં કર નચાવે રે;
 નાસિકાએ સડકા તાણે ને, નયણાં મયમચાવે રે.
 ભારે વચન કર્યાં તેં જાલણ, નિસર્થો મેહેણાં દેવા રે;
 વસ્તુને વિપત તો વોહોરતીઓ, કરતો હશે પરધેર મેવા રે.
 વોહોર્યું તે કાંઈ રવ જાણીને, કાચ થઈ નીવડીયું રે;
 તત્વ રહિત માટે તજ્યું છે, નથી છૂટી પડીયું રે.
 તેહ મિત્રને તજ્યો જેનું, મજાવું મન વિના કાઠું રે;
 તે આંને પરદરિએ જેનું, પિયુ કરતાં પેટ વઢાઈું રે.
 વાક નહીં હોયે વોહોરતીઆનો, રહ્યો હોશે નિજધર્મે રે;
 વસ્તુ વિપત પામતી હશે તે, પોતે પોતાને કર્મે રે.
 ગૂઢ વચન કહી ઘોડારમાં, બાહુક જાળે બેઠો રે;
 સુદેવ તો સાસંભા પડ્યો, પ્રાણુ વિચારમાં પેઠો રે.
 એ બોલી તો નૈપધનાયતી, હારદ અનાહત રે;
 નળ બૂપ એને કેમ કરી માનું, રૂપે બીજે બૂત રે.
 જહરભરણ કો રીપનું જાણું, ફરી ન જાય બોલાવ્યો રે;
 પાડેશીને પૂછી કહાડ્યું, ત્રણ વરસ થયાં આવ્યો રે.
 રાગએ પ્રીત કરીને રાખ્યો, અસ્વવિદ્યા કોઈ જાણે રે;
 પવિત્ર નૈવેદ્યને ખાજે, વિન્નેગનું કુન્ન આવે રે.

એવું સાંભળી સુદેવ આશ્ચર્યે, આબો વિદર્ભ દેશ રે.
 વૈદર્ભી તવ આનંદ પામી, વિપ્ર પુત્ર્યો વિશેષ રે.
 સ્થામાએ સમાચાર પૂછ્યો, કહી સ્વામીની જાળ રે;
 સુદેવ કહે નિસાસો મૂકી, જડ્યો નહીં શૂપાળ રે.
 દેશ વિદેશ ગામ ઉપગામ, અવની ખોળા બાધી રે;
 અટણ કરતાં અપોધ્યામાં, શોધ કાંઈ એક લાધી રે.
 સલા નવ મમજી ઋતુપર્ણી, રલા મરતક ડાલી રે;
 બાળખીલામણો ઘોડાર માહેથી, બાહુક ઉઠ્યો ખોલી રે.
 સ્વરૂપ જોઈ હું જળ્યો છડે, સ્વમામા બીલાવે રે;
 નાઠો આબો ફરી ફરી જોતો, રખે પૂંઠેથી આવે રે.
 જૂત પિશાચ કે જમકિંકર, પ્રેત અથવા રાહુ રે;
 અપોધ્યામાં રેતાં રાખવા, બાળકને તે હાઉ રે.
 તેણે ટેહેલનો ઉત્તર આપ્યો, કાષ્ટ સ્વાદ ધન્દિનો વાક રે;
 કહે વચ્ચ ખોટી થઇ નીવડી, શું કરે વોહરતીઓ રાંક રે.
 પિયુજનથી પેટ જ વદાહું, તેનો સંગ તે માઠો રે;
 બેહુને દુઃખ સરખા હોશે, કહી ઘોડારમા નાઠો રે.
 એ બોલી તો બાહુકીઆની, જુઓ વિચારી બાધ રે;
 મર્મ વચન સુણી મહિલાનું, હડે આબું ભરાઇ રે.

વસણુ.

ભરાયુ હડે રાણીતણુ, ને આસ મૂક્યા રેડી રે;
 બાહુક નોહે એ નૈપધપતિ, સુદેવ લાવો તેડી રે.

કંઠસું.

આંસુ ભરીને કામિની કરે, વાણીનો વિચાર, ગુરુજ.
 એ નોહે બાહુકના બોલડા, હોયે પીરસેન કુમાર, ગુરુજ.
 એ જીવન પ્રાણાધાર, ગુરુજ, જાઓ મા લગાડો વાર, ગુરુજ.
 બ્રાંત પડે છે રૂપની, તે મગટયા મારા પાપ, ગુરુજ.
 રૂપ ખોયું કહી રાયજી, એ કાણે દીધો હશે શાપ, ગુરુજ.
 મારા જાએ તનના તાપ, ગુરુજ, તમવડે થાય મેળાપ, ગુરુજ.
 અશ્વરક્ષકનો નોહે આશરો રે, જાણે અંતરની વાત, ગુરુજ.
 બોલે બોલજ મારીઓ રે, નોહે ઘોડારીઆની ધાટ, ગુરુજ.
 હું જાણું બોલ્યાની જાત, ગુરુજ, હોય પુષ્કરજનો બ્રાત, ગુરુજ.

પુનરપિ જાઓ તેડવારે, જીવન વસે છે જાંહે, ગુરુજી.
 પરીક્ષા એ પ્રુપ્પસોક્તી, એકે દિવમે આવે આંહે, ગુરુજી.
 જાઓ આપોધ્યામાંહે ગુરુજી, હવે ખેરસી રંજા તે કાંહે, ગુરુજી.
 જમ કહો ઋતુપર્ણી રાખને, તજી વૈદર્ભી નજ મહરાજ, ગુરુજી.
 સ્વર્ગવર ફરી માંડિયો રે, છે લગ્નનો દહાડો આજ, ગુરુજી.
 એ વાતે નથી લાજ, ગુરુજી, જેમ તેમ કરવું કાજ, ગુરુજી.
 ફપટે લખી કંકાતરી રે, ઋતુપર્ણને નિમંત્રણ, ગુરુજી.
 સુદેવ તેડી લાવજો, જોછએ બાહુકીઆનાં આચરણ, ગુરુજી.
 એતુંકેતું છે અંતઃકર્ણ, ગુરુજી, એનાં જોછએ વપુને વર્ણ, ગુરુજી.

11. Kali.

કહ્યું.

સ્વામી જે ગુણ મોટા મુજમાં, અવગુણના ઉદન;
 નજ કહે ગુણ અવગુણ તું, બેઠિતું કર વર્ણન.
 સ્વામી પ્રથમ અવગુણ વરણવું, માઈ જે આચરણ;
 ત્યા હું ગયો ત્યા ધર્મ નહીં, ને બ્રહ્મ ચારે વર્ણ.
 દંભી લોભી ને લપુતા, બ્રાહ્મણને કહે બ્રહ્મ;
 અધ્ય આયુષ ને અધ્ય વિદ્યા, અધ્ય મેધની વૃષ્ટ.
 અનાચાર ને અપરાધ બહુ, અનંત આભડછેટ;
 સિદ્ધ હોય સંન્યાસી શીળિયો, બ્રહ્મ કહે હું નેટ.
 મર્યાદા લાજને મુકાવું, ઉન્માર્ગે મંડાવું;
 જપ તપ તીરથ ને જત્રા, દાન દયા હંડાવું;
 ખંસ કહે હું ધ્યાનમાં, તાપસને ડાલાવું;
 અભક્ષાબક્ષ અપ્રશીરપ્રશી, અસત્ય વાક્ય બોલાવું.
 સ્વજન વૈર ને પરશુ મૈત્રી, હોય નીચ સંગતિ;
 વૈષ્ણવના ફેડી વિષય સ્થાપુ, એવી મારી મતિ.
 માત પિતાને પુત્ર ઉવેજે, દુષ્ટે સ્થામામાં સાર;
 ક્રોધ ક્રામે આઠે જામે, સ્ત્રીમાં તદાકાર.
 વિખવાદ કરના જન્મ જન્ય, ગાય મોરીના ગુણગ્રામ;
 લંપટ નિર્લજ થઈ અતિ, જપે નારીનું નામ.

દેસામાં અહમર્ય મૂકાવું, જતિ પડે મોદમાન;
 પાખંડી લાક સુખે જીવે, એવું મારું રાજ.
 હું વ્યાપું ત્યાં દરિદર નહીં, નદિ દેવ દેવસ્થળ;
 ગાન ગોષ્ઠિ કયા નહીં, એવું મારું બળ.
 સ્વામીદ્રોહી ને મિત્રદ્રોહી, ગુરુદ્રોહી નર ધણા;
 વચનદ્રોહી ને અહમદ્રોહી, એ સહિ ગુણ આપણા.
 પ્રજા ખોટી રાગ લોભી, નિરંકુશ લંપટ નાર;
 વ્યભિચારિની દ્રોહકારિની, લમતી દીડે બદાર.
 ભરથાર પહેલી કરે ભોજન, સુએ સ્વામી પહોલી;
 થાકે નહીં તે વાત કરતાં, વઢકણી મન મેલી.
 ક્રોધમુખી ને ચોરડી, સોલિણી ને લટતી;
 સાચી વાત મળે નહીં, ને આડે પહોર બડબડતી.
 ચોડા બોલી સાધુમુખી તે, સુતો સ્વામીને વેચે;
 પૂછ્યો ઉત્તર આપે નહીં, ને બોલે પેચે પેચે
 અલડાવે રસોઈ અન્ન ચાખે, જણાય પરમ પવિત્ર;
 કળિ કહે છે મારે પ્રતાપે, એવા સ્ત્રીના ચરિત્ર
 પંડિત દુષ્પિયા ને મૂર્ખ સુષ્પિયા, ભોગી રાગે ભરિયા;
 અસાધુ સુખે અન્ન પામે, સાધુ ધડિએ નહિં દરિયા.
 દાતાર જ્યાં ત્યાં ધન નહીં, દાતાર નહીં ત્યાં ધન;
 ખાનાર જ્યાં ત્યાં અન્ન નહીં, ખાનાર નહીં ત્યાં અન્ન.
 રૂપ હોય ત્યાં ગુણ નહીં, ને ગુણ ત્યાં નહીં રૂપ;
 શા શા અવગુણ વરણવું, છે પ્રતાપ મારો અનૂપ.
 શિષ્યની સેવા ગુરુ કરે, સાધુ અસાધુનું આચરણ;
 સ્ત્રીની સેવા કરે સ્વામી, અર્ધને સેવે બ્રાહ્મણ.
 જળ કપટ અધિક અધિકારી, અધટિત કરે અન્યાય;
 અન્ન વિક્રય હય વિક્રય, કરે વિક્રય ગાય.
 પરપત્નીમંગ ને પરનિદા, ઇર્ષ્યા અપહ્રક્ષણ;
 ઉપવીત અન્ન મીમંત અન્ન, ક્રિયા અન્ન ભક્ષણ.
 કન્યા વિક્રય જમિ વિક્રય, કરે અકરાનું કામ;
 શત્રુ લે ને ગોદાન લે, ને બોળે બાપનું નામ.
 વાટ પડાવે વિશ્વાસઘાતી, માહોમાહે પૈર સાધે;
 પંચ દેવનું પૂજન તજીને, અસુરને આરાધે.

મુકાં વૃક્ષને સ્પર્શ કર્યો તે, તે થયું નવપક્ષવ;
 દાસી નવ આનંદ પામી, હોય વૈદરબીનો વશ્વલ,
 કહે સદીયારી હો આચારી, મન ન આણુશો ધોકો;
 દુમ તજે સ્થળ પવિત્ર કાધું, અમો દીધો છે ચોકો.
 નડાવાનું તાંહાં વસ્ત્ર પહેરે, પાગડી પછેડી વરજે;
 લંઘાયે ચુંઝળાં કેશતણાં ને, શરીર ભર્યું છે ખરજે.
 નિયુંઉંચુંભાજેતનખંજવાજે, દાસીયે અવયોકન કીધો;
 રટિ પાયે દીડે બડબડતો, કાલો કુંલ જમ લીધો.
 વરણમંત્ર ભણ્યો નજરાયે, તારક્ષણ કુંલ ભરાયો;
 વીસ ઘડા રેડયા શીર ઉપર, ઉભો રહીને નાહાયો.
 દાસી આનિ આનંદ પામી, કૌતુક દીકું વળતું;
 ચુડલા મધ્યે કાળે મુક્યાં, અમિવિણ થયું બળતું
 ઉભરાતું અન્ન કંઠે હલાવે, કડઝીતું નહીં કામ;
 દાસી ગમ દમયંતી પાસે, બોલી કરી પ્રણામ.
 વાછ વૃક્ષ ને જળ અનળ, એ ચાર પરીક્ષા મળી;
 અન્ન લાવો અલડાવી એહેનું, વૈદરબી કહે જાઓ વળી.
 રમતી રમતી નેહે નમતી, નિરખતી નિજ ગાત્ર;
 એકે બાહુક વાને વળગાડ્યો, એક લેછ નાડી અન્નપાત્ર.
 અરે પાપિણી કહી બાહુક ઉઠ્યો, દામીયે મૂકી દોટ;
 માધવી કહે ફરી કરો રમોઈ, હું દેખ આપું અબોટ.
 ફરી પાક નીપાળ્યો નજરાય, બેઠો કરવા બોજન;
 પછે દમયંતીએ જોયું ચાખી, અણાવ્યું જે અન્ન.
 સ્વાદ ઓળખ્યો એ નજ નિઝ્યે, પાક પરમ રસાળ;
 ફિકરી ફરીને મોકલી ત્યારે, સાથે બંને બાળ.

વસણ.

સાથે બંને બાળ ને, નળ કને આવી ફિકરી;
 બાહુકે દીદા બાણુઆ નાહારે, આખડી જળે ભરી રે.

કડઝું.

બાહુકે દીદાં બાણુઆ, ઉલટયું અંનકર્ણ;
 દામજા માદારાં બાળકાંને, દેખીને આવે મર્મ બાહુકે.

કળજીગે કદપાંતજ કીધું, બાળક વરત્યાં મોસાળ; બાહુકે.
 દોણુ ફૂલ મેં આચર્યાં, તથા અળખા અંનરિયાળ. બાહુકે.
 સંજોગ સાગર ઉલટ્યો, નયણાં શ્રાવણુ સમાન; બાહુકે.
 આર્શિગન દેવા કારણે, સુતને કીધી સાન. બાહુકે.
 મળવાને તેડ્યાં મોડા, કર લાંબા કીધા ધીસ; બાહુકે.
 ઘડ્યાં બીનાં બાળકાં, તે પાડે ચીસે ચીસ. બાહુકે.
 દાસીએ ચાંપ્યા હૃદ સાથે, કીધો બાહુકનો તિરસ્કાર; બાહુકે.
 રહેવા દે તાર્ક રમાડું બાઈ, રુએ છે રાજકુમાર. બાહુકે.
 બાહુક કહે બાળકને મુને, સાધ દેવાનો રનેહ; બાહુકે.
 નારે ભાઈડા ભેટતાં યાથે, કાળી કુંવરની દેહ. બાહુકે.
 છે છત્રપતિનાં છોકરાં, તુને મળવાનું કેમ મન; બાહુકે.
 રો દુઃખે યાવ છે ગળગળો, રોતા ફૂટશે લોચન. બાહુકે.
 બાહુક વળતો બોલિયો મારે, એવા બાળકની જોડ; બાહુકે.
 આ દેખીને તે સાભર્યાં, થયું રમાડવાનું કોડ. બાહુકે.
 દાસીએ કહ્યું દમયંતીને, બોલ્યો બાહુક જે વાત; બાહુકે.
 બાઈ આશ્ચર્ય દીકુ અતિધણુ, કાળો કરે અશ્રુપાત. બાહુકે.
 દમયંતીએ પૂછ્યું ભીમકને, નળની પડે છે ભ્રાત; બાહુકે.
 આચા હોય તો બાહુકને, પૂછું તેડો એકાત. બાહુકે.
 ભીમક કહે સતી સુતા, તુને શુ દેઉં શિક્ષા. બાહુકે.
 સુખે બોલાવો બાહુકિયાને, કરો નળની પરીક્ષા. બાહુકે.
 વૈદરભી આવ્યા અંતઃપુરમા, ન્યા પોતાની મેડી; બાહુકે.
 આચા આપી દાસીને, લાવો બાહુકને તેડી. બાહુકે.
 શીઘ્ર આવી સાહેલડી, અંતરમાઠી ઉલ્લાસ; બાહુકે.
 ઉઠો બાહુકજી ઉતાવળા, ચાલો દમયંતીની પાસ. બાહુકે.
 રાયજી વળતો બોલ્યો, હું છુ દીન કંગાલ; બાહુકે.
 વરુવા સાથે વૈદકનિ, વાત કર્યાંતું શું વહાલ. બાહુકે.
 સોમવદની સુંદરી, સારંગનયના સુગળ; બાહુકે.
 વાત કરનાં બ્રહ્મચર્ય ભાગે, વાગે મોહના બાણ. બાહુકે.
 પરધરમાહે અમો નવ પેસું, સ્ત્રીના ચંચળ મન; બાહુકે.
 સાધુ પુરુષને સઘ પાડે, આવીને દે આર્શિગન. બાહુકે.
 દાસીને તવ હારય આવ્યું, દૈવના કૌતુક જોય; બાહુકે.
 વિશ્વમોહિની દમયંતી, આ ભિયાને કયમ નહિ મોહાય. બાહુકે.

જોર ન ખાય કો કરતણાં, વિપરીત વપુનું વાન;
 એવા ઉપર વળી કર્મ લડ્યા, વળી રૂપનું અભિમાન. બાહુકે.
 બધારકારે તેડ્યો બાહુક, દામી થઇ બાહેધર;
 નીચી નાડે નળ ચાલીયો, જ્યાં ગદિણીનું ઘર. બાહુકે.
 જાતા કહે છે કિંકરીને, પ્રજાચર્યને છે ધાત;
 વૈદરણી વિકારે ભરી, મને વશ કરવાની વાત. બાહુકે.
 માધવી કહે બોલ વિચારી, કાણુ લાંગે છે ધર્મ;
 વૈદરણી તને ક્યમ નહિ વરે, કરે અગ્નિ કર્મ. બાહુકે.
 નથી આશંગે ગયા તણો, કહિ લીડાવ્યાં કપાટ;
 દાસીએ દેખાડી આખડી, ત્યારે ચાલો પાધરી વાટ. બાહુકે.
 બાહુકને બારણે બેસાડ્યો, ટાળિ રૂપાનો બાજઠં;
 દમપંતી ઉમરાપર બેઠી, આહું ધરિ અંતરપટ. બાહુકે
 બાહુક ખુંબારે આજસ મોડે, માડ્યા વિપયનાચિહ્ન;
 ચિત્ત મળ્યુ ત્યાં ચક્ર કશો રે, જો નથી બિન્નાલિન્ન. બાહુકે.

વલણ.

જો નથી બિન્નાલિન્ન તો, મધ્યે અંતરપટ કરું;
 નહિ બોલો જો મન મૂકી, તો અમો ઉડીને જયુ.

13. The reunion.

કડકું.

દહે દેહ વિજેગની પ્રેરણાળા, મારે મર્મના બાણ પૂછે પ્રશ્ન આળા;
 તારી સુદ બાહુક બળવન દીસે, કાઇ જાણવા બેઠ મમ મન હીસે.
 દિસે ધારદા વાસ તમ શુભ અગ્રે, ભડું કીધુ પધાર્યા બીમક નગ્રે;
 વિનય 'સુકત દિસો સર્વ સિદ્ધિવાન, બ્રૂત ભવિષ્ય જાણો તમો વર્તમાન.
 એક શોભિતા પુરપ તે મૂર્ખ મોટા, જેવા મીપમા મોતીના દાણા ખોટા;
 એક રૂપદીણુ પુરુષ બહુ શુભ ભરિયા, જેમ માયા દીરા રંગજુગન કરીયા.
 બાહુક બાપના સમ જો વૃથા લાખું, તમ ઉપર વિશ્વ એવારી નાખું.
 ઇન્વારણીના ફળ કરમા સાથે, પશુ બક્ષ કરના તેના પ્રાણુ જાણે.
 એક રૂપવંત તારી કો નર નીરખ્યો, તેજસ્વંત ગામે કોટિ કંદર્પ સ્તરખો;
 પરે હંમ સર્વત્ર જોની આણુ વગ્ને, કરે નવનવા બોમ જન નિત્ય પ્રત્યે.

એવા પુરુષને મોહી કેઇ નાર પહેલી, તપ તેજ સરખી શ્રવે ગર્વ ઘેલી;
 વર અમર સુનિવરતણી આશ ત્રાડી, પંખીરાજનાં વચનપર પ્રીત લેડી.
 તન્યાં માત ને તાત પિયર પડોશી, નવ જાણ્યું જે નાયજી છે સહોધી;
 સોંપ્યાં તન મન પ્રાણ નિર્દોષ જાણી, સુણો બાહુકજી કુંડું કર્મ કદાણી.
 જેમ પારધિ કપટના કણ ચણાવી, પાડે પંખીને ફેદમાં રનેહ જણાવી;
 વેધે મૃગને જેમ ઘંટા વગાડી, તેમ પ્રેમદા પ્રેમને પાસ પાડી.
 બહુ રંગ વિલાસનાં સુખ દેખાડી, ગયા હાડ અંતે તે વિપત પાડી;
 લ્યાં કંદ ને મળ નહીં ફળ પાણી, તેવે હામ મૂકી કરી અનાય રાણી.
 ન કોયે કરે એવું કર્મ કીધું, અપરાધ પામે ધણું દુઃખ દીધું;
 શત અંડ કીધી તે વિલેગ શસ્ત્રે, ફરી વનમાં તારણી અર્ધ વસ્ત્રે.
 તણ દિવસ તણ રથજી વનમાંહે ભટકી, નિર્દય નાથને વાત શી મન અટકી;
 મહી અજગરે સુંદરી શિથિલ કીધી, મળ્યો પારધિ ઈશ્વરે રાખી લીધી.
 કહી ડાકિણી શાકિણી ને સિહારી, પાસ પહાણ પાડુ બાહુ માર મારી;
 પરાધીન થઇને નીચું કામ કરિયું, ધરી દાસી નામે દુર્લભ ભરિયું.
 ચહાડી ચોરી માથે મોતી માળકેરી, કરતાં પ્રીત વહાલાં થયાં સર્વ વેરી;
 તણ વર્ષ નાખ્યાં શ્વેત વસ્ત્ર પહેરી, નહીં કુંકે કાળજી નહીં નાકું નેહેરી.
 હવિષ્યાન પરાધીન અજ પામી, તોય તેણીએ ન તન્યો નિજ સ્વામી;
 તપ નિયમ રાખી નિજ દેહ બાળ્યો, ગૃહસ્થરાજની નારે સંન્યાસ પાળ્યો.
 કહો બાહુક રાય એ ધર્મ કેવો, ઘટે નાથને એવો છેહ દેવો;
 સર્વ પાપમાં શ્રેષ્ઠ વિશ્વાસઘાત, તેને પૂછશે કહો કાંઈ વૈકુંઠનાથ.
 બાહુક એહ પ્રશ્નનો ઉત્તર દીજો, એવા કપરી પુરુષને શું કીજો;
 સુણી નર્મવાણી નળનાથ રીઝ્યો, જોવા પ્રિત વિશેષ મહારાજ ખીન્યો.
 સુણો પ્રશ્નના ઉત્તર ભીમક બાળા, તે પુરુષને પ્રભવી પ્રેમન્વાળા;
 પરી સુંદરી પ્રેમદા સાધુ જાણી, મોહ્યો નાથ તેને કીધી પદરાણી.
 બીજી નારીના સામું સ્વપ્ને ન જોયું, સુણહીણ સ્ત્રી સાથ આયુષ્ય ખોયું;
 સગાં મિત્રની પ્રીત તે નાથે ફેડી, ગયો પુરુષ તીર્થે નારી સાથ તેડી.
 યને સાત અપવાસ ભમતારે કીધા, મન્છ રાખવા નારને તણ દીધા;
 કીધો શ્રમ ખીનું મન્છ નવ લાધા, પેલી પાપિણી નારે તે મન્છ આધાં.
 કહો ભીમકબાળા થઇ વાત એવી, પૂછે બાહુક પ્રશ્ન તે નાર કેવી;
 જોતા છે અપરાધ એ મોહે નહાનો, તેને મૂકતા નાથનો વાક શાનો.
 મહી અજગરે સુંદરી આસુ ઢાળે, તેમ કંથ ડસ્યો હશે સર્પ કાળે;
 થયું શાકિનિ નામ અપવાદ એવો, કલો હશે ભરતારને ભૂત જોવો.

જેમ સ્ત્રીએ કીધી પરધેર વેડ, તેમ તેણે ભર્યું હશે પરધેર પેટ
કાણું કેના દુખને કહીને રોશે, શુદ્ધિવાન પ્રાણી કમ સામું જોશે.
ધોળો સાળુ પહેરી સ્ત્રીએ પિંડ પીડ્યો, કાળું કામળું ઓઢીને કંથ હીંડ્યો;
એ પ્રશ્ન-ઉત્તર કહ્યા મેં વિચારી, વળા પૂછવું હોય તો પૂછ નારી.
કહી મર્મની વાત નિજ નાથ જાણ્યો, ભાંગ્યો ભેદ મનમાંહે ઉત્સાહ આણ્યો;
એવી શુભ વાણી જીતે કાણુ ભાષે, એવું કાણુ જોલે નજ નાથ પાષે.
થયું ભેટવા મન મધાંદ નાહી, અંતરપટનું વસ્ત્ર ગરુ રે કોટી;
ગજગામિની ભામિની પ્રેમ માતી, આવી નાથ પાસે શુભાશ્રમ ગાતી.
કરી પ્રદક્ષિણા પછે પાપ લાગી, જોલો નૈવધનાથ કર્યું માન ભાગી;
અપરાધ પ્રાણીતણા કોટિ હોયે, પરિશ્રદ્ધ તો કરણા મીટ જોયે.
વન માહે મૂડી અપરાધ પાળી, છે મન્થ આદારના વિધ્યુ સોળી;
તમ ચરણ વિશે મમ મન રાખું, તમ પાષે હું પેટમાં ધૂળ નાખું.
અમો અજળા નારીમા શુદ્ધિ થોડી, કરે વિનતિ પ્રેમજા પાણુ જોડી;
નથી રૂપનું કામ રે જુપ મારા, થઇ કિકરી અનુસર ચરણ તારા.
સુણી વિનતિ નારની દીન વાણી, ઉઠ્યો બાહુક અંતર પ્રીત આણી;
કરકોટક નાગનો મંત્ર ભાળી, શર્ણુ કામળું દૂર દીધું રે નાખી.
ત્રણ નાગના વસ્ત્ર પરિધાન કીધા, હરખી મુંદરી કારજ સર્વ સિંધ્યા;
જવ મૂળયું રૂપ મદારાજ ધરિયું, શ્વસુર ધામનું તિમિર તે સઘ દરિયું.
જેમ તરવર પુડે વિટલાય વેલી, તેમ કંથને વળગી રહી દર્પયેલી.

XVI From હરિશ્ચન્દ્ર આખ્યાન.

1. The burning ground.

કડવું.

મદાધોર રમચાન છે તેદ, તેનું વર્ણન શું કરું રે;
કાઠ કિમિત્ ભાખું હું, જેવું પુગલે ધર્યું રે.
મત્રે થાય ભયાનક શબ્દ, મુણે અંમ કાંપનાં રે,
શબમાળા છે વ્યાપમાન, ગાતર જોઈ આંખનાં રે
નિશ્વાસર દુર્ગમ વાયુ, વાયે જોગમાં રે;
ધૂળોટે દિશાઓ બગાય, વદિ મેદ તોટે તોરમાં રે.
જ્યા પિશાચ જૂન વૈનાળ, ધણી બામે પ્રકિર્ણ રે;
પક્ષ રાદામ જલ જળાય, કરે નૃત્ય સહિય રે.

જ્યા ગીધ શીયાળ ને શ્યાન, અરૂપ આરૂળે રે,
 શ્યાન અરિથ કરડતા દેખાય, લહે વહે મહામળે રે
 પડયા હાડતણા અખાર, કોલા શય જ્યા ધણા રે
 તેની દુર્ગધે ન ત્યા ઉભાય, દુખની શી મણા રે
 જ્યા મૃતકદેહને કાળ, રડે સગા સાગના રે,
 તેનો કોલાટલ મોટો થાય, રડે ધણા આગના રે
 હા પુન હા બંધવ નાદ, કહે હા વત્સ હા ભાઈ કે
 કો રનેહી પોકારે સાધ, કહે વાહલી તુ કયા ગઈ રે
 કો સ્વામીને પાડે રીડ, કો બેન બોલાવતી રે,
 કો માતા કહી મારે હાક, કહે ક્યારે જોઈ આવતી રે.
 માગ દાદા પરદાદા એમ, કહી કહીને રુએ રે,
 અરે દીકરા ન બોલે કેમ, શે સામુ નવ જીએ રે
 કેમ ઉઠો ન મારા બાપ, એમ કહી કહી રડે રે,
 કાષ્ટ શબ્દની રહી છે ઉધાડી આપ, જાણે ખાવા તડે રે
 તેમા નહિ પચકારો કે તેજ, લાગે મહા ભગભરી રે,
 કેટલાકે મીચી છે આખ, પૂવા જોઈ મરે ડરી રે
 બળે મડદા તેતુ વસા માસ, મેદ મળે ધૂમશુ રે,
 દુર્ગંધીએ નવ રહેવાય, મતિ થાય ગૂમ શુ રે
 એના શબે ભરાયુ સ્થાન, અર્ધ જળ્યા બહુ દીસે રે,
 કાળા દીકરાજેવા પડયા કોઈ, જોઈ ગીધ અતિ દીસે રે
 બળી મુખની ત્વચા જે વાર, ત્યારે કેવુ દીસતુ રે,
 જાણે કોરી પાપાણીની ખોય, ન જોઈ મન દીસતું રે
 લોભ પાપે કરી દેહ પુષ્ટ તેની વલે આ યશે રે,
 એવો ઉપદેશ લે સુજાણ, સમશાન શાન તો જશે રે
 કેટલાક બળે છે અગન, દિગ્ધે હસતા ધણા રે
 ચિતાગ્નિ કરે ચડચડ શબ્દ, નહિ કોઈ મા જણ્યા રે
 બેઠા અરિથદગપર કાક, કા કા અવ ઉચરે રે,
 જ્યા સગા વાહલા આઈદ, બહુ બેઠા કરે રે
 ત્યા વસે ધણા આડાળ, કરે મોદ ભરી ભખના રે,
 મૃતક જોઈ રીજે મન માય, ધરી એજ ઝંખના રે.
 માય જૂત લૈરવ વૈતાલ, ગરબે રમી રમી રે,
 થાય બેગો સર્વનો સાદ, દે દેહ દમી દમી રે

પડ્યા છાણાંના હગધા અપાર, રાખોડીના ઘણા રે;
તેમાં અગ્નિ દેખાય હારોહાર, ઘણું મુણ કે તણા રે.
હવે સમજાનના અલંકાર, વર્ણવી દાખિયે રે;
તે ન માહ અરિ નેશો દષ્ટ, એવું અમે ભાખિયે રે.

2. The reunion of the family in the burning ground.

કડવું.

લક પુત્ર ઉત્સર્ગે રહે અપાર છ, દુઃખે સોસતાવલી નિરધાર છ;
મુદ્રા મ્હાનવતી છે ઉદાસ છ, રજો ભરાયા કેસ નિરાસ છ. --
હા વતસ, હા પુત્ર, કુમાર છ, રો ખોલો વાહલા સુકુમાર છ;
અહો રાજ્ય તમે ગયા ક્યાંહી છ, દુઃખ દુઃખ નેહં ત્યાંહી ત્યાંહી છ.
આ પુત્ર પૃથ્વીપર નવ મૂક્યો છ, સમતાં પૃથ્વીપર જેને દૂક્યો છ;
તે સર્પદંશે પડ્યો પૃથ્વી ઉપર છ, તેને ક્યમ ન લુચો તમે તપવર છ.
એવા વિધ વિધ કરે વિલાપ છ, ઝટ જવાનો જેને સ્નાપ છ;
એવે ધુરડી આવ્યો રાજન છ, ક્યમ રહે મરણપોકે મોટા શાન છ.
વાધી આશા તપચાંડાળને એવી છ, અજશે વસ્ત્ર વિલપે કોઈ દેવી છ;
ગયો ધમ્યો ધસ્યો તેની પાસે છ, દીડી બેડી નારી ત્યાં ઉદાસે છ.
સ્વસ્તી કરે બેડી વિલાપ છ, તેણે જોળખી ન જાને આપ છ;
તેનું કારણ પણ છે એવું છ, કાકે કદ ઘણું દેહે સેવ્યું છ.
પણા પ્રવામે ધણા થમે છ, ગયો નવરંગ, જોળખે ક્યમે છ;
તે રાજપુત્રીએ પણ તેને ત્યાંવ છ, ન જોળખ્યો નેચો જુદો ત્યાંવ છ.
જેના મુંઝ કેસ ક્ષેપણ વિચાળ છ, કોમળ ગાત્રે હાયાં મૃગ મૃણાલ છ;
તે સર્વજે જટાયા ભરિયો છ, દેવે મુકુન્દમશે દેહ કરિયો છ.
જેને જોળખે નહિ પ્રભુ જાતે છ, પછી વાગા જોળખે કેઈ વાતે છ;
એવે તપે જોયો મુએસો જાળ છ, મદા મનોહર અંગ રસાળ છ.
નહિ યતનંત્રએ વીટ્યો જાણ છ, ડસ્યો સર્પે વદે ઓ વાણ છ;
એવો સુત જોઈ પ્રગટ્યો ખેદ છ, તપ અંગે યયો પ્રસેદ છ.
જેવું તેનું કેસે મંદિન મુખ છ, જોઈ જોયી શુકુટિ પામ્યો દુઃખ છ;
મોહા યંબ સમાની રાજે છ, લાંબા આમ કેસ અનિ વિરાજે છ.
ન જોળ્યા ન જોળ્યા જાણ છ, તાપિ કરે કેટલાં કોણ વખાણ છ;
છે કમળપત્ર સરખાં નેત્ર છ, નિખાળ અપર શું મોહનું યેત્ર છ.

મુખ યઈ ગયું મોહ્યું મરણે જી, દ્વિધિયા દાત દીમે પડ્યો ઘેરણે જી;
 નોખી ચાર દાદ દિસે મહાસુંદર જી, દીસે ચાર વેંતનું અંગ મનહર જી.
 ગોળ મટોળ મોંઘું મુખ જી, જોઈ દીર્ઘબાહુ જાયે દુઃખ જી;
 છે ચાર રેખા ને મત્સ્યાકૃતિ જી, યવચિન્દવાળા કરી મહાગતી જી.
 સામુદ્રિક લક્ષણવાળા શિરાઓ જી, તેણે યુક્ત પાદવાળા ક્યાં જાઓ જી;
 તારી ત્વચા છે મહા મનોહારી જી, ત્રિવલ્લી નિરખી ત્રિવેણી સમારી જી.
 એવા બાળને જોઈ મરેલો જી, દસ્યો નૃપ અંગમા અતિ ડરેલો જી;
 રે આ નૃપબાળક શો છે કુમાર જી, ક્યાં તેને લઈ ગયો કાળ કરાળ જી.
 આ તેની માતા બોળામા સૂતો જી, ઇમ કહેતાં રોહિતાશ્વ અંતર ખૂટ્યો જી;
 મારો કમળનેત્રાળો બાળ આવો જી, ક્યમ આ બાળક મન મુને લાગ્યો જી.
 હાહાં જોયમે કર્યું ન હોય કુંડું કર્મ જી, તો આદલી વયનો બાળક હોય પર્મ જી;
 હોય આવા રૂપનો ને આવો જી, મારે મુને મોહ મોહ ઉપજવો જી.
 એમ કર્યું મન તેણે સમાધાન જી, જોતો જોતો વિલપતિ નારી મહાન જી;
 રાજપત્ની રહે મુખ આમ જી, ક્યા પાપયોગે કચળ્યું માઈ કામ જી.
 ક્યા પાપે દુઃખના ડુંગર પડ્યા જી, ક્યા વિધિએ ઘાટ આ ધડ્યા જી;
 હા નાથ, અહા મહારાજ જી, શે નનિહાળો દુખળી આજ જી.
 ક્યા રહ્યા ન જીવો મારી ભાળ જી, ન માઈ દુઃખ જીવો દયાળ જી;
 ન કરો મારી આસનાવાસના જી, યાઓ પ્રકટ સમ તમને આશના જી.
 ગયુ રાજ્ય અગા ને સુહૃત જી, સ્ત્રી પુત્ર વેચ્યા સાધ્યું મૂરત જી;
 અહો ફૂર દૈવ તેં શું નથી કીધું જી, ક્યું દુઃખ હરિશ્ચન્દ્રને નથી દીધું જી.
 આ વચન સુણી નૃપચાકાળ જી, સન્ગ-યો સટપટ્યો ત્યા તતકાળ જી;
 અરે આ શું સુંદર સ્ત્રી છે મારી જી, આ સુત મારો શુ, ભૂપ ભારી જી.
 રે રે શેણે મુઓ એ બાળ જી, શાય કરતો રડ્યો ભૂપાળ જી;
 એજ શૈલ્યા ને એજ પુત્ર જી, આજ માઈ ઉજડ ચયું ધરસૂત જી.
 એમ કહી રુદન કર્યું મહાગાદ જી, વેહરાયો કર્વતનો જોતો વાદ જી;
 પડ્યો મૂર્ચ્છિત યઈ પૃથ્વી માય જી, કે જોયુ નારીએ ઉડી ત્યાય જી.
 રે રે શ્વપચણવાળો મારો સ્વામી જી, એથી દૂણુ દુઃખતે દયિતા પામી જી;
 યઈ પીડિત ન પીડા સહેવાઈ જી, મુઝાં પામી મહિલા મોહવાઈ જી.
 કેટલેક સમે પામ્યા તે ચેતન જી, શોકસાગરમા ડૂબ્યા મરા ધન જી;
 નૃપ બોલ્યો હા સુત સુકમાઈ જી, નેત્ર નાસા ભુકુટિ વિશાળ જી.
 કેશે ભરાયહું મુખ તારૂ જી, કેમ હૃદય ચીરાય ન માઈ જી;
 પોતાની મેજે આવી મારી નિકટ જી, બાપ કોણ કેહેશે દિન વિકટ જી.

હું પ્રીતે આલિંગન દધશ કેને છ, કેને વન્સ કદીશ તું જોને છ;
લાગી તારે ઘુંટણિયે પીળા રેણુ છ, ને થાઉં માલન, માગે કોણુ વેણુ છ.
તું મારાં અંગ પ્રત્યંગે થયો ઉત્પન્ન છ, હૃદયા માંડે કરનો નિત્યં પ્રસન્ન છ;
તેવા પુત્રને વેચ્યો મેં જાતે છ, હલકી વસ્તુ ન વેચાય જે વાતે છ.
પ્રથમ રાજ્યને દ્રવ્ય માંડ લીધું છ, પછી દૈવે મર્ષરૂપે દુઃખ દીધું છ;
જેઉં દૈવ સર્પે ડોશો આ સુત છ, રે રે દૈવ તુજ કૃતિ અદ્ભુત છ.
થયો છું ભયાનક વિશે અંધ છ, ક્યા કર્મના બંધાયા બંધ છ;
એમ કહેતા પ્રસર્યો પ્રવેદ છ, ગદ્ગદ વાણી થઇ ઉપન્યો એદ છ
આલિંગ્યો મૃતપાળને જૂપ છ, પડ્યો નિશ્ચે થઇ પેડ છમરપ છ;
હવે ત્યા નારી કરતી શુચ છ, તે યથામતિએ ભાષું હુંય છ.
ધાડી ધીરજ અંતર ધારી છ, રાય મોહ મમતા મનથી ઉતારી છ;
જાણ્યો જનનીએ ચૂરોપૂરો છ, દાતા ભક્તમાં નહિ અધૂરો છ.

3. Virtue triumphant.

કડવું

સાલજો આમી માંડે વચન, હું છુ સાધવી રે;
અહીં રહી ખૂર દિન રાત, મહીશ કેમ રાજવી રે.
થાશે અગ્નિ જ્વલવલ્ય માન, ત્યારે અમો સું કડં રે;
દુઃખ બોગવવાને અશક્ત, પડી પ્રાણુ પરહર રે.
એ માનો નિશ્ચે મારા નાથ, દુઃખ સુખ બોગવું રે;
ન કરુંનાથ પતિ સંઘાત, જુગતીએ જોગવું રે.
આવુ સાથે પાછા ભમિ માય, બીજી ઇચ્છા નથી રે;
રાગ કહે વાઝ કીજે એમ, ઘટે જીને એ મતી રે.
પછે સૂઝાડી ચિતામાં સુત, સ્ત્રી સાથે મદામતિ રે;
અવે ઇદવાકુ કુળનો જૂપ, જેની ગદન ગતિ રે.
તું છુ સર્વેશ્વર દેવનો દેવ, આદિ મધ્ય અંત નહિ રે;
છો કૃષ્ણ વર્ણ મદા કૃપાળ, ધર્મ અંજર પીત સદી રે.
જોને પરમાત્મા હરિ વાસુદેવ, નારાયણ કહે મદ રે;
એવા ભક્તકારી ભગવાન, કર્મિ હું પ્રથમ કહું રે.
હવે આ ચિતાની માય, પડું છુ ઉતાવળો રે,
મળજો આપ્યો જે મારે નાથ, આ તેનો કામજો રે.

આ જેઠિકા તેની આંહી, હું તો બળા મેરું રે;
 હાય સાંભરી શૈખ્યા વાત, કહો હવે શું કરું રે.
 આ તેની વસ્ત્ર હરી જશે કોઇ, તેને નહિ પોહ્યશે રે;
 તો તે કરશે તેનો સંતાપ, અતિ અતિ શોચશે રે.
 માટે અહીં ઉભી રહે નાર, મોંપી આવું હું જઇ રે;
 રખે પડતી એકલડી તુંય, ગયો એવું કહી રે.
 થયો વિશ્વામિત્ર નિરાશ, આને આ શું સજ્યું રે;
 ન હોય કસાઇને કેદર, તેવું નવું બૂઝિયું રે.
 તે ગયો ચાંડાળની પાસ, નૃપ પહેલો જઇ મળ્યો રે;
 તેને ક્ષાંપવી થયો અલોપ, ભેદ નૃપે નવ કળ્યો રે.
 આવ્યો નૃપ ચાંડાળની પાસ, નમન કરીને નમ્યો રે;
 આ પ્રભુ સોપી તે લીજે વસ્ત્ર, દુઃખે મને બહુ દમ્યો રે.
 તેથી પડું હું અગ્નિમાંય, તેનું કારણ એ હવું રે;
 એક સુત પાછળ મરે નાર, ભેયું તે મેં અવનવું રે.
 તેથી થયો મુને વૈરાગ્ય, મારે મરવું સાચમા રે;
 તેનું દુઃખ સહું નવ જાય, ધરું વહિ હાયમાં રે.
 એટલે થાય પ્રભુ પ્રતીત, મારી વાણી છે ખરી રે;
 સુણી નયન ચઢાવી ચાંડાળ, બોલી ઉઠ્યો તરતરી રે.
 તેનું દીધું કે નહિ તેં દાણ, પહેલું કહી દે મને રે;
 નથી ખરચ્યા આપ્યા તેં દામ, મરવા દેઉં ક્યમ તને રે.
 જે બળા મરે છે નાર, તેને અમો ઓળખું રે;
 છે મોટાની માનિની તેહ, પૂરું જેને છે પપું રે.
 તેણે દ્રવ્ય આપ્યું હશે હાય, તે લઇ નાશી જવું રે;
 લાવ દેખાડ ક્યા છે તે દામ, પામ્યો જે આજે નવું રે.
 એમ કહી માર્યો દંડ બે ચાર, કેશે જાલી ખેંચીઓ રે;
 ચાલ ઉઠ કહી મારે લાત, વેચાતે વેચીઓ રે.
 રાયે કલા ધણાં મુખ વેણ, દયા કયાથી વ્યાધને રે;
 રહે પ્રાણી પશુ ને ઝાડ, વ્યાપ્યો શોક વૃક્ષને રે.
 મારી મેચકા કેરો માર, લાવ્યો ચિતા કને રે;
 કાઠી આખ ને બોલ્યો બોલ, શું કરું હું તને રે.
 જા નાખી દે ગંગામા બાળ, અથવા કર હું કહું રે;
 નાંખ ચિતામા નારી એ દુષ્ટ, તો ખરો હું લહું રે.

જેણે કીધું હું સાથ કપટ, તને વર્ષ નારી જવા રે;
હું ખગે ત્યારે આગળ, ન દેડ એને હવવા રે
તારે હાથે મરાવું હે મૃદ, આગા પગે પાળી રે;
ના કહેતા બોલાવું મુનિ કૌશિક, આપદા આની ટાળી રે.
લેડ તેની પાસે આવ્યું ધન, પછે તું છૂટો થયો રે,
નિકર નાખ ચિતામાં આ વાર, ન કરું તારો ગુણ ગયો રે.
સુણી મદામુનિકેરે નામ, યરચર નૃપ કાપિયો રે,
તેણે જીવતીએ જાગે જીવ, હૃદ સાથ આપિયો રે
જે સુણી આગળના વેણ, મુઆ મરખી ઘર્ષ દત્તી રે,
સતી પનિદુ જે થાય આવધાન, ગરની છે જેની ગતિ રે.
જોઈ આવીતી ઉભી નાગ, કે આગળ કોપિયો રે;
માર્થો દંડો મોકમ માર, અંતર કોપ રોપિયો રે
નૃપ બધો મૂક તું નાર, ઘેલી કા થઈ રે,
પણ સાબળી છૂટી મગ ગાહ, જે એકદા પડી ગઈ રે.
આગળ વિચારી મન મન, પછે બોલ્યો મુખથી રે,
કહું કૌશિકને આતું ન કામ, કે છૂટી ગાહ દુખથી રે.
જો છે મદામુનિ કેરો પ્રનાપ, નામે થાય અવનવા રે,
નૃપ આવી ઉભો આગળ પાસ, અતિ કટ અનુભવ્યા રે.
માન આગા મારી તું આજ, નદિ તો પાછો દેડ આપી રે,
કરશે સીધો મટ મદાગજ, તને શાપી શાપી રે
નૃપ કહે શાપચકી શુ થાય, પરંતુ સ્વામીપણુ જારે રે;
થયો મુનિવની આગળદાસ, કહે તેવો રો બૂરે રે
નાખ આગળ કહે આ નાર, ચિના વિરે હયકી રે;
નિકર નાખ મૃનક તેના સુન, નિરખી દરખું હું નકી રે.
એક સત્ય પાલન કેરે માટ, વિચારી શુ કરે રે
થયો નિમે કે નાખયો સુન, ચિનામાથી જઈ ધરે રે
તેના સાચા જઈ દૈમ્યાએ દાય, અપટલું ગે જો રે;
પાછો સત્યવદી તમે સત્ય, તજ મન ખરખરો રે
અપચ આમીનું છે પેલું વેળ, નાખો નારી આમમા રે.
કરો પનિપણુ એટલું સ્વામ, બૂદ દરે બામમા રે.
જેને મુક્યા વિધિનિરેધ, સત્ કરે કાગલે રે,
તેને ગિયની દાને નાગ, પાગળ ગખી પગલે રે.

માર્કંડેય પુરાણ.

જેવે નાખે નારી અગ્નિમાંય, તેવે થયું સત્ય ઉદે રે;
તજી વિશ્વામિત્રનો ત્રાસ, આવ્યા દેવો મહા મુદે રે.
પેહેલા પૃથ્વી આવ્યા ધર્મરાય, ત્વરાથી દોડતા રે;
પછે આવ્યા બ્રહ્મા નૃપની પાસ, મુનિને વખોડતા રે.
સાધ્યદેવ ને વિશ્વદેવ, વિમાનથી ઉતર્યા રે;
લોકપાલાદિક શેખનાગ, સિદ્ધાદિ વાહરે ચડ્યા રે.
આવ્યા ગધર્વ ને આવ્યા રત્ન, અશ્વિનીતનુ આવિયા રે;
સૌ દેવ જોત્સા મુખ આમ, સુરાધિસુર કાવિયા રે.
પરાકાષ્ઠ થઇ સત્યની ભૂપ, નારી મૂકો ભૂમિમા રે;
જો આ જીવ્યો તારો બાળ, અહો સુખ નેમિમા રે.
નૃપે નારી મૂકી ભૂમિમાંય, નમ્યો સર્વ દેવને રે;
નથી અર્ધ પાત્ર મારી પાસ, સાધું શેણે સેવને રે.
માનસિક પૂજા કરી હૃદય, વચન મુખ ઉચ્ચરે રે;
વિશ્વામિત્રનું માન્યા વિણ, મન કબૂલ નહિ કંઈ કંઈ રે.
એમ કહી વળી ભાગ્યો પાય, શ્વપચવેશે શોભતો રે;
મહામુનિ તે કૌશિક સત્ય, કોપ ન શોભતો રે.

વસણ.

શોભતો નથી કોપિત થયતો, શોભતો મહામુન્ય રે;
વિપ્ર જન શું વર્ણવે, સત્યે ઉદે કીધા પુણ્ય રે.

XVII From માર્કંડેય પુરાણ

[This is the largest of the poet's works, It was begun in A. D. 1692. and finished in 1709. The હરિશ્ચન્દ્રાખ્યાન (above no. xvi) is a part of this.]

1. The Benediction.

કડવું.

ગરુડા ગણનાયકને પ્રણમુ, દુર્મતિદાળક પ્રચુને નમુ;
સુખદાયક જડપણું દાગીએ રે.
સાર કરે માના સરસ્વતી, ગીરી દીપ્તે ગરવી ગતિ;
આતા કહી માના ભાગીએ રે.

આતા કહીને માતા ભાળે, દાળે દુર્ભતિ તંત્ર;
ભારતી આરતી મારી પૂરીએ, જાણું નહિ જન જંત્ર.
મંત્ર વ્યાસ શીખવિયો ગુરુએ, અહોનિશ તે ગાવો;
હરિકથામૃત ગ્રેમે પ્રાપ્તિ, લક્ષ્યે રૂડા લઢાવો.
પુરાણી નહિ પણ પુરાણી કેહેતા, લાખો લોકો આવે;
ખર્ચ કરે જન બોલ્યું જાણે, હરિભક્તિ કરે ભાવે.
શિવપુરાણ સમર્થ કરે કવિ, વાયુ વચ્ચે કેદ તર્ણ;
અગાધ ગતિ એવી નવ મારી, ક્યાં પાહણો ક્યાં પર્ય.
માર્કડેય ક્યહાં ને ક્યાં હું જન મતિમંદ;
હિંદ્રિત મતિ નૌકામાં બેસું, નહિ જાણું વૃત્ત હંદ.
માર્કડેયનિધિ ક્યમ કરી તરણું, તવ ગુરુવર કેદ આમ;
વ્યાસ નારાયણ હૃદયે રાખો, યાશે પૂરણ કામ.
ગુરુ કેદ ગર્વ ગુમાવી દેજો, તજી હુંપદનું નામ;
એમ ક્યેં તો પાર ઉતરશે, પ્રગટી વૃત્તન દામ.
ગુરુ કેદ મણનાયક છે લેખક, વ્યાસનણી કવિનાના;
કૃષ્ણદેવાયન પર કૃપાળ છે, ગુણગાતા સવિતાના.
કહ્યું શુદ્ધિ ભુદ્ધિ સાથે આવે, તવ મેં જાણ્યું મળશે;
ધારી ધ્યાને કરીતન આરંભું, અધના ઝોધ જ બળશે.
કેદ સરસ્વતી તો સાહે આવે, બાદરાયણ બ્યાં બોલે;
મતિ નિર્ભજ તે મારી કરશે, તરણી સ્વારથ તોલે.
તેત્રીય દોટી સદસ ઈંદ્રિયાશી, આવે વ્યાસની પાસે;
રોષ મહેશ રમેશ સમેને, આવે ગુણગણ આશે.
ગિરિગ્નપતિ ને દાનવ માનવ, વ્યાસની પાસે જિભા;
એક કૃપાથી કારજ યાશે, તેથી મમ મન લુબ્ધા.
પુરાણી કેદ છે પ્રાકૃત કરતાં, સર્વે તું પર રહે;
મંદરૂતનું પ્રાકૃત કરી કેદતાં, પુરાણીને પ્રભુ વૂટે.
પંચવાયકા પુરાણી કેદના, કદી ખોટી નવ યાશે;
પંચસમાન પરમેશ્વરના ગુણ, માતાં મન મક્કારો.
એવું તેવું મનમાં સમજી, દરિના ગુણ અમિ મારું;
આખરી પડનાં જાળી જાળી, વારે વારે ધારું.

ધમિ કરતાં જો મરણ ગર્તમાં, પડ્યા તો સુખી થાશું;
વંસાદ પોથીનાં પોથીમાં ધરી, પુરાણી પેઠ ન જાશું.
વાદ વિવાદ વાહલો નહિ. વિકલ, તેથી હાઈ સહુથી;
માર્કેટ્ટેય પુરાણ બહુ ધું, હારી રહેવું બહુથી.
નમું પુરાણી નમું બ્યાસજી, નમું વેદાંતી બ્યાવા;
સર્વાર્થને વિનતિ મારી, ઉર ધરી દો ગુણગાવા.
પાર્વતીપતિ પરમેશ્વર પૂરો, આશા હું ધરું મનમાં;
બ્રહ્મા સાચિત્રી સમ જણો, તોલ વધારી મનમાં.
રકિમણીરમણ રકિમણીસ્વામી, આશા પૂરો પ્રેમે;
સર્વને સાથાગ કરી હું, કથા કથું જેમ તેમે.
મારે આધાર તું ત્રિકમનો, જ્યમ સમ પાર ઉતારો;
કાવિદજ્ઞન કવિતા નથી કરતો, હરિગુણગણ લવારો.

વલણ.

છે હરિગુણગણ લવારે મારો, સારો અર્થ સમારો રે,
માર્કેટ્ટેયપુરાણ નિધિથી, તારો પાર ઉતારો રે.

2. The bird's eggs on the battle-field.

કાળ.

હત્યા મોટી ભીતણી, તે તું ન કરીશ પક્ષીરાજ;
તાઈ મન સહુ રીત મનવી, કરીશ કલા કાળ.
ત્યારે વાર કહીને વનિતા તેડી, તરિયો બધુ વેર;
જીત થઈ ને જીવતી મળનાં, આખ્યો હરખે ઘેર.
દને તે નારી જે ચક્ષુષી તે, હતી ખેનકાની બાળ;
ઋષિશાપે કૂટી કાઢવી, પઠી પૃથ્વીમા તત્કાળ.
તે મળા કંદરને સહી, છે જેની જીવુટી રસાળ;
સ્વેચ્છિત સ્વરૂપાધારિણી, યઈ ગરુડી તે કાળ.
કંદર સાથે કામ કેલી, કરે વિવિધ વિકાસ;
એમ કરતા પ્રકટી તેને, તાર્દી બાળ પ્રકાશ.
એ પુત્રી તે જંગિનિ જાણો, જે દુર્વાસાએ શાપી;
દત્તી વપુ નાતે અપ્સરા, કોપામિએ ઉચાપી.

તેનું નામ તાર્ક્ષી કંદરે, પાડિયું ધરી નેહ;
 હવે તેનણું હું લગ્ન બાણું, સુણો મુનિવર તેહ.
 મંત્રપાળ મતિમાન મોટો, પક્ષીસત્તમ રાજ;
 આર પુત્ર છે તેદને, તેમાં કનિષ્ઠ સહુ ગુણસાજ.
 વડો છે જરિતારિ નામે, કનિષ્ઠ દ્રોણ અભિધાન;
 તે મહાધર્માત્મા વેદપાઠી, જેને સર્વે શાસ્ત્રનું જ્ઞાન.
 તાર્ક્ષી મોક્ષી તે ઉપરે, મોક્ષો દ્રોણ તાર્ક્ષી જોષ;
 તેણે કંદરના અનુમનથકી, કરી લગ્ન કેરી મોર્ષ.
 ધર્માત્મા પતિ પત્ની બે છે, કરે નાનાવિધ કેલિ;
 તે ધર્મ પ્રમાણે આચરે, રમે અલખેસો અલખેલી.
 એવે તાર્ક્ષી ચર્ચ સગર્ભા, આનંદે એકાએકી;
 તેને સાન પક્ષ યદ્ય ગયા, ત્યાં દવું રું વિશેષી.
 એકદા તાર્ક્ષી ભ્રમણ કરતા, ગમ્ય કુલેન્દ્રની માપ;
 તે સમે મહાપુરુષ પ્રવર્ત્યું, કૌરવ પાંડવકેકે જ્યાપ.
 ભવિષ્ય ધર્મિયુ કોણ બુંમે, તેનું કહું એધાણ;
 તાર્ક્ષીને કચ્છા ઉપની, જેવા યુદ્ધનું મંડાણ.
 જેમ વિમાનમાં રહી દેવ જોતા, તેમ જેવા લાગી માદા;
 ભગદત્ત અર્જુન યુદ્ધ કરતા, જે નવ બાણ મૂકે સદા.
 જેમ દુકાળ માહે તીક કરતાં, કે પતંગ મંથપાકાળ.
 તે રીતે નહ માલ્ય બાઝતા, ધૂણાં શર દીસે વિકરાળ.
 આકાશ તેણે વ્યાપ્ત કીધું, ન દિસે દિનકર ભોમ;
 ગત્રોએ પણ નવ દિમે, શુકલપક્ષમા મોમ.
 એવુ યુદ્ધ જોતી હતી, તે તાર્ક્ષી રૂપ રસાળ;
 એવે હરિકર્ણુકમાર્ધી છટ્યું, કાળરું બાણ કરાળ.
 જેનું ભાસેકું સ્થામ સર્પરું, જેનો વેગ વાધી અપાર;
 તે આવી લાગ્યું તાર્ક્ષીને, ચીરી ઉદર ત્વચા તે વાર.
 તેનું ગર્ભાગ્રથ દાટી ગયું, કે નિકળ્યાં ઈંડા ચાગ;
 ત્રાલ્ય ત્રાલ્ય કરી તાર્ક્ષી પડી, વિલપતિ અપરંપાર.
 છે આયુષ્ય બાકી જેદનું, મારે તેને કાણ;
 માનઉદર ચીરાતાં પડ્યા, પંખાની કથા કહું ઓણ.
 જેમ પડે રૂને ગાલસે, ભયે ચઢી નબની ટોચ;
 તેમ માસરાસિ પડ્યા ઈંડા, રૂખ રૂમતા રોચ.

એવે ભગદત્ત રેડા કાઢી, જેનું સુપ્રતિક અભિધાન,
તેને ગમે બાબો ધન મોટા, તેને વાગ્યુ બાબુ
તે પવક માહે તૂડી ગો, જે પડગો ઈડા પગ સાર,
પડતા પૃથ્વી ખોદી ધાળી, જેણે માયા અશ્વ દત્તાર
ઈડા ઘંટા એક સમયે, પડયા પૃ ની મોઝાગ,
છે ગખનાગ જેને રામજી, તેને કાણુ માગબુદાર
અણદરા અક્ષોદિપીયકી, ઉગ્યાં ઈડા ચાગ,
એ કૃપા શ્રીકૃષ્ણજની, પ્રજુ નોધારા આધાર
મ્પદા તાર્કી ત્રોણ કપા, કપા એનાય ઈડા સાર,
માન, મૂઢમતિ આગયા કહે, કેમ પામુ પ્રજુનો પાર
તે દળ દળાયુ મર્ન ત્યા, પણુ ગળા ઈડા નિરધાર,
એ રીતે પ્રજા રાખણુદારો, બન્ને દામોદર મુગર

વલણુ

દામોદર મુગર ભજતા ભવજળ તરશે બાષ રે
જન પ્રેમાનન્દ મન ધરે, જહુગઈ સાચી મગાઈ રે

૩ The growth of the embryo

કડવુ

પુન કેહ સાબજો હો, કહું કયા ગર્ભની,
પવિત્ર યાવા ધારો હો, આ એક શનાકા દર્ભની
જીવ નાક નરકથી છૂટે હો, કે જાય સ્ત્રીઆર્તવધકી,
પામે તેના બીજને હો, સિંચાય નગ રેતે ટકી,
નર રેતે ટકી રહી સિંચાયે, જીવ જણો સર્વનો,
રૂઢ આધિવ્યાધિ ઉપદ્રવે, ગુણુ ગર્ભકેરા ગર્વનો
બીજ બને કંઈ થયા વિણુ ઠરી રહેતા હામમા,
પછે એક રૂપે થાય તે, બને જુહુહો મુકામમા
બધાય પેશી ત્યાર પૂઠે, તેમા રુ કહેણુ તે કહું,
જેમ લણુ બીજમા વૃક્ષાદિના રહે અકુર આદિ બુ
તેમ દેહકેરા અવયવો, રહે પેશીમા વશી,
તે માયથી અગ પચની, યથા વિભાગ બાઝે દશી

એ વિધે ઉત્પન્ન થાયે, પંચ પહેલાં અંગ ને;
 પછેનાક વદન ને કર્ણુ યાતાં, વળા એવાં ઉપઅંગ ને.
 નખ ત્વચા ને રોમ નીકળે, તે વધે ગર્ભની સાયમાં;
 જેમનારિયેલની સાયવાધે, કોશ લઈ જુઓ હાથમાં.
 તેમ ગર્ભકોશ વધે સદા, યાય શ્રવ મોટો જાણજો;
 કેઈ પેર રેદ તે ઉદર માંહે, તેહ મનમાં આણજો.
 એ ઘુંટણુ ગમ બે હાથ કેરી, હથેળિયો રાખી રે;
 ઘુંટણુતણા વિભાગ પર, અંગુષ્ઠકેરી સાખી રે.
 અંગુલિ ઘુંટણુ અગ્રભાગે, ઘુંટણુ પૃષ્ઠભાગે નેત્ર છે;
 છે બે ઘુંટણુ મધ્યે નાસિકા, જે કદાદિકનું દેત્ર છે.
 બે પાદ પાની કટિ ભાગે, માંસમાં ફૂપી રહે;
 બાહુ જંઘા બાહર રેહતાં, વ્યાસમુનિ એવું કહે.
 એ પ્રકારે ઉદરે રહી, ગર્ભ મોટો યાય છે;
 પશુ પ્રાણી ગર્ભ રિયતિ તે, રૂપ અનુસાર કેવાય છે.
 ગર્ભાશયના અગ્નિએ, યાય કદિન ગર્ભ અપાર રે;
 જે ખાય માતા પીએ માતા, તેણે શ્રવે ગર્ભતે વાર રે.
 તે ગર્ભાશય છે પિતા, પુણ્ય પાપ કેરી ગત્ય રે;
 તે ગર્ભકેરી નાભિ ઉપર, છે ઇક નલિકા સત્ય રે.
 તેવડે પોષણુ થાય તેનું, કલ્યુ એવું આગમે;
 સ્ત્રીનું અન્ન ખમે જે વડે, તે હિમયી ઉદરે સમે.
 ખાય પીએ નારી જે જે, તે ગર્ભ ઉદરે જાય છે;
 તેવડે તન તૃપ્ત થાયે, વૃદ્ધિ આગમ યાય છે.
 તે હામ ગર્ભ છે બ્રહ્મરૂપે, જાણે જૂતભવિખ્યવર્તમાન રે;
 પછે પીઝતો નિર્વદ પામે, મુખ વદે મહાશાન રે,
 તે રમરણ કરતો એવું નિત્યે, આ કદયી છૂડું દુઃખ રે;
 તો બીજી વાર ન આવું એમાં, વધુ ભાખું શુંપ રે.
 દુર્ગુરુપાર્ય એવો કરીશ નિશ્ચે, નવ આવવું પડે અદી;
 અનુભવેલાં દુઃખ ગાયે, મદાકદ પામે ગર્ભમાં રહી.
 દેવજગથી કદ પડિયાં, તે સંભારે દરધડી;
 પછી ગર્ભમાંથી જ્ઞાનનીસરે, જેને વાર નવ લાગે વડી.
 પણ પ્રાણપ્રમય પવનથી તે, પીઝામે છે અતિ ઘણો;
 હૃદય દુઃખથી રડયા લાગે, મુજે દીનસ્વર સદુ તે તણો.

જ્યાં ઉદરમાંથી બહાર આવ્યો, કે થઈ મૂઝીના અધિધાર રે;
 વળી વાયુ અડક્યે બહારનો તે, થયો સચેતન સાર રે
 તે પછે પુરુષની પ્રકૃતિ જે, વીંટી લે છે જાણિયે;
 મોહિત થાયે જ્ઞાનબ્રમ થઈ, દુઃખ મન શું આણિયે.
 ગયું જ્ઞાન જ્યારે ત્યારે, બાળ ભાવ પામ્યો માનિયે;
 પછે કુમાર ને યુવા થાતો, વધ્યો મોદ પ્રમાણિયે.
 વળી વૃદ્ધ થાયે શિશિલ ઇંદ્રી, મરે પાછો મૃદ તે;
 એમ જન્મે મરે જન્મે, ઘંટીધંત્રશે ધટમૃદ તે.

4. "Alarka",—what's in a name?

કંઠવું.

હસતી પ્રિયાને જ્ઞેષ્ઠ રાજા, બોલ્યો મન ધરી મરજદા;
 નારી જ્યારે પાડું હું પુત્રનું નામ, ત્યારે તું હાસ્ય કરે વરવામ.
 તેનું કારણ કેહ કામિની, તને રુચે ન શું બામિની?
 વિક્રાંત પાડ્યું મેં એકનું નામ, સુખાહુ બીજનું અભિરામ.
 ધ્યેયે શત્રુમર્દન તૃતિયાભિધાન, તેને આપે ન તું શે માન;
 અભિરામ નામ ક્ષત્રી યોગ્ય, શું તે લાગ્યાં તને અયોગ્ય?
 અહો ભદ્રે જ્ઞે તે નામ, લાગે અસત્ કે ઉદામ;
 તો આ ચોથા તનુજ કેરું, ધર નામ તું કાઢ અનેરું.
 તારા હસવાનું કારણ જ્ઞેહ, મુને લાગે છે કંઈ સંદેહ;
 મદાલસા કેહ હે મહારાજ, તમ ઇચ્છિત કરવું કાજ.
 એહ ધર્મ મારો નિરવાણ, પાળું આગા આજ સુજાણ;
 આપનો જે ચોથો સુત, યશે મતિમાન અહસુત.
 યશે ધર્મસ મોટો જ્ઞાની, કહું કર્મની વાત હું જાની;
 એવો ગુણીયલ જ્ઞેષ્ઠને રાધ, અલર્ક નામ ધરું સુખદાય.
 એહ નામની વ્યાપ્તિ થાશે, ગુણુ અલર્ક નામે ગાશે;
 એવું અર્થવિહોણું નામ, બોલી એકાએકે વામ.
 અસંખ્ય ને કર્ણકંઠોર, લાગ્યો નૃપને નામનો સોર;
 તે સુણી હસ્યો બ્રૂપાળ, પછે બોલ્યો તે તતકાળ
 બામિની મારા સુતનું નામ, શું પાડ્યું 'અલર્ક' એવું આમ?
 એનો અર્થ શો ને એ શુંય, તે તો કેહ ન સમજ્યો હુંય.
 મદાલસા કેહ કાલ્પનિક એહ, નામ પાડ્યું આણું ઉર જ્ઞેહ;
 માત્ર વ્યવહારઅર્થે નામ, જગત ઓળખે એને સ્વામ.

નામરાષ્ટ્રે ચાલે વ્યવહાર, બીજે નામ વિશે નવ સાર;
 નથી પાડેલા નામમાં અર્થ, એમ આપ કહો સમર્થ.
 તો નમાનં પાડેલાં અવિધાન, નથી અર્થવાણી મદાન;
 તે સર્વ મમનની ભાખું, તમે પાડ્યાં તે મોટાં દાખું.
 સુધી સમજીયુવાળા જોઈ, કેવો માને આત્માને તેહ;
 સમગ્રવું તેહ હું આજ, એકે ચિત્તે સુણો મહારાજ.
 સર્વ વ્યાપી આત્મા નિરવાણુ, જેનાં શાસ્ત્ર પૂરે પ્રમાણુ;
 'ક્રાંતિ' શબ્દના અર્થ કદિયે, 'જનું' એક સ્થળથી બીજે' લલિયે.
 તેની આગળ 'વિ' મુકી જ્યારે, 'વિશેષ' એવો અર્થ થયો સારે;
 બેઠું મળી થયું વિકાંન, તેનો અર્થ કહું મદાન.
 'એક દેશથી બીજે જનાર', એવો અર્થ એ નામનો સાર;
 કિંતુ દેહનો ઈશ્વર આત્મા, સર્વત્રમામી તે પરમાત્મા.
 બ્યાપી રહ્યો તે વિશ્વમાય, તે એકથી બીજે ક્યા ભય?
 એમ એક ગથજેથી બીજે સ્થળ, ગતિ કરવાતું ન દોષ બળ.
 અમંત્રણ દોષ દર્શો તવ એમા, વિકાન મંડા માની તેમાં;
 માટે તો માનવુ એવું છે ત્યામ, વિકાંન અર્થ વિનાનું નામ.
 પાડ્યું બીજા પુત્રનું તમે નામ, જોષ બાદુ તેના અભિરામ;
 તેને સુબાદુ મંડા આપી, નેને શકો ન સ્વામી થાપી.
 આત્મા અમૂર્ત કેહ વેદ, તેણે થાય રાખી મંડા છેદ;
 નિરાકારને ધાના હાથ, નામ ધરતા ન સૂઝ્યું નાથ?
 તમારા ત્રીજા પુત્રનું અભિદાન, પાડ્યું શત્રુમર્દન માડ માન;
 તે પણ અર્થસંબંધે વિહીન, એવાં રમે નામ તો દીન.
 એનો અર્થ કરી હું ભાખું, બોલું પાડેલું નામ આખું;
 સર્વ દેહમા આત્મા છે એક, દર્શો દેહપણે વ્યતિરેક;
 પછે શત્રુ ને મિત્ર કોણુ, દાવી બૂલવણી જોષ બોલુ;
 મળી બૂન ને બૂનનો જયો, એકે થાય કે નહિ તે કયો?
 એકજ થાય કોઈની એવું, અંધેગ વિયોગનું પદ ભેલું;
 ઉપજે ને મરે પંચબૂત, નથી એ માફી અદ્ભૂત.
 કિંતુ અમૂર્ત આત્મા જોઈ, તે અવિનાશી છે નિઃસંદેહ;
 દહા એમ કહો તમે ત્યામ, પુરિષુ શતે સુન મદાનામ.
 એમ લઈ સાર્યેક નામનું ધારો, તેનો મોદ તમે નિચારો;
 તેનું કારણ કહું છું હું, નવ લાગે જુઠાને શંક.

પારિધુ આત્માયકી છે બિન, તેમ એ બાવ છે દેહે છિન;
આત્મા નારા વિગે નિરવાણ, નવ પ્રવર્તે વેદ પ્રમાણ.
એમ વિચારતાં છેહું નામ, યામ અર્થરહિત મારા સ્વામ;
એવાં અર્થ રહિત જોઈ અભિધાન, નામ પાડવા કર્યું અનુમાન.
બ્યવહાર અર્થે અર્થોદિ રહિતા, અસત નામની માધ તમે ગીના;
ત્યારે મારું અવર્ક નામ શું જોઈ, વ્યર્થ દૂગણ દો કાં મોઈ.
જોઈ રાજે રાણીનું જ્ઞાન, તેના વધવાને આંધું માન;
તારું પાટેહું પડું નામ, અમે માનીશું મોઈ વામ!
અવર્ક મારા કુળનો એક, જોઈએ રાજે છે કેવો ટેક;
એમ રામ ઉઠી ગયો, રાણી યાને ખુશી જાણુ થયો.

5. Whom should a king follow ?

રાજા

રાજાએ કયા પ્રાણી સમ, આચરણ રાખવા સાર;
તે જીવને હું કહી સંમળાવુ, કરની વીગ વિચાર.
કાક કોકિલા મૃગ બૃંગ ને, સર્પ મધુર કુંકટ;
હંસ અજના લક્ષણ શીખવા, વળી ભરવા કર્ણપટ.
એ પણ પંખીયી ગુણ કેવા, લેવા તે કહું સુત;
વિશ્વાસ હીન કાકની પેરે, યાવુ પૂરા સપ્ત!
સાવચેત રેહવું સર્વ કાળે, જેવો કાક તું ભાળે;
સમય પરત્વે મધુર વહિતા, કોકિલા સંભાળે.
તેના મીઠા ગોલા યાવું, વળી સાધજે પરથી અર્થ;
કોકિલા માળે કાગડી પાળે, સમજ એવો સમર્થ.
વિવિધ વિધ્યોકિરા સ્વામી, બૃંગના જેવા યાવું;
ત્યાગ કરવો કાર્ય સરેથી, જ્યા તે હોય ત્યા જાવું.
પણ ન સંમત તેમા યાવું, વળી સારગ્રાહી યાવું કેવા,
મધુકર જ્યમ મકરદગ્રાહી, વીરા યાને તેવા.
મૃગગણ જેમ સમૂહે રેહતો, સત્ય સમુદાયે વસવું;
સ્વતંત્રપણે ન એકલા ફરવું, જાને હસવાકેરૂં ખસવું.
દોષકારજ વિણ સર્પ ન કરડે, રાજે પણ હુંકવાડો;
તે ગુણ તેના માલીથી લેવો, આચરવો જોઈ આડો.

'હરિ ખોદી મારે અવનિને, ભોરંગ થાયે ભોગી;
 ધમ વર્નવું રાયે નિશ્ચે, જો રેહવું આરોગી.
 પરપ્રાંત પચાવી પડિયો, ધણી ચપ્પને રીઝયો.
 જો સત્તા હોય તો તે લેવો, છો અરિ જાયે સીઝયો;
 હવાં કળાધર કળાકરો, કરે મંકેચ વિકાસ;
 રણમાં ગુળજો સૈન્યકરો, કરવો એમ પ્રકાસ.
 માહમનોહર પ્રીછને, મનાડી રાખે મોર;
 માદને સ્વાર્થે દેખાડે, મુખ કપાં વિષુ મોર.
 સૈન્યવું સારાપણું તેવું, રાયે રક્ષવું સદા મુજણ;
 સમય પડ્યે શત્રુસ્ત્રીને, તે જણાવવું નિરવાણ
 નિરાળાં નીર દુગ્ધને કરતો, રાજહંસ જે પેર;
 ગુણ દોષના ગ્રાહી તેવા, ઘઈ નૃપે લેવું વેર.
 કુદ્દુટની પેર જાગ્રત યાવું, વળી જગાડવા અન્ય;
 દૈન્ય દાખવે દાનવ જો અરિ, કેહેવાય તે નીધન.
 અજની પેરે દિગ્મન ધરવી, લડવા આવે કોઈ;
 શું જાયે શોગડા માડ્યામાં, પછે વર્નવું જાઈ.
 એક પ્રકારે પશુ પંખીયી, ગ્રેહવા ગુણ રાજન;
 ઉલકની રીને શત્રુસમદમા, વર્નવું હે મદાન.
 ઉધતા કાક હજી ઘડપક્ષી, ત્યમ અસાવધ અરિ જોઈ;
 સમય મળિયો તે સાધી લેવો, ન પૂછવા જાતું દોઈ.
 હવા પિપીલિકાકેરા ગુણ બહુ, ગ્રેહવા જેવા રાજ;
 તારાપર ઉપકાર કરી તે, મંખણાવું સદુ આજ.
 નૃપે આવતો સમય વિચારી, અનાદિ મંધરવા;
 ઝાઝી કીડીઓ સર્પને તારો, એમ અરિયારિ દરવાં.
 જળવાન અરિ લખી એકઠા યાવું, મો પચાસ બૂપાજ;
 મેળવવો જ્યાં જ્યાં પછે એમ, જોયો ન કાળ કુકાજ.
 લરકર આજ અહીં જો પડિયું, કાસે લંકા જાપ;
 માન ધરવી જેમ કીડી કળ, શોધી શોધી ખાપ.
 તેમા પખુ નિયમને પાળી, બચવું ને બચાવું;
 સૈન્ય ચોડાનું ધણું દેખાયે, બચવું એવું રચાવું.
 સમયે આવે આજમ મુદી, કરે કીડીઓ જેમ;
 પિપીલિકાગી એ ગુણ લેવા, જે નૃપ વાચે હેમ.

પ્રભાકર જેવા પ્રનાપી, અસલ થાવું અવનીશ;
 શીતળ દષ્ટિ ચન્દ્ર મમાને, રાખવી અદરનીશ.
 નીતિ અર્થે લઘુઅગ્નિએદા, કરવી નૃપે સદાય;
 શીમળાના બીજ જેવી, નીતિ ધરવી મદારાય.
 જેમ લઘુ અગ્નિ ધાસમાં પડી, થામે દીરઘ દાય;
 ધાસ સમૃદ્ધનો નાશ કરે ત્યગ, વર્તાએ વિધ રાગ.
 નમનાદિક મુદ્દમ મુછો ધરી, ચર્ધ દસકા કરે પ્રવેશ;
 ત્યાર પૂડે અરિ સમર્થને દરિ, હતવો તેનો દેશ.
 શીમળાનું બીજ જ્યાં જ્યાં પડનું, ત્યાં ત્યાં ઉગી નીકળે;
 તે ધરે એદા વૃક્ષ સમાને, કરવું રાપે કળે.
 જે જે દેશ વિદેશે રાગ, હતતો હતતો જાય;
 ત્યાં રવયનુસરતા સુહૃદ કરવા, ખતા નવ ખાય.
 વળી રાપે જારિણી કનેથી, કમળ કનેથી જાણ;
 દીંગીરી કર બલ્લ ધરેલી, કરવી નારી પ્રમાણ.
 ગર્ભવતીના રતનની રીતિ, આચરવી નરદેવ;
 શિક્ષા આહીરનારીની લે, તથા તન અહમેવ.
 જારિણી ગૃહકાર્ય કરે પણ, જાર વિષે નિજ ચિત્ત;
 તેમ રાજ વ્યવહાર કરે પણ, જેડે મન જ્યાં ચિત્ત.
 કમળ નીપજે નીરચટ્ટી પણ, નીરથી ન લેપાય;
 તેમ ભિન્ન ભિન્ન છંદામા રહી, વિષય ભોગવે રાય.
 વિવિધ કાર્ય કરે નૃપ જાતે, પણ ન અડે કંઈ અંગ;
 એવા ગુણ કમળથી ઝેદતા, તે નૃપ સુખિ સૌ મંગ;
 દીંગીરી નિર્બળ જન જાણે, પણ મૂકે જ્યાં ધડાં;
 તે રથજે બીજા પ્રાણીએ, જવા મૂકવાં મીડા.
 છળ કરે કંઈ બેદ કરે કહૈં, ધડા પાસે આવે;
 નિર્બળ ચર્ધ બળિયાને ફગતી, દિંગીરી નીતિ જાણવે.
 ત્યમ રાજ નિર્બળ કદાપિ, હોયે તેના જેવો;
 દીંગીરીનો દાખલો લેધ, થાયે ગોતે તેવો.
 અરિ બળિયાને યુક્તિ પ્રયુક્તિ, કરી કરે અતિ શીત;
 દક્ષતા તેની દૈવી ગણાયે, મનાય મોટા મહાત.
 નિર્બળ નારી કર બલ્લધારી, જાણી હોયે જાણ;
 મહાબળિયાથી જાણ ન પાસે, એમ કહ્યું નીતિમાંય.

સાહસ ગુણ નારીનો છે એ, તે ન અળખા બળા;
 શસ્ત્રપાણિ લખીને નોસે, શરા કે હોય સખળા.
 અથવા નિર્બળ નારી હોય, શર ન કરે ધાત;
 એ રીતે નૃપ મતિશસ્ત્રથી, કરે વિદ્યાશસ્ત્રથી વાત.
 કે અર્થશસ્ત્રથી અન્ય વસ્તુથી, કે પડે જોનો ભાર;
 મોખરે તેને જિભા કરીને, રાખ કરે કારભાર.
 ગર્ભવતીના સ્તનની કાવા, લેવી શિક્ષા કેવી;
 અક્ષરકે તુજને જાણાવી દેઉં, છે બહુ જાણવા જેવી.
 ઉદર માહે ગર્ભજ વાધે, ગર્ભવતી સ્તન દુગ્ધ;
 બાળક બાહર આવે કે પોપે, મહિલા હોયે મુગ્ધ.
 એ પ્રકારે રાચે ન્યા જાતું, વિજય કેરે માટ;
 વિજય સાથે પોપણુ સાહિત્ય, સંગ્રહી લેવા વાટ.
 એમ કર્યાંથી જયગાલીને, સ્વચ્છાન આવ્યે સુખ;
 નિર્વાલ માટે તે નવ રેખે, કોઇ કાળે દુઃખ.
 આહીર નારી ગાયને રાખી, દુગ્ધ દધિ ધૂત કરતી,
 દ્રવ્ય ઉપાવી તેમાંથી વળા, જેના ઉદર ભરતી.
 પોતાકેઈ ને પશુકેઈ, જે સમજે તો એતો;
 રાજનજે એ પેર આચરવું, શાણો શિક્ષા મહેતો.
 પ્રજા પાસેથી કરે હમ લેવો, જિમ છપીકા રેહ;
 કરદ્રવ્યે પ્રજાનું પોતાનું, પાલન લાલન લેહ.
 માતાસ્તનનું બાળક પીતો, દુગ્ધ ઘણી ઘણી પ્રીતે;
 નિર્બળ માતા ચાતી ન દીડી, રૂડી બાળક રીતે.
 બાળક કૃષ્ણ મધુ પય પીતા, લે પૂતનાના પ્રાણ;
 ધની બટોળિયા ધાપના ભણે, મા કરે એવું જાણ.
 એ દટાતનું મનન કરીને, પાળે પ્રજા બુધાળ;
 કર ન લે એરી પેર કદાપિ, જનક ન નૃપ કરાળ.
 વળી પૃથ્વી જે પાળી ધારે, રાજન સારે મોજ;
 તો પંચદેવના રૂપ ધરી રેહ, પાર પડે તે તોજ.
 પુરંદર, પ્રભાકર ને યમ, વિદ્યુ, વાયુ રૂપે;
 રાજનજે એણી રીતે રેદવું, અનુપે અશ્રમે.
 મેધરાજ ન્યામ ચાર માસમા, વર્ષે મુશળધાર;
 જગતના જન તૃપ્ત કરે છે, દેખ રાત્ર મેસાર.

તે પેરે પુત્રપતિએ કરવું, પ્રમંગ પ્રમંગ દેખી;
 દ્રવ્યદાન દઈ પ્રભા ચોપરી, કાલ્યાણ ચાતું પેખી.
 સૂર્ય પોતાના તમ કિરણે, અષ્ટ ભાગ લગી પ્રમાણ,
 પૃથ્વીપગનું જળ લઈ જાય હવે, યાચ ન કોઈ જાણ
 તે પ્રભાએ રાજ્યએ લેવા, કર ન નિંદે મુખે;
 કંજન ચર્ધ રૂપત મહુ આપે, રેલ પાછી તે શુભે
 લમ ન ગણે બ્હાવો પોતાનો, કે અજખામણો કચાર્ધ;
 મ્હાવિધાનો લાવ ન રાખે, કરે પારિપત્ય ન્યાઈ.
 મારો તારો રામે ન ગણવો, ત્રિપ કે અત્રિપ જાણ,
 મોટે નાને પક્ષ ન કંગવો, જન નિંદે ભાગે હાણ
 જોગ પૃથ્વીમાના પૃથ્વી ચન્દ્રથી, લોક આદ્યાદિત થાય,
 રાય નિરખી કરખે જનજન, દેવાશી તે રાય.
 અરાચરમા મળીય વિચરે, ગુપ્તપણે અવિધાર,
 કોઈ ન દેખે ને શુખ પેખે, એ ગજનીતિનો સાર
 અરાદિક આધને કે પોતે, નગર ચર્ચા કરતો,
 રાય આજ્યો એમ કોઈ ન જાણે, વેશ કેશ પાલટતો.
 નગર નિવાસી પુરપરધાને, કે મંધુને વેશે,
 છાના ફરી સ્વકાર્ય કરેયા, સુણવા દેશ વિદેશે
 પોતા વિષે મત કેવો છે, બંધુ પ્રધાન ને લોક,
 સાફ નરતું સુધારી લે તે, લાલું જુકું કેલ કોક
 મદાલસા કેલ સુત તું સાલજ, વળા ખીજ વાત,
 લોભ કામ કે દ્રવ્યવડે કદી, યાચ ન તૃપ પ્રખ્યાત.
 એ ત્રણેની લાલચ આપી, પ્રજાને જે સેતાપે,
 જનરી વિજનરી. રમતો રાજ, યમ નિશ્ચે નરકે નાખે.
 અસત્ અધર્મથી વેગજા રેલ, તે જાયે સુર લોક,
 ત્યા પછી સુખ ધણુ તે પામે, સદા રહે અશોક.
 આડે માર્ગે અટેલાને, સ્વધર્મ બૂધ્યા બૂર,
 તેને સ્વધર્મ જે અદાવે, તે પૃથ્વીપતિ ધર
 સુરશતસંવતસર સુધી, તે વર્શી રેલતો નાક,
 નાના વિધના વસ્ત્રાબૂપણ, આપે પતિ પિનાક.
 જે રાજને રાજ્યે વર્ણાશ્રમ, શિથિલ નવ થાય,
 તે રાજ આ લોકે કે, પરલોકે ખડુ પૂજા

-દુષ્ટમતિવાળાએ ભમાવ્યા, સ્વધર્મથી બહુ લોક;
તેને પોતાનો ધર્મ મનાવે, કરી દુરાચર ક્રોધ,
રાજનું ઉત્કૃષ્ટ કૃત્ય એ, વળી પ્રસિદ્ધ કરતા તેહ;
સર્વ શ્રેયોનું પાલન પોષણ, કરે રાજ નિઃશંક.
મથાર્થપણે, પ્રજાપાલન પ્રીતિ, કર્યા સમ સહુ માગ;
યતને કરી પ્રજા રહે તે, પામે પ્રજા પ્રુષ્ઠભાગ.
જે જે આચરણ દહી દેખાડ્યાં, તે પાછે પુરપત્ત;
ચારે વર્ણનું રક્ષણ કરતા, માને મોટું મત્ત.
એ રાજા મુખ શાંતિ પામે, આ લોકે નિરવાણ;
મુખ્યા પછે પુરંદર સરખો, થાયે તે શુભાન.
કૃત્યચરિના લોકને પામે, વામે દુઃખના દિન;
દેવ માત્ર વશ વર્તે તેને, થઈ રહે આધીન.
રાજ્યનીનિનો લેશ એ, પૂરે પુરાણી જાણે;
બીજા માહે તેને ચોથ, સાધુજન વખાણે.

• Places evil should avoid.

કડવું

હવા તાઝે ત્યાગ કરવાં કિયાં ગેહ, તેહ જાણવી રેડું જેહ;
ત્યા જાતું ન કહીએ તારે, જે તાફું તું શુભ વિચારે.
જ્યા યાવ મંડારીઆતનું બોજન, જે અંતરબહિરથી રેહ પાવન;
જેને લાલચ નહિ લવચેગ, જે સ્ત્રીએ શ્રીયો નવ વરવેપ.
એટલે પોઆર પવિત્રા નહિ, એવું તેવું જેવું સહી,
તે ધર ત્યાગ કરી તારે રેવું, તેવું મુખ તારે નવ લેવું.
હે યદ્ધ જે ધરમા મુગ્ધજી, ભગિનીપુત્રીકેદ પ્રમાણ;
વળી કુળ-ભીજોકેદ રક્ષણ, અતિથિમાત્રાર વિષ્ટુ ન અધ્યામ્.
જાયે જેમની તારે જેરી, ત્યાથી ફરી આગા બોરી;
દગ્ધે દેવતાનું પૂજન, કલ્પે પિતૃનું અનુક્રિન.
થાયે જે ધરમા યદ્ધમેવ, તે ધર નજનું તારે તનમેવ;
જે ગેર બાળક તુદ ને નારી, નર અવજનમા ગંપ બારી.
એવું જેમ તારે તે તજા. તે ગેદ ન રેહે ભજનું.
જ્યાં શમિની અવેદ માય, મગ પ્રીતિની ગેદે જ્યાપ.

નવ અન્ય ઘેર ફરવા સંચરે, રખડપણું મન નવ ધરે;
 તેમ લજ્જાનુકત રહે સદૈવ, તેનું જાણવું મોટું દૈવ.
 તેવા નારીના જોઇ આચાર, તે ધર તજવું તારે નિરધાર;
 જે શૂદ્ધ શયનાસન સ્વચ્છ અપાર, તેવા બોજનકેરે ભાર.
 યથા ધટિત વય પ્રમાણ, કે હોય મંથકેરે જાણ;
 એટલે જેને ઘટે તેવું, મળવું હોય ઉભય એવું.
 ત્યા તારે ન જવું નિરવાણ, માની માર વચન પ્રમાણ;
 જેગેહ સાધારણ સાહિત યુક્ત, જ્યા સમ્યક્ કર્મકર્તાવમે પુક્ત
 જ્યાં હોયે દયાળુકેરે વાસ, ત્યા તારે વખવાની કરવી ન આશ,
 જે ધર દાર ન ઝાડે રૂધાણ, કે ઔપધિનોથે ન તેવું મનાય.
 જ્યા નરવરના કર્મ ન ભિન્ન, ત્યા વસવું ન તારે થઇ દીન;
 ખડુધા તો તજવો તે દેશ, કરવો નહિ તે ગેહ પ્રવેશ.
 જેનુ પોષણ ચાપ પ્રમાણ, સુર પિત્ર આવી રહેતા જાણ;
 પોષ્યવર્ગ અતિથિને જમતા, રહેવે શેપાને મન જેના ભમતા
 એટલે તેવા શેપાજથી ધરે દેહ, તજવુ ગેહ તારે યક્ષ્મ તેહ;
 જેહ સાચાબોલા સદાય, ક્ષમાશીલ અર્હિસક કાચ
 કેને પરિતાપન ચાપ જેનાથી, કેનુ ખાદું ખમાય નવ તેનાથી;
 જે અન્ય ઉત્કર્ષે રાજ ચાપ, એવા તજવા તારે સદાય
 સ્વામીસેવામા જે સમાસકત, દુષ્ટ સ્ત્રીસંગમા નહિ રકત;
 સ્વામી જમતા વધ્યું હોય જેહ, કે ખાતા કુડુખી બચેહું તેહ.
 તે અન્ને પોષણ કરે નારી, તેવી સ્ત્રીને ન જોની ધારી;
 તેનું ધર જોઈ કરવા પ્રણામ, કરવું નમન વદી મહાનામ
 જે દ્વિજ યજ્ઞ કરવામા કુરાળ, વેદાભ્યાસે ધરે મહાબળ,
 નિલ દાન દેવામા પ્રીતિમાન, પા યજ્ઞ કરાવે જોઇ યજ્ઞમાન
 શિષ્ય લાણીની એકે મન, અથવા દાન લેઈ અનુદન;
 જે નિર્વાહ કરતો હોય સત્પાત્ર, તેનું જોવું ન તારે ગાત્ર.
 ગમે તે રિયતિમા તેને, તજ રેહવું તારે એને;
 હવા તારે ક્ષત્રી જોઈ આવો, તેનો લેવો ન ફૂડો લદાવો.
 જે વૃષ કરતો હોય નિત્ય યાગ, જે દાન દેતો હોય મહાભાગ;
 જે અધ્યયન વિશે તત્પર સદા, અંગથી અસ્થ ન છોડે કદા.
 સમ્યક્ પ્રકારે કર લેછ જાણ, રૂપત રાજ રાખે નિર્વાણ;
 તેને જોવો ન તારે ભાઈ, તજ જે રૂડો એવો રાઈ.

હવા કેવા વૈસ્વને તજવો તારે, તેડ કહેવું જોખશે મારે,
જે કરતો હોય યજ્ઞ ને દાન, અધ્યયન કરતો હોય મહાન.
પશુ પાળવામા પ્રીતિ જેવી, ખંતી ખેતીમા શુદ્ધિ તેની;
વ્યાપારવૃત્તિએ મેળવે અન્ન, કમાઈ થોડું ચાપ પ્રસન્ન.
તેવા વૈસ્વને તજવો સાર, તેવું જોવું ન તારે ધાર.
હે યદમ શુદ્ધ તજવો કેવો, તેડ વર્ણવી દાખું જેવો.
દાનયજ્ઞ કરતો જેહ, કરે દિવસેવન વળી તેહ;
સદ્ય તત્પર તેવે કાર્ગે, મેવા સિદ્ધિ ન ધારે અનાર્ગે.
દિવસેવાથી થઈ મનોષ, જીવે દિવસ નહિ કદી દોષ,
દિવસાન્નવડે પામે સુખ, તેવા યદ્ધકેઈ ન જોવું મુખ.
સિક્ષા માનવી મારી સત્ય, નીકર વસગી ચારો ગત્ય.
જે ગેહે શુદ્ધ્યનર નિરવાણુ, શ્રુતિ સ્મૃતિનો હોય જાણ.
તે ઉભયમા કર્યું જેવું. સ્વયં જીવિત ચક્રાવે તેવું;
એવો સુધી જાય જે હામ, જાયે તેની પૂઠે તેની વાગ.
જ્યા હોય સત્યુત્ત પાવન, શુર સુર વિનુ પૂજે અનુલન,
જ્યા પત્ની પૂજન પતિનું કરે, ત્યા અવધમી જઈ કિમ દરે.
વા યદમ તારાચક્રી રૂ ચાપ, જાય તેવે હામે તો દંપે કાપ;
જે શુદ્ધ નિત્ય સધ્યા મમેલીપામે, વા જળજારી શુદ્ધ જ ચાપ.
તેમ જ્યા પુષ્પના બિય અર્પાય, એવી શુચિતા જ્યાહી મંધાય;
હે યદમ તેવા ધર સામે તારે, કદા નવ જોવું નિરધારે.
જે ધરમા મ્વાકેરી શય્યા, ભયે હોય નાના મોટા હૈયા;
પશુ તે શય્યાને નિર્વાણુ, નવ સૂર્ય નિરખે જાણ.
જે શુદ્ધમા વહિ ને વારી, કદા નાશ નવ પામે અવિધારી.
જે શુદ્ધમા સૂર્યદર્શન સુધી, દીપ રાણો કરવાની ચાપ ન શુદ્ધિ
તેડ ગેદ લક્ષ્મીકેરા પાત્ર, એવું આચરના સતપાત્ર;
અસિર્વર્ત્યંદન અને વીણા, આદર્શ મધ આજ્યે બીના
રેદતા દોષતાત્રના પાત્ર સદાય, વા ધૂન વારી ભરાય તે માય;
તે મહિ તારો ન હામ, એમ જોલ્યા ત્રિજુનસ્વામ

7. The land Bharat

કડવું.

મીટુકિ કહે અદો ભગવાન, તમો મુને કયા કદી પારન.
તેડ પવિત્ર મન ચલુ, મારું ધણ ર

કહ્યો સંસેપે મંજુદ્રીપ જોહ, તે સુણી થયો હું નિઃસંદેહ;
વળી કહો વર્ણન, તમો ભરતખંડતણું રે.

હાળ.

ભરતખંડનું વર્ણન બાળો, મુનિ મુખ યોડ્યા આમ;
ભરતખંડ વિના ન થાયે, અન્યસ્થળ પુણ્ય પાપનું કામ.
ભરતખંડે સ્વર્ગ મોક્ષને, મધ્ય અંત પમાય;
કોઈ અન્ય સ્થળે મનુષ્યને, નવ કર્મ અડકે કાય.
એવું કહ્યું મુનિ તમે મુજને, અહો બ્રહ્મનું સુખદાય;
તેણે ભરતખંડ વિસ્તાર સુણવા, મુને ઇચ્છા બહુ થાય
આ ખંડના જે ભેદ છે તે, વળી સ્થિતિ જેવી હોય;
હોય પર્વત જેટલા તે, કહો વર્ણવી સોય.
માર્કેણ્ડેય મુનિ તવ ઉચરે, સુણ કૌણ્ટકિ મુનિ આજ;
આ ભરતખંડને દ્વીપ નવ છે, નુતન તેનાં કાજ.
તે સર્વ સાગરથી વીંટાયા, તેણે પરસ્પર અગમ્ય એહ;
હું નામ તેમનાં દેઉં ગણાવી, તું થાજે નિઃસંદેહ.
ધંધ્રદ્વીપ કશેરુમાત નામે, તામ્રપર્ણ અગરિતમાન;
નાગદ્વીપ ને સૌમ્યદ્વીપ છે, ગધર્વ વરુણ મહાન.
અને સાગરે આ વીંટાઈ રહ્યો છે, તે નવમો દ્વીપ સુગ્મણ;
આ દ્વીપ ઉત્તર દક્ષિણે છે, સહસ્ર યોજન વિસ્તૃત પ્રમાણ.
ઝોની પૂર્વે વાસ વસતા, ભિલ્લલોક અજાણ;
પશ્ચિમે સહુ યવન વસતા, જેહ દુરાચારી મહાન.
વળી દ્વિજ ક્ષત્રિય વૈશ્ય ને, શૂદ્રો વસે જે સાર;
તે દેશ મધ્ય વિલાગમાં સહુ, વસે છે નિરધાર.
તેઓ યજ્ઞ વેદાધ્યયન કરતા, વ્યાપાર કરતા કોઈ;
એવાં કર્મો સચિવ ધીએ સાધે, તેણે આરિ રેતા રોઈ.
તેમનો પરસ્પર વ્યવહાર ને, સ્વર્ગ મોક્ષ વળી જેહ;
પુણ્ય પ્રાપ્તિ પ્રાપ્ત થાય, કર્મ કરી નિઃસંદેહ.
દ્વંપાં કુલપર્વત આવિયા જે, તે કહું છું આજ;
એક ચિત્તે શ્રવણ કરજે, તેં યદ્યપ દિગ્ગરાજ.
મહેન્દ્ર મધ્ય ને સહ્યાદ્રિ, શુક્તિમાન ઋક્ષ નય જન;
વિંધ્ય પારિયાત્ર નામે, સપ્ત છે પ્રમાણ.

એક નગ સમીપથી, ઉપજ્યા અનેક નગ જોડ;
 તે વિમ્ભાવાળા ઉંચા અનિશે, છે વિશાળ રમણિક તેડ.
 તેનાં ચિત્ર વિચિત્ર શિખર સોજો, તેનું વર્ણન નવ માય;
 મુખ્ય મુખ્યના નામ ગણાવું, મુખ્ય તું દિવસાપ.
 કાવાદલ, પૈભાજ, મંદર, દુર્ગાચળ વાતસ્વન;
 છે નિઘત ને મનાક ગગન, તુંગગ્રથ મદાપાવન.
 નાગગિરિ રાચન પાકુરાચલ, છે પુષ્પ દુર્લભન;
 રૈવન અર્જુન સપ્તમુક છે, કુટશૈવ ને ગોમંત.
 છે કૃતગ્રમર ને શ્રીનગ નામે, અકેરાદિક જાણુ;
 એવા મદસાવધિ નગ વમે લ્યા, તે છે ભરતખંડ પ્રમાણુ.
 એક પર્વતયદી કીડુકિ, પડ્યો મ્હેમ્હદેશ વિભાગ;
 એણે ભિત્ર આર્ધાવર્ત દીમે, જે નેર્ધ ઉપને અનુગમ.
 હવા લરતખંડના જન પીએછે, શ્રેષ્ઠ નદીના વારિ,
 તે એક ચિત્તે શ્રવણુ દરજે, કહું છું અવિધારી.
 ગંગા સગ્ગવતી અને સિંધુ, ચંદ્રભાગ જમુના જાણુ,
 ચતુર, વિનમ્ના, ઇગવતી, કુંદૂં ગોમતી પ્રમાણુ.
 ધૂતપાપા બાદલ છે, દયદત્તી ને વિપાદા;
 દેવિકા ચક્ષુ નિર્ભીગ છે, ગડકી કૌશિકા પ્રકાશ.
 એ મર્મ નદીઓ નીકળેછે, હિમાલય મૂળથી પ્રમાણુ.
 વળી અન્ય નદીઓ વર્ણવું હું, મુગ્ધા થા તું સુભણુ.
 વેદમૃતી વેદવતી નામે, વૃત્તની સિંધુ સાર;
 વેપથા ને આનાદની, સદાનીરા મહી અવિધાર.
 પારા ચર્મણવતી ન્દી, વિદિશા વેત્રવતી,
 ક્ષિપ્રા અવર્ણી નીકળે છે, પારિયાત્રથી મદામતિ.
 શાણા મદાનદી નર્મદા, મુગ્ધા અદ્રિજા નિર્મણુ.
 મંદાકિની દારાણી વળી, ચિત્રકૂટા શુચિ પ્રમાણુ.
 ચિત્રોત્પલા તમસા દગ્ધોદા, પિંગાચિકા, પિષ્પતિ જાણુ.
 શ્રોણી વિપાદા વણુના, એ નદીઓ પ્રમાણુ.
 મેરજ ને શક્તિમતી, શકુલી ત્રિદિવા નામ,
 કમુ સંધપાદમ્બના, વેગવાહિની મદાધામ.
 ક્ષિપ્રા પયોષ્ણી નિવિધ્યા ને, તાપી નિવધારતી,
 વેપથા વૈનરણી ચિત્રીનાથી, કરનોયા ને કુમુદતી

મહાગૌરી અને દુર્ગા, અંતઃશિવા શુચિ જાણુ;
 એ પવિત્ર જળવતી નદી નીકળે, વિંધ્યાચળચક્રી પ્રમાણુ.
 ગોદાવરી, ભીમરથા, કૃષ્ણા, વેણુ તુંગભદ્રા નામ;
 સુપ્રયોગા, વાહ્યા, કાવેરી, આદિ નદી મહાધામ.
 સહ્યાદ્રિ પર્વનમાંથી નીકળે, જેનું પવિત્ર ઉત્તમ વાર;
 વળી આગળ હું વિસ્તારી લાખું, કરી યથામતિ વિસ્તાર.
 કૃતમોક્ષા ને તામ્રપર્ણી, પુષ્પજન ને ઉત્પલાવતી;
 એ શીતોદકા નદી નીકળે છે, મલયાચળેથી મહામતિ.
 પિતૃકુલ્યા ને સોમકલ્યા, ઋષિકુલ્યા ઇક્ષુકા નામ;
 ત્રિદિવા, લાંગૂલિની જાણી, વંશકરા સંત વિશ્વામ.
 એ મહેન્દ્રાચળમાંથી, નીકળે સરિતા સર્વત્ર;
 વળી નિર્મળ વર્ણવું નદી, સુણુ તે સર્વે અત્ર.
 ઋષિકુલ્યા કુમારી મંદગા, મંદવાહિની કૃપા જેહ;
 પદ્માશિની નદી નીકળે છે, શક્તિમત નગથી એહ.
 છે સરસ્વતી સર્વ નદી એ, પુણ્ય ફળદા પૂર;
 સમુદ્રસંગમ સર્વ કરતી, ગંગારૂપ કાશીપુર.
 વિશ્વમાતા સર્વ એ છે, પાપહારિણી મહાપર્વ;
 દ્વિજશર્ભ અનેક ખીજી લધુ નદી, જાય ગણતાં ગર્વ.
 કેટલીક વર્ષાકાળમાંહે, વહે યજ્ઞ ભરપૂર;
 કેટલીક સદાય વેહતી, જેનું માખી શકાય ન ઉર.
 મરત્યકૂટ કુલ્ય કુંતલ, કાશી કોસલ દેશ;
 અથર્વ આર્કલિંગ મલક ને વૃક, એ છે મધ્યદેશ વિશેષ.
 સહ્યાદ્રિકેરી ઉત્તરે છે, ગોદાવરી નદી જાણુ;
 મનોરંજક દેશ છે તે, પૃથ્વીતળે પ્રમાણુ.
 ત્યાં મહાત્મા ભાર્ગવતણું છે, ગોવર્ધન નામે પુર;
 તે અતિ રમણિક છે, ન્યહા વસે તપના સુર.
 આદિહક આબીર વાટધાના, કાલતોય અપરાંત;
 શદ્ર પદ્મવ ચર્મખંડિક, ગાધાર નામે દાત.
 યવન સિંધુ મદ્ર સૌવીર, શતદ્રુજ કલિંગ પારદ;
 હારબૂષિક બહુભદ્ર માહર, કૈકેયે કેહ શારદ.
 દશમાલિક ક્ષત્રિગ વાસ જ્યા છે, છે વળી વૈશ્ય યદનાં કૂળ;
 જ્યાં વસે આનંદમાં તે, છે સદુ રીતે અનુકૂલ.

કાળોજ બર્બર દરદ નામે, દર્પવર્ધન ચીન;
 તુપાર બહુલ બાલતોનર, આત્રેય ભરદ્વાજ ભિન્ન.
 પુષ્કલ કશેરુકે લંપક, શલકાર શ્વલિક;
 ભગુડ ઔપધ અનિમદ્ર નાથે, કિરાતદેશ ને શલિક.
 તામસ કાશ્મીર તુરંગન છે, હંસમાર્ગ ને ઉર્ણુ;
 કુલુકે દર્વ એ દેશ ઉત્તર, આવિયા ધન પૂર્ણ.
 હવા પૂર્વ મગના દેશ ભાખું, સુણુ સર્વે આજ,
 અંધારક મુદકર અતર્ગિર, બહિર્ગિર છે વરગળ.
 પ્રવગ રંગેય માનદ, માનવર્તિક અહોત્તર,
 પ્રવિન્ય ભાર્ગવ જેય મદ્લક, પ્રાગ્ ન્યોતિપુર વર.
 છે મદ્ર વિદેહ તામ્રવિષ્ણુ, મદ્ય મગધ ગોમંત,
 એ પૂર્વકેરા દેશ મનહર, લધુ ગણુતા ન આવે અંત.
 હવા દક્ષિણ દિશાએ આવિયા જે, તે દેશ કહું મુનિરાય,
 પુષ્કર કેવલ ગોદાગુપ્ત ને, ગૈત્રુપ મૃષિક મહાકાપ.
 કુસુમ નામવાસક મહાગઢ છે, માદિપક કલિંગ અબીર;
 પૈશિક્ય આદક્ય શાખર પુલિદ, વિંધ્ય મૌલેય દંડક વીર.
 વૈદર્ભ અશ્મક ભોગવર્ધન, નૈપિક કુતલ પૌરિક;
 અંધ ઉદ્ભિદ વનદારક વર છે, દક્ષિણ દિશાએ મૌલિક
 હવા પશ્ચિમનણા મહા દેશ ભાખું, સુણુજે દિગ્ગ સાર,
 સુગૌરક કાલિગલ અનીકટ, કુર્ગ પુલિદ કહું આ વાગ.
 સુમીન રૂપપ કુરમિન આપદ, કદાક્ષર દેશ રસાળ
 નાસિક્ય નર્મદાતણી ઉત્તર, જે દેશ છે હે જાળ.
 ભૃગુકચ્છ માહેય સારસ્વત, સૌરાષ્ટ્ર ને કાશ્મીર,
 અવંતી આરુદ એ પશ્ચિમતણા છે, દેશ માળજ વીર.
 હવા વિંધ્યાચળના દેશ ભાખુ, સુણુજે તું તે સર્વ;
 સારજ કચ્છ કેરળ ઉત્કલ, ઉત્તમર્ણુ દેશ માન્યો પર્વ
 દારાણ્ય ભોજ્ય કિર્ગિઝક છે, ત્રિપુર વૈદિશા કોસલ,
 તુલુરુ હુણ્ડ પદુ નૈપધ, અમળ તુલિકાર તોરાલ.
 વીગંદાન ને અવંતીપુરી, એ સૌ વિંધ્યાપૃષ્ઠના દેશ;
 હવા જે દેશ પર્વત વિશે છે, તે વહું ગણું ન ગેય.
 નીલાગ દસમાર્ગ ને કુરુ, ગુર્ગણ મહારસખસ,
 કૃત પ્રાચીન ઉર્ણુ નામે, દાર્વ કૃતક અસ

ત્રિગર્ત ગાલવ કિરાત તામસ, એ સર્વ દેશ મોઝાર;
 ત્રેતાદિ-યુગનો વિધિ પ્રવર્તે, એક સરખો સાર.
 એ રીતે ચારે દિશા દેશે, છે યુક્ત ભરતખંડ;
 દક્ષિણ પૂર્વ ને પશ્ચિમે, સાગર આવી રહ્યો પ્રચંડ.
 ઉત્તરે હિમવાન નગ છે, ધનુષણી પ્રમાણ;
 હે દીનસત્તમ માહાત્મ્ય એનું, સહુ જાણતા સુખાણ.
 સર્વદેશનો ખીજ રૂપ એ છે, ભારતવર્ષ ભારેભાર;
 બ્રહ્મત્વ છે ઈદ્રત્વ છે, દેવત્વ છે નિરધાર.
 મનુષ્યત્વ છે મૃગ પશુ છે, વળી વશી રહી અપ્સરા નાર;
 છે હિરન્યલન પ્રાણી પૂરાં, છે સ્થાવર જાતિ અવિધાર.
 હે દીનશાર્દૂલ સુણ સર્વે, અહીં જન્મવું દુર્લભ;
 શુભાશુભ કેમ ખંડ આ, થાગ પ્રાપ્ત નહિ સુલભ.
 હે દીનસત્તમ આ વિના, નથી કર્મભૂમિ ક્યાહી;
 હે વિપ્ર ઋષિ સુર ધારતા એમ, સદા મનોરથ મન માહી.
 દેવત્વ જાતાં પડું પૃથ્વી, માનશ્વર પાસુ આંહી;
 એવી ઇચ્છાનું કારણ કહું તે, સૈ સુર વાચ્છે ત્યાહી.
 જે સુર અસુરથી નવ બને તે, મનુષ્ય કરતા સર્વ;
 સ્વકર્મશૈળવામા પડ્યા, બંધને ગયો સહુ ગર્વ.
 સ્વકર્મ ભોગવી છૂટવામા, અતિ આરતવાન;
 સુખસેશે વૃદ્ધિ પામિયા તે, સુરકર્મ કરી શકે ન મહાન.
 એમ કિંચિત્ત કર્મ ન થાય તેથી, ઇચ્છતાં ભરતખંડે વાસ;
 તે ખંડે રહી અધમાચારી, જુઓ ગુણ પુરાણી પ્રકાશ.
 સુકર્મ તજી કુકર્મ કરતા, ભરી ભાજન મૂકતા શીશ;
 નરકમાંથી કેમ છૂટશે, જેનું ભણાય નવ ભવિષ્ય.

8. The Swan and his Beloved.

કંડજું.

મનુ જન્મ એવી રીત થાતો, મહામાતો વિશ્વમા;
 વનદેવી તેને પાળતી અતિ, બહુ ભાળા ભવિષ્યમા;
 તે રુન દેવી પાસ સોપી, ગયો ઘેર સ્વશેષિ તો;
 રમણિક નગરમાં રમણ કરતાં, ગયો નિકળા એવિતો.

રેમાનંદ બેટ.

જાળ મરણ આગળ કરે સાથે, ત્રિપા ત્રણે અવનવી;
કેંદ્ર દાવ કરતી ભાવ ધરતી, દાવ ધરતી અનુભવી;
વિષ વિષય, સુધા સમ ગળીને, રમણ રામાયું કરે;
ચુપા બેઈ તેને હંસદંસિ, પ્રાનિ ઇમજ ઉચ્ચરે.

રસોક.

મદા ત્રિપા ક્રિયા દવે, સુભોગ કેરી ત્યાગવી;
વિરામ પામ વામ, કામકેચિ મેલ માગવી;
યજ્ઞ દિવા સુધી રમ્યો દું, તારી સાથ સાધવી!
સદા કરી શું ભોગ રોગસિદ્ધિ દંસિ સાધવી?
વગે વધી તું હેઠ્ઠીએ, વિચાર તેડનો કરો;
બવાળિધ ત્યાગવાતણો વિચાર કેમ ન આદ્યો;
કુકામ બાણ સાધી સાધી, બાધી બાંધી મારણો;
નને મને ન તારણી દેદાય તેજ તારણો.

રસોક.

શું ભોગી ભોગ્ય સ્વામી, સમય નવ વરો, આજ કામી ન ચાવું;
ભાખા ત્યારે પાનિ દું, સમય સદુ કલો, ના વદો નાથ આવું;
આખા વિષે વર્યો છે, ભરપૂર સધલો, ભોગ ભોગી વખાણો;
વિષો દ્રવિય છતી, તમ મન ધનથી, ભોગ ચચાર્ય માને.
જાણેલા વા ન જાણ્યા, જન વન વસના, ભોગ ભોગી ભણાયા;
ભોજેન્જાને વિવેકી, મદલુ કરી વરી, દાન દાતા ગણાયા;
પૂર્તાદિ ધર્મ સાથે, ભરપૂર ભવમાં, ભોગનો ભોગ ધારી;
- - - - - ભગિન મન થયું. ૩૬ કાયા નહાળી.

માર્કંડેય પુરાણ.

ન શીવ સંગં તેહ પ્રાણી યોગ મળવે કદા;
 મતિ શુચિ ન તેમની વર્ણધી રેદતી સર્વદા.
 સરો કુકર્દમાબ્ધિમાં કરિ પડ્યો જ જંગલી;
 હુખી ગયો અતિવચી તરી ગતિ અમે કળી;
 ધણા પુરુષ પદ્મિની સુપુત્ર મિત્ર ચિત્રમાં;
 ભમી રહ્યા શમી રહ્યા નમી રહ્યા વિચિત્રમાં.
 વરે, સ્વરોચિ આ જુઓ મહાન રંગ રાગમાં;
 લઘુપણથી કામ અગ્નિ લગ્નિ લાગી લાગમાં;
 સનેહ દેહ એહનો કુકર્દમે જઈ ધરે;
 વરાંગી! સાહે શીવ તેની કેઈ પેર તો કરે.
 સ્વરોચિને મને જુવાની જુવતી વશી રહી;
 સુપુત્ર પોત્ર આદિકે હુખી ગયો લહે સહી;
 વદો ન કેમ નીકળે, સદા સુભોગ ભોગવ્યા;
 કુરોગ જાણવા જીવંતી, જેહ જોગ જોગવ્યા.
 નથી હું નાર! આધિને સ્વરોચિ પેઠ સર્વદા;
 સુભોગનો, વિવેકી છું હવાં ન ભોગવું કદા;
 નિવૃત્તિ માની, ખોટી જાણી ભોગ સિદ્ધિ ભાવતી;
 સ્વરોચિ મૂઢને સદા કુસંગતિ ભમાવતી.

એ પ્રકારે સુણી પક્ષીવાણી, કષ્ટકારી સ્વરોચિષે;
 ઉદ્વેગ વ્યાપ્યો અંગમા અનિ, ગયો વનમાં શોચી એ;
 સ્ત્રી સાથ તાપસ તે થયો, ત્યા રહ્યો આરાધન કરી;
 ત્રિ સ્વામીની સહ સાધિયું તપ, પાપ નાશ કર્યો ધરી.
 એવો ઉદારજ જુદિશાળા, વિમળ લોકે તે ગયો;
 ઇતિ માર્કંડેય પુરાણ મધ્યે, મન્તર અધ્યાય કલ્પો;
 છાસક્રમો અધ્યાય થયો છે, જન્મ જ્યા સ્વરોચિષે;
 પુર આણી ધાલી ધાણી તાણી, તર્કડી અદિયાં દિસે.

વલણ

દિસે અદિયા હરિચણગણ, કે દિજકેરી સેવ રે;
 જન પ્રેમાનંદ કાર્ધ ન જાણે, મદામોટા દેવ રે.

પ્રજા પૃથ્વીપતિને ઘણા, ઉપજિયા તેહ કાળ;
 દિવુ કોધ વ્યાપ્ત કાયા હતી, મારે કાંઈ જોયો ન જૂપાળ. કુઃખ
 આગા આપી આચાર્યને કહ્યું, કામા કરજો જૂદેવ;
 એમ કરી કીજ વળાવિયા, રામ ચિતવતો અતિ એવ. કુઃખ
 અન્ધ સ્થળે જઈ શયન કર્યું, તેનું નવ સ્ત્રીને કુઃખ;
 પ્રભાત થયે રામ જાગ્યો, માની જેમ તેમ મનમાં સુખ. કુઃખ.
 કરવા લાગ્યો રાત્ર્યકાર્ય તે, ધર્મસિને બેસી ધીર;
 એવે સમાચાર સાંજળ્યા, આવે નૃપ મળવા કુરવીર. કુઃખ.
 ઉડુંબર દેશનો અધિપતિ, રામનો મહામિત્ર;
 સ્ત્રીમહાવર્તમાન આવીયો, કરવા પુણ્યનીય પવિત્ર. કુઃખ
 નૃપ જહી મળવા ગયો, તેને જોગન એક;
 સન્માન કરી મંદિર આણ્યો, ધરી વધુ મધ્ય વિવેક. કુઃખ.
 તેની આમના સ્વાગતા અતિ કરી, આપ્યો વસવા શુભ કામ;
 તેની રાણીને મળવા નવ ગમ, બહુલા પોતાની વામ. કુઃખ.
 તે માનવતી મદિલા પળપળે, પૈછતી તેના સમાચાર;
 રામ ઉત્તર કંઈ આપે નહિ, ફેરવી વાજે વાત સાર. કુઃખ.
 વળા બીજે દિને રાજે રાખ્યું, ગાનતાન મજામાં.
 મિત્ર ને મિત્રપત્ની સહી આવ્યાં, ગિરાજ્યાં નૃપ જ્યાં. કુઃખ.
 ત્યાં બહુલા પણ આવી હતી, અતિ નૃપાગ્રહે નિર્વાણ;
 તે માનવતીશું નવ જોવતી, બેડી મુખ મરડી પ્રમાણ. કુઃખ.
 તેનું કારણ કુરવીરકામિની, કંઈ નવ કળી સડી સુંગળ;
 એવે ત્યાં વારાંગના આવતી, ને ત્યાં કરતી નૃલ નિર્વાણ. કુઃખ.
 ગાયક ગાયન કરે ઘણું, રીઝવવા જૂપાળ;
 એમ નાટારંગ યઈ રજો, સહુને આનંદ તે કાળ. કુઃખ.
 એવે મઘવાદિની કવાવતી, મઘ ભરી પાત્રમાય;
 તે પ્રત્યેકને પાત્ર આપતી, મઈ બહુલા બેડી દતી જ્યાં. કુઃખ.
 તેજે પાત્ર કે મઘ લીધું નહિ, કહ્યું માનવતીએ અપાર;
 તદા જલ્દા વાગી તેની સાથ તે, જોડ્યો તવ ઉત્તમ નૃપાળ. કુઃખ.
 ચેલજા વ્યાપી છે એદને, તેજે દીમે સદા વિભાળ;
 એટલું કેહનામાં રદીય ક્યાં ? દીધી મુખ અનેક આળ. કુઃખ.
 રાજા બેડો દગ્યા કરે, સમ ત્યમ થાતી કરાળ;
 યું દમે છે કહી બાહતી, મળ બોલી તનકાળ બાળ. કુઃખ.

તે જોઈ નિંદે નૃપને તહીં, પરિજન મળ્યા જોઈ;
 કુરવીર મન મંશય કરે, શકે મિત્ર સ્ત્રીજિત જોઈ. દુઃખ.
 કુરવીર કેહ આંખ ફેરવી, મિત્રપત્નીને આગ;
 બહુલા બહુબક શું કરો અતિ, કંઈ વિચારો મન વામ. દુઃખ.
 બહુલા કેહ સમજાવે શું મને, હું નથી લેતી તારું નામ;
 આ ધામ નથી કંઈ તાહરાં, એમ વદી યાત્રી ઉદામ. દુઃખ.
 નિવૃત્તિ ન પામી એટલું કરી, સુરાપાત્ર નાખતી તેહ;
 તે નૃપપાત્રે આવી વાગતું, તે પડતું ઢળતું નિઃમંદેહ. દુઃખ.
 તોય રાજા કંઈ નવ વહો, પણ સળગ્યો ક્રોધાગ્નિ પૂર;
 આનંદ દુઃખદાયક થયો, અમુઝાયો અતિ શર. દુઃખ.
 જે નિર્માણ કરેલી આનંદક્રિયા, તે તો નવ ફેરવી શકાય;
 જેમ તેમ કરીને પૂરી કરી, સળગી ક્રોધે રાવની કાય. દુઃખ.
 મિત્ર વારે શાંત્યન કરે, આપે દષ્ટાત અનેક;
 કેહ મારી ધરુણી પણ એવી છે, ન હોય વનિતાને વિવેક. દુઃખ.
 વિવેકી રાજા મમજે સહુ, નવ ઉત્તર મુખથી દે તેહ;
 હા હા ખડું ખડું એમ કહે, સળગે ક્રોધાગ્નિએ અતિ દેહ. દુઃખ.
 જે ઘણા રાજાના સમક્ષમા, રામાએ કર્યો મહાઅપરાધ;
 તે સહન રાજા કરી નવ શક્યો, જે દે હતો સમ્યક્ સાધ. દુઃખ.
 જેને પ્રિયા ગણી પટરાણી કરી, તે અપ્રિય ગણતી અપાર;
 તરછાડતી વારંવાર સહી, તે કોપ વ્યાપ્યો મન મોઝાર. દુઃખ.
 અક્ષુઃશ્રવા સમ રાય તે, નાખતો વારંવાર નિઃશ્વાસ;
 એવે સલા વિસર્જન થઈ, જનન. સહુ સહુને અવાસ. દુઃખ.
 કોઈ રાજાને નિદતા, કોઈ વંદતા વદી વેણુ;
 એમવાતો કરતા ઘેર ગયા, તે ઘડી લાગી નૃપને દુઃખ દેણુ. દુઃખ.
 તેણે દારપાળને તર્ત તેડ્યો, કહ્યું બોલાવી મુખ આમ;
 આ દુષ્ટ ભાવ્યાં મારી અતિ ઘણી, દુષ્ટ વ્યંતઃકરણવાળી વામ. દુઃખ.
 તેને લેઈ જાઓ અહીંઆં ચક્રી, મોકો જઈ વને વિરાળ;
 જ્યાં મનુષ્ય પ્રાણી નામ નવ મળે, જ્યાં કેપેજોઈકાળકરાળ. દુઃખ.
 ત્યાં સત્વર લેઈ જાઓ સહી, નવ કરશો કંઈ વાર;
 અતિ થયું અતિ મેં સહ્યું, કરવો ન કોઈએ વિચાર. દુઃખ.
 એમ કોઈ મહાનૃપ બોલ્યો, કરી નિર્ણય નિરધાર;
 માર્કેટ્ટેય કેહ સુણ મહામુનિ, સમગ્યો દારપાળ તે વાર. દુઃખ.

આ સમય હા ના કર્યાનો નથી, ત્યમ કુટાનું કંઈ શુંય;
 એણે દુઃખ દીધાં મુજને ઘણાં, કંટક વાળી રાખું શે હુંય. દુઃખ
 કોધાનળ ઝગટયો એની મેળે, તેમાં ભલે જળતો કંટક;
 એમ વિચારી સુંદરભૃકુટિવતી, નાંખી રથે મુણે કોણુટકટક. દુઃખ
 રથમાં એસાડી વન લેછ ગયો, મૂકી દેતાં કર્યો ન વિચાર;
 વિસાપ મુણે ન વનિના તણા, મૂકી વન ઘેર મોઝાર. દુઃખ.
 પુર ભણી જાવા તે નીકળ્યો, એકલી પડી નારી નિર્વાણ;
 ત્યા પણુ રીસ પતિ પર કરે, કરીએ તેનાં કેટલાં વખાણુ. દુઃખ.
 હયાં નામ દેવું નય એહનું, કે ખીજુ હોય એવી નાર;
 તે હિલયને વન મૂકી કરી, ન કરવો વિચક્ષણે વિચાર. દુઃખ.
 દારપાળ મૂકી આવિયો, બેટયો બેટો જ્યાહી જૂપાળ;
 આજઆગા પાળીઆહો આવિઓ, વામામૂકીવન વિસાળ. દુઃખ
 કોધમાં રથે વાડે કહ્યું, નમી ગયો દારપાળ;
 તે વાત વાટે ઘાટે વિસ્તરી, કોધ કેહ સાદે કર્યું જૂપાળ. દુઃખ.
 મિત્ર કંપકો અતિ આપતા, આ તો થયું કૃત્ય કરાળ;
 તે કુરવીરે જાણી વારતા, જાણ્યું માનવતી તે કાળ. દુઃખ.
 તે રાખને કેહવા ઘણું લાગિયાં, કર્યા આગ્રહ તેડવો નાર;
 ઉત્તમ ઉત્તર આપે નહિ, સહુને ગમે મન મેઝાર. દુઃખ
 એમ વાત વીસારે ધર્મ પડી, ગયાં મિત્ર મિત્રપત્ની માર;
 કોધ કારણુ જે આવ્યા હતાં, તે કાર્ય કરી ગયાં નિર્ધાર. દુઃખ.
 એ પુરાણી કાજે કેહવું પડે, સમજે શાણા સહુ ગુણવાન;
 હયા રાજા ચિંતા કરતો મનમાં, તથા ગેરી મદાગવાન. દુઃખ
 વળા મનને ગય વારતો, ગુણવિણુ રૂપ ન શોભાય;
 દિવારાત્રી રાજ્ય કરતા જતા, નિવૃત ન પામે મદાકાય. દુઃખ.
 સુંદરગીને સાભાર્યો કરે, કુટેવ વીસરાવે તે વાર;
 એમ દિદોળે મન કીંચિત્, તદપિ કર્યો એક નિર્ધાર. દુઃખ
 બે એવી રૂપાળાને ગુણુવતી મળે, તો મારે કરવો વિદવાય;
 એવી ખીજુ રૂપવતી મળનાર નહિ, તમ પરણું નવદુઃખદાય. દુઃખ.
 એમ આહોરાત્ર તેહ વિચારતો, ઉત્તમ અનુત્તમ જૂપાળ;
 સોના અવગુણ આવી આલતા, સાંભરી રૂપવડે વળા જાળ. દુઃખ.
 બે ગુણુ દોમે એકલા સહી, તો ન રૂપ સંભારે કોઈ;
 કંઈપી ગાય ધણાએ કર્યો, ધરનાર સાધી મહુ મોઘ. દુઃખ.

XVIII. From સપ્તમ સ્કંધ (પ્રહસાદાખ્યાન)

1. The three arch-enemies of Ishwara.

કહે ધર્મને વેણા ધારી, શિશુપાલ હુતો અવતારી;
કહું પૂર્વ કથા વિસ્તારી, જેમ બ્રાંતિ ભાગે તારી.
ભક્ત બ્રહ્માચરના કુમાર, સનકાદિક પ્રાક્ષણ - ચાર;
વીરલા તે વૈષ્ણવ જન, ગયા વૈકુંઠ દરિ દર્શન.
તેને આશા પરમેશ્વરની, નહિ આણુ તે લક્ષ્મીવરની;
ઋષિ ગયા વૈકુંઠ દારે, વાર્યા જય વિજય પ્રતિહારે.
નારાયણની આશા નથી, દુઃખ પામ્યા ચારે જતી;
જેણુ ભૂત ભવિષ્ય વર્તમાને, નથી ના કહી કદી શ્રી ભગવાને.
વિના કહે પોપિયા વારે, સનકાદિક ક્રોધ્યા ચારે;
એવો દેણુ જે અમને રાખે, ખોલો મિથ્યા આશા પાળે.
દરિ દર્શનના અંતરાઈ, માડી અમ સાથે શુ દગાઈ ?
દીધો શાપ ઋષિ ભયાં શોકે, જાઓ પાપી પડે. મૃત્યુ લોકે.
તમો ભક્તિ ભગવાનની ભૂલો, માત ગભેં અધો મુખ ગુલો;
મળ મૂંઝ કાયા ખરડો, કૃમિ કીટ બહુ તમને કરડો.
તમને વૈકુંઠ વાસ ન રડો, બળો જરરાગ્રિ ને નકેમા બૂડો;
એકે ઘડી આ સ્થાનક નટકો, જાઓ ભૂલા ભવમા ભટકો.
જરા યૌવન અવરથા વેડો, પામો જન્મ સર્વથી હેડો;
ભોગવો દુઃખ દાડી દાડી, કયમ કીધી જેણિકા આડી.
નકે પડવાને ભયે ખોસિયા, પાગે લાગી કહે જે પોણીઆ;
પાદિ પાદિ શરણે રાખો, મુનિ મૃત્યુ નકે ના નાખો.
અમને રાખો વૈકુંઠ ટૂંકયા, દામાકરો બોલતા ચૂંકયા;
અમો તપારા મુખ્યા રહિયો, હવે કેલે નાનવ દહિયો
છીએ હીન હીન બુદ્ધિ બાળ, કરો કરણા દીન દયાળ,
શાપ પ્રદાતે કાયા કષ્ટિ, દીને કરણા ઋષિ સમ દષ્ટિ.
એ સાબળી દીનતવ વાણી, મનકાદીકે કરણા આણી;
કરો ઉપાય તીરથ લેપ, ન દજે શાપ અમારો વજ્ર લેપ.
અશ્વત્થ કાષ્ટમા બાળો આપ. તોયે ન દજે દીધો શાપ;
વિષ્ણુદાસ પ્રાપ હો તમો, શાપ અનુગ્રહ કહું અમો.
દરિ ભક્તિ કરે દય બ્રાત, તો અવતાર દયો તમો સાત;
સપ્ત જન્મ ગાઓ ગ્રીહરિ, આવો ગ્યાનક આવે ફરી.

તે ભક્તિ ન થાય દદાવ, ત્રણ જન્મ જન્મો વૈરભાવ;
અસુર થઇ વદો ઇન્દ્ર મંગ, ઉતારે મત્તર શીરંગ.
કરો વૈરી થઇ મુદ્ધ સુક્તિ, ત્રણ જન્મે પામો મુક્તિ;
જય વિજય કહે કીર્તે કરિયે, વૈરભાવ લઈ અવનરિયે.
પાર પામિયો જન્મજ તરણ, ફરી આવિયે હરિને ચરણ;
પછે મૃત્યુ લોક મંચરિયા, અસુર મોનિયો તે અવનરિયા.
નારદ કહે સુણો રાયધર્મ, બ્રહ્મશાપે ભોગન્યાં કર્મ;
દશ્યપ પિતા દિનિ માત, ત્યાં અવતરિયા એ બ્રાત.
મદાનાગી મંસારમાં સાક્ષ, દિરણ્યકશિપુ ને દિરણ્યાક્ષ;
તેને વિષ્ણુએ પમાડ્યા મર્જી, ફરી થયા રાવણ કુંભકર્ણ.
તેનો રામે આણ્યો કાળ, હવા દંતવક શિશુપાળ;
જન્મ લેવાનો આવ્યો જાન, માટે મુક્તિ આપી ભગવંત.
શિશુપાળને મદાપદ દીધું, માટે તેજ પ્રભુએ પીધું.

Hiranyakashipu asks for a boon.

માગ માગ કહે પ્રગ્લપતિ, હું હવે હું છુટ્તમાન;
દિરણ્યમર્લને પામે લાગ્યો, કરજ્જેડી રાગન.
કમળ બુતયો કૃપા દીધી, માગું એ વરદાન;
અજર, અમર, અબેદ, અછેદ, શરીર વજ સમાન.
પાવક ન પ્રગ્લજે દિમ ન ગાજે, ગોમે નદિ સમીર;
ત્રિરિ તરવર બેદે નદિ કાપા, ન બોજે સાગર તીર.
ન પડે દેદ સપે ઇમે જો, મંત્ર જંત્ર નવ લાગે;
વેણુ ગેહું ને મૃતિકા, દર્શ આજ નવ લાગે.
ત્વચા અગ્ન માંસ રધિરે, ન હોયે મૂત હીરનો ધાત;
પુષ્પ ચંદન અને પુલસી, એથી ન થાઉં નિપાત.
અજર્ણ અજ નવ બેદે, રસકક્ષનો ન વિકાર;
શવ જંતુથી નારા ન પામું, ન મારે વજ તોષાઠ.
પશુ પક્ષી માનવ દાનવ, જૂન જૈરવ સાક્ષી મિદાગે;
ત્રણ ભુવન ટોજે મજે પશુ, ન પડે દેદજ મારો.
ઓ પુષ્પ વંદજ લેધે નદી, વ્યાપ્તિ ન બ્યાપે જાતે;
ન મરે ગગન ન મરે પૃથ્વી, ન મરે દિવસ ને રાત.
જગ પંચ નાચ ન પામું, ન મરે વન મોજાર;
મેરી ઉપર મર્જ ન પામું, ન મરે ધર ને જાર.

પ્રહલાદાખ્યાન.

ન હણે વૃદ્ધ ન હણે બાળક, ન હણે યૌવનવંત;
 બ્રહ્મા કહે જા કહ્યા તેટલે, તારો ન આવે અંત.
 વરદાન આપી વિધિ વળ્યા, આનંદો રાજન;
 શિવશોણિતપુર હિરણ્યકશિપુ, આવ્યો માંડ્યું રાજ્યાસન.

3. Prahlad goes to school.

પ્રહલાદ ભણાવે બાપને, જ્યારે ન હોય અધ્યાઈ;
 અવિદ્યા મૂકે પ્રપંચની, ભણો ભણાવ્યું મારું.—ટેક
 સુણો રે બાળક બાહુઆ, ટાળો રે અચાન; સુણો.
 ભજો ભજો પ્રેમ કરી, તારક શ્રી ભગવાન. સુણો.
 નિશાળ જાળ માયા તણી, અધ્યાર આહેડી;
 તે જીવન ને તમે જીવડા, બેસાડયા તેડી. સુણો.
 આચાર્યને કામ દક્ષિણાનું, મોટો પ્રપંચ ભણાવે;
 ગુરુ કીજે વીરલા સંતને, ભૂલી વાત જણાવે, સુણો.
 આંકે વિદ્યા માંડી ફાફલા, ભણે કોણ ગયું ખાટી;
 રામ નામ લખો શુભ લેખણે, અંતઃકર્ણ પાટી. સુણો.
 નિશાળ ધર્મશાળા ભલી, ચઢો મૂકી હડિયો;
 ખડી ભરો નવધાભક્તિની, લેઇ શુભ કર્મ ખડિયો. સુણો.
 ઘોષ કર બહુ જનતું, જીવ ફેરા ફરિયો;
 ખોટ ગઇ વેપારમા, એકું અર્થ ન સરિયો. સુણો.
 અગણિત વિદ્યા ભણી ધણી, બહુ જન્મે આ ફળિયો;
 ગુરુ કીધા તમો નવ નવા, પણ રામ ન મળિયો. સુણો.
 કુવિધાને જે જે ભણે, તેને બૂડતા દેખું;
 નામદાર એવો કો નહિ, આપે જન્મને લેખું. સુણો.
 ખોટો અધ્યાર ખોટા નિશાળિયા, ભણો ખોટી વાણી;
 સાચી સંગત સંતની, સાચો સારંગપાણિ. સુણો.
 ગણીત વિદ્યા ભણી ભલી, કોણ ભવજળ તરિયો;
 શીખ્યું મેળ્યું સર્વ ધૂળમા, જો વિવેક ન કરિયો. સુણો.
 બારાક્ષરી પદ બારનો, હસ્ય દીર્ઘ ને જણો;
 બ્યાપક અક્ષરનો ગુરુ, ઉર માહે નવ આણો. સુણો.
 જે અક્ષર બાવન વિશે, તેને ખોળા લીજો;
 સુંદર રસ છે સાતમો, તેણે રામજી રીજો. સુણો.

પ્રેમાનંદ બંદ.

, ત્રણ, અમુલક, વસ્તુ જે, તે શ્રીપતને સમર્પા; મુળો.
 મૂધર બૂખ્યો ભાવનો, તન મન, ધનને તપો. મુળો.
 રાય નિત્ય લણે ન્યાયને, ખટશાસ્ત્ર ને વેદ, મુળો.
 ક્ષોણી જ્યેષ્ઠ કાદપણ કરી, પણ જાણ્યો ન બેદ. મુળો.
 પંડિત પોડી જાણવા, ખાએ ગન વિના ગાયાં; મુળો.
 પ્રેમ વિના પોથી વહે, તે તો સરવે થોયાં. મુળો.
 જન્મ મર્ણ્ય મહા દુઃખ તણી, પહેરી પાગે બેઠી; મુળો.
 દેધ ઉપદેશજ મહાગુરુ, સઘજ નાખે ફેટી. મુળો.
 જનની જઠરાગિનિ વિષે, ઉઘે મસ્તક રેવું; મુળો.
 ઝકડચો કરડચો કરમિયે, નકંતું મહા દુઃખ સેવું. મુળો.
 મળ મૂત્ર દુર્વાસના, વેદના દશ માસ; મુળો.
 રાત દિવસ નિદ્રા નહીં, ત્યાંથી કાદયો અવિનાશ. મુળો.
 ભજન બૂધો ભગવાનનું, વિમર્ષો વેદનાથ; મુળો.
 ચર્ચું પંચ મુખ મૂકતા, દુઃખ નવ કેવાય. મુળો.
 વાચ્યા યર્ષ વિદ્યા લખ્યો, આવિયું ચોવન; મુળો.
 માત તાતે પરણાવિયો, વદાર્થી પામ્યો સ્ત્રી જન. મુળો.
 મોહ પામ્યો મહિલા વિષે, પેટ પડિયા તન; મુળો.
 ચિંતા યદ્ય ચિત્તને વિષે, માટે જોઈએ ધન. મુળો.
 રાત દિવસ રળતો ધણું, તોય ન મન ધરાય; મુળો.
 વૃદ્ધ કાયા યદ્ય જાજરી, વાધી લજ્જતાય. મુળો.
 મુજે પગ નાસા મજે, પડ્યા દાત અધિર; મુળો.
 તેજ ધટયું નયણ તણું, પડ્યો રહે મંદિર. મુળો.
 બેઠા સાચવે ખારણું, કાઢોજે પારણે ખાળ; મુળો.
 મન જાણે હું ધરધણી, એથી માયાજળ. મુળો.
 માયા જળ જળજળ એ, જુગતે જુઓ ખાળ; મુળો.
 મર્ણ્ય તણી પ્રભુ ટાળશે, ભગતે ધટમાળ. મુળો.
 નિશાળિયા સહુ ગાજ્યા, નાખ્યા પાટી ખડિયા; મુળો.
 ઉપદેશ આપ્યો પ્રદુલાદલિયે, સહુ પાગે પડિયા. મુળો.
 તમો ગુરુ અમો વિદ્યાર્થી, બહારાન ભણાવો; મુળો.
 ચંદ્રમંદે નકે પામીએ, તમો તત્ત્વ જણાવો. મુળો.
 સર્વજન બક્ષિત યદ્ય, મુક્તિના બોણી; મુળો.
 મનના નિર્ભય ને ભણ્યા ને રહે શુક નેગી. મુળો.

ત્રેમાનંદ ભટ્ટ.

હરિ વિના જેજે આટુરી, તે સહુ ચૂકામાં પડશે;
 હરિ વિનાં જાળિયા જેદ, તેને કાળ કાલ નડશે.
 માત તાતને બ્રાત, પ્રેમદા પોતાના જાયા;
 ધન ધરણી ને ધામ, કાપા ખોટી એ માયા.

વક્તવ્ય.

ખોટી માયા સર્વથા, જૂઠું ઉપજે જન રે;
 દીપથી દીપ ચાથે, એમ કીધા આપસમાન રે.

પદ્મા નારદ મુન્ય, હરિ હરિ. મુણુ મુષિષ્ટર રાજન; હરિ હરિ.
 એમ કહે રાત્યકુમાર, હરિ હરિ. અસત્ય આ સંસાર હરિ હરિ.
 બ્રહ્મ સનાતન ભણિયે, હરિ હરિ. હું તું ભાવને હણિયે; હરિ હરિ.
 મોહ માયાને ઝીતો, હરિ હરિ. બાળ અવરથા એતો. હરિ હરિ.
 બાળક ચઢ જો રમિયે, હરિ હરિ. ભક્તિ વિના ભવભમિયે; હરિ હરિ.
 રાત વર્ષ આવરદાયે, હરિ હરિ. અર્ધ જાગે નિદ્રાયે. હરિ હરિ.
 પછે રણાં પંચાશ, હરિ હરિ. તેનો શો વિશ્વાસ; હરિ હરિ.
 દશ બાળપણમા જન્ય, હરિ હરિ. પંચ ભણે વિદ્યા. હરિ હરિ.
 યૌવન વહાલી નારી, હરિ હરિ. જીવ વિપય વિહારી; હરિ હરિ.
 કામરસ અતિ કૂડો, હરિ હરિ. પ્રાણુ વિપયમાં જૂડો. હરિ હરિ.
 ભાવ ભક્તિ નવ ભાવિ, હરિ હરિ. વૃદ્ધ અવરથા આવી; હરિ હરિ.
 લોભ લલુતા પાધી, હરિ હરિ. જીવ મયો અપરાધી. હરિ હરિ.
 લાગ્યો ધર જંગલ, હરિ હરિ. વિસર્ગો શ્રી ગાપાળ; હરિ હરિ.
 આયુરાની આશા તનિયે, હરિ હરિ. બાળપણે હરિ ભજિયે. હરિ હરિ.
 જીવ જાણે ધન જોડું, હરિ હરિ. ન જાણે આયું ચોડું; હરિ હરિ.
 વૃદ્ધ કરીશું રમરણ, હરિ હરિ. અધવચ આવે મરણ. હરિ હરિ.
 વિદુત મથા તમાલ, હરિ હરિ. એમ આવે કાળ; હરિ હરિ.
 મરી આવતરખું નેટ, હરિ હરિ. હૌહલું જનની પેટ. હરિ હરિ.
 કમ્પ કડે નકે રૂધે, હરિ હરિ. રહેતું મસ્તકે જીધે; હરિ હરિ.
 જીવ પડ્યો કમ્પ જાળે, હરિ હરિ. જલદાગ્નિ પ્રગળે. હરિ હરિ.
 એવી ચોરાશા ધટમાળ, હરિ હરિ. નાના વિધિ જંગલ; હરિ હરિ.
 અન્ન ધરની કાપ, હરિ હરિ. પડતું મહા દુઃખમાં. હરિ હરિ.
 વનરપતિ ભાર અદાર, હરિ હરિ. મણુતે ન આવે પાર; હરિ હરિ.
 પશુતણા અવતાર, હરિ હરિ. અવતરખું વાર વાર. હરિ હરિ.

જળ જંતુનું ચાલું, હરિ હરિ. જીવ જંતુનું ખાલું; હરિ હરિ.
 સર્પને કીટ પતંગ, હરિ હરિ. મોટો દેહ માતંગ. હરિ હરિ.
 જ્વાન સૂકર ઘટ લક્ષ, હરિ હરિ. ભુંડું ફરવું ભક્ષ; હરિ હરિ.
 પેટ ભરી નવ દ્યાલું, હરિ હરિ. માટે ગોવિંદ ગાલું. હરિ હરિ.
 કોણ ચૂકાવે ત્યાંથી, હરિ હરિ. ભાજનવિન મુખ ક્યાંથી; હરિ હરિ.
 જનમ મરણ દુઃખ મોઢું, હરિ હરિ. મંસારનું મુખ ખોઢું. હરિ હરિ.
 સુણી પ્રહ્લાદ વચન, હરિ હરિ. બાળક થયા પ્રસન્ન; હરિ હરિ.
 સરવે લાગ્યા પાપ, હરિ હરિ. અતિ ક્રોધી કરુણામ. હરિ હરિ.
 દેતા પ્રદક્ષિણામ, હરિ હરિ. રતુનિ કરે ગુણ ગામ; હરિ હરિ.
 ઉદ્ધટ મન અતિ થાપ, હરિ હરિ. ઓળખ્યા પરમાત્મામ. હરિ હરિ.
 સદ્ગુરુ તમો અમારા, હરિ હરિ. સેવું ચરણ તમારા; હરિ હરિ.
 અમો કરો નવ રીતું, હરિ હરિ. લઈ પડો લાણું બીજું હરિ હરિ.
 શોક રૂપ મંસાર, હરિ હરિ. મિથ્યા ગમતક ભાર; હરિ હરિ.
 કંડણ કાળનો માર, હરિ હરિ. અમો ઉતપાં લવપાર. હરિ હરિ.
 પામ્યા આત્મજ્ઞાન, હરિ હરિ. મૂકે નહોં હરિખાન; હરિ હરિ.
 એકકને દે છે માન, હરિ હરિ. કરતા ગોવિંદ જ્ઞાન. હરિ હરિ.
 શુક કહે સુણ રામ, હરિ હરિ. પામ્યા વૈષ્ણવતામ; હરિ હરિ.
 નિશાળિયા સુણ ગામ, હરિ હરિ. નમો પ્રહ્લાદને ચામ. હરિ હરિ.
 મૂક્યાં કર્મ પ્રજ્ઞા, હરિ હરિ. નાચે વળડે તાળી; હરિ હરિ.
 ગુરુની લજ્જા લોપી, હરિ હરિ. કંડ માળા શીર ટોપી. હરિ હરિ.
 નિશાળ ગુરુની ભાગી, હરિ હરિ. નિશાળિયા ક્રોધા વિરાગી; હરિ હરિ.
 ભવની ભાવટ ભાગી, હરિ હરિ. રામ સાથે લેહ લાગી. હરિ હરિ.
 પારીને ખડિવા મૂક્યા, હરિ હરિ. નિશાળિયે શંખ ફૂક્યા; હરિ હરિ.
 ગુરુ પ્રહ્લાદ પ્રતાપ, હરિ હરિ. તિલક મુદ્રાને જાપ. હરિ હરિ.
 પ્રહ્લાદના પાગ પખાળે, હરિ હરિ. અચર કુળ અજવાળે; હરિ હરિ.
 સહુ થયા સહોદર, હરિ હરિ. કંઠે વુલગી રોડર. હરિ હરિ.
 વિસરી ગયો પરિવાર, હરિ હરિ. અસત્ય જાણે મંસાર; હરિ હરિ.
 ગયા કરમ કલેશ, હરિ હરિ. પ્રહ્લાદને ઉપદેશ. હરિ હરિ.
 પ્રહ્લાદે તત્વજ્ઞ ગાયું, હરિ હરિ. અમૃત સહુને પાયું; હરિ હરિ.
 જ્ઞાન ખગને સાયું, હરિ હરિ. અંતર નિમિર છેદાયું. હરિ હરિ.
 કોઈ થકી નવ બીન્યા, હરિ હરિ. રામ રસાયણ બીન્યા; હરિ હરિ.
 સોર કરે સહુ ત્રાડે, હરિ હરિ. નાચે ને તાળી પાડે. હરિ હરિ.

કુપ્લ કહે કર્મોડે, હરિ હરિ. સાંભળી અધ્યાત્મ દોડે; હરિ હરિ.
ભાગી દીડી નિશાળ, હરિ હરિ. ગુરુ કને આપ્યા ખાળ, હરિ હરિ.
ગુરુ પદમ દયાળ, હરિ હરિ. ભણે ભણે શ્રી ગોપાળ; હરિ હરિ.
રખે રાખે મન વેરા, હરિ હરિ. દોષી માળા પેરા, હરિ હરિ.

વક્તવ્ય.

પેરા માળા ગુર તમે, આચાર્ય વિષે થાય કે;
જન પ્રેમાનંદ કે કથા, થયો પાટમે અધ્યાય કે.

4. Prahlad advises his father.

પ્રલ્યાદ્ય જોડ્યા વાણ, પાણુ જોડી કરી રે,
મારા તાનજ વિચારો વાત, જોલો હરિ હરિ રે.
માનો મારી શીખ, માન નવ કીજીએ રે;
મતક સિંચાણો કાળ, મર્ણ્ય પીજીએ રે. જોલો.
ફાકટગો અહંકાર, હું ચમને ફરે રે;
કોણે આપ્યો અવતાર, મન વિચાર કરે રે. જોલો.

માયાના વિલાસ, ભૂપ ભૂલા ભમે રે;
ચંચળ પામી રાત્ય, વિશ્વને શું હમે રે. જોલો.
મધ્યાક્ષ દુમની છાંપ, પ્રાય આમુ એવું રે;
એવા ઉપર તાન, કેને દુઃખ દેવું રે. જોલો.
દાન દવા ઉપકાર, સાધન કીજીએ રે;
મરવું છે નિરધાર, નમથી પીજીએ રે. જોલો.
કોણુ મયા કોણુ જાશે, અવનિને વિષે રે;
જીવણુ છે ચિરકાળ, તાત જાણે રખે રે. જોલો.
ગિરિ તરવર ને સિન્ધુ, તેને કાળ ગહે રે;
પિતાજી વિચારો વાત, કુશળ ક્યમ રહે રે. જોલો.
અજ્ઞ આદિત્ય ધનંદુ, અંતે તે પડે રે;
મરવું દેખો વિશ્વ, આખ ન ઉધડે રે. જોલો.

જન્મજે જોલો જન્મ, લાવ જોજિયો રે;
જન્મજે આશા દે, જન્મ કનેજિયો રે. જોલો.

પ્રહ્લાદ વચ્ચે પાવક પ્રકટયો, પિતા બોલ્યો વાળી;
સેવકને આપી આગન્યા, એને સ્તંભે બાધી તાણી.
કહેતામાં અસુર ઉઠી ધાયા, મુખે કરી સિંહ નાદ;
તાણી બાધ્યો સ્તંભ સાથે, દાનવે પ્રહ્લાદ.

6. The death of Hiranyakasipu

હાકી બોલ્યો દિરણ્યકશિપુ, ક્યા છે તારો રામ;
પ્રહ્લાદ કહે વ્યાપિ રહ્યો છે, નથી અળગો હામ.
કોણ માત તાત માત તેની, ગોકુળ ને કર્મ;
પ્રહ્લાદ કહે કહેવાય નહિ, વ્યાપક શ્રી પરબ્રહ્મ.
બ્રહ્મ કોણ છે હું વિના, વ્યાપિ રહ્યો છું હુંય;
પુત્ર કહે પ્રતાપ રામનો, બૂલ્યો બમે છે શુંય.
રામ તારો ક્યા છે કુણુદિ, તે હુંથી નાડો ફરે;
પ્રહ્લાદ કહે છે અંતર્ધામી, જગત તે વડે દેહ ધરે
યેવા જગત તો છે કર્મ વડે, મારી સત્તાએ મંસાર;
કર્મ તેવાં પિતાજી મારો, રામ આપે અવતાર.
એવો તારો ગમ છે તો, મુને કા જીતે નહિ;
પ્રહ્લાદ કહે વગ્દાન આપ્યું, તે વેળા વિસરી ગઈ ?
વગ્દાન તો મુને અજ્ઞેઆપ્યું, ક્ષીધું તપોબળે કરી,
કોણ મળ્યું એ અજ તણું, વિધિમા મારો શ્રી દરિ.
અત્યા દરિ તારો કોણ છે, નામ રસનાએ જીવે;
અરિ દિરણ્યકશિપુ તારો, શરીર સૂર્ય રૂપે તપે.
આદિત્ય ઇન્દુ મારા સેવક, આશાએ મેરુ પુડે ફરે;
તારા તનમા રામ મારો, તેનું કળ્યું સમૃદ્ધ કો કરે.
વહ્નિ પ્રકટ્યો વાક્યથી, બીજી કોણ મારે વિષે;
અવે અમાની બાળકા, અપદતું ગોલે કાં મુખે.

વસંત.

મુખ તારું જાંજન કરૂં, કપમ કલો મુજબા રામ રે;
પ્રહ્લાદ બાપે ગમ પાપે, નથી હાલો હામ રે.
દિરણ્યકશિપુ દડે ચક્રો, બોલ્યો પાટી ત્રાસ;
મરૂં નહિ તને જીવેના, તારો ગમ દેખાડ;
દેખાડ ! દેખાડ ! તારો ગમ ક્યા છે ?

ચરા ચર વ્યાપિ રહ્યો, તારો વ્યાપક રામ;
 ઇષ્ટદેવ દેખાડ્યા વિના, તારો ફેરું હામ;
 દેખાડ ! દેખાડ ! તારો રામ ક્યાં છે ?
 પ્રહલાદ હસીને બોલિયો, ફોકટ શી રીસ;
 હું કાંઈ દેખતો નથી, વિના શ્રી જગદીશ.
 જુઓ, જુઓ, પિતા ! મારો રામ હાં છે.

નર અમર બહુ આત્મા, અવનિ ને આકાશ;
 જાતાં કંઈ ખીજું નથી, સધળે શ્રી અવિનાશ. જુઓ.
 વિચારી જુઓ, તાતજી, મિથ્યા એ અહંકાર;
 જાણો તમારી હેલનો, કોણ છે વહેનાર. જુઓ.
 રામતણી ચંકત કરી, પક્ષી જીડે મેગન;
 ગતિ જોઈ ગોવિંદની, હું થયો છું મગન. જુઓ.
 અછેદ અભેદ અબ્યક્ત છે, મારો ઇષ્ટદેવ;
 તેણે તમ જેવા લક્ષનો, ઉતાર્યો અહમેવ. જુઓ.
 નિકટ મારો નાથજી, રખે જાણો દુરસ્ત;
 મને ઉપ્પુ વાયુ વાયે નહિ, શીર હગિનો હસ્ત. જુઓ.
 મર્ણ્યકા મૂકાવશે, તે સાચો છે સ્વામ;
 નદિ મૂકું પુને જીવતો, દવે હણું એ હામ. જુઓ.
 પ્રહલાદ રતુતિ હરિની કરે, અહો ગરડારૂઢ;
 વારે ચઢજે વિઠ્ઠલા, દુઃખ તે પડ્યું છે પ્રીદ.
 આવો, આવો, મારા રામજી રૂડા.

તમ વિના મારે કો નથી, આ ટાંજે સંસાર;
 એવું કો મજે નહીં, હુવે આંસુ વાર. આવો.
 દૈત્ય ખીલાવે મુજને, હું નાનેરૂં બાળ;
 શોક સાગરમા ખૂડતા, તારો શ્રી ગોપાળ. આવો.
 સ્વજન સર્વે શત્રુ થયું, પિતા જેવો જમ;
 તમો વૈકુંઠે કીડા કરો, હું જીવું ક્યમ. આવો.

* * * *

ગદ વસુધા તમથી વળી, હણ્યો કાકો હિરણ્યાક્ષ;
 ભક્તવત્સલ ગિરદ તમ તણું, વેદ પુરે છે સાક્ષ. આવો.

* * * *

ત્રેમાનંદ ભટ્ટ.

જાર પોનાનો રાખીએ, કહાવો ભકતવત્સવ;
પ્રકટ દર્શન દીછએ, જાણો શુદ્ધિ સકળ. આવો.

* * * *

ન્યાન મારે નરહરિ, તમો મિત્ર મોરાર;
પાસુ તારૂં પુરુષોત્તમ, અન્ય નદિ સંસાર. આવો.

એવું જાણી આવજો, ભક્ત શ્રી જગવંદ;
ભક્તિ ન જોગો માદરી, છું અઘાતી જંત. આવો.

આસન ધ્યાન જાણું નદિ, ન જાણું વ્રત નેમ;
નારદના ઉપદેશથી, રાખું તમપર પ્રેમ. આવો.

અજોગ અંમ માફે ક્યું. વાઝ્યા નદિ પ્રદાર;
તો સ્તંભ માથ મંબેધ કંગે, દસસે આ સંસાર. આવો.

* * *

આરત નાદ સાધુનો, ગુણી પાયા સર્વેશ;
દર્શન દેઈ દાસને, કીધો સ્તંભ પ્રવેશ.

આવ્યા, આવ્યા, પ્રભુ રામજી રૂપ.

વસણ.

પ્રવેશ કીધો સ્તંભ વિષે, પ્રસન્ન થયા પ્રહલાદ રે;
અસુર કે જાણે નદિ, મિથ્યા માંડ્યો વાદ રે.

બોલ્યોરાય કરી અભિમાન, અસ્થાકપાછેતારો ભગવાન;
વટી વાર નો બાંધ્યો બાળ, કાં છોડતો નથી ઝોપાળ.
અસ્થા તે જપિયો મંત્ર મેસો, ગોવિંદને ભજે તે ચેસો;
તે મંધાતે મૈત્રી કરિયે, નેથી વિપત વેળા ઉગરિયે.
જે મારે નામે નાસે, ઘેણા તેને હું ઉપાયે;
દલે હું જઈયા હાડ, તારો પરમેશ્વર દેખાડ.
પ્રહલાદ કહે તાતને નમી, મારો રામ રજો છે રમી;
ઘટ ઘટ રજો છે તે વ્યાપી, તુને રાજાની પદવી આપી.

* * *

મુજબા દરિ તુજમાં દરિ, રજો સુદૃઢ રૂપે વિસ્તરો;
જ્યાં હું બાંધ્યો છું તાણી, એ સ્તંભમાં સારંગપાણી.
તવ દરયો રામ ખડખડ, અસ્થા સ્તંભ તો છે જડ;
સ્તંભ રજો રામજી વડે, દરિ વિના મંડપ મુટી પડે.
ત્યારે કોધ ગયો બહુ વ્યાપી, આસનથી ઉઠ્યો પાપી;
છે રકત નેત્ર લોહી વર્ષા, માથ્યો ઉઝો કરી એક ભર્ષ.

જવ હાક મારી દુઝળિયો, પદ પ્રહારે શેષ સળવળિયો;
 ગર્વ દિગ્ગજના ગળિયા, પાતાળ સાત ખળભળિયા.
 કીધી ગર્જના ધન અઘાડો, છે થોડો ઝરમર દહાડો;
 જોઈ ક્યા છે તારો મોરારી, ધાધ સ્તંભને પાડું મારી.
 તારે નૃસિંહે કીધો નાદ, ધરજે ધીરજ તું પ્રહલાદ;
 મંડપ લાગ્યો કડેડાટ, બિંબો સ્તંભ ફાટ્યો અડચડાટ.
 અસુરનો વાળવા દાટ, રૂપ પ્રકટયું ઝળઝળાટ;
 ગાળ્યા નૃસિંહ ગડગડાટ, બિંબો સભા નાકી ફડફડાટ.
 થયા ખાડાના ખડખડાટ, માહો માહ થયો ચડચડાટ,

* * * *

હોય દિરણ્યકશિપુનો કાળ, ભયાનક રૂપ વિકાળ
 જે યુગ્મ રૂપ નૃસિંહિ, કેણે સામુ જોવા એ નહિ,
 વક્ર વદન વરઝો વેશ, છુટા મણિધર સરખા કેશ.
 સૂર્ય શ્રવણ યુગ્મ ફડકાવે, લાખા હંત દાઢ કંકડાવે,
 છે કર નખવજ સમાન, વધુ તેજ દાહશ ભાન.
 દેખી દૈત્યના હૃદયા ફાટે, કાઢી છૂડ્યા અધરને આટે,
 પ્રહલાદ સ્તંભથી છૂટયા, ખાખ્યા બંધ કડાકડ ચૂટયા.
 સાધુ સાધુ નૃસિંહ બોલે, નહિ અન્ય ભક્ત પુજ તોલે,
 હડે આપી અળગો કીધો, દિરણ્યકશિપુ ઝડપી લીધો.
 ભૂપ ઉપર નાખ્યો ભુજ, જ્યમ અજ વ્યાઘને મુખ,
 જ્યમ મૃગ કેશરીના મુખમા, બિચલી લીધો દેશ નખમા.
 કંક મરડી મારવા માડ્યો, વિચારી મૂકી છાડ્યો.

* * * *

શુક કહે સાબળ ભૂપાળ, નોતો થયો સાયંકાળ,
 તે માટે વાર લગાડે, પડે તાણી આડો પાડે.

* * * *

કોયે તમ ઘર્ષ છે કાયા, જાણે દાનવ લધુ માયા,
 છે હુતાશન સરખી આખ, શુ શ્રવણ મરડની પાખ.
 વાળી પૂછ ચઢાવ્યુ શીશ, દાત કંકડાવી પડી ચીસ,
 મહાનાદ કીધો વિશ્વંભર તેજે શખ્દે ગાળ્યા અમર.

* * * *

પ્રેમાનંદ ભટ્ટ.

પાપી લીધો ધરણુ રગદાળા, ધર્મ જે વેળા કાળા રૌળા;
નદિ દિવમ, નદિ શર્વરી, ધરનેવ તજે નરહરિ.
નદિ અવનિ, નદિ આકાશ, લીધો હાંમે શ્રી અવિનાશ;
જે ઘોર કર્મનો દરતો, નૃસિંહ જંઘાપર તેને ધરતો.
રાયે ઊંચી ચઢાવી આખી, નંખ દીધા ચતો નોખી;
ભક્ત પીઠ ક્રેધ યથો હિંદે, રાખતું ચીર્ણ ચડેગટ હિંદે.

મયા દિગ્વ્યક્રશિષુના પ્રાણુ, વાલ્યાં દેવનણાં નિશાન:
સુખ પામી સધળા મૃદિ, યામ કુસુમ પરની શૃદ્ધિ

6. Prahlad's heart desires only the service of the Lord.

પ્રહ્લાદ મરતક કર ધરીતે, કહે શ્રી ભગવાન;
હે સાધુ મંત્રુજી હું, માગ માગ કાઈ વરદાન.
મુજ તુજમા નથી અંતર, સર્વથા એ જાણુ;
સગળ નયન હવેં કરી, હરિદાસ બોલ્યો વાણુ.
પ્રશ્ન તારૂં શો ગંગા મળે, વહ્નિ મળે શું શીત;
પ્રાપ્તિ ધર્મ તમ ચર્ચુની, વર ઉપર શી પ્રીત.
હુધા શુ કામ હુધા મળે, દોષ મો ઉદે-ભાન;
મંગન ધર્મ સંકર તણી, તો શીખવું શું ગાન.
પ્રાપ્તી યદ્ય પારમ તણી, તો માગવું શું સુવાણુ
લક્ષ્મીનાથ તમો હાથ મૂક્યો, વર પામ્યો હું સર્વ.
નદિ રિચર વૈભવ પૃથ્વીના, માગે નદિ હરિદાસ;
અન્ય વર માગું સેવા વિના, તો ભક્તનું યાચે હાસ.

વલણુ.

હાસ યાચે ભક્તનું જો, અભિવાપ ણીત્ત પ્રવિષ્ટે રે;
પ્રહ્લાદજી કહે ભક્તિ મેવા, વિના કાંઈ નવ પ્રિયે રે.

XIX. From વામન અરિત્ર.

1. The Dwarf.

હરિજી

ઈન્દ્રજી બપ કાગ્જે રે, સજી મેવઃ મેવ જારજે રે;
હરિપાસને દીગી કિશા રે, કોઈ આવે તો ભાગે દીક્ષા રે.

તમે આરા બલિની લેજો રે, કાઢને આવવા નવ દેજો રે;
આરા દીધી શુક્રાર્ય રે, કેવું કરો છો રાજતું કાર્ય રે.
કીધું વામને રેવાસ્નાન રે, ઘણું કુટુંબ શોભે વાન રે;
બટક રૂપે શોભે સારે વેપ રે, કીધો નગરી મધ્યે પ્રવેશ રે.
ઓળખાયા અશરણુશર્ણુ રે, મળી જોવા ચારે વર્ણુ રે;
જોઈ વિરમય થઈ પુર નારી રે, એ ઉપર કામ નાંખીએ વારી રે.
એની કહિણ દીસે છે માલી રે, લિક્ષા માગવા ચૂક્યો કાઢી રે;
પગલાંબરે છે હળવાં હળવાં રે, એનાં દાઝે છે કોમળ તળવા રે.
છે દંદ કમલ ઝારી રે, નીચું જોઈ ચાલે જાહચારી રે;
બાળક બહુ થયાં છે કેડે રે, વામનજીને રમવા તેડે રે.
જોને વેદ નિત્ય વખાણે રે, તેને લોક બાળક જાણે રે;
રૂપ વામનજીનું જોઈ રે, અશુર અંગના સર્વે મોહી રે.
ઋષિપતિ જોવાને આવે રે, પુષ્પ ઘાળાથી પ્રભુને વધાવે રે;
આબ્યા વામન બલિને દારે રે, પેસવા ન દીધા પ્રતિદારે રે.
તિથ તિથ કહે દારપાળ રે, હસી જોડ્યા દીનદયાળ રે;
હું પાંચ વર્ષનું બાળ રે, હુંથી સું બીહીશે બૂપાલ રે.
બલિરાગે લીધી છે દીક્ષા રે, અમો માગવા આબ્યા હું બીક્ષા રે;
પ્રતિદાર કહે શિર નામી રે, કાણુ એક જેસો અહીં સ્વામિ રે.
વામનજી ખેડા દારે રે, કહ્યું બલિને જઈ પ્રતિદારે રે;
સેવક જોડ્યા જઈ શિર નામી રે, એકદીજ આબ્યા કોષ્ટ સ્વામિ રે.
છે પાંચ વર્ષનું બાળ રે, તેની વાણી પ્રેમ રસાળ રે,
તવ જોડ્યા શુક્રાર્ય રે, નથી જાહજીનું અહીં કાર્ય રે.
પ્રતિદાર તે પાછો ફરીઓ રે, વામનજી પ્રત્યે આચરીયો રે;
પૂર્ણાહુતિ પૂરણુ થાયે રે, પછે જનને મંડપ માંયે રે.
શુકે કીધો માર્ગનો રોધ રે, ચક્રો વામનજીને ક્રોધ રે;
મૃગચર્મ ત્યાં પાથરિયું રે, તે ઉપર આસન વદ દરિયું રે.
પ્રજા ખેડા બલિની પોજે રે, મળ્યા લોક જોવાને ટોળે રે;
નાના પગની પસાડી વાળા રે, રક્ત લોચન કીકો કાળા રે.
ચૂક્યું દંડ કમંડળ પાસે રે, માડ્યું ધ્યાન શ્રી અપિનાશી રે;
એકે કર મેલ્યો વામકાને રે, સ્વર લીધો રે શ્રી ભગવાને રે.
આબ્યાં વેદ ને સરસ્વતી ગાત રે, પાસે ઉભાં જોડીને હાથ રે;
અમર અંત્રિક્ષ જોવાને આવે રે, દેવાંગના પુષ્પે વધાવે રે.

ત્રેમાનંદ બાદ.

સ્વરઘોષવામનજનોચરીઓ રે, જાણે પ્રલયનોધન ગડગરીઓ રે;
 વેદ ધૂનીએ ગગન ભરાયું રે, આચાર્યનું મન ચોરાયું રે.
 નદી સાગર જળ ઉછળ્યાં રે, પાતાલ સાતે ખળભળ્યાં રે;
 બુદ્ધી વિધાતા લખતાં લેખ રે, તે સપ્તે સગક્યો શોષ રે.
 ડોહ્યા વરણુ ગાંધર્વ કુબેર રે, ડોહ્યા પર્વત કેરા મેર રે;
 ગળ્યું વામનજનું ગાત્ર રે, ભુવે પુરના માણસ માત્ર રે
 ચપાં રકત લોચન સારે વેશ રે, ચપા ઉભા મસ્તકના કેશ રે;
 અતિદાર ઉભા ભય પામી રે, ઉભા રહી ચિંતવે શિર નામી રે.
 ડોહ્યું અલિનું સિંહાસન રે, ગાંધ્યાં રેણાં આઘણનાં ધાન રે;
 આ ચર્યા ભયાનક જોતા રે, નાહા આઘણો પાછળ જોતા રે
 યગ પાવક જવાલા છાંડી રે, યજ્ઞ ધૂતની જ્વાલા ખાંડી રે;
 મંડપના રથેલ ગડગરીઓ રે, કરસુવા સરવા ગુરુ પડીઓ રે.

વલણ.

પડીયા સરવા દાસથી, યજ્ઞનું કર્મ અમર્યું રહ્યું રે;
 અણિ પુછે ગુરુ ગુપ્તો, આ વિઘ્ન યગમાં શું થયું રે.

2 The three strides.

કડકું.

જાણિ કહે ઋષિ રાખને, જે જોઈએ તે માગે;
 જે આઘણ કુળનું કર્મ છે, તમે લજ્જા પરિત્યાગે. જાણિ કહે
 વામન વળતું જોલિયા, આવી જોડો દૂં પાટે;
 લજ્જા શાની ભિક્ષાતણી, આવ્યો માગવા માટે. ઋષિ કહે રાખને રે.
 હથ હરતી નથી માગવા, નહીં રાજ નહીં ગામ;
 લોભ નથી તિલ જોડેલો, મુને આશ્રમનું છે કામ. ઋષિ
 પર્ણકુટી રહેવા જોડેલી, ખીજ વરતે નહીં રાયું;
 તથા ડગલાં મારાં ધરે, જોડેલી મહી જાત્યું. ઋષિ.
 વચન સુણાને સલાહ દસી, હસીઆ અલિરામ;
 જાળકે માગી જાણ્યું નહીં, વય ઉપર જાણ. બંધિ.
 જે સ્વદય દાન શું માગિયું, માગે કાંઈ મોડું;
 રાજ ગજ રથ ધન વિના, જીવતું તે જોડું. જાણિ.

વાકે નહોં ઋષિ તમતણો, લઘુ વય બ્રહ્મચારી, જનિ
 રાજ્ય ત્યો એક દેશનુ, પરણો મુંદર નારી
 વામન વળતુ જોવિયા, અમારે શી માયા, ઋષિ
 ધન સાચીને શુ કીજીએ, છે અરિધર કાયા. ઋષિ
 તૃષ્ણા લોભ ને લગુતા, ઘણી માયા ને મમતા,
 તે શ્યાનવત્ નર જાણવા, મોઢે હોંડે ભમતા ઋષિ.
 કેા કેાણુ પૃથ્વીપર થઇ ગયા, ને વળા થઇ જાશે
 રાજા રંક ને ઇત્રપતિ, કાળને વશ થાશે ઋષિ
 નણુ કદમ "અવતી વિગે, બાધુ એક મઢી,
 દિવસે ભણુવું વિદ્યાર્થી, ને રાતે રહુ પડી ઋષિ
 બલિ કહે સંસારમા, મોટું ધન વા માન,
 જાત્રા જસ થાય ધન વડે, ધને આપીએ દાન. જાણિ
 નિર્ધન સુકૃત્ય શુ કરે, જુઓ આપ વિચારી,
 વિશ્વ માને ધનવતને, માને ઇત્રધારી, જાનિ.
 વામન કહે સુણુ ભૂપતિ, ધને થાય અહકાર,
 દરિદ્રના લીજે દુખડા, મહારે વિશ્વાધાર. ઋષિ
 જો પાળે તું દીક્ષાપણુ, રાય મૂકે વિવાદ,
 એ રાજ દાન આપવાપણુ, કરે અતિ ઉન્માદ ઋષિ
 કેા મની મત્ર માળા જપે, તુ શિક્ષા તેની માને,
 જો મન ચળે માગ્યું આપતા, તો મુને પૂજે જાને ઋષિ
 ક્રોધ જાણી વામનજી તણો, બલિ નાગ્યો પાપ,
 મુનસી લીધી દાન આપના, મુકે કહ્યું કાનમાય શુક કહે ગાય ચેતજે
 આચાર્ય કહે રાય ચેતજો, વામન દુખ દેશે,
 એ ગજ તારે ત્રિભુવનતણ, ત્રણ પદમા લેશે શુક
 કામ નહોં રહે રહેવાતણો, પડી ભટકશે ભૂપ
 તજશે વેપ વામનતણો, લેશે વિશ્વરૂપ શુક
 ન હોય પ્રાણણુ એ જુગદીસ છે, બધાજે એવું જાણી,
 વેરી થાશે એ વામજો, ન્યારે મુકશે પાણી શુક
 હું તારો સત્તુ નથી, દેજો હુ શિખ દાએ,
 એ પરમેશ્વર વામન થયા, મુને ઇજવા કાજે. શુક
 દારપ કરી બલિ બોલિગો, તું દેજો મેલી દીક્ષા,
 સારપ જન્મ થયો માહરો, દરિ ગાગે છે બીક્ષા. જાણિ

અ પરમેશ્વર પધારીઆ, કરવા મારી પરીક્ષા;
લાગે જનેતા માહરી, ને ભાંગે રે દીક્ષા. બલિ.
એવું કહી અંજલી ભરી, દાન થો વિશ્વનાથ;
સલા સર્વકો દેખતાં, ધર્યો હરિએ હાથ. બલિ.

વલ્લભ.

હસ્ત ધર્યો શ્રીવામને, રાયે આપ્યું દાન રે;
ત્રય પદ મહી લેવા પડી, વાધ્યા શ્રીભગવાન રે

કંકણ.

વાધ્યા વામન વિશ્વ સ્વરૂપે, દશે દીસા વ્યાધ્યા જ્યદીસ રે;
પાતાળે પગ જઈ પહોંચ્યા, અઘાડે ગયું શીશ રે. વાધ્યા.
કોટી આદિત્યમું થયા ઉદય, સભામાં પ્રગટ્યો તાપ રે;
ભક્ત જનને તાપ ન લાગે, હરિભજન પુણ્ય પ્રતાપ રે. વાધ્યા.
ગાત્ર્યા ગોવિન્દ ગગન ગડગડયું, ખડભળ્યા સાન પતાળ રે;
ઉત્પત્ત્યો સાગર મેરુ ચળાઓ, સળક્યો વાસુકી ભરવાળ રે. વાધ્યા.
આદિત્ય ઉગણુ ઈંદુ દંકાયા, અજ ઈશને પડી કાળ રે;
દેવ દાનવ ને માનવ કાપ્યા, ડગ્યા દશ દિગ્પાળ રે. વાધ્યા.
રથભ કંકડીઓ મંડપ પરીઓ, ગડગડ્યા ગોવિન્દરાય રે;
વિપરીત વહી સર્વે સરિતા, ગર્ભપાત આસુરીના યાગ રે. વાધ્યા.
પાતાળ પૃથ્વી લીધા એક પદે, ક્રોધે લોચન રાતા ચોળ રે;
ઉર્ધ્વ પદ ભરતાં નખ વાગ્યો, તેણે કાડયું અઘાડનું જોળ રે. વાધ્યા.
મેન ચંદન ચર્યું બલિરાગે, પૂજ્યા સ્થામ શરીર રે.
તે ચંદન ગગાએ ધોવાયું, ઉત્તવય ચયું ગગા નીર રે. વાધ્યા.
વાળ્યો પદ ત્રીજું કમ ભરવા, કરવા સુગું કામ રે;
વામન કહે છે બલિરાજને, ત્રીજા પદનું આપો કામ રે. વાધ્યા.
અસુર બળાઆ બલિ રાજના, ઉઠ્યા કરી વદન હોકાર રે;
કેટલાએક વામનને વળગ્યા, આયુધના કરતા પ્રહાર રે. વાધ્યા.
આયુધ ભાગ્યાં કર રહ્યા, શિથિલ થયા સહિ નોધ રે;
વિશ્વનાથના પ્રતાપથી, સર્વેએ મૂક્યા ક્રોધ રે. વાધ્યા.
પરમેશ્વરની પદો આવ્યા, નદ સુનંદન બળવાન રે;
અસુરને મારી અળગા કીધા, તાણી બાધ્યા બલિ રાજન રે. વાધ્યા.

બલિને બાંધ્યો વરુણ પાશે, આગા ત્રિકમતણી રે;
ત્રિગ પદનું આપ સ્થાનક, એમ કહેતા હવા ત્રિભુવનધણી રે

કકલું.

બલિ બાંધ્યો વરુણ પાશે, પ્રજા જુઓ સકલ રે;
એ પદઆખ્યાંદાનમાં, ત્રિગનું નહીં સ્થળ રે, હરિ હરિ બંધાયો બલિ રે. ૨૬.
દાનવ સર્વ નાશી ગયા, વર્ત્યો છે હાહાકાર રે;
ધાધ આવી રાણી વિધવાળી, બાંધ્યો બાણી ભરથાર રે. હરિ.
જોઈ વિસ્મય પામી સુંદરી, વામન હવા વિરાટ રે;
પૂજા કરતાં મુજ નાથને, બંધન થયું શા માટ રે. હરિ.
બંધન છૂટે સંસારમાં, લીધે નારાયણનું નામ રે;
પ્રત્યક્ષ હરિને પૂજતા, કેમ નાથ બંધાયા આમ રે. હરિ.
અશ્વમેધ આરંભ્યો, પૂજવા યજ્ઞ પુરુષ રે;
તે યજ્ઞ દેવ શત્રુ થયા, હવે યજ્ઞ કરે કે મરખ રે. હરિ.
નિષ્કપટી સ્વામિ માહરો, વૈષ્ણવ ધરિયું નામ રે;
ભક્તિ કૃણી પરિબ્રહ્મની, ગયું રાજ લટાયું ગામ રે. હરિ.
સૌમ્ય, દંટે સાસુ જુઓ, કમલાવર કરુણાનિધાન રે;
દયા કરો દીનાનાથજી, છોડો બલિના બંધન રે. હરિ.
બાંધ્યો યકો બલિ બોલીઓ, કૃપા કરો મુંદર શ્યામ રે;
શ્રી દીગોદર મુને છોડીએ, ત્રીગ પદનો આપું હામ રે. હરિ.
સ્વર્ગમાથી બ્રહ્મા પધાર્યા, આવ્યા દશે દિગ્પાળ રે;
રત્નિ કરે બલિ છોડવા, પ્રાણનાથ કૃપાળ રે. હરિ.
દેવની રત્નિ માની નહીં, કીધો બલિએ આરત નાદ રે;
તે શબ્દ પુત્રનો સાલળી, ધ્યાન મૂકી ધાયા પ્રહ્લાદ રે. હરિ.
પ્રહ્લાદ દીઠા આવતા, ત્યારે લાગ્યા શ્રી જગદીશ રે;
મેં બલિને દુઃખ દીધું બાણું, રખે ચઢે વૈષ્ણવને રીસ રે. હરિ.
તુળમી માળા સમરણી હાથમા, ચંદને ચર્ચું શરીર રે;
પિનામહ દીઠા આવના, ચાલ્યું બલિ નયને નીર રે. હરિ.
આસના વાસના પુનની કરી, બોલ્યા શ્રીપ્રહ્લાદ રે;
નથી આ સમો રોવાતરો, આણો અંતરમાં આહ્લાદ રે. હરિ.

પ્રેમાનંદ ભટ્ટ.

સ્તુતિ કરી વામનતણી, વૈષ્ણવ લાગ્યા પાય રે;
સ્તુતિ કરે ઉભા રહી, જ્ય જ્ય વૈકુંઠરાય રે. હરિ.

વસણુ.

જ્ય જ્ય શબ્દ વરસી રહ્યો, ઉભા જોડી હાથ રે;
પ્રહલાદ બલિ મન નીરખી, સ્તવન કરે શ્રીનાથ રે.

કડવું.

જ્ય જ્ય દેવ વિશ્વરૂપ વિશ્વાત્મા, વિશ્વંભર વિશ્વનાથ વિશ્વલુ;
કૃપાળુ દયાળુ કેશવ કમલાપતિ, કમલનેષુ કૃષ્ણ કલ્યાણ જિજ્ઞસુ. જ્ય.
જ્ય જ્ય દેવ સર્વેશ તું કેશવ, વામન વેશ વૈરાટ સ્વામિ;
પ્રાણુપતિ જગપતિ શ્રીપતિ શ્રીહરિ, અવિગત નાથ અંતરંગમયી. જ્ય.
તાઈ આઘ અંત મધ્ય કો જાણે નહીં, શોષ મહેશ બૂલે રે બ્રહ્મા;
વાણી પાછી વળી નિગમ અગમ તણી, કાળનો કાળ તે જગત નિર્મા. જ્ય.
જ્ય પરિશ્રમ નિષ્કર્મ શ્રીનાથજી, જોગેશ્વર તારી જુગત ન જાણે;
બલિવત્ શ્રવણ કાઠી અન્યભયો, એ ઉપર બાપ શું ક્રોધ આણે. જ્ય.
કદલી ઉપર કુહાડો ધરે નહીં, કરવન ધાર તે કેમ મહેજો;
જલચર જીવ નહીં જલ વિના જીવશે, કૃષ્ણ ઉપાસીએ કૃષ્ણ લોભે. જ્ય.
વરાહ રૂપ નરસિંહ તું વામન, અમ માટે અવતાર લીધા;
ભક્તવત્સલ કેઈ બીરદ તમે પાળિયું, અધર્મો તોયે તમે જાચ કીધા. જ્ય.
કંઠજી કર્મ પાછા હેઠાય નહીં વજ્રથી, તે સઘ વટે તાઈ નામ લેતાં;
ભક્ત પ્રહલાદની ભક્તિ સુણી, પ્રેમનાં વાયક તે જુગતે કહેતાં. જ્ય.
મોહું આશ્ચર્ય પ્રભુને પ્રત્યક્ષ પૂજતાં, બાધોઓ બલિને દાન દેતાં;
હરણ આંસુ ખરે સ્તવન હેતે કરે, પ્રેમે પ્રત્યક્ષ પ્રભુ ત્યાં જોતાં. જ્ય.
પ્રેમ જાણી હરિ શ્રીન દષ્ટિ કરી, હિતયો ક્રોધ વામન દોડ્યા;
કૃપા પ્રહલાદને વામને ધણી કરી, બલિ રામ બંધન નાથે છોડ્યાં. જ્ય.

વસણુ.

બંધન છોડ્યાં ભગતનાં, બલિરાયને કહણી કરી રે;
દયા કરી, કરી કૃપા દષ્ટિ, લીધા હદયા મીઠરિ રે.

બલિરાય છુટયો તુટયા પાસણ, વામન રૂપે થયા અવિનાશણ;
પ્રહ્લાદને બેટયા કરી મુખ હાસ્યણ, બલિને તેડયો શ્રીહરીએ પાસણ.

હાગ

પાસ તેડી હદે આપ્યો, મરતક મુક્યો પાણ;
તળ ત્રીજા પાતાળનું રાજ આપ્યું, બોલ્યા પુરષ પુરાણ.
બલિ કહે પ્રભુ સાબળો, આપ્યું તે કચમ લજી કરી;
મારા હદે લિપર પાપ મૂકો, ત્રીજું પદ બ્યો શ્રીહરિ.
આપ્યું દાન જે પાણુ લીએ, આગળ કહીએ તેહ;
તેની સાત પેઢી નરકે પડે, એમા નહિ સંદેહ.
વામનણ કહે ધન્ય રાજા, તે સત્ય રાખ્યું સર્વદા;
તે મૂતે આપ્યું મેં તુને આપ્યું, ધર્માધર્મ દોષ નહોં તદા.
જેમ દક્ષિણ હાથે બીજ પૃથ્વી, મૂકીએ ગ્રેમે કરી;
ક્ષેત્રનો ગુણ જાણુ એવો, લાવીએ દ્વીગુણુ ભરી.
એક મન્વંતરનું રાજ કરજે, બહોતેર ચોકડી પ્રમાણે;
પ્રતિહાર ચમ યજ્ઞિકા ગ્રહી, હું રહિશ તારે આગણે.
ત્યારપછી ઇદ્ર પદવી પામીશ, રાખજે વિશ્વાસ;
નાના પ્રકારે સુખ ભોગી, બજજે તું અવિનાશ.
એમ કહી બલિરાયને, ગોકલ્યો પાતાળ,
લોક કહે બળિ બંધાયો, પણ બંધાયા ગોપાળ.
ઇદ્રાસન રાખ્યુ ઇદ્રનું, દેવ સર્વ સુખીયા થયા;
બલિને દ્વાર ભક્તવત્સલ, પોળાયા યજ્ઞિ રહ્યા.
એવા ભક્તવત્સલ શ્રીહરિ, કરણુનિધિ કૃપાલ;
ગર્ભવેદના વામીએ, ટળે જગતની મંજાલ.
એ કયા શ્રીવામનતણી, જે ભણે પ્રીતે સાબળે;
યાપ રૂળ સહી તીર્થનું, કેટી પાતિક પરજળે.
પ્રહ્લાદ બલિને કૃપા કીધી, ભક્તની રક્ષા કરી;
જે ઇચ્છો હરિ પદ પામવા, તો મુજે જપો શ્રીહરિ.
સુતા બેઠા કારજ કરતા, લીજે હરિનું નામ;
પ્રેમાર્નદ પ્રભુ ભક્તિ આપે, પામે પેકું ધામ.

IX. From અમરપચીરી.

1 Jasodā and Nanda feel the absence of Kṛṣṇa.

૫૬.

જસોદા—અમે આવીરડાં અપરાધી રે ઉદ્ધવભાઈ;
 દીકરાની દીકી કાષ નદિ સગાઈ રે. ઉદ્ધવ.
 જ્યમ કોટીલાના બાળકને કો વાપસ પામે;
 મોટાં ચાએ ઉડી એમે પેતાને મામે. ઉદ્ધવ.
 સર્વ સગપણ જાણીને મેં મલમૂત્ર ધોયાં;
 આતે લાભ એટલો, રોષ લોચનિયાં ખોયાં. ઉદ્ધવ.
 પુત્ર લાવમા તેવડામાં હું છીં વાને ચૂકી;
 પ્રેમાનંદ પ્રભુ કૃષ્ણજી મુને કરાં ગયા મૂકી. ઉદ્ધવ.

નંદ—વીરા વિજયાની કરો વાન, એનાં કુચળ-છે માત ને તાત;
 અમારે કો નદિ રે. રેક.
 મનુષ્ય દેહ તે દોહલે પામ્યાં, શામળ સરખો પુત્ર
 છોડી સયે ને તેતર ખાએ, અમે ધોયાં મલમૂત્ર. વીરા.
 અમેને કંઈ એ સંભારે છે, કે વડાલે મુખ્યાં વિસારી;
 શરીરે બંધો વારુ છે, શમ ને ગિરિવંધારી. વીરા.
 એ જસોદાએ ઉખલસું બાંધો, મેં આવીને છોડ્યો;
 પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વરે, હુંને જા માટે તર છોડ્યો. વીરા.

જસોદા—જસોદા એમ જોલિયાં, માંભજો દરિના વીર;
 પુત્ર વિના હું માવડી, જ્યમ પ્રાણ વિના શરીર.
 ઉદ્ધવ હાડ ગયો દરી છેક, અમે રંક ઉપર છીં રેક. રેક.
 શું લેઈ જાશે દેવડી, જેણે લીધો મારો પુત્ર;
 પરમેશ્વર એને પૂછશે, માફે ઉગ્રચું ધર મૂત્ર. ઉદ્ધવ.
 દરમા દીવો ને ફૂલે પડે, સ્વારથનો અંધકાર;
 કેવે કર્ને કારામદ બોગચ્યાં, વળા આગળ શો અવનાર. ઉદ્ધવ.
 લાખ પોતાનો મનવીઓ, જેણે લગાવ્યા બહુ લાડ;
 પ્રેમાનંદ પ્રભુની માનાએ, અમેને જીવનાં મુખ્યાં તે પાડ. ઉદ્ધવ.

નંદ—ઉદ્ધવ માધવ માધવ નવ જાણો;
 વસુંધરો પુત્ર કલો ગર્જે, કોઈ મેં વિશ્વાસ નવ આણ્યો. ઉદ્ધવ.

ભ્રમરપચીશી.

છેલ્લે અનસરે હુ પુન પામ્યો, ઉછેર્યો ને રમાડ્યો,
માણસ દેખતા મથુરામાંથી, હરિએ હાકી કાઢ્યો કે ઉદ્ધવ
અગો રકને વચુદેવ રાજ, બળ વિના બોલીએ શાને કે
પગમેશ્વર અગળ ન્યાય થાશે, જે લખ્યું નીકળશે પાને કે ઉદ્ધવ
વચુદેવે પૂગણુ વેરજ કીધું, નર ગખ્યો દીકરીએ દીવો રે,
પ્રેમાનંદ પ્રભુ ફરી નવ જોયું, માળાપ મરો કે જીવો રે. ઉદ્ધવ

જશોદા—શામળાએ મુને ગા માટે તરગાદી રે,
બીજી માની સગાઇ કેમ જોડી રે ટેક
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ આગ ધુગ, ચૌદ ભુવનના લોક રે,
પુરતક માહે નથી સાલજીયું જે, માનું સગપણુ ફેક કે શામ
દહીં વયોવી શુ કફ, મુને દીવી ન ગમે ગાય કે,
શુના મોર મુગેટને વાસળી, દેખી પાપી પ્રાણુ નર જાય રે શામ
જે એક વાર આવે કૃષ્ણજી તો, પેટ ભરીને પચ પાઉં કે,
પ્રેમાનંદ પ્રભુ કૃષ્ણજીના, મીઠા કરીને મરી જાઉં રે શામ

ઉદ્ધવ—દપતિતણા હુ ખ જાણી, પછે ઉદ્ધવ જોડ્યા વાણી,
તમો આત્મસાન વિચારો, હરિ કહા થકી પુત્ર તમારો.

ઠાળ

તમારો તન ક્યા થકી, જે ચૌદ લોક વ્યાપી રહ્યો;
એ શામળાના સગથી, નાભીથી બ્રહ્મા પેદા થયો
વેદ શારદ ઋષી નારદ, પામે નહિં માતાપણું,
તે પ્રભુને પુન કહેતા, બંધન થાએ મા આપણું.
આઘ મધ્ય ને અત જોહનો, પાર કે પામે નહિ,
તે કોણ પ્રગરે યજ્ઞોદ્ધા તું, બ્રહ્મની માતા થઇ
દેવકીએ નથી પ્રસવ કીધો, તમો ઉછેર્યો નથી,
પુન ભાવને પરદરો, ઉપદેશ માનો મર્નરી
આણુમાત્રથી અળગો નથી, સર્વ રૂપ અતરમા ભુજો
જગતપિતા બાઇ પુન શાનો, વૃથા વિયોગે શ રજો
અધાવ જગમ રહ્યો વ્યાપી, વ્યાપક એક રહે ધરો,
પ્રેમાનંદ પ્રભુ જન્મ જાળી, પુન ભાવને પરદરો

જશોદા—માતા જશોદાજી બોલીયા, ઉદ્ધવ સાબળો રે,
અમો અમાનીના મન, છે ઠાળો ઠામળો રે.

પ્રેમાનંદ ભટ્ટ.

તેને ચઢે બીજો રંગ કે, પહેલી સ્થામતા રે;
 ગુણદીણુ ગોવાળીઆ લોક, સ્નાન નથી પામતા રે.
 તમો કહો છો અલ્પ, અલ્પાદિક નેતિ નવ કળે રે,
 હું કથમ આણુ વિશ્વાસ, બાધ્યો મેં અનુખળે રે.
 પોઠાડ્યો પારણામાહી, કે ગાયું હાલરે રે;
 તે સુખ સંભારીને, રોધ રોધને મરે રે.
 પ્રસવ સમયનો કાળ, સ્ત્રીને દોહલો રે;
 ઉદરમા દશ માસ વલ્લો, મેં વીદલો રે.
 મુખ ઉપર આવતા કેશ કે આંખડી મીચતો રે,
 મોને મઢીઓ સિંહનો નખ, કે હેડે હોચતો રે.
 કુંડળના પ્રતિબિંબ કે ગોરા ગાલમાં રે;
 હુંકડે પગે ચાલતો, આ પડશાળમા રે.
 જળમા ભરતો મુદ, ચંદ્ર દેખી ચળકતો રે;
 ધરમાં દેખી વટતા ખેમંઝાર, કોટે આવી વળગતો રે.
 ગોવિંદ બોલે ગુંગણું, મુખ ભર્યું માટીયે રે;
 તે સુખ સંભારી આજ, અમો નવ ફાટીયે રે.
 ધુધરયાળા ગોફળા, લળકે નાકે મોતી રે;
 હમકે હમકે ચાલતો, હું તવ પુકે જોતી રે.
 રોતા ખુંચતી ધુધરી, પગની પાનીયે રે;
 તમો કહો છો અલ્પ અલ્પાદિક, અમો નવ માનીયે રે.
 ત્રણ ત્રિભુવનનો નાથ, ચારે કથમ ગાવડી રે;
 પ્રેમાનંદ પ્રભુ શ્રીકૃષ્ણની, હું છું ગાવડી રે.

2. The bee.

૫૬.

માહી—નિરગુણ નાથનો નેટ મુદી ગયો,
 ઉપજતો રમ એણે પીપો. નિરગુણ.
 દવ દાઝ્યા વનને પરદરે મૃગસો;
 અતીત નજે જેમ અદાર પડેતો. નિરગુણ.
 નિરંધનને જેમ પરદરે પરમતી;
 વિષ તજે જેમ મમ રોતો. નિરગુણ.
 વિન્દ વિયોમની દાઝી છે વેદના;
 પગિયાગ મ્પી તદ્યં વન્દ જોડ્યું. નિરગુણ.

ભ્રમર પચોટી.

રાધા મીઠાઇ ખાઈને મન ઝોસર્યું;
કુળજ ખટાઈપર મન દોડ્યું. નિરગુણ.
તનમનધનઅમો સ્યામને સોપિયું;
તોયે નાખી ગયો કષ્ટ કુપે. નિરગુણ.
પ્રેમાર્નદ પ્રભુ રમ રીઝ્યા ધણું;
મથુરાથી આવ્યા ભ્રમર સ્વરૂપે. નિરગુણ

રાધા—ઉદવજી શું કીધું કપડી, એરે શામળાએ રે, ઉદવ.
નિરગુણના ગુણ સભારીને, અંતરમાહે ખરગળાએ રે. ઉદવ.
કુટુંબ સઘળું વેરી કીધું, હરીયું માયા લાગી રે;
લોભી લોક થઇને ભેદા, પરહરીઆ અભાગી રે. ઉદવ.
લાજ મુકાવીને વસ્ત્ર હરી લીધા, વધુ અમારા જોયા રે,
ગન માન્યુ પોતાનું કીધું, ગોવાળાએ વગોવ્યા રે. ઉદવ.
સાગી પ્રીત પ્રભુની જાણી, શરીર અમારા સોપ્યા રે,
પ્રાણનાથ પગેરી થયા તો, કર્મ અમારા કોપ્યા રે. ઉદવ.
ગુપ્ત વાત ઉઘાડી કરતા, ઉદવ મરીએ લાજ રે;
શરદ સમયનું સુખ સંભારી, મનમા રહીએ દાઝી રે. ઉદવ.
ઉદવજી આ ભમરો આવ્યો, કોઇએકના ગુણ ગાતો રે;
પ્રેમાર્નદ પ્રભુ પરમેશ્વર છે, નારી રંગે રાતો રે. ઉદવ.

દલાગા—હાહા રે ભોગી ભમરા રે, ઓધવજી ભમતા ભાજો રે;
રંગે બાધ એમ કરીને માનો, ધૂરત કપડી કાજો રે. હાહા.
જેટલા કાળા તેટલા કપડી, વિશ્વાસ કોનો નવ કરીએ રે;
કાળા સાપની મંગત કરતા, કોઇ એક દહાડો મરીએ રે. હાહા.
ઝીલીએ જો કાળા જમુના, અધવજી આળી જોજે રે;
વિશ્વાસ આપીને કાજો કોપે, જો મસ્તક મુકિયે જોજે રે. હાહા.
જો તેવે કાળા કેસ પોખીએ, તો અતે ધોળા થાએ રે;
પંથી તે કો કુશળ ન આવે, જો કાળી રાતે જાએ રે. હાહા.
આ કાજો મધુકર કરે બહુ એટા, લેવા છૂટે મકરદ રે,
કુસુમ ઘટાદેખી ગોકુળની, કરે નાના વિધવા રૂદ રે. હાહા.
આજ નીરસ કુસુમ વૃંદાવન, મધુકર જા મધુવનમા રે,
સિવ જ્ઞાન કુસુમની વાસના, ખુદી છે તુંજ તનમા રે. હાહા.
તારૂં વદન અનિ રંજિત થયુ છે, શોકનું કુમકુમ લાગ્યુ રે;
તે દેખાડવા સું આવ્યો ધૂરત, જા અહીંથી માન માગ્યુ રે. હાહા.

પ્રેમાનંદ ભટ્ટ:

અમો પાગ શું ફરી ફરી લાગીએ, ધૂરતને નવ ધીરૂં રે;
નૂતનું મન સાંધું નવ ભાએ, જેમ મોતી વચ્ચેથી ચીરું રે. હાંહાં.
ગોપવધૂ કહે હિલવશ, આ કાળાંનાં કૌનક-નીરખો રે;
પ્રેમાનંદ પ્રજુ પરમેશ્વર છે, બોગી ભમરા સરખો રે. હાંહાં.

રાધા—આમીની કહે શ્રી કૃષ્ણને, મુણ ભમરા રે;
શું લાવ્યો ખટ પદ વેશ, બોગી ભમરા રે.
જકે આલિંગન દહ શોકને, મુણ ભમરા રે;
મુખે લાગી કુમકુમ રેખ, બોગી ભમરા રે.
હોયે ચાર ચરણ બે છવને, મુણ ભમરા રે;
તેહનું પશુ નામ કહેવાય, બોગી ભમરા રે.
તેહને જાન ન હોયે આતિ ધણું, મુણ ભમરા રે;
મુખ ધાત તે હિચ્છિખટમાં હોય, બોગી ભમરા રે.
છે ખટ ચરણ તાદારા વિયે, મુણ ભમરા રે;
માટે દોડ પશુ તારૂં નામ, બોગી ભમરા રે.
રાધા ચંપક પરદરી, મુણ ભમરા રે;
કીધો ધંતુરે વિશ્રામ, બોગી ભમરા રે.
આજ મધુવન પ્રકુલિત ચયું, મુણ ભમરા રે;
ત્યાહાં પામીશ તું પરીમળ, બોગી ભમરા રે.
આજનીરસ કુસુમ વંદાવનતણાં, મુણ ભમરા રે;
વનમાળી ન સંચિ જળ, બોગી ભમરા રે.
છે મ્હેત માળા તારા કંઠમાં, મુણ ભમરા રે.
શું કૃષ્ણએ આપી એહ, બોગી ભમરા રે.
પ્રેમાનંદ પ્રજુ મેં જોળખ્યો, મુણ ભમરા રે;
તારે નીપટ જોહી રનેહ, બોગી ભમરા રે.

3. The farewell message of the Gopis.

પદ.

ગોપી—સામળાએ ગેગ કદાબો, પાતળાએ ગેગ કદાબો;
દામ્યા હિપર હિલવીઓ, વળી હુણ લગાવવા આબો રે. સામ.
ભામ મરિયાથી મરિદ ટળાઓ, પ્રીન પ્રીછી રાખ બળે રે;
પીછી તો વેદનાએ વગઓ, દયા કરી નવ આબે રે. સામ.

અમો દેવે કીધાં જોગણી, જોહાં કૃષ્ણ વોળાવી રે;
 અફરે અમારો જોર થયો, ગયો તે રાખ ચોળાવી રે. શામ.
 એ યોગ જાનતું મીસ કરીને, ઉત્તર દીધો રે;
 સદ પુરુષના સ્નેહનો, અમો લદાવો લીધો રે. શામ.
 ઉદ્ધવજી તમો ગામ પધારો, પૂંઠ મુકો રે;
 કુળજાને જઈ જોગ આપો, રાંખ ડુંકો રે. શામ.
 બહાર બીતર રહ્યો વ્યાપી, પ્રજનો વાહાલો રે;
 શરીર માંહે કૃષ્ણ વિના, નથી કામ કાલો રે. શામ.
 કાના લગી કુંભ ભર્યો, નથી નીર માતું રે;
 નખ શાખ નદલાલ ભર્યો, કહાં જોગ સાધું રે. શામ
 ગોપીની ભકિત દેખી, ભમ ભાગ્યો રે;
 - ધન્ય ધન્ય માતા કહીને, ઓધવ પાય ભાગ્યો રે. શામ.
 અવતાર આપો તો એ વિધાતા, ગોકુલ માહે રે;
 પ્રેમાનંદ પ્રભુ કૃષ્ણ મળવા, માગી વીદાયે રે. શામ.

ગોપી—કૃષ્ણ રૂપ યાચું કૃષ્ણ સમરી,

ચટકની ભટક મન રાખે, કીટ થાએ ભમરી રે. કૃષ્ણ.
 બહાર બીતર રમી રહ્યા છે, બલભદ્રજનો બંધવ રે;
 હરિ હરિ કહેતા હરિરૂપ યાચું, જેમ જલમા સિંધવ રે. કૃષ્ણ.
 ભાષ ગોપી ગોવીંદનું એક રૂપ છે, જેમ તાણા માહે વાણો રે;
 અમો લહર શામળીઓ સાગર, રખે જુજવાં જાણો રે. કૃષ્ણ.
 પ્રેમાનંદ પ્રભુને કહેજો, પહોંચ્યો સંદેશો મહારાજ રે;
 ઉદ્ધવ કહે તે સાભળજો, ગોપીના મનની વાત રે. કૃષ્ણ.

હરિને કહેજો રે, ઉદ્ધવજી હરિને કહેજો રે;
 હરિને કહેજો એટલું, પહોંચ્યો સંદેશો મહારાજ;
 મીસાળ ઉઝાડીને મામો માર્યો, કુળની વધારી લાજ. હરિ.
 ભાષ ગોકુળ સુનું રે, ભાઈ ગોકુળ સુનું રે;
 ભાષ ગોકુળ સુનું ને સુની ગોપી, સુની ચરે શામળીઆ તારી ગાય;
 કરે છો કામ રાજકુંવરનું, કોણ વછને પાણી પાય રે. ભાષ.
 રાજકુંવરનું કર્મ છે જે, રાજકુંવરનું કર્મ છે જે રે;
 રાજ કુંવરનું કર્મ જ એતું કે, મૃગયા રમવા જાઓ;
 મૃગનેની અહીં છે ધાળી, આવજો પ્રદાવન માહે રે. રાજ.

પ્રેમાનંદ ભટ્ટ.

ઉદ્ધવજી આપ્યા રે, ઉદ્ધવજી આપ્યા રે;
 ઉદ્ધવજી આપ્યા રથ હોકોને, ગોપી વળાવા જાએ;
 કદાવે જગોદા કૃષ્ણને, એક વાર અથવા મનમાં રે. ઉદ્ધવ.
 જઈ ત્યાંહાં દરિને મળાયા રે, જઈ ત્યાંહાં દરિને મળાયા રે;
 જઈને ત્યાંહાં દરિને મળાયા, ઉદ્ધવજીએ કહ્યા કુશળ સમાચાર;
 ભટ્ટ પ્રેમાનંદ ભટ્ટ સાંભળે રે, તે તરે બવ મંમાર રે. જઈ.

XXI. From દાણુલીલા.

કડવું.

સ્વામ સોદામણી રે, કદાંન કોડામણી રે;
 સાંભળ અદ્ય સ્વામગિયાં રે, ગોકુળના સોદામણી રે.—ટેક.
 તું પનિવ્રતનો બંધુ કદાવે, તારી છોકીમાંહે દામણુ રે. સ્વામ.
 તું ચોર ચિત્ત નવનીનનજો, ખુટયાં ગૌના દામણુ રે;
 માતજગોદાએ ઉખળે આંધ્યે, તોયે નલાગી છીખામણુ રે. સ્વામ.
 તેં તે ગોકુળ રાખ્યું રેલતું, ધરિયો ગોવર્ધન રે;
 માસી મારી ધાવાં, તેં, વધ કર્યા મજ્જન રે. સ્વામ.
 શ્રદ્ધાદિકને બેળવ્યો, તેં પીધો દાવાનળ રે;
 મૌદ ભુવન માતાને દેખાડ્યાં, એવું તારું બળ રે. સ્વામ.
 કંમરપનું કોણુ મળું, તેં મારયો છે દસકંઠ રે;
 મન માને તે કરો પ્રયુજી, કહે ભટ્ટ પ્રેમાનંદ રે. સ્વામ.

કડવું.

મીકૃષ્ણ—ધૃતારી ધુમટાવાળી રે, આંત્યા વિના આંખડી કાળી રે;
 જાએ શહાં આપ્યા પાખી રે, રુધાને રોકી રાખી રે.
 વટાં વાયે વદાણું રે, મહાએને વાલ આણું રે.—ટેક.
 ઉચી ને અક્ષત્રેણી રે, મુખ ધણું ગુમાન;
 જોખનિયાનું જોર જણાવે, હું ઉતારું અભિમાન, ધૂ. આં.
 શાધિકા—નાનડી વયમા નાગ જ કાટયું, લોક કરે વખાણ;
 જો આયે ને આંખ જ સાજો, માંદો માંદે રું ઘણ.
 અલો પાધરી વારે રે, માંણું હું નંદો માંદે રે.—ટેક.
 શ્રીકૃષ્ણ—આ ગોકુળમા વમે ધણી રે, મોટી જાન આદીર;
 ચરેવારની વાને લગ્ન શાળી, દોમે વડકજુની પીર, ધૂ. આં.

- રાધિકા—પાધરી વાટે તે લેડે રે, જીને હોયે એ બાપ;
દાણુની શું તેં મહોર કરાવી, કંસે કીધી શું બાપ. આ. સાં.
- શ્રીકૃષ્ણ—છ.પ તો તારો બાપ કરાવે, રાંકડો વૃપલાન;
અમો કુંવર નંદજીતણા, કોની નવ માનું આણ. ધૂ. આં.
- રાધિકા—સમજી બોલો સ્યામળા વહાલા, લોક સાથે શાં લાડ;
બીખ માગીને પેટ ભરો તો, પરમેશ્વરનો પાડ. આ. સાં.
- શ્રીકૃષ્ણ—ગોપી ગાળ દીયો અદકેરી, છે જોરાવરનો પોરો;
બીખ માગ્યાની પેર કહું, તું કાન ધરતી જોરો. ધૂ. આં.
- રાધિકા—કાન ધરાવું કામ શું છે, સગળ્યાં મનની વાત;
એવો કે દેખતી નથી, જે મુને અકાડે હાથ. ધૂ. આં.
- શ્રીકૃષ્ણ—જો આવે રાણી ધ્રાણી, તો મૂકી જાએ માન,
તાં સર્વસ્વ લેઈ સુંદરી, તો નામ ધરાવું કાન. ધૂ. આ.
- રાધિકા—તું છ વર્ષનો છોકરો, ને ચોરી પીતો છાશ;
સર્વસ્વ આપુ સ્યામળા, તું આવે જો મુજ પાસ. આ. સાં.
- શ્રીકૃષ્ણ—તું મદમાતી આહીરડી, હું નિપટ નાનું બાળ;
બાળપણું દેખાડશું, ચવા દેની સંધ્યાકાળ. ધૂ. આ.
- રાધિકા—સંવાદ કરતા દિવસ વીત્યો, અબજા આકળા થાય;
પ્રેમાનંદ પ્રભુ જાવા દીજો, ગોપિકા લાગે પાપ. આ. સા.

કડવું

સુદર સ્યામળા રે, અમો હાર્યા ને જિત્યો તુંવ રે;
ત્યારે લેતો તે લેદમણાં, નારે જોઈએ શુંવ સુદર સ્યામળા રે.—ટેક.

દિવાકર અસ્તાચળ પહોચ્યો, પડી પ્રભુજી સાંજ રે,
પરણ્યા પિયુજને ઉત્તરે દેવા, ક્યમ તજીએ ધર માઝ સું. સ્યામ.

સામ્ર વાધણુ નણુદી નાગણુ, જોઈ તે જોવો જમ રે;
સુરલિસુન સરખો સ્યામી, તેને ઉત્તર દીજો ક્યમ. સું. સ્યામ.

અંતે જ્યો તે ત્યો દમણાથી, અસુર અમને થાય રે;
ગૃહસ્થાશ્રમની બેઠી મોટી, જઈ દોરી છે ગાવ. સું. સ્યામ.

તમો પુરવ ને અમો નારી, દોહતો લોકાચાર રે;
હુંકારા મારે મરવું પડશે, અબજાનો અવતાર. સું. સ્યામ.

તમો અમ સાથે કૌનક કીધુ, અમો કીધું છે દાસ રે;
આજ ચકી તમારી ત્રિકમ, મૂલે લીધી દાસ સું. સ્યામ.

ત્રેમાનંદ ભટ્ટ.

પ્રથમ આવીને તમ સંધાતે, કીધો ને સંવાદ રે;
 અણુધટતું બોલાયું હોય તે, કામા કરો અપરાધ. સું.સ્વામ.
 અમો આવશું મહી વેચવા, તમો તે લેજો દાણુ રે;
 ગોરસકેડું શું ગળું છે, અમો તે સોંપ્યા પ્રાણુ. સું.સ્વામ.
 અમને તો નવ ગમે દીકું કો, તમ વિણુ ગોકુળનાથ રે;
 ત્રેમાનંદ પ્રજા પરમેશ્વર, વેચાયાં તમારે હાથ. સું.સ્વામ.

૫૬.

જિલ્લા જીવણુ ને દારી મુંદરી રે લોલ;
 લોકાચાર ને ધર ગણ વીસરી રે લોલ.
 વિદુષજીએ વાહી વાંસળી રે લોલ;
 ગોપી વિદુષજ યજ્ઞસહુ વ્યાકુળા રે લોલ.
 અકળ ગનિ તે નવ જાગે કળા રે લોલ;
 ગોકુળ ગર્ભ તે ગોપની મંડળા રે લોલ.
 દાણુ વિવાદ લાં ભાંગી ગયો રે લોલ;
 રસ ઓધ હૃદયા હર્ષજ થયો રે લોલ.
 સ્વામજિયોજી તો ત્યા સજ થયા રે લોલ;
 ગોપી માથે તે કુંજભવન ગયા રે લોલ.
 ગોરસ ગોળા મેલી સદુએ વેગળા રે લોલ;
 સહુ વદાલાજીને વીંટી વળા રે લોલ.
 સારે રાધાજીને કહે શ્રીદરિ રે લોલ;
 લગ્ન મનથી ખૂંકો પરદરી રે લોલ.
 એવું મુણનામાં રાખા દગી રે લોલ;
 ભાગ્યો ધુણદ, ગીર ગયું ખરી રે લોલ.
 દીધું આસિંગન દેન વ્યાપિયું રે લોલ;
 કુંજમાદે રવી રનિયુખ આપિયું રે લોલ.
 જોડલી દત્તી મજ મુંદરી રે લોલ;
 તેટલા મ્મ પાગિયાં ગી દરિ રે લોલ.
 દાણુ ગિમે તે લીલા બીજી યજ્ઞ રે લોલ;
 રંગવિગ્નમાં રજની વદી ગર્ભ રે લોલ.
 ગયો મંદ ને બાનુ ઉગ્યો સદી રે લોલ;
 સારે મજ નનિનાને સાન મર્ધ રે લોલ.

વિવેક વણુઝારો.

પ્રેમાનંદ પ્રભુને પાથે પડી રે લોલ;
સહુ ગોપીએ વિદાય માગી લળી રે લોલ.

નમો નારાયણ રાધા રાણી, દુઃખલેખન દામોદર દાણી;
ઘેર ગઇ ગોપિકા આનંદ આણી, પ્રભુજીની માયા કેણે ન કળાણી. નમો.
પડોશણુ સાસુ નણુંદ જેઠાણી, કરે વાત પરસ્પર અંગ ઐધાણી;
સુણે ભણે દાણુલીલા ધન્ય તે પ્રાણી, જમકંકર ન રોકે તેને રે તાણી. નમો.
એ અદ્ભુત લીલા શુદ્ધ સારુ વખાણી, જેમ સાગરથી ભર્યું ચંચળ પાણી;
તેમ પ્રેમાનંદ દાણુલીલા વખાણી, શરણાગત રાખો શારંગપાણી. નમો.

XXII. વિવેક વણુઝારો (Written probably before
A.D. 1728.)

સંત સાધુને હું નમું, વણુઝારા રે.

ગંત ગુરુને લાગું પાથ, સમજ મન મારા રે.

સમરણુ કરીએ શ્રીરામનું, વણુ; પદઅંધ મનોહર ચાપ, સમજ.
કાયા નગર સોહામણું, વણુ; લ્યા વસવા કીધું ગામ, સમજ.
આણુ ફરે ત્યાં તાહરી, વણુ; પુર નાયક એવું નામ, સમજ.
નવ દશ જે ત્રણુ સુંદરી, વણુ; વણુઝારી મળી ચોવીશ, સમજ.
તે સાથે તું કીડા કરે, વણુ; તેં વિસાર્યાં શ્રીજગદીશ, સમજ.
પટરાણી જે પ્રેમદા, વણુ; તેનાં પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિ નામ, સમજ.
પ્રવૃત્તિ વખાણે ભોગને, વણુ; નિવૃત્તિ વખાણે રામ, સમજ.
સંતાન થયાં જેહ નારને, વણુ; માડ્યાં જીજ્ઞવા જે ધરસૂત્ર, સમજ.
પ્રવૃત્તિને પાંચ પુત્રી યર્ષ, વણુ; વળી સાત થયા છે પુત્ર, સમજ.
આશા, વૃષ્ટા, હિંસા, દીકરી, વણુ; વળી ભ્રાતિ, ઈર્ષા નામ, સમજ.
લોભ, ક્રોધ, મદ, દીકરા, વણુ; ગર્વ, મત્સર, મોહ ને કામ, સમજ.
પરિવાર પ્રવૃત્તિનો વધ્યો, વણુ; હવે કહું નિવૃત્તિનાં સંતાન, સમજ.
પુત્રી ચાર ચતુર ઘણી, વણુ; થયા પુત્ર પાંચ ગુણવાન, સમજ.
શાંતિ ભક્તિ, દયા, દીકરી, વણુ; વળી મૈત્રિ, મળી યદ્ય ચાર, સમજ.
સંતોષ ને ધર્મ દીકરા, વણુ; વૈરાગ્ય, વિવેક, વિચાર, સમજ.
નવ મંતાન નિવૃત્તિનાં, વણુ; હવે પ્રવૃત્તિનો વિસ્તાર, સમજ.
સંતાન જોધને જ્ઞાતા યદ્ય, વણુ; પતિ રીઝ્યો જોધ પરિવાર, સમજ.

ગાવીશ નાર દાસી થઇ, વણુ; કરે પ્રવૃત્તિ રાણીની સેવ, સમજ.
 નાયક અભિમાને ભયો, વણુ; એના મનમાં ધગો અદ્ભુત, સમજ.
 નિવૃત્તિ દહે મારા નાયક, વણુ; તમે મૂકો ભોગ વિલાસ, સમજ.
 કાયા નગર, છે કારણ, વણુ; તે જુઠ્ઠાની શી આશ, સમજ.
 બંધ બાંધ્યા છે જળનણા, વણુ; માંહે દાડ ને માંસ રુધીર, સમજ.
 શરીર એવું જાણવું, વણુ; માટે સ્મરિયે શ્રીરધુનીર, સમજ.
 માત્ર પિતા સુત સુંદરી, વણુ; વળિ મિત્ર સહોદર બંધ, સમજ.
 એ અંતે કે તારું નથી, વણુ; છે જીવતાનો સંબંધ, સમજ.
 ગોખ જરૂર માળિયાં, વણુ; સાત ભૂમિના સરસ નિવાસ, સમજ.
 એક દિવસ મેલી ચાલવું, વણુ; સ્મરણે કરવો વાસ, સમજ.
 મારી મના વાસણુ ધણા, વણુ; મળી માણક મોતી એનેક, સમજ.
 જમ કિંકર મૂકી ચાલશે, વણુ; સાથે કોહી ન આવે એક, સમજ.
 કર્મ કમાય જે આપણું, વણુ; તે જાણ છે જીવને સઘ, સમજ.
 વૈનરણીમાં બૂડતા, વણુ; નકી મૂકાવે શ્રીરધુનાથ, સમજ.
 એવું જાણીને જાણવો, વણુ; તમે પ્રવૃત્તિ રાણીના ભોગ, સમજ.
 નહિ તો પસ્તાશો નાયક, વણુ; તે તો જાણવો કેવળ રોગ, સમજ.
 એવું જાણીને મારા નાયક, વણુ; રખે શોકનો કરતા મંગ, સમજ.
 શીખ મારી અવળે ધગ, વણુ; તમે સમરોને શીંગ, સમજ.
 પ્રવૃત્તિ રહેશે વેગળી, વણુ; ત્યારે આવશે જન્મના દૂત, સમજ.
 પંડ મૂકી પ્રાણી ચાલશે, વણુ; બૂતમાં મળશે પંચભૂત, સમજ.
 જમરાય લેખું પૂછશે, વણુ; તે તો શો કાંઈ વેષાર, સમજ.
 તે વેળા છે ધણી દોહલી, વણુ; તમે એતન્ને કુલ બરચાર, સમજ.
 હીણું કાઢવું નવ જાનિયે, વણુ; સદા ચાલિયે સીધી ચાલ, સમજ.
 જગત દાન હમણા કરો, વણુ; પછી કેવળ દીગી છે કાલ, સમજ.
 નિવૃત્તિનાં વાલક સાંભળી, વણુ; કંઈક આવ્યો ઉર વૈરાગ, સમજ.
 પ્રવૃત્તિ રાણિયે જાણિયું, વણુ; એણે ભોગ કાંઈ છે ત્યાગ, સમજ.
 રાણગાર મોજે અંગે ધર્મ, વણુ; તેડ્યા મોકલ્યા પંચ દાસ, સમજ.
 કંઈ લટપટ કરી લાવિયા, વણુ; પિયુ આણ્યો રાણીની પાસ, સમજ.
 પહેરી પટાળી પ્રેમદા, વણુ; છે ઓળખાં ઔદ રંગ, સમજ.
 સજ્જાર શુભ સુંદરી તણા, વણુ; નેઈ વૈરાગ્ય પામ્યો ભંગ, સમજ.
 પ્રવૃત્તિ રાણી બોલિયાં, વણુ; હેતે નાખી મગામાં દાઘ, સમજ.
 ત્યાગી વૈરાગી કપમ ચવા, વણુ; કંઈક ઉઘમ કીજે નાથ, સમજ.

વિવેક વણાંઝારા.

બાળક સૌ પરણાવનાં, વણુ; જેમ લોકમાં વાઘે લાજ, સમજ.
 ઘર ઉંચાં કરાવિયે, વણુ; પૂર નાયકમાં કિજે રાજ, સમજ.
 હરિત ઘોડા સાંપડાવિયે, વણુ; ત્યારે જીવ્યું તે સફલ જ થાય, સમજ.
 દધિ દૂધનાં સુખ લીજિયે, વણુ; ઘણી લાવો મહિયો ગાય, સમજ.
 શય્યા સિંદાસન પાલખી, વણુ; આગળ બહુ દાસી દાસ, સમજ.
 જે જે દીપક પ્રગટાવિયે, વણુ; લલ્લા કીજે ભોગ વિલાસ, સમજ.
 ધંધો કરી ધન લાવિયે, વણુ; તે અંતે આવે કામ, સમજ.
 હમ બ્રાહ્મણ વસે ઘણા, વણુ; નવ ખરચિયે કોડી દામ, સમજ.
 જેન બનેલી બાણજા, વણુ; દીકરી દોહિત્ર જમાઈ, સમજ.
 દાર કેને ન દેખાડિયે, વણુ; એ તો વસ્તુ સારી જાણે ખાઈ, સમજ.
 સંવત્સરી શ્રાદ્ધ ન સારિયે, વણુ; એ તો સર્વ છે આળપંપાળ, સમજ.
 દીકરાને જીજવા કરી, વણુ; મને ગમતી નથી જંગળ, સમજ.
 આપણે સુખે ખાઈએ પીએ, વણુ; રમતાં રૂડા દહાડા જાય, સમજ.
 વેપાર કરી ધન લાવિયે, વણુ; તે લખેસરીના તન કહેવાય, સમજ.
 પીતાંબર • શુભ પહેરિયે, વણુ; ખાઈએ નાનાવિધ પકવાન, સમજ.
 ખાધું પીધું તે આપણુ, વણુ; નવ કીજીએ કોડીનું દાન, સમજ.
 લણુ લાહીએ નાતમા, વણુ; થાય દેશ વિદેશે નામ, સમજ.
 દાહાડા ભોગ કમાઈના, વણુ; પછી અંતે જપશું રામ, સમજ.
 પ્રવૃત્તિ શિખામણુ સુણી, વણુ; પછે રીઝ્યો મૂઠ અગ્નણુ, સમજ.
 નિવૃત્તિ યઈ અળખામણી, વણુ; પ્રવૃત્તિ વહાલી પ્રાણુ, સમજ.
 એકાંત ખેસી નર નારીએ, વણુ; લલી માડી કીધી ગોઠ, સમજ.
 સંકલ્પ વિકલ્પ જે પોડીયા, વણુ; પછી ચલાવે કર્મની પોઠ, સમજ.
 લોભ પુત્ર સાથે ગયો, વણુ; ગર્વ, મત્સર, કામ ને ક્રોધ, સમજ.
 દાસી દશ સાથે ગઈ, વણુ; કરી ધર્મતણો વિરોધ, સમજ.
 મન ઘોડે નાયક ચઢ્યો, વણુ; ઘડી આશા હાય લગાગ, સમજ.
 મમતા ચાલ્યો વહોરવા, વણુ; અહંકાર નગાઈ નામ, સમજ.
 છળ બેદનાં જે ત્રાજવા, વણુ; તેજે પ્રપંચ વાણોતર, સમજ.
 કૂડ કપટનાં જે કાટલા, વણુ; મોટી માયા દાંડી ખરોતર, સમજ.
 હાંમ કામ હુંદલી ગડગડે, વણુ; પુર નાયક મોટું નામ, સમજ.
 લાભ લેવાને દોડિયો, વણુ; જ્ઞેયા લક્ષ ચોર્ણશી ગામ, સમજ.
 સંસાર દેશ સોલામણો, વણુ; તેનો જ્ઞેતા ન આવે પાર, સમજ.
 શ્રીફલ સોપારી એલચી, વણુ; તેમા નવ દીકું કાંઈ સાર, સમજ.

ગોળ ખાંડ સાકર નરિં, વણ; નવ લીધાં ધૃત ને ધર્મ, સમજ.
 શાક દાળ વહોર્યાં નરિં, વણ; એની અવગચ્છના કરી બાંડ, સમજ.
 માણક મોની મોનું નરિં, વણ; નવ વહોર્યાં પટોળાં ચીર, સમજ.
 લાલચ લોડું વહોરિયું, વણ; કોડે લીધું કપટ કથીર, સમજ.
 દિસા દિંગ વહોરી ધણી, વણ; મંગ સીમું-લીધું અપાર, સમજ.
 પ્રપંચ પીતળ વહોરિયું, વણ; મંસારમાં દીકું સાર, સમજ.
 મમતા મીઠું વહોરિયું, વણ; અને વહોરિયું માયા મીઠું, સમજ.
 કુરૂપ સોમચ વહોરિયો, વણ; અનિ વહોર્યું ત્રિપય અરીણ, સમજ.
 અનાચાર વહોર્યો એળાચો, વણ; વહોર્યાં આગસ ટંકણપાર, સમજ.
 બ્રાતિ ભાગ લીધી ધણી, વણ; વજનાગ વહોર્યો વ્યભિચાર, સમજ.
 વહોરી છપા જે આંગલી, વણ; કુલક્ષણી વહોરી લાખ, સમજ.
 કપટ કાપડ તે વહોરિયું, વણ; જેનો રંગ ઘણો અભિલાખ, સમજ.
 લલુના વહોરી લોખંડી, વણ; વહોરી કાંચળી કાળે રંગ, સમજ.
 છળ છાપલ વહોર્યાં ધણા, વણ; લોલ પુત્રને રાખી સંગ, સમજ.
 નિદા ગળી વહોરી ધણી, વણ; અતિ વહોર્યું મલ અગાન, સમજ.
 ચાલી તાલી વહોરી ધણી, વણ; લય પાત્ર તે કંક સમાન, સમજ.
 ખુત્તગ ખાદી વહોરી ધણી, વણ; વળી વહોર્યાં અવગુણ ટાટ, સમજ.
 શીવી ગુણ અવગુણે ભરી, વણ; હાંપી પોઠ તે વસગી વાટ, સમજ.
 મન ચિંતવન જે વેદિયા, વણ; સંકલ્પ વિકલ્પ વેપાર, સમજ.
 અભિમાન ગટે નાયક ચરણો, વણ; તેને દેખે સૌ મંસાર, સમજ.
 પ્રવૃત્તિને માન દીધું ધણું, વણ; પ્યારી તુ પ્રાણ સમાન, સમજ.
 નિશ્ચિતિ આવી પુઠે પડી, વણ; એને દીધું ધણું અપમાન, સમજ.
 પ્રવૃત્તિ આશ્રયણે ભરી, વણ; ખોટા નાયકે શુદ્ધ શુદ્ધ સાન, સમજ.
 જરા શણગાર નિવૃત્તિનો, વણ; વળી વસ્ત્ર ખીરાજે રાન, સમજ.
 સાથે લઈ બાળક બાળકી, વણ; સાથે પ્રવૃત્તિ પિયુની સાય, સમજ.
 નવ સંતાન નિશ્ચિતિના, વણ; એતો ચાલે જેમ અનાય, સમજ.
 ન્યા ન્યાં દાકું ઉતરે, વણ; પિયુ પોઠે પ્રવૃત્તિની પાસ, સમજ.
 નિવૃત્તિ આવી ના ચકે, વણ; દારે બોલા છે પંચ દાસ, સમજ.
 પ્રવૃત્તિ કહે પિયુ સાલજો, વણ; રખે શોકનો કરતા મંગ, સમજ.
 પગ એક પાસે જો બેસશે, વણ; કરશે ધર વેપારનો ભંગ, સમજ.
 બેખ એના બીખારી તણા, વણ; બેગી કીધાનો અભિલાખ, સમજ.
 એની ચિખામણ માનશે, વણ; તો તે તમને ચોળાવશે રાખ, સમજ.

વિવેક વણઝારો.

દેખીતી મેં જાગિણી, વણ; જ્ઞાન વૈરાગ્ય જેના તન, સમજ.
વેપ સર્વ વિધવાતણા, વણ; કરે તમને માન શુકન, સમજ.

નાયક કહે સુણ સુંદરી, વણઝારી રે;

તારાં વચન તે સુખા સમાન, સતી સુખકારી રે.

તારી શીખાગણ શુભ ગણ, વણ; મેં તો તને કીધી ભગવાન, સતી.
નિવૃત્તિ દીડી નવ ગમે, વણ; તુજ સાથે જાંધ્યો પ્રેમ, સતી.
નિવૃત્તિ સામે જોડું નહિ, વણ; મેં આગળથી લીધો નેમ, સતી.

કાલમંથ એવો ક્યો, વણઝારા રે;

પ્રવૃત્તિનો વાધ્યો ગર્વ, સમજ મન મારા રે.

નિવૃત્તિ દારી થઇ રહી, વણ; એની શોકે કીધું વશ સર્વ, સમજ.
ટાંકું મજાવા ચોદિશે, વણ; જોગો દેશ સર્વ સંસાર, સમજ.
આગળ લાભ દોડો ઘણો, વણ; આવી જાને જોડ અપાર, સમજ.
કાળ ધણી આવી લાગિયે, વણ; એણે રોકી છે સઘળા પોદ, સમજ.
વસ્તુનું મૂલ આવ્યું નહિ, વણ; થઇ લાખ કરોડની જોડ, સમજ.
જમ કંકરે આવી જાધિયો, વણ; ત્યારે નારી ગયો પરિવાર, સમજ.
પ્રવૃત્તિ પણ વેગળા રહી, વણ; નહિ કોઈ પાણી પાનાર, સમજ.
જમરાય કરે જાધી આણિયો, વણ; વેપારીએ કીધી રાવ, સમજ.
કેક ખાતા જોડા નિકળ્યા, વણ; જ્યારે જોવા મેળ દિસાળ, સમજ.
જાધ્યો માર્યો બહુ ભાતથી, વણ; વળી નાખ્યો નરકકુંડમાંય, સમજ.
ઘણીવાર દીવાળું કાઢિયું, વણ; નહિ લાગ્યો કરતા અન્યાય, સમજ.
કારાગરનું દુઃખ ધણું, વણ; કાણ કાઢે ત્યાથી બહાર, સમજ.
પહેરી સાડી શુદ્ધ છુદ્ધની, વણ; પાસે આવી નિવૃત્તિ નાર, સમજ.
નાયક જોઈને રાયો ઘણો, વણ; દેખી સતીનું તે સમે સુખ, સમજ.
નીચું જોઈને કહે સાધવી, વણ; તેં પાપે જોગવ્યું દુઃખ, સમજ.
આસુ લોહા નાથના, વણ; પછી જોલી નિવૃત્તિ નાર, સમજ.
પ્રવૃત્તિ તમારી ક્યા ગઇ, વણ; સાત પુત્રી ક્યા પેચ કુમાર, સમજ.

નાયક કહે સુણ સુંદરી, વણઝારી રે;

મેં નહિ માની તારી શીખ, સતી સુખકારી રે.

વહાલી થઇ પ્રવૃત્તિ પાપળી, વણ; ભુંડી રહે મંગાવી ભીખ, સતી સુખ.
દુઃખ વેળા નારી ગઈ, વણ; મુને પાણીકોઇ નવ પાપ, સતી સુખ.
મૂકાવ મુજને સુંદરી, વણ; હું રહીશ તારી આસાય, સતી સુખ.

નિવૃત્તિ કહે પિયુ સાંભળો, વણુઝારા
 ધણા ડહા છો ભરથાર, સ્વામીજી મારા
 ધણે દામથી મૂકાવિયા, વણુ; લેજો લાખ ચોખાંથી પાર, સ્વામીજી.
 ધર્મ કને તેહી ગઇ, વણુ; ત્યાં કીધો કોવલ કરાર, સમજ.
 ધર્મ લેણું કરી લાવજો, વણુ; જઇ રહે કરજો વેપાર, સમજ.
 ફરી સંસારમાં આવતો, વણુ; મળ્યા સદ્ગુરુ એક દલાલ, સમજ.
 રામ નામ વસાણું વોહોરિયું, વણુ; લાભ આળ્યો વસ્તુ રસાળ, સમજ.
 વિવેક વાણીનર થયા, વણુ; તત્તવ વિચાર ત્રાજ્ઞા સાથ, સમજ.
 ધર્મ કર્મ બેઠે કાટલા, વણુ; દામા દાંડી ઝાલી દાય, સમજ.
 નાયક વહેરે વસ્તુને, વણુ; જે જે નિવૃત્તિ કહેતી જાય, સમજ.
 નિર્ગુણ ગોળ લીધા ધણો, વણુ; શુણુ સત્ય મર્મ કહેવાય, સમજ.
 સદ્વિદ્યા સાકર વહેરે ધણી, વણુ; વહોર્યા જામફળ જોગામ્યાસ, સમજ.
 શ્રીફળ નામ શ્રીરામનું, વણુ; મળ્યા ગાંધી દરિના દાર, સમજ.
 શ્રદ્ધાવિદ્યા ખાંડ વહોરી, વણુ; શુભ લક્ષણ વહોર્યા લવિંગ, સમજ.
 ચંદુરાધ ચંદન વહોરિયું, વણુ; વહોર્યો કરુણા કેસર રંગ, સમજ.
 માન મૂત કુપે લાઈ, વણુ; સિદ્ધતા દધિ નિર્દોષ, સમજ.
 પ્રીત પટોળા વહોરી ધણી, વણુ; લીધા સાણુ શીજ મેતાય, સમજ.
 વિદ્યામ પીતાંબર વહોરિયાં, વણુ; વહોરી દયા દધિ દરિયાઇ, સમજ.
 લખતો જાય ચિત્ત ચોપડે, વણુ; લેખણુ શુદ્ધિ શુદ્ધિ રસનાઇ, સમજ.
 નવધા ભક્તિ મણી વહોરિયાં, વણુ; વળિ મુક્તિ મુક્તિ માળ, સમજ.
 શ્રીદરિ હીરો દાશે ચહો, વણુ; થયું પરમાં ઝાકઝાળ, સમજ.
 સદ્ગુણે શુણુ શીવી જરી, વણુ; કરે વસ્તુનું દેવ વખાણ, સમજ.
 મોદ મોદવાસી મારીઓ, વણુ; દવે કાવ ન માગે દાણ, સમજ.
 નાદ જિદુ બેઠે જળદિયા, વણુ; વાજે નગારું ઝંકાર, સમજ.
 માન પોડે નાયક ચંદ્રો, વણુ; છતી આઘ્યા સર્વ સંસાર, સમજ.
 જમરાખને લેણું આપિયું, વણુ; ચિત્ર વિચિત્રે જોડયા દાય, સમજ.
 મનમાન આસન આપિયું, વણુ; જમરાય થયા રણિપાલ, સમજ.
 ન્યાય થયો શુભ માલમાં, વણુ; ગયો મૂળ પોતાને મામ, સમજ.
 ફરિ ભયમા ભટકયો નદિ, વણુ; થયો શુદ્ધ તે આત્મારામ, સમજ.
 મુક્તિ જે દોષ પરદરે, વણુ; કરે નિવૃત્તિ એગીકાર, સમજ.
 એ મુક્તિ ફળ પામે સદી, વણુ; નવ દોષે દુઃખ લગર, સમજ.
 મુજરાત દેસ મોનામણો, વણુ; વીર ક્ષેત્ર વડોદરી ગામ, સમજ.
 પિપ્પ મુર્ચ્ચકી નાનમાં, વણુ; કૃષ્ણ મુન પ્રેમાજી નામ, સમજ.

વિવેક વણુઝારો તે છે આત્મા, વણુ; આ છે આપ્તાત્મનો ઉપદેશ, સમજ,
વણુઝારો ગાય ને સાંભળે, વણુ; ટળે જન્મ મરણનો કબેશ, સમજ,
ને કોઇ પ્રભુને અનુભવે, વણુ; યામ મનવાંચિછન ફલ કામ, સમજ.
શ્રોતા સમજન સાંભળી, વણુ; તમે સમરો સર્વ શ્રીરામ, સમજ.

XXIII. From ઋષ્યશૃંગાખ્યાન.

A danger to the ascetic.

સંજ મુંદરી સારી, મન વિચારી, યજ્ઞવા ધારી સજ યાત્રી;
વર વપુ સમારી, ચાલી નારી, મોદિણિકારી, પથ જાતી.
આશ્રમને મૂડી, મુનિમહ દૂકો, જતાં ન ચૂકી, મધ વહેલી;
તેની અતિ શોભા, મુનિમન લોભ્યા, ગગને યોભ્યા, સુર રહેલી.
મસ્તકમાં મદિયાં, બૂળણ લદિયાં, ને જડિયાં, તે લદિએ;
ને ચક્ષુ ધરિયો, તે ગતિ ત્વરિયો, વિધુયું વદિયો, ને કલિએ.
સશિકિરણ કાપે, ઉદરે વ્યાપે, અતિ મેનાપે, તેજ અદી;
શીશચશિ ને ચાર, કરે ન વાર્યું, મન અવિધાર્યું, કમળ સદી.
વળી વળી જાએ, નવ લજ્જાએ, શિશકુલ સાએ, લુપ્ધ કરી;
મુક્તાક્ષ જલિયાં, ઈર વરિયા, જાપ ન સરિયાં, પ્રીતિ ધરી.
જોઇ મોતી પૂર્યા, પપર્થ શરા, નાગણી નરા, ચઢી આવ્યાં;
નિરખી વિષ મુજતી, આપી સુજતી, વાટજ રચતી, વર કાવ્યા.
કૂરતા નવ છોડી, મધ્ય મરોડી, હંસી દોડી, યજ્ઞ લાલી;
મસ્તક મુખ દિસે, ડંખ પણ દિસે, શું ધરી રીસે, નહી વાળી.
ઉર્ધ્વશ્રી પડતી, સેંચે ખજાની, લાલી ખજાની, વળી પાછી;
એવે નાગણ નિરખી, મનમા હરખી, કેકિન પરખી, ધરી રાખી.
તજ ભક્ષણ ધુધરી, શું ભક્તિ તુગરી, કે તજ સુગરી, ત્યમ છોડી;
હો ભક્ષણ માટે, તદપિ ઉચ્ચાટે, શિક્ષા સહે સાટે, લે જોડી.
પાર ને વિંછિયા, કર્ણે સિંચિયા, ઝાલે ધિંચિયા, કર્ણકૂલે;
વેસરમાં વસિયા, ચક્રોદી ફરિયા, સુર શા રસિયા, અતિ ઝૂલે.
નયનાજન રેખા, ચક્ષુ વિશેખા, રમ્ય શી મેખા, વારિ જૈએ;
છે ભાળ વિશાળા, દરિ રસાળા, દય અજવાળા, શોભા લેએ.
મનોદારી ખેંદી, ત્રાણ અનિંદી, ભવશર વંદી, સુખી ચેએ;
શું મીન મક્કલાતા, ખજન તાતાં, મૃગલી મનાતાં, ચખ કેએ.

પ્રેમાનંદ ભટ્ટ.

માંદિ રેખા લાલી, કાળા વાળા, ધણી રસાળા, રમ્ય દીમે;
 નાકે નય ધાલી, કીર સંભાળી, હંસે બાળી, તે હીમે.
 યદ્ય તેવની ધારા, દીપક જવાળા, તેથી મરાળા, ત્રાસી ગેવા;
 નાકા વર સરમાં, કપોલ ધરમાં, આશા ભરમા, આવી રલા.
 અધરામૃત ખૂડે, વેસર ખૂલે, લક્ષણ રૂડે, રસમાતી;
 તેને સુવર્ણ સેરી, રાખે ઘેરી, હંસિ અહેરી, ધરી રહાતી.
 શું આમ્રકાતળી, પ્રવાળમાં મળી, કે રસની વળી, રમ્ય રેખા;
 ચિખૂક ચાર, હડપચી વાર, વદન સમાધુ, મોહ લેખા.
 અમુગ શું દાખ્યું, ગળ રથળ બાખ્યું, સુકું સખ્યું, રસવાળું
 દંતુમા દરિયા, આત્રણ હરિયાં, ગેરને વરિયાં, દરખાળું.
 ધરી દુગદુગી મોટી, ચોટી ન ખોટી, દારની ભેટી, ચીપપટી;
 ગળુર્થ ગભોટી, પાલી ચોટી, માળા મોટી, પડી લટી.
 તે કોમળ બૂપણે, આણ્યા દૂપણે, વેથો રૂપણે, ગિરિ મોરો;
 જે કરવન કાપે, ઉભયે તાપે, નદિ સંતાપે, આ રોટો.
 ઠરી તેથી બાળા, ચોળા ધારી, તદપિ અકારી, તે ધાતી;
 જે મચ્છર મરાળા, ધવાં કરાળા, ડરની બાળા, લગ્નની.
 વૃથિકને મૂકી, ગિરિશૃંગ ટુંકી, મૂકતા ચૂકી, રતન કોટેલા;
 તેને ઉરાટી, નયને ત્રાટી, કરથી કાટી, રસ લેતા.
 દંચુટી નીલી, પડી રસનીલી, સુખી યદ્ય સીંગી, કુખ્ય દાના;
 દટિ કૃપ અતિશે, રનિ રમણ વિશે, રથૂજ કૃપ રસે પરતાના.
 સાધારે રહેશે, ગુરત્વ રહેશે, કોને કહેશે, વિરદિ વળા;
 દયા ધરી એવી, દંચુટી દેવી, ભોભે મેરી, વાણ બળી.
 તે ધમી વનિના, વેગે સરિના, ચાલી હરિતા, ચિત્ત તળી;
 તે મરિમા મળતી, ગિરેડી વળતી. કૃપ શું દળતી, મમ્મ બની.
 નયનગી નીકળા. દલગી વલગી, જનની મક્કી, મન સરે,
 ત્યાં જતા વિરામી, નદીમાં નામી, મોદકગમી, નયનસરે.
 દય ખૂજ અંજુજ, વા ખૂવળ રૂમ, ધરિયા અખૂજ, મુદમદી.
 અંજુલી મમ્મગી, જનતી ન કળી, મુદિકા ધળી, તિથી રસી
 ધમી દંખ ચૂડી, ખજો રૂડી, વગને ડડી, અંધિ ધમી;
 જ મુખે મુખા, દાર સખુજન, મુકના મુકન, ચિત્ત દમી.
 તે જર તનુ ધરી. ખંખાકાગી, જેવા સ.ગી, તેજ જળી
 કળ રસી યી કળ, યાજ જર મળા, કટિ અંખજા, વરમળી

ઋષ્યશૃંગાખ્યાન.

તે રવ કિકિણી મળનો, ધુધર બળતો, નૃત્યમાં હજનો, શબ્દ શ્રી;
 પાદંગુલિ પેરી, નપુર જેરી, કયડા કેરી, રમણ રૂરી.
 સજ કાંળી કલ્લાં, દીશે લાલ્લાં, ગામે ન વલ્લાં, મનુર મણી;
 એ વિધિ આજા, દરશે આજા, લાવણ્ય લાજા, દિગે ધણી.
 શું મારની મૂરતી, સુધા મૂરતી, રતિની પૂરતી, આવી જની;
 ઠે વિષુન બાજા, રમા રસાજા, માલ્યની માજા, વાન તળી.
 એવી પર રૂપા, જામ અનૂપા, મોદની કૂપા, મુનિ પાસે;
 જ્યમ શરશું રહામે, ન લસકર મામે, ત્યમ સૌ ધામે, જે વાંસે.
 એ વીધી વામા, વીતનું ધામા, સુંદર રમામા, જાતી દવી;
 ડવી પાંચરી, નવી સાંતરી, રવિ આંતરી, ઠથે શું કવિ.

10. Samal Bhatt (circa 1614-1730 A. D.*)

This famous writer was the third of the great seventeenth century "Trinity of Poets" and the great rival of Premanand. He was well educated according to the standard of his days and in addition to the usual knowledge of Sanskrit and Hindi he also had a knowledge of Persian, which indeed was the court language of that time. His language shows a very strong admixture of Persian words. His poetic style was based upon Braj prosody which he had studied carefully and he wrote by preference the popular Hindi measures the *dohara* (*duha*) the *chopai* and the *chhappa*. In the last he was specially the master. His verse is mostly fluent and his language polished but he often lapses into very rude language and harsh versification. The latter defect is very likely due to change of pronunciation during all the years that have elapsed since his time. But Samal never attained the fluency of language which we find in Premanand, neither has he successfully manipulated his words so that sound echoes to sense as it so often does in Premanand's works. But in spite of being decidedly inferior to Premanand both in language and in music of his words, Samal has been certainly a greater favourite with the Gujarati people. The reason for this is to be sought in the intrinsic interest of his subject matter. He is *par excellence* the story-teller of Gujarat. He moreover does not

---

* Kheslav H. Dhruva disputes this date. He is inclined to put Samal a full generation later than Premanand. See Jhaveri, *Milestones in Gujarati Literature*, p. 93, footnote.

weave his story out of Pauranic and Epic sources, but he tells stories about the everyday life of the people, at least of the higher bourgeoisie. He has expressed in plain words his contempt for the singer of *Purana* tales. “કહેયું કે તે શેનો કવી?” he asks, having a fling at his great rival, Premanand, because the latter depended solely upon the Puranas for his narratives.* Samal in the beginning of his career did attempt topics from the Sanskrit Epics† but he found the field entirely occupied by other writers and he had no chance whatever of success against the “vested interests,” notably of Premanand. This probably was the beginning of the lifelong rivalry between them. Moreover, Samal’s was a proud character and he had determined never to seek favour of any rich person nor to approach any until he was asked himself. Thus he waited long in obscurity until a learned Pātidār—the head of the village of Sunj in the Khairā district invited him to his own place and took him under his special protection. This man Rakhidās by name made the poet a gift of land and made him independent for life. Though not given to flattery he has extolled Rakhidās to the skies for his timely and unstinted help. Certainly ingratitude was not among the sins of Samal.

Failing to obtain hearing as a *pauranic* reciter Samal turned to secular subjects. He had a veritable

* It is said that after this remark Premanand turned to the Narsimha Mehta cycle of tales, which form the finest work he has produced.

† See list given below.

mine of secular tales to draw upon. The Sanskrit collection of the *Kathasaritsagara* was undoubtedly known to the learned as also the various collections of medieval tales from Prākṛit and Pālī sources. Moreover there were the popular tales about "Vikrama and the Vampire," the cycle of the "Parrot's Tales" and lots of other popular tales besides were orally current at that period. It would be an interesting task to trace his tales to their sources but it is very probable that Samal merely borrowed special episodes from this floating material, but the treatment was always his own. Samal has an extraordinary facility in arranging episodes and in keeping up the interest of his hearers*. The state of society he depicts is an exact picture of what had been described several centuries earlier by Vatsyāyana in his *કામસૂત્ર*. In every tale the *Gunika* plays an important part. She is always beautiful and clever and often (though not invariably) thoroughly heartless and unscrupulous. Many of the tales are a bit "too spicy" after the style of some of the stories of the *Decameron*. The parallel between the Italian writer and the Gujarati poet is very instructive especially as regards the state of society depicted in their pages. But there is one important difference the Italian is depicting contemporary society, while Samal deals with an age which had long since passed away but which had left a vast heritage of tradition and custom.

---

* These tales were originally recited by the poet himself before gatherings. This is evidenced by the closing lines of most of these when the 'hearers' (શ્રોતા) are asked to sing "૨૨ શ્રી રણડોડા"

the situation but they are mostly brains without heart. Of course there are exceptions to this rule but we look in vain for the ideal mother or the ideal wife in Samal. To Samal the woman is mainly an unreliable creature, sometimes ministering to the man's comfort. In his *સતમાળા* however he has a string of excellent *chhappas* about women which should win him pardon for many others of the opposite nature that he wrote.*

Samal is reputed to be the author of some 50 works in all : †

- (1) જત્રીય પુતળા (including the વૈનાળ પત્રીશી); (2) શ્રુતિ જોતેરી ; (3) શિવ પુરાણ; (4) રેવાખંડ (5) રણછોડના શ્લોકો (6) અંગદ વિદિ; (7) પદ્માવતી; (8) નંદ જત્રીશી; (9) રાવણ મંદોદરી સંવાદ; (10) હિમવત કર્મ સંવાદ; (11) સામળ સતમાળા; (12) વિવિનાસીનીની વાર્તા (or વિનેયદની વાર્તા); (13) અભયરામ કુલી શ્લોકો (or રૂક્મ જલદારનો પાવડો); (14) જરાસ કસ્ટુરી; (15) જોગણ; (16) ચંદ્ર ચંદ્રાવતી; (17) કાળી મહાત્મ્ય; (18) શુરેવાખ્યાન; (19) સુન્દર કામદાર; (20) દ્રૌપદી વસ્ત્ર હરણ; (doubtful) (21) ભોજ કથા; (22) રણીદાસ ચરિત્ર; (23) વિશ્વેશ્વરાખ્યાન (24) મદન મોહના; (25) રણ સ્તંભ and (26) વિદાતાની વાર્તા

I. From મદન મોહના.

[This is the most popular of his tales]

1. The Benediction. .

છત્રીયા.

પાર્વતી પતિનો પુત્ર, સૂત્ર ચિત્તામણિ જાને;
રત્નાવળિની ખાખ, જત્ર ને સિર વિગાળે.

* Compare together Sections VI and VII below.

† Bhaveri, op cit., p. 98, whence the list has been copied

સિદ્ધર સેવત્રા સાર, આ'ર મોદિક મણિ માઝા,
શિવ પે'લો પૂજ્ય, ગજ રાજેશ્વરી રાગ;
ગણનાયક લાયક ગણું, દાયક છુદ સાયક ભણું,
વણ ગળનન ગુણ આગતો, સામળ ધ્યાન ધરે તે તણું.

2. Love at first sight

[Mohna had been sent by the king, her father to a learned Pandit for her education. But the King insisted that she should sit behind a thick screen. Suspecting something wrong she once suddenly tore down the screen and saw that Madan, the minister's son was also a pupil of the same Pandit]

પ્રેમદા મન પરમાણિયુ, કપટ કર્યું મુજ તાત,
હું અંધ એ દેહીઓ, વિપરીત દોસે વાત.
શા કેણુ કહે છે સેજમા, એ તો મદા ઉત્પાત,
પ્રપંચ પાટા બાધિયા, એ તો મારે તાત.
પુરુષ ચરિત્ર પ્રમાણિયુ, લાભાવના તે ભૂપ,
શકે પુરુષમા ગુણુ ધણો, શકે છે રૂકુ રૂપ,
પાસે પુત્ર પ્રધાનનો, કાયા દુળે કામ,
મદન રૂપ મદન સમો, મદનસેન છે નામ
તે જોલ્યો તરતીય તર, સાચા છો બે સર્વ,
લેખું બેનું લાખણુ, ફોગટ એ શો ગર્વ
પાછો પટ કર્યો પ્રેમદા, દોહું દેવ દરશન,
મોહ પામી મન મોહના, પૂરણુ ચર્ધ પરસન.
વરણુ વાયુ કુખેરવત, અવનવો દોસે છદ્,
અદગણુ તારા દેવતા, કે રવિ રાગ અંદ
પ્રધાનતણો સુત પાઠવી, મદન નામ મકરંદ,
વદન પકજ વરણુગીઓ, કંદર્પ આનંદ કંદ
દમ્યંતી નળથી દશ ઘણો, માધાનજનો મેગ,
રેહિન્ટી પતિસમ રૂકો, સાચો જાણો શેર
ખતીસ લક્ષણુ છુધનિધિ, ચૌદ વિદ્યા ગુણુ જાણુ,
* કળા બોતેરી કામ રૂપ, પડિત પૂર પ્રમાણુ

નિર્ભળ નેત્રે નિરખીઓ, ધારણ નવ રહી ધાર;
 - કુંદન હીરામાં જડયું, લળ્યું સાકરમાં ક્ષીર.
 સમરી મન શિવ ચક્રિને, સમર્થો સીના રામ;
 આ વર આપે અંબિકા, નિતનિત જળીએ નામ.
 પ્રીતે પૂરું ગોરને, દઈ ધણું નવરાત્ર;
 આપે આહું આરામુરી, જાન દઈ હું જાન.
 પ્રીતે પ્રનિતા કરી, સમરી મનથી માત્ર
 એ વિલુ પુરૂષ પૃથ્વી વિશે, મારે તાત્ર ને જ્ઞાત.
 જન્મ જન્મનો એ ધણી, જન્મ જન્મ હું નાર;
 આરાધી એમ અંબિકા, વિનવે વારંવાર
 પગે પટી પંડિત તણે, હું છું તારી રાંક;
 હુંકારા તમને કર્યો, ક્ષમા કરો મુજ વાંક.
 તુ ભારે બ્રહ્મા સમો, કે તું વિષ્ણુ વેદ;
 વિતક વાત કહું અમો, બ્રાંત ન રાખું ભેદ.
 પિતા મારે પ્રપંચ કયો, દલા તમ કાવા ડોલ;
 જેવી અંધ કહી મુજને, લુગતા લુગતી જોડ.
 પંડિત કહે પુત્રી સુણો, હું ચુરુ જુગ તાન;
 ઠાલી શિષ્ય તું દિકરી, વેદ વચન વિખ્યાન.
 અંનરથી કરો આગન્યા, જે હોય મનનું કાળ;
 શિવઆત્મા, માયું કરો, લેશ મા ધરણો લાજ.
 વરયું મેં મન તાદરૂં, તું જોગનવંતી જાણ;
 અનંત પ્રવેશ છે અંગમાં, પરવશ છે તુજ પ્રાણ-
 તે મન મૂકી મુને કહો, તજી લાજ મરજદ;
 ઈશ્વર આખું એ વાતમાં, કોદ મન આપી ઉત્કાદ.
 કરનેડી દહે કામની, ખોલે મૂકી શીશ;
 સર્વ ચંદ્ર જે સાખીઆ, વચમાં આજ્ઞા ધરા
 પુત્ર છે આ પરધાનનો, મદનમેન મદમન્ય;
 સેત્ર વર્ષ સવસણો, ત્રિભોકષમાં નદિ તુલ્ય.
 નિરખ્યો તે નેહે કરી, ચાતુર ચતુર સુખળ;
 પૃથ્વી પનિયા પરાક્રમી, સામુદ્રિક એધાળ-
 પંચ લપુ પંચ દીર્ઘ છે, પંચ જનન પંચ રત્ન;
 દીર્ઘ જાદુ દીર્ઘ રૂપે જ, છે અમૃત વધી પુજા.

કર્ણ પર્યંત તે નેન છે, દંન દાડિમ બત્રીસ,
 અધઃ મુક્ત અતિ એાપના, કેસ સોહંતા દીગ
 કનિષ્ઠિમ આરે તર્જની, આઠે રેખા હોય,
 ધાગણ ધન રેખાતણી, કળા શકે નહિ કોય
 અનામિકા મધ્યમા વિશે, ઉર્ધ્વ રેખા બળવત,
 તે પાછળ જે જગતી, જશરેખા જશવંત
 દયેળા વચ્ચે દાધિયો, સાધિયો જે સગદાર,
 તે બેડે નિચળ છે, દેશપતિ દાતાર
 અગુમાના અગ્રમા, જવ લક્ષણ જશરૂપ,
 અડુમ છે તે આગળે, લાગે કર્મનો જૂપ
 પોચાકેડે પાછળે, મણિ બધનની માળ,
 મત્સાકાર છે મોરડે, બોગીનો બૂધાળ
 શકગકાર છે શ્રીમુખે, અશ્વાકાર અનૂપ,
 ધ્વજકાર જે ધેનુમા, ગજ તેજ મદારૂપ
 વીસવશા વેદા વચ્ચે, સમ આકારે ચંદ્ર,
 ધર્માકાર ધરમતશે, અવતારી છે ઈન્દ્ર
 મણિપુત્રી અગુકડે, જોબે જેખ સંતાન,
 લાળી લાગ્ય જેખા તળે, અકનતણુ અનુમાન
 સ્ફોરેખા છે જોબતી, લક્તરેખા જરપૂર,
 મુક્તિરેખા છે માહવતી, ન્યાવદરેખા પૂર
 જનરેખા છે જગતી, સ્તરેખા છે સાર
 કૂર્મચક્ર છે કર વિશે, એ દેવાશી દાતાર
 મારા માત પિતા તમે, મિત્ર ગ્વજન મોસાળ,
 મનમા શુ મારું અમે, તમે કરે પ્રતિપાળ
 સત્તમે સૂત પ્રધાનનો, પડિત બેઠો પાસ
 લાજ મરજદ તથા ઠહું, પુરો મનની આશ
 પ્રતિશા મે તો એ કરી, અધિક સમથી આપ
 પુરુષ બીજ પૃથ્વી વિશે, મારે લાઘ ને બાપ
 એ મહન ને હું મોહના, આજ જેળાપજ થાય,
 શતજન્મનો સ્વામી એ, પરણ્યા પેટજ મામ
 આજ ગદ્યરવિયા કરી, પરણાવો રૂડી પેર,
 બીજો કે નજી નહિ, પછી મોકલો ઘેર

પ્રધાનતણેા મુત પ્રીછીઓ, કામની કુંડ કીધ;
 વગર વાકે માહરો, લાખેણેા શુવ લીધ.
 એને તો છાતું ક્યમ રહે, પ્રહાંડ જેવડો ભાર;
 મોતં આપ્યું માથાપરે, નિશ્ચે ને નિરધાર.
 જગત બાધુ જાણશે, વિશ્વ કાઢશે વાંક;
 અણુધટતું કેમ કીજીએ, એ રાજા હું રાક
 પ્રધાનવટુ પિતાતણું, શુવ સહિત તે જાવ;
 સ્વજન સૌ દે ચળીએ, લક્ષ્મી આધી લૂટાવ.
 જીભ કઢાવે તાજવે, મારે મોહકમ માર;
 ફટ ફટ ફટ સહુકો કરે, ધિક્ક પડ્યો અવનાર.
 માર પડે મુજ તાતને, તપશે મારો તાત;
 પેટ પડ્યો કેહ પાણીઓ, વિશ્વ બાધે વિખ્યાન.
 અંગારો એ અર્લકો, કુળ બોળણુ એ કાગ;
 દુઃખ દીધું દુશ્મન યધ, રૂડો નહિ એ રાગ.
 કર જોડી કુંવરી કહે, એ શું બોલ્યા બોલ;
 કિંકર જનને કંચ કો', તરણી નહિ તમ તોલ.
 પામરના પામર અમો, સેવક સેવક સત્ય;
 કિંકરના કિંકર અમો, ગુણુદીણુ અમારી ગત્ય.
 કોડી કોડી કોશિયા, લાલચી લોભી લંડ;
 હોંગ મરીના તોળીઆ, પ્રીછવીએ પાખંડ.
 રાવળી ગત તો જાણીએ, રાજવળાની રીત;
 તમને કરવી નવ ઘટે, પામર સાથે પ્રીત.
 લાજ જશે લક્ષ લોકમા, કામની ખોશો કાર;
 ગુણુદીણુ યાશો ધણા, કેદરો લોક ગમાર.
 અતુર નદિ એ ચંનની, એતર નામ અરિત,
 નીચ શુદ્ધિ નારીનગી, પ્રમદા નહિ પવિત્ર
 શું દીધું નમે માનુની, હું મૂરખ ગુણુદીન;
 પરવશ ચાકર પામરો, દેદ દામણેા દીન.
 વળિક તે થી વરખમા, વળિકમાં શો વિવેક;
 કોઠો કસરીઆનજો, જાજો એકે એક.
 તું રૂપે રંબા રાજવી, સુખ પાવે સેદન;
 અમન બોજન ખરેખરા મારા, માદ માને મોદન.

પટકૃળ પેરે! પંચવર્ણી, સન્ને સોળ શણગાર;
 હીચો હીંદોળા ખાટ પર, અલખત અપરંપાર.
 તાંબૂવ ત્રિવિધનણાં, ખાન પાન સુખ સાન;
 રાગ રંગ રંછતમાં, મોહિત મન મેરાણુ.
 મોટી મોહના તું મદન, મોટમ પદવી માન;
 ખાસા ખેલ ખાતે કરી, રાગ રંગનું તાન.
 અમો માજન મજુરીઆ, ખડધાનના ખાતાર;
 ખાધે લીજીએ કોથલો, બરી ઉપાડું બાર.
 રાજકુંવરી તું ગલરી, પણ ગુણુહીણિ ગમાર;
 કબુલ કરે આ કિંકરો, જે મુરખની સરદાર!
 હું અજ ને ગજરાજ તું, સિંહ ને હું શિયાળ,
 તું નાગ હું અજસિયું, તું અર્જુન હું ખાળ
 તું હીરો હું કાચ રે, તું જાણુ હું અજાણુ;
 તું કંચન હું કથીર છું, ઝોળખ એ એધાણુ.
 એમ કહીને ઉડીઓ, હટે ધરીને રીસ;
 બાપ મહી બેસાડીઓ, ખેળે મેલ્યું શીશ.
 કુંવરી બેલી કોડસું, એ હું બોલ્યા વાણુ;
 ઉઠી જાઓ અલબેલડા, છોજ ચંતુર સુજાણુ.
 જાણી પ્રીતિ તમતણી, છો ગુણુકેરા રતન;
 પારખી મેં તો રાખિયું કોડ કરીને જનન.
 જો તુ મુજને નહિ વરે, પાડું મારો પ્રાણુ;
 સ્ત્રી હત્યા કયા દૂશરો, દશે વ્રજને હાણુ.
 દંતુશલ હસ્તિતણા, નિકળ્યા નવ ખેમંત;
 ગ્રરો ઉઠે સામદ થઇ, બળ હીન નવ ખેસંત.
 પંડિત કહે સુણુ પ્રેમદા, કયા સંભળાવું કર્ણુ;
 એહ વાત કયા ચકી, તન ખોશું જન તણુ.
 જે ધડીએ એ મર્મને, તાત જાણુશે તર્ત;
 તાર માર એહનું, માથે લખિયું મર્ત.
 ગુન્હો નહિ એ ગુજરે, હુદિયા ન છોડે રીસ;
 શેર વચ્ચે સૌ દેખતા, સઘ હેદાવે શીશ.
 વાચસ વિમળ હોય નહિ, મહીપતિ નોયે મિત્ર;
 જુગટુ જૂઠા વિણ નહિ, ચંતુરા સુણુ ચરિત્ર

રાય રૂંધા દીકા, નથી, નયિ દિકા વહુરા વાપ;
અકળાયા અદિ દીકા નથી, ત્યા અચવાનો નવ લાગ.
મહીપતિ મંત્રી નવ ગણે, નવ ગણે પુણ્ય કે પાપ;
દાવ કરે ઘડી એકમાં, વેદ પુરાણે જાપ.
વણિક તાત ચારે વાંઝીઓ, રડશે એની માત;
તમો બાળકે થઈ છૂટશે, અંતર નદિ ઉચ્ચાટ.
વીસ વચા વનિતા વદે. વિપ્ર સાંભળો વાણ;
કરૂં પ્રતિજ્ઞા તે મુણે, જુગત કરીને જાણ.
અર્થ અંદ્ર જે સાખિયા, વચમાં ધ્વિર આપ;
જે તમ મુઝે જીવું અમો, પ્રસ્થકાળનું પાપ.

3. The wise minister.

[The King discovering that his daughter has married Madan gets furious and calls his father who advises him to spare the lives of the Brahmana and of the girl!]

રાજા નો રીસે ચડ્યો, કોપ્યો કૃતાંત કાળ;
ત્રણેને દેહ યગીએ, પંડીત પુત્રી ને બાળ.
કીધું કામ કુણ્ડિએ, વલુ પૂછ્યે એ વાંક;
માફ નિશ્ચે એહને, હું રાજા એ રાંક.
પકડી મગાવ્યો વણિકને, કાણ ન લાગી વાર;
એકાંત જઈ ઉભો કર્યો, પૂછી લીધો પાર.
મૂળ ચકી માંડી કહી, રામ દુવાઈની રીત;
જેરથકી મુજને વરી, પૂરણ આણી પ્રીત.
વનિતાના વચનો તણો, લખી રાખ્યો તો લેખ;
મહીપત આગળ મૂકીઓ, જેમાં નદિ મીનમેખ.
શિક્ષા વાતો ચારની, કહ્યા કુંવરીએ કેળ;
કરજોડી સરવે કહ્યા, વચા દનાં જે વેણ.
વળતો તેડ્યો વિપ્રને, વિવેક પૂછી જાન;
પડ્યો તે કેમ જોડિયો, કીધો મદા હિતપાન.
માનનીનું મુખ નિરખિયું, કરૂં કીધું કામ;
અર્થ અંદ્ર જે સાખિયા, તે ક્યમ જાગ્યા મામ.

પંડિત કહે પૃથ્વીપતિ, તોજો વાંક એ દિશ;
 કુડો હોઈ તો કોપળે, બહે છેદળે શીય.
 આઘ અંત ને અથ ઇતિ, બાબત જોત્યાં જોલ;
 જુગદીશ આણુ જૂઠું વદે, તોલ ગમે તે તોલ.
 કટાર મારવા માંડિયો, પુત્રી તારી એ પેદ;
 અધર્મ હું કેમ આચરું, નરપતિ જોળે નેટ.
 પછી તેડી પુત્રીને, અદક્ષી દીધી આંચ;
 શણાએ દેડ છું સર્વને, જો નવ જોલે સાચ.
 પિતા પ્રભે પુત્રી કહે, કર્યું કપટનું કાજ;
 તે સર્વે માનું અમો, લોપી નથિ છુગ લાજ.
 લેખું ગણતાં લક્ષણુ લલ્લું, જૂઠાં પડીઆં ગેય;
 પ્રધાન સુતને પ્રીછવો, ઝઘડો ભાગ્યો તેય.
 જોશવરી જુગને કરી, પરણી રૂડી પેર;
 બલદીજો એ બાપડો, ગયો પોતાને ઘેર.
 ત્યાર પછી દીડો નથી, નથી જોડી જે દબ્દ;
 બળ કરી એ જોડુને, પકડી દીધું કબ્દ.
 ગમે તો દો શણાએ, ગમે તો એ પરણાવ;
 જીગરો જીવ ત્રણેતણા ગુણુ રૂડે ગણાવ.
 પ્રધાનને પછી તેડીઓ, વિપરીત પૂછી વાત;
 મારી કુંવરી તારો કુંવર, અતિ ઝીધો ઉતપાત.
 લજ્જા લોપી માહરી, તારી લોપી આણુ;
 ઘટે તેહને તે કરો, વદો વદનથી વાણુ.
 પ્રધાન જોલી નવ શમ્યો, કર દીધા જે કર્મ;
 રામ ગમે તેવું કરો, સાહ વાતે શી સર્મ.
 એ ન્યાય મને નવ પૂછશો, પૂછો પોતાને પંડ;
 જોવું ઘટે તેવું કરો, દોની તેવો દંડ.
 વાંક નહિ એ વિપ્રનો, કદાચ પડ્યો હોય વાંક;
 તોય વિપ્ર હણવો નહિ, એ તો આડે આંક.

છપ્પા.

વિપ્ર હણે જો તાત, વિપ્ર હણે જો નારી;
 વિપ્ર છુટે ભંડાર, વિપ્ર જોશવર જારી;

વિપ્ર હણે નો પુત્ર, વિપ્ર વણ વાંઠે રહે;
 વિપ્ર નો મુગલી ખાય, વિપ્ર નો લક્ષ્મી હુટે.
 વીસ કોડ વાક હોય વિપ્રના, દેશવટો તો દીછએ;
 સામળ કહે સાખો શાસ્ત્રની, વિપ્ર પ્રાણ નવ લીછએ.
 જીના વાક શત સદસ, તોય તેને નવ દણવી;
 હદાયણ દશ હજાર, તોય મૂરખમા ગણવી,
 સતી શિરોમણિ સિદ્ધ, તોય જયહીણી જારી,
 ઉછેરો અદકે હેત, કોઈ દિન નાખે મારી.
 વારી અવગુણ ગણવો નહિ, ચતુરા કેવી ચૂકવી;
 સામળ કહે સૌ હણી નહિ, માનની જીવની મૂકવી.

દાહરા.

વાક તો મારા પુત્રનો, દો ગમે તે દંડ;
 શળાએ દો કે શીશતણા, કરો કટક શતખંડ.
 ખાણણું જુએ કહીએ નહિ, ખાણણું નવ હોય સંડ;
 ખાણણું નવ હુંડીએ, ખાણણું નહિ દંડ.
 સીનો તો સ્વભાવ છે, રૂઠી હુંડી રીત;
 પરાણે મળા પર પુરુષ શુ, કરે પરણે પ્રીત.
 વાક મણો એક વણિકનો, વિચારે નહિ વાત,
 સો વચા દો શળાએ, કીધો મદા ઉતપાન.

છાંપા

વરને તેડ વણિક, નેદ અકાઈ ખોસે;
 વરને તેડ વણિક, નેદ પેટ પટાંતર ખોસે;
 વરને તેડ વણિક, નેદ ઉતાવળો ચાપે;
 વરને તેડ વણિક, નેદ વનિત વાણે.
 વણિ વરને તેડ વણિકને, ને કોઈ રાવળે જાણીએ;
 સામળ કહે અવિદ્યા આચરે, વેચ પોતે વાળીએ.
 વણિક તેડનું નામ, નેદ જુઠું નવ ખોસે;
 વણિક તેડનું નામ, તોય એણું નવ ખોસે;
 વણિક તેડનું નામ, આપે ખોણું તે પાણે,
 વણિક તેડનું નામ, બ્યાજ સદિત મન વચે.

મદન મોહન.

વિવેક તોલ એ વણિકનું, મુક્તતાન તોલ એ શાવ છે;
 વેવાર ચૂકે ને વણિઓ, દુઃખ દાવાનળ થાય છે.
 વણિક માંદિ ગુણવીશ, રીસ અડે નહિ મંગે;
 ચોરી ચાલી જર જૂઠું, ચંકાર આવે નહિ મંગે;
 અધર્મ અન્યા અભિમાન, ગાનતાન તો ન ગણે;
 નિંદા નીચ સ્વભાવ, જુડું કોઇનું ન બણે.
 ગાળો કોઇ એક દે ધણી, પાછી વાળી નવ જણિયો;
 પુંક નવ જોલે પારકી, વેવાર પાલે તે વણિયો.

દોહરો.

સત્ય વચન વણિકે કર્યાં, જેહ પુત્રનો તાત;
 રાય રીઝ્યો છુદ્યા વિધે, સત્ય સાંભળી વાત.

છંદો.

સાચું જોલે ચોર, તેહ બંધનથી છૂટે;
 સાચું જોલે જાર, રામ તે પર નવ રહે;
 સાચું જોલે લંડ, દંડ તેને નવ દેવો;
 સાચું જોલે ધનીક, નામ તેનો નવ લેવો.
 સાચાને સુખ તો ટુંકું, સાચાનો સરજ સાખીઓ;
 કવિ સામળ સાચો સજક્ષણો, ભૂપત તે તો ભાખીઓ.

ચોપાઇ.

વિપ્રને તો કાલી નવ દીધ, પાસે હતું તે ખુંચી લીધ;
 વિપ્ર તાહરો મોટો વાંક, અણુધટલું કપડું તે આંક.
 બીજો હોય તો માંદે દાર, મૂંડું ભવતો જા તું ગામ;

દોહરો.

ઋષિ કહે રાજ સુણો, મેં કીધું ફેડું કાજ;
 એ છે તારી દીકરી, એથી રે'શે રાજ;
 પૃથ્વીપતિ એ તો યશે, અણત કે'વાશે આપ;
 ઇકાંતેર શત તાગશે, એના પુણ્ય પ્રતાપ.

સામળ ભટ્ટ.

૭૨૫૧.

જેને ઝાઝાં માન, માન તણ લિક્ષા માગે;
 જેને ઝાઝાં માન, નીચને પાગે લાગે;
 જેને ઝાઝા માન, નિરધન થઈ દંડાયે;
 ઝાઝાં મહુરત જોય, રામા તેની રંડાયે.
 વળિ ઝાઝું ધન વિદ્યા વિના, તેજ દરિદ્રી જાણુવો;
 તરણનો મેરુ ધશ્વર કરે, અહંકાર શો આણુવો.
 જે જોડા મુખપાલ, કાસકું દીદા કરતા;
 જેની ગાંઠે લખ કોડ, દીદા ભિક્ષામાં કરતા;
 જેને પુત્રો પાત્ર, તેહ તો પિંડ ન પામે;
 જેની ફરતી આણુ, દુઃખ દાવાનળ જામે.
 મુખેદારી ઘેર સાલખી, કોડી કોડી કરતા ફરે.
 સામળ કહે રાણા સમજજો, અહંકાર કોનો નવ રહે.
 વાધ-સાથ વદનાર, દીદા તેને તન રાગી;
 નર માહે જીવંત, જાણિ જાણી થઈ જોગી;
 ઘરા શિર સગદાર, કાયર કિંકર થઈ નાકા;
 સદામત દેનાર, ભીખ માગે થઈ માદા.
 જોખનવંતાં નર નારીઓ, દીદા ડોસા ડોસીઓ;
 સામળ કહે ફરતી છાપડી, જોખન જોગો જોખીઓ.
 કનક થાય કપીર, કપીરા પણ કનકજ થાએ,
 અકર્મી થાય અમીર, અમીર અકર્મી થાએ;
 દામી રાણી થાય, ગણી દેવડીએ દાસી;
 સનવાદી ન કરે પુણ્ય, ખુની કંઈ જાએ કાદી:-
 એમ એક એક ફરતી છાપડી, અહંકાર નવ આણીએ;
 સંતોષ રાખીને મન વિષે, પરમેશ્વર પ્રાપ્ત પ્રમાણીએ.

દોહડા

રાગ મનમા રીઝીઓ, સુખી વિપ્ર વચન;
 કાષ એક ડોપ છાંટીઓ, માન તણને મન;
 જર મૂક પું જવતાં, ત્રણે જાણે તત્ત;
 નરિ તો નમ ત્રણેણું. મેળ લખ્યું તું મન

મહત્ત મોહના.

મોહું નવ દેખાડશો, જન્ય ગમે મન જવાપ;
કેશો મા તમે કેળમાં, મારી અવનિ માપ.

છપ્પી.

છંછેડાયો નામ, તેહ તો વશ નવ થાયે;
વકરાયો જે વાધ, તેહ જાણ્યો નવ જાયે.
વનિતા વંડી જોહ, તેહ પણ દામ નવ આવે;
જૂડો થયો જે જન, કદી સાચો નવ કહાવે
રાજા રીસે રૂઝીઓ, તર્ત કોધ તો નવ સમે;
હમણા કહો તે કીછએ, જોધએ હરિને શુ મમે.

દોહરો.

૧૧૧૧ ૧

પ્રધાન કહે છે પુત્રને, હમણા છે એ દાવ;
રૂપો તમ પર રામજી, જવાપ જ્યાં ત્યાં જાવ.

છપ્પી.

જીવે તેને જોખ, રકે પણ રાજા થાયે;
જીવે તેને જોખ, નીચ ન અંગા નાયે.
જીવે તેને જોખ, રોગી જન થાયે માતો;
જીવે તેને જોખ, ગુણી જન થાયે ગાતો,
વળિ જીવે તેને તો જોખ છે, વેદના સધળી વામરો,
કવિ સામળ કહે શુ કહું છું, જીવતો નર ભદ્રા પામરો.

દોહરો.

ઉજ્જડ ખેડા ફરી વસે, નિર્ધનિયા ધની હોય;
મયા ન જોખન સાપડે, મુચ્ચા ન જીવે કોય.
મંપત ગણ તે સાપડે, ગયા વળે છે જ્ઞાણ;
ગત અવસર આવે નહિ, ગયા ન આવે પ્રાણ.

છપ્પી.

વંજા પ્રસવે પુત્ર, મુર્ખ પણ કદિ કવિ થાયે;
નેટ ભરાય નવાણુ, દરિદ્રી શિર છત્ર ધરાયે;

સામળ ભટ્ટ.

૭૨૫ા.

જેને ઝાઝા માન, માન તથા લિક્ષા માગે;
 જેને ઝાઝા માન, નીચને પાગે લાગે;
 જેને ઝાઝા માન, નિરધન થઈ દડાયે;
 ઝાઝા મહુરત જોય, રામા તેની રંડાયે.
 વળિ ઝાઝું ધન 'વિદ્યા વિના, તેજ દરિદ્રી જાણું
 તરણુનો મેરુ 'ધશ્વર કરે, અદંકાર શો આણું
 જે જેમ સુખપાલ, કાસદું દીદા કરતા;
 જેની ગાંઠ લખ કોડ, દીદા ભિક્ષામાં ફરતા;
 જેને પુત્રો પામ્ય, તેહ તો પિંડ ન પામે;
 જેની ફરતી આણુ, દુઃખ દાવાનળ જામે.
 સુખેદારી ઘેર સાલખી, કોડી કોડી કરતા ફરે
 સામળ કહે શાણા સમજજો, અદંકાર કોનો નવ રહે
 વાધ સાચ વડનાર, દીદા તેને તન રાગી;
 જર માહે ઝીલંત, ઝાલિ ઝાળી થઈ જોગી;
 ચરા શિર સરદાગ, કાયર કિંકર થઈ નાઠા;
 સદાવ્રત દેનાર, બીખ માગે થઈ માઠા.
 જોખનવંતા નર નારીઓ, દીદા ડેસા ડેશીઓ
 સામળ કહે ફરતી છાયડી, જોય ન જોશે જોધીઓ
 કનક થાય કથીર, કથીરા પણુ કનકજ થાએ;
 અકર્મી થાય અમીર, અમીર અકર્મી થાએ;
 દામી રાણી થાય, ગાળી દેવડીએ દાસી;
 સતવાદી ન કરે પુણ્ય, ખુની કંઈ જાએ કાશી,
 એમ એક એક ફરતી છાયડી, અદંકાર નવ આણીં
 સંતોષ ગખીને મન વિશે, પરમેશ્વર પ્રીત પ્રમાણીં

દાહરા

રામ મનમા રીઝીઓ, સુખી વિમ્મ વચન;
 કાંઈ એક કોપ છાડીઓ, માન તજને મન,
 જર મુકુ પુ જવતા, ત્રણે જણને તતં.
 નદિ તો નમ ત્રણેણું, મેળ વખતુ તું મન

લવણ કે લોહું મળે, મળે માલી કે પરડઃ
 તેને મરણ છે દુકું, મળે ખડગ કે બરડ.
 વણ પખાવ પાડે મળે, ઉપર સ્વારી ઊંટ;
 વેડાગ વિણ પનાણી, ચિના ચાવ ચોખૂટ.
 મળે ધૂમાડો ધૂમતો, મળે મહુડાની જોટ;
 મળે તરણ કે તુમડા, ખરી વેપારે જોટ.
 જોળ તેજ કપાશિયા, આટે ફૂરો છંટ;
 માકક મૂઝો મારગ મળે, પડે પાણુ કેંછ પીઠ.
 માથા જોડો માજરો, વામણા દામણો દેહ;
 રોગી મળે કે રાડવો, માથે દુઃખનો મેહ.
 વૈદ મળે વણ દોથળે, પડિત પોથી હીણ;
 વણ તાણુએ વાણિયો, ખરા લાભમા ખીણ.
 ધોળો વસ્ત્ર ધોળી મળે, તોડા લાભમા તર્ત;
 માર્ગ મેલેવત્તે મળે, એ મેવ પમાડે મર્ત.
 મળે માલણ કૂળ ફૂલશું, મળે તંગોળી પાન;
 મળે નાયિક કર આરથી, ધનના ઢગલા ધાન્ય
 ગાતી આવે ગોરડી, બણતા આવે બલ્લ;
 ધણ મળે ઘેનુ તણુ, તો તો જોલ્યું કર્મ.
 ગુણ સહિત ગોષ્ઠો મળે, પોડી પોઠ સમેત;
 ધન સહિત ગજ ને મળે, લાલ રાજનો લેત.
 મળે કર્મુમા કાપડા, મળે મોતી કે મોર;
 દામ આવશે દશધણો, વસત વોરતી વોર.
 સારી વાત ને સાબળે, સાઈ દેખે દષ્ટ;
 સાઈ કરવા સંચરે, કદા ન પામે કષ્ટ.
 હળ પંજેઠી હાથમા, મોટ માથપર ખીજ;
 મળે કણ્ણી ને કણ્ણશલી, રામા સંધાયે રીઝ.
 પાંચ ધર્મો હોય જોડો, માથે હોયે આર;
 ભેંસ હાકે ને ભામિતી, નિએ પરણે નાર.
 ઘણું બધું હોય ગાડલું, હળપતિ હાકણુ હાર,
 ધોયા ધોરી નેનયો, અવખત અપરપાર.
 કશકશતો આવે ફૂતરો હરખ ધણેરો દામ;
 સન્મુખ થઇ ને સાદિયો, કરીને આવે કામ.

કોળી, મળે કર કામડે, મળે કટારે બાટ;
ખડગ હથિપારે ક્ષત્રીઆ, વેલ સમારે પાટ.
પોથી પકડી પંડિત મળે, પૂજ્યો અરચો પેર;
એ શુકનથી મંથરે, ગર્થ રળી આવે લેર.
સાંભળ શામા સુંદરી, અધિક શુકન છે આજ;
કે એક કહ્યું છે વાટના, પછી બેસાડે રાજ.

5. Fickle Fortune.

છપ્પા

કળહું મરે ગજરાજ, કળહું અડવાને પાયે;
કળહું અમૃત ભોજન, કળહું ખડવાન ન ખાયે;
કળહું પંચ પોશાગ, કળહું નંગા ફરદિ,
કળહું સેવક સાય, કળહું ક્રિકરપન કરદિ.
કળહું સદાવત દેતહે, કળહું બિહા માંડિયે;
સામળ સમરીએ રામક, છેક દિમ્મત નવ છાડિયે.
કળહુંક કરતુરી લેપ, કળહુંક છારદિ ચોલે;
કળહું સાકર દૂધ, કળહુંક વિપદિ ધોલે;
કળહુંક અતિ ઉલ્લાસ; કળહુંક રાદ્ધિ રોલે;
કળહુંક સેજ કિનખાળ, કળહુંક ધરણી સોલે.
કળહુંક દામ દશ કોટિધા, ચિત્ત મનતિમે ચુકિયે;
કળહુંક માઠ કોડી નહો, તબ દિમ્મત નવ મુકિયે.

6. Madan wins the Princess Rupavati in a comb of wits.

જપ જાળના કરતો જાપ, મરો રૂપાવતી નમ્રી માંધ;
રામચંદ્ર તેનો રાજા, મદાદતા મોટેરો મન.
રામાદે, ધરણી ગુપ્ત રૂપ, બાબ્બનિધિ બામની તે બૂપ;
અરબુના અરબહી એક, વિતા વખાણ વપુ. વિવેક.
ખડુ મુખ બાર વર્ણની ઘણ, પિતા પ્રભે એક વાનજ ધર્મ;
મજાવર વરશુભ અગ્રો, વર બોળી નેરો મા નમો.
નથી નેરે મારે રાજ કે રૂક, નથી નેરે વગ્નપ્રિયો વંક.

નથી જોવી વિદ્યા કે વાણ, નથી જોવી ધનકેરી ખાણ.
એક પૃથું તેનો ઉત્તર દિગે, તે મુજને વેચાતી કિયે;
એટલું પણ મારે પાળવું, વચન જતું હોયે વાળવું.
જે કાઈ પંથી પંથે પજે, તેને માતુની તેડી મજે;
પૂછે વાત જુએ ચાતુરી, અતિ પરણ્યાની છે ચાતુરી.
જેથી ઉત્તર નવ દેવાય, તેને શિર એક દંડજ આય;
ગામ વદન કરે તે નિશ, ચૂનો ચોપડા તેને શીશ.
તે તજવે ત્યાંથી ઠાર, આપે એક સોનાની મોર;
જાય ગામ કે બીજી ખાણ, સિદ્ધારસ તેની નવ આય.
મદનસેન તે ગામે ગયો, પદ્મની પાસે જઈને રહ્યો;
આમની નિત્ય અંખાને લાગે, અભિમાન મનમાંથી તાગે.
મોહી મદનતણું જોઈ રૂપ, નિશ્ચે છે કેઈ ભારે ભૂપ;
ડીઠો દેવાશી શો દેહ, નારીને મન પ્રગટયો નેહ.
અરે અંખા તું મારી માત, કંઈ વિનતિ જોડી હાથ;
આને યાન વાતોતું થજો, આ પંથી મારો વર હજો.
આસન ખેસણ દીધા માન, હાજર કીધાં દોષણ પાન;
ખોલી મુખે મુકીને શુભાન, હજો પ્રભુ એતું કલ્યાણ;
પ્રથમ પ્રશ્ન એક પૃથું વુને, તેનો ઉત્તર આપે મુને.

છરપો.

૧૩—તજવું તે શુભ, શુભ પરહરવું પ્રીતે;
ખાળવું તે શુ ખોલ, ન શોભે તે કહો રીતે;
કરવું તે શું કામ, દાટવું તે શું કહિયે;
બઠ તે શું બાણુ ભાવ, શુ કહે લાવક લહિયે.
કહો કરખી કામ તે શું કરે. હુંકું તે શું ભાખિયે;
જો ઉત્તર આપે એ અવિદેહ, તો કંઈ કરીને રાખિયે.

દાહરા.

મદન કહે રે માનુની, પૂછ ગમે તે પેર;
પરજો તારે મન ગમે, કે ખેશી રહે ઘેર.
આપીશ ઉત્તર વુજને, ઉતારીશ વુજ ગર્વ;
નહોં જાણતી મનવિયે, હું જેવા છે સર્વ.

સામળ બક.

હરપા.

ઉત્તર—તજ હંપટ જે ગોર, તજો નારી નિઃસંકી;
 તજ તરકર જે તનુજ, તજો જે વાટ છે વંકી;
 તજ મૂરખ શું મેળ, તજો જૂગટે જે રમવું;
 તજ ખોટા શું ખેલ, તજો પર-ખાતે જમવું.
 વળી તજની તનવા મારફી, તજ મોટા શું મમત કર,
 તજની પણ હોંસ હરામપર, સામળ કહે તજ જૂઠું જર.
 પરહર પ્રીત પરનાર, પરહરો નારિ કુળસોભી;
 પરહર અટકણુ અમ્મ, પરહરો મિત્ર જે સોભી;
 પરહર પૂત કપૂત, પરહરો પુરુષ કુસંગી;
 પરહર વાસ કુવાસ, પરહરો દાસ કુઠંગી.
 પરહર જે કારંજ પુણ્ય વિણ, પરહર ચાડી ચિત્તાથી;
 સામળ કહે પરહર પાપમતિ, પરહર પરનિન્દા નિત્યથી
 બાળ પરાણે પ્રીત, બાળ નિર્ધન પરણેતર;
 બાળ ભુદ કુસુધ, બાળ માતિ વિણ જીવતર;
 બાળ સૂમતી સેવ, બાળ કરપી ઘર નાણું;
 બાળ યુગલિની આલ, બાળ બકરી દૂગાણું.
 વળિ બાળ વસવું જે સાસરે, બાળ બનેરી ઘર જવું;
 સામળ કે' બુદ્ધિ બાળજે, દરિદ્રિએ ઝાલા ચવું.
 ન શોભે રાંઠી રૂપ, ન શોભે વિપ્ર વણુ વિવા;
 ન શોભે સેન વણુ જૂપ, ન શોભે સ્વગ્નની નિંદા;
 ન શોભે આપ વખાણુ, ન શોભે જોરજ જૂઠું;
 ન શોભે નીર વણુ વાણુ, ન શોભે રૂંક પર રૂંકડું.
 ન શોભે દેવજ દેવ વણુ, ન શોભે પરણી ઘર પખે;
 સામળ કે' શોભે નહિ, મુખ જોરાવર જર પખે.
 કર મંમત અતિ હિમ, કરો સદ્ગુણની સેવા;
 કર કીરત જરા લોભ, કરો કારંજ જર સેવા;
 કર પરમારથ પ્રીત, કરો પૂજન પરશભે;
 કર વિવા વિલાસ, કરો દાવો મુખ કર્મ.
 વળી કર ઉવમ ડર પાપથી, કર સદ્ગુણિ મુખ સાથમાં;
 સામળ કહે કર સદ્ગુણ જાવ, દરિ દીરો લઈ દાસમાં.
 'ઝાટ સુમનું મન, ઝાટ અદાનાનું મુખ;
 ઝાટ કંપીનું કાન, ઝાટ આંખી પાખી જે મુખ.

મદન મોહન.

ડાટ ધરનું હિદ્, ડાટ જે વાતજ છાની;
 ડાટ આપ કલંક, ડાટ નરની નાદાની.
 વળિ ડાટ ડહાપણ દીનનું, ડાટ ભીખના ભોગને;
 સામળ કહે ડાટ દેહ દુઃખ, ડાટ જોરાવરી જોગને.
 ભટ્ટ સદાએ શીખ, ભટ્ટ સ્ત્રીનું રબું ખાતું,
 ભટ્ટ અદાતા દેહ, ભટ્ટ વિદેશે જાતું;
 ભટ્ટ ઉચ્ચ વિણ અહોર, ભટ્ટ ઓશિકળ રહેતું;
 ભટ્ટ વેરી વખાણ, ભટ્ટ શિર મેણું સહેતું.
 વળિ ભટ્ટ પ્રતિત જુદાતણી, ભટ્ટ પરધન ચિત્ત ચાહતું;
 જાહુ પાપ કરી સામળ કહે, ભટ્ટ ગંગા નિત્ય નાહતું.
 શું કરે બહેરો નાદ, શું કરે અપંગ અહારી;
 શું કરે ગુંગો રાગ, શું કરે નપુંસક નારી;
 શું કરે પાપી પુણ્ય, શું કરે કપૂત કુળ કામે;
 શું કરે વરતિક વેદ, શું કરે તૃપતિ નામે.
 શું કરે રંક જન રહિયો, શું કરે અંધ દર્પણ ધરે;
 કવિ સામળજટ સાચું કહે, કરપી કવિતને શું કરે.
 કરપી ન ખાએ અંન, કરપી નવ પહેરે અંગે;
 કરપી ન દીએ દાન, કરપી નવ રાચે રંગે;
 કરપી ન માડે જંગ, કરપી નવ સુખે સૂએ;
 કરપી ન પોષે પિંડ, કરપી વહાલું નવ જુએ.
 કરકોસર કરપી કરે ધણી, જાણે જે ધન ખૂટશે;
 સામળ કહે તરકર અગ્નિ કે, કોષક લાકમ લૂટશે.
 ભામની ભુંડી તેહ, જેહ પર પુરુષે પેધી;
 ખાઠણ ભુંડા તેહ, જેહ અતિ લોભી એદી;
 શદ્રજ ભુંડા તેહ, જેહ ખાઠણને નિંદે;
 જોગી ભુંડા તેહ, જેહ જર વદાલો વંદે.
 વળિ વૈસ્ય ભુંડા વિવેક વણ, રાય ભુંડા રણથી ડરે;
 કહે સામળ ભુંડા તે કવિ, જે કરપીની કીરન કરે.

કાહુરા.

પૂજ વળા કંઠ પૂજતું, જે નિઝે હોય નામ;
 હું તારે મંદિર રહે, મારે કાટિધા કામ.

પરણાનો મારે ખપ નથી. નથી બહાલેઈ રાજ;
શું કહીએ પરવશ પડ્યા, કહે શું તુજને કાજ.
સાખાશ સાખાશ સામા કહે, ખરી વાતનો ખ્યાલ;
તનક પૂછું તે તું કહે, આરોપું વરમાળ.

છાપા.

મ્રત્રી—કોને કહું ધિજ્જાર, બાળ તે કોનું બુજ્યું;
વ્યર્થ કોનો વેપ, વાટ તે શું શું સુજ્યું;
શોભંતા શું હોય, ભોમ તે કવણુ બણીજે;
વેર કવણુ કહેવાય, ધન્ય ધન્ય કવણુ લહીજે.
શું વહાલું વરણા વરણને, કાણે ખોયું કાણુ રખેયો;
છે કાણુ મુઓ કાણુ જીવતો, કાણુ મુખ પર ધૂમ વળો.

દોહરો.

ઉત્તર આપતુ એટલા, તો વર મારો હોય;
વરમાળ આરોપુ કંઠમાં, ના કહેનાર ન કોય.

છાપા.

ઉત્તર—ધિક્ ઘરનું શસ્ત્ર, કિંકર કાપરનો કાવે;
ધિક્ ગુણિયતના ગુણ, નગણાના ગુણુ આવે;
ધિક્ રૂપ સ્વરૂપ જે, કૂપણુ આગળ કરઓડે;
ધિક્ કાજ કવિરાજ, જય કરીના જોડે.
ધિજ્જાર પાત્ર સુપાત્રને, કૂપાત્ર પાસ ફળિત રહે;
સામળ ધિક્ વિદા ચાતુરી, જરય કાજ દુરગુણ મહે.
બાળ તે જમણો દાય, નીચ આગળ નિત્ય ઓડે;
બાળ તે જમાધનું કામ, સસરા આગળ કર જોડે;
બાળ રામનું રૂપ, જ્વર કામે જે જામે;
બાળ પંડિતનો પદ, ગુણુ લીજી સામે આવે.
જગિ બાળ ગુજ તે રાયનું, રેખન રેખની ધન દહે;
સામળ કરે, બાળ કવિપાત્ર જે કરીની કારન કરે.

ભણ્યો વિદ્યા તે વ્યર્થ, વિવેક ન જોણે ભણ્યો;
રજ્યો ગર્થ તે વ્યર્થ, મતિ અહંકારજ આણ્યો;
વેપ ધર્યો તે વ્યર્થ, મનખો જે નહીં માણ્યો;
વર્ણ ઉત્તમ તે વ્યર્થ, નમ્રતાનો ગુણ નાણ્યો.

કહાપણ વ્યર્થ દરિદ્રતા, અવતાર વ્યર્થ પુણ્ય કામ વણ્ય;
સામળ કહે વ્યર્થ શાણપણ, હૃદે શન્ય શ્રીરામ વણ્ય.

નગણાને નમવું વાટ, વાટ વખાણ વેરીનાં;
વિદ્યા ગુણ વિણ વાટ, વાટ મોટમ મેરીનાં;
ગુણકાના ગુણ વાટ, વાટ હાથે જે હોડે;
દંડ ભર્યો તે વાટ, વાટ જે ભુગડે જોડે.

ન વધ્યો જશનો જર વાટ છે, વાટ કપટ કુંડ કામનું;
સામળ કહે વાટ જિહાડી જન્મમાં, હૃદે નામ નહિ રામનું.

ગરથે શોભે ગૃહસ્થ, દાન શોભે તે દાને;
ધરણી શોભે ગેહ, માનવી શોભે માને;
દેવળ શોભે દેવ, દેવ શોભે પુર પૂજ્યે;
શર કર શોભે રાજ્ય, શર શોભે રણ ઝુઝે.

માગણ શોભે મીઠાસથી, સુકંઠ ગાન શોભે ધણું;
સામળ જન શોભે શ્રેષ્ઠતા, કૃષ્ણ કીરતનથી કવિપણું.

ભામની ભુંડી ભોગ, ભોગ છેલું ધર સતર
પાળક પુત્ર તે ભોગ, ભોગ જે પુત્ર કપૂતર;
ભોગ દેહમાં રોગ, ભોગ જે પાપે રણવું;
ભોગ વહાલા વિભોગ, ભોગ કવેળા મરવું.

મહાભોગ પ્રેમ પરનારથું, ભોગ મમત મૂરખપણું;
મહાભોગ ભક્તિ ભાવે નહિ, ભોગ એટલાને ભણું.

દાતા સુખને વેર, વેર કાપર ને ચેર;
જોગી ભોગીને વેર, વેર પૂરોજ અધૂરો;
વેર સાચ ને જૂઠું, વેર ગુણકાજ સતીને;
વેર અસુર ને સુર, વેર જોગીજ જતીને.

વેરજ પાખંડ પુરાણને, વેર મૂરખ પંડિતપણું;
વળિ વેર સુધર્મ અધર્મને સહજ વેર એ તો ભણું.

ધન્ય કરે પરકાજ, ધન્ય પરમારથ પ્રીછે;
ધન્ય દાતાની દેહ, ધન્ય શુભ સહવું ધરેછે;

ધન્ય ભને ભગવાન, ધન્ય સદાનત આપે;
 ધન્ય દયા દીલ માર્દિ, કષ્ટ પરાયા કાપે.
 વળિ ધન્ય ઉપકારી જેહ જન, ધન્ય વાણી અમૃત વડે;
 સામળ કહે ધન્ય સરવ ચક્રી, જેને રામ વસે છડે.
 ઘરને વાહું, શસ્ત્ર, વિપ્રને વાલી વિધા;
 પવિત્ર વાહું પુણ્ય, નીચને વાલી નિદા;
 સતીને વાહું સત્ય, રાજ્ય વાહું રાજાને;
 પાપી વાહું પાપ, વાહું જર જન ઝાઝાને.
 દાતાને વાલો માગણો, કામીને વાલી કામની;
 સામળ સ્વારથ સુવને, લેહ લાગે રૂઝા ગુમની.
 ખોટે ખોયું મર્વ, ખોયું પરનારી પામ્યો;
 ધર્મ કર્મ નહિ જનન, વૃથા દિન જેણે વામ્યો;
 ખોયું દગ દગી લોક, ખોયું ચોરી ને ચાડી;
 ખોયું લાંચ સેનાર ખોયું ને વાતો આટી.
 વળિ ખોયું ને પાપે રહ્યો, ખોયું પુણ્ય ન પ્રીછિયું;
 સામળ કહે ખોયું તેમણે, નવ ખાધું નવ ખરચિયું.
 રહ્યો ને ન કર્યું પાપ, રહ્યો ને ન કરી નિદા;
 રહ્યો ન લીધો શાપ, રહ્યો જેણે સદુ વંધા;
 રહ્યો ધાર્યો ને ધર્મ, રહ્યો ને મૃદ ન બોધ્યો;
 રહ્યો પાણ્યુ ને યાજ, રહ્યો ને તત્ત્વજ તોલ્યો.
 રહ્યો ને ખરચ્યું દાયથી, રહ્યો ને કાષ્ટને મુખ ગયું;
 સામળ કહે તે રહ્યો ખર્ચ, પરમારથ કારજ ચ્યું.
 મુઝો મૂરખને જાણુ, મુઝો ને નાર કુનારી;
 મુઝો દેહ દાય રોગ, મુઝો ને રજુ સિર ભારી;
 મુઝો ચડેલ કંઠક, મુઝો અપજ્ઞસ લે આપે;
 મુઝો ખેપ કરનાર, મુઝો ને રજાનો પાપે.
 જન મુઝો ને પરવશ પડ્યો, મુઝો ને વનિતા વદ દુઝો;
 રવિ સામળમદ સાહું બજે, માનહીજ માણસ મુઝો.
 હુઝો જશ સેનાર, હુઝો પરમારથ પૂરો;
 હુઝો રાના દેહ, હુઝો સતવાદી ઘરો;
 હુઝો બાવિલ જાજ હુઝો ને જમતે જાણ્યો;
 હુઝો ને કીર્તિવન, હુઝો રવિજને વખાણ્યો.

જીવો જન તે તો જાણવો, જેની આશા સદુકો કરે;
મામળ કહે જીવો તેદ જન, જે સંકટ સૌનાં હરે.
પડી તેને મુખે ધૂળ, રંકે જેણે રંગકયાં;
પડી તેને મુખે ધૂળ, ભુવન જેણે ભંગકયાં;
પડી તેને મુખે ધૂળ, વેતી નીકે પગ દીધો;
પડી તેને મુખે ધૂળ, આસેખે અપજશ લીધો.
વળિ ધૂળ પડી તેને મુખે, ધૂળ દાંતણુ કયું દામનું;
મામળ કહે ધૂળ તેને મુખે, નામ ન રટ્યો રામનું.

દોહરા.

અતુર વાત ચોવીસ એ, પૂછ ગમે તે પેર;
નહિ તો વળાવ મુજને, ખેડી રહે તુજ ઘેર;
પિતા પાસે પુત્રી ગઇ, મન માંહે થઈ મમ;
એ વર મુજને પરણશે, જ્યો લાખેણું લમ.

7. The Epilogue.

મદન મોહનની કથા, કડીએ કડીએ રસાળ;
પંડિત હશે તે ગ્રીછશે, ગ્રીછશે જેમા માલ.
સાખ સમસ્યા શાણપણ, વાત વિવેકની વાદ;
જાણુ દશે તે જાણુશે, અતિ પામે કિસ્સાદ.
જીપ્પા, સમસ્યા, દોહરા, સમસ્યાની જે સાખ;
સંસ્કૃતમાંથી શોધિયું, લખ્યો છું ગુજર લાખ.
લખ્યો નથી પુરાણુ હું, લખ્યો નથી કોઇ વેદ;
રસાલંકાર ન આવડે, મન ન પામે ખેદ.
ધર ધર રાગ તાણું નહીં, પુત્ર ન મુજ ગુણુ ગાય;
રાજ દરબારે રઝળવું, મેળવી નથી પસાય.
ભાટ બાલણુ ને બાડવા, લાખી મૂકે પોક;
રીઝી ભલા ભલા કરે, તેથી થાયે શોક.
રીઝવે ગાન ને તાનથી, હાથે લઇ કરતાલ;
શિબ્ય ગુરૂનો ગાદરો, વાઃ વાઃ ત્યા શો માલ.
જેમ તેમ શબ્દો ગોઠવી, રચે ઘાટ કુંભ દાર;
કિલ્લ કાબ્યથી રાચશે, કવીન્દ્ર ને કુંભાર.

કહણ કાવ્ય ને કામની કુચ, રીઝે ન રસિયો પુર્ય;
 પથર પકડી રીઝશે, રસિયો નર્દી પણ મુર્ખ.
 સાદી ભાષા સાદી કહી, સાદી વાત વિવેક;
 સાદામાં શિક્ષા કથે, તેજ કવિજન એક.
 નર નારીની ચાતુરી, નર નારીના ચરિત્ર;
 ચરપણું ને શાષ્ટ પત, પ્રાક્રમ પુણ્ય પવિત્ર.
 તે કાવ્યથી ડાહપણુ શિખે, જન મન રંજન થાય;
 અદ્ભુત ને જન ભાવનું, વર્ણન બહુ વખણાય.
 મદન મોહનની કથા, જન મન વર્ણન કામ;
 કૌતક એમા કારસુ, વણિક વિવેકનો કામ.
 પતિવ્રતા નરનારી જે, સુણે શિખે ને ગાય;
 વિજેગ ભાગે ભવતણો, આશા પૂરણુ થાય.
 મેળો નરનારી તણો, ભાવે સધવા ભોગ;
 આશા પૂરે અંખિકા, ટળી જાય વિજેગ.
 શ્રી ગોડ માળવી વિગ્ર શુભ, વેગણુપુરમા વાસ;
 સુત શ્રીવિશ્વેશ્વર તણો, નિર્મળ સામળદાસ.
 લઘુ બંધવ લાધા તણો, આનંદળાધનો તન;
 પિતા પુરગોત્તમ તણો, મહારુદ્ર પર મન.
 નાના ભટનો શિષ્ય છું, નમું કવિને કર જોડ;
 સામળભટ કહે બોલજો, જે જે શ્રી રણુછોડ.
 મુઠામાં એક મુઠડી, સાગરમાં શુક ચંચ;
 એ રીત ઠેનારો કવિ, પ્રમાણુ કરે જે પંચ.
 મદન મોહનાની કથા, કહું મન મેલી મોડ;
 સામળ ભટ કવિતા કહે, બોલો શ્રી રણુછોડ.

II. From લક્ષ્મીદિની વાર્તા.

1. The story of the mongoose*

ચોપાઇ.

મીઠપુર નામે મુંદર ગામ, નારસિંદ રાજનું નામ;
 વમે એક આજણુ મદામતી, પતિવ્રતા તેને ઘેર સતી.

* Compare with this the well known tale of "Llewellyn and his dog."

પેટ નદી પુત્રી કે તન, ઇશ્વર ઉપર તેનું મન;
 વિધ વિધ પ્રકારે કરે તે વરત, રૂડાં આચરણ રૂડાં કૃત્ય.
 નર નારી બે પવિત્ર નેટ, તોય પુત્ર નવ આવે પેટ;
 મનમાં રાખે મોટી મયા, વસે દેહ પોતાને દયા.
 આપ ઘેર એક નોળનું બચ્ચું, તરફડતું તે આંગણ વચ્ચું;
 પાસે માન નહીં તેતણી, દયા ઉપની મનમાં ધણી.
 રાખ્યું પાસ પોતાને ઘેર, પાપ દુષ પ્રીતે શુભ પ્રેર;
 પોદારે સેજે બેડાબેડ, કુંવર જોવે પોદોઆડે કાઠ.
 થયું મોટેર નાનું બાળ, ન કરે એકે અદક્ષી આળ;
 વાચા નહીં મુખે તેતણી, અક્ષલ મનુષ યજી છે ધણી.
 તેનાં પગલાંથી પછી નેટ, આવ્યો પુત્ર તે નાગી પેટ,
 તરીયા તોરણ બાંધ્યા બારણે, પુત્ર પોદાડયો પારણે.
 આનંદ ધણો દીવાળી દન, નોળ ઉપર માનગીનું મન;
 તન મન ધન જાણે તેહને, દયા ધરે અદક્ષી ટેહને.
 એક દિવસ પુત્ર છે પારણે, જીવતી ગધ જળ ભરવા કારણે;
 સુખો નોળને પેલો પુત્ર, તજ સાર એ છે ઘરસુત.
 રખે એહને રોવરાવતો, રીસ કરી રખે મારતો:
 બાળક દપકો દેશે મુને, તો હું ગાજો દેઈશ તુંને.
 સુખો બાળ જળ ભરવા ગધ, વાર ઘડી બે ચારેક ચર્ધ;
 ચડ્યો પારણે મોહોટો નાગ, બાળકને ડસવાનો લાગ.
 અંશુડે વળગે જોટલે, નોળે તે દીડો તેટલે;
 અરે મારા બંધવને ખાપ, જો પાપી કયા નાશી જન્ય.
 એમ કહીને દીધી દોટ, કરડતા પેહેલી ઝાલી દોટ;
 મરડી ઈધા કટકા સાત, એટલે આવતી દીડી માત.
 વધામળી ખાવા કારણે, આવ્યો નોળ સામે બારણે,
 વાચા નહીં તે બોલે કેમ, આવ્યો બાહાર તે તેમનો તેમ.
 મુખ લોહીવાળું ઉચું કર્યું, જાણે જે માનું હધકું કર્યું;
 દીડું લોહીવાળું માએ મુખ, દાવાનળથી લાગ્યું દુઃખ.
 અરે પાપી તું કુડો કાળ, માર્યો મારો નાનો બાળ;
 નાખ્યું બેડું તેણી દીશ, મુખો નોળ ચગદાયું શીશ.
 ધરમાં આવી માતા જીવે, પોદયો પારણે બાળક રવે;
 બોલ્યો બાળક આપો આપ, મુજને ખાતો તો આ સાપ.

નોજ બાધએ મારયો આ કામ, 'નદીતર માવ કરતજ કામ;
એમ કહી ચેતાવી માત, 'પડ્યા દીકા દટકા છે સાત.
કર્યું કલ્પાંત ને ધસીયા હાથ, બળવા માંડ્યું તેની સાથ;
હવે કાદાડના તતપર થઈ, ગીફા લોકે તેને કહી.
મથમ મન સમજી નહી માય, હવે હાથ ધસે શું થાય;
નેને વિમામણ કરવી પડી, ને ચેતી નહી પહેલી ધડી.
એમ મમનવી કહે છે લોક, હવે દુઃખ કર્યું તે ફોક;

2. The story of the parrot.

ચાપાઇ.

૬ ॥ પ.ટણુ ગામ ગંબીર, નીરમળ છે અગણ્યનું નીર
બુખન મંગ એક ભારે બુખ, રાજ તેજ રૂંડે રૂપ.
માદા મનોહર નીરમળ મતી, કડી કરમની રેખા રતી;
લાડકવાયો તેને તન, મદીપતીને મન તે તો ધન.
વાદાલો પ્રાણુચક્રી પરનાપ, અધીક લાડકો આપો આપ;
થેથો અલવીનણું છે ઘણું, લક્ષણ લાખ કરેડો તણું.
ગયો આપ સરોવર તીર, નારી ભરતીતી ત્યાંદાં નીર;
હિલો ગ્લો પાણીને ધાટ, વરિતા એક આવે છે વાટ.
ભર્યું બેઠું ને પાજે ચડી, રાજપુત્રની દષ્ટે પડી;
ગયોલ દતી તેના હાથમાં, નાંખી ગોળા સહીયર સાથમાં.
નગરમેઠ તણી દીકરી, મદોન્મત જોગનમદ ભરી;
જોખન રૂપ તણું છે જોર, અહંકારે પુર્યો અંકાર.
છુટયો મથોલો તે ત્યાંદા ગયો, ઘડો કુંવરીનો કાલો થયો;
ચાલી ધાર ને નીકળ્યું નીર, બીજ્યું ચંપકવરણું ચીર.
વકારી ને વખાણી સદ્, તાદારો આપ છે બળાઓ બટ્ટ;
તમ મરખાં માખી ઘેર જાગે, બીજા ગરીબની શી ગન થાગે.
બાળક શુદ્ધિ દતી તે બાળ, દીધી મુખ ઘણેરી ગાળ;
ભારે ભોય ભાગની ને બાળી, રાંડે રજજતા ગેહેલા બાળી.
કુંવરે સાબળ્યું તેનું કાન, પડ્યો દગલો જોમ પીંપળ પાન;
સાળી કડ જુથુ તાદર, કહ્યું કરે નહીં માદર.
જાણે ખાચે કામ ની કાજ, આગળ સુ કરશે તમે રાજ;
ગમે ભગલો રાજકુમાર, બેઠું કોણું ને તોડ્યો હાર.

નગર શેઠ લુગતે જાણીયુ, અન્કું ઝેર આપે આણીયુ;
રાય સંભાળ તાહાર ગામ, નહી શાહુકાર રહેવાનું કામ.
લાડકપાયો સુત તાડમે, નહી ધરમ રહેવાનો માદરો;
રાજ કહે રહો તમે ગામ, માઈ પુત્ર ને હું તો ઠામ.
તે વાતનો કાલજ દીધ, પાઠો વાસ રેયતને દીધ;
પ્રધાન પ્રિયીઓ સધળી પેર, જઈ ચેતાઓ કુવરને ઘેર.
ચેતો તો ચેતાવું હું, હવડા ઘેર ન જમડાં છું;
તું જાણે ને ચુનો સાંખમે, જેતામા મારી નાખશે.
માસ છ માસ વિદેશે જાઓ, જે ચીતમાં તમે રૂડું ચાહો;
વચન સાભળા વિવિધ વિવેક, લીધો ઘેરથી પોપટ એક.
પાછે પગલે પંથે મળ્યો, પ્રધાન પુત્રને મિત્રજ મળ્યો,
અગે બંનવ કપાહા જાઓ ડૂંગા, આવડા કપાહા દુખી ચાઓ છો.
મારી કહે છે તેને વાત, દેશવડે દીધો છે તાત;
પ્રધાન પુત્ર કહે સાચે ચાહિ, તુંજ વિયોગે અન્ન ન ખાહિ.
સુંદર્યા જે જાંધવ સાથ, હુંશી પોપટ જોડો દાથ;
રાત દિવસ ને સાજ સવાર, મારગ કાપે અપરંપાર.
અઘેર વનમા તે જઈ ચડ્યા, દીશા ન સુઝી ભુલા પડ્યા;
હિનાજે અગ્નીની જાળ, થયા ખરા મધ્યાનજ કાળ
ન મળે કાલ નવાણુ ને નીર, સુઝી ગયા તે શુભ શરીર;
પાણી પાણી ઝંખે ધણું, તન તરફડે તણે તણુ.
વડ મોહોટો હતો ગભીર, જઈ ઉતરીયા તેની નીર,
જવા માડ્યા પાણી વણુ પ્રાણુ, બંધન પ્રતે મોહ્યે વણુ.
આયુષ માઈ આવી રહ્યું, ગળું માર તો સુકાઈ ગયું.
શવ જરૂર પણે જાય છે, પાણી પાણી ચીત આહાય છ.
પ્રધાન કહે રાખોજ ધીર, એક પડીમા તાર
એમ કહીને ઝાડે ચડ્યો. કુપ વેગજો ડબે
રાજ ચુક્યો વડલા હેઠ, ગયો પન્ધાન પાણી
રાજ ધ્યાન મધ્યરત્નું ધરે, પાણી પાણી મુખર્થ
પંચાલીના પુરો ચીર, તેમ મોકલ ન ગયો
શીતળ દીધ મુધનવા શરીર, તેમ માકન નાનવણુ
પાણી પાણી જંખે નેટલે, પડી ધાર પાણીની તેટલ,
ધન્ય ધન્ય મોટા મહારાજ, તુંજ વીણુ કોણુ કરે એ કાજ

સોના કેરો પ્યાસો ધરો, પલક એકમાં પુરો ભરો;
 માંડી મુખ પીએ જેટલે, પોપટ ચીત ચેત્યો તેટલે.
 મારી કોટ તરત તે તીર, પ્યાસો ટોળા નાંખ્યો નીર;
 છુપતીએ તો કોપજ ક્યો, પાછો ફરીને પ્યાસો ભર્યો.
 બીજી વાર માટે છે મુખ, પોતે પીવા કાળે મુખ
 પોપટ પાખ જેરે જાડીઓ, તે પ્યાસો કરથી પાડીઓ
 ચરી રાખને જાત્રી રીસ, મરડી નાંખ્યું શુક્રેનું શીશ
 ફરી પ્યાસો ધરે છે જ્યાંદ, આવ્યો પ્રધાન એક પલકજ માંદ
 પાયું શીતળ નીરમળ નીર, વાતો કરવા બેઠા વીર;
 અરે રાખ મુરખ હારીઓ, શા માટે પોપટ મારીઓ
 કરતુત માડી તેને ક્યું, અહિં તો એક અચરજ થયું.
 તમે ગયા ત્યાં લેવા નીર, મેં મંત્રાચ્ચા સ્વામશરીર,
 દાણુ એક ન લાગી વાગ, અંતરીક્ષથી આવી ઉદ્ધતી ધાર;
 પ્યાસો ભરી પીઉ જેટલે, પોપટે પ્યાસો પાડ્યો તેટલે.
 એક વારનો ગુનો મેં માફ ક્યો, બીજી વારનો પ્યાસો ભર્યો
 પીવા માડ્યો અમૃત કોળીયો, તરત દેખતાં તે ઢોળીયો
 લાગી ચિત્ત મારામા ચોટ, મરડી નાંખી કોષે કોટ;
 જેટલે તો તમે આવીયા, લક્ષ ટકા પાછી લાવીયા
 તે પીધાથી ટાલો થયો, પ્રતિ ઉત્તર પ્રધાને ક્યો.
 એ તો કારમી વાતો વીર, અંતરીક્ષથી ન આવે નીર.
 એવા સતવાદી જે તમે, તે વાત કેમ મારું અમે;
 અહો સરિદ મનમા અડ્યો, વાળી કાછડો વડે ચડ્યો
 વડ્યા માટે છે એક વિવેક, સમજાનો માગો છે એક;
 અજગર એક લાવી છે તેદ, ફેલી ખાય છે પેની દેદ.
 કેર કાળજેથી નીકળ્યું, નીર તેમાંથી ધન્ડા ફર
 મેહેને અસ્તા શી ગત યાન, પલક એકમાં પ્રાપ્તજ જન.
 જ્યાં તુ જે આપો આપ, તે તો પોપટને. પગાપ
 નેટે દીકું તે દશત, ભાગી મનની જાવે જાન.
 એ શું મેં ક્યું છે કામ, માલો પોપટ મેં આ કામ
 પેટ પાળી મારીને મફ, પોપટ પાખી દેદ નવી મફ.
 પ્રીતિયા પોતે પરખન, ઉનાયું મરીપતીનું મન;
 જગમ સમજાનો નદી મન સાથ, દરે શાંદ ધમે છે લાથ

3. The story of the snake.

ચોપાઇ.

મહી દેશનજી મહીપતી, રાણી એક તેને ઘેર સતી;
પટરાણીને ઠામે તેડ, નરપતને મન ઝાઝો નેડ.
ભામિની દોઢે ભાગે જુખ, દીઠા વીના દીલમાંહે દુઃખ;
સજીવે સોળે શણગાર, રાણી તે હાલકાનો હાર.
વાહી રૂડી પાનજ તણી, તેની શોભા છે અતી ધણી;
વડી રાણી વાહીમાં જાય, રમે રીજે રાણીને રાય.
એક સમે બેઠા છે ત્યાંહ, પ્રીતે પાનની વાહી માંહ;
બેઠાં છે કુવાની તીર, લાગી ત્યાં મન સમર્થુ નીર.
અણગળ પાણી પીધું આપ, તનમાં પેઠો તંબોળી સાપ;
પડયો પાન એજેથી નેટ, પાણી માંહેથી આવ્યો પેટ.
ભામની કેરા જુવા ભાગ, રૌ રૌ વાધ્યો દેહમાં રોગ.
દહાડે દહાડે અસનજ ગળ્યા, ચૈતન દેહ બધીનાં ટળ્યા;
જેને માથે ધારંધર ધણી, કરે વધદ વિવેકે ધણી;
હંધકે જોસડ ને કંધકે સાંગ, એકે વાત ન કાગે આંગ.
કાંડ રેચ ને કોડ કવાચ, એકે રોગ ન આવે હાથ;
કરોડ જુવા ને કરોડ ઉતાર, એકે પાન ન પ્રીછે પાર.
કહોંકે કલપના સાર્યો અરથ, ધણો કરીને ખરચ્યો ગરથ.
રાણી કહે રાજ સાભળો, ગેહેલી હો મનનો આળજો.
વોંછી લક્ષ્મી વેદના થાય છે, જીવંડો વણુ મોતે જાય છે.
માટે મુજને ઝેરજ પાચ્યો, કે મુજને કાશી લેઈ જાચ્યો;
જળસોઈ કરી ત્યાં મરે, ભારે દુઃખ હૈકે કેમ ધરે.
કંગેડ વાર શુ કહીએ કથા, વેદનાએ રહેવાતુ નથી.
વચન આપ્યુ રાજાએ હાથ, હું પણ આવું તાહારે સાથ.
તુંજ વિના જીવી શું કંઈ, જળસોઈ કરી હું મરે.
માયા મમતા કીધી તાજ, મોખ્ય પુત્રને રૂંડે રાજ.
પ્રધાન પુત્ર મુકયા વાશીએ, દહાડી મંગ ચાલ્યા કાશીએ.
ફરે દોરો દિન ને રાત, બાધે દેશ કરે છે વાત.
રાણીને જે સાજુ કરે, અરધ રાજ માહાઈ મન ધરે.
અલખત આપણી બીજી ધણી, પુત્રી પરણાવું પેટજ તણી.

અનેક એવા હેતુ હોય, તેનું દુઃખ ના જાણે કાલ.
 રાણી કેરા દુઃખજ માટે, લીધી કાચી કેરી વાટ.
 થોડા દિન પથે પરવર્ધી, વન માંહે ઉતારા કર્યા.
 ધણો વડ મોટો ગંભીર, તાંબુના દેહેરો તેને તીર;
 આગળ પાછળ ચોક્કી ધણી, કેરા માંહે ધણીવાળી ધણી.
 કરે માંહેમાંહે વાત, એમ કરનાં ગદ મધરાત.
 સોજે પોઢારી છે નાર, છુમી યુનો છે ભરથાર.
 નર નારીને ઝાઝો નેહ, વાર નિંદા અપાં છે ભેય.
 શામા ક્ષણું એક પામી મુખ, વીકાસ્યું માગુની કેડું મુખ.
 તે વડ ઉપર માનીધર હોય, તેનો પાર ન પ્રીછે કાલ.
 રાન તેના મનમાં ઘણું, દુઃખ જાણ્યું તે નારી તણ.
 વડવાઈએથી હેરો ઉતર્ગી, પ્રીત ધરી પોને પરવર્ધી.
 તંબોળીયો આળો છે તાદ, પેલી રાણીના મુખ માંહે.
 મળીધર તો પડંગે ચડ્યો, તેને તંબોળીઓ દ્રષ્ટે પડ્યો.
 મળીધર કહે સાંભળ કે મુઠ, કે છે રાણીને જાહે દુઃખ.
 ગ્રીહ રાણી ઉપર મરશે રાય, જે હત્યા શિર તુજને થાય
 માટે નીકળી ચુકતે જાય, પાનવાડીમાં મુખીઓ થાય.
 કહ્યું અમાઈ જે નરિ કરો, ઉપાય કહીશું તેણે મરો.
 પેલો કહે ન જાણી હું, જાણ મારે છે માનીધર હું.
 તારું ચાલે તે કર આજ, જન કાંઈ ધરાવે લાજ.
 કરી હુંકારા નરપત નેટ, પાછો જાળને પેલો પેટ.
 મળીધરે વિચાર્યું મન, મરશે રાણી ને રાજન.
 ઉગાઈ એ બેના પ્રાણ, એમ વિચારી મનમાં વાળ.
 સજ્યા ઉપર ચડ્યો મુખે, મુક્યો મરણ રાણીને મુખે.
 મદાગે મરણ ઉદરમાં જશે, એ રાણી તો માથું ઘશે.
 તંબોળીઓ નહીં પાપે નાજ, થાજે રાજને મુખ આજ.
 મુખ મધે મરણ મુકિયો, રાણીનો રોગજ મુકિયો.
 એમ કહી પથે જોડલે, રાજન નરત જાગી તેડલે.
 ઢાંચો દોષી આપો આપ, દોષી આશીર્વાદ માનીધર સાપ.
 માયો ઝટકો જોઈને લાગ, ક્યાં નાગતાળા એ લાગ.
 તે વિપધરને વાચા મધ, વાત એક રાજનો કદી.
 મુજને માયો તે મારું ક્યું, એ તો માગીનું દુઃખજ ક્યું.

ઉધમ કર્મ સંવાદ.

પ્રાતઃકાળે વહાણું યશે, રોગ તાદારી રાણીનો જશે.
 બે ગુણ દેખો તો ભાંખજો, મહારા અસ્ત જગમાં નાંખજો.
 એવો અવાજ અચાનક હવો, તરન મરણીધર તરફડી મુવો.
 લાગ્યો રેવ નારીને નેટ, પ્રમદા મુખ પાગી ત્યાહાં પેટ.
 સાથ તાથ રાણી ચંદ્ર, અંગો અંગથી બ્યાધી ગદ.
 દુઃખ પામ્યો તે રાત્ર આપ, ફોગટ મેં માર્યો. તે સાપ.
 ઘસે હાથ ને ધુણી શીશ, એ શું કીધું શ્રી ભુગદીશ.
 પાળી મારવા ગાડી પેટ, સહુ વારે નરપતીને નેટ;
 હવે અરથ ન આવે કશું, પ્રથમ માફું દક્ષમાં વસ્યું.
 તે નિમિત્ત હુંડાવ્યો ગરથ, તેહથકી સર્પો શો અરથ.
 કરી જત્રા ને આવ્યો ઘેર, પાળી પ્રગ્નને રૂડી પેર.
 જીવ્યો ત્યાં લગન વીમાસણ કરી, ધડી એક જોડો નહિ કરી;
 દેખે રાણીને જ્યાહરે, માંભરે સરપ મનમાં તાહરે.
 તે વેળા મુઠે નિશ્વાસ, પણ તેની ઠેમ પોહોચે આશ.

III From ઉધમ કર્મ સંવાદ

1. Kamakala.

તલણ પળિઓ પોળિયો, આવી ઉભો ત્યાહે;
 મદિપત તેડે માનમ્, જાઓ સભા છે જ્યાહે
 આલી અતુર અમકતી, મળવા માલવરાય;
 મહેલગી મલિકા ધસી, ચનચન ધરતી પાય.
 જીડી મુખમાં પાનની, સજ્જા સોળ શણગાર;
 સાહેલી મંગ સાતસે, રૂપતણો લંકાર.
 હમકમ ચાલે ચમકશું, જમ જમ વાગે જરે,
 ધમધમ વાગે ધૂધરા, કામતણી સમશેર.
 ચંદ્રવદની મૃગશોચની, સિંહ રારીઓ લંક;
 કામ ધનુષ શોભે. બહું, બગુડીકેરો વંક.
 વરણાગી વેળી સજ્જ, જાણે મણિધર નાગ;
 દેવ જાણે દાડમ કલી, અધર પ્રવાલી તાક.
 સાડી પહેરી શોભતી, જીર એકાવલ હાર;
 કડકડતો છે કંચુવો, કસણ કર્યા છે ચાર.

જર જરોજ બે જીવીયાં, બિસ્ત્રીપ્રજ આકાર;
 જ્વરે દુકાં તીરનાં, પ્રેનાં મારણહાર.
 બ્રગુડી કમાન કસોલશું, નેત્ર મુરંગિત બાણ;
 કામીજનને મારિયાં, તત્ક્ષણ પૂર્ણ પ્રમાણ.
 નખ શિખ શોભા નિરખનાં, કહેતા નાવે છેક;
 કંઈગેર વર્ણન કીછએ, મુખમાં હાલ્યા એક.
 નારી નિરખે નેદસું, ધરતા મન આનંદ;
 દટી ન ચુકે તે યજી, ચકોર ને જ્યમ ચંદ.
 આમનની ઉચ્ચાઈથી, નિરખે રામજી રૂપ;
 નારી આવી નિદાગતી, જ્યાં બેઠો છે જૂપ.
 કર્જોડી ઉભી રહી, છોડી મનની લાજ;
 મોહો કોરી મુજરો ક્યો, જ્ય જ્ય જ્ય મહારાજ.
 ચતુરાએ ચોદિશ બાળિયું, નિરખી રાજ સખામ;
 મૌના મન ચીતળ હવા, ઉદ્વેગ અંગ ન માપ.
 નારી શું નરપતિ વહે, કહો તમારો દેશ;
 પ્રાચી આઘ્યા ક્યા જશે, ક્યા કરવો પરવેશ.
 કોણુચકી ઉત્પન દુધવાં, કોણુ તમારું નામ;
 કોણુ તમારો ધરધણી, અમ સાથે શું કામ.
 મદિમતિ શું નારી વહે, સાંભળ જૂપતિ વાન;
 કર્જાટકથી આવિશા, ગુણુકા મારી જન.
 કામકળા મૂજ નામ છે, જન નવ જણે કોપ;
 જે પૂછ્યું કહે માહેકે, જૂપતિ તે મારો હોપ.
 નગર અનેકજ નિરખતી, આવી તારી પાસ;
 પંડિત પણ છોડાવીયાં, પુનલાં જાંખ્યાં પચાસ.
 નગર અનેકજ નિરખતિ, આવી તુજની પાસ;
 પંડિત સજગા સાંભળ્યા, વસતા તારે વાસ.
 પંડિત હેય તો પાઠવો, લાવો વાર ન લેશ;
 નદિનો આપો પૂતળું, જાઉં અમારે દેશ.
 બિગ્નું કામ કંઈએ નહીં, કરું વિદ્યાશું વાદ;
 જૂપતિ સખા નવખંડમાં, તેના ઉતારું નાદ.
 જૂપતિ મન ચિના યધ, એતો મોહું કામ;
 જે આપીશું પૂતળું, તો તો જશે નામ.

ઉઘમ કર્મ સંવાદ.

પંડિત પૂરા પાંચસેં, પૂછું તેને આજ્ઞ;
કોઈ હતે આ જીવતિને, રાજે મારી લાજ.
ખીટું બાસક પાતનું, બેઠા પંડિત રાય;
કર સોંધ્યું પરધાનને, ગયો મુશુદ્ધિ ત્યાંય.
પંડિત સૌ પાછા પડે, કોઈ નવ ઘાસે હામ;
શિવશર્મા સનમુખ થયો, કરવા મોટું કામ.
પાન મુશુદ્ધિ કર થકી, સહ ચડાવ્યાં શીશ;
લખ્યું દગ તે તો યશે, જે કરશે જીમદીશ.

2 A Combat of wits.

પ્રશ્ન—પંડિતને કહે પદ્મિનિ, સાંભળ દિજ એક ક્ષમ;
અથમે પૂછું એટલું, ઉઘમ વડું કે કર્મ.

ઉત્તર—દિજ દરખ્યો મનમા હમે, વમે રહેમાં બોલ;
શાસ્ત્રવચન તે પૂછિયું, હું કઈ તેનો તોલ.
પદ્મિનિ તે પૂછ્યુ બહુ, કોઈથી નવ કહેવાય;
હું કહું છુજને આજ્ઞ એ, જેથી સંદેહ જાય.
'રામારું ત્રપિજ વડે, બાય નિઃસંદેહ;
પૂજ ખીજું કંઈ પૂછવું, મન ઇચ્છા હોય જોહ.
વચન સુખી દરખી તદા, નિરખી દિજવું રૂપ;
સરખિ ભેટ મુજને મળી, વરખીત ભારે ભૂપ.

પ્રશ્ન—કર જોડી કહે કામની, સાલજજો દિજ રાય;
કોને કહીએ ચતુર નર, તેદ ખતાવો લાય.
પંડિત તે કોને કહું, નરખ કોણ જ હોય;
ધનપતિ તે કોને કહું, કોણ દરિદ્રિ મોય.
કોણ સુખી કોણ કુખીયા, કુણ કાચર કુણ ચર;
કોણ મુલો કોણ જીવતો, કુણ નિકટ કુણ દૂર.
કોણ વાત અચરત કહે, કુણ રાજ કુણ રંક;
ઉત્તર આપો એટલો, તો વાજો આડો અંક.
તખત થવા મુજુતા સહ, ન્યમ ચિત્રામણ લેખ;
લક્ષ્મી એ મહા આગળા, દાસે શુધ વીસેખ.

ઉત્તર—વિપ્ર કહે વનિતા મુજો, રહે ધરી બહુ ધ્યાન;
તે પૂછ્યું તે હું કહું, શાસ્ત્રતણું જે જ્ઞાન.

ખાટો તૂટે ખટગસ, નવમ ચતુર અનેક;
 ખીર નીર કંઠે જુગવા, હસ ચતુર છે એક.
 પથ પાણી કંઠે એકલા, મેલે હસ દણુર,
 શુદ્ધ દૂધ પ્રાશન કરે, પાણી મેલે દૂર
 ચતુર પુરુષ તો એક છે, તે પૃછવા મહુ બેઠ;
 ઉત્તર આપુ અનુક્રમે, (જે) વાળી ગોત્રે વેદ
 નિર્ભૂત શાસ્ત્રજ્ઞો કરે, જ્ઞાને મરે વિવેક,
 એના પડિત અતિ ઘણુ, દગિગુણુ જ્ઞાને એક
 કીર્તિ આપતાળી હર, ધરે તથા શિર ભાર,
 મરે પરશ્વીના એદવી, હરે ન ચિત્ત લગાર.
 એવા મૂઝમ કેટલા કહેતા નાવે પાર,
 પરિશ્રદ્ધ પૂજે નહીં, તે મૂઝમ અવતાર.
 હયપતિ ગજપતિ ગધપતિ, સિંહાસનપતિ જેદ,
 પુત્રદાગ પગિવાગશ. વદમી ને વળી નેદ
 એવા ધનવતા ઘણા, કહેતા નાવે છેદ,
 રામનામ ગાહે ગચ્છ, મોટો ધનવત તેદ
 આસનાવામના જેમા નહી, આજસ ડાંચ હોય અંગ,
 વિપ્ર જાણે યાચના, યાચ ઘણુ માન લગ
 એમ અધિકાર દગિદ્રિએ. એવા અપગપાગ,
 ગર્થ ઘણો દાતા નહીં, દગિદ્રિનો મદદગ
 સંપ સહોદરમા ઘણો, દેહ નિરોગી હોય,
 નવ જાણુ પરદેશમા, સુખિયો કહિયે મોય.
 મતોપી સમજો સુખી, એવા સુખી હજગ;
 જેને માથે ત્રણુ નહીં, સુખીયાનો સરદાર
 મૂઝમ સુત છે જેદનો, નિધવા કન્યા હોય,
 ચતુર વમે કુઆમમા, મોટો દુખિયો સોય.
 દુખી કહુ નું કેટલા, સામળી શામા વાળા
 બૂખ દુખ કુહારજન, એ દુખિયો પરમાજુ
 બ્રાહ્મણ જાળથી આસરે, કાત્રી ગુપ્તી જાવ,
 પેચ્ય હરે વેપાળી, તે કાવગ કહેવાય.
 કાવગ કહેના બોલીયે, મોટો કાવગ જેદ,
 યેગ અગ્યામન આરિયો, આજગ ન કરે તેદ.

શરણે જો કો રણ મધે, પરકાજે દે પ્રાણ;
 ખોલે રાજસભા વિષે, - જીત્યા જરા સૂઝણ.
 કરે બહાર જો રંકની, ન કરે આપ વખાણ;
 ચોરું ધન ખરચે ઘણો. તે ઘરો પરમાણ.
 મરખ તે પહેલો મૂવો, બીજો જોને રોગ;
 ત્રીજો પરદેશી મૂવો, ચોથો પરવશ ભોગ.
 મૃત્યુક એવા અતિઘણા, તેમાં નહિ કાંઈ ભેદ;
 મોરું મર્યું દરિદ્રનું, વાણી ખોલે વેદ.
 કોઈ દુઃખી કોઈ સૂખીયા, ચીરંજીવ નહીં કોય;
 જેના જરા કીર્તિ સદા, તે તો જીવ્યો મોય.
 દશ ઇંદ્રિ છે દેહમાં, જેણે જોભે તંન;
 સરવે જોભે વેગળું, મદા સમરખી મંન.
 દૂર દેશ વસે ઘણા, દૂર સમુદ્રનું પૂર;
 જેણું મન માન્યુ સદા, તે પાસેથી દૂર.
 દુનિયા દેખે દૂબતી, કરે ન હીલ લગાર;
 એહ મુવા મરણું નથી, અચરત એહ અપાર.
 એક રાય પૃથ્વીપતિ, બીજો ધનવંત જેહ;
 એવા રાજા અનિઘણા, મોટો રાજા મેહ.
 રંક પરુ પરવશ પડ્યુ, બીજુ જાણ કહેવાય;
 રંક શિરોમણિ કન્યકા, જ્યા આપે ત્યા જાય.
 વચન સુણી વાડવતણું, વનિતા વદતી ધન્ય;
 જે મેં પૂછ્યુ તમો કહ્યું, માન્યુ મારે મન.

પ્રશ્ન—વળા વિષ પૂછુ છું, તારી સુદ્ધિ પવિત્ર;
 સાચું જોયે સુવચણા, કોણ ગતુ કોણ મિત્ર.
 શુ મુ છે સર્વથી, હુંકું શુ કહેવાય,
 સર્ગ સહોદર કોણ છે, વહાલું તે શુ આપ.

ઉત્તર—વાણી વિષ વહે વળા, વળિ વળિ મન આનંદ,
 શત્રુ છે તુજ દેહમાં, તેહ ખતાવુ રૂદ.
 ક્રોધ ભોલ મદા મોહ છે, મદ મત્સર અહંકાર,
 નેધી મોટો કામ છે, શત્રુ તણો સરદાર.
 અજીતએ જીતએ નહીં, નાખે નકંતે ઠામ;
 મોટે મોટો જાણજો, મોટે શત્રુ કામ

આપણું ને નેદ કરે, કદ મનડાની વાન,
 નળદારે નાલુ વિને, નેદ કરે મંગાન
 મિત્ર કહીએ તેદને, જેની શુદ્ધિ પવિત્ર,
 નિપત્તિ સમે અળગો નહીં, તે છે મોટો મિત્ર
 ખાતુ પીતુ ખર્ચવું, મોટમ પદની માન,
 સોંથી સાર ખર્ચવું, પચે કહું પ્રમાણ
 શુદ્ધ કવુ કાસકું, શુદ્ધ વેટેવો ભાન,
 મોંથી શુદ્ધ માગવું, સુમ કે'વો દાતા
 સગો બાપ ને બેટડો, સગો કામની વ્ય,
 સગો સ્વાર્થને બાણુવો, ચતુર વિચારો ચત.
 વદાહું બાલક પાગલો, વદાલી નાગી નેટ,
 કરી પરીક્ષા પંડિતે, પૂજા વદાહું પેટ

પ્રશ્ન—શામા કહે શાખાશ છ, ઉત્તર આપો એક,
 મોંથી મોટો કોણ છે, નાનો કોણ વિશેક

ઉત્તર—મોટો શ્રીમત સૃષ્ટિમા, મોટો ધનનત ગય,
 મોટા દાતા સર્વથી, કીર્તિ ન ચિત્તમા રદાય
 નાનો નિર્ધન નિર્મુલ્લી, નાનો દુખ સમેત,
 સોંથી નાનો નાતે તળ્યો, સાલગરે ધગિ હંત

૩ The fate of the industrious rat

આપાઇ.

શિવરામો કહે સુણ સુદરી, વાત નુ તુમને રીગતરી,
 દક્ષિણદેશ જેડીયાળું ગામ, નિપ વાદી રહેવાનો ઠામ.
 બાજુગ વાદી કહવાય, મન જનતણો એ નામ,
 સર્પ સાહીને ધનમા ધરે, જડી શુદ્ધિના કારજ સરે
 અધોન ધનમા વાદી ગયો, પદાડ પર્વત ઉપન જઈ ગયો,
 મન્લીનો ત્યા કીધો નાદ આવ્યા સર્પ સુલસા તે માદ
 વાદિએ તને તરફણુ ગયો, પોતાને મદિર જઈ ગયો
 વાળ્યો વારાનો કગડ આપ તેમા વાળ્યો મણિધર આપ
 નવ મન્યુ ભોજન કે નીક, પામ્યો દુખ તે મર્પસગી
 ઉદમ સર્પ તે ગાના કરે, કર્મ અનસર ન પગવે

વિશ્વામ ગમે કર્મજ તણો, મળશે ભક્ત મુજને બહુ ધણો,
કર્મ જોડે લકા નડશે, કર્મ જોડે મંધનથી છુટશે
તેના ધર્મા ઉદર ધણા, નિશ્વાસ ગમે તે ઉઘમતણા;
કર્મ તેતો તૃણવત ગણે, ઉઘમભાવથી ભાટે ભણે
ઉદર એક હુતો તે ત્યાહે, ગહેતો વાદીના ધર્માહે,
ગાગ મોટો ચોટો ચાકડો, મુછ મોટી છોટો જાકડો.
કાપે કાપડ કોરી ધણી, નવ આણે ખીલીક કા નળી,
ઉઘમ પા જોડે છે મન, નાખે ઉગાડી દાકયા અન.
હી ગોળ ને વળિ ગોરમ ખાય, એ છે ઉઘમ કેરો નય,
એક દિન મન જ્યાં વિચાર, લાવું આજ અદકેરો આદાર.
મણા દૂણી કોણુજ ખાય, અદકો ઉઘમ કવો જાય;
એમ ધારી ચાલ્યો પગચંડ, ન્યા દાકી મેલ્યો તો કરંડ
દેખી કરંડ ગળાઆતજ ખાય, ઉલટથી આવેરો જાય
એમ દોસે છે સખડી, કાઢી ખાઈ ભાગે જૂખડી.
એમ જરી લાગ્યો કાપવા, વઢાલાને નહેંચી આપવા,
પાઠી જિદ્ર ને પેંઠા માહે, કર્મો સર્પ મેઠા છે ન્યાહે
વદન વિકાર્યુ તેલજતણુ, પેંઠા ઉદર પેના ધણુ,
ગળ્યો મૂપક ને ભાગી જૂખ, કર્મ તેના ટાળ્યા દુખ
પાગ્યો સુખ દારીરે સાગ, પાડ્યુ જિદ્ર ને આપ્યો મહાગ,
પાગ્યો સુખ તે ઉદર ગળ્યો, જહ મનન સૌ કોને મળ્યો
ઉઘમી ઉઘમ એજે ગયો, કર્મવન ને આગળ મયો
કર્મ કરે તે ન કરે કાય, કામકળા નિચારી જોય

4 The crane and the fish.

ચોપાઇ

કામકળા કહું જોડી દાય, એક ક ઉઘમની વાત
હીમાચળ પામે એક વન, તે જોના હરખાથે મન.
આખા જાંચુ ને પીપળા, નડ વીવેડી દીમે વડા
કોપવ મોગ દફકા કરે, તે સામળતા દષ્ટકુ દરે
એક સગિતા રે તીગ, મોગ વડ છે ચો ગભીર
નડ કાચા ને જોજન એક, નાપા તેની ડ વિશેક

તે ઉપર જગજાનો દામ, મોટો જગ એક, ધર્મો નામ;
 રૂઢ થયો ને થાક્યો દેહ, લક્ષ બોજન મળે નદી તેડ.
 બ્રીજ જગ સૌ ચરવા નાથ, જેણે બેઠો ને નવ ઉદાય;
 મંજાણે પોતાનું કર્મ, ઉઘમનો નવ રાખે મર્મ.
 શ્રી પુત્ર તો રીસ જ કરે, લાવી કાઢે ને પેટ જ બરે;
 નારી કહે કાંઈ ઉઘમ કરો, કર્મ નણો તો નદી આસરો.
 રૂઢ જગ કહે વિનનાને વાણ, મુરખ સદુ તમે છે અજાણ;
 જે લખ્યું હોય કર્મજ માંય, કોટિ ઉપાયે પર નવ થાય.
 શ્રીને રીસ ચડી છે થણી, કર્મ સાર જેમી રહે ગણી;
 ખાવ: પીવા ન આપ્યો આદાર, કર્મો દુઃખ પામ્યો તે દાર.
 કર્મ ઉપર રાખ્યું છે મન, પાત્ર દિવસ ન પામ્યો અન:
 પેટ અંગ સદુ ગણિ છે ગણું, ઉઘમ ઉપર મનકું ચણું.
 જગજો કહે શ્રી સાંભળ વાત, તુ કહે તે કરે સામાન:
 કર્મ ઉપર આવ્યો છે કોપ, તૂજ વચન હું કરું નરિ લોપ.
 શ્રી કહે સત્ય કહું મદારાજ, ઉઘમ કરે તે પામે રાજ;
 કર્મો ઉઘમ કરવા ગયો, મદા સરોવર પર જઈ ગયો.
 નિર્બળ છે તેનુજ સરીર, જઈ બેઠો સરોવર તીર:
 કંઈ સરંખા ધર્મ જેણી રહ્યો, એમ કરતાં દિવસ એક ગયો.
 સરોવરમાં છે મંચ અપાર, મનમાં પોતે કયો વિચાર:
 જગજો તો મદા જાની છેય, જનિ જ્વજ્વાર મૂકે નદિ નેય.
 પાપનો થાય છે પત્તાપ, માટે મૂક્યો અધર્મ આપ:
 મોટા મંચ દના જેટલા, આત્મા જગ પમે તેટલા.
 કરી પ્રજામ ને ઉજા ગું, કુશલ છે એમ મુખથી કહે:
 મર્મો જગલ પૂજાણી ગીત, પૂરું મંચને તેને દાસ.

કુડું વચન એમ બગથે કહ્યું, મન્છ જિયારે સાચું લહ્યું,
 કહે મન્છ અમને મુખ થાય, મામા એવો કરો ઉપાય.
 તમે સગથે પખીના ધૂળી, પગ વિનાનાને ચિતા ધૂળી,
 બગથો બોલો ક્ષણ એક રહી, મનમા કપટ ને ગકડો થઇ
 આવો અમે વસુ ધુ જાય, અખુટ સરોવર છે એક ત્યાય,
 અખુટ સરોવર ફેરું નીચ, મુખે ગદો સદુ તેને તીર
 મન્છ મનમા નિનાજી કરે, ત્યા જવાળી મનસા ધરે,
 પંથ વેગળો કેમ જાય, ગગળ વિના અમે કેમ ચનાય
 કહે બગ મેચો ખાધે ચઢી, પહોંચાડું સંગવર આ વહી
 મે ચારેક તે ઉપર ચઢે, અદકા ધરડે નહીં ઉપડે
 મન્છ લઇને ઘેગજી જાય, સર્વના મન રળિયાત જ થાય,
 બગ જીવ્યો નારી ડોકગ, મર્ચ પરિવાર જીવ્યા ઉછર્યા
 ડાહ્યો એક આપે ઉચ્ચરે, નન ગમે તે પોતાને કરે,
 એની સાથે જે કાંઈ જાય, તેને ગગનો નિશ્ચે ખાય
 એ ઉઘમ કરવા આવિયો, ફદ કરી એતો ફાવિયો
 એ કરે છે એની રીત, મન્છ ને એને કચાની પ્રીત
 મન્છ ન સમજ્યા ખીન મર્મ, જાણે નહીં બગનાનું કર્મ,
 વખ્યુ હશે જે કર્મ જ માય, એમ કહી બગ સાથે જાય
 નિત્યે યાગે લઇને જાય, આઘો જઈને તેને ખાય
 વળા ખીજે દીન આવે કરી, ચાગ મન્છ વધ જાએ હરી
 નર જઈને કહે સાચો મર્મ, મારો ઉઘમ ને તમારું કર્મ
 ખીજે દિવસે આવી રહે, દીન વારુ કુરાળ છે કહે
 કહે સદેશો કદાવ્યો છે મરડે, અમે અહીંયા રહુ છુ મુખે
 કર્મવતા મન્છ આગળથી જાય, જો જો ઉઘમનો મહિમાય
 બગને જઈને સ્ત્રીને રહ્યું, ઉઘમ કગ્તા દુ ખડું ગયુ,
 કર્મ સાર એમો રહ્યો નેટ, ત્યારે નહોતું ભગતું પે
 થોડે થોડે મૌ આવશે, એક વર્ષ મુધી ચાવશે
 કામકપા કહે સાલળ નપિ, કર્મી મન્છ થયા ત્યા દુ ખી
 કર્મી બગલાનો એ મર્મ ઉઘમ આગળ હાલ્યું કર્મ,
 સભા બધી તે સાલળી રહી ગળને મા ચિતા થઇ
 રખે નાગી જીતીને જાય, ઉઘમનો વાચી મહિમાય,
 શિન્શર્મા મ્હે માબત્રો રાજ, મ્હે તમે ચિતા કરતાજ

મામળ ભટ્ટ

તે ઉપર જગનાનો ભ્રમ, મોટો જગ એમ ધર્મો નામ,
 મદ્દ થયો ને યા યો દેહ ભક્ષ ભોજન મળે નહીં તેહ
 મીન જગ મો અન્વા જાય, પેનો ભોગે તે નવ ઉપાય
 નક્ષત્રે પોતાનું મં, ઉદ્યમનો નવ ગણે મર્મ
 જી પુન તો રીમ જ દર નાવી ને પેટ જ ભજ
 નારી કહ કાંઈ ઉદ્યમ કરો, કર્મ નણો તો નહીં આશરો
 વૃદ્ધ જગ કદ વિનનાને વાણ, મુખ મદ્દ તમો છો અજાણ
 જે લખ્યું હાથ કર્મજ માય, કોટિ ઉપાયે પર નવ યાય
 જીને રીશ ચઢી છ વણી ને સાર મેમી રહ ગણી
 ખાવ પીવા ન આપ્યો આદાન કર્મી દુખ પામ્યો તે કાર
 કર્મ ઉપ ગમ્યું છે મન પાસ દિવસ ન પામ્યો અન
 પે જગ સદ્ ગણિ છ ગયુ ઉદ્યમ ઉપ મનકુ યયુ
 મગલા હ જી સાબગ વાત તુ ને તે કરુ સામાન,
 કર્મ ઉપ આપ્યો છ કોપ, વૃજ વચન કરુ નદિ લોપ
 જી કદ માય કહુ મદાગજ, ઉદ્યમ મરે તે પામે રાજ
 કર્મી ઉદ્યમ કન્યા ગયો મદા મરોવગપર જઈ ગ્જી
 નિર્બળ છ તેનુજ શરીર જઈ મેરો મરોવગ તીર
 મ સન્ધો થઈ મેમી જી એમ મરતા દિવસ એક ગયો
 સગાનમા છે મન અપાન, મનમા પોતે કર્યા વિચાન
 જગના તો મદા ગાતી હેય, જાનિ જ્વલાન મૂકે નદિ તેય
 પાપનો યાય છે પશ્ચાત્તાપ માટે મૂક્યો અધર્મ આપ
 મોટા મન દના જેવા આન્યા જગ પામે તેટલ
 કરી પ્રજામ ન ઉભા મ જુશન છ એમ મુખથી કદ
 પર્મો જગન ધુણાવ્યુ ગીર પુર મનન તેન દીશ
 મન મદ્દ મામા નગ નુરે મન વિન અમ અગળ જાઓ,
 ગય કદ નુજો મન સદ્ તમારુ દુખ દેહ જ બદ
 મુજને દુખ છે તમારુ ઘણુ દાઝે છે દધ અમનણ
 પુર મન રી છ એ વાત તે વિનારીન કરે અન
 અજ દુધર્મ લોકમા ગય સમજી વન મદ્દ દુખિયે ઘરો

પ્રસાવતીની વાતો.

એમાં ખેદ કરશો મા કોય, સમગ્રજી એ તે જીવતે જોય;
 ઉઘમરું તો કર્મ જ નામ, કર્મનો તે ઉઘમ કામ.
 એ જેઉમાં કંઈ અંતર નથી, ને ને વેદ પુરાણે કથી;
 જેવું કર્મ લખાણું તેહ, તેવો ઉઘમ ઉદય જ એહ.
 જેને જેવો ઉઘમ મર્મ, તેને તેવું વળગ્યું કર્મ;
 જેને જેવું કર્મ જ સાર, તેવો ઉઘમ કરે વેપાર.
 જેને જેવું કર્મ જ ગમે, ઉઘમે તેની વિષા બભે;
 જેને જેવું કર્મ જ મૂલ, ઉઘમે તેવો પ્રગટે પુત્ર;
 જેને જેવું કર્મ જ કાજ, ઉઘમ તેની રાખે લાજ.

કર્મ ચક્રી ઉઘમ ફળે, ઉઘમથી કર્મ હોય;
 એણું અદકું એહને, કહી ન શકે કોય.
 ન્યાય સુકાળ્યો નૃપતિએ, વેદ શાસ્ત્ર મહા મૂલ્ય;
 ઉઘમ કર્મ એ કદપીને, શાસ્ત્ર સદા સમગ્રુલ્ય.
 ઉઘમ વિના ચાલે નહી, કર્મ વિના ફૂટાય;
 કર્મને ઉઘમ ફળે, પ્રીછ્યો પેડિત રાય.

IV. પ્રસાવતીની વાતો.

1. The parting of lovers.

દોહરા.

રાજને નારિ કહે, કાલ અમારો એહ;
 ખારે વર્ષે ન આવિયા, તો પાકું મુજ દેહ.
 ખાર વરસ પર એક દિન, જે વીતિને જાય;
 જીવ ધરું જે દેહમા, નહિ મુજ એક પિતાય.
 કંઈ પાપે જે કામની, લાગે નહિ-સુખ ભોગ;
 આટલું તમ પાપે તજ્યું, સુખનો નહિ સંભોગ.

મુલોચના વાક્ય—

આઠ કટકે નીપજે, જે નારી નર ચાર;
 તેમાં નપુંસક જે વરો, તે મેં તલ્યો આ વાર.
 ઉ-મોગીને મન ભાવતો, રામા સાથે રંગ;
 ગજા કહે મેં પારખ્યો, પ્રમદા તેય પલંગ.

સામળા બદ્ધ.

- પ્ર-મુખનું મંડન સરવથી, જ્યેથી વાધે કામ;
તેહ તન્યું મેં આજથી, નિર્મળ જેનું નામ.
ઉ-દુર્લભ છે તે દેવને, મહિપતિ આગળ માન;
કામાતુર થાય દેખતાં, પ્રમદા તે તો પાન.
પ્ર-મુંદર સરવર જળ ભર્યું, જ્યાં ધૂડે સૌ કાવ;
તેને પી કોઇ નવ શકે, તમ વિણ તજીશ મોય.
ઉ-તેજ વધે તે દેખતાં, કામનિ વાધે કામ;
ભોગીને મન ભાવતું. દર્પણ તેનું નામ.
પ્ર-મેળ સખિશું રંગે રમે, વદાલા તણુ કુમાર;
તે તન્યું મેં આજથી, વાલા અપરંપાર.
ઉ-રાજે લેતા રાજની, દેખીતા જડ રેદ;
હાર છત હોડે કરે, સ્યામા મોગટ તેદ.
પ્ર-શન આઠ બાધ્યાં સામટા, નાર કહેવાણી જેદ;
ગુજ મરિખાને કારણે, હાથે ઘડી મેં તેદ.
ઉ-ખરે મને તેને ભજે, મંથર આવે આપ;
માનુની નેં માળા કહી, જપતા છટે પાપ.
પ્ર-ચતુર નર ચિત્તે ધરે, દુરથી મેળવે દેહ;
વિભોગનો મંજોગ કરે, પાદવન્ને પતિ તેદ.
ઉ-ઉન્નવપલ ધરતી સ્યામ વરણ, જળશું રાખે વેર;
કામનીએ કાગળ કહ્યો, ગ્રીહયો તારી પેર.
પ્ર-નારીએ નારી ગળા, જ્યેથી ગોભે કાવ;
એ મુને આપી પરવરો, મહિપત મેળવો યાવ.
ઉ-કાયા કનક સરીખડી, લઘુ રૂપ તે નામ;
વિનના તમે વીંટી કહી, આગળા કરે કામ.
પ્ર-જેને ખાધે વિપ ચરે, તેનો શત્રુ યાવ;
તે ઉપર વાદન કરે, કરજો તમ રક્ષાવ.
ઉ-અદિને ખાધે વિપ ચરે, મરુ તેને ખાવ;
તે ઉપર વાદન કરે, તે તો જહુપતિ રાવ.
પ્ર-પંચામૃત પાવન નથી, તેને કુંવર કેહેવાવ;
તે ઉપર વાદન કરે, કરજો તમ રક્ષાવ.
ઉ-માય મામે મદાભે ધણું, ગૌરી મન ગળાવ;
બરમ લગાવે સગીર પર, સ્યામા તે સિવ રાવ.

મ-કુંવરી કેરો કર ઝાંઝી, જન્મ સફળ જે થાય;
તાત રક્ષા કરે તેહનો, રાય તમારી કાય.
ઉ-જળ કમળથી ઉપ-ચો, જાણે સધળો મર્મ;
સારદ તનયા તેહની, ભામની તે 'તો ધ્રુવ.
મ-દેવ સકલ શુભ જોગણી, સંકલ સિદ્ધ ઉગિયામ;
તુજને તે રક્ષા કરે, રાણી કહે સુણ રાય.
ઉ-ચોટે ચોટે ચાવડી, મસાણ ને મેદાન;
તમ રક્ષા કરે માવડી, સફલ દળો કલ્યાણ.
વન વાડી તરવર વિખે, કયાં પર્વત કયાં હાડ;
હું આરાધું ઇશ્વરી, પૂરે તારાં લાડ.
પશુ પંખી ને માનવી, નર નારી ને રાય;
જે વશ થાજો તાહરે, રક્ષા કરો અંબાલ.
પર મૂલક પર દેશડે, પર ધરતી પર ગામ;
જ્યાં દેખે મુજ જેવડી, ત્યાં નવ ધાલીશ હામ.
ચોણુ કહેતાં ચમકશું, પુઠં દોઠે જીવ જાય;
નેણા પડશે નીકળી, કાળજી કટકા થાય,
આણ પડે ધરતી ગળે, એવડું માંડે દુઃખ;
જ્યારે તમને દેખશું, ત્યારે થાશે સૂખ.
નરથી નારી એકલી, પગલે પગલે વંક;
દીસે દિન દિન દામણિ, કામતી શીર કલંક.
વહેલા વળજે વાલમા, દરજે રૂડા કામ,
એક સ્ત્રી પરણી લાવજો, દેજો મુને ધનામ.
પૂજ્ય અમારે એક નમ, અવર ન ખીજો કોય;
અવર ખીજો જો કરે, કુળમા ખાપણ હોય.

2. Some riddles.

દોહરા.

સમરયા—નારી બોલી નેહશું, તમે હો અણુર સુગણુ;
પાંચ "પપા" પ્રિય પુરપને, તેનાં કરો વખાણુ.
ઉતર—પાન પાછ ને પદ્મિની, પરિમળ ને પેશાગ;
પામે ખારા પુરપને, વળિ પૂછ મદભાગ.

સ-ધનં ધન તોરિ મુજને, ધન ધન રાજકુમાર;
 પાંચ "કુ" વહાલા કામિની, એહ હવે જર્યાર.
 ઉ-કાળજી કુંકુ કંચવો, વળિ કમુંજો કંત;
 પાંચ "ક" વહાલા પદ્મિની, મુજને નાર સુચંત.
 સ-જીવતું જોત્યા જાણિતા, લાગી મનસું રાડ;
 પાંચ "કકા" નથી તુજ કને, તે તું કહી દેખાડ.
 ઉ-કૂડ કપટ કૃષ્ણજો, ફૂડી જન કુનારી;
 એ પાંચ નધિ મુજ કને, સાંભળ રાજકુમારિ.
 સ-કહો છો હૈયે એકલા, તમ સાથે છે સાત;
 પ્રગટ દેખું છું તમ કને, તે કહો સાચી વાત.
 ઉ-તીર તરકસ તરવાર ને, ભાસો ને તોળાર;
 હાલ અને વળિ ચાળકો, સાત સાચી છે સાર.
 સ-જો મધ્યે ગંગા વસે, જટા ધરાવે શીશ;
 નેત્ર ત્રણ તે કોહો મુને, નહીં ઉમીમાપતિ ધસ.
 ઉ-વિશ્વામિત્રે સૃષ્ટિ સજી, કરે રૂડાં તે કામ;
 સ્થામા તે સમસ્યા કહી, થીકળ તેનું નામ.
 સ-એક નરે નરને ગળ્યો, એ ત્રરવે શોભાવંત;
 અધીપતી અંગે અડ્યો, કો ચિત્ત વિચારી ચંત.
 ઉ-પાગ વિનાનો પરવરે, નર બહુ રાખે નેદ;
 ઉજ્જવલ અંગે ઓપતો, જ્વમો કહીએ નેદ.
 સ-પંખી ઉડે છવ વિના, બેસે જોની ડાળ;
 મૃત્યુ પમાડે દેખતાં, કહો મુજને જૂપાળ.
 ઉ-કુંવર કહે મુજ કામિની, સૌ હું સમજ્યો એદ;
 સમસ્યામાં સમજાવિયો, તીર કહીને તેદ.
 સ-ઉત્તમ કુળથી ઉપતી, તાતનણો જે તાત;
 તે સાથે વિવા કર્યો, સમજને સજ્જન વાત.
 ઉ-મદિપતિ કહે મુજ માનિની, ઉત્તર આપું એદ;
 એ સમસ્યા હું સમજીયો, તક કહીને તેદ.
 સ-ધાર ઉપર ગંગા વસે, કોરે કંદની માળ;
 વૃષભ વાદન કોણ કરે, શિવ વિખી કોણ જૂપાળ.
 ઉ-એક ભરે એક હાલવે, નિત નિત નીરચું નેદ;
 દીન દીન કરું દાખવે, રેદ ચાનું નેદ.

પદ્માવતીની વાતો

સ-નગ એક અક્ષર પ્રણેતા, અણિઆણું અતી કપ,
 દુશ્મન નેથી ગાણે, ઉત્તર આપો ભૂપ
 ઉ-કાયગને શરો કરે, શરનો આધાર,
 ગદીયાજો રીઝે ધણું, કામિની તેહ કદાર
 સ-અણિયાળી અતિ વાકહી, બ્રમગણી ભગપૂર,
 નાગિ વિના નગ જણિયે, નગ નારીનું કપ
 ઉ-મુખનું મડન પુરપને, અધિક વહ છે હાથ,
 માન વધાવણ મગદનું, માનુની તે તો હમ
 સ-કે ગદી કોડામણો, તેજેમય નર કાય,
 તાલેવગ પાસે વસે, તેના નરમા હોય
 ઉ-જે વણ જેતી નીપજે, નહીં પાન નહીં ફૂલ,
 માનસરોવર માનુની, મોતી મોઢે મૂલ.
 સ-નામ એક પણ નર જણ, કામની એક જે કય
 આધુપ જેનું સરીખડું, ચતુર વિચારો અત
 ઉ-ધર વાહનથી ઉપજે, નારી દસને વીશ
 જે કગ શોભે કામિની, પરમેશ્વર પૂજશ
 મ-નગ મે ગળિયા નારીએ, જગત જીવાડણુ જેહ,
 તે નારી વહાલી નગને, અમ આગળ કહો તેહ
 ઉ-ગૌર વરણુ ને શ્યામ મુખ, અમી ઝરતા નામ,
 ગામી તમે સમશા કહી, કચુડી ઢેરે કામ
 સ-નાગિ ઉપર જે નર ચડયા, તે હેઠળ જે નાગ,
 પગ્ગો એ પદ્માવતી, પૂછે રાજકુમાર
 ઉ-જેનું જાધુ જળ રહે, જળથી નીપજે જેહ
 જેહું ઉઢાણી સોત એ, પ્રીતે પૂજયુ તેહ
 સ-સાત બંધે જાધીઓ, નારીને વહાલો જેહ,
 ગાજ પુછે હેતરુ, અમ આગળ કહો તેહ
 ઉ-શોભા કહી વિનતા તણી, શ્યામ જ વરણે સાગ
 વેણુ મુંઝાવે વીનતા, માલજો રાજકુમાર.
 સ-તારી માએ જે વર્ણો તે માશે છજ કંચ,
 સમરયા કેહ સમુખ ચર્ચ, પ્રેમ ચઢી પૂંઠત
 ઉ-વાહન સુગન્ધકતણુ, તેથી ઉત્પન નામ,
 ચતુર તે તે સુકનો, કામિની ઢેરે કામ

સ-નર એક રૂપે, મહો, વરતુળનો આકાર;
 'ત્રી કપાળે જઈ રહી, પ્રેમદા પ્રીત અપાર.
 ઉ-નેત્ર નીલાળે સર્વનાં, તે મામુ નવ જ્ઞેય;
 તે મધ્યે તે નર વમે, અવળ ચાલેલો હોય.
 સ-એક નર રત્રી ગોભતી, ત્રી છે વાલિ અપાર;
 ગળથળે ચુંબન કરે, તે કહો ગજકુમાર.
 ઉ-કુવરી કહે અકોટરી, તમે પુછિયું તેડ;
 ખીજું પૂછો રાયજી, ઉત્તર આપું એક.
 સ-સત નર જાંધ્યા બંધને, મળી નર જનિયો એક;
 તે નર તારી પાસ છે, વહાલો રત્રીને વિશેક.
 ઉ-કુવરિ કહે સુણ રાયજી, ઉત્તર આપું એક;
 દાર નામ છે એહનું, તમે જનાવ્યો તેહ.
 સ-નરને નર વીંટી વળ્યો, તે ઉપર એક નાર;
 તે તો શોભે સુંદરી, જેને શિર ભરથાર.
 ઉ-ભહું પૂછ્યું હો રાયજી, હોમ ધરીને હોડ;
 કંકણ પામે કંકણી, કર્મવંતીનો કોડ.
 સ-બરે કાળ પણ મૃગ નહીં, નહીં શસલો કે શ્વાન;
 મો જાણું પણ મોર નહિ, સમજો ચતુર સુગ્રજ.
 ઉ-વાદન શુકાચાર્યનું, દરનિશ રે' જળ માવ;
 જલ વિના જોલે ઘણું, મેડક તે કહેવાય.
 સ-પીજો પણ પોપટ નહીં, કાજો પણ નહીં કાગ;
 પાખો પણ પંખી નહીં, હમે પણ નહીં નાગ.
 ઉ-ખટ ચગણ છે તેદને, પરિમલ ભોગી હોય;
 ભમરો તે તો ભામિની, જીવતી તે તો જ્ઞેય.
 સ-નાગી પણ નિર્ભય નહીં, કાળી પણ નહીં કોલ,
 દરમા મેહે નહીં નાગણી, જુદું વિચારી જોલ.
 ઉ-કામર કર શોભે નહીં, ચરાને મન માર;
 ક્ષણિક દેહની રક્ષણી, તારુણિ તે તલવાર.
 સ-પદતો પણ પંડિત નહીં, પૂરો પણ નહીં ચોર;
 ચતુર હોય તો ચેતજો, મધુગે પણ નહીં મોર.
 ઉ-પવિત્ર પખીની જનમા, વાચ્યા જોલે વીર;
 વનવાગી વન નીગજો, કામિની તે તો કાર

પ્રભાવતીની વાતો.

સ-શિશ મોટું પણ ગજ નહીં, ઝાઝું રહે જલમાંય;
 પુંછ મોટું છે તેહનું, વાંદર નહીં કહેવાય.
 ઉ-નાહાવણ સમાપે નીરખિએ, તોલ નહિ માંદિ તરત;
 જોળખવું શું એહમાં, કોશ વખાણો વરત.
 સ-ચાલે છે પણ ચરણ નહિ, ઉડે પણ નહિ પાંખ;
 લાખે સાથે નવ રહે, સઉકો દેખે આંખ.
 ઉ-ઉડે તે આકાશ ભણી, ધરમાં રહે ગેંગાટ;
 ધૂમાડો નિર્ધોરિએ, વિચરે વમગી વાટ.
 સ-ચંચુ પણ ચકવી નહિ, માંજરી મુખ સ્યામ;
 જે છબો નહિ નાગણી, નરપત કહે તે નામ.
 ઉ-ડાઘાના દિલમા વસે, પંડિતને પ્રિય પૂર;
 લક્ષણ જોતા લેખણી, નાણાવટીનું વર.
 રાજ મન રીઝ્યો ધણું, જોઇ ચતુરાઇ એર;
 સાચું જોલ સુલક્ષણી, હું નહિ દાસી દેદ.

3. Money makes the mare go.

ટાહરો.

દામ ઉગારે દેહને, જો કોપ્યો હોય દૈવ;
 શું બલિદારી દામડા, સમર્થ તુ જ સદૈવ.
 વેરી આવી સેવા કરે, પરનારી વશ થાય,
 જોને દમડો ગાંઠ છે, તેને શી ચંતાય.
 ચતુરાઇ ચપળાઇ ને, ડહાપણ સર્વે શુધ;
 કામન મોહન વશીકરણ, દમડે ચાલે જુધ.
 દમડો વાલો દેવને, ફુલેજ છે મન સાથ;
 દમડાથી મુનિવર ચળે, તરણી પસારે દાય.
 અવર વશીકરણ શું કરે, વડુ કારણ ગરમ;
 જે તો મોટો અધિપતી, સહુ વાતે સમરમ.

4. A wedding.

ટાહરા.

પુત્રીને જઈ કહે પિતા, કરીને અનિમે કોષ;
 વજુ પરખે દંપતી યયા, દિલો ધર્મ વિરોધ.

સામળ ભટ્ટ.

પગાવતીએ ગોરને, તેડી પૂરાવી રાખ;
ગોર કહે અન્યા નથી, રાજ રીશ ન રાખ.
જમ ઓખાતું નારદે, કર્યું મંદેપે લમ;
વિધિવત્ પછી ખાણાસુરે, કર્યું લમ થઇ મમ.
મેં પણ મંદેપે ક્રિયા, કરી પરણાવી એમ.
વિધિવત્ હવે વિવા કરી, પગલુવો તમે તેમ.
તિલા લગન વેવગવિયા, પડેલા મનના ટેડ;
કહે સામળ શુ વર્ણવું, જુગને જુગિ જોડ.

ચોપાઇ.

ગાજાએ કરી નગર ગોલાય, આણુ ફેરવી ને પુરમાય;
અજવાળિયા મહોલ માળિયા, રાણુગાગિયા ગોખ જાળિયા.
ઘેર ઘેર ગાયે મંગળ સદુ, રાજાએ ધન અર્ચ્યુ બહુ;
ભાટ ચારણા માગણુદાર, બ્રાહ્મણનો નવ લધયે પાર,
પ્રધાન મહિ ઉતારે કરે, નગર બધું ત્યા ગોજન કરે.

દોહરા

પીપી ચોળા પગાલી, કનક કચોળા માય,
કંગૂરી વેપન કરી, સુગંધી જળથી નદાય
એક મુગધ શરીરનો, બીજે પુષ્પનો હોય.
જામગ ગુંગાવ કરે, દેખીને મન મોલ.

ચોપાઇ.

પીપી ચોળી ગય શરીર, મજન કીધુ નિર્મળ તીર;
વરરાજ વરધોડે ચડયા, કુંદુબીએ કંઠા મડમડયા.
વાગે ઢોલ નિશાને ધાય, મૌના મનમા ફરખ ન માય,
અજ તુરંગ તણી બહુ દાર, તે ઉપર એકા સુઝાર.
નેરજી આજો પુષ્પકુમાર, સાસુએ ચોખ્યો તે વાર.

દોહરા.

કર્યું મને હવે માલ્યુ, ચોરિના થય આગ,
પંથગારી ત્યા પથ ની, વર્યાં જે જે કાર.

પન્નાવતીની વાતો.

વાળં વાગે અતિ ઘણા, ગુણિજન ત્યાં ગુણ ગાય;
 પરણે છે પન્નાવતી, નેડે પુષ્પક રાય.
 હાથ મેળવ્યો હેતસું, દીધુ કન્યાદાન;
 હાથી ઘોડા આપિયા, દધને મોટું માન.
 મંગળ ફેરા ત્યાં ફર્યા, આરોગ્યા કંસાર;
 મંગળ ગાયે માતિની, હરખ્યાં સ્ત્રી ભર્થાર.
 પગ પખાલ્યા રાયજી, જાળે ખાવન વીર;
 રાણીજી મન હરખિયાં, જેમ સાકરમા ખીર.
 વર કન્યા અતિ હરખસું, આરોગે કંસાર;
 અંગે આનંદ ઉપન્યો; જીવ્યો સકળ સંસાર.
 પ્રીતે પરણી ઉડીયા, પામ્યા અતિ ઉદ્દાસ;
 સુખ પામી અતિસે ઘણું, કહ્યું કેવિ શામળદાસ.
૫- પેલું મંગળ વર્તતાં, વનિતા બોલી વાણ;
 રાતી વસ્તુ વખાણીએ, તમે છે ચતુર સુજાણ.
 ઉ-રાતી પાની પગતણી, રાતા અધર પ્રવાળ;
 રાતો રંગ મજાનો, શુદ્ધ નાસા પણ લાલ.
૬- સ્યામ નીલ ને પીત વણિ, વસ્તુ શ્વેત વખાણ;
 કહો એટલું કંથજી, જો છે ચતુર સુજાણ.
 ઉ-સ્યામ તો કીકી આખ્યની, સ્યામ ભમર શુભ ભાગ,
 સ્યામ તો અંજન આજીયું, સ્યામ તો વેણી નાગ.
 નીલી પહેરી કંચુકી, નીલ કમળતું ફૂલ;
 નીલું કંકણ ચૂડવે, નીલું ત્રાણ અમૂલ્ય.
 પીળું સુવર્ણ શોભતું, પીળા કેસર આડ;
 પીળા પટકુળ પહેરીઆ, બેતા મોહ પમાડ.
 શ્વેત નેણ છે શોભિતા, શ્વેત રાક્ષસમ મૂખ;
 શ્વેત દાર મોતિ તણે, બેતા ભાંગે ભૂખ.
૭- ગામ્યા તાતણે સમ નર, એવા નર મળી ચાર;
 એક જાતાવો રાયજી, ચર્ધ તેની એક નાર.
 ઉ-પુષ્પક બોલ્યો પ્રીતથી, તમે જીવ્યો આ ઠામ;
 પૂછો છે જે પ્રેમથી, ચોરી એનું નામ.
 સત્ય કહો છે રાયજી, હું હરખી મન આજ;
 વિદ્ય જન્મે મહિ તમતણા, અવિચલ તપને રાજ.

ચાર વેદની ધૂન થઇ, આશીર્વાચન જણાવ;
આજી માગી ગોરની, ઉઠ્યા વર કન્યાય.
ગોત્રજ પામે આવીયાં, રમવા પાસા સાર;
ત્યાં છતાં પદ્માવતી, હાથો રાજકુમાર,
ત્યાં કૌનક વિધવિધ કરે, રાયને હરખ ન માય;
મીઠળ છેડા છોડીયા, ગુરુને લાગ્યા પાય.
મંદિરમા રહી માનુની, ગયો સભામાં રાય;
કહે શામળ શું વર્ણવું, રાજકુંવર કન્યાય.
ઉત્તમ આસન ઉપરે, બેઠો રાજકુમાર;
બંદિજન જરા વર્ણવે, હરખ્યા લોક અપાર.

V. From ભદ્રાભામિની.

1. A beauty.

વેળી વાસુદી નાગ, માગ સવાગજ કેમે;
ભરજોજન વરણાગ, વપુ સુંદર વર વેમે;
ઈંદુ આકારે વદન, મદન મોદન મદા મૂલે;
અંજુજલસદા નેગ, વેણુ અમૃત અમૂલે.
જાણે કામ કટારિયો, હંત જત્રોશ દાઝમકળી;
ભાગ્ય મુખાઅધી ભામિનિ, તે તુજને ભદ્રા મળી.

જાકૂટી ધનુષ કમાન, અછલ અનિ અનુપે;
ચતુરા ચારુ ચિત્ત, રૂબા સુંદર રૂપે;
અધર મધુર પ્રવાળ, ઉજ્જવલ પૂરણ પાળી;
રમના રંગ અમૂલ, કોઠિલાવન મધુગી વાળી.
આર્નકુંદ અતિ સુંદરી, કોથી નવ જાણે કળી;
કતુરચંદ કર તાદરે, ભામની તો ભદ્રા મળી.

કો એકાવળ દાર, નાર નક્ષત્ર જ સરખી;
ઉદર પોષણપાન, જાણી મેં એને નિરખી;
પ્રગટ હાર અગાર, જોરે મદ જોમન જોમે;
મેં મદજજ ગજગવ, ચાણે એ તરખી તોરે.
નાખી અખીર નાગીનળી, મુજ લક્ષણવંત મરખી.
શામળ કહે ભામિનિ મળી, પ્રીત મરી મેં પારખી.

ચાલંતી ગજચાલ, શ્યામા શોભે સિદ્ધલંકા;
કેળપત્ર પ્રમાણુ, વેણ, વાંસાની વંકા;
કુંભરથળ ગજરાજ જેવા, પૃષ્ઠ ભાગનિ ભારી;
જંધા કદલીરથંભા, શોભા ભેતા ઘણી સારી.
પદ્મઆકારે પગ આંગળી, નવક રંગ જીવતી જડી;
ભદ્રા ભોળા ભાભની, નિરાંતથી વિધિએ ધડી.

2. "What's in a name?"

ધનજી ઉવાણે પાપ, ભૂપ ભીખંતો દિહો;
સુરજી ન દેખે આંખ, બોલતો કડવું મીઠો;
બ્યાજ ભરે રણુછોડ, કામ કદ્યાણુ જ કરતો;
અવિચળ અબ્યા અપાર, દીકો અજરામર મરતો.
હીરો માણેક મોતિયો, રતનિયો કથીર દેખે નહિ;
કવિ સામળ કહે સંસારમા, કારણુ નામ રત્નું કહી?

દીકા અમર મરંત, નાના કાઈ દીકા ધરડા;
નાગો પહેરે વસ્ત્ર, વાધ સિદ્ધ કુતરે કરડ્યા;
પર્વત દૂરે પરદેશ, દીકો મંગળને દુઃખિયો;
સંતોખી અદકું ખાપ, કાસકું કરે છે સુખિયો.
દ્યાઅંદમા દ્યા નહી, ખુશાલ કહિ રોતા દૂરે;
શામળ કહે નામ પતોતિયો, કંઈ લાખ કુંવારા મરે.

કુબેર નામ કહેવાય, ખનનને દીકા ખાલી;
કરે ધર્મો બહુ પાપ, ન્યાલ આવે ધર ધાલી;
વદાલો રાખે વેર, ઝેર જેવો તે મીઠો;
જોગી કરે વેપાર, ભોગી ભીખંતો દીકો.
થેલો જાયે છેતરી, બળિયોજી હારી જશે;
રડા કંઈ જુડા કહું, શામળ કહે નામે શું થશે.

હાથી નામ કહેવાય, ખીલે ઉદરને સાહે;
કપુર કાળો હોય, શામળો સુંદર વાહે;
રૂપો હોય કરૂં, ભૂષણુમા દૂષણુ આઝાં;
કૃપાલ રાખે કૂડ, ભુપત વળડે વાળં.
આશા ધૃત્વા ઝોલત્ર કરે, કલંક નિર્મળ શિર ચડે;
કેમલ દૂરે કંઈ જોઈતા, શામળ નામને શું રહે.

3. Another man's wife.

પરનારીમું પ્રીત,* દેહમાં દુઃખ ધણેરું;
 પરનારીમું પ્રીત, યાચ અનર્થ અનેરું;
 પરનારીમું પ્રીત, લાગ્યહીણના બોગ;
 પરનારીમું પ્રીત, ખરો તનમાં ક્ષયરોગ.
 પર નારી સાથે પ્રીતહી, પડિયો પાપ પ્રમંગમા;
 શામળભટ્ટ સાચું કહે, ઉચાટ ઉપજે અંગમાં.

પરનારીમું પ્રીત, તેને બોજન નવ ભાવે;
 પરનારીમું પ્રીત, નિદ્રા સુષ્પે નવ આવે;
 પરનારીમું પ્રીત, દરિ સેવા નવ મુજે;
 પરનારીમું પ્રીત, શુદ્ધિ સારી નવ ખુજે.
 એ પાપ રૂપ પરનાર છે, અપજ્ય ઉપજે આપના;
 શામળ કહે પ્રીત પરનારમું, બોલે બોહોતરે આપના.

પરનારીમું પ્રીત, તેને નવે મદ રૂપા;
 પરનારીમું પ્રીત, અગ્નિ વરસાદ જ વૂડ્યા;
 પરનારીમું પ્રીત, તેને પુનોત્તી મોડી;
 પરનારીમું પ્રીત, મુદિતની આશા ખોડી.
 પરનારી કેરી પ્રીતથી, અગ્નિ આંચ નિતનિત ખમે;
 શામળભટ્ટ સાચું કહે, શુષ્કવંતાને નવ ગમે.

4. A beggar

થરથર ધૂળે ગાત્ર, દેહની શુદ્ધ નિસારે;
 તન ઉપર નદિ તેજ, તેજ મન કેરું દારે;
 રૂપાચ બોલનાં કંઈ, નેત્રથી નીર ઝરે છે;
 બોલે દળવા બોલ, શ્વાસ ઉન્નિસ ભરે છે.
 એટલાં વિદ્ન મરવાનખાં, અંગ અંગમાં લામનાં;
 શરીરે ઉપજે શામળ કહે, જનને મંગળ મામનાં.*

*Of. the Sanskrit:

વેપથુર્મેલિનં વક્ત્રમ્ દીના ધાક્ ગટ્ટદઃ સ્વરઃ ।
 મરણે યાનિ પિન્દાનિ તાનિ પિન્દાનિ યાચકે ॥

5. "While there is life, there is hope"

હવે તેને જોખ, રંક તે ગળ ચામે;
હવે તેને જોખ, નીચ જન ગગા નદામે,
હવે તેને જાખ, રોગી જન થામે માનો;
હવે તેને જોખ, ગુંગણા ચામે ગાતો
હવે તેને તો જોખ છે, મરવ વેદના પામશે;
કવિ સામળ કહે જન જીવતો, પ્રીતે ભદ્રા પામશે.

વાઝણી પ્રમથે પુત્ર, મૂર્ખ પણ કવિ જન થામે;
નીર ભરાય નવાણુ, રક શિર છત્ર ધગમે,
વજે કોઇ દિન વેર, ઝેર વળા નય જરૂરી,
ગુણિકા જેવી ગમાર, સતી તે થાય જ યગી;
એ રીત અતેક થયા થશે, શાસ્ત્ર શાખ દે છે સહી,
સામળ કહે જાણું શુ કહું, જીવ ગયો આવે નહીં.

જિવતો પામે રાજ્ય, જીવતો પરણે નારી,
જિવતો એસે અશ્વ, થાય જીવતો વેશરી,
જિવતો માંડે જગન, સુકીર્તિ જીવતો સાહે,
જિવતો પહેરે નગ, જીવતો લાણા લાહે.
વદાલાનો હોય વિલેગિયો, તે સંજોગી થાય છે;
પણ મુઝ્યા કોઇ દેખે નહીં, સામળ ભટ ગુણ ગાય છે.

હવે જો નિર્ધન, કોઇ દિન ધનને પામે,
હવે જો કુખિ દેહ, વેદના કોઇ દિન વામે,
હવે જો વાઝિયો, કોઇ દિન પ્રગટે પૂત્ર,
હવે જો કોઈ રાજ, સારું પામે ઘર સૂત.
જીવતો નર ભદ્રા પામશે, મુઝ્યા પછી કે નહિ મળે;
આ તકમા તો ટાળો કરો કોઈ દિવસ ઇન્ધર ફળે.

6. Woman's defeats.

નારી નીચ રવલાવ, અજિત નવ જાયે હારી,
પર પુરુષોસુ પ્યાર, મરદને નાખે મારી,
વિહલ ચિત્ત મન મદન, રૂદન કરતી વણ વાકે,
સાચી કોઇ ન દીક, જૂઠું અતિ આડે આડે;
શિખામણ તેની સાલણી, મનમા ઘુરત ન માનિયે,
સામળ જડે જડી સાણી ઘણી, પણ પ્રમદા શુદ્ધિ પાનિયે.

સામળ બાદ.

નારી તે તો નીચ, ન રહે પોતાને ધર્મે;
નારી તે તો 'નીચ, કલંક ચલાવે કર્મે;
નારી તે તો નીચ, પતિવ્રતપણું ન પ્રીછે;
નારી તે તો નીચ, અન્ય નરને જે ઇચ્છે.
નીચમાં નીચ તે નારિયો, પર નર સાથે પ્રીતી;
સામળ નારી ' સમસ્તની, રૂઢી નહિ દેા રીતડી.

નીચ નમેરી નાર, પિયુને માગી નાંખે;
ખાધુ પીધું ખરિ ખાંત, એટ મગપણુ નવ માંખે;
વિનતાનો વિશ્વાસ, કરે તે જડ જન જાણે;
નારી ન ગણે નેહ, રૂંક કે ન ગણે રાણે;
સહિ નાર મતી છે સાધવી, રોદ સ્વામી સાથે સદા;
પણ દુરમનપણું તે દાખવે, કલંક કહીએ જે કદા.

રાખે બહુ રખવાળ, પાળ હોદ્દાની ખાંધે;
મેલે અરણ્યમાદિ, ' સદસ પ્રપંચે સાધે;
ઝોઝલ કરે અનેક, વિવેકે વનિતા રાખે;
પણક ન મેલે પુક, લાવપણે લાપા લાખે.
નર ચર પૂર મંગ્રામમા, ત્રામે નહિ રિપુ તાપથી;
તે સ્ત્રીને રાખી નવ શકે, રહે નારી નિજ આપથી.

સ્રીની જુદિ કુજુદિ, સવળાનું અવળું ધારે;
રિપુને રાખે શરણુ, મિત્રને મરડી ' મારે;
કુલહીણે કે કપુત, જીવતી તેના જગ જાણે;
દાતા દિલ દરિયાવ, તેના અવગુણ ઉર ચાણે.
મૂરખ કેરા જે મદિપતી, રત્રીમુ વાત કરે છાનિયે;
સામળ કહે સ્ત્રી હોય સાધની, પૂર્ણ જુદિ પણ પાનિયે.

રામા ન જુએ રૂપ, નહિ વિષા કે વાણી;
જન જાન નવ જુએ, પરાક્રમ કે નહિ પાણી;
ન જુએ કુળ કે રીત, નહીં પંડિત કે પૂરો;
નહિ મિત્રુક કે બૂપ, નહીં કાવર કે શરો;
વિષા વનિતા ધન વેલડી, ચપગ ગમે ત્યાં જઈ ચડે.
જે પાસ વમે ત્યા પ્રીતથી, ફેાકટ ફાંદામાં પડે.

ભદ્રાભાગિની.

પંડિત કેરી નાર, મૂરખશું મોળે માણે;
કુળવંતાની નાર, નીચને પુરુષ પ્રમાણે;
જરવંતાની જુવનિ, વજોતર સાય વર્ણધે;
નરપતિ કેરી નાર, ગમ્માર ગોલાશું ગંધે.
શરા કેરી જે મુંદરી, કાપરને કાપા દિયે;
શામળ સ્વભાવ સ્થામાતજો, શુદ્ધિદીણુ તે કથમ બિયે.

સ્ત્રીના પેટમાં વાત, છેક તો ન રહે જાની;
કરે ઉભળાડ બધું ગામ, હોય જો મનની માની;
સ્ત્રીને જાની વાત, કહે તે મૂરખ માનો;
સ્ત્રીને જાની વાત, કહે તે શાણો શાનો ?
સ્ત્રી આગળ જાની વાત તે, જગ બધે જાહેર થશે;
શામળ કહે સ્ત્રી વિકૃતીયકી, અનર્થ વધતો વાધશે.

સ્ત્રીના પેટમાં વાત, રહે ન બહી કે શુંડી;
સ્ત્રીએ જાણી જો વાત, દેશમાં વાગે ડુંડી;
સ્ત્રીને જાની વાત, કહે તો કાળ જ ખૂટયો;
સ્ત્રી સાથે એકાંત, કરે તો રામ જ રૂકયો;
પ્રમદાએ બહુ નર પરજાવ્યા, મમતે કંઈને મારિયા;
અનખી શરા અહંકારિ પણ, હોડ હઠીયા હારિયા,

છેદે અહલ્યા નાર, ભોગવી ભારે જૂપે;
શિવજી સમો સમર્થ, રિજયો ભિલદાને રૂપે;
પારાશર પુણ્યવંત, મુનિ મજગંધા માણી;
ચંદ્ર સરીજો ચતુર, ભુલ્યો ગોરાણા નાણી.
હરિ હર રાજા રાજેંદ્ર પણ, પ્રમદા દેખી બહુ પડ્યા;
શામળ કહે સાધક સિદ્ધ નર, નારીએ સજીકે પડ્યા.

સીતા સતી સ્વરૂપ, રણે રાવણ રોજાવ્યો;
કુપદી દેવી દયાળી, કુરુકુળ નારા કરાવ્યો;
રૂડી રેણુકા રૂપ, રીક નહિ શુદ્ધિ કરાવી;
નક્ષત્રિ અવની એહ, વાર એકવીશ કરાવી.
કૈયોકિયક સ્ત્રીથી મુખ્યા, હોડ કોડ સજી હારિયા;
શામળ શરા પૂરા સજી, માનનિયે બહુ મારિયા.

સામળ ભટ્ટ.

એવા લાખ કરોડ, દૂળવંતા ને કળિયા;
 દેયોકિયક શત બ્રાત, એકં ચિનામાં બળિયા;
 કૃષ્ણ જગતકર્તાર, જુઓ કુખ્ખને વસિયો;
 ટપટે બાળ્યો કામ, જગન તેમાં શા કરિયો.
 ભામનિયે સાને બોળવ્યા, દેવ મુનિ ને દાનવી;
 શામળ કહે જીત્યા દેવતા, કોણુ માત્રમાં માનવી.

નારીને વશ નાથ, શુદ્ધિ તેની તો બાળો;
 નારીને વશ નાથ, કર્મમાં અક્ષર કાળો;
 નારીને વશ નાથ, મરદ જીવતો તે મૃત્યો;
 નારીને વશ નાથ, દડકવા તેને હૃત્યો.
 નારીને વશ જે નાવલો, અધમ કામમાં એ અડપો;
 શામળ કહે એમાં શું વચું, પરાક્રમે નરકે પડપો.

કામનીને વશ કંથ, તોલ પણ ન રહે તેનો;
 કામનીને વશ કંથ, જગતમાં જય નિદિ જેનો;
 કામનીને વશ કંથ, પુરુષની પેર ન પ્રીછે;
 કામનીને વશ કંથ, ઉપાસન એક ન ઇચ્છે.
 કામનીને વશ જે કંથડો, પતિજ તેની નવ પડે;
 શામળ કહે છે સાચ માનજે, જય તેને તો નવ જડે.

મૂરખનો સરદાર, જેહ ધન જુમટે ખૂએ;
 મૂરખનો સરદાર, પરાધું પાપ જ ધૂએ;
 મૂરખનો સરદાર, જુતનું માધન માધિ;
 મૂરખનો સરદાર, શિવ વિષ્ણુ અન્ય આરાધે.
 જન મૂરખનો સરદાર જે, પ્રજા ભગતાં આગસ કરે;
 શામળ કહે મદિપતિ મૂરખનો, નારી નેદ હદે ધરે.

નારી વશ જે નાવ, તેની શુદ્ધિનું જુધ્યું;
 નારી વશ જે નાવ, તેદ જુડામાં જુડું;
 નારી વશ જે નાવ, રાય પણ ગંડ સરીખો;
 નારી વશ જે નાવ, પ્રગ પગ પથ પરીખો.
 નારીને વશ જે નાવલો, દુખિયો દોમે દેદનો;
 શામળ કહે જીત્યો મુંદરી, આજ જન્મ તો એદનો.

જીવતી હત્યો જેહ, તેહ જોખમમાં જાણે;
 જીવતી હત્યો જેહ, તેહ પાપી પરમાણે;
 જીવતી હત્યો જેહ, કરે નહીં સુકૃત કોડે;
 જીવતી હત્યો જેહ, હારી ખેસે તે હોડે.
 જન જે જીવતીએ હતિયો, ગણતિમાંથી તે ગયો;
 શામળ કહે સ્થામાહત નર, તરણાથી હળવો ગયો.

7. Woman the saviour.

સ્ત્રીનાં વખાણુ વિષે.

મળે કામની કંથ, પ્રથમ તો લગ્ન પામે;
 મળે કામની કંથ, નેણુ તે નીચા નામે;
 મળે કામની કંથ, રનેહનાં વાયક સંજે;
 મળે કામની કંથ, જોર જોખનનું મંજે;
 ત્યાં મળે કંથ ને કામની, હાવ ભાવ મનમાં ભરે;
 પકડે તે તરણી તોલ ત્યાં, શામળ કહે શોભા ધરે.

રામા રતનની ખાણુ, જાણુ એ રંભા રૂડી;
 ધરે સોળ શણગાર, હાર કંઠે કર ચૂડી;
 શોભે જળહળ ગેહ, દેહ કોમળ શુભ સાહુ;
 શોભા ઠેરું સદન, વદન હસી રાખે રાહુ.
 ભડ બોજ કરણુ વિક્રમ અને, દરિશંદની દાર-
 પંડીત ચતુર પુર પાટવી, નૃપતિ નેટ પણ નારન

જે ઘરમાં ઘરનાર, દામ બિધારે દેશે;
 જે ઘરમાં ઘરનાર, પિંડ પિતૃ પણ લેશે;
 જે ઘરમાં ઘરનાર, તોજ મેણું શિર ટળશે;
 જે ઘરમાં ઘરનાર, માન માણુસમા મળશે.
 ઘરનાર જેહને ધર હશે, શોભિત સાહ સરસ જરે
 ઘરનાર વિના નર નિર્બળો, સાહ તોય તરકર તરે

નાર વિના નર રંક, મંગ રાખે નહિ કોઈ;
 નાર વિના નર ચોર, જોર જર ખેસે ખોઈ;
 નાર વિના નર નિર્બળ, સંખળ રાખે નહિ સંજે;
 નાર વિના નર દીન, હીનસુખ એકલ અંગે.
 ચતુરા વિણુ ચાલે નહીં, જગતમાહિ રહે ન્યાહ;
 શામળ કહે છે સ્થામા કશી, તજે જગત તો લાહ.

સામંજ બદ્ધ.

જોખનમાં દે રંગ, મંગ સુખ ટાઢક તનની;
બાંધપણે કરી વાત, મટાડે પીઠા મનની;
સુખ દુઃખમાં સમ ભાગ, રાગ રૂડે ગુણ ગાતી;
ચતુરા ચિત્ત હરનાર, સાર ઉરમાં મદમાતી.
વળી વૃદ્ધપણે સેવા કરે, દેખ્યાથી દિલદુઃખ ટળે;
એ અંત કાળ અળગી નદિ, બહુ સ્નેહે સાથે બળે.

રાખે કંથની રીઝ, કામ કરવા દિલ દાગી;
પિયુ ઘર કામ પ્રધાન, હોય મધુરી મુખદાસી;
કેદ્રય વેળા કામ, ખરું દિલ રિઝવે ખાંતે;
વેલી સેવામાદિ, ઘણી રૂપાળી ધારે.
પતિવનપણું પાળે ધણું, નર ઉપર દિલ નેહનું.
કવિ સામંજ કહે શોધી મળે, તરુણી નામજ તેહનું.

નારી તેનું નામ, કરે સ્વામીની સેવા;
નારી તેનું નામ, દીલથી બળે દેવા;
નારી તેનું નામ, દુઃખ સુખ ઘટતાં લહિયાં;
નારી તેનું નામ, સ્વામીના અવગુણ સહિયાં.
વળિ નારી જે નખી ચાલશે, નારી સકળ રૂળે રૂળે;
જીવે ત્યારે જશ જીતિ લે, અંતકાળ બાંહે બળે.

નારી દેખી નર લાખ, બોળવાણા કષ્ઠ બટક્યાં;
નેગી મૂક્યા જગ, કંઈક મન્યાસી સટક્યા.
સિદ્ધ તથા સિદ્ધાઈ, બ્રહ્મચારી કંઈ ભમિયા;
ખંડિત તથા પુરાણ, રંગ રામાયું રમિયા.
વળિ યન મૂક્યા કષ્ઠ વરતિયે, વગોચો વેપ વેરાગિયે;
સહ સી સુખમાંહી રમી ગયા, તરુણી ન તથા ત્યાગિયે.

પથ ચરે છે તરણ, રહે છે રણમાં રમતા;
નર નારીની નેડ, બાળિયે સાથે ભમતાં;
ઉડે પંખા આકાશ, જુઓ તેનું પથ નેહનું;
કેણુ હમ કે નીચ, મળેડું કે કાં થોડું.
સુર અસુર નાગ કિન્નર વિશે, દેવી નાગજી દાનવી;
મન મદં દર્શા છે એરિયે, કોણ માનમાં માનવી.

નન્દ ખત્રીશી.

નાર વિના નર રંક, દામણો દાસે દેહે;
 નાર વિના નર રંક, દિસે ગુણુદીણો ગેહે;
 નાર વિના નર રંક, નદી ધન ધારે કાચે;
 નાર વિના નર રંક, દરી પૂજન નવ હોયે.
 નિર્બળ છે નર નારી વિના, ભોગ કશા તે ભોગવે;
 એવગુણ અદકા અધુતેગણા, જીવતી વણુ નર ભોગવે.
 નારી નરતું અંગ, સુખ દેશ્ય કર સેવા;
 ભણે પુણ્યમાં ભાગ, લાભ જશ લાખો લેવા;
 સ્થામાથી સંતાન, ધર્મ જીદિ તે ધારે;
 પ્રગટે પુત્ર સપૂત, કૂળ ધકોતેર તારે.
 કુળ શુદ્ધ મળે જો કામની, સ્વામીને સુખ દે સતી;
 હું એમ વિચારૂં આપથી, પુણ્યવંત તેનો પતી.
 માનની મોટે મૂલ્ય, મહા માયા એ મોટી;
 જીતવા ઇચ્છે જેહ, તેહની ખાત જ ખોટી;
 સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ, બેદ જ્ઞારત જે જાણિયા;
 જાંચ નીચ ને અમિર, સર્વ જીવતીએ જાણિયા.
 રત્ની ખરા રતનની ખાણ છે, મોટી પુરુષથી પ્રીછજો;
 સહિ શાસ્ત્ર શાક્ષી શામળ કહે, અંતરમાં સહિ ઇચ્છજો.
 નિર્બળ મનની નાર, સ્વામિને સ્વર્ગ પમાડે;
 જીવતી જોજનમાંહિ, રીઝથી રંગ રમાડે;
 ઢાકો કૂળ કલંક, સરસ ચલવે ધરસત્ર;
 વધે તેહથી વંચ, પ્રસવે પુત્ર સુપુત્ર.
 વળા હોય સતી શુભ સાધવી, પુન્યવંતી તે પારખી;
 છે નીચ કાછક જ નારિયો, સ્વભાવે સહિ નહિ સારખી.

VI. From નન્દ ખત્રીશી.

1. The minister's wife.

ચોપાઇ.

ખેડી દીડી લા કામિની, એવી નહિ જૂતળ લામિની;
 ચંદ્રવદની જૂકુટી શુભ વાંક, સિંહાકારે કટિનો લાંક.
 હંસાગામની ગજગામિની, શરદચંદ્ર શોભે જામિની;
 જેવી પુષ્પ લતાની વેલ, જેવી વાડીમાંની કેળ.

સામળ બદ.

જેવી ચંપાકેરી કળી, જેવી વીજળી ઝંપકે બલી;
 જેવી રત્નાકરકુંવરી, જેવી શોભે સુરસુંદરી.
 જેવી કોઈ દીપે નાગણી, નહિ શામા એની સામળી;
 જેવી રત્ન કમળ દીવડી, જેવી કાશ્મીરી પુતળી.
 જેવી ઈશ્વરજી અપ્સરા, એવી એ માનુની મનહરા;
 કામિની તેહ કમળનો વૃંદ, મુખ જાણે પૂતમનો ચંદ્ર.
 અંબુજદલ આકારે નેણુ, અમૃત જેવા બોલે વેણુ;
 પોયણુપાન સરીખા પાપ, કરેણુકાંચ સરખી શ્રીકાંપ.
 લાયક તેમા લક્ષણુ ધણુ, જે કહીએ તે સોહામણુ;
 રામા રૂપતણેા ભંડાર, નવ દીડી એવી કોઈ નાર.

દોહરા.

અપળ નેન ખંજન સમા, ચક્રાકે જુગ જોડ;
 કનકકળરા ઉર ઓપતા, ક્ષણમાત્ર નહિ ખોડ.
 ઉદર ઉપર ત્રિવલી પડી, પેટ તે પોયણુ પાન;
 શ્રીવા કપોત સરીખડી, ઉત્તળ ઓપિત વાન.
 નખશિખ ગાલા નિરખતા, ચતુરા ચતુર મુગ્ધણુ;
 મેહે આપિકે રાજા થયો, વાગ્યા મોહનાં બાણુ.
 પાપાણુ ધર્વથી અગ્નિ ઝરે, અગ્નિથી જેમ મૃત;
 અંગ અનંગ અગ્નિ વધ્યો, આકળો થયો તે તૂર્ત.
 ધર્મ કર્મ સદુ વિસયોં, થયું કામવરા અંગ;
 ખીજું કાઈ સુઝે નહિ, રામાણુ લાગ્યો રંગ.
 વિસયોં ઈષ્ટ ગુરુ દેવતા, વિસયોં કુળ મરજદ;
 વિસયોં મહેલ ને મેડિઓ, પ્રેમદાશું લાગ્યો વાદ.
 આગ્યો નિકટ તે નિરખતા, ભયભિત તે ધનધોર;
 દષ્ટિ ન ચુકે તે ચક્રા, જ્યમ ચન્દ્રથી ચકોર.

2. There is no equality in the world.

શિપાઈ

સર્વ સરખું નથી ત્યાં કોય, કહું પદતર તે તું જોય;
 એક ગંખ નદિમા પડયો, ખીજો વિખળો કર ચડયો.

એક શીપ શંખલા સમતુલ્ય, ખીજમાં મોટી અણુમૂલ્ય;
 એક પથ્થર દેવળ પૂજ્ય, ખીજે પરિચટ શસ્ત્રા ચાય.
 એક કવિ પાખંડ જ ભણે, ખીજે ગુણ શ્રીહરિના ગણે;
 એક મણિનું કોડે દામ, ખીજ મણિનું દોકડે દામ.
 એક નારિ હોયે શંખિણી, ખીજ પદ્મિણી છે ચિત્રિણી;
 એક પુત્રની પરિયા તરે, ખીજે કુળ મંદારણ કરે.
 એક પુત્ર ગયા આદે જાય, ખીજે કુળ દૂઆડવા જાય;
 એક કણુખી પસાયતું કરે, ખીજને ચોરી ચાઢીએ ધન દરે.
 એક વિપ્ર તે ખેતી કરે, ખીજે ચાર વેદ ઉચ્ચરે;
 એક નીર સરોવર તીર, ખીજું ગંગા કેડું નીર.
 એક બંધુ દુર્બળ હવાલ, ખીજે તે બેશે સુખપાલ;
 એક કાષ્ઠતણાં ઇધણાં, ખીજાં બાવનાં ચંદનતણાં.
 એક મૂત્ર મવાયે શેર, ખીજું બેશે મોંઘું મેર;
 એક તિલ ઘાણી પિલાય, ખીજે શિવશંકર પૂજાય.
 એક કર અશુદ્ધ ગણાય, ખીજે જમણે ભોજન ચાય;
 એક અગ્નિ હૃતદ્રવ્ય હોમાય, ખીજે ઠામ કુઠામે જાય.
 એક ધોરી તે દળને વહે, ખીજે રાજ દરબારે રહે;
 એક જળ તે ખાળતું નીર, ખીજું ગંગોદક સુધીર.
 એકને પાંચ પુત્ર જ હોય, ખીજે વાંઝીયો મુતવિન રાય;
 એકને વહાણ તણો વેપાર, ખીજે શીર ઉપાડે ભાર.
 એક તો નાગર વેલતું પાન, ખીજાં રખડે આડે રાન;
 એક કુલ અમરે શ્રીકાર, ખીજું કુલ આવળતો દાર.
 એક નારી સ્વામીસું બળી, ખીજ જાર પુરુષસું હળી;
 એક ઘર બીજે નેકલા, ખીજે લે ધણાં ઘોડલાં.
 એકને ગામ પોતાતું જાય, ખીજે રાય પૃથ્વીપતિ ચાય;
 એક તુખીએ ભિક્ષા ભરે, ખીજ જંગ દરબારે ઉચ્ચરે.
 એક લોદું શેર પેસે ધણું, ખીજું અમૂલ્ય સમશેરતણું;
 એક વરતુ તે દોકડે ગજ, ખીજ વરતુ અમૂલ્ય ધજ.
 એક નર ચરાતન ભણે, ખીજે કાયર પોખારાં ગણે;
 એક શાળ અમૂલ્ય પ્રમાણ, ખીજે સામે કણુકી જણ.
 એક આદન ભડું ભોજન, ખીજું કુશકોકેઈ અન્ન;
 એક જન પરમારથ કરે, ખીજે પ્રાણ લોહિતા દરે.

એક સદાવત આપે શીખ, ખીન્ને ઘર ઘર માંગે બીખ;
એક ભાઈ હસ્તીપૂર ચડે, ખીન્ને અણુવાણો રડવડે.
એક શાસ્ત્ર નવ નિત્યે ભણે, ખીન્ને બૂલી ફરી સ્વર ભણે;
એક અનેરાં વાસે ગામ, ખીન્ને ઉદવસ્ત ટાળે દામ.
એક રોપાવે વૃક્ષો આજ, ખીન્ને કાપે સર્પણ કાજ;
એક કુંજમાં મહાલે રાજ, ખીન્ને રણમાં ઉપાડે જોજ.
એવાં કહું દષ્ટાત અનેક, જેને મનમાં કરી વિવેક;
નામ એક પણ શુણુ છે ઘણા, એક રાખ ખી રજપુતણા;
સૌને સરખાં ગણે ન આપ, તે વાતે લાગે મહા પાપ.

VII. From પાનની વાતો.

1. The magic betel plant

ચોપાઇ.

ભારે પૃથ્વી ઢેરો બૂપ, મર્મ પુરંધર મર્મ સ્વરૂપ;
બેઠો સજા ભરીને તેડ, દેવરૂપ દેવાંદી દેડ.
ત્યાંડાં એક તંબોળો આવીયો, ખીડાં પાન ભરી લાવીયો;
કાચો ચૂનો મેટેલી કરી, કેસર લીલાગર ભારે ભરી.
લવિંગ એલગી માંહે બરાસ, વિવિધ પેર તણા મુખવાસ;
ખીડા લીધા રાગે હથમાં, વેહેચી આપ્યાં સદ્ સાયમા.
પંડિત જેથી પૂર પ્રધાન, મદીપતે આપ્યા દેખ માન;
વેહેચી જાળ ને ભરી વિરોક, રજુ દાયમાં ખીડું એક.
મદીપતિ મુખમા લે નેહલે, જેથી રાખ્દ થયો તેહલે;
નરપતિ નમને કહું હું નાપ, રખે રાખ એ ખીડું આપ.
સદ્ મજાએ વાળી મુખી, અચરત પામ્યો ઉજેલી માની;
કહો ભાઇયો એ જોહ્યું મુંબ્યું, ભારે વચન એ કોણે બળ્યું.
કોઇ ન જોશ્યું રાગને માય, ખીડાં જાણિ ગયા સદ્ દામ;
પૂજી પંડિત લીધો પાર, કોઇએ ઉતર ન કર્યો એ કાર.
વળી ખીડું ખાએ નેહલે, જેની રાખ્દ થયો તેહલે;
કોઇ કહે માટે ભરીયું ચેર, કે કોણી દુસ્મન ફેરી પેર.
પણ્યું તંબોળોને ત્યાંદ, ભરી સજા બેઠી ને માંદ;
કપાળી તં ખીડાં લાવિયા, કોનો જોહ્યો અદો બલિયો.

વચન કહ્યાં તંજોળી સાર, અહીં થકી જોજન છે બાર;
 માહારી વાડી સફળે ફળી, બાર અઢાર રહ્યાં છે મળી.
 નામરવેલના ઉગ્યા છોડ, તે જોતામાં પોહોંચે કોડ;
 વગર વાળ્યો ઉગ્યો તે વાન, ખેડાં તે વેળા બહુ પાન.
 ઉજળાં પાન વેલે લાગિયાં, માહારાં તો દળદર ભાગિયાં;
 પ્રથમ નવેલી કાઢાડી આજ, લાવ્યો ભેટ મહીપત મહારાજ.
 પ્રથમ જઈ રાજાને દેઉં, સહજમાં લાભ લાખેછો લેઉં;
 નવ જાણું અમરત કે ઝેર, નથી મારે કોઈ સાથે વેર.
 એ તો સાચું જોલ્યા અમો, કરવું હોય તે કરજો તમો;
 ના વચન તે કોણે કહ્યું, તેનો મર્મ અમો નવ લહું.
 જો મમે તો બક્ષ જ કરો, નહિતર પાછાં જાણે બરો;
 દોષ ન દેશો મારે શીરા, રખે કરો રાજાજી રીસ.
 માંહોમાંદમાં સામું જોય, મુખ ખીડું નવ ધાલે કોય;
 સામાસામી વાતો કરે, આવે પાન તે નિશ્ચે મરે.
 ખીડાં નાંખ્યાં પાછાં ફરી, છાપ પાછી હતી તે બરી;
 આપી હાય તંજોળી તણે, લાવ્યો હતો જે કષ્ટે ધણે.
 વળ્યો પાછો મૂકી નિશ્વાસ, અરે દૈવ ન પોહોંતી આશ;
 લાગ્યું તંજોળીને દુઃખ, કરમાયું તલ્લણમાં મુખ.
 નિરાશ થઈ વળ્યો જેટલે, પાછો રાયે તેડ્યો તેડલે;
 કેહે રે ભાઈ દુઃખ પામ્યો તું, સત્ય વાત પૂછું છું હું.
 તવ જોલ્યો તંજોળી વાણ, જો મમે તો લેજો પ્રાણ;
 શરીર રહ્યું પણ પ્રાણ જ ગયો, નિરાશ તમ મજેથી થયો.
 ખરી વાત તમથું જોલથું, ધર્મ તણી ધારણ તોળથું;
 જોયો વાડીમાં એ છોડ, મેં જાણ્યું જે પોહોંત્યા કોડ.
 જાણું જે ભેટ રાજાને કહે, પછે વેચિ બંડારે ભરું;
 કષ્ટલ કરે રાજાને દેહ, કરી અમૂલ્ય વેચું એહ.
 તે તો ન સર્વો મારો અર્થ, નવ આવ્યો મૂજ હાથે મર્થ;
 નિદાં ખીડાં મારા અહીં, હવે કો બીજો ખાશે નહીં.
 અકજ થયું એ માહારું વન, તે માટે શરૂં છું મન;
 શીદ સભા માહે આવિયો, અહીં તે ખીડાં ઠાં લાવિયો.
 મારાં છોકરાં વેઠે ભૂખ, મોટું એ દલમાંહે દુઃખ;
 પ્રથમ ખીડાં હું લાવ્યો આપ, તે તો મારાં પૂરણ પાપ.
 મોટા જાણી કીધો જોગ, તો મારા કરમ કેરા જોગ.

વિક્રમમેને છાંયી, પ્રીતે લીધાં પાન;
આસન જેસાર્યો તેદને, દેધને આઝાં માન.
ભાઈ લાવ તે ભક્ષ કર્ક, જો પોરેએ તુજ આશ;
વિપ કે અમૃત એ દજો, મારે મને મુખવાસ.
નંગોળી કહે રાય મુણ, ન મજે એ તો મેળ;
કદાચ દુઃખ પામો તમો, તો કદાડો મુજ તેલ.
રાગ કહે રીઝું નદી, દયા કર્ક તુજ દેહ;
સાક્ષાત્કાર જો ઝેર છે, પણ અમૃત મારે એદ.

ચોપાઇ.

કોઇ કહે- ઘેલો એ રાય, અગત્વયાં રૂળ કેમ ખવાય;
રજે સરમથી યરા થાઓ, રજે રાગજી બીડાં ખાઓ.
બીડા ખાધે અનરય થશે, ઝેર છે તેલે જીવ જ જશે;
કોઇનું વાર્યુ તે નવ કર્યુ, બીડું મહીપને મુખમાં ધર્યુ.
એક જો ત્રણ ને ચાર, ભક્ષ કર્યા બીજાં દસ બાર;
તંગોળી કાચ્યો જેટલાં, ભક્ષ કર્યા રાયે તેટલા.
કંચન સરખી કાયા થઇ, દેવ-ચક્ષુપી દ્રષ્ટ થૈ રહી;
અખંદ રગ રહ્યો તે મૂખ, વ્યાપે નદી દેહ માટે દુઃખ.
સવા જળના થયા શિર કેશ, જોગનવંત થયો છે વેશ;
દમયંતી નળરું વાધ્યું રૂપ, નીરખનાં દરજે છે શૂપ.
ત્રીલોક મોદન રૂપજ થયું, અગન રૂપી અથ નાશી ગયું;
યરો રાય દેવતાઇ અંશ, જુવે સત્તા સહુ માનવ વંશ.

2. The riddles of the four lovers.

ચોપાઇ.

વણિક પુત્રિએ વાયક કર્યુ, તે નરપતે સરવે લલ્યું;
તમે આજળ કર્કું શું કયા, કદાપણ ઝાઝું મુજમાં જયા.
મારે વાન પુત્રે જણ તરણ, હું મંદોષે સંભગાવું કરણ;
કનક વેસર અકોટી ઝાલ, ક્યમ જેને નારીને ગાલ.
મુકનાકજ તજો જે દાર, સીના ઉર ઉપર રેદ સાર;
ચૂડો ગજદંતાનો જાણ, પ્રમદાને શામે છે પાણ.

વિજિયા છે ધાતુ જે તણું, રેલ ચરણે ચતુરને ધણું;
ચાર ધાનકે એ લજ્યા તણી, ત્યાંહાં કયમ યમ જેસે ધણી
મદા સતી જે સત્ય આવશે, તેપણુ એનું ખ્યાન જ ધરે;
લદગી સીતા સરખી નાર, તે પણુ ચિત્ત ધરે એ ચાર.
એ ચારે જેહા ચરચા લેય, નીર ખરૂં નારીનું ખોય;
પોતાનો હોયે ભરથાર, તેને પણુ એ લાગે સાર.
લજ્યાવંન ઘરણી જે ઘણી, ન ગણે છોછ એ ચાર જ તણી;
કે માનનીનું ન લુંવે મુખ, તે પણુ એ ચારેનું મુખ.
કેહે સતીયાનું સત્ય જ રહ્યું, કેહે ચારેથી વેહેતું ગયું;
એ શાહા છે કે ચારે ચોર, એ વાતનો કહો અંકાર.
પરનારીયું કીડા કરે, પુ-મે કે પાપે આવતરે;
કોને છોછ એની નવ ઠરી, નવ મેલ્યા ચારે પરહરી.
અનગી અદંકારી જે કંથ, તેને એહ ચારે શું ચંત;
પુરુષ પડ્યા કયમ એના નાગ, કયમ ઝાલી બેઠા એ કામ.
મરા મનમાં સંદેહ ઘણો, ઉત્તર આપોછ એ તણો;
ઝાલી વાત તે દલમા ધરૂં, પ્રીત કરીને તમને વરૂં.

દેહરૂ.

ભૂપત કહે સુણુ ભામની, ચતુર તણી તું તન;
પ્રમદા પ્રશ્ન પૂછયું તમે, માન્યું માફ મન
મેં મન જાણ્યું માફરે, કેશે કૌતક વાત;
પ્રમદા જે પૂછયું તમે, શાસ્ત્ર વચન સાક્ષાત.

ચોપાણ.

નરપત કહે સુણુ નારી વાત, જારિ આવે તારે દલ ખ્યાત;
કોપક લુગ ચયા કંઠ કાળ, ચાર પુત્ર રૂખીના ખાળ.
પ્રીત જેવી બપૈયા મેહ, છવ એક ને લુજ્યા દેહ;
જોગ વરત જડે તે જમે, વિદ્યા બહિને વનમા ભમે.
રૂડા વિપ્ર કેરી રીત, પરબ્રહ્મ ઉપર બહુ પ્રીત;
એક સમે ગગાને તોર, ન્હાવા ગયાતા નિરમળ નીર.
ચારે જણુ પેઠા જેટલે, કૌતક એક થયું તેટલે;
અંતરિક્ષથી અજવાળું થયુ, વિમાન આવીને હેઠું રહ્યું.

તેમાં ઈંદ્ર તણી અપહરા, લામની મોહ ભરી મચ્છરા;
 દંડપ રૂપ જેવી કામની, નહિ જૂતળ એવી લામની.
 દેરી છબ્યાએ નવ દહેવાય, વરણુન રૂપ તણું નવ થાય;
 શુભ રનાન નારીએ ક્યું, ધ્યાન ધરણીધરનું ધર્યું.
 ચાર જણે જોઈ તે જાત્ર, તે આગળ ખીછ કોણ માત્ર;
 ચીત્ર લખ્યા ચારે હોય જેમ, અદૃષ્ટ થયું જોતામાં તેમ.
 મોહ પામ્યા મન વિન્દળ થયા, એક દ્રષ્ટ જોઈને રહ્યા;
 મહુર્ત એક એમ કરતાં થયું, વિમાન આપ આકાશે ગયું.
 વિષુન ઝમખી જાયે જેમ, થોભ્યા નિરખવા રથાનક તેમ;
 નારીયું નેદ લાગ્યો મુણો, પ્રેમ વ્યાધો મનમાં ધણો.
 આજળ ગયો આપે અવતાર, સ્વપ્ના માંહે ન દીડી નાર;
 ઉમ તપ આપણ કીછએ, સ્ત્રી સાથે લાહો લીછએ.
 આસન વાળી ખેડા ત્યાંહ, દારણુ તપ માંડ્યું વન માંહ;
 ધરણીધરશું રાખી ધીર, તળ્યું અત્ર ઉદક ને નીર.
 દુઃખ વેડે નિશા ને દિસ, ઓમકાર મંત્ર જાપે મુખ ઈસ;
 ધણા દિવસ તપ કરતાં ગયા, મહાદેવને મન આવી દયા.
 માગો માગો ચારે મિત્ર, જુદ તમારી પરમ પવિત્ર;
 દુઃખ વેદીને જે તપ કીધ, તેણે મુજ વેચાતો લીધ.
 ભક્તિ તમારા મનમાં વર્ણી, માગતાં શ્રાંત રાખો મા કરી;
 દંડવન કરી તવ જોડ્યા દાય, બોલ્યા રખી શિવજી સાય.
 એક કહે મેં દીકું મૂખ, તે દેખી પામ્યો માહા મૂખ;
 તે પામવાની ઇચ્છા કરું, તેણે ધ્યાન તમારું ધરું.
 બીજો કહે શંકુ મહારાજ, કેહેનાં વાન આવે છે લાજ;
 નારિ મયોધર ઉરપર જોઈ, જોઈ તેણે રત્નો ધુ મોહી.
 તેદ મનમાં માંડવાની આશ, ધરે ધ્યાન તમારી પાસ;
 ત્રીજો કહે સાચી કહું વાણ, પ્રમદાના નરખ્યા બે પાણ.
 ત્યાંહાં રવાની ઇચ્છા યઈ, એટલે દૃષ્ટ આગળથી ગઈ;
 તે વેળાથી પ્રગટ્યો તાપ, આરાધ્યા ઉમમાપતિ આપ.
 ચોથો કહે મેં નીદાળ્યું અંગ, રાંભા સાથે લાગ્યો રંગ;
 નારી ઉપર પ્રગટ્યો નેદ, દાહાડી નરખું બેડો દેદ.
 આપો તો લાહો લીછએ, નહિતર તો હત્યા લીછએ;
 નારાયણ મોટા હો નાય, દરી વિના ક્યાંહાં એકું દાય.
 નમ વિના કે નહિ દાનાર, મેં જોયો બાધો મંસાર;

તે માટે મોટા મદારેવ, મન વાછિન આધ્યાની ટેન.
રતુતી કીધી શિવજી તારી, પ્રમત્ર થયો ત્રીશોકનો ધણી.

દેાહરો.

શિવજી કહે સહુ માળજો, રખી તણા તમે તન;
અખિય વરદાન આપું હું, જમ માને તમારું મન.
મંસાર મધે જે સુદરી, કપ સુરપે નાર;
નિરજો તેને નેદશુ, આપી પ્રીત અપાર.
આઘ મધ્ય ને અંત લગે, સુદી તણું મંડાણુ,
નિરજો નારી ત્યાહા લગી, પ્રીત ઘણે પરમાણુ.
પતિવ્રતા ને પદ્મની, ક્રપિષ્ઠનીને રંગ;
ઉરવશી આદે અપહરા, માણો નીત નસક
ત્યાગે બાળક બોલીયા, સુ બોલ્યા મદારાજ;
નારી સઘળી નિરખતા, કુળમા આપણુ લાજ.
લંપટ તો કહે લોક સહુ, પ્રત્યક્ષ લાગે પાપ;
ઘેર ઘેર ક્યમ ભટકીએ, એવા કામે આપ.
એક નારશુ જે ગમે, તેને મોહોટી ખોડ;
સઘળી નારી નિરખતા, ક્યમ મોહોટી એ કોડ.

ચોપાઈ.

શિવજી કહે વચન મુજ જાપ, ત્રણ લોક તો પ્રભે થાય,
પાપી નહીં કહેવાઓ તમે, એ વરદાન આપીશુ અમો.
તમશુ ખેદ કોઈ નહિં કરે, હેત પ્રીતશુ અગે ધરે;
જડરૂપ થઈ પૃથ્વી પડો, આબપણુમા જાહેને અડો.
કરો ધરેણે આપે વાસ, સદાકાળ રહો પ્રમદા પાસ,
શામા નિરખતા સમશે શોક, લપટ તમને કહે નહીં લોક.
સહુ ભામનીના જે ભરધાર, દેશે માન તે અપરમપાર;
અહોનિશા રહો રામા સંગ, અતી ઉઘાડા નિરજો અંગ
જેને જેની ઇચ્છા વણી, તે ખેસો તેના થઈ ધણી,
એહ વચન આપ્યુ મુજ આપ, તેથી લોપે નહીં તમ પાપ.
એણુ કહીને શિવજી ગયા, અતિ ઉમદે આબૂણુ થયા;
જેને મુખ જોઇ મોહ જ થયો, વેસર થઈ મુખ બીપર ગ્વો

જેને ઉર વાહાણું અપાર, તેહ થયો મોતીનો દાર;
અદર્શિશા ઉર ઉપર રહે, લંપટ તેને કોઈ નવ કહે.
જેને દૂતા વાહાણા પાણુ, કાંકણુ રૂપ થયો નિસ્વાણુ;
જેને જેથું પ્રીત જ ધણી, છતે કંથ ખીજ એ ધણી.
જેને ચરણુ સંગાયે પ્રેમ, તેણે વાસ કર્યો જંઘ હેમ;
વાર વીંછીયા કેરે રંગ, ખેટો નરખે બધું અંગ.
આબૂપણમાં કાંધો વાસ, કરે મનથી એહ વિલાસ;
આદે પણ આબૂપણુ ધણું, આખ્યાં સ્થાનક રહેવા તણું
પ્રથમ આબૂપણુ બારે માસ, વરદાન થકી પાખ્યા એ વાસ;
પંથી કહે સાંભળ મુંદરી, વનિતા વાત કહી વિસ્તરી,
એ પૂછી તે વાત એકાંત, ભાગી તારા મનની શ્રાંત;
શિવ વરદાન થકી એ વસ્યા, એહ વાતમાં અચરત કશા.
ધધિર આણુ ન બોલો જયા, પદ્મપુરાણુ માંહેછે કથા;
પુરાણુ અદાર સાભળશે જેહ, તેને મન તો નહીં મંદિહ.

3. The legend of phallic worship.

પ્રધાન પુત્રી પાએ નમી, ગુણની વાત તો મનમાં ગમી;
પુછું વાત સંક્ષેપે આજ, કહેતાં તો આવે છે લાજ.
પૂછું વાત તમને એ કથી, મન સંદેહ ભાગતો નથી;
સહ થકી મોટા માહાદેવ, કરે દેવ સનકાદિક એવ.
અહાદિક તો જુલા લામે, નારાયણુ સરખા નર નમે;
આદ નિરંજન પુરુષ પુરાણુ, વેદ ભણે મુખ ચારે વાણુ.
સરજીક પાલિક સિદ્ધાસન જેહ, ત્રિગુણુ રૂપ માંહે તેહ;
પારવતી પતિ ભોજોનાથ, અષ્ટસિદ્ધિ ને નવનિધિ દાથ.
તે કયમ પૂજવે છે લિંગ, રૂડા પુરુષતણું એ રંગ;
સર્વ લોક પૂજવે શીશ, આપે લિંગ પૂજવે ધીશ.
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળે દામ, ડાલા પુરુષતણું એ કામ;
લિંગ દામ લગ્ન્યાનું ધણું, કરે પુજન સહુડો તે તણું.
પ્રથમે પૂછું એટલું, યાન તમ માંહે કેટલું;
મંદેહ એ સંભળાવો કરણુ, વળતા પ્રશ્ન પૂછું તણુ.

દોહરા.

વિક્રમ કહે વનિતા સુણો, એ મોટો મદિમાય;
 એક વાત વખાણતાં, પાપી પાવન થાય.
 શિવ મદિમા ને સાંભળે, પૂરણ મન પરસન;
 રનાન ભાગીરથ ગંગાનું, રેવાનું દરસન.
 ઘણુંક રહે ગોદાવરી, સિદ્ધગુરમાં ન્દાય;
 તે શિવ મદિમા સાંભળે, પળમા પાવન થાય.
 વપુ પાડે જઈ વેણીમાં, કરવન કરે કેદાર;
 તે કૃષ્ણ પાગે સદજમાં, એ શિવ અપરમપાર.
 બારે કાવડ ગંગોતરી, સમરિએ શિવને શીશ;
 તે કૃષ્ણ પામે સદજમાં, જાણો મોટો ઇશ.
 પૃથ્વીની પ્રદક્ષિણા કરે, હીંગે ગાળે દાહ;
 તે કૃષ્ણ પાગે સદજમા, શિવ પૂજનનો પાઠ.
 શિવ પૂરાણમાંહે કથા, સાભળા રૂઢી રીત;
 કામની તુજને તે કહું, પૂરણ આણી પ્રીત.
 ગુપ્તિ નિંદા શિવ તણી, ગુલ્ય ધણેરી હોય;
 મદિમા મૂરખ આગળે, કહેશે મા જન કોય.
 વંદે તે વૈકુંઠ પોમશે, ન્યાય કરી નિરવાણ;
 નિંદે તે નરકે જશે, પડશે સૌંદવ ખાણ.
 એક અયોની ઇશ છે, આઘ થકી છે સઘ;
 બ્રહ્મ થકી તે બ્રહ્મ છે, નિરગુણ સગુણની દહ.

ત્રોપાલ.

પંચિ કહે સુણુ શામા વાણુ, પ્રીછો પ્રત્ન જોડી જે પાણુ;
 વિચાર્યું વિશ્વપતિએ એક દન, માયારૂપમા પડિયું મન.
 નિત્ય કરે પૂજન ને સેવ, તે મોટા કહેવાએ દેવ;
 પ્રીછું આજ હું તેનો પાર, જોઈ સિદ્ધ શિરોમણ સાર.
 અતલ જૂતળે વિતલ છે ન્યાહ, સપ્ત પાતાળ તથાતથ માહ;
 ગમ્ય સુધી ગયા છે શરણુ, ચત્રગુજ્જએ દીઠા ચરણુ
 પાર ન પામ્યા હેતે હરિ, પ્રીતે ચરણની પૂજા કરી;
 પાતાળ લોક પૂજે છે ચરણુ, ન્યાંહા વસે છે દેવતા જે વરણુ.
 મૃત્યુ લોકમાં ત્યા આવિયા, શિવભક્તિ લેખે લાવિયા;
 ના આબો પાર શિવશંકર ગંગ, માનવ સહુ પૂજેડે વિંગ.

જેને ઉર વાહાણું અપાર, તેલ થયો ગોતીનો દાર;
અદર્શિણા ઉર ઉપર રહે, લંપટ તેને કોઇ નવ કહે.
જેને દૂતા વાહાલા પાણુ, કાંકણ રૂપ થયો નિરવાણુ;
જેને જેશું પ્રીત જ ધણી, છતે કંથ ખીજાં એ ધણી.
જેને ચરણ સંગાથે પ્રેમ, તેણે વાસ કર્યો જમ્મ હેમ;
વાર વીંછીયા કરે રંગ, જેઠા નરજો બધું અંગ.
આબુપણમાં કીધો વાસ, કરે મનથી એક વિલાસ;
આદે પણ આબુપણ ધણી, આખ્યાં સ્થાનક રહેવા તણી.
પ્રથમ આબુપણ બારે માસ, વરદાન થકી પામ્યા એ વાસ;
પંથી કહે સાંભળ મુદરી, વનિતા વાત કહી વિરતરી,
એ પુછી તે વાત એકાંત, ભાગી તારા મનની ભાંત;
શિવ વરદાન થકી એ વસ્ત્રા, એક વાતમાં અચરત કરા.
ધ્વજર આણુ ન ખોલો જ્યા, પદપુરાણ માંહેછે કથા;
પુરાણ અદાર સાંભળશે જેહ, તેને મન તો નહીં સંદેહ.

3. The legend of phallic worship.

પ્રધાન પુત્રી પાએ નખી, ગુણની વાત તો મનમાં ગમી;
પુછું વાત મંદેગે આજ, કહેતાં તો આવે છે લાજ.
પુછું વાત તમને એ કથી, મન સંદેહ ભાગતો નથી;
સહ થકી મોટા માહાદેવ, કરે હેવ સનકાદિક સેવ.
અભાદિક તો બુદ્ધા ભને, નારાયણ સરખા નર નમે;
આદ નિરંજન પુરુષ પુરાણ, વેદ ભણે મુખ ચારે વાણ.
સરજીક પાલિક સિદાસન જેહ, ત્રિગુણ રૂપ માંહે તેહ;
પારવતી પતિ બોજાનાય, અષ્ટસિદ્ધિ ને નવનિધિ દાય.
તે ક્યમ પૂજવે છે લિંગ, રહા પુરુષનણે એ રંગ;
સર્વ લોક પૂજાએ શીશ, આપે લિંગ પૂજાએ ધશ.
અર્ગ મૃત્યુ પાતાળે કામ, ગાંધા પુરુષતણાં એ કામ;
લિંગ કામ લગ્ન્યાનું ધણું, કરે પુજન સફળો તે તણું.
પ્રથમે પૂછું એટલું, જાન તમ માંહે કેટલું;
મંદેહ એ સંમળાવો કરણ, વળતા પ્રથ પૂછું નણ.

કંઈ ગિરિ કેલાસ જ ત્યાગ, ધરે ધ્યાન તપ કેરે કાજ;
 મંસાર સારમાં મોટું ધર્મ, તેથી અદકું તપનું કર્મ.
 તપથી નિરમળ સરજ્યું નથી, કામની તમને કહું છું કથી;
 સુખે તમે તો રહો ખારણે, અમો તો જઈશું તપ કારણે.
 જગતપાવનીએ જોડ્યા હાથ, ખોલ્યાં ઉમિયા શંખ સાથ;
 તપ જોગે નથી તે કાચ, જ્ઞાન દષ્ટિ વિચારી જોય.
 પંચઘડિ માંહે જે પ્રધાન, કામદેવ સદૃશી બળવાન;
 જાતે કેહેવાએ આપ અનંગ, જાગે તપ કેરો જે ભંગ.
 કામજીત જે નર કેવાય, નથી સરજ્યો કે સૃષ્ટિ માંય;
 વારંતામાં વનમાં જશો, ખોશો ભાર કામાતુર થશો.
 ક્યું એમ ઉમા રાણીએ, તપ જનશે વેહેતે પાણીએ;
 ત્યારે વળતા કોપ્યા ઇશ, પગની જવાળા લાગી શીશ.
 મુજને કામ પાપી શું કરે, પંચઘડિ દેખી મન ના ડરે;
 માયા નવ લોપે મુજ અંગ, રાત્રું નહિ રામાને રંગ.
 પારવતી કેદ કહું શું કથી, માયાથી મોટું કેા નથી;
 અજીત નામ તે માયાતણું, છતી ન રાકે મ્હોકમપણું.
 પારવતી શું પાડીને હોડ, ગયા ઇશ તપ કરવા કોડ.
 દદ થઇ માંડ્યું તપ ધ્યાન, આણ્યું આપ અદેકે જ્ઞાન.
 માસ ચાર ગયા જોડલે, વસંતઋતુ આવી તેટલે;
 પાંચ મણો પુરુષને કામ, સ્ત્રીને સોળ મણો પરમાણુ.
 કૃષ્ણ વનરપતી બરુ વન, માહામાયાએ વિચાર્યું મન;
 આજ ઉપાસું એહ અનંગ, બોળાને કરું તપ ભંગ.
 એવું જાણી આણ્યું હેજ, તેડ્યો કામ ઉપાશી તેજ;
 પ્રદક્ષણ દેઈ પાગે નમ્યો, સધળો શોક સામાનો સમ્યો.
 શા કામે મને તેડ્યો આજ, કેઇક દો સેવકને કાજ;
 પારવતી કહે વેગે જાઓ, શિવ શરીરમાં પ્રગટ થાઓ.
 જળ પાડો પરિવ્રજ પેર, વણુ તેડ્યા શિવ આવે ઘેર;
 લગ્યા પામે બોળાનાથ, તો તો રતેહ કરે અગ સાથ.
 કહે કામ સાંભળ રે માત, જગતપતિ જગતનો એ તાત;
 કદાચ તેને રીસ જ અદે, તો નિએ ધાટ અમારો ધડ.
 ત્યારે હું કેા પાસે જઈ, દે આપ તો દુખિયો થાઉં;
 કેહે પારવતી સાંભળ કામ, તારું નહિ લેવા દેઉં નામ.

પામ લાગીને પૂજા કરી, લિંગમકિત મનમાહે ધરી;
 સિવે વિષ્ણુનો કીધો સંગ, વિષ્ણુ પણ પૂજે છે લિંગ.
 જોઈ ઉઘાડી શિવ છે આકાશ, પાર લેવા આત્મા તે પાસ;
 સ્વર્ગ મૃત્યુ લોકનિ માંહ, જન તપ સત્ય લોક છે ત્યાંહ.
 સ્વર્ગ થકી ગત્ય ઊઘી ધણી, જોઈ ચરચા સંભુજ તણી;
 તોય પાર ન આવ્યો ઈશ, સસ લોક પૂજે છે શીશ.
 વિષ્ણુ પૂજી પાછા વળ્ય', મદિમા મહાદેવ તણા નવ કળ્યા;
 પાતાળે પગ મૃત્યુ લોકે લિંગ, સ્વર્ગે શીશ પૂજે છે સંગ.
 પૃથ્વી કેડે જોને પીક, સાત સમુદર કૂંજે દીક;
 રામાવળિ છે ભાર અદાર, એહ અયોની અપરમપાર.
 એ તો જે દિન સૃષ્ટિ જ થઈ, કયા તે દહાડાની કહી;
 સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળે સંગ, ચૌદ લોક પૂજે છે લિંગ.
 દેવી લક્ષ્મી સરસ્વતી, બ્રહ્માદિક ને કમળાપનિ;
 વેદ વિપ્ર શોભાવે સંગ, સકળ લોક પૂજે છે લિંગ.
 પુરાણ થકી પ્રીછુંધું અમો, કહું તે ચિત્ત ધરી લો તમે;
 એક સમે એ અકલસ્વરૂપ, બેઠા કૈલાસે ભવાનિ ભૂંપ.
 આપ રૂપ બેઠા એકાંત, ઉપની એક મન માંહી બ્રાંત;
 નંદી ભૂંગી છે તે પાસ, ધણુ શોભે છે એ કૈલાસ.
 સદસ અકાશિ ધરે છે ધ્યાન, નિદ્રા દેવ સહુ દેહે માન;
 ચોસક જોગણી જોડે હાથ, સ્તુતિ કરે છે શિવને સાથ.
 આરતી ઉતારે છે ઈંદ્ર, નીલાવટ માહે મંજરે ચંદ્ર;
 કાટિ રવિ પૂરણ પ્રકાશ, શોભે એવો ગિરિ કૈલાસ.
 પંચવદન ઝળકે છે ન્યાહ, ત્રણ નેત્ર ચળકે છે ત્યાંહ;
 વ્યાંધાંબર અતિ અંગે ધર્યું, નિલક બાલ વિભૂતી કર્યું.
 કપુરાકૃતિ ઉજવળ શુભવાન, ચોકાર મંત્ર વંદિત વખાણ;
 અધનાશ છે જેનું નામ, કાટિ કાટિ લાગે છે કામ.
 બેઠા શિવજી રાજસ રીત, પારવતી સાથે કરતા પ્રીત;
 વાત કરતાં વાદ જ થયો, અહંકાર બોલ કામનીએ કણો.
 શિવ કહે નર વશ નારી હોય, તેમાં જ્ઞાન ન રાખો કાણ;
 કહે પારવતી નામી શીશ, મોટા છા મદિમાવંત ઈશ.
 નારીને વશ નર તે જાણુ, પરકે બાધ્યા શિવપૂરણ;
 શિવજી કહે હુ જાઉં વન, તપ આરાધું જનની મન.

કહે ગિરિ કેલાસ જ ત્યાગ, ધરે ધ્યાન તપ કેરે કાળ;
 સંસાર સારમાં મોઢું ધર્મ, તેથી અદ્ભુત તપનું કર્મ.
 તપથી નિરમળ સરળું નથી, કામની તમને કહું છું કથી;
 સુખે તમે તો રહો આરણે, અમો તો જઈશું તપ કારણે.
 જગતપાવનીએ જોડ્યા હાય, જોડ્યાં ઉમિવા શંભુ સાથ;
 તપ જોગે નથી તે કાય, યાન દષ્ટિ વિચારી જોય.
 પંચઘટ માંહે જે પ્રધાન, કામદેવ સહુથી બળવાન;
 જાતે કેહેવાએ આપ અર્નગ, ભાગે તપ કેરો જે ભંગ.
 કામજીત જે નર કેવાય, નથી સરળો કે સૃષ્ટિ માંય;
 વારંતામાં વનમાં જશો, જોશો ભાર કામાધુર યશો.
 કહું એમ ઉમા રાણીએ, તપ જાશે વેહેતે પાણીએ;
 ત્યારે વળતા કોપ્યા ઈશ, પગની જ્વાળા લાગી શીશ.
 મુજને કામ પાપી શું કરે, પંચઘટિ દેખી મન ના ડરે;
 માયા નવ લોપે મુજ અંગ, રાત્રું નહિ રામાને રંગ.
 પારવતી કેહ કહું શું કથી, માયાથી મોઢું કે નથી;
 અજીત નામ તે માયાતણું, છતી ન શકે મ્હોકમપણું.
 પારવતી શું પાડીને હોડ, ગયા ઈશ તપ કરવા કોડ.
 દર યજ્ઞ માંડ્યું તપ ધ્યાન, આણ્યું આપ અદેકે યાન.
 માસ ચાર ગયા જેટલે, વસંતઋતુ આવી તેટલે;
 પાંચ ગણો પુરુષને કામ, સ્ત્રીને સોળ ગણો પરમાણુ.
 કૃષ્ણા વનસ્પતી ખરું વન, માહામાયાએ વિચાર્યું મન;
 આજ ઉપાસું એહ અર્નગ, બોળાને કરું તપ ભંગ.
 એવું જાણી આણ્યું હેજ, તેડ્યો કામ ઉપાસી તેજ;
 પ્રદક્ષણા દેઈ પાગે નમ્યો, સધજો શોક સામાનો સમ્યો.
 શા કાગે મને તેડ્યો આજ, કંધક દો સેવકને કાજ;
 પારવતી કહે વેગે જાઓ, શિવ શરીરમાં પ્રગટ થાઓ.
 છળ પાડો પરિશ્રદ્ધ પેર, વણુ તેડ્યા શિવ આવે ધેર;
 લળ્યા પામે જોજોનાય, તો તો સ્નેહ કરે અમ સાથ.
 કહે કામ સાંભળ રે માત, જગતપતિ જગતનો એ તાત;
 કદાચ તેને રીસ જ ચડે, તો નિશ્ચે ધાટ અમારો ધડે.
 ત્યારે હું કે પાસે જાઉં, દે આપ તો દુષ્પિયો ચાઉં;
 કેહે પારવતી સાંભળ કામ, તારૂં નહિ લેવા દેઉં નામ.

સામળ ભટ્ટ.

મુજ માયાની નાખુ જાળ, તે તો લોપી ન સકે કાળ,
દેહ માયા વ્યાપે જેટલે, પ્રેવેરા કામ કરે તેટલે.
એવું કહ્યું તે આણી ધીર, ગયો કામ ગગાને તીર,
શિવજી જેહા આસન કરી, ધ્યાન એક ચિત્તેથી ધરી
વર્મન-સતુનો વાયુ વાય, વામનશ નર નારી થાય,
મહાપુરુષને માયા મળી, ધ્યાન ટેક તો ત્યાથી ટળી
વમન-સતુનાં વાપ્યા રહન, નિર્ભંગ પુરુષ હિરાડે નેન
એ વાત અહિંયાથી ગ્હી, મોનકે વાન ગોકળીય થય

દોહડા

ગગા તટ પારન ધણુ, અવહરણુ કહેવાય,
સદસઅઠવાશી નપિ ઘણા, તપ કરે વન માય
આપ આપણા આસન વિશે, ધ્યાન ધરે નિજ ધર્મ,
ધૃષ્ટ દેવ ઉપાસના, પાળે છે પદ્મર્મ
નપિપત્ની તેવડ તેવડી, સતી શિરોમણી સાર,
વન હુતુ એકાદશી, સહુ મળી તે દાર
આજ થકી જેમ આજવા, વર્ષા ઋતુમા થાય,
નપિપત્ની ઘેર ઘેરથી, ગગા નહાવા જાય
નારી નહાવા સહુ નીસરી, આઘ્યા ગગા તીર,
પરમેશ્વરો પગલુમી, નાલા નિર્ભંગ નીગ
દ વત નપિતે ક્યો, વનનુજ પહેર્યો અંગ,
મન ધરજા વર મળવા તણે, રામા કેરો રંગ
વમન રાગ આનાપિરો, પરિભ્રમ ઉપગ્રીન
વરણુવ કરે વિશ્વનાથનું, ગાવા માડ્યા ગીત
નૃત્ય કરે જાત જાનના, વિવિધ પ્રકારે વાગ
શાસ્ત્ર વિશે જેવા ઘટે, ગાવા તેવા રાગ
ફરે ફેર સહુ ફૂદડી, અમોરો *લે હાથ,
કનોલ લોચ લક્ષ્મ કરે, સખી સખીમા સાથ

ચોપાઈ

આત કરજુમા આની પ્રીત, નરિપત્ની ગાયે છે ગીત
અગ સામળજો સદાચિત મન, ધ્યાન ધરી જેહા છે રાત

અમૃત પે મીઠું આગિયુ, કામગાણુ દેદમા વાગિયું,
 આખ હાથાળા ન્હાળી જોય, નારી નામ ન દીઠું કોય
 મોહ પામ્યા સાંભળતા ગગ, કામદેવ જોયો છે લાગ
 નેત્રે ચઢીને પેઢો તેદ, અજીત નામ કહીએ જોદ.
 અગો અગે વાળો કામ, જાણ્યા શિવ તાળો એ કામ,
 જ્ઞાન ધ્યાન જોતે પગદ્યું, વનનિન્યાનું વાક્ષણ ક્યું
 મન ગયુ ભામનીઓ લાણી, નહીં શુદ્ધ વધુ વચ્ચે જ તાળી,
 જટાધારી અંગ વિભૂત, ચાલ્યા જ્યા જીવતીના જૂથ.
 અપિપત્ની ગાયે છે ગીત, પ્રભુ પધાર્યા આપી પ્રીત,
 આઘ નિરંજન પુરવ પુરાણુ, જોતું વેદ તે કરે વખાણુ
 તે સગ્ગા ભોજનાયા ભૂપ, મોહ માયા એવી અકળ સ્વરૂપ,
 જ્ઞાન આપ રહે આણુજો, મોહ માયા મ્હોળી જાણુજો
 પારવતીની માયા જોદ, વશી અપિપત્નીની દેહ,
 તેણે તેનો વાધો વેશ, કાગે જઈ કીધો પરવેશ
 હિમયા આપ અતરમા વલી, ન રહી બાત નારોને કરી,
 તે મધ્યે આઘ્યા મહારાજ, નિગમી આપ રહેથી લાજ
 તાળી પાડે કેડે પડે, તાડન નૃત્ય નર વાળી કરે,
 અગ માહે પ્રગટયો અનંગ, વિધ્યુ આપ હિરાડું અગ
 સ્ત્રી સમીપે હિમયા વશી, ગિય સામુ જોષને દશી,
 કોટિ અરુણુ જેવુ છે તેજ, સુ જીવતીને વાધ્યુ હેજ
 વચ્ચમા નાચે ભોજનાથ, તાળી દેહ દેહ સંતે સાથ,
 કોઈ કહે એની કરીએ સેવ, કોઈ કહે મ્હોટો મ્હાદેવ
 કોઈ કહે લલગ્ન આણીએ, નર રૂપ તે કયમ ન્યાણીએ,
 કોઈ કહે આનંદી એદ, નિર્મળ જાણી આણુ નેહ
 જેમ કૃષ્ણને વશ કામની, તેમ ભોળવાઈ સડુ કામની,
 પારવતિએ નાખ્યો મોહ પાશ, નવ જોગખ્યા કોઈએ અનિનાશ
 કામરૂપ દીડો તે કામ, વિનનળ વનિતા તેણે કામ,
 શિવજી ક્રિડા કરે છે વન, નારદજીએ વિચાર્યું મન
 સહ અપિતી પામે ગયા, મર્મ જોલ કૌતકના કહ્યા,
 અપિપત્ની ગયા છે વગ, ત્યા તો ચર્મ રજી નનવો રંગ
 જોગી સાથે ગમા રમે, તેના શુભ તમો કેમ ગમે,
 આગળથી જે નિદા કરી, તે નરિ અપિએ પૂજન કરી

સત્ય વચન જે દેવે કહ્યાં, તે શિવપુરાણે શ્રવણ થયા;
 તે કહેતાં તો કહ્ય જ થાય, મંત્રેષે સમન્તે મન માંય.
 ઋષિ આસ્થા તે રૂઢી પેર, તેડી લાગીએ ગુરને ઘેર;
 આળીગાળી બ્રાહ્મણની જ્વંત, સુણી તે ધાધ જધી નાન.
 જ્ઞાન આપ રુદ્રના નવ ગણે, મારો મારો મુખથી બણે;
 આપ્યા સહુ ગંગા તટ પાસ, હરિ કરતા દીઠા ત્યાહાં હાસ.
 નમ રૂપ દીઠું તે તણું, લાગ્યું દુઃખ ઋષિઓને ધણું;
 ઋષિપત્રીને ખળર જ નથી, આનંદ રૂપ કહું શું કથી.
 પારવતીની માયા ધણી, બુરકી નાંખી મોહ જ તણી.
 કામવસ્ય કરુણાનિધ હોય, તેણે દષ્ટ ન દીઠું કોય.
 માર માર કહે સહુ ઋષિ, તેમ તેમ શિવજી થાયે સુખી;
 કો છાટે ગંગાનું વાર, કોયક રણ ઉડાડે છાર,
 વળી જ્ઞાન રદેમાં થાય, જાણે જે ઘેસો નાથી જાય.
 ઋષિ કરે છે અદકો પ્રહાર, શિવના મનમાં નાવે ખાર.
 કોપ અદ્યો ઋષિને ધણો, શિવને થાય ઉલટ તે તણો;
 તાપસ એક ઋષિનો જાળ, તેને આવી પ્રગટ્યો કાળ.
 કર્ષા કોધ તેણે મન આપ, દીધા રવે ઈશ્વરને શાપ;
 નાગો ધધ નારીમા રમે, દેવાશી ઋષિઓને દમે.
 દેખે માત અમારી જેહેન, ક્યમ દાખી શકું એ એહેન;
 સત્ય વચન માને માહરૂં, તૂટી લિંગ પડો તાહરું
 એવો બોલ જવ સુણ્યો કરણ, તૂટી લિંગ પડ્યું છે ધરણ;
 મા મા પારવતીએ કહ્યું, ત્યાથી જાણ સહુકોને થયું.
 પંચવદન દીઠા છે ભૂપ, જોળખ્યા આપે અકળ સ્વરૂપ;
 થયું ઋષિપત્રીને જાણ, એ મહારાજ પુરપુરાણ.
 સ્તુતી કરી જ્ઞેડયા બે હાથ, દીન વચન બોલ્યા શિવ સાથ;
 અમમા મોહોડું મૂખપણું, રૂપ ન જોળખ્યું ઈશ્વરતણું.
 વેદ કરે વરણવ જેહનું, દીઠું છે દર્યાન તેહનું;
 એહ વાત અહિવાંધી રહી, વિશ્વપતિને વ્યાધી થઈ.
 વેદના જે લક્ષર્ણીજી તણી, તેથી વધુ ઈશ્વરને ધણી;
 તેહ લિંગ જે સ્થાનક જનમ, પૃથ્વી સહુ તે પ્રસે માય.
 એકે દામે તે નવ દરે, જ્યાહા જનમ ત્યાં પ્રસે કરે;
 પૃથ્વી જ્યા મારી પાતાળ, ડોહ્યા જ્યા દરે દિગ્ગાળ.

પાનની વાતો.

ખૂટ્યાં ગીર સહુ નદીઓતણા, ધુળ્યા માત્ર સહુ પર્વતતણા;
 ત્રિવેણી શેષ ને ધુણી ધરા, મદ ગુણ તારા ને ખેચરા.
 જહાડ જાણે તૂટી પડ્યું, સંકટ સર્વને આવી અડ્યું;
 મળ્યા એકઠા જહાડા ને ઈન્દ્ર, વરુણ વાસુ મદ ગવિ ને ચંદ્ર.
 ખીજ ત્રિદશ સર્વે દેવ, વિષ્ણુ આવ જીધી છે સેવ;
 જળ થળ સર્વજે આવી આળ, વાપો અગ્નિ કાપો કાળ.
 કામા કરોત્ત બોળાનાથ, ખુડતા જાહે આવો હાથ;
 સહુ જનને મંકટ થાય છે, મૃદિ તે દેહવટ જાય છે.
 કર્તા હર્તા છોછ તમો, તેમા શું વીખાણુ અમો;
 શિવજી કહે કહીએ શું કથી, એમા વાક અમારો નથી.
 કર્તા હર્તા સર્વે ઈશ, નથી દોષ રુપીને શીશ;
 અનંગ વશ થયો હું આપ, તે માટે પામ્યો છું શાપ.
 યયા લિંગના કટકા જાર, નથી રહેના હરીને હાર;
 પ્રદક્ષે કરે છે આડે આક, જો એમા અમારો વાક.
 ધ્યાન સહુકોએ શક્તિનું ધર્મ, આવાહન અંગાનું કર્મ;
 ધરણીધર ધરે છે ધ્યાન, દેવતાએ દીધા બહુ માન.
 સસ અણેએ અદકી કરી, વૃક્ષા છે ત્રિપુરી મુંદરી;
 દેવિ દેવ સહુ પામે નમ્યા, શોક સંતાપ સહુકોના શમ્યા.
 કરુણાનિધિ પામ્યા જે કદ, તે ઉમિયાએ દીધું દ્રષ્ટ;
 દ્વાદશ રૂપ પોતાના કરી, દ્વાદશ હામ પોતે પરવરી.
 શક્તિ રૂપી આસન કર્યા, શિવ સિંગ ગોનીમા ધર્યા,
 શિવ શક્તિ જે એક સ્વરૂપ, સુખ પામશે બોળો બૂપ.
 જળાધારી એક ચોની ગંગ, આપ રૂપ તે પોતે લગ;
 ચોની રૂપ તે પૃથ્વીનું પાસ, નિગ રૂપ આપે આકાશ.
 સૂર્ય કેતુ રેખાવળી સંગ, જ્યાહા જુઓ ત્યા ચોની લંગ;
 કોઠ વાર કહું શુ કથી, શિવ શક્તિથી અદકું કો નથી.
 શ્રીકાર તે તો શક્તિ નામ, શિવ રૂપ તે રમતો રામ;
 શી રાધા તે શક્તિ રૂપ, કૃષ્ણ કૃપાળ તે બોળો બૂપ.
 નિદક પુરૂષ યદી છે દ્રર, હરિજન તે શિવ શક્તિ હજુર;
 કાણુ માત્ર ઠાસો નહિ હામ, કલ્યાણુ રૂપ તે શિવનું નામ.
 શોક શમ્યો તે સિનજી તણો, ઉલટ થયો ઉમયાને ઘણો;
 કોપ કરી રુપીએ થાપીયુ, વેદ મંત્રેથી ઘિર થાપીયુ.

- 'યોની સિંગ્ર જે બારે નામ, સાક્ષાત્કાર શિવજનો દામ;
 શિવજ કહે કારજ કીજએ, કોટીક દેડ કામને દીજએ.
 પ્રથમ તો બાળ્યો છે અમો, કાળ માહેં રાખ્યો છે તમો;
 એટલાને પણ પ્રહે કરું, દર્પ અહંકાર એનો હું કરું.
 કહે પાર્વતી નિર્મલ નેદ, મારો માઠલ્યો આળ્યો છે એદ;
 કોઈ લેણ રાઠે નહિ નામ, અજીત કહિને તેડયો કામ.
 કામને તો કરેણા કીધ, અજીત એ વરદાન જ દીધ;
 શિવજ પાસે આવ્યા રૂખી, ગદમદ ફડ થયા તે દુઃખી.
 અમો ઈશ્વરને દીધી ગાળ, મદા કીધો અપરાધ તે કાળ;
 એદ વાતે નરકનો દામ, થાય છૂટકા કીએ કામ.
 શિવ શક્તિ બોમ્બાં છે બેય, દેવરૂપ છે બ્રાહ્મણ દેડ;
 શિવના શિવ તે બ્રાહ્મણ આપ, તમને તે ક્યમ દેડે રાપ.
 આપું વરદાન હુંશેથી હોડ, જેમ તમારાં પોદેચિ કોડ;
 પૂજે સદુ રહેરી પેર, શિવસિંગ રથાપો ઘેરે ઘેર.
 સિંગ પૂજન જે નવ જાણિયો, ભટક્યો ભવમાં તે પ્રાણિયો;
 સ્વર્ગ મૃત્યુ પાનાજિ સિંગ, પૂજે સદુકો શિવનાં સિંગ.
 સિંગ થકી જ્ઞાને ગણ, સિંગ થકી છે બાધી થણ;
 સિંગ ઈશ્વર ને સિંગ જ દેવ, સિંગ વિના બીજી ધી સેવ.
 જળાધારી તે યોની રૂપ, સિંગાકાર તે બોજો બુધ;
 પૃથ્વી પીડે તે તેનું પાસ, ઉપર સિંગ તે તો આકાશ.
 અણુ માત્ર દાસો નદી દામ, સિંગ ભગે એ સુદી કામ;
 નિદા સિંગ તળી જે કરે, કોટિ કલ્પ નરકે આવરે.
 પુજે સિંગ ને ભાગે પાપ, દેદ સદિત શિવ લોઠે જાપ;
 જે નરથી શિવ પૂજન થયું, તેને પુણ્ય બિજું શું રજું.
 સિંગ પૂજન કરે નર નાર, સદૃશ થયો તેનો અવતાર;
 સિંગ પૂજે તે રાકે રૂએ, પૂજન દેવ સદુકોનું વળે.
 સિંગાકાર જગનનો નાન, બ્રહ્માકાર તે જાણે માત;
 એથી પ્રગટ્યા એથી માત, એમાં હાદાણ એમાં દાન.
 સિંગ યોની વિના નર હોવ, એવો એક દેખાડો રોવ;
 કહેવા માત્ર કથાનર ઘણું, આદ્ય પૂજન છે વિજયતણું.
 આદ્ય સુદીતણું મંગળ, જે જે સિંગ પરકણ પ્રમાણ;
 એમા મેરદ માતો રીજ, પિંગ સકળ નુદીનું બીજ.
 વિષ બાંધે તો એદ વિવેક, અંબાની તે તો શિવજ એક.

III. From. રૂપાવતીની વાતો.

. The wonderful verses.

ગામમાં એક બ્રાહ્મણી, દુર્બળ ધર દુઃખે દામણી;
અનાથ તેના ઘરમાં ઘણી, વગર બધયો મકા મૂરખ ધણી.
સ્વામી મૂર્ખ સાંભળ માફરા, કહું આવગુણ કેટલા તાદરા;
બોજને સહુ લટી જાય છે, વાતો કરી બ્રાહ્મણ વ્હાય છે.
રાજ બોજ પાસે જઈ આવ, જે આપે તે દ્રવ્ય તું લાવ;
તે કામનિનો બોલ્યો કંઈ, ચતુરા વિદ્યા નહિ મુજ ચંત.
નવ આવડે સ્વસ્તિ કે સાળાશ, પરવડે કપમ પંડિતજન પાસ;
જાતામાં હું બોલ્યો ચાલે, મૂર્ખ ઠરું ને પત ગુમાલે.

ઢાલરા.

લામનિ કહે ભરથાર મુણ, જાએ સભામાં સાય,
કાગળ આપ્યો કામની, આપ તું બોજને હાય.
વિપ્ર આલ્યો વરણાગિયો, રાજ સલા મોજર;
માનનિ બેઠી મેડિયે, રાજ બોજનિ નાર.
જાલા સેવક આગળે, વનિતા ઢોળ વાય;
જેવા સરખી જતરા, ત્યા જાએ દિજ રાય.
કપમ મારાજ જાલા રહ્યા, કે સાથે છે કામ;
કર મધ્યે કાગળ કરો, નિશ્ચે કહો તે નામ.
કાગળ લીધો કામની, વાંચી જોયો વર્તે;
સવા લાખ ટકા તણી, આપી ચીડી તર્ત.
અર્થ લખ્યોતો એટલો, માનનિયે જે મર્મ;
રાણી કે' વર્ણવ માફે, ધારો તેનો ધર્મ.
પાપ પાખી મુખે પજે, મૂખ વિના ગાજંત;
મ્હેતે છે ને શામ છે, અજાચીક જચંત.
વિપ્ર ચિડી લેધ વળ્યો, મનથી પાખ્યો માન;
એટલે રમતોતો સોગટે, પુરપતિનો પ્રધાન.
વજર કહે વિપ્ર મુજો, શું છે કામ મુજ સાય;
જાવો પત્ર એ વાચીએ, શો છે .કાગળ હાય.

વાચ્યો પત્ર વચ્ચે તે, વખાણુ કંઈ મુજ વર્ત;
 સવા લાખ ટકા તણી, ચીકી આપી તર્ત.
 દ્વિજ નિરખી તે હરખિયો, શોભા દીકી સુત;
 એટલે દીકો બોજનો, પડાઇ ઉડાડતો પુત.
 સરખા સમાણુ સાચિયા, જોયા અધિપત ઇન્દ્ર;
 વિત્ર તલા જોવા રહ્યો, દિડો તારામા ચંદ્ર.
 પુત્ર કહે રે પંડિત, અહીં લગ જોગે આવ;
 કરમા શુ ઝાલી રહ્યો, લખ્યો લેખ તે લાવ.
 કુંવરે કાગળ વાચ્યો, ચમક્યો પોતે ચિત્ત,
 સવા લાખ લખિ આપિયા, કંઈ માહરૂ કવિત.
 વળી વિત્ર ત્યાંથી વળ્યો, હાઈ આણી હેજ,
 કોલ ફેરવતો દીડો, બોજ તણા લાણેજ.
 વિત્ર રમત જોવા રહ્યો, બાળક બોલ્યો વેદ;
 મારાજ કાગળે શું લખ્યું, ભાંત ન રાખો ભેદ
 લેખ વાચિ તે લાડકે, એ મારો વરણુવ હોય;
 આપિ ચિહ્નિ સવા લાખની, કળી ન શકે કોય.
 ચીકી લેખ વિત્ર વળ્યો, જોખ કરતો જય,
 એટલે સાજો બોજનો, મળિયો મ્હોલા માય.
 નદીએ નાવ મુકાવિયુ, સાથી જોવા સે'લ;
 જળ કીડા કરી આવિયો, માણુતો સુખમા મ્હેલ
 જોવા વિત્ર જુગતે રહ્યો, કોડ પ્રમાણુ જ કોધ,
 કરમાથી કાગળ લીધો, વાચી જોયો વીધ.
 વિત્ર વરણુવ જ માહરૂ, બધી કરી છે બાખ,
 લખી લેખ કર આપિયો, સહેજે સવા લાખ.
 ઋપિ રૂઢેમા રીઝિયો, શોભા કૌનક મંગ,
 માતુંની મહીપત તણી, વગાડતી મરદગ.
 નાએ નારી નરતકી, રામારૂપ નિધાન;
 વિઘા શિખે વગાડુ, પખાજ ગુણીજન ગાન.
 અહમ્મત લીયા તે કને, લક્ષ્મી જુવે લોક;
 જોવા વિત્ર હોમો રહ્યો, શાંત પામવા શોક.
 તે રામાએ રૂપી દીકો, કાગળ દીકો હાથ;
 માગી લીધો વાચવા, મૃતિ દીકી તે સાથ.

રૂપાવતીની વાતો.

નરખી હરખી નાર તે, વાંચ્યું વરણુવ વિવેક;
 સવા લાખ ટકા તણી, ચીકી આપી એક.
 વિપ્ર પડ્યો વિમાસણે, કૌતક દીકું કાડ;
 ચક્રડોળ ફરતો મેહલ, જોવા જભો જોડ.
 ભત્રીજો શ્રી ભોજનો, ખેડોતો તે માહ;
 આજા જન તો ત્યા હતા, દિંડો વિપ્ર તે ત્યાંહ.
 મા'રાજ કાગળ છે કશે, વાચી જોયો વાણુ;
 એ તો કવિત માઈ કર્યું, જુગત પોતાની બાણુ.
 સવા લાખ સમરપિયા, અચરત પામ્યો શ્રાવ;
 મે'લ માદિ ફરતો ફરે, ફળ્યુ આજ મુજ કર્મ.
 એટલે રાજા ભોજ નૃપ, દિવ્ય દેવાશી દેહ;
 સભા સમીપે આવીયો, વરસતો હતો મેહ.
 ઘટા ચડી છે ધનતણી, વરસણુ શુભ વરસાત;
 રાય છે ધણુ રીજમા, વિપ્રે જોષ વાત.
 વિરમે પામ્યો વિપ્ર તે, આ તો ભોજ ભડ બૂપ;
 આશિશ દેઈ જોયો રહ્યા, રામ સરીખું રૂપ.
 ક્યાહાથી આવ્યા ઠાણુ છો, શો છે કાગળ હાથ;
 વિપ્રે આપ્યો વાંચવા, શુભિ દીકી તે સાથ.
 પાગ વિના તે પરવરે, મુખ વિણુ ધણું ગાજંત;
 જ્વેત છે ને વળી શામ છે, અભચીક નચંત.
 રાજા રિજથો ઋગિ ઉપરે, વાચ્યા વેણુ વિવેક;
 સવા લાખ ટકા તણી, આપી ચીકી એક.

ચોપાદ.

વિપ્ર તણી તે શી છે વાત, પેલી ચીકી છેડે છે સાત;
 મુકે આહમી તેમા જોડલે, રાજાએ દીકું તેડલે.
 રાજાએ લીધી હાથમા, પુછ્યુ વિપ્રને શુભ સાથમા;
 ક્યાથી ચીકી પામ્યો સાત, મારા સમ કહો સાચી વાત.
 વિપ્ર કરજોડી જોલિયો, મન તણો પડો જોલિયો.

દોહરા.

કાગળ વાચ્યો કામની, તેણે આપી એક;
 પ્રધાન રમે છે સોગટે, ખીજ વેદ વિવેક.

પડાઇ ઉડાડે પુત્ર ઘજ, ત્રીજી 'મીડી' તેણુ;
 કાલ ફેરવે તે કુંવર, ચોથી મીડી એણુ.
 બહાણુ ઉતરિને આવિયો, મીડી આપી પ્રીત;
 મૃદંગ વગાડે માતુની, છઠ્ઠી રૂડી રીત.
 ચકડોળે હોંચે ચતુર નર, સાતમી આપી ઠાક;
 આ મીડી આપી તમો, એમ કરિ એકઠિ આઠ.
 બ્રાંત પડી મન ભોજને, કીધું મૂજ કવિત;
 શું સમજ્યાં સાતે જળાં, રીઝવાની રી રીત.
 સમીપ તેડ્યાં સાતને, પુછી પટંતરે પેર;
 સવાલાખ આપ્યા શું સમજ, ગુણિજન આવ્યો ઘેર.
 રાણી કહે રાયજી સુણો, પીયરનો આવ્યો પત્ર;
 તે વાતનું વર્ણવ કર્યું, આપ્યા સવાલાખ તર્ત.
 પગ વિણ કામળ પરવરે, મુખવિણ ઘણું ગાજંત;
 શ્વેત ઉપરે શામ છે, હું અજ્ઞયીક જાચંત.
 પ્રધાન કહે સુણુ પુરપતી, હું રમતો સોગટે સત્ય;
 તે વેળા વર્ણવ કર્યું, અકલ ઘણી અધિપત્ય.
 પગવિણ સોગટા પરવરે, મુખ વિણ ઘણું ગાજંત;
 શ્વેત છે ને શામ છે, અજ્ઞયીક જાચંત.
 પુત્ર કહે પિતા સુણો, હું વગાડતો ચંગ;
 વખાણુ કર્યું વર્ણવ વિષે, રીઝે આપ્યો રંગ.
 પગ વિન પડાઇ ઉડે ઘણું, મુખ વિન ઘણું ગાજંત;
 શ્વેત ઉપરે શામ છે, અજ્ઞયીક જાચંત.
 સાળો કે સુણો સાહેબા, હું બેડોતો બહાણુ;
 તે વેળા વરણુન કર્યું, પામ્યો એ પરમાણુ.
 પગવિણ બહાણુજળમાં પળે, મુખ વિન ઘણું ગાજંત;
 સદ શ્વેત પર શામ છે અજ્ઞયીક જાચંત.
 કુંવર કહે કાકા સુણો, હું ફેરવતો કહોલ;
 તે વેળા એણે વરણુવી, પામ્યો માલ અતોલ.
 પગ વિણ કોણુ પરવરે, મુખ વિણ તે ગાજંત;
 શ્વેત ઉપરે શ્યામ છે, અજ્ઞયીક જાચંત.
 ચકડોળવાળો ચતુર નર, હોંચતો પાડી હોડ;
 તે વેળા વર્ણવ કર્યું, પામ્યો જર એ જોડ.

સાતે મળાને પુછિયું, તમે રિઝવા કયમ રમિ;
શિવ આસા સાચું કહો, સાંભળે સર્વ સભાય,
મેધ ચડ્યોનો વાદળાં, જોતોતો હું જગત;
વર્ણન કીધું તે સમે, ભાળી મુજને ભકત.
પગ વિણ આભલા પગે, મુખ વિણ ધણું ગાજંત;
સ્વેત આભ પર શામ છે, અભયીક જાયંત.
આઠ અર્થ એ કવિતને, પૂછો મોટા શ્રદ્ધા;
સમ દીધા સાચું કહો, જે ધાર્યો હોય ધર્મ.
ખાદાણુ કહે સુણ રાયજી, હું આવ્યો દરબાર;
કાંઈએ સમજું ન કવિતમાં, મોકલિયો મુજ નાર.
નારી તેડી નરપતે, દેષને ઝાઝાં માન;
કવિત મોકલ્યું તે કામની, કહો અર્થ તે કાન.
રામા કહે તે રેટિયો, અધિક વેઠ અનાય;
કરતુક મારા કર્મના, શોભાવ્યાં તું જ સાય.
પગ વિના રેટિયો ફરે, મુખ વિણ ધણું ગાજંત;
સ્વેત ઉપર તે શામ છે, અભયીક જાયંત.
રીઝયો રાય ઋષિ પરે, કણ્ણ કવિત એ કીધ;
દામ અપાવ્યા આહના, ઋષિ પામ્યો બહુ રીધ.

2. The princess and the pandit's son.

હાહરા.

વિદ્યાનિધ એક વિદ્વા છે, માડે નિત્ય નિરાજ;
અર્ભકે ધણા ભણે તિહા, કરે સદુ પ્રતિપાજ.
રાજાએ તેડયો ઋષી, બુધનિધ સુંધી બાજ;
ભણાવજો ભાવે કરી, રૂડી વાત રસાજ.
નક્ષત્ર પુષ્પ શુભ યોગ દિન, પૂરણ તિથિ પ્રમાણ;
સિદ્ધ યોગ સામા રહી, કરે વિદ્વાનું વિખાણ.
બહુ કક્કાં બારાખડી, નામાં લેખાં આંક;
પિંગળ શાસ્ત્ર કવિત રૂડા, ભાયા ગહડી ફાંક.
માધવાનજથી મદિમા ધણો, સકળ ધર્મનું ધામ;
પુત્ર એક પદંતરે, શોભાસિંધુ નામ.
નળ રાજથી દશ ગણો, કારમે ભણે કામ;
શરદ ચંદ્ર સરીખડો, દિન દિન દ્રતી દામ.

સામળી ભટ્ટ;

જેવું રૂપ તેવું વરણ, તેવાં સઘળાં શીલ;
 તેવા ગુણ લક્ષણ વળી, રૂઢી ચાતુરી ચીત.
 જશી વાણ વિઘા જશી, તેવાં કુળનાં કૃત્ય;
 તેવું ડાપણ શાણપણ, નહિતમ વિઘા નૃત્ય.
 તરતિખની સંગીત ગતિ, કવિ વિઘાનો કાટ;
 રાગ વર્ણવે રાગણી, મહિમા કેરો વોટ.
 જાયે પિતા ભણાવવા, પુત્રીને નિત પાઠ;
 હોજલ કે પડદો નહીં, ખરો વૃદ્ધનો દાઢ.
 ખંડિત પાંસઠ વરસનો, અર્ભકિ વય અગિયાર;
 શુધસાગર તે બાળકો, પ્રાકૃમ અપરમપાર.
 રાયે ખજર ગુરતણી, પૂછી ધર ગુણ સુત;
 પ્રભુનો આધો એક છે, પંદર વર્ષનો પુત્ર.
 કાલો ઘેલો તેહ છે, જેવો તેવો જાણ;
 શાણપણ નથી સમજતો, વિઘા ન ચડે વાણ.
 કુંવારો છે કુંવર તે, ધણું બેશી રે' ઘેર;
 ગુણ વિણ દે નહિ ગોરડી, પરણ્યાની યી પેર.
 સાંભળીને ચામા રહી, વિત્યો કેટલો કાળ;
 એક દિવસ પિના કને, બેઠો સાગર બાળ.
 રિત કહિ રાયપુત્રી તણી, કલાં કામનાં કે'ણ;
 રૂપ કલા લક્ષણ કલાં, કલાં વિઘાના વેણ.
 રહેન ચરિત્ર ચતુરા તણાં, પ્રીછે પે'લો પુત્ર;
 સાળી એક સમસ્યા તણી, મે'જે લખિયો સુત.
 પિતા કને પુસ્તક હાલું, પચની કેરી પ્રીત;
 ચીડી મૂઝી ચિત્તથી, રાજસ ગુણની રીત.
 ચતુરા હાય ચીડી ગર્હ, વાંચી નેર્ધ વેદ;
 લખનારો ગુણ આગળો, ભામનીને મન બેદ.

છાંપો.

પ્રથમ પાણી કે પવન, પ્રથમ ક્ષીતી કે ખગ્ગા;
 પ્રથમ બીજ કે વૃક્ષ, પ્રથમ ઔષધિ કે અગ્ગા;
 ધણ કે ઐરણ પ્રથમ, પ્રથમ મરજન કે મેરી;
 પ્રથમ રૂઢી કે સૂઢી, પ્રથમ આંગો કે કેરી
 વિઘા કે ત્રિપ્ર પ્રથમ કદો તમે, પ્રથમ દિવસ કે જામની;
 સામળ કદે જાણો નો કદો, પ્રથમ કથ કે કામની.

દોહરી.

પુરતક વાંચું પ્રેમદા, હેતે ચીડી દાયઃ
અચરત પામી અતિ ધણી, રીઝી રુદ્યા સાચ.
પ્રતિઉત્તર પ્રીછયો નહીં, વપુએ કયો વિચાર;
એનો અર્થ જો કો કરે, તે મારો ભરચાર.
વર હું બીજો વર નહીં, દિમત રાખું હામ;
પંડિત છે એ મૂર્ખ નહિ, એ ગુરુપુત્રનું કામ.
સમસ્યા લખું એ જીપરે, આવ્યો રૂકો લાગ;
અર્થ કરે જો એકનો, પ્રીતે જાયું પાગ.

છંપા.

કોણ પૃથ્વીથી પ્રાંદ, કોણ અણુથી પણ નાનો;
કોણ પવનથી પેહેલ, કોણ દેવોથી દાનો;
કોણ ઇંદુથી વિમળ, કોણ અગ્નીથી તાતો;
પથથી ઉત્તલ કોણ, કોણ મદિરાથી માતો.
પળી કવણુ તેજ તરણી ચક્રી, કોણ શર્કરાથી ગળી;
કવિ સામળ કહે ઉત્તર લખો, તો તો પોહોએ મન રળી.

કવથી તરણીથી તુચ્છ, કવણુ મણિથી છે મોથો;
સ્વર્ણથી શોભે કવણુ, કવણુ કુશકાથી સોથો;
કવણુથી ખરાસથી બેહેક, કવણુ કાજળથી કાળો,
કવણુ લોહથી કઠણુ, કવણુ બાળકથી બાળો.
પળી કવણુ વોહિથી વેદના, કવણુ સરવથી છે ગળી,
સામળ મેલું શું મેંસથી, કહો તો પહોંચે મન રળી.

ચોપાઈ.

એ સમસ્યા નારીએ લખી, મૂઝી પુરતક માહે ગણી;
ખજર ગુરુજને તે નથી, કામનિયે લખિયું જો કથી.
જવ પંડિતજી આવ્યા ઘેર, પછી શી ચર્ચ તેની પેર;
પિતા જમવા બેઠા જોડે, સુતે પુરતક લીધું તેડે.
દીઠા અક્ષર નારી તણા, વાચી ચીડી નવ રહિ મણા;
વાચી સમસ્યા હરખ્યો, પણ, કર્યું તોય તે તરુણીતણ.

મોટમ રૂપ મોહન માનતી, ભારે. જુદી દિમે બામની;
એના મનનો તોડું મોડ, પૂરું સમસ્યા પ્હેંચે કોડ.
તો નવ કહિયે એનો વ્યર્થ, તો વિદ્યા બહિયો તે વ્યર્થ.

છપા.

મહિયી મોહું દાન, આણંથી લોભી નાનો;
પવનથી પેહેલું મન, વિવેક દેવોથી દાનો;
ચંદ્રથી નિર્મળ દંભા, ક્રોધ અગ્નીથી તાનો;
દુધથી ઉજળો યશ, અમલ મહિરાથી માનો;
છે તેજ તરણિથી નેત્રનું, ગરજ સાકરથી છે ગળા;
સામળ કહે ઉત્તર લખ્યો, સ્ત્રેંચી તેની મન રળા.

તૃણથી જાયક ગુચ્છ, મણીથી સદ્ગુણ મોઘો;
સ્વર્ણથી ગ્રોભે સપુત, ગરિજ કુશકાથી સોઘો;
કીર્તિ બરાસથી બેહેક, કપુત કાજળથી કાળો;
મુગ લોહથી કાણુ, અગ બાળકથી બાળો;
દુર્વચન વીછિથી વેદના. મિષ્ટ વાણિ સહિથી ગળા;
છે કલંક મેલું મેંસથી, પ્હેંચી તેની મન રળા.

દોહરા.

પંડિત પુત્ર પરાક્રમી, લખ્યો પ્રનાપિક પત્ર;
બીજે દિવમે બાળકી, તેણે વાચ્યો તત્ર.
પ્રસન્ન થઇ ને પ્રેમદા, દરખ પળો મન દામ;
પુત્ર્ય એવે તો પામિય, યામ આપણું કામ.

છપા.

લક્ષ્યની તો લાખ, દિા નિર્માસ્ય પ્રમાણે;
જાપ રામનું ગુજ, રૂપ પળુ ગદે ન દાણે;
કુળ પળુ યામ કલકિ, જોર જોનામા જાએ;
જોજન પળુ વહિ જાપ, વંશ નિર્મળા યાએ.
નદિ ગામ્ય એર કે અગ્નિ જાપ, માગ મુકાવે જાદુ યાજી;
મે.રા પુત્રે મન મનજો, સદાવિદા ગુમ મદુ યાજી.

રૂપાવતીની વાતા.

સહવિદ્યાજ સુવર્ણ, શરણ સહવિદ્યા સત્યે;
 સહવિદ્યાથી સ્વર્ગ, વીજ ઉતારણ વિતે;
 સહવિદ્યાથી સિદ્ધિ, ફળે વચ્ચેનો વર વાણી;
 સહવિદ્યાથી રિદ્ધિ, જગતમાં સધળે જાણી;
 સહવિદ્યાને વશ સર્વે છે, સહવિદ્યા ત્યાં શી મળ્યા;
 શામળ કહે સહવિદ્યા વિના, બટકે ગુણ હીણા ધણા.

ચોપાઈ.

જે નરમાં સહવિદ્યા હોય, એવો પુરુષ ન દોઠો કોય;
 એને પરણું રૂઢી પેર, એની ધરુની થઇ રહુ ઘેર.
 મુજને તો વહાણો નથી દામ, મારે તો છે ચતુરનું કામ;
 રાતું નહીં હું દેખી રાજ, મારે ચતુર પુરુષનું કાજ.

છંદો.

લોભીને વહાણો લોભ, જારને વહાણી જારી;
 સૂમને વહાણું ધન, પુરુષને જોજન નારી;
 યરને વહાણું રાજ, મૂર્ખને મૂર્ખજ માણે;
 રાગીને વહાણો રાગ, જશવંત જશ ગ્રીતી જાણે.
 વળા ગુણ સંગાથે ગુણ મળે, તેને તો બહુ પ્રીત છે,
 તેમ ચતુર સાચ ચતુરા મળે, એ રાજવિતી રીત છે.

3. Some riddles.

જુદા એકના કાળ, બાર બલી બાત બાણીજે;
 પાખાડિ ત્રણસે સાઠ, ગુણીજન જોઇ મળીજે;
 ચતુર જુઓ ચોવીસ, સરસ ફળ તેને ફળિયા;
 એકવિસહસ હસે, પત્ર કવિસોડે કળિયા.
 પણ ચોથ ભાગ એ પત્રનો, શુદ્ધરથ શિર શોભિત ધણો;
 તે આપે માગણને અધિક, વેણીદાસ રખિયવ તણો.

ઉત્તર-દોહરો.

પાપડી પરમાણિયે, રવિયે કદિ એ કહેણુ;
 સમજે નર સુસદાણા, યાધે વધતા વેણુ.

સામળ ભટ્ટ.

૭૨૫ા.

પંદર દીશ પ્રતાપ, એક દાનવ એક દેવા;
ખાવિસ કર બળવંત, એક સાધી એક સેવા;
નેત્ર ત્રીશ ને પાંચ, એક ભોગી એક જોગી;
અનિ જોરાવર જન, એક નિર્ભજ એક રોગી.
એકાન સમે એ જોઉં જાણુ, એક નેદ જ નિરખશે;
સામળ કહે શાળા સમજાવે, ગ્રેમે ગ્રેમો પરખશે.

ઉત્તર-ટોહરો.

રાવણુ શિવ સેવા કરે, દીધું ત્યા દર્શન;
વર્ણન એહ શામાતણુ, પૂરણુ મન પરસન.

4. The princess offers herself to the poor
pandit's son.

૭૨૫ા.

તું મારો આધાર, તુંજ હવડો મારો;
તું મારો સરદાર, આશરો મુજનો તારો;
તું છે મારો પ્રાણુ, દાર મારા દહડાનો;
તું હશ્વર તું છપ્પટ, ગેર મરતક દહડાનો.
પરમેશ્વરથી પરમ પ્રિય, તન મન ધનથી તું બંધ્યો;
હશ્વર આણુ તું વિણુ દવે, અવર પુરય તનથી તન્યો.

પદ્મિમ લગે બાણુ, ડગે મંદ્રાયજ મેરે;
તરે વેણુ પર વ્હાણુ, મરે નહિ જંભુક કોરે;
જગમા સાગે અમન, જગનમા શીસો જાગે;
મદે મૂળુ રવિ રથ, તેદ ઘિર માવર થાભે.
કાષ્ઠક કાળે એમ નીપજે, ઉસટ સુસટ અવની ફેરે;
સામળ કહે એ નાર નર, વનિના નવ ખીજે વરે.

એકપાઈ.

એમજ ભખિયો સાયક ભેખ, માનનિને મન ખીન ન મેખ;
કણુક ભખિને એ વર વર્ષા, વેદ વચનથી નિમે કપો.

વાંચી જોયું વિષે વતે, માથા ઉપર આપ્યું મતે;
કાટિ બ્રહ્મહત્યા દઉં તુને, મામ એકમાં ન મળે મુને.
સો સો વાર કહુંછું, સાથ, માઈ આયુષ તારે હાથ;
ત્રીસ દિવસ મુધી વાટ જોઉં, નહિ તો પ્રાણ અખૂટે ખોઉં.
તારે મારે વચમાં ઈશ, મારી હાથ તારે શીશ
મારી પાસ ન આવો કેમ, શત સહસ્ર ખાધા સમ એમ
વિષે તેહ વચન વાંચિયાં, વાચતાં હૃદયે લાગિયાં
ઓ મંગલે મગપણ થયું, આયુષ જોનું આવી ગયું.
ધર્મ માર્ગનો કીધો ધંસ, જશે પિતા મારાનો વંશ
લાજ શરમનો થાશે લોપ, કરશે રાખ પિતાપર કોપ
કપુત નામ કહેશે સહુ કોય, કહેશે લૂણહરામી હોય
જહ માત પિતૃ દુઃખ પામશે, સૂખ શરીરઅટી વામશે.
મહિપન કેરું છે બહુ માન, પેટ ભરી મળશે નહિ ધાન.

છપ્પા.

કરે ચોરી જે ચોર, એક દિન નિજ બંધાવે;
કરે ભર જે ભરિ, એક દિન માન મટાવે.
કરે આડિ જે આડ, રડો જશ જોતા જોવે;
કરે જર વિણ વેહેપાર, કદી દેવાળું આવે.
વળી મમત કરે મોટા થકી, વળુ ખૂટે નિશ્ચે મરે;
નિરાશ થઇને નરકે પડું અર્થ એ હવે કયમ સરે.

ક્યા રહુ ને ક્યા જાઉં, વાત કે આગળ કહિયે;
નીર આજ કયમ લેઉં, વાત કયમ રાખું હાથે;
કોણ ઉપાસું છટ, વાત એકે નવ સૂઝે;
વેદ શાસ્ત્ર વિધાય, વ્યાકરણ કંઈ નવ ખૂઝે;
એકે વાત નવ બીકવે, ભર નવજો આસુ ભરે;
ઉપાસું હવે સમશતી, કલ્પના મન એવી કરે.

દીપ કીધા દશ વીશ, અક્ષત ને કુમકુમ ધરિયા;
પ્રતિમા વિળ્લુ ઈશ, શ્રીકૃણ ને કૌકૃણ ભરિયાં;
તુળમી શાસિઆમ, પૂજ્ય પ્રતિમા તો કીધી;
કંઠે તુળસી માળ, વંદિ આરોપી લીધી;
શુકન આપે શિવ શક્તિ તું, તો કામજ એ કીજિયે;
નદિનર આત્મ હત્યા કરે, કે ઓ દત્તા લીજિયે.

ચોપાઇ.

શુભ શકન તેને આપિયો, સિંધર કરિ પોતાનો આપિયો;
મદદ તેના મનનો દબ્યો, લામનિ મળવા કામે બાબ્યો.
વિતી દુખે પાપે જામની, કામળ લખ્યો બિન્ને કામની;
મૂલ ખરીદી દાસી આમે, ત્રણ ભવ કેરા સ્વામી તમે.
પ્રીતે આવો મારી પામ, કર ગાની કે કર તુજ દાસ;
તમે સિરોમણિ મારા સ્વામ, હું તારી મોજડિને દામ.
શુભ શકન લેઈ આવજો, લાયક રૂડી લાવજો;
બીક ન રાખશો કોની કથી, આપણને દુઃખ કે નથી.

છપો.

ધરતિ ન ધરશે પાપ, ગગન નીચે નવ આવો;
ન કરો કોનો મંગ, સાથ લાયક જન લાવો;
દિવમે નવ આવશે, ન રાત બપોર પ્રભાતે;
જણે સઘળું જગત, ન કહેશે કોને પોતે.
પાપે જણને પ્રાણે કરી, વીસેને દૂરજ કરો;
ત્રણ બંધી તરતીબથ, પંચ આપણે પરવશે.

ચોપાઇ.

માનનિ વચને થયો મગન, અખાત્રીજ દિન લેખ લગન;
પિતાને કહે શુભ ગાઉં છું, બલી વાત લણવા જાઉં છું.
રેણી રેહેવું પડશે ગત, પુર આવિશ ઐઠે પરજાત;
સગી સાજ ધારીને ધર્મ, કીધું કુળ આચારી કર્મ.
પાપ પાવડી ધાગક ધરી, મગતક ટોપ ધર્યો કમ કરી;
લાડી લાયક કરમાં લીધ, યોગ્ય પુરવ થયો કે મિદ.
પાપે પટકુળ ધોયા ધીર, નખ ઉતરાવ્યા શુદ્ધ ચરીગ;
કાથો ચૂનો લીધા પાન, મન લાગ્યું કુંવરીનું તાન.
વિપ્ર પાલટી વપુનો વેશ, પથે જવા કિધા પરવેશ;
રૂપા માલી સમર્થો રામ, કરજો શ્રીપતિ માફ કામ.
બિશુક થઈ બિદ્યા કારણે, ભુધનિધન પ્લેગ્યો બાગણે;
દોષ અપિપત્રી પ્રતિદાર, દીકો મખિ માદેલી નાર.

દીઠા વટેમારગૂ લોક, બ્રાહ્મણ કેરં ડહાપણ રોક;
 દાર માહે જઈ ઊભો રહ્યો, સખિયે રાણી આગળ કલો.
 વિપ્ર કોઈ આવ્યો છે આંહ, વણુ આજ્ઞાએ મોહોલા માંહ;
 ચેતી ચતુરા રૂપા સાચ, શ્રીફળ મોકલિ આખાં દાય.
 જાવ માનની દો જાહુ માન, દેવરૂપને દેવું દાન;
 મશી જઈને ઝાલ્યો દાય, તેહી ગઈ ખોતાની સાચ.
 દંડ પ્રણામ કર્યો દશવીર, ચતુરાએ નામું નિજ શીશ;
 રદિયાણું શુભા હીઠું રૂપ, વિપ્ર જાત પણુ ભારે ભૂપ.
 મહારાજં મારે મહેલે રહો, કામ કિંકરી સરખું કહો;
 ભલે પધાર્યાં આણે દામ, સત્ય પ્રાણ મારા છે સ્વામ.

દોહરા.

રૂખી કહે કુંવરી સુણો, છોડ ચતુરસુળાણ;
 તેડયો મને ન આપવા, પણ લેવાને પ્રાણ.
 આવરદા આવી રહ્યું, થયો વાંઝિયો તાત;
 લાજ ગઈ કીર્તિ ગઈ, વિપરિત થઈ આ વાત.
 ગઈ ઇજત ને આજર, ગયું ધ્યાન ને ધર્મ;
 વિદ્યા ગઈ વિવેક સહ, શાસ્ત્ર ગયા ખટ કર્મ.
 ગયું આયુ મુજ અરૂપ આ, ગયાં અર્થ ધરસૂત્ર;
 માત તાત દુઃખ પામયો, કહેરો સહ કુપુત્ર.
 તમ મળ્યાયકી તારણી, યાકો એહ હવાલ;
 એવું હું આપો તમે, અર્થ મર્થ કે માલ.

છંદો.

કૃતયુગ કૃત્યા કેપ, રણકા સારી સિદ્ધિ;
 પરશુ એકવિસ વાર, ધરા નક્ષત્રી કીધી;
 ત્રેતા સકતી સીત, રાવણાદિક રોજાવ્યા;
 પાપી ગદસ કોડ, મહિકાવત ચોળાવ્યા.
 દ્વાપરમાં કૃત્યા પ્રૌપદી, અઢાર અશોણી દળ દળ્યું;
 તે થકી અદકું તેં કર્યું, હેતયિ મુજ હારદ હર્યું.

ચોપાઇ.

તુ રાણી ને હું તો રક, એ કપમ ગાલે આડે અંક;
 હું ભિક્ષુક ને તુંતો બૂપ, રંક નાપનું ન મળે રૂપ.

શું આબું તુજ મનમાં આજ, રામા બેઠી કરને રાજ;
શા માટે તું હરે મુજ દેહ, પર નરપર શો આણે નેહ.

છરખા.

હું કુશકા તું રાજ, શિયાળ હું તો તું સહિયે;
હું પડનર તું ક્ષેત્ર, પટંતર એવો કંદિયે;
હું કથીર તુ કનક, કૂપ હું તો તું સિંધુ;
હું આગિયો તું ચારણ, હું તો તારક તું ઈંદુ.
હું કીડી કુંજર તુલ્ય તું, ક્યા પાપાણુ ઝવેરડ
કટ કટ રાજ કુમારિકા, દીપક લઈ કુવે પડી
મારે માગવિ બીખ, સદાયત તું તો આપે,
હું જાનું જન નીચ, કષ્ટ તું કષ્ટના કાપે;
હું ચોળું તન રાખ, તું તો મોને મુઢાવે;
મારે છરણ વચ્ચ, તું તો પટકુળ આપાવે.
વળી હું તો કંકે ધું કાસદુ, તુ ચદિ મુખપાવે કરે
કટ કટ ઘેલી ગોરડી, વિપ્ર ગરીબને ક્યમ વડે

દોહરા.

બાળ રૂપ તુજ નામ ને, બાળ ચાતુરી રહેન;
બાળ સતીનું રદાણુપણુ, અગ્નણુ અતિશે એન.
કગોતે મરાવે મને, કા તુ છંડે પ્રાણુ;
કા બ્રહ્મદયા બોગવે, એ તું મૂર્ખ અગ્નણુ.

છરખા.

ન ગમ્યો કોઈ નરેશ, ગમ્યો ન પ્રતાપિક પૂરો;
ન ગમ્યો કરમી કોઈ, ગમ્યો નદિ સામંત યુગ;
ન ગમ્યો કોઈ વણીક, ગમ્યો નદિ નૌનમ નાગર;
દાના કે દેશાઈ, ગમ્યો નદિ સુમતી સાગર.
કો ન ગમ્યો ગામગરાસિયો, ન ગમ્યો ગેદેવાશી તને;
પરધન પાટની પરદરી, બોળા કાદાઓ તે મને.

ચોપાઈ.

અધિક મેદેખા એવા અડપા, આખે આમુ અધિક જ પડપા;
કિયા જનમની તું પાપની, ડસવા આલિ મને સા.પની.

રે મેં કંઈ તુજ ચોગી કરી, મેં શી તારી ચાપણુ હરી;
 થશે રાધને જુગતે જાણુ, લેશે સઘ આપણા પ્રાણુ
 તેમા તારે તો શુ જશે, મુજ માનીતર દુ ખિયા થશે,
 ઊડળમા નહિં ઘાણુ આલ, તુજને પરણ્યાથી ગો લાલ.
 નાત જહાર કદાડે મુજ નાત, વટલે મુજ આહાણુની જાત,
 કટ ફટ કહે નગના લોક, તુજને પરણુ તે તો દોક
 કલંક કુળ બાધને ચડે, જનકે જનેતા બાધ્યા સડે;
 લૂણદગમી થાઉં પ્રચડ, સગા મળ્યાં પામે દંડ.
 જવા ઘો એટલુ માગિયે, પ્રમદ પાપ તને લાગિયે,
 વચને બાધ્યો હું આવીયો, મંદેશો તેં જે કાવિયો.
 છાનુ રહેશે નહિ કંઈ પાપ, તરત જાણુશે તારો બાપ,
 સાલળતા દેશે શ્રાગિયે, તું આવી મારી મૂળિયે;
 દયા હું આહાણુ ઉપર કરે, વર બીજો જોધને વરો.

દોહરા.

કાલાનાલા કોટિધા, કગિને પ્રણુમ્યો પાગ,
 પાછો વળિયો પવકમા, જના ધગ નિજ જગ
 નારી ઊડી નેહથી, બળથી ઝાલી બાહ,
 મહારાજ ગ્હો મુજ કને, જશે હવે તે કયાહ
 તું તો મારો ધગધણી, તું તો મારો પ્રાણુ
 તું તો હા-હઘડાતણો, સાલળ બહા સુગળુ
 તુજને ઊની આય નહિ, દેશે નહિ કો દુઃખ,
 અત્ર જળ મને તો ગમે, તેજી તારે મૂખ
 હું છુ લાગ વસા સતી, વેગે નવ વગ્ધ્યાય,
 પગણી તુજને પ્રીતથી, બીજો કયમ પરણાય.

છંદો.

જ્યમ ગૌતમ અદસ્યાય, જેમ સીતા ને રામ,
 જ્યમ રકમણિ ને કૃષ્ણ, કહું જ્યમ રતિ ને કામ,
 જ્યમ તારા ને વાલિ, જેમ નળ ને દમયંતી,
 જ્યમ પાડવ પત્તાળિ, અદ રોહિણી ગુણવંતી
 વળિ જેમ વસિષ્ઠ અરુંધતી, જેમ ગ્નાદે ને રતી;
 જ્યમ તું વર ને હું કન્યકા, કહી ગયા મોટા કવી.

જ્યમ ખીણને ભાત, હડી અક્ષર જ્યમ છાપે;
જ્યમ અરણ્ય મરગદ, વનન તોલા વણ માપે;
રાત દિવસ જે રીત, જેમ વાહણ ને તડકો;
જેમ પવન આકાશ, ઘડી પાણીવળ પકકો.
આવરદા આળી સહિની, મુખ દુઃખ ટાળ્યાં નવ ટળે;
હું ભામનિ ને ભરથાર તું, નાકે મારગ નહિ મળે.

ચોપાઇ..

વનિતા કેરી વાણિ વિવેક, એવી શિક્ષા દહી અનેક;
નાઠાથી નવ મેલે મોત, જાગે મોક્ષ મોળા મોત.

છંદો.

નાકે ન મુકે જૂખ, દુઃખ નાકે નવ જાએ;
નાકે ન મુકે ભોગ, ભોગ નાકે નવ જાએ;
નાકે ન મુકે તાવ, નાસવે મહ નવ છૂટે;
નાકે ન રહે લક્ષ, ચોર કે દાકમ લૂટે.
વળા નાકે મોત મુકે નર્દો, નાકે કૂડો પાસ છે;
કવિ સામળભટ્ટ સાચું કહે, નામ તેહનો નાશ છે.

જે જાણું તે જાણ, જેહ ખીણું તે ખરશે;
ભરિયું તે હલવાય, અડયું તે તો ભરશે;
હીલું તે મુકાય, નવું તે જાણું યાગે;
આવરદા વરા ગર્વ, કાળ સડકોને ખાશે.
જો કિનર જન ને રાક્ષસો, દેવ ગંધર્વ ને દાનવી;
મધવાદિક મોતે મરે, તો કોણ માત્ર આ માનવી.

ગયા ઇંદ્ર કર્ષ કોડ, ગયા બ્રહ્મા કર્ષ જૂલ્યા;
ગયા કરોડો કામ, અડગ ચરા પણુ ફૂંક્યા;
ગયા દેવ દિગ્પાળ, ગયા માંધાના મદિપન;
ગયા દિલોપ દરિદ્ર, ગયા છોકેલા જનપન.
વળા ગયા જનક ને જનકે, જે વળા લાન્ધા જનન્દવી;
આવર કોણ ગયા નર્દો, કોણ માત્ર આ માનવી.

રૂપાયતીની વાર્તા.

માત પિતાનો ભોગ, ભોગ વીરજ બંધાયું;
રધિર માંસ ને હાડ, શરીર તેનું સંધાયું;
નસો જળ નંખ વાળ, સગ લઈ સાંધા બેળ્યા,
પંચભૂતના ભાગ, ભાગ ભમવાના બેળ્યા.
મમતા માયા અહંકાર અતિ, વાસુદેવ કોઇક વસ્ત્રો;
સામળ જળ પરપોટો જ્યા, કહો ગરવ તેનો કરો.

માઈ માઈ કરે મૂઠ, કારમી કાયા માયા;
અગ્નિને આરૂઠ, અંધ થઈ ધંધે ધાયા;
આ માઈ ધરસ્ત્ર, પુત્ર મારો પરણાવું;
ઘડપણે પાળે મને, આજ લલિ ભાત લણાવું.
પણ એ દીપક છે વાસુમાં, કાચો કુપ્પો કાચનો;
સામળ કહે મૂઠ મમતા કરે, એવા શરીર અસાચનો.

જ્ય જોરાવર શર્ણુ, પ્રીતે પાતાળે પેસે;
પેસે અરણ્ય નીર, મેરુ માથે જઈ બેસે;
જ્ય શેષને શરણુ, રવિ રથ આગળ ઢાલે;
મંત્ર જંતના જાપ, કરી મધવા સંગ મ્હાલે.
કદિ સંચ પ્રપંચ કરે ઘણા, રવિ મંડળ બાધુ અટે;
પણ સામળજાટ સાચું કહે, મરવાનું તો નહિ મટે.

ટાહુરા.

અહો વિગ્ર નરણ્યાગિયા, કર કર રંગની રેલ;
આ લવ તું મારો ઘણી, મમત તું મનથી મેલ.

છંપા.

કોઈ આજ કોઈ કાલ, કોઈ દિવસે કોઈ રાતે;
કોઈ જોખન કોઈ વૃદ્ધ, કોઈ જન જીવતી જાતે;
કોઈ તાલે તરફડિ, આપધાતે કોઈ મરતાં;
કોઈ ભોગ કોઈ રોગ, કોઈ તો સરપ કરડતાં.
કોઈ વાસિ વિકાર કે દડકવા, કો મમતે લડિને મુઓ;
કાળ ન મૂકે કોઈને, સામળ કહે સમજ જુઓ.

હું છું તારી દાસી, ખરીદ કિધિ વણ મૂલે;
રહેવું તુજ અવાસ, રાખજે આત્મા તુલ્યે;
હું છું રાજ કન્યાય, બ્રહ્મ મુત છે તું પોતે;
મુજને કંઈ દુઃખ યાય, નિવારે નીચે તું તે.

વળી માત પિતા જે તાદરાં, દુઃખી જરા યાશે નહીં;
તો રહેજો મુજ પામે તમો, વચન માહકું છે સહી.

ચોપાઇ.

કોટિક કાલાવાસા કર્યાં, ખાંત કરી જોળા પાથર્યાં;
રુદયા માંહે રિઝવ્યો રુખી, અમૃત વચને કીધો મુખી.
દ્રષ્ટે દ્રષ્ટી જ્યારે મળી, પય મધ્યે જ્યમ સાકર ભળી;
વેદ ચાર વચને રાખિયા, કયાં ચંદ્ર સૂરજ સાખિયા.
વેદ મંત્રથી તારા લાખ, એ સર્વેની રાખી સાખ;
યજ્ઞ હૂતાશન સાખી ધીપ, કિધી સાખ આદિત્યાધિપ.
ગાધર્વ વિવાહની જે રીત, પરણ્યાં જે જણુ પૂરણુ પ્રીત;
કરે મિલન ચિતની ચૂડલો, રહે રીઝી દીમે રૂડલો.
રીતભાત મહેલે સર્વ, કીધું મન મુકીને ગર્વ;
મમલ ગર્ભ દસ પંદર દાસ, જે રેતીતી પ્રમદા પાસ.

5. When lovers meet

દરતી જોગન હોય, જ્યારે મદમાતો મદાલે;
અશ્વત્થું જોગન હોય, મસાલા ચરિ જ્યાં ચાલે;
ભેંસતું જોગન હોય, ભક્તો જ્યારે બાદરવો;
નરતું જોગન હોય, પુત્ર દોલત તન નરવો.
રાયતું જોગન રાજ્ય છે, પરિપૂરણ સમરથપણું;
કામનિતું જોગન કંથ છે, સામળ કદે ચું કદું ધણું.

મજે કામની કંથ, પ્રથમ તો લગ્ન પામે;
મજે કામની કંથ, નેણુ તે નીચાં નામે;
મજે કામની કંથ, રનેદનાં વાયક સુત્રે;
મજે કામની કંથ, જોર જોગનતું જૂત્રે.
જ્યાં મજે કંથ ને કામની, ભાવદાપ મનમાં ભરે;
પકડે ને નમની તોલ ત્યાં, સામળ કદે શોભા મરે.

વર્ષાઋતુનું ક્ષેત્ર, નેત્ર આદિ તે નિરખ્યાં;
 વર્ષત ઋતુનાં વૃક્ષ, પરાક્રમ પ્રમદા પરખ્યાં;
 નવાણુ ભરિયું નીર, કમળ ખીલ્યાં અતિ ઓખ્યાં;
 રૂઢી વૃક્ષ ને વેણ, રાજ રંભા રૂળ રોખ્યાં.
 વળિ મયંક શર્દ નિશાતણો, ઉત્તરાયન કેરો રવી;
 કામનીને કંથ મળે જહીં, એવી લેખી કહે કરી.

IX. From વૈતાલ પચ્ચીશી

1 A strange bequest.

ચોપાઇ.

તેના નગરમા એક વાણિઓ, હપ્પન કોટ વરતી જાણીયો;
 પતિવ્રતા ઘરણી ધર સુત્ર, ચતુર ચાર પ્રતાપિક પુત્ર.
 વણુજ બહેપાર વડો વિવેક, ન્યાવટ સાવટનો ઉત્તમ નેક;
 વશે સાવટ બુદ્ધતી છાપ, અક્ષલ અમરથી અદકી આપ.
 રામો સામો ને રણછોડ, કુબેર કુંવરની ચોથી બેડ;
 ખાય પીએ ને દિન નિરગમે, કરે મોજ જે મનને ગમે.
 સીતેર વરસ તે છવ્યો સુખે, બુદ્ધ ઓરતો ન સાણો દુઃખે;
 અંતઃકાળે જે મનમા લલ્યુ, પાસે પુત્ર બેસાડી કહ્યું.
 પરસપર વઢશો મા કાચ, હું કહું તે વાત જુગતે જોય;
 પક્ષગ હેડે જે દાટયું અમો, તે ચાર વેચી લેજો તમો.
 વઢાણુ વાસણુ ધાન્ય ને ધન, મેડી મેહલ વસ્ત્ર વાદન;
 એ સર્વેના કરજો ભાગ, લેજો વહેચી જોઈને લાગ.
 સોના રૂપાં ધન ને ધરત, ભોગવજો એ ભારે ભરત;
 ખાજો ખરચજો દેજો દાન, રાખજો મદિમા મોટમ માન.
 પુત્ર પ્રત્યે કહિ એ વાત, પામ્યો મરણુ તે જનનો તાત;
 દહાડો પાણી કીધો ધણું, ધન ખરચું પિતાજી તણું.
 યયો માસ જોડા એકાંત, બ્રાત ચારે ભોગવીને બ્રાત;
 આજ રાતે કામ કીજો, કળા વસ્ત્ર વહેચી લીજો.
 ખોદી બોમી શોધી સમસ્ત, નીકળી દાળડીમા એક વસ્ત;
 હીરો હેમ મોતી નહિ માહે, આજ પંપાળ દોડુ ત્યાંહે.

કટકો એક કાગળ તણો, ખીન્ને કટકો પહાણ,
 ત્રીજો કટકો સોહ તણો, ચોથો મૃત્તિકા ને જાણ
 આણા બન્યા જુગને કરી, આ તે શું કહેવાય;
 ડોસે કપડે વહાવિયા કે જાણ્યા ઈયા ને વાંચ
 કે મૂર્ખ ગળી મેંતાડિયુ, ધન મીતકન ને માવ,
 કે મોખુ વેગીના હાથમા, ગજનાચો સૌ માવ
 પુછ્યુ સગા કુટુંબને, એનો શો છે અર્થ,
 પૂજનિકે કા દાટિયુ, પરીયાતાયુ જે ગર્થ
 કોઈને કઈ મુઝે નહોં, બહુ બહુ મા'લ અનટાય,
 પને મળા પરમાણિયુ, નેક ન નુકયો ન્યાય
 સુજ પડે નહિ સગવને, બોજ કને ગયા જ્ઞાન,
 મૂજ થયા માઠી કહી, વિતગતણી મૌ વાત
 તાત અમારો કહિ ગયો, લેજો સૌ ધન માન,
 ગોધના સર્પ સાપડ્યો, શા કરના તેના હાલ
 સુજ પડે નહિ સરવને, વહેંચી લેરી વરત,
 દીરી વસ્ત આ દાગડે, નેક પડે નહિ વ્યસ્ત.
 પુછ્યુ પડિત પ્રધાનને, પુછ્યા વડા વજર,
 કોઈએ કહી શક્યા નહિ, અધિપતિ ઉમગન અમીર
 વામદો કીધો દિન નિશનો, કહીશુ કરી વિચાર,
 નિરાશ ચર્ષ પાછા વળ્યા, આવ્યા નગરથી બહાર

2 The seat of justice

વગ્ગડે અડયા વિગ્ગે થઇ, કરતા વિચાર વિવેક,
 ચતુર બોને ચુકળ્યો નહિ, ન્યાય આપણો નેક
 ધડ એક દુતો ગોવાળનો, બેઠા ત્યા ગોવાળ,
 ઢોરો ચરતાતા રાનમા, બહાર ગમતાતા બાળ
 દીઠા ચારે દામજી, મુકતા મુખ નિશ્વાસ,
 ગોપ સમજ્યા શુણુ તેદના, પ્રિતે તેડ્યા પાસ
 સાચુ બોતો સવક્ષણ, માચો બેલી રામ,
 સાચે સિદ્ધિ પામીએ, સાચે સરશે કામ

તે ચારે છે ચતુર નર, જોડ્યા સાચા મોલ;
 તું અમારો અધિપતિ, સમજે તો કરજે તોલ.
 તાત કહી કહાવી મુઓ, તે માતું નહિ કાઢ;
 લોહોડું કામળ પાણિઓ, છાણ મૃત્તિકા માંદિ.
 ભોજ સલા માડે સમ્યો, લાગ્યો નહિ કાંઈ બેદ;
 નિરાશ વળ્યા નિર્જળ થયા, વાચા સાચી વેદ.
 ગોપ કહે ગુણીજનને, એ તો વાત છે સહેલ;
 વદ્યો મા વહેયો સુખે, ભોજ કરો જઈ મહેલ.
 વણુજ ને વહાણુવટ, લેણા દેણા લાખ;
 એ કટકો કામળ તણો, શાસ્ત્ર સમસ્યા શાખ.
 હીરા મોતી માણેકો, ઝવેરતણા જર હોય;
 પરવાળા કટકો એ પહાણુના, કનક કશામા દાય.
 સોના રૂપા શાહવડ, કાસા તાબા કોડ;
 લોહ કટકો એ લક્ષવસા, કાણું માત્ર નહિ જોડ.
 મેઠી મહેલ અટારિયો, કણુ કોઠાર અંગાર;
 કરિયાણા વસાણા કાપડા, એ મોટી છાણુની ઠોર.
 ખરોખરી એ સરવને, ચૌદ ચૌદ ઠોટી ચાર;
 છપન કોટિધા સહિ, અક્ષર માપ અપાર.
 તે વેળા તે કામ તો, કર્યા કામ તે સિદ્ધ;
 ચાર લાગ ચારે જણા, ચીઢી નાખી લીધ.
 દરખ્યા ચારે હેતે કરી, ગયા ગામમા તરત;
 ન્યાય સુકાળ્યો ગોવાળાએ, વેદ વાયકથી વરત.
 જાણુ થયુ જશવંતને, ભોજ રાજ ભડ ભૂપ;
 ગુણિજન એ ગોવાળિયો, રાજ તેજ સિદ્ધ રૂપ.
 પ્રથમના પ્રાજ્ઞાણુના, આપ્યા તેર રતન;
 ખીડેલાં ગતો લઈ, કરે જાણુપણે જતન.
 ત્રીજો પેલા વિપ્રને, માત્ર ઉજમણો ગેદ;
 એથો ન્યાયજ જાણીયો, સુકાળ્યો વાણી વેદ.
 મહિપતે મન વિમાસિયું, એ નહિ ગોપતું કામ;
 જેસે છે જ્યાં બાળકા, તે અદૌકિક હામ.
 ભોમિ ખોદાવી બૂપતિ, મોહ પાગીને મન;
 કોઈ એક પુન્ય પ્રતાપથી, નિકળ્યું એક આસન.

અદ્ભુત અયોધીક ઇન્દ્ર, તથા લોકનું તેજ,
 લાખો ભોજ સજા વિષે, દષ્ટે અદ્ભુત દેજ.
 કુંદલિ વાગ્યા દેવનાં, તરિયા તોરણ દાર;
 ગામ જમાડ્યું ગુણનિધિ, જે કો વરણ અદાર.
 પુન્યવંત પ્રિતે કરી, દીધા બહુ વિધ દાન;
 ભોગી મુખ લુખ્યા નહિ, માગણ પામ્યા માન.
 નિધિ ખરચી બહુ નગરમા, તેડ્યા વિપ્ર વિવેક;
 લીધું મુદ્દરત લાખેણું, ન્યાય વાત જે નેક.
 જગન મળ્યુ જોવા સદ્, ગુણનિધિ ધારા ગામ,
 આસન જેમે છે અધિપતિ, હંધડે દિમન દામ.
 શોભા સિંહાસન તણી, કોણે કળા ન કળાય;
 ઉદાસનથી અધિક છે, જોતા તેજ જણાય.
 પંચ પરચાર પોખગજના, પંચ પીરોજન પત્ર;
 પ્રતાપ જેને પ્રાક્રમી, પંચદંડનું છે છત્ર.
 પાછળ બત્રિસ પુતળા, નાર રૂટી ઝુગંત;
 વાગ્ન મહિના હાથમા, વટી વાન વિગત.
 તાલ પખાજ કર તંબુરો, ત્રિયા હાથમા તથા,
 વાગ્ને વાગ્ન છત્રિએ, લાભનિ કર મૃદંગ.
 પાચ પ્રદક્ષણા પાછળે, દેવન નારી દીધ,
 ભાવ ધરી ભોજ નૃપે, કોડે હમ્મણ કાધ.
 જે જે શબ્દ જોલે સદ્, અષ્ટાદશ સદ્ વળુ.
 પ્રણામ કરીને પુરપતિ, પગથો જમણો ચરણ.
 ઇન્દ્રાની જોધી એટલે, હા હા કદિ દુકાર,
 પગ મા ધરશે રાવણ, ભાખ્યો એ બલુકાર.
 બેઠાથી મારું યશે, ભોગવાશે નહિ ભોગ,
 એ સિંહાસન ઇન્દ્રનું, ધટે નહિ પુજ જોગ.
 વિવેક વિદ્યાદિયે, જીત્યું આસન એણ.
 તે સરખો બેસી રહે, તોલ નદિ પુજ તેજ
 પરદુષ્પભંગન મુખકરણ, તજે પાપ પરચંડ;
 અદિગજન રૂજન સજન, પુગલ જીત્યા પંચદંડ.
 કાળે નું તે સગીખડો, પ્રાક્રમ એવા થાય;
 તો મિદાસન ઉપરે, પગે તાલગે પાચ

શિવપુરાણ.

રૂડા છે તું રાજવી, માટે કહું છું કેણુઃ
જેકે સુખ નહિ પામીએ, વેદ વાત એ વેણુ.

X. From શિવપુરાણ.*

1 Desire the Arch-enemy.

છાપે.

કામાતુર અતિ અંધ, આખે ન દેખે આપે,
કામી ન જીવે કાજ, પ્રીછે નહિ પાપી પાપે;
કામી ન જીવે જાત, દશેદિશ કર ન દેખે;
ન ધારે કામી ધર્મ, અકલ જો હોય અવેખે.
કામી ન જીવે કામનિ, જાર કર્મે પહોંચ્યો જદા;
શામળ કેદ જોલ્યું બાપતું, કા કામનિ કામી કદા.

જારને ન મળે લાજ, જાનને કાજ ન સુઝે;
જાર જીવે નહિ જાત, છુદ્ધિ એકે નહિ જીવે,
જાર ન જાણે પુન્ય, જાર જન જાણો જૂઠો,
જાગ્યર રૂઠે જગત, જાર પર રામ રેદ રૂઠો.
જાર સગપણ શોધે નહિ, જાર ગરવાપણું નવ ગણે,
હજાર અવગણુ છે જારમાં, શામળ ભટ સાચું બણે.

કામ ન જીત્યો જનક, યુધિષ્ઠિરે કામ ન જીત્યો;
અર્જુને ન જીત્યો કામ, રાવણુનો મેદ ન વીત્યો,
તેત્રિસ કોટિ દેવ, રખિ જે સદસ્ય અઠવાસી;
પત્રગ પતિ નગ નરેશ, કાલ્યા સજી કીધા દાસી.
માધાતા મહિપત સરખા, નિર્મોય આઘ છકના છકયા;
શામળ કેદ સુર સતવાદિયા, કામ જીતી કો નવ શકયા.

કુતીએ નવ જીત્યો કામ, જીત્યો નહિ દ્રૌપદી રાણી;
પરાસર પુનવંત, મનમા મજગધા માણી;

* The title seems misleading; શિવમહાત્મ્ય would have been a better title. (*Bṛihat Kavya Dohana*, viii, p. 354.

સતી જે અહલ્યા નાર, એ જ વગોવી ધંદ્રે;
 ગુરુ પત્ની ગુરુ દેવ, ચૂકવી ચાતર થઈ ચંદ્રે.
 પ્રહ્લા આઘ ભરમાવિયા, 'કામ' અજીત દેહવાય છે;
 (સામલ કહે) કંચન કામ ને કામની, વિષયા સહિને વા'ય છે.

કૌરવ કામી અંધ, અઢાર ક્ષોણિ આવટાબું;
 દમઘોષે ખોયો દેહ, શિશુપાલે શિશ કટાબું;
 વગુવાણો વાંદર વાળ,* હેતે ભાબી ગ્રહી હાથે;
 કૈયોકચક શન બ્રાત, શમ્ભા મો ખાંધવ સાથે.
 આવા અનેક કંઈ કોટિધા, નર નારી શું કરું કથી;
 સામળ કહે શંકર વિના, કામ દહન ખીજો નથી.

2. Poverty a sin.

શું કરે વિદ્યા ખાપડી, શું કરે રૂંડ રૂપ;
 લક્ષણુ સર્વ લક્ષિમ વના, પડે કારમે કૂપ.
 ધનભાળ નામ પણ ધન નહિ, નરપતિ નામહોયનેટ;
 ઝવેર નામ પણ જર નહિ, વડો વિવેકી વેઠ.
 રૂપા સોનાખાઈ નામ છે, મોતી માણેક મૂળ
 નામ બિચારાં શું કરે, ધન વિના સૌ ધૂળ.
 શું કરે બિચાર શાણપણ, કરે શું વાંક વરણ;
 ધન વિના ધાતો ફરે, તુચ્છ છેક ન્યમ તરણ.
 કરે શું ભુદ્ધિ ખાપડી, કરે શું ધારી ધર્મ;
 માનવી તે મૃત્યુ સમો, કડીણ જેતું કર્મ.
 લાઠ નદિ લક્ષ્મી વિના, લક્ષ્મી પણ શી લાજ;
 લક્ષ્મીમા ગુણુ લક્ષ વમે, થાય મનવાછીન કાજ.
 લક્ષ્મી વર લક્ષ્મી સદિત, લક્ષ્મીથી વસ થાય;
 જમદુત જીતાયે જર યજી, જીવ સ્વર્ગમા જાય.
 વિદવા મળ્યો બે વિપ્રનો, મનમા થાયે મમ,
 ધરેણું નદિ ધરને વિશે, ભે રી રીને લમ

* વાલી વાદર-કિષ્કિંધાનો રાજા, પોતાના ભાઈ સુમીનગી સ્ત્રીના દરખૂચી,
 રામને હાથે મરણ પામ્યો હતો.

ધરમાં ગર્થ મળે નહિ, વિવેક વિદ્યા વધુ વ્યર્થ;
 ધિષ્ઠ અવતાર છે ધનવિના, એકે ન સરે અર્થ.
 જેવું સુખ સમણાતણું, નહિ મૂળ નહિ ડાળ;
 મનોરથ નિરંધનતણા, સરવે આળપંપાળ.
 દરિદ્ર સમાનું દુઃખ નહી, શ્રીમંત સમુ નહિ સુખ;
 લક્ષ્મીવત્ લીલા નહી, ભાગે ભારે જૂખ.
 લાયક મહુ લક્ષ્મીવડે, લક્ષ્મી પાળે લીન;
 જરવીણુ જરા જીતે નહિ, દેહ દામણા દીન.
 ગોવિંદ દત્તા ગોવાળિયા, ગ્રોષા ચારતા રાન;
 લક્ષ્મીવરી લીલા થઈ, ભાગ્યશાળી ભગવાન.
 લક્ષ્મીને વશ લોક સહુ, કા ગત્ત કા રાંક,
 લીલા સર્વ લક્ષ્મી વડે, એનો આડો આક.
 લક્ષણુ બત્રીસ લક્ષ્મી વિના, શબ્દવત્ સર્વે શૂન્ય,
 બહોતેર કળા જોડી રહે, નિર્ણય કરતા નૂન્ય.
 તાત ગ્રહે તરતિબશુ, છતે રાગ છત્રીસ,
 દરિદ્ર દુઃખદાયક કલ્પો, શીદ દુખાડે શીશ.
 દરિદ્ર હોય ડાહ્યો ઘણો, ગાતા આવડે ગાન;
 એ ગુણ કોને નવ ગમે, કહે શીદ ફોડે કાન.
 દરિદ્ર જોય હોય જાણનો, મદિમા કહે સકિ મુખ;
 તેનું કા ગાને નહિ, શીદ વેડે એ જૂખ.
 જોય મળે જરવતનો, શ્રીમંત હોયે સિદ્ધ,
 વૈદું ફળે વૈભવીતણુ, રાખી જાણે રિદ્ધ.
 લાયક કહે લક્ષ્મીવતને, શાણા સમણુ શેઠ;
 ગરથ રહિત થેયો દરે, હોંટે વિખાણે વેઠ.
 ગરથ વિનાનો ગાડિયો, ગરથે ગાગા શાહ;
 ગરથે ઘેલી જઈ અડે, જોગમ બની બાદશાહ.
 વૈભવનું વૈદું ફળે, ચારે વડે ધનવંત;
 રૂબીને ડાહ્યો કહે, અવિચળ ગુણ અનંત.
 મેલો મલિન લીડે ઘણો, દદ ગાઠિ હોય દ્રવ્ય;
 વિશ્વ વિખાણે તેલને, સાદો કહે જન સર્વ.
 કુલક્ષ્ણો કે કોમેરિયો, કાપર કપડી કુડ;
 જર હોય જરા દે સહુ, પરાક્રમી એ પ્રાદ.

સદ્ગ્રીવંતમાં સાખ ગુણ, અન્ય અવગુણ અનેક;
 અનાથ થકી અજગાં રહે, વિષા વપુ વિવેક.
 ડાહ્યા પણ દરિદ્રિના, રાગ રંગ ને રૂપ;
 તેદ બિચારાં શું કરે, પડે કારમે કૂપ.
 વેદ પાત્ર વિદ્યાનિધિ, સકળ શોભાવે સાથ;
 સદ્ગ્રીવંત આગલ જઈ, હેતે ઓડે હાથ.
 વેદ વ્યાકરણ વર્ણન કરે, કહે શુદ્ધ કથાય;
 પંડિત પુરો પરાક્રમી, જર દેખે ત્યાં જન્ય.
 જ્ઞેરાળા જર દૂતથી, ધારાળા મદાધીર;
 જર કારણ જય ગાય છે, મેપે શિર શરીર.
 કવિના હોય સવિતા સમો, નૌનમ નામ ગણાય;
 શોભે સદ્ગ્રીવપતિ કને, જર જન્યવાને જન્ય.
 નગરતણે હોય નરપતિ, અનમી કરે સૌ અર્જ;
 તે કોડ પતિને કરગરે, કાઢવા માગે કર્જ.
 દેશપતિ ડાહ્યો ઘણો, પુણ્યવંત પ્રૌદ પ્રતાપ;
 ગામ ભાગે જર કારણે, ન ગણે પુરણ પાપ.
 કળાવંત કં કળા કરે, ગુણ રૂડા સૌ ગાય;
 રાગ સંમળાવી રીઝવે, જરપતિ પાસે જાય.
 વાંકા ને વરણાગિયા, ફોગટ મારે કૂલ;
 મુકે પુત્ર મોસાળમા, ધન વિષુ ડાહપણ ધુળ.
 નનંકી રૂં નૃત્ય કરે, સકળ શોભાવે સાજ;
 જરપતિને જીવતિ જપે, લક્ષધા રાખે લાજ.
 નાટક નટ વિષા રમે, ચડે વાંસ દશ દોર;
 પ્રાણ કરે છે પારકા, જહાં જરનું જ્ઞેએ જ્ઞેર.
 જોડ કળા હોય જોડમાં, કરે જર કાજ જતન;
 ભેટે જઈ બૂપત કને, રાજદારે રતન.
 જનનિ જણ્યુ તો તેદ જણ્યુ, કુશળ સદ્ગ્રીવંત;
 સદ્ગ્રીવથી લીલા ધણી, અપરંપાર અર્નન.
 મીએથી શ્રીપતિ મળે, શ્રીથી પામે સ્વર્ગ;
 શ્રી પાખી સઘળા કળા, વિવેક ન વાધે ગર્વ.
 વિષા વિવેક વપુ નદિ, કાળો હોય કૂરપ;
 લીલા હોય સદ્ગ્રીવ તણી, તો તે ભારે બપ.

રૂડા છે તું રાજ્ઞી, માટે કહું છું કેણુ;
જેઠે સુખ નહિ પામીએ, વેદ વાત એ વેણુ.

ચોપાઈ.

નિર્ધન હોય ને વિદ્યા લખ્યો, તેને ડોઈ લેખે નવ ગણ્યો;
નિર્ધન હોય જો ડો રૂપ, વૃથા જાય જ્યમ રણુમા કૂપ.
નિર્ધનપણામા હાંમે શર, નિમેષ માત્ર ન શાભે નર;
નિર્ધન દટો કટો દેદથી, કહે નધરોળ સહિકા તેદથી.
નિર્ધન હોય ને આજું જમે, ગ્રેત કહી સૌ તેને દમે;
નિર્ધન કરે જો પરના કામ, નવરો કહેશે બાધું ગામ.
નિર્ધન હોયને આજું સુવે, દરિદ્ર કહીને સામું ન જુવે;
નિર્ધન થકો જો જાગે ઘણું, કહેશે કર્મ સુખ નહિ એ તણું.
નિર્ધન જન જો ચોડું ખાય, ક્યાંથી દમે સ્વમામાલ્ય;
નિર્ધન આઝા ખોલે જોલ, કરે લખાડી ન રહે તોલ.
નિર્ધન હોય ને રહે જો મૈન, કહેશે એનું હૈયુ શન્ય;
દરિદ્રપણે દાતારી ચાય, ધર વેચીને જાતર જાય.
દરિદ્રપણે જો નવ ખર્ચાય, બારે એના સરખા જાય;
દરિદ્ર દીકરીના દ્રવ્ય લીએ, મોઢે સૌકા મેણા દીએ.
કૃષ્ણાર્પણુ નિર્ધન જો કરે, કહેશે કાલે જુખ્યો મરે;
કોડવાર કહીએ શું કથી, છૂટકો નિર્ધનનો કંઠ નથી.
જરપતિ જો આજુ ખાય, તાલેવંત કર્મો કહેવાય;
જરપતિ જો ચોડું જમે, બધાં મન સૌકાને ગમે.
શ્રીમંત થઇ જો આજું સુવે, સુખિયા કહી સૌ સામુ જુવે;
નિર્ધનને આઝી હંધ અડે, તેને અધોરી કહીને નડે.
નિર્ધન નદીએ નદાવા જાય, તેની પુરે નિદા ચાય;
જરપતિ જો જાગે રાત, કરે વિખાણુ વડેરી વાત.
નિર્ધન ઘેર જન આવે ઘણા, તેને કહે હેર કો તણા;
કદાચ રંક પામે જોરીઓ, કહેશે જે કાંધી ચોરીઓ.
જરવંત જોખ કરે જારીઓ, સતી કેહેવાય તેની નારીઓ;
નિર્ધન નવ બાંધે બાકરી, ચાલ શ્રીમંત તણી ચાકરી.
ભાગ્યવાનનું તાયે રજે, ધનદિનને ધૂતારા મજે;
અલખતવાળો અમલજ પીએ, કરનેડે સહિ તેથી બીયે.

- જરપતિ રમે લે નિત્ય જર, લક્ષા લોક રાખે લાઠ બાર;
ગરીબનો કંઈ છેડો અડે, પીડા પામે બંધન પડે.
શ્રીમંતને ઘેર શેષે સુખ, દરિદ્રનો ઘેર દારણ દુઃખ;
ભારે કર્મની રેખા રતિ, જરર યાચો જરો જરપતિ.
જર વિના માનવ તે મશ, લક્ષા છપ્પર પાળી જ્યમ લક્ષા;
દરિદ્ર દામણો શું દે દાન, દળવો જ્યમ પીપળાનું પાન.
આકલ હોય અતિશે અંક, જર વિના જરો ને રંક;
ગર્થ વિના ગૃહસ્થાવટ કરશે, વિચાર મનમાં એવો વરશે.

3. Begging and benevolence.

જનચીક તુચ્છ તરણાધીધણો, અવનાર અક્ષણ છે જનચીક તણો;
જનચીક જનને શાનું જોર, બીડે માગના હોયે ચોર.
જનચીક જનને ન મળે માન, જનચીક દળવો પીપળા પાન;
બુંડામાં તો ભૂંડી બીખ, શુદ્ધ સતવાદી માને શીખ.
બીખ માગતાં મનમાં બીડું, બીખથી બુંડું બીજું કીધું;
જન જન્યવા જ્યારે જન્ય, તે તરણાધી દળવો જાન.
મરણ સમે ચિહ્નો જેટલાં, જનચીકને વળગે તેટલા;
પ્રથમ તો ચાલે નદિ ચર્ચ, વળતા ગહેરા યાચે કર્ણ.
ચરચર કુળે તેનો દેહ, વધુ માહે વટે જાડુ વેહ;
તર્ત નેત્રનું વામે તેજ, હેતુ જનનું ઉતરે હેજ.
દાના હોય તો મનશું મોય, સુમ પ્રાણી સામું નદિ જોય;
દાના હોય તો ચિત્તમા ચાપ, સુમ તે વેળા નાગી જાપ.
દાતા હોય તો નામે ગીશ, સુમ પાણી કરે બહુ રીસ;
સુદાના કરે પ્રતિપ્રાણ, સુમ જોનાવત જોલે મળ.
દાના હોય તો અજાજ ખાપ, સુમ પાણી ખાઈ નવ પાપ;
રિધ રેખીને નવ રાયનું, નીચમાં નીચ બુંડું જન્યનું.
જનચીક જન્યવા જ્યારે જન્ય, ગુણ દેહથી સર્વ ગમાય;
માન મટાવે પોતાનણું, અપમાન ગાહે બાધે ધણું.
શુધ સધળી મૂકે બારણે, જશ તમે જનચીક કારણે;
જનચીક હોય તો મુંદર રૂપ, કુટુંબું ડાપણ પડે જઈ કૂપ.
જનચીક હોય જો વિલંબન, આવે તેના ગુણનો અંત;
જનચીક હોય જોગવર જન, બજ ન નેની એકે જાન.

જન્યીક હોય તો સામદ મુર, નિમેષ ન રહે તે નરનું નર;
 જન્યીક જન જે હોયે ભક્ત, પાખંડી કહે સર્વે જક્ત.
 જન્યીક જન જે હોયે કપી, કહે સપક્ષપી વધારી નવી;
 જન્યીક હોય જે અધિકે અંશ, વધુ વાટ છે નીચ વંશ.
 જન્યીકમા હોય રૂડા દાહ, વરણાગીમાં ઉઠી વાટ;
 જન્યીક જે રાખે અદંકાર, ભલા લોક ન ગાને ભાર.
 પટે કહેવો કરપિને કર્ણ, માગ્યાથી રૂંડે છે મર્ણ;
 પટે કહેવો કાયરને થર, જન્યયા જનતાં જાગે નર.
 અશ્વત્થિનને કહેવો ઇન્દ્ર, અશ્વત્થિનને કહેવો ચંદ્ર;
 ધાકડ જનને કહેવો મીંગ, વડાં જન્યીકને વળગે વિંગ.
 કહેવો રાય જે દોષ રાંક, પટે જન્યીકપણામા વાંક;
 ભિક્ષાથી ભૂંડું નરિ કરું, શામળ સત્ય ત્રિવેકે વરું.
 જન્યીક જન જે ધોડે અદે, તોયે નીચને નમનું પડે;
 જન્યીક ભણે વાલેરી ભાત, લોક લહે લીધાની વાત.
 અવગુણ એક કરોડા આય, સઘ સોડે જન્યીકની સાય;
 ખાસા ગુણ ક્ષિતિમા ખરા, જન્યકથી સદૃ રહે છે પરા.
 કહે અદંકાર ચોતાની કાય, બિખારી ખીજે ભવ ધાય;
 એકલો આપ્યા વિણ જે આય, ખીજે ભવ બિખારી ધાય.
 ગોવિંદ તથા બીજા ગુણ ગાય, ભવોભવ બિખારી ધાય;
 વાટ ઉપર મહેલે જે ધાય, ભવોભવ બિખારી ધાય.
 ન કરે પ્રુપ્ત તણે ઉપાય, ભવોભવ બિખારી ધાય;
 માડી મોટી ચિત્તમા ન ચાલ, ભવોભવ બિખારી ધાય.
 પાણી ઉખ્ય કાળે નવ પાય, ભવોભવ બિખારી ધાય;
 જન્યીક ઘેરથી પાછો જાય, ભવોભવ બિખારી ધાય.
 દાકે પરઘેર મેલે લાલ, ભવોભવ બિખારી ધાય;
 રેવતને જે હુટે રાય, ભવોભવ બિખારી ધાય.
 સભા સત્ય ન તોળે ન્યાય, ભવોભવ બિખારી ધાય;
 મૌનું પરધન ખોદી ખાય, ભવોભવ બિખારી ધાય.
 પિતા સહિત દુએ જે માય, ભવોભવ બિખારી ધાય;
 કરે જારી જે કુડા કામ, પરજનમે બિખારી નામ.
 પાપ કામમા જે જન જશે, કોટિ ભવ બિખારી થશે;
 અજ્ઞતા દાનની કરશે આશ, સદ્ગજ વાતે ચારો સુખ નાશ.

2. False pretences.

જટા ધરે વડુક્ષ, પતંગ નિજ બાળે કાયા;
જળચર જળમાં ન્દાય, ધ્યાન ધરવા બગ ધાયા;
ગાડર મુંડાવે શીશ, અગ્નિ મુખ દાટું રાખે;
ગર્ધવ લોટે છાર, શુક મુખ રામજ બાખે.
વળી મોર તજે છે માતુની, શ્વાન સકળનું ખાય છે;
કવિ સામળ કહે સાચા વિના, કોણુ સ્વર્ગમાં નંત્ય છે.
ઉચું બાળે ઊંટ, વાગોળ નીચું ન્યાળે;
તરુવર રહેછે તાપ, પ્હાડ આસન દદ વાળે;
ધર કરી ન રહે નાગ, ઉદરો રહે છપીને;
નોળી કર્મ ગજરાજ, ભક્ષ કૃળ પત્ર કપિને.
ધમ્મર અનુભવ વિષુ નવ મળે, મેહેજ બાવનો બંગ છે;
સામળ મનસા સિદ્ધ તેદને, કથરોટમાં તો ગંગ છે.

સિદ્ધ મુંડાવ્યાં શીશ, કરી ઉઘાડી કાયા,
ફરી માંગવી બીખ, ન મેલી કોઈએ માયા;
વરતી ધણા એ વેપ, લક્ષણો લેશ ન લેતા;
કાયા માયા દાગ, ફરે ધર્મ બીજ કહેતા.
વિશ્વંભર તેથી વેગજો, જ્યાં લગી મન ભામની લથઃ
સામળ કહે સાચો સિદ્ધ તે, જેણે મમતા માયાતથ.

3. The unfortunate person.

નિર્ભાગી જન્ય ગગ, કપટ પામે કૂટાય;
ને તે રળવા જન્ય, લાલ્લ શુદ્ધાં લૂટાય,
અભાગી પરણે નાર, જન્ય નિસરી કે મરશે;
અભાગી પામે ગરથ, મોર કે હાકમ હરશે.
નિર્ભાગી જેસે ધોડલે, પડશે કે પગ ભાગશે;
નિર્ભાગીને મંદિર મળે, જળશે કે દય લાગશે

અભાગી જન્મવા જન્ય, બુખ્યો રહે કે વળે વારી;
વદે સરસ ને વાન, લોક કરશે સહિ દાસી;
અભાગી ડાલો થાય, ધણા જન તો કહે મેલો;
ને નવ બોલે બોલ, કહે હર્ષયાનો મેલો.
સહિ કર્મદીન કૂટાય છે, ગરથ જાનનો ગૂટકો,
સામળ કહે છે નિર્ભાગીનો, કશી વાતે નદિ છૂટકો.

અજાગિ બહુ આદરે, થયો કહેશે દડકાપો;
 ને ઉચમ નવ કરે, અકરમી એ કહેવાયો;
 ને તે ઝાઝું ખાય, થયો કહેશે અકરાંતપો;
 ને તે ઝાઝું માય, યાય વિસ્તારે વાનો.
 આપે કો સીધું અકર્મીને, પડિયો કાણો નીકળે;
 શામળ કહે સહિતો સમજાળે, ખોટ અકર્મીને ખળે.

Princes' favour.

રાજાનો વિશ્વાસ, કરે વણ ગોતે મરશે;
 રાજાનો વિશ્વાસ, કરે ધન ધીરજ હરશે;
 રાજાનો વિશ્વાસ, કરે તો રામજ રૂઠ્યો;
 રાજાનો વિશ્વાસ, કરે તો કાળજ ખૂટ્યો.
 રાજાનો મિત્રજ માનશે, કહું હઠાપણ નો શું કથી;
 કવિ શામળ કહે છે કોઈના, મદિપતિ મિત્ર શુણ્યો નથી.

રૂઠ્યો વિગ ટે શાપ, રૂઠ્યો કિંકર કર નેડે;
 રૂઠ્યો શત્રુ દે દાવ, માન મરણદા ગોડે;
 રૂઠ્યો પડોગી પાપ, ખોટી યુગલી જઈ ખાય;
 નારી રૂઠે ને નીચ, મરે કે નીકળી નવ
 રાજા રૂઠ્યો નિહિ હરે, જશ જરતુ નોખમ કરે;
 તે ધરમ શરમને નવ ગણે, દુઃખ દેતા દિવ નવ ડરે.

કહે દિવસને રાત, રાતને દિવસ કહે છે;
 લાલા કહે છે સર્વે, લક્ષ સહિ લાજે લે છે;
 જળ સ્થાને સ્થળ કહે, કહે સ્થળ સ્થાને નીર,
 વીરને વેરી કહે, વેરીને કહે છે વીર.
 અપટીએ વાગડે લાખ જણ, અળિયા જોલે બળ કંદો;
 કહે ખર ખોડું નહિ, કોઈ ન ત્યા પૂછે ફરી.

તેડું લાલુ શત્રુનું, દામ કામે દંડાવે;
 તેડું લાલુ કો દુષ્ટ, દેસ છળ કરી હંડાવે;
 તેડું લાલુ ચમરાજ, શવ જાલી લઈ જાય,
 તેડું લાલું લેણુદાર, લેણું લઈ મારગ થાય.
 શુભ તેડું તાવ તરિયા તણુ, ગિંદા સર્પ વિપપાનનું;
 શામળ કહે હુંકે સર્વથી, દુઃખતો તેડું દિવાનનું

કોઈ સમે દે દ્રવ્ય, કોઈ વેળા મન મેલે;
 કોઈ સમે કરે કોપ, કોઈ વેળા ખુદી ખેલે;
 કોઈ સમે શિરપાવ, કોઈ વેળા લે લૂટી;
 કોઈ સમે રહે રાજ, કોઈ વેળા રહે રૂઠી;
 જુદા ઘડી ઘડીમા ગુણુ ધણુ, સામળ સત્ય કહે સદી;
 બહુ દીકા ને બહુ સાબળ્યા, નૃપતિ મિત્ર કોના નહી.

૭. The Kanbi (Peasant.)

પટલ પાસ પાતશાદ, આપ જઈને કર ઓડે;
 પટલ પાસ પંડિત, જ્યવા જઈ જશ જોડે;
 પટલ પાસ સડિ ગ્રાસ, માન મૂકીને માગે,
 પટલ પાસ લખપતિ, લાલચે લાગે પાગે.
 આપે છે પટલ પસાયતા, જય જવાડણુ જાણિયા;
 પાતશાદ વધે નહિ પટલથી, વખાણીયે શા વાણિયા.

જોડ હોય શ્રીમંત, હોડ કણખીથી દારે;
 કણખી જેવો કોઈ, ધર્મ રૂડો નવ ઘાટે;
 વણિક કોટિધ્વજ હોય, તોય ગણશે લખી લેખું;
 દુર્બળ કણખિ દાનાર, ડાહ્યો કે ઘેલો દેખું.
 જે જાણુ દશે તે જણશે, અભિમાની મદ આણશે;
 સામળ સીમા આધ્યાત્મી, માનણુ મોત્તે માણશે.

કણખિ જેવો કોય, ન દીડો મનનો મેહેરી;
 અદળક આપે જાય, અદર્શિય સાજ સવેરી;
 મુપડે સાંખું સુરત, ખાય ખરમે ને ખેલે;
 પરગોળી પરકાજ, રિદિ ખરમે રંમ રેલે.
 બોલો કણખિ બૂમંડળે, દેનાં પાણું નવ જુએ;
 સામળ કહે ખીજા બાપડા, રિદિ ખરમ્યા કેડે રમે.

મળે કણખિ જો કોઈ, જ્યવે તેને જામે;
 ખીજો હોય જગવંત, રમે કો તેને રામે;
 ન કહે કણખિ નકાર, શરમમાં એ શરમાશે;
 જો કદિ નહીં અપાય, તોય કાપા કરમાશે.
 ખીજાની પેરે જગ કરી, ના પોકારી નહિ કહે.
 સામળ કહે બનો ખાર તો, ધારી કે કણખિ વહે.

શિવપુરાણ.

જાયક ને જરાવંત, મુજરા કણ્ણિ ના 'નેહે;
માગણ જે મદામૂળ્ય, દાય દળપતિને ઝોડે;
નર્તકી જે નવરંગ, નેક કણ્ણિ પ્રતિ નાયે;
જાહાણ મારણુ ભાઠ, જરૂર કણ્ણિને જાયે.
તજિ મેલ વણિક ને વેગળા, એથી અર્થ તો નદિ સરે
કર ઝોડ જઈ કણ્ણિ ઢો, દળપતિ કોડ પતી કરે

વાધથી બળિયો બળદ, પૃથ્વીનો બાર ઉપાડે;
વાધ દણે છે શુભ, બળદ તો જગત શુપાડે;
સૃષ્ટાએ રચી સૃષ્ટિ, પ્રથમ તો કણ્ણિ કીધો;
ધોરી સર્વો ધોર, બંનેને ત્યાં વર દીધો.
ઉપાડો બાર અંતનિનણો, કરો કામ ખડઅમ જગો;
છત્રપતિ આદિ સકે ઓકરા, બા ભા ધર્મ ભૂતસ જામો.

સોરઠો.

“કણ્ણિ કેડે કોડ, કણ્ણિ કાઈની કેડે નદિ”;
ખરી એક છે ખોડ, ઉડુંનું ઓપડ નદિ.

6 Which first ?

પ્રશ્ન—પ્રથમ પાણી કે પવન ? પ્રથમ ક્ષિતિ કે ખગ્ગા ?
પ્રથમ બીજ કે વૃક્ષ ? પ્રથમ ઔષધિ કે અગ્ગા ?
ધણ કે ચોરણ પ્રથમ ? પ્રથમ મરદન કે મેરી ?
પ્રથમ વૃષ્ટિ કે સૃષ્ટિ ? પ્રથમ આંગો કે કેરી ?
વિદ્યા કે વિપ્ર પ્રથમ કહો ? પ્રથમ દિવસ કે જામની ?
કવિ શામળ સમજીને કહો, પ્રથમ કંથ કે કામની ?

ઉત્તર—નદિ પાણી કે પવન, નદિ ક્ષિતિ કે ખગ્ગા;
નદિ બીજ કે વૃક્ષ, નદિ ઔષધિ કે અગ્ગા;
નદિ ધણ ચોરણ નદિ, મરદ નદિ કે નદિ મેરી;
નદિ વૃષ્ટિ કે સૃષ્ટિ, નદિ આંગો કે કેરી.
નદિ વિદ્યા કે નદિ વિપ્ર પણ, નદિ દિવસ કે જામની;
શામળ કવિ કહે છે સમજજો, કંથની સાથે કામની.

XII. Some more riddles.

૧. 'સરસ સરોવર એક, બર્ધુ છે નિર્મળ નીર;
પિયે નદિ કોઈ પંથી, હંસ નવ જેમે તીર;
તે સર સમીપ જાય, બૂડે જળુ જોતા જાગા;
દુઃખ ન પામે દેહ, રહે તરતીએ તાજ.
કવિ સામળ કહે છે કારમુ, હોંશી જનને દિત દશે;
સ્વામી લાવો સોદામણુ, તો સોજે પુરા થશે.

(જવાબ : દર્પણ)

૨. સરોવર સુંદર સાર, નૌનમે નીર બર્ધુ છે;
નદિ આરો નદિ પાળ, સ્થીર પાણુ દામ દર્ધુ છે;
વનસ્પતિ રિથર વેણ, વિના પગ મૃગ ચરે છે;
વિના ધનુષ્ય ને બાણુ, વિન કર ચોટ કરે છે.
તે આરનાર નયિ દીસનો, મૃગ તેને આરી મરે;
તે લાવ કંથ કહે કામની, દેખી મન માફ કરે,
(જવાબ : દીવો પવનથી હોલવાય છે તે.)

૩. છેલ કુદતો છેક, એક કહે 'એ તો ધોરી,
શિંગ નથી પણુ શીંગ, કહે ત્યારે તો તોરી;
પીઠે નથી પડાણુ, ત્યારે તો મેડક માણે;
નયિ રહેતો તે નીંગ, જરૂર કોઈ શશવો જાણે.
પણુ શશવાને પગ ચાર છે, પગ વિણુ આતો પગવરે,
સામળ કહે અર્થ સહેલ છે, રૂડા જન હૃદયે ધરે.
(જવાબ : ચાંચડ)

નારી બહુ બળવન, રહે પોદી પુર પ્રીતે;
કરે અહાર અપાર, નહીં, તે રૂડી રીતે;
પુરાળ આંખ ને કાન, બહુ જોરાવર જોસે;
ચતુ કેઈ સાલ, દેખી તેને દર ડોસે.
તે ગજદાર રોખે રહે, અજીત કદાવે આપમા;
ચરા પણુ કાપર ચાપ છે, તે નારીના તાપમા.

(જવાબ : તોપ.)

વિદ્યાવિલાસિનીની વાર્તા.

૫. અતિશે ઉજવળ આંગ, થયો કાળોડું તે કરમે;
ખદ્ દર્શન ખદ્ શાસ્ત્ર, ધરે અંતરમાં ધરમે;
પોતે જાત પવિત્ર, નદાવા ધોવાથી નાસે;
શુભે નહિ પોધે જળ, પવન ન રહે જલ પાસે.
પરમાર્થી પરાક્રમી, ધણો, પર મુલકમાં પરવરે;
સામળ કહે શાહ સુલતાન સહિ, અધિક આશ એની કરે.

(જવાબ: કાગળ.)

XII. વિદ્યાવિલાસિનીની વાર્તા

[This is one of the most interesting of Samal's stories. It is given here in full except for certain unimportant passages which are omitted.]

ચોપાઇ.

શ્રીગણપતીના પુજી પાપ, જેથી કામ સકળ શુભ થાય;
તને તો છે એક જ દંત, સહુકો ધરે છે એને ચંત.
રક્ત ચંદન તે અંગે ધરે, પ્રથમ પૂજા તેની સહુ કરે;
દુંદાળો દુઃખભંજન દેવ, તેનીશ કોડ કરે સહુ મેવ.

છપો.

સિદ્ધિ સુદ્ધિ છે નાર, લક્ષ્મી લાભ બે પુત્ર;
શિવ સરખો શિર તાત, ચિંતામણિના ધર સુત;
આઘરાકિત ઉમાય, મદામાયા છે માઠી;
ક્ષેમ કદમાણુ જગાત્ર, ખાણુ રત્નોની ખાઠી.
બ્રહ્મા વિષ્ણુ રવિ રુદ્રથી, પ્રથમ પૂજા ગણપતિ તાળી;
સામળ કહે મેવો સહુ, સુખસાગર સીમા ઘણી.

ચોપાઇ

ભરતખંડ જંમુદ્રોપ શાર, સોમપુરી નગરી અનુસાર;
મોમપાળ રાતનું નામ, વમે વિનેચદ તેજે કામ.

વસે વાસ અપ્રાદશ ' વર્ણ, સૌને વદાંતે અશર્ણશર્ણ;
 નહિ કોઈના મનમા અંદેશ, નહિ ચાહી સુગલી લવલેશ.
 વણજ વેપારમાં લાભજ જડે, ચોર ચખાર કોઈને નવ નડે;
 રધયિત દેખી રીઝે રાવ, દુઃખ તેમનું નવ રહેવાય.
 લાડવંતા રાજના લોક, ખાન પાન મન ગમતા ભોગ;
 વસે ત્યાં વેહેવારીઓ વાણીઓ, રીખવદંત નામ જાણીઓ.
 જાતે શ્રીશોધમે વણિક તેડ, કુળવંતો કહેવાએ એડ;
 રાજદારે કરે કારભાર, મોઢીવટાનો છે વ્યવહાર.
 રૂપમાટે અખળા છે ઘેર, પુત્ર પાંચ ને લીલાં લેહેર;
 પ્રથમ પુત્ર કહીએ જેડ, શ્રીદેવ નામે ગુણવંતો એડ.
 બીજો પુત્ર રતનદંત જાણ, લક્ષ્મીદંત ત્રીજો પ્રમાણ;
 ઈંદ્રદંત ચોથો ગુણધામ, વિમળદંત પાંચમાનું નામ.
 ચાર પુત્ર તો ચતુરસુજાણ, ભણ્યા ગણ્યા ને મદા વિદ્યાન;
 પાંચમો વિમળદંત જેડ, બ્રહ્મ આશર નવ જાણે તેડ.
 બાર વર્ષ નિશાળે ગયો, રહ્યો અભણ જાણે બળદિયો;
 દેખીતો જાણે તે રૂપ, મનમા ધરતો નવ કાંઈ દુઃખ.
 જુંડી મતિ મનમાહે ધરે, કહ્યું માન તાતનું નવ કરે;
 જોન જાનેવી મમજાવે કથી, કોઈનું કહ્યું માનતો નથી.
 જે ચટ લે તે કરવું કામ, માટે મૂરખચટ પડીયું નામ;
 ચોરી છાની ધરમાં કરે, પંડ્યાનું ઘર જઈને ભરે.
 રૂપે મેહેતાજી દેતો માર, માટે આવો કરે પ્રકાર;
 ગુરજાએ વિચાર જ કરી, જેસાડયો ભણવા મન ધરી.
 જેમ તેમ કરી સમજાવે ચિત્ત, પોને આણી ઝાઝી પ્રીત;
 જાણુ ભાઈ તું સારી રીતથી, આજસુ યથે દંધ સિદ્ધિ નથી.

હાહરા.

ભણાવવા માંડયો ભાવથી, કહે એક જે ત્રણ ચાર;
 પાંચ છ પછી સાત આઠ, નવ દશ ને અગિયાર.
 એકને અરડો કહે, બેને કહે છે બાર્ક;
 ત્રણને તરડો કહે, ચોથાને કહે બાર્ક.
 પાંચમાને કહે ખાણીઓ, છને કહે છે છાર;
 સાતને દે યજ્ઞાએ, આઠને કહે છે દાર.

વિદ્યાવિલાસિનીની વાતો

નવને કહે છે નોળાઓ, દશને કહે દાટ;
અગિયારને કહે દારડો, બારને નામે ખાડ.
પંડિતે વિચારીયુ, આક ચકે નહીં મુખ,
મૂળાક્ષર ભણાવિએ, તો તેથી પામે મુખ.
ત્યારે કક્કાને કહું કહે, ખખખાને કહે ખાઉં,
ગગાને કહે ગણું છુને, ઘઘાને કહે ઘઉં

ચાપાન.

એની ગતિ મુખચટતણી, અવિવા એવી બીજી ધણી,
મહેનત કરી મેહતો દારીઓ, ગાગ્ય એકે નવ સારીઓ
તેનું દુખ વ્યજનને સહી, કન્યા કે પગલાવે નહીં,
એક સગે ગીખવદંત વડે, કહું વાત તે ધગજો છડે.
જદાવચ્ચા મારી થઈ, ચિરંજવી રહ્યું નહીં કોઈ
ગંસાગમા સગ્યુ જોટલું, કાળે મૌ ખાધુ તેટલું.
મુખ જન ગમે ઝાઝી આશ, ક્ષણભયને શો વિશ્વાસ,
તે માગે કહુ છુ અમો, કેવો ધધા કરશે તમે

દાહરો.

પ્રિય પુત્ર પ્રિયુ અમો, શા શા કરશે કામ,
ઉઘમ ગા કરશે તમે, કહાડશે કેવુ જામ.

છપ્પા.

કપુત કેહેવાયે તેહ, નીજ ઉઘમ જે ખોલે,
કપુત કેહેવાય તેહ, છિદ્ર પોતાનું ખોલે,
કપુત કેહેવાયે તેહ, વ્યજનને દુખ જ કરતા
કપુત કેહેવાયે તેહ, પેટ પગવશ ગદી ભગતા
કપુત એના છે ધણા, કહેતા પાગ પાસુ નહીં,
સામળ કહે કપુત પુત, કોઈને પેટ પડશે નહીં

મપુત તેહ કેહેનાય, જે સિધે માગ્ય ચાલે,
સપુત તેહ કેહેવાય, અધર્મને જે ટાળે,
સપુત તેહ કેહેનાય, જે રનજનને મુખ આપે
સપુત તેહ કેહેવાય, દીનના દુખડા કાપે
વળી સપુત તેનું નામ છે, જેણે પ્રજાને પ્રીતે અગશિયા,
આમળ કહે મપુત નરે, દામ પમાગ્ય અગશિયા

સપુત તેહ કહેવાય, વેપારથી જોડે ગર્ય;
 સપુત તેહ કહેવાય, પુન્ય કરે દરિ અર્ય;
 સપુત તેહ કહેવાય, ચોરી ચાડી નવ કરતો;
 સપુત તેહ કહેવાય, અપયસથી રહે કરતો.
 મપુતને સુખ છે સ્વર્ગમાં, જોતાં સહયુગુ અનિ ધણા;
 મામળ કહે આ અવનિમાં, ધન્ય અવતાર તે નરનણા.

ચોપાઇ.

એ કારણ પૂછે છે તાત, વડો પુત્ર વડે છે વાત;
 શ્રીદંત કહે પિતાશ મુણો, વણજ કરીશું વ્દાણજતજો,
 તજ તેજના માસ જ ઘણા, આવે દરિયા પાર જ તણા;
 એમાં મુજને અદ્ધી ગતિ, તમ પ્રતાપે મૂળે મતિ.
 વળતો રતનદંત વડે, તાત કહું તે ધરજો હુદે;
 વાહાલો મુજને ઉઘમ ધણો, કરીશ વ્યાપાર ઝવેરી તણો.
 બોલી ઠોલીતો હીસાજ, જેથી પામું જમણો લાભ;
 પરવાળામા મગજ રાજ, શુધ પાતું જહરપત પોખરાજ.
 શુક નામનો હીરો સહી, રાની નામે તો હીલમ કહી;
 રતિ માણેક ને મોતી એમ, લક્ષ્મીએ કેતુ ગૌદનો એમ.
 લક્ષ્મીદંત વળતો કહે વાત, રડો વણજ છે મારે હાથ;
 હુડીઆમણ ને વ્યાજ જ જેહ, વ્યાપાર નાણાવટનો તેહ.
 માંડું પેટી દેસ વિદેશ, લાંછન જ્યાં નવ લાગે લેશ;
 બાન બાતના શિષ્ટા જદ, એની પારખ મુજમાં મદ.
 ત્રીશ વાલ માસા અગીઆર, એણે એટલો એમાં વિકાર;
 બેગ સીસા ત્રાંગાનજો, સિલ્કો તેનો કરડો ધજો.
 વાર વ્યાજ ચાહકારી નામ, જેમા રજાએ રવાયો દામ;
 ઈદદંત કહે મુજને તમે, રેશીવડું કરીશું અમે.
 વર વહીઆદ આવે સદુ જેહ, માસ ભાતેગે લાવે તેહ;
 ભરે દુકાનો કાપડતણી, જડે લક્ષ્મી જેમાંથી ધણી.
 ચારે પુત્રની સુણી વાણ, પુછે મરખને પિતા પ્રમાણ;
 શો કરશે બાઈ કહે ઉઘમ, કાળ સકળ નિરગમગો કજમ.
 મૂખચટ તવ વાણી વડે, વેદપાર અમારો ધરજો દહે;
 આપજા નમ વિને નિરખા, મેમપાળ રાજ અવિધગ.

વિદ્યાવિજ્ઞાનિનીની વાતો

તેને અમો કાઠીયું બહાર, પુરપતિ અમો યર્ધશું સાર;
પરણું પુત્રી એની જેઠ, રિદ્ધ સિદ્ધ બોગણું સહિ તેહ.
એ હિલમ મારે મન વરચો, એલું કરીને ખડખડ હસ્યો;
મરખચટની વાણી સુણી, સૌને ચિંતા પ્રગટી ધણી.
પિતાએ ધમ્મા જે હાય, આ મુરખો શી બોલ્યો વાત;
આવિ વાત જે કોઈ સાભળે, રાજને બઈ તત્કાલ મળે.
કાન તેના રૂઢી રીતે ભરે, રીસ રાખ તો હુદે ધરે;
શે ઉપાય કરીએ ચંડાળ, બ્યારે આણે સૌનો કાળ.
રિદ્ધ સિદ્ધિ તે લટી હો, દંડ આતી ભારે તે કે,
માત તાત કહે કા હિછયો એહ, મુઓ શે નહીં જન્મતાં તેહ.
એમ કહી રીસ અધિક ધરી, થડથાપડ લપડાક જ કરી;
વાંચ્યો કોધ મરખચટ મન, રીચાવી ચાલ્યો તે દન.

છર્યો.

ભ્યારે બ્યાપે કોધ, અમૃત વિખ કરી બળે;
ભ્યારે બ્યાપે કોધ, બોધ કોઈના નવ માને;
ભ્યારે બ્યાપે કોધ, સુખ દેહી દુઃખ આણે;
ભ્યારે બ્યાપે કોધ, સગાને શત્રુ બળે.
કોધ કોઈ કરશે નહી, પેટ ચોળે યજ છે,
સામળ કહે શાણા સમજળે, કોધ પાપનું મૂળ છે.

ચોપાઈ.

મૂરખચટ ચાલ્યો પુગ્યાર, હવે રહું નહીં નમ્ર મોજાર;
વાયુ વેગે ચાલ્યો બાય, બીકે કંઠી મનમાં નવ ચાય.
ત્રણ જોજન પોહોચ્યો પ્રમાણ, એટલે આણું મોટું રાગ;
આખા આગલી આસો વૃક્ષ, બાવળીઆ બોરડીઆ લક્ષ.
ખાખર ખેર શિસમ સાહડો, અરણી એરંડો આકડો;
પીપર પીપડો મહુડો ધણો, ભારે જથો બીલામા તણો.
બીલી બાવચી અદખી કંધાર, જેનો કેહેતાં ના આવે પાર;
ભાર અદાર વનસ્પતિ સહી, કોઝીલા શુષ્ક થાયે લદી.
નદી નાળા વેહેલીઆ હોય, ત્યા મનીશ મળે નહીં કોય;
એલું વન દેખી નિરોધ, મૂરખચટ પામ્યો મંત્રોધ.

મૂરખચટ આળ્યો તે ઠામ, ચાલ્યો ગોલી મુખે શ્રી રામ;
સરવે મુને વિસાળો સહી, વિશ્વંભર પીસારે નદી.
એવું વિચારી આગળ ગયો, સંધ્યાકાળ ત્યાં પૂરો થયો;
આંધું એક સરોવર તીર, ધુળુ લના દીમે ગંજીર.
માલતી ગોગરો ને મુચકંદ, સીતાફળ કદળીના વૃંદ;
કેવડો કેનડી ને કદ્દાર, ચંપો હમરો મોડે સાર.
કમળ ઝાઝા સરોવર માંપ, શીતળ સોડમ આવે ત્યાંપ;
ખગલાં જનક ને સારસ એળ, નાના પક્ષી કરે કતોલ.
પોપટ મુઝ ચાતક ચકોર, કેપલ ટીંકે મધુરા મોર;
મુંદર સગવર શોભે જોલ, દેખીને દુઃખ વિસર્જો તેલ.
મૂરખચટે જઈ પીધું નીર, જોડો મનમાં આળી ધીર;
ત્યારે મૂરખચટ રીસારી ગયો, પિતા મન કંઈ દુઃખીયો થયો.
જોળ કરી નગર મોઝર, જડ્યો નદી મૂરખ સરદાર;
મનમાં સૌને ગમતી વાત, માત નાન લગતી ને જ્ઞાન.

દોહરો.

હવે મૂરખચટ સુતો તરી, સરોવર ફેરી પાળ;
આદીથી આગળ ચાલ્યું, યાગે પ્રાતઃકાળ.

ચોપાઇ.

રજનિ સૌ નિદ્રામાં ગઈ, અરણ્ય ઉદયની વેળા થઈ,
દંતધાવન કીધું મળ રનાન, પ્હોર દિવસ ચડ્યો પ્રમાણ.
ક્યા જાવું એમ કરે વિચાર, એટલે આળ્યો એક વજુઝાર;
પ્રીટી પોઠ છે લક્ષ જ આર, તેનો છે ધનો સરદાર.
રૂઠું માણસ દીકું જોડવે, મૂરખચટ જઈ મળ્યો તેટલે;
આવી તે જોભો જાહરે, વજુઝારો ગોલ્યો તાહરે.

દોહરો.

વજુઝારો વાળી વઘો, કહે શું તારું નામ ?
આ વનમાં કયમ એકયો, કાણુ ડોતાત ને ઠામ ?
મૂરખચટ તવ વાળી વડે, નદી માત ને તાત;
નદી બંધવ જોની જોલડી, નવ જાણું નમની વાત.

વિદ્યાવિજ્ઞાસિનીની વાતો.

ચોપાઈ.

નાનપાત્રથી પરવસ પડ્યો, દેહ માદરો દુઃખીઓ પડ્યો;
પારકે ઘેર હું તો બાજીનો, તેના ઘરનો ધંધો કર્યો.
પેટ ભરીને ખાતો ધાન, નથી સુગ કે ઝાઝી સાન;
ભણનાં મળનાં કંઈ નવ લઈ, મેહેનત કરી મહાં હું જાડ.
આટલા દિન કદાચા સાર, એક વણિકના પર મોજાર;
માઘ્યા જાડુ દિન તેને ઘેર, સુખ પામ્યો તેની કહું માર.

દોહરો.

ચાર પુત્ર તે વણિકને, જાડુ ધનવંતો તેણે;
મુજને પાચમો લેખવે, અદકો રાખે નેહ.

ચોપાઈ.

જોખું વચન ન કહે કો દન, કરતો મુખ માગ્યું બોજન;
તેના નામથી જાડું વારણે, નિકળ્યો તે વનના કારણે.
સકળ સાથ આગળ વહી ગયો, જૂલો પડ્યો પછાડે રહ્યો;
થાક્યો કાલનો આબોધ વન, નિરશ્યો અદો આખો દન.
રહીશું અમો તમારી પાસ, પાસ રોર એક અત્રતી આસ;
કામ કહેશે તે કરશું અમો, રાશ થાશે જેથી તમો.

દોહરો.

નાયક એવું સાબળી, મનમાં થયો મુજન;
રહ્યો બાઈ તમો મુજ કને, સુખે ગાળજો દન.
જાળવવી પોલી માદરી, તાદાર એટલું કામ;
મુરખ કહિ જોમાયશું, ધરશે અપ જે કામ.

ચોપાઈ.

મુરખચટ કહે મારે હાથ, પણ એક કહું વારતાથ;
મન માને તો યંત્રે રહું, નહો તો મારે મારજે જાડ.
નાયક કહે એ ઉત્તમ વાન, સુણી મુરખ ચાલ્યો તે સાથ;
સાચવિ પોલી દિન નિરમમે, રાધી આપ હાથે તે જગો.
ધના વણજારા કેરી પાસ, કરનાં ફરતા થયા ખટ માસ;
વેચ્યંતો ગાલ કરતો વ્યાપાર, આબોધ એક નમ મોજાર.

સામળ સદે

દોહડો

પેગ પેગ પડ્યો હે, મુખમા ધાવી મુખ,
રખને કંઈ નવ આનંડે, ત્યારે થાયે દુખ.

ચોપાઈ

મેટેનાછ વાણી એમ વદે, મૂરખચટ ધગ્ગે તમે હદે
માસ ચાગ થયા નિગવાણુ, અક્ષત એક ન શિખ્યો પા
અમે ને કહીએ તે તો દરો, અનિમે ઉલટથી આદરે
બાળક અદી ભણે છે ધણા, પાટવા જે છે તે તણ
લેખણ ખટીઆ તેના જેદ, સૌને મંભારી આપો તે
હોના પેહેલું વગ્ગે કામ, રખે દગે કંઈ કામે દાર
મૂરખચટ કહે છે મહાગજ, અનિ ઉત્તમ એ માફ કાજ
આદ્યું કામ સારી ગીતથી, કરે મેવા અતી પ્રીત્ય
કરે ભક્તિ ગુનની ધણી, તેથી બમણી ગોગણી તળ
વનો કગ્તો સોનો બહુ, દયા લાવે એ ઉપગ મદ

છંપો

વિનયથી ભાગે દુખ, મુખ વિનયથી પામે,
વિનય કગ્તો ધન જડે, નડે ન વેરી કો ધામે,
વિનય વશ મૌ ભોક, જોક સમૂગો ભગે,
વિનય ટાળે અગ્નિ, વાન શોભીતું યામે,
વિનય મોટો છે વિશ્વમા, વિનય ધગ્મ માગ્મ ધમે,
સામળ કહે વિનયમા, મુખ સપન વામો વમે

ચોપાઈ

વિનયના કીધા તેણે કામ, તેથી પડ્યું વિનયટ નામ
જોનાવે સૌ કહી તે બોલ, વખો ધણો તર્જાણે તેલ
સિનજપૂગ નગગેનો રાય, સિનજસેન રણ મદિમય
કરે ગજ તે કામગ હદે, અસાલ્ય બોલ મુખે નવ વ
પાગે પ્રગ્ન પુનતી પેગ, દુખિયા જનપેગ ગણે મેદર,
મદાવન ચાલે બટુ પેર, દગી કયા વચાએ પેગ
ચ ચા નિદા દીધી નવ ગમે, સત્યદીને અર્જુ નમે
આદરે મન નિયમ બટુ તેદ, રુચ વિદે કા છે નેદ
નમગ્મા દીને પ્રીદ પ્રદય, જનજ સિવનખો કૈાલ
૧૫૬ ૧૩૧ ૪૪૦ ૫૬૬ ૭૭૭ ૮૮૮ ૯૯૯

વિદ્યાવિલાસિનીની વાર્તા

પ્રભાવતી પટગણી સતિ, દત્તી સાધરી પોતે અતિ,
તેદ તણી પુત્રી અભિધામ, વિદ્યાવિલામી જેનું નામ
મરીર મ.પ તણે લકાર, કામતી કનકનણે આકાર,
રક્ષા ગતી સરીખડી સહી, અવનીમા ખીજી કોઈ નહીં

દોહડો

ચોરાસી આસન ચોસદ કળા, ચૌદ વિદ્યા ગુણુ બળુ,
ખાળા વરસ છે ખારમા, ખત્રીસ લખણુ પ્રમાણુ
મહીના છે મૃગસેઅની, હીંગ વર્ણુ દંત,
પરવાળીશા અધર છે, નમન વિશાળ અનત.
તાણી કમાન કપોળમા, ચોટસો નાગાકાર,
પોપટ કેરી નાસિકા, વદન ચંદ્ર પ્રકાર.
મીના કપોત સરીખડી, કંક કોકાલા પ્રમાણુ,
પાન સરીખડું પેટ છે, અમૃત સરખી વાણુ
કોમળ કંઠ ગમનીના, અગુલી ફલી મગ જેલ,
નખ તેજ તારા ચોપતા, શોભતો નિર્મળ દેહ
કટી લંક બાણુ કેશરી, જંધા કદલી ખાળ,
પાદ પદ્મ સરીખડા, ગળના મરખી ચાલ

ધંદ્રવિજય છંદ

ફૂલકી માવળની એક સુંદર, હાથમે ફૂલ લીધે બહુ ખરી હે,
ફૂલકી સાડી ને ફૂલકી ચોલી, ફૂલમે ખાસ મુખાસ ભરી હે,
નેન ભયે દો ફૂલ ગુનાળ કે, નાસીકા ફૂલકી કાચી કલી હે,
આમળ કહે એ ફૂલહી ફૂલસુ, ફૂલમે આપ બિધાતા ધરી હે

ચોપાદ

પવિત્ર પુત્રી રૂડી પેર, બણે દેવકૃષ્ણુ કેરે પેર,
પણી રાગ કેરો જેહ પ્રધાન, કનકશુદ્ધ નામે અનિધાન
ચંદ્રશુદ્ધ તેનો જે તન, બણવા આવે એ જ બોવન,
મહાસુંદર ગુણુવતો એહ, રાખે વિલાસિની તેપર નેદ
દિસાળ નામુ ને ખત પન, શિખ્યા તે વિદ્યા સરવન,
ગુણાકાર દડાકાર સહ, વિકટ દિસાળ કરે છે બહુ
બાળ્ય કોપ નૈપથ ને ન્યાય, હદ પ્રનથ કનિત ભાગ્યવ
ચોપાદ દુહા છાપો બાણુ, અર્ચસાન્નતું પૂકે માન

સરખી વિદ્યા બેઠીને નહીં, નુન્ય એકેમા ન ગ્હી કરી
એક દિવસ મની એવી નાત, બને એકના મતો મત
ગુર બારણે બાળક થે, પ્રધાન પુત્રને કહી પે
ચંદ્રબુદ્ધ સાભળ જે તુંય, વાત એક વહુ છુ હુય
ધણા દિવસનો ધાડ જોગ, મેળનીયો ઇશ મંજોગ
આપણે હવે ગખવો મંયોગ, નિશદિન પીડે છે વીયોગ
ગત દિવસ તુ મનમા રમે, અન પુરય દોરો નવ જમે
માટે કંથુ માર કરો, નક્ષવશા તમે મુજને વગે
પિતાતણુ માને નહીં મન, જે જઈ પુછુ છુ વચન
કહે પ્રધાનને કેમ દીછએ, એની હોય તો આપણુ લીછએ
શા માટે ચાકગને વરો, નીચ બુદ્ધ ના એવી ધરો,
ચંદ્રબુદ્ધ તો બોલો એમ, સાચુ જુહુ ચારો કેમ
રાજસુતાને ગન વરે, પુગવે થપી એવુ અનુમરે,
ડાહ્યા છો ધરોગ તમે, શિખામણુ શી દષએ અમે
કગીએ હુણુ તમાર દાગ, તે માટે મુજને નહીં અધિમા
જે પ્રકારે તુજને વરે, વણુ મોતેથી હું તો મરે
બીજા કામતણા ઊપાય, એ વાતમા તો હાણુ જ યાય,
મછી વમવાનો કયા કામ, ગમે બોનના ફરી એ કામ

દોહડો

ત્યાગે ચતુગ કહે ચંદ્રબુદ્ધને, કોણ માત ને તાત
અમે ચિત યુ તે ખર, મા બોલો બીજા વાત

ચોપાઇ

તેનો જાતાવુ હું સંચ, કામ કરવાનો એ પ્રપચ
નવ પૂર્ણ માત પિનાને હુંય, નવ પૂછીશ તાગને તુંય
ગતીએ કરવો મંજન, આવવુ ધરીને જાજુ હેન,
કોઇને વાત જણાવો ગમે, કહું છુ તે કગને તમે સુખે
પૂર્વ દિશા નગરથી બદાગ, ચાગ કોશ પૂગજુ વિસ્તા
આદેશગનું દેદઈ છે ન્યાય, આપણે બેઠીને મજાતુ ત્યાંય
પેદલી રાનથી માલીને જોદ, સાગી રાન ચાલીયુ નેદ
અમે અમે બેશી આનીય મંગે એક દાસી સાવીયુ
અનિશ્ચય ધન હું ગખીય પાસ, તેથી ગ્દો મદા ઉશ્મામ
મિના મા મંગો સવવેશ બેશવેશ દીયુ ખરેશ

વિદ્યાવિલાસિનીની વાતો.

ગયા પુઠે અહીં જાણે સહી, પછી તાતતું ચાલે નહીં,
માટે ભાગે દીલથી ખાચ, નહીં આવવા દેહ ઉતી આચ
વનિતાના સુણી વચન, જોલ્યો પછી વણરો તન;
તમો કહી તે સાચી વાત, પણ જુદું છે મુજ માત ને તાત.
બંધવ હોય જો બીજી સહી, તો મારે મન ચિંતા નહીં;
છળ કરતા નવ લાગે વાર, તે પાપનો મારે શિર ભાર
જાણે ગયો મુને તું મોત, મારે પિતાને વણુ ખુટે મોત,
વળી રહે એ વાતે શ્રી ગમ, તે માટે નહીં માત કામ

દાહરો.

વિલાસિની વળતું વદે, કેમ લોપે મારી વાણ,
ના દહેશો અમને તમો, તો જોશો નિશ્રે પ્રાણ

ચોપાઈ.

તાતને જઈ કહીશુ અમો, સત્ય માનજો દિવસ તમો,
મુને નિશાળમા વળગ્યો આજ, મુખથી જોલ્યો ભુરું કાજ
મારી લાજ લીધી છે ઘણી, માટે એને નાજો દહી,
માલાર કહ્યું ચાશે પ્રમાણ, નારી કાંઈ નવ માને વાણ

દાહરો.

ડાહો પ્રધાનનો દીકરો, મનમા કયોં વિચાર,
મારી નખાવજો સેજમા, વનિતાને શી વાર
પ્રપચ કરીને પ્રેમદા, છેતરે એને આજ,
દરખાતું હમણા દા કહી, કળાથી કરવું કાજ.
પ્રધાન પુત્ર હશીને કહે, એ વાતમાં તૂંધ પ્રસન,
જેણુ પારખું પૂરણુ હવે, દરખીયુ મુજ મન.

ચોપાઈ

રાત સમે હું આવુ ત્યાહ, તમો મેળાપ રાખો છો જ્યાહ,
આ દેશરતું નિરમળ ધામ, તે કરશે બનેના કામ.
મધ્યરાત્રીને સમે આવીશું, પવનવેગી અથ લાવીશુ,
અણુજોલ્યા રહીશુ અમો, રખે જોલાવો ત્યારે તમો
જાણીએ સમસ્યા આપણુ જોહ, પ્રાતઃકાળે જોલીશું તેહ;
અન્ધો અન્ધે કીધી પેર, નિશાળથી ગયા જેહુ ઘેર,
વિલાસિનીને મન દરખ ન માય, જ્યા પોતે તત્પર થાય;
ત્રણસો દાગીઓ પોતાતણી, સૌને જોળવીઓ છે ઘણી.

મીઠાઈ મેવા ને ભઘપાન, ધાવ એક રાખી સાવધાન;
પાછશે દિવસ રત્નો ધરી ચાર, પ્રધાન પુત્રે કર્યો વિચાર,
ગોઠવણ આપે મનમાં ધરે, ચિંતવન એકાંતે ચિનમાં કરે;
પચન વિલાસિનીનું ને જશે, કામનિ એ તો કોપશે.
પ્રીછવશે પીતાને એમ, પછે જીવતા રહીશું કેમ;
પચન એનું ક્યમ લોપાય, માન તાત મુજ કેમ છોડાય
ને કુંવરીનું કલ્યુ કંઈ, તો વણ મોતે નિશ્ચે મરે;
નવ કંઈ તોયે સંતાપ, પ્રગટ્યું મારે પૂરણ પાપ.
વિલાસિનીનું પરિવાણુ જ કંઈ, વળી સર્ણુ ધાતથી ઉગરે;
એવી હવે ચલાવું જુદા, જેથી રહે દ્રોણી ને દૂધ.
વિચારી અશ્ર કીધો તૈયાર, પોતા તણે લીધો શબ્દગાર;
લીધા વશ અનુપમ સાર, મહી કરમાંડે કટાર.
એટલે રજની જોનાં થઈ, પ્રધાનપુત્ર ચાલ્યો સદી;
શુરુતણું મંદિર છે જ્યાંદ, વિનેચટ પોહોડગો છે ત્યાં.
મૂંઠમ એર વાગે છે જેમ, ભાઈનાં નાક જોસે છે તેમ;
મુદ્દ કે સાન વચની, નથી, માએ જનમ્યો તેથી ગતી.

છરપા.

મુરખના એ ચિન્દ, બાળુડું મણુનું નવ મુએ,
મુરખનાં એ ચિન્દ, વિવેક એક નવ ખૂરે;
મુરખનાં એ ચિન્દ, જૂઠું જાએડે જોલે,
મુરખનાં એ ચિન્દ, છિદ્ર પોતાનું જોલે;
વળી મુરખ ઉઘમ નવ કરે, જાંધ આદાર અદેકો દશે;
સામળ કે આ ચિન્દથી, પરખ મુરખની જટ થશે.

ચાપાઈ.

અનેથી દળવે જીતયો, મેદેના તણે મંદીરે રૂપો;
જળવે દળવે દસાવે દાર, ધીમે ધીમે કરે પોકાર.
મીનકારે કરે જલ્દ માન, મારે તાળ કમકામ જાળ;
મેદીયાં દરે જાળાયે ચડી, ચંદ્રજીવે ચિત્તા પડી.
મુરખ જાળ જાળે નદિ આ.વ, કામ કેળ પેરે મારે માય;
જાળ્યા તો રાખે મી ગમ, એક પડેર મહા છે જામ.
એવે મુરખચટ ને વાગ, જોનાં જટ જાગ્યો નિરખ.ક;
ચરખની આચડની ચર્મ, મ.કડ જ.જા વગરના મદી

વિદ્યાવિલાસિનીની વાતા.

સાવચેત ન થયો જ્યાંહરે, પ્રધાનપુત્ર જોડ્યો ત્યાંહરે;
અરે લાઇ ઉધાડો બાર, તુજ કારણ આપ્યો છું સાર.

દોહરો.

મૂરખચત્ર ત્રાડી જોલીઓ, મીચી ચાંચ તે વાર;
જા રે વળા કેમ આવીયો, રાત સમે આ દાર.
મર્ણુ માથે લાવીયો, ને આવીયો આણે કામ;
તાકે તેવું છે નહીં, જા કે અહરથને ધામ.
રામજી રૂઝ્યા તુજને, હાસલ જડશે એહ;
બોગળ પ્રહારે હું હણું, તેમાં નહિ સંદેહ.
ગુરુ ગોરાણી માહરાં, ભર નિદ્રા મોજર;
એવું કહીને કર વિધે, બોગળ લીધી સાર.

ચોપાઇ.

કેમ ઉભો રહ્યો છે અહીં, કુંવર પછીથી જોડ્યો તહીં;
હું વિચાર કરું આ કાર, એને શી મારતા વાર.
અંદરુદ્ધ કહે સાબળજો તમો, પ્રધાન પુત્ર જાતે છું અમો;
કરવા આપ્યો છું તારું કામ, ધીરે રહી ઉધાડો ધામ.
વાણી એવી સુણી જ્યાંહરે, તતક્ષણ દાર જોડ્યું ત્યાંહરે;
ધરમા તેડી પડીઓ પાપ, હું જોડ્યો તે કરો ક્ષમાય.
અમો વસું તમારે ગામ, ફરમાવો તે કરું હું કામ;
આણ તમારી લોપું નહીં, કેહો તે મારે કરવું રહી.

દોહરો.

વધામળીની વાત છે, તારે કમ્મે કીધું જોર;
અસત્ય રખે તું માનતો, કહું સાચો અંકોર.

ચોપાઇ.

વિદ્યાવિલાસિની વિનતા જોહ, આજ તુંને પરણાવું તેહ;
કહું તે પેરે તમો કરો, કરો રખે હિમત દિલ ધરો.
નિશાળ વિશે આજને દન, મુજ ઉપર કીધું એણે મન;
કામ મુજથી એ નવ થાય, તમને નથી એમા મિનાય.

દોહરા.

દેવકૃષ્ણ મુખથી વરે, આપો એક વચન,
કૃપા કરી મુજ ઉપરે, આ જાળને ચા પ્રમન.
મેરા મુજ અદક્ષી કરી, કહ્યું મુખથી જોમ;
છ માસ તો અહીં થયા, પણ રહ્યો એમનો એમ.

ત્યારે વિચારે ચારદા, હું સાંઝે એનો અર્થ;
કામ કયેથી છૂટકો, વચન કેમ જાણે વ્યર્થ.
સાચો ગુરુ તું તો સહી, તુજ જેવા નવ હોય;
થયો નહીં યારો નહીં, લુગમાં બીજો કોય.

ચોપાઇ.

મરવા માટે તું આદરે, નિસ્સે કામ એતું હું કંઠે;
મો જન્મ એના વહી જાય, તુજ વાલુ તો કારજ નવ થાય;
પછી સરસ્વતી થયા પ્રમન, હંસવાદિની વધા વચન;
વિનેચટને કરાવ્યું સ્નાન, પછી ધરાવ્યું વસ્ત્ર નિવન.
મુખથી જિજ્ઞાસા દાદાટી જાદગ, લખ્યા લેખ સાગરજલુ સાર;
તંબોળ મુખથી પોને દીધ, બોધ્યાં વચન યારો તુજ મીઠ.
શીર દાય મૂકી કહે માય, તું જોયે તે અવિચળ થાય;
વિનેચટે કયો પ્રણામ, સંધળા મુખથી મારા કામ.
દેવકૃષ્ણ કહે માંભગ માય, બોલ્યું ચાલ્યું કરો કમાય;
યમાં માન પછિ અંતરધ્યાન, વિનેચટ બોલ્યો મુખ વાલુ.
હવે ગુરુ મુજને શું કહે, 'જન્યો બાપ મુખીઆ નમો રહો';
સ્વામી સેવા મુજથી નવ ચર્ધ, કષ્ટ કીધાં મુજ માટે સહી.
પરમારથ કાજ કરે કો નહીં, થયો વેચણ તમારો સહી;
કામ પડે મારું જનદરે, દાસ દાજરે હું હુ તાદરે.
એતું કહીને લાગ્યો પાવ, થયો વિદાય માગી આગળ;
જય વાધજો તારો ધણો; થજો અધિપતિ અરનિનજો.
ગુરુ આસિય એવી ઉચરે, માન પામજો પૃથ્વી પરે;
આસિય એવી ગુરુએ દીધ, વિનેચટ ત્યાંથી ચાલ્યો મીઠ.
આંખો રોકે જ્યા નિરાળ, કરવા માટી જનવા ચાલ;
સજાર વસ્ત્ર સગ્યા જાડું દેડ, પ્રધાન પુત્રે આખા જોડ.

વિલાસિનીની વાતો.

ગતી એહની તો સહ કહી, વિલાસિનીની શી ગત થઈ;
નિદ્રાવશ દાસી સહ હોય, એનો મર્મ ન જાણે કોય.
ધાય દાસી લીધી સાથ, અનરગળ પ્રભુ રાખ્યું હાય;
નગદી હીરા ને ઝવેર, ખાતાં ખરે નહીં તે પેર.
કડે ખાંધી લીધી કદાર, અશ્વત્થી બેપર થઈ અરવાર;
બેઠી ઘોડે જાણી ચડી, ચાલી સહકોને હેતરી.
રાત સમે કોઈ પૂછે નહીં, સહ સહના ઘરમાં બેઠે સહી;
ન રહે દરવાજો દરવાન, રામરામ સરીખું છે જાણ.
સવા પોહોર ન્યાં રાત્રી ગઈ, વિલાસિની ત્યાં આવી સહી;
આદેશર સ્થાનક પાવન, વાટ જીવે-રાખી એક મન,
પ્રધાન પુત્રતું ધ્યાન જ ધરે, વાર થઈ ચિંતા ચિંત કરે;
પ્રધાન પુત્રનો ધર્યો શણગાર, સત્વર પોતે થયો તૈયાર.

દાહરા.

તે સમે વિનેચટ સજ થયો, ગુરુ મંદિરથી જોહ;
અથે બેસી નીસર્યો, ચાલ્યો આપે તેહ.
નારી આગળ જઈ રહ્યો, આદેશરને દાર:
તે સમે મધ્ય પૂરણ થઈ, અંધારૂં થયું અપાર.
વિલાસિની કહે સાંઝે થયું, સાચા જાણ્યા સાર;
ત્યારે વિનેચટ જોલ્યો નહીં, વિનતાશુ લગાર.

ચોપાઈ.

મૂળને એણે કહ્યું છે જેમ, જોલે તે જોવાળ્યો કેમ;
દેવ સાક્ષી કર્યા તતકાળ, આરોપી તેને વરમાળ.
પછી અખળા તે જોલી આપે, આ વીણ જીન લાઇ ને બાપ;
વિલાસિની વિનેચટને વરી, એક વાર જોલો શ્રી હરી.
આદેશરને કર્યો જીહાર, ત્યારી ચાલ્યા તણે સાર;
આગળ વિનેચટ પુકે નાર, પછી ધાવે ચઢી તોખાર.
વેગે અથો ચાલ્યા સહી, ચાર જોજન તો ગાળ્યા તડો;
સોળ કોશ તો ગત્યાં થાય; હમ્યો ગવિ ને વાણું વાય

દાહરા.

વિનતા વાણી બચરી, જોર બયો મહારાજ;
દુન મુખ જોવા કરણે, ઇચ્છા ધરે મન આજ.

પતિને પ્રભુ જાણવા, સંસાર તણી સૌ સાર;
 એ સરખું દૈવત નથી, દર્શન આપો ભરતાર.
 હમ ચાહત તમ મિલનકું, પણ એક વર્ષ કે ચોર;
 હમ તો ઐસો ઇચ્છતી, જ્યારે ચંદ્ર ઓર ચકોર.
 મૃગ ચાહત રાગકું, ધનકું ચાહત મોર;
 કંથ રેણી ભઈ પંથમે, અખ તો જાણે છે બોર.
 વિનેચટ એમ જોલે નહીં, તવ સનમુખ આફી નાર;
 વિનેચટ મુખ દેખતાં, પરી પેટમાં ફાર.
 અખળા અવનીપર ઢળી, ન રહી શુદ્ધ કે સાન;
 હૈયે હૂમો જામીયો, કંઠે આવ્યા પ્રાણ
 આંખ ઊંચી ચઢી ગઈ, અંગે આવ્યું શીત;
 ધુળે કાંઈ મૂળે નહીં, ભમવા લાગ્યું ચીત.
 જીભ થઈ છે તોતળી, મુખે નવ જોલાય;
 દુઃખ સમુદ્રમાં પડી, વિનતા વ્યાકુળ થાય.

ચોપાઇ.

તુરંગથી ધાવ તતક્ષણ ઉતારી, કુંવરીનું મગતક જોળે ધરી;
 જોલે મુખમા ધાલી મુખ, અરે ખાઇ થયું શું દુઃખ.
 ધાંદાં લગી આવ્યાં રળીઆન, મુખ જોતાં શો મયો ઉતપાન;
 જો આદરવું આવું સાર, તો એવો કેમ કર્યો પ્રકાર.
 શોધ કરાવશે પુઠે તાત, વણસશે ઠાજ આવીશું હાય;
 વેગે અહોથી જેમ જવાય, તેવો કાંઈ કરો ઉપાય.
 તણુ ઘડી એમ કરતાં થઈ, ત્યારે વિલાસિની ત્યાં સજ થઈ;
 ઉધડ્યાં નેત્ર ને આવી ગતિ, વળતી ધાવ એને પૂછતી.
 એકાએક આમ કેમ થયું, તે તો મુજને જોઇએ કહ્યું;
 ત્યારે વિલાસિની એમ ઓચરી, પ્રધાન પુત્રે મને છેતરી.
 કરમે ભાગ્યો મૂરખ એક, ઉપન્યું દુઃખ શું કહું તેડ;
 દંભ જાણી હું સેવા ગઈ, કામ કર્મમાં આવ્યો મરી
 પોપટ દતો તે જોડી ગયો, જગસો મારે દાયે રહ્યો;
 ઉજળું દૂધ જાણી ગઈ પાસ, કર્મે નીકળી ખાટી ઊસ.
 અમન જાણી કીધી પેટ, નિપન્યું ને દગદગ ઝગ;
 પ્રધાનપુત્ર ગણ રહી ગયો, મૂરખ મજ માગે ભાગીઓ.

વિદ્યાવિલાસિનીની વાતો.

તે માટે તબ્બુ છું પ્રાણ, વળતી ધાવ વહે મુખ વાણ;
હવે દુઃખ ધરવું નવ ઘટે, કર્મના લેખ તે કેમ કરિ મટે.
સકળ શુભ છે એમા સહી, મરખપણું હું દેખું નહીં;
અપણ નયન એને મુખ તેજ, લક્ષણવંત દીસે છે એજ.
તું કહે તે હું માનું નહીં, પૂરે આજખું એને સહી;
કાષ્ટ પુતળી હોયે જોહ, રત્ન આભુપણે શોભે દેહ.
પ્રધાન પુરૂષો ધર્મો શણગાર, માટે દીમે રાજકુમાર;
તે માટે એં એપે ધણું, સર્વ વૃત્તાત જાણું એતણું.
ન્યારથી અંબો એ અહીં, મૂરખો ત્યારથી જાણું સહી;
મહા મૂર્ખ ને વડો ગર્માર, છુદ્ધિ નવ દીસે લગાર.
નિશાળોઆની સેવા કરે, ગોર ગોરાણીની આદરે;
વિવાવાન કહે તું આજ, તેમ તેમ મુજને આવે દાઝ.
ધાવ કહે એ કારણ સત્ય, કર્મ જોગે યદ્ય એ ગત્ય;
કણીકમાં પાણી પડીયું જેમ, જળમા છુણ જમ લાળીયું તેમ.
વસ્ત્ર ઉપર તો જેવી ભાત, બાઈ એવી જાણો વાત;
ઈશ્વરને જો કરવું કામ, તો આવી વચો એ ગામ.

દોહરો.

વિદ્યાસિની વાણી વહે, કહી તે સાચી વાત;
પ્રતિષ્ઠા મારે એટલી, નહીં એ મારી સાથ.
નહિ મુખ જોવું એહતું, સહુ નહિ એની વાણ;
દૈવે હંડી મુજને, યદ્ય હસવામા હાણ.

ચોપાઇ.

એવું કહીને યદ્ય અરવાર, આગળ તે ચાલી નિરધાર.
ધાવે વચ્ચે ઘોડો રાખીઓ, વિનેચટનો પુઠે ચાલીયો.
વિનેચટ વિચારે આપ, પાછળ આમ્મમા નહિ બાપ;
દમણા કહ્યું માને નહિ એહ, મારી વાત જાણે શું તેહ.
કો સમે ન્યારે પડશે કામ, ત્યારે કરશે સાત સલામ;
ખડું જોતા વાક જ નથી, દીર્ઘ તે જાણે સરવથી.
મારે મન એ પ્રતિજ્ઞા, એ સાથે જોહ્યાની નાય;
હું પરણ્યો છું એ નાર, મુજને એ પરણી નિરધાર.

પરો થાગી એનાથી કેમ, કરવું મારે એ કહે તેમ;
 એવી લુગતે ત્રણે પરવરે, મંજલસર તે જઈને ઠરે.
 એમ કરતાં ગયો એક માસ, આંધ્યું પુર પૂરણ પ્રકાશ;
 અંગદેશ ને પેંકજ ગામ, હેમપુરી હેમરથ રાય નામ.
 હેમ પ્રિયા રાણી છે નેટ, પુત્રી કીલાવતી તેને પેટ;
 ઘણી ચતુર ને બહુ ગુણ રૂપ, ઈંદ્ર અપ્સરા તેજ અનૂપ.
 જાણે મોહની નાગ કન્યાય, વર્ણન તેનું કેમજ થાય;
 ભાભનિ ભરપુર છે અભિમાન, તરુણી ગણે સૌ તારા સમાન.
 પરણવા પિતાને કહે છે નામ, મન માનશે તો કહીશું હાથ;
 પંદર હજાર તે રાજકુમાર, એ અર્થે કરે બારોબાર.
 ચંદ્ર સરીખું મુખનું તેજ, મૂઠ જાને જોતામાં સેહેજ;
 લક્ષણવંતીના બોલે બોલ, સૌ દાસીશું કરે ક્ષોલ.
 હેમપૂરીની શોભા ગણી, જાણે વેપતેણે શિરમણી;
 ચૌદાં ચોસક છે વિવેક, ભવ્ય બોવન દીસે અનેક.
 નગર વસિત છે જોજન ચાર, અદારે વર્ણુ વમે છે સાર;
 રાજાની છે નિરમળ મતી, પ્રજાને દુઃખ દેવું નહિ રતી.
 ગરીબ તાણી કરે મેલાળ, ગૌ બ્રાહ્મણ કહાવે પ્રતિપાળ;
 મોટાઇ મનમાં નવ કરી, ભક્તિભાવ રહે રહી વશી.
 વાડી ફુંજમાં બહુ દાઢ, ચીત્ર વિચિત્રની તેમાં ભાત;
 કેવડા કેતકિ ને કંધાર, મોગરો માલતી બહુ સાર.
 ચંપો ચંપેલી ડમરો જોહ, લુછ જાઈ ગુલાબ જ તેહ;
 દાડમડી અંતર આંખાસાખ, માંડવડે લચી રહી દ્રાક્ષ.
 બીજું થળ છે બહુ ભાતના, સુગંધાદાર છત્રમ જાતનાં;
 લોક કરે છે ત્યાં ક્ષોલ, એવી વાડી જોતાં સોળ.
 વિષાવિલાસિની વિનેચટ ધાવ, કયોં નમ્રમાં વસવા ભાવ;
 ધાવને કહે વિલાસિની નાર, જોઈએ ચતુરાઇ આણે દાર;
 કહે ધાવ વિનેચટને તદી, લુચો ભુવન રહેવાનું અદી;
 વિનેચટ કહે એસો તમો, ભુવન જોઈને આવું અમો.
 એમ કહી આવ્યો નમ્ર મોજાર, ભુવન ભવ્ય દીકું ત્યાં સાર;
 ચાર માળનો છે અવાસ, વેગે આવ્યો ધાવની પાસ.
 ધર જોઇ આવ્યા છું અમો, મારે વેગે ચાલો તમો;
 ધાવસદ વિલાસિની નાર, આવી તે ભૂવનને દાર.

વિદ્યાવિલાસિનીની વાર્તા.

મોહું મંદીર દીઠું સાર, તેને જોઈને કરે વિચાર;
આ તો મુજને પડે સંદેહ, તું કહે છે જે મુરખ એહ.
ત્રીજે માળ વિલાસિની જાણુ, વચ્ચે માળે ધાવ પ્રમાણુ;
નિચે વિનેચટ કેરો ઠામ, ધાવ કરે છે બેજાનાં કામ.
ખાન પાનતું સધણું સૂખ, નહીં સંજોગ કે જોવું મુખ;
પેરે પેર ધાવ પ્રોછવે સહી, વિદ્યાવિલાસિની માને નહીં.
કાળ જોવના દિન-નિરગમે, વિનેચટ શોક ધરે નહીં કયમે;
દિન ઉગતે કરે ઉપાય, પહેરી ખોશાક ને ચોટે જાય.
ભલા લોકનો કરે છે સંગ, કહે વાત સૌને મન રંગ;
ન્યાય ચુકવે ભલેરી ભાત, બન્નેને રાખે રજાઆત.
જ્યાં કોઇથી નવ ચૂકે રોક, કાણુ માનમા ભાગે વડવાડ;
ગોહતી દેખી મોહ જીવને જોમ, વિનેચટ ઉપર રહે સૌ તેમ.
એહેન પડે દેખે ન્યાહરે, દુઃખ થાય નવ દેખે ત્યાહરે;
વાખ્યો જશ જાણીતો ચો, ધરનો મર્મ કોઇએ નવ લથો.
ધાવ બંનેની સેવા કરે, કરી પાક તે આગળ ધરે;
હેઠળ રસોઇ વિનેચટ જમે, ઉપર વિલાસિની દિન નિરગમે.

[In spite of all entreaties of her nurse Vilasini refused to see her husband or to talk to him. Seven years passed thus in Hemपुरi. The king of that place then desired to dig a tank and a few days after the commencement of that work an inscribed copper-plate was dug up. No one in his court could read the inscription upon it, so he had it publicly announced to the beat of drum offering a handsome reward and his own daughter, Lilavati, to any one who could decipher the inscription. Vinechat now came forward to read it and was taken to the king as the only man who desired to tackle the mysterious writing.]

દોહરો.

હેમરથ કહે દવે શુ જુઓ, તમથી ચાશે અર્થ;
તારણુ હું કાઢી રહ્યો, વારિ વતોવો વ્યર્થ.

મુલી વિનેચટ સજ થયો, પક્ક ન લાગી વાર;
 વસ્ત્ર અંગેથી ઉતારીયાં, પેદેરી પીનાંબર સાગ-
 થય મંગાવ્યું પાચ મણુ. દધિ જોના મણુ એ
 પૂજન બહુ પ્રકારનાં, કીધાં વિવિધ વિશે
 સમગી પછી સારના, સમયા કૃષ્ણ ગુરૂ
 મળાળ્યા અક્ષર પ્રથમ, દર્શી દૂધે તતખે
 અખીય ગુલાલ ને અરગત, સિદુર પુષ્પ સમે
 પૂજન ગ્રેમે આદર્યું, કંકુ ચંદન અલો
 ધૂપ દીપ ને આરતી, પ્રદક્ષિણામા મ
 હવે રાય તમે સાંભળો, વિનેચટ વહે વચ-
 સ્થિત થી દેવપુરી અદિ, પૂર્વમા છે મા
 અંગાધર ગીરગધર, શીવતણો - આ દા
 પાટ દેકળ પાચ ગજ, ૮૦૫ છે આપરંપા
 ગણનાં ગણના થાય નદી, વળી બીજે એક પ્રકાર
 દક્ષિણ દિશાની બાલુએ, તણુ ગજ છે જેટ
 બોયરે બોળાનાથનું, ભંડારેશ્વરનું એક
 ધન જે કોઇ બોગવે, આવે જે દિન દાય
 મવા સદસ જમાડજો, પ્રીતે જોશ સાચ
 દવન હોમ દીપમાલિકા, મદાપૂજન તે દન
 અચ્છુ પુન્યમાં વાવરો, ચારધું સેજો ધન.
 કરગો લોભ દુઃખ પામશે, જો તમે છડો સેમ
 તે લખ્યા પ્રમાણે ચાલજો, નદખીર કરીને તેમ.
 લખીનંત્ર એ સાલબટ, દેવ અક્ષર કહેવાય
 પ્રત્યક્ષ મજે પરમેશ્વરી, તેથી એ વંચાય.

ચાપાઇ

વિનેચટ એવું વાચ્યું જેદ, અચરત સૌને ઉપન્ય તે
 કે કહે એ તો પાખંડ, કોઇ કહે છે એ તો લં
 કે કહે કોઇ માર્યું એદ, મનથી ઉપની જોઇ તે
 કે કહે દેવી તામન, કે કહે મદા પિર પ

કોદરા.

વિનેચટ મુજુ વચ્ચ મોપો, અચ્છો સરે વર જદામ
 વસ્ત્ર પછી અંમે મરિ, અચ્છો શુભ સજમાર.

વિદ્યાવિલાસિનીની વાતી.

મહીપતિને મજરો કર્યો, સર્યો તમારો અર્થ;
રાગ કહે જોઈ પારખું, નહિ તો સધળું વ્યર્થ.

ચોપાઇ

ગાય જૂઠું જોવાને કામ, જોદાવ્યું પછી તે ઠામ;
વિનેચટ કહ્યું જોટલું, મળ્યું જોતા સર્વે તેટલું.
જે રચણ શિવજી તે રચણ ધન, માન્યું મહીપતિ કેરું મન,
ભાંગી બાંતી સૌકો તણી, હોમ હવન પૂજા કરી ધણી.
પછી કરાવ્યું બ્રહ્મબોજન, દાન કીધું ત્યા અરધું ધન;
દીપકમાલિકા કીધી સહી, મહાપૂજા તો કીધી તહી
પ્રભાતે પુરપતિ આવ્યો ગામ, પ્રજા ગઈ ચોતાને ઠામ;
હર્ષ સૌકાને અધિકો થયો, વિનેચટ નિજ મંદિર પછી ગયો.

દાહરો.

પ્રભાતે ઉઠ્યો પુરપતિ, પાળવા નિજ જોણ;
અર્ધ રાત્રી આપી દીકરી, તિલક કર્યું કપોણ.

ચોપાઇ.

પ્રકાશ થઈ પછી પુરમા પેર, વિનેચટ આવ્યો નિજ ઘેર;
જોડો સુખાસન મોજાર, નેકી પેકારે છે ચોખદાર,
સાતસે સેવક આવ્યા અવાસ, ચમર ઢળે તેને ચોપાસ;
તત્કણ ધાવ તે ઉપર ગઈ, વિલાસિની આગળ વાત જ કહી.
અરે બાધ ધરો મન ઉદ્ધાસ, ડીંતે આવો પીયુની પાસ;
મૂરખ મૂરખ કહેતાતા જોઈ, પુરપતિને ગમીયો છે તેહ.
વાચ્યા લેખ સગેવરતણા, તેમા ગ્હી નદી કશી મણા;
દવણા વાચી અગ્યા અદી, વિદ્યાવન ગણાયા તદી.
અર્ધ રાત્રી આપી દીકરી, પહી વાત વાચી તે ખરી;
માન પાનથી -આવ્યા ઘેર, તેતો તમે નિરખો સૌ પેર.
ઠામ ઠામ જરા એના ગાય, દમણા સેવક મૂકી જાય;
વિનેચટની વળી એ ખ્યાલ, નથી કરતા બડાઈની વાત.
એણે વારતા એકવી કહી, વિદ્યાવિલાસિની માને નદી;
એમ કહી તું મૂકે પેગ, એ પાણીએ નદી ચડે મગ.

સૌ કહે એને ચતુર પુરુષ, મારે મન વરયો એ મૂર્ખ;
 નવકુળ નાગ જે સ્વર્ગે વસે, દેવતા સૌ પાતાળે ધમે.
 પશ્ચિમ દિશાએ જગે લાણુ, એવી વારતા સૌ જાણુ;
 વનરાજે કીધું વન તાજ, કાંચીડો ત્યાં કરે છે રાજ.
 વિષાવાન અળગા સૌ રહ્યા, મૂરખ જાતે પંડિત થઈ ગયા;
 પ્રપંચ જાણું એને સહિ, બીજીવાર ઠગાઇ કેમ જાઉં.
 રાજાએ કીધું જેટલું, કારણ હું જાણું તેટલું;
 એમાં શું સમજાવે રાય, લોકો લક્ષણ જોતાં જાય.
 તરતીય કરી એને તે વડે, એની કીર્તિ તે મુજવડે;
 રૂપવંત જાણી રાખે પાસ, લેવા રાખે મુજ ધન આસ.
 રાજાએ માન્યો જેહને, કબૂલ કોણ ના કરે તેહને;
 મન માફે તો માને નહીં, જે કહેવું તે 'તું' કહી રહી.
 જાણો કરો જઈ ધરનાં કામ, હું મારે ખેડી છું ઠામ;
 વચન વિશ્વાસિનીનું મન ધરી, પછી ધાવ હેઠે જનરી.
 પ્રાતઃકાળ સગો જવ થયો, વિનેચટ રાજસલામાં ગયો;
 આપ મનમાં સમજી રહી, ધરની વાત કોને નવ કહી.

છપો.

પર આગળ કેદતાં વાત, માન ને જ્ઞાન ગમાવે,
 પર આગળ કહેતાં વાત, અર્થ એકે નવ આવે;
 પર આગળ કહેતાં વાત, કુળ દાસે લગાવે,
 પર આગળ કહેતા વાત, ભાર ધરનો નિજ જાવે;
 જાંધી મૂડી લાખની, સામળ મન સમજી રહે;
 કાલ્યા પુરય દિલમાં ગ્રહી, રખે જારે કોને કહે.

કોહરો.

આબી પેરે વિનેચટ તરી, નિરગમે છે નિજ દગ;
 મહિપતિ માને છે ઘણું, મનથી રહે મગન.
 એક દિવસને આવસરે, જની વિપરીત વાત;
 વિનેચટ ઘેર આવ્યો સદી, નાપિઠ નરપત સાથ.
 વર્તુ કરાવ્યું વાળદ કને, કીધું અંગ મરદન;
 સ્નાન કર્યું ઉખેડો, જોડે કરવા બોજન.

વિદ્યાવિલાસિનીની વાતો.

ચોપાઈ.

વાળંદ ત્યાંથી નિસર્યો બહાર, વિલાસિનીએ દોડો તે વાર;
 ચોતે તેડી ઉપર ધાવ, વાળંદને વેગે જોલાવ.
 ધાવ જોલાવા વેગે ગઇ, બેડી નારી ચક્રમાં જઇ;
 એ આગળ એક આસન ધર્યું, સાવચેતન પોતાનું કર્યું
 ચિત્ર વિચિત્ર શોભે છે માળ, અતિ ઉચ્ચ ને ઝાક ઝમાળ;
 જાણે બેડી છે વિજળી, કે ફાનસમાં બળે દીવડી,
 ચક્રમાં ચતુરા શોભે, જહીં, ધાવ વાળંદને લાવી તહીં;
 લટકો મટકો આવતો કરે, શીર પાધ વાંકી લઇ ધરે.
 મરડે મુછો ફેરવે હાથ, પોરાક સમારે ચતુરાઈ સાથ;
 મનમાં મોટો કરે વિચાર, કયમ તેડે મુજને એ નાર.
 હું જાણું કંઈ અર્થ એ તણો, મુજમાં શુણ કાંઈ દોડો ઘણો;
 મારી ચતુરાઈ મારા ચેન, માંડે શરીર મારાં મુખ વેણ.
 બની ઠણી રાખું શુભ સાજ, તે તો અર્થ આપ્યું સૌ આજ;
 શું જાણીએ શેઠ દશે લાગ, કંઈક લળીયું માંડે લાગ.
 ચાલતે ડેલે ઝાઝો જોમ, મરકટે મદિરા પીધી તેમ;
 અનેક એવા કરે છે ખેલ, વાળંદને વળા બેડો બ્હેલ.

દોહરો.

એમ વિચારતો મન વિષે, નેન મદિલાની દીશ;
 દાદર આગળ આવતા, અફળાયુ નિજ રીશ.

ચોપાઈ.

પાંચુ શરીર પછી સંતાપ, મનમાં પોકાર્યો નિજ આપ;
 જોલી ધાવ કરી બહુ રીશ, આધળા જોને પ્રત્યક્ષ છે દીશ.
 એમ કરતા પછી આવ્યા ત્યાંજ, વિલાસિનીવિનતા બેડી જ્યાંય;
 ચક્ર આગળ મેથો છે પાટ, બેડો તે ઉપર કરી ઠાઠ.

દોહરો.

ચક્રમાંથી કાઢ્યો સહી, કમળ સરીખો હાથ;
 સામુ જોઈને નખ લે, જોલી ધાવ તે સાથ.
 નાપિક નખ ઉતારતાં, ગ્રેહથી વ્યાકુળ થાય;
 તાસનો માર્યો તે વળા, મુખથી નવ જોતાય.

સામળ લદ.

આળા મોહાર સરીખડા, કસ્તૂરીની જેલેક;
જલ કરી તેને ઘણું, લઇને આવ્યો લેલેક.

ચોપાઇ.

જેના ઘરમાં આવી નાર, ધન્ય ધન્ય તેનો અવતાર;
કામની એવી જોતાં કહી, બૂનજમાં કંઈ ભાળી નહી.
એ કામની મુજને ક્યાંથી મળે, પણ કામ નિપજે કંઈ એકે જળે;
અધિક પાંસળા આછી જતન, મોતી સદસ કરે જઈ વાત.

છપી.

વાળંદને હિર વાત, રહે નદિ છાની છપની,
વાળંદને હિર વાત, રહે નદિ ખોટી જપની;
આઠાર વરણે એક, આતીશે જતન આછી,
ના ગણે પુન્ય કે પાપ, જકે તેની મતિ છોછી;
સામળ શીખ દે સર્વને, દેશ વાગશે હુંડિયો;
જો વાળંદ આગળ વારતા, કહી રૂઠી કે ભુંડિયો.

ચોપાઇ.

મનસૂણો મન કીધો ઘણો, કહ્યો અકાર રાયને તે તણો;
ત્યારે અધિપતે તેડ્યો એકાંત, ભાંગી મનતણી તે જાત.
કહું વધામણીનું એક કાજ, વિનેચટ ઘેર ગયો હું આજ;
કરી દળમત રૂઠી પેર, અલૌકિક અર્જણા એને ઘેર.
શું હું જાણું તે તો રાજ, તેડ્યો નખ લેવાને કાજ;
નખ નિરખણુ કરો તેડનું, પછી તોલ કીજે એડનું.
વાદળ વીજળી ચમકે જેમ, વિનેચટ ઘેર વિલાસિની તેમ;
એમ કહી આપ્યા 'છે નખ, રાજનએ દીઠા પ્રત્યક્ષ.

દાહરા.

નાપિક નખ આપી ગયો, મનમાં થયો મગન;
વિશુદ્ધ મંત્રીને તે સમે, કહે એમ રાજન.

ચોપાઇ.

ચણરા એ ચંપાનો છોડ, જોવાનાં છે મુજને કોડ;
નાપીક નખ લઇ આવ્યો આલી, વિનેચટ ઘેર સામા છે સહી.

વિધાવિલાસિનીની વાતો.

- પૃથ્વીમાં એના અવતાર, દેવાંગના અપસરા સાર;
એકવાર જોઉં એનું રૂપ, ત્યારે જન્મ સફળ કહે બ્રૂપ.
- મુજ મન ખીજે નહીં વિચાર, એ માહરી પુત્રીને ઠાર;
તેહને જોયા કીજે સંચ, પ્રધાન કાંઈકે કરે પ્રથમ.
વિશુદ્ધિ મંત્રિ તવ વાણી વરે, ધરજો રાજા કહું તે રદે;
વાત ઉધાડી તો નવ થાય, નીચ ખુદ્ધિ તેમા કહેવાય.
વિનેચટ આહીં આવે જેટલે, હાસ્યથી વાત કરશું તેટલે;
શક પડે નહીં ને થાયે કામ, સાભળજો તમે જોડા મામ.
બોલું હું રૂઢી રીત જ્ઞાત, જેમ માને એ સાગી વાત,
રાય પોતે ઇચ્છે છે એમ, જોવા મંદિર રાખે નેમ.
તમ ઘેર રસોઈ કાલે સાર, રાય જમે પીરસે તમ નાર;
માટે પુછીએ એહ અમે, પરણ્યા કે કુંવારા તમે.
પરણ્યા પેહેલા બોજન કરે, પરણ્યા પછી જંઝાર ભરે;
એવી વાત કરીશું અમે, જોવા પુત્રી પધારે તમે.
- એવી કહી પ્રધાને વાત, વીતી રાત ને થયો પ્રભાત;
વિનેચટ આવ્યો અર્થ ચડી, સભા મધે જોડો તે ઘડી.
બહુ માન દીધુ છે તહીં, પ્રધાન વાત જોલ્યો છે સહી;
વિનેચટે મર્મ જ નવ લલ્લો, કહે વાત સુખજેથી કહો.

દાહરો.

વિશુદ્ધ વળતું જોલીયો, મુજો વિનેચટ આજ;
બોજન કરવા તમ ધરે, ઇચ્છા કરે મહારાજ.

ચોપાદ.

રાજા આગળ કરીતી વાત, તે સર્વે કરી વિખ્યાત;
તમારી સ્ત્રી ને લીલાવતી, બેદાબેદ કાંઈ ગણતા નથી.
ઉલટ મન ધરે એ રાય, તમ ધર જન્મવાનો ગદિમાય;
વિનેચટ વિચારે મન રાય, ધરતી કે જાણે નહીં વાત.
વાત કહું એ આગળ આજ, તોતો મુજને લાગે લાજ;
ચાલે છે કેવું મુજ ઘેર, તેની કેમ કહેવાયે પેર.
એવી મન વિમાસણ કરે, અર્થ હવે તે કંઈ પેરે સરે;
ના કહું જો આણી વાર, નવ મારો લાખેજો ભાર.
હા કેમ કહેવાયે આવી, વિલાસિની કરશે કેમ તહીં;
જેઉં તરેનું પ્રગટ્યું દુઃખ, વિનેચટનું ઉતર્યું મૂખ.

દોહરા.

વિશુદ્ધ વળતું જોલીઓ, વિનેચટ પ્રત્યે એમ;
શું વિચારો મન વિશે, ચૂપ રહ્યા છો કેમ.
વિનેચટ કહે મંત્રી મુણો, હું મન દરખ્યો આજ;
મંદિર આવે મહીપતિ, તો રૂડાં થાયે કાજ.

[Vinechat went home in deep thought and explained the situation to the nurse. The nurse went up to Vilasini but she refused so listen to her at first. Finally she was induced to receive the king the next day on certain conditions.]

ચોપાદ.

વિલામિની તવ જોલી મુખ, શામાટે મુજને દે દુઃખ. •
રાગને પીરમું નવ સહી, ભાર મૂરખના રાખું નદી;
તે માટે માદારે નહીં કામ, તું જોશી રહે તારે કામ.
ધાવ કહે મૂરખ એ નથી, રાગ કેમ માને સર્વથી;
તું કહે છે ચતુર એ ધણો, શકે ભાંગું તારા મન તણો.
પીરમું રમોઇ કરી કલોલ, જવ મુજ સરખી લાવે મોળ;
તારે ધાવ એમ જોલી તરી, તારી જોડે તો જુગમાં નદી.
વાત કરો સર્વે વ્યર્થ, એથી કાંઇ સરે નહીં અર્થ;
તું તારે જાણે કહે તરી, ચતુર હશે તો લાવે સહી.
આવી ધાવ વિનેચટ પાસ, મુક્યો ત્યાં જામ નિશાસ;
ધાવ કહે સાંભળ મદારાજ, કેમ પેરે યાગે એ કાજ.
વિનેચટ મુખ જોલ્યો નદી, તમને ના કેમ રીને કહી;
ધાવ કહે જોલી એ જોલ, મુજ સરખી સ્ત્રી લાવે મોળ.
રાગને દૂં પીરમું સંદી, એ વાત વિલાસિનીએ કહી;
વિનેચટ કહે મુધરૂં મુજ કામ, એવું કહી ગયો તે ગામ.
જુજવા મોળ લીધા સજ્જાગ, આલ્યો ઘેર નવ લાગી વાર;
જુજવાં રૂપ એથી જાણાય, ધરે અંત તે નવ જોળખાય.
એક જાળ મધ્યે તે ધરી, મંદિર આલ્યો પાછો કરી;
મંદિરમાં આલ્યો તે તરી, ધાવને જોલાવી સહી.

વિદ્યાવિલાસિનીની વાર્તા.

શામા કન્યા લાવ્યો સોળ, વિનેચટ વળતો બોલ્યો બોલ;
આ જાખમાં સોળ ખરી, લેઈ ચાલી પછી સુંદરી.
કહે ધાવ ભુદ્ધિહીણ બાળ, લાવ્યો જાપતણું કપાળ;
વિલાસિની કહે તે સાચું સહી, આ ભુદ્ધિ તુને માને નહીં.
તારી સૂજે ત્યાં હું જાણી, કળેત રૂડી પેરે ચાણી;
વિનેચટ તવ બોલ્યો બોપ, વિલાસિની કરશે એનું તોલ.
મૂરખમાં તું તો નવ હરે, કોધ મુજ ઉપર નહીં કરે;
ધાવે જાખ કર માહે.ધરી, ખીતી ખીતી ચાલી સુંદરી.
તમે કરમાવ્યું હતું જોદ, લાવ્યો છે વિનેચટ તેડ;
જોધને વ્યાધ્યો છે કલ્યાણ, લાવ્યો સહી એ જાળના સોળ.
ધાવ પ્રત્યે વહે વચન, તે માફ કેમ માને મન;
ચતુર કોઇને પૂછી એમ, કહ્યા પ્રમાણે કીધું તેમ
મુખથી જે બોલી હું વાણુ, તે માફરે કરવું પ્રમાણુ;
કાલે તે આદરીશું જનણુ, બોલી વિલાસિની તે વાણુ.
મોકલવો એને ઘર બહાર, એનું મૂખ નવ જોવું સાર;
હરજે ધાવ હંડે છતરી, વિનેચટ પ્રત્યે તે જિયરી.
જોલ્યાનું તો ખર્દજ રહ્યું, વિદ્યાવિલાસિનીએ દા કહ્યું;
એક કામ તમે કરજો સહી, કાલે ઘરમા રહેશો નહીં.
જોજન કરી રાજા ઘેર જાય, ઉપર વિલાસિની પલાય;
પછી સુખે આવજો નિજ ધામ, વિનેચટ કહે કરશું એ કામ.
એમ કરતા ગયો તે દન, સહા મધ્યે જોકો રાજન;
વિનેચટ ઘરની જોતો વાટ, પછી વિલાસિની કરે શો ઘાટ.
હંડી છતરી તેણી વાર, વિનેચટ સધાવ્યા ઘર બહાર;
ઘર મધ્યે રચના વિલાજ, સોળ દાર ને એક પરસાજ.
તે ઠેકાણે લાગજ જોઈ, વિલાસિનીએ ત્યાં કરી રસોઈ;
બત્રીશ જોજન ચોસઠ શાક, નાના વિધે પકાવ્યા પાક.

દાહરે.

વિલાસિની વળતું વદી, હવે જાગી 'તું ધાવ;
હેમરથ રામને વળી, વેગે તેડી લાવ.

ચોપાઇ.

વેગે ઘસી આવી ત્યામ, હેમરથ વાટ જુએ છે જ્યાંય;
કહે ધાવ આલો મહારાજ, વાર નથી કહે છે રાજ.

સામળ ભટ્ટ.

છઠી અસ્વારીએ ચાલ્યો સાર, સાથે નવ રાખ્યો પ્રતિહાર;
ધાવે ખજાર જઈ આગળ કરી, હેમરથ આવે મુંદરી.
વિનતાએ આમન માંડ્યું જ્યાંય, વસ્ત્ર ઉતારી બેઠો ત્યાંય;
ઉષ્ણોદક આપ્યું શુભ સાજ, સ્નાન નિર્મળ કરવાને કાજ.

દાહરો.

અંગોળ કર્યું ઉષ્ણોદક, તેજ કુલેજ મર્દન;
સેવા વિગે ધાવ રહી, આપે સર્વે સામન.

ચોપાઈ.

નાહી કરી જીક્યા નિરધાર, પીનાંખર પેદેયું શુભ સાર;
પાવડીએ ચડી આવ્યા ત્યાંસ, બેઠા આસન માંડ્યું જ્યાંસ.
આગળ માંડી સોવણું ચાળ, સોળ ક્યોલે બાંધી પાળ;
હરત પ્રક્ષાલન આપ્યું સાર, વિવેકથી પીરસે છે નાર.
જાએ વાનાં પીરમે સહી, જુગલે દારથી નિસરે તહી;
પેશીને તે પાછી વળે, બીજે બારજેથી નીકળે.
તજે વસ્ત્ર ને તે શણુગાર, ઉતારી મૂકે અળખા સાર;
ચાર ચાર વાનીનાં શાક, પીરમે ગ્રેમ આણી સૌ પાક.
ગ્રેમદા પછી આવે પરચાળ, પોશાક બીજે ધરે તતકાળ;
શણુગાર વસ્ત્ર જે ત્રીજે સહી, ધરી ત્રીજે દારે આવી તહી.
વળી શાક મૂક્યાં ત્યાં ચાર, પાછી ફરી નવ લાગી વાર;
સર્પ કાંચળા તજે જે જેમ, અળખાએ આચરિયું તેમ.

દાહરો.

અતુર સાથે દારથી, નિકળા તેણી વાર;
જુકતેથી પીરસ્યાં તહી, શાક અનુપમ ચાર.
પાછી આવી પરચાળથી, નવો ધર્મો શણુગાર;
ચાલી અપળા ચાંપથી, આવી પાંચમે દાર.
વેપ ધરીને નવ નવો, આવે દારોદાર;
અચાણાં રૂડાં રાચનાં, પીરમે અપરમપાર.

ચોપાઈ.

પૂર્ણ પ્રકારે પીરમે સહી, વસ્તુ એકે બોલી નહીં;
જાએ વાનાં પીરમી વળી, મોળ બારજેથી તે નિકળી.

વિદ્યાવિલાસિનીની વાર્તા.

પીરસીને વળા પાછી ફરે, ખીજે ખારણેથી નીસરે;
ખીજે દાર ખીજે રાણુગાર, ધરે ચતુર વિલાસિની નાર.
એમ જુજવા કર્યા રાણુગાર, રાજા નવ જાણે વિચારે;
રાજા મન વિચારે તેહ, સોળે સરખી દીસે, દેહ.
દેખી મન વિમાસણ થાય, એ વિચાર કબ્યો નવ જાય;
એક છે કે સોળે સહી, જાંતી મનમાં એવી ચઢ.
જમી કરી જિહ્વા મહારાજ, નવ મરીયું પોતાનું કાજ;
હેમરથ હૈયે પડ્યો વિચાર, હસે કોઈ વિલાસિની નાર.
વિનેચટ દિસે કરતો કલોલ, એ ધેર જોતાં અખળા સોળ;
ભલો ભાગ્યશાળી એ ભૂપ, એથી અધિકું એતું રૂપ
ભોજન કરવું બૂલી ગયો, મનમાંહે વિચાર જ થયો;
આવ્યો હું જે ધારી અર્થ, તે તો સધળું ગયું છે વ્યર્થ.
સોળ સાથે મારે નહીં કાર, જોવી એક વિલાસિની નાર;
જોવામાં તે આવી નહીં, રાચે વાત પકડી છે તહીં.
દૂધ સાથ કીધું ભોજન, હસ્ત પ્રક્ષાળી ઉઠ્યો રાજન;
સેવરધન સોપારી સાર, એલચી લવંગ તજ અપાર.
ઉપર આખ્યાં ખીજા સહી, રાજાનું મન માને નહીં;
રાજાએ લીધો મુખવાસ, નારી જોવા ઉપ-યો ઉદ્વાસ.

[The king was sore disappointed as he was unable to know which of the sixteen girls (he believed he had seen) was the one he longed to see. So his minister thought out another plan that Vinechat should bring Vilasini with him to the temple outside the city and that there she should dance before the king while Vinechat made music, Vinechat seeing no immediate help consented with a heavy heart. He returned home and the nurse again went up to induce the proud maiden to consent.]

વિલાસિની મન વાણી વર્ણી, જાણું અજબડી તે તો દર્શી;
એવું ક્યાંથી માફે ભાગ, તે તો તુજને લાગું પામ.

એ મૂરખ શું વીણા બ્લાય, એમાં ક્યાંથી એ વિદ્વાય;
 જ્ઞાન સ્વર ને ત્રણ છે ગ્રામ, જત્રીય ગાજતી કેડાં દામ.
 ચતુર શિરોમણિ શુદ્ધિનિધાન, ભણ્યો ગણ્યો હોયે વિદ્વાન;
 એવા ગુણવાળો વીણા બ્લાય, એવું હોય તો લાગું પાય.
 સંગે શું હું કરું તાહરે, ફળેત મુજને કરે ભદરે;
 તેણે સર્વની આમળા ભય, તૃત્ય ભંગ વીણાથી થાય.
 પ્રથમ જઈ પૂછોની એક, પરીક્ષા મુજને આપે તેક;
 હેઠળ વીણા વાયે તર્ત, ઉપર હું કરું છું તૃત્ય.
 વિદ્યાસિનીએ કહ્યું જેટલું, વિનેચરને સોંપ્યું તેટલું;
 વિનેચર કહે એમાં થી વાર, હા કહે ઉપર જઈ નિરધાર.
 એક ને ત્રણ ને ચોતાણ, એ જ્ઞાનનો સઘળો ખ્યાલ;
 પ્રથમ પોહોર કેહેવાય લક્ષીન, પછી અવીઝનસ ને અશીત.
 ચાર ઘડી ચડતાં ભેરવી થાય, સવા પોહોરે જિલાવર ગાય;
 આશાવરી છે એની સંગ, પછી મધ્યાને સારંગ.
 ગોટી સાંજ સંગે તે હોય, સ્યામકલ્યાણ પછી તે સોય;
 સવા પોહોરે તે અલિકલ્યાણ, મધ રાતે કાનુકો પ્રમાણ.
 રાગ સ્વર વિના ગાએ જોઈ, અનુરવન તો જાણ્યો તેક;
 તૃત્ય રીત સંપૂરણ હોય, કરી ચક્રે નવ એવો કોય.
 તાંડવ તૃત્ય સિવજની પાસ, બીજું ઈંદ્ર કેરે નિવાસ;
 તેથી નરતું સંગીત જ્ઞાન, ગાંધર્વ જન કરે તે તાન.
 તાનસેન સરીખા જે થાય, પૂરણ રાગ તે ધરના ગાય;
 વણ સમજે ગાયન નવ થાય, અજ્ઞાનના ગોચાં જાણ્યાં થાય.

દાહરો.

લખી પત્ર એક પાઠ્યો, વિદ્યાસિની કેરી પાસ;
 વિનતા વાંચ્યું મન કરી, પાખી મન ઉદ્ધાસ.

ચોપાઈ.

આ જોતાં વિદ્યા પૂરણ, જોતેર દગા જત્રીય લક્ષણ;
 બાળ્યા વિના એ ક્યાંથી લખે, મૂરખ એ આવું શું ભણે.
 અસ્તરિનો મંપૂરણ પાસ, આજ આપ્યો મુજને વિશ્વાસ;
 ઈંદ્ર મન થયું તેની વાર, આપી વીણા ધાવને કર સાર.

વિદ્યાવિલાસિનીની વાતો

એને આપ તું વેગે કરી, પ્રગટ પારખું જોઈએ કરી;
વીણા લઈને ધાવ જ ગઈ, વિનેચટને આપી તહીં;
વીણા આપી તેને હાથ, કહ્યું હવે વગાડો નાય;
વીણા ગ્રહી પોતાને હાથ, વગડવા નૃત્યની સાથ.

દોહરો.

વીણા વગડી વિનેચટ, ઉપર અળખા કરે નૃત્ય;
તાળ સ્વર ને રાગણી, મળીયું વીણામાં સત્ય.
મોદ પામી તે માનની, શુધ્ધુધ ભૂલી કામ;
વાગે ચરણે ધૂધરા, સુરજેર નાચે અળખાવ
બેઠ કરે ધણી લામની, વિનેચટ ચૂકવા માટ;
સરળ પ્રકારે શોધતા, નવ ભૂલ્યો એ ધાટ.

ચોપાઈ.

સકળ ગુણ દીઠો લંકાર, નારીનો ઉતર્યો અલંકાર;
જાણું એ મૂરખ છે સહી, એવો ગમાર જુગ મધ્યે નહીં.
ધાવને તો પાગે નમી, તારી વાત તો મુજને ગમી;
પ્રગટ પારખું લીધું આજ, હવે કહો તે કંઈ હું કાજ.
એમ કહીને રાખ્યું નૃત્ય, ધાવ લાજ ભાગે કેમ તર્ત;
વર્ષ આઠની સામટી તેડ, કાલે જોલાવું હું આણી નેહ.
નૃત્ય કરી આણું જ્યાહરે, જોલાવું હું તો તાહરે;
તે મારે સાલજ મુજ વાત, અણુજોલી આણું મંધાત.
આવ્યા પછી કંઈ કંઈ વાત, જોલાવું કહી મારો નાથ;
હવે તજ્યો એને કેમ જાય, પણ એક વર્ષ સો તે થાય.
એણું કહી હુંડે ઉતરી, રાજે શણગાર જાડુ પ્રીતે કરી;
વાળ મોતીએ પરાવ્યા સાગ, વળી સોજે સન્મ્યા શણગાર.

દોહરો.

પછી પુરપતિએ કહાવીયું, વિનેચટ કરે ધામ;
વિદ્યાસિની સદ - આવજો, વાડી કરે હામ.
રુખ આસન ત્યા મોહક્યુ, સુંદર રતન જડાય;
વિદ્યાસિની બેઠી વેગે કરિ, મનમા આણી ભાવ.

[The music and dancing pleased the king immensely and when the party broke up he took leave with many words of gratitude to Vinechat and of admiration and respect for Vilasini. The two-man and wife-who had not spoken to each other for nearly eight years were left alone together.]

વિલાવિલાસિની કરે વિચાર, પિયુ બોલાવું શે પ્રકાર;
ડાળા પગનું ઝાંઝર જેહ, નૃત્ય કરતાં મૂક્યું એહ.
બોલાવું એ મસે કરી, સ્વામી ઝાંઝર હું વીસરી;
એવું વિચારી મૂક્યું સહી, સુખઆસનમાં બેસી તહી.
આવો મન વિચાર જ કરી, ચાલી નિજ મંદિર સુંદરી;
વિનેચટ થયો છે અસ્વાર, સાથે આવ્યો મંદિર સાર.
હરખ બેઠિને સખજો મન, એમ કરતા આવ્યાં સદન;
સુખ આસનથી ઉતરી કામની, ગમ પૂરી અરધી જામની.
સુખ આસન લાઇ સેવક ગયા, સૌ સૌને મારગે વહ્યા;
કામની કંઠે ધાલ્યો હાથ, ચતુર શિરોમણી મારા નાથ
હીરા આગળ જેવો કાચ, તમ વીણા આગળ મુજ નાચ;
સમુદ્ર આગળ જેવો ફૂપ, તેલ-આગળ તો જેવું વૂપ.
બ્રાહ્મણ આગળ ભાટ જ જેમ, હું તમ આગળ શોભું તેમ;
વિવેક તનમાં અપરમપાર, વારી જાઉં હું વારમવાર.
પ્રધાન પુત્રનું ચાન્ને ભણું, મન ગમતું જે મુજનું મળ્યું;
એવું કહી આપે તંબોળ, કુમકુમ તિલક કંઈ કપોળ.
રુદ્રાસ્ત્ર બીઠી તે વાર, તમે મારા દેવાના હાર;
સુંબન કરી ચતુરા કહે એમ, કામ એક-છે પશુ કહું કેમ.
વિનેચટ કહે વિનતા આચરો, રૂપે મન ધરો ખરખરો;
પ્રથમ તમારૂં કરીશું કામ, પછી વિદ્યામ હૈયું આ હામ.

દાહરો.

વિલાવિલાસિની વળનું વદે, સાંભળીએ મદારાજ;
નૃત્ય કંઈ ત્યાં માદરૂ, ઝાંઝર પડીયું આજ.
નેપુર તારા ચર્ચનું, લાવું હું નિરધાર;
કામ કરૂં હું કામની, દાણું ન લાગે વાર.

વિદ્યાવિલાસિનીની વાતો.

સ્વામી મારા નવ જશે, ધણી ગઈ છે રાત;
 દરવાજા દીધા હશે, ખોળવળે પ્રભાત.
 તમને હું કેમ એકલું, આ વેળા મહારાય;
 નેપૂર મારા ચર્ચુનું, જાય તો છો જાય.
 એમ કરીને કર પ્રણો, નાંખી કંટે હાથ;
 જવા નહીં કહું નાથજી, એમ કહી બીડી ગાય.
 વિનેચટ ત્હા એમ વટે, સાંભળ ચતુર સુજાણ;
 નેપૂર તો લાવ્યા વિના, નવ પડે એન નિરવાણ.
 નેપૂર તારા ચર્ચુનું, આણી આપું આજ;
 વળતી તમે કહો તે કરે, નિશ્ચે હું તો કાજ.
 કેમ જશે પિયુ એકલા, ધણી ગઈ છે રાત,
 મન માને નહીં માહરે, કોહો તો આલું સાથ.
 દરવાજા દીધા હશે, ઘેર અંધારી રાત;
 ધણી દિનના અગોલડા, માટે કરવી વાત.

ચોપાઈ.

વનિતા નહીં લાગે કંઈ વાગ, જોતામા આવ્યો નિરધાર;
 એવું કહીને વિનેચટ જાય, હોનાઈ અળખું નવ ચાપ.
 નારી હું જવાનો તહીં, એક પક્કમા આપું અદી;
 નેપૂર તારૂં લાવું સહી, ચિત્તમાં ચિંતા ધરશે નહીં.

દોહરો.

એવું કહીને મંચર્યા, નેપૂર લેવા કાજ
 સ્થામા કહે વેદ્યા આવજો, શીઘ્ર થઈ મહારાજ.

ચોપાઈ.

વિનેચટ ત્યાંથી નીસર્યો, વાઢી ગયો જઈને કપો;
 આજે અપજા વેગે તહીં, ત્વર કર્યું ત્યાં આગળ સહી.
 ખોળ કરી છે ત્યા જોડે, પડ્યું નેપૂર દીકું તેડે,
 નેપૂર લીધું નારી તણું, મનમાં દરખ્યો મોતે ધાણું.
 નેપૂર લઈ આવ્યો જે વાર, બીડ્યાં દીકાં બંને દાર;
 વિનેચટ વિમાસે મનમાંય, દવે કરવો કોણ ઉપાય.

બાહર હવે જો વાસો રહ્યું, તો તો ઘેર દુઃખ પામે સહુ;
આ. વેળા ઉઘડાવું દાર, તો ઓળખે સહુ આ વાર.
આવડી રાતે ક્યાંથી ફર્યો વિનેચટ શાને સંચર્યા;
સેવક જન સૌ ક્યાં ગયા, પોતે કેમ જાતે આવીયા.
દાસ્ત કરે માફ સૌ સાર, નવ ઉઘડાવું માટે દાર;
બીજો કાંઈ કરે પ્રપંચ, રચું નગર જાવાનો સંચ.
મન વિચાર કરે જેટલે, ઘણું દુઃખ પામ્યો તેટલે;
જો રહ્યું હું આણે હાથ, મદિલા આગળ જાળે માથ
ધાર્યું કામ જે કરે તર્ત, વચન જામે તેથી રહું મર્ત;
વાપરો વિલાસિનીને કીધો આજ, હમણું જાઉં તો રહેશે લાજ.
વર્ષ આઠના અમોલા જેલ, તૂટયા તેલ થયો છે નેલ;
તે જોતાંમાં ભાગી જશે, કામનિ કો દિન મેલું મારશે,
હવે શો કરવો પ્રકાર, જાવું પુરમાં તો નિરધાર;
ચાલવું ભુદ્ધિ' માહરી આજ, જેથી સધરે માફ કાજ.
આ ધરનાજે જાવાનો હાથ, સરશે જેથી માફ કાથ;
બાંધ્યા છે પત્થર ચોપાસ, એક ગજ પોહોળું પ્રકાશ,
ગજ ચાર લાંબું પ્રમાણ, તેમાંથી જાવું નિરવાણ;
તેમાં પેસવા તાપર થાય, કંઈ વાળાને પોતે જાય.
ચાંપી બાંધી માથે પાણ, પેટો તેમા જોઈને લાગ;
ચોર પગનાં ધરે છે જેમ, વિનેચટ ચાલ્યો છે તેમ.

દોહરા.

અર્ધ ધરનાજે આવીયો, તે ચાનક મળીધર સાપ
કંઈક કાળથી કરે, રખવાળું ત્યાં આપ.
વિનેચટને દેખીને, મનમાં આવી રીસ;
આજ સુધીમાં કોઈ પજુ, આવ્યું નહીં આ દીસ.
એણે વાટ પડી અડો, કોઈ દિન માહાઈ મૃત્ય;
તે નાગ મહાક્રોધમાં, સામે આવ્યો સત્ય.

ચોપાઈ.

ફેણ માંડીને જીભો ચયો, લગભગ વિનેચટ આવી રહ્યો;
ભુજંગ દેખી પાછો ધસ્યો, સાપ જઈ અંતરે ડસ્યો.
મારી ડંઠ ને પાછો ફર્યો, વિનેચટ ત્યાંથી નીસર્યો;
અડી લેહેર ચમરોળે અડ્યો, ધરનાજાને મોટે પડ્યો.

વિદ્યાવિલાસિનીની વાતો.

નહી શરીરે શુદ્ધ કે શાન, બ્રહ્માંડે જઈ પહોંચ્યા પ્રાણ;
હંથાં નેત્ર ચાપ્યાં છે નકી, કંઠે ખાત્રી છે કાંચકી.
વિનેચટ તવ ધરણી દળેા, રામ શબ્દ મુખથી નિકળ્યો;
ઝેરની ભેહેર વાપી છે તહી, શખવત મઈ પડ્યો છે સહી.

દોહરા.

રાખનાર શ્રી રામજી, તે માર્યો કેમ જાય;
પાસે એક મેહેલ છે, વસે ત્યાં ગુણકાય.
મણીમંજરી નામ એહતું, પાળે શુદ્ધ આચાર;
શાન વિદ્યા સુંદર સહી, અસત્ય નહી ઉચ્ચાર.

ત્રોપાઇ.

નગર બહાર ગુણકા છે જોહ, મણીમંજરી કહીએ તેહ;
પાસે દ્રવ્ય તેને છે ખાહુ, વૈભવ દીસે છે ત્યાં સહુ.
સો સેવક દાસી પચ્ચાસ, કરે સેવ રહે એની પાસ;
વિનેચટ પડ્યો બપાહરે, શબ્દ સુણ્યો તેણે ત્યાહરે.
રામ નામ કાધો ઉચ્ચાર, ગુણકાએ સુણ્યો તે વાર;
વળી સુણ્યો તેણે ધળકાર, પડ્યો કોઈ પુરુષ તે દાર.
એવું જાણી બી સહી, સેવક એક જોલાવ્યો તહી;
મણીમંજરી હેઠી બિતરી, દીપક કેરી જોત જ કરી.
સેવક પાસે ઉઘડાવ્યા દાર, રાત દીસે છે ઘોર અંધાર;
વેગે વિનતા ચાલી સહી, આવી વિનેચટ પાસે તહી.
વિનેચટને જ્યારે નિરખિયો, છવ મણીમંજરીનો દરખિયો;
હવે માહાકે સર્વ કામ, વિનેચટ રાખુ મુજ ધામ.
આવે ક્યાંથી એ આ દીશ, ચડ્યું વિપધર કેડે વિપ;
સર્પ ડંશ દીસે છે ચર્ણ, રુધિરતણી ચાલી છે ઝર્ણ.
મોહોરો વળગાડ્યો ડંખ જ જ્યાં, ખીજો મૂક્યો મુખની માય;
જેવું પાણી મોહોરાતું ગળ્યું, વિપ તે વાન્તીથી નીકળ્યું.
વિનેચટ તવ થયો સચેત, ગુણકાને કહે આણી હેત;
ધણે ગુણ તમેએ કર્યો, જેથી મુજ દેહ કુશળ રહ્યો.
ગુણકા જોલી નાગી શીશ, ક્યમ આવ્યા રાતે આ દીશ;
આપોઆપ આવ્યા મદારાજ, અવધડ જેવું શું છે કાજ.

સામળ બદ

વિનેયક ત્યા બોલ્યો વણુ, સામળ ચતુરા ચતુર તુમણુ,
નેપુ નાગીનું લેવા દારણે, નિમયો આ સમે બાગલે.
વિધામિની પગે દિન બદ્ધ થયા, આઠ વડ અબોલા રહ્યા;
દની આંદી તે જાગી અન્ન, તવ થયુ વિમ્મકેઈ દાન.
ગુણુ તને મ્હો આપીયો, છન મારોતો ઉગાગીયો,
વધામણી કંઈ મનો તમો, પત્ની મહિં પધાકે અમો
સ્વાગી વાત કરું નિમ્મર, લે વચન આપો આ દાગ;
આપુ વચન વિનેયકે તદા, જે માગો તે આપુ મહી.

દોહડો.

મળીમંજરી તે સમે, બોલી મુખે વાણુ
લે તમો મુજને વગે, તો થાએ કલ્યાણુ

સોપાઈ.

તમને વચન કરું હુ આજ, મુજ મંદિ ગેલુ મદાગજ,
અફૂર્સ તો જાણુ નદી, એ વચન હું મારું સહી.
લક્ષવણ રાજ હું હું, દમણુ જાણુ દેની તું,
ઉત્તમ દિવમે કરિયુ કામ, ગુણુકા કહે ગદો આજ આ દામ.
જે સમેનો જાણ્યો હાય, તે સમે થયા છે નાય,
બીજુ લે કંઈ બોલો વાણુ, તે વાતે તમને છે દાણુ.
વિનેયકે મનમા આદ્ય, ગુણુકા કહે તે તો ખરું,
વચને બાધ્યો વિનેયક રાય, બોલ પોતાનો કેમ સોપાય
વિનેયક કહે તું કેટે તે કરું, દે આજા તો મરુકે ધરું,
જ્યારે આપો આજા સાગ, જ્યારે હું તો જાઉં નિરધાગ.
મળીમંજરી બોલી વાત, સત્ય વચન એ તો મુજ નાય,
આલો જઈએ આપણે ઘેર, વિદાગ કરીએ રૂડી પેર.
ઓ બરતાગનો થાશે જોગ, ગતિ મુખનો બોગરીયુ બોગ,
વચન મુખીને આલ્યો તદા, ગુણુકા કેરે મંદિ મહી.

દોહડા

પાયમે માગે પ્રેમદા, તેડી ગઈ તત્કાળ,
તે સમાનક બહુ જોવાતુ, દીસે ઝાકઝમાળ

વિદ્યાવિલાસિનીની વાતા.

ચોપાઠ.

દિન દિન દીપકમાલિકા, સૂર્યવત પ્રગટે જોત;
બેઠક ખાવત ભાતની, ઉદેકાર ઉઘોત.

ચોપાઠ.

એથી હિપમા બીજી કરી, સૂર્ય શરિ રહ્યા જેમ વરી;
ચિત્રનું બેહદ છે કામ, ભૂખ તરશ ચોવાનો ઠામ.
ફુંવારા છૂટે ચોપાસે, બેહકે બહુ અત્તર બરાસ;
ત્યાં સેજ ગુણકાની જેહ, સવા લાખની જોતાં એહ.
ખાન ખાન મેવા તંબોળ, કરે કીડા હિપજે કલ્લોલ;
સુખીયા દિન કાઢે સર્વથી, દુઃખને નજરે જોતી નથી.

દોહરો.

કામરુ દેશની કામતી, આવી છે આ દાર;
મંત્ર તંત્ર ને મોહની, જાણે તે અપાર.
ગાન તાન ને ચપળતા, સંપૂરણ સઘળી વાત;
વર્ષ વીસ ભરજોળના, હિતગકુળ ને ભાત.
મણીમંજરી મુખ ઝોયરી, મુલો સ્વામીજન;
કીડા મુજ સાથે કરો, કહું છું સત્ય વચન.

ચોપાઠ

વિનેચટ તો વળતું વદે, સાબળો કરજો ધરજો રહે;
જાતે તું તો છે ગુણકાય, તું મંગે કીડા કેમ ચાય.
મણીમંજરી બોલી વાણ, સાંભળ વિનેચટ અતુર સુખણ;
મારે એક તમો ભરથાર, બીજા સાથે નહિ વેહેવાર.
પુરય જન્મથી દીઠા નથી, ગણપિ શુદ્ધ રહી સર્વથી;
અસલ વદે તેના બે આપ, પ્રલયકાળતણું શિર પાપ
મુજથું કરો બોગ વિલાસ, હું જેથી પામું ઉલ્લાસ;
આખો કાલ બોલો નહીં ફરી, વિનેચટે વિમાસણ કરી.
વિનેચટ કહે રાખું વિલાસ, ખાનખાન પછી બોગ વિલાસ;
જ્યારે પાછલી રહી જામતી, મણીમંજરી ઉડી જામતી.

વિચારી શુદ્ધિ મન પ્રકાશ, રાવલોકનો શો વિશ્વાસ;
પુત્ર પિતાને જોનાં સહી, કરે ધાત તે ચૂકે નહીં.
એ ભાઈ રમે એક દાઢ, નિઠામાં ઘડે મુજ ધાટ;
માટે એક કડું હું કાર, મંત્રી બાંધું સૂતર તાર.
સાધી વિષા કામણરી, સાઠ ગાંઠનો દોરો કરી;
વિનેચટ પગે બાંધ્યો જોડે, પોષટ તર્ત થયો તેડે.
સમજે મનમાં સપળા ગતિ, શું કરે ચાલે નહિ મતિ;
મંત્રનણું ઝાઝું છે જોર, ઉતર્યો વિનેચટનો તોર.

[Vinechat remained in this state—a parrot by day, a man at night—at the house of Manimanjari. His cage was right at the top of her house. In the meantime the king, the Princess, Vilasini and all the town were searching high and low for him.]

દોહરા.

એમ કરતાં પૂરા પછી, થયા છે ખટ માસ;
તણ દિવસ ઓછા રહ્યા, ત્યારે તૂટી આશ.
હલકારાની જોડીઓ, આવે દોટા દોટ;
શોધ કરી ચાકવા અમો, રાજાને કહે દોડ.
આશા તૂટી સર્વેની, બોલે વિપરીત જન;
વિનેચટ લાધે નહીં, દુનખ પામ્યો રાજન.
વિશુદ્ધને રાજા કહે, તજ્જું દેદ નિરવાણ;
વચન માફ કરે નહીં, જે પશ્ચિમ છોડે બાણ.
વિષાવિલાસિની એમ કહે, સાંભળ ધાવ મુગ્ધણ;
હવે અવધ પૂરી થઇ, દેદ તજ્જું નિરવાણ.
વળતી લીલાવતી કહે, હવે જીવનું મિથ્યાય;
પ્રનિગા પૂરી થઇ, તજ્જું હું મારી કાય.
એવેની પેર કરી રહ્યાં, આપ આપણે મન;
વિનેચટજી તો ગયા, હવે સૌ પામે મર્જ.

ચોપાઇ.

કેવો વિચાર એમ અ-ચોખ્ખ-મ, મરવા ઉપર સોંપું મન.
ગતી જ્યો છે દાદાકાર, એવે થયો છે એક પ્રકાર.

વિદ્યાવિલાસિનીની વાતો

નારાયણની મોગી ગતિ, રાખનાર સમર્થ મદુપતિ,
તે દિન જોતા શુભકા ઘેર, ઇશે કીધી ત્યા શી ઘેર

દોહરો

તે દિનસ મણિમજરી, ભોગ કરી અતિ સાગ,
પોપટ રૂપ પાછુ કરી, પુર્યો પિંજર મોઝાર
નિદ્રા ભરીતી આખડી, આળસ દીલ અપાર,
સેજ ઉપર સૂતી જઈ, વિસરી દેવુ પાર
બર નિદ્રા સૂતી સહી, આળસ કીધુ જાણુ,
ખીલી દેવી વીસરી, સૂતી ત્યા નિરવાણુ

ચોપાદ

પિંજર ખીલી દેતી જ્યાહરે, કબજ વિનેચટ રહેતો ત્યાહરે,
ખીલી દેવી ચૂકી ચતુરાય, પડી નિદ્રાવશ તે શુભકાય

દોહરા

રાત મધ્ય પૂરણુ ગઈ, જોયો વિનેચટે લાગ
આવો દાવ કયાથી મળે, ભળાયુ માર ભાગ
નિસર્થો પોતે પિંજર થકી, પોપટ રૂપે તેહ
ત્યાથી વેગે ઉડિયો, આવ્યો વિલાસિની મેહ
વિનાસિની ઘેર આવીયો, બીડ્યા દીલ દાર,
ત્યાથી વેગે આવીયો, લીલાવતી ધેર દાર
ત્રીજી અગામી ઉપરે, કંઈ કરે ખડુ નાર,
આવ્યો પોપટ ત્યાં સહી, મુખથી કરે ઉચ્ચાર
દીરી નારી મહા દુખમા, મનમા મહા યગિતાપ
એકી જામે ઉચ્ચરે, વિનેચટ કેરો જાપ
કરી વિનાય વિનાતા રવે, વિનેચટ આવ્યો તે દામ,
સમે કૃષ્ણ કહે પોપટો, મુખે કહે શ્રી રામ
અમળા એણે સાબળી, આપે માડી દબર,
આવો તમે મુજકને, લાગે માહાદ કંઈ
લીલાવતી કર જઈ રવે, પોપટ તેણી વાર,
લીલાવતી મુખે કહે, આવો પ્રાણધાર

ભાલે આવ્યા પોપટછ, કહો દંધ નગની વાત;
 આ મંદીરે તું કામ છે, કેમ આવ્યા માગ્યમ રાત.
 ભાલે આવ્યા પોપટછ, જાણો વિનેચટ વાત;
 તો મુખ આગળ દાખલો, ઘાઉં જેથી રજાઆત.
 રાજ સભા આ બંધ છે, ઉદાર છે સૌ સાથ;
 બધુના હો તો કહો, ક્યાં છે વિનેચટ નાથ.
 ત્યારે પોપટ ઓચર્યો, સાંભળને તું નાર;
 વિનેચટ છે આ નગમાં, કુસળ છે નિરધાર.
 લીલાવતી એમ ઓચરી, સાંભળ પોપટ વાત;
 ક્યે કામ છે નગમાં, કહો તે સ્વર્ગા પ્યાત.
 સાંભળતાં મુખ લિપજે, દુઃખ મહાઈ જાય;
 વિનેચટની જાણ કહો, તો મુખ મનમાં યાય.
 પોપટ તો વળતું વધો, સાંભળ લીલાવતી નાર;
 વિનેચટ તારે માળાએ, ધર મા દુઃખ લગાર.
 એવું સુણી નારી તડી, લેઈ આવી ધર મોઝાર;
 ખેળી આવી માળીએ, આવી પાછી તે દાર.
 લીલાવતી વળતું વડે, સાંભળ પોપટ સાર;
 નવ દેખું એને માળીએ, અસત્ય ન બોલું લગાર.
 પોપટ ગ્રેમે બોલીઓ, સાંભળ ગુણિયલ નાર;
 વિનેચટ તુજ પાસ છે, દરખ ધરો અપાર.
 લીલાવતી વળતું વડે, વિપરીત તારી જાન;
 અદોઆં તો દેખું નદી, અસત્ય કેમ કરે વાન.
 પોપટ વળતું વડે, સાંભળ લીલાવતી એદ;
 વેચાયો વિનેચટ સદી, પરવશ પડીયો દેદ.
 તેની વાન કહું તુજને, જો આપે બાપનો કોલ;
 વિનેચટ દમણાં મેળવું. સાચો મારો બોલ.
 ઉડી ફરી અળગા કહે, કરતી બધું કલોલ;
 વચન પેદી મુજ સાતનું, નિશ્ચે કરજો તોલ.
 તે માટે નિશ્ચે ફરી, કરો નામ પ્રકાશ;
 પરમારથનું પુન્ય છે, પૂરો આટલી આશ.
 ત્યારે પોપટ વળતો વડે, અસત્ય ના બોલું નીચ;
 વિનેચટ છે તમ કને, ગોઠો તમ કર આ દીશ.

વિદ્યાવિલાસિનીની વાતા.

લીલાવતી વળતું વદે, સાંભળો કંચુ વાત;
 સ્વામી પોપટ કેમ થયા, તે કોહો સાક્ષાત.
 પોપટ તવ વળતું વદે, સાચી કહું છું વાર્તાય;
 દેહ મારી પરવશ સહી, વચને બાધી કામ.
 તે માટે તુજને કહું, જે આપે બાપનો કોલ;
 વિનેચટ થઈ હમણા મળું, કરો પછી ક્ષોભ.
 વનિતા વળતું ઓચરી, સાલળ સ્વામી જોલ;
 વિનેચટ થઈ મળે મુને, તો સાત પરીવાનો કોલ.
 પ્રભુજી તમે કહો તે કહું, પ્રગટે પ્રાણધાર;
 તમ વિષ્ણુ હું ટળવળું, ટળવળે વિલાસિની નાર.
 તમ વિના શેહેર સાંસે પડ્યું, દુઃખ ધરે ધાવ અપાર;
 વિશુદ્ધ પ્રધાન દુઃખિયો ધણું, રાજા દુઃખિયો સાર.
 તે માટે વેહેલા મર્ધ, પ્રગટ કરોને તન;
 જેમ સૌને સુખ ઉપજે, પ્રસન્ન રહે મુજ મન.
 વિનેચટ પગ આગળ ધરો, કહે દોરો આ છોડ,
 આ રૂપ અળયું યશે, પહોંચે મનના ઠોડ.
 દોરો છોડ્યો નારીએ, વિનેચટ થયો તે વાર;
 રુદ્યા સાથે બીડીયો, ચાલે આસુધાર.
 પૂછે પછી લીલાવતી, કહો તમતણી વાત;
 કોણે પોપટ બનાવીયા, કોહો તે સર્વે ખ્યાત.
 પૂછે પ્રેમદા પ્રીતથી, કહો કંચુ પેરં;
 આ મતિ કોણે કરી, બાઈયું કોણું વેર.
 શકે શાપ થયો સિદ્ધનો, કે દૈવ રુદ્યા સોય;
 વિનેચટ કહે કારણ કહું, વિતગ મૂળને હોય.
 વિનેચટ વળતો વદે, સાલળ નારી વાત;
 મણીમંજરી રહે અહીં, શુભુકા કેરી જાત.
 તેને માળ હુંતો રહું, પીંજર પાચમે માળ;
 પેદેલો તુજને કહું, વળતી કરજો ખ્યાલ.
 એકાત કહેજો રાખને, માગે પોપટ સાર;
 જુલમ જોરે એકને, નવ કરશે તથાજાર
 કાજ કરજો કળાશયી, બળનું નહિ કંઈ કામ;
 પ્રપચ કરીને પ્રેમથી, આવજો શુભુકા ધામ.

સવળાનું અવળું કરે, રથળ કરે જળ જ્યાંય;
કામળુ દુમળુ મેન સહુ, એના દેહની માંય.

આપાઇ.

વાત એક સાચી કહું વુને, જીવત દાન દીધું છે મુને;
વાડીથી ઘેર આવું જોડશે, સર્પે ડંશ કીધો તેડશે.

દોહરા.

એના મેહેલની આગળે, મુજને પીત્યું જોડ;
પ્રાણ ઉગાર્યો ગાદીશે, સાચું કહું છું એક.
મંદિર લઇ ગઇ મર્મીની, રાજે પ્રીતે ઘેર;
આજ હું તો આવી ચડ્યો, કહું છું મારી પેર.
રાતે રાતે પુરુષ કરે, ખાન ખાન ને જોડ
ચતુરા આજ ચૂકી ગઇ, લાગી નિદ્રા ચોટ.
પિંજર ફેરે ખારણું, દેવું ભૂલી ગઇ;
આજે ત્યારે હું સહી, નિદ્રાવશ જવ થઇ.
ભલે પધાર્યો રામીજી, સૌના રીન્યા મન;
પૂરણ થયા હત માસ છ, તો ખૂવત સૌનાં તન.
વિનેચટ કહે વનિતા સુણો, કહું છું સાચી વાત;
નગશે મણીમંજરી, તો કરશે ઉત્પાત.
વચન એવા સાબળી, બાધ્યો દોરો પાય;
પોપટ થઇ પાછો ગયો, પેઠો પિંજર માય.
બેર ભયો પછી તે સમે, જાગી છે શુણકાય;
ઉડીને વિનેચટતણુ, મુખ જેવાને નય.
ઉધારું દાર દીકું તદ્દો, જખ્ખી હલ્યા ગાદે;
ધન્ય ધન્ય એની જાતને, ગેશી રહ્યો છે આદે.
ખીન્નિ હોય તો જળ કરી, આપે ભડી નય;
હવે કદી ચૂકું નહીં, જ્ઞેનાં લશ વશાય.

[The next morning when the king was preparing in pursuance of his vow, to commit suicide he heard to his surprise his daughter Lilavati singing

joyously. She explained to him the cause of her joy, that Vinechat had been discovered. The king, therefore, with his chief minister went to Manimanjari's house. She received them with all due respect and entertained them with her songs and dances.]

દાહરો.

નવ ધરી નૃત્ય કર્યું નારીએ, હરખ્યો પોતે રાય;
મહીપતિ કહે માગું વળી, આપો તે ગુણકાય.
લામની કહે જૂપતિ, રિદ્ધ સિદ્ધ ને ધામ;
અરધ્યુ સર્વે આજ મેં, તમને આણે દામ.
મણીમંજરી તમે સાબળો, માગું તમ પાસ;
તે મુજને તમે આપજો, મનમાં ધરી ઉદ્ધાસ.
નારી ત્યાં વળતું વદે, વચન સુણો મુજ ધરા;
સર્વ તમારૂં હેય પણ, પોપટ મહારૂં શીશ.
વળતું મહીપતિ એમ વદે, સાબળ ગુણકા પાત્ર;
તુજ મંદિર હું આવીયો, પોપટ કારણ જ માત્ર.
વળતું મહીપતિ એમ કહે, મારે જેનો અર્થ.
દાય ધરૂં એ કારણે, પોપટ વિણ સૌ વ્યર્થ.

ચોપાઇ.

મારે શાની ઘીણ ન્યૂન, નથી કાંઈ વાતની જન;
મહિમા શો અર્થ આવ્યા તણો, એ વાતે જરા તમને ધણો.
જોડો જોઈ માગ્યું તમ પાસ, રાજા રસારે નહીં દાસ;
પણ તે મૂક્યું આજે જાણ, તું વિના બદે રાખશે કાણ.

દાહરો.

મંત્રી કહે મણીમંજરી, આપો પોપટ આજ;
ના કેવાયે કેમ વળધી, માગે જે મહારાજ.
મણીમંજરી ત્યાં વદે, સાબળને મુજ ધરા;
પોપટ વળના લખ જાણે, પડેલું હોય મુજ શીશ.

સામળી લાફ.

રાજા વળતો એમ કહે, નહિ કંઈ બળતું કામ;
જે માગે તું મુજ કને, તે આપું આ કામ.
પ્રધાન વળતું બોલીયો, રાજા કરે પસાય;
માટે તમે તો મુંદરી, કેદેશો નવ બાધ નાવ.
મળીમંદરી બોલ તું, જે તારે હોય કાળ;
માગી લે તું માનતી, આપે થી મદારાજ.

ચોપાઇ

તમને ગમે તે માગી લીજો, લક્ષ વચા ચોપટ દીજો;
મોલું મન એ ઉપર રાય, અતુર તું ક્યાં ચૂકી જાય.
હોયે મહીપતિ સરખું કામ, કરો દુરમાસ ધરીને-દાર્મ;
જોર લુલમ તો દરના નથી, રાજ રહે તમે સર્વથી.

દોહરો.

નારી વિમોહો મન વિશે, સાંકડ આતી આજ;
ના કહે છૂટકો નથી, ફલાયે મદારાજ.
ગુણકા કહે મુજ ગુણનિધિ, પાજો બોલ્યો બોલ;
ચોપટ આપું જ્યાહરે, દો મુજ હાયે દોલ.
જો પાજો શુદ્ધ દિલથી, કહેલી મારી વાત;
કલેશ પછી નવ લપજે, રહે સૌ રણાઆત.

ચોપાઇ.

રાજા કહે તમે કહેગો જેમ, રામ દુવાઈ કરીશું તેમ;
આખો કાલ એવું કરી હાય, ખુશી થઇ નારી મન સ્થાય.

દોહરો.

રાજ પ્રભે ગુણકા કહે, સાચો કદું પ્રકાર;
ચોપટ રમે પાંજરે, છે વિનેચટ નિરપાર.
મારું મું દું એટલું, એ મારો બરનાર;
વિષતિની લીલ વતી, નેત્રી ત્રીજી દું નાર.

વિદ્યાવિલાસિનીની વાતો.

પુરપતિ કહે પ્રસન્ન હું, ના કહું કેમ જિન્હામ;
વચને બાધ્યા દેવતા, વસ્થ સખળ તે થાય.
તત્ક્ષણ દોરો છોડીયો, કહાડ્યો પિંજર બંદાર;
પક્ષી રૂપ ટળી ગયું, વિનેચટ થયો નિરધાર.

ચોપાઇ

તેવું વસ્ત્ર ને તેવું રૂપ, વિનેચટને મળ્યા આ ભૂપ;
પ્રધાન મળ્યો થઇ પ્રસન્ન, ખટ માસે થયું દરશન.
ગુણકાને કહે છે સાબાસ, આવી વિદ્યા રાખો પાસ;
વિનેચટ તો બોલ્યો એમ, એનો ગુણ તો બહુ કેમ.

દોહરા.

મણીમંજરી મુજને મળી, તો આપ્યા આ - દન;
મૂળચક્રી માંડી કહું, હરખ્યો છે રાજન.
ભાતે ગુણકા એ વળા, મણીમંજરી નાર;
મધ્યમની - ઉત્તમ કરી, વિનેચટે તે વાર.

ચોપાઇ.

મણીમંજરીને કહે મહીપતિ, ખુશી થયા અમે સૌ અતિ;
અમ સર્વેના ઉગર્યા દેહ, તુજ પુણ્ય પરતાપે તેહ.
એવું કહીને વિનેચટ સાથ, બેઠા ગજ ઉપર મહી હાથ;
રથ ઉપર આગળ પ્રધાન, પ્રાણી માનના હરખ્યા પ્રાણ.
હરખે રાજા આપ્યો થેર, આદર પામ્યો રૂડી પેર;
સર્વે જણ કરતા સનમાન, ઘણુ ખુશી યાતા પ્રધાન.

દોહરા.

રથમા બેશી રીઝમા, આપ્યા વિલાસિની પાસ;
આપ્યું નેપુર નારીને, કરી વાત પ્રકાશ.
અગળા કહે ધન આ ઘડી, ધન મારો અવતાર;
નેપુર એવા ભાષો સહી, એવાઈ વારોવાર;
એવું કહીને આંગણે, તોરણ કુંકુમ થાય;
એક પુરાણે મોતીએ, દુધે ઉગર ધોવાય.

વાળું વાળે સૂરથી, જાયક પામે દાન;
ભોજન કરાવ્યું પ્રજાને, કહે મુખ કલ્યાણ.

ચોપાઈ.

વિધાવિદ્યાસિની નારી તહીં, પ્રીતિ તેની કેમ જાયે કહી
ધાવને હરખનણે નહિ પાર, તેનો શાય કહું પ્રકાર
મણીમંજરી આવી ત્યાંય, વિધાવિદ્યાસિની બેડી જ્યાંય
બેઠે એકત્ર રહ્યા છે તહીં, અન્યોઅન્ય પ્રીત ન જાયે કહી
ધાવ કહે મુખ્ય મણીમંજરી, તુજને વાત કહું છું ખરી
તું મારે મન પુત્રી સહી, જેવી વિધાવિદ્યાસિની કહી
'એળીપેરે મુખ' ભોગવે અપાર, રાયે કથો મનમાં વિચાર
સાંધુ નજાવ્યામાં નહી માલ, ઘડીયાં ધગન લેષ કર્યું હાલ

[So Lilavati was married with great pomp to
Vinechat a month later. He lived for sometime
happily with his three wives.]

ચોપાઈ.

પ્રીત પ્રેમદાપર અન્યોઅન્ય, નહીં જૂજવાં કેનાં મન;
જેવી વિધાવિદ્યાસિની નાર, મણીમંજરી મુખ્ય ભંડાર.
તેવી ત્રીજી લીલાવતી, વિનેયટને મન લાવતી;
ત્રણે નારને મંપ જ ધણો, પાર ન પામું હું તે તણો.
વિનેયટ માથે અગ્નિ રંગ, અંગ ઉમંગથી કરે છે સંગ;
એક વર્ષ એમ વીત્યું સહી, રાજાને ત્યાં વાત જ કહી.
આજા આપોને નરેણ, જેથી જઈએ અગારે દેસ;
માત તાત ને બંધવ બેન, લુએ વાટ તલમે છે નેન.
દેગદય કહે વિનેયટ મુજો, પાળો બોવ જો અમ તણો.
તમે પધારો ચાને તહીં, માન પિના તેગયો અહીં.
અમને મુઠી કેમ જવામ, મારે પેટ નહીં પ્રભય;
સરે તમારૂં ઘર ને ગમ, અમે સૌ તમારે નામ.
વિનેયટ વળતું એમ વરે, કહું તે તમે ધરતો રે;
તે કમીએ અગાર, ન સુપડે અમારૂં કાજ.

વિદ્યાવિલાસનીની વાતો

સ્વશુર પક્ષમા રહેતા લાજ, નીચું નહિ એથી કંઈ કાજ,
જોજે સાત પરિયાનું નામ, વદન જાણવું તેનું સ્યામ.
સ્વશુર પક્ષમા રહું તો લાજ, એથી નહિ કંઈ નીચું કાજ;
સ્વશુર પક્ષમા રહે જે નર, નિશ્ચે જાણવો તેને ખર.
સ્વશુર નામે જે જોળખાય, ધિક્ક જીવતર ધિક્ક તેની કાય;
એકાતરે જે મળીએ અન, અથવા કીજે પર સેવન.
અથવા કાતો તજીએ ગ્રાણુ, લાજન લાગે મોટી હાણુ,
મોસાળ વડે જાણે લોક, તેનું પણ જીવતર છે ફેક.
શ્વાન પેરે ભરીએ પેટ, ગરધવની ગતીએ નેટ;
શાસ્ત્ર વચન એવું કહેવાય, જાણીને તો કેમ રેવાય.
પિતા નામથી જે જોળખાય, જીવિતં તેનું - ધન્ય કહેવાય.
આપણે રહિ કાઢે જે નામ, કરે પિતાથી સવાયું કામ;
ધન્ય માત કૃષ્ણે અવતાર, સંસારમા તે જીવે સાર.
રાજા કહે વિનેચટ સુણો, માત પિતાનો પ્રેમ જ ધણો.
કેમ જતા વારીએ અગ્રો, માગે જે જોછએ તે તમો,
શુભ દિવસ જોછ નિરધાર, જાંવા એહ થયો તૈયાર.
રિદ્ધ સિદ્ધ સકળ જે સાર, આપ્યા ગજ રથ ને તોખાર;
જાત્રી દાસી સેવક જન, વિનેચટનું રીજે જેમ મન.
વિનેચટ જાણું હરખાય, નગર લોક વળાવા જાય;
હરખે આસુડા ભરાય, લાવે ભેટયા પુત્રી પિતાય.
માતની માગે છે આજ્ઞાય, આશીશ આપી દે શિક્ષાય;
સૌભાગ્યવતી દીધાંયુ હજો, પતિની માનીતી ચળો.

દાહરો.

સાથે છે ત્રણ સુંદરી, વિનેચટ ધંધે પજાય
હેમરચજી વળાવીને, પુરમા પાછા જાય.
અટણ કરતા તે આવીયા, સોમપુરી છે જેહ,
નિશાન ડંકા ગડગડે, જેમ અપાડો મેહ.

[Somapal, the king of Somapuri, struck with
order at the large and powerful retinue of Vine-
pat, offered to him his own daughter Suvadani, in

marriage, and after celebrating the wedding installed Vinechat as his heir.]

દાહરો.

નરપતિ નવો જાણી શુભ, લાખ્યા નૌતમ ભેટ;
મેલી મહીપને મંદિરે, પાછા ફરિયા નેટ.
રીખવદંત મળવા આવીયો, સાથે સુત છે ચાર;
વિનેચટ કેરો તાત છે, ખીજા બંધવ સાર.

ચોપાઈ.

બાર વરસે મયો મેળાપ, સું જોળખાયે તેતું આપ;
સાહેબ સાહેબ શેઠજી કહે, વિનેચટ તે સૌ મનમાં લહે
જે દિવસે હતો ચુમાર, ત્યારે તો એનો કુમાર;
જોઈયો જોલ હું આડે ચાંક, આજ શુ કહું એનો વંક.
વિમળદંત પ્રથમ જે નામ, જીજ્ઞું મૂરખચટ અભિધામ;
વિનેચટ નામ તે પરઠયું સહી, તેની જાણ તે એને નહો.
એવો મનસુગો મનમાં કીધ, જોડાવી આસન શુભ દીધ;
કેહો શેઠજી સત્ય વિચાર, સુત ચાર તે તમ પરિવાર;
ખીજા ઘેર છે કંઈ પ્રજાય, ત્યારે શેઠ કહે વારતાય;
હેયું જરાયું આખે નીર, વાળી સંભળતા ના ગદી ધીર.

દાહરો.

રીખવદંત કહે રાયજી, મારો પાંચમો પરિવાર;
દમથા ચાર મુખ આગળે, ગયો પાંચમો બહાર.

ચોપાઈ

સરવે વાતનું મુજબે સુખ, પુત્ર તણું સામે બદ્ધ કુખ;
બદી ગયા છે વરસ જ બાર, નવ જાણું કયા ગયો કુમાર.

દાહરો.

વિનેચટ વળતું વરે, રાખો મનમાં દામ;
પિતા પુત્ર હું તમ નજો, મૂરખચટ જેનું નામ.

વિદ્યાવિલાસિનીની વાતા.

જે દિન તમે પૂછ્યું હતું, પાચ બંધવને જોમ;
તે તો સધળું નીપત્યું, બ્રાતે જૂલો કેમ.
તમો સર્વે સંગે કરી મુજને દક્ષણા દીધ;
તે પ્રતાપે શેઠ, કારજ થયું મુજ સિદ્ધ.

ચોપાઈ.

મુળી વાક્ય વિનેચટ તણુ, શરમાઈ ગયો છે પોતે ઘણુ;
ચારે બાધવ કરે વિચાર, રખે હવે કંઈ કાઢે બદાર.
એકથી એક અદકેઈ કરે, સેવા માકરી અદકી કરે;
તાત પુત્ર બંધવ ને માય, બાગ વરશે ચયા એકઠાય.
માત રતનથી ચાલી ધાર, પડી વિનેચટ મુખ મોઝાર;
રુખમાદે ચઈ રણીઆત, પુત્ર ચાખે રુદીયા સાથ.
જોલતો બાળાપણુમા જેહ, તોય ઇશ્વરે રાખ્યો તેહ;
રીશ કરી જોલ્યાતા જેહ, રુદયમા નવ રાખે તેહ
ધન્ય તુજને કુખ મુજ ધન, મારે તો તું પુત્ર રતન;
સગા સહોદર સરવે જાત, પ્રકાશ થઈ ત્યા સંગે વાત.

ઢાહડો.

રીખવદંત કરેા ફીકરો, વિનેચટ કહીએ સાર;
ભણ્યુ બાગ્ય બાઈ એહતું, ઇશી રાખ્યો બાર.
દિન દિન કળા અદકી કરે, વસે એકઠો પરિવાર;
વિનેચટ વચને લોપે નહીં, મોટાતું લગાર.

ચોપાઈ.

મેવા કરે ચારે સુંદરી, સાસરા સાસુની દીવ ધરી,
પૂર્વ મંચકાર કળા તો ગયો, વણિક જાત પણ રાખ્ત યયો.
ચારેને આખો અધિકાર, વડાને વશરનેા કાર,
ખીજને વળા ઉપપ્રધાન, ત્રીજને સેનાપતિ જાણ.
ચોથાને સોંપ્યુ એક કામ, ચર્ચા જેવી હામોહામ,
એમ મોજ માસ તો વહી જાય, ત્યાર પછી ત્યા તો થું યાય.

દોહરો.

શિખ લખને મોમપાળ, જવા તત્પર હોય,
મંગે લીધી મુદરી, વળી પ્રગ્ત સૌ હોય.
અધિપતિ માંગે આગના, જવા પોતે વન;
તપથી દેહ સાધન કરૂં, રીઝે જગજીવન.
જેની રીત મુજ રાવની, તેવી રાખો પત્ય;
વિનેયને લોખો રખે, આલખે સર્વે મત્ય.

[The parents of Vilasini during all these twelve years had been mourning for her as lost. She also now began to feel a yearning to meet her parents again. So Vinechat addressed a letter to her father.]

દોહરો.

અસ્તિત્રી મોમપુર, સિનગપુર છે ગામ,
મદાગજ રાજરાજેથી, સિનળમેનજી નામ.
લક્ષણુવન વિવેકમા, ઔદવિષા ગુણુ જાણુ,
વિવેકસાગર ગયજી, ચતુર બુદ્ધિનિધાન.
પરદુઃખસંગન મુખ કરણુ, ગૌ જાણણુ પ્રતિપાળ,
મદાગજધિરાજ તમે, શત્રુજનના કાળ.
આપ પુણ્ય પ્રતાપથી, જ્યાં જુગમા ગવાય;
દિન દિન કળા અદરેટી, રામગાથ મદિમાય.
યરપૂર યરિગણી, દિલ નિગમળ દાનાર;
ગાથ અખંડ અવિચળ સદી, કાગી કુળ રાખનાર.

ચોપાઇ.

જખીતંત્ર મોમપૂરી ગામ, વિનેચર રાજનું નામ.
આઠાકિન મેવક તમ તણો, થય પામે જે તમથી થણો.
સામાચાર એક જગજગે તમે, જામાત્ર પદરી પાખ્યા અમે,
ચના વિમસિની તમ તણી, ને વડી મુજનો પ્રીતે થણી

હોહરો.

રખે ચિંતા મન ધરો, તમેા છે ક્ષત્રી જાત;
તેમ હું વણીક છું, મળી જીકિત બલી જાત.

ઓપાઇ.

પૂવેથી આશ્યો વિવેક, એથી દોષ ન લાગે એક;
રાજપુત્રીના ત્રણ પ્રકાર, તેહ તણે કહું હું વિચાર.
માત તાત પરણાવે રણી, બીજી ઈશ મરજી છે બળી;
ત્રીજી આપ મગે તે વરે, પણ સત્ય કો કાળે નવ હરે.
એક પતિવ્રત પણે જેહ, કશી આપદા નવ વેડે તેહ;
બંને કુળમા તારણહાર, સ્વશુરપક્ષ પીયર પરિવાર.
હું આશ્યો તમારે ગામ, રજા દેવશુરને ધામ;
અન્યાયર તે મુજને વરી, ત્યાથી આશ્યા કપટે કરી.
મેશ્યું ગામ અમે રણીઆત, અવર કોઇ નવ પ્રીછે વાત;
મગે આવી એક જ ધાવ, વિલાસિની મન અદકો લાવ.
તમ પુત્રીને પગલે કરી, મુને ખે રાજકુંવરીઓ વરી;
વડિ રાણિનો એ સિર જાર, બીજી રહે સૌ આરાકાર.
જેરી વિલાસિની જાણો તમેા, સુત તમારા એવા અમેા;
બીજી શી કહીએ ખાંચજો, થોડું લખ્યુ અદકું વાચજો.
અત્રે છે સૌ કુશળ ક્ષેમ, લખજા પત્ર આણીને પ્રેમ;
કંઈ કહાવજો અમને કાર્મ, છું હું તો તમારે નામ.
પ્રજા સૌ કહાવે તમ તણી, અમારી વિનંતી માનો ધણી;
બીજું લખવા કારણ એહ, મુજ શુર મોકલંજો જેહ.
વળી તમને મળીશું રાજન, તે દાહાડે હરખે મુજ મન;
કુશળતાનો પાઠવજો પત્ર, તલસે છે સૌના મન અત્ર

હોહરો.

પત્ર લખી એક પાઠવ્યુ, સોમપુરી છે જ્યાપ;
હલકારો હનુરથી, પ્હોચ્યો સિતળપુર ત્યાં.
સખા સૌકો દેખતા, કરીયો છે જુહાર;
કાગળ કરમા આપીઓ, વાચે વૃષ તે વાર.

કુશળતા વાલી પુગવિયા, અક્ષય નિજ ભક્ત-
પ્રજા સૌ પ્રસન્ન થઈ, દગ્ધે માત અપાર
ધન્ય મંગળ નરતારીયા, કામદ પામ્યો બહુ માન,
સિતળસેન શું કર્યું. વિચાર ક્યો નિદાન

ચોપાઈ.

સિતળસેન મન દગ્ધો થઈ, ધન્ય ધન્ય શ્રવ્ય મુજ તર્ણ
વિનેચટ સન્ધો પાત્રી ભગતા, ધન્ય પુત્રીધન તુજ અવતા
પ્રેમવતી ગળાઆત જ થઈ, ચંદ્રશુદની મિત્રા ગઈ,
દગ્ધો વણ કેમે કુમાર, ધન્ય વિનેચટ તુજ અવતા
દેવદૂષો નરણ વાત, મનમા થયો અનિ ગળાઆત,
ભયે સન્ધનિ થઈ તુપમાન, બાળમતા સુધર્મો સૌ વાન
પડયાણીએ સન્ધે સુધ્ય, દગ્ધી હૈડા માઈ નવણ,
મરમ્બનિ કેમે પ્રતાપ, વિનેચટ થયો નગનો નાથ
ભયું થયું જે પામ્યો ગજ, પુણ્ય થળ મનવાળિન કાજ,
વાત અન્ધોઅન્ધ એવી ઢી, સીતળગણ તુજ પામ્યો સહી
હલમગે આબો નો નેદ, તેની નેડે મોઢીયા એદ,
ચંદ્રશુદ ને દેવદૂષ ના, બીજા મેવકનો નદો પા
દેવદૂષ તુષપાતે બલ્ય ચંદ્રશુદ અથે નિવણ
થોડે દિવસે આ-યા તાદ, ગોમપુરી મગરી છ ન્યાદ
મળ્યા બેગ્યા થયો મન્ત્રેગ, અન્ધો અન્ધ પૂઠે આરોગ
ગુરની સેવા માટી વણી, કેમે ચ મગી ચંદ્રશુદ તણી
ગુરની પૂજા કરી અપાર, પ્રેમ મગી યોગ્ય પ્રકાર
ચર્ણાદિકતું કરીયુ પાન, આપ્યા અમેપદના મદાદાન
એકે મઠે મેવણે ભર્યું, ગુરને પ્રેમે અગ્નિયુ કર્યું
એકે મામ અટા પેરે ગો, અગ ક્રમગ જાહેમે થયો
દિનદિન યાગે છે આનદ, ગુર આશિષ યાગે સુખકદ
ચંદ્રશુદ બોલ્યો પત્રી સાર, વિનેચગને કલો પ્રકાર
આગા લો અનને પુનાથ, મોકલે વિન મિત્રાને અમ સાથ
ધણ દિવસનો વિચાર ન નેહ, મગમે માનનાનો નેહ
બોલ્યું કહે લવી એ ભત, એ વાતે અમે ગળાઆત
કાલ મવડે ઉગમ દન, તતપર કરો સર્વે સામન

વિદ્યાવિદ્યાસિનીની વાતો

ત્રી રાત પ્રભાતજ થયો, સર્વે સાથ તતપઃ થઈ ગયો,
શુદ્ધેવ વિનાસિની નાર, ચંદ્રશુદ્ધ સૌ થયા તૈયાર
। વળાવા ગયા પુત્ર ખાર, પ્રગી દિનગીરી આપાર,
૩૧ દિવસ આવતા સાર, મિતળપૂર પોંચ્યા નિરધાર

દાહરો

મા તાતને પુત્રી મળી, થયો હરખ અચાર,
વિયોગ જાઝા દિનનો નાખ્યો છે વિસાર
મુખ આનંદે મહાલતા, થયા માસ જ, ચાર,
વિદ્યાસિનીને તેડુ મોકલ્યુ વિનેચટ નિરધાર
સાસરવાસો બહુ પ્રીતથી, રાગે કર્યો તૈયાર,
મુખપાચે ખેસી કરી, આવી તે ગજદાર

ચોપાઇ

વિદ્યાવિદ્યાસિની આવી ત્યાય, વિનેચટ રાજ દરે છે ન્યાય .
ત્યા હજ્યા સ્ત્રી બરતાગ, વિનેચટ હજ્યો અપગાર,
દ્વ સિદ્ધ બોગવે રૂડી પેર, પ્રજા ઉપર ગળે છે મહેર,
ન સત્ય સહિ તે આચરે, પુણ્ય દાન ઝાઝેર કરે
સદાચર જાઝા અપાય, ફરે ધર્મ તણી ધનય,
પ્રજા ઉદનાસે મનમા ધણી, સેનન દરે સરસ્વતીતાણી
કયા કીરતન શ્રવણે ધરે, રૂડા નત સગવે આચરે,
એમ કરતા બહુ દિન જ ગયા, વિનેચટને પુત્ર જ થયા

દાહરો

મણીરત્ન સુત મંજરીનણો, ચતુર શિરોમણી સાર,
રૂપકુંવર લીનાવલી, શોભાનો નહિ પાર
મુવદનીનો સુસેન, તે ઝાલ્યો અવિધાર
પ્રીતિ ધર્મ ઉપર ધણી, તેના શુભ વિચાર,
વિદ્યાવિદ્યાસિનીનો તતુજ, વળો તેડ નિદાન
પ્રેમ વિનેચટનો ધણી, તેવી પ મે માન
વિનાસકુંડા નામ છે, વડીન તન છે તેહ
ચાર પુત્રમા અધિક છે, શોભાનો શુભ દેહ

સંતોષ વિનેયદને હવે, મન જાવા કીધું વન;
 મુખ સંપત સર્વે તન્માં, તણ્યું રાજ્યાસન.
 ભવ્ય ભુવન છોડી અને, ચાલ્યો પોતે સાર;
 દુઃખીઆરી પ્રજા યઈ, રદન કરે અપાર.
 વેરાગ્ય આણી મનમાં, કર્યું પછે સહિ તાજ;
 પ્રૌઢો પરિવાર જોઈ, રદન કરી ચાલ્યો વાજ.
 શોક સમાવી સર્વનો, ચાલ્યો પોતે તર્ત;
 નારી ચાર સાથે સહી, માણ્યું અનશન વ્રત.
 થોડે દિવસે પામીયો, શિવ તણો કૈલાસ;
 એવા નંરને ધન્ય છે, યયા ગુણ પ્રકાશ.